

UNIVERSITAT^{DE}
BARCELONA

L'establiment d'un nou orde monàstic a la Catalunya medieval: Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Sant Jeroni de la Murta (1393-1500)

Carles Díaz Martí

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement- NoComercial – SenseObraDerivada 3.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento - NoComercial – SinObraDerivada 3.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0. Spain License.**

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Programa de doctorat: Societat i cultura

L'establiment d'un nou orde monàstic a la
Catalunya medieval: Sant Jeroni de la Vall
d'Hebron i Sant Jeroni de la Murta (1393-1500)

Vol. 1

Carles Díaz Martí

Director: Dr. Josep Hernando i Delgado

Tutor: Dr. Ignasi J. Baiges Jardí

La imatge de la portada procedeix de la clau de volta del claustre de Sant Jeroni de la Murtra que hi ha al davant de la porteria, en què s'hi representa sant Jeroni penitent. Foto: Antonio Guillén.

“Aquest és un dels segells que distingeixen la història com a disciplina acadèmica: com més coneixes un període històric determinat, més costa explicar per què les coses van anar d’una manera i no d’una altra. Els que només tenen un coneixement superficial d’un període concret acostumen a concentrar-se només en la possibilitat que finalment es va fer realitat.

Ofereixen un relat impecable que explica, amb la perspectiva que dóna el pas del temps, per què aquell resultat era inevitable. Els que estan més ben informats sobre el període en qüestió són molt més conscients dels camins que no es van agafar”.

Yuval NOAHHARARI. *Sàpiens. Una breu història de la humanitat.*

Índex

Agraïments	9
Abreviatures	11
Resum	13
Introducció	15
Objectius, metodologia i estructura	15
Estat de la qüestió	24
Fonts documentals	30
Els antics arxius monàstics	30
Documentació notarial	32
Documentació reial	33
Documentació eclesiàstica	34
Documentació municipal	35
Altra documentació	35
La comunitat	37
Introducció	37
Les fonts utilitzades	39
Els capítols conventuals	39
Les ordenacions	48
Altres fonts documentals	51
Els tipus de religiosos: ordenats, llecs i donats	54
Capítols ordinaris i capítols ampliats	55
Els religiosos	63
Ordenats	63
Conversos	89
Donats	95
No determinats	98

La població.....	99
Ordenats	99
Introducció	99
Les estades	100
L'inici de les estades	103
Estades de professió	105
Altres inicis d'estades.....	112
La finalització de les estades	116
Integració de les vocacions.....	126
Evolució temporal	128
Periodització de la població de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.....	134
Periodització de la població de Sant Jeroni de la Murtra	136
Conversos.....	138
Donats.....	142
L'origen.....	145
Ordenats	145
Conversos.....	147
Donats.....	148
L'activitat.....	151
Introducció.....	151
La normativa.....	152
Les fonts documentals.....	158
Organigrama	164
Els oficis principals (prior, vicari i procurador general)	164
Consideracions prèvies	164
Les eleccions.....	169
Criteris d'elecció.....	175
Periodització.....	194
El caixer.....	197
El cellerer	199
Altres oficis.....	201
Les activitats religioses.....	203
El culte	203
La formació.....	207

La biblioteca	210
La presa de decisions	216
El capítol conventual	216
Els diputats.....	223
El prior	225
El vicari.....	238
La gestió.....	243
El procurador general.....	243
El segon procurador	249
Encàrrecs a altres frares	251
El caixer.....	253
La documentació.....	257
L'activitat econòmica	263
L'agricultura i la ramaderia en el monestir.....	263
El regiment de feus	268
Serveis als frares.....	279
L'alimentació	279
La salut.....	280
La roba i el calçat	282
La rasura i la neteja	283
L'acollida dels visitants (hostatgeria i beneficència)	285
El temps lliure	287
Les persones al servei del monestir.....	288
Esclaus	288
Servei resident.....	289
Servei no resident	294
Servei a l'exterior.....	296
Els notaris.....	303
Activitat extraordinària: Ramon Joan al servei de la reina Maria (1441-1457)	310
Conclusions.....	332
Relació amb l'exterior (1): Benefactors	337
Introducció.....	337
Els fundadors	341
La reina Violant.....	341

El cercle de la reina.....	351
Bertran Nicolau.....	355
Benefactors destacats.....	368
La reina Maria.....	368
Antoni Vinyes.....	381
Joan Lledó.....	388
Novicis.....	393
Donats.....	413
Familiars.....	421
Nobles i cavallers.....	438
Eclesiàstics.....	442
Mercaders.....	468
Juristes, notaris i escrivans.....	476
Altres oficis.....	489
Dones.....	497
Valoració global.....	506
Ingressos econòmics.....	506
Càrrega cultural.....	516
Conclusions.....	520

Agraïments

Un viatge tan llarg com una tesi doctoral, on s'hi deixa una quantitat ingent de temps i esforç, és també una oportunitat per adonar-se del valor que aporten les persones que t'envolten i que, d'una manera o altra, hi contribueixen. A tots el meu reconeixement per l'ajut prestat, que em serà molt complicat poder recompensar en el futur.

Quant a l'àmbit familiar, sense dubte l'ajut més decisiu per poder emprendre una tasca d'aquesta envergadura, el deute amb la meva muller és enorme. Certament, la comprensió de pares, germans, fills i sogres és important, però la de la parella amb qui comparteixes la vida és crucial i puc dir sense falta a la veritat que no hagués pogut ni començar si no comptés amb el seu suport impagable. Acostumats a veure el seu pare escrivint davant el portàtil o aprofitant els dies festius per anar a arxius i biblioteques, els fills han après que havien de compartir les hores del pare amb un ens tan abstracte com la recerca històrica d'un llunyà segle XV, per més que sigui la d'una realitat encara present com la del monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Els sobta, però ho comprenen i ho accepten. Una lliçó que no podré oblidar quan, més endavant, siguin ells el que em sobtin a mi.

Pel que fa a l'àmbit acadèmic, per mi ha estat una gran sort haver pogut establir contacte amb el catedràtic d'història medieval Josep Hernando. Fa molts anys li vaig plantejar el meu interès per fer recerca sobre Sant Jeroni de la Murtra. Aleshores havia acabat la biografia del mercader barceloní Bertran Nicolau, que em va permetre assolir el DEA. No tan sols va tenir l'amabilitat de presentar-lo quan es va publicar, sinó que va supervisar el meu treball sobre la crònica de Francesc Talet, publicada per la Fundació Noguera, que va prologar, i ha respost amb precisió tots els dubtes relacionats amb la tesi doctoral que li he anat plantejant durant aquests anys, que no han estat pocs. Saber que pots recórrer a una persona del seu nivell intel·lectual, amb uns profunds coneixements de la història medieval catalana i un domini absolut del llatí i de la paleografia, et dona la seguretat i la garantia que la feina que estàs duent a terme té el rigor necessari. El doctor Hernando –en Josep al poc temps de conèixer- ha estat una persona extraordinàriament accessible, propera, atenta i amant, raó per la qual crec que, en aquest llarg viatge, hem establert alguna cosa més que una simple relació acadèmica. Espero que em consideri un dels seus deixebles. Per mi ha estat el mestre.

És obligat també referir-se als actuals responsables del monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Gràcies a la seva tasca de difusió i conservació del monument fan possible que moltes persones el coneguin i l'apreciïn. La meua recerca és fruit d'aquesta estima. Sempre he pogut comptar amb el seu ajut per visitar el cenobi i per donar a conèixer les meves investigacions. Especialment fructífera ha estat la col·laboració establerta recentment arran de l'organització d'una jornada acadèmica en el marc dels actes de commemoració del sisè centenari de l'arribada dels jerònims a la Murtra. Gràcies, doncs, a en Jaume Aymar i a en Javier Bustamante. I també a l'Associació d'Amics de Sant Jeroni de la Murtra, que animen i encoratgen tot allò que impliqui la dignificació i la posada en valor del cenobi badaloní. El seu interès ha estat un estímul per no defallir. Com també és de justícia agrair l'interès del Museu de Badalona, i en especial la de la seva actual directora, Margarida Abras, en la història de Sant Jeroni de la Murtra. És un privilegi tenir la certesa que una institució de la seva rellevància en el nostre municipi rebi, valori i difongui la meua recerca historiogràfica, tot constituint un magnífic trampolí per arribar al públic interessat. Gràcies a això, he tingut la fortuna que publicqués la biografia de Bertran Nicolau i nombrosos

articles a la seva revista *Carrer dels Arbres*. Recentment, arran del mencionat sisè centenari de l'arribada dels jerònims, vaig poder participar en l'edició d'un magnífic llibre per difondre el monestir, així com en una exposició i altres actes que s'hi van organitzar.

Aquesta tesi deu molt a l'amabilitat de l'amic Fernando Pastor, que em va posar a disposició la seva transcripció de les actes dels capítols generals i privats dels jerònims. Gràcies a aquesta valuosa font i al seu meticulós treball, he pogut copsar tant el vincle dels dos monestirs jerònims catalans amb l'orde del qual formaven part, com també la pròpia evolució d'aquesta congregació durant el segle XV. Vull agrair també a Jaume Riera i a Joaquim Salleras que em proporcionessin referències documentals sobre jerònims. I també, tot i que no la conec personalment, a Chiara Mancinelli, que en el tercer apèndix de la seva tesi doctoral sobre el convent del Sant Esperit del Mont proporciona un munt de referències a documents de la Cancelleria Reial de diferents ordes monàstics, entre els quals el jerònim.

Una autèntica sorpresa ha estat conèixer un apassionat de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron com el neuròleg Oriol de Fàbregues-Boixar, amb qui he compartit estones inoblidables enmig de les ruïnes d'aquest monestir a Collserola. El seu entusiasme i interès desbordants m'han posat a disposició dades i material que no hagués pogut aconseguir d'altra manera. Aquest viatge també m'ha permès conèixer la Núria Téllez, amb qui vaig entrar en contacte arran de la descoberta de pergamins procedents de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron al Centre Excursionista de Catalunya.

Gràcies també a la historiadora de l'art Anna Molina i al fotògraf Antonio Guillén, amb qui he compartit autoria d'un llibre recent sobre la història del monestir. L'Anna, per la supervisió que ha fet de la poca part d'art que hi ha a la tesi i a l'Antonio, per donar-me permís per fer ús de les seves magnífiques fotografies.

Finalment, un sincer agraïment als professionals dels arxius i biblioteques que estan al servei dels investigadors. Vull destacar-ne alguns perquè no s'han limitat a respondre únicament allò que els preguntava, sinó que gràcies a la seva iniciativa personal m'han proporcionat informacions molt valuoses per a la meva recerca: Josep Bracons, del Museu d'Història de Barcelona, Jordi Casanovas, del Museu Nacional d'Art de Catalunya, i a tot l'amable personal de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, que fan tan agradable la cerca en el seu ric arxiu.

Abreviatures

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
ACAN	Arxiu Comarcal de l'Anoia
ADB	Arxiu Diocesà de Barcelona
ADG	Arxiu Diocesà de Girona
AGP	Archivo General de Palacio
AHCB	Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona
AHCBdn	Arxiu Històric de la ciutat de Badalona
AHCEC	Arxiu Històric del Centre Excursionista de Catalunya
AHHSPSC	Arxiu Històric de l'Hospital de Sant Pau i de la Santa Creu
AHN	Archivo Histórico Nacional
AHPB	Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
AMSPP	Arxiu del monestir de Sant Pere de les Puelles
ANC	Arxiu Nacional de Catalunya
APSJP	Arxiu Parroquial dels Sants Just i Pastor
BC	Biblioteca de Catalunya
C	Cancelleria
FSJVH	Fons Sant Jeroni de la Vall d'Hebron
MH	Monacals d'Hisenda
PSJVH	Pergamins de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron
RBE	Real Biblioteca del Escorial
Actas	AGP, lligall 1790.
Talet	Carles DÍAZ MARTÍ, <i>La primera crònica de Sant Jeroni de la Murtra (1413-1604) de Francesc Talet</i> . Barcelona: Fundació Noguera, 2013.

Resum

Els jerònims foren un moviment monàstic d'origen eremític que nasqué al regne de València l'any 1374 i que arribà a Catalunya a final del segle XIV amb la fundació, per part de la reina Violant, del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (1393), que fou seguit per Sant Jeroni de Montolivet (1413), que es traslladà a Badalona, tot donant lloc a Sant Jeroni de la Murtra (1416).

El present treball té com a objectiu l'estudi global d'aquestes dues cases religioses des de les seves respectives fundacions fins a l'any 1500. Es basa en fonts documentals força diverses, des del que s'ha conservat dels antics arxius monàstics (pergamins, llibres d'administració i gestió, inventaris, etc.) fins a documentació notarial, reial i municipal, entre d'altres. S'ha estructurat en tres blocs fonamentals que n'abasten tots els àmbits: comunitat, activitat i relacions amb l'exterior. Aquest darrer capítol s'ha subdividit en quatre grans apartats que focalitzen la interacció amb diferents actors: benefactors, fonts econòmiques, estament eclesiàstic i estament polític. Després d'aquests tres grans capítols s'ha inclòs un quart, a mode de conclusió, sobre els dos edificis monàstics. A partir de la integració de tots els capítols, es proposa una periodització de l'establiment dels jerònims a Catalunya en quatre grans etapes. L'estudi clou amb un apèndix que conté 52 taules documentals sobre diferents aspectes relacionats amb els dos monestirs, la transcripció completa de 128 documents i un recull de 72 imatges.

Introducció

Els jerònims foren un moviment eremític sorgit a la Península Ibèrica durant la segona meitat del segle XIV. Tres de les entitats polítiques sobiranes que existien aleshores –Portugal, Castella i la Corona d’Aragó– comptaren amb focus d’ermitans que s’emmirallaren en la figura d’aquest pare de l’Església, traductor de la Bíblia al llatí, asceta –va romandre quatre anys en el desert de Calcis– i promotor de la vida monàstica. Com altres vegades al llarg de l’edat mitjana, aquests moviments d’ermitans, que es caracteritzaven per estar al marge de les estructures eclesiàstiques, s’acabaren convertint en ordes monàstics canònicament constituïts. El dels jerònims no fou una excepció.

El nucli ermità jerònim a la Corona d’Aragó se situà al cap de Sant Antoni, al sud del regne de València. Des d’aquí s’expandí a Catalunya, on cristal·litzà en dos monestirs: Sant Jeroni de la Vall d’Hebron i Sant Jeroni de Montolivet. El primer fou fundat per Violant de Bar l’any 1393, en temps del regnat del seu marit, Joan I, al vessant meridional de Collserola. El segon va néixer 20 anys més tard al Garraf, a Sant Pere de Ribes, prop de Vilanova i la Geltrú, i fou dotat per l’acabat mercader barceloní Bertran Nicolau. Tanmateix, tres anys més tard canvià el seu emplaçament, tot donant lloc al monestir de Sant Jeroni de la Murtra, a Badalona. Justament en aquelles dates, el 1415, els diferents monestirs jerònims, tant del regne de Castella com de la Corona d’Aragó, es constituïren en orde monàstic. Els dos monestirs catalans, doncs, hi quedaren integrats. El més rellevant és que aquesta configuració del moviment, amb dos monestirs en el Principat de Catalunya, situats ambdós en el territori de Barcelona, es mantingué fins a la desamortització de Mendizábal, ja al segle XIX.

Per tant, a final del segle XIV s’introduí a Catalunya una nova proposta religiosa, de caràcter alhora reformador i contemplatiu. Com a moviment d’origen eremític, els jerònims no s’integraren a la trama urbana de la ciutat, sinó que buscaren indrets apartats i silencis. Hagueren de fer-se un lloc en un país atapeït de cases religioses de diferent tipologia, des de benedictins i cistercens fins als ordes mendicants, molt implantats a les ciutats, com els framenors, els dominics, els carmelitans o els agustins. El context social, polític i econòmic del segle XV, amb la convulsió d’una llarga guerra civil, fou també l’escenari de la implantació dels jerònims a Catalunya.

Objectius, metodologia i estructura

L’objectiu general del present treball és historiar la implantació dels jerònims a Catalunya. Quant al període temporal, l’inici és indiscutible: l’any 1393, que és el de la fundació de Sant Jeroni de la Vall d’Hebron per part de la reina Violant i que marca l’inici de la seva singladura històrica a les terres catalanes. Per al final hem optat per l’any 1500, si bé proporcionem alguna dada dels anys immediatament posteriors pel seu interès o perquè ajuda a interpretar informacions de final de segle. Aquesta fou una elecció temporal prèvia, condicionada pel fet que cap estudi hagi marcat algun tipus de periodització en la trajectòria històrica d’un o dels dos monestirs jerònims catalans. És molt possible, doncs, que l’any 1500 no sigui especialment significatiu ni impliqui un canvi de tendència o un final de període, sinó que per interpretar-lo correctament

s'hauria de fer una anàlisi dels primers anys del segle XVI. Tanmateix, aquesta és una informació amb la qual no comptàvem abans de començar i havíem d'establir un *terminus ad quem* a l'hora de cercar la informació a les fonts documentals.

Un cop centrat el període temporal, cal especificar amb precisió l'objecte d'estudi: els monestirs de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i de Sant Jeroni de Montolivet/Murtra. Estudiar el moviment jerònim ha implicat endinsar-se en aquestes dues comunitats monàstiques. Cal precisar que hem descartat incorporar a l'estudi el moviment femení, fonamentalment perquè el seu únic representant a Catalunya, el monestir de Sant Maties, va tenir una gènesi completament diferent. No formava part del moviment jerònim, que era essencialment eremític i contemplatiu, sinó que tenia un caràcter assistencial i cal associar-lo amb el beguinatge. De fet, el resclusatge de Santa Margarida, precedent del monestir de Sant Maties, deu el seu nom a l'hospital homònim de la ciutat de Barcelona, al qual un grup de dones donava servei, tot combinant vida espiritual i proïsme. Aquest resclusatge, que té els seus orígens al tercer quart del segle XIV, va créixer amb la incorporació de Brígida Terré, que l'any 1426 va donar-li una renda de 36 lliures anuals.

La primera relació d'aquest grup femení amb el moviment jerònim és de 1474. Fins aleshores aquestes dones, anomenades terreres, eren laiques i, per tant, no tenien vincle amb cap orde monàstic, tampoc amb el jerònim. No es coneix cap relació tampoc amb els dos monestirs jerònims catalans. És molt significatiu com aquesta comunitat va esdevenir jerònima. Davant la necessitat de constituir-se en comunitat monàstica –novament un cas d'estructura religiosa laica que acaba entrant en les estructures eclesials-, escullen l'opció de ser jerònimes i acollir-se a la regla de Sant Agustí, possiblement perquè era la menys rígida i, per tant, la que millor els permetia seguir el tipus de vida que havien tingut fins aleshores.¹ Però la bibliografia fa, al nostre entendre, una identificació incorrecta: adoptar l'hàbit i la regla dels jerònims i formar part de l'orde dels jerònims. No és el mateix. En realitat, les dones es feren monges jerònimes, però no s'integraren en l'estructura d'aquest orde. Ho feren obligades, no pas per compartir el tipus de monacat que representaven els jerònims. A partir d'aleshores, constituïdes canònicament com un monestir, quedaren subordinades a la jurisdicció eclesiàstica ordinària, com queda palès l'any 1478, quan reberen permís del bisbe de Barcelona per rebre almoïna, ja que no podien mantenir-se amb les rendes comunes.²

En tenim més evidències. Els consellers de Barcelona demanaren al general dels jerònims que els acollís dins del seu orde. En una primera carta, del 12 d'abril de 1480, li explicaren que les dones havien fet professió regular i havien vestit l'hàbit de jerònimes per manament de l'oficial de Barcelona, que actuà com a comissionat apostòlic, però perquè les butlles s'acomplissin completament era necessari *que dites dones, per la reverència vostra, en professió, obediència e altres exercicis de dita vostra religió sien acceptades, segons és acostumat en altres monges de dit vostre sacre orde, la qual cosa resta fer per compliment del dits actes*.³ Però el general de l'orde no les acceptà, ja que no tenien prou rendes per mantenir-se. No volia unes monges que havien de recórrer a altres activitats per aconseguir almoïna, ja que això aniria contra la forma de vida pròpia dels monestirs integrats en l'orde dels jerònims. Malgrat aquests arguments, els

¹ Elena BOTINAS I MONTERO, Julia CABALEIRO I MANZANEDO, Maria dels Àngels DURAN I VINYETA, *Les beguines*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, p. 83-89. Per la història general d'aquest monestir, vegeu Antonio PAULÍ MELÉNDEZ, *Efemérides històriques del real monasterio de San Matías (monjas jerónimas) de Barcelona: 1426-1941*. Barcelona: el Monestir, 1941.

² Elena BOTINAS I MONTERO, Julia CABALEIRO I MANZANEDO, Maria dels Àngels DURAN I VINYETA, *Op. Cit.*, p. 88.

³ AHCB, *Consell de Cent*, Lletres Closes, vol. 30, f. 52v-53r.

consellers hi insistiren, tot adduint al general que, tot i que era cert que les rendes eren clarament insuficients, si les monges s'integraven en l'orde, s'atraurien vocacions de dones de la ciutat que permetrien augmentar la dotació de la comunitat.⁴

El 1484 es mudaren a prop de l'hospital de Sant Macià, on tingueren cura dels pobres que hi eren acollits. Fins a mitjan segle XVI seguiren donant assistència hospitalària i no s'imposà la clausura, malgrat alguns intents. La intervenció dels consellers i del bisbe de Barcelona en assumptes relacionats amb el monestir de Sant Maties durant el segle XVI mostren clarament que encara aleshores no havien estat acceptades en l'orde dels jerònims.⁵

És clar, doncs, que tot i que formalment eren jerònims des de 1474, ni la seva activitat ni el seu tipus de vida ni el seu origen tenen res a veure amb el moviment jerònim que donà naixement a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron ni a Sant Jeroni de la Murtra, sinó que més aviat cal identificar-les amb un moviment de beguinatge que, per poder sobreviure a les exigències del seu temps, van haver d'acceptar una regla i un hàbit que els devien resultar aliens. Per tant, més enllà de les diferències pròpies del monacat femení respecte al masculí, considerem justificat que no hagin estat incloses en el present estudi.

Sí que és cert, tanmateix, que hi hagué altres intents de fundar monestirs jerònims a Catalunya durant el segle XV. Però com que no van materialitzar-se, no hem aconseguit trobar-ne més que petits rastres documentals que tant de bo puguin ser ampliat més endavant. En primer lloc, a Lleida. Alguns dels seus habitants demanaren a l'orde que rebés l'hospital de Sant Llàtzer. La informació arribà al capítol general de 1443 per boca dels representants dels monestirs catalans i valencians, que hi estaven disposats a enviar-hi frares perquè s'hi constituís una petita comunitat.⁶ Per un acord del consell municipal del 7 de juliol de 1444 sabem que els jerònims hi havien estat, però que ja n'havien marxat. Finalment, fou cedit als framenors observants.⁷ Als volts de 1468 hi hagué un altre intent, propiciat pel degà de la seu. L'orde hi envià el visitador general perquè se n'informés.⁸ Tampoc no fructificà, ja que el 1476 es tornà a enviar el visitador a parlar amb misser *Afán* sobre l'oferiment d'un monestir a Lleida.⁹ El darrer intent que hem

⁴ *Emperò, tanta és la veneració en què per llur ben viure en aquesta ciutat són tingudes e reputades, que pus sien per la reverència vostra acceptades en dit orde, moltes dones venerables, no solament dels menors e mediocres, mas dels maiors e principals de aquest ciutat e del Principat, se metran en la companyia de dites dones, no solament los faran almoynes de què poran comprar rendes per llur viure, mes encare los daran heretats e béns e ls obraran cases e daran forniments er aquelles e tot lo llur necessari, en tal forma que no freturará divertir-se en cosa alguna de llur orde aliena* (AHPB, *Consell de Cent*, Lletres closes, vol. 30, f. 134r, 30.01.1481).

⁵ Elena BOTINAS I MONTERO, Julia CABALEARO I MANZANEDO, Maria dels Àngels DURAN I VINYETA, *Op. Cit.*, p. 90. De fet, abans de 1573 només hi havia sis monestirs femenins dins l'orde dels jerònims: San Pablo de Toledo (1464), Santa Marta de Córdoba (1464), Santa Paula de Sevilla (1464), la Concepción Jerónima de Madrid (1504), Santa Paula de Granada (1540) i Nuestra Señora de los Remedios de Guadalajara (1572), tal com exposa Ignacio DE MADRID, «La Orden de San Jerónimo en perspectiva histórica», a *La orden de San Jerónimo y sus monasterios*. San Lorenzo de El Escorial: Real Centro Escorial – María Cristina, 1999, vol. 1, p. 27.

⁶ *Actas*, vol. 1, f. 42v.

⁷ Pere SANAHUJA, «Monestir dels framenors observants de Lleida», *Analecta Sacra Tarraconensia*, 11 (1935), p. 182.

⁸ *Actas*, vol. 1, f. 78v. En el capítol general del mes de maig de 1468 es resolgué respondre al doctor Barnabàs –deu ser el nom del degà– sobre la intenció de fundar un monestir a Lleida (f. 80r).

⁹ *Actas*, vol. 2, f. 14v.

documentat en el segle XV fou iniciativa del comte de Prades, però l'orde no considerà apropiat el lloc, massa proper al mar, per la qual cosa demanaren als priors de Vall d'Hebron i de la Murtra que sol·licitessin al comte que el canviés.¹⁰ Després d'aquesta notícia del capítol general de 1477 no en tenim cap més durant el segle XV i, com a la resta de casos i d'altres que no coneixem, quedà en el calaix dels projectes.

Malgrat que tinguéssim més informació d'aquests intents per ampliar la presència dels jerònims a Catalunya, el més rellevant és que no en reeixí cap, per la qual cosa els protagonistes de la implantació dels jerònims al Principat foren Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Sant Jeroni de la Murtra.

Definit l'objecte i el període temporal, cal també especificar l'abast de la nostra recerca. En aquest sentit, no ens hem volgut limitar a cap aspecte concret, sinó que la nostra intenció ha estat poder donar una imatge el més global possible, tot abastant totes aquelles facetes de la vida dels frares i de l'activitat dels religiosos dels dos monestirs. No s'ha descartat, d'antuvi, cap dada procedent de les fonts documentals consultades, que s'han seleccionat perquè contenien o podien contenir informació dels dos monestirs jerònims catalans. Perquè el nostre propòsit és oferir una visió global de la implantació dels jerònims a Catalunya, era imprescindible abastar tots els àmbits de la vida d'una comunitat monàstica. Si n'haguéssim descartat algun, no aconseguiríem el quadre general que volem.

Val a dir que aquest no seria un objectiu assolible si la quantitat d'informació de les dues comunitats objecte d'estudi en el període temporal especificat fos extraordinària. En aquest cas, hagués estat molt més apropiat restringir el període temporal o bé haver-se centrat en algun aspecte concret, com l'economia o la relació amb el poder polític o eclesiàstic. Però no és el cas d'aquestes dues institucions. Ni de l'arxiu de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron ni del de Sant Jeroni de la Murtra se n'ha conservat un nombre important de volums i lligams amb documents dels segles XIV i XV.¹¹ I la documentació que es pogués trobar en altres fonts no procedents dels antics arxius monàstics, com la dels arxius històrics de protocols, no són d'un àmbit concret, sinó que poden tractar diferents aspectes, ja sigui econòmic, religiós o social. Ben diferent hagués estat el plantejament, doncs, si s'hagués conservat una sèrie important de llibres de despeses dels oficials dels dos monestirs, que hagués permès dirigir l'estudi cap a aspectes de logística i economia, o un bon grup d'actes dels visitadors, que hagués donat peu a analitzar la disciplina dins el monestir.

Davant un camp documental temàticament variat, vam escollir l'opció més genèrica. Sempre hi havia l'opció de restringir l'abast a mesura que anés avançant el treball, però això no ha estat així. En tot moment, el volum de documentació tractada ha estat l'adequada per poder fer un treball d'àmbit general.

Aquest plantejament generalista presenta l'avantatge d'acceptar tot tipus de document, ja que d'entrada no rebutja cap dels àmbits en què es pot dividir l'estudi d'una comunitat monàstica.

¹⁰ Actas, vol. 2, f. 22r.

¹¹ Sobre l'arxiu de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, conservat majoritàriament a l'ADB, vegeu Josep Maria MARTÍ BONET, «Archivo San Jerónimo de la Vall d'Hebron», *Memoria ecclesiae*, 7 (*Órdenes monásticas y archivos de la Iglesia (II). Santoral hispano-mozárabe en España*), p. 45-55. De Sant Jeroni de la Murtra, dipositat a l'ACA, comptem amb el treball de Mª Mercedes COSTA, «Los documentos de la Orden de San Jerónimo en el Archivo de la Corona de Aragón», *Studia Hieronymiana*. Madrid: Rivadeneyra, 1973, vol. 2, p. 667-675).

En aquest sentit, la metodologia s'ha basat, en primer lloc, en la cerca i buidat de documentació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Sant Jeroni de la Murtra entre 1393 i 1500, independentment de la seva temàtica i tipologia.

Però aquest enfocament de tipus general planteja reptes importants. En primer lloc, cal una integració de les dades procedents de diferents tipus de documents. És necessari, doncs, que després d'extreure les dades, siguin convenientment classificades en temàtiques definides. Aquesta indexació és una tasca ineludible si es vol que la integració de dades sigui realment profitosa, davant de la relativa dispersió de les fonts documentals.

La indexació dels documents és un pas especialment crític en la nostra metodologia, ja que implica escollir els àmbits que es volen estudiar. L'elecció d'unes matèries o unes altres té una repercussió immediata en l'estructura de la nostra anàlisi. En aquest sentit, els estudis sobre monestirs de caràcter general, se centren en un període concret o bé abastin tota llur història, presenten una important diversitat. Lògicament, en tots apareixen les temàtiques pròpies d'una comunitat monàstica. Hi sol haver apartats dedicats al naixement de la comunitat, al patrimoni i a la seva economia, als membres més destacats, als aspectes artístics, etc.

Però s'està lluny d'una homogeneïtzació, d'un esquema comú. Ja sigui per la irregularitat de les dades procedents de les fonts documentals—l'atzar fa que d'alguns monestirs es disposi de molta informació sobre un àmbit concret, però molt poc d'un altre— i de la producció bibliogràfica, per la pròpia diversitat dels diferents monestirs del país —quant a grandària, carisma, patrimoni, etc.—, perquè l'espai de què disposa l'autor no sigui el suficient per un estudi prou aprofundit, sinó que tan sols s'exposen les dades més rellevants, especialment en aquells que historien uns quants segles d'un monestir en només alguns centenars de planes, o pel propi biaix de l'autor, que el pot portar a centrar-se en certs àmbits, l'estructura dels treballs és força heterogènia.

En un dels pocs treballs dedicats a l'esquema metodològic d'un monestir, Manel Riu proposava un seguit de punts que n'havien de formar part: qüestions prèvies —àmbit geogràfic, orde monàstic al qual pertany—, aspectes jurídics —origens, motius de la fundació, relacions amb l'estament eclesial i amb els patrons del monestir, textos normatius, constitució interna, admissió de membres, administració del patrimoni—, aspectes socioeconòmics, culturals, espirituals i el procés d'extinció.¹² Vista la bibliografia, a grans trets podem dir que hi ha dos tipus d'aproximacions: la cronològica i la temàtica. La primera apareix sobretot en els treballs dedicats a tota la història d'un monestir, que normalment abasta de quatre a vuit segles. En serien alguns exemples la magna història de Santa Maria de Poblet d'Agustí Altisent,¹³ la de la cartoixa d'Escaladei, al Priorat, per part d'Ezequiel Gort,¹⁴ la que Joan Aran dedicà a Santa Anna de Barcelona,¹⁵ el llibre d'Eduardo Corredera sobre Bellpuig de les Avellanes¹⁶ o la història d'Escornalbou d'Eduard Toda.¹⁷ Però l'enfocament temàtic és també força habitual en les monografies dedicades a historiar llargues trajectòries de comunitats monàstiques, malgrat que

¹² Manuel RIU I RIU, «Esquema metodològic per a l'estudi d'un monestir», *I Col·loqui d'Història del Monaquisme Català*. Santes Creus: 1966, vol. 1, p. 309-323.

¹³ Agustí ALTISENT, *Història de Poblet*. Poblet, 2014 (reedició de l'obra apareguda el 1974).

¹⁴ Ezequiel GORT JUANPERE, *Història de la cartoixa d'Escaladei*. Reus: Fundació Roger de Belfort, 1998.

¹⁵ Joan ARAN I SURIOL, *Santa Anna de Barcelona. Monestir, col·legiata, parròquia*. Barcelona: Editorial Mediterrània, 2002.

¹⁶ Eduardo CORREDERA GUTIÉRREZ, *Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes*. Germans Maristes Catalunya, 1997.

¹⁷ Eduard TODA Y GÜELL, *Història de Escornalbou*. Tarragona: Reyal Societat Arqueològica, 1926.

l'espai de què es disposi no sigui molt gran. Per exemple, el que Ireneu Jaricot dedicà a Santa Maria de Montalegre, després de llargs estudis inèdits que es conserven a l'arxiu d'aquesta cartoixa catalana,¹⁸ el d'Antoni Albacete i Margarida Güell sobre els gairebé vuit segles de Santa Maria de Valldonzella,¹⁹ la clàssica història de Montserrat d'Anselm M. Albareda²⁰ o la monografia de Josep Maria Badia sobre Serrateix,²¹ si bé aquests dos darrers inclouen un apartat específic amb una aproximació cronològica sobre els seus respectius monestirs.

Però en els estudis que se centren en un període cronològic més reduït, l'aproximació temàtica és la predominant.²² Sense ànim de ser exhaustius i centrant-nos tan sols en estudis d'àmbit general sobre monestirs catalans, hi comptem el període medieval a Pedralbes,²³ les tres primeres dècades de Poblet,²⁴ dues dècades del segle XVII de Santes Creus²⁵ i tres tesis doctorals sobre Santa Maria de Valldaura entre 1241 i 1399, Sant Benet de Bages en tot el període modern i Santa Maria de Vallbona durant el segle XVIII.²⁶ Malgrat algunes similituds evidents, ni els capítols ni tampoc l'ordre amb què es presenten són iguals en tots els treballs.

La nostra aproximació és temàtica, però amb l'objectiu d'oferir una visió cronològica final prou acurada a partir de la integració de tots els aspectes analitzats per separat. És a dir, no considerem suficient el tractament detallat de l'economia o de l'activitat dels religiosos, sinó que al final és necessari que aquestes dades se sumin adequadament per oferir la trajectòria global del monestir, amb l'establiment de períodes temporals amb característiques pròpies. L'objectiu té caràcter cronològic, però el mètode per aconseguir-ho és temàtic. La nostra aproximació és, doncs, de *bottom up*, dels diferents aspectes tractats separadament a unes conclusions més globals.

La nostra estructura, que com hem dit ha marcat la fase inicial de tractament de les dades buidades de les fonts documentals, presenta força similitud amb la que Antoni Albacete ha emprat per a Valldonzella, si bé aquest darrer no presenta una visió de conjunt final. El nostre esquema presenta tres grans apartats:

¹⁸ Ireneu JARICOT, *La cartuja de Santa Maria de Montalegre. Compendio histórico*. Santa Maria de Montalegre, 1960.

¹⁹ Antoni ALBACETE I GASCÓN, Margarida GÜELL I BARÓ, *El reial monestir de Santa Maria de Valldonzella (1147-1922)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013.

²⁰ Anselm M. ALBAREDA, *Història de Montserrat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.

²¹ Josep Maria BADIA I MASGRAU, *El monestir de Santa Maria de Serrateix*. Serrateix: Patronat d'Amics de Serrateix, 2004.

²² No és així, en canvi, per als dos primers segles de Ripoll, que presenta un esquema cronològic (Ramon ORDEIG I MATA, *El monestir de Ripoll en temps dels seus primers abats (anys 879-1008)*. Vic, 2014. Un estudi molt complet publicat sobre Santa Maria d'Amer en els segles moderns alterna una primera part temàtica i una segona cronològica (Xavier SOLÀ I COLOMER, *El monestir de Santa Maria d'Amer a l'època moderna*. Barcelona: Fundació Noguera, 2010).

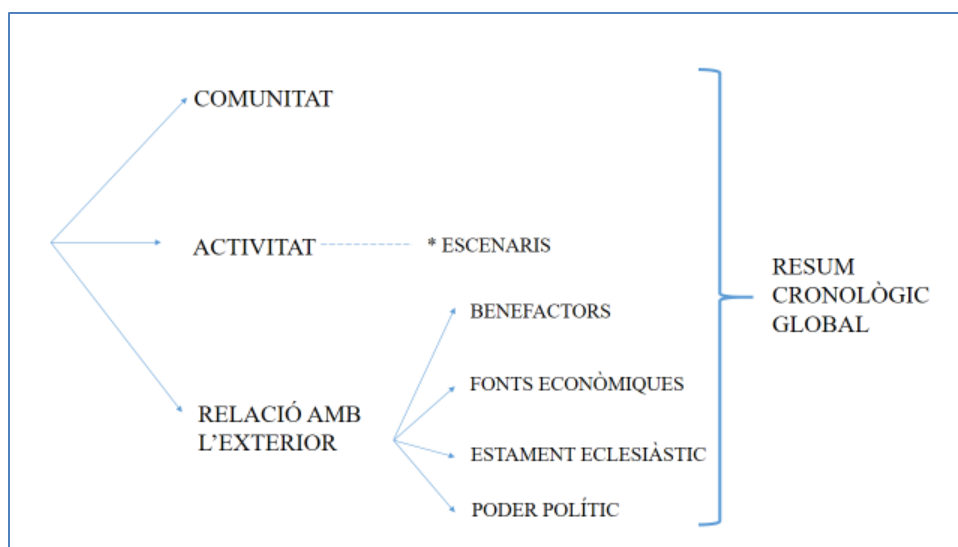
²³ Anna CASTELLANO I TRESSERRA, *Pedralbes a l'edat mitjana. Història d'un monestir femení*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.

²⁴ Jaime SANTACANA TORT, *El monasterio de Poblet (1151-1181)*. Barcelona: CSIC, 1974.

²⁵ Elisabeth BALDOR ABRIL, *El monestir de Santes Creus des del primer abadiat quadriennal a la guerra dels Segadors (1619-1640)*. Valls: Consell Comarcal de l'Alt Camp, 1999.

²⁶ Montserrat OBIOLSBOU, *El monacat femení en la Catalunya medieval: Santa Maria de Valldaura (1241-1399)*. Universitat de Barcelona, 2005; Francesc SERRA I SERALLÉS, *Sant Benet de Bages a l'època montserratina (segles XVI-XIX)*. Universitat Autònoma de Barcelona, 2005; Marta CUSÓ SERRA, *Un monestir cistercenc femení català durant el primer segle borbònic espanyol. Santa Maria de Vallbona (1701-1802)*. Universitat Autònoma de Barcelona, 2008.

- 1) Comunitat - Analitza els membres de la comunitat monàstica, tant el seu nombre, tipologia, origen social i econòmic i qualsevulla altres dades personals.
- 2) Activitat - Té el propòsit de preguntar què fan els membres de la comunitat, la qual cosa implica conèixer com s'organitzaven internament i amb qui es recolzaven per dur a terme totes les tasques necessàries per mantenir-se econòmicament i assegurar el compliment de la seva raó d'existir com a grup religiós.
- 3) Relació amb l'exterior - Analitza com interacciona la comunitat monàstica amb agents externs. S'ha subdividit en els següents apartats:
 - a. Benefactors – Relació amb les persones que es vincularen en el monestir, l'ajudaren i hi demanaren serveis religiosos.
 - b. Relacions amb les fonts econòmiques – Gestió del patrimoni econòmic que implicà, sovint, reclamar, litigar o exercir jurisdicció.
 - c. Relacions amb l'estament eclesiàstic – Interacció amb l'orde amb què forma part, la resta de monestirs del seu orde i amb les autoritats diocesanes.
 - d. Relacions amb el poder polític, especialment amb la monarquia.

Adicionalment, s'inclou un apartat dedicat als escenaris de l'activitat dels religiosos, que pròpiament seria un suplement del segon capítol. Però per la seva rellevància, ja que té com a focus els dos edificis monàstics, s'ha inclòs al final de forma separada, tot i que ha quedat fora del nostre abast la descripció completa i l'anàlisi estilística o artística d'aquests dos cenobis. Tot i que la major part dels capítols compta amb unes conclusions que inclouen una periodització temporal de l'aspecte analitzat, al final hi ha un apartat que, a manera de conclusions finals, integra totes les dades per donar una visió de conjunt, amb el títol de les etapes de l'establiment dels jerònims a Catalunya.

Amb aquest esquema expositiu s'ha fet la classificació de les dades procedents del buidat de les font documentals, que ha estat suficient per englobar tot allò que hem recollit. Aquesta

esquema pretén abordar l'estudi global d'un monestir –dos en el nostre cas- a partir de tres preguntes bàsiques:

- qui són els integrants de la comunitat?
- què feien?
- com es relacionaven amb l'exterior?

Entenem que aquest és un esquema prou genèric per encabir-hi estudis historiogràfics sobre comunitats religioses d'abast general. La seva flexibilitat ve donada perquè no especifica com s'han de tractar cadascun dels grans apartats. Això vindrà donat per la quantitat i qualitat de les fonts documentals de què s'hagi disposat. Però, al nostre entendre, s'ha de ser conscient que per tenir un estudi prou complet d'un monestir, cal intentar respondre a aquestes tres preguntes. Tindrem realment una visió de conjunt d'un monestir si no analitzem quina era la seva població, tot i que disposem de moltes dades sobre la seva economia, per exemple? Es podria dir que, sovint, no es disposa d'informació prou completa d'alguns d'aquests aspectes, especialment per a les èpoques més reculades, com l'alta edat mitjana. Però creiem que és necessari aportar-ne les poques que es tingui i que, en el pitjor dels casos, es posi de manifest aquesta mancança.

Cadascun d'aquests capítols tenen una part introductòria en què s'hi especifica objectius i, si ho considerem oportú, les fonts documentals emprades i la metodologia. Especialment important ha estat aquest apartat introductori en el capítol dedicat a la comunitat, ja que implica un tractament numèric força específic.

Hem inclòs al final un apèndix format per tres parts: un conjunt de taules documentals, un recull d'un centenar llarg de documents i una setantena d'imatges. Les taules documentals serveixen per explicitar les dades que han servit de base de tractament estadístic o numèric en els tres grans capítols de la tesi. Constitueixen, en cert sentit, un índex d'alguns aspectes de les dues comunitats, com les ordenacions eclesiàstiques, les rendes en un moment determinat o les persones presents en cadascun dels dos monestirs. N'hi ha 52. La seva inclusió en els capítols on se'n feia ús hagués fet el text excessivament feixuc i, per això, hem optat per presentar-ho de forma separada. Quan en un capítol s'indica, entre parèntesi, el codi d'una taula, per exemple la 23a, es fa referència que aquella dada i la seva procedència documental es pot consultar en aquella taula.

Quant a l'apartat de documents de l'apèndix, s'ha optat per fer el regist i la transcripció completa d'aquells que tinguessin un contingut més destacat. No tenia sentit incloure el regist d'un gran nombre de documents que ja apareixen a les taules documentals, ja que a la majoria dels casos les dades més rellevants es troben en aquestes taules. El nostre propòsit és que els textos seleccionats siguin especialment significatius per a la història dels dos monestirs i, en general, dels jerònims catalans. Hem evitat documents que tinguessin informació molt genèrica. En aquest sentit hem restringit la presència de testaments de benefactors destacats, ja que hagués implicat la transcripció d'un gran nombre de llegats que no afectaren les dues comunitats. Com a contrapartida, al capítol dedicat a la relació amb els benefactors s'aporten aquestes dades de forma resumida. S'ha mantingut el criteri de selecció malgrat que els documents hagin estat transcrits per altres autors. En canvi, hem optat per no incloure aquells que hem transcrit íntegres en altres treballs, malgrat que són fonamentals, com les butlles de comissió per a la fundació dels dos monestirs, les dues actes fundacionals o el testament de Bertran Nicolau. Durant el treball es fa referència als documents de l'apèndix la partícula doc. seguida del número del document.

Tot i que no apareix en el recull documental, s'ha procedit de manera anàloga amb les referències a la crònica de Francesc Talet, frare de Sant Jeroni de la Murtra que va escriure una monumental història dels dos primers segles del seu monestir de professió, i al qual citarem directament com Talet seguit del número de pàgina de l'edició de la seva transcripció.²⁷ En fem un ús intensiu, ja que aporta nombroses dades que procedeixen de fonts documentals actualment desaparegudes o no localitzades.

Finalment, hem inclòs un recull d'imatges per il·lustrar alguns elements materials relacionats amb els dos monestirs. En el text ens hi referim amb el número de la imatge corresponent.

²⁷ Carles DÍAZ MARTÍ, *La primera crònica del monestir de Sant Jeroni de la Murtra (1413-1604) de Francesc Talet*. Barcelona: Fundació Noguera, 2013.

Estat de la qüestió

La historiografia sobre els dos monestirs jerònims catalans en època medieval és més aviat escassa i fruit sobretot de l'interès d'erudits locals. Són pocs els medievalistes de l'àmbit acadèmic que s'han interessat per Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Sant Jeroni de la Murtra. Les excepcions són dos treballs que utilitzem a bastament i que devem a Jaume Riera i Joan Ferran Cabestany i Fort. El primer analitza amb deteniment els primers vint anys de la implantació dels jerònims a la Corona d'Aragó a partir sobretot d'un buidat exhaustiu dels registres de Cancelleria Reial. Gràcies a la seva contribució, hem disposat d'un marc inicial molt sòlid de la trajectòria d'aquest moviment monàstic abans que es constituís com a orde l'any 1415.²⁸ D'altra banda, Cabestany i Fort va donar notícia de les activitats de Ramon Joan, prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron durant la primera meitat del segle XV, com a emissari de la reina lloctinent Maria davant dels consellers barcelonins.²⁹ La documentació municipal publicada ha permès conèixer el relleu d'aquest personatge en la cort d'aquesta sobirana i, de retruc, que poguéssim cercar altres intervencions d'aquest prior en altra documentació. Amb un abast força menor i no centrat en el període medieval, tot i que en fa aportacions valuoses, cal comptar el capítol dedicat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron de la història de Barcelona d'Agustí Duran i Sanpere.³⁰

Si els autors de molts estudis de monestirs i convents són membres de les seves comunitats –Albareda a Montserrat, Altisent a Poblet, Jaricot a Montalegre, per exemple- o erudits locals, per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron han faltat els uns i els altres. No hi ha religiosos que s'hi hagin dedicat perquè la comunitat va ser suprimida el 1835, arran de la desamortització de Mendizábal, i la quasi desaparició del rastre físic ha dificultat l'aparició de persones que furguessin en el seu passat. En motiu del sisè centenari de la seva fundació, la parròquia propera de Sant Jeroni de Montbau, que conserva l'advocació del monestir, va publicar una monografia general de la seva història i un llibre de ceràmica, de Fèlix Olivé i Carles Quintana respectivament.³¹ La informació sobre el període medieval se centra sobretot en l'episodi fundacional, però hi ha molt poques aportacions respecte a les dades proporcionades per la història general dels jerònims que José Sigüenza va publicar a principi del segle XVII.³² Quant a la configuració del cenobi i la seva fi, la monografia es basa en la magna obra que el canonge Barraquer va dedicar a les comunitats monàstiques catalanes a principi del segle XX.³³ La conclusió és que més enllà de les dades de José Sigüenza –Barraquer també s'hi basa i les seves

²⁸ Jaume RIERA SANS, «Els primers monestirs de jerònims a la Corona d'Aragó (1374-1414)», *Studia monastica*, 50-2 (2008), p. 340-342.

²⁹ Joan-F. CABESTANY FORT, «Fray Ramón Juan, prior de San Jerónimo del Valle de Hebrón (1419-1458)», a *Studia Hyeronimiana*, vol. 1, p. 225-251.

³⁰ Agustí DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història*. Barcelona: Curial, 1973, vol. 1, p. 698-706.

³¹ Fèlix OLIVÉ I GUILERA, *Sant Jeroni de la Vall d'Hebron*. Barcelona: Parròquia de Sant Jeroni de Montbau, 1995; Carles QUINTANA I SEÑER, *Ceràmica de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron*. Barcelona: Parròquia de Sant Jeroni de Montbau, 1997.

³² José SIGÜENZA, *Historia de la orden de San Jerónimo*. Valladolid: Junta de Castilla y León, 2000, vol. 1, p. 156-164.

³³ Gaetà BARRAQUERI ROVIRALTA, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Barcelona: Impr. de F. J. Altés y Alabart, 1906, vol. 2, p. 245-261; *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*. Barcelona: F. J. Altés y Alabart, 1915-1917, vol. 1, p. 309-313, 1077-1085, vol. 4, p. 131-147.

notícies són sobretot del període final (segle XIX)-, les úniques aportacions amb base documental són les del període inicial (1393-1415) i les activitats de Ramon Joan a les ordres de la reina lloctinent Maria. Quant al període modern (segles XVI-XIX), el nombre de treballs no és nombrós.³⁴

Més sort ha tingut Sant Jeroni de la Murtra. Sense dubte, el fet que es mantingui dempeus i que sigui un monument d'interès artístic i històric de primera magnitud ha mogut a historiadors badalonins o molt relacionats amb aquesta ciutat a interessar-se en el seu passat.³⁵ Els tres principals són Josep Maria Cuyàs i Tolosa, Joaquim Font i Cussó i Jaume Aymar i Ragolta.³⁶ El primer és una figura cabdal de la historiografia badalonina. Malgrat que no es dedicà professionalment a la història, Josep Maria Cuyàs publicà una obra vastíssima centrada en la seva ciutat, en descobrí les termes romanes i fou el primer director del seu museu.³⁷ El seu interès per Sant Jeroni de la Murtra es desvetllà ben aviat, ja que l'any 1943 va publicar una primer resum de la història del monestir, que reeditaria i ampliaria a la dècada de 1970, i el 1966 va transcriure el cinquè llibre dels actes capitulars.³⁸ Durant la dècada de 1970 féu un gran nombre de petits treballs per a la revista *Amistad*. L'obra que dedicà a Sant Jeroni de la Murtra, però, es basa fonamentalment en els treballs de José Sigüenza i el canonge Barraquer³⁹ més la cròniques dels dos frares de la Murtra, Francesc Talet (segles XV i XVI) i Diego García (segle XVII), que li proporcionaven moltes dades. Consultà altres documents, com un costumari del monestir del segle XVIII, però les notícies del període medieval són quasi exclusivament de Francesc Talet,

³⁴ Destaquem Elisa BADOSA COLL, «La diversificada explotació de les propietats del monestir de la Vall d'Hebron», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 11-12 (1983-1984), p. 212-238; Armand DE FLUVIÀ I ESCORSA, «Índice de religiosos del real monasterio de San Jerónimo del Vall de Hebrón o de Collcerola», *Hidalguía*, 66 (1964), p. 587-592; Joaquim VENTURA, «Probanzas de limpieza de sangre, 'vita et moribus' en el Reial Monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (Barcelona)», a *La orden de San Jerónimo y sus monasterios*, vol. 2, p. 1049-1056; Sofia GARÇON I PEYRÍ, «Neteja de sang del fons del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. I», *Paratge*, 19 (2006), p. 113-146; «Els expedients de neteja del fons del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (II)», *Paratge*, 20-21 (2007-2008), p. 167-197; «Buidatge d'expedients de neteja de sang (3a part)», *Paratge*, 22 (2009), p. 63-88; Oriol DE FÀBREGUER-BOIXAR, «Aspectes sanitaris històrics de Vall d'Hebron, hospital de la muntanya de Collserola», *Gimbernat*, 65 (2016), p. 31-42.

³⁵ Un estat de la qüestió força complet, tot i que orientat vers la part d'història de l'art, es pot trobar en el treball de final de grau presentat per Anna HERNÁNDEZ TUDELA a la Universitat Autònoma de Barcelona (2013), consultable per Internet (<http://hdl.handle.net/2445/49467>).

³⁶ Hi ha alguns historiadors anteriors al segle XX que dedicaren la seva atenció a Sant Jeroni de la Murtra, si bé les planes que hi dedicaren són poques o bé han restat inèdites. En primer lloc, hi ha Gaietà Soler, que té un capítol dedicat al cenobi badaloní a la seva història general de Badalona (Gaietà SOLER, *Badalona. Monografia històrica-arqueològica*. Barcelona: Impremta de Fidel Giró, 1890, p. 105-113). D'altra banda, Josep Garriga va escriure una història de Badalona a final del segle XVIII, actualment inèdita, i que contenia un capítol dedicat a Sant Jeroni de la Murtra, si bé sense cap aportació destacada (Montserrat CARRERAS I GARCÍA, «La historiografia badalonina (ff. s. XVIII-XX)», *Carrer dels Arbres*, 2 (1991), p. 9).

³⁷ Sobre l'obra de Josep Maria Cuyàs, vegeu Montserrat CARRERAS I GARCÍA, «La historiografia badalonina (ff. s. XVIII-XX)», p. 16-17.

³⁸ Josep Maria CUYÀS I TOLOSA, *Resumen histórico del monasterio de San Jerónimo de la Murtra*. Badalona: Raluy, 1943; *Llibre V dels actes capitulars del monestir de Sant Gerònim de la Murtra*. Badalona: Artes Gráficas Duran, 1966.

³⁹ Gaietà BARRAQUER I ROVIRALTA, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, 1906, vol. 2, p. 261-274; *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, 1915-1917, vol. 1, p. 314-317, 1085-1091, vol. 4, p. 131-147.

raó per la qual no citem els treballs de Cuyàs, sinó que hem optat per fer referència directa a l'edició crítica d'aquesta obra.

Joaquim Font i Cussó es vinculà de ben jove en l'estudi del passat badaloní, sobretot en les excavacions arqueològiques dels anys 30. A partir de 1950 dedicà els seus esforços a la història de Sant Jeroni de la Murtra, al qual va dedicar una vintena d'articles de l'època moderna.⁴⁰ Quant a Jaume Aymar i Ragolta, doctor en història de l'art i conservador del monestir des de final del segle XX, també ha fet una tasca de difusió important de la seva història. És l'autor d'una guia general del cenobi, que inclou un resum històric i una descripció del monument,⁴¹ i un nombre de treballs importants que abasten diferents aspectes de la seva trajectòria històrica. Tanmateix, quant a l'època medieval, la dependència respecte a la crònica de Francesc Talet és important. També cal destacar el seu interès a aprofundir en l'episodi de la vinculació dels Reis Catòlics amb el monestir, la hipòtesi sobre l'anada de Cristòfor Colom per donar-los la nova de la descoberta d'Amèrica i fra Ramon Pané, jerònim que s'enrolà en el segon viatge al Nou Món.⁴²

Treballs d'altres autors de l'edat mitjana se centren sobretot en l'aspecte arquitectònic de l'edifici, a voltes lligats en restauracions que s'hi han dut a terme els darrers anys.⁴³ L'heràldica present en el cenobi, majoritàriament en el claustre, construït en el segle XV, també ha centrat l'interès d'alguns estudiosos.⁴⁴ La producció bibliogràfica d'època moderna de Sant Jeroni de la Murtra és relativament rica i s'ha centrat en aspectes força diversos, com la presència dels jerònims a Sant Martí de Tous,⁴⁵ la vinculació dels Àustria,⁴⁶ alguns frares destacats⁴⁷ i l'art i

⁴⁰ Montserrat CARRERAS I GARCÍA, «La historiografia badalonina (ff. s. XVIII-XX)». 16-17. Els treballs dedicats al monestir badaloní estan recollits a Joaquim FONT I CUSSÓ, *62 articles*. Badalona: Museu de Badalona, 1980, p. 167-235.

⁴¹ Jaume AYMAR I RAGOLTA, *El monestir de Sant Jeroni de la Murtra*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Ajuntament de Badalona, 1993.

⁴² Jaume AYMAR I RAGOLTA, «Cristòfor Colom a Sant Jeroni de la Murtra», *Butlletí del Centre d'Estudis Colombins*, 5-6 (1992), «Cristòfor Colom i Sant Jeroni de la Murtra», *Carrer dels Arbres*, 5 (1994), p. 47-66; p. 6-12; *Fra Ramon Pané i l'univers simbòlic taí*. Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya, 2009, p. 28-30.

⁴³ Joan LÓPEZ I DROCH, «L'antic mas de Sa Murtra. Una hipòtesi evolutiva», *Carrer dels Arbres*, 10 (1999), p. 15-28; Mª Reyes JIMÉNEZ DE GARNICA, «Restauració del refector de Sant Jeroni de la Murtra», *Carrer dels Arbres*, 5 (1994), p. 67-72. Ha restat inèdit un treball interessant sobre les marques de canteria del claustre (Eulàlia BARRASSETAS, Montserrat BLASCO, Isabel CARPIO, *Marques de canteria del monestir de Sant Jeroni de la Murtra*, 1981-1982).

⁴⁴ Francisco de A. FERRER-VIVES, *Heràldica del monasterio de San Jerónimo de la Murtra*. Badalona: Ajuntament de Badalona, 1975; Antoni POYO I CREIXENTI, *Heràldica i llinatges a Sant Jeroni de la Murtra*. Barcelona: Cercle Català d'Estudis Heràldics i Nobiliaris, 1999.

⁴⁵ Josep RIBA I GABARRÓ, Josep Maria CUYÀSI TOLOSA, «El castell de Tous i el govern dels jerònims», a *Tous, mil anys d'història*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981, p. 151-216; Valentí GUAL I VILÀ, Carles DÍAZ MARTÍ, «Justícia de senyors: Poblet i Sant Jeroni de la Murtra (segles XVI-XVII)», *Pedralbes*, 28 (2008), vol. 2, p. 925-940.

⁴⁶ Jaume AYMAR I RAGOLTA, «Carles I i Felip II al monestir de Sant Jeroni de la Murtra», a *La Murtra i el Toisó*. Barcelona: Edimurtra, 2000, p. 9-27; Carles DÍAZ MARTÍ, «Visita de Felip II a Sant Jeroni de la Murtra», a *Claustre Obert*. Sant Jeroni de la Murtra, 2004, p. 25-30.

⁴⁷ Teodoro MARTÍN MARTÍN, *Fray Marcos de Cardona, jardinero de Carlos V y Felipe II en Yuste y El Escorial*. San Lorenzo de El Escorial: Sociedad de Fomento y Reconstrucción del Real Coliseo Carlos III, 2008. D'altra banda, hi ha un estudi molt aprofundit de la figura del pintor Damià Vicenç a Carme GIRALT, Rosa JUNYENT, Sergi PLANS, *El retaule del Roser de Sant Martí de Tous*. Sant Martí de Tous: Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, 1998.

l'arquitectura,⁴⁸ entre d'altres. L'any 2016, en ocasió de la commemoració del sisè centenari de l'arribada dels jerònims a la casa de la Murtra, es va editar un llibre que recull tota la literatura historiogràfica amb dos grans apartats que inclouen un resum de la tota la trajectòria històrica i una descripció del monument.⁴⁹ A més, es va celebrar una jornada acadèmica en què van participar una desena d'investigadors, els treballs dels quals estan en procés de publicació.

He deixat per al final les meves contribucions a la historiografia medieval d'aquests dos monestirs jerònims, que culminen amb la present tesi doctoral. El meu interès per Sant Jeroni de la Murtra ve donat per la meua residència badalonina i per la curiositat que m'ha despertat sempre el fenomen monàstic. Cap a l'any 2000 vaig decidir-me a fer-ne recerca i, així, poder donar resposta a algunes preguntes que la literatura no em proporcionava. La primera de totes, potser la més evident, era la raó per la qual hi havia un monestir de jerònims a Badalona. Aquest interrogant connectava immediatament amb un altre: qui era el fundador, el mercader barceloní Bertran Nicolau? Em sobtava molt que, a diferència d'altres monestirs que tenen la sepultura del fundador en un lloc preeminent de la seva església, no n'hi hagués cap rastre al cenobi badaloní. Em vaig proposar, doncs, aprofundir en la fundació de Sant Jeroni de la Murtra.

El primer resultat d'aquesta cerca fou un article a la revista *Carrer dels Arbres* que incloïa l'estudi i la transcripció de la butlla en què Benet XIII comanà als priors de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i de Santa Anna de Barcelona la fundació del monestir de jerònims que havia sol·licitat Bertran Nicolau. Vam posar de manifest un error de datació de la butlla –s'havia considerat que era de 1413, quan en realitat era de 1403–, la qual cosa obria l'interrogant sobre la raó de la tardança en la fundació del monestir.⁵⁰

La recerca sobre la fundació de Sant Jeroni de la Murtra va ser el treball que vam presentar per obtenir el DEA a la Universitat de Barcelona l'any 2004 i que vam tenir la sort que fos publicat pel Museu de Badalona dos anys més tard amb el títol *Bertran Nicolau, fundador de Sant Jeroni de la Murtra*. Aquest estudi va permetre copsar la rellevància d'aquest personatge, una figura cabdal dels intents reformadors del monacat català, ja que fundà tres monestirs a principi del segle XV i, a banda, féu llegats molt quantiosos a d'altres comunitats. Sant Jeroni de la Murtra fou, doncs, una part del patronatge vers la vida religiosa que portà a terme aquest riquíssim mercader barceloní. La monografia suposa una primera biografia de Bertran Nicolau i relata els episodis fundacionals dels seus tres monestirs, Sant Jeroni de la Montolivet (Sant Pere de Ribes, 1413-1416), que esdevindria després d'un canvi d'emplaçament Sant Jeroni de la Murtra (1416-1835), la Casa de Déu (la Gornal, 1413-1414; Castellví de Rosanes, 1414-1835) i la Vall de Sant Jaume (Terrassa, 1413-1423). Vam aportar força documentació inèdita, part de la qual fou inclosa en l'apèndix documental.⁵¹

⁴⁸ Esther ESPEJO DEL PINO, «Art barroc a Badalona: Sant Pasqual Bailón», *Carrer dels Arbres*, 3 (1992), p. 61-71; Alexandra CHAVARRÍA I ARNAU, «L'art barroc al monestir de Sant Jeroni de la Murtra», *Carrer dels Arbres*, 6 (1995), p. 29-34; Carles DÍAZ MARTÍ, «L'Obra Nova de Sant Jeroni de la Murtra», *Carrer dels Arbres*, 21 (2010), p. 65-86.

⁴⁹ Carles DÍAZ MARTÍ, Anna MOLINA CASTELLÀ, Antonio GUILLÉN PASTRANA, *El monestir de Sant Jeroni de la Murtra. 600 anys d'història*. Badalona: Museu de Badalona, 2016, p. 81-149.

⁵⁰ Carles DÍAZ MARTÍ, «Primera menció del futur monestir de Sant Jeroni de la Murtra», *Carrer dels Arbres*, 15 (2004), p. 17-26.

⁵¹ Vegeu-ne la recensió de Josep HERNANDO I DELGADO a *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 26 (2007), p. 820-822.

Amb la idea de continuar la recerca en el període medieval de Sant Jeroni de la Murtra, vam proposar-nos estudiar a fons la que fins aleshores havia estat la principal font de dades per a la historiografia d'aquest monestir: la crònica de Francesc Talet. Al nostre entendre, era imprescindible un estudi de la font *per se*, és a dir, del seu autor, de la seva cronologia, de les seves fonts documentals, de la seva intencionalitat i, en definitiva, de la versemblança de les dades que aporta, per tal de poder-les utilitzar com a font secundària. Fruit d'aquest intens treball ha estat la publicació de *La primera crònica de Sant Jeroni de la Murtra (1413-1604) de Francesc Talet* per part de la Fundació Noguera l'any 2013, i que compta amb un estudi introductori d'un centenar llarg de planes. L'obra depassa l'interès estricte del monestir badaloní, ja que aporta una multitud de dades de personatges i episodis contemporanis a l'autor, és a dir, de la segona meitat del segle XVI.⁵²

Paral·lelament vam entrar en contacte amb el Centre Excursionista de Catalunya, que l'any 2008 va descobrir un lot de més d'un centenar de pergamins en el procés que estava duent a terme de catalogació i d'inventari de tots els seus fonts documentals i fotogràfics.⁵³ Vam tenir la fortuna de col·laborar amb la Núria Téllez en l'estudi d'aquests pergamins, 25 dels quals procedien del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.⁵⁴ Com a resultat parcial d'aquest treball, vam publicar la transcripció d'onze pergamins de diferents arxius relacionats amb la fundació d'aquest monestir jerònim.⁵⁵

Una part molt petita de la recerca documental per al present treball s'ha plasmat en alguns articles sobre àmbits molt concrets. En primer lloc, vam fer un estudi de dos contractes del segle XV pels quals els jerònims de la Murtra es proveïren de pedra calcària.⁵⁶ Poc després vam analitzar un conjunt de contractes de donació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron en motiu d'unes jornades d'història organitzades pel Casal de Mataró.⁵⁷ Més endavant, la troballa d'un fragment del llibre de despeses del procurador de Sant Jeroni de la Murtra l'any 1484 a l'AHCBdn va empènyer-nos a fer-ne la transcripció, precedit d'un estudi introductori focalitzat en tres aspectes: la comunitat, les obres i la relació amb Badalona.⁵⁸ Finalment, després d'una dècada de cerca als arxius en motiu del present treball, vaig poder ampliar la biografia de Bertran Nicolau, especialment en els litigis arran del repartiment de la seva heretat, que afectaren de ple Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.⁵⁹

⁵² L'obra fou recensionada per Prim BERTRAN I ROIGÉ a *Anuario de Estudios Medievales*, 44 (2014), vol. 1, p. 519-520.

⁵³ *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, maig de 2008.

⁵⁴ Susanna MURIEL ORTIZ, Núria TÉLLEZ RODERO, *Guia dels arxius històrics de Catalunya*, 9. *Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya i Arxiu Històric del Centre Excursionista de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2011, p. 303-306.

⁵⁵ Carles DÍAZ MARTÍ, «Pergamins referents a la fundació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron», *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 29 (2008), p. 9-56.

⁵⁶ Carles DÍAZ MARTÍ, «Pedra calcària badalonina per a Sant Jeroni de la Murtra», *Carrer dels Arbres*, 20 (2009), p. 25-40.

⁵⁷ Carles DÍAZ MARTÍ, «Donats jerònims als protocols del notari Narcís Gerard Gili (segle XV)», a *Els monestirs medievals (IV Jornades d'Història i Arqueologia del Maresme)*. Mataró: Grup d'Història del Casal de Mataró, 2010, p. 157.

⁵⁸ Carles DÍAZ MARTÍ, «Un fragment del llibre de despeses del procurador de Sant Jeroni de la Murtra (segle XV)», *Carrer dels Arbres*, 23 (2013), p. 17-58.

⁵⁹ Carles DÍAZ MARTÍ, «Noves aportacions sobre el mercader barceloní Bertran Nicolau (c. 1355-1421): riquesa, ordes monàstics i llegat testamentari», *Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 32 (2014-2015), p. 525-577.

A banda dels treballs esmentats, n'hi ha d'altres que tenen un àmbit més general, però que inclouen dades molt valuoses per al nostre objecte d'estudi i que hem utilitzat. Són especificats en els capítols corresponents.

Fonts documentals

Els antics arxius monàstics

La primera tasca ha estat la localització i posterior buidat d'informació dels segles XIV i XV en els lligalls i volums dels dos antics arxius monàstics. El de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron es conserva majoritàriament a l'ADB i està format per 38 caixes de documentació i més de 600 pergamins. Hem trobat documents del període medieval en els lligalls 8, 10, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 25, a, b, c, d, e, f, g i h. Es tracta de documents copiats o traslladats en el segle XVIII i també referències o petits resums de documents en inventaris temàtics de l'arxiu monàstic, un dels quals procedeix de Sant Jeroni de la Murtra. A remarcar que en aquestes caixes hi ha 17 pergamins: 12 (lligall 12), 3 (lligall 25) i 2 (lligall c). Respecte al conjunt de la documentació conservada, la part dels segles XIV i XV és molt minoritària, amb tota seguretat per sota del 10%. Respecte al conjunt de pergamins, que han estat després objecte d'inventari i estudi per part de Núria Téllez, n'hem seleccionat aquells compresos en el període 1393-1500 i que estiguin relacionats amb Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.⁶⁰ N'hi ha 63 distribuïts de la forma següent: 12 (carpeta 1), 24 (carpeta 2), 9 (carpeta 3), 17 (carpeta 4) i 1 (carpeta 5).

Una part dels pergamins que es conservaven a l'arxiu monàstic de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron van anar a raure a l'AHCEC. Dels 25 pergamins d'aquest arxiu que amb tota seguretat procedeixen del monestir jerònim, n'hi ha 15 que són del període medieval. Per tant, el nombre de pergamins estudiats per a aquest treball és de 95.

Incloem en aquest apartat un document molt valuós que es conserva a la Biblioteca de El Escorial i que va ser escrit per un frare de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron a final del segle XVI perquè José Sigüenza pogués tenir dades per escriure la seva monumental història dels jerònims. Porta per títol *Historia breve de la fundación de Sant Hierónimo de Valdehebrón y de algunas cosas notables d-él y de las personas señaladas que en la casa ha avido hasta el año 1595*. Està escrit en castellà i ocupa 72 folis. Malgrat que algunes dades que aporta són ja conegudes –el mateix Sigüenza les aprofita per a la seva història–, n'hi ha d'altres que són inèdites.

També ha estat de molta utilitat, respecte a l'anàlisi de l'activitat dels frares, un document del segle XVI que es conserva a la Biblioteca de Catalunya, però que havia format part de l'antic arxiu monàstic: el llibre de costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

Quant a Sant Jeroni de la Murtra, el que resta del seu arxiu es conserva a l'ACA, secció Monacals d'Hisenda (MH). El formen 2 lligalls petits, 13 lligalls grans i 92 volums. Hem trobat documentació medieval en gairebé tots els lligalls, tot i que en alguns casos són documents copiats dels quals hem trobat altres versions. Tanmateix, hi ha altra documentació que no s'ha trobat enlloc més: el procés judicial per la casa de la Murtra (lligall 107), un quadern amb informació molt completa sobre benefactors (lligall 277), un breu apostòlic que autoritzà un frare a sortir del monestir, un conjunt de requeriments relacionats amb Concabella i Gra i un capbreu

⁶⁰ Hi ha documents dels segles XV que no tenen cap relació amb els jerònims de Collserola i corresponen a escriptures que arribaren al seu arxiu en els segles moderns després que els frares adquirissin alguna propietat o rebessin alguna heretat.

d'Aguiló (lligall 278), els testimonis d'un procés sobre l'administració del salpàs (lligall 281), testaments de benefactors i un índex de butlles (lligall 282) i documentació relacionada amb Bartomeu i Pere Coloma (lligall 285).

Respecte als volums, hem buidat informació dels 16 següents:

- 1196 – Llibre de despeses de Concabella (1449-1456).
- 2489 – Testaments, inventaris, encants i despeses de les marmessories de Francina, vídua de Bernat Santjoan, apotecari de Barcelona, i de Beatriu, vídua de Joan Tallant, mercader de Castelló d'Empúries.
- 2496 – Aquest volum, escrit a mitjan segle XVI, conté còpies de documents, alguns dels quals del segle XV. Però amb l'excepció de la còpia completa d'una concòrdia entre els frares de la Murtra i el rector de Badalona de l'any 1453, la resta l'hem pogut localitzar en altres fonts.
- 2497 – Llibre de misses i aniversaris fet en el segle XVII, però que conté informació de benefactors del XV, que s'ha buidat.
- 2498 – El mateix que l'anterior, però compilat en el segle XVIII.
- 2516 – Primera crònica de Sant Jeroni de la Murtra, escrita per Francesc Talet, ja editada.
- 2527 – Llibre que conté gestions i comptes diversos relacionats amb activitats econòmiques del monestir. És descrit a la introducció del capítol dedicat a l'activitat.
- 2528 – Hi ha quatre trasllats relacionats amb litigis pel lloc de Concabella de la dècada de 1430.
- 3753 – En aquest volum hi ha còpies de documents. Els que no hem trobat en altres fonts són els relacionats amb la compra i presa de Concabella i Gra (1411), la compra del mas Montoliver (1472) i el testament d'Armand Negre (1486).
- 3779 – Manual del notari Guillem Jordà (1483-1497). Les 65 minutes estan relacionades amb Sant Jeroni de la Murtra.
- 3783 – Conté còpies de clàusules testamentàries a favor del monestir. N'hi ha una trentena del segle XV, per a la meitat de les quals no s'ha trobat els testaments complets en altres fonts.
- 3784 – Aquest volum conté còpies de butlles amb privilegis concedits als jerònims. La majoria són privilegis concedits a tot l'orde. De dirigides als dos monestirs catalans en el període medieval, tan sols n'hi ha dues a favor de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.
- 3833 – Aquest document, conegut com a *Capbreu Vell*, conté informació molt valuosa: moltes còpies d'escriptures, gestions fetes pels procuradors i una relació de rendes del monestir l'any 1500.
- 4131 – El *Llibre de les heres de Concabella* (1447-1448) conté un llista de les rendes que els frares hi rebien.
- 4132 – Llibre amb un gran nombre d'anotacions sobre despeses. L'analtzem a l'apartat introductori del capítol dedicat a l'activitat.
- 4395 – Capbreu fet a inici del segle XVIII. Quant al segle XV, no aporta cap novetat respecte al *Capbreu Vell* (vol. 3833).

Com Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, també hi ha documentació de Sant Jeroni de la Murtra a la Biblioteca de El Escorial, però en aquesta ocasió no aporta cap dada inèdita.⁶¹ I també formava part de l'antic arxiu d'aquest monestir el fragment del llibre de despeses que es conserva a l'AHCBdn (imatge 1) i que hem utilitzat a partir d'una transcripció que ja hem publicat.⁶²

Documentació notarial

Hem seleccionat aquells notaris que ens constava que treballaven per les dues comunitats en algun període de la seva activitat professional. Aquests notaris són Bartomeu Eiximeno, Pere Pellisser, Joan Ferrer, Antoni Vinyes, Esteve Mir, Guillem Jordà menor, Andreu Mir, Narcís Gerard Gili, Lluís Jorba, Pere Triter i Bartomeu Sumes. Per a aquests hem fet un cerca global en els protocols que es conserven a l'AHPB. Tan sols hem descartat aquells períodes en els quals no apareixia cap document. Els resultats han estat molt positius, ja que s'ha localitzat més d'un miler de documents d'aquests notaris:

Notari	Període temporal	Protocols consultats	Documents
Bartomeu Eiximeno	1393-1413	22	4
Pere Pellisser	1409-1435	23	45
Joan Ferrer	1405-1452	19	15
Antoni Vinyes	1434-1489	107	587
Esteve Mir	1449-1468	44	30
Guillem Jordà menor	1480-1496	30	39
Andreu Mir	1469-1490	25	58
Narcís Gerard Gili	1475-1500	16	206
Lluís Jorba	1477-1500	13	42
Pere Triter	1485-1501	48	63
Bartomeu Sumes	1501-1502	1	9
TOTAL		348	1098

També hem fet cerques puntuals en protocols d'aquest arxiu d'altres notaris de qui teníem sospites que podien tenir algun document relacionat amb els dos monestirs jerònims catalans. Es tracta normalment de donacions o testaments de benefactors, ja que en aquest cas el benefactor devia fer l'elecció del notari, que podia no ser el mateix amb què treballava habitualment la comunitat. Hem localitzat els següents documents: Joan Franc (1), Guillem Jordà major (6), Bernat Montserrat (8), Antoni Vilanova (3), Francesc Terrassa (6), Bartomeu Costa (1), Miquel Ferran (3), Francesc Matella (1), Pere Pasqual (2), Bartomeu Requesens (9), Miquel Franquesa (1), Joan Faner (1), Dalmau Ginebret (27), Joan Mates (2), Joan Miravet (1) i Lluís Carles Mir (1). Globalment, doncs, hem localitzat prop de 1.200 documents en aquest arxiu, la qual cosa ha enriquit moltíssim la documentació extreta dels antics arxius monàstics.

⁶¹ A RBE, C-II-22, f. 174r-190r hi ha tota la part que José de Sigüenza dedica tant a la història de Sant Jeroni de Montolivet i de la Murtra com als religiosos de vida més destacada. Als folis 247r-247v hi ha un escrit, en llatí, sobre les fites més importants del període fundacional. També hi ha dos folis amb informació sobre la fundació a RBE, C-III-3, f. 351r-352r.

⁶² Carles DÍAZ MARTÍ, «Un fragment del llibre del procurador de Sant Jeroni de la Murtra (segle XV)», p. 33-51.

També hem localitzat documentació relacionada amb Sant Jeroni de la Murtra a l'arxiu de Sant Pere de les Puelles (AMSPP) a partir de les referències que Francesc Talet dona a la seva crònica respecte als litigis dels dos monestirs pel lloc de Gra. Vam consultar-hi dos protocols –el *Sextum manuale negociorum monasterii et conventus Sancti Petri Puellarum* (1486-1489) de Guillem Jordà i el *Secundus liber contractuum et negociorum [...]* (1499-1501) de Joan Faner-, amb el resultat d'una dotzena de documents.

Documentació reial

Per trobar més dades sobre la relació entre la reina lloctinent Maria i Ramon Joan, prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, hem buscat en els registres de la sèrie *Curie locumtenentie* de la reina Maria des de 1438 a 1450, ja que aquesta sèrie, que no pagava dret de segell, conté ordres a oficials reials i a particulars d'especial interès per al monarca.⁶³ També hem fet cerca en els registres classificats com a *Reginale*. Els resultats de la cerca han estat els següents:

Registre	3177	3178	3179	3180	3181	3182	3183	3184	3185
Període	1438-41	1438-42	1439-44	1441-43	1441-43	1441-43	1441-43	1442-49	1442-47
Docs.	2	0	1	0	1	2	2	4	4

Registre	3186	3187	3188	3189	3190	3191	3192	3193	3194
Període	1442-47	1443-44	1443-44	1443-45	1443-45	1443-46	1444-47	1444-48	1444-49
Docs.	0	7	3	5	3	28	0	1	0

Registre	3195	3196	3197	3198	3199	3200	3269	3270	3271
Període	1445-47	1445-47	1446-48	1446-48	1446-51	1446-52	1441-44	1446-47	1446-47
Docs.	5	1	0	0	0	8	11	6	2

Registre	3272	3273	3274	3275
Període	1448-49	1450	1451-52	1452-53
Docs.	21	4	0	9

Hem pogut ampliar els 130 documents trobats en aquests registres de la sèrie *Curie locumtenentie* i *Reginale* amb les referències que Chiara Mancinelli proporciona a la seva tesi doctoral⁶⁴ i que procedeixen majoritàriament de la sèrie *Comune locumtenentie* d'aquest període, tot i que n'hi ha d'altres sèries, com *Curie locumtenentie* (3207, 3213, 3215), *Peccunie locumtenentie* (3229, 3230), *Sententiarum locumtenentie* (3244) i *Itinerum locumtenentie* (3264).

⁶³ Beatriz CANELLAS, Alberto TORRA, *Los registros de la Cancillería de Alfonso el Magnánimo*. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, 2000, p. 69-73.

⁶⁴ Chiara MANCINELLI, *Francesc Eiximenis y el convento del Santo Espíritu del Monte: la cuestión de un modelo económico, político y religioso*, tesi doctoral presentada a la Universitat Autònoma de Barcelona, 2014, p. 364-365.

En aquest cas, però, no hem buscat en tot el registre, sinó que directament hem seleccionat el document del qual es donava la signatura completa. Són 106 documents més.

Quant a altres períodes, hem comptat amb les referències que ens han proporcionat Joaquim Salleras i Jaume Riera. Sense comptar les del període inicial de la implantació dels jerònims (1393-1415), que estan a l'estudi de Jaume Riera ja ressenyat, són les 79 següents: 3124 (1), 3131 (1), 3136 (1), 3159 (1), 3325 (3), 3329 (2), 3334 (2), 3335 (1), Intrusos-43 (1), Intrusos-44 (2), 3342 (1), 3344 (2), 3350 (2), 3364 (1), 3374 (3), 3381 (1), 3391 (2), 3392 (1), 3420 (1), 3428 (1), 3441 (2), 3442 (2), 3446 (2), 3451 (1), 3452 (1), 3453 (2), 3459 (1), 3460 (1), 3461 (1), 3499 (1), 3513 (1), 3521 (2), 3545 (2), 3546 (2), 3547 (2), 3551 (2), 3554 (1), 3574 (1), 3632 (4), 3633 (2), 3634 (8), 3639 (2), 3691 (1), 3692 (1), 3693 (1), 3697 (1), 3699 (1) i 3800 (2). Hem ampliat aquests documents amb altres cerques, la majoria de les quals han donat resultat negatiu. Les que sí contenen algun document sobre jerònims són els 35 següents: 2034 (9), 2036 (6) i 2052 (3), 3328 (4), 3333 (2), 3385 (3), 3458 (1), 3464 (1), 3466 (2), 3548 (1), 3833 (1) i 3845 (2).⁶⁵

A partir d'una referència que em va proporcionar Jaume Riera, hem fet cerques en volums de la Batllia General de Catalunya, concretament en els 874-878 (1447-1489). Tan sols hem trobat documents relacionats amb Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, tres, en el darrer. A la secció de Patrimoni, hem localitzat i buidat un procés judicial sobre una carnisseria que els jerònims de la Murtra tenien al carrer de Sant Pere.

Malgrat no haver fet un recerca exhaustiva en els registres de la cancelleria reial en el període 1393-1500, la qual cosa hagués suposat un esforç a totes llums excessiu per al nostre objectiu, hem pogut comptar amb uns 350 documents posteriors a 1415, que ha permès conèixer amb molta més profunditat tant la relació de Ramon Joan amb la reina Maria com les intervencions dels monarques en qüestions que afectaven directament els dos monestirs jerònims catalans.

Documentació eclesiàstica

A l'ADB hem fet un buidat de totes les ordenacions eclesiàstiques en què apareixen jerònims des de final del segle XIV fins a l'any 1500. A tal efecte, s'han consultat els registres 7, 8, 9, 10, 11, 12 i 13 de la sèrie *Ordinatorum*. També s'han buidat les referències indexades als dos monestirs jerònims a la sèrie *Comunium*. El resultat ha estat de 6 documents. També s'ha estudiat un procés de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, el 1501, localitzat gràcies a l'inventari. Finalment, també hem consultat les dues visites pastorals, ja analitzades en altres treballs previs, dels anys 1414 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Sant Jeroni de Montolivet. També hem consultat les visites a la parròquia de Sant Genís dels Agudells dels anys 1414, 1421, 1446 i 1498, per tal d'obtenir informació sobre les rendes i el nombre de feligresos d'aquesta parròquia del qual eren titulars els frares jerònims radicats a Collserola.

D'altra banda, hem comptat amb les transcripcions fetes per Fernando Pastor Gómez-Cornejo de les actes dels capítols generals i privats de l'orde dels jerònims, que ha permès comptar

⁶⁵ En els registres 3406, 3407 i 3408 hi ha cartes sobre l'intent de fundació de Santa Engràcia de Saragossa com a monestir jerònim de l'any 1459. En el 3449 n'hi ha 4 sobre el mateix afer (1469).

amb dades molt valuoses sobre la interacció dels dos monestirs catalans amb el conjunt del seu orde. Aquesta font es troba a Madrid, a l'AGP.

Finalment, gràcies a l'amabilitat de Jaume Aymar, hem pogut comptar amb dos documents procedents de l'ADG que fan referència a la sortida de tres frares de Sant Jeroni de la Murtra a la diòcesi de Girona.

Documentació municipal

En primer lloc, hem buidat els 6 documents dels monestirs jerònims catalans -4 de Vall d'Hebron, 1 de Sant Jeroni de Montolivet i 1 de Sant Jeroni de la Murtra- que vénen indicats al catàleg de la sèrie *Eclesiàstics, Inquisició*. També hem fet una cerca en la correspondència municipal, ja sigui la que enviaven els consellers de Barcelona, *Lletres closes*, com les que rebien, *Lletres comunes*. No hem consultat tots els volums de correspondència, sinó que hem seleccionat alguns períodes. Quant a les *Lletres closes* s'han seleccionat els volums 3-9 (1433-1444) i 21-32 (1460-1486), amb un resultat de 19 documents. Més pobre ha estat el resultat per a les *Lletres comunes*, ja que tan sols hem localitzat un document en la consulta de 9 volums, 5-11 (1420-1441), 37 (1470-1471) i 41 (1477-1479).

Altra documentació

Comptem també amb algunes aportacions documentals d'altres arxius, aconseguides sobretot gràcies a les eines actuals de cerca. Encara a l'ACA, en el fons Monistrol hi ha tres pergamins relacionats amb Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, el darrer dels quals és força destacat, ja que és l'establiment emfiteutic de la granja de Monistrol d'Anoia feta als monjos de Sant Cugat del Vallès als frares de Vall d'Hebron. A l'ACAN hi ha un llevador de la quèstia d'Òdena que conté totes les quantitats a rebre pel monestir de Sant Jeroni de la Murtra per raó d'aquest dret l'any 1497. Procedeix a la parròquia de Santa Maria d'aquesta població.

A l'AHHSPSC hi ha un trasllat autèntic del testament del notari Antoni Vinyes, amb llegats molt destacats per als jerònims, sobretot els de la Murtra. Anàlogament, a la BC, a la seva col·lecció de pergamins, hem localitzat el testament de dues persones vinculades amb aquest monestir, Pere Boquet i Rafael de Vallseca, així com la institució d'una missa quotidiana per part dels jerònims de la Murtra a favor d'Antoni Vinyes. Malgrat que no hi apareixen els frares jerònims, ha estat de molta utilitat un pergami de l'any 1429 que conté una àpoca per la compravenda del feu d'Aguiló. Aquest darrer document forma part del fons del comtat de Queralt. És l'únic que hem trobat d'aquest fons que contenia informació útil per al nostre objecte d'estudi.

Hem acudit a l'AHN per transcriure un trasllat de la butlla que autoritzà l'erecció de monestirs jerònims en el territori de la Corona d'Aragó (1374). També hem fet ús d'un document de l'ANC, del seu fons llinatge Sentmenat, marquesos de Castelludosius, que conté una àpoca a favor del prior de Sant Jeroni de la Murtra. Finalment, gràcies a Josep Hernando hem comptat amb una referència de l'enterrament a la Murtra d'un cavaller per informació continguda en un llibre d'òbits de l'APSJP.

La comunitat

Introducció

Una comunitat monàstica està formada un grup de persones que viuen conjuntament en un espai limitat per complir una funció de tipus religiós amb una clara voluntat de permanència, ja sigui vitalícia, en el cas dels frares professors, o indeterminada, com en el dels donats. Per tant, l'estudi de la comunitat, com a tal conjunt de religiosos que en formen part, és el primer aspecte que cal emprendre en l'estudi històric d'un monestir i això és el que farem en aquest primer gran apartat: analitzar els religiosos que formaren part dels dos monestirs jerònims catalans, Sant Jeroni de la Murtra i Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, des de les seves respectives fundacions fins a l'entrada del segle XVI. Les seves conclusions hauran de servir d'esquelet per interpretar els resultats d'altres aspectes lligats a la comunitat monàstica, com l'organització interna o l'economia.

El nostre objectiu, doncs, és identificar tots els membres de les dues comunitats monàstiques en el període objecte de la nostra recerca. No es tracta, òbviament, només de registrar un conjunt de noms, sinó associar a cadascun d'ells el tipus de vinculació establerta amb la casa religiosa i, sobretot, emmarcar-la cronològicament. Amb totes les dades anteriors sobre la taula, el nostre propòsit és extreure'n informació més general, com l'evolució temporal de la comunitat, que permeti definir períodes de creixement, d'estabilitat i de decreixement que puguin servir de base o contrast per a d'altres de signe econòmic (períodes d'alça, d'estancament o de crisi), l'evolució de l'entrada de nous religiosos a la comunitat, el percentatge d'abandonament i perseverança, l'origen social i econòmic, etc. Aquesta anàlisi, lògicament, s'haurà de fer separatament per a cada categoria de religiosos: professors ordenats, professors llecs i donats.

Malauradament, les fonts documentals no donen tanta informació com voldríem per assolir aquests objectius. El cas ideal seria comptar per a tots els religiosos el tipus de vinculació que havien establert amb la comunitat (frare d'orde sagrat, frare llec o donat), quin dia van rebre l'hàbit religiós, quin dia van professar –si van completar el noviciat–, quin dia es van ordenar (només els clergues), quina dia van sortir i la causa per la qual van sortir. A més, podia ser que sortissin del monestir i hi tornessin més endavant, per la qual cosa també requeriríem conèixer la causa de la sortida, on van anar i per quina raó van tornar. Malauradament no disposem, ni de lluny, d'aquestes dades. No tenim ni registre de professions, ni d'òbits ni llibres de grades de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron ni de Sant Jeroni de la Murtra durant aquests anys i que haguessin permès fer aquesta anàlisi de forma més completa i senzilla alhora.

Tanmateix, tota font documental que ajudi als propòsits anteriors serà lògicament contemplada i convenientment comptabilitzada. Així, en un primer apartat, descrivim les fonts documentals utilitzades, fent especial èmfasi en els capítols conventuals, dels quals n'hem trobat prop de dos-cents, i del registre d'ordenats de Barcelona.

A partir d'aquí, hem començat a treballar les dades, incompletes per al nostre objectiu, amb una doble finalitat:

- 1) intentar assolir els objectius proposats amb l'assumpció d'un nombre reduït d'hipòtesis prèviament contrastades.
- 2) incorporar en els resultats la incertesa que comporta la incompletesa de les dades.

Cada pas –identificació del tipus de frare, data de la incorporació, data de la sortida, etc.- té les seves certeses i les seves incògnites, és a dir, es coneix la informació en alguns casos i en d'altres no. La nostra metodologia consisteix a analitzar a fons els casos coneguts per extreure'n conclusions que serveixin per donar resposta als desconeguts. Lògicament, no sempre es podran donar totes les respostes. Per aquesta raó, hi haurà una part de dades que restaran dubtoses o indeterminades i que, com a tals, s'aniran incorporant al discurs, tal com s'ha establert en el punt anterior.

La metodologia es basa, doncs, en l'intent de donar respostes als casos desconeguts a partir dels coneguts mitjançant l'assumpció d'hipòtesis i també en la necessària honestetat de deixar a la penombra de la incertesa allò que no pot ser establert mitjançant hipòtesis raonables. A cada pas s'establiran les hipòtesis i les anàlisis convenients, aplicant criteris matemàtics *ad hoc*, sense la pretensió d'establir un mètode general vàlid per a aquest tipus d'anàlisi, que es veu fortament condicionat per la quantitat i qualitat d'informació disponible sobre el període estudiat. Altres fonts documentals requeririen altres aproximacions, des del cas extrem del reconeixement que no es pot avançar en el coneixement global d'un monestir perquè les dades són molt escasses fins al cas més afortunat que totes estiguessin a disposició de l'investigador.

El procediment que hem seguit ha estat primer la identificació de tots els membres de la comunitat i la seva adscripció a la categoria a la qual pertanyien, la qual cosa ha implicat la distinció de dos tipus d'escriptures de capítols conventuals: ordinaris i ampliat. Abans de procedir a l'estudi de la població monàstica, hem elaborat una fitxa biogràfica de tots els religiosos de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i de Sant Jeroni de la Murtra.

Per suplir la dificultat d'analitzar conjuntament els frares que s'estaven sempre en el monestir d'aquells que en sortien i hi tornaven, tot l'estudi analític de la població de frares ordenats, que és la que permet l'anàlisi més aprofundida, s'ha realitzat al voltant del concepte d'estada, que és el temps de residència contínua d'un religiós en un monestir. Així, hi ha frares, la majoria, amb una sola estada, però n'hi ha que en tingueren dos i, fins i tot, tres.

Es clou el capítol amb un apartat dedicat a l'avaluació de la coherència de les fonts documentals i la validesa de les conclusions assolides.

Ha estat també la nostra intenció l'ús de gràfics, com funcions temporals i diagrames de sectors, per representar els resultats que es desprenen del treball analític de les dades. Hem preferit també aïllar tota referència documental al capítol final del treball, on es pot trobar la taula de capítols conventuals, el registre d'ordenacions de jerònims a Barcelona, les dades aportades per altres fonts documentals o altra informació per a la qual considerem que la seva inclusió en l'apartat corresponent faria molt feixuga.

Les fonts utilitzades

Els capítols conventuals

Els capítols conventuals eren les reunions de la comunitat monàstica per decidir sobre qüestions que l'afectaven. El prior, tot i ser el frare que més poder detenia en el monestir, no podia decidir ell sol sobre aspectes importants, sinó que havia de comptar amb el consentiment de la major part del capítol. El poder, doncs, era bicèfal en els monestirs jerònims i era preceptiu que les dues parts –prior i capítol– estiguessin d'acord perquè es poguessin dur a terme certes accions, tal com expressa la constitució 16a: *el prior de qualquier monesterio de nuestra orden aya consentimiento de su capítulo en todas las cosas que de derecho sean necesario, conviene a saber: en vender o trocar, dar o arrendar por luengo tiempo o enagenar qualsequier heredades o qualesquier cosas muebles preciosas o en otros qualesquier casos contenidos en el derecho*. En una extravagant de l'any 1513 relacionada amb aquesta constitució es prescriu el concurs de les dues parts en la presa de decisions: *E declaramos que aunque el prior quiera una cosa, sino quiere con él la mayor parte del capítulo, es inválido el tal acto. E aunque quiera todo el capítulo, sino concurre también el prior, ansimismo es inválido, como es en los casos susodichos, y en la elección del vicario y procurador de lo temporal y en la recepción de los frayles y otras cosas semejantes*.⁶⁶

Per tant, el prior i la major part del capítol havien de posar-se d'acord perquè certs actes importants relacionats amb la marxa o els negocis del monestir tinguessin validesa jurídica. La constitució i l'extravagant anterior n'esmenta alguns, com la venda de patrimoni, l'elecció del vicari i el procurador i la recepció de frares. N'hi ha d'altres: imposar o canviar les penes d'una falta gravíssima (constitució 31a), prestar o donar coses de valor (constitució 34a), fer noves edificacions que requereixin grans despeses (constitució 35a) i donar permís a un frare per passar a un altre monestir jerònim (constitució 49a).⁶⁷

Els monestirs solien tenir un llibre que registrava els actes capitulars. En el cas de Sant Jeroni de la Murtra se'n van compilar cinc -abastaven els períodes 1520-1550, 1550-1597, 1598-1661, 1662-1751 i 1752-1832-, dels quals només es conserva el tercer i el cinquè, si bé aquest darrer només en la versió publicada per l'historiador badaloní Josep Maria Cuyàs i Tolosa.⁶⁸ Gràcies, doncs, a aquests dos llibres podem comprovar que les reunions es feien a proposta del prior, que exposava algun tema relacionat amb el monestir –compra, acceptació d'herències, concòrdies, plets, nomenaments, obres, germandats espirituals, institucions de misses, recepcions de frares i donats, etc.-, seguida de l'acceptació de la proposta per part del convent, amb les precisions o condicions que s'haguessin acordat. De la lectura d'aquests capítols es constata que

⁶⁶ *Constituciones de los frayles de la orden del glorioso doctor nuestro padre San Hierónimo*. Madrid: Imprenta Real, 1597, p. 23-24.

⁶⁷ *Constituciones de los frayles...*, p. 35, 37, 40, 47, 48.

⁶⁸ Talet, p. 84-85. El tercer llibre d'actes capitulars es conserva a ACA, MH, vol. 3834 i el cinquè està transcrit per José María CUYÁS TOLOSA, *Llibre V dels actes capitulars dels anys 1752 a 1832 del monastir de Sant Gerònim de la Murtra*. Badalona: Artes Gráficas Duran, 1966.

el prior buscava l'acord amb el conjunt dels frares en molts més casos dels que prescrivia la normativa, segurament en un intent d'assentar el seu govern sobre el pacte i no en la imposició.

En el tercer llibre d'actes capitulars també hi ha la llista dels frares presents en el capítol.⁶⁹ També constatem que era habitual que en una mateixa reunió capitular es prenguessin decisions sobre més d'un assumpte. Amb l'objectiu de comparar amb les dades que exposarem més endavant respecte al segle XV, hem comptat uns 300 capítols entre 1598 i 1627, la qual cosa porta a una mitjana de 10 capítols anuals en aquest període, és a dir, gairebé un per mes.⁷⁰ En el cas de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron es conserva també un llibre d'actes capitulars, el darrer (1752-1835).⁷¹

En el cas del segle XV no tenim cap llibre d'actes capitulars de cap dels dos monestirs jerònims catalans. De fet, en el cas de Sant Jeroni de la Murtra no es registren fins a l'any 1520. Només tenim constància d'aquests actes capitulars quan la decisió tenia una repercussió jurídica que implicava que l'acord fos escripturat per un notari i, lògicament, aquesta escriptura s'hagi conservat fins als nostres dies, ja sigui en pública forma o en els protocols notariais. Però tot i que es conservessin totes les escriptures generades pels notaris arran dels acords dels capítols conventuals, no els coneixeríem tots perquè n'hi havia molts que no tenien una repercussió jurídica. Per exemple, l'acceptació d'aspirants a prendre l'hàbit o tants d'altres que es posen en consideració a la comunitat en els llibres d'actes conservats.

Hem localitzat un total de 184 capítols conventuals -111 per a Sant Jeroni de la Murtra i 73 per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron- que serveixen per al propòsit de l'anàlisi de la comunitat, és a dir, aquells en què apareix una llista completa de religiosos, ja que en algunes ocasions, especialment en els llibres notariais, la llista és clarament incompleta. La majoria s'han localitzat a l'AHPB, però n'hi ha també d'altres fonts documentals. A les taules 1a i 1b hi ha la llista completa de tots els capítols, que inclou la data, la referència arxivística i el nom dels frares que els formen. S'han codificat amb una lletra i un número. La lletra indica el monestir on es va celebrar el capítol -una V per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i un M per a Sant Jeroni de la Murtra. El número és correlatiu i en ordre cronològic. També hem recollit els actes capitulars amb llistes incompletes perquè donen informació de la presència d'alguns frares, tot i que no tots, en el monestir. Són vuit, la meitat per a cada monestir, i es troben a la taula 2.

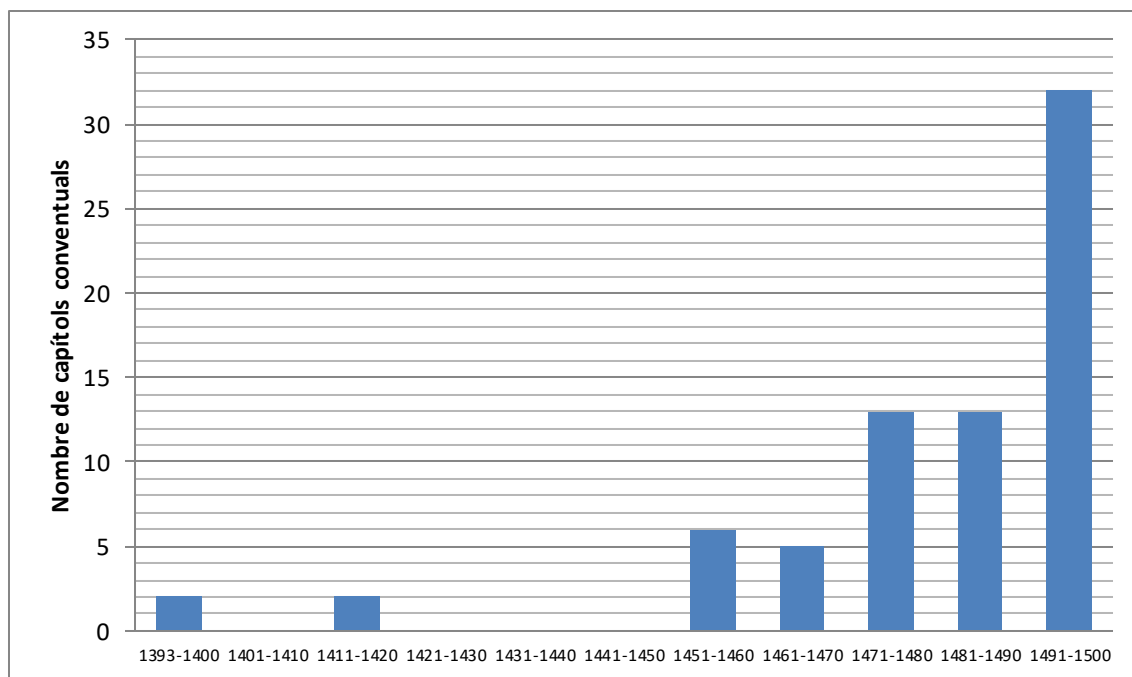
Per parar esment de la distribució cronològica dels capítols conventuals jerònims, els hem comptat per dècades des de les respectives fundacions, si bé en el cas de Sant Jeroni de la Murtra hem ampliat el període fins a 1501 perquè el penúltim capítol del segle XV és de l'any 1497 i gràcies als de 1500 i 1501 podem analitzar l'evolució de la comunitat en els darrers anys d'aquest segle.

⁶⁹ No així en la transcripció que Josep Maria Cuyàs va editar del llibre cinquè.

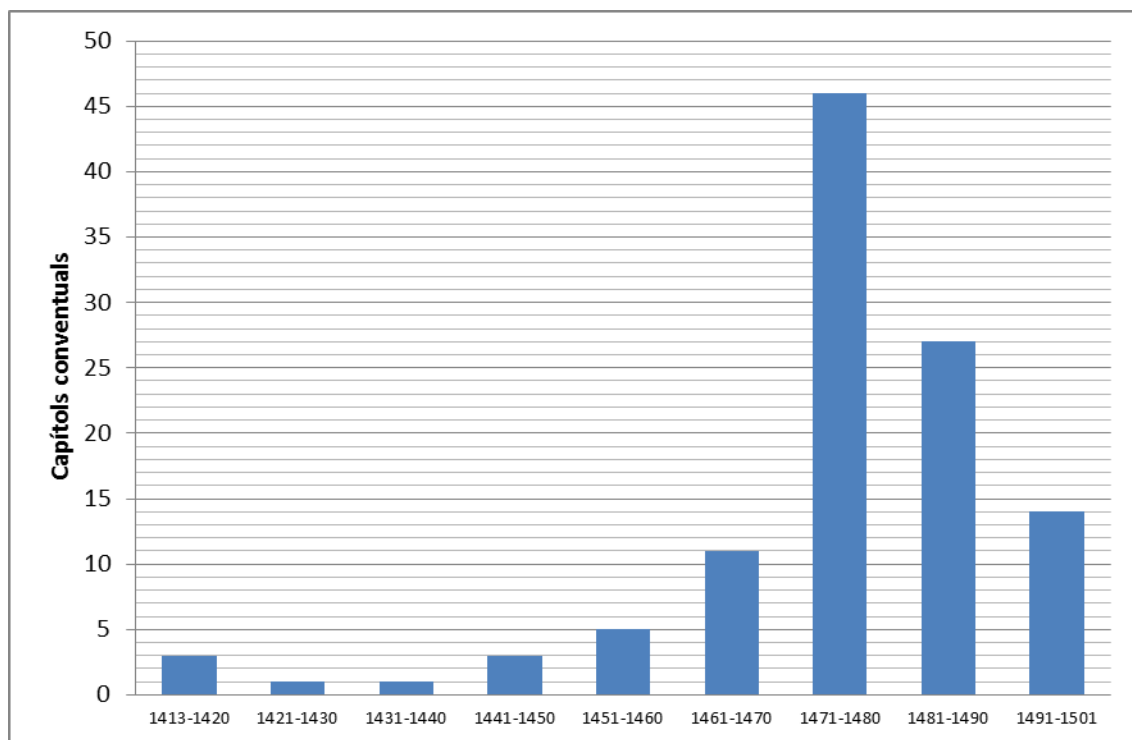
⁷⁰ La mitjana és molt inferior en el darrer període històric (1752-1832). Segons el nombre de capítols publicats per Josep Maria Cuyàs, se situa lleugerament per sobre de 3 reunions anuals.

⁷¹ José María MARTÍ BONET, «Archivo Sant Jerónimo de la Vall d'Hebron», *Memoria ecclesie*, 7 (*Órdenes monásticas y archivos de la iglesia (II). Santoral hispano-mozárabe en España*). Oviedo, 1995, p. 51.

Distribució per dècades dels capítols conventuals localitzats de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (1393-1500)

Distribució per dècades dels capítols conventuals localitzats de Sant Jeroni de la Murtra (1413-1501)

Com es pot veure en els dos gràfics, la distribució és clarament irregular. El nombre de capítols abans de 1450 és molt baix en comparació amb la segona meitat de segle, efecte que cal atribuir, en principi, a l'atzar –sempre agreujat pel pas del temps- en la conservació dels protocols

notarials i, en general, de la documentació. Així, tenim referències a capítols conventuals que no s'han localitzat.⁷²

La mitjana de capítols és baixa en comparació amb els deu de la primera meitat del segle XVII. Sant Jeroni de la Vall d'Hebron està per sota d'un capítol per any (0'68) i Sant Jeroni de la Murtra una mica per sobre (1'25). Aquests valors, a més, s'haurien de reduir si considerem que diferents escriptures amb la mateixa data corresponen a un mateix capítol, ja que, com hem vist en el cas del segle XVII, era habitual que en una mateixa reunió es dirimissin diferents qüestions. Si ho fem així, les reunions capitulars a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron es redueixen a 62 i les de Sant Jeroni de la Murtra, a 92, la qual cosa encara disminueix més les respectives mitjanes.

Fixem-nos en les dues dècades amb un major nombre de capítol conventuals localitzats: 34 a Sant Jeroni de la Murtra entre 1471 i 1480 i 25 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron entre 1491 i 1500. Això ens porta a unes mitjanes anuals al voltant de tres capítols. Ara bé, per comparar-les amb les deu del segle XVII, cal tenir en compte que tan sols tenim constància d'aquelles que suposaven la redacció d'un instrument, és a dir, aquelles que tenien una repercussió jurídica. Així, malgrat que no coneixem fins a quin punt els priors dels dos monestirs convocaven les seves respectives comunitats per afers sense repercussió jurídica durant el segle XV, considerem altament probable que en aquestes dues dècades, especialment en el cas de Sant Jeroni de la Murtra, s'hagin localitzat gairebé tots els instruments notarials procedents de decisions del capítol conventual. És a dir, que una mitjana de 3 a 4 capítols conventuals anuals amb repercussió jurídica és una dada compatible amb el que coneixem del segle XVII i una dada per nosaltres versemblant, ja que suposa una reunió d'aquestes característiques cada trimestre aproximadament. Lògicament, la freqüència dels capítols podia variar i segurament variava d'un any a un altre perquè depenia de la conjuntura del monestir. Però si acceptem una mitjana de 3'5 capítols anuals per a tot el període estudiat, les 154 reunions capitulars amb repercussió jurídica localitzades suposarien un 23% del total. Si la mitjana real fos de cinc, el percentatge baixaria fins al 16%. El que està clar, però, és que hem localitzat, com a mínim, un 10%, ja que si la mitjana fos de deu –dada màxima, atès l'exemple del segle XVII–, el percentatge de localització seria d'un 8%. Conclusió: els capítols conventuals localitzats se situen entre un interval de confiança del 15 al 25% respecte als totals que foren escripturats en aquest període de temps.

La frontera de l'any 1450 respecte a la conservació d'aquesta documentació es fa evident també en el càlcul aproximat de les escriptures conservades: al voltant del 2% abans d'aquesta data i entre un 30 i un 40% després. Diferències molt més significatives que no pas entre els dos monestirs, tot i que són destacades, ja que Sant Jeroni de la Murtra dobla percentualment Sant Jeroni de la Vall d'Hebron: 20-30% per al primer i 10-15% per al segon.

Prèviament a l'anàlisi numèrica de les llistes dels membres de la comunitat que apareixen en els 184 instruments localitzats, cal fer unes consideracions prèvies que afectaran l'anàlisi posterior. Normalment, els capítols comencen amb la llista dels capitulars, tot i que no sempre és així. N'hi ha que comencen amb l'objecte del document i més endavant hi ha la confirmació per part del capítol conventual. Per exemple, en el document V2 (20.03.1398) hi ha primer la presa

⁷² Per exemple, sabem que el 27 de maig de 1453 se celebrà un capítol a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron presidit pel prior Ramon Joan. L'escriptura, del notari Joan Ferrer, no s'ha conservat entre els seus protocols (AHPB, Esteve MIR, *Manuale sextum decimum contractuum comunium*, 1455, abril, 17 – 1455, octubre, 6, f. 20v-21r). O més endavant, el capítol conventual donà poders al frare Jaume Vidal, en escriptura de l'1 de març de 1493 que tampoc no s'ha conservat (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1492, desembre, 31 – 1494, febrer, 9, f. 35v).

de possessió de la rectoria de Sant Genís dels Agudells per part del prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Jaume Yáñez, i després, davant de l'autoritat diocesana, el prior i el capítol accepten les obligacions que comporta aquesta possessió. En la venda de la granja de Monistrol, el capítol de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron aprova i confirma, al final del document, les condicions de la transacció pactada amb el venedor, que és el monestir de Sant Cugat del Vallès (V18). Especialment interessant és un pergami del Fons de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron perquè conté dos capítols conventuals. Al principi hi ha la llista de frares que, amb data 1 d'abril de 1498 (V59), decideixen concedir a Joan Lledó, vicari perpetu de Santa Maria del Mar, un seguit de privilegis. Aquest, en compensació, fa donació de tots els seus béns al monestir, que l'accepta en reunió capitular del 31 d'agost de 1498 (V60). A efectes numèrics, es consideren dos capítols conventuals diferents.

Hi ha altres casos en què a l'inici del document es fa referència genèrica al convent reunit en capítol, sense especificar el nom dels seus membres, que sí apareixen fermant al final de l'instrument. Per exemple, en el capítol M16 (29.01.1464): *Nos, frater Geronimus de Vilanova, prior monasterii Sancti Geronimi Vallis de Batlem, alias de la Murta, constructi infra parrochiam Beate Marie de Bitulona, diocesis Barchinone, et conventus fratrum eiusdem monasterii*, que acaba amb els *signa* de tots els membres de la comunitat. Així és en els capítols V3, V40, M16 i M17.⁷³ La llista s'ha pres aleshores d'aquests *signa*.

La llista dels frares finalitza majoritàriament amb una referència genèrica al grup. Les més habituals són *omnes conventuales*, *omnes fratres*, *omnes fratres conventuales* i *omnes fratres et conventuales*. És norma general que el prior i el vicari quedin identificats com a tals a la nòmina de conventuals. En seguiment de la jerarquia interna de la comunitat, ocupen els dos primers llocs de la llista. En cas que el prior estigui absent, l'encapçala el vicari. També hi ha un parell de casos en què el vicari és el primer, no per absència del prior, sinó perquè el priorat, després del termini establert de tres anys, està vacant. El 29 de gener de 1475 Miquel Piquer és qualificat de *vicarius et vicesgerens prioris monasterii Sancti Iheronimi Vallis de Betlem, alias de la Murta, diocesis Barchinone, prioratu vaccante* (M38). Més tard, Joan Feliu també presideix un capítol conventual com a *vicarius, prioratu vaccante* (M97). En alguns casos també hi ha especificat el procurador de la comunitat. No ocupa de forma general la tercera posició en la llista dels frares. La informació sobre aquests tres oficis –prior, vicari i procurador– s'ha incorporat a la taula de capítols conventuals (llestes 1a i 1b) de l'apèndix documental.

També s'han incorporat altres dades valuoses que de vegades s'especifiquen en els instruments notariais, com la condició eclesiàstica de cadascun dels membres. Així, en certs capítols alguns frares són qualificats de *presbiter* i altres de *diaconus* o *subdiaconus*. També apareix alguna vegada el qualificatiu *professus* referida a un frare (M18 i M19) o de *professi* a tot el capítol. Així, en els capítols V16 i M27 es qualifica els frares de *conventuales professi*, en el M30 de *professi et conventuales* i en els M36 i M37 de *conventuales et professi*. En els capítols V29 i V58 es fa menció de frares laics. En el segon cas es diu que hi són, però no en dóna els noms: *Et nos, dicti frater Johannes Moner, prior, frater Johannes Triter, vicarius, frater Ludovicus Palau, frater Valerius Bernardi, frater Franciscus Ferrer, frater Jacobus Vidal, frater Franciscus Sanç et frater Franciscus Jasso, omnes fratres conventuales, in presencia omnium aliorum fratrum laycorum dicti monasterii*.

⁷³ Hem trobat un cas de discrepància entre la llista de conventuals que es dóna al principi del document i el de les fermes. Hem pres com a vàlida la llista inicial (M86).

Un altre aspecte que s'ha recollit és la d'aquells frares dels quals es diu que estan absents. Tan sols en deixa constància explícita el notari Antoni Vinyes en capítols de Sant Jeroni de la Murtra. Així, en data 27 d'agost de 1460, després de la llista de conventuals presents en el capítol, es diu *convocato de mandato dicti domini vicarii, absentibus a dicto monasterio reverendopatre Jacobo Planes, priore dicti monasterii, Jacobo Julià, Barengario Serrat, Johanne Sayet Petro Segurioles, fratribus et conventualibus dicti monasterii et pro negociis dicti monasterii laborantibus* (M12 i M13). Un any i escaig més tard, el 19 de novembre de 1461, novament ens trobem amb l'absència del prior: *reverendo et religioso fratre Jacobo Planes, priore dicti monasterii, tunc a dicto monasterio et pro negociis eiusdem absente* (M15). Aquesta situació repeteix en els capítols M23, M24, M25, M26. L'aleshores prior, Jaume Tàpies, no estava en el monestir, per la qual cosa fou el vicari, Pere Febrer, el que presidí els capítols, tal com s'expressa perfectament en el darrer cas: *Nos, frater Petrus Febrer, vicarius et propter absenciam honorabilis et religiosi fratris Jacobi Tàpies, prioris, presidens*. En el capítol M23, a més, es dona informació addicional de l'absència del prior: *propter absenciam honorabilis et religiosi fratris Jacobi Tàpies, prioris dicti monasterii, qui ad presens pro factis et negociis dicti monasterii est absens nedum a dicto monasterio, set eciam a toto Principato Cathalonie*. El 6 de desembre de 1472 el prior, Pere Febrer, està absent per atendre negocis relacionats amb el monestir (M30).

En altres casos sabem que un frare està absent, no pel que es diu a la part inicial del document, al costat de la llista de frares, sinó en altres parts. El més comú són els nombrosos exemples en què el capítol es reuneix per donar poders a un dels seus frares, ja sigui per una tasca específica, com el cobrament de rendes, o per una delegació general. N'hem trobat un parell en què es diu explícitament que el frare que rep la procura està absent. En el primer, els frares capitulars *constituimus et ordinamus vos, reverendum fratrem Jacobum Vidal, priorem dicti monasterii, licet absentem, procuratorem* (V41). El mateix el 7 d'abril de 1495, quan Joan Moner, absent del monestir, rebé poders per part del convent de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (V47).

Ara bé, és força habitual que el frare que és constituït procurador de la comunitat per qualsevol afer no formi part de la llista de conventuals que encapçala el document. És una situació que es dona amb molta freqüència, com demostren els més de trenta casos entre els dos monestirs. Com que el frare en qüestió formava part del convent, malgrat que pugui no haver participat en aquell capítol particular, hem deixat constància a la llista de capítols que hi ha al final d'aquest apartat que va rebre la procura, sempre i quan no formés part de la nòmina de frares conventuals. Estava, però, aquest frare realment en el capítol? Fa de mal dir, sobretot a partir d'alguns casos que hem trobat.

Hi ha dos instruments, els M79 i M80, amb la mateixa data, el 27 de març de 1486. Hem de suposar que són el resultat d'una mateixa reunió capitular. Curiosament, a la primera hi ha una procura a favor del prior de Sant Jeroni de la Murtra, Benet Santjoan, que no forma part de la llista inicial. En canvi, encapçala la llista del segon instrument. La mateixa situació, a la inversa, ocorre amb el frare Joan Feliu. Forma part de la nòmina del primer capítol i, en canvi, no hi és en el segon, justament en aquell en què rep poders per part de la comunitat. Al nostre entendre, ambdós frares devien ser aquell dia al monestir tot formant part del capítol que va prendre aquelles dues decisions que van materialitzar-se amb sengles procuracions. Un altre cas, força significatiu també: Joan Feliu rebé la procura del convent el dia 7 de març de 1485 (M78), no formà part de la llista inicial, però es diu que estava present: *constituimus et ordinamus vos, venerabilem fratrem Johannem Feliu, conventualem dicti monasterii, hiis presentem, procuratorem*.

Al costat d'això hem d'esmentar també que són molt nombrosos els casos de frares que reberen procures per part de capítols en els quals apareixen a les llistes inicials de capitulars. No

obstant això i a la llum dels casos anteriors, no creiem que es pugui treure la conclusió que un frare que rebé poders no assistís a la reunió capitular pel simple fet que no figuri en la llista inicial de conventuals. Per què en uns casos s'inclouïa a la llista inicial i en altres no? No tenim resposta al respecte. En tot cas, deixem constància a la llista que el frare rebia la procura quan no forma part de la llista. No tenim clar que hi fos o no, però en tot cas, el frare existia i formava part de la comunitat.

Per afegir més confusió a la presència real de frares en el capítol, donem notícia de quatre reunions capitulars en què hi ha frares que fermaren en circumstàncies diferents a la resta de conventuals. Per exemple, en els capítols de Sant Jeroni de la Murtra dels dies 9 de març i 7 d'octubre de 1474 (M34, M35, M36 i M37), Benet Santjoan forma part de la nòmina de conventuals, però la seva ferma ens revela les circumstàncies reals de la seva intervenció. En una de les versions s'explica que els frares *hec laudamus, firmamus et iuramus, dempto fratre Benedicto Sentjohan, procuratore predicti monasterii, qui circa aliqua magis utilia negocia dicti monasterii non potuit circa proxime dicta intendere seu vaquare in civitate Barchinone*. Més endavant, apareix *S+num fratris Benedicti Sentjohan, qui hec laudo, firmo et iuro in civitate Barchinone dicta et eadem die*. Està clar, doncs, que malgrat formar part de la llista, Benet Santjoan no va assistir al capítol. En canvi, Mateu Guasch no formava part de la llista del capítol del 13 de maig de 1463 (V11), però apareix en l'apartat de les fermes: *Sig+num fratris Mathei Guasch, predicti, qui hec extra dictam convocacionem laudo, firmo et iuro Barchinone dictis die et anno*. Tenint en compte que és un frare que no apareixerà més, possiblement fos a Barcelona a causa d'una malaltia greu que el va dur a la mort. Joan Moner, prior, fermà l'instrument V31, en què encapçala la llista de conventuals, unes cinc setmanes més tard (26.10.1483) que la data de la reunió del capítol (19.09.1483). Finalment, el frare Jaume Roqueta no apareix a la llista del capítol de 22 de juliol de 1491 (M99), però va fermar de forma separada de la resta de conventuals, el mateix dia però amb testimonis diferents. Possiblement fos a Barcelona.

En els casos anteriors som coneixedors d'aquestes circumstàncies en les versions completes dels documents, que es troben en pública forma o bé en els llibres notariais. Per tant, és altament probable que ocorreguessin més vegades i que, en no tenir versions completes, sinó tan sols la minuta del manual, no en tinguem constància.

Algunes circumstàncies curioses, que no afecten directament l'anàlisi que farem més endavant, les trobem en alguns capítols de Sant Jeroni de la Murtra. En els del dia 20 de març de 1478 (M53 i M54) s'explica que alguns frares estaven malalts, raó per la qual la reunió es va fer a la cambra prioral: *congregati intus cameram prioralem eiusdem monasterii, quem locum pro causa subscripta et alias pro capitulo tenendo ex causa infirmitatis aliquorum fratrum ipsa die elegimus*. En un parell de casos es revelen qüestions que devien ser objecte d'una llarga reunió, possiblement amb el capítol dividit sobre quina opció era la més adient. Així, el dia 18 de setembre de 1485 el capítol de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron decidí vendre un censal mort, *utilitate et indemnitatem dicti monasterii previsa et cognita et attenda, habito super hiis colloquiis in capitulo dicti monasterii cum vicario generali et facta conclusione nedum semel, bis, ter, sed pluries* (V34). Una altra venda d'un censal mort provocà grans debats en el capítol de Sant Jeroni de la Murtra del 7 de juliol de 1495 (M106). Fins i tot hi ha un cas on consta la discrepància d'una part de la comunitat. Així, en un foli de la bossa del manual llegim que: *de certis nostris scienciis nos prenominati, exceptis tribus infrascriptis qui super hiis acordum eis retinuerunt*. A la part de la ferma apareixen el noms dels tres crítics: *dicti vero frater Petrus Gerona, frater Petrus Feliu et frater Gabriel Andreu, qui licet in dicta congregacione adessent, tamen super eorum firmis eis*

magis desliberacionem retinuerunt. En la minuta notarial no se'n diu res, d'aquesta discrepància (M36).

Quant a les llistes de conventuals, s'ha respectat l'ordre en què apareixen els frares en els documents. En els casos que tenim més d'una versió d'un instrument, només apareix una llista si coincideixen les diferents versions. És així en deu ocasions (V2, V13, M23, M29, M31, M34, M35, M46, M49 i M71), la majoria de Sant Jeroni de la Murtra gràcies a la conservació de la quasi totalitat dels manuals i dels llibres del notari Antoni Vinyes. En dos d'aquests, però, dos frares intercanvien les seves posicions en diferents versions. En canvi, tenim set casos amb discrepàncies entre dues versions: M12, M43, M45, M52, M58, M72 i M99. A les dues primeres, la diferència rau en què en la versió del llibre apareixen els frares laics o conversos, mentre que en el manual no hi són. La diferència en el M58 s'explica si es té en compte que és una procura a favor de Joan Feliu i que en una versió consta a la llista i en l'altra no. Ja hem comentat abans que no hi ha una pauta clara en aquests casos i justament aquestes dues versions del mateix capítol ho corroboren. L'M52 és molt semblant, ja que la diferència només està en la presència novament de Joan Feliu en una i altra versió. En aquest instrument no rep una procura, però sí en un altre del mateix dia. Possiblement d'aquí vingui la divergència. En els tres casos restants, les diferències són més importants. A l'hora de comptar-ho, hem donat prioritat a la versió dels llibres sobre els manuals, i d'aquests respecte als documents trobats a les bosses.⁷⁴ En el capítol M99, en què hi ha una discrepància de dates, hem optat per seleccionar la primera versió per tenir un nombre major de frares.

I quina és la coherència entre les llistes d'instruments diferents d'un mateix dia? En principi, si corresponen a decisions preses en una mateixa reunió capitular, les llistes haurien de ser idèntiques. De fet, en ocasions els escrivans anotaven el segon capítol amb una referència directa a l'anterior, sense escriure novament la llista de capitulars. Dels 30 casos que tenim entre ambdós monestirs, les llistes són idèntiques en 22, si bé en dos més es pot aconseguir la coherència si escollim alguna de les versions existents d'un mateix instrument. En altres tres les incoherències es poden salvar si comptem com a membre de la comunitat el frare que rep la procura i que, com hem comentat anteriorment, no s'inclou sovint a la llista de frares capitulars. En un altre cas (M51-M52) es pot aconseguir llistes iguals si es combinen els dos factors anteriors. Finalment hi ha un cas en què no hi ha concordança, que són els dels documents M27 i M28 (13.03.1472). A banda d'alguns canvis menors en l'ordre dels frares, en el segon capítol hi ha consta el frare Bartomeu Campanya, inexistent en el primer.

A banda de les dades dels capítols conventuals localitzats, també utilitzarem les llistes dels frares de les visites pastorals, ja que, com en el cas dels capítols, comptem amb una llista de religiosos. A la de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, realitzada el 30 de març de 1414, en consten deu, mentre que a la de Sant Jeroni de Montolivet, amb data 24 de juliol de 1414, n'hi ha sis.⁷⁵

Per tal de tenir una primera aproximació de l'evolució de les dues comunitats durant la baixa edat mitjana, fem un gràfic que reculli la data de celebració del capítol conventual i el nombre de frares que hi apareixen. És el primer que es pot fer a partir de la recollida de les dates i de les llistes de tots els religiosos. No hi ha cap tractament específic tenint en compte les absències, les procures o d'altres circumstàncies comentades anteriorment. Senzillament, es

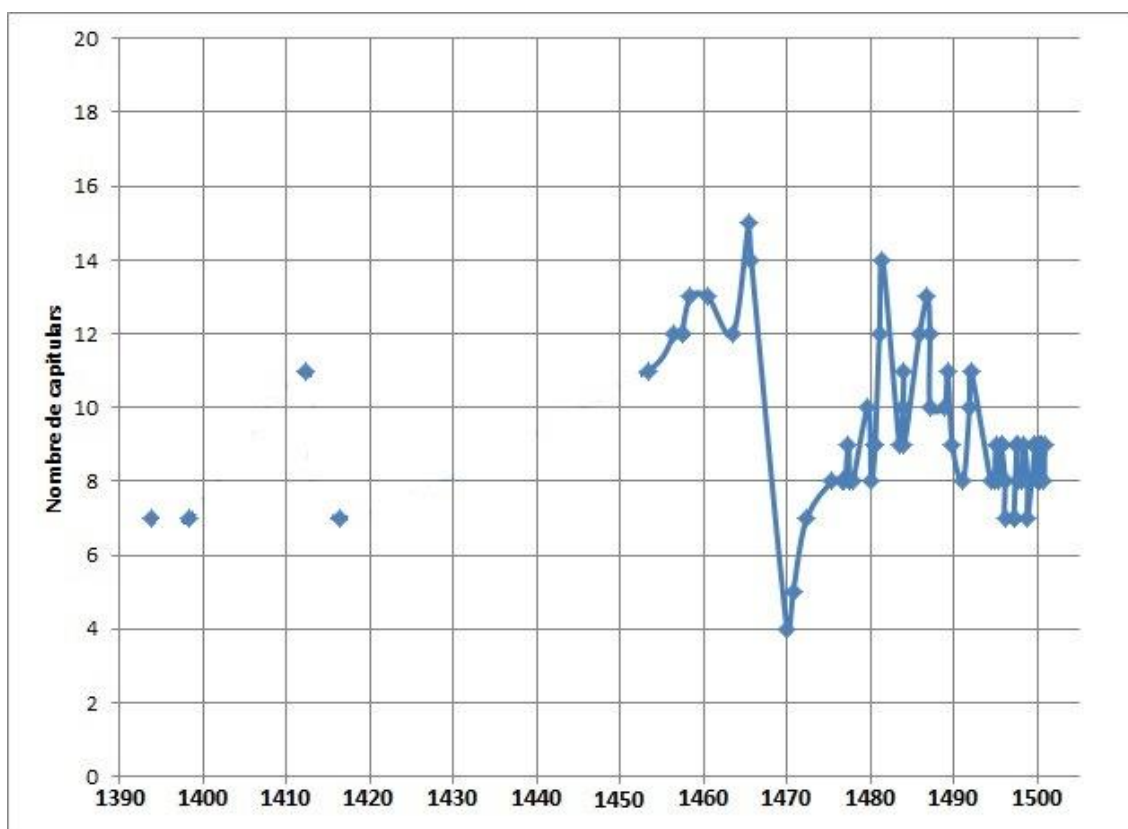
⁷⁴ Més endavant i a la llum de noves dades, aquest criteri es veurà modificat per al capítol M45.

⁷⁵ ADB, *Visites pastorals*, vol. 14 (1413-1414), f. 171r-172v, 241v-242r. Han estat transcrites per Jaume RIERA I SANS, «Els primers monestirs de jerònims a la Corona d'Aragó (1374-1414)», p. 340-342.

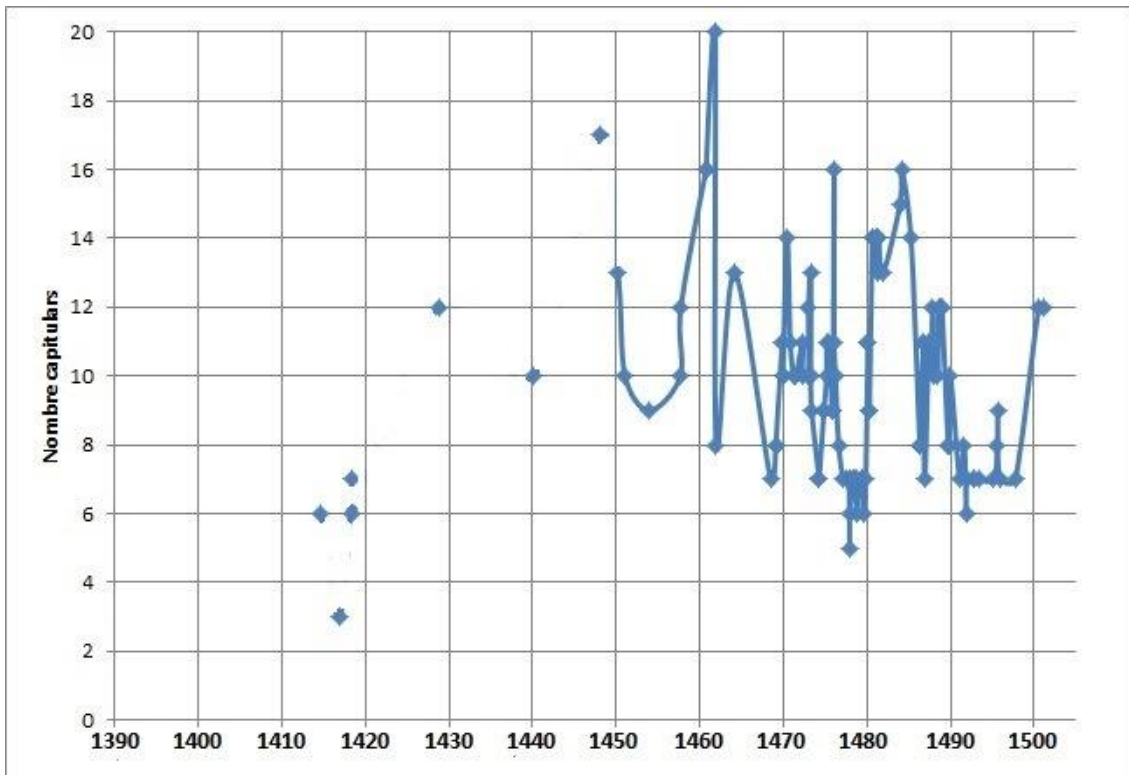
compta el nombre de frares que apareixen a la llista inicial. Més endavant, podrem filar més prim, tot combinant el coneixement aportat per altres fonts documentals.

A l'eix horitzontal hi hem posat la data del capítol conventual en una línia temporal i a l'eix vertical el nombre de religiosos que apareixen a la llista. Quan els punts estan molt dispersos, és a dir, fins a la meitat del segle XV, hem optat per deixar tan sols els punts i no unir-los amb cap línia que mostri la tendència. Al nostre entendre, hi ha massa anys entre aquests capítols –o molt pocs capítols entre aquests anys– per poder fer qualsevol estimació.

Nombre de religiosos en els capítols localitzats de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (1393-1500)

Nombre de religiosos en els capítols localitzats de Sant Jeroni de la Murtra (1413-1501)

Les ordenacions

Hem consultat la sèrie *Ordinatorum* de l'Arxiu Diocesà de Barcelona a la cerca d'ordenacions de frares jerònims fins a l'any 1500. Cal tenir en compte la limitació que suposa aquesta cerca, ja que els frares jerònims es podien ordenar en altres diòcesis, tot i que, per proximitat geogràfica, la de Barcelona era la que tenien més a l'abast.

Una altra limitació és que hem buscat les ordenacions d'eclesiàstics que estiguessin relacionats amb algun dels dos monestirs jerònims. No s'ha cercat pels noms dels frares. Per tant, només s'ha buidat la imposició d'ordes quan el clergue està ja sota la disciplina monàstica i així es posa de manifest en l'apunt corresponent del registre diocesà. Així, si un clergue es va ordenar abans d'entrar en relació amb alguna de les dues comunitats monàstiques jerònimes, nosaltres no l'hem detectat, excepte en dos casos: Benet Rosseta i Joan Triter. El primer es va ordenar sent beneficiat a l'església de Santa Maria d'Igualada, amb permís especial del seu ordinari, ja que Igualada pertany a la diòcesi de Vic.

La llista, formada per 102 membres, està a l'apèndix documental (taula 3). S'ha optat per fer-la única en lloc de dividir-la entre els dos monestirs. I això per diversos motius. En primer lloc, perquè no sempre s'especifica el nom del monestir, que és substituït de vegades per una genèrica pertinença a l'orde dels jerònims. Aquest fet és habitual a final del segle XIV i inici del XV, quan el de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron era l'únic que hi havia a Catalunya. A més, en ocasions el frare queda relacionat amb un monestir que no concorda amb el que es desprèn de la documentació analitzada respecte a les decisions capitulars. I per últim, alguns frares canviaren de monestir al llarg de la seva vida, per la qual cosa els podem trobar en un de diferent al que

formaven part quan es van ordenar. No s'han inclòs com a jerònims Bernat Guillet i Joan Antoni Estaper, que foren tonsurats al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron l'any 1484, perquè no consta que estiguessin sota la disciplina monàstica ni que rebessin ordes majors com a jerònims.⁷⁶

Dels 102 religiosos que hi apareixen vinculats a l'orde dels jerònims, n'hi ha 82 (80'4%) que assoliren el màxim grau clerical, el preverat. Això indica clarament que la projecció natural dels frares d'orde sagrat dels dos monestirs jerònims era el sacerdoci i que una gran majoria l'assolí a Barcelona, que era el bisbat on pertanyien els dos monestirs.

A més, una bona part dels casos en què no arribaren a preveres permet una explicació que no altera aquest esquema general. En primer lloc, hi ha dos frares –Pere de Rocabertí i Simó Álvarez- que foren ordenats de diaques molt pocs anys abans d'acabar el segle XV. No es pot descartar que s'ordenessin entrat ja el segle XVI, fora del nostre període de cerca. D'altra banda, hi ha tres que no consta que fossin ordenats preveres a Barcelona, però que sí sabem que eren preveres gràcies a la informació que forneix el capítol V12 (02.04.1465). Són Jaume Martorell –sotsdiaca el 24 de setembre de 1429-, Bernat Colomer –diaca l'1 de febrer de 1456- i Jaume Tàpies –tan sols acòlit el 2 de juny de 1436. Francesc Jasso fou ordenat diaca el 14 de març de 1495 i consta com a prevere en el capítol del 16 de juny de 1497 (V57). És evident que aquests frares s'ordenaren preveres i, si no hi ha errors en el nostre buidat i el registre barceloní és complet, ho feren en una altra diòcesi. Hi ha encara dos casos més, els de Jaume Planes i Bernat Savall, de llarga trajectòria a Sant Jeroni de la Murtra, pels quals no consta que fossin preveres, però que segur que ho foren, ja que assoliren els dos càrrecs principals en el monestir, com són el de prior i vicari. Si el buidat ha estat correcte i el registre d'ordenats és complet, hem de concloure que aquests religiosos foren ordenats preveres en una altra diòcesi, potser aprofitant una estada en un altre monestir jerònim.

Hi ha set religiosos que no arribaren als ordes majors, sinó que la seva carrera clerical –almenys la que consta a Barcelona- s'aturà en l'acolitat. Són Ponç Tiges, Simó de Vic, Guillem Mercer, Joan de la Badia, Gaspar Esteve, Andreu Arenes i Joan Avinent. Curiosament tots són de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, si exceptuem Guillem Mercer, del qual no sabem a quin monestir estava vinculat. Cap d'ells tampoc no consta en les actes capitulars. Del que més informació tenim és de Joan Avinent, que marxà a Sant Benet de Bages després d'haver professat com a jerònim. Això ens dóna una pista de quina podria ser la trajectòria d'aquest grup, que no seria altre que la d'abandonar el monestir durant el període d'assimilació i formació, ja sigui per incorporar-se a la vida seglar, ja sigui per anar a una altra casa religiosa, sigui o no del mateix orde, sense que es pugui descartar la mort en edat primerenca. Possiblement estiguin dins del mateix grup Pere Corona i Gabriel Comes, ambdós de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, que tan sols consta que foren ordenats d'acòlits i sotsdiaques a Barcelona i que no apareixen tampoc en els capítols conventuals. Molt més probable per a Gabriel Comes, perquè rebé l'ordenació de sotsdiaca el 19 de setembre de 1478 i no apareix en cap dels capítols dels anys següents. En canvi, Pere Coronas

⁷⁶ *Et eciam dicta die [19.10.1484] dictus dominus episcopus, de licencia honorabilis Johannis Andree Sorts, vicarii, intus monasterium Sancti Hieronimi de Vall de Ebron, tonsuravit sequentes: Bernardum Guillet, filium Johannis Guillet, piscatoris castri de Cadaqués, et Castrine, eius uxoris, diocesis gerundensis, de licencia sui diocesani, et Johannem Anthonium Staper, filium Gasparis Staper, Sancti Saturnini de la Roca Vallensis, et Narcise, eius uxoris (ADB, Ordinatorum, reg. 12, f. 50r).*

fa de més mal dir perquè s'ordenà en el llarg període en què no tenim capítols conventuals, entre 1416 (V4) i 1453 (V5).

Finalment resten tres casos, els de Jaume Julià, Andreu Garriga i Salvador Andreu, que a Barcelona s'ordenaren de diaques a la dècada de 1420 i mai de preveres. Creiem que tant Jaume Julià com Andreu Garriga van arribar a sacerdots, sobretot tenint en compte el temps que consta que estigueren a Sant Jeroni de la Murtra, que fou fins a 1464 Jaume Julià i fins a 1440 Andreu Garriga. El més probable és, doncs, que s'ordenessin en una altra diòcesi. De Salvador Andreu, en canvi, no sabem el temps que visqué a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, ja que la seva estada coincideix amb el llarg període en què no tenim capítols conventuals. Tant pot ser, doncs, que s'ordenés en una altra diòcesi, com que marxés o morís.

Un altre aspecte a considerar és si les anotacions sobre la condició eclesiàstica dels frares que hi ha en alguns instruments amb resolucions conventuals són coherents amb el que es desprèn del registre d'ordenats de Barcelona. La concordança és perfecta en tots els casos. Posem-ne dos exemples, un per a cada monestir. Valeri Bernat va ser ordenat de sotsdiaca el 19 de desembre de 1478 i sota aquesta condició va participar en els dos capítols de 1479 (V24 i V25). En la següent reunió capitular, que va tenir lloc a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron el 4 de juny de 1480 (V26 i V27), consta ja com a diaca, uns tres mesos després d'haver assolit aquesta condició clerical (26.02.1480). En el següent capítol (30.11.1488, V28) és qualificat de prevere. N'havia estat ordenat dos mesos abans (23.09.1488). Un altre frare, Agustí Gualbes, de Sant Jeroni de la Murtra, apareix com a sotsdiaca en els cinc capítols del segon semestre de 1488, el darrer dels quals amb data 24 de novembre de 1488 (M94). N'havia estat ordenat el mes de maig d'aquell any i fins al desembre no assolí el diaconat.

Per tant, podem sumar als 82 casos de jerònims que foren ordenats de sacerdots a Barcelona, sis més que amb tota seguretat arribaren al sacerdoci, malgrat que no consti en el registre barceloní, i quatre més en què aquest fet és altament probable. Això puja el percentatge del 80'4% al 90'2%. Els casos de sortida del monestir en temps de formació, ja sigui per abandonament com fou el cas de Joan Avinent, o per altra causa, serien entre 7 i 9, és a dir, un percentatge entre el 7 i el 9%. El marge de dubte quedaria restringit al cas de Salvador Andreu.

Volem fer notar l'existència d'un bon grup de frares que sabem que formaren part d'algun dels dos monestirs gràcies a la seva presència en els capítols conventuals, però dels quals no apareix la seva ordenació clerical. N'hi ha 24. En primer lloc, trobem bona part dels que residiren a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron durant els primers anys: Jaume Yáñez, Tomàs Carrasquer, Ramon Joan, Joan Tomàs, Bartomeu Alfagerí, Joan Sanç, Romeu Borrell, Francesc Mestre i Pere de Sitges. Aquests frares ja devien haver rebut ordes quan vingueren a Barcelona. D'alguns d'ells sabem del cert que venien del monestir valencià de Sant Jeroni de Cotalba. També es pot incloure en aquesta llista Eusebi Pavia, que va estar alguns anys a Sant Jeroni de la Murtra, però que procedia d'altres monestirs jerònims.⁷⁷ Pere Moner potser també pertany a aquest grup de frares forans. Quant a la resta, el més probable és que entrés en el monestir essent ja prevere, és a dir, que s'havia ordenat abans de decidir fer-se jerònim. En coneixem dos casos segurs: Benet Rosseta i Joan Triter. Altres possibilitats les veiem difícils. És versemblant que un frare vinculat a un monestir jerònim català, situat a escasses hores del palau episcopal barceloní, s'ordenés en una altra diòcesi? Si hi hagués algun cas, seria relativament excepcional, ja que veiem molt poc probable que no fes cap de les quatre ordenacions clericals (acolitat, sotsdiaconat, diaconat i preverat) a Barcelona fent estada a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron o a Sant Jeroni de la Murtra.

⁷⁷ Jaume RIERA I SANS, *Op. cit.*, p. 330.

Una altra opció és que el frare procedís d'un altre monestir, jerònim o no, i que fes nova professió en un dels dos monestirs jerònims catalans. Però, de fet, aquesta seria un casuística anàloga a la primera: entrada en el monestir havent estat ja ordenat.

Altres fonts documentals

Apleguem aquí el conjunt de fonts documentals per a les quals hi ha informació individual de religiosos i que serveixen per bastir el quadre conjunt.

En primer lloc, resulta molt útil la crònica que Francesc Talet, profés de Sant Jeroni de la Murtra, va escriure a inici del segle XVII, ja que historia tota la trajectòria de la institució des de la seva fundació fins a l'any 1604. Malgrat que no és sistemàtic, el cronista forneix un bon nombre de dades relacionades amb la vestició d'hàbit, la professió, la mort o la sortida d'alguns religiosos. La seva intenció és donar, per a cada priorat, el nom dels frares i donats que s'incorporaren, via professió o vestició d'hàbit, a la comunitat. Les dades per al segle XV, a causa de la migradesa de les fonts que devia consultar, són escasses i, possiblement, incompletes, però a mesura que avança en el temps, ja ben entrat el segle XVI, és habitual que doni informació sobre l'origen social del religiós. Malauradament, només aporta dades esporàdiques de la mort dels religiosos del segle XV. Tan sols és sistemàtic a partir del tercer quart del XVI.

L'inconvenient principal és que aquestes dades estan quasi exclusivament emmarcades cronològicament en un període de temps força ampli, generalment un trienni, que era el que, com a màxim, durava el mandat d'un prior. Això permet conèixer que un frare professà a Sant Jeroni de la Murtra, però en un interval de temps relativament llarg. Partim de la base, però, que quan el cronista dóna una llista dels frares que van professar en un període determinat, està ordenada cronològicament i respon a l'ordre en què els frares estaven inscrits en la documentació que va poder consultar. Això fa que, si coneixem, per altres fonts, la data de professió d'un d'aquests religiosos, es pugui precisar millor el període en què van professar la resta de religiosos. Un altre inconvenient és que el cronista no especifica si es tractava d'un frare ordenat o d'un convers. A la taula 4 hi ha els frares que, segons Francesc Talet, s'incorporaren al monestir per a cada període. Hi hem afegit també les comptades ocasions en què el cronista dóna dates de professions o morts de religiosos. Altres dades que hem tingut molt presents són la mort de sis religiosos i un donat l'any 1490 i la inestabilitat que va suposar la destitució i exili del prior Joan Say, si bé sense que n'informi de la causa concreta (Talet, p. 196-198, 247).

Si Francesc Talet ens parla exclusivament de Sant Jeroni de la Murtra, la següent font se centra en la història de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Es tracta d'una història breu d'aquest monestir escrita per un frare anònim el mes de setembre de 1595 amb l'objectiu d'aportar dades perquè José de Sigüenza pogués escriure la seva monumental història general de l'orde dels jerònims.⁷⁸ Afortunadament hi ha més dades de les que Sigüenza va seleccionar. Les que més ens interessaven ara són les referides a la professió d'alguns religiosos, concretament dels dos primers, que foren Jaume Sapila i Rafael Saclosa, els priors i alguns altres de vida exemplar. Respecte a Francesc Talet, té l'avantatge que dóna la data de professió i l'inconvenient que el nombre de

⁷⁸ RBE, C-III-3, f. 265r-337r. Aquesta font és la base del relat de la fundació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron que aporta Josemaría REVUELTA SOMALO, *Los jerónimos: una orden religiosa nacida en Guadalajara*. Guadalajara: Institución Provincial de Cultura "Marqués de Santillana", 1982, p. 286-292.

religiosos és petit en comparació al cronista de la Murtra. És a dir, menys quantitat i més qualitat. Presentem les dades a la taula 5. A banda d'aquestes dades de caràcter general, ambdues fonts ens aporten notícies puntuals sobre alguns frares que resulten valuoses per definir-ne la trajectòria i que també han estat buidades i utilitzades. Una d'aquestes és la causa de la mort del prior Joan Brujó l'any 1466: la pesta.⁷⁹

També tindrem en compte les dades aportades per José de Sigüenza en la seva història general de l'orde dels jerònims sobre els religiosos de la Vall d'Hebron i de la Murtra, si bé destriant el que hi pot haver de versemblant en unes semblances biogràfiques que tenen una finalitat hagiogràfica i un to llegendari,⁸⁰ quatre de les quals, totes de Sant Jeroni de la Murtra, són pràcticament idèntiques a les publicades l'any 1539 per Pedro de la Vega.⁸¹ Hem comentat com s'ha conservat un escrit enviat des de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron per a la història de Sigüenza. També n'hi ha un d'anàleg a Sant Jeroni de la Murtra,⁸² però amb menys novetats que l'anterior respecte al text que Sigüenza va publicar.

Cal fer una menció a l'excel·lent treball de Jaume Riera sobre els jerònims a la Corona d'Aragó (1374-1414) abans que es constituïssin en orde monàstic, que finalitza amb una llista de tots els jerònims, cinquanta, de què té constància.⁸³ A més, l'autor extracta les visites pastorals que l'autoritat diocesana barcelonina va fer als dos monestirs jerònims –cal tenir en compte que fins a la constitució de l'orde com a tal, l'any 1415, les comunitats jerònimes depenien del bisbe de la seva diòcesi– l'any 1414, en què hi ha una llista completa de religiosos, tant de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (30.03.1414) com de Sant Jeroni de Montolivet (24.07.1414), aleshores acabat de fundar.⁸⁴

També hem extret dades sobre jerònims de la Vall d'Hebron i de la Murtra de les actes dels capítols generals dels jerònims durant el segle XV, gràcies a les transcripcions que ha tingut l'amabilitat de cedir-nos l'historiador Fernando Pastor Gómez-Cornejo. Algunes han permès conèixer les circumstàncies especials de l'anada o sortida d'alguns frares. Per exemple Joan Garriga, que va arribar a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron essent profés de Cotalba per suplir la falta de frares d'orde sagrat. No comptem, però, els frares que foren enviats per l'orde sense una finalitat concreta o per a un temps determinat, si aquests després no deixen altra constància del seu pas, ja que la seva petja és pràcticament nul·la. Seria el cas, per exemple, d'Álvaro de Alcalá, que fou enviat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron pel capítol general de 1495, possiblement com una mesura de càstig, ja que havia estat reprès anteriorment pel seu capteniment.⁸⁵ Com també

⁷⁹ *Y bien mostró su santidad en el tiempo de su regimiento que, como a buen pastor, perdió su vida por el bien y provecho de sus ovejas y de sus súbditos porque, aviendo en aquel año pesta en la ciudad y en el monasterio, murió en servicio de sus súbditos. Y assí, en poco tiempo trabajó mucho, que sólo fué prior un año y murió en el de 1466, a onze de julio* (RBE, C-III-3, f. 320r).

⁸⁰ José SIGÜENZA, *Historia de la orden de San Jerónimo*. Hi ha les vides de Miquel Piquer, Llorenç Hospitaler, Pere Forner, Benet, Reginald de Roan, Jaume Planes, Joan Cardonet, Bernardí Aguilar, Jaume Roqueta, Agustí Gualbes, Pere Benejam i Pere Torres, de Sant Jeroni de la Murtra (vol. 1, p. 555-581) i Jaume Yáñez, Ramón Joan, Joan Bertran, Valeri Bernat, Francesc Sans, Agustí Serrano, Francesc Jasso de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (vol. 2, p.255-260).

⁸¹ Pedro DE LA VEGA, *Crónica de los frayles de la orden del bienaventurado Sant Hierónimo*. Alcalá de Henares: casa de Juan de Brocar, 1539, f. 73v-75r.

⁸² ACA, MH, lligall 277.

⁸³ Jaume RIERA I SANS, *Op. cit.*, p. 330-331.

⁸⁴ *Ibid*, p. 340-342.

⁸⁵ Actas, vol. 2, f. 83v, 128v.

dels frares Gilibert, de Cotalba, i Garcia, de Santa Engràcia, que estaven a Vall d'Hebron i que el capítol general de 1498 envià al monestir jerònim saragossà.⁸⁶

Hi ha un bon nombre de documents que permeten saber de l'existència d'altres membres de la comunitat o bé precisar-ne més dades. S'han trobat tant als volums i lligalls que es conserven dels dos arxius monàstics com en els protocols dels notaris que treballaven habitualment amb les dues comunitats. En volem destacar dues tipologies. D'una banda, els testaments o, de forma més genèrica, la disposició de béns o la seva renúncia a favor d'un tercer que fa el novici abans de la professió. En tenim divuit, catorze de frares d'orde sagrat i quatre de conversos, si bé d'un d'ells, Joan Avinent, tan sols en sabem la data, però no el contingut. A més, tenim el cas de Pere de Rocabertí, pel qual el capítol conventual de Sant Jeroni de la Murtra va haver de renunciar als drets que li poguessin pertànyer en el lloc de Terrades.⁸⁷ Aquests documents permeten conèixer dades com l'origen geogràfic i social del novici. En segon lloc, els contractes de donació han permès que detectéssim un bon nombre de donats, sempre més difícils de constatar, ja que ni s'ordenaven ni participaven en els capítols conventuals, per la qual cosa el seu rastre és molt difícil de seguir. En total n'hem localitzat quinze, la qual cosa suposa una fracció notable respecte al total de donats dels quals tenim constància.

Finalment, destaquem algunes dades disperses sobre la població monàstica total dels dos monestirs que caldrà tenir ben present:

Data	Monestir	Dada
23.04.1407	Vall d'Hebron	1 prevere i 1 llecs ⁸⁸
22.02.1431	Vall d'Hebron	6 frares
	Murtra	13 o 14 frares (doc. 10)
03.07.1460	Murtra	18 frares (doc. 46)
26.02.1488	Vall d'Hebron	13 religiosos ⁸⁹
Final segle XV	Murtra	25 religiosos ⁹⁰

⁸⁶ Actas, vol. 2, f. 138r. Sí que hem comptat, en canvi, el frare Antoni Torres, profés de Cotalba, tot i que no participà en capítols conventuals de Sant Jeroni de la Murtra.

⁸⁷ ACA, MH, vol. 3779, f. 31r.

⁸⁸ Jaume RIERA I SANS, *Op. cit.*, p. 338.

⁸⁹ Els frares de la Vall d'Hebron donaren aquesta xifra per justificar la petició al papa que se li reduïssin les obligacions en misses i sufragis (ADB, FSJVH, lligall 17, s. f.).

⁹⁰ En un escrit de l'any 1598 de l'antic arxiu de Sant Jeroni de la Murtra es diu el següent: *El ordinario contento que ha abido en esta casa de más de 100 años a esta parte an sido hasta 25 religiosos y de más de 60 años hasta ahora an sido 28. Y oy, año 1598, somos 29 profesos de ella* (ACA, MH, lligall 277).

Els tipus de religiosos: ordenats, llecs i donats

Un cop tenim identificats tots els religiosos jerònims que apareixen a les fonts anteriors, hi ha una tasca prèvia i ineludible que és classificar-los en frares d'orde sagrat, llecs i donats.⁹¹ Els dos primers tenien una vinculació vitalícia per mitjà de la professió monàstica. Hi ha dos tipus de religiosos professors. En primer lloc, els que les constitucions de l'orde anomenen *frayles de orden sacro*. Eren els que optaven per la carrera clerical i dedicaven la major part del temps a l'oració i a la contemplació. Els llecs o conversos, en canvi, mantenien la seva condició de laics i, malgrat que també ocupaven part del seu temps a l'oració, la seva tasca principal estava relacionada amb la feina quotidiana del monestir, com la neteja, la cuina, la cura dels animals, etc.

Respecte a la documentació recollida, considerarem que un frare és d'orde sagrat si ha rebut ordes majors de l'autoritat diocesana, si consta com a sotsdiaca, diaca o prevere en algun capítol conventual, si ha exercit de prior o vicari o si consta com a tal en altra documentació. Evidentment, cap d'aquests criteris són excloents, és a dir, es poden complir un, dos, tres o tots alhora. Amb l'aplicació d'aquests criteris podem donar aquesta categoria a 117 religiosos. Quant als frares llecs o conversos, tan sols 19 els trobem sota aquesta explícita denominació en els documents.⁹² Tots els donats identificats es qualifiquen amb aquesta denominació en les diferents fonts documentals.

Però amb això no cobrim tots els casos. Queden encara 37 religiosos als quals no es pot atribuir cap categoria de forma directa. No són qualificats ni de llecs ni de clergues i tampoc no apareixen en el registre d'ordenats de Barcelona. Cal tenir ben present que el fet que no s'ordenessin a Barcelona no implica automàticament que siguin llecs. És una condició necessària, però no suficient, perquè un religiós podia haver estat ordenat en una altra diòcesi o bé haver estat ordenat a Barcelona abans de vincular-se amb alguna de les dues comunitats jerònimes catalanes, com els casos ja comentats de Benet Rosseta i Joan Triter. Alguns d'aquests 37 religiosos apareixen en capítols conventuals. D'altres no.

Caldrà, doncs, analitzar les dades que tenim disponibles i segures per extreure algunes conclusions que permetin resoldre aquesta indeterminació inicial en part de la comunitat monàstica. I aquí correspon donar novament una ullada als capítols conventuals i analitzar un aspecte que no s'havia tingut present quan s'ha presentat aquesta font a l'apartat anterior, a l'espera de comptar amb les dades procedents d'altres fonts documentals: el tipus de frares que hi participaven. Eren els sacerdots tan sols? Hi participaven els llecs? De què depenia?

⁹¹ Considerem que monjos o religiosos són paraules que engloben ambdues categories de frares, tal com ho fa sovint la documentació notarial quan, després de la llista de conventuals, empra les paraules *monachi* o *fratres conventuales* aplicats a tots els assistents als capítols.

⁹² Les visites pastorals de 1414 qualifiquen Joan lo Royer, Francesc Serra, Andreu Miralles i Jeroni Mateu de frares laics o conversos (Jaume RIERA I SANS, *Op. cit.*, p. 340-341). Joan Just, Joan Bellard, Rafael Malloles, Ferran d'Olit i Miquel Nadal són laics segons el capítol V29. La història breu de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron diu que Agustí Serrà, Antoni Tritós i Joan Bertran són frares llecs. També consta que foren llecs de la Murtra els frares Francesc Mestre (Talet, p. 783), Francesc Pedrosa (ACA, *MH*, vol. 3833, ACA, f. 142v-144v), Berenguer Serrat (AHPB, Antoni VINYES, *XXXXII liber comunis*, 1448, desembre, 16 – 1449, maig, 20, s. f.), Joan Cardonet (Talet, p. 213-214), Pere Arnau (ACA, *MH*, lligall 277, s. f.), Llorenç Hospitaler i Benet (José SIGÜENZA, vol. 1, p. 557, 559).

No hem afrontat aquestes preguntes quan van presentar per primera vegada aquesta font documental, en l'apartat anterior, perquè hagués estat precipitat, ja que aleshores el nombre de casos indeterminats, és a dir, aquells que no sabíem a quina categoria formaven part, era molt més gran. És després d'haver buidat la informació de la resta de fonts documentals, especialment la dels registres d'ordenats, que una part molt significativa queda resolta. I sabent ara els noms de 117 frares ordenats i 19 frares llecs, repassem els capítols conventuals per trobar-ne alguna clau que permeti donar llum als 37 religiosos que no sabem si eren ordenats o llecs. Apliquem, doncs, tal com hem indicat a la introducció, la metodologia d'analitzar a fons els casos coneguts per intentar completar les dades dels casos desconeguts.

Capítols ordinaris i capítols ampliats

La normativa jerònima especificava que les eleccions i tots els actes capitulars *la constitución antigua lo fiava de los que acaban de professar como fuessen de orden sacro*. A més, a inici del segle XVI s'establí un antiguitat mínima de quatre anys d'hàbit per tenir veu en el capítol, que s'amplià a sis a final d'aquell segle, en un exemple més de l'increment de la reglamentació al llarg del temps.⁹³ Per tant, tan sols els frares professors ordenats constituïen el nucli dels capítols conventuals.

Malgrat això, a la llista de capítols (taules 1a i 1b) hi apareixen frares llecs. En un cas, fins i tot explícitament consignats com a tals. És el capítol V29 de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, celebrat el 24 d'abril de 1481, en què hi figuren els laics Joan Just, Joan Bellard, Rafael Malloles, Ferran d'Olit i Miquel Nadal. Però a aquests frares hi podem afegir d'altres que, tot i que a la llista capitular no es diu que siguin llecs, sabem que ho són gràcies a altra documentació. Així, en els capítols M2 i M3 (03.05.1418) hi ha els llecs Francesc Mestre i Jeroni Mateu, i en el M5 (19.01.1440) hi apareix Francesc Pedrosa.⁹⁴ Això vol dir que en aquests capítols, a més dels sacerdots, també hi havia conversos. En la nostra terminologia, aquests capítols són ampliats. Aquesta distinció entre capítols ampliats i ordinaris no és un assumpte trivial, ja que en l'escriptura no s'explicita el tipus de capítol. Som nosaltres els que fem aquesta diferenciació.

Una de les característiques d'aquests quatre capítols ampliats és que els frares llecs són els darrers a la llista conventual, en lògica consonància amb el paper secundari que tenien en la presa de decisions. Per tant, tot i que no es pugui considerar una qüestió automàtica, el fet d'ocupar les darreres posicions en les llistes és un indicatiu de ser frare llec.

Però no és l'única. Cap dels cinc llecs del capítol V29 de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron va participar en reunions capitulars properes en el temps. L'explicació més raonable és que aquests capítols (V26, V27, V28, V30, etc.) no són ampliats, és a dir, tan sols hi formaven part els frares d'orde sagrat. Per tant, un altre indicatiu per reconèixer un frare llec és que participi només en alguns capítols, però no en aquells en què no hi ha altres frares llecs (capítols ordinaris).

⁹³ *Constituciones y extravagantes de la orden del glorioso doctor nuestro padre san Gerónimo*. Madrid: Imprenta Real, 1613, p. 87.

⁹⁴ El cas de Joan lo Royer, que participà en els primers capítols de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, és singular i es tractarà més endavant.

Un cas paradigmàtic és el de Guillem Andreu. Va participar en deu reunions capitulars que abasten més de 35 anys: M6 (16.01.1440), M12 i M13 (27.08.1460), M14 (29.09.1461), M16 (29.01.1464), M17 (20.05.1468), M23 (13.05.1470), M30 (06.12.1472), M31 (14.03.1473) i M43 (01.01.1476), sempre en les darreres posicions. Però entre aquests anys es van celebrar uns altres 28 capítols en què no hi ha rastre de Guillem Andreu. El més versemblant és que Guillem Andreu fos frare llec i que els capítols en què va participar fossin ampliat. Quina probabilitat tindria la hipòtesi que fos frare ordenat? Pràcticament nul·la, al nostre entendre, ja que això implicaria que s'hagués hagut d'ordenar fora de Barcelona o abans de professar com a jerònim –recordem que no consta en el registre d'ordenats de Barcelona- i, a més, que donés la casualitat que faltés a 28 dels 38 capítols, la qual cosa suposaria una absència molt difícil de justificar, sobretot per la seva intermitència en el temps. El frare Bartomeu Marc va participar en el capítol M5 i M6, sempre en les darreres posicions, al costat de Francesc Pedrosa en el primer, i de Guillem Andreu en el segon. Com que també apareix en el capítol M4 en els últimes posicions, arribem a la conclusió que aquest capítol també és ampliat.

Deixant per assentat que Guillem Andreu i Bartomeu Marc eren frares llecs i que els capítols M4, M6, M12, M13, M14, M16, M17, M25, M30, M31 i M43 són ampliats, a més dels M2, M3 i M5, aquells frares que hi participen i que compleixen els requisits anteriors –ocupar les darreres posicions i no aparèixer en capítols ordinaris, que són la resta- els considerem frares llecs. Així, ho serien Esteve Mateu, Joan Mojà, Pere Oliver, Ramon Rovira, Salvi Regàs, Joan Bruges, Jaume Aparici, Pere Seguriales, Berenguer Serrat, Joan de Ras, Bartomeu Telleres, Mateu Fuster, Rafael Ferran i Joan Desideri, tots de Sant Jeroni de la Murtra. En canvi, per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron no podem aplicar el mètode a d'altres capítols perquè tots són ordinaris. Altrament, és evident que Andreu Maig, Bartomeu Campanya, Martí Sayes i Pere Torra, de Sant Jeroni de la Murtra, i Pere Frontera, Joan Genover i Pere Moner, de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, són frares ordenats, ja que apareixen en tots els capítols, i no solament en aquells que, per la presència de frares llecs, es puguin qualificar d'ordinaris. Per tant, aquests frares molt possiblement entraren al monestir sent ja preveres, procedents o no d'altres monestirs. Hem resolt, doncs, 23 dels 37 casos.

En queden encara catorze, dels quals només un apareix en els capítols conventuals: Joan Sanç, un dels fundadors del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Creiem que era frare ordenat. La raó és que en el primer capítol (V1) està al davant de Miquel Rainer, que s'ordenà a Barcelona de diaca i prevere. Però, a diferència dels casos anteriors, és una hipòtesi relativament feble perquè Joan Sanç desapareix ben aviat del monestir i no n'hem trobat més notícies. A més, en aquests primers anys, veiem com Joan lo Royer, que era llec, no ocupa les darreres posicions en els capítols V2 i V3. Al seu darrere hi ha frares que eren ordenats, tot trencant l'esquema general que hem comentat. Per què? Creiem que és una excepció atesa la importància de Joan lo Royer en l'administració i la gestió de la casa. Primer procurador, principal enllaç amb la reina Violant, de qui era confident,⁹⁵ Joan lo Royer devia participar de forma extraordinària en els capítols perquè era el que coneixia millor com estaven els afers de la casa en els seus primers anys. Per això, creiem que els primers capítols foren ordinaris malgrat la seva presència.

Els darrers frares no assignats encara –Alfons de Salamanca, Guillem Serrano, Joan Girona, Miquel Janer, Francesc Maià, Gabriel Plans, Joan Benet del Tello, Joan de Tiló, Mateu Peres, Onofre Bartomeu, Salvi Espriu, Salvi Tordera i Bernardí Guassó- no apareixen a cap capítol conventual. És per això que, abans de resoldre'ls, val la pena fer una ullada general als

⁹⁵ Jaume RIERAISANS, *Op. cit.*, p. 305.

capítols conventuals i com es distribueixen en ordinaris i ampliats. A Sant Jeroni de la Vall d'Hebron tan sols un en tota la sèrie, el V29, és ampliat, mentre que a Sant Jeroni de la Murtra, tot i que són minoritaris, no són testimonials. N'hi ha catorze, que corresponen a dotze dies diferents.

Val a dir que el capítol M45 (25.02.1476) és dubtós perquè, en la versió del llibre, que és la que en un principi havíem pres com a bona, apareix el frare llec Pere Segurioles, que no hi és a la versió del manual. És molt sospitós que cap frare llec acompanyi Pere Segurioles en aquell capítol, sobretot si es té en compte que el mes anterior, en el capítol M43, hi havia presents quatre conversos més. Això ens inclina definitivament a preferir la versió del manual per sobre de la del llibre i, per tant, a considerar el capítol com a ordinari.

A la taula següent recollim el nombre de capítol ampliats i el seu percentatge respecte al total de capítols a cada monestir per dècades:

Capítols conventuals ampliats en els monestirs jerònims (segles XIV i XV)

Dècada	Sant Jeroni de la Vall d'Hebron			Sant Jeroni de la Murtra		
	C. ampliats	Capítols	Percentatge	C. ampliats	Capítols	Percentatge
1393-1400	0	3	0 %	---	---	--
1401-1410	0	0	--	--	--	--
1411-1420	0	2	0%	2	3	66'7%
1421-1430	0	0	--	1	1	100%
1431-1440	0	0	--	1	1	100%
1441-1450	0	0	--	1	3	33'3%
1451-1460	0	6	0%	2	5	40%
1461-1470	0	5	0%	4	11	36'4%
1471-1480	1	13	7'7%	3	46	6'5%
1481-1490	0	13	0%	0	27	0%
1491-1500	0	32	0%	0	14	0%
TOTAL	1	73	1'4%	14	111	12'6%

De les dades anteriors es constata un comportament diferent dels dos monestirs jerònims. A la Vall d'Hebron, els capítols ampliats són una excepció, ja que només n'hi ha un –força tardà-, en el segle llarg estudiat. En canvi, a Sant Jeroni de la Murtra són percentualment molt significatius fins a l'any 1470, si bé es detecta una disminució des de mitjan segle. El darrer és de l'any 1476.

Hi ha dues explicacions a aquest fet. La primera és que les comunitats, en les primeres dècades de vida, devien ser més laxes a l'hora de permetre l'accés dels llecs o novicis en els capítols. També eren els primers temps de l'orde jerònim, que aniria definint progressivament la seva normativa i augmentant el control efectiu del compliment de les normes en els diferents monestirs. Una d'aquestes seria l'exigència que només els frares professors d'orde sagrat assistissin a les reunions capitulars. Sabem que durant el segle XVI s'enduriren encara més les condicions amb el requisit d'un cert nombre d'anys d'antiguitat en l'hàbit per tenir dret a vot. Això explicaria la disminució progressiva dels capítols ampliats i la seva desaparició a partir del tercer quart del segle XV. Però aquesta raó no pot ser l'única perquè no dona resposta a la diferència de comportament entre Sant Jeroni de la Murtra i Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Per

això, creiem que també depèn de l'escrivània que es feia càrrec de redactar i custodiar l'instrument. Així, la majoria de capítols ampliats els trobem en les escriptures d'Antoni Vinyes i del seu mestre, Pere Pellisser.⁹⁶ En canvi, la resta de notaris no inclou mai llecs en els capítols, si exceptuem una única escriptura de Narcís Gerard Gili (V29).

La nostra hipòtesi és que hi havia capítols en què assistien tots els frares de la comunitat, els d'orde sagrat i els llecs. Aquests darrers, però, hi devien participar sense dret a vot. L'escrivà devia apuntar-se tots els religiosos presents en el capítol, però jurídicament només havien de constar en les escriptures els frares d'orde sagrat, que eren els que tenien el poder decisor i reconegut per l'orde. Però de vegades l'escrivà apuntava tots els membres en els protocols. Aquest fet tampoc no tenia una gran transcendència perquè el que interessava era documentar la decisió presa i poc devia importar a un tercer afectat que la decisió hagués estat decidida per tots, inclosos els conversos, o tan sols els ordenats. Això explicaria perquè hi ha capítols amb una versió ordinària i una altra d'ampliada, és a dir, dues llistes per a una mateixa reunió capitular (M12 i M43).

La presència de tots els frares en els capítols devia ser norma general en els primers temps. Després, amb el creixement de les comunitats i la implantació progressiva de la normativa i el control de l'orde, es devien restringir fins esdevenir excepcionals a partir de l'any 1470. Fixem-nos en el capítol en què els frares de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron accepten Joan Miquel com a donat del monestir, l'únic en què hi ha documentats frares laics com a integrants d'un capítol (V29). Es diu en el document que Joan Miquel professa davant tota la comunitat: *coram vobis, venerabili fratre Joanne Moner, priore, et fratribus, tam capitularibus quam non capitularibus monasterii Sancti Hieronymi Vallis de Ebron*. El notari és, doncs, ben conscient que es tracta d'un capítol especial, format pels frares capitulars, que serien els ordenats, i els no capitulars, que serien els llecs. No sabem per quina raó es va reunir tota la comunitat quan el més habitual era que només els frares ordenats acceptessin les donacions en les escriptures de recepció o professió de donats.⁹⁷

L'assignació de frares a les dues categories i, paral·lelament, la distinció de capítols ordenats respecte als ampliats ha de resultar coherent en tots els instruments localitzats dels dos monestirs. És a dir, s'han de complir totes les condicions alhora: en els capítols ordinaris només hi ha d'haver religiosos d'orde sagrat i en els capítols ampliats hi ha d'haver també conversos, que a més han d'ocupar les darreres posicions de la llista. Aquestes dues condicions es compleixen sempre –no comptem aquí els casos ja comentats de Joan lo Royer i Pere Segurioles en el capítol M45–, excepte en alguns capítols de Sant Jeroni de la Murtra, en què alguns religiosos d'orde sagrat assisteixen en capítols ampliats darrere de frares llecs. Segons la nostra teoria, no hauria de ser així. Quina explicació hi podem donar?

Aquest fet tan sols es dona a Sant Jeroni de la Murtra: en el capítol M4, Bernat Savall, frare ordenat, està escrit al darrere del llec Joan Mojà; en els capítols M12, M13 i M14, Jaume Poal, Jaume Negrell i Pere Girona estan situats darrere de Guillem Andreu, que era llec. De fet, Jaume Poal ocupa la darrera posició en els instruments d'aquests tres capítols. Més endavant tots tres assisteixen regularment a capítols ordinaris, com a frares d'orde sagrat que sabem que eren. Per què, doncs, se situen darrere de frares llecs en les seves primeres aparicions? Si descartem confusions o falta de coneixement de l'escrivà a l'hora de confeccionar la llista, l'explicació que

⁹⁶ Jordi GÜNZBERG I MOLL, «Antoni Vinyes: notari, ambaixador i polític (Barcelona-Nàpols: 1424-1488)», *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*. Barcelona: Fundació Noguera, 1994, p. 375.

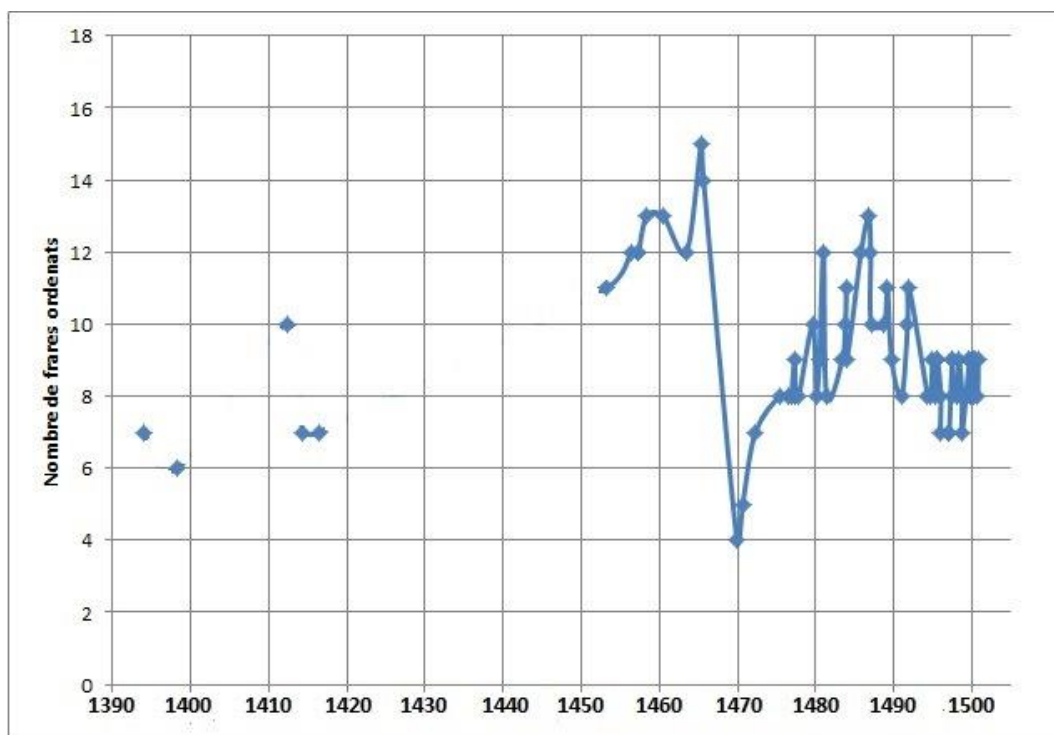
⁹⁷ Carles DíAZ MARTÍ, «Donats jerònims als protocols del notari Narcís Gerard Gili (segle XV)», p. 157.

ens sembla més raonable és que quan assisteixen al capítol ampliat ho fan de forma extraordinària, és a dir, no hi participarien si fos un capítol ordinari, possiblement perquè encara no havien professat o perquè no havia passat el temps que estipulava l'orde per ser membres de ple dret del capítol. Molt significatiu en aquest sentit és el capítol del 27 d'agost de 1460, per al qual tenim una llista diferent de religiosos en el manual i en el llibre del notari Antoni Vinyes (M12). És molt possible que la versió del manual contingui tan sols els frares ordenats –capítol ordinari- mentre que en el llibre hi hagi tota la comunitat, amb els frares llecs –capítol ampliat. Jaume Poal, Jaume Negrell i Pere Girona tan sols apareixen en el llibre, és a dir, en la versió ampliada. Per tant, tot sembla indicar que en els capítols ampliats hi participaven també religiosos que, malgrat ser d'orde sagrat, no haguessin participat en la reunió si s'hagués tractat d'un capítol ordinari. Un cas anàleg seria el de Jaume Gerard de Palou, frare de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron que apareix en el capítol V29, darrere dels frares llecs. Segons la nostra teoria, es tractaria d'un novici de frare llec.

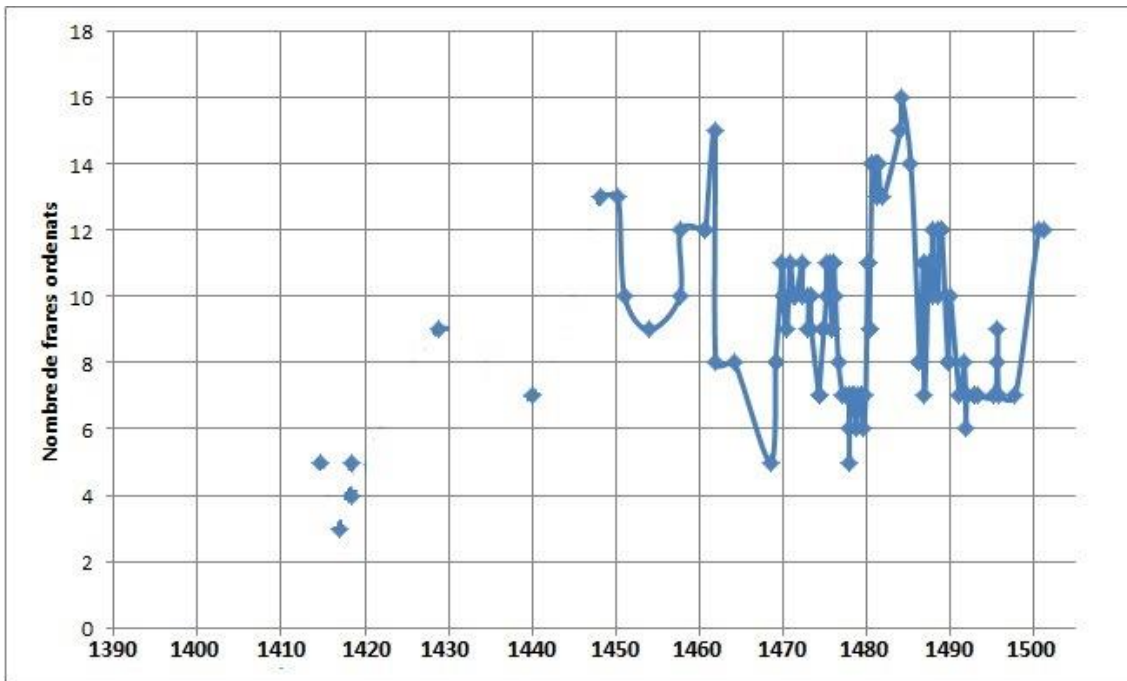
Un cop feta la separació entre capítols ordinaris i ampliats –o entres frares ordenats i conversos- es poden corregir les evolucions temporals de les dues comunitats presentades anteriorment. En aquesta ocasió, lògicament, per a cada monestir hi ha dos gràfics, el que correspon als frares ordenats i el que correspon als frares llecs o conversos. Les dades dels frares ordenats es prenen de tots els capítols –tots els membres dels ordinaris i una part dels ampliats. En canvi, les dades dels llecs només es poden agafar dels capítols ampliats.

Per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, com que només hi ha un capítol ampliat més la visita temporal de 1414 tan sols disposem de dues dades: 3 el 30 de març de 1414 i 6 el 24 d'abril de 1481. No en fem la representació gràfica.

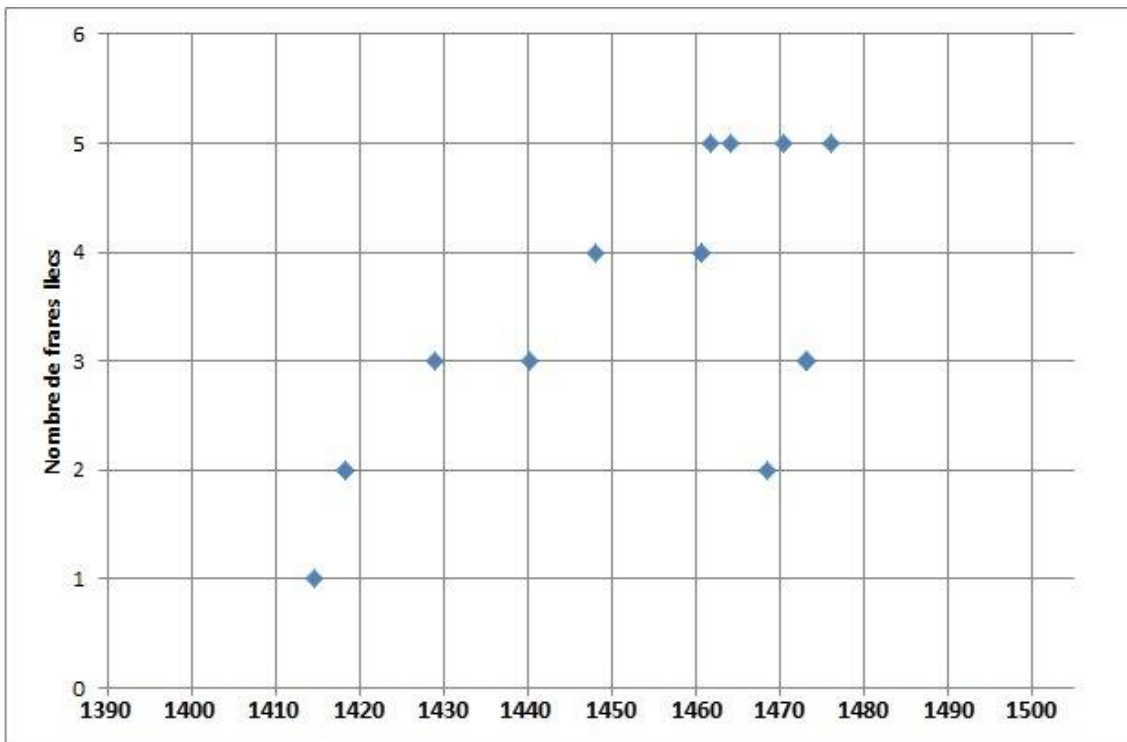
Nombre de frares d'orde sagrat en els capítols de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (1393-1500)

Nombre de frares d'orde sagrat en els capítols de Sant Jeroni de la Murtra (1413-1501)

Nombre de frares llecs en els capítols de Sant Jeroni de la Murtra (1413-1501)

Amb aquest bagatge sobre les reunions capitulars, reprenem els catorze frares que encara ens resten per assignar. Frares dels quals tenim constància tan sols per altra documentació (crònica de Francesc Talet, història breu de Vall d'Hebron, etc.), ja que no participaren en cap capítol ni tampoc reberen ordres majors a Barcelona. Aquells que se situen cronològicament a final de segle, quan ja no hi ha capítols conventuals ampliats, els hem d'assignar forçosament en l'apartat de

freres conversos perquè, d'altra manera, haguessin hagut d'aparèixer en algun dels nombrosos capítols conventuals que hi ha a final del segle XV. De fet, si hi hagués hagut algun capítol conventual ampliat als darrers vint anys de segle, haguessin aparegut. Així, considerem conversos tots aquells dels quals tenim referències en el darrer quart del segle XV: Guillem Serrano, Miquel Janer, Francesc Maià, Gabriel Plans, Joan Benet del Tello, Onofre Bartomeu, Salvi Espriu i Salvi Tordera. El cas de Joan de Tiló és diferent ja que, malgrat que en tenim constància l'any 1476, acabava de professar i de seguida va marxar a Castella.

Diferent és la situació per a Alfons de Salamanca, Joan Girona i Mateu Peres, ja que en tenim constància a la primera meitat de segle, quan el nombre de capítols conventuals és molt petita, gairebé nul·la per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Per aquests freres tenim dues possibilitats: o eren freres conversos –la qual cosa explicaria que no s'ordenessin a Barcelona– o bé eren freres d'orde sagrat que professaren en el monestir ja ordenats, com el cas explicat de Benet Rosseta o Joan Triter.

Alfons de Salamanca era porter dels reis Joan i Violant i intervingué en gestions econòmiques durant el temps de la fundació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.⁹⁸ Sabem, per exemple, que el capítol conventual d'aquest monestir li atorgà poders (18.11.1395) per presentar la butlla d'annexió de la rectoria d'Alcover,⁹⁹ i que va fer el pagament d'alguna peça de terra del voltant del monestir.¹⁰⁰ Per tant, es tracta d'un funcionari de confiança dels reis que coneixia perfectament la comunitat i els seus afers. En els anys immediatament posteriors a la fundació no era religiós, ja que consta com a frare per primera vegada el 1405. No apareix tampoc en la visita pastoral de 1414. Tenint en compte la biografia del personatge, la d'Alfons de Salamanca presenta les característiques d'una professió tardana i, molt possiblement, desvinculada de la carrera clerical. Per tant, creiem que professà com a convers.

De Joan Girona tan sols en tenim notícia perquè fou testimoni del requeriment que el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Ramon Joan, féu al comanador de la Casa Antiga de Lleida perquè saldés els deutes que tenia contrets amb el monestir. Se'l qualifica de conventual, cosa que no significa, en absolut, que fos frare d'orde sagrat, ja que Rafael Malloles també és considerat frare conventual en un document i sabem que era llec.¹⁰¹ El fet que acompanyés el prior en una gestió a Barcelona i que sapiguem positivament que no era procurador del monestir, càrrec que exercia habitualment un frare ordenat, ens inclina a pensar que Joan Girona també fou frare llec.

Mateu Peres i Bernardí Guassó tenen en comú que tan sols en tenim notícia gràcies a l'apunt de la seva entrada al monestir proporcionada pel cronista de la Murtra, Francesc Talet. Mateu Peres rebé l'hàbit en el període 1424-1442 entre Francesc Pedrosa i Miquel Piquer (taula 3). Com que Francesc Pedrosa va professar l'any 1433 i Miquel Piquer consta com acòlit l'any 1441, això permet limitar al període 1433-1441 la seva entrada al monestir. En tot cas, no apareix en el capítol de 1440 ni en el de 1448, ambdós ampliats. L'estada, per tant, de Mateu Peres fou relativament curta i no tenim cap element que inclini la balança a cap costat, sacerdot o laic. També en el cas de Bernardí Guassó, que professà en el trienni 1498-1501 i que podem atribuir perfectament la no presència en capítols conventuals –recordem que el darrer registrat és de 1501

⁹⁸ Jaume RIERA I SANS, *Op. cit.*, p. 300.

⁹⁹ Alfons de Salamanca va presentar la butlla al vicari de l'arquebisbe de Tarragona el dia 17 de novembre de 1396 (ADB, *PSJVH*, carpeta 2).

¹⁰⁰ ADB, *PSJVH*, carpeta 4 (01.07.1395).

¹⁰¹ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1494, febrer, 13 – 1495, juny, 10, f. 22v.

(M111)- al fet que no hagués complert el termini preceptiu per participar-hi. Per tant, en ambdós casos podria tractar-se de frares d'orde sagrat que s'ordenessin abans d'entrar al monestir o frares llecs. El mateix passa amb Joan de Tiló, l'única referència del qual està en els capítols generals dels jerònims.

La incertesa sobre la categoria a la qual pertanyien aquests tres religiosos es veu mitigada pel seu impacte mínim en la població, ja que hem vist que residiren molt poc temps a la Murtra i la Vall d'Hebron durant el segle XV. Així, no els tindrem en compte a efecte d'anàlisi de la població.

Els religiosos

Apleguem a continuació les dades que tenim sobre fites relacionades amb l'entrada i la sortida dels religiosos dels dos monestirs jerònims catalans i que procedeixen de les fonts documentals comentades a l'apartat anterior. La fem religiós a religiós perquè la casuística és tan diversa que és impossible posar totes les dades en un mateix quadre. Hem classificat els religiosos per tipus (orde sagrat, conversos i donats) i, dins de cada categoria, els hem ordenat alfabèticament respecte al nom de pila. Quant a l'inici de la seva incorporació s'inclouen dades sobre noviciat, professió, primera i darrera ordenació clerical a Barcelona i primer capítol conventual. Sobre la finalització, anotem el darrer capítol, la darrera referència i/o la mort. Com que en moltes ocasions no tenim la dada de la mort, informem del primer capítol conventual en què no apareix el frare. Lògicament, en el cas dels frares llecs, tan sols tenim en compte els capítols que hem classificat com a ampliat. Si en tenim dades anteriors al seu ingrés monàstic, com l'origen familiar i geogràfic, les posem en primer lloc.

Ordenats

Abel Joan		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	07.05.1438	Ordenació d'acòlit
	21.09.1443	Ordenació sacerdotal
	No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)	

Agustí Gualbes		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Natural de Barcelona. Fill de pares nobles i cavallers molt antics. ¹⁰² Va néixer l'any 1462 o 1463. ¹⁰³	
	1487	Vestició d'hàbit
	31.05.1488	Ordenació de sotsdiaca
	09.06.1488	Primer capítol (M90)
	19.09.1489	Ordenació sacerdotal
	La seva estada es va allargar durant el segle XVI	

Andreu Arenes		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	23.09.1480	Ordenació d'acòlit
	No va participar en cap capítol conventual	

Andreu Garriga		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	14.06.1427	Ordenació de diaca
	16.10.1428	Primer capítol
	12.01.1441	Darrera referència ¹⁰⁴
	No apareix en el capítol del 16.01.1448 (M6)	

¹⁰² José SIGÜENZA, *Historia de la ...*, vol. 1, p. 571; ACA, MH, lligall 277.

¹⁰³ Segons el cronista, va morir el 1529 amb 66 anys d'edat (Talet, p. 368).

¹⁰⁴ AHPB, Antoni VINYES, *Decimum septimum manuale comune*, 1440, juny, 13 – 1441, març, 16, f. 74r.

Andreu Maig		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	16.07.1480	Primer capítol
	07.03.1485	Darrer capítol
	26.06.1486	Consta com a fugitiu (doc. 92)
		<i>Altres monestirs</i>
	23.05.1489	Membre d'un monestir no especificat. ¹⁰⁵

Antic Nebot		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	29.03.1438	Ordenació d'acòlit
	28.02.1439	Ordenació sacerdotal
	04.03.1453	Primer capítol (V5)
	04.01.1487	Darrer capítol (V37)
	No apareix en el capítol del 14.09.1488 (V38)	

Antoni Feixes		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	24.02.1442	Ordenació de diaca
	17.03.1442	Ordenació sacerdotal
	04.03.1453	Primer capítol (V5)
	26.05.1470	Darrer capítol (V15)
	No apareix en el capítol del 12.03.1472 (V16)	

Antoni Joan de Bellfort		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	05.07.1495	Novici (revocació de procura) ¹⁰⁶
	28.05.1499	Conventual (retorn d'un préstec) ¹⁰⁷
	01.08.1499	Primer capítol (V62)
	27.09.1500	Darrer capítol (V73)
	L'any 1501 el capítol general li donà permís per anar a un altre orde religiós. Si tornés als jerònims i no el rebessin a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, li assignaren Sant Jeroni de Cotalba. ¹⁰⁸	

Antoni Mojà		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	1421-1424	Vestició d'hàbit o professió.
	22.12.1425	Ordenació d'acòlit
	21.12.1426	Ordenació sacerdotal
	16.01.1428	Primer i darrer capítol (M4)
	08.10.1431	Darrera referència. ¹⁰⁹
	No apareix en el capítol del 19.01.1440 (M5)	

Antoni Reve		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	19.10.1393	Frare fundador, procedent de Sant Jeroni de Cotalba.
	10.03.1405	Ordenació sacerdotal
	No apareix en el capítol del 11.03.1412 (V3)	

Antoni Torres		<i>Sant Jeroni de Cotalba</i>
	22.11.1486	Els consellers demanen que vagi a Sant Jeroni de la Murtra durant 3 anys per al redreç d'aquest monestir (doc. 93)
		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	08.10.1488	Rep poders per reclamar una quantitat de diners ¹¹⁰
	No apareix en cap capítol durant la dècada de 1480	

¹⁰⁵ ACA, *MH*, vol. 3779, f. 21r-21v.

¹⁰⁶ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1495, juny, 12 – 1496, agost, 13, f. 7r.

¹⁰⁷ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1499, març, 8 – 1499, octubre, 29, s. f.

¹⁰⁸ Actas, vol. 2, f. 167r.

¹⁰⁹ ACA, *MH*, vol. 2527, f. 42r.

¹¹⁰ AHPB, Lluís JORBA, *Plec de documentació diversa*, 1485 – 1489, s. f.

Baltasar Piquer		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Fill de Miquel Piquer, mercader i ciutadà de Barcelona, benefactor del monestir i que l'any 1494 constava com a frare de Santes Creus, i de Gabriela. Els seus germans eren Lluís, frare de Sant Jeroni de la Murtra, Galceran, mercader barceloní, i el botiguer Francesc. ¹¹¹	
23.10.1480	Ordenació d'acòlit	
18.11.1483	Primer capítol (M76)	
23.09.1486	Ordenació sacerdotal	
06.08.1495	Darrer capítol (M107)	
	No apareix en el capítol del 12.10.1495 (M108). De fet, hi ha constància que se li havien aplicat mesures disciplinàries ¹¹² i havia aconseguit un breu apostòlic, del 19 de maig de 1495, que li permetia passar als benedictins o als predicadors (doc. 114).	
<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>		
27.10.1495	Conventual (taula 12e)	
<i>Monestir benedictí</i>		
23.02.1496	Consta com a monjo benedictí ¹¹³	
Bartomeu Alfagerí		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
19.01.1393	Frare fundador, procedent de Sant Jeroni de Cotalba	
10.07.1396	És absolt de la pena d'excomunicació ¹¹⁴	
	No apareix en el capítol del 20.03.1398 (V2)	
<i>Sant Jeroni de Cotalba</i>		
1404-1405	Prior ¹¹⁵	
Bartomeu Campaña		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
27.08.1460	Primer capítol (M12)	
29.06.1477	Darrer capítol (M48)	
	No apareix en el capítol del 15.10.1477 (M49)	
Bartomeu Ortells		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Fill d'Arnau Ortells, mercader de Tarragona, i de Paula.	
29.08.1455	Novici ¹¹⁶	
16.12.1457	Ordenació d'acòlit	
27.08.1460	Primer capítol (M12)	
29.09.1461	Darrer capítol (M14)	
04.06.1463	Ordenació sacerdotal	
	No apareix en el capítol del 29.01.1464 (M16)	

¹¹¹ Època fermada pels hereus de Gabriela el dia 15 de febrer de 1494 (AHPB, Guillem JORDÀ, *Manual*, 1494, gener, 29 – 1494, setembre, 24, s. f.).

¹¹² Actas, vol. 2, f. 127v.

¹¹³ Rebé poders del seu germà Miquel per reclamar una pensió sobre la ciutat de Barcelona procedent de l'heretat del seu pare (AHPB, Pere TRITER, *Manuale sextum decimum contractuum*, 1496, gener, 21 – 1496, agost, 8, f. 21v).

¹¹⁴ Carles DÍAZ MARTÍ, «Pergamins referents a la fundació de Sant Jeroni...», p. 53-56.

¹¹⁵ Jaume RIERAISANS, *Op. cit.*, p. 330.

¹¹⁶ Féu donació dels drets de legítima dels béns de la seva àvia Constança, vídua de Tomàs Caig, mestre en medicina, a favor dels seus pares (AHPB, Antoni VINYES, *Tricesimum septimum manuale comune*, 1454, octubre, 7 – 1455, octubre, 20, s. f.). El mateix dia donà poders al seu pare perquè reclamés 100 sous a Bartomeu Negre, pagès del lloc de la *Celva*, que possiblement, atès l'origen geogràfic del novici, sigui la Selva del Camp (AHPB, Antoni VINYES, *Tricesimum septimum manuale comune*, 1454, octubre, 7 – 1455, octubre, 20, bossa).

Bartomeu Piera		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
24.02.1443	Ordenació d'acòlit	
18.09.1444	Ordenació sacerdotal	
16.01.1448	Primer capítol (M6)	
19.11.1461	Darrer capítol (M15)	
No apareix en el capítol del 29.01.1464 (M16)		
		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
12.01.1472	Prior ¹¹⁷	
12.03.1472	Primer i darrer capítol (V16)	
22.01.1473	Prior ¹¹⁸	
No apareix en el capítol del 11.04.1475 (V17)		

Benet Rosseta		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
Fill del notari igualadí Pere Rosseta i Joana. Havia estat ordenat prevere el 19 de febrer de 1478. Abans de professar obtenia dos beneficis a l'església de Santa Maria d'Igualada sota la invocació de Santa Caterina i Sant Orient. El seu germà era Antoni Rosseta, paraire d'Igualada, i el seu nebot, clergue tonsurat, era Pere Rosseta, a qui llegà els seus drets hereditaris.		
17.05.1479	Novici. Té 24 o 25 anys. ¹¹⁹	
16.01.1480	Primer capítol (M64)	
02.11.1487	Darrer capítol (M88)	
feb. 1488	Mort	

Benet Santjoan		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
Fill de Bernat Santjoan, apotecari ciutadà de Barcelona, i de Francina, que era filla del carnisser barceloní Bernat Andreu. Benet Santjoan tenia un germà, Bernat Benet, difunt l'any 1467, que havia tingut un fill natural de nom Joan. ¹²⁰		
21.09.1454	Ordenació d'acòlit	
27.07.1457	Primer capítol (M10)	
02.12.1459	Ordenació sacerdotal	
22.07.1491	Darrer capítol (M99)	
02.09.1491	Mort	

¹¹⁷ AHPB, Joan MIRAVET, *Manual*, 1472, novembre, 12 – 1475, gener, 2, s. f. Poc abans, Guillem Fuster afirmà en el seu testament que el frare Bartomeu Piera li havia fet fer un estudi de guix i rajola (doc. 57).

¹¹⁸ AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 83r-83v.

¹¹⁹ Donà poders al seu germà Antoni per renunciar als beneficis eclesiàstics, cedí al seu monestir de professió les pensions que li devien com a beneficiat de Santa Caterina i donà els seus drets hereditaris al seu nebot Pere (AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s.f.).

¹²⁰ Les dades familiars són proporcionades pel testament de Francina Santjoan (AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber testamentorum et codicillorum*, 1450, juliol, 7 – 1469, juliol, 4, f. 24v-26r). Consten relacions entre el frare Benet Santjoan i el seu nebot Joan, que rebé l'herència universal de Beatriu Tallant, que seran analitzades més endavant.

Bernardí Aguilar		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
Natural de Barcelona i fill del mercader barceloní Pere Aguilar i Caterina Andreu ¹²¹		
21.03.1480	Novici. ¹²²	
27.05.1480	Ordenació de sotsdiaca	
16.07.1480	Primer capítol (M68)	
23.12.1480	Ordenació sacerdotal	
28.10.1481	Darrer capítol (M75)	
No apareix en el capítol del 18.11.1483 (M76). Segons la historiografia jerònima, va morir malalt al cap de pocs anys d'haver professat. ¹²³		

Bernardí Jaume		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
Fill de Pere Jaume, sabater barceloní, i Caterina ¹²⁴		
18.11.1483	Primer capítol (M76)	
20.12.1483	Ordenació de diaca	
12.06.1484	Ordenació sacerdotal	
07.03.1485	Darrer capítol (M78)	
01.08.1486	Darrera referència com a frare ¹²⁵	
No apareix en el capítol del 27.03.1488 (M79) ni en els següents, inclòs el del 17.11.1491 (M101).		
<i>Sant Benet de Bages</i>		
09.10.1488	Monjo benedictí ¹²⁶	
<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>		
02.10.1492	Primer capítol (M102)	
06.10.1492	Darrer capítol (M103)	
No apareix en el capítol del 15.04.1493 (M104) ni en els següents, inclòs el del 8 de febrer de 1501 (M111). El capítol general va decidir que un fra Bernardí no anés a Sant Jeroni de la Murtra, sinó que romangués al monestir de Santa Engràcia de Saragossa. ¹²⁷		
Entre 1510 i 1530 consta novament a Sant Jeroni de la Murtra (Talet, p. 305, 379).		

Bernat Colomer		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
01.02.1456	Ordenació de diaca	
30.03.1456	Primer capítol (V6)	
Després d'haver participat en el capítol del 28.03.1457 (V7), no apareix en els dos següents: 09.04.1458 (V8) i 11.05.1460 (V9), la qual cosa coincideix també amb el fet que no es va ordenar a Barcelona.		
13.05.1463	Capítol (V11)	
22.07.1465	Darrer capítol (V13)	
27.07.1465	Darrera referència com a frare (taula 12c)	
No apareix en el capítol del 27.10.1469 (V14).		

¹²¹ José SIGÜENZA, *Historia de la orden de San Jerónimo*, vol. 1, p. 565.

¹²² Dia del seu testament (doc. 83). Dos dies abans havia donat poders a Miquel Roders perquè reclamés l'heretat de Damiata, vídua del notari valencià Joan Aguilar, amb qui segurament tenien vincles de parentiu.

¹²³ José SIGÜENZA, *Historia de la orden de San Jerónimo*, vol. 1, p. 565-566.

¹²⁴ Actuà al costat de Caterina, vídua del sabater Pere Jaume, i al del seu fill i hereu Pere Jaume, mercader barceloní, en el nomenament d'àrbitres. L'altra part estigué representada pel monestir de Sant Jeroni de la Murtra (taula 13g).

¹²⁵ En el document anteriorment esmentat de nomenament d'àrbitres, el frare actuà amb el consentiment del prior, Benet Santjoan (taula 13g).

¹²⁶ En un document de nomenament d'àrbitres anàleg al de dos anys abans, però amb la diferència que en aquesta ocasió Bernardí Jaume és qualificat de monjo de Sant Benet de Bages (ACA, MH, vol. 3779, f. 19v-20r).

¹²⁷ Actas, vol. 2, f. 167v.

Bernat Savall		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	16.10.1428	Primer capítol (M4), possiblement com a novici
	24.09.1429	Ordenació de sotsdiaca
	26.05.1431	Ordenació de diaca
	13.07.1476	Darrer capítol (M46)
No apareix en el capítol del 30.01.1477 (M47).		

Eusebi Pavia		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Jerònim profés d'alguna de les cartoixes valencianes. El 1401 consta a Sant Jeroni de Cotalba i la Murtra de València i el 1411 era prior del monestir de Miramar. ¹²⁸	
	03.05.1418	Primer i darrer capítol (M2)
No apareix en el capítol del 16.10.1428 (M4) ni en una llista de capitulars del 13 de novembre de 1421. ¹²⁹		

Felip Álvarez		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	23.12.1469	Ordenació de sotsdiaca
	16.07.1470	Primer capítol (V15)
	09.03.1471	Ordenació sacerdotal
	18.11.1491	Darrer capítol (V43)
No apareix en el capítol del 06.04.1494 (V44)		

Ferran Ruiz		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	24.09.1440	Ordenació de sotsdiaca
	18.04.1441	Ordenació sacerdotal
	05.03.1444	Darrera referència com a frare ¹³⁰
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)		

Francesc Cardona		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	04.03.1447	Ordenació d'acòlit
	19.12.1451	Ordenació sacerdotal
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)		

Francesc Jasso		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	Donzell navarrès del llinatge dels Jasso	
	03.03.1493	Novici (llista 12e)
	19.05.1493	Novici ¹³¹
	16.02.1494	Professió
	20.12.1494	Ordenació de sotsdiaca
	14.03.1495	Ordenació de diaca
	07.04.1495	Primer capítol (V47)
La seva estada es va allargar durant el segle XVI.		

¹²⁸ Jaume RIERA I SANS, *Op. cit.*, p. 330.

¹²⁹ *En nom de Déu Nostre Senyor Déu Ihesu Christ, digous a XIII del mes de nohembre any M CCCC e XXI, frare Johan Pons e frare Johan Tomàs e frare Johan Fabrer e frare Johan Thomàs, conventuals del monastir de nostre pare Sanct Jerònim de Bathleem, regoneren los diners qui eren en la caixa del covent e trobaren tots los diners en summa M CCC LXXVI sous* (ACA, MH, vol. 2527, f. 16v).

¹³⁰ Fou enviat com a ambaixador de la reina Maria a Roma (ACA, C, reg. 3189, f. 177r-177v).

¹³¹ Donà 60 lliures per al campanar de l'església del monestir (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1492, desembre, 31 – 1494, febrer, 9, f. 25v-26r).

Francesc Vic		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Fill del mercader barceloní Jaume de Vic i d'Isabel, de qui fou hereu universal. Abans de professar era clergue beneficiat a la seu de Barcelona. ¹³² Tingué com a germans Jaume - que consta mort l'any 1470- i Pere, monjo benedictí (M23).	
11.02.1468	Novici ¹³³	
02.08.1468	Novici ¹³⁴	
08.01.1469	Primer capítol (M18)	
07.02.1469	Frare profés ¹³⁵	
27.05.1469	Ordenació de sotsdiaca	
23.12.1469	Ordenació sacerdotal	
19.11.1489	Darrer capítol (M97), on fou nomenat procurador.	
02.11.1490	Mort	
No assistí als capítols que van del M33 (16.04.1473) fins al M39 (07.10.1474).		

Francesc Ferrer		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
21.12.1476	Ordenació de sotsdiaca	
10.03.1477	Primer capítol (V20)	
22.03.1477	Ordenació sacerdotal	
02.02.1500	Darrer capítol (V68)	
No apareix en el capítol del 25.02.1500 (V69)		

Francesc Guerau		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
1421-1424	Vestició de l'hàbit	
22.12.1425	Ordenació d'acòlit	
20.12.1427	Ordenació sacerdotal	
16.10.1428	Primer i darrer capítol (M4)	
28.10.1434	Darrera referència del frare ¹³⁶	
No apareix en el capítol del 19.01.1440 (M5)		

Francesc Sans		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
12.02.1484	Professió	
18.09.1484	Ordenació de sotsdiaca	
18.09.1485	Primer capítol (V34)	
23.12.1486	Ordenació sacerdotal	
La seva estada es va allargar durant el segle XVI		

¹³² Així consta en el testament de la seva mare, de data 5 de juny de 1467 (AHPB, Pere PASQUAL, *Llibre de testaments*, 1455, octubre, 1 – 1468, gener, 26, f. 39v-40v) i poc després, el 8 de gener de 1468, quan donà poders al prior de la Murtra Joan Say (taula 13e).

¹³³ El prior de Sant Jeroni de la Murtra, Joan Say, féu un conjunt d'actuacions en nom de Francesc Vic, frare no profés (AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1464, setembre, 5 – 1468, maig, 20, s. f.).

¹³⁴ Aquell dia estava tan malalt, que temia morir, i demanà a la comunitat que li concedís gràcies espirituals (doc. 51).

¹³⁵ Féu donació d'un censal mort al monestir (AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1468, juny, 8 – 1469, desembre, 7, f. 45r-45v).

¹³⁶ ACA, *MH*, vol. 2527, f. 49v.

Gabriel Andreu		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Fill de Pere Andreu i Violant. Tenia dos germans: Pere, que era mercader barceloní, i Joan, ciutadà de Tarragona. A la mort del darrer, tingué plets amb la vídua a causa dels béns de l'avi del frare, que també es deia Gabriel Andreu i que era mercader de Tarragona. ¹³⁷	
27.05.1469	Ordenació de sotsdiaca	
18.10.1469	Primer capítol (M20)	
23.12.1469	Ordenació sacerdotal	
06.08.1495	Darrer capítol (M107)	
No apareix en el capítol del 12.10.1495 (M108)		

Gabriel Comes		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
20.12.1477	Ordenació d'acòlit	
19.09.1478	Ordenació de sotsdiaca	
No apareix en cap capítol. El més proper a la data d'ordenació de sotsdiaca és el del 22.07.1479 (V24).		

Gabriel Ferrer		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
30.11.1480	Primer capítol (V28)	
23.12.1480	Ordenació de diaca	
17.03.1481	Ordenació sacerdotal	
18.11.1491	Darrer capítol (V43)	
Hi ha dos períodes en què no participà en els capítols conventuals. D'una banda, anà al del 24.04.1481 (V29) i en el del 18.09.1485 (V34), però a cap del mig, tots de l'any 1483. Tampoc no assistí als capítols que hi hagué entre el 14.09.1488 (V38) i 11.09.1491 (V42). Molt probablement s'havia fugat, ja que en el capítol general de 1489 habiliten un frare de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron de nom Gabriel arran de les seves fugues. ¹³⁸ No assistí al capítol del 06.04.1494 (V44).		

Gabriel Fonoll		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
24.09.1446	Ordenació d'acòlit	
23.12.1447	Ordenació sacerdotal	
16.01.1448	Primer capítol (M6)	
17.12.1450	Darrer capítol (M8)	
01.06.1456	Darrera referència com a frare ¹³⁹	

Gabriel Tries		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
07.03.1411	Ordenació d'acòlit	
11.03.1412	Primer capítol (V3)	
17.12.1412	Ordenació sacerdotal	
30.03.1414	Darrera constància (visita pastoral)	
No apareix en el capítol del 28.04.1416 (V4)		

Galceran de Santa Pau		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
06.06.1433	Ordenació de sotsdiaca	
20.02.1434	Ordenació sacerdotal	
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)		

¹³⁷ La filiació la sabem per la cessió dels drets sobre la dot de la mare, que estava assegurada sobre els béns de l'avi del frare, també Gabriel Andreu de nom (ACA, *MH*, vol. 3783, f. 45r-46r). Els plets amb la vídua del seu germà Joan, Maria, estan narrats pel cronista de la Murtra (Talet, p. 272), tot i que també en tenim constància pel nomenament d'àrbitres el 8 de gener de 1493 (taula 13g).

¹³⁸ Actas, vol. 2, f. 97v.

¹³⁹ Malgrat que no va participar en el capítol del 6 de novembre de 1453 (M9), encara formava part de la comunitat l'any 1456. Consta, malalt, a Concabella (ACA, *MH*, vol. 1196, s. f.).

Gaspar Esteve		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	04.03.1447	Ordenació d'acòlit
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)		

Gregori Caselles		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	11.08.1463	Ordenació d'acòlit
	02.04.1465	Primer capítol (V12)
	22.07.1465	Darrer capítol (V13)
	30.11.1466	Ordenació sacerdotal
No apareix en el capítol del 27.10.1469 (V14)		

Guillem Carbonell		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
El 9 de juliol de 1408 la reina Violant es va fer ressò que havia tornat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i n'ordenà al prior que l'expulsés. ¹⁴⁰		
	28.09.1413	Testimoni de la inspecció que els priors de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Santa Anna de Barcelona feren a la casa Descortei per veure si era apta per ser la seu del nou monestir de Sant Jeroni de Montolivet. Es diu d'ell que era de l'orde de Sant Jeroni. Com que no apareix ni en la visita pastoral de 1414 ni tampoc amb anterioritat, creiem que procediria d'un altre monestir jerònim. ¹⁴¹
<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>		
	26.07.1415	Assisteix al capítol general com a prior ¹⁴²
	28.04.1416	Primer i darrer capítol (V4)
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)		

Guillem de Boadella		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	23.09.1402	Ordenació d'acòlit
	24.05.1404	Ordenació sacerdotal
<i>Sant Jeroni de Cotalba</i>		
El 9 de juliol de 1408 la reina Violant es va fer ressò que havia tornat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i n'ordenà al prior que l'expulsés. ¹⁴³ No participà en el capítol de l'11.03.1412 (V3).		
<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>		
	14.06.1412	Primera referència ¹⁴⁴
	06.05.1413	Darrera referència ¹⁴⁵
No apareix a la visita pastoral del 30.03.1414		
<i>Sant Jeroni de Cotalba</i>		
	18.05.1416	Participà en el capítol general com a procurador de Sant Jeroni de la Cotalba, d'on es diu que era profès. En aquest mateix capítol fou nomenat prior de Santa Maria de la Murtra, càrrec que encara ocupava l'any 1418. ¹⁴⁶

¹⁴⁰ Jaume RIERA I SANS, *Op. cit.*, p. 339.

¹⁴¹ Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador de Sant Jeroni de la Murtra*, p. 339.

¹⁴² Actas, vol. 1, f. 1r.

¹⁴³ Jaume RIERA I SANS, *Op. cit.*, p. 338.

¹⁴⁴ Va demanar la confirmació episcopal del seu priorat (ADB, *Comunium*, vol. 52, f. 56r).

¹⁴⁵ Va estar present en la renúncia del vicari de Sant Genís dels Agudells (ADB, *PSJVH*, carpeta 4).

¹⁴⁶ Actas, vol. 1, f. 12v, 15r, 16v.

Guillem Fuster		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	Fill de Ponç Fuster i Francina. Tenia un germà de nom Antoni i un nebot de nom Guillem, tots de Guimerà. ¹⁴⁷	
28.09.1471	Testament (doc. 57)	
29.09.1471	Professió	
19.12.1472	Ordenació de sotsdiaca	
03.04.1473	Ordenació de diaca	
11.04.1475	Primer capítol (V17)	
23.11.1494	Darrer capítol (V46)	
No apareix en el capítol del 07.04.1495 (V47)		
		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
feb. 1495	Prior (Talet, p. 785)	
17.02.1495	Primer capítol (M105)	
30.08.1497	Darrer capítol (M109)	
El 15 de febrer de 1498 fou escollit Agustí Gualbes com a nou prior a Sant Jeroni de la Murtra, la qual cosa va suposar el final de l'estada de Guillem Fuster en aquest monestir		
		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
01.04.1498	Primer capítol (V59)	
04.10.1498	Darrer capítol (VD)	
No apareix en el capítol de l'01.08.1499 (V61)		
Guillem Mercer		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron o de la Murtra</i>
18.12.1428	Ordenació d'acòlit	
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5) ni el de 19.01.1440 (M5)		
Jaume Acevedo		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
21.09.1499	Ordenació d'acòlit	
14.03.1500	Ordenació sacerdotal	
19.06.1500	Primer capítol (M110)	
La seva estada es va allargar durant el segle XVI		
Jaume Cellerà		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	Profés de Sant Jeroni de Cotalba. Fou nomenat prior del monestir jerònim de la Trinitat de Mallorca el 22 d'abril de 1421, càrrec del qual fou absolt el 30 d'abril de 1437. ¹⁴⁸	
04.03.1453	Primer capítol (V5)	
09.04.1458	Darrer capítol (V9)	
No apareix en el capítol del 11.05.1460 (V10)		
Jaume Julià		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
19.12.1422	Ordenació d'acòlit.	
28.05.1423	Ordenació de sotsdiaca	
16.10.1428	Primer capítol (M4)	
29.01.1464	Darrer capítol (M16)	
No apareix en el capítol del 20.05.1468 (M17)		

¹⁴⁷ Dades recollides del seu testament i d'una renúncia dels béns que li poguessin correspondre de Pere Vendrell feta el 12 de juliol de 1497 (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1496, agost, 17 – 1497, setembre, 22, s. f.).

¹⁴⁸ Actas, vol. 1, f. 23v, 38r.

Jaume Llull		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	Fill de Berenguer Llull, ciutadà de Barcelona.	
30.05.1411	Novici ¹⁴⁹	
11.03.1412	Primer capítol (V3)	
04.04.1416	Ordenació d'acòlit	
28.04.1416	Darrer capítol (V4)	
19.09.1416	Ordenació sacerdotal	
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)		

Jaume Martorell		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
24.02.1429	Professió	
24.09.1429	Ordenació de sotsdiaca	
04.03.1453	Primer capítol (V5)	
22.03.1465	Darrer capítol (V13)	
16.07.1466	Mort ¹⁵⁰	
No apareix en el capítol del 27.10.1469 (V14)		

Jaume Negrell		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Fill de Francesc Negrell, notari de Girona, i de Blanca. Tenia un germà de nom Francesc. Era clergue abans d'ingressar en el monestir. ¹⁵¹	
04.06.1458	Primera referència com a novici ¹⁵²	
03.08.1459	Professió ¹⁵³	
27.08.1460	Primer capítol (M12)	
29.09.1461	Darrer capítol (M14)	
No apareix al capítol del 29.01.1464 (M16) ni en el del 20.05.1468 (M17).		
27.05.1469	Ordenació de sotsdiaca	
23.09.1469	Ordenació de diaca	
18.10.1469	Primer capítol (M20)	
07.03.1478	Ordenació sacerdotal	
Estigué absent en els capítols d'almenys un any i mig, ja que no assistí als que se celebraren entre el 16.04.1473 (M33) i el 07.10.1474 (M36). La seva estada es va allargar durant el segle XVI.		

Jaume Planes		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Natural de Vic i fill de pares honrats. Entrà en el monestir amb 21 anys essent teòleg. ¹⁵⁴	
28.11.1428	Professió	
24.09.1429	Ordenació d'acòlit	
22.12.1431	Ordenació de diaca	
19.01.1440	Primer capítol (M5)	
29.01.1464	Darrer capítol (M16)	
set. 1466	Mort	
No apareix en el capítol del 20.05.1468 (M17)		

¹⁴⁹ Època del preu d'una casa a Barcelona (ACA, *Diversos, Monistrol*, pergami 681).

¹⁵⁰ RBE, *C-III-3*, f. 319v.

¹⁵¹ ACA, *MH*, vol. 3833, f. 54r-55r.

¹⁵² Donà poders per reclamar deutes (AHPB, Antoni VINYES, *XXXX manuale comune*, 1457, juny, 18 – 1458, juliol, 3, f. 91r-91v).

¹⁵³ D'aquest dia és el seu testament (AHPB, Antoni VINYES, *XXXXI manuale comune*, 1458, juliol, 3 – 1459, abril, 28, f. 14r-15r).

¹⁵⁴ ACA, *MH*, lligall 277, s. f.

Jaume Poal		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
27.08.1460	Primer capítol (M12), possiblement com a novici	
19.11.1461	Darrer capítol (M15), absent	
No apareix en el capítol del 29.01.1464 (M16)		
<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>		
09.03.1462	Ordenació de sotsdiaca	
01.05.1466	Ordenació sacerdotal	
No apareix en cap capítol de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron entre aquests anys (13.05.1463, 02.04.1465 i 22.07.1465)		
<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>		
20.05.1468	Primer capítol (M17)	
21.09.1470	Darrer capítol (M24)	
No apareix en el capítol del 24.02.1471 (M25)		
Jaume Roqueta		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
Natural de Sant Feliu de Guíxols ¹⁵⁵		
17.02.1483	Ordenació d'acòlit	
18.11.1483	Primer capítol (M76)	
18.12.1484	Ordenació sacerdotal	
La seva estada es va allargar durant el segle XVI.		
Jaume Sapila		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
28.03.1400	Vestició d'hàbit o professió	
23.09.1402	Ordenació d'acòlit	
31.03.1403	Ordenació sacerdotal	
11.03.1412	Primer capítol (V3)	
28.04.1416	Darrer capítol (V4)	
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)		
Jaume Serra		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
22.12.1441	Ordenació d'acòlit	
17.03.1442	Ordenació sacerdotal	
04.03.1453	Primer capítol (V5)	
22.07.1465	Darrer capítol (V13)	
No apareix en el capítol del 27.10.1469 (V14)		
Jaume Tàpies		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
02.06.1436	Ordenació d'acòlit	
04.03.1453	Primer capítol (V5)	
22.07.1465	Darrer capítol (V46)	
29.01.1468	Darrera referència com a prior (llista 10a)	
No apareix en el capítol del 27.10.1469 (V14)		
<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>		
02.01.1469	Prior (Talet, p. 200)	
08.01.1469	Primer capítol (M18)	
16.06.1471	Darrer capítol (M26), absent.	
14.10.1471	Darrera referència com a prior (taula 11a)	
No apareix en el capítol del 13.03.1472 (M27)		
<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>		
11.04.1475	Primer capítol (V17)	
04.06.1480	Darrer capítol (V27)	
No apareix en el capítol del 30.11.1480 (V28)		

¹⁵⁵ José SIGÜENZA, *Historia de la orden de San Jerónimo*, vol. 1, p. 568.

Jaume Vidal		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	Fill de Miquel Vidal, calciner de la Seu d'Urgell, i de Caterina (V57).	
29.06.1480	Professió	
30.11.1480	Primer capítol (V28)	
23.12.1480	Ordenació de sotsdiaca	
17.03.1481	Ordenació sacerdotal	
Estigué absent dels capítols conventuals durant més d'un any, entre el 13 de desembre de 1495 i el 8 de gener de 1497. La seva estada es va allargar durant el segle XVI.		

Jaume Yáñez		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
19.10.1393	Frare fundador, procedent de Sant Jeroni de Cotalba	
20.03.1398	Darrer capítol (V2)	
19.10.1401	Darrera referència ¹⁵⁶	
No apareix en el capítol de l'11.03.1412 (V3)		

Jeroni Pou		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Fill i hereu universal de Pere Pou, cavaller domiciliat a Lleida, i Isabel Relada. Tenia un germà de nom Lluís, donzell domiciliat a Barcelona. ¹⁵⁷	
18.02.1479	Ordenació de sotsdiaca	
15.05.1479	Novici ¹⁵⁸	
16.01.1480	Primer capítol (M64)	
22.12.1481	Ordenació sacerdotal	
19.11.1489	Darrer capítol (M97)	
No apareix en el capítol del 05.01.1491 (M98)		

Jeroni Tolosa		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
02.12.1459	Ordenació d'acòlit	
08.02.1461	Ordenació sacerdotal	
13.03.1463	Primer capítol (V11)	
22.07.1465	Darrer capítol (V13).	
No apareix en el capítol del 27.10.1469 (V14)		

Jeroni Verdaguer		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
19.09.1500	Ordenació sacerdotal	
La seva estada es va allargar durant el segle XVI		

¹⁵⁶ Jaume RIERA I SANS, *Op. cit.*, p. 306.

¹⁵⁷ Dades extretes del testament de Jeroni Pou i d'una cessió que Lluís Pou va fer al monestir de Sant Jeroni de la Murtra el 14 de juliol de 1485 (AHPB, Guillem JORDÀ, *Vicesimum secundum manuale*, 1485, abril, 27 – 1485, novembre, 24, s. f.).

¹⁵⁸ Aquest dia ordenà el seu testament (AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s.f.).

Jeroni Vilanova		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	18.09.1444	Ordenació d'acòlit
	16.01.1448	Primer capítol (M6)
	04.02.1453	Ordenació sacerdotal
	21.08.1457	Darrer capítol (M11)
	No apareix en el capítol del 27.08.1460 (M12)	
		<i>Sant Jeroni de Cotalba</i>
	13.04.1459	Prior ¹⁵⁹
		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	29.09.1461	Primer capítol (M14)
	29.01.1464	Darrer capítol (M16)
	23.06.1464	Darrera referència com a prior (llista 11a)
	29.07.1464	Mort
Joan Amer		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	19.02.1418	Ordenació d'acòlit
	21.03.1421	Ordenació sacerdotal
	26.04.1434	Darrera referència ¹⁶⁰
	No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)	

¹⁵⁹ Consta com a prior de Sant Jeroni de Cotalba en la carta que Joan II adreçà al general i als definidors jerònims (doc. 42). El cronista també diu que ho fou abans d'accedir al priorat de Sant Jeroni de la Murtra (Talet, p. 188).

¹⁶⁰ Va assistir al capítol general com a procurador de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (Actas, vol. 1, f. 34r).

Joan Bernat Avinent		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	Fill de Gabriel Avinent, mercader ciutadà de Barcelona, i de Francesca. Rafael i Tomàs Despuig foren oncles seus. ¹⁶¹	
gen. 1479	Novici ¹⁶²	
26.01.1480	Darrera referència com a novici ¹⁶³	
23.09.1480	Ordenació d'acòlit	
18.01.1482	Primera referència com a frare ¹⁶⁴	
26.03.1483	Darrera referència com a frare ¹⁶⁵	
No apareix en cap capítol de la dècada de 1480		
		<i>Sant Benet de Bages</i>
27.07.1483	Vestició de l'hàbit benedictí ¹⁶⁶	
		<i>San Jerónimo de Guisando?</i>
	En el capítol general de 1489, en l'apartat dedicat a la Vall d'Hebron, es diu que Juan Abmete (<i>sic</i>) anés a San Jerónimo de Guisando fins al proper capítol general, tot habilitant-lo de les fugues que havia fet. Creiem molt probable, atesa la proximitat cronològica i dels dos noms (Juan Abmete respecte a Joan Avinent) i la notícia de la fuga, que es tracti de Joan Avinent. ¹⁶⁷	
		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron?</i>
	En el capítol del 6 d'abril de 1494 (V44) s'encarregà una gestió econòmica respecte a un bé de Joan Bernat Avinent, del qual es diu que és conventual de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Podria ser, per tant, que hagués tornat al monestir. En aquest cas, però, no participà en els capítols conventuals.	
Joan Baptista		<i>Sant Jeroni de la Murta</i>
1486-1487	Vestició d'hàbit ¹⁶⁸	
13.08.1487	Primer capítol (M85)	
24.11.1488	Darrer capítol (M94)	
No apareix en el capítol del 19.08.1489 (M95) ¹⁶⁹		

¹⁶¹ La mare va testar el 24 de juliol de 1476 davant del notari Tomàs Sans (ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 179r). Joan Bernat Avinent va revocarels poders al seu oncle amb data 9 de febrer de 1479 (AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1477, març, 26 – 1479, setembre, 17, s. f.).

¹⁶² Es va comprometre a pagar 20 lliures a Antoni Guillem Sopera (AHPB, Andreu MIR, *Decimum nonum manuale contractuum comunium*, 1481, novembre, 3 – 1483, març, 11, f. 66r).

¹⁶³ Hi ha una referència que en aquesta data Joan Avinent féu donació dels seus béns a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 179r). En bona lògica, ho féu sent novici.

¹⁶⁴ AHPB, Andreu MIR, *Decimum nonum manuale contractuum comunium*, 1481, novembre, 3 – 1483, març, 11, f. 66r.

¹⁶⁵ En aquesta data el papa l'autoritza a canviar d'orde monàstic (doc. 98).

¹⁶⁶ ADB, *Processos*, 1501, s. f.

¹⁶⁷ Actas, vol. 2, f. 97v.

¹⁶⁸ Vestí l'hàbit, segons Francesc Talet, en el trienni 1486-1489, però abans que Agustí de Gualbes, de qui sabem que el vestí l'any 1487 (taula 4).

¹⁶⁹ No pot tractar-se del frare Joan Baptista de Vilaragut, profés de Cotalba, que fou prior de Santa Maria de la Murta l'any 1489 i primer prior de Santa Engràcia de Saragossa (1495-1496). El 1497 ja havia mort (Actas, vol. 2, f. 91v, 120r, 131r, 132v; José SIGÜENZA, *Historia de la orden de San Jerónimo*, vol. 2, p. 61). I no ho pot ser perquè el 1485 consta ja com a vicari de Santa Maria de la Murta (ACA, C, reg. 3801, f. 168v-169r), la qual cosa és incompatible amb vestir l'hàbit el 1486.

Joan Boïl		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
07.03.1411	Ordenació de diaca	
28.03.1411	Ordenació sacerdotal	
11.03.1412	Primer capítol (V3)	
28.04.1416	Darrer capítol (V4)	
19.12.1446	Darrera referència com a frare ¹⁷⁰	
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)		

Joan d'Alvèrnia		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
20.02.1407	Ordenació d'acòlit	
21.05.1407	Ordenació sacerdotal	
11.03.1412	Primer capítol (V3)	
28.04.1416	Darrer capítol (V4)	
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)		

Joan de la Badia		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
19.04.1442	Ordenació d'acòlit	
No apareix en cap capítol.		

Joan Febrer		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
24.05.1399	Ordenació de sotsdiaca	
20.12.1399	Ordenació sacerdotal	
No apareix en el capítol del 11.03.1412 (V3)		
		<i>Sant Jeroni de Cotalba</i> ¹⁷¹
		<i>Sant Jeroni de Montolivet / Sant Jeroni de la Murtra</i>
oct. 1413	Frare fundador	
24.07.1414	Visita pastoral	
21.08.1457	Darrer capítol (M11)	
No apareix en el capítol del 27.08.1460 (M12)		

Joan Feliu		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
27.05.1469	Ordenació de sotsdiaca	
18.10.1469	Primer capítol (M20)	
23.12.1469	Ordenació sacerdotal	
La seva estada es va allargar durant el segle XVI.		

Joan Francesc Soler		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
Fill de Joan Soler, criat de la confraria de Santa Caterina i ciutadà de Barcelona, i de Margarita ¹⁷²		
23.12.1458	Ordenació d'acòlit	
14.04.1459	Primera referència com a frare ¹⁷³	
11.05.1460	Primer capítol (V10)	
07.06.1460	Ordenació sacerdotal	
22.07.1465	Darrer capítol (V13)	
No apareix en el capítol del 27.10.1469 (V14)		

¹⁷⁰ AHPB, Antoni VINYES, *XXXII manuale comune*, 1450, març, 27 – 1450, desembre, 10, s. f.

¹⁷¹ El fet que no aparegui en el capítol de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron de l'any 1412, fa pensar que hi va estar abans de la fundació de Sant Jeroni de Montolivet.

¹⁷² Dades extretes del testament de la seva mare.

¹⁷³ Així consta en el testament de la seva mare, Margarita, vídua de Joan Soler, en què fou nomenat hereu universal (AHPB, Francesc TERRASSA, *Primus liber testamentorum*, 1439, setembre, 21 – 1472, juliol, 7, f. 112v-113r).

Joan Garriga		<i>Sant Jeroni de Cotalba</i>
09.05.1468	Fou enviat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron pel capítol general perquè hi faltaven frares d'orde sagrat ¹⁷⁴	
<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>		
27.10.1469	Primer capítol (V14)	
08.02.1489	Darrer capítol (V39)	
10.07.1491	Darrera referència (taula 10c)	
No apareix en els capítols a partir del de 19.08.1489 (V40)		

Joan Genover		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
19.11.1489	Primer i darrer capítol (M97)	
Consta malalt l'any 1489. ¹⁷⁵ No apareix en el capítol del 05.01.1491 (M98)		

Joan Lledó		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
02.10.1456	Professió	
18.12.1456	Ordenació d'acòlit	
28.03.1457	Primer capítol (V7)	
24.09.1457	Ordenació sacerdotal	
26.07.1470	Darrer capítol (V15)	
1471	Prior ¹⁷⁶	
No apareix al capítol del 12.03.1472 (V16)		

Joan Moner		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
15.03.1457	Professió	
11.06.1457	Ordenació d'acòlit	
09.04.1458	Primer capítol (V9)	
08.03.1460	Ordenació sacerdotal	
La seva estada es va allargar durant el segle XVI		

Joan Muñoz		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
21.03.1409	Ordenació de sotsdiaca.	
01.06.1409	Ordenació sacerdotal.	
No apareix en el capítol del 11.03.1412 (V3)		
<i>Trinitat de Mallorca</i>		
06.07.1415	Profés i procurador ¹⁷⁷	

Joan Pagan		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
1491-1494	Professió	
10.03.1498	Ordenació d'acòlit	
14.03.1500	Ordenació sacerdotal	
19.06.1500	Primer capítol (V109)	
La seva estada es va allargar durant el segle XVI		

¹⁷⁴ Actas, vol. 1, f. 84r.

¹⁷⁵ Per aquesta raó Joan Genover no va finalitzar el trasllat de les *Exclamacions sobre la Passió de Crist*, que va haver de ser acabar per un altre religiós (Lluís CABRÉ, Montserrat FERRER, «Notícies d'unes *Exclamacions sobre la Passió de Crist* (BC, ms. 473) i la seva relació amb l'*Arbor* d'Ubertí de Casale», *Caplletra*, 55 (2013), p. 10).

¹⁷⁶ RBE, C-III-3, f. 320r.

¹⁷⁷ Assistí al primer capítol general de l'orde com a procurador del prior i del convent (Actas, vol. 1, f. 1r) i als dels anys 1416 i 1425 (f. 11r, 24v).

Joan Ponç		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
18.09.1395	Ordenació sacerdotal	
No apareix en el capítol del 20.03.1398 (V2). El 9 de juliol de 1408 la reina Violant es va fer ressò que havia tornat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i n'ordenà al prior que l'expulsés. ¹⁷⁸		
<i>Sant Jeroni de Cotalba</i> ¹⁷⁹		
<i>Sant Jeroni de Montolivet</i>		
oct. 1413	Frare fundador i primer prior (Talet, p. 783)	
24.07.1414	Visita pastoral	
<i>Sant Jeroni de Cotalba?</i>		
No va formar part de la comunitat quan aquesta es traslladà a la Murtra, ja que no apareix en els capítols del 22.10.1416 (M1) ni en el del 03.05.1418 (M2).		
<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>		
1421-1424	Prior (Talet, p. 136)	
<i>Sant Jeroni de Cotalba</i>		
Quan fou confirmat Romeu Borrell com a nou prior de la Murtra (20.11.1424), Joan Ponç degué marxar novament a Cotalba (Talet, p. 138).		
07.05.1425	Assistí al capítol general com a prior de Cotalba.	

Joan Prujó		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
28.10.1457	Professió	
16.12.1457	Ordenació d'acòlit	
09.04.1458	Primer capítol (V9)	
20.12.1460	Ordenació sacerdotal	
22.07.1465	Darrer capítol (V13)	
11.07.1466	Mort	
No apareix en el capítol del 27.10.1469 (V14)		

Joan Sanç		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
19.10.1393	Frare fundador, procedent de Sant Jeroni de Cotalba	
10.07.1396	És absolt de la pena d'excomunicació ¹⁸⁰	
No apareix en el capítol del 20.03.1398 (V2)		

Joan Satorra		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
Fill de Bernat Satorra, escrivà reial i ciutadà de Barcelona. ¹⁸¹		
22.12.1441	Ordenació d'acòlit	
02.04.1446	Ordenació sacerdotal	
04.03.1453	Primer capítol (V5)	
22.07.1465	Darrer capítol (V13)	
No apareix en el capítol del 27.10.1469 (V14)		
<i>Sant Jeroni de Cotalba</i>		
09.05.1468	El capítol general n'encomana l'habilitació i dispensa al vicari general de la Corona d'Aragó ¹⁸²	

¹⁷⁸ Jaume RIERA I SANS, *Op. cit.*, p. 339.

¹⁷⁹ La historiografia jerònima el fa profès de Sant Jeroni de Cotalba, d'on va arribar per fundar el monestir de Sant Jeroni de Montolivet (Talet, p. 783; BRE, C-III-3, f. 299v, Actas, vol. 1, f. 24v). El fet que no aparegui en el capítol de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron de l'any 1412 i que la historiografia de la Murtra el consideri profès de Cotalba (Talet, p. 783), fa pensar que hi va estar abans de la fundació de Sant Jeroni de Montolivet.

¹⁸⁰ Carles DÍAZ MARTÍ, «Pergamins referents a la fundació de Sant Jeroni... », p. 53-56.

¹⁸¹ Es tracta d'una hipòtesi a partir de les dades següents: Sant Jeroni de la Vall d'Hebron va rebre una casa de l'heretat de Bernat Satorra, un dels tres fills de Bernat es deia Joan i aquest cedí la seva heretat als seus dos germans el mateix any que va entrar al monestir, el 1441 (ADB, FSJVH, lligall e, s. f.).

¹⁸² Actas, vol. 1, f. 80r-80v.

Joan Say		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Fill del canonge de Barcelona Arnau Say, i de Joana. ¹⁸³	
16.03.1454	Ordenació d'acòlit	
20.09.1455	Ordenació sacerdotal	
21.08.1457	Primer capítol (M11)	
20.05.1468	Darrer capítol (M17)	
04.10.1468	Darrera referència. ¹⁸⁴	
No apareix en el capítol del 08.01.1469 (M18). De fet, el següent priorat començà el 02.01.1469 (Talet, p. 200).		
<i>monestirs jerònims castellans</i>		
Els visitadors el destituïren del seu càrrec de prior i el desterraren a Castella, tot i que no se'n saben les causes concretes (Talet, p. 196-199). Podria ser que anés a Guadalupe, d'on es diu més endavant que era profés. El 1480 estava pres en un cel·la del monestir de Montamarta (Zamora) i tres anys més tard fou enviat a Còrdova. Tanmateix, la seva trajectòria féu un gir i fou escollit membre del capítol privat. El 1486 era prior de San Antonio de Portaceli, casa que s'acabava de fundar. ¹⁸⁵ Justament a final d'aquest any viatjà a la Murtra com a confirmador (Talet, p. 241). L'estiu de 1488 estava greument malalt. ¹⁸⁶		
Joan Teixidor		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
22.09.1396	Ordenació d'acòlit	
07.04.1397	Ordenació sacerdotal	
20.03.1398	Primer i darrer capítol (V2)	
No apareix en el capítol del 11.03.1412 (V3)		
Joan Tomàs		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
19.10.1393	Frare fundador, procedent de Sant Jeroni de Cotalba	
20.03.1398	Primer capítol (V2)	
<i>Sant Jeroni de Cotalba</i>		
<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>		
10.09.1409	La reina Violant el portà de Sant Jeroni de Cotalba a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. ¹⁸⁷	
11.03.1412	Primer capítol (V3)	
<i>Sant Jeroni de Montolivet / Sant Jeroni de la Murtra</i>		
oct. 1413	Frare fundador ¹⁸⁸	
24.07.1414	Visita pastoral	
16.10.1428	Darrer capítol (M4)	
oct. 1431	Darrera referència ¹⁸⁹	
No apareix en el capítol del 19.01.1440 (V5)		

¹⁸³ ACA, *MH*, vol. 2497, f. 6v. Sobre la relació de maternitat del frare amb Joana, vegeu el capítol sobre els benefactors.

¹⁸⁴ Rebé la donació d'unes cases al carrer d'en Cuch de Barcelona (AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1468, juny, 8 – 1469, desembre, 7, f. 20v-21v).

¹⁸⁵ Actas, vol. 2, f. 40r, 47v, 58v, 77r.

¹⁸⁶ Actas, vol. 2, f.90r.

¹⁸⁷ RBE, *C-III-3*, f. 298r.

¹⁸⁸ Tot i que certa font afirma que procedia de Sant Jeroni de Cotalba (Talet, p. 783), creiem que va venir directament de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron perquè tan sols un any i mig abans havia participat en un capítol conventual.

¹⁸⁹ El darrer apunt on apareix Joan Tomàs no està datat, però l'immediatament posterior té data del 8 d'octubre (ACA, *MH*, vol. 2527, f. 42r).

Joan Triter		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	Natural de Barcelona, germà de Gaspar i Pere, notari de Barcelona ¹⁹⁰	
25.12.1484	Professió	
18.09.1485	Primer capítol (V34)	
La seva estada es va allargar durant el segle XVI.		

Llorenç Carbonell		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
22.12.1441	Ordenació d'acòlit	
16.03.1443	Ordenació sacerdotal	
16.01.1448	Primer capítol (M6)	
25.02.1476	Darrer capítol (M45)	
No apareix en el capítol del 13.07.1476 (M46)		

Llorenç Frigola		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
30.11.1480	Primer i darrer capítol (V28)	
No apareix en els capítol del 24.04.1481 (V29)		

Lluís Ferrer		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
23.12.1469	Ordenació d'acòlit	
30.03.1471	Ordenació sacerdotal	
12.03.1472	Primer capítol (V16)	
28.09.1477	Darrer capítol (V23)	
No apareix en el capítol del 22.07.1479 (V24)		

Lluís Palau		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
23.12.1469	Ordenació d'acòlit	
30.03.1471	Ordenació sacerdotal	
12.03.1472	Primer capítol (V16)	
La seva estada es va allargar durant el segle XVI		

Lluís Piquer		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Fill de Miquel Piquer, mercader ciutadà de Barcelona, i de Gabriela. Germà del frare Baltasar Piquer, de Galceran i Francesc. ¹⁹¹	
18.02.1479	Ordenació d'acòlit	
17.05.1479	Novici ¹⁹²	
16.01.1480	Primer capítol (M64)	
18.12.1484	Ordenació sacerdotal	
07.03.1485	Darrer capítol (M78)	
No apareix en el capítol del 27.03.1486 (M79).		

Martí Sayes		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
1495-1498	Professió	
19.06.1500	Primer capítol (M110)	
08.02.1501	Darrer capítol (M111)	
En el capítol general de 1501 es diu que un fra Martí era a Santa Engràcia de Saragossa. S'ordenà que no tornés a Sant Jeroni de la Murtra en els dos propers anys i que se n'anés a Santa Maria de la Murtra de València. ¹⁹³		

¹⁹⁰ ADB, *Ordinatorum*, vol. 11, f. 307v, 312v.

¹⁹¹ Dades extretes de la donació dels seus béns.

¹⁹² Féu donació dels seus béns a Sant Jeroni de la Murtra (AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s.f.).

¹⁹³ Actas, vol. 2, f. 167v.

Mateu Guasch		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
02.02.1436	Ordenació d'acòlit	
18.12.1440	Ordenació sacerdotal	
04.03.1453	Primer capítol (V5)	
13.05.1463	Darrer capítol (V11), absent	
07.07.1463	Darrera referència ¹⁹⁴	
No apareix en el capítol del 02.04.1465 (V12)		

Miquel de Medina		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
22.12.1441	Ordenació d'acòlit	
17.03.1442	Ordenació sacerdotal	
15.11.1448	Primera referència (llista 10c)	
04.03.1453	Primer capítol (V5)	
22.07.1465	Darrer capítol (V13)	
No apareix en el capítol del 27.10.1469 (V14)		

Miquel Estela		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
El nom original és Galceran. Fill de Joan Estela, mercader ciutadà de Barcelona, i d'Angelina. Galceran, mercader de Barcelona, i Francesc eren dos germans seus. ¹⁹⁵		
06.02.1479	Novici ¹⁹⁶	
18.02.1479	Ordenació de sotsdiaca	
19.05.1479	Novici ¹⁹⁷	
20.05.1479	Professió	
16.07.1480	Primer capítol (M68)	
19.03.1483	Ordenació sacerdotal	
07.03.1485	Darrer capítol (M78)	
No apareix en el capítol del 27.03.1486 (M79), després de fugir del monestir sense permís de l'orde ¹⁹⁸		
		<i>Benedictins claustrals</i>
1500	Prior de Sant Jaume de Casalons ¹⁹⁹	
		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
En el trienni 1511-1514 va tornar a Sant Jeroni de la Murtra, on hi morí l'any 1538 (Talet, p. 316, 421).		

Miquel Jorba		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
1498-1501	Professió	
19.06.1500	Primer capítol (M110)	
La seva estada es va allargar durant el segle XVI		

¹⁹⁴ Va fer un instrument de gràcia d'un censal mort (taula 10c).

¹⁹⁵ Dades extretes del seu testament i dels poders donats al seu germà Guillem.

¹⁹⁶ Donà poders al seu germà Guillem per reclamar diners (AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1477, març, 26 – 1479, setembre, 17, s. f.).

¹⁹⁷ Testament (ACA, *MH*, vol. 3783, f. 29v).

¹⁹⁸ Les autoritats diocesanes gironines ordenaren que se'l denunciés públicament per fugitiu (doc. 92).

¹⁹⁹ ACA, *MH*, lligall 282, s. f; ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Índex escriptures de Sant Jeroni de la Murtra*, s. f.

Miquel Piquer		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
18.04.1441	Ordenació d'acòlit	
19.04.1442	Ordenació sacerdotal	
16.01.1448	Primer capítol (M6)	
06.11.1463	Estava a Concabella amb el frare Jaume Planes (Talet, p. 186)	
No participà en cap capítol conventual en gairebé una dècada. Concretament, no formà part dels que hi hagué entre el 29.09.1461 (M14) i el 13.05.1470 (M23)		
21.09.1470	Capítol (M24)	
25.04.1481	Darrer capítol (M74)	
17.10.1481	Mort	
No apareix en el capítol del 28.10.1481 (M75)		

Miquel Reiner		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
19.10.1393	Frare fundador, procedent de Sant Jeroni de Cotalba.	
14.03.1394	Ordenació de diaca	
03.04.1394	Ordenació sacerdotal	
20.03.1398	Darrer capítol (V2)	
08.02.1403	Darrera referència ²⁰⁰	
No apareix en el capítol del 11.03.1412 (V3)		

Nicolau Martí		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
Fill de Sancho Martí, de Bágüena (Terol). Tenia un germana, Maria, casada amb Joan Calvo, també de Bágüena. ²⁰¹		
18.02.1479	Ordenació de diaca	
16.01.1480	Primer capítol (M64)	
23.09.1480	Ordenació sacerdotal	
19.11.1489	Darrer capítol (M97)	
No apareix en el capítol del 05.01.1491 (M98)		

Pere Benejam		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
Natural de Barcelona, fill de l'argenter Jaume Benejam i d'Elionor Jordà, que era germana del notari Guillem Jordà. Abans de professar havia exercit de notari. El nom de pila era Francesc. ²⁰²		
30.11.1482	Novici a punt de professar ²⁰³	
17.02.1483	Ordenació d'acòlit	
13.03.1484	Ordenació sacerdotal	
18.11.1483	Primer capítol (M76)	
La seva estada s'allarga durant el segle XVI		

Pere Corona		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
20.12.1421	Ordenació d'acòlit	
04.03.1422	Ordenació de sotsdiaca	
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)		

²⁰⁰ La reina Violant el trameté a Sant Jeroni de Cotalba per endur-se dos frares a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (Jaume RIERA I SANS, *Op. cit.*, p. 336-337).

²⁰¹ El capítol de Sant Jeroni de la Murtra renuncià a l'heretat del pare del frare Nicolau Martí a favor de la germana (M81).

²⁰² José SIGÜENZA, *Historia de la orden de San Jerónimo*, vol. 1, p. 573; Jordi GÜNZBERG I MOLL, *Los notarios y su organización social en Barcelona (1275-1544)*, tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona, 1991, p. 850-851, i el document de la nota següent.

²⁰³ Féu donació al notari Guillem Jordà, notari, del llibres, actes i escriptures que havia treballat com a fedatari (AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 63v).

Pere de Rocabertí		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Fill de Jofre VII de Rocabertí i de Joana de Castro. Els seus germans eren Felip Dalmau, que fou vescomte de Rocabertí, Guillem Ramon i Joan. El dia 15 de maig de 1483 el seu germà Felip Dalmau li va donar possessió de la baronia de Sant Llorenç de la Muga i el lloc de Terrades. L'any 1490 va cedir la baronia al seu germà Guillem Ramon arran de la seva decisió de fer-se jerònim. ²⁰⁴	
18.11.1495	Frare acabat de professar ²⁰⁵	
	El 26 de juliol de 1497 ja havia sortit del monestir perquè va prestar obediència canònica al bisbe de Girona per fer d'ermità a Sant Llorenç de la Muga (doc. 117).	
		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
09.09.1498	Ordenació d'acòlit	
22.12.1498	Ordenació de diaca	
		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
19.06.1500	Primer capítol (M110)	
	La seva estada es va allargar durant el segle XVI	
Pere de Sitges		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
11.03.1412	Primer capítol (V3)	
30.03.1414	Visita pastoral	
	No apareix en el capítol del 28.04.1416 (V4)	
Pere d'Oviedo		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
19.03.1483	Ordenació d'acòlit	
20.04.1483	Primer capítol (V30)	
23.09.1486	Ordenació sacerdotal	
08.02.1489	Darrer capítol (V39)	
	No apareix en el capítol del 19.08.1489 (V40). Tanmateix, en un document de 02.02.1500 es diu que havia mort recentment. ²⁰⁶	
Pere Febrer		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Fill de Joan Febrer, apotecari ciutadà de Barcelona, i de Gueraua. Els seus germans eren Nicolau, paraire, i Eulàlia, muller del paraire Pere Alost. ²⁰⁷	
19.04.1446	Professió ²⁰⁸	
29.04.1446	Ordenació d'acòlit	
16.01.1448	Primer capítol (M6)	
16.03.1454	Ordenació sacerdotal	
20.08.1454	Primera missa ²⁰⁹	
25.02.1476	Darrer capítol (M45)	
	No apareix en el capítol del 13.07.1476 (M46)	

²⁰⁴ Mariano de la Roca BAIG ALEU, «San Lorenzo de la Muga. Notas históricas», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 9 (1972-1973), p. 122-129.

²⁰⁵ El capítol de Sant Jeroni de la Murtra renuncià al dret sobre el lloc de Terrades per la professió de Pere de Rocabertí (ACA, *MH*, vol. 3779, f. 31r).

²⁰⁶ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1499, novembre, 4 – 1500, juliol, 6, f. 46r-46v.

²⁰⁷ Les dades familiars s'han obtingut del testament de la mare, de data 10 de maig de 1446 (ACA, *MH*, vol. 3783, f. 22r), i del document de la nota següent.

²⁰⁸ Aquell dia el monestir de Sant Jeroni de la Murtra i els familiars del frare Pere Febrer feren un pacte sobre l'herència de Joan Febrer (ACA, *MH*, vol. 3833, f. 163r).

²⁰⁹ ACA, *MH*, vol. 4132.

Pere Frontera		<i>Trinitat de Mallorca</i>
26.04.1434	Assistí al capítol general com a procurador del convent de la Trinitat de Mallorca ²¹⁰	
<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>		
22.04.1450	Primera referència ²¹¹	
04.05.1453	Primer capítol (V5)	
11.05.1460	Darrer capítol (V10)	
No apareix en el capítol del 13.05.1463 (V11)		

Pere Girona		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
27.08.1460	Primer capítol (M12), possiblement com a novici	
30.05.1461	Ordenació d'acòlit	
03.04.1462	Ordenació sacerdotal	
29.01.1464	Capítol (M16)	
01.02.1484	Darrer capítol (M77)	
No apareix en el capítol del 07.03.1485 (M78). Estigué absent dels capítols conventuals en dos períodes. El primer durà almenys dos anys, des del 20.05.1468 (M20) fins al 21.09.1470 (M24). El segon fou més curt, ja que s'estengué entre el 06.12.1472 (M30) al 14.03.1473 (M32).		

Pere Joan Sacreu		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
Fill d'Antoni Joan, fuster barceloni ²¹²		
23.10.1462	Novici ²¹³	
28.04.1463	Primera referència com a frare. ²¹⁴	
11.08.1463	Ordenació d'acòlit	
17.03.1464	Ordenació sacerdotal	
02.04.1465	Primer capítol (V12)	
16.06.1497	Darrer capítol (V57)	
No apareix en el capítol del 03.12.1497 (V58)		

Pere Moner		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
28.04.1416	Primer i darrer capítol	
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5) ²¹⁵		

Pere Pont		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
29.03.1438	Ordenació d'acòlit	
21.09.1439	Ordenació sacerdotal	
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)		

²¹⁰ Actas, vol. 1, f. 34r.

²¹¹ Fou testimoni d'un instrument relacionat amb Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (AHPB, Antoni VINYES, *XXXII manuale comune*, 1450, març, 27 – 1450, desembre, 10, s.f.).

²¹² El capítol de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron va vendre una casa de l'heretat del pare del frare (V11).

²¹³ AHPB, Esteve MIR, *Manuale vicesimum septimum contractuum comunium*, 1462, juny, 30 – 1463, juliol, 1, s. f.

²¹⁴ AHPB, Esteve MIR, *Manuale vicesimum septimum contractuum comunium*, 1462, juny, 30 – 1463, juliol, 1, s. f.

²¹⁵ Hi ha un frare de nom Pedro Montes, profés de Cotalba, que l'any 1418 assistí al capítol general dels jerònims com a procurador de Sant Jeroni de la Murtra i l'any 1431 com a procurador del convent de Cotalba (Actas, vol. 1, f. 13v, 30v). Tenint en compte la curta estada del frare a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i que les actes castellanitzen els noms, ben podria ser que es tractés del mateix religiós.

Pere Torra		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Natural de Solsona. Va entrar al monestir a l'edat de 30 anys, sent prevere, després d'haver renunciat a beneficis i rendes eclesiàstiques. ²¹⁶	
1491-1494	Professió	
07.07.1495	Primer capítol (M110)	
La seva estada es va allargar durant el segle XVI		

Ponç Molins		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
12.03.1416	Ordenació de sotsdiaca	
18.04.1416	Ordenació sacerdotal	
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)		

Ponç Tiges		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
18.04.1416	Ordenació d'acòlit	
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)		

Rafael Saclosa		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
27.03.1402	Professió	
23.09.1402	Ordenació d'acòlit	
31.03.1403	Ordenació sacerdotal	
No apareix en el capítol del 11.03.1412 (V3)		

Rafael Vallseca		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Fill de Leonard de Vallseca, cavaller domiciliat a Barcelona, i de Blancafor. El seu nom abans de professar era Antoni. Tenia un germà de nom Pere Gaspart. ²¹⁷	
22.12.1431	Ordenació d'acòlit	
22.05.1434	Ordenació sacerdotal	
06.11.1439	Primera referència ²¹⁸	
19.01.1440	Primer capítol (M5)	
19.11.1461	Darrer capítol (M15)	
No apareix en el capítol del 29.01.1464 (M16)		

Ramon Joan		<i>Sant Jeroni de Cotalba</i>
	<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>	
10.09.1409	La reina Violant el portà de Sant Jeroni de Cotalba a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron ²¹⁹	
09.10.1411	Primera referència ²²⁰	
11.03.1412	Primer capítol (V3)	
30.03.1456	Darrer capítol (V6)	
21.02.1457	Darrera referència ²²¹	
No apareix en el capítol del 28.03.1457 (V7)		

Ramon Soler		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
19.10.1393	Frare fundador, procedent de Sant Jeroni de Cotalba	
14.03.1394	Ordenació sacerdotal	
10.07.1396	És absolt de la pena d'excomunicació ²²²	
No apareix en el capítol del 20.03.1398 (V2)		

²¹⁶ José SIGÜENZA, *Historia de la orden de San Jerónimo*, vol. 1, p. 576; ACA, MH, lligall 277, s. f.

²¹⁷ Les dades familiars procedeixen del testament de la seva mare.

²¹⁸ Procedeix del testament de la mare (AHPB, Francesc MATELLA, *Primus liber testamentorum et aliarum ultimarum voluntatum*, 1441, juny, 23 – 1468, març, 18, f. 87r-90v).

²¹⁹ RBE, C-III-3, f. 298r.

²²⁰ ACA, MH, vol. 3753, f. 12v-15r.

²²¹ La reina Maria el nomenà marmessor testamentari (ADB, PSJVH, carpeta 2).

²²² Carles DÍAZ MARTÍ, «Pergamins referents a la fundació de Sant Jeroni... », p. 53-56.

Reginald Ende		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Natural de Rouen (França) ²²³	
18.04.1441	Ordenació d'acòlit	
18.12.1445	Ordenació sacerdotal	
16.01.1448	Primer capítol (M6)	
21.08.1457	Darrer capítol (M11)	
04.10.1457	Mort	
No apareix en el capítol del 27.08.1460 (M12). No va participar en els capítols de 17.12.1450 (M8) i 06.11.1453 (M9).		

Romeu Borrell		<i>Sant Jeroni de Cotalba</i>
<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>		
10.09.1409	La reina Violant el portà de Sant Jeroni de Cotalba a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron ²²⁴	
11.03.1412	Primer i darrer capítol (V2)	
No apareix a la visita pastoral del 30.03.1414		
<i>Sant Jeroni de Montolivet / Sant Jeroni de la Murtra</i>		
oct. 1413	Frare fundador ²²⁵	
24.07.1414	Visita pastoral	
06.11.1453	Darrer capítol (M9)	
21.08.1455	Darrera referència ²²⁶	
oct. 1456	Mort.	
No apareix en el capítol del 27.07.1457 (M10).		

Salvador Andreu		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
18.12.1428	Ordenació d'acòlit.	
24.09.1429	Ordenació sacerdotal	
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)		

Sebastià Eimeric		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
09.09.1498	Ordenació d'acòlit	
23.02.1499	Ordenació sacerdotal	
01.08.1499	Primer capítol (V62)	
La seva estada es va allargar durant el segle XVI		

Simó Álvarez		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Era castellà (Talet, p. 264)	
1495-1498	Vestició d'hàbit	
10.03.1498	Ordenació d'acòlit	
23.02.1499	Ordenació de diaca	
19.06.1500	Primer capítol (M110)	
La seva estada es va allargar durant el segle XVI		

Simó de Vic		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
19.02.1418	Ordenació d'acòlit	
No apareix en el capítol del 04.03.1453 (V5)		

²²³ ACA, MH, lligall 277, s. f.

²²⁴ RBE, C-III-3, f. 298r.

²²⁵ Tot i que certa font afirma que procedia de Sant Jeroni de Cotalba (Talet, p. 783), creiem que va venir directament de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron perquè tan sols un any i mig abans havia participat en un capítol conventual en aquest monestir.

²²⁶ AHPB, Antoni VINYES, *Tricesimum septimum manuale comune*, 1454, octubre, 7 – 1455, octubre, 20, s. f.

Tomàs Carrasquer		<i>Sant Jeroni de la Plana de Xàbia</i>
	Fou un dels fundadors del monestir de la Plana de Xàbia l'any 1374 ²²⁷	
<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>		
	20.03.1398	Primer i darrer capítol (V2)
	No apareix en el capítol del 11.03.1412 (V3)	
<i>Sant Jeroni de Montolivet</i>		
	oct. 1413	Frare fundador (Talet, p. 783)
	No apareix en la visita pastoral del 24 de juliol de 1414 ni en cap capítol posterior.	

Tomàs Forner		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	Fill de Guillem Forner, mercader mallorquí, i d'Agustina	
	05.03.1497	Novici ²²⁸
	09.09.1498	Ordenació d'acòlit
	12.03.1502	Ordenació de diaca
	No participa en cap capítol durant el segle XV. La seva estada es devia allargar durant el segle XVI.	

Valeri Bernat		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	15.08.1474	Professió
	20.12.1477	Ordenació d'acòlit
	22.07.1479	Primer capítol (V24)
	23.09.1480	Ordenació sacerdotal
	La seva estada es va allargar durant el segle XVI	

Vicenç Creixell		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	21.12.1426	Ordenació d'acòlit
	16.10.1428	Primer i darrer capítol (M4)
	15.03.1432	Ordenació sacerdotal
	25.02.1433	Darrera referència ²²⁹
	No apareix en el capítol del 19.01.1440 (M5)	

Conversos

Agustí Serrà		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	24.08.1495	Professió
	La seva estada es devia allargar durant el segle XVI	

Alfons de Salamanca		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	04.05.1405	Referència única ²³⁰
	No apareix a la visita pastoral del 30.03.1414	

Andreu Miralles		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	30.03.1414	Única referència (visita pastoral)

Antoni Tritós		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	08.09.1445	Professió
	No apareix en el capítol del 24.04.1481 (V29)	

²²⁷ Jaume RIERA I SANS, *Op. cit.*, p. 330.

²²⁸ Féu donació dels seus béns a la seva mare, Agustina (AHPB, Pere TRITER, *Manuale numero decimum septimum contractuum*, 1496, agost, 9 – 1497, març, 8, f. 97v).

²²⁹ ACA, *MH*, vol. 2527, f. 47v.

²³⁰ Jaume RIERA I SANS, *Op. cit.*, p. 338.

Bartomeu Marc		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	16.10.1428	Primer capítol (M4)
	16.01.1448	Darrer capítol (M6)
	No apareix en el capítol del 27.08.1460 (M12)	

Bartomeu Telleres		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	20.05.1468	Primer capítol (M17)
	01.01.1476	Darrer capítol (M43)
	26.06.1486	Darrera referència (doc. 92)

Benet <i>el Penitent</i>		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	No hi ha cap dada que permeti situar cronològicament la seva estada en el monestir. Només sabem que fou molt curta a causa d'una malaltia. ²³¹	

Berenguer Serrat		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Abans d'entrar en el monestir era mercader habitant a Nàpols. ²³²	
	31.03.1449	Novici ²³³
	21.05.1450	Primera referència ²³⁴
	27.08.1460	Primer capítol (M12), absent.
	13.05.1470	Darrer capítol (M23).
	No apareix en el capítol del 06.12.1472 (M30)	

Esteve Mateu		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	03.05.1418	Primer i darrer capítol (M2)
	No apareix en el capítol del 16.10.1428 (M4)	

Ferran d'Olit		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	El seu nom original era Ferran Peris de la Guarda i era fill de Ferran Peris i de Maria de la Landa, d'Olite. Tenia una germana bessona. ²³⁵	
	04.06.1480	Primera referència (V27)
	24.04.1481	Primer i darrer capítol (V29)

Francesc Maià		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	1489-1491	Vestició d'hàbit

Francesc Mestre		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	11.03.1412	Primer i darrer capítol (V3)
	No apareix a la visita pastoral (30.03.1414)	
<i>Sant Jeroni de Montolivet / Sant Jeroni de la Murtra</i>		
	oct. 1413	Frare fundador ²³⁶
	03.05.1418	Darrer capítol (M2)
	No apareix en el capítol del 16.10.1428 (M4)	

²³¹ Pedro DE LA VEGA, *Crónica de los frayles de la orden del bienaventurado Sant Hierónimo*, f. 74v-75r; José SIGÜENZA, *Historia de la orden de San Jerónimo*, vol. 1, p. 559.

²³² Dada extreta del document següent.

²³³ Document incomplet en què tan sols apareix que aleshores era frare i la seva professió anterior (AHPB, Antoni VINYES, *XXXXII liber comunis*, 1448, desembre, 16 – 1449, maig, 20, s. f.).

²³⁴ AHPB, Antoni VINYES, *XXXII manuale comune*, 1450, març, 27 – 1450, desembre, 10, s. f.

²³⁵ El capítol conventual de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron renuncià als drets hereditaris del frare a favor de la seva germana (V27).

²³⁶ La historiografia dels dos monestirs el consideraven com un dels frares fundadors de Sant Jeroni de Montolivet (Talet, p. 783, BRE, *C-III-3*, f. 299v).

Francesc Pedrosa		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Fill de Berenguer Padrosa, àlies Viver, casat amb Margarida, madrastra del frare. La seva professió era sastre i molt possiblement era de Sant Vicenç dels Horts. ²³⁷	
gen. 1432	Recepció com a frare llec	
feb. 1433	Novici (pagament)	
02.02.1433	Professió ²³⁸	
19.01.1440	Primer i darrer capítol (M5)	
No apareix en el capítol del 16.01.1448 (M6)		

Francesc Serra		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	Possiblement fos sastre ²³⁹	
08.06.1412	Novici ²⁴⁰	
30.03.1414	Visita pastoral	
No apareix en el capítol del 16.10.1428 (M4)		

Gabriel Mas		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
28.08.1458	Referència única ²⁴¹	
No apareix en el capítol del 24.04.1481 (M29)		

Gabriel Plans		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
1489-1491	Vestició d'hàbit.	

Guillem Andreu		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
08.06.1442	Frare profés ²⁴²	
16.01.1448	Primer capítol (M6)	
01.01.1476	Darrer capítol (M43)	

Guillem Serrano		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
03.07.1493	Referència única ²⁴³	

Jaume Aparici		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
27.08.1460	Primer i darrer capítol (M12)	
No apareix en el capítol del 29.09.1461 (M14)		

²³⁷ Almenys així s'intueix a partir de la propietat de dos horts i un alberg en aquesta localitat (ACA, *MH*, vol. 3833, f. 142v-144v).

²³⁸ La informació de Francesc Pedrosa es troba a ACA, *MH*, vol. 3833, f. 142v-144v, entre la qual una referència al dia de la seva professió i al del seu testament.

²³⁹ Un dels testimonis de l'època de la venda de la casa de Jaume Lull, novici del monestir, fou Francesc Serra, del qual es diu que era sastre. L'instrument està datat el 30 de novembre de 1411 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (ACA, *Diversos, Monistrol*, Pergamins, n° 681). A causa de la proximitat cronològica, creiem que és molt probable que es tracti del mateix personatge que consta després com a frare convers.

²⁴⁰ Jaume RIERA I SANS, *Op. cit.*, p. 308.

²⁴¹ Aquest frare apareix, amb Mateu Guasch, com a representant del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, tot sol·licitant la publicació de la sentència arbitral sobre la vicaria perpètua de Sant Genís dels Agudells, en disputa entre el monestir i Antoni Roqueta (ADB, *FSJVH*, lligall 25, s. f.).

²⁴² Donà poders a un mercader tortosí per reclamar diners a un barquer de Mequinensa (AHPB, Antoni VINYES, *XXVI liber sive capibrevium*, 1442, abril, 14 – 1442, desembre, 6, s. f.). Això permet suposar un origen a les terres de l'Ebre.

²⁴³ Actuà com a testimoni d'un instrument notarial de tipus econòmic relacionat amb Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Hi és qualificat de jerònim i pertanyent a aquest monestir (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1492, desembre, 31 – 1494, febrer, 9, f. 40r-40v).

Jaume Gerard de Palou		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>	
Donzell domiciliat a Barcelona, fill del donzell Jaume Antoni de Palou i Violant. El cavaller Hug Gerard Fiveller i Joan Gerard de Palou eren germans seus. ²⁴⁴			
28.01.1479	Donzell ²⁴⁵		
24.04.1481	Capítol (V29)		
08.03.1490	Darrera referència com a frare ²⁴⁶		

Jaume Jeroni, àlies Aleu		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>	
Molt possiblement natural de Solivella, ja que llegà una casa d'aquesta localitat al seu nebot Guillem Aleu. La seva germana, Caterina, estava casada amb Bartomeu de Santpau, de Barberà i el seu germà, Bernat, era pagès habitant a Barcelona.			
01.01.1487	Novici ²⁴⁷		

Jeroni Mateu		<i>Sant Jeroni de Montolivet / Sant Jeroni de la Murtra</i>	
oct. 1413	Frare fundador, procedent de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron ²⁴⁸		
24.07.1414	Visita pastoral		
03.05.1418	Primer i darrer capítol (M2)		
No apareix en el capítol del 16.10.1428 (M4)			

Joan Bellard		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>	
24.04.1481	Capítol (V29)		

Joan Benet del Tello		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>	
1489-1491	Vestició d'hàbit		

Joan Bertran		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>	
08.10.1458	Professió		
No apareix en el capítol del 24.04.1481 (V29)			

Joan Bruges		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>	
27.08.1460	Primer capítol (M12)		
14.03.1473	Darrer capítol (M31)		
No apareix en el capítol del 01.01.1476 (M43)			

Joan Cardonet		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>	
Natural de Tàrraga. Havia viscut al monestir abans de prendre l'hàbit (taula 23b)			
1475-1478	Vestició d'hàbit.		
12.09.1497	Darrera referència ²⁴⁹		
No apareix en el capítol del 01.01.1476 (M43)			

²⁴⁴ Dades extretes de quatre instruments datats el 28 de gener de 1479 (AHPB, Bartomeu REQUESENS, *Manuale instrumentorum vicesimum quartum numeratum sive computatum*, 1478, setembre, 21 – 1479, novembre, 29, s. f.), un dels quals està transcrit a l'apèndix documental, doc. 79.

²⁴⁵ AHPB, Bartomeu REQUESENS, *Manuale instrumentorum vicesimum quartum numeratum sive computatum*, 1478, setembre, 21 – 1479, novembre, 29, s. f.

²⁴⁶ Es reconeix la llució d'un censal que rebia Hug Fivaller de Palou, cavaller domiciliat a Barcelona, com a hereu per certs títols del seu germà, Jaume Gerard de Palou, religiós de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (AHPB, Lluís JORBA, *Duodecimum manuale sive protocollum instrumentorum et contractuum comunium*, 1489, juliol, 28 – 1491, agost, 25, s. f.).

²⁴⁷ ACA, *MH*, vol. 3779, f. 13r.

²⁴⁸ Així es considera a la historiografia generada en els dos monestirs (Talet, p. 783; RBE, *C-III-3*, f. 299v).

²⁴⁹ Fou testimoni d'un instrument amb el frare Joan Feliu (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1496, agost, 17 – 1497, setembre, 22, s. f.).

Joan de Ras		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	12.06.1463	Professió ²⁵⁰
	29.01.1464	Primer i darrer capítol (M16)
	No apareix en el capítol del 20.05.1468 (M17)	
Joan Desideri		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	16.01.1448	Primer i darrer capítol (M6)
	No apareix en el capítol del 27.08.1460 (M12)	
Joan Girona		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	05.10.1431	Referència única ²⁵¹
	No apareix en el capítol del 24.04.1481 (V29)	
Joan Just		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	24.04.1481	Capítol (V29)
Joan lo Royer		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	Francès ²⁵²	
	19.10.1393	Frare fundador. Procedent de Sant Jeroni de Cotalba.
	20.03.1398	Primer capítol (V2)
	30.03.1414	Visita pastoral
	Consta com a difunt el 16 de desembre de 1416 ²⁵³	
Joan Moià		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	16.10.1428	Primer i darrer capítol (M4)
	No apareix en el capítol del 19.01.1440 (M5)	
Llorenç <i>Hospitaler</i>		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Només tenim referències indirectes sobre aquest frare. ²⁵⁴ Segons la historiografia jerònima, fou coetani de Joan II. Tanmateix, no apareix cap Llorenç convers en els vuit capítols ampliat de la dècada de 1460 ni 1470.	
Mateu Fuster		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	1472-1475	Vestició de l'hàbit
	01.01.1476	Primer i darrer capítol (M43)
	15.05.1495	Darrera referència ²⁵⁵
Miquel Janer		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	17.08.1495	Referència única ²⁵⁶
Miquel Nadal		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	24.04.1481	Capítol (V29)

²⁵⁰ El cronista li dóna el nom de Joan Daras (Talet, p. 139).

²⁵¹ Actua de testimoni del requeriment que el prior, Ramon Joan, va fer al comanador de la Casa Antiga de Lleida (ADB, *PSJVH*, carpeta 2).

²⁵² RBE, *C-III-3*, f. 288r.

²⁵³ ADB, *PSJVH*, carpeta 3.

²⁵⁴ Pedro DE LA VEGA, *Crónica de los frayles de la orden del bienaventurado Sant Hierónimo*, f. 74v; José SIGÜENZA, *Historia de la orden de San Jerónimo*, vol. 1, p. 557.

²⁵⁵ El capítol general volgué suspendre les penes de fra Piquer (Baltasar Piquer) i Maties Fuster, que ha de ser forçosament Mateu Fuster (Actas, vol. 2, f. 127v).

²⁵⁶ Féu de testimoni d'un instrument notarial, on és qualificat de conventual de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1495, juny, 12 – 1496, agost, 13, f. 19r).

Onofre Bartomeu		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	1483-1486	Vestició de l'hàbit

Pere Arnau		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	18.05.1499	Professió ²⁵⁷
	La seva estada es va allargar durant el segle XVI	

Pere Oliver		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	16.10.1428	Primer i darrer capítol (M4)
	No apareix en el capítol del 19.01.1440 (M5)	

Pere Segurioles		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Fill de Francesc Segurioles, ciutadà de Girona, i de Francesca. Tenia un germà de nom Francesc Narcís. ²⁵⁸	
	19.07.1457	Conventual ²⁵⁹
	21.09.1457	Professió
	27.08.1460	Primer capítol (M12), absent
	01.01.1476	Darrer capítol (M43)
	16.06.1486	Darrera referència ²⁶⁰

Rafael Ferran		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Segurament procedia de les actuals comarques tarragonines ²⁶¹	
	1472-1475	Vestició de l'hàbit
	01.01.1476	Capítol (M43)
	31.12.1483	Darrera referència ²⁶²

Rafael Malloles		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	24.04.1481	Capítol (V29).
	10.04.1494	Darrera referència ²⁶³

²⁵⁷ ACA, *MH*, vol. 2498, f. 31r.

²⁵⁸ Així es desprèn de dues clàusules hereditàries del testament del pare de frare, Francesc Segurioles, fet a Amer el 14 d'octubre de 1434. Instituí hereu universal el seu fill Francesc Narcís. Pere, el que acabà professant a la Murtra, fou beneficiari d'un llegat de 1.000 florins, a més de ser el substitut en l'heretat universal en cas de mort del germà (ACA, *MH*, lligall 282, testament 83). La relació amb Girona del frare es reforça amb el nomenament com a marmessor del testament de Pere Miró, cavaller domiciliat en aquest ciutat (Joan VILLAR I TORRENT, Núria SURIÀ I VENTURA, *Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona (1144-1862)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2005, vol. 2. p. 773). En aquesta darrera publicació hi ha un gran quantitat de referències de la família Segurioles. Així, per exemple, Francesc Segurioles, que creiem que era el germà del frare, testà el 6 de setembre de 1473 a favor de la seva filla Anna. Si moria sense descendència, però, l'heretat universal havia de recaure en el nebot, Pere Guerau de Segurioles, circumstància que acabà succeint (vol. 2, p. 779, 904).

²⁵⁹ Atorga poders per reclamar un deute (AHPB, Antoni VINYES, *XXXX manuale comune*, 1457, juny, 18 – 1458, juliol, 3, f. 8v).

²⁶⁰ Va anar fins a Girona per denunciar a les autoritats diocesanes gironines dos frares fugitius (doc. 92).

²⁶¹ Rafael Ferran pagà 6 lliures i mitja a l'hereu d'un carnisser de Tarragona arran d'un préstec el primer de març de 1477 (AHPB, Antoni VINYES, *L quartum manuale comune*, 1476, febrer, 13 – 1478, març, 17, p. 47r-47v) i el 31 de desembre de 1483 el prior del monestir, Benet Santjoan, donà poders a Joan Barceló, agricultor tortosí, perquè reclamés a Antoni Senc, pare de Tortosa, els diners que devia a Rafael Ferran (vegeu nota següent).

²⁶² ACA, *MH*, vol. 3779, f. 3r.

²⁶³ És qualificat de conventual de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron en un instrument en el qual feu de testimoni (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1494, febrer, 13 – 1495, juny, 10, f. 22v).

Ramon Rovira		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	16.03.1436	Consta a Concabella ²⁶⁴
	19.01.1440	Primer capítol (M5)
	16.01.1448	Darrer capítol (M6)
	No apareix en el capítol del dia 27.08.1460 (M12)	

Salvi Espriu		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	1495-1498	Vestició de l'hàbit

Salvi Regàs		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	27.08.1460	Primer capítol (M12)
	29.01.1461	Darrer capítol (M14)
	No apareix en el capítol del dia 29.01.1464 (M15)	

Salvi Tordera		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	1486-1489	Vestició de l'hàbit

Donats

Antoni Olzinelles		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Abans d'entrar en el monestir era formenter ciutadà de Barcelona. Des de 1468 actua com a procurador del monestir (taula 13c)	
	15.07.1473	Primera referència ²⁶⁵
	26.11.1476	Darrera referència ²⁶⁶
	1475-1478	Vestició de l'hàbit de convers ²⁶⁷

Bartomeu Romic		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	Fill de Pere Romic, de Sant Jaume de Viladrover ²⁶⁸	
	28.04.1495	Primera referència ²⁶⁹
	10.01.1497	Darrera referència ²⁷⁰

Bartomeu Tort		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	31.05.1478	Contracte de donació (doc. 74)
	1498-1501	Vestició de l'hàbit de convers ²⁷¹

²⁶⁴ ACA, MH, vol. 2527, f. 51r.

²⁶⁵ Féu de testimoni d'un instrument, on és qualificat de donat de Sant Jeroni de la Murtra (AHPB, Antoni VINYES, *Manuale comune LII*, 1473, juny, 29 – 1474, novembre, 28, s. f.).

²⁶⁶ En qualitat de procurador del procurador general del monestir, nomenà àrbitres en una qüestió relacionada amb Francesc Vic (AHPB, Antoni VINYES, *L quartum manuale comune*, 1476, febrer, 13 – 1478, març, 17, f. 35v-36r).

²⁶⁷ Com que consta com a donat abans d'aquest trienni, tot sembla indicar que Antoni Olzinelles abandonà aquest estat per vincular-se al monestir com a frare convers. A més, Francesc Talet no utilitza l'expressió de vestir l'hàbit quan parla de la recepció de donats (Talet, p. 213).

²⁶⁸ Vegeu la nota següent.

²⁶⁹ Va atorgar poders a un particular perquè reclamés drets i béns que li corresponien (Carles DÍAZ MARTÍ, «Donats jerònims...», p. 162, doc 4).

²⁷⁰ Rebé l'autorització de Florença, vídua de Rafael Cavaller, per informar un canonge de Barcelona que havia cedit el deute que tenia al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Tot i que el nom que apareix en el document és Bartomeu Tomic, creiem que és el mateix perquè és qualificat de donat (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1496, agost, 17 – 1497, setembre, 22, s. f.).

²⁷¹ El cronista diu d'ell que era frare llec i que en el trienni 1495-1498 va construir el campanar de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (Talet, p. 264).

Bernat Martí		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Bracer de Quart (València)	
09.05.1477	Contracte de donació (doc. 69)	
07.07.1491	Darrera referència ²⁷²	

Bernat Montserrat		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Natural de Guàrdia Lada de la vila de Cervera. El 1477 consta com a bracer i habitant a Sant Jeroni de la Murtra (taula 23b).	
1498-1501	Recepció	
08.02.1501	Darrera referència ²⁷³	

Caterina Parellada		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	Filla de Joan Ribot, mariner de Sant Feliu de Guíxols, i de Joana i muller de Francesc Parellada. No tenia fills. Es fa donada amb el seu marit. ²⁷⁴	
27.08.1479	Contracte de donació ²⁷⁵	
05.07.1480	Darrera referència ²⁷⁶	

Florença Cavaller		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	Filla de Tomàs Castelló, de Sant Celoni, i vídua de Rafael Cavaller, doctor en lleis de Barcelona	
25.11.1496	Donació ²⁷⁷	
	Va morir a final de 1499 o principi de 1500 ²⁷⁸	

Francesc Parellada		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	Fuster ciutadà de Barcelona casat amb Caterina. No tenia fills. ²⁷⁹	
27.08.1479	Contracte de donació ²⁸⁰	
	Consta com a difunt el 5 de juliol de 1480 ²⁸¹	

Francesc Portella		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
	Brodador, fill de Julià Portella, corredor de pelfa de Barcelona ²⁸²	
27.08.1479	Contracte de donació ²⁸³	

Guillem Andreu		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Ferrer, natural de l'Espluga de Francolí	
27.07.1457	Referència única ²⁸⁴	

Guillem Pràxens		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
1498-1501	Recepció	

²⁷² Féu de testimoni d'un instrument notarial, en què consta com a donat (doc. 103).

²⁷³ Consta com a donat quan féu de testimoni del capítol conventual M111.

²⁷⁴ Vegeu nota següent.

²⁷⁵ ADB, *PSJVH*, carpeta 2.

²⁷⁶ En el document de la nota anterior, consta que el dia 5 de juliol de 1480 el seu marit, Francesc Parellada, era mort. Cal entendre, doncs, que ella aleshores era viva.

²⁷⁷ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1496, agost, 17 – 1497, setembre, 22, s. f.

²⁷⁸ Els jerònims feren pagaments arran del seu sepeli el 14 de gener de 1500 (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1499, novembre, 4 – 1500, juliol, 6, f. 34r-34v).

²⁷⁹ Vegeu nota següent.

²⁸⁰ ADB, *PSJVH*, carpeta 2.

²⁸¹ En el document anterior consta com a mort el dia referit.

²⁸² Vegeu nota següent.

²⁸³ Carles DÍAZ MARTÍ, «Donats jerònims...», p. 159 (doc 1). Correspon al capítol V19.

²⁸⁴ Testimoni del capítol conventual M10.

Guillem Rius		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>	
	Consta com a bracer i habitant a Sant Jeroni de la Murtra l'any 1474 (taula 23b)		
01.01.1487	Referència única ²⁸⁵		

Jaume Joan		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>	
	Fill de Jaume Joan, pagès de les Pallargues, i de Francina. Abans d'ingressar en l'orde dels jerònims, havia estat frare laic de l'orde del Carne. ²⁸⁶		
09.06.1499	Contracte de donació (doc. 122)		

Jaume Vidal		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>	
	Nascut a Lleida		
13.01.1468	Contracte de donació (doc.50)		

Joan Avisanda		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>	
	Natural de la Torre del Compte (Terol) i fill de Gabriel Avisanda, agricultor d'aquesta localitat, i de Caterina		
07.03.1491	Consta en el monestir, tot i que no es diu que fos donat ²⁸⁷		
11.09.1491	Contracte de donació (doc. 104)		
	El 4 de juny de 1499 era a Saragossa, per la qual cosa la comunitat de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron va reclamar al prior i al vicari del monestir de Santa Engràcia la seva detenció i retorn al monestir ²⁸⁸		

Joan Miquel		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>	
	Natural de Sant Martí Sarroca, d'on eren els seus pares, Pere Miquel i Francina		
24.04.1491	Contracte de donació ²⁸⁹		

Jordi de Mendoza		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>	
	Natural de les parts de Berberia, havia estat esclau d'Íñigo de Mendoza, virrei de Sardenya. Havia aconseguit la llibertat abans d'entrar en el monestir.		
03.12.1497	Contracte de donació ²⁹⁰		

Pere Blasco		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>	
	Paraire de draps de llana i fill d'Alfons Blasco, agricultor de Burgos, i de Maria.		
28.09.1477	Contracte de donació ²⁹¹		
	El 31 de desembre de 1478 ja estava desvinculat del monestir perquè es va anul·lar el contracte de donació ²⁹²		

Pere Cerdà		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>	
	Doctor en lleis i ciutadà de Barcelona, natural de Mallorca. Casat amb Esperança.		
21.02.1472	Contracte de donació (doc. 58)		
	El 10.04.1472 consta com a difunt ²⁹³		

²⁸⁵ Testimoni de la donació del novici Jaume Jeroni (ACA, *MH*, vol. 3779, f. 13r).

²⁸⁶ El vicari general del bisbat de Barcelona, Antoni Codó, l'absolgué dels vots fets a l'orde del Carne el 15 de maig de 1499 (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1499, març, 8 – 1499, octubre, 29, s. f.). Les dades de filiació procedeixen del document de la nota següent.

²⁸⁷ Es diu que era de Vall-de-roures, població molt propera a Torre del Compte (taula 23a).

²⁸⁸ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1499, març, 8 – 1499, octubre, 29, s. f.

²⁸⁹ Carles DÍAZ MARTÍ, «Donats jerònims als protocols del notari Narcís Gerard Gili (segle XV)», p. 161 (doc. 3).

²⁹⁰ Carles DÍAZ MARTÍ, «Donats jerònims als protocols del notari Narcís Gerard Gili (segle XV)», p. 162-163 (doc. 5).

²⁹¹ Carles DÍAZ MARTÍ, «Donats jerònims als protocols del notari Narcís Gerard Gili (segle XV)», p. 160, doc. 2.

²⁹² *Ibid.*

²⁹³ AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 29r.

Pere Teixidor		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Flaquer natural de Saragossa. Té 18 anys quan es fa donat del monestir	
29.06.1477	Contracte de donació ²⁹⁴	

Ponç Suquer		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Sastre (Talet, p. 264)	
1495-1498	Recepció com a donat	

Rafael Osona		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
	Prevere de Barcelona	
11.09.1470	Contracte de donació (doc. 54)	
12.10.1474	Darrera referència, greument malalt ²⁹⁵	
El 03.10.1476 consta com a difunt ²⁹⁶		

No determinats

No sabem si eren frares ordenats o conversos els tres religiosos següents:

Bernardí Guassó		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
1498-1501	Vestició d'hàbit	
No apareix en el capítol del 08.02.1501 (M111)		

Joan de Tiló		<i>Sant Jeroni de la Vall d'Hebron</i>
29.04.1476	Única referència ²⁹⁷	
<i>monestirs jerònims castellans</i>		

Mateu Peres		<i>Sant Jeroni de la Murtra</i>
1424-1442	Professió	
No apareix en els capítols dels dies 16.10.1428 (M4), 19.01.1440 (M5), 16.01.1448 (M6) i posteriors.		

²⁹⁴ AHPB, Antoni VINYES, *L quartum manuale comune*, 1476, febrer, 13 – 1478, març, 17, f. 59r-59v.

²⁹⁵ Féu una declaració jurada estant greument malalt al llit (AHPB, Antoni VINYES, *Manuale comune LII*, 1473, juny, 29 – 1474, novembre, 28, s. f.).

²⁹⁶ Així consta en una sentència arbitral d'Andreu Solzina i Jaume Antoni, doctors en ambdós drets, sobre l'heretat de Rafael Osona (AHPB, Antoni VINYES, *Manuale comune LII*, 1473, juny, 29 – 1474, novembre, 28, s. f.).

²⁹⁷ El capítol privat li donà llicència per fer professió a Sant Bartolomé de Lupiana o en un altre monestir jerònim castellà (Actas, vol. 2, f. 15r).

La població

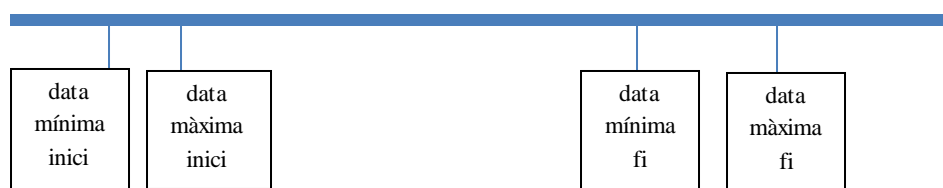
Ordenats

Introducció

Per poder analitzar la gran diversitat de situacions que es donen en les biografies dels frares, fem ús del concepte d'estada. L'estada es defineix com un període en el qual un frare pertany a una comunitat monàstica i hi viu de forma regular, sense que això impedeixi que surti del clos monàstic per fer la visita d'una altra casa religiosa, assistir a un capítol general o privat de l'orde o, simplement, fer alguna gestió relacionada amb l'activitat de la seva comunitat.

El nostre objectiu és determinar, per a cada religió, el conjunt d'estades que féu en alguns dels dos monestirs jerònims catalans. El cas més habitual és el frare que professa en un monestir i s'hi queda fins al final del seus dies. Tan sols tindria una estada. Seria el cas, per exemple, de Lluís Ferrer o de Rafael de Vallseca. N'hi ha, però, que presenten diferents estades. Guillem Fuster, per posar-ne un cas, en tindria tres: una d'inicial, la de professió, a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, una segona a Sant Jeroni de la Murtra, on hi exercí de prior, i una tercera novament a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

Totes les estades tenen un inici i una finalització que les delimiten cronològicament. Per tant, un cop determinades les estades de tots els frares, el següent propòsit serà establir aquestes dates límit. Tal com s'ha dit en la introducció, s'haurà de modelitzar aquest emmarcament cronològic amb la incertesa inherent a les nostres fonts documentals. I això s'aconseguirà amb l'establiment de dues dates extremes, tant per a l'inici com per a la fi. D'aquesta forma, s'establiran marges temporals que implicaran una data mínima i una data màxima d'inici, així com una data mínima i una data màxima de finalització.

Finalment, un dels nostres objectius serà determinar tant la causa de l'inici com la de finalització. Això ens aporta molta informació, ja que no és el mateix que una estada suposi la primera d'un frare en un monestir jerònim i que comporti la seva professió que no pas que vingui d'un altre monestir perquè ho ha sol·licitat el frare o perquè l'han obligat a fer-ho. En aquest mateix sentit, però aplicat a les finalitzacions de les estades, no és el mateix el frare que l'acaba per defunció després d'una trajectòria llarga en el monestir que aquell que abandona la vida monàstica. El percentatge de cadascuna d'aquestes casuístiques aportarà lògicament informació molt valuosa sobre l'arrelament de les vocacions en els dos monestirs jerònims catalans.

Les estades

El primer objectiu és definir les estades de tots els religiosos ordenats. I aquí topem amb una primera dificultat que prové de l'escassetat de les fonts documentals. Quan podem considerar que un frare està fora del monestir i, per tant, ha finalitzat la seva estada? Lamentablement no es registrava la sortida del frare o, si es feia, no ha pervingut fins als nostres dies. Tan sols en podem estar segurs en aquells pocs casos en què coneixem la data de defunció o que canviaren de monestir. Però, per a la resta, ens movem per indicis.

Tots els frares tenen, òbviament, com a mínim una estada. Com que hem identificat 125 frares d'orde sagrat, tenim, doncs, com a mínim 125 estades. Si, a més, els frares estan presents en els dos monestirs jerònims catalans en períodes diferents, n'hem de comptar més. Amb dues trobem Baltasar Piquer, Bartomeu Piera, Bernardí Jaume, Gabriel Ferrer, Guillem Boadella, Guillem Carbonell, Jeroni Vilanova, Joan Febrer, Romeu Borrell i Tomàs Carrasquer, i amb tres Guillem Fuster, Jaume Poal, Jaume Tàpies, Joan Ponç, Joan Tomàs i Pere de Rocabertí. Això suposa 22 estades més sobre les 125 anteriors. En total, 147.

Però què passa amb aquells frares que no canvien de monestir però que presenten discontinuïtats en la seva presència? Aquest fet ens obliga a determinar el criteri per considerar quan un frare ja no vivia en aquella comunitat, és a dir, n'havia marxat. Evidentment, si l'absència és definitiva, és a dir, no apareix en cap capítol conventual més, hem de concloure que és el final d'una estada. Però hi ha casos en què els frares deixen de participar en un o diversos capítols i després hi tornen a aparèixer.

Per exemple, Jaume Julià formava part de la comunitat de Sant Jeroni de la Murtra, ja que consta, present o explícitament consignat com absent, en els capítols compresos entre el 16 d'octubre de 1428 (M4) i el 29 de gener de 1464 (M16), excepte el del 27 de juliol de 1457 (M10). La qüestió és: no consta en el capítol perquè no formava part de la comunitat o simplement no hi pogué assistir per qualsevol altra raó? Si responem que no formava part de la comunitat, haurem de considerar dues estades, una anterior a la data del 27 de juliol de 1457 i una altra de posterior.

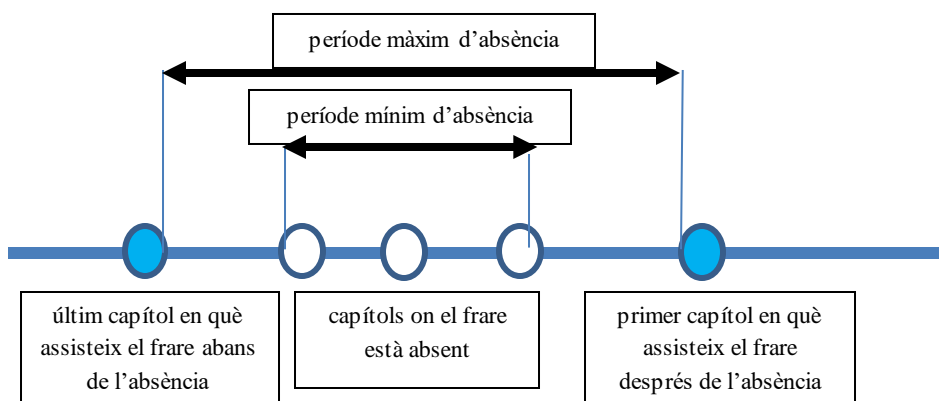
Si no tenim més dades que la participació en els capítols conventuals per decidir aquesta qüestió, ens movem en el terreny sempre difícil de les hipòtesis. Tanmateix, una cosa és evident. Si el nombre de capítols en què el frare no apareix és relativament gran i s'allarga durant força temps, la probabilitat que no formi part ja de la comunitat és més alta que si l'absència és puntual. Lògicament, el fet de determinar l'absència continuada d'un frare en un monestir està absolutament lligada a comptar amb un bon nombre de dades que confirmi aquesta absència. En el nostre cas, això implica que tinguem un nombre significatiu de capítols continuats en què el frare no participa. Si no és així —és a dir, els capítols estan molt espaiats en el temps—, tan sols amb una absència és arriscat inferir que el frare no estava en el monestir.

Dos exemples permetran copsar la importància de comptar amb un nombre important de capítols per determinar les absències. D'una banda, sabem que Bernat Savall va participar en el capítol del 7 d'octubre de 1474 (M37), no consta en el que se celebrà tres mesos i mig després, el 29 de gener de 1475 (M38), i va tornar a aparèixer al cap de dues setmanes (13.02.1475, M39). No creiem que en un lapse de temps de quatre mesos Bernat Savall fes el procés d'abandonar la comunitat i tornar-s'hi a incorporar. En un temps tan limitat no tindria sentit que hagués fet de

prior en algun monestir jerònim ni que decidís ingressar en un altre monestir. Tot sembla indicar que la seva absència fou deguda al fet de no ser al monestir el dia de la reunió capitular. Potser estava visitant alguna altra casa religiosa, acomplint algun encàrrec de l'orde, fent gestions per a la comunitat, patia una malaltia, etc. En canvi, una absència del mateix frare anys abans, en un període on el nombre de capítols és molt més baix en comparació a la dècada de 1470, representa una incògnita. Concretament, Bernat Savall no va participar en el capítol del 6 de novembre de 1453 (M9), però sí en els immediatament anterior i posterior, que foren el 17 de desembre de 1450 (M8) i el 27 de juliol de 1457 (M10). Estigué Bernat Savall absent de la comunitat entre 1450 i 1457? O fou tan sols una absència puntual? La primera situació implicaria interrupció de l'estada i la segona no. No tenim elements documentals per determinar-ho.

Analitzem les absències dels capítols conventuals dels dos monestirs jerònims. A tal efecte, n'hem elaborat una llista. En total són 86, 36 de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i 50 de Sant Jeroni de la Murtra. Els percentatges, 41'9% i 58'1% respectivament, són força semblants a la proporció de capítols de cada monestir, que són aproximadament del 40 i 60%. Val la pena comparar les absències detectades amb el conjunt d'assistències. A Sant Jeroni de la Vall d'Hebron en comptem 735 i a Sant Jeroni de la Murtra 1.148. Per tant, la comparativa d'absències i assistències ens porta a valors al voltant del 5%, la qual cosa mostra que, independentment de la causa de l'absència –sigui per un abandonament del monestir, sigui per gestions o malaltia– l'assistència en les reunions capitulars i la continuïtat de la comunitat fou la norma comuna en els dos monestirs.

Per quantificar les absències, per a cadascuna d'elles s'han calculat dues variables bàsiques. En primer lloc, el període en què sabem segur que el frare no participà en capítols conventuals, que anomenem període mínim d'absència (PerAbsMin). D'altra banda, cal tenir en compte els capítols anterior i posterior a la seva absència perquè representen, òbviament, els extrems del període màxim d'absència (PerAbsMax). Posem-ne un exemple. Jaume Tàpies no consta en els capítols V14 (27.10.1469), V15 (26.07.1470) i V16 (12.03.1472). El PerAbsMin s'acosta als dos anys i mig, que és el temps aproximat entre el 27 d'octubre de 1469 i el 12 de març de 1472. Com a mínim, Jaume Tàpies estigué fora del monestir durant aquest temps. Els capítols anterior i posterior a aquesta absència són dels dies 22 de juliol de 1465 (V13) i 11 d'abril de 1475 (V17). Per tant, seria possible, almenys sobre el paper, que Jaume Tàpies hagués marxat el dia següent al capítol V13 i hagués tornat el dia anterior a l'V17, prop d'una dècada més tard. Per a cadascuna de les absències, s'han escrit les dates necessàries per calcular el PerAbsMin i el PerAbsMax. També s'hi han incorporat, si es tenen, dades referides als frares durant aquestes absències. Aquesta informació es troba a les taules 6a i 6b per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i de la Murtra respectivament.

L'objectiu és discriminar quins d'aquests casos són absències reals. Per fer-ho, fem ús de la metodologia d'analitzar els casos coneguts i aplicar-ne les conclusions als desconeguts. Afortunadament, amb l'ajut d'altra documentació diferent als capítols conventuals es poden determinar amb seguretat 38 casos (44'2%), dels quals tan sols suposen una interrupció de l'estada del frare els de Guillem Fuster, Jaume Tàpies, Gabriel Ferrer, Jeroni de Vilanova, Jaume Poal i Bernardí Jaume. Es pot comprovar que en quatre casos el PerMinAbs és major o igual a 2'5 anys. Correspon a dos frares que exerciren de priors en altres monestirs, la qual cosa implica una interrupció de tres anys, que és la durada d'un priorat, una sortida de l'orde que s'allargà més de cinc anys i una fuga. Dels altres dos només consta una sola absència en un capítol conventual, però sabem que no formaven part de la comunitat: Jeroni Vilanova perquè era prior a Cotalba i Jaume Poal perquè sabem que s'estava a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron en lloc del seu monestir de professió, que era Sant Jeroni de la Murtra.

De les absències que no suposen una interrupció de l'estada del frare en el monestir, hi ha només nou casos en què el PerMinAbs és superior a un dia. D'aquests, sis són iguals o inferiors a un any, un és de 2 anys, un de 2'5 anys i un darrer de 3 anys. Els que tenen valors més alts corresponen a frares que exerciren tasques de representació i gestió en el monestir, generalment procuradors generals (Joan Moner, Joan Garriga i Reginald Ende).

Respecte als que PerMinAbs és d'un dia –perquè l'absència és només d'una reunió capitular- el PerMaxAbs, que depèn dels capítols anterior i posterior, només en un cas dels 21 (4'8%) supera els 3 anys, essent majoritari els que es mouen per sota dels dos anys (66'7%). Cal tenir en compte, com ja hem comentat, que el PerMaxAbs és una dada que només té un certa representativitat si el nombre de capítols al voltant d'una absència és relativament alt. Però si fos així, el PerMinAbs també reflectiria un valor alt si l'absència fou realment prolongada en el temps.

Amb aquestes dades ja podem extreure conclusions. Podem dir que valors de PerMaxAbs inferiors a 2 anys cal considerar-los com a continuïtat d'estada per part del frare. Dos anys és un temps relativament llarg per a un procés de sortida i posterior ingrés en un mateix monestir, sobretot si tenim en compte que estem parlant del període màxim, ja que només podem garantir que el frare estigués absent en el període que marca el PerMinAbs. Les dades dels frares que realment eren fora del monestir ens ho avalen. Si els valors són superiors, cal tenir present si el frare era prior o procurador de la comunitat, ja que es pot fer la hipòtesi que les absències foren propiciades per les seves ocupacions, com passa per a Joan Moner, Joan Garriga i Reginald Ende.

Si apliquem aquests criteris als 48 casos en què no tenim certesa de la continuïtat o interrupció de l'estada del frare per altra documentació, només podem atribuir amb certes garanties a interrupcions de les estades a cinc, que són Bernat Colomer, la primera interrupció de Gabriel Ferrer i Pere Girona, Miquel Piquer i Jaume Negrell. Els dos darrers perquè l'absència mínima és igual o superior als vuit anys, Bernat Colomer i Pere Girona perquè és de dos, però no consta que tinguessin cap tasca de gestió en el monestir, i Gabriel Ferrer perquè, tot i que l'absència mínima és de sis mesos –la màxima supera els quatre anys-, no tan sols no tenia cap responsabilitat directiva en el monestir, sinó que també consta que s'havia fugat més d'una vegada. Aquests cinc casos eleven el total d'estades de 147 a 152.

N'hi ha uns quants en què no ens podem definir amb les dades disponibles, ja que ens sembla molt agosarat considerar que un frare no formava part del monestir amb l'única informació de no haver participat en una única reunió capitular en un període en què no en tenim gaires. Serien els casos de Valeri Bernat, Antic Nebot, Bernat Savall i Bartomeu Piera. Creiem que, atès el percentatge d'interrupcions reals de l'estada d'un frare que considerem certes o altament

probables, que són 11 de 86, a voltant del 13%, difícilment més d'un d'aquests casos correspondria a una sortida real del monestir, malgrat que no podem descartar que ho fossin tots. Tanmateix, optarem per l'opció de considerar que s'hi mantingueren. Ens sembla el més raonable.

En el quadre següent resumim el resultat de l'anàlisi de les estades dels frares d'orde sagrat que formaren part dels dos monestirs jerònims catalans:

Nombre estades	Frares	Percentatge	Estades totals
1	105	84'0%	105
2	13	10'4%	26
3	7	5'6%	21
TOTAL	125	100%	152

L'inici de les estades

Un cop identificades les estades dels frares ordenats, cal fer dues tasques fonamentals: trobar-ne la causa i el seu enquadrament cronològic. La primera causa de l'inici d'una estada en un monestir és el propòsit d'un candidat de fer-se i formar-se com a religiós jerònim. És la primera vinculació amb una comunitat monàstica i el salt de la vida civil a la vida religiosa. L'inici d'aquesta estada implica la vestició de l'hàbit i, després d'un període de noviciat, la professió amb els corresponents vots de pobresa, obediència i castedat.

D'altra banda hi hauria la resta d'estades, que poden ser degudes al trasllat, forçat o no, d'un religiós des d'una casa religiosa a una altra. Això no implica que el frare que arribava a causa d'un trasllat no acabés fent professió en el segon monestir. Malgrat que hi professés, però, no considerem que sigui una estada de professió perquè no era la seva primera vinculació, aquella que va escollir per fer-se religiós. La tipologia i el tipus d'anàlisi d'una i altra estades no es poden fer alhora perquè responen a paràmetres diferents.

Les estades de professió només poden ser les primeres de cada frare i per identificar-les cal fixar-se únicament en el primer monestir de la seva fitxa biogràfica. Si hi apareix el frare com a novici o consta la data de la seva professió o se sap, per altra documentació, que hi professà, aquella és, amb tota seguretat, una entrada de professió. Si, per contra, consta que procedia d'una altra comunitat monàstica –seria el cas, per exemple, dels frares fundadors dels dos monestirs–, aleshores aquesta primera entrada no es pot considerar com a tal.

En cas que no comptem amb aquesta informació, que permet una identificació segura, un indici que es tracta d'una estada de professió és que el frare rebí ordenacions clericals sent membre d'aquest monestir. Com hem comentat, un dels objectius de l'orde és que el religiós profés rebés l'ordenació sacerdotal perquè pogués complir amb les obligacions espirituals pròpies de l'orde, especialment la celebració de sufragis. Lògicament, aquest pas fins al sacerdoci havia de passar per l'acolitat, el sotsdiaconat i el diaconat. Ara bé, aquests elements són indicis, però no segurs i plantegen casos dubtosos.

Que el frare no s'ordenés cap vegada com a membre del monestir jerònim que apareix en primer lloc a la seva fitxa biogràfica, no implica que no hi professés, ja que podria haver-se

vinculat a la comunitat essent ja prevere. Així fou per a Benet Rosseta, Joan Triter i Pere Torra, que eren preveres quan professaren com a jerònims. El problema és que en alguns casos no tenim forma de saber, amb les dades de què disposem, si els frares que no s'ordenaven sent jerònims procedien d'altres monestirs o bé professaren a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron o a Sant Jeroni de la Murtra havent fet ja tota la carrera sacerdotal. En aquesta circumstància hi trobem Bartomeu Campanya, Llorenç Frigola, Pere de Sitges i Pere Moner.

I si, essent jerònims, tan sols s'ordenaren de sacerdots? Tenim el cas de Jeroni Verdaguer. Ben podria ser que procedís d'un altre monestir jerònim, tal com veiem, per exemple, en Antoni Reve, un dels fundadors de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Quan va venir a Catalunya encara no era prevere i, després de professar en el monestir fundat per la reina Violant, va ordenar-se sacerdot. En quin cas està Jeroni Verdaguer? No tenim elements per decidir-ho. I els que tan sols consten com a jerònims quan s'ordenen de diaques? Procedien d'un altre monestir jerònim? Així és per a Miquel Reiner, un dels vuit frares de Cotalba que fundaren la Vall d'Hebron. En sentit contrari, tres frares que també consten com a jerònims quan s'ordenaren de diaques eren professors dels monestirs catalans. Són Andreu Maig, Bernardí Jaume i Bernat Colomer (Talet, p. 136). En quin cas es troben les entrades de Gabriel Ferrer, Joan Boil i Nicolau Martí, que apareixen com a jerònims a partir de rebre el diaconat de les autoritats diocesanes barcelonines? No tenim resposta, tot i que sí podem dir que, dins la incertesa, és més probable que fossin estades de professió que en el cas de Jeroni Verdaguer. És a dir, que quan més avall de l'escala clerical són les primeres ordenacions dels jerònims, més probable és que la seva estada sigui de professió. El cas límit seria el de l'acòlitat. De fet, nosaltres hem considerat que si a un frare l'ordenen com acòlit o sotdiaca essent jerònim, és que estava en el seu primer monestir. En canvi, els que no s'ordenaren o ho feren a partir del diaconat o el preverat, els considerem dubtosos.

Tanmateix, fem una excepció per al període inicial de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. I això per diferents raons. Tot i que, segons els nostres criteris, els primers a professar haguessin estat Joan Teixidor i Joan Febrer, una de les nostres fonts afirma que els dos primers professors d'aquest monestir foren Jaume Sapila i Rafael Saclosa. Per tant, els frares que s'ordenaren abans no considerem que feren estada de professió, sinó que venien d'altres monestirs jerònims. Així serà considerat per a Joan Teixidor, Joan Febrer i Guillem de Boadella. Els dos darrers, a més, consten com a professors de Sant Jeroni de Cotalba.

A la taula següent es resumeixen les dades dels frares jerònims ordenats respecte a la tipologia de la seva primera estada:

Primeres estades	Nombre	Percentatge
Estades de professió	95	76'0%
Entrades no de professió	21	16'8%
Entrades dubtoses	9	7'2%
TOTAL	125	100%

Del total d'estades de professió, 51 són de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (53'7%), 43 són de Sant Jeroni de la Murtra (45'3%) i un no sabem a quin dels dos monestirs va pertànyer (Guillem Mercer). Aquest lleuger avantatge de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron cal atribuir-lo, almenys en part, al fet que el període temporal és més gran que a Sant Jeroni de la Murtra, fundat

vint anys més tard.²⁹⁸ Els percentatges no varien si s'inclouen a la llista els deu casos dubtosos. Se situarien en un 54'8% per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i un 44'2% per a Sant Jeroni de la Murtra.

Estades de professió

El següent pas és fixar la data de professió dels 95 frares que professaren per primera vegada a Sant Jeroni de la Murtra o Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Malauradament, aquesta és una dada que només tenim en 15 frares jerònims ordenats (15'8%), és a dir, aproximadament un de cada sis. Quant a la resta, haurem de modelitzar la incertesa, tot fixant un marge temporal de confiança en què es trobi la professió del frare. Aquest marge de confiança ve definit per dues dates: la data mínima de professió (DMinP) i la data màxima de professió (DMaxP), que serien, de fet, la data mínima d'inici i la data màxima d'inici d'aquest tipus d'estades. Aquest marge s'extrapolà a partir de les altres dades de què disposem, tot utilitzant les conclusions a què podem arribar amb aquells frares dels quals sí en sabem la data de professió.

Apliquem aquest procediment en primer lloc a aquells frares dels quals tenim constància documental que eren novicis en una certa data. Hi ha tres religiosos dels quals tenim la data de professió i cronologia del seu noviciat. Són Francesc Jasso, Jaume Negrell i Miquel Estela. Tots compleixen el criteri que eren novicis un any abans de professar, excepte Jaume Negrell, que consta com a novici el 4 de juny de 1458 i professà el 3 d'agost de 1459. Per tant, havia passat un mica més d'un any. Per tant, marquem un interval d'un any i tres mesos de marge entre la consideració de novici i la professió monàstica.

Per exemple, Antoni Joan de Bellfort era novici el 5 de juliol de 1495, tal com es pot veure en la seva fitxa. Com que el noviciat durava un any, al qual hi afegim tres mesos suplementaris de marge, hi ha dues possibilitats extremes: que aquell fos el primer dia del seu noviciat, la qual cosa implicaria que professés el 5 d'octubre de 1496, o que fos l'últim i, per tant, professés el dia següent (06.07.1495). L'interval seria, doncs, del 6 de juliol de 1495 (DMinP) al 5 d'octubre de 1496 (DMaxP). Quan només disposem d'una data, l'interval de confiança és d'un any i tres mesos. En canvi, si tenim constància del novici en dues o més dates diferents, el marge temporal en què situem la professió es fa més curt. Veiem-ne un cas. Francesc Vic, de Sant Jeroni de la Murtra, era novici l'11 de febrer de 1468 i el 2 d'agost de 1468. El primer dia que podia professar seria el següent de la data més tardana, és a dir, el 3 d'agost de 1468, i el darrer, un any i tres mesos més tard de la data més allunyada en el temps, l'11 de maig de 1469. L'interval queda restringit. Aquesta inferència la podem aplicar a un total de dotze religiosos.

També podem inferir informació de la professió a partir del primer capítol en què va participar el frare. En els setze casos en què sabem la data de professió, el frare és registrat en un primer capítol celebrat sempre després de la seva professió. És cert que no sempre participa en el primer capítol que se celebra en el monestir després que hagi professat, però sí que és cert que

²⁹⁸ De fet, de tots els anys estudiats, que són 194, n'hi ha 107 de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i 87 de Sant Jeroni de la Murtra. Els percentatges respectius són del 55'2% i 44'8%, molt semblant al repartiment de les vocacions.

sempre és en un capítol posterior. A la taula següent hi ha les dades sobre participació en capítols posteriors a la professió d'aquells frares dels quals sabem el dia que professaren:

Frare	Professió	Capítols posteriors en què no apareix	Primer capítol en què apareix
Francesc Jasso	16.02.1494	06.04.1494 (V44) 07.09.1494 (V45) 23.11.1494 (V46)	04.07.1495 (V47)
Francesc Sans	12.02.1484	--	18.09.1485 (V34)
Guillem Fuster	29.09.1471	12.03.1472 (V16)	11.04.1475 (V17)
Jaume Martorell	24.02.1429	--	04.03.1453 (V5)
Jaume Negrell	03.08.1459	--	27.08.1460 (M12)
Jaume Planes	28.11.1428	--	19.01.1440 (M5)
Jaume Sapila	28.03.1400	--	11.03.1412 (V3)
Jaume Vidal	29.06.1480	--	30.11.1480 (V28)
Joan Lledó	02.10.1456	--	28.03.1457 (V7)
Joan Moner	15.03.1457	28.03.1457 (V7)	09.04.1458 (V9)
Joan Prujó	28.10.1457	--	09.04.1458 (V9)
Joan Triter	25.12.1484	--	18.09.1485 (V34)
Miquel Estela	20.05.1479	08.07.1479 (V61) 10.10.1479 (V62) 16.01.1480 (V63) 19.03.1480 (V65)	16.07.1480 (M68)
Pere Febrer	19.04.1446	--	16.01.1448 (M6)
Rafael Saclosa	27.03.1402	--	11.03.1412 (V3)
Valeri Bernat	15.08.1474	11.04.1475 (V17) 11.06.1476 (V18) 13.10.1476 (V19) 10.03.1477 (V20) 20.04.1477 (V21) 28.09.1477 (V23)	22.07.1479 (V24)

De la mostra anterior es conclou que no hi havia cap frare que participés en un capítol si no havien transcorregut almenys 5 mesos des que havia professat: Jaume Vidal (5 mesos), Jaume Lledó (6 mesos), Joan Prujó (5 mesos i mig) i Joan Triter (9 mesos). També podem dir que no hi havia cap frare que no participés en un capítol si havia transcorregut un any des de la seva professió: Francesc Jasso (9 mesos), Guillem Fuster (5 mesos i mig) i Miquel Estela (10 mesos). Exceptuem aquí el cas de Valeri Bernat, molt sorprenent, ja que no assistí a capítols celebrats tres anys més tard de la data en què consta que professà. Això ens fa sospitar que la data de professió de Valeri Bernat és errònia. Més endavant hi tornarem.

Això permet establir unes noves fites de professió per a aquells religiosos dels quals desconexem la data de professió, però dels quals sí tenim constància d'assistència a capítols conventuals. D'una banda es pot dir que si va assistir a un capítol un dia determinat, aquell frare havia professat com a tard cinc mesos abans. És una fita superior (DMaxP). D'altra banda, un frare no pot haver professat un any abans del darrer capítol en què no apareix. Això marca una fita inferior (DMinP). Posem com a exemple el frare Andreu Maig, que va assistir per primera vegada al capítol del 16 de juliol de 1480 (M68). Com que hem comentat que com a mínim havien de passar cinc mesos des de la professió, no podia haver professat després del 16 de febrer de 1480 (DMaxP). Si tenim en compte que no va participar en el capítol anterior, que té data 19 de març de 1480 (M66), això implica que no podia haver professat més d'un any abans, ja que transcorregut un any ja hauria d'haver participat en capítols conventuals. Per tant, el 19 de febrer de 1479 seria una fita inferior (DMinP). Aquest criteri l'apliquem en 74 casos.

Es pot fer encara una tercera extrapolació a partir de l'ordenació dels frares. Ens fixem en la primera ordenació que es va registrar a Barcelona, independent del seu grau, ja que és la primera en la qual el religiós consta com a jerònim. Prenem novament les dades dels que sabem quan professaren:

Frare	Professió	Primera ordenació	Temps
Francesc Jasso	16.02.1494	20.12.1494	10 mesos
Francesc Sans	12.02.1484	18.09.1484	7 mesos
Guillem Fuster	29.09.1471	19.12.1472	1 any 3 mesos
Jaume Martorell	24.02.1429	24.09.1429	7 mesos
Jaume Negrell	03.08.1459	27.05.1469	9 anys 10 mesos
Jaume Planes	28.11.1428	24.09.1429	10 mesos
Jaume Sapila	28.03.1400	23.09.1402	2 anys 6 mesos
Jaume Vidal	29.06.1480	23.12.1480	6 mesos
Joan Lledó	02.10.1456	18.12.1456	2 mesos i mig
Joan Moner	15.03.1457	11.06.1457	3 mesos
Joan Prujó	28.10.1457	16.12.1457	1 mes i mig
Joan Triter	25.12.1484	--	--
Miquel Estela	20.05.1479	18.02.1479	3 mesos abans
Pere Febrer	19.04.1446	29.04.1446	10 dies
Rafael Saclosa	27.03.1402	23.09.1402	6 mesos
Valeri Bernat	15.08.1474	20.12.1477	3 anys 4 mesos

En dotze dels setze casos (75%) el temps que transcorre entre la professió i la primera ordenació com a jerònim és inferior a un any i mig. De fet, la majoria es troben en menys d'un any. Només tres casos s'escapen a la norma, atès el fet que Joan Triter no s'ordenà essent jerònim. D'una banda, novament Valeri Bernat apareix amb una forta incoherència que fa sospitar que la data de professió no és correcta. Jaume Negrell tingué una trajectòria prou accidentada, si atenem la seva fitxa, ja que, malgrat ser novici l'any 1459, estigué absent de Sant Jeroni de la Murtra entre 1464 i 1468, any a partir del qual va reprendre la seva carrera clerical. Aquesta interrupció afegeix molts anys respecte a la resta de frares. Jaume Sapila va trigar dos anys i mig per rebre l'acòlitat a principi de segle. Possiblement aquesta diferència ve donada perquè la data de professió sigui en realitat la de vestició de l'hàbit. De fet, la font no ho especifica amb claredat i deixa la porta oberta a aquesta interpretació.²⁹⁹ Tenint en compte que entre la vestició de l'hàbit i la professió s'hi podia escolar un any, això reduiria el temps entre la professió i l'ordenació com a acòlit dins el marge aproximat de l'any. Donem prioritat, doncs, al criteri d'ordenació en el cas de Jaume Sapila. D'altra banda, Miquel Estela va professar tres mesos més tard d'haver rebut l'orde d'acòlit. No és un cas únic a Sant Jeroni de la Murtra. Jeroni Pou es va ordenar de sotsdiaca essent novici i Lluís Piquer va rebre l'acòlitat tres mesos abans de fer, com a novici, una donació al monestir.

Vist això, creiem que és força raonable establir un termini màxim d'un any i mig entre la professió i la primera ordenació. Per tant, podem dir que com a tard podia haver professat tres

²⁹⁹ *Vistió y dió la profesión el padre prior fray Jayme Yvañes a dos frayles. El primero fué fray Jayme Cepila a 25 de março de 1400, que fué siete años después que se fundara este monasterio y fue prior dél, como luego diré. El 2º fué fray Raphel Seclosa, el qual hizo profesión en manos del padre fray Jayme Ivañes a 27 de março de 1402* (RBE, C-III-3, f. 319r).

mesos després d'ordenar-se per primera vegada (DMaxP) i com a d'hora un any i tres mesos abans (DMinP). Aquest tercer criteri es pot aplicar en 86 frares.

Finalment, hi ha dos frares dels quals tenim referències que ja havien professat en dates anteriors a qualsevol ordenació o participació en capítols conventuals. Quan Sant Jeroni de la Murtra renuncià al lloc de Terrades, es diu que Pere de Rocabertí havia professat feia molt poc temps, com podem veure a la seva fitxa. Creiem que un marge de sis mesos és suficient per encabir la indefinició temporal del document. Així, considerem que Pere de Rocabertí va professar entre el 18 de maig i el 18 de novembre de 1495. Pere Joan Sacreu ja havia professat el 28 d'abril de 1463, data que es pot establir com a DMaxP d'aquest religiós.

En el quadre següent resumim numèricament l'aplicació del procediment per calcular l'interval de confiança de la professió dels frares dels quals desconeixem la data de professió, que són la majoria. En total hi ha tres criteris: noviciat, participació en capítols conventuals i ordenacions clericals. Depenent de les dades disponibles de cada frare, s'han pogut aplicar un, dos o tots els criteris.

Data de professió		15 ³⁰⁰	15'8%
Sense data de professió (interval)	1 criteri	22	23'2%
	2 criteris	50	52'6%
	3 criteris	8	8'4%
TOTAL		95	100%

Si a un frare se li ha aplicat dos o tres criteris, això implica que tenim més d'una data mínima (DMinP) i data màxima (DMaxP) de l'interval de professió. Lògicament, de totes les mínimes que tenim seleccionem la més alta i la més baixa de totes les màximes.

Per validar la coherència del conjunt, la data màxima final ha de ser major a la data mínima final calculada. Hi ha sis casos en què no és així i cal analitzar-ne la causa. Els hem de comparar amb els 72 en què no apliquem tan sols un criteri, ja que si només se n'aplica un, òbviament no hi pot haver cap tipus d'incoherència. Percentualment representen un 8'3%. Analitzem-los un a un.

En primer lloc, hi ha Antoni Joan de Bellfort. Segons els criteris que hem emprat, és incoherent que fos novici el 5 de juliol de 1495 i no assistís al capítol conventual del 31 d'agost de 1498, ja que havien transcorregut tres anys (M61). De fet, hauria d'haver assistit, almenys, als capítols celebrats a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron els dies 3 de desembre de 1497 (M59) i 1 d'abril de 1498 (M60). Però sabem que el 1497 va ser a Roma per aconseguir la unió del priorat de Sant Pere dels Arquells a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.³⁰¹ Encara hi era el setembre de 1498, ja que en aquella data Francesc Pellisser, beneficiat de Sant Bartomeu de València, li va fer un préstec de 60 lliures, que la comunitat va saldar l'any següent.³⁰² Per tant, no assistí als capítols perquè era fora del clos monàstic.

³⁰⁰ No comptem la data de professió de Jaume Sapila perquè considerem més probable que sigui la data de la vestició de l'hàbit.

³⁰¹ Antonio DE LA TORRE, *Documentos sobre relaciones internacionales de los Reyes Católicos*. Barcelona: Patronato M. Menéndez y Pelayo, 1965, vol. 5 (1495-1497), p. 58-59.

³⁰² La data del 26 de setembre de 1498 és la de l'albarà (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1499, març, 8 – 1499, octubre, 29, s. f.).

El cas de Jaume Llull és força curiós perquè consta com a novici el 30 de maig de 1411 i s'ordenà d'acòlit al cap de gairebé cinc anys (04.04.1416). Si fos el primer dia del seu noviciat, Jaume Llull hagués hagut de professar a l'agost de 1412. Poden haver força hipòtesis al respecte, però segurament hi influïren factors externs al monestir, ja que entre els anys 1412 i 1415 el nombre d'ordenacions clericals majors i menors a Barcelona baixà molt notablement respecte als valors mitjans de la resta d'anys.³⁰³ El 1416 es reprengueren amb tal força que el nombre d'ordenacions d'acòlitat, sotsdiaconat, diaconat i preverat es triplicaren respecte al total dels quatre anys anteriors. I és justament aquell any que Jaume Llull s'ordenà.

Jaume Negrell, de Sant Jeroni de la Murtra, s'ordenà per primera vegada sent jerònim gairebé deu anys més tard de professar, la qual cosa suposa un lapse de temps molt alt en comparació amb els que eren habituals, en general inferiors a l'any. L'excepcionalitat de Jaume Negrell s'explica en la irregularitat de la seva trajectòria. Tot i professar l'any 1459, des de final de 1461 fins a 1468 estigué absent del monestir. Curiosament, l'any 1469 s'ordenà de sotsdiaca. Independentment de quina fos la causa que el portà fora del clos de Sant Jeroni de la Murtra, està clar que no seguí la carrera clerical. Aquesta interrupció, doncs, explica la gran distància temporal entre la professió i la primera ordenació.

Joan Say s'ordenà d'acòlit el 16 de març de 1454 i, en contra de les hipòtesis plantejades, no participà en el capítol conventual del 27 de juliol de 1457 (M10), més de tres anys després. En canvi, sí que assistí al capítol celebrat pocs dies després, el 21 d'agost de 1457 (M11). Creiem que el més probable és que Joan Say en realitat hagués pogut assistir al capítol del 27 de juliol i que si no hi va anar, era perquè estava absent del monestir o per alguna altra causa. És significatiu, en aquest sentit, constatar que està explícitament absent en els capítols següents, ja l'any 1460. Per tant, ens inclinem a pensar que va professar entre els marges que prescriu l'ordenació de l'any 1454.

El cas de Jaume Sapila ja s'ha comentat i l'atribuïm al fet que la data proporcionada no és la de professió, sinó la de la vestició de l'hàbit. Finalment, hi ha Valeri Bernat, la data de professió del qual entra en contradicció amb altres dades conegudes d'aquest frare, ja que s'hi escolen més de tres anys. Això ens fa dubtar, i molt, de la fiabilitat d'aquesta dada.

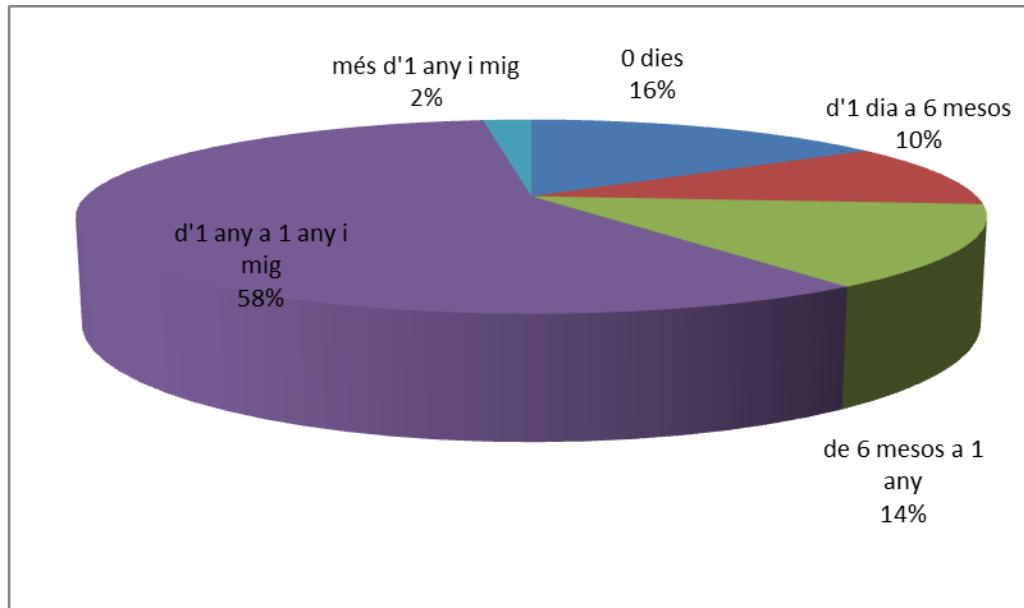
La conclusió és, doncs, que les incoherències que sorgeixen de l'aplicació dels tres criteris poden ser justificades i argumentades, ja que l'esquema general de professió, ordenació i participació en un capítol conventual pot veure's alterada per diferents factors, ja siguin de tipus general (Jaume Llull) o l'absència del religiós en períodes determinats (Joan Say, Jaume Negrell i Antoni Joan de Bellfort). Finalment, només en un cas, fem ús del recurs –sempre el darrer– de dubtar de la fiabilitat de la data de professió, la de Valeri Bernat.

Aquesta mostra, però, serveix per adonar-nos de la complexitat del problema i alhora per valorar l'abast dels errors que es poden cometre a partir de l'aplicació dels criteris mencionats. La pregunta és: fins a quin punt no influeixen aquests factors en els religiosos als quals tan sols apliquem un criteri? Lògicament, en alguns religiosos hi podrien haver confluït les circumstàncies que han aparegut en els set frares analitzats anteriorment i que han obligat a replantejar el marge

³⁰³ Si l'any 1411 hi va haver 172 ordenacions majors i menors a Barcelona, durant el període 1412-1415 foren de 22, 59, 0 i 16 (Josep HERNANDO I DELGADO, «Irregularitats per il·legitimitat i altres causes i l'accés a l'orde clerical. Diòcesi de Barcelona, segle XV», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 31 (2011-2013), p. 357).

temporal de les seves professions. Això implicaria que les inferències calculades a partir dels criteris temporals donarien resultats que no es correspondrien amb la realitat històrica. Tanmateix, el fet que afecti tan sols a un 8'3% dels 72 frares en què s'han aplicat dos o tres criteris ens dóna confiança que no hauria d'afectar un grup molt nombrós. De fet, el 8'3% dels 23 religiosos en què s'ha aplicat un sol criteri dóna com a resultat dos frares. El mètode, per tant, incorpora un cert marge d'error que considerem perfectament assumible.³⁰⁴

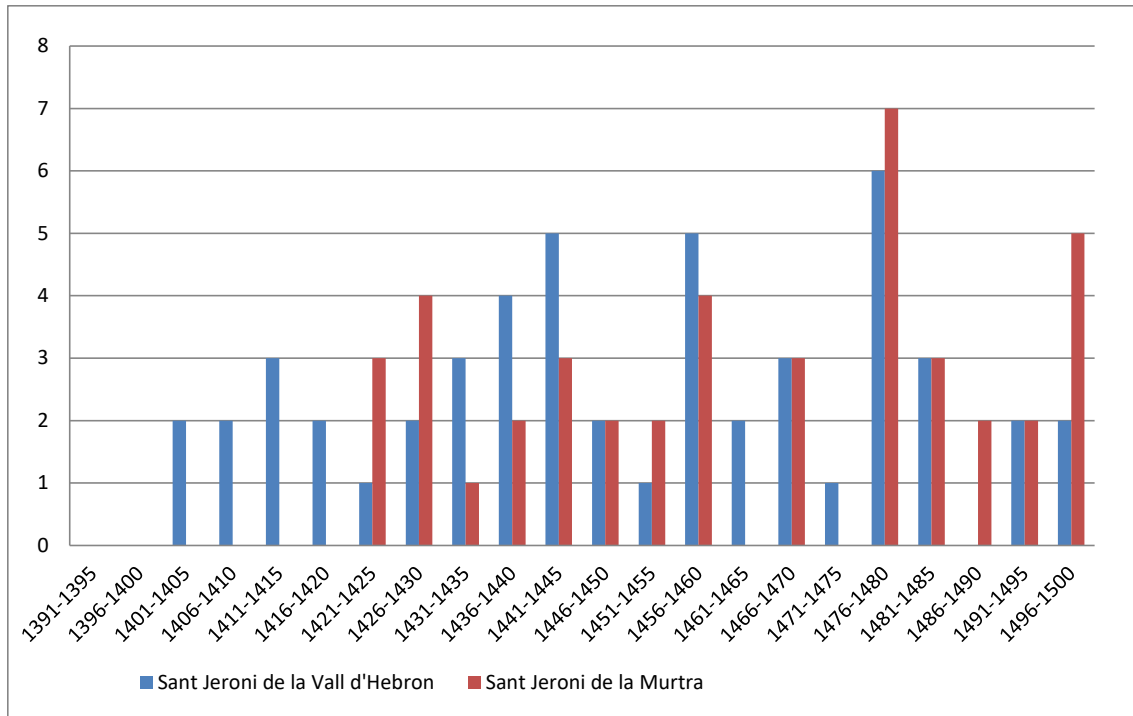
Després d'aquesta anàlisi tenim calculats tots els períodes de confiança en què situem la professió de 95 religiosos ordenats. Si donem una ullada al lapse temporal d'aquests períodes i els classifiquem en grups de sis mesos, el resultat és el següent:

El grup més nombrós se situa en un marge entre l'any i l'any i mig, amb un 58% dels casos. La mitjana es troba per sobre dels 388 dies.

Ens fixem ara en la distribució temporal de les professions des de les respectives fundacions fins a l'any 1500. Per això, elaborem un diagrama de barres en què distribuïm cada professió en un lustre determinat.

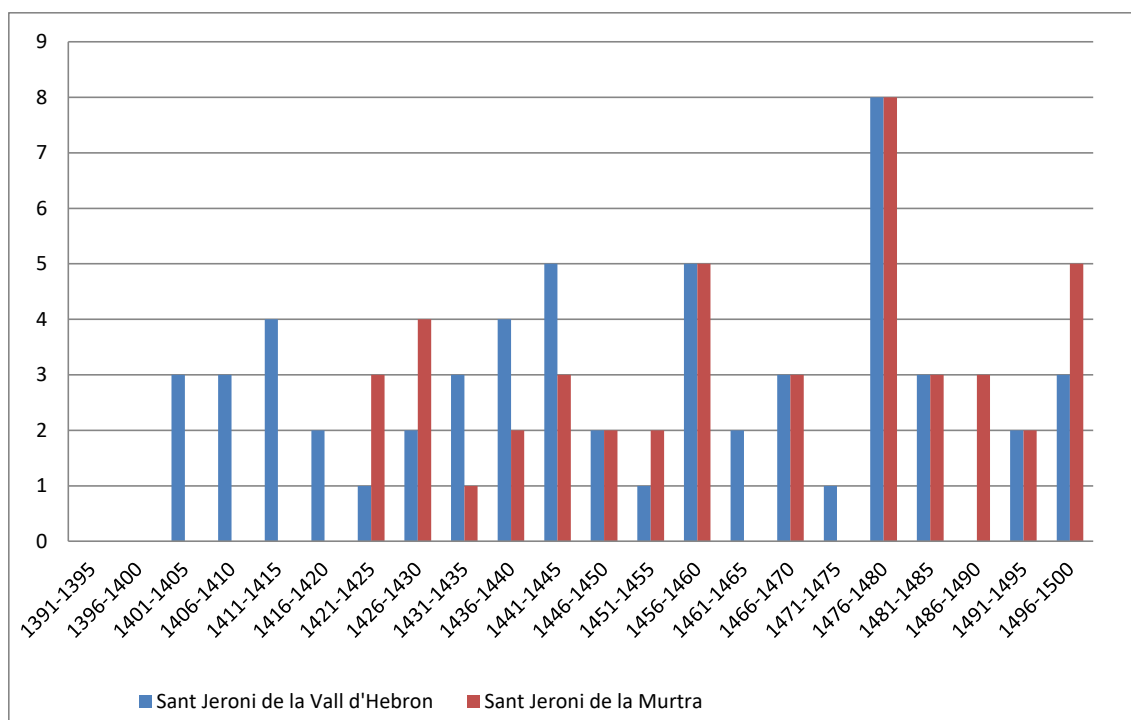
³⁰⁴ Les solucions adoptades per als sis religiosos amb incoherències ha consistit en excloure el criteri d'ordenació per a Jaume Llull i Jaume Negrell, el del capítol per a Antoni Joan de Bellfort, el canvi del primer capítol per a Joan Say, negligir per no fiable la data de professió de Valeri Bernat i, en conseqüència, aplicar-li la resta de criteris i, finalment, considerar que Jaume Sapila no va professar el dia 28 de març de 1400, sinó que va vestir l'hàbit jerònim.

Aquest gràfic no és un reflex únicament de la capacitat dels dos monestirs jerònims de captar vocacions. Cal tenir en compte que l'admissió de nous frares ordenats havia d'estar relacionada també amb l'ocupació del monestir en aquell moment, ja que la comunitat podia decidir ajustar en cada moment l'entrada de nous candidats depenent de la seva capacitat econòmica per assumir-los. Si s'estava al límit del que les possibilitats econòmiques permetien, es devia limitar al màxim les noves incorporacions i es devia actuar en sentit contrari quan hi havia pocs frares. Tanmateix, hi ha alguns aspectes d'aquest gràfic que val la pena destacar. En primer lloc, que es va trigar prop d'una dècada a captar vocacions des del naixement de les comunitats, la qual cosa concorda amb les dificultats viscudes en els primers anys d'ambdues fundacions. D'altra banda, hi ha una bona captació de vocacions durant la primera meitat del segle XV en els dos monestirs, però especialment a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. El comportament durant la segona meitat és més irregular, tot combinant períodes amb un nombre molt crescut de noves incorporacions, com la dècada de 1476-1480, al costat d'altres quinquennis força migrats.

Si consideréssim que les nou entrades dubtoses fossin realment de professió, és a dir, que fossin les primeres d'aquells frares, en total estariem en 104 vocacions. Si apliquem els mateixos criteris per situar la pretesa data de professió d'aquests nou casos dubtosos, la distribució temporal no canviaria significativament respecte a la donada anteriorment.³⁰⁵

³⁰⁵ En tan sols un cas l'interval de professió seria superior als cinc anys. Concretament es tracta de Pere de Sitges, que hauria professat entre 1398 i 1412. L'hem inclòs en el període 1401-1405.

Altres inicis d'estades

A l'apartat anterior hem analitzat les 95 estades que hem anomenat de professió, és a dir, aquelles que tenien com a causa la voluntat d'una persona no religiosa d'integrar-se com a frare ordenat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron o a Sant Jeroni de la Murtra. Hi havia, però, 152 estades, per la qual cosa encara ens queden per estudiar-ne 57:

Estades		Nombre
<i>Primeres estades</i>		
	Estades de professió	95
	Estades no de professió	21
	Estades dubtoses	9
<i>Estades posteriors</i>		27

A què són degudes aquestes estades que no són de professió? Algunes són prou evidents a partir de les fitxes dels frares. En primer lloc, tenim els set religiosos d'orde sagrat que fundaren Sant Jeroni de la Vall d'Hebron -Jaume Yáñez, Joan Tomàs, Bartomeu Alfagerí, Antoni Reve, Ramon Soler, Joan Sanç, Miquel Rainer- i els cinc que feren el mateix a Sant Jeroni de Montolivet -Joan Ponç, Joan Tomàs, Romeu Borrell, Joan Febrer i Tomàs Carrasquer. Després hi ha un grup força nombrós que arribaren a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron en el període fundacional: Joan Ponç, Ramon Joan, Romeu Borrell, Guillem Carbonell, Guillem de Boadella, Joan Teixidor, Joan Muñoz i Tomàs Carrasquer. Un altre, Eusebi Pavia, anà a reforçar la fundació de Sant Jeroni de la Murtra. Alguns ho feren en més d'una estada, la qual cosa posa en evidència que hi hagué moviments per tal de cobrir les necessitats de frares que anaren sorgint en aquests períodes inicials d'ambdós monestirs jerònims. En total són 26 estades.

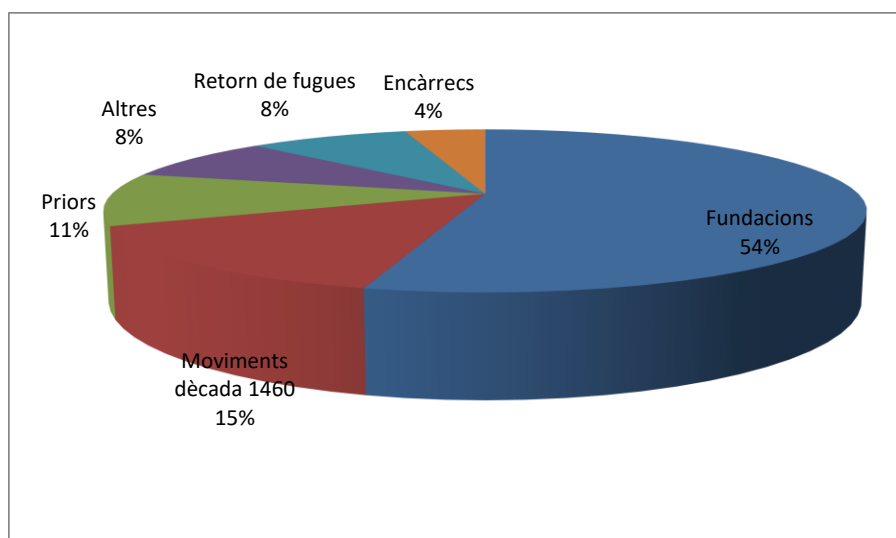
Un segon grup està format per aquells frares que feren estades diferents per haver estat escollits priors en altres monestirs diferents d'aquell on professaren. Comptem aquí tant el trasllat al monestir on exerciren de priors, si fou a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron o a Sant Jeroni de la Murtra, com el retorn al propi monestir un cop finalitzat el priorat. En aquestes circumstàncies hi ha tres religiosos, Jeroni Vilanova, Guillem Fuster i Jaume Tàpies, que sumen 5 estades més.³⁰⁶

Hi ha frares que procedien d'altres monestirs jerònims i que vingueren per a un propòsit determinat, exceptuats els que ho feren en motiu de les fundacions i períodes inicials, que ja s'han comptat abans. És el cas de Joan Garriga, que fou enviat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron perquè faltaven frares ordenats, i Antoni Torres, la comesa del qual era redreçar el monestir de Sant Jeroni de la Murtra.

A continuació hi ha un grup per al qual les dades apunten al fet que sortiren dels respectius monestirs de professió a principi de la dècada de 1460. Són Bartomeu Piera, Jaume Negrell, Jaume Poal, Pere Girona i Miquel Piquer a Sant Jeroni de la Murtra i de Bernat Colomer a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. No en sabem la causa, però a excepció de Bartomeu Piera, tots retornaren als seus monestirs d'origen al cap d'uns anys. Tan sols sabem la destinació de la sortida de Jaume Poal, que estigué a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, i que Bartomeu Piera, ja a la dècada següent, hi fou prior. Aquest grup suma 7 estades que serien el resultat del trasllat (Bartomeu Piera i Jaume Poal) i el posterior retorn al monestir de professió (Jaume Negrell, Jaume Poal, Bernat Colomer, Pere Girona i Miquel Piquer) durant els primers anys de la dècada de 1460.

Hi ha dues estades anàlogues a les anteriors, però de final del segle XV. Són les de Baltasar Piquer, que anà a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron des de la Murtra abans d'abandonar definitivament l'orde, i Pere de Rocabertí, que féu el trasllat a la inversa. Com que són en nombre molt petit i alguna, com la de Pere de Rocabertí, de causa desconeguda, les posem en un grup genèric d'altres amb les de Jaume Cellera i Pere Frontera, de les qual desconeixem també la causa. Un capítol a part són les quatre estades fruit del retorn després d'una fuga: Bernardí Jaume, Pere de Rocabertí i Gabriel Ferrer per partida doble.

El següent diagrama de sectors recull la distribució d'aquestes estades:

³⁰⁶ En realitat Joan Ponç va fer la seva darrera estada a Sant Jeroni de la Murtra com a prior. L'hem comptat, però, en el grup dels frares que van residir a causa de les fundacions.

Es pot veure, doncs, que la majoria correspon a l'arribada de religiosos per donar inici i assentar la fundació dels dos nous monestirs jerònims. Amb aquesta perspectiva, mirem novament els frares que havíem considerat com a dubtosos, tot aplicant la metodologia d'extreure conclusions per aplicar-les allà on les dades són incompletes. Lògicament, aquells que entraren en els monestirs en els períodes inicials de la seva trajectòria històrica són més susceptibles de pertànyer al grup dels que no entraren per professar. Molt probablement, doncs, serien del grup dels que anaren durant els primers anys. Concretament serien Pere de Sitges, Pere Moner i Joan Boil. Apuntem que la seva arribada potser fou per suplir la marxa de frares de Vall d'Hebron fins a Sant Jeroni de Montolivet. Segurament es preferia que anessin al nou monestir fundat per Bertran Nicolau frares ja experimentats que no pas de novells i es decidí suplir les baixes dels frares de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron que anaren a Sant Jeroni de Montolivet amb altres religiosos procedents dels altres monestirs, segurament els valencians. En cas que fos així, el percentatge del grup de frares que anaren als monestirs durant els períodes inicials s'elevaria del 54 al 57%.

El segon grup en importància numèrica està format per les estades causades pels moviments de frares que es detecta a inici de la dècada de 1460 i que no sabem exactament a quina causa responen. El fet que no siguin casos aïllats, com sí ho foren els de Baltasar Piquer o Gabriel Ferrer, i que tots consten dins l'orde jerònim al cap d'un anys sembla apuntar que no es tractaria de fugues, tot i que alguna ho pogués ser, ja que els frares involucrats ocuparen responsabilitats anys després, com Jaume Negrell, que fou vicari de la Murtra, o Bartomeu Piera, prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

El següent objectiu és donar dates a l'inici d'aquestes estades, per la qual cosa acudim a la biografia dels frares. Als set que fundaren Sant Jeroni de la Vall d'Hebron –Jaume Yáñez, Joan Tomàs, Bartomeu Alfagerí, Antoni Reve, Ramon Soler, Joan Sanç- se'ls dona com a data d'entrada la de la fundació d'aquest monestir, el 19 d'octubre de 1393, i a les estades per a la fundació de Sant Jeroni de Montolivet –Joan Ponç, Joan Tomàs, Joan Febrer, Romeu Borrell i Tomàs Carrasquer-, se'ls assigna com a data d'entrada el dia 10 d'octubre de 1413.³⁰⁷ També podem donar una sola data a l'inici de les estades de Ramon Joan, Joan Tomàs i Romeu Borrell a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, fets venir per la reina Violant en carta del 10 de setembre de 1409, i a Joan Garriga, que fou enviat a aquest monestir en el capítol general de l'any 1468, tal com podem veure a la seva fitxa.

N'hi ha quatre del període inicial de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron que s'ordenaren a Barcelona: Guillem Boadella i Joan Teixidor d'acòlits, i Joan Febrer i Joan Muñoz de sotsdiaques. Eren, doncs, frares ben joves que vingueren d'altres monestirs jerònims per reforçar Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Vist el que trigaven els frares a assolir els diferents graus clericals, l'arribada d'aquests frares no pot ser molt anterior a la data de la seva primera ordenació clerical a Barcelona. Creiem que el marge d'un any és suficient.

Per a la resta, només podem establir un període temporal on delimitar amb seguretat la seva arribada. Joan Ponç no fou un dels frares fundadors de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, però s'ordenà prevere a Barcelona el 18 de setembre de 1395. El 1398 ja no hi era perquè no participà en un capítol d'aquell any. L'inici de la seva primera estada, doncs, cal situar-la entre la fundació del monestir i la seva ordenació sacerdotal. La segona estada de Joan Ponç coincidí amb la fundació de Sant Jeroni de Montolivet. La darrera cal situar-la entre 1421 i 1424, en què fou prior,

³⁰⁷ Aquest dia Ramon Joan, prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, prengué possessió de la seu del nou monestir (Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau...*, p. 121).

tal com afirma el cronista Francesc Talet. Entre ambdues no hi hagué continuïtat, ja que no consta en els capítols celebrats entre 1416 i 1418. Com que el seu priorat finalitzà el 19 de novembre de 1424, suposem que començà tres anys abans, atès el fet que els priorats, almenys en principi, tenien una durada triennial.

Tomàs Carrasquer tampoc no fundà el monestir, però hi era en el capítol del 20 de març de 1398 (V2). Guillem Carbonell no participà en aquest capítol però deu anys més tard, el 9 de juliol de 1408, la reina Violant va dir que hi havia tornat. Per tant, en aquests deu anys havia entrat en el monestir, al qual tornà anys a venir i hi fou prior. Eusebi Pavia va entrar a la Murtra entre el capítol del 22 d'octubre de 1416 (M1), en què no assistí, i el 3 de maig de 1418 (M2), en què sí formà part de la nòmina conventual. Jaume Cellera era a Vall d'Hebron el 4 de març de 1453 (V5). La notícia anterior que en tenim el situa al monestir mallorquí de la Trinitat, d'on fou absolt del priorat l'any 1437. Entre aquestes dates anà a Vall d'Hebron. Un cas semblant és el de Pere Frontera. El 1434 era procurador del monestir mallorquí i la primera referència com a conventual a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron és de 1450. Finalment, d'Antoni Torres sabem que era a Sant Jeroni de Cotalba a final de 1486 quan els consellers de Barcelona demanaren que se l'enviés a Sant Jeroni de la Murtra, d'on consta com a conventual dos anys més tard (08.10.1488), tal com es pot veure a la seva fitxa. Queda clar, doncs, que entre aquestes dues dates anà al cenobi badaloní

Als frares que anaren a exercir de priors a Sant Jeroni de la Murtra, que són Guillem Fuster i Jaume Tàpies, els assignem com a data d'entrada la de l'inici del priorat, que coneixem gràcies a la crònica de Francesc Talet. En el cas de Guillem Fuster, si afegim tres anys tenim directament la data de la seva darrera estada a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. En canvi, no és segur que Jaume Tàpies tornés al seu monestir de professió després de ser prior a Sant Jeroni de la Murtra. De fet, tot sembla indicar que no, perquè acabà el trienni el mes de gener de 1472 i no participà en el capítol celebrat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron el 12 de març de 1472 (V16). No ho podem afirmar amb seguretat perquè no hi ha cap capítol més fins al 1475.

Quant a la resta d'estades, el criteri general és emmarcar-ne l'inici entre la darrera data en què el frare no consta en la seva nova estada i la primera data en què sí ho fa. Per exemple, l'estada de Baltasar Piquer a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron consta per primera vegada el 27 d'octubre de 1495. Aquest seria la data màxima i el 7 d'agost de 1495, l'endemà de la seva última participació en un capítol de Sant Jeroni de la Murtra (M107), la mínima. Considerem que un frare està absent fins al darrer capítol en què no participà. Així, Bernardí Jaume abandonà Sant Jeroni de la Murtra per ingressar als benedictins, però tornà al monestir jerònim badaloní, tal com es pot comprovar de la seva participació en el capítol del 2 d'octubre de 1492 (M102). Com que al capítol anterior, celebrat el 17 de novembre de 1491 (M101), no hi assistí, considerem, a tots els efectes, que no havia tornat. Potser ho havia fet i no el deixaven participar en els capítols. Això no ho sabem. Però si no el deixaven participar, de fet no es podia considerar com un membre de ple dret de la comunitat. A falta d'altra informació, considerarem que encara no havia tornat.

Per últim, ens queda per datar les estades dels nou frares que hem qualificat d'entrada inicial dubtosa perquè no tenim, almenys fins ara, elements definitius per saber si professaren en els dos monestirs jerònims catalans, tot i que en tres d'ells –Pere de Sitges, Joan Moner i Joan Boil– ens inclinem a pensar que vingueren de fora. En cinc casos tenim únicament dades de participació a capítols conventuals. Situem, doncs, l'entrada d'aquests frares entre aquest capítol i el darrer en què no participaren. N'hi ha tres, que són Gabriel Ferrer, Joan Boil i Nicolau Martí, en què tenim dades de participació en capítols conventuals i també d'ordenacions clericals. Apliquem els criteris de les entrades de professió perquè, independentment d'on haguessin

professat, els frares encara estaven en període de formació, ja que no havien completat la seva carrera clerical. Finalment hi ha el cas de Jeroni Verdaguer, del qual tan sols sabem el dia de la seva ordenació sacerdotal, ja a tocar del segle XVI, i que, com que està en el límit temporal del nostre període de cerca, no apareix en cap capítol conventual. Apliquem aleshores el criteri associat a l'ordenació clerical.

La finalització de les estades

Un altre aspecte a estudiar és el de la finalització de l'estada d'un frare en el monestir, que es pot deure a diferents causes. Una ben evident és la mort del religiós. Però n'hi ha d'altres, com la fugida, haver estat escollit per exercir de prior en un altre monestir o perquè així li era ordenat per les autoritats jeràrquiques, ja sigui per una mesura disciplinària, ja sigui per un encàrrec concret.

De la gran majoria de les 152 estades que tenim localitzades entre els dos monestirs no en sabem la causa de la finalització. Certament, n'hi ha que no s'haurien de comptar entre les 152. Són les 21 que corresponen a estades que s'allargaren durant el segle XVI i de les quals no n'hem buscat informació per sobrepassar el marc cronològic del nostre estudi. Aquestes 131 estades restants no són iguals perquè tan sols poden deure's a la defunció del religiós aquelles que són les darreres de cada frare, ja que si després d'una estada n'hi ha alguna més, és evident que el religiós continuà vivint. Són 27 que, com que tenen estades posteriors, no poden tenir com a causa de finalització la defunció del religiós. Per tant, ens en queden 104.

El nostre objectiu és establir la causa i emmarcar cronològicament totes les finalitzacions d'estades que acabaren durant els segles XIV i XV. D'una banda, establir quines foren a causa de la mort i quines no. D'aquestes darreres, interessa distingir, en la mesura que sigui possible, quantes foren perquè el frare no estava satisfet amb el tipus de vida que portava i que el dugueren a abandonar o a fugir del monestir per voluntat pròpia, de la resta de causes, que fonamentalment són decisions acatades per obediència, ja sigui l'assumpció d'un priorat en una altra casa religiosa, ja sigui per l'aplicació de mesures disciplinàries o perquè l'orde ordenava el trasllat de frares per cobrir algunes necessitats.

De les 104 estades últimes de frares, només 12 podem atribuir amb seguretat a la defunció del religiós. Es tracta d'un percentatge de l'11%, molt per sota del valor real, ja que és evident que la causa de mort està infravalorada respecte a la resta de causes de finalització de l'estada d'un frare en el monestir. Una gran majoria dels frares dels quals no sabem per quina causa deixaren el monestir, sobretot la d'aquells que hi visqueren molts anys, hi devia morir. Si tinguéssim a l'abast un obituari, ho podríem corroborar, però no és el cas. Ara bé, n'hi ha algunes de causa desconeguda que podem atribuir a la defunció del religiós si tenim en compte la presència de pesta a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron l'any 1466 i a Sant Jeroni de la Murtra el 1490.

De fet, en els capítols conventuals de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron es pot comprovar que es passa de 14 religiosos l'any 1465 (V13) a tan sols 4 l'any 1469 (V14). En realitat, però, els frares que no tornaren a aparèixer més després de l'any 1465 són set: el prior, Joan Prujó, que sabem que morí de pesta, Miquel de Medina, Jaume Martorell, que va morir l'any 1466, Jaume Serra, Bernat Colomer, Joan Francesc Soler, Jeroni Tolosa i Gregori Caselles. Ben podria ser que algun potser no morís de pesta aquell any, però sí que devia afectar la majoria d'aquests frares,

sinó tots. De fet, una davallada tan gran no es dona en tot el període estudiat. Per tant, considerarem que tots aquests frares van morir aquell any. En el cas de Sant Jeroni de la Murtra, el cronista afirma que moriren de pesta sis religiosos –un dels quals Francesc Vic- i un donat. Els frares que no apareixen més després del capítol de novembre de 1489 (M97), poc abans de la pesta, són, a banda de Francesc Vic, tres més: Nicolau Martí, Jeroni Pou i Joan Genover. Molt possiblement, doncs, aquests quatre frares, i dos conversos més, moriren aquell any víctimes de la pesta. A més, estan ben documentats els efectes de sobremortalitat a Barcelona per glànola entre octubre de 1465 i novembre de 1466, la més mortífera de la segona meitat del segle XV, d’una banda, i entre el mes de novembre de 1489 a setembre de 1490, amb prop de 4.000 morts.³⁰⁸

A la història de l’orde dels jerònims de José de Sigüenza es diu que Bernardí Aguilar va morir en el monestir, però el considerarem un cas dubtós perquè així es desprèn de l’anàlisi del seu testament i el de la seva parenta Damiana Aguilar, que seran analitzats en capítols posteriors.³⁰⁹

Hem pogut atribuir amb seguretat o amb alta probabilitat la causa de la finalització de 43 d’aquestes 104 estades últimes (41’3%). Les hem classificat en tres grups. En primer lloc, els que hi van morir. Dels que acabaren la seva estada en vida, hem distingit els abandonaments dels simples trasllats de frares. Entre els abandonaments s’hi inclouen aquelles finalitzacions per fugues o durant el període de formació del religiós, molt possiblement motivades per la inadaptació del frare a les condicions de vida monàstica jerònima, tal com coneixem de Joan Avinent. Són canvis fet a desgrat de la comunitat i l’orde monàstic. En canvi, en l’últim grup, el del trasllat de frares, no hi ha constància de conflicte entre la comunitat o l’orde, d’una banda, i el religiós, de l’altra, ja que aquest continua dins l’organització en posicions de responsabilitat, com es fa palès per a Joan Ponç o per a Guillem Boadella.

Causa		Casos	
DEFUNCIÓ		21 (48’8%)	Benet Rosseta, Benet Santjoan, Bernat Colomer, Francesc Vic, Gregori Caselles, Jaume Martorell, Jaume Planes, Jaume Serra, Jeroni Pou, Jeroni Tolosa, Jeroni Vilanova, Joan Francesc Soler, Joan Genover, Joan Prujó, Miquel Medina, Miquel Piquer, Nicolau Martí, Pere d’Oviedo, Ramon Joan, Reginald Ende i Romeu Borrell.
EN VIDA	ABANDONAMENT	16 (37’2%)	Andreu Arenes, Andreu Maig, Antoni Joan de Bellfort, Baltasar Piquer, Bernardí Jaume, Gabriel Comes, Gaspar Esteve, Guillem Mercer, Joan Avinent, Joan de la Badia, Joan Satorra, Martí Sayes, Miquel Estela, Pere Corona, Ponç Tiges i Simó Vic.
	TRASLLAT	6 (14’0%)	Antoni Torres, Bartomeu Alfagerí, Guillem de Boadella, Joan Muñoz, Joan Ponç i Joan Say.

Per a les 27 estades no últimes dels frares, la classificació no inclou, òbviament, la defunció del religiós, però sí una causa nova que és la l’assumpció del priorat d’una altra casa religiosa. N’atribuim causa a 19 (70’4%):

³⁰⁸ Manuel CAMPS I CLEMENTE, Manuel CAMPS I SURROCA, *La pesta del segle XV a Catalunya*. Lleida: Universitat de Lleida, 1998, p. 240-242, .

³⁰⁹ José de SIGÜENZA, *Historia de la orden de San Jerónimo*, vol. 1, p. 565-566, p. 282-284.

Causa	Casos	
ABANDONAMENT	5 (26'3%)	Baltasar Piquer, ³¹⁰ Bernardí Jaume, Gabriel Ferrer (primera i segona), Pere de Rocabertí (primera).
ESCOLLITS PRIORS	5 (26'3%)	Guillem Fuster (primera i segona), Jaume Tàpies (primera i segona), Jeroni Vilanova.
TRASLLAT	9 (47'4%)	Guillem Carbonell, Guillem Boadella, Joan Febrer, Joan Ponç (primera i segona), Joan Tomàs (primera i segona), Romeu Borrell i Tomàs Carrasquer.

Novament apliquem la metodologia d'analitzar els casos coneguts per intentar extreure algun tipus de conclusió que permeti donar llum als de causa desconeguda. A tal efecte, la variable bàsica a analitzar serà la durada de l'estada, per la qual cosa és necessari posar data a la seva finalització.

A menys que comptem amb la data exacta de la finalització (mort, fugida, etc.) del frare, per situar-la cronològicament calcularem un interval temporal de confiança, tal com hem fet per a l'inici de les estades. La data mínima correspon a la darrera data en què hi ha constància de l'estada del frare i la data màxima és aquella en què consta per primera vegada l'absència del religiós. Habitualment correspondrà a la del primer capítol en què no apareix, tot i que, lògicament, podria ser que el frare no hagués mort o no hagués marxat del monestir i, per la raó que fos, no participés en el capítol.

Comprovem la bondat del mètode amb els deu frares dels quals coneixem la data de defunció, tot comparant-la amb les seves participacions en els capítols conventuals.

Frare	Data de defunció	Darrer capítol en què participa	Primer capítol en què no participa
Benet Rosseta	febrer de 1488	02.11.1487 (M88)	03.03.1488 (M89)
Benet Santjoan	02.09.1491	11.07.1491 (M99)	21.10.1491 (M100)
Francesc Vic	02.11.1490	19.11.1498 (M97)	05.01.1491 (M98)
Jaume Martorell	16.07.1466	22.07.1465 (V13)	27.10.1469 (V14)
Jaume Planes	15.09.1466	29.01.1464 (M16)	20.05.1468 (M17)
Joan Prujó	11.07.1466	22.07.1465 (V13)	27.10.1469 (V14)
Miquel Piquer	17.10.1481	25.04.1481 (M74)	28.10.1481 (M75)
Reginal Ende	04.10.1457	21.08.1457 (M11)	27.08.1460 (M12)
Romeu Borrell	31.10.1456	06.11.1453 (M9)	27.07.1457 (M10)
Jeroni Vilanova	29.07.1464	29.01.1464 (M17)	20.05.1468 (M18)

En tots aquests casos els frares participaren fins a l'últim capítol en què estaven vius. Això ens dona certes garanties que l'ús de la dada de participació en els capítols conventuals és un criteri prou solvent per establir fites en la finalització de l'estada d'un religiós ordenat en un monestir.

Es podrà precisar millor la data de la mort, o de la finalització de l'estada, quan més propers en el temps estiguin els capítols. A diferència dels inicis de les estades de professió, per a les finalitzacions només tenim un criteri general per establir l'interval, i són les participacions

³¹⁰ Malgrat que Baltasar Piquer va marxar a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en realitat va ser un pas previ per a la sortida definitiva de l'orde, raó per la qual el comptem com a abandonament.

en els capítols conventuals. Així, mentre que a la segona meitat del segle XV la troballa d'un bon nombre de capítols permetrà una precisió molt superior a la de la primera meitat, sobretot a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en què hi ha un lapse de 37 anys sense cap capítol conventual. Això implica que la localització cronològica de la finalització de l'estada d'alguns frares és molt imprecisa. Per exemple, Abel Joan va fer estada en el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron cap a l'any 1437, justament enmig d'aquest llarg període sense capítols conventuals localitzats. La darrera referència d'aquest frare és la seva ordenació sacerdotal, l'any 1443. Com que no apareix en el capítol conventual de l'any 1453, la finalització de la seva estada ha de situar-se entre aquests dos anys, és a dir, en un interval d'una dècada.

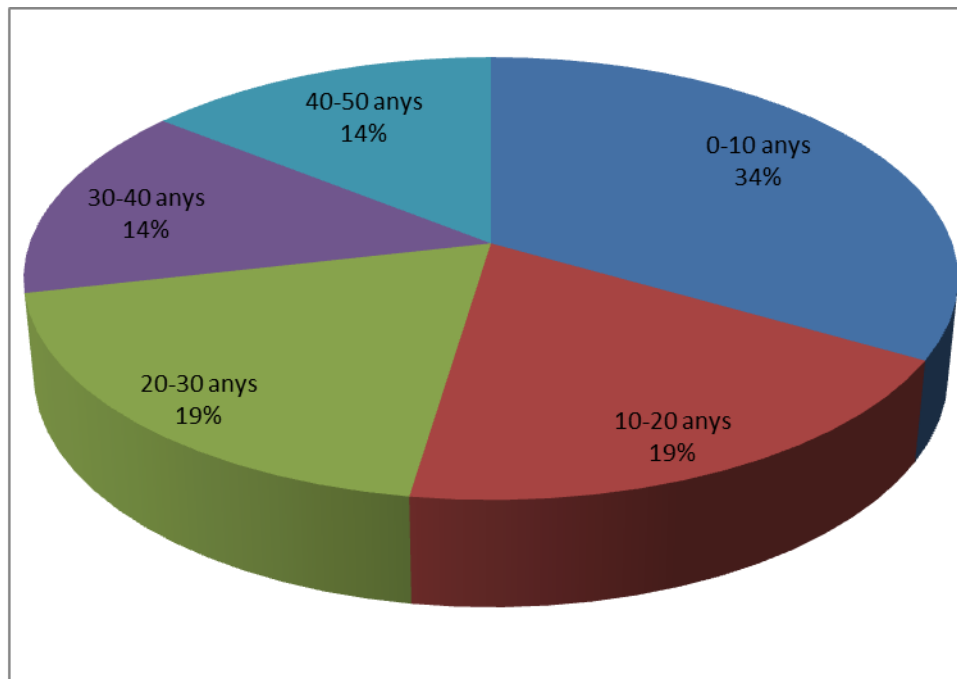
Dels frares que abandonaren durant els primers anys el monestir i dels quals en tenim constància perquè foren ordenats tan sols d'acòlits o sotsdiaques essent jerònims i que no participaren en capítols conventuals, considerem que la finalització de la seva estada no pot allunyar-se molt en el temps de la seva darrera ordenació, ja que si haguessin continuat més temps en el monestir, haguessin seguit la carrera clerical dins l'orde, tal com veiem en la majoria dels frares. Tenint en compte que entre l'acolitat i el sotsdiaconat i entre aquest darrer i el diaconat transcorre majoritàriament menys d'un any –de fet, el temps sol ser gairebé sempre força menor-, donarem justament un interval de confiança d'un any a partir de la darrera aparició del frare.

A Antoni Torres li sumem tres anys a partir de la seva primera constància documental, ja que els consellers barcelonins demanaren la seva presència justament durant aquest temps, tot i que no sabem fins quan s'estigué a Sant Jeroni de la Murtra. Als nou frares que hem considerat que moriren de pesta, els assignarem també un marge d'un any. Concretament, els de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron els donarem l'interval que va del primer al darrer dia de l'any 1466 i als de Sant Jeroni de la Murtra els mateixos dies, però de l'any 1490.

Un cop assignats un interval d'inici i un altre de finalització d'estades, ens fixarem en la seva durada amb l'objectiu d'extreure conclusions. La durada es calcula restant la data superior de la finalització de la data inferior de l'inici. Es pren, per tant, el valor més gran possible. No fem l'anàlisi amb tots els casos, ja que hem de descartar aquells que tenen un interval temporal d'inici o de finalització molt gran perquè la durada de l'estada resultant seria molt imprecisa. Hem pres el límit de 1.000 dies, tot i que hem inclòs algunes estades amb intervals superiors, sempre i quan l'interval resultant sigui percentualment petit en comparació amb el total de l'estada.

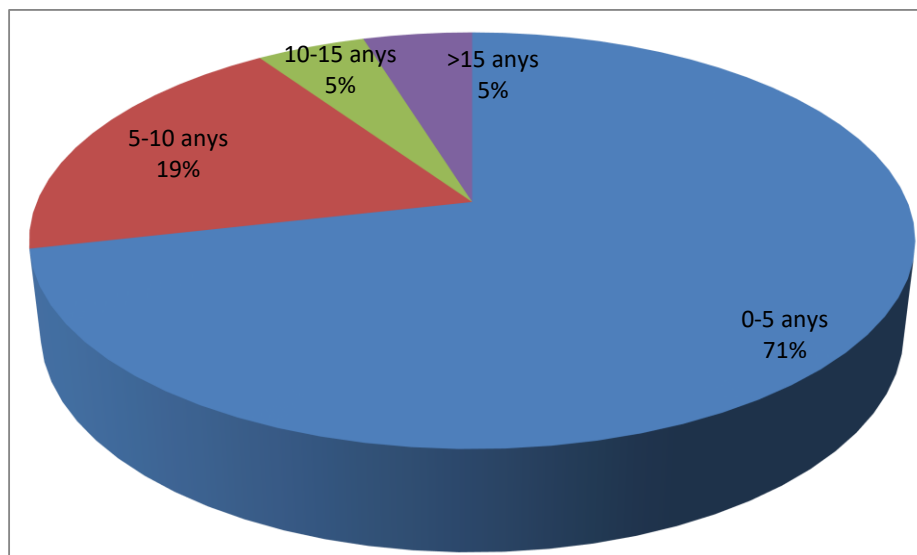
En primer lloc, analitzem la durada dels que sabem que van morir en el monestir. Per calcular els anys d'estada, restem la data de defunció a la data mínima d'entrada de la primera estada dels frares.³¹¹ Els resultats són els següents:

³¹¹ Els únics d'aquesta llista que no van morir en la seva primera estada foren Jeroni Vilanova, Miquel Piquer i Romeu Borrell. Per calcular la durada de l'estada, no prenem la data d'aquesta darrera estada, perquè falsejaria els resultats, sinó la de la primera, quan eren joves i entraren per primera vegada en un dels dos monestirs jerònims catalans.

La durada és superior als deu anys en dos de cada tres casos. De fet, la presència de valors petits es deu sobretot a les morts per les dues pestes, que afectà a frares de totes les edats. La mitjana és lleugerament superior als 21 anys.

Quant als que sabem que abandonaren el monestir, podem comptar tots els 21 casos identificats amb precisió indicada d'interval d'inici i finalització inferior a mil dies. La distribució és la següent:

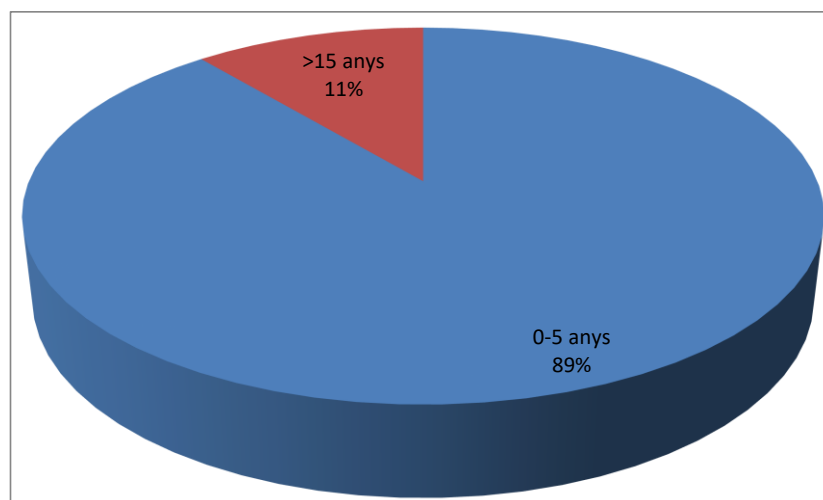
La gran majoria abandonà el monestir abans de cinc anys d'haver-hi entrat. Només en dos casos, Baltasar Piquer i Joan Satorra, se supera la dècada. La mitjana se situa en poc més de cinc anys. Les dades confirmarien que es tracta de religiosos que no s'adaptaren al tipus de vida

monàstica i que l'abandonaren a la cerca d'alternatives. Cal remarcar que n'hi ha força més de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron que de Sant Jeroni de la Murtra.

Respecte als que sortiren d'un monestir per exercir de priors en un altre, els resultats avalen el fet que eren frares amb una antiguitat notable:

Frare	Durada
Guillem Fuster	23'4 anys
Jaume Tàpies	33'8 anys
Jeroni Vilanova	15'8 anys

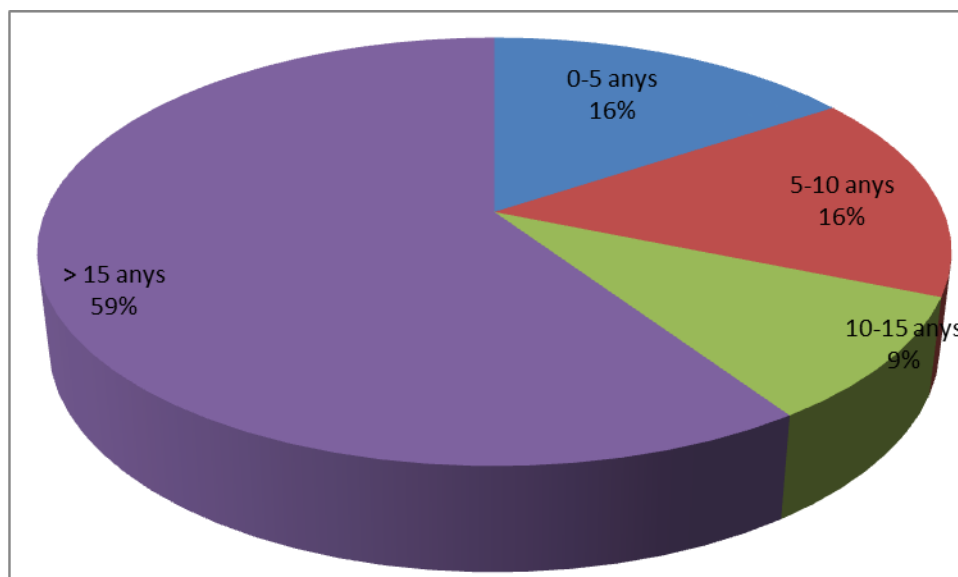
Quant als trasllats, només podem calcular amb precisió la durada de l'estada en 9 dels 15 casos. Els resultats són els següents:

La gran majoria d'estades no superà, doncs, els cinc anys. Es tracta de frares que arribaren en els períodes inicials dels dos monestirs (Bartomeu Alfagerí, Joan Muñoz, les tres estades de Joan Ponç, la segona de Joan Tomàs i la primera de Romeu Borrell) i que responen a la necessitat que tenien les dues comunitats de proveir-se de religiosos quan encara no atreien prou vocacions per ser autosuficients. Antoni Torres vingué a Sant Jeroni de la Murtra des de Cotalba per complir un propòsit determinat. Només Joan Say trenca la regla de durada inferior a cinc anys, l'únic cas de destitució i exili d'un prior que tenim documentat. Una situació, doncs, força extraordinària.

Les conclusions són clares: si un frare allargà la seva estada més d'una dècada, és molt probable que morís en el monestir. Són molt excepcionals, doncs, els frares que decidiren abandonar la vida monàstica quan ja hi portaven més d'una dècada. De fet, només n'hem trobat dos, que són Baltasar Piquer i Joan Satorra. En canvi, aquells que finalitzaren la seva estada com a tard cinc anys després d'haver-hi entrat, tenen una probabilitat molt alta d'haver-ne sortit en vida. No es pot descartar que hi morissin, però si tenim en compte que molts dels que moriren amb poca antiguitat es van deure a l'impacte de la pesta, creiem que n'hi ha d'haver pocs més en aquesta situació. D'altra banda, és impossible diferenciar els abandonaments dels trasllats si no es disposa de més informació que la durada de l'estada. És necessari atendre altra informació.

Amb aquestes conclusions tornem a totes aquelles finalitzacions de les quals desconeixem la causa per intentar inferir-la a partir de la durada de l'estada i de la biografia del religiós. Tenim en primer lloc les 61 finalitzacions d'estades últimes dels religiosos, de les quals tenim 32 amb un mínim de precisió a l'hora de calcular la durada de l'estada. Cal tenir present que per aquells frares amb més d'una estada es pren com a data mínima per fer els càlculs de la durada la data mínima de la primera estada, no de la darrera, ja que aquest fet falsejaria els resultats. Per exemple, la darrera estada de Jaume Tàpies té com a inici l'interval els anys 1472 i 1475, després d'haver exercit de prior a Sant Jeroni de la Murtra, i finalitza l'any 1480. Això donaria una estada de nou anys. Però en realitat, Jaume Tàpies va ingressar a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron molt abans, entre 1435 i 1436, és a dir, que quan finalitzà la darrera estada portava ja uns 45 anys com a jerònim. Els resultats de la durada de l'estada es representen en el gràfic següent:

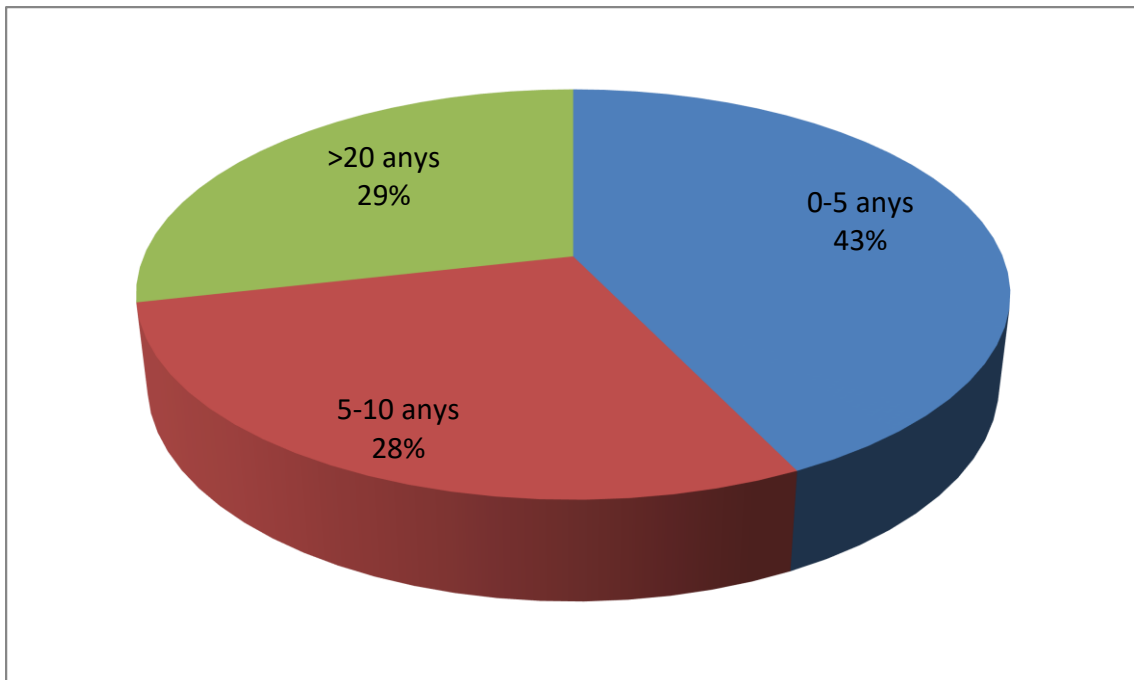
Atesos els resultats obtinguts en l'anàlisi anterior, els 19 frares (59%) que sobrepassaren els 15 anys d'estada en el monestir tenen una probabilitat molt alta d'haver-hi mort. Són Antic Nebot (51'7), Antoni Feixes (31'3), Bartomeu Campanya (20'2), Bartomeu Piera (33'4), Bernat Savall (48'6), Felip Álvarez (25'5), Francesc Ferrer (24'4), Gabriel Andreu (27'6), Guillem Fuster (27'8), Jaume Tàpies (45'7), Joan Febrer (62'3), Joan Garriga (23'3), Joan Lledó (15'5), Llorenç Carbonell (35'8), Mateu Guasch (30'4), Pere Febrer (30'2), Pere Girona (25'0), Pere Joan Sacreu (35'1) i Rafael de Vallseca (33'4).

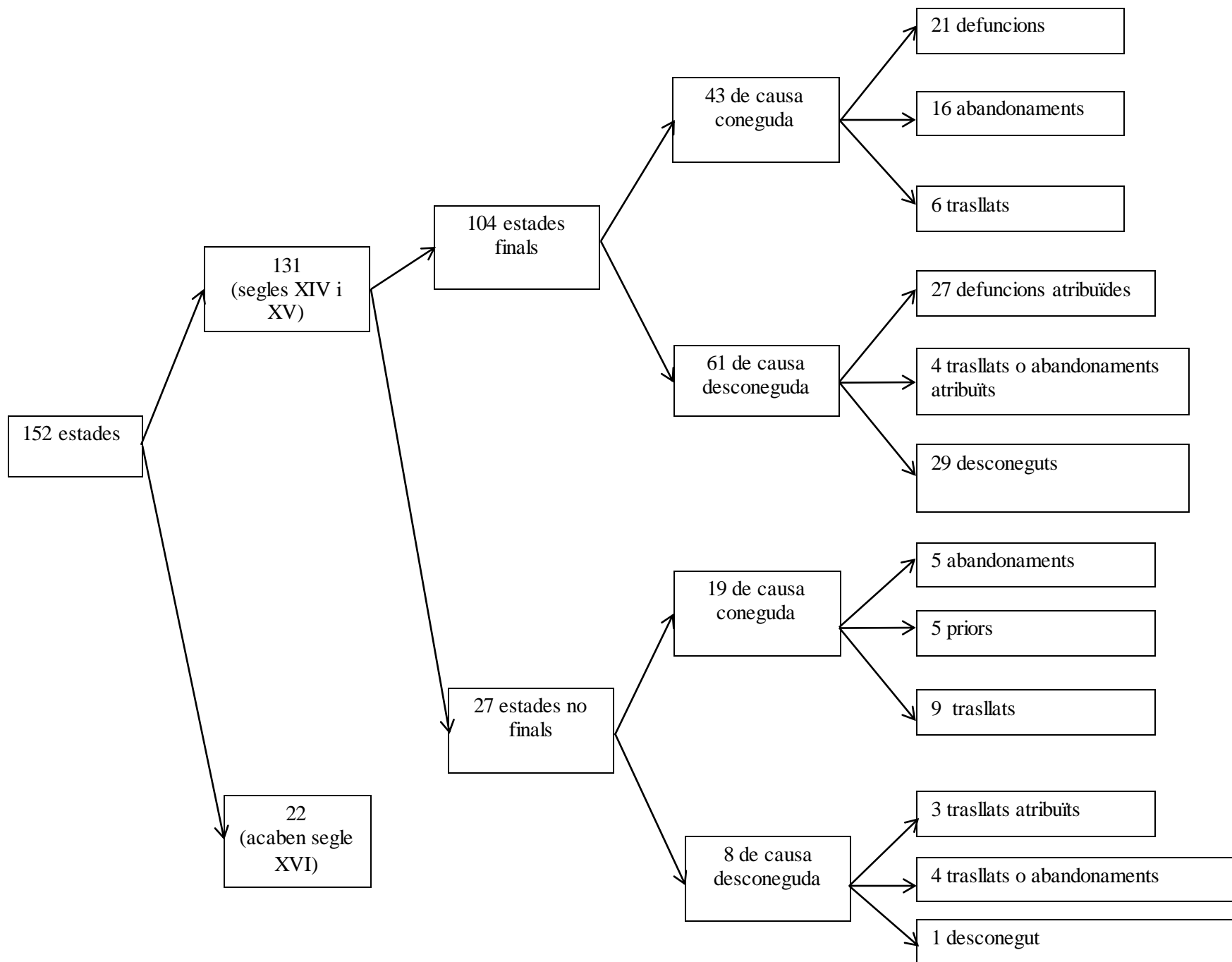
Hi ha un percentatge del 16% per sota dels cinc anys i que hauria de correspondre molt majoritàriament a finalitzacions d'estades no causades per la defunció del religiós, ja sigui per abandonament o per trasllat. Com hem comentat anteriorment, no es pot distingir la causa a partir de la durada de l'estada. Però sí ho podem intentar a partir d'altres informacions. Així, Joan Sanç i Ramon Soler, tots dos vinguts durant els períodes fundacionals de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Sant Jeroni de Montolivet, possiblement finalitzaren la seva estada per decisió pròpia, possiblement davant les incerteses que s'obrien en fundar una nova casa religiosa. Quant a la resta –Joan Baptista (3'3) i Llorenç Frigola (0'9 anys)- es fa difícil saber si finalitzaren l'estada per abandonament o per trasllat. Com hem comentat, a Bernardí Aguilar el deixem en el grup de desconeguts perquè hi ha una font, la de José Sigüenza, que li atribueix la mort, tot i que per la seva curta estada i les dades que coneixem de la seva biografia, que s'analitzaran en capítols posteriors, no li correspondria.

Hi ha 5 estades (16%) amb una durada entre els cinc i els deu anys: Bartomeu Ortells, Francesc Cardona, Gabriel Tries, Lluís Ferrer i Lluís Piquer. Per prudència, els seguirem mantenint en la categoria de causa desconeguda perquè ben podria ser que haguessin mort o bé sortit en vida.

Finalment hi ha tres frares amb estades properes als 15 anys, que són Gabriel Fonoll, Gabriel Ferrer i Jaume Poal. Els dos darrers són religiosos amb circumstàncies especials perquè sortiren dels seus monestirs de professió: Gabriel Ferrer es va fugar com a mínim dues vegades i Jaume Poal anà de Sant Jeroni de la Murtra a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en un trasllat fet, com d'altres, durant la dècada de 1460, per tornar novament a la Murtra. Novament, però, es fa molt complicat, sense més dades, discernir si moriren o no en el monestir on feren la seva darrera estada.

Un cop analitzades les finalitzacions de les darreres estades dels frares, que eren 104, tornem a les 27 que no eren les últimes dels religiosos. En teníem 8 de causa desconeguda, de les quals es pot calcular la durada en 7:

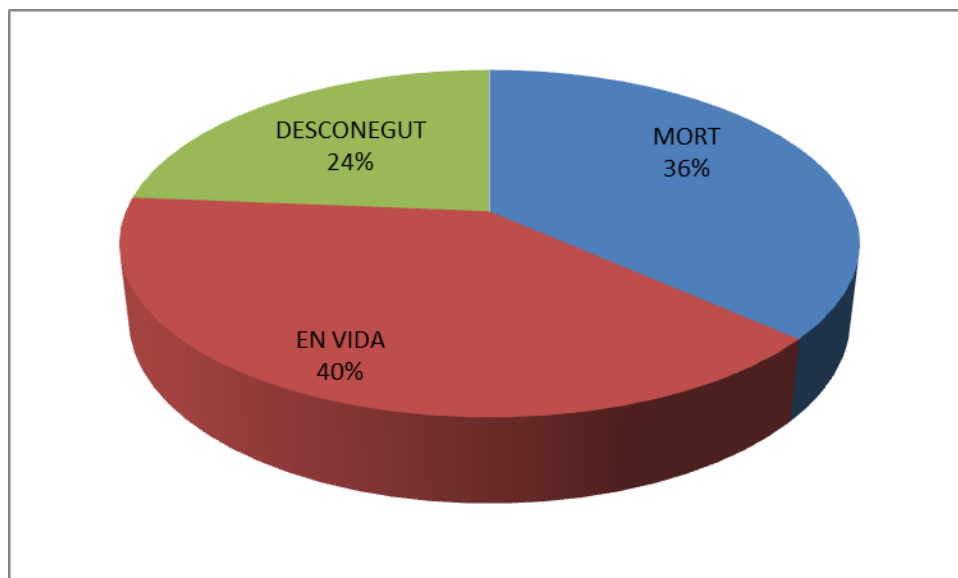

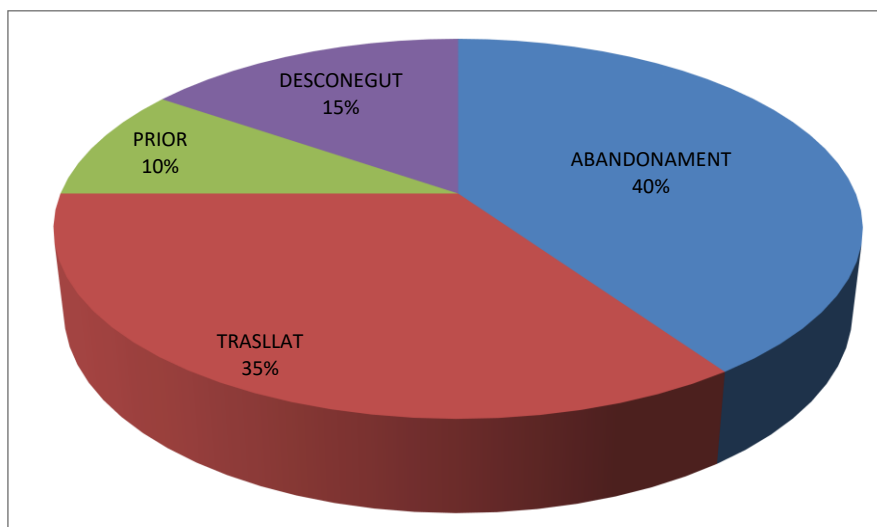
Les dues estades amb més de 20 anys de durada, que són les de Bartomeu Piera i Miquel Piquer, creiem que han de ser atribuïdes a trasllats més que no pas a abandonaments per dues raons. Una estada tan llarga ha de descartar problemes d'adaptació i ambdós frares s'incorporaren més endavant amb responsabilitats a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Sant Jeroni de la Murtra respectivament. Anàlogament, també creiem que Pere de Rocabertí passà de Vall d'Hebron a la Murtra com a resultat d'un trasllat, no d'un abandonament, perquè va suposar la tornada al seu monestir de professió després d'una estada breu a Vall d'Hebron. Respecte a les finalitzacions de les estades de Jaume Negrell i les dues de Jaume Poal, al voltant dels cinc anys de durada, tingueren lloc, com les de Bartomeu Piera i Miquel Piquer, al principi de la dècada de 1460. Si aquestes dues darreres les hem atribuït, a causa de la llarga estada dels dos frares, a trasllats, podria ser que també ho fossin les de Jaume Negrell i Jaume Poal, que tornaren als seus monestirs de professió, però és una conjectura sense cap base documental. Per a Bernat Colomer no tenim elements per discernir si es tracta d'un trasllat o d'un abandonament.

Si recapitem les dades, partíem de 131 sortides d'estades de jerònims durant el segle XV, de les quals en només 62 en coneixíem documentalment la causa. Després de fer-ne una anàlisi de la durada, hem intentat inferir-la en altres finalitzacions més de les quals no en sabem la causa documentalment, però que sí tenen precisió en els marges temporals d'inici i de finalització. Gràcies a aquesta darrera deducció, hem pogut distingir defuncions de sortides del monestir en vida, ja siguin per trasllat o per abandonament. Però encara podem ampliar més les deduccions a altres religiosos que havien estat descartats. Es poden incloure aquelles frares que, malgrat que l'interval temporal d'inici o de finalització no és prou precís segons els criteris que havíem establert, sí podem assegurar que estigueren com a mínim una dècada en el monestir, ja que la diferència entre la data mínima de finalització i la màxima d'inici és superior a deu anys. En aquest grup hi hauria Andreu Garriga, Jaume Julià, Jaume Sapila, Jaume Yáñez, Joan Amer, Joan Boil, Joan d'Alvèrnia i Pere Frontera.

Com a resultat de la nostra anàlisi, de les 131 estades que finalitzaren durant el segle XIV o XV n'hi ha 98 que hem pogut diferenciar si foren causades per la defunció del religiós o en vida. La distribució és la següent:

Per tant, les estades finalitzaren gairebé a parts iguals entre els que moriren i els que continuaven vius. D'entre els que acabaren l'estada vius, hem pogut determinar la causa en un bon nombre de casos, tal com reflecteix el diagrama següent:

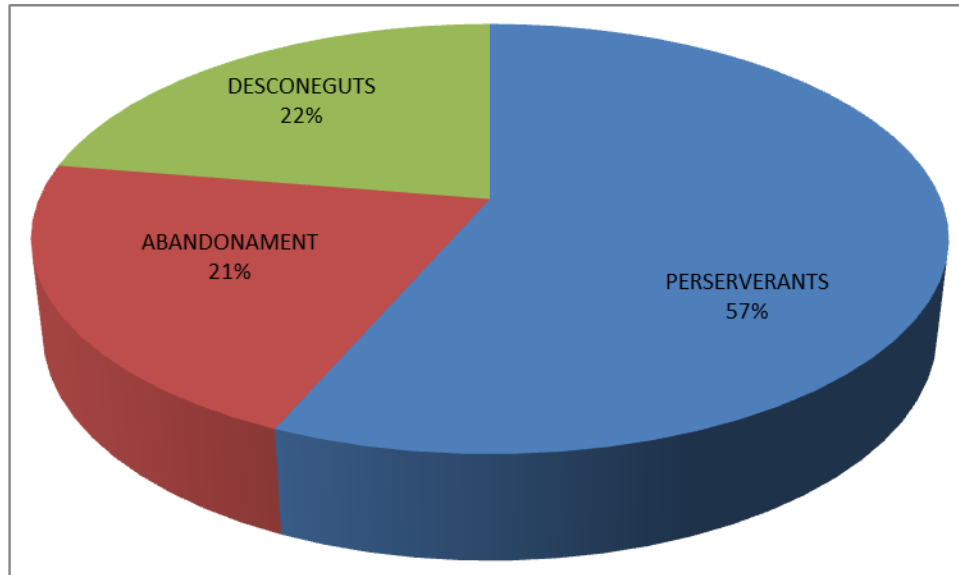
Podem dir que un de cada deu finalitzà l'estada per haver de fer-se càrrec del priorat d'una casa religiosa o tornar al seu monestir un cop va acabar el mandat, i que la resta, descomptat un 15% de causa desconeguda, es reparteix també pràcticament a parts iguals entre els que sortiren sense la conformitat de l'orde (fugues, abandonaments en temps de formació, etc.) i els que es canviaren d'acord amb allò que se'ls demanava o tenien prèviament pactat. Tanmateix, cal remarcar que la distribució temporal és molt diferent en els dos casos, ja que mentre la majoria dels trasllats tingueren lloc en els anys inicials d'ambdues cases, és a dir, entre 1393 i 1415, els abandonaments estan distribuïts al llarg de tot el segle XV.

Integració de les vocacions

Tot aquests càlculs s'han fet sota el punt de vista de l'estada dels frares, independentment de la seva procedència. Creiem, però, que té també interès focalitzar-se en la trajectòria del frare considerat individualment. I no de tots, sinó d'aquells que feren professió en un dels dos monestirs jerònims catalans, és a dir, que no venien de fora, segons el que hem analitzat en els apartats anteriors. Quedarien exclosos, per exemple, aquells que, vinguts de Sant Jeroni de Cotalba, van poblar Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Sant Jeroni de Montolivet durant els anys posteriors a les respectives fundacions o els d'origen de professió dubtós, com Bartomeu Campanya. Respecte als que perllongaren la seva estada durant el segle XVI, incloem aquells que portaven ja més d'una dècada vivint en el monestir en entrar en aquell segle -Agustí Gualbes, Francesc Sans, Jaume Negrell, Jaume Roqueta, Jaume Vidal, Joan Feliu, Joan Moner, Joan Triter, Lluís Palau, Pere Benejam i Valeri Bernat- perquè entenem que es pot considerar que s'havien integrat en els seus respectius monestirs. Abastem, així, 85 religiosos.

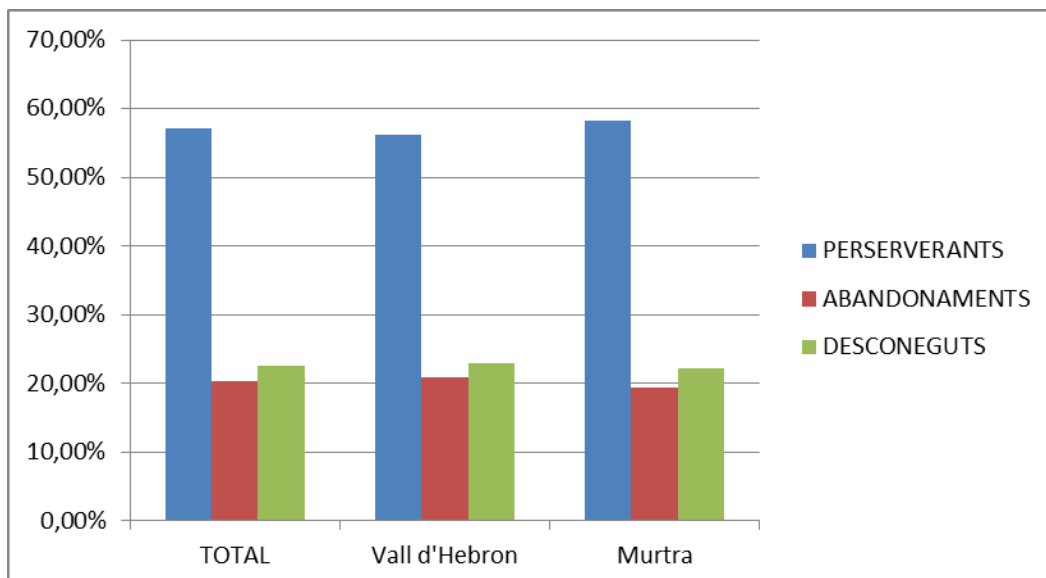
Classifiquem els frares en tres categories. En primer lloc, els que perseveraren, que són aquells que moriren en el seu monestir de professió durant el segle XV o bé que moriren més endavant però portaven com a mínim una dècada residint-hi. A continuació hi ha els religiosos que abandonaren. En aquest grup també hi ha Miquel Estela i Bernardí Jaume. Ambdós frares

sortiren del monestir durant el segle XV i s'hi reintegraren ja ben entrat el segle XVI. A tots els efectes, doncs, amb els ulls posats en el segle XV, els frares havien abandonat els seus monestirs. Finalment, en el grup de desconeguts hi ha tots aquells per als quals no ha estat possible assignar-los cap de les dues categories anteriors perquè no coneixem la causa de la finalització de la seva estada. Els resultats es mostren en el següent diagrama de sectors:

Tot i que és necessari prendre's els resultats amb una certa cautela, ja que per arribar-hi s'han fet un bon nombre d'hipòtesis i encara hi ha força casos en què no es pot arribar a cap conclusió, més d'una quinta part, es pot veure que aproximadament de cada quatre ingressos per professar en monestirs jerònims catalans durant el segle XV, tres arrelaven i un no. Cal tenir en compte que aquells que tan sols provaven uns dies i que no arribaven a fer cap ordenació eclesiàstica, no els podem comptar perquè no en tenim cap rastre documental. Si els coneguéssim, elevarien la xifra dels intents no reeixits.

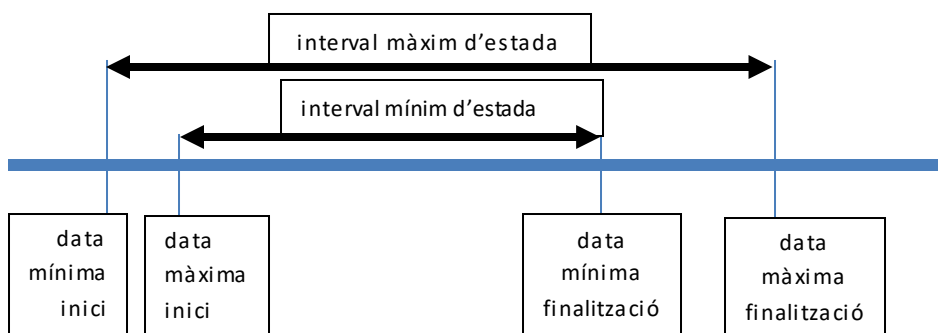
Si desglossem els resultats per monestirs, el resultat és el següent:

Els resultats no indiquen diferències significatives entre ambdós monestirs, que es troben al voltant del 57%. Tanmateix, cal ser curosos a l'hora d'extreure conclusions perquè el nombre de casos desconeguts, tant en un monestir com en un altre, és força més elevat que les diferències entre perseverança i abandonament.

Evolució temporal

Un cop definides totes les estades en els dos monestirs, construïm les gràfiques de l'evolució temporal. Com que per cada estada de cada frare hi ha un interval temporal d'inici i un altre de finalització, hem hagut de fer dues corbes per a cada monestir: una que correspon a la situació de màxims i l'altra de mínims.

En l'esquema anterior es pot veure la forma de procedir. L'interval màxim d'estada és el període comprès entre la data mínima d'inici i la data màxima de finalització de l'estada, mentre que l'interval mínim s'aconsegueix mitjançant la data màxima d'inici i la mínima de finalització. En el cas que tinguem definit perfectament l'inici i la finalització de l'estada, aleshores els dos intervals coincideixen, ja que les dates màximes i mínimes d'inici i de finalització seran les mateixes. D'aquesta manera modelem la incertesa de les dades sobre la presència real dels frares en els dos monestirs. Quan menor sigui l'interval d'inici i de finalització dels frares, menys diferència hi haurà entre ambdues corbes i viceversa.

Per fer la gràfica, hem dividit el període estudiat, que transcorre des de la fundació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, l'any 1393, fins al 31 de desembre de 1500, en períodes de sis mesos que comencen cada primer de gener i cada primer de juny. El nostre mètode consisteix a comptar quants frares hi havia en el monestir en aquelles dates a partir de les dades d'inici i de finalització, tenint en compte que el comptatge serà diferent per a l'interval màxim que per a l'interval mínim.

Els gràfics són més que acceptables per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron a partir de 1453 i tot el de Sant Jeroni de la Murtra. Malgrat que hi pugui haver diferències, s'hi poden veure ben reflectides les fases de l'evolució, tant a la corba de màxims com a la de mínims. Però això no és així en el gràfic de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron des de la fundació fins a la meitat del segle XV, en què les diferències entre ambdues línies se separen i donen lloc a dues evolucions completament antagoniques i contradictòries i que són el resultat del gran període de desconeixement de la població que tenim arran dels pocs capítols conventuals localitzats en aquest període, que són tan sols cinc entre 1393 i 1453, amb l'agreujant que estan mal distribuïts, ja que

no en tenim cap entre 1417 i 1452. Caldrà, doncs, treballar més aquest període inicial per ajustar la que podria haver estat la població monàstica ordenada.

D'una banda tenim el període fundacional, que sabem que fou molt inestable. Així, dels set frares ordenats que fundaren el monestir, tres ja no hi eren cinc anys més tard (Bartomeu Alfagerí, Ramon Soler i Joan Sanç). L'anada i vinguda de frares des de Cotalba ordenades per la reina fundadora fou una constant. Aquests moviments els coneixem gràcies a la recerca feta per Jaume Riera, ja que tenim un salt important sense capítols entre 1398 i 1412. Sabem, per exemple, que l'any 1403 la reina manà que portessin dos frares de Cotalba, un ordenat i l'altre llec, i que l'any 1407 el rei Martí, en la petició perquè s'unís al monestir de celestins, deia que tan sols hi havia un prevere i un llec. Malgrat que potser s'exageraven les xifres, és evident que la hipòtesi de màxims, amb més d'una desena de frares ordenats, no s'adiu gens amb aquesta situació. Ben al contrari, creiem que s'hi acosta molt més la corba de mínims, és a dir, aquella que posa fi a l'estada d'un frare el dia següent de la seva darrera aparició perquè, de fet, les estades devien ser relativament curtes. Així, per exemple, la darrera notícia del prior Jaume Yáñez és de 1401. Com que no hi ha més notícies d'ell els anys posteriors, segurament devia finalitzar l'estada, ja que no tindria sentit que hagués continuat sense ser prior aquell que justament s'havia mantingut al capdavant des de la fundació.

Com podem adaptar les nostres dades a la situació que es desprèn d'aquest període inicial de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron? La nostra proposta és restringir els marges d'inici i de finalització de les estades d'algunes frares. Per exemple, la primera estada de Guillem Boadella té un interval d'inici comprès entre el 23 de setembre de 1401 i el 23 de setembre de 1402 i un de finalització entre el 25 de maig de 1404 i el 7 de juliol de 1408. Els casos més extrems contempen, doncs, una estada propera als set anys (del 23.09.1401 al 07.07.1408) i una altra inferior als dos anys (del 23.09.1402 al 25.05.1404). La dispersió és excessiva, sobretot si tenim en compte que a l'apartat anterior hem calculat la durada de set estades que havien finalitzat en un trasllat durant el període inicial de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i que la mitjana –calculada com la de l'interval màxim d'estada– es troba per sota dels quatre anys. Si agafem els mateixos set casos i calculem la mitjana de l'interval mínim d'estada, el resultat és d'1'3 anys. La conclusió és clara: en aquells casos en què hi ha prou precisió per calcular la durada de l'estada, els valors se situen entre els 1'5 i 4 anys.

Això permet restringir els intervals temporals d'inici i finalització de les estades perquè s'ajustin a aquests valors mitjans. Així, en el cas comentat de Guillem Boadella, això s'aconsegueix avançant la data mínima d'inici i la data màxima de finalització perquè entre ambdues hi hagi un interval màxim de durada de 4 anys i mínim de 2 anys. Apliquem aquest procediment en aquells frares amb una gran dispersió en els intervals temporals.³¹² Cal dir que no estem canviant les nostres dades de partida, que segueixen essent vàlides, sinó que restringim les

³¹² Els frares que canvien les dates són els següents (posem les quatre dates en orde, és a dir, data mínim d'inici, data màxima d'inici, data mínima de finalització i data màxima de finalització): Guillem Carbonell (07.07.1404, 07.07.1404, 07.07.1408, 07.07.1408), Guillem de Boadella (23.09.1401, 23.09.1402, 25.05.1404, 25.05.1405), Guillem Boadella (13.01.1411, 13.06.1412, 07.05.1413, 07.11.1414), Jaume Yáñez (19.10.1393, 19.10.1393, 19.10.1401, 19.10.1401), Joan Febrer (24.05.1398, 24.05.1399, 21.12.1399, 24.05.1402), Joan Teixidor (22.09.1395, 22.02.1396, 21.03.1398, 22.09.1399), Joan Tomàs (19.10.1393, 19.10.1393, 21.03.1398, 21.03.1398), Pere de Sitges (11.03.1411, 11.03.1412, 31.03.1414, 27.04.1416) i Tomàs Carrasquer (20.03.1396, 20.03.1398, 21.03.1398, 21.03.1400).

nostres hipòtesis perquè s'adeqüin millor a la situació general de la població del monestir en aquells anys.

En el període 1416-1453 hi ha fortes discrepàncies entre les dues corbes. Segons la hipòtesi de màxims, a la ratlla de 1453, just abans del capítol V5, hi havia a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron 25 frares. En el capítol que se celebrà el mes d'abril només hi van participar 11. Per tant, 15 frares acabarien la seva estada justament en aquell lapse de temps. Tot i que és una opció possible –i, de fet, per això la hipòtesi de màxims la contempla–, no és molt probable que més de la meitat de la població monacal sortís del monestir o hi morís justament aleshores. La historiografia no contempla cap esdeveniment que propiciés una situació tan extrema com aquesta i, el que és més significatiu, no apareix en cap altre moment de la trajectòria demogràfica dels dos monestirs. És de suposar, doncs, que molts d'aquells 15 frares no feien estada ja en aquell moment, sinó que havien mort o marxat del monestir força anys abans.

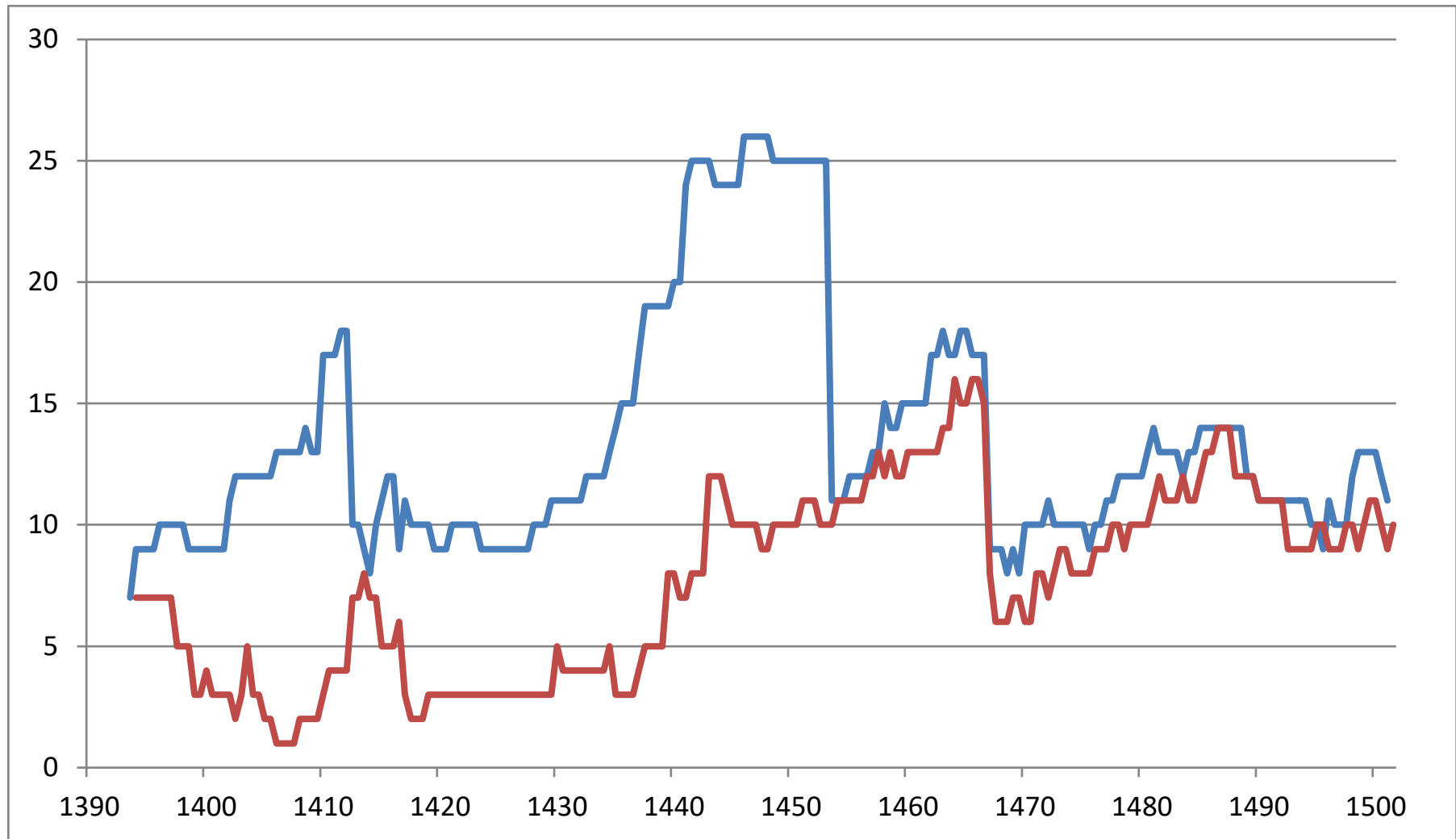
En la línia del que hem fet en el període 1393-1412, restringirem els intervals temporals, tot marcant un límit de 20 anys d'estada als 15 frares que entraren en el monestir durant la primera meitat del segle XV i que ja no apareixen l'any 1453. Ben podria ser que algun superés aquesta marca, però no serien tots. De fet, en el capítol de 1453 l'únic que tenia una antiguitat superior era el prior, Ramon Joan, que havia entrat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron l'any 1409 i, per tant, havien transcorregut 44 anys fins a l'esmentat capítol, i Jaume Martorell, que havia entrat vint anys més tard. Per tant, als frares els posem aquest límit pel que fa a la seva hipòtesi de màxims. Marquem aquesta data perquè el valor mitjà de les estades dels frares que acabaven la seva estada morint en el monestir es troba al voltant dels 20 anys, tal com hem vist en l'apartat de la finalització de les estades.

D'altra banda, els frares que estaven en el monestir l'any 1416 i dels quals només sabem que no hi eren l'any 1453, la data mínima de sortida se situa just després de l'any 1416, és a dir, com si tots haguessin sortit del monestir aleshores. Això tampoc no és molt versemblant. Així, els donem un mínim d'anys a tots per tal que la seva estada arribi, des de la data màxima d'entrada, a deu anys. Amb aquestes canvis restringim a deu anys la durada esperable dels frares dels quals sabem que formaven part de la comunitat l'any 1416 i que no hi eren l'any 1453, sense dades enmig.³¹³

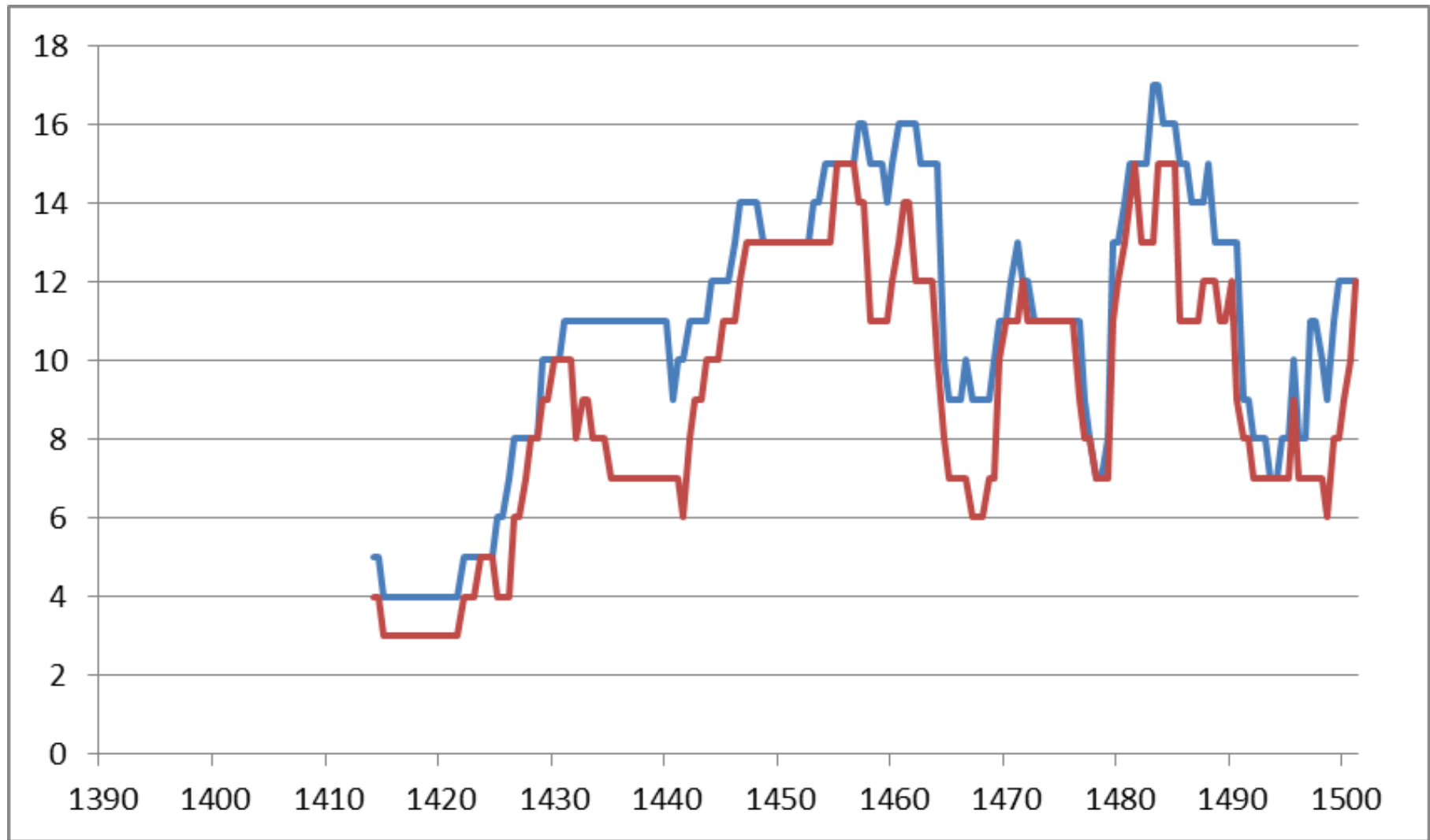
Refem la gràfica de l'evolució temporal de la població de frares ordenats de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron amb aquests canvis. Malgrat que les diferències entre les dues corbes són encara importants, la seva evolució resulta, ara sí, versemblant, tal com es pot veure en el gràfic de l'evolució temporal de la població de frares ordenats a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (1393-1500), versió 2.

³¹³ Els frares que canvien les dates són els següents (posem les quatre dates en orde, és a dir, data mínim d'inici, data màxima d'inici, data mínima de finalització i data màxima de finalització): Abel Joan (07.02.1437, 07.08.1438, 07.08.1448, 03.03.1453), Ferran Ruiz (24.06.1439, 24.12.1440, 24.12.1450, 03.03.1453), Galceran de Santapau (06.03.1432, 06.09.1433, 06.09.1443, 06.03.1452), Guillem Carbonell (31.03.1414, 25.07.1415, 29.04.1416, 07.07.1424), Jaume Lull (31.05.1411, 11.10.1411, 11.10.1421, 31.05.1431), Jaume Sapila (23.06.1401, 23.12.1402, 29.04.1416, 23.06.1421), Joan Amer (19.11.1416, 19.05.1418, 27.04.1434, 19.11.1436), Joan d'Alvèmia (20.11.1405, 20.05.1407, 20.05.1417, 20.11.1425), Pere Moner (31.03.1414, 27.04.1416, 27.04.1426, 31.03.1434), Pere Pont (29.12.1436, 29.06.1438, 29.06.1448, 03.03.1453), Ponç Molins (12.12.1414, 12.06.1416, 12.06.1426, 12.12.1434) i Salvador Andreu (18.09.1427, 18.03.1429, 18.03.1439, 18.09.1447).

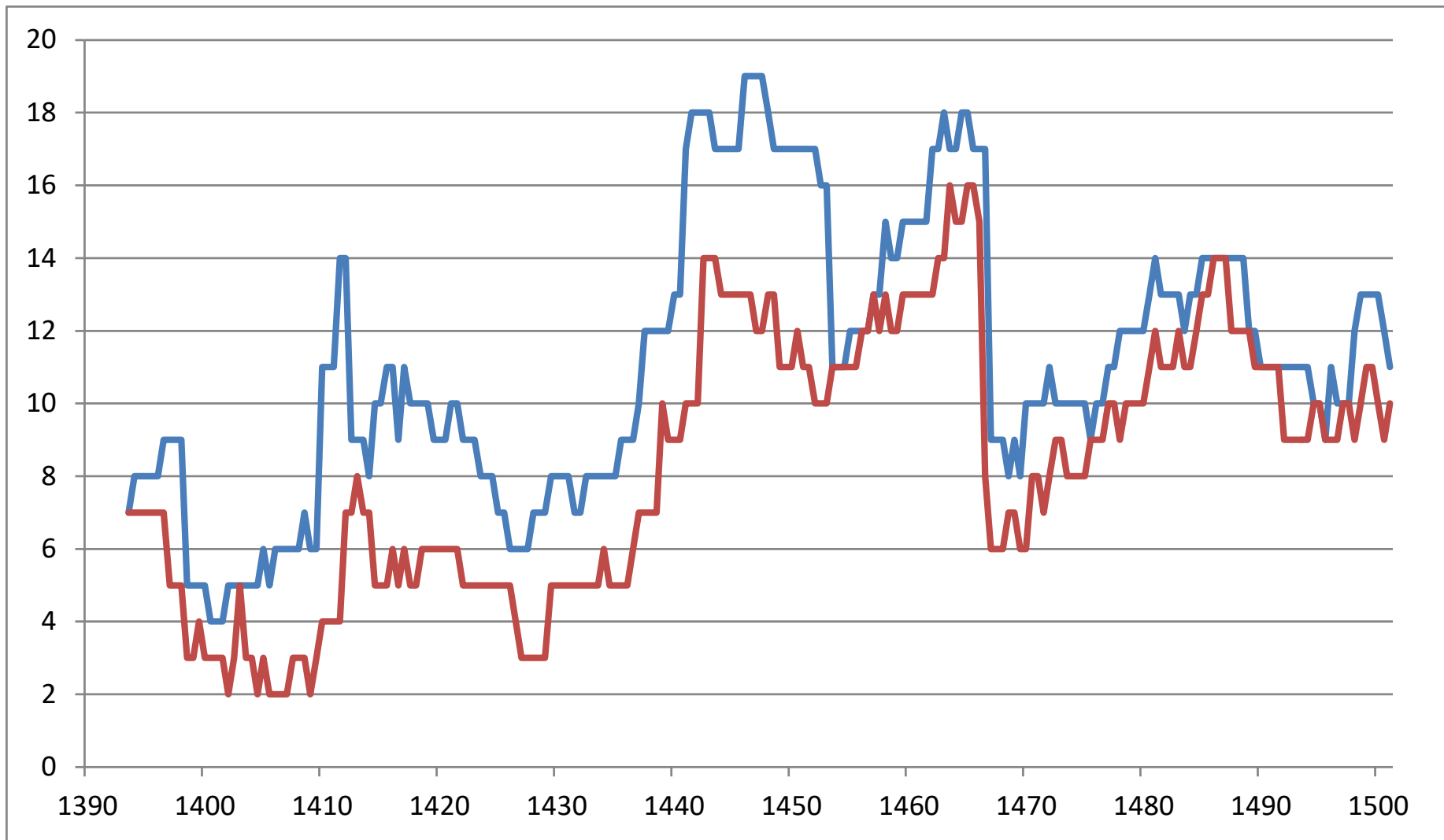
Evolució temporal de la població de frares ordenats a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (1393-1500)

Evolució temporal de la població de frares ordenats a Sant Jeroni de la Murtra (1413-1501)

Evolució temporal de la població de frares ordenats a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (1393-1500), versió 2.

Periodització de la població de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron

A partir de l'anàlisi dels gràfics de població ordenada, de l'entrada de noves vocacions per quinquennis que hi ha a l'apartat d'entrades de professió i, en general, de tot el que s'ha analitzat sobre els religiosos de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron des de la fundació l'any 1393 fins a final del segle XV, distingim els següents períodes:

- 1) Inestabilitat (1393-1413) – Aquesta etapa es caracteritza per la presència de frares procedents d'altres monestirs jerònims, fonamentalment de Sant Jeroni de Cotalba. No tan sols són els set que donaren inici a la fundació de la reina Violant, sinó que és contínua la posterior presència de frares valencians, ja que no és fins al cap d'una dècada que es capten les primeres vocacions, en total cinc en aquest període, tot i que només tres segueixen en el monestir l'any 1416. Els frares procedents de Cotalba, amb alguna excepció, no fan estades llargues, la qual cosa configura una situació d'una clara inestabilitat a la comunitat. Aquests religiosos –Guillem Carbonell, Joan Febrer, Guillem de Boadella, Joan Muñoz, Joan Teixidor, Romeu Borrell, Joan Tomàs, Tomàs Carrasquer, etc.-, alguns dels quals anaren a Vall d'Hebron en més d'una ocasió, no feren estades llargues. Sigui per les dificultats sobrevingudes en la fundació arran de la mort del rei Joan I i la viduïtat de la reina fundadora, que feren baixar molt les expectatives inicials d'un monestir de patronatge reial, sigui per les pressions o el tarannà que la reina volia imposar en la seva fundació, la qüestió és que hi hagué un trànsit de religiosos des de Cotalba a Vall d'Hebron i viceversa. Això es reflecteix clarament en les poques dades que tenim: dels set religiosos ordenats de 1393 només quatre continuen el 1398, mentre que la reina demana frares i n'expulsa d'altres. Els únics que veiem que donen estabilitat a la fundació són el primer prior, Jaume Yáñez, Miquel Reiner i, possiblement, Antoni Reve.

La tendència de la població durant aquests primers anys és clarament descendent. Fins i tot diríem que precària, ja que tan sols es manté a partir de les remeses de frares des de l'exterior. La dada d'un frare prevere i dos llecs, donada l'any 1407 pel rei Martí, és potser exagerada, però transmet una situació d'escassetat que també reflecteix la nostra corba de mínims, que assenyalava tan sols dos frares ordenats. És en aquests anys quan un ric mercader barceloní, Bertran Nicolau, es va oferir a ajudar el monestir, però no ho pogué fer per l'oposició de la reina Violant, segons afirma la historiografia jerònima. Sabem que Bertran Nicolau ja tenia la intenció de fundar un nou monestir l'any 1403 i apuntàvem que la causa de la seva tardança –no es fundà fins al 1413- fos la impossibilitat de comptar amb un nombre suficient de frares.³¹⁴ Des de Cotalba, que és des d'on es podien prendre aquest tipus de decisions –l'orde com a tal no s'havia constituït encara-, es devia apostar pel projecte de Bertran Nicolau, que semblava econòmicament més sòlid, sense tancar Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Aleshores enviaren frares joves a Vall d'Hebron (molt possiblement Pere de Sitges, Pere Moner i Joan Boil) i els més experimentats sortiren per anar a fundar Sant Jeroni de Montolivet (Romeu Borrell, Joan Tomàs i Francesc Mestre). Entre aquesta remesa i les noves vocacions, s'arriba al final d'aquest període en una situació millor que a principi de segle, a la qual cosa no pot ser aliena l'arribada l'any 1409 de Ramon Joan, l'autèntic factòtum del monestir durant gairebé mig segle.

³¹⁴ Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau...*, p. 113.

- 2) Estancament (1413-1431) – A partir de 1413 cal tenir present que hi ha un altre monestir jerònim català en escena, que és Sant Jeroni de Montolivet, Sant Jeroni de la Murtra a partir de 1416. Les vocacions jerònimes, doncs, s’havien de repartir. En aquest període hi hagué set noves professions a Vall d’Hebron, de les quals n’hi ha com a mínim cinc que fructificaren. Com que no tenim dades de capítols conventuals en aquesta etapa, a excepció d’un de 1416, no podem detectar l’arribada de religiosos d’altres monestirs, tal com sí hem vist a l’etapa anterior. Tanmateix, no sembla que això fos així o, si més no, amb la mateixa intensitat. I ho creiem perquè només amb les incorporacions de noves vocacions identificades a partir del registre d’ordenats de Barcelona, i amb les hipòtesis restrictives que hem aplicat en aquest període perquè les dues corbes de població no estiguessin tan allunyades, arribem a una població ordenada d’entre 5 i 8 religiosos l’any 1431, dada que podem comparar amb els 6, entre preveres i laics, que afirmaven que tenia aquest monestir en la petició al pontífex perquè s’unissin els dos monestirs jerònims al palau de Bellesguard. Per tant, malgrat les poques dades en què comptem en aquest vicenni, Sant Jeroni de la Vall d’Hebron, sota el mandat de Ramon Joan, es mantingué, a la baixa, amb recursos humans propis.
- 3) Creixement (1431-1466) – Aquest llarg període es caracteritza per una alça sostinguda del nombre de religiosos sacerdots: es passa de tenir uns cinc o sis l’any 1431 a assolir més d’una quinzena durant la primera meitat de la dècada de 1460, la qual cosa suposa triplicar el nombre de frares ordenats. Aquest comportament clarament expansiu ve acompanyat per l’ingrés de 22 vocacions, la qual cosa dóna una mitjana anual de 0’63, és a dir, dues cada tres anys. En els capítols de mitjan segle XV apareixen tan sols frares propis de la Vall d’Hebron, amb l’excepció del prior, Ramon Joan, vingut de Cotalba a principi de segle, i dos frares, Jaume Cellera i Pere Frontera, que havien estat al monestir mallorquí de la Trinitat, dissolt l’any 1443. Sembla que el creixement no fou uniforme al llarg d’aquesta etapa, sinó que fou especialment destacat al principi (1431-1440) i al final (1450-1466), essent el període intermedi, el de la dècada de 1440, de lleuger descens. Tanmateix, cal prendre amb certa distància l’evolució fins a 1453, ja que és el fruit de nombroses hipòtesis efectuades davant la inexistència de capítols conventuals des de 1416. La troballa d’un o més capítols conventuals entre aquests anys podria alterar, sens dubte, el dibuix d’aquesta evolució. Però a partir de 1453 l’augment és perfectament detectable en els capítols conventuals, que van incorporant nous religiosos: Bernat Colomer (1456), Joan Lledó (1457), Joan Moner i Joan Prujó (1458), Joan Francesc Soler (1460), Jeroni Tolosa (1463), Pere Joan Sacreu i Gregori Caselles (1465). L’escenari és d’una comunitat en expansió.
- 4) Recuperació de la pesta (1466-1485) - La línia ascendent del monestir es va veure truncada dràsticament per la pesta de 1466, enmig de les vicissituds de la Guerra Civil Catalana. Dels quinze o més frares de 1465 es passà a set el 1469. El sotrac fou tan gran que el capítol general va enviar el frare Joan Garriga des de Cotalba a Vall d’Hebron per suplir la falta de frares ordenats. No seria estrany que Felip Álvarez, de cognom clarament castellà, també fos enviat des d’algun altre monestir, tot i que no en tenim constància. Aquestes mesures d’urgència, la professió de tres novicis més (Lluís Ferrer, Lluís Palau i Guillem Fuster) i l’arribada de frares des de Sant Jeroni de la Murtra, com Jaume Poal i Bartomeu Piera van permetre parar el cop, tot estabilitzant la comunitat al voltant de la desena de membres al final de la guerra. Des d’aleshores fins a 1484, el ritme d’estades de professió és bo, semblant a l’etapa anterior, amb nou entrades en tretze anys, si bé és cert que alguns van abandonar el monestir, com Joan Avinent, Andreu Arenes i Gabriel Comes. El creixement, sostingut des

del final de la guerra, va situar la població en 14 religiosos, una mica per sota de la xifra assolida abans de la pesta.

- 5) Lleuger descens (1485-1500) – A partir de l'any 1485 es trunca la fase d'augment de la comunitat. No es tracta d'un descens en picat, com l'any 1466, sinó progressiu. De fet, la fase de davallada té lloc entre 1485 i 1490. A partir de l'aleshores, la comunitat de frares d'orde sagrat s'estabilitza al voltant de la desena de membres. Una de les característiques d'aquest període és que baixa molt la incorporació de noves vocacions. Es triga una dècada, segons el que tenim documentat, entre la professió de Joan Triter (1484) fins a Francesc Jasso (1494), novici d'origen navarrès. Fins a final de segle només professaran tres religiosos més, un dels quals, Antoni Joan de Bellfort, va abandonar la comunitat poc temps després. Per tant, a diferència del que havia estat habitual, sembla que hi ha una política de contenció per no créixer per sobre de les possibilitats econòmiques reals del monestir. Així, doncs, després de la davallada inicial, propiciada per la mort dels religiosos, com Antic Nebot, Pere d'Oviedo i Joan Garriga, sense possibilitat de reposició perquè no entraven novicis, s'arriba a una situació d'equilibri durant la darrera dècada del segle XV.

Periodització de la població de Sant Jeroni de la Murtra

- 1) Creixement (1413-1462) – Sant Jeroni de la Murtra inicià la seva trajectòria històrica amb sis frares –quatre ordenats–, alguns procedents de Cotalba, altres de Vall d'Hebron, tot i que els que venien de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron hi havien arribat des del monestir valencià, autèntic proveïdor de frares dels monestirs jerònims catalans entre final del segle XIV i inici del XV. Aquesta etapa suposa pràcticament quadruplicar la població de frares ordenats, que ateny la xifra 14-16 a l'inici de la dècada de 1460. A més, aquest creixement se sustenta en la captació de noves vocacions. Malgrat que la primera es va fer esperar gairebé una dècada, entre 1421 i 1460 Sant Jeroni de la Murtra atragué 22 vocacions, és a dir, una mitjana propera a 0'55 professions anuals o, el que és equivalent, una professió cada dos anys. A banda dels frares fundadors –Romeu Borrell, Joan Febrer i Joan Tomàs– en els capítols conventuals no apareixen frares procedents d'altres contrades, la qual cosa fa palès que la comunitat no va necessitar tants ajuts externs com Sant Jeroni de la Vall d'Hebron per arrencar.

De les corbes de població es desprèn que el creixement es va concentrar sobretot a la dècada de 1420-1430 i de 1440-1450. En canvi, les dècades de 1430-1440 i 1450-1460 presenten estabilitat o lleugeres tendència a l'alça o la baixa, depenent de si s'agafa la corba de població màxima o mínima. En tot cas, la dada de població de 1430, al voltant de la desena de frares ordenats, és totalment coherent amb els 13 o 14 religiosos, tant ordenats com llecs, que demanen la unió amb Sant Jeroni de la Vall d'Hebron al palau de Bellesguard.

- 2) Caiguda i inestabilitat (1462-1478) – Aquest període trenca clarament l'etapa alcista anterior. Sant Jeroni de la Murtra entra en una dinàmica de disminució en el nombre de religiosos, si bé podem apreciar un repunt important al voltant de 1470, més aparent que real, com veurem més endavant. Un dels trets més significatius és que tan sols professaren tres novicis, Gabriel Andreu, Joan Feliu i Francesc Vic. Els tres ho feren entre 1468 i 1469. Això implica una disminució dràstica de l'entrada de noves vocacions característica de l'etapa anterior, ja que es reduí a un terç la mitjana anual (0'55 a 0'18). Per tan sols tres entrades s'identifica la mort

o la finalització de la darrera estada de deu frares -Bartomeu Campanya, Bartomeu Ortells, Bernat Savall, Jaume Julià, Jaume Planes, Jaume Poal, Jeroni Vilanova, Llorenç Carbonell, Pere Febrer i Rafael Vallseca-, a les quals cal sumar la destitució i exili a Castella de Joan Say, i la sortida de Bartomeu Piera, que trobem a la dècada de 1470 exercint de prior a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Dotze baixes respecte a tres altes donen un resultat negatiu de nou frares, justament el balanç que trobem entre els 16 de 1462 als 7 que reflecteixen els capítols conventuals de 1477.

No tenim constància de l'impacte de cap fet que pogués provocar aquesta davallada, més enllà de situar-la a l'inici de la Guerra Civil Catalana. Val a dir, però, que Sant Jeroni de la Vall d'Hebron no traduí l'inici del conflicte bèl·lic en una disminució de la seva població ordenada, sinó tot al contrari. Quant al repunt al voltant de 1470, s'explica a partir de la tornada de quatre frares: Jaume Poal, Jaume Negrell, Miquel Piquer i Pere Girona regressaren a Sant Jeroni de la Murtra, el seu monestir de professió, els anys 1468, 1469, 1470 i 1471 respectivament. De fet, Jaume Poal, Jaume Negrell i Bartomeu Piera –el darrer ja no tornà a la Murtra- havien participat en el capítol de 1461 i no en el de 1464. Potser sortiren a la vegada. Si fos així, seria entre final de 1461 i inici de 1462, ja que en el mes de març de 1462 Jaume Poal ja consta a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. La datació de la sortida de Miquel Piquer presenta més problemes, però tingué lloc segurament abans de 1464. La de Pere Girona fou més endavant, ja que encara estigué present en el capítol de 1464, però no en el següent documentat, l'any 1468. Sobre la causa d'aquestes sortides tan sols podem fer especulacions. Potser no fou aliè el fet extraordinari de la destitució i exili del prior Joan Say decidida pels visitadors l'any 1469. Tampoc no podem descartar que altres frares d'altres monestirs arribessin a la Murtra en compensació per aquestes sortides i, com que no formaven part jurídicament de la comunitat, perquè en realitat eren hostes, ens hagin passat completament desapercebuts. En tot cas, la tornada d'aquests tres frares, amplificada per la professió justament en aquells anys dels tres únics novicis de tot el període, permet un repunt notable de la població, que assoleix als volts de 1470 una dotzena de membres, dins d'una dinàmica clarament negativa que no trigarà a posar-se de manifest. Especialment destacada és la caiguda final, amb la mort de quatre frares en dos anys, 1476 i 1477, de forma prou escalonada per descartar l'efecte d'una epidèmia.

- 3) Reacció (1478-1490) – La sequera d'ingressos del període anterior contrasta amb el devesall de noves incorporacions d'aquesta nova etapa. En comptem tretze –Andreu Maig, Benet Rosseta, Jeroni Pou, Lluís Piquer, Miquel Estela, Nicolau Martí (1478), Bernardí Aguilar, Baltasar Piquer (1481), Jaume Roqueta (1482), Bernardí Jaume, Pere Benejam (1483), Joan Baptista (1486) i Agustí Gualbes (1488)- en tretze anys (mitjana d'1'0, la més alta registrada en tot el segle XV). Certament no totes les vocacions arrelaren en el monestir. Potser la urgència d'omplir una comunitat tan buida va abaixar les exigències requerides als novicis. La qüestió és que una part significativa d'aquests religiosos abandonaren o, si no ho van fer, les seves estades foren molt curtes. Andreu Maig fugí del monestir, Miquel Estela i Bernardí Jaume es passaren als benedictins –tot i que més endavant tornaren a Sant Jeroni de la Murtra- i la curta estada de Joan Baptista i Lluís Piquer ens fa sospitar que potser abandonaren la comunitat. Sigui per abandonament o per mort prematura, com Benet Rosseta, només sis d'aquests onze frares encara residien a la Murtra l'any 1490. Això provocà que el creixement espectacular de la corba de població al principi d'aquesta etapa –es passa de 7 a 14-15 frares entre 1478 i 1481, i 15-17 el 1483, rècord en tot el segle XV- es passi a un

lleuger descens a continuació, ja que les baixes superen per poc les altes, tot situant la població a la ratlla de la dotzena de religiosos en acabar la dècada de 1480.

- 4) Recuperació de la pesta (1490-1500) - L'any 1490 el flagell de la pesta va atacar amb força el monestir. Aquell any moriren quatre frares d'orde sagrat. El prior, Benet Santjoan, ho féu poc després. I quan Bernardí Jaume sortí novament de la comunitat, s'arribà a la xifra de 7 religiosos l'any 1493, quan abans de la pesta la comunitat era de 13 membres. A partir d'aquest moment, hi hagué un flux important de noves incorporacions, que comença l'any 1494 amb Pere Torra i suma cinc ingressos més. Això va permetre superar el sotrac de la pesta. La comunitat acabà el segle al voltant dels 10-12 religiosos.

Conversos

Ens ha pervingut notícia de 48 frares llecs,³¹⁵ 51 si incloem a tres religiosos de categoria indeterminada, Mateu Peres, Joan de Tiló i Bernardí Guassó. Cal tenir en compte, però, que Benet el Penitent i Llorenç Hospitaler són d'existència dubtosa, especialment el primer, ja que només n'hi ha informació indirecta i de tipus hagiogràfic. D'aquests, 30 consten amb residència a Sant Jeroni de la Murtra, 17 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i un, Francesc Mestre, estigué en ambdós monestirs.

Aquestes xifres ja indiquen clarament que les dades per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron són defectives. Té algun sentit que el nombre de frares ordenats en aquest monestir superi lleugerament el 50% del total de les dues comunitats i, en canvi, sigui només d'un 35% per als conversos? És evident que la llista de llecs no és completa, un fet que és conseqüència que a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, a diferència de l'altre monestir jerònim català, pràcticament no hi ha constància de capítols conventuals ampliat, que són els que també incloïen frares llecs.

A la taula següent hi ha la proporció de cada tipologia de frares professors per a cada monestir. El percentatge de conversos a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron és aproximadament d'una cinquena part, una mica més de la meitat que a Sant Jeroni de la Murtra. Aquesta diferència no creiem que pugui ser real, és a dir, que respongui a la presència d'un nombre menor de conversos a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron que a Sant Jeroni de la Murtra, sinó al fet que no hi ha o no hem sabut trobar dades d'alguns d'ells.

Monestir	Ordenats	Conversos	Ordenats/Conversos
Sant Jeroni de la Vall d'Hebron	61 (77'2%)	18 ³¹⁶ (22'8%)	3'4
Sant Jeroni de la Murtra	46 (61'3%)	29 (38'7%)	1'6

No és, però, tan sols la clara incompletesa de les dades. En més de la meitat dels casos, concretament un 57'4%, només tenim una sola dada del frare, ja sigui la professió, la participació en un capítol conventual o la seva inclusió com a testimoni en un document notarial, tal com es

³¹⁵ Als 47 amb fitxa a l'apartat de frares conversos hi sumem Antoni Olzinelles que, tot i que va ser donat la major part del temps, al final sembla que prengué l'hàbit de convers. Tot i que es troba en una situació anàloga, no comptem Bartomeu Tort perquè es féu frare llec ja a tocar o a inici del segle XVI.

³¹⁶ Considerem Francesc Mestre com a convers de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, que fou el seu primer monestir.

pot comprovar a les fitxes biogràfiques. Són minoria aquells dels quals ens podem fer una idea del temps que residiren en el monestir. En aquest sentit, Guillem Andreu, laic de Sant Jeroni de la Murtra, seria un exemple extraordinari per la seva completesa: estigué en el monestir ininterrompudament, com a mínim, entre 1442 i 1476. Malauradament és l'excepció.

La incompletesa unida a la migradesa de les dades provoca que no podem fer un estudi tan complet dels frares conversos com hem pogut fer per als frares d'orde sagrat. Seria completament absurd fer hipòtesis i més hipòtesis amb les poques dades que tenim. Per això, ens limitarem a estudiar la ràtio entre ordenats i conversos. Aquesta ràtio es calcula dividint la població de religiosos ordenats i la de religiosos conversos. Així, un valor de la ràtio de 2 significa que per cada laic hi ha dos frares d'orde sagrat en el monestir. Si podem inferir o aproximar-nos al valor real d'aquesta ràtio, o almenys situar-lo en un cert interval, podrem passar de la població ordenada a la població professa total dels dos monestirs. En aquest sentit, les indicacions de l'orde era que entrés un frare llec per cada dos frares conversos *-sea guardado en quanto buenamente ser pudiere, que alomenos las dos partes de los frayles que fueren recibidos sean para el oficio divinal, e la tercera parte sea de legos para los oficios de la casa* (constitució 38)³¹⁷, és a dir, un índex de 2.

Per analitzar el valor d'aquesta ràtio hem de situar-nos en aquells moments en què coneixem les dues poblacions, la clerical i la laica, a la vegada. Això succeeix en les visites pastorals de l'any 1414 als dos monestirs i en els capítols conventuals ampliat. Ara bé, no prenem exactament els valors que es desprenen dels capítols conventuals, sinó que ens valem del bagatge de l'estudi previ de la població ordenada i incorporem també aquells frares que, malgrat que no apareixen en el capítol conventual, hem considerat que seguien formant part de la comunitat monàstica. En cas de dubte sobre la presència o absència d'un frare, s'han considerat els valors mínim i màxim d'aquesta població.

Abans, però, ha sorgit una qüestió sobre la continuïtat de la presència de frares llecs, anàlogament al que havíem tractat amb els frares d'orde sagrat. Per exemple, Bartomeu Telleres consta en el capítol del 6 de desembre de 1472 (M30) i en el del primer de gener de 1476 (M32), però no en l'intermedi celebrat a Sant Jeroni de la Murtra el dia 14 de març de 1473 (M31). Hem de considerar que Bartomeu Telleres residia a la Murtra aleshores? El criteri que hem adoptat és que si hi ha constància de la residència d'aquell frare amb una diferència menor a dos anys respecte al capítol en què està absent, aleshores considerarem que també ho estava en el capítol on no apareix. Si el frare no apareix més, considerarem que ja no hi és, lògicament. Si no hi ha cap constància de la presència dels frares en un termini de dos anys, el considerarem de presència dubtosa i posarem els valors mínims i màxims que resulten de considerar absent o present aquells frares que es troben en aquesta situació.

En total es poden calcular ràtios per a disset dates diferents, de les quals només tres corresponen a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron:

³¹⁷ *Constituciones y extravagantes...*, p. 35.

Data	Monestir	Ordenats	Conversos	Ràtio
19.10.1393	Vall d'Hebron	7	1	7
10.10.1413	Montolivet	5	2	2'5
30.03.1414	Vall d'Hebron	7	3	2'3
24.07.1414	Montolivet	4	2	2
03.05.1418	Murtra	4	3	1'3
16.10.1428	Murtra	9	3	3'0
19.01.1440	Murtra	7	3	2'3
16.01.1448	Murtra	13	4	3'3
27.08.1460	Murtra	15	6	2'5
29.09.1461	Murtra	16	5	3'2
29.01.1464	Murtra	10	5	2
20.05.1468	Murtra	7	5 ³¹⁸	1'4
13.05.1470	Murtra	11	5	2'2
06.12.1472	Murtra	11	4	2'8
14.03.1473	Murtra	11	4	2'8
01.01.1476	Murtra	11	5	2'2
24.04.1481	Vall d'Hebron	11	5	2'2
SUMA		159	65	2'4

La majoria dels valors, per sobre del 70%, oscil·len entre el 2 i el 3. La mitjana és de 2'6, molt influïda per l'elevadíssima ràtio inicial de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Al nostre entendre, aquest valor no és significatiu, perquè a l'inici de la institució el més important era comptar amb un nombre mínim de frares d'orde sagrat que poguessin fer-se càrrec de l'ofici diví. No era imprescindible comptar amb molts conversos. De fet, la reina tan sols va emportar-se el llec Joan lo Royer que, amb càrrec de procurador, va tenir un paper molt rellevant en els afers de la comunitat. Tampoc considerem significatius els valors baixos de la ràtio de Sant Jeroni de la Murtra els anys 1418 i 1468. El primer perquè ens trobem encara en els primers anys del monestir, amb pocs frares, la qual cosa fa que un canvi mínim en el seu nombre impliqui un valor força diferent en la ràtio. Així, el fet que l'any 1418 hi hagués un frare convers més que l'any 1414 fa disminuir la ràtio de 2 a 1'3. A més, sabem que aquests anys inicials foren inestables, amb la vinguda i sortida de frares procedents d'altres monestirs, tal com va passar també durant els primers anys a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Així mateix, la ràtio d'1'4 del capítol de 1468, l'atribuïm al gran nombre d'absències de frares ordenats, producte d'una situació d'inestabilitat en la comunitat. En aquest sentit és significatiu que la ràtio se situï poc després en valors superiors a 2. Si eliminem aquests valors poc significatius, la mitjana se situa en 2'5.

Com a conclusió del que es desprèn dels capítols conventuals i de les visites pastorals és que, en condicions normals, hi havia aproximadament un frare convers per cada dos frares i mig d'orde sagrat. Això suposa que s'haurien d'incrementar els valors de la població ordenada en un 40% per assolir els valors de la població monàstica professa global en un monestir. De fet, si volem establir un marge de confiança relativament folgat, hauríem de considerar l'interval de 2 a 3 de la ràtio, que suposen increment entre el 33% i el 50%. Això vol dir, per exemple, que quan

³¹⁸ Comptem com a residents en el monestir els llecs Joan Bruges, Pere Seguriales i Berenguer Serrat, malgrat que no assistiren al capítol del 20 de maig de 1468 (M17) perquè sí ho feren dos anys després, el 13 de maig de 1470 (M18).

la població monàstica era més gran en els dos monestirs, al voltant dels 17 frares sacerdots, el total de religiosos es podria moure en un interval d'entre els 23 i 26.

Malgrat aquests valors al voltant del 2'5, hem vist anteriorment que la relació entre el nombre total de frares ordenats i conversos al llarg del segle XV en el monestir de Sant Jeroni de la Murtra, que és el que té un nòmina de llecs més completa, se situa en 1'6, força per sota dels valors que indiquen les ràtios calculades a partir de les visites pastorals i els capítols conventuals. Cal tenir ben present que, encara que es calculi de la mateixa forma –dividir frares ordenats entre frares llecs- el significat no és el mateix. Les ràtios calculen la proporció en un moment determinat, mentre que la relació d'1'6 és el resultat del comptatge de les incorporacions al llarg de tot un període.

Podem buscar altres valors d'aquesta relació en altres fonts. Per exemple, Francesc Talet dona notícia de la professió o vestició d'hàbit de 53 religiosos, dels quals 34 són ordenats i 19 llecs. Certament, el cronista no és exhaustiu. És evident que en falten, però en principi hem de suposar que les dades són igualment d'incompletes per a les dues categories de frares professors. La proporció que resulta de les dades del cronista se situa en 1'8. D'altra banda, en la història breu del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron es diu que Ramon Joan professà 29 frares durant els anys que fou prior, que segons aquest text foren els que hi ha entre 1419 i 1458.³¹⁹ Els frares ordenats que ingressaren entre 1419 i la mort del prior, segons els càlculs fets en l'apartat anterior, són 19, comptant-hi Bernat Colomer, considerat dubtós. Per tant, hi hauria hagut 10 professions de conversos, la qual cosa implica una relació d'1'9.

Queda clar, doncs, que la relació calculada en tot un període es troba significativament per sota dels valors de les ràtios. Això pot ser causat per factors diferents. En primer lloc, que els frares llecs estiguin infravalorats en els capítols conventuals ampliat, és a dir, que n'hi hauria que formarien part de la comunitat, però que no assistirien a la reunió. Si això ja passava amb els frares ordenats, no és estrany que afectés també els conversos. Fins i tot ho faria en major grau, ja que la funció dels laics, més lligada al treball manual, faria més probable que les seves ocupacions els impedissin assistir als capítols conventuals, sobretot si tenim present que la seva assistència no era jurídicament vinculant, com hem comentat en l'apartat dedicat als capítols ampliat. En aquest sentit, és significatiu que a les visites pastorals, on les autoritats diocesanes devien tenir interès en reflectir exhaustivament la nòmina conventual, les ràtios tenen valor més baixos (2'3 i 2'0) que ens els capítols conventuals. Una segona explicació, no excloent amb l'anterior, és que els frares llecs farien estades, en mitjana, més curtes que els frares ordenats. Així, malgrat que n'entressin en una relació determinada, per exemple, de 2 a 1, la ràtio aniria disminuint perquè amb el temps desapareixerien proporcionalment més llecs que no pas frares d'orde sagrat. No en tenim constància, però no seria inversemblant que passés, atesa la diferència del tipus de treball entre els dos col·lectius.

De les dades anteriors arribem a la conclusió que la ràtio de frares ordenats respecte als frares conversos devia situar-se lleugerament per sobre de 2, tot i que el valor devia oscil·lar a causa de múltiples circumstàncies (morts, fugides, abandonaments, etc.). D'altra banda, devien ingressar de mitjana un lecc per cada dos frares ordenats, tal com consideraven adient les constitucions dels jerònims. Això implica que la població de llecs era aproximadament un terç del total de la població monàstica professa.

³¹⁹ Tanmateix, les nostres dades apunten que Ramon Joan ja havia mort el 28 de març de 1457 (V7). Per tant, no comptem els frares que professaren després d'aquesta data.

Donats

Encara és més complicat aproximar-se a la població de donats dels dos monestirs. A diferència dels conversos, no comptem amb cap llista de donats en un moment determinat, ja que no participaven en els capítols conventuals, ni que fossin ampliats. Ens han pervingut notícies només de 22, a parts iguals entre la Vall d'Hebron i la Murtra. Se'n té coneixement majoritàriament gràcies als contractes de donació (15 casos, 68'2%). Gràcies al cronista de la Murtra en coneixem tres més. La resta apareixen en documents notarials, ja sigui de forma esporàdica com a testimonis, ja sigui per la seva actuació personal, com Antoni Olzinelles, que fou procurador del monestir de Sant Jeroni de la Murtra, o Bartomeu Romich, que delegà la defensa dels seus interessos econòmics a un tercer. Cal remarcar també que n'hi ha dos, Antoni Olzinelles i Bartomeu Tort, que passaren de l'estat de donat al de frare convers. Tenint en compte la migradesa de les dades, no és gens inversemblant que això ocorregués amb més freqüència i que alguns frares conversos haguessin estat prèviament donats de la comunitat.

N'hi ha que havien treballat abans en el monestir com a bracers. És el cas de Guillem Rius i Bernat Montserrat, però possiblement també d'altres dels quals no en tenim constància. De fet, no és estrany que alguns mossos treballassin molt de temps per a la comunitat i que, tot volent arrelar-s'hi més, volguessin fer-se donats. Finalment, hi ha dues donades, Caterina, que es vinculà a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron amb el seu marit, el fuster Francesc Parellada, i Florença, vídua de Rafael Cavaller.

El primer que es pot observar a partir de les fitxes biogràfiques és que les dades sobre donats s'incrementen de forma progressiva a mesura que s'avança en el temps. La distribució és molt irregular. No n'hi ha rastre des de les respectives fundacions fins a passada la meitat del segle XV. Les dues primeres notícies són de 1457 i 1468. A la dècada de 1470 apareixen 9 donats, un només a la següent i 9 a la darrera d'aquell segle. Són dades de primeres aparicions, no de població en un moment determinat, ja que això depèn de l'estada del donat, una dada que desconeixem majoritàriament.

En no disposar de dades de població en un moment determinat, no podem calcular la ràtio de la població de donats respecte a la resta de religiosos. Ens hem de limitar a les proporcions, que farem respecte als religiosos ordenats, ja que són dels que tenim un coneixement més aprofundit. Fem el càlcul en aquells períodes on hi ha una major quantitat de dades de donats, en aquells períodes on són més completes i, per tant, que més es poden aproximar als valors reals. A la taula següent hi ha el càlcul de les proporcions per als dos monestirs jerònims catalans:

Sant Jeroni de la Vall d'Hebron				
	Període	Ordenats	Donats	Ordenats/Donats
	1468-1500	20	11	1'81
	Dècada de 1470	5	4	1'25
	Dècada de 1490	5	6	0'83
Sant Jeroni de la Murtra				
	Període	Ordenats	Donats	Ordenats/Donats
	1457-1500	17	11	1'55
	Dècada de 1470	5	6	0'83
	Dècada de 1490	6	3	2

Els valors oscil·len entre 0'83 i 2 i són, en línies generals, més baixos que les proporcions calculades entre frares ordenats i frares conversos. En aquest sentit, Francesc Talet, cronista de Sant Jeroni de la Murtra, informa de l'ingrés de tres donats, concentrats tots en tan sols dos priorats (1495-1501). Si comparem aquests tres donats amb els quatre religiosos ordenats dels quals dóna notícia en el mateix període –cinc si comptem com a ordenat Bernardí Guassó, que havíem considerat com a dubtós-, la proporció se situa en 1'3 o 1'7.

En el cas dels conversos havíem vist que les proporcions donaven valors més baixos que les ràtios. I ho justificàvem en el fet que l'estada dels frares conversos devia ser més curta que la dels frares ordenats. En el cas dels donats no tenim valors de ràtios, però podem inferir amb un grau alt de versemblança, que devien ser molt superiors als valors de les proporcions, perquè l'estada dels donats devia ser, en mitjana, més curta. Per què? D'una banda, la major feblesa de la vinculació respecte a la professió podia donar lloc a més renúncies. En aquest sentit, Pere Blasco es va desvincular de la comunitat de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron al cap d'un any i escaig d'haver firmat el contracte de donació. També és remarcable que alguns que estigueren alguns anys com a donats passessin a la categoria de conversos: Antoni Olzinelles als 5 anys i Bartomeu Tort als 20.

D'altra banda, la causa més determinant és que l'edat dels donats en ingressar en el monestir havia de ser, en mitjana, força superior a la dels frares ordenats. La formació del novici i l'assoliment dels diferents graus de l'escala clerical era un procés llarg i dur que tenia sentit per als joves atrets per la vocació monàstica, no per a persones d'edat avançada. En canvi, la vinculació mitjançant la donació era més adequada per gent que, després de trajectòries vitals allunyades de la vida monacal, volien vincular-se amb el fet religiós d'una manera més intensa a la que havien portat fins aleshores. En tenim alguns exemples, com el matrimoni format per Francesc i Caterina Parellada, que devien portar una bona temporada casats quan decidiren donar-se a la comunitat jerònima de la Vall d'Hebron. De fet, Francesc morí al cap d'un any de fer-se donat. Jaume Joan havia estat abans frare laic de l'orde del Carme. Rafael Osona era prevere i segurament arribà ja gran a Sant Jeroni de la Murtra com ho indica que morís als 6 anys del contracte de donació, després d'haver estat greument malalt dos anys abans. Tampoc no creiem que arribés en plena joventut Jordi de Mendoza, que havia estat esclau del virrei de Sardenya.

Això no significa que no hi pogués haver donats joves –sabem que Pere Teixidor es féu donat als 18 anys-, però sí que si hi havia algun col·lectiu en el monestir que es vinculava a edats avançades, aquest era el dels donats. Més edat implicava menys temps de vida i, per tant, ràtios més baixes que les proporcions d'entrada. És a dir, encara que entressin tants donats com frares ordenats, els primers s'estaven menys temps que els segons i, en conseqüència, en quedaven menys al cap dels anys.

Es fa difícil inferir un valor de la ràtio ordenats-donats. Ens podem basar en les conclusions extretes pels frares conversos: ràtios al voltant de 2'5 (2-3) i proporcions d'1'6 a Sant Jeroni de la Murtra, on les dades són més completes. En el cas dels donats les proporcions estarien per sota. La mitjana dels períodes amb major completesa de dades assenyalen una proporció d'1'3. Ara bé, l'efecte de l'edat havia de tenir un impacte molt superior per als donats que per als frares conversos, per la qual cosa considerem que les ràtios es podien situar perfectament per sobre de la ràtio dels frares conversos, és a dir, al voltant de 3 o superior. És dir, hauríem de calcular entre el 25% i el 33% de la població ordenada per trobar el nombre de donats del monestir que, lògicament, devia fluctuar per múltiples factors. Això implicaria que quan la població monàstica era més gran en els dos monestirs, al voltant dels 17 frares clergues, hi podria haver uns 4-6 donats, que sumats als frares conversos donaria una comunitat total al voltant de la trentena. Per tant, per

tenir una idea del valor aproximat de la població total –freres professors i donats- s'hauria de multiplicar la població ordenada per un coeficient de l'8.

L'origen

Ordenats

Dels 95 frares ordenats que, segons les anàlisis fetes anteriorment, professaren per primera vegada a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron o a Sant Jeroni de la Murtra abans de l'any 1500, n'hi ha 32, prop d'una tercera part, dels quals tenim informació sobre el seu origen geogràfic i/o social. Les dades estan força mal repartides entre monestirs: 22 (69%) són de Sant Jeroni de la Murtra per només 10 (31%) de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Per tant, s'ha d'anar en cura a l'hora de generalitzar els resultats obtinguts a partir de la mostra de dades disponibles.

Només tenim en compte els que feren estades de professió perquè indiquen el radi natural d'atracció dels dos monestirs. Si incloguéssim tots els frares, ens apareixerien un nombre significatiu que procediria de contrades relativament allunyades, com tots els religiosos que anaren tant a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron com a Sant Jeroni de Montolivet durant els períodes fundacionals, majoritàriament d'origen valencià. No és el mateix que un frare valencià decidís professar de ben jove en un monestir jerònim proper a Barcelona, que no pas que professés per primer cop a Sant Jeroni de Cotalba –el monestir més proper geogràficament- i que després, per qualsevol raó, fos traslladat a algun dels dos monestirs catalans, com fou el cas de Ramon Joan, Romeu Borrell o Tomàs Carrasquer, per posar només alguns exemples. Quant als que és dubtós si professaren directament o no en alguns dels dos monestirs jerònims masculins catalans, només hem localitzat informació de Nicolau Martí, que era de Bágüena (Terol).

En el quadre següent resumim l'origen geogràfic dels 32 religiosos d'orde sagrat:

Origen	Vall d'Hebron	Murtra	Vall d'Hebron + Murtra
Barcelona	5	12	17
Tarragona	1	1	2
Girona	0	1	1
Lleida	0	1	1
Vic	0	1	1
Igualada	0	1	1
Solsona	0	1	1
Sant Feliu de Guíxols	0	1	1
Sant Llorenç de la Muga	0	1	1
La Seu d'Urgell	1	0	1
Guimerà	1	0	1
Mallorca	1	0	1
Castella	0	1	1
França	0	1	1
Navarra	1	0	1
	10	22	32

Com es pot comprovar fàcilment en el quadre, la majoria dels novicis amb origen conegut era català. Només hi ha un francès (Reginald Ende) i un castellà (Simó Álvarez) a Sant Jeroni de la Murtra, i un navarrès (Francesc Jasso) i un mallorquí (Tomàs Forner) a Sant Jeroni de la Vall

d'Hebron. Malgrat que no n'hem pogut documentar l'origen, alguns frares tenen cognoms clarament no catalans: Felip Álvarez, Ferran Ruiz, Martí Sayes –el cognom original seria Zayas– i Pere d'Oviedo –el cognom d'aquest frare devia seguir el costum castellà de fer referència al seu origen geogràfic i, per tant, devia ser natural de la capital asturiana–, a banda del ja comentat Nicolau Martí, que era aragonès.

A excepció de Pere d'Oviedo, la resta no féu totes les ordenacions clericals a Barcelona. Felip Álvarez i Ferran Ruiz s'ordenaren a Barcelona a partir del sotsdiaconat, Nicolau Martí del diaconat i Martí Sayes no consta en el registre d'ordenats de Barcelona. Aquest fet, juntament amb l'origen no català dels cognoms, permet suposar que professaren primer en altres monestirs i que després foren traslladats a Catalunya. En el cas de Felip Álvarez tindria molt sentit, ja que arribà justament després de la gran afectació de la pesta de 1466 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Per tant, l'únic que dóna força garanties que no procedia d'algun altre monestir és Pere d'Oviedo, que s'ordenà d'acòlit a Barcelona, i podem considerar com a dubtosos Ferran Ruiz, Martí Sayes i Nicolau Martí. En tot cas, el nombre de frares no catalans que es vincularen per primera vegada en un dels dos monestirs jerònims catalans fou relativament baix i el seu percentatge es trobaria entre el 5 i el 10%. A més, els frares d'origen en els regnes peninsulars que no formaven part de la Corona d'Aragó (Simó Álvarez, Pere d'Oviedo i Francesc Jasso) professaren a la darrera dècada del segle XV.

Quant a la resta de jerònims, una majoria procedia de la capital catalana, poc per sobre del 50%. Per tant, la proximitat geogràfica als dos monestirs, situats al territori de Barcelona, fou un factor clau a l'hora d'atreure vocacions. Aquesta proporció és molt superior al percentatge que la capital catalana tenia respecte a la població total del Principat de Catalunya, que se situava al voltant del 10%.³²⁰ A continuació hi ha un reguitzell de localitats amb un únic representant, amb l'excepció de Tarragona, que en té dos, un per a cada monestir (Gabriel i Salvador Andreu). La majoria són ciutats (Tarragona, Girona, Lleida, Vic, la Seu d'Urgell) o municipis amb un nombre superior als 500 habitants (Igualada, Solsona, Sant Feliu de Guíxols),³²¹ per la qual cosa l'origen urbà és clarament majoritari entre els religiosos de la mostra. Tan sols Guimerà i Sant Llorenç de la Muga escaparien a aquesta categorització, però el guimeranenc Guillem Fuster era un dels jerònims més cultes que hi havia i no creiem que Pere de Rocabertí fos aliè als ambients urbans catalans, atenent que procedia d'una de les famílies nobiliàries més importants del país.

Respecte a l'origen social de les famílies, tenim dades de 25 religiosos, 8 de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i 17 de Sant Jeroni de la Murtra. Reflectim les dades en el quadre següent:

³²⁰ Jaume VICENS I VIVES, *Els Trastàmars (segle XV)*. Barcelona: Edicions Vicens Vives SA, 1991, p. 9.

³²¹ Josep IGLÉSIES I FORT, *El fogatge de 1497. Estudi i transcripció*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1991, 2 vols.

Professió pare	Vall d'Hebron	Murtra	Vall d'Hebron + Murtra
Mercader	3	6	9
Cavallers / Nobles / Ciudadans honrats	1	4	5
Notari	0	3 ³²²	3
Escrivà	1	0	1
Apotecari	0	2	2
Sabater	0	1	1
Fuster	1	0	1
Canonge	0	1	1
Criat de confraria	1	0	1
Calciner	1	0	1
	8	17	25

Malgrat la presència d'un nombre no insignificant de frares procedents de classes privilegiades, la majoria pertany a famílies amb professions relacionades amb activitats econòmiques força habituals en el món medieval. Especialment nombrós és el grup dels mercaders i ben significatiu el dels notaris. Com a curiositat, hi ha el cas de Joan Say, fill il·legítim d'un canonge de Barcelona.

N'hi havia que ja exercien algun tipus de professió abans de vincular-se amb el monestir. Entre el món seglar, només tenim constància de Pere Benejam, nebot del notari Guillem Jordà, i amb qui devia aprendre'n l'ofici, i Pere de Rocabertí, germà del vescomte, que va ser baró de Sant Llorenç de la Muga. La resta estava ja vinculat amb el món eclesiàstic: Benet Rosseta, Pere Torra i Francesc Vic eren beneficiats. Els dos primers eren ja preveres i van renunciar als beneficis per poder professar. També era clergue abans d'entrar a Sant Jeroni de la Murtra, encara que no consta que tingués cap benefici, el gironí Jaume Negrell. També ho era Joan Triter, sense que hagi pervingut cap notícia de les seves activitats eclesiàstiques abans d'entrar a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Més dubtós és el cas de Jaume Planes, pel qual la historiografia jerònima afirma que entrà teòleg en el monestir, però que en realitat s'ordenà d'acòlit havent ja professat a la Murtra, com es pot veure a la seva fitxa biogràfica. Per tant, un percentatge significatiu, entre un 15 i 20% de la mostra analitzada, dels novicis havia entrat prèviament en el món eclesiàstic.

Conversos

Molt minses són les dades que tenim sobre l'origen geogràfic i social dels frares conversos dels dos monestirs. Només de 9 dels 47 llecs identificats,³²³ un 17%, tenim alguna informació i, en general, més incompleta que en la categoria dels religiosos ordenats.

³²² Comptem aquí Pere Benejam, nebot de notari, perquè havia exercit també aquest ofici, malgrat que el seu pare era argenter. No hi hem afegit, en canvi, Joan Triter perquè sabem només la professió de notari del seu germà Pere i no ens consta que el religiós exercís aquesta professió abans d'entrar a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

³²³ Tot i que també assoliren l'estat de frares llecs, les dades d'Antoni Olzinelles i Bernat Montserrat estan incorporades a l'apartat dels donats, que és el que tingueren majoritàriament en el segle XV.

Sis dels set amb origen geogràfic conegut eren catalans. Només un, Francesc d'Olit, de la localitat navarresa homònima, era estranger. Els cognoms de la llista de frares conversos palesen orígens catalans, amb l'excepció d'Alfons de Salamanca, que procedia de la cort de la reina Violant, i Joan lo Royer, que sabem que era francès i que havia professat a Sant Jeroni de Cotalba. Per tant, les dades, tot i la precaució per la seva migradesa, mostren similitud amb els frares ordenats quant a la catalanitat dels seus membres.

Sí que hi ha diferència, en canvi, respecte a la distribució dins del Principat. En els frares conversos no es detecta l'aclaparadora majoria de la capital, sinó que només un dels cinc, Jaume Gerard de Palou, procedia de Barcelona. Els altres eren de Girona, Sant Vicenç dels Horts, de les comarques tarragonines –sense que puguem especificar més- i de Tàrraga.

Si són poques les conclusions que es poden extreure de l'origen geogràfic dels frares llecs, el mateix podem dir de l'origen social. Només n'ha pervingut informació explícita de cinc: Berenguer Serrat era mercader habitant a Nàpols, Francesc Pedrosa i Francesc Serra eren sastres, Pere Seguriales era fill d'una ciutadà gironí i Jaume Gerard de Palou era donzell domiciliat a Barcelona. Un conjunt de casos força heterogeni, però del qual es pot dir que un bon nombre tenia ja una professió quan va vincular-se amb les comunitats jerònimes. En aquest grup s'hi podria incloure perfectament Rafael Ferran, ja que, malgrat que no en sapiguem la professió, els documents indiquen que realitzava activitats econòmiques amb sectors productius de Tarragona i Tortosa. En cas que aquesta proporció es mantingués per a tot el col·lectiu de frares llecs –cosa no segura-, hi hauria una diferència notable amb els frares d'orde sagrat, que majoritàriament arribaven sense professió al monacat o, com a molt, amb alguna relacionada directament amb el món eclesiàstic, com la titularitat de beneficis.

Això seria un indicatiu també que els frares llecs podrien vincular-se a edats més madures que els religiosos ordenats, la qual cosa confirmaria la diferència detectada en l'apartat anterior entre les ràtios de la població ordenada respecte a la conversa en un moment donat, al voltant de 2'5, i les proporcions, per sota de 2, i que atribuïem, en part, a una menor durada de les estades dels conversos.

Donats

Tot i que només hem trobat referències a 22 donats jerònims, la proporció dels que tenim informació sobre el seu origen geogràfic i/o social és molt alta en comparació amb els altres dos grups. Concretament, n'hi ha 19 (86'4%), 10 de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i 9 de Sant Jeroni de la Murtra.

A la taula següent reflectim les dades sobre l'origen geogràfic dels donats jerònims:

Origen	Vall d'Hebron	Murtra	Vall d'Hebron + Murtra
Barcelona	4	3	7
Lleida	1	0	1
Les Pallargues	1	0	1
Sant Jaume de Viladrover	1	0	1
Sant Martí Sarroca	0	1	1
Guàrdia Lada (prop de Cervera)	0	1	1
L'Espluga de Francolí	0	1	1
Quart (València)	0	1	1
Torre del Compte (Terol)	1	0	1
Saragossa	0	1	1
Burgos	1	0	1
Berberia	1	0	1
	10	8	18

Resulta força interessant descobrir que més d'una quarta part (27'8%) és d'origen estranger, un percentatge molt superior del que havia sorgit en el col·lectiu de frares professors. Dels cinc, tres arribaren a finals de la dècada de 1470 (Bernat Martí, Pere Blasco i Pere Teixidor) i dos a la darrera dècada del segle (Joan Avisanda i Jordi de Mendoza). Podria ser que el percentatge real d'estrangers de tot el col·lectiu de donats, ignot per a nosaltres, fos més baix, - potser hi havia més interès per part de la comunitat d'escripturar els contractes dels que eren estrangers respecte als autòctons, que possiblement ja coneixien i estaven més arrelats i, per tant, hi havia menys perill de desobediències i fugues-, però no es pot menysprear que ens n'apareguin cinc quan només tenim tres/quatre religiosos ordenats estrangers documentats i només un entre els llecs. Dels nou catalans, set procedien de Barcelona, una proporció semblant a la dels frares sacerdots. La resta es distribueix en una ciutat, Lleida, i pobles petits, com són Les Pallargues, Sant Jaume de Viladrover, Sant Martí Sarroca, Guàrdia Lada i l'Espluga de Francolí.

Quant a l'extracció social, hi ha una diferència notable entre dos grups de donats. D'una banda, hi ha els d'origen humil, que es dedicaven a les tasques més feixugues en el monestir. De fet, alguns havien treballat com a mossos a sou de la comunitat abans d'integrar-se com a donats. En aquest grup hi trobem tres bracers, un formenter, un brodador, un paraire, un flequer, un sastre i un ferrer. També hi ha un antic esclau i un frare laic carmelità, que molt probablement tenia alguna professió que ens és desconeguda. Només n'hi ha tres –Jaume Vidal, Joan Avisanda i Joan Miquel- en què no consta una ocupació prèvia, tot i que pel seu origen humil i amb pares agricultors o sense professió especificada, creiem que el més probable és que es dediquessin al treball de la terra.³²⁴

És el grup de donats més nombrós, però no l'únic. Al seu costat hi ha un conjunt de benefactors que prengueren l'estat de donat com a mitjà per donar els seus béns a la comunitat monàstica a canvi que els mantinguessin fins al final del seus dies. A diferència dels donats anteriors, tenen una millor posició econòmica i s'havien dedicat a tasques que requerien un nivell més alt de formació. Com que tingueren una repercussió econòmica, s'analitzarà la seva acció benefactora en capítols posteriors. N'hi ha 5, 3 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i 2 a la Murtra.

³²⁴ En aquest sentit, Pere Blasco, malgrat ser fill d'un agricultor de Burgos, s'especifica en el contracte de donació que era paraire de draps de llana.

Són el fuster Francesc Parellada i la seva muller Caterina, Florença, vídua del doctor en lleis Rafael Cavaller, el prevere Rafael Osona i el també doctor en lleis Pere Cerdà.

L'activitat

Introducció

Un cop hem vist qui formà part de les dues comunitats jerònimes masculines catalanes al llarg de la baixa edat mitjana, cal preguntar-se què feien, a quines activitats es dedicaven els seus membres. La següent incògnita se centra ara, per tant, en l'activitat diària dels frares i dels donats. Després del qui, ens preguntem, doncs, pel què. Què feien els frares jerònims? A què dedicaven el seu temps?

L'activitat de tots els membres de la comunitat com a conjunt havia de respondre a la finalitat per a la qual havia estat creat el monestir i també a les tasques pròpies que n'asseguessin la supervivència al llarg del temps. Com un engranatge format per diferents peces que, en moure's coordinadament, aconseguixen el funcionament correcte i precís d'una màquina, així els frares i els donats del monestir havien de sumar esforços perquè la institució, la seva casa religiosa o monestir, es perpetués en el temps per aconseguir la finalitat marcada pel seu fundador i que donava sentit a la seva existència.

Com és sabut, l'activitat dels religiosos no era lliure. Els monestirs jerònims masculins catalans, com a tals, seguien la regla de Sant Agustí i la normativa prescrita per l'orde, que s'anà incrementant al llarg del temps per abastar cada vegada més aspectes de la quotidianitat. Però també influïren en l'activitat dels religiosos tant els usos i costums de la pròpia casa, que la distingien d'altres i la feien singular, com de les necessitats que poguessin sorgir.

L'objectiu d'aquest segon capítol és identificar l'activitat desenvolupada pels frares de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i de Sant Jeroni de la Murtra amb la màxima precisió que les fonts documentals permetin. Això té un doble vessant: d'una banda es tracta d'analitzar quines eren les tasques dels religiosos i de l'altra, qui o quins les duïen a terme i sota quin criteri. El segon aspecte implica plantejar-se com es distribuïen les diferents tasques, és a dir, com s'estructurava internament la comunitat amb l'objectiu d'assignar-les als diferents religiosos. I és que com tot grup humà, una comunitat monàstica necessita d'una vertebració interna que canalitzi les seves energies cap a la consecució dels seus objectius. És a dir, cal dotar-se d'una organització interna en què cada membre del grup contribueixi tant a la supervivència de la institució com a l'acompliment de la seva raó d'existir. Activitat i organització són, doncs, anvers i revers d'una mateixa moneda. Analitzarem primer el segon aspecte, l'organigrama, ja que és necessari que tinguem identificats, en la mesura del possible, quins càrrecs desenvolupaven cadascun dels religiosos perquè així, quan apareixen més endavant a la documentació relacionats amb una activitat, podem fer correspondre aquella activitat a un determinat càrrec.

El present capítol té, doncs, dos apartats principals: l'organigrama dels dos monestirs al llarg del temps i les activitats pròpiament dites. Abans, però, és necessari analitzar les coordenades bàsiques en què estaven enquadrats els monestirs jerònims i quines són les fonts documentals en què ens basarem. Tot i que la part de fonts documentals, majoritàriament llibres d'administració i gestió i instruments notariais, són el fonament per identificar les tasques dutes a terme en el

monestir i confeccionar l'organigrama, són clarament insuficients per abastar tota l'activitat, ja que hi havia una part important que quedava en un segon pla i té un rastre marginal, sinó inexistent, a la documentació. Quan això passa, és a dir, quan hi ha alguna activitat que es feia però n'ha quedat tan sols un mínim testimoni, acudim a la normativa jerònima o als usos i costums que la regulaven com a font subsidiària. També haurem de considerar la situació legal dels membres de la comunitat quant a obligacions respecte a la seva activitat.

Amb tot aquest bagatge, a l'apartat dedicat a l'organigrama, identificarem els religiosos que ocuparen els diferents càrrecs o obediències en el monestir, tot definint-ne el període temporal.³²⁵ A partir de l'exploració estadística de les dades i de la informació sobre la comunitat del primer capítol, analitzarem quins eren els criteris més importants pels quals s'escollien els càrrecs o les obediències en el monestir. Quant a la màxima responsabilitat, el priorat, en farem la corresponent periodització per tal de detectar etapes d'estabilitat o inestabilitat. Dins les possibilitats que ofereixen les fonts documentals, es tractarà de detectar canvis en l'organització al llarg del temps i la causa a la qual es podien deure.

En el segon gran apartat, omplirem de contingut aquests càrrecs, és a dir, analitzarem quines funcions exerciren els religiosos que els detingueren. Però no ens quedarem tan sols en l'activitat de les obediències més importants, que són les que generen un volum major de documentació, sinó que analitzarem les necessitats quotidianes del monestir per veure quina activitat era absolutament necessària per al seu normal funcionament, independentment que hi hagués un càrrec específic documentat al darrere.

Com que els frares no eren per si sols capaços d'abastar tota l'activitat que requeria el funcionament normal d'un monestir, havien de recórrer a altres persones perquè els ajudessin. Al voltant de la comunitat, per tant, treballava un conjunt de persones que permetia dur a terme aquelles tasques que els frares ni podien fer ni tampoc no tenia cap sentit que fessin. Tenien al seu servei des de mossos per a l'agricultura o el transport fins a professionals especialitzats, com notaris, advocats, pintors o mestres de cases. En un tercer apartat d'aquest capítol analitzarem aquest conjunt de persones que contribuïen, sota les ordres dels religiosos, a dur a terme la seva activitat.

Finalment, a l'apartat de conclusions donarem una visió de conjunt de tota la informació aportada, tot integrant diferents aspectes amb l'objectiu de tenir una perspectiva temporal de com va anar canviant l'organització i l'activitat dels religiosos al llarg del temps i fins a quin punt hi influïren diferents factors.

La normativa

Els monestirs jerònims tenien una certa autonomia a l'hora d'organitzar-se internament. La regla de Sant Agustí és massa genèrica per marcar una organització determinada, com ho demostra el fet que s'hi hagin acollit ordes monàstics amb carismes i trajectòries tan diferents com els dominics, els mercedaris, els premonstratencs o els servites. De fet, quan es constitueixen els primers monestirs jerònims (1373), el pontífex els va atorgar la regla de Sant Agustí i, com

³²⁵ Dels dos monestirs jerònims s'han publicat sengles priorologies, tot i que són incomplets, sobretot per a la Vall d'Hebron (Ernest ZARAGOZA I PASCUAL, *Catàleg dels monestirs catalans*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 161-162, 229-230).

que devia resultar un marc normatiu clarament insuficient, els persuadí que seguissin les constitucions, cerimònies i observances del monestir florentí de Santa Maria del Sant Sepulcre (doc. 1).³²⁶ Aquestes primeres normes procedents d'aquest monestir italià foren les primeres que adoptaren els jerònims. Al llarg dels anys i com a conseqüència de l'activitat legislativa dels capítols generals que se celebraven cada tres anys amb assistència de priors i procuradors de tots els monestirs, la normativa jerònima va anar creixent i, per tant, condicionant l'activitat i el funcionament de les comunitats monàstiques. Justament, durant el segle XV aquest procés d'augment en les constitucions serà prou notable, de manera que no tenien res a veure les que hi havia en el moment del naixement de l'orde (1415) amb la situació a inici del segle XVI. Hi ha notícies de compilacions normatives els anys 1434, 1474 i 1513, no publicades. La primera que va sortir de la impremta és de 1597, si bé hem donat prioritat a la següent, de 1613, perquè és més completa i presenta l'avantatge que data les normes (constitucions i extravagants) que la conformen, per la qual cosa podem saber en quin moment es començaren a promulgar.³²⁷

A les constitucions de l'orde no s'estableix una llarga llista d'oficis o obediències d'obligat compliment. La gran varietat de comunitats ho devia desaconsellar. Hi havia monestirs molt grans, que requerien una gran complexitat administrativa i que fins i tot havien de regir alguns feus, al costat d'altres més petits. Lògicament, la forma d'organitzar-se no podia ser exactament la mateixa. Dins l'orde dels jerònims coexistien cenobis amb una gran influència i patrimoni, com Santa Maria de Guadalupe o, ja a partir del segle XVI, San Lorenzo de El Escorial, amb d'altres relativament petits i pobres. Un grau d'autonomia per organitzar-se era necessari per respondre a les necessitats i especificitats de cada casa religiosa.

Malgrat que la normativa no especificava una llista d'obediències, sí que marcava l'estructura bàsica de l'organització interna d'una comunitat amb l'establiment de quatre càrrecs o oficis bàsics: prior, vicari, procurador i caixers. Grans o petits, amb més o menys patrimoni, amb comunitats més o menys nodrides, tots els monestirs jerònims havien de comptar amb un prior, un vicari, un procurador –o més, si eren necessaris– i dos caixers. Per tant, era imprescindible que cinc dels frares de la comunitat fossin designats per exercir la responsabilitat que implicava cadascuna d'aquestes obediències. Les constitucions jerònimes prescrivien que aquests càrrecs fossin d'elecció per part de la comunitat i que tinguessin una durada limitada en el temps.

Des del naixement dels primers monestirs jerònims durant el tercer quart del segle XIV, aquests foren governats per un prior escollit canònicament amb un mandat de duració limitada a tres anys. Ho va prescriure el papa Gregori XI en la butlla en què donava llicència a l'erecció dels primers monestirs jerònims al regne de Castella el 15 d'octubre de 1373³²⁸ i també als de la Corona d'Aragó el primer d'agost de 1374.³²⁹ El prior, doncs, havia de ser confirmat per l'autoritat episcopal. Aquesta situació de dependència del bisbe va canviar quan l'any 1415 va

³²⁶ Anàlogament es procedí per a la branca castellana (Ignacio DE MADRID, «La bula fundacional de la orden de San Jerónimo», a *Studia Hieronymiana*, vol. 1, p. 66).

³²⁷ Ignacio DE MADRID, «Las “constituciones” de la orden de San Jerónimo. Su historia y ediciones impresas hasta la exlaustración de 1835», a *Homenaje a Pedro Sainz Rodríguez*. Madrid: Fundación Universitaria Española, 1986, vol. 1, p. 21-56.

³²⁸ Ignacio DE MADRID, «La bula fundacional de la orden de San Jerónimo», p. 66.

³²⁹ *Quod de cetero priores huiusmodi monasteriorum que per priores regi volumus, cum fundata et in eis instituti conventus fuerint a suis conventibus modo canonico eligantur et ad locorum diocesanis confirmantur, et quod eorum officium duret per triennium dumtaxat, quo elapso alii idonei vel ipsi de novo deligantur et, ut premititur, confirmantur* (doc. 1). En fa l'estudi Jaume RIERA I SANS, *Op. cit.*, p. 280-282.

néixer l'orde dels jerònims com a tal, és a dir, quan es va constituir una estructura comuna de poder i control que afectava tots els monestirs, fins aleshores autònoms uns respecte dels altres. A partir d'aquest moment, l'elecció dels priors havia de ser confirmada per dos frares designats per l'orde que, amb el nom de confirmadors, es desplaçaven al monestir amb l'objectiu de donar validesa a l'elecció del prior que feia el capítol conventual. Així ho especifica la normativa jerònima, que detalla amb precisió el procediment que s'havia de seguir.³³⁰ Cal tenir present, però, que aquesta legislació va ser compilada a final del segle XVI i principi del XVII. Malgrat que recollia els canvis normatius presos anteriorment, no sabem exactament quin era el procediment que se seguia durant el segle XV, que és el període en què se centra el nostre estudi. Independentment de quin fos aquest procediment, el que està clar és que la figura dels confirmadors com a aquells elements que donaven validesa a l'elecció del prior de la comunitat van sorgir ja des d'un inici. En el primer capítol general dels jerònims, celebrat a Guadalupe el 1415, foren nomenats Joan Tomàs, prior de Montolivet, amb el frare que ell escollís, per confirmar l'elecció de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Ramon Joan, profès de Vall d'Hebron, per fer el mateix a Sant Jeroni de Montolivet.³³¹ A més, també des d'un inici es va instituir la petició de misericòrdia per part de tots els priors de l'orde, que així quedaven obligats a posar el seu càrrec a disposició del capítol general, que tenia la potestat de concedir la misericòrdia –i per tant, acceptar la renúncia del prior- o denegar-la. D'aquesta manera fou ja en el primer capítol general³³² i va quedar recollit en la constitució novena de la normativa jerònima.³³³

El vicari era la segona figura en importància de la comunitat. De fet, la primera de les constitucions florentines que adoptaren els primers monestirs jerònims al segle XIV, abans de constituir-se com a orde, i que procedien del monestir del Sant Maria del Sant Sepulcre, tal com estipulaven les butlles de Gregori XI, tenia per objecte l'elecció, el poder, la vacant i el cessament del càrrec de vicari. Per tant, ja des d'un bon principi els monestirs jerònims incorporaren aquesta figura, que havia de ser escollida pel prior i el capítol conventual de forma secreta. Segons aquesta constitució, detenia el poder del prior quan estava absent, malgrat que se li imposaven força restriccions per evitar que prenguéss decisions contràries a allò que el prior hagués decidit si hagués estat en el cenobi. De fet, se li recomanava que, si era possible, no prenguéss decisions que afectessin de forma rellevant la dinàmica de la comunitat, ja que es volia que aquesta facultat quedés exclusivament en mans del prior. El vicari podia ser destituït del càrrec per decisió de la major part del capítol conventual, sense que fos prescriptiu que el prior hi estigués d'acord. Quan vacava el priorat, el vicari assumia un protagonisme tan destacat en la comunitat que no era possible ni que renunciés al càrrec ni que en fos destituït. Ara bé, un cop escollit el nou prior, el seu càrrec cessava de forma immediata. Lògicament, es procedia a l'elecció d'un nou vicari.³³⁴

El tercer càrrec electiu era el de procurador. Tenint en compte que aquesta paraula s'utilitza per qualsevol persona a qui es delega un poder per actuar en nom d'algú altre en assumptes econòmics, judicials o religiosos, distingirem el frare procurador de la comunitat amb

³³⁰ *Constituciones de los frayles...*, p. 69-75; *Constituciones y extravagantes...*, p. 138-157.

³³¹ *Actas*, vol. 1, f. 8v.

³³² *Otrosí pronunciaron e declararon que la Orden quería hacer la misericordia que demandaban el prior de Guadalupe, fray Pedro de Jerez, e el prior de la Sisla, fray Juan de los Barrios, e que los absolvían de los oficios de los priorazgos que tenían, mas que a todos los otros priores de la Orden que habían demandado misericordia e absolución de sus oficios por sí e por sus procuradores en este capítulo, que se la no quería hacer la Orden, mas antes que tuviesen sus oficios de priores dende adelante como hasta entonces los habían tenido* (*Actas*, vol. 1, f. 8r).

³³³ *Constituciones...*, 1613, p. 11-12.

³³⁴ *Constituciones...*, 1613, p. 24-25.

el nom de procurador general. Aquest nom, a més, apareix a la documentació notarial.³³⁵ En les constitucions jerònimes se l'anomena *procurador de lo temporal*. Com el vicari, era escollit conjuntament pel prior i el capítol conventual i la seva tasca consistia a rebre i regir fidelment els béns del monestir. A les constitucions publicades a final del segle XVI, concretament a la 36a, es contempla la possibilitat que pugui ser destituït pel prior, però amb causa justificada i amb llicència dels diputats, o pel capítol conventual, fins i tot malgrat que el prior no hi estigui d'acord. També es contemplava que pogués ser frare llec o que n'hi hagués més d'un: *E si pareciere cosa conveniente de fazer, pueda ser elegido para procurador uno de los frayles legos. E si un procurador no bastare, puedan ser elegidos dos o más en la manera sobre dicha*.³³⁶

Finalment, era d'elecció també el càrrec de caixer, que tenia com a finalitat el control i la correcta administració dels cabals de la comunitat que estaven custodiats a la caixa. Segons la constitució 37a, era obligatori que la caixa o arca tingués dues claus i donava dues possibilitats: que una fos guardada pel prior i l'altra per un frare nomenat pel capítol o bé que els dos frares que exercien de caixers fossin escollits únicament pel capítol conventual.³³⁷

Tant el càrrec de vicari com el de procurador era d'elecció conjunta per part del prior i el capítol conventual. Ho especifica la constitució 16a, en incloure aquestes dues eleccions en els casos en què era imprescindible comptar amb els dos caps del convent –prior i capítol conventual– perquè la decisió fos vàlida.³³⁸ Del càrrec de caixer es diu que el nomenava el capítol i que el prior n'era confirmador: *excepto el oficio de arquero, que pone el convento, aunque después en el capítulo general de 1609 tornaron a declarar que el prior es confirmador de la elección de arquero, como de todos los demás oficios, por lo qual y por el Concilio Tridentino tiene facultad de no aceptar y para quitar el arquero*.³³⁹

Tanmateix, com ja hem dit anteriorment, la publicació de les constitucions jerònimes són de final del segle XVI i ben podria ser que no hagués funcionat així des del principi de l'orde. Creiem que el de prior i de vicari sí que ho foren ja des d'un inici, però potser no ho foren ni el de procurador ni tampoc el de caixer. Ara bé, a mitjan segle XV els tres càrrecs principals (prior, vicari i procurador) eren d'elecció, tal com posa de manifest la crònica de Sant Jeroni de la Murtra de Francesc Talet quan, a partir del priorat de Reginald Ende (1456-1457), especifica quins foren els frares que detenien els càrrecs de prior, vicari, procurador i caixers al principi de cada trienni. Les expressions que utilitza palesen clarament que en el cas dels tres primer oficis es tractava d'eleccions,³⁴⁰ si bé es podria argumentar que aplicava al temps passat el que era pràctica comuna i assentada a la seva època, molt posterior al segle XV. En canvi, mai diu dels caixers que fossin escollits, sinó tan solament que foren uns determinats frares.³⁴¹ Sí sabem, per exemple, que a final

³³⁵ Així ho expressa el capítol conventual de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron V17 quan confirma en el càrrec de procurador el frare Joan Moner: *confidentes ad plenum de fide, industria, legalitate et animi probitate vestri, infrascripti fratris Johannis Moner, ex certa sciencia constituimus et ordinamus procuratorem, yconomum et actorem nostrum et dicti monasterii et uniuscuiusque fratris singularis dicti monasterii generalem vos, dictum fratrem Johannem Moner, conventualem dicti monasterii*.

³³⁶ *Constituciones...*, 1613, p. 70.

³³⁷ *Constituciones...*, 1613, p. 72-73.

³³⁸ *Constituciones...*, 1613, p. 38-39.

³³⁹ *Constituciones...*, 1613, p. 71.

³⁴⁰ *Feya offi de procurador, que no sé si fonch elegit per lo convent* (p. 166); *elegiren en vicari al pare fra Lorens Carbonell* (p. 194).

³⁴¹ *Caxers foren lo pare prior passat, fra Gabriel Andreu, y lo pare fra Pere Benajam* (p. 264).

del segle XVI, els caixers de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron eren escollits.³⁴² En tot cas, considerem que, malgrat que el de caixer pogués ser electiu, els tres càrrecs principals del monestir, aquells que comportaven una major responsabilitat, eren els de prior, vicari i procurador general.

A partir d'aquesta estructura mínima marcada per les constitucions, el prior tenia la facultat de donar obediències a la resta de la comunitat, tant a frares d'orde sagrat com a llecs i a donats, perquè quedessin cobertes totes les necessitats que requeria el funcionament regular del monestir. Les funcions d'aquestes obediències depenien, per tant, de la idiosincràsia i de les particularitats de cada casa i es regien pel costum i, lògicament, segons les directives marcades per cada prior. Tanmateix, molts monestirs acabaren per fixar les funcions i les responsabilitats de cadascuna de les obediències o oficis del monestir en un llibre anomenat de costums. Es conserva, per exemple, una còpia feta l'any 1732 del llibre de costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron aprovades l'any 1593, després de la revisió feta pel capítol general dos anys abans.³⁴³ Josep Maria Cuyàs va consultar un llibre de costums inèdit de Sant Jeroni de la Murtra datat l'any 1789, que va descriure i transcriure parcialment.³⁴⁴ El llibre de costums ajudava, doncs, a reglamentar el funcionament intern del monestir, tot constituint normativa específica de la casa religiosa. De ben segur que era un fre a la discrecionalitat dels priors, que devien ajustar-se a allò que marcava la consuetud i que, a més, era sancionat per l'orde.

Cal tenir ben present, però, que aquests llibres de costums dels dos monestirs jerònims catalans són molt posteriors al període medieval i, per tant, seria un error traslladar sense més tota l'estructura organitzativa que s'hi descriu al segle XV. Es van escriure en períodes de major assentament econòmic i social de les comunitats, ja amb una vida propera als dos segles d'existència.³⁴⁵ En canvi, durant el segle XV i sobretot durant la primera meitat, la situació fou diferent, amb una comunitat més petita, en un procés d'adaptació respecte a l'entorn, possiblement amb menor estabilitat econòmica i amb un corpus normatiu general de l'orde menys assentat i desenvolupat. Aquests llibres de costums, per tant, ens serviran de referència de quines podien ser les necessitats que un monestir jerònim havia de cobrir –alimentació, cuina, arxiu, etc.–, sobretot en aquelles activitats de les quals no ha pervingut documentació durant el segle XV.

Un aspecte també a tenir en compte és la subjecció dels membres de la comunitat a les normes que els venien imposades. En aquest sentit, és molt clar que els religiosos professors, fossin ordenats o llecs, feien vot d'obediència de caràcter vitalici al prior que els professava. Ens ha pervingut, de forma indirecta, el text de la professió del frare llec Antoni Tritós, que va tenir lloc a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron el 8 de setembre de 1445. Tot i que era norma que la professió es fes en mans del prior del monestir, les absències continuades del que aleshores exercia aquest càrrec, Ramon Joan, provocà que fos el vicari, Joan Boïl, qui la prengué. La transcripció feta a

³⁴² BC, manuscrit 315 (*Llibre de costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron*), f. 18r.

³⁴³ BC, ms. 315, f. 39r-40v.

³⁴⁴ Josep Maria CUYÀS I TOLOSA, «Costumbres del monasterio de San Jerónimo del a Murtra», a *Studia hieronymiana*, vol. 2, p. 123-135. Darrerament n'ha fet una transcripció Marià FERNÁNDEZ TARRATS, *Costumbres que se deben observar en nuestro monasterio de N. S. de Bethlem, alias de la Murta, de Barcelona. Fueron confirmados por Nuestro Capítulo General que se celebró el año 1789*. Badalona: 2014. Utilitzem el costumari de Vall d'Hebron per ser molt més proper al segle XV.

³⁴⁵ En aquest sentit és significatiu que el capítol conventual que hi ha al final del llibre de costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron està format pel vicari i 13 frares, als qual s'hauria de sumar el prior, que devia estar absent (BC, ms. 315, f. 38v-39r). En total, doncs, 15 religiosos sacerdots, una xifra força alta si ho comparem amb l'evolució de la comunitat en tot el segle XV.

final del segle XVI no deixa dubtes que l'obediència era un dels preceptes inclosos en la fórmula: *Ego, frater Antonius Tritós, facio professionem et promitto obedienciam Deo et beate Marie et beato Hieronimo et fratris (sic) Raymundo Joanni, priori monasterii Vallis Hebron, et successoribus suis. Et loco tui, propter tuam absenciam, tibi, fratris (sic) Joanni Boil, vicario eiusdem monasterii et cetera.*³⁴⁶

Els professors, doncs, no tenien altre remei que sotmetre's a les ordes del prior del monestir, tal com s'especifica en el capítol sisè de la regla de Sant Agustí. De fet, l'orde considerava una culpa gravíssima i digna de càstig exemplar i rigorós *si alguno con dureça e rebeldia manifesta o con palabras injuriosas fuere desobediente a su prior un día entero o se atreviere a contender con él dentro o fuera del monesterio.*³⁴⁷ La jerarquia eclesiàstica estava contemplada, doncs, en els monestirs jerònims. Però estava clarament limitada per la mateixa arquitectura institucional de l'orde, que prescrivia mandats limitats en el temps, visites, capítols generals amb l'assistència tant del prior com d'un representant de la comunitat, i la possibilitat de recórrer al pare general. Si un prior tenia intenció de continuar en el càrrec, no li devia resultar gens a compte exercir un poder absolut i governar a l'esquena dels interessos i les demandes dels frares de la comunitat, que no tan sols tenien la possibilitat de denunciar-lo davant els visitadors o directament al general, sinó que en podien escollir un altre a la propera elecció.

Quina era la situació dels donats? Les constitucions de final del segle XVI i principi del XVII especifiquen que els donats tenien un hàbit diferent del dels frares professors, que havien de passar un any de prova abans de professar i que podien ser expulsats del monestir si el seu comportament no era l'adient. La majoria d'aquestes normes és del segle XVI. Per saber exactament quina era la seva situació durant al segle XV són especialment útils els contractes de donació. En un treball previ havíem posat al descobert que en quatre contractes de donació a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron durant el segle XV (Francesc Portella, Pere Blasco, Joan Miquel i Jordi de Mendoza) hi havia contemplat el vot d'obediència.³⁴⁸ Ho podem ampliar a la resta de casos de contractes de donació complets que hem localitzat després: Bartomeu Tort, Bernat Martí, Caterina i Francesc Parellada, Jaume Joan, Jaume Vidal, Joan Avisanda i Rafael Osona. En tot ells hi ha una clàusula en què el donat promet obediència al prior, que de vegades ve seguida per l'acceptació que la comunitat el retorni a la força al cenobi si n'hi sortís sense consentiment. Per exemple, Joan Avisanda *promisit dicto reverendo priori et successoribus suis prioribus dicti monasterii obedienciam quod si aliquo tempore, quod absit, a dicto monasterio abire sine licencia temptaverit, liceat servis Dei qui in dicto monasterio fuerint ipsum plena sui iuris auctoritate requirere et coacte ac violenter in suum servicium revocare* (doc. 104) o Bartomeu Tort, que en el seu contracte de donació *promet hobediència a vós e a tots los qui vindran après de vós, car si per algun temps, que no plàcia Déu, d'ecí partir sense leçència yo asagàs ho volgués, lícita cosa e deguda sie als servidós de Déu qui ací seran plena auturitat de lur dreta mi cercar e forçadament e violenta retornar-me e aportar-me al servey primer* (doc. 74). La conclusió és clara: quant a subjecció al prior, els donats eren anàlegs als frares professors.

³⁴⁶ RBE, C-III-3, f. 323r.

³⁴⁷ *Constituciones...*, 1613, p. 61.

³⁴⁸ Carles DíAZ MARTÍ, «Donats jerònims als protocols del notari Narcís Gerard Gili (segle XV)», p. 156-158.

Les fonts documentals

Per tal d'analitzar l'organigrama i l'activitat dels dos monestirs jerònims ens basem en diferents tipus de fonts documentals. En primer lloc, tenim un bon gruix de documentació notarial que permet identificar els religiosos que exercien alguns càrrecs, sobretot el de prior, vicari i procurador, tot realitzant alguna gestió: compra de productes i serveis, cobrament de rendes, requeriments, pactes amb tercers, etc. Com ja hem explicat anteriorment, aquesta documentació no està homogèniament distribuïda en el temps, sinó que és molt escassa fins a mitjan segle XV en comparació amb la segona meitat d'aquell segle. A més, només reflecteix aquelles activitats que, a criteri de les parts afectades, requerien fe pública. Però n'hi havia molta, lògicament, que es feia sense la intervenció d'un notari, sinó verbalment. Els protagonistes d'aquesta documentació de forma quasi exclusiva són el prior i el procurador. El primer per ser el representant de la comunitat i el segon per ser-ne el gestor principal. També són útils els capítols conventuals perquè en ells s'especifiquen els titulars dels càrrecs principals de la comunitat.

En segon lloc hem consultat un conjunt de documentació que anomenem d'administració o de gestió interna, tota pertanyent al monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Es tracta de llibres escrits pels mateixos religiosos per deixar constància de la seva activitat, majoritàriament de caràcter econòmic, en vista de la seva futura fiscalització. La informació que contenen és molt valuosa perquè dóna detalls que no solen aparèixer a la documentació notarial i reflecteixen amb major vivesa la quotidianitat de l'activitat del frare que hi escriu. Tanmateix, la seva anàlisi és més difícil, ja que és molt habitual que la informació no estigui datada, que no se sàpiga exactament qui l'escriu i, en algun cas, que presenti una estructura caòtica. De Sant Jeroni de la Murtra hem consultat els quatre volums d'administració o gestió interna que hem localitzat, als qual cal afegir un fragment del llibre de despeses del procurador de Barcelona, ja publicat. A causa de la diversitat i dificultat d'aquest tipus de fonts, en fem una descripció amb la intenció que es pugui copsar el tipus d'informació que n'extraurem per a l'objectiu del present capítol.

El *Llibre de despeses fetes per ocasió de Concabella de l'any MCCCCXXXVIII*³⁴⁹ està format per 41 folis no numerats escrits per diferents mans. Tal com indica el seu títol, conté un conjunt de despeses relacionades amb aquest feu, que havia donat Bertran Nicolau en fundar el monestir de Sant Jeroni de Montolivet. Està dividit en dues columnes: a l'esquerra hi ha el text que descriu la despesa i a la dreta l'import. Al final de cada plana hi ha la suma dels imports de tots els seus apunts. Alguns estan datats. Els primers 39 folis segueixen un orde cronològic. El primer apunt datat és del 17 de maig de 1449 i el darrer de l'11 de juny de 1456. Els dos darrers folis, en canvi, tenen apunts d'anys anteriors (1452 i 1454). Els autors són diferents frares del monestir. De fet, hi escrivia habitualment el frare amb major rang dels que hi havia en el feu. Hi ha diferents apunts que indiquen clarament que els frares havien d'assignar la despesa que efectuaven en el llibre corresponent a efectes de la futura fiscalització o control de comptes. Com l'apunt del 19 de maig de 1451, en què s'especifica que *venguí de Concabella a XVIII de maig e despís per aquesta part VIII sous, car per la stada que feu de Aguiló és en l'altra partida* o, més endavant, l'any 1454, *a XXVI de janer partí de Concabella lo prior e fra Reginal e Jordi e passem per Sancta Coloma e stiguem aquí per alguns dies per lo fes (sic) de Aguiló e despenem XXXIII sous, perquè pos en despesa per la part de Concabella XVIII sous VI*. Aquest document

³⁴⁹ ACA, MH, vol. 1196.

permet fer-se una idea de com els frares gestionaren aquesta senyoria, força allunyada del monestir, en un període de set anys. Com veurem més endavant, testimonien un continu d'anades i vingudes de diferents religiosos i ha estat molt útil per identificar l'activitat ordinària del frare que estava destinat a Concabella i de l'ocupació que donava al prior del monestir. Guarda molta similitud amb els documents que Agustí Altisent va transcriure i estudiar sobre les granges de Riudabella (1443-1448) i Castellfollit (1439-1442), depenents de Poblet.³⁵⁰

El segon document conté diferents parts no directament relacionades entre si.³⁵¹ Entre els folis 1r-12v hi ha anotades les gestions que Joan Boil, frare procurador de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, va fer a Concabella i Gra poc després que fos comprat per Bertran Nicolau. Estem parlant, doncs, d'actuacions anteriors a la fundació de Sant Jeroni de Montolivet, tal com indica el títol d'aquesta part del document: *Any de la nativitat de Nostre Senyor mil CCCC dotze, dissabte a VIII° de jener, yo, frare Johan Boyl, de l'orde de monsènyer Sant Jerònim, conventual del monestir situat prop Barchinona, faç memòria en lo present libre de les coses qui-m són comanades a regir en los lochs de Conchabella e de Grasa.*³⁵² El segon bloc del document ocupa els folis 13r-49r, en què hi ha anotats els diners rebuts pels cellerers entre 1418 i 1434 i que ens ha permès identificar els frares que detingueren aquesta obediència. Tanmateix, dins d'aquest bloc hi ha altra informació diferent. En els folis 25r-25v hi ha sis apunts de vendes de rendes relacionades amb Concabella, tal com es diu en el títol: *Memòria sie que façs yo, frare Gerònim Mateu, de sò que é venut de les rendes del castel de Conquabella.* No està datat. Entre 43r i 43v hi ha set apunts relacionats directament amb la caixa de la comunitat. Estan compresos entre el 29 de desembre de 1431 i el 12 de maig de 1432. La tercera part del document està relacionada novament amb Concabella (f. 50r-81r). Hi ha apunts d'ingressos i despeses de l'any 1436, entre febrer i novembre, escrits a doble columna, amb text relacionat amb l'apunt i l'import corresponent. A la part final del volum (f. 83r-84r) hi ha registos d'escriptures d'establiments de terres de Concabella fets pels jerònims. La majoria és dels primers anys. Fins i tot n'hi ha alguns de Joan Boil durant la seva estada l'any 1412. En el darrer foli del document (84v) hi ha set apunts amb trameses de forment des de Concabella al monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Hi ha alguna data, però sense l'any. Malgrat tot, com que s'indica el dia de la setmana, es pot deduir que són de l'any 1436. Amb aquest any no tan sols hi ha coherència amb el dia de la setmana, sinó que permet relacionar-ho amb el bloc d'ingressos i despeses de Concabella, que té la mateixa lletra. Abasten els mesos de febrer a juny. Com a darrer punt, cal fer notar dos fulls solts. El primer és un albarà del notari Jaume Corts o Sescorts de Guissona per l'escriptura de la venda del redelme de Concabella. És de 4 florins i el signa a Guissona el 28 d'octubre de 1415. El segon és una carta del prior al frare Miquel Piquer, que és a Concabella, i no està datada.

El tercer volum té per títol *Llibre de les heres de Concabella* dels anys 1447-1448.³⁵³ Està format per 82 folis, tots numerats excepte el darrer. El seu autor és el frare Miquel Piquer, tal com

³⁵⁰ Agustí ALTISENT, *Les granges de Poblet al segle XV*. Barcelona: IEC, 1972.

³⁵¹ ACA, *MH*, vol. 2527.

³⁵² Entre els folis 3r-4r, Joan Boil anotà tots els deutes de la universitat de Concabella i Gra. En total, més de 18.000 sous a deu creditors, inclòs Bertran Nicolau. A continuació (4r), explica que la universitat dels dos llocs va decidir vendre redelme o onzè a Bertran Nicolau de tot allò del que pagaven delme per un període de 30 anys i per un preu 18.200 sous. Aquests diners es destinarien a lluir tots els deutes que tenia la universitat als particulars. Se'n féu escriptura pública per Jaume Corts, notari de Cervera, durant el mes de gener de 1412. L'anada de Joan Boil responia justament a això: lluir els censals morts de Concabella i Gra. Segons els apunts, que ocupen els folis 7v-12r, Joan Boil va fer dues estades a Concabella, de principi de gener a principi de març i de final de juny a mitjan agost de 1412.

³⁵³ ACA, *MH*, vol. 4131.

testimonia en el penúltim full: *Aquest és tot lo forment que s'és venut e mòlt despuys que yo, fra Miquel, só vengut del monastir en Conchabella*. La lletra en què està escrit aquest fragment és la que ocupa majoritàriament el llibre, per la qual cosa podem afirmar que Miquel Piquer n'és el redactor principal, si bé hi ha anotacions posteriors, algunes de les quals de Romeu Borrell.³⁵⁴ Les anotacions consisteixen en l'enumeració i control de tot el que els vassalls i el comú de Concabella havien de pagar al monestir com a senyor del lloc. Per a cada vassall hi ha la quantitat de producte que s'havia de pagar (forment, mestura, ordi, civada i espelta) per a cadascun dels drets (delme, onzè, vintè, sagristia, censal, pensions, etc.), la qual cosa li permetia, a partir del que realment en rebia, saber si complien o no amb la seva obligació. S'hi explica també quina destinació es donà al producte rebut.

El quart llibre és el més complex d'analitzar perquè té una estructura que no dubtem en qualificar de caòtica.³⁵⁵ Per començar, el títol de la portada –*Del lloch de Concabella*, escrit en lletra més moderna que el cos del document– no lliga en absolut amb el contingut. També en el lloc del llibre hi ha escrit Concabella. Tanmateix, hi ha molts elements que no concorden amb aquesta catalogació. A la mateixa portada hi ha uns apunts relacionats amb el rector de Badalona. El volum està format per 47 folis no numerats amb informacions aparentment inconnexes de diferents dates i diferents mans. Podem descartar que sigui un llibre relacionat amb Concabella per comparació amb els volums que sí ho estan. Almenys en el seu conjunt. No hi ha apunts de despeses d'anades a Cervera, per exemple. Sí, en canvi, hi ha pagaments a pescadors de Badalona. Per tant, creiem que el llibre fou escrit en el cenobi. A partir de l'autoria d'alguns apunts podem conèixer que hi havia molts frares que hi feren anotacions: Jaume Planes, Miquel Piquer, Jaume Julià, Bernat Savall, Jeroni Vilanova i Reginald Ende. A partir d'aquests apunts d'autor conegut, s'han pogut identificar d'altres, no tots, per similitud de la lletra. Alguns apunts estan datats. El primer és del 14 de gener de 1443. No té continuïtat cronològica, sinó que s'alternen informacions d'anys diferents. El més tardà és de l'any 1458, però la majoria³⁵⁶ està comprès entre 1443 i 1453.³⁵⁷

De la lectura atenta del document, hem arribat a la conclusió que es tracta d'una espècie d'esborrany on els frares apuntaven despeses associades al personal extern o al proveïment de carn i peix, i que permetia el control dels pagaments amb la finalitat que es pogués fer correctament la liquidació al final del servei. Es veu força clar en el cas de l'aragonès Antoni Asensio, que el 17 d'abril de 1444 s'afermà per servir en el monestir durant mig any per un preu de 13 florins. Tot seguit hi ha els pagaments efectuats pel religiós, que en aquesta ocasió creiem que era Jaume Julià:

³⁵⁴ *Ítem vení yo, frare Romeu, lo sobrepus, del qual aguí XXIII sous (Íbid., f. 26r).*

³⁵⁵ ACA, MH, vol. 4132.

³⁵⁶ Hi ha força apunts amb el dia, el mes i el dia de la setmana, però sense l'any. Amb el dia de la setmana s'ha pogut assignar un any.

³⁵⁷ Al final del llibre hi ha un apunt del 21 de febrer de 1433, que seria el més antic. Però creiem que es tracta d'un error perquè l'apunt posterior, del 10 d'abril, correspon a dimecres, i el 10 d'abril de 1433 no ho era. Sí ho era, en canvi, el 21 de febrer d'aquell any.

<i>Ítem li doní dimenge a XVIII de abril, que anà a Badalona</i>	<i>1 s</i>
<i>Ítem més divendres a XXIII de abril</i>	<i>4 s</i>
<i>Ítem dissapte a XVI de mag</i>	<i>22 s</i>
<i>Ítem le vigília de Sincogèsima</i>	<i>6 s</i>
<i>Ítem per un capel de fra Berthomeu</i>	<i>5 s 6 d</i>
<i>Ítem la vigília de Sant Pere</i>	<i>22 s³⁵⁸</i>
<i>Ítem lo jorn de Sant Jachme li doní</i>	<i>11 s</i>
<i>Ítem li doní lo jorn de Sant Agustí</i>	<i>5 s</i>
<i>Ítem dimenge a XIII de setembre</i>	<i>16 s 6d</i>
<i>Ítem disapte de setembre</i>	<i>1 s</i>
<i>Ítem altre disapte a tres de octubre</i>	<i>1 s</i>
<i>Ítem doní a XVII de octubre a compliment de pague al desús dit</i>	<i>48 s</i>

Fixem-nos que el darrer dia del contracte, el 17 d'octubre de 1444, just sis mesos després d'haver-se afermat, Jaume Julià va pagar exactament el que li quedava després d'haver-li fet unes quantes bestretes. La suma de tots els pagaments és de 143 sous, és a dir 13 florins.

Això explica que una de les característiques del document sigui que està dividit mitjançant línies que delimiten els diferents apartats que engloben els pagaments associats a un mateix servei. El que li dona un aspecte caòtic, però, és que no hi ha un registre ordenat, sinó que en el mateix full on Jaume Julià va apuntar pagaments per l'afermament d'un mosso l'any 1444, un altre frare hi va escriure pagaments per peix corresponents a deu anys més tard. També hi ha altres planes amb una estructura diferent, com la despesa de carn, en què s'especifica la quantitat comprada cada dia, separada per setmanes, per a la majoria d'anys entre 1445 i 1455. Entenem, però, que tenien la mateixa finalitat anteriorment esmentada: permetre al frare responsable una liquidació precisa i ajustada amb el proveïdor de la carn.

Que no s'hi guardi un ordre concret, sinó que un frare apuntés pagaments aprofitant una part no escrita d'un full amb anotacions anteriors d'un altre frare, ens indueix a pensar que es tracta d'un document que no es devia presentar als caixers per passar comptes, com podria ser un llibre de despeses, sinó més aviat un esborrany per a ús personal del frare responsable del pagament d'aquells serveis o productes. Ben podria ser que, un cop pagat tot i liquidat el contracte, el frare anotés un únic apunt que inclogués el total pagat en un llibre de despeses amb una estructura semblant al de Concabella.

A diferència del llibre de rebudes del cellerer, en què el religiós escriu que ha estat nomenat per a aquesta obediència, en aquest volum cap frare diu per raó de quin ofici fa les anotacions. Descartats el prior, el vicari i el caixer perquè apareixen explícitament citats com a terceres persones,³⁵⁹ i el procurador general perquè no hi apareix, ens inclinem perquè l'obediència que hi ha darrera d'aquests apunts és la del cellerer. Hi ha un apunt, de l'any 1449, escrit per Jaume Planes, que ho indicaria: *Memòria que aquests XXIII florins damunt possats, que són stats bestrets a Jordi Bonanat en diverses vegades, deu lo dit Jordia la caxa, e no pasal celerer, per què avisen los clavaris de l'any XXXVIII° que aquesta quantitat se deu trobar de més en la caxa quant l'any següent se regonexerà la dita caxa. Fonc açò scrit a III de agost, present lo vicari e fra Jachme Julià, fra Raphael e yo, fra Jachme Planes.* Però no és només

³⁵⁸ A sota hi ha *Ítem la vigília de Sant Jachme per fer la barba VI sous ratllat.*

³⁵⁹ Entre d'altres exemples, *Ítem en lo mes de octubre [1445] li bestragué lo prior a Barchinona per roba que-s féu; Ítem li prestà lo vicari; Ítem li donaren los clavaris.*

aquesta anotació, sinó també la pròpia naturalesa dels apunts. El control dels mossos i el proveïment de carn i peix es compten entre les funcions que el llibre de costums del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron atribueix al cellerer de la comunitat.³⁶⁰ I així també ho indiquen els comentaris de Francesc Talet sobre frares que exerciren de cellerers durant el segle XVI.³⁶¹

Com a últim document de gestió interna comptem amb un fragment d'un llibre de despeses del procurador general que ja vam transcriure i analitzar parcialment.³⁶² Només són sis folis no consecutius que abasten les despeses de 95 dies –del 13 de desembre de 1483 al primer de febrer de 1484, del 5 al 24 d'abril de 1484 i del 6 al 19 de juny de 1484–, però ens permeten fer un tast de l'activitat d'aquesta obediència durant la segona meitat del segle XV i de la qual no hem trobat rastre a l'antic arxiu de Sant Jeroni de la Murtra.

Una altra font d'informació útil és la llista de testimonis dels instruments que estan datats en els mateixos cenobis jerònims, ja siguin capítols conventuals o altres tipologies. Lògicament, només podien intervenir com a testimonis persones que es trobessin presents aleshores en els monestirs. La situació és molt diferent de la dels instruments datats a Barcelona, en què moltes més persones, sense cap tipus de vinculació amb la comunitat, podien actuar com a testimoni. L'avantatge, doncs, dels instruments rebuts des dels dos cenobis jerònims, allunyats de la capital, és que els testimonis havien de ser persones que, per una raó o una altra, s'hi trobaven expressament.

Hem recollit tots els testimonis d'aquests instruments. Hem exclòs els escrivans i els notaris, ja que un escrivà, un escrivà jurat o un notari de l'escrivania pública amb què treballaven els jerònims devia desplaçar-se fins a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron o Sant Jeroni de la Murtra només quan es requeria fe pública per a algun assumpte. El seu desplaçament tenia com a objectiu únicament prendre totes les dades necessàries per poder fer el redactat posterior.

Aquestes llistes tenen un gran valor perquè hi apareix un bon nombre de persones de diferents professions –traguers, pagesos, pintors, cuiners, mercaders, mestres de cases, carnisers, fusters, paraires, agricultors, teixidors, etc.– que eren en els monestirs i que d'altra manera ens resultarien completament desaparebutos. D'alguns es diu que residien habitualment en els monestirs. Per a altres se n'especifica l'origen geogràfic. Per tal de poder estudiar-les i analitzar-les, les hem ordenat alfabèticament en quatre llistes diferents segons la seva condició i monestir d'aparició: seglars i clergues en cadascun dels dos monestirs jerònims (taules 23a, 23b, 24a i 24b). Gràcies a aquesta informació, es podran ampliar les dades respecte als mossos que treballaven habitualment en el monestir en tasques agrícoles, per exemple, o la de professionals que s'hi devien desplaçar per fer una feina determinada, com els mestres de cases, els fusters o els pintors.

Finalment, també és de molta utilitat la primera crònica de Sant Jeroni de la Murtra de Francesc Talet, que dona notícia d'algunes activitats que va conèixer gràcies a la consulta de documentació que actualment no s'han conservat, com llibres de la caixa, llibre de despeses del procurador, etc. També ens hem valgut d'altres fonts documentals, com el *Capbreu Vell* de Sant Jeroni de la Murtra, però no d'una manera tan intensiva com la documentació notarial o els llibres d'administració interna.

³⁶⁰ BC, ms. 315, f. 19v-24r.

³⁶¹ *Creu-se que no y avia molt bona administració en lo que tocava als mossos per ser lo cellerer molt lliberal y massa companyó* (Talet, p. 460).

³⁶² Carles DíAZ MARTÍ, «Un fragment del llibre de despeses del procurador de Sant Jeroni de la Murtra (segle XV)», p. 17-58.

Cal fer notar que, a diferència de Sant Jeroni de la Murtra, per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron no hem localitzat cap llibre de gestió o administració interna, de manera que hem de basar-nos quasi exclusivament en la documentació notarial.

Organigrama

A l'hora d'esbrinar els frares que exerciren les diferents obediències, separem els oficis principals (prior, vicari i procurador) de la resta perquè les diferències són notables. D'una banda, la informació d'aquests oficis principals és molt més elevada que per a la resta, que queda en un àmbit més discret a la documentació. A més, la seva rellevància és molt superior, ja que aquests tres frares, especialment el prior, són els que marcaven les directrius i, en definitiva, el govern de la comunitat en tots els seus aspectes. Llargs governs o successió de diferents priors marcaran, lògicament, etapes en la direcció dels assumptes temporals i espirituals del monestir. A més, el fet que fossin d'elecció en el moment que s'havia de canviar de prior, convida a estudiar-los conjuntament, ja que moltes vegades coincidiran els inicis de les seves respectives obediències.

Els oficis principals (prior, vicari i procurador general)

Consideracions prèvies

Com hem comentat, la normativa jerònima prescrivia quatre oficis obligatoris o principals: prior, vicari, procurador i caixers, que hem vist, gràcies a la crònica de Francesc Talet, que durant la segona meitat del segle XVI es nomenaven al principi de cada priorat, és a dir, s'aprofitava l'arribada dels confirmadors per a l'elecció del prior per renovar tots aquests càrrecs. Com hem comentat anteriorment, però, considerarem com a principals els tres primers, és a dir, el de prior, vicari i procurador general.

El nostre primer objectiu és identificar els frares que ocuparen aquests càrrecs i en quin lapse temporal l'exerciren. Per conèixer els períodes de temps en què s'exerciren aquests oficis principals és fonamental localitzar, en la mesura del possible, quan se celebraren les eleccions priorals en els dos monestirs, ja que l'elecció de prior comportava, en principi, la renovació de la resta d'oficis, és a dir, el de vicari, el de procurador i el dels dos caixers.

Com en el capítol anterior sobre la comunitat, ens ajudarem d'un conjunt d'informació procedent de diferents fonts documentals per intentar recompondre els noms dels frares que ocuparen aquests càrrecs de màxima responsabilitat en cadascun dels dos cenobis. Aquesta recopilació d'informació està detallada a les taules de l'apèndix documental. A la taula 8 hi ha els priors de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron segons una història breu d'aquest monestir escrita a final del segle XVI, mentre que la següent conté els càrrecs electius de la Murtra que hi ha a la crònica de Francesc Talet. Per a cadascun dels càrrecs de cadascun dels dos monestirs, hem elaborat taules amb la primera i darrera referències dels frares que l'ocuparen segons les fonts documentals consultades, amb excepció de la història breu de Vall d'Hebron i la crònica de la Murtra. Per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron són la 10a, la 10b i la 10c per al prior, vicari i procurador respectivament i la 11a, 11b i 11c per als mateixos càrrecs a Sant Jeroni de la Murtra. La informació, com és habitual, és fragmentària i molt més abundant a partir de la meitat de segle que no pas abans, en la línia del que ja s'ha comentat respecte als capítols conventuals.

La localització temporal de les eleccions priorals és fonamental per establir aquests càrrecs cronològicament, ja que suposaven la seva completa renovació. Almenys durant la segona

meitat de segle. Només la crònica de Francesc Talet dóna dates d'aquestes eleccions, si bé només a partir de 1456. És interessant adonar-se de la correlació entre les dates d'eleccions donades pel cronista de la Murtra amb els instruments en què el capítol conventual donava poders generals a un dels frares, justament el que havia estat nomenat procurador general. És totalment lògic que, poc després de produir-se l'elecció, es redactessin els poders que havien de permetre el frare procurador general fer les tasques de representació de la comunitat. De fet, l'orde ho estipulà com obligatori l'any 1491, tot i que era ja pràctica habitual en els dos monestirs jerònims catalans des de molts anys abans.³⁶³

Sovint hem localitzat el document en algun protocol notarial, però de vegades en tenim referència indirecta, és a dir, en un document en què actua el procurador general s'hi especifica la data i el notari de l'escriptura que conté els poders a partir dels quals són vàlides les seves actuacions en nom de la comunitat. Per saber que es tracta realment del procurador general i no d'un frare que té poders atorgats per a un assumpte concret –en la terminologia notarial també és un procurador– a l'instrument hi han d'aparèixer expressions com la de Joan Moner quan intervé tot acceptant la devolució d'una peça de terra a favor de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron: *Ad hec ego, dictus frater Johannes Moner, procurator, yconomus et actor ad hec et alia eiam cum libera et generali administracione legitime constitutus et ordinatus a venerabili priore et conventu dicti monasterii.*³⁶⁴ El fet que el document indiqui que té poders per actuar en aquell assumpte, però també en altres, i que té lliure i general administració és un indicador clar que no era procurador per a un sol afer, sinó el procurador general escollit per la comunitat.

A la taula següent hi confrontem la data d'elecció del procurador general segons la crònica de Francesc Talet i la de l'instrument que en recull els poders atorgats per la comunitat reunida en capítol conventual:

Frare	Elecció	Poder
Joan Say	02.01.1464	29.01.1464
Jaume Tàpies	05.01.1469	08.01.1469
Pere Febrer	1472	13.03.1472
Joan Feliu	04.02.1475	13.02.1475
Joan Feliu	07.02.1478	20.03.1478
Benet Santjoan	09.02.1481	18.02.1481
Benet Rosseta	17.10.1481	21.10.1481
Joan Feliu	14.11.1483	18.11.1483

Frare	Elecció	Poder
Francesc Vic	04.03.1488	03.03.1488
Jaume Negrell	28.12.1490	05.01.1491
Baltasar Piquer	19.10.1491	21.10.1491
Agustí Gualbes	09.10.1492*	02.10.1492
Jaume Negrell	17.04.1493	15.04.1493
Joan Feliu	13.02.1495	17.02.1495
Pere Benejam	17.02.1501	20.02.1501

*Agustí Gualbes va renunciar dies abans d'aquesta data

Es pot comprovar que la diferència entre la data d'elecció i la de l'instrument en què s'atorguen poders és de pocs dies en la seva majoria. Hi ha dos casos en què és més gran: Joan Say (27 dies) i Joan Feliu (41 dies). Per tant, si coneixem alguna de les dues dates podem inferir que l'altra hauria de ser molt propera en el temps. Si tenim constància, ja sigui directament o indirecta, de la data dels poders amb què actua un procurador general, podem establir amb un cert marge de confiança la data del seu nomenament o elecció.

³⁶³ *Y en el [capítol general] de 1491 [es va ordenar] que al que es elegido por procurador de lo temporal o espiritual sea obligado el convento de le dar el poder necesario para exercer su oficio (Constituciones..., 1613, p. 71).*

³⁶⁴ AHPB, Esteve MIR, *Manuale trigessimum primum contractuum comunium*, 1467, gener, 23 – 1468, febrer, 9, f. 15r-16r (27.02.1467).

Hi ha dos casos, però, en què no concorda la informació. En primer lloc, Jaume Negrell, que tingué poders atorgats pel capítol el 16 de juliol de 1480 i del qual el cronista de Sant Jeroni de la Murtra no esmenta que fos nomenat procurador en aquelles dates. Podem veure a la taula 11c que exercí tan sols durant mig any (juliol-desembre de 1480), en un parèntesi en l'exercici del càrrec de Joan Feliu, que reprengué la seva activitat fins al mes de febrer de 1481. Significativament, els poders de Joan Feliu en instruments d'aquests dos mesos de 1481 daten de 1478. És a dir, no hi hagué una nova delegació de poders a favor de Joan Feliu, la qual cosa indueix a creure que Jaume Negrell assumí la procuradoria general de manera interina, possiblement a causa de la impossibilitat de Joan Feliu de seguir exercint-la per una causa per nosaltres desconeguda.

La segona incoherència entre les dates proporcionades per Francesc Talet i els atorgaments de poders del capítol conventual fa referència al frare Benet Santjoan. Si bé el cronista afirma que fou designat amb l'ofici de procurador el 2 de novembre de 1466, en realitat els seus poders consten molt més tard, concretament el 20 de maig de 1468, data a partir del qual el veiem actuar amb regularitat com a procurador general de la comunitat. Entre final de 1466 i mitjan 1468 el frare que intervé en els negocis de la comunitat, segons la documentació notarial consultada, és el prior, Joan Say. Benet Santjoan no intervingué mai. I Pere Febrer, a qui el prior va delegar els seus poders emanats del capítol conventual segons instrument del dia 10 de desembre de 1466, tan sols el veiem intervenir requerint la publicació del testament d'Honorat Pasqual (18.11.1466).³⁶⁵ És Joan Say el que nomenà procurador Pere Francesc per reclamar deutes (13.02.1467), el que litigà en nom del frare Francesc Vic (08.01.1468, 11.02.1468), el que intervingué en la compra d'unes cases al carrer d'en Cuch de Barcelona (23.01.1468, 29.01.1468) o el que prengué possessió d'un cens procedent de l'heretat d'un benefactor (05.02.1468).³⁶⁶

Realment Benet Santjoan fou escollit procurador general el 1466 tal com diu Francesc Talet, que no esmenta Pere Febrer? O hi ha un error en les dates i no ho fou fins a l'any 1468, tal com sembla indicar l'instrument de delegació de poders per part del capítol conventual? És difícil inclinar-se per una o altra hipòtesi. Ara bé, el protagonisme excessiu del prior en tasques que eren pròpies del càrrec de procurador general, el fet que delegués els seus poders en un frare que tampoc no actuà i, sobretot, la destitució i exili fulminant del prior Joan Say arran de la visita de final de 1468 assenyalen un clima enrarit en la comunitat i del qual és evident que l'orde en responsabilitzà el prior. Francesc Talet no coneixia la causa de la destitució de Joan Say i va apuntar diferents hipòtesis: falta d'observança religiosa –documenta un estada continuada de dos mesos del prior a Barcelona–, la no assistència al capítol general i la joventut del prior. Tenint en compte aquest context, ben podria ser que totes les dades i dates que tenim siguin certes, és a dir, que Benet Santjoan fos escollit procurador el 1466, que el prior no l'acceptés i no pogués exercir aquesta obediència, que es produïssin dissensions dins la comunitat que arribessin fins al capítol general que va començar a San Bartolomé de Lupiana el mes de maig de 1468.³⁶⁷ Significativament, els poders de Benet Santjoan daten de final de maig de 1468, ben poc després d'aquell capítol general i uns mesos abans de la visita que va destituir i expulsar el prior del cenobi. Donem per bona, per tant, la data d'elecció de Benet Santjoan com a procurador general

³⁶⁵ AHPB, Antoni VINYES, *Liber testamentorum*, 1427, setembre, 24 – 1480, març, 21, f. 131v-132r.

³⁶⁶ Tots aquests instruments es troben en el protocol AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1464, setembre, 5 – 1468, maig, 20, s. f.

³⁶⁷ Actas, vol. 1, f. 79r.

proporcionada per Francesc Talet³⁶⁸ i atribuïm el retard de l'exercici real i efectiu a una situació conflictiva dins la comunitat.

Per tal de fixar les dates de les eleccions, doncs, podem prendre com a referència vàlida les dates en què els capítols conventuals donaven poders al frare que exercia de procurador general. Però podem extreure més conclusions allà on tenim més dades, és a dir, la segona meitat del segle XV a Sant Jeroni de la Murtra, on podem creuar la informació del cronista amb la resta de documentació. La renúncia o la mort d'un procurador també implicaven l'elecció d'un de nou sense que canviés la resta d'oficis electius. El mateix passava amb el vicari, però no amb el prior. Un altre fet a tenir en compte és que no sempre l'elecció d'un procurador implicava la redacció d'un instrument d'atorgament de poders per part del capítol conventual. Podem veure que de vegades no es redactava un nou instrument si el procurador continuava en l'obediència. Benet Santjoan fou procurador general entre 1468 i 1475, la qual cosa implica que en fou escollit en les eleccions de 1469, 1472 i 1475. Tanmateix, sempre actuà amb els poders que li atorgà el capítol conventual de maig de 1468 (M17). No se li n'atorgaren de nous.

Finalment, la informació que hem extret de les fonts documentals presenten novetats respecte a l'estructura bàsica que marcava la normativa jerònima, la qual cosa no és gens sorprenent si tenim en consideració que aquesta normativa es va compilar a final del segle XVI i resulta d'una evolució d'estructures més senzilles.

L'elecció de prior no va tenir sempre una periodicitat triennal, fet que desconeixien tant l'autor de la història breu de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron com el cronista de Sant Jeroni de la Murtra. Els seus intents de marcar períodes triennals en els primers anys són absolutament incoherents amb la realitat que mostren altres documents. Veiem com se succeeixen priors amb periodicitat no triennal des de l'any 1411 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron: Ramon Joan (1411-1412), Guillem Boadella (1412-1413), Ramon Joan (1413-1415) i Guillem Carbonell (1415-1416). I és que justament l'agost de 1411 el pontífex concedí la gràcia d'elecció anual tant a Vall d'Hebron com a Sant Jeroni de la Cotalba.³⁶⁹ Sembla que també s'implantà a Sant Jeroni de Montolivet, ja que en la confirmació episcopal del càrrec de prior en la persona del frare Joan Ponç el 22 de desembre de 1413, és confirmat *hinc ad festum Pentacoste proxime* (doc. 6). Els priors de Cotalba i Vall d'Hebron renunciaren a l'elecció anual en el capítol general de 1418, data a partir del qual els priorats tingueren una durada de tres anys. Així s'unificaven amb la resta de l'orde.³⁷⁰ Per tant, entre 1411 i 1418 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron s'escollien els priors –i entenem que la resta d'obediències electives– anualment. A Sant Jeroni de Montolivet, fundat el 1413, l'elecció fou anual fins a 1415. Així ho sembla indicar que Joan Tomàs fos prior des de

³⁶⁸ Sobre la fiabilitat de les dates de les eleccions priorals que dona Francesc Talet, hem contrastat els dos capítols conventuals de Sant Jeroni de la Murtra en què el vicari encapçala la llista conventual per estar el priorat vacant. Això suposa que ja havien passat tres anys des que havia estat escollit canònicament i que encara no s'havia elegit el nou prior. Així és en els capítols M38 i M97. En el primer, del 29 de gener de 1475, el priorat estava vacant, la qual cosa és totalment coherent amb el fet que la confirmació del prior següent fos sis dies més tard, concretament el 4 de febrer de 1475. Malauradament només sabem l'any de l'elecció anterior, 1472, però tot apunta que fou durant el mes de gener, igual que la de 1469. El priorat també estava vacant el 19 de novembre de 1489 (M97). Efectivament, havia passat un dia després del termini de tres anys des de l'anterior elecció (18.11.1486), temps clarament insuficient per procedir a l'elecció i confirmació del nou prior. Les dades de Francesc Talet són, doncs, força fiables.

³⁶⁹ Ovidio CUELLA ESTEBAN, *Bulario de Benedicto XIII*. Zaragoza: Institución «Fernando el Católico», 2009, vol. 4 (*El papa Luna (1394-1423), promotor de la religiosidad hispana*), p. 64.

³⁷⁰ Actas, vol. 1, f. 17v-18r.

1415 a 1418 i que no consti la renúncia expressa a la gràcia d'elecció anual en cap capítol general. Tot apunta, doncs, que en el monestir fundat per Bertran Nicolau hi hagué elecció els anys 1414, 1415 i 1418, ja que consten poders de procuració a favor de Joan Febrer aquests dos darrers anys.

El segon punt que extraiem d'analitzar les fonts documentals disponibles és menys clar, ja que resulta d'una hipòtesi basada en algunes evidències documentals, però que no són realment completes. Tanmateix, la conclusió és prou versemblant per ser acceptada. La nostra hipòtesi és que el càrrec de procurador general no va existir com a tal en l'organització dels monestirs fins a mitjan segle XV aproximadament. Fins aleshores, a les eleccions no s'escollia el càrrec de procurador general. Ben al contrari, quan la comunitat havia de fer una tasca associada al seu patrimoni —és a dir, una gestió habitual que desenvoluparà el procurador general durant la segona meitat del segle XV—, se'n feia càrrec un frare determinat, possiblement el que conegués millor el tema o el que tingués una millor preparació per gestionar-lo i que comptés ja, a ser possible, amb poders notariais de representació de la comunitat en afers temporals.

En què ens basem? Hi ha diferents evidències que apunten en la mateixa direcció. En els primers capítols de Sant Jeroni de la Murtra (M2 i M3), de 1418, s'hi especifiquen els càrrecs de prior i cellerer. Res no es diu del procurador, que no apareix com a tal en els capítols conventuals fins a l'any 1469, si bé de forma esporàdica, ja que no tots els escrivans en deixaven constància. El cellerer, en canvi, sí que era un càrrec electiu des d'un bon principi fins, almenys, l'any 1434, tal com es desprèn dels apunts de les rebudes d'aquest oficial.³⁷¹ A més, en cap dels llibres d'administració interna de Sant Jeroni de la Murtra que hem consultat, que abasten el període 1418-1456, no apareix mencionat mai cap frare procurador, mentre que són habituals les referències a priors, vicaris, caixers i cellerers.

Aquesta situació devia resultar sorprenent fins i tot per al cronista de la Murtra, que afirma, a partir de la consulta de l'apunt d'una despesa per pagar un brodador l'any 1443, que els oficis de procurador i cellerer eren aleshores el mateix. No que fossin ocupats pel mateix frare, sinó que eren un mateix ofici. Això ajudaria a explicar un altre fet que posa en evidència el mateix cronista: de la primera meitat de segle només va consultar un llibre de rebudes de la caixa (1424-1443) i un de despeses i rebudes conjuntament que abastava el període 1437-1452 (Talet, p. 140). La primera vegada que el cronista es basa en un llibre de despeses propi del procurador ja és en el trienni 1460-1463 (p. 176). Això indicaria que la institucionalització del càrrec de procurador general, amb l'anotació exhaustiva de les seves despeses i rebudes, va tenir lloc passada la meitat del segle XV.

Això explicaria també la reacció que causà en el cronista de Sant Jeroni de la Murtra, Francesc Talet, que se sorprenia en descobrir que el frare Jaume Planes exercís alhora de vicari i procurador després de l'elecció de 1456: *Donaren-li per vicari al pare fra Jaume Planes, y juntament feya offici de procurador, que no sé si fonch elegit per lo convent per los dos officis per falta de subiectes; o perquè lo temps anava malsà, y de certa manera y, per ventura, llavors o permetia la religió, y no y devia aver encara ley en contrari; o si fonch sols per orde del pare prior perquè, com avia exercitada molts anys abans la procura, era molthàbilypràtiche ennegoci* (p. 166). Situació, doncs, que resultava incomprendible per a un frare, Francesc Talet, que havia vist com s'escollien frares procuradors després de les eleccions de priors i vicaris, i que mai coincidien perquè eren de naturalesa completament diferent, ja que el de procurador implicava la gestió dels afers temporals i obligava a residir sovint a Barcelona, mentre que el vicari s'estava contínuament en el cenobi. El que sí podem descartar és que fos un problema de falta de subjectes,

³⁷¹ ACA, MH, vol. 2527, f. 13r-49r. Vegeu, més endavant, l'apartat dedicat al cellerer.

ja que la comunitat estava força ben nodrida aquell any, com es pot comprovar en els gràfics de població ordenada del capítol anterior. Altrament, és ben significatiu que afirmi que Jaume Planes exercia el càrrec, no pas que fos escollit per a tal, com sí escriurà a partir de 1460 de tots els procuradors.

Que no s'escollís un procurador general no implica, però, que no hi hagués frares que exercissin de procuradors, com Joan Febrer i Romeu Borrell, als quals veiem actuar com a tals en diferents instruments de la primera meitat del segle XV. Tenien poders atorgats per la comunitat, el primer des de 1415 i el segon des de 1437. Però aquests poders no estaven lligats a una elecció concreta, sinó a la necessitat que un frare s'encarregués dels afers temporals del monestir. Això explicaria també perquè Romeu Borrell va rebre poders notariaus deu mesos després de l'elecció de 1434, fet que no sabíem a què atribuir.

A més, sembla que a final de la dècada de 1450 i inici de la de 1460 hi hagué una situació intermèdia, ja que els tres procuradors de Sant Jeroni de la Murtra –Jaume Julià (1458), Joan Say (1460) i Pere Febrer (novembre de 1464)- no foren nomenats pel capítol conventual, com passarà més endavant regularment, sinó que ho foren directament pel prior, que en els tres casos fou Jaume Planes (vegeu taula 11c). Es dedueix d'aquesta forma de procedir que en un primer moment el càrrec de procurador general recaigué en el prior. Tanmateix, quan Jeroni Vilanova fou elegit prior del monestir enmig dels tres mandats de Jaume Planes (gener de 1464), el capítol sí va nomenar procurador Joan Say i, a més, el prior mateix va rebre poders de Joan Say, tal com es pot comprovar a la taula 11c, en una situació realment molt poc habitual.

La nostra hipòtesi, doncs, se sustenta en una organització inicial menys desenvolupada. Durant la primera meitat del segle XV, alguns frares detenien poders notariaus per exercir de procurador del monestir en gestions que afectaven el patrimoni i que no es podien fer des del cenobi. Però va arribar un moment en què es va veure la necessitat que aquelles tasques, que implicaven ser sovint a Barcelona, fossin assumides de forma exclusiva per un frare, escollit a tal efecte sota el títol de procurador general. L'obediència de cellerer continuà existint, però part de les seves funcions les assumí el procurador general, sobretot aquelles que eren més fàcils de gestionar des de la capital catalana. Aquest procés va tenir lloc, pel que posen en evidència les fonts documentals, durant la dècada de 1460. El fet que el monestir de Sant Jeroni de la Murtra comprés una casa a Barcelona per al procurador justament entre 1466-1468, tot substituint una d'anterior que tenien llogada (Talet, p. 194), seria un indicatiu més en el procés d'institucionalització d'aquest càrrec.

Les eleccions

Per tal d'establir la cronologia de les eleccions, utilitzarem els criteris anteriors i un altre, força evident, que indica que la data de les eleccions ha de trobar-se forçosament entre la data final d'un prior i la inicial del prior següent. Quan més petita sigui la diferència entre aquestes dues dates, podrem precisar millor quan es van fer les eleccions. Un altre ajut serà, lògicament, la periodicitat triennial o anual quan no puguem valdre'ns d'altres criteris.

Podem deduir, per exemple, en quin mes van tenir lloc les eleccions a principi del segle XV a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron tenint en compte que tenien periodicitat anual. L'any 1412 es van fer entre el mes de març i el mes de juny, ja que Ramon Joan consta prior el 6 de març i

Guillem Boadella el 14 de juny. Aplicant el mateix mètode resulta que l'any 1413 es feren entre maig i setembre i el 1415 entre febrer i maig. Per tant, si es va respectar la periodicitat anual –i no hi ha cap element per pensar que no va ser així–, les eleccions se celebraren durant el mes de maig. Tot sembla indicar que les eleccions es van seguir celebrant el mes de maig –això sí, cada tres anys a partir de 1418–, si tenim en compte que el prior fou ininterrompudament el mateix, Ramon Joan, i que els poders de Jaume Tàpies com a procurador de la comunitat són justament del mes de maig de 1453, tal com es pot veure a la taula 10c. També sabem que a final de març de 1450, la reina lloctinent Maria escrigué al prior de Santa Maria de la Murtra per tal que confirmés al més aviat possible l'elecció de Ramon Joan com a prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.³⁷²

Tot sembla indicar, doncs, que hi hagué eleccions els anys 1450 i 1453. Si retrocedim enrere en períodes triennals (1450-1453, 1447-1450, 1444-1447, 1441-1444...) arribem a l'any 1417. Per tant, hem de concloure que quan Ramon Joan anà al capítol general de 1418, que se celebrà el mes d'abril, la seva darrera elecció havia estat el maig anterior i que, en arribar al monestir després d'haver renunciat a la gràcia de l'elecció anual en el capítol general, ja no es devia celebrar l'elecció d'aquell any, sinó que es devia prorrogar el mandat fins a l'any 1420.

Quant a frares que exercissin de procuradors, només tenim constància de dos: Joan lo Royer, convers, que va exercir aquest càrrec des de la fundació. Tot i encara vivia l'any 1414, el fet que el capítol atorgués poders de procuració l'any 1412 al frare Joan Boil fa pensar en un relleu, ja que els anys següents fou Joan Boil qui féu les gestions en nom del monestir. També consta que aquest frare exercia aquestes funcions l'any 1434, tot utilitzant els poders de 1412.

El darrer priorat de Ramon Joan va acabar amb la seva mort entre febrer i març de 1457. Va ser escollit aleshores Jaume Martorell, que no va completar el seu trienni, ja que el següent prior exercia mig any abans de 1460: Jaume Martorell era prior encara el mes d'abril de 1459 i Jaume Tàpies ho fou ja el juny d'aquell any, justament quan Mateu Guasch rebé els poders com a procurador general de la comunitat. Per tant, tot indica que l'elecció tingué lloc el juny de 1459, sense que tinguem cap explicació de la causa per la qual Jaume Martorell no finalitzà el seu mandat. Tan sols podem descartar la seva mort ni que fos apartat del monestir, ja que hi continuà com a vicari.

El següent prior, Joan Prujó, fou elegit entre abril i juny de 1465. El fet que s'escripturessin els poders de Jaume Tàpies com a procurador general el 27 de maig de 1465, apunta novament al mes de maig, ara de 1465, en la nova elecció. Per tant, Jaume Tàpies va revalidar el seu càrrec de prior l'any 1462. Tanmateix, hi va haver un canvi de procurador general poc abans de l'elecció de 1465 perquè el mes d'abril s'atorgaren poders a Joan Moner. La causa fou la mort de Mateu Guasch.

El mandat de Joan Prujó es va veure greument afectat per una epidèmia de pesta. El prior va morir l'11 de juliol de 1466 i cal suposar que la nova elecció no va fer-se fins que el perill de contagi va desaparèixer. Sembla que fou a final d'octubre, que és la data de l'atorgament de poders a favor de Joan Moner, nou procurador general. El nou prior escollit fou Jaume Tàpies, a qui veiem exercir el gener de 1468, però que no va completar el trienni perquè fou escollit prior de Sant Jeroni de la Murtra –justament després de la destitució i exili del prior Joan Say– i confirmat el mes de gener de 1469. Per tant, el més versemblant és que hi hagués noves eleccions a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron aquell mateix mes i que suposaren que el frare Joan Lledó assolís el

³⁷² ACA, C, reg. 3273, f. 74v.

priorat i Joan Moner la procuradoria general. Tot indica que Joan Lledó va finalitzar el període de tres anys. Bartomeu Piera, frare profés de Sant Jeroni de la Murtra, en va prendre el relleu el gener de 1472, data en què es renovaren els poders a favor del frare Joan Moner com a procurador general.

Amb tota probabilitat Bartomeu Piera no va finalitzar el seu mandat, és a dir, no va esgotar el període màxim de tres anys. Fixem-nos en els següents relleus de priors: entre setembre i novembre de 1477 (Joan Moner), entre agost i novembre de 1483 (Guillem Fuster), entre setembre i desembre de 1486 (Jaume Vidal). A més, sabem que el segon priorat de Jaume Vidal finalitzà el 2 de desembre de 1495.³⁷³ Per tant, després de Bartomeu Piera els mandats dels priors van efectuar-se amb normalitat després d'estar tres anys al capdavant de la comunitat, tot produint-se les eleccions el mes d'octubre o novembre.³⁷⁴ Per tant, creiem que Bartomeu Piera va finalitzar el seu priorat com a molt tard el mes de novembre de 1474, possiblement a causa de la seva mort, ja que a partir d'aleshores no se'n té més constància, ni a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron ni a Sant Jeroni de la Murtra. Li seguien priors amb periodicitat triennal exacta: Jaume Tàpies (1474-1477), Joan Moner (1477-1480, 1480-1483), Guillem Fuster (1483-1486), Joan Moner (1486-1489), Jaume Vidal (1489-1492, 1492-1495), Joan Moner (1495-1498) i Jaume Vidal (1498-1501).

Quant als procuradors generals, Joan Moner va rebre poders justament a principi de 1472, és a dir, a l'inici del mandat de Bartomeu Piera, i va exercir aquest obediència com a mínim fins al juliol de 1475 i com a màxim fins a l'abril de 1477, que és quan el capítol atorgà poders a Pere Joan Sacreu. No tenim documents entre aquests dos anys que permetin conèixer si Joan Moner realment va continuar essent el procurador general o bé algú altre va assumir-ne el càrrec. A falta de dades, suposarem que ho continuà essent. Pere Joan Sacreu pràcticament no va tenir temps d'exercir les funcions de procurador –de fet, cap instrument ens ho revela, a banda de l'atorgament de poders- ja que el prior finalitzà el mandat sis mesos més tard. A partir d'aquest moment, amb Joan Moner al capdavant del monestir, Joan Garriga fou escollit procurador general –els seus poders inicials daten del 17 d'octubre de 1477- i es va allargar durant quatre triennis consecutius. Cal notar, però, que durant el segon semestre de 1482, la seva absència documentada dels capítols conventuals (taula 6a) va provocar la seva substitució temporal pels frares Pere Joan Sacreu i Francesc Ferrer. Fou, però, un parèntesi curt, d'una durada d'entre tres i dotze mesos. Després del llarg exercici de Joan Garriga, que morí poc després, a les eleccions de novembre de 1489 fou escollit Joan Triter, que revalidà el càrrec a la següent elecció. A les de desembre de 1495, que feren prior novament a Joan Moner, fou escollit Francesc Ferrer, tal com indiquen els seus poders, atorgats pel capítol conventual el 13 de desembre de 1495. Sembla que fou revalidat a l'elecció següent, la de final de 1498, perquè el veiem exercir encara a l'agost de 1499.

La comunitat donà poders generals de procuració al frare Francesc Jasso el primer d'agost de 1499 (V62). Suposem que fou per malaltia o senectut de Francesc Ferrer, ja que el mes de febrer de 1500 desaparegué del monestir, possiblement per mort. Però Francesc Jasso aviat devia

³⁷³ Actas, vol. 2, f. 124v.

³⁷⁴ Tot i que el període era de tres anys, sempre passaven uns dies entre la finalització d'un priorat i la confirmació del següent, per la qual cosa és habitual que hi hagi un cert retard en les dates d'unes eleccions respecte a les anteriors, tal com es posa de manifest en les eleccions priorals de Sant Jeroni de la Murtra. Les confirmacions tingueren lloc, per exemple, el 13 de febrer de 1495, el 15 de febrer de 1498 i el 17 de febrer de 1501. Per això, que a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron les eleccions tinguessin lloc el mes de novembre des de 1477 no és incoherent amb el fet que l'any 1495 el priorat quedés vacant a principi de desembre.

descobrir que aquell càrrec no estava fet per a ell i hi degué renunciar molt poc temps després. Ja a l'octubre d'aquell any el que actuà en nom de la comunitat fou novament Joan Moner, sota el títol de procurador substituït de Francesc Ferrer. Aquesta substitució es va mantenir, almenys, fins a final de l'any 1500.

Els priors i els procuradors són el que més apareixen a la documentació. En canvi, els vicaris, més centrats en la dinàmica interna de la comunitat, apareixen molt poques vegades individualment. Sí que en tenim constància pels capítols conventuals. Omplim el mandat prioral amb el vicari del qual tenim constància. Lògicament, si hi hagués hagut algun canvi de vicari durant el mateix priorat no el detectaríem, però creiem que això s'havia de produir poques vegades. Malauradament, no tenim cap dada de quins frares exerciren el càrrec de caixers en tot aquest llarg període a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

Com a reflex de les conclusions sobre les eleccions i càrrecs a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, hem elaborat el quadre següent, en què hi ha la llista dels tres càrrecs principals en aquest monestir entre la fundació l'any 1393 i el 1500. En el cas de la procura, i en sintonia amb el que s'ha comentat respecte a la institucionalització progressiva de les seves funcions, marquem en cursiva els que exerciren aquesta responsabilitat fins a 1450:

Codi ³⁷⁵	Període	Prior	Vicari	Procurador
--	octubre 1393 – 1401	Jaume Yáñez	--	<i>Joan lo Royer</i>
--	1401-1407	--	--	--
--	1408	Jaume Sapila	--	--
--	1409-1410	--	--	<i>Joan lo Royer</i>
EV1	maig 1411 – maig 1412	Ramon Joan	Joan Tomàs	<i>Joan Boil</i>
EV2	maig 1412 – maig 1413	Guillem Boadella	--	--
EV3	maig 1413 – maig 1414	Ramon Joan	--	--
EV4	maig 1414 – maig 1415	Ramon Joan	--	--
EV5	maig 1415 – maig 1416	Guillem Carbonell	Ramon Joan	<i>Joan Boil</i>
EV6	maig 1416 – maig 1417	[Ramon Joan]	--	--
EV7	maig 1417 – maig 1420	Ramon Joan	--	--
EV8	maig 1420 – maig 1423	Ramon Joan	--	--
EV9	maig 1423 – maig 1426	Ramon Joan	--	--
EV10	maig 1426 – maig 1429	Ramon Joan	--	--
EV11	maig 1429 – maig 1432	Ramon Joan	--	--
EV12	maig 1432 – maig 1435	Ramon Joan	--	<i>Joan Boil</i>
EV13	maig 1435 – maig 1438	Ramon Joan	--	--
EV14	maig 1438 – maig 1441	Ramon Joan	--	--
EV15	maig 1441 – maig 1444	Ramon Joan	--	--
EV16	maig 1444 – maig 1447	Ramon Joan	Joan Boil	--
EV17	maig 1447 – maig 1450	Ramon Joan	--	-- Miquel de Medina ³⁷⁶
EV18	maig 1450 – maig 1453	Ramon Joan	Jaume Cellera	--
EV19	maig 1453 – maig 1456	Ramon Joan	Jaume Martorell	Jaume Tàpies
EV20	maig 1456 – març 1457	Ramon Joan	--	Jaume Tàpies
EV21	març 1457 – juny 1459	Jaume Martorell	Jaume Tàpies	Jaume Tàpies
EV22	juny 1459 – juny 1462	Jaume Tàpies	Jaume Martorell	Mateu Guasch
EV23	juny 1462 – juny 1465	Jaume Tàpies	Antic Nebot Joan Prujó	Mateu Guasch Joan Moner

³⁷⁵ Cada elecció té un codi format per la lletra E (elecció), una segona lletra que identifica el monestir (V per a Vall d'Hebron i M per a la Murtra) i una xifra que assignem de forma correlativa.

³⁷⁶ A partir de novembre de 1448.

EV24	juny 1465 – juliol 1466	Joan Prujó	Joan Lledó	Jaume Tàpies
EV25	octubre 1466 – gener 1469	Jaume Tàpies	Antic Nebot	Joan Moner
EV26	gener 1469 – gener 1472	Joan Lledó	Antic Nebot	Joan Moner
EV27	gener 1472 – octubre 1474	Bartomeu Piera	Antic Nebot	Joan Moner
EV28	nov. 1474 – nov. 1477	Jaume Tàpies	Guillem Fuster	Joan Moner Pere Joan Sacreu
EV29	nov. 1477 – nov. 1480	Joan Moner	Guillem Fuster	Joan Carriga
EV30	nov. 1480 – nov. 1483	Joan Moner	Guillem Fuster	Joan Carriga
EV31	nov. 1483 – nov. 1486	Guillem Fuster	Francesc Ferrer	Joan Carriga
EV32	nov. 1486 – nov. 1489	Joan Moner	Francesc Ferrer	Joan Carriga
EV33	nov. 1489 – nov. 1492	Jaume Vidal	Francesc Ferrer Joan Moner	Joan Triter
EV34	nov. 1492 – des. 1495	Jaume Vidal	Francesc Ferrer	Joan Triter
EV35	des. 1495 – des. 1498	Joan Moner	Joan Triter	Francesc Ferrer
EV36	des. 1498 – 1501	Jaume Vidal	Joan Triter	Francesc Ferrer Joan Moner

Quant a Sant Jeroni de la Murtra, és més fàcil construir el quadre anterior gràcies a la valuosa aportació del cronista Francesc Talet que, a més, és coherent amb la resta de documentació que hem consultat. Les dificultats es plantegen sobretot durant la primera meitat de segle, període pel qual el cronista no disposa d'informació suficient. Tot i que també és el període en què tenim menys documentació, podem ampliar el quadre dels oficis principals.

Sabem que el primer prior fou Joan Ponç i que tenia com a límit la Pentecosta de 1414. De fet, el mes de juliol el nou prior era ja Joan Tomàs, que també ho fou el 1415. Creiem que a partir de 1415, amb la incorporació de Sant Jeroni de Montolivet a l'orde dels jerònims, l'elecció va passar a ser triennial. També hi ha la possibilitat que, igual que Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, continuessin amb eleccions anuals fins a l'any 1418. En contra d'això hi hauria el fet que no consta que la comunitat de la Murtra hi fes una renúncia expressa. Però sigui d'una manera o altra, el prior va continuar sent Joan Tomàs durant els anys 1415, 1416 i 1418.

Les dades concorden: les eleccions següents se celebraren els anys 1421 i 1424. Però en quins mesos? Joan Tomàs consta prior per última vegada el 3 de maig de 1418 i sabem que l'agost d'aquell any ja no ho era.³⁷⁷ El nou prior, que consta com a tal en documents de 1419 i 1420, fou Joan Febrer. Entre juliol i agost de 1421 el priorat de Joan Febrer havia finalitzat.³⁷⁸ Tot sembla indicar, doncs, que l'elecció de 1418 fou a final de juliol o principi d'agost. Però curiosament, la de Romeu Borrell l'any 1424 va tenir lloc el mes de novembre, tal com afirma Francesc Talet (taula 9).

Quan va tenir lloc, doncs, l'elecció de 1421? Gràcies al llibre esborrany del cellerer, arribem a la conclusió que el priorat va quedar vacant fins al mes de novembre d'aquell any, moment en què aparegué en escena Joan Ponç, que ja vam apuntar en el capítol sobre la comunitat,

³⁷⁷ Ítem digous, a XI de agost any MCCCXVIII, après que frare Romeu fo relegit en lo offici de cellerer foren liurats de la caxa per mans del pater prior, present frare Johan Tomàs, DL sous (ACA, MH, vol. 2527, f. 13r).

³⁷⁸ Ítem digous a XXIII de juliol [1421] rebé lo cellerer [Romeu Borrell] en presència del pater prior DLV sous. Ítem dissapte a IX de agost rebé lo cellerer en presència de frare Johan Febrer M sous (ACA, MH, vol. 2527, f. 17v). El fet que no s'escrigui mai el nom del prior permet arribar a la conclusió que Joan Febrer ja no ho era el 9 d'agost de 1421.

que devia anar a Sant Jeroni de la Murtra des de Cotalba. I arribem a aquesta conclusió perquè, si fins a final de juliol de 1421 el cellerer rebia els diners en presència del prior, que era Joan Febrer, a partir del mes d'agost el prior ja no hi és present. Sí que s'esmenta que era present Joan Febrer, però en cap cas en qualitat de prior. Ho havia deixat de ser. Aquesta situació es mantingué fins al 19 d'octubre. En el següent apunt, de 13 de novembre, apareix ja Joan Ponç al costat de Joan Tomàs, Joan Febrer i Romeu Borrell, tots conventuals de Sant Jeroni de la Murtra, fent el reconeixement dels diners que hi havia a la caixa.³⁷⁹ Tot i que aquest apunt no diu que Joan Ponç fos el nou prior del monestir, aquest fet es posa de relleu en els apunts següents.³⁸⁰ És a dir, entre agost i novembre de 1421 el priorat de Sant Jeroni de la Murtra va quedar vacant. L'arribada de Joan Ponç, molt possiblement des de Cotalba, va suposar tornar a posar el novell monestir en mans d'un dels frares més influents de l'orde a la Corona d'Aragó, el mateix que havia vingut també a regir el monestir just quan s'havia fundat. Quin motiu hi podria haver perquè es fes venir un frare amb llarga experiència des del monestir més influent i poderós, Cotalba, novament a Catalunya? Hi tingué alguna cosa a veure que tot just acabava de morir el fundador, Bertran Nicolau?

A partir de novembre de 1424 el prior fou Romeu Borrell, que rebé l'elecció del capítol conventual tres vegades consecutives. Durant aquests anys, l'elecció es retardà una mica: de final de novembre al mes de gener. De fet, Romeu Borrell consta encara prior el 13 de gener de 1434 i el 5 de febrer ja ho era Joan Febrer.³⁸¹ Com que fins aleshores Joan Febrer havia assumit tasques de procuració, quan fou escollit prior es devia veure la necessitat que fos un altre qui les exercís. Veiem com Romeu Borrell rebé poders de procura a final de l'any 1434, deu mesos després de l'elecció. Un cop acabat el trienni de Joan Febrer, la comunitat escollí Romeu Borrell com a prior set vegades consecutives (1437, 1440, 1443, 1446, 1449, 1452 i 1455).

No és fins a tocar la ratlla de la meitat de segle quan els frares que havien estat des del naixement del monestir –Romeu Borrell, Joan Febrer i Joan Tomàs- començaren a donar pas en els càrrecs principals a frares més joves que, a diferència d'ells, no procedien d'altres monestirs, sinó que havien professat directament a Sant Jeroni de la Murtra durant la dècada de 1420. L'any 1450 Bernat Savall ocupà la vicaria i Jaume Planes rebé poders de procurador. A partir de 1456 prenem les dades del cronista de la comunitat. A la taula següent hi ha, doncs, els frares que ocuparen els tres càrrecs principals de Sant Jeroni de la Murtra entre la seva fundació i l'inici del segle XVI:

³⁷⁹ *Íbid.*, f. 18v.

³⁸⁰ *Primo divendres a XIII del dit mes de noembre rebí per mans del pare prior, present frare Johan Thomàs e frare Romeu Borrell, LX florins (Íbid., f. 19r).* Per tant, dels quatre frares, ni Joan Tomàs ni Romeu Borrell eren els priors. Ho havien de ser Joan Ponç o Joan Febrer. Però el 16 de novembre de 1422, el nou cellerer, Romeu Borrell, afirmà que *rebí per mans del pare prior, presents frare Johan Thomàs e frare Johan Febrer (Íbid., f. 21r).* Per tant, el prior havia de ser forçosament Joan Ponç.

³⁸¹ Les anotacions del cellerer apunten a les mateixes dates. En un apunt del 12 d'octubre de 1433 es diu que estaven present el prior i els frares Joan Febrer i Francesc. El 9 de gener, possiblement per estar el priorat vacant, no consta cap prior i sí els dos frares Borrell i Febrer. En canvi, el 26 de gener tot apunta que Joan Febrer era el nou prior: *Primo, dimarts XXVI de janer any MCCCCXXXIII fiu rebuda, present lo prior e fra Romeu e fra Francesch Garau, 300 sous (Íbid., f. 58v-59r).*

Codi	Elecció	Prior	Vicari	Procurador
EM1	octubre 1413 – juny 1414	Joan Ponç	--	--
EM2	juny 1414 – juny 1415	Joan Tomàs	--	--
EM3	juny 1415 – juny 1418	Joan Tomàs	Joan Febrer	<i>Joan Febrer</i>
EM4	juny 1418 – juny 1421	Joan Febrer	--	--
EM5	nov. 1421 – nov. 1424	Joan Ponç	--	--
EM6	nov. 1424 – nov. 1427	Romeu Borrell	--	--
EM7	nov. 1427 – des. 1430	Romeu Borrell	Joan Tomàs	<i>Joan Febrer</i>
EM8	des. 1430 – gener 1434	Romeu Borrell	--	<i>Joan Febrer</i>
EM9	gener 1434 – gener 1437	Joan Febrer	--	<i>Romeu Borrell</i>
EM10	gener 1437 – gener 1440	Romeu Borrell	--	<i>Joan Febrer</i>
EM11	gener 1440 – gener 1443	Romeu Borrell	Joan Febrer	--
EM12	gener 1443 – gener 1446	Romeu Borrell	--	<i>Joan Febrer</i>
EM13	gener 1446 – gener 1449	Romeu Borrell	Joan Febrer	--
EM14	gener 1449 – gener 1452	Romeu Borrell	Bernat Savall	-- <i>Jaume Planes</i>
EM15	gener 1452 – gener 1455	Romeu Borrell	Joan Febrer	Jaume Planes
EM16	febrer 1455 ³⁸² – oct. 1456	Romeu Borrell	Reginald Ende	Jaume Planes
EM17	nov. 1456 – nov. 1457	Reginald Ende	Jaume Planes	Jaume Planes
EM18	nov. 1457 – nov. 1460	Jaume Planes	Bernat Savall	Jaume Julià
EM19	nov. 1460 – nov. 1463	Jaume Planes	Bernat Savall	Joan Say
EM20	gener 1464 – set. 1464	Jeroni Vilanova	Jaume Planes	Joan Say
EM21	set. 1464 – set. 1466	Jaume Planes	Joan Say	Pere Febrer
EM22	nov. 1466 – gener 1469	Joan Say	Llorenç Carbonell	Benet Santjoan
EM23	gener 1469 – gener 1472	Jaume Tàpies	Pere Febrer	Benet Santjoan
EM24	gener 1472 – gener 1475	Pere Febrer	Miquel Piquer	Benet Santjoan
EM25	febrer 1475 – febrer 1478	Miquel Piquer	Benet Santjoan	Joan Feliu
EM26	febrer 1478 – febrer 1481	Benet Santjoan	Miquel Piquer	Joan Feliu Jaume Negrell
EM27	febrer 1481 – nov. 1483	Joan Feliu	Miquel Piquer Benet Santjoan	Benet Santjoan Benet Rosseta
EM28	nov. 1483 – nov. 1486	Benet Santjoan	Benet Rosseta	Joan Feliu
EM29	nov. 1486 – nov. 1489	Benet Santjoan	Benet Rosseta Joan Feliu	Joan Feliu Francesc Vic
EM30	nov. 1489 – set. 1491	Benet Santjoan	Joan Feliu	Francesc Vic Jaume Negrell
EM31	octubre 1491- oct. 1494	Gabriel Andreu	Jaume Negrell Jaume Roqueta	Baltasar Piquer Agustí Gualbes Jaume Negrell
EM32	febrer 1495- febrer 1498	Guillem Fuster	Agustí Gualbes	Joan Feliu
EM33	febrer 1498 – febrer 1501	Agustí Gualbes	Jaume Roqueta	Joan Feliu

Criteris d'elecció

Un cop hem pogut determinar quan se celebraven les eleccions i quins frares ocuparen els càrrecs de prior, vicari i procurador general, analitzem quins eren els criteris fonamentals en què es basaven els religiosos a l'hora d'escollir-los. Segurament inflüen múltiples factors en les eleccions i alguns se'ns escapen, ja que no han quedat documentats. Segons les constitucions dels

³⁸² Les eleccions ja no es van poder celebrar el mes de gener de 1455 perquè el prior no va tornar al monestir fins al 7 de febrer (ACA, *MH*, vol. 1196, s. f.).

jerònims, els electors només havien de tenir en compte la competència del frare per exercir la seva funció: *e después de aquesto amonesten los confirmadores a los electores en el Señor, e aún si entendieren que es menester mándenlo por autoridad del Capítol general, que elijan tal persona en prior según Dios, la qual según la flaqueza humana sea conozida de todos por digna, poredad e ciencia e vida, para gobernar el prioradgo de aquella casa.*³⁸³ Però és evident que aquest no devia ser l'únic criteri. Com en tots els grups humans, devia haver-hi individus molt interessats en ocupar càrrecs de responsabilitat, mentre que d'altres en fugien. Segurament, doncs, en el moment de l'elecció tothom sabia qui tenia interès i qui no en tenia a ser escollit. Tampoc no seria estrany que hi hagués faccions dins la comunitat que es disputessin el poder, almenys en alguns períodes. En aquest sentit, és significatiu que a partir de 1525 fos preceptiu que els confirmadors de les eleccions investiguessin si hi havia hagut suborns o acords previs entre els frares.

Hi ha dos factors que sí podem mesurar, almenys en la majoria de casos, i que devien tenir un paper predominant perquè els religiosos s'inclinessin per un o altre candidat: l'antiguitat i l'experiència. Per antiguitat entenem el nombre d'anys des que el frare havia professat o havia vestit l'hàbit per primera vegada. En principi, un frare més antic havia de tenir un coneixement més aprofundit de tots els afers de la comunitat, tant dels espirituals com dels temporals. Ara bé, no sempre podia apostar-se pels frares més antics, ja que una edat molt avançada havia de suposar un fre a l'exigència que suposaven aquests càrrecs. A més, era necessari que es produís un relleu generacional en el comandament de la comunitat, per la qual cosa calia apostar també per frares més joves. D'altra banda, considerarem que un frare tenia experiència si abans havia exercit alguns dels tres càrrecs de màxima responsabilitat. Fins a quin punt aquests dos factors influïen en les eleccions?

Altres circumstàncies hi influïen. En coneixem algunes. El cronista de Sant Jeroni de la Murtra parla de restriccions en el vot dels frares durant el segle XV. La primera fou l'any 1469 (EM23), després de la destitució i exili del prior Joan Say, en què els confirmadors impediren que els frares votessin entre ells perquè havien tractat de l'elecció. Més endavant, l'any 1495 (EM32), després d'una visita que revelà insuficiències en l'observança, també s'impedí que es votessin entre ells, és a dir, hagueren de votar per frares d'altres monestirs. Hem d'interpretar aquesta restricció com un intent de pacificar una comunitat dividida o enfrontada. En ambdós casos foren escollits frares de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (Talet, p. 201, 263). Sabem també que el capítol general de 1495 impedí que Jaume Vidal fos renovat en el càrrec de prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, restricció que fou anul·lada per a l'elecció següent.³⁸⁴

Per fer l'estudi dels criteris, per a cada elecció s'analitzarà quina era l'antiguitat dels frares i la seva experiència prèvia en càrrecs electius. Això implica conèixer la nòmina conventual que hi havia a cada cenobi quan se celebrà l'elecció, saber quan havia professat el frare i els càrrecs principals de les eleccions anteriors, requisit imprescindible per valorar-ne l'experiència. Malauradament, no comptem amb informació prou detallada en el període comprès entre les dues fundacions monàstiques i la meitat del segle XV. Com hem comentat al capítol sobre la comunitat, l'escàs nombre de capítols conventuals localitzats en aquest període no permet un coneixement detallat de les estades dels frares.

Tanmateix, aquesta dificultat es veu compensada per la simplicitat de criteris d'elecció que van seguir els dos monestirs durant aquest període. Si ens fixem en Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, a partir de 1417, que és l'any a partir del qual s'establí la periodicitat triennal, i fins a

³⁸³ *Constituciones...*, 1613, p. 141.

³⁸⁴ *Actas*, vol. 2, f. 124v, 137v.

l'any 1457 (eleccions EV7 fins a EV20), l'únic prior fou Ramon Joan. Foren 14 eleccions consecutives que s'han de sumar a almenys tres d'anteriors, quan els priorats eren anuals. Vingué a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron des de Cotalba l'any 1409 a requeriment de la reina Violant, aquest jove frare valencià va prendre ben aviat les regnes del seu monestir. Durant la seva etapa tingué lloc el naixement de l'altre monestir jerònim català, el de Montolivet, en què intervingué de forma directa. També posà les bases del creixement sostingut de la comunitat a partir de la dècada de 1430. La seva relació estreta amb la reina lloctinent Maria, de qui fou confessor i conseller, i de la qual parlarem més endavant, va permetre el monestir comptar amb el suport de la monarquia. Quant al període anterior, sabem que el prior durant els primers vuit anys fou Jaume Yáñez, procedent també de Cotalba. També Guillem Carbonell, prior entre 1415 i 1416, procedia d'aquest monestir valencià. No és estranya aquesta presència si es tenen en compte les dificultats que tingué el monestir per atreure vocacions durant els seus primers vint anys d'existència. En una situació d'instabilitat, el capítol conventual optà per encomanar-se als frares que, ja fos per ordre de la reina fundadora o del nucli dirigent de Cotalba, arribaren a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron per assegurar-ne la supervivència i viabilitat. L'única excepció documentada és la de Jaume Sapila, que l'any 1408 és qualificat significativament de president, no de prior, en una carta de la reina Violant, en què li demanava que expulsés els frares que havien vingut de Cotalba sense el seu consentiment. Tutelada per la reina fundadora i amb dependència de Cotalba per proveir-se de frares, poques opcions devien tenir els capitulars a l'hora d'escollir els principals càrrecs directius, si és que no venien ja assenyalats. Ramon Joan fou el que s'assentà de forma definitiva. Per tant, s'apostà per l'experiència –procedir del monestir més important aleshores a la Corona d'Aragó ja en devia donar- i l'antiguitat en el càrrec de prior.

A Sant Jeroni de la Murtra ocuparen els càrrecs principals els frares vinguts dels monestirs valencians des de la fundació fins a la dècada de 1450. En nombre de priorats, hi ha els deu de Romeu Borrell (1421-1431, 1434-1456), els dos de Joan Febrer (1418-1421, 1434-1437), els dos de Joan Ponç (1413-1414, 1421-1424) i de Joan Tomàs (1414-1415, 1415-1418). Però no tan sols exerciren de priors, sinó que també tingueren gairebé en exclusiva els oficis de vicari i de procurador. No és fins a la ratlla de la meitat de segle que veiem un frare profés del monestir, Bernat Savall, en un dels oficis principals, concretament en el de vicari. Tanmateix, no podem descartar que algun altre ho fos abans, ja que hi ha períodes per als qual no tenim vicari ni procurador documentats. Com a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, la comunitat confià de forma consecutiva en l'experiència dels frares que vinculaven el monestir amb els orígens de l'orde a la Corona d'Aragó i que coneixien perfectament tots els afers, ja que hi estaven des del període fundacional. Els religiosos que començaren a rellevar-los, ja a la dècada de 1450, tenien més de vint anys d'hàbit. A banda de Bernat Savall, hi hem de comptar Jaume Planes, que fou procurador a final de l'any 1450. Novament veiem, doncs, com els frares apostaren per l'experiència i per la veterania.

Per a cada elecció a partir de les morts dels priors Ramon Joan a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Romeu Borrell a Sant Jeroni de la Murtra, hem elaborat una fitxa on hi ha tots els frares que, segons el nostre estudi sobre la comunitat, hi havia en aquell moment en el monestir, seguit de la seva antiguitat i la seva experiència prèvia documentada. L'antiguitat la calculem arrodonint el nombre d'anys passats des de la seva professió. Com que de la gran majoria de frares no sabem exactament a quina data van professar, ens basem en l'interval calculat en el capítol sobre la comunitat. D'aquells que hem considerat que sortiren de la comunitat i després hi tornaren, calculem l'antiguitat a partir de la primera estada, és a dir, aquella en la qual professaren. Aquells frares que no podem estar segurs si formaven part de la comunitat perquè el dia de l'elecció queda dins dels períodes inicials o finals d'estada, els posem en lletra cursiva al final de

la llista. Per als frares que foren escollits per als tres càrrecs principals escrivim al davant del seu nom els codis següents: P (prior), V (vicari) i PC (procurador). En cas que durant el mateix trienni es canviés de vicari o procurador, ho indiquem amb l'afegit d'una xifra als codis anteriors.

EV21		<i>març 1457</i>	
		Antiguitat	Experiència
P	Jaume Martorell	28	V(1)
	Pere Frontera	7-23	--
	Mateu Guasch	21-22	--
V, PC	Jaume Tàpies	21-22	PC(2)
	Antic Nebot	19-20	--
	Jaume Cellera	4-20	V(1)
	Jaume Serra	15-17	--
	Joan Satorra	15-17	--
	Miquel de Medina	15-17	PC(1)
	Antoni Feixes	15-16	--
	Bernat Colomer	1-2	--
	Joan Lledó	1	--
	Joan Moner	0	--

EV22		<i>juny 1459</i>	
		Antiguitat	Experiència
V	Jaume Martorell	30	P(1)-V(1)
	Pere Frontera	9-25	--
PC	Mateu Guasch	23-25	--
P	Jaume Tàpies	23-24	V(1)-PC(3)
	Antic Nebot	21-23	--
	Jaume Serra	17-19	--
	Joan Satorra	17-19	--
	Miquel de Medina	17-19	PC(1)
	Antoni Feixes	17-19	--
	Joan Lledó	3	--
	Joan Moner	2	--
	Joan Prujó	2	--
	Joan Francesc Soler	0-2	--
	<i>Jaume Cellera?</i>	22	V(1)
	<i>Bernat Colomer?</i>	4	--
	<i>Jeroni Tolosa?</i>	0	--

EV23		<i>juny 1462</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Jaume Martorell	33	P(1)-V(2)
PC	Mateu Guasch	26-28	PC(1)
P	Jaume Tàpies	26-27	P(1)-V(1)-PC(2)
V	Antic Nebot	24-26	--
	Jaume Serra	20-22	--
	Joan Satorra	20-22	--
	Miquel de Medina	20-22	PC(1)
	Antoni Feixes	20-22	--
	Joan Lledó	6	--
PC2	Joan Moner	5	--
V2	Joan Prujó	5	--
	Joan Francesc Soler	3-5	--
	Jeroni Tolosa	2-3	--
	Jaume Poal	0-1	--
	<i>Bernat Colomer?</i>	7-8	--
	<i>Pere Frontera?</i>	12-28	--

EV24		<i>juny 1465</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Jaume Martorell	36	P(1)-V(2)
PC	Jaume Tàpies	29-30	P(2)-V(1)-PC(2)
	Antic Nebot	27-29	V(1)
	Jaume Serra	23-25	--
	Joan Satorra	23-25	--
	Miquel de Medina	23-25	PC(1)
	Antoni Feixes	23-25	--
	Bernat Colomer	10-11	--
V	Joan Lledó	9	--
	Joan Moner	8	PC(1)
	Joan Francesc Soler	6-8	--
P	Joan Prujó	8	V(1)
	Jeroni Tolosa	5-6	--
	Jaume Poal	3-4	--
	Pere Joan Sacreu	2-3	--
	Gregori Caselles	1-2	--

EV25		<i>octubre 1466</i>	
		Antiguitat	Experiència
P	Jaume Tàpies	30-32	P(2)-V(1)-PC(3)
V	Antic Nebot	28-30	V(1)
	Antoni Feixes	24-26	--
	Joan Lledó	10	V(1)
PC	Joan Moner	10	PC(1)
	Pere Joan Sacreu	4	--
	<i>Jaume Serra?</i>	24-26	--
	<i>Joan Satorra?</i>	24-26	--
	<i>Miquel de Medina?</i>	24-26	PC(1)
	<i>Bernat Colomer?</i>	11-12	--
	<i>Joan Francesc Soler?</i>	7-8	--
	<i>Jeroni Tolosa?</i>	7-8	--
	<i>Jaume Poal?</i>	5	--
	<i>Gregori Caselles?</i>	2-3	--

EV26		<i>gener 1469</i>	
		Antiguitat	Experiència
V	Antic Nebot	31-32	V(2)
	Antoni Feixes	27-28	--
P	Joan Lledó	12	V(1)
PC	Joan Moner	12	PC(2)
	Pere Joan Sacreu	6	--
	Joan Garriga	1	--
	<i>Felip Álvarez?</i>	0	--

EV27		<i>gener 1472</i>	
		Antiguitat	Experiència
V	Antic Nebot	34-35	V(3)
PC	Joan Moner	15	PC(3)
	Pere Joan Sacreu	9	--
	Joan Garriga	4	--
	Felip Álvarez	2-3	--
	Lluís Ferrer	2-3	--
	Lluís Palau	2-3	--
	Guillem Fuster	0	--
	<i>Antoni Feixes?</i>	30-31	--
	<i>Joan Lledó?</i>	15	P(1)-V(1)
P	Bartomeu Piera (Murtra)	--	--

EV28		<i>novembre 1474</i>	
		Antiguitat	Experiència
P	Jaume Tàpies	38-40	P(3)-V(1)-PC(4)
	Antic Nebot	36-38	V(4)
PC	Joan Moner	18	PC(4)
PC2	Pere Joan Sacreu	12	--
	Joan Garriga	7	--
	Felip Alvarez	5-6	--
	Lluís Ferrer	5	--
	Lluís Palau	5	--
V	Guillem Fuster	3	--

EV29		<i>novembre 1477</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Jaume Tàpies	41-43	P(4)-V(1)-PC(4)
	Antic Nebot	39-41	V(4)
P	Joan Moner	21	PC(5)
	Pere Joan Sacreu	15	PC(1)
PC	Joan Garriga	10	--
	Felip Alvarez	8-9	--
	Lluís Palau	8	--
V	Guillem Fuster	6	V(1)
	Francesc Ferrer	1-2	--
	<i>Lluís Ferrer?</i>	<i>11</i>	--
	<i>Valeri Bernat?</i>	<i>0-1</i>	--
	<i>Gabriel Comes?</i>	<i>0</i>	--

EV30		<i>novembre 1480</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Antic Nebot	42-44	V(4)
P	Joan Moner	24	P(1)-PC(5)
	Pere Joan Sacreu	18	PC(1)
PC	Joan Garriga	13	PC(1)
	Felip Alvarez	11-12	--
	Lluís Palau	11	--
V	Guillem Fuster	9	V(2)
	Francesc Ferrer	4-5	
	Valeri Bernat	3-4	--
	Joan Avinent	1	--
	Gabriel Ferrer	0-1	--
	Jaume Vidal	0	--
	<i>Andreu Arenes?</i>	<i>0-1</i>	

EV31		<i>novembre 1483</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Antic Nebot	45-47	V(4)
	Joan Moner	27	P(2)-PC(5)
	Pere Joan Sacreu	21	PC(1)
PC	Joan Garriga	16	PC(2)
	Felip Álvarez	14-15	--
	Lluís Palau	14	--
P	Guillem Fuster	12	V(3)
V	Francesc Ferrer	7-8	--
	Valeri Bernat	6-7	--
	Jaume Vidal	3	--
	Pere d'Oviedo	1-2	--
	<i>Joan Avinent?</i>	4	--
	<i>Gabriel Ferrer?</i>	3-4	

EV32		<i>novembre 1486</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Antic Nebot	48-50	V(4)
P	Joan Moner	30	P(2)-PC(5)
	Pere Joan Sacreu	24	PC(1)
PC	Joan Garriga	19	PC(3)
	Felip Álvarez	17-18	--
	Lluís Palau	17	--
	Guillem Fuster	15	P(1)-V(3)
V	Francesc Ferrer	10-11	V(1)
	Valeri Bernat	9-10	--
	Gabriel Ferrer	6-7	--
	Jaume Vidal	6	--
	Pere d'Oviedo	4-5	--
	Francesc Sans	3	--
	Joan Triter	2	--

EV33		<i>novembre 1489</i>	
		Antiguitat	Experiència
V2	Joan Moner	33	P(3)-PC(5)
	Pere Joan Sacreu	27	PC(1)
	Joan Garriga	22	PC(4)
	Felip Álvarez	20-21	--
	Lluís Palau	20	--
	Guillem Fuster	18	P(1)-V(3)
V	Francesc Ferrer	13-14	V(2)
	Valeri Bernat	12-13	--
P	Jaume Vidal	9	--
	Francesc Sans	6	--
PC	Joan Triter	5	--

EV34		<i>novembre 1492</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Joan Moner	36	P(3)-V(1)-PC(5)
	Pere Joan Sacreu	30	PC(1)
	Lluís Palau	23	--
	Guillem Fuster	21	P(1)-V(3)
V	Francesc Ferrer	16-17	V(3)
	Valeri Bernat	15-16	--
P	Jaume Vidal	12	P(1)
	Francesc Sans	9	--
PC	Joan Triter	8	PC(1)
	<i>Felip Álvarez?</i>	<i>23-24</i>	--
	<i>Gabriel Ferrer?</i>	<i>12-13</i>	--

EV35		<i>desembre 1495</i>	
		Antiguitat	Experiència
P	Joan Moner	39	P(3)-V(1)-PC(5)
	Pere Joan Sacreu	33	PC(1)
	Lluís Palau	26	--
PC	Francesc Ferrer	19-20	V(4)
	Valeri Bernat	18-19	--
	Jaume Vidal ³⁸⁵	16	P(2)
	Francesc Sans	12	--
V	Joan Triter	11	PC(2)
	Francesc Jassó	2	--
	<i>Antoni Joan de Bellfort?</i>	<i>0-1</i>	--
	<i>Baltasar Piquer?</i>	<i>0</i>	--

EV36		<i>desembre 1498</i>	
		Antiguitat	Experiència
PC2	Joan Moner	42	P(4)-V(1)-PC(5)
	Lluís Palau	29	--
PC	Francesc Ferrer	22-23	V(4)-PC(1)
	Valeri Bernat	21-22	--
P	Jaume Vidal	19	P(2)
	Francesc Sans	15	P(2)
V	Joan Triter	14	V(1)-PC(2)
	Francesc Jassó	5	--
	Antoni Joan de Bellfort	2-4	--
	Tomàs Forner	0-2	--
	Sebastià Eimeric	0-1	--
	<i>Guillem Fuster?</i>	<i>27</i>	<i>P(1)-V(3)</i>
	<i>Pere de Rocabertí?</i>	<i>0-1</i>	--

³⁸⁵ No elegible per decisió del capítol general (Actas, vol. 2, f. 124v).

EM17		<i>novembre 1456</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Joan Febrer	43	P(2)-V(5)-PC(5)
	Jaume Julià	34-35	--
	Bernat Savall	27-28	V(1)
V, PC	Jaume Planes	28	PC(3)
	Rafael Vallseca	25-26	--
	Miquel Piquer	15-17	--
P	Reginald Ende	15-17	V(1)
	Llorenç Carbonell	15-16	--
	Bartomeu Piera	14-15	--
	Jeroni Vilanova	12-13	--
	Pere Febrer	11	--
	Joan Say	2-4	--
	Benet Santjoan	2-3	--
	Bartomeu Ortells	0	--
	<i>Jaume Poal?</i>	<i>0</i>	--

EM18		<i>novembre 1457</i>	
		Antiguitat	Experiència
PC	Jaume Julià	35-36	--
V	Bernat Savall	28-29	V(1)
P	Jaume Planes	29	V(1)-PC(4)
	Rafael Vallseca	26-27	--
	Miquel Piquer	16-18	--
	Llorenç Carbonell	16-17	--
	Bartomeu Piera	15-16	--
	Pere Febrer	12	--
	Joan Say	3-5	--
	Benet Santjoan	3-4	--
	Bartomeu Ortells	1	--
	<i>Joan Febrer?</i>	<i>44</i>	<i>P(2)-V(5)-PC(5)</i>
	<i>Jeroni Vilanova?</i>	<i>13-14</i>	--
	<i>Jaume Poal?</i>	<i>0-1</i>	--
	<i>Bartomeu Campanya?</i>	<i>0</i>	--

EM19		<i>novembre 1460</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Jaume Julià	38-39	PC(1)
V	Bernat Savall	31-32	V(2)
P	Jaume Planes	32	P(1)-V(1)-PC(4)
	Rafael Vallseca	29-30	--
	Miquel Piquer	19-21	--
	Llorenç Carbonell	19-20	--
	Bartomeu Piera	18-19	--
	Pere Febrer	15	--
PC	Joan Say	6-8	--
	Benet Santjoan	6-7	--
	Bartomeu Ortells	4	--
	Jaume Poal	1-4	--
	Bartomeu Campanya	0-3	--
	Jaume Negrell	1	--
	<i>Jeroni Vilanova?</i>	<i>16-17</i>	--
	<i>Pere Girona?</i>	<i>0-1</i>	--

EM20		<i>gener 1464</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Bernat Savall	34-36	V(3)
V	Jaume Planes	35	P(2)-V(1)-PC(4)
	Llorenç Carbonell	22-23	--
P	Jeroni Vilanova	19-21	--
	Pere Febrer	18	--
PC	Joan Say	10-11	PC(1)
	Benet Santjoan	9-11	--
	Bartomeu Campanya	3-7	--
	<i>Jaume Julià?</i>	<i>41-42</i>	<i>PC(1)</i>
	<i>Pere Girona?</i>	<i>3-4</i>	--

EM21		<i>setembre 1464</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Bernat Savall	35-36	V(3)
P	Jaume Planes	36	P(2)-V(2)-PC(4)
	Llorenç Carbonell	23-24	--
PC	Pere Febrer	18	--
V	Joan Say	10-12	PC(2)
	Benet Santjoan	10-11	--
	Bartomeu Campanya	4-7	--
	<i>Jaume Julià?</i>	<i>42-43</i>	<i>PC(1)</i>
	<i>Pere Girona?</i>	<i>3-5</i>	--

EM22		<i>novembre 1466</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Bernat Savall	37-38	V(3)
V	Llorenç Carbonell	25-26	--
	Pere Febrer	21	PC(1)
P	Joan Say	12-14	V(1)-PC(2)
PC	Benet Santjoan	12-13	--
	Bartomeu Campanya	6-9	--
	<i>Jaume Julià?</i>	<i>44-45</i>	<i>PC(1)</i>
	<i>Jaume Poal?</i>	<i>7-10</i>	--
	<i>Pere Girona?</i>	<i>5-7</i>	--

EM23		<i>gener 1469</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Bernat Savall	39-41	V(3)
	Llorenç Carbonell	27-28	V(1)
V	Pere Febrer	23	PC(1)
PC	Benet Santjoan	14-16	PC(1)
	Jaume Poal	9-13	--
	Bartomeu Campanya	8-12	--
	Francesc Vic	1	--
	<i>Jaume Negrell?</i>	<i>10</i>	--
	<i>Gabriel Andreu?</i>	<i>0-1</i>	--
	<i>Joan Feliu?</i>	<i>0-1</i>	--
P	Jaume Tàpies (Hebron)	--	--

EM24		<i>gener 1472</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Bernat Savall	42-44	V(3)
V	Miquel Piquer	31-32	--
	Llorenç Carbonell	30-31	V(1)
P	Pere Febrer	26	V(1)-PC(1)
PC	Benet Santjoan	17-19	PC(2)
	Bartomeu Campanya	11-15	--
	Jaume Negrell	13	--
	Pere Girona	11-12	--
	Francesc Vic	4	--
	Gabriel Andreu	3-4	--
	Joan Feliu	3-4	--

EM25		<i>febrer 1475</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Bernat Savall	45-47	V(3)
P	Miquel Piquer	34-35	V(1)
	Llorenç Carbonell	33-34	V(1)
	Pere Febrer	29	P(1)-V(1)-PC(1)
V	Benet Santjoan	20-22	PC(3)
	Bartomeu Campanya	15-18	--
	Jaume Negrell	16	--
	Pere Girona	14-15	--
	Francesc Vic	7	--
	Gabriel Andreu	6-7	--
PC	Joan Feliu	6-7	--

EM26		<i>febrer 1478</i>	
		Antiguitat	Experiència
V	Miquel Piquer	37-38	P(1)-V(1)
P	Benet Santjoan	23-25	V(1)-PC(3)
PC2	Jaume Negrell	19	--
	Pere Girona	17-18	--
	Francesc Vic	10	--
	Gabriel Andreu	9-10	--
PC	Joan Feliu	9-10	PC(1)

EM27		<i>febrer 1481</i>	
		Antiguitat	Experiència
V	Miquel Piquer	40-41	P(1)-V(2)
PC, V2	Benet Santjoan	26-28	P(1)-V(1)-PC(3)
	Jaume Negrell	22	--
	Pere Girona	20-21	--
	Francesc Vic	13	--
	Gabriel Andreu	12-13	--
P	Joan Feliu	12-13	PC(2)
	Nicolau Martí	2	--
	Jeroni Pou	2	--
PC2	Benet Rosseta	2	--
	Lluís Piquer	2	--
	Miquel Estela	2	--
	Andreu Maig	1-2	--
	Bernardí Aguilar	0-1	--
	Baltasar Piquer	0	--

EM28		<i>novembre 1483</i>	
		Antiguitat	Experiència
P	Benet Santjoan	29-30	P(1)-V(2)-PC(4)
	Jaume Negrell	24	--
	Pere Girona	22-24	--
	Gabriel Andreu	15-16	--
PC	Joan Feliu	15-16	P(1)-PC(2)
	Francesc Vic	15	--
	Joan Feliu	12-13	PC(2)
	Nicolau Martí	5	--
	Jeroni Pou	5	--
	Lluís Piquer	5	--
	Miquel Estela	5	--
	Andreu Maig	4-5	--
V	Benet Rosseta	4-5	PC(1)
	Baltasar Piquer	3	--
	Jaume Roqueta	0-2	--
	Pere Benejam	1	--
	<i>Bernardí Jaume?</i>	<i>0-1</i>	--

EM29		<i>novembre 1486</i>	
		Antiguitat	Experiència
P	Benet Santjoan	32-33	P(2)-V(2)-PC(4)
	Jaume Negrell	27	--
	Gabriel Andreu	18-19	--
PC, V2	Joan Feliu	18-19	P(1)-PC(3)
PC2	Francesc Vic	18	--
	Nicolau Martí	8	--
	Jeroni Pou	8	--
V	Benet Rosseta	7-8	V(1)-PC(1)
	Baltasar Piquer	6	--
	Jaume Roqueta	4-5	--
	Pere Benejam	4-5	--
	<i>Bernardí Jaume?</i>	4-5	--
	<i>Joan Baptista?</i>	4-5	PC(1)

EM30		<i>novembre 1489</i>	
		Antiguitat	Experiència
P	Benet Santjoan	35-36	P(3)-V(2)-PC(4)
PC2	Jaume Negrell	30	--
	Gabriel Andreu	21-22	--
V	Joan Feliu	21-22	P(1)-V(1)-PC(4)
PC	Francesc Vic	21	PC(1)
	Nicolau Martí	11	--
	Jeroni Pou	11	--
	Baltasar Piquer	9	--
	Jaume Roqueta	7-8	--
	Pere Benejam	7	--
	Agustí Gualbes	2	--
	Joan Genover	0	--

EM31		<i>octubre 1491</i>	
		Antiguitat	Experiència
V,PC3	Jaume Negrell	32	PC(1)
P	Gabriel Andreu	22-24	--
	Joan Feliu	22-24	P(1)-V(2)-PC(4)
PC	Baltasar Piquer	11	--
V2	Jaume Roqueta	8-10	--
	Pere Benejam	8-9	--
PC2	Agustí Gualbes	4	--

EM32		<i>febrer 1495</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Jaume Negrell	36	V(1)-PC(2)
	Gabriel Andreu	26-27	P(1)
PC	Joan Feliu	26-27	P(1)-V(2)-PC(4)
	Baltasar Piquer	14	PC(1)
	Jaume Roqueta	12-13	V(1)
	Pere Benejam	12	--
V	Agustí Gualbes	7	PC(1)
	Pere Torra	0-1	--
P	Guillem Fuster (Hebron)		--

EM33		<i>febrer 1498</i>	
		Antiguitat	Experiència
	Jaume Negrell	39	V(1)-PC(2)
PC	Joan Feliu	29-30	P(1)-V(2)-PC(5)
V	Jaume Roqueta	15-16	V(1)
	Pere Benejam	15	--
P	Agustí Gualbes	12-13	V(1)-PC(1)
	Pere Torra	3-4	--
	<i>Martí Sayes?</i>	<i>0-2</i>	--
	<i>Joan Pagan?</i>	<i>0-1</i>	--
	<i>Simó Álvarez?</i>	<i>0-1</i>	--

De l'anàlisi dels resultats anteriors es poden extreure algunes conclusions. En primer lloc, que per a la màxima responsabilitat de la casa religiosa, el priorat, s'apostava per l'experiència prèvia en càrrecs electius. En el priorologi de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron entre 1417 i 1500 hi hagué tan sols 8 priors diferents –no comptem Bartomeu Piera, per ser profés d'un altre monestir-, dels quals la meitat repetiren mandat. Al monestir veí de la Murtra foren 14 entre 1415-1500 –no comptem Jaume Tàpies ni Guillem Fuster, per ser professors de la Vall d'Hebron-, dels quals 5 repetiren com a priors.³⁸⁶ Aquestes dades il·lustren que, quant al priorologi, la Vall d'Hebron presenta més estabilitat que la Murtra.

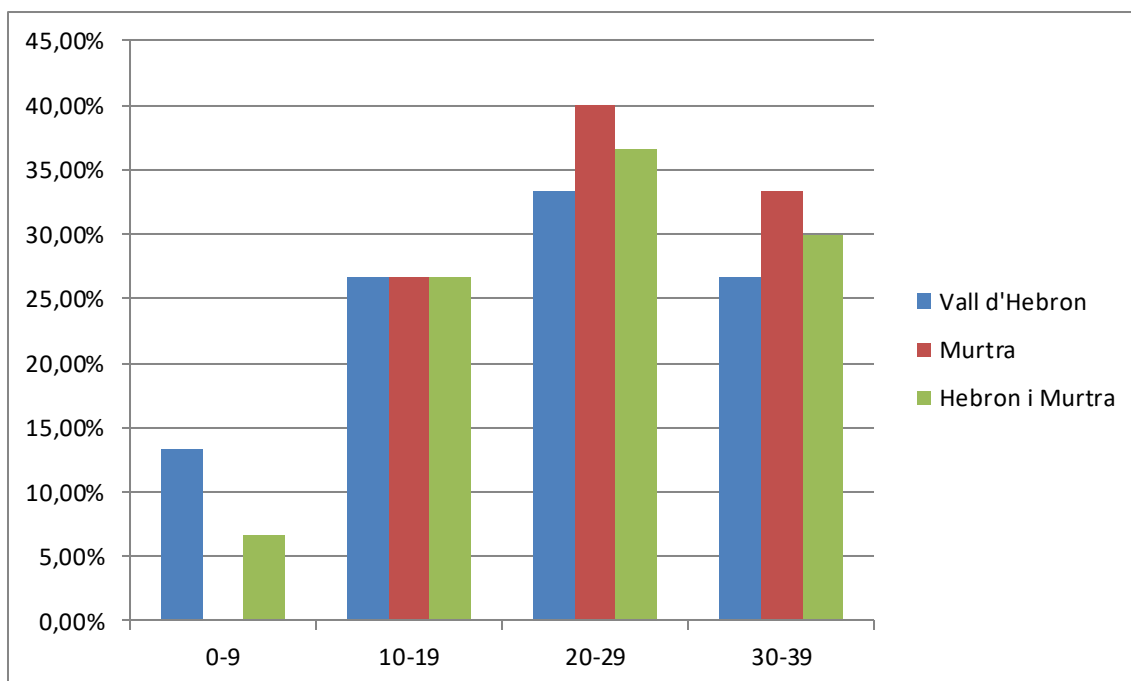
De les més de 50 eleccions en què els frares pogueren escollir o escolliren un frare de la seva comunitat per al càrrec de prior, només en dues apostaren per frares sense cap experiència,³⁸⁷ la qual cosa representa un 96% d'eleccions de priors amb experiència en els càrrecs principals.

Donem una ullada a les dues excepcions. A l'elecció EV33 de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron es votà per Jaume Vidal, que no tan sols no havia exercit abans de vicari ni procurador general, sinó que ni tan sols havia arribat als deu anys d'antiguitat. Si hem de jutjar per la revalidació dels seu mandats, l'aposta va ser satisfactòria, malgrat que va despertar recels, ja que fou invalidat per rebre sufragis en l'elecció de 1495. Cas molt diferent fou el de Gabriel Andreu, que accedí al priorat de Sant Jeroni de la Murtra sense experiència prèvia, però amb més de vint anys d'antiguitat (EM31). L'experiment no va rutllar, ja que el mandat va resultar força turbulent i va acabar novament amb la decisió dels confirmadors de prohibir l'elecció d'un prior profés de la Murtra. Val a dir, però, que en aquella elecció només hi havia tres frares amb una antiguitat destacada (Jaume Negrell, Gabriel Andreu i Jaume Feliu). La resta estava en una dècada o menys des de la professió.

Respecte a l'antiguitat, hi ha una tendència clara a preferir frares amb força anys en el monestir. En el següent gràfic hi ha representat el percentatge d'eleccions per intervals d'antiguitat del prior escollit per als dos monestirs individualment i considerats conjuntament. Quan l'antiguitat del frare està definida en un interval –és a dir, tenir una data mínima i màxima d'inici diferents- considerem la seva mitjana aritmètica. Si un frare, per exemple, tenia una antiguitat de 16-18 anys, farem els càlculs partint de la base que en tenia 17.

³⁸⁶ Considerem que Agustí Gualbes repetí, si bé ho féu ja en el segle XVI.

³⁸⁷ Tot i que Jeroni Vilanova no havia estat escollit –o almenys no ens consta- per cap càrrec principal a Sant Jeroni de la Murtra, considerem que tenia experiència ja que havia estat prior a Sant Jeroni de Cotalba.

Aproximadament en dues de cada tres eleccions el capítol conventual elegí frares per sobre dels vint anys d'antiguitat. Sembla que hi havia un límit en els 40 anys, ja que en aquesta antiguitat o superior no hem documentat cap prior. Comptant que professessin cap a la vintena, els frares tindrien aleshores al voltant de 60 anys, una edat prou avançada per delegar la màxima responsabilitat en algú altre més jove. Val a dir que la gràfica anterior no inclou els dos priors més longeus, Ramon Joan i Romeu Borrell, que acapararen la primera meitat del segle XV. Si els haguéssim inclòs, s'incrementaria l'aposta per l'antiguitat, ja que segons els nostres càlculs, Ramon Joan va arribar als 47 anys d'antiguitat i Romeu Borrell als 41 en les seves darreres eleccions.

Fixem-nos ara en les circumstàncies de les eleccions que recaigueren en frares joves, per sota de la barrera dels 20 anys. En primer lloc, hi ha la ja comentada de Jaume Vidal, amb tan sols 9 anys d'antiguitat i sense experiència prèvia (EV33). Val a dir que resulta sorprenent la seva elecció, ja que hi havia aleshores frares més antics i experimentats (Joan Moner, Pere Joan Sacreu, Joan Garriga, Felip Álvarez, Lluís Palau, Guillem Fuster o Valeri Bernat), la qual cosa trenca la tendència general. A falta de dades sobre les circumstàncies específiques de la comunitat en aquell moment i que potser influïren en l'elecció, sembla que Jaume Vidal havia de donar mostres de gran competència que generarien una confiança extraordinària. Les successives revalidacions del seu mandat (EV34 i EV36) comptaren amb el recolzament de la seva experiència de govern, que no de la seva antiguitat, que continuà per sota de la vintena d'anys.

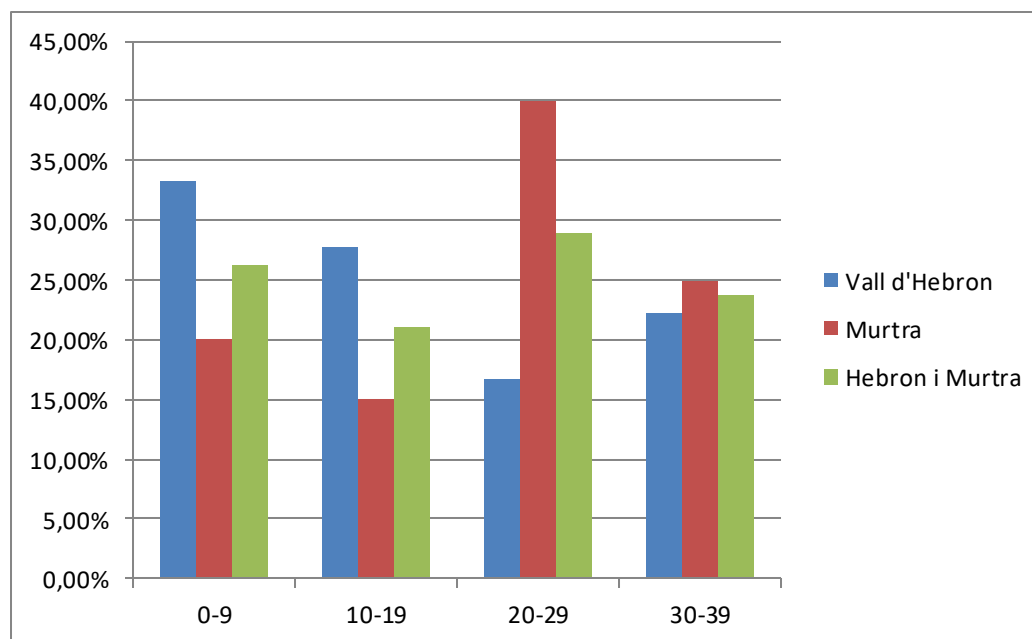
Joan Prujó i Guillem Fuster a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Reginald Ende, Joan Say i Agustí Gualbes a Sant Jeroni de la Murtra foren escollits priors havent estat vicaris en el període immediatament anterior (EV24, EV31, EM17, EM22, EM33). En una situació semblant està Joan Feliu, que fou escollit prior havent estat en els dos mandats anteriors el procurador general de la comunitat (EM27). Finalment, Joan Lledó, elegit prior en l'elecció de gener de 1469 (EV26), havia estat vicari, però no en el trienni immediatament anterior, sinó un abans. Aquesta elecció, però, recorda la de Gabriel Andreu a Sant Jeroni de la Murtra (EM31). Hi havia pocs frares, després dels efectes de la pesta de 1466, i Jaume Tàpies, que havia exercit el comandament durant

els darrers temps, havia estat enviat a Sant Jeroni de la Murtra. Joan Lledó, malgrat haver professat només una dotzena d'anys abans, era el tercer més antic de la comunitat. El més antic, Antic Nebot, fou escollit vicari. El seguia Antoni Feixes, amb més d'un quart de segle d'antiguitat, però que no havia estat mai escollit per a cap càrrec.

Podem concloure, doncs, que l'experiència prèvia i l'antiguitat eren dues variables fonamentals que guiaven les eleccions de prior. La majoria de vegades recaigueren en frares amb més de vint anys de jerònims. Però de vegades les circumstàncies obligaven a apostar per algú més jove i, per tant, més inexpert, ja sigui per una caiguda forta en el nombre de religiosos, ja sigui perquè els frares que ocupaven els càrrecs electius eren tan grans d'edat que era recomanable un relleu generacional. Ara bé, hem vist que aleshores les comunitats escollien frares que acabaven d'exercir de vicaris, la qual cosa es devia percebre com un canvi relativament natural al capdavant de la comunitat. Pocs casos s'escapen a aquesta tendència general i s'expliquen per circumstàncies excepcionals, com les de Gabriel Andreu a la Murtra o Jaume Vidal i Joan Lledó a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

Quant al càrrec de vicari, els electors també apostaren per frares experimentats. Dels 18 escollits després de la mort de Ramon Joan a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, 13 (72%) havien exercit abans algun càrrec electiu, mentre que foren 17 de 20 (85%) a Sant Jeroni de la Murtra després de la mort de Romeu Borrell. Percentatges alts, sens dubte, però inferiors als dels priors.

Al gràfic següent representem el percentatge de vicaris per franges d'antiguitat (0-9, 10-19, 20-29 i 30-39) per als dos monestirs considerats separatament i també conjuntament:

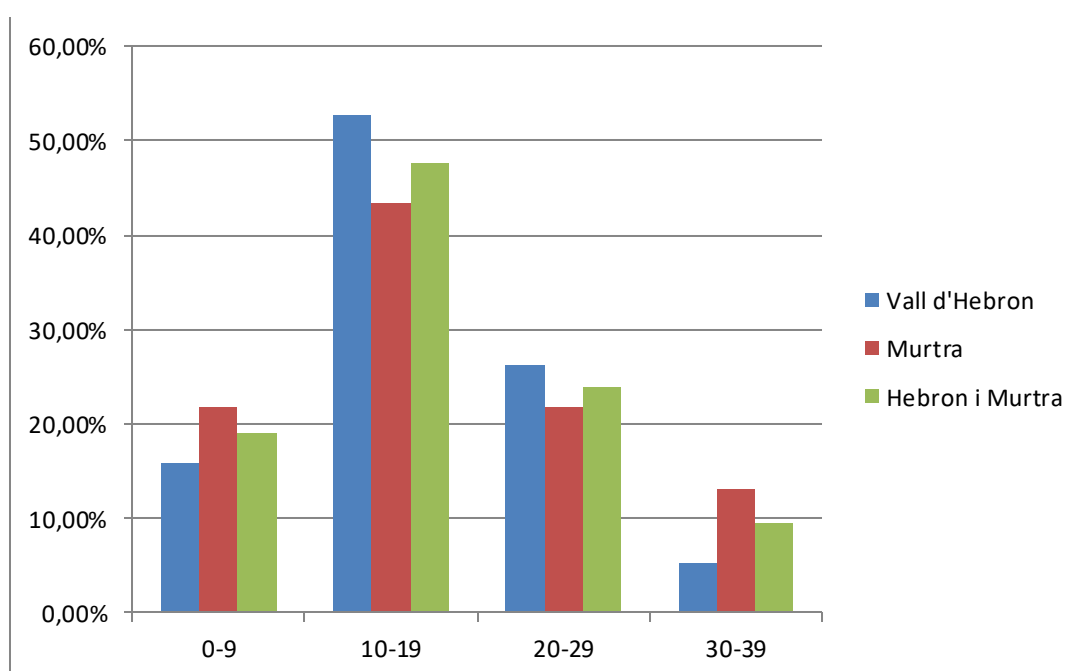

La diferència amb la gràfica anterior, la dedicada a l'antiguitat dels priors, és notable. En primer lloc, la franja dels vicaris amb menys d'una dècada com a jerònims, insignificant pràcticament en el cas dels priors, s'enfila per sobre del 30% a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i se situa en un 20% a Sant Jeroni de la Murtra. L'explicació és que el càrrec de vicari era idoni per a frares joves amb aptituds per assumir responsabilitats. La comunitat i el mateix frare podien avaluar, mentre exercia el segon càrrec d'importància en el monestir, si era un bon candidat com a futur prior. Una manera, doncs, de provar la capacitat de govern d'un frare jove. En aquest sentit,

9 dels 15 priors (60%) a la Vall d'Hebron i 13 dels 18 (72%) a la Murtra de la segona meitat del segle XV havien estat prèviament vicaris.

Si es consideren els dos monestirs en conjunt, els percentatges dels tres intervals d'antiguitat són molt semblants, ja que oscil·len entre el 21 i el 26%. Sí que és cert que hi ha un comportament diferent entre els dos. A Sant Jeroni de la Vall d'Hebron hi ha preponderància de frares joves –els que estan per sota dels 20 anys suposen més d'un 60%–, mentre que a Sant Jeroni de la Murtra és a l'inrevés –dos de cada tres tenen una antiguitat superior als vint anys.

Quant als procuradors generals, també hi ha una tendència a escollir frares amb experiència prèvia, però els percentatges són clarament menors que en el cas dels vicaris i, lògicament, dels priors: 14 dels 19 (74%) a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i 13 dels 23 (56'5%) a Sant Jeroni de la Murtra havien exercit abans de priors, vicaris o procuradors. El gràfic següent permet visualitzar l'antiguitat d'aquells que foren escollits per a aquest càrrec:

El gràfic presenta unes característiques específiques que el diferencien tant del dedicat a l'antiguitat dels priors com la dels vicaris. Hi ha una tendència molt clara a preferir frares entre 10 i 20 anys d'antiguitat, que se situen al voltant de la meitat del total, tant en un monestir com en l'altre. Els percentatges cauen al voltant del 20% entre els més joves i en els de la franja de 20-29, i és residual per als que superen els 30 anys d'antiguitat. Els resultats indiquen que hi havia una tendència a no donar aquesta responsabilitat als frares més antics, la qual cosa no s'ha detectat en la resta de càrrecs electes. Possiblement hi influïa que era l'obediència que implicava un allunyament més gran de la vida monàstica, ja que el procurador havia de viatjar i sovint s'hostatjava fora del monestir. El cronista de la Murtra parla sovint de la feixuguesa d'aquesta responsabilitat (Talet, p. 198, 430, 581). Molts no hi devien estar gens interessats. Podem veure en la llista de procuradors que la majoria repetia en l'elecció següent, d'altra banda una qüestió que havia de respondre a l'aprofitament de l'experiència en el coneixement dels afers de la comunitat. Però al cap de dos o tres mandats consecutius, els frares devien preferir tornar al cenobi.

La taula següent mostra una comparativa del percentatge de frares amb experiència prèvia de govern dels que foren escollits per a cadascun dels tres càrrecs principals (prior, vicari i

procurador). Es pot veure que la demanda d'experiència prèvia era general per als electors. Lògicament, sempre hi havia una primera vegada en què s'exercia un d'aquests càrrecs. La majoria s'estrenava com a procurador o vicari. El prior, en canvi, se'l preferia gairebé sempre amb experiència prèvia en algun dels tres càrrecs principals:

	PRIOR	VICARI	PROCURADOR
Experiència prèvia	96%	78'9%	64'3%

Periodització

Un altre objectiu d'aquest apartat és establir períodes de govern que puguin explicar, més endavant, canvis en decisions sobre l'estratègia a seguir en diferents àmbits. Lògicament, quan es canviaven els comandaments, es devien revisar la forma de gestionar o resoldre alguns assumptes. Canvis en la forma d'actuar podien venir precedits per canvis en les persones que estaven al capdavant del govern. O potser no. En tot cas, convé reconèixer quan es produïren aquests canvis generacionals en el govern del monestir, així com definir períodes d'estabilitat i inestabilitat.

A Sant Jeroni de la Vall d'Hebron hi podem identificar els períodes següents :

- 1) El prior Jaume Yáñez (1393-1401) – Aquest frare, iniciador de l'orde a la Corona d'Aragó, es féu càrrec del govern del monestir des de la fundació fins a, molt probablement, la seva mort. Va viure l'esplendor fundacional i la posterior davallada provocada per la mort de Joan I, que va deixar la construcció paralitzada.
- 2) Inestabilitat (1401-1410) – Aquesta és una etapa de la qual tenim un gran desconeixement, ja que tan sols sabem el nom d'un dels priors, Jaume Sapila, que apareix qualificat significativament com a president. El considerem inestable perquè així ho era des del punt de vista de la comunitat, que fou molt baixa en nombre i amb força incorporacions procedents del monestir de Cotalba.
- 3) El prior Ramon Joan (1410-1457) – Aquest frare va arribar de Sant Jeroni de Cotalba per ordre de la reina fundadora l'any 1409 i va prendre les regnes del monestir ben aviat, ja que consta com a prior l'any 1411. Fins al 1417, en què els priorats tenien durada anual, alternà la màxima responsabilitat amb Guillem Boadella i Guillem Carbonell. Però a partir d'aquell any, fou escollit de forma consecutiva en catorze eleccions, la qual cosa constitueix un cas paradigmàtic de llarga estabilitat en el govern del monestir. Sense dubte, el seu ascendent amb la reina lloctinent Maria, del qual fou conseller, confessor i marmessor, contribuí a la seva consolidació al capdavant de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.
- 4) Els priors després de la mort de Ramon Joan (1457-1477) – La substitució d'una figura com la de Ramon Joan, que havia acaparat el govern durant gairebé mig segle, no devia resultar fàcil. En un primer moment, l'escollit fou Jaume Martorell, vicari en el darrer mandat de Ramon Joan. Però malgrat que no tenia una antiguitat excessiva, ja que rondava els 30 anys com a jerònim, no va repetir. A més, l'elecció de 1459 es va avançar, la qual cosa pot indicar alguna situació irregular. A partir d'aleshores, prengué el govern Jaume Tàpies, que va

dominar tot aquest període en ser escollit per a tres mandats, però no de forma consecutiva. La seva rellevància s'accentua pel fet de sumar un mandat triennal a Sant Jeroni de la Murtra. Podem dir, doncs, que va protagonitzar aquest període, però no que el va acaparar. El capítol buscà alternatives, però no resultaren. Joan Prujó i Joan Lledó, joves i poc experimentats, foren nomenats priors. El primer morí en exercici. El segon tampoc no va tenir un bon final: no apareix més en els capítols conventuals i en la següent elecció fou escollit un frare profés de Sant Jeroni de la Murtra, Bartomeu Piera. A més, a diferència de Joan Prujó, no consta que morís. Tot apunta, doncs, a una situació molt semblant a la de Joan Say poc abans a Sant Jeroni de la Murtra, en què fou destituït i exiliat i després el capítol conventual no pogué votar cap dels seus professors. No tenim constància que així fos a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, però els paral·lelismes i la proximitat en el temps permeten fer-ho versemblant, sobretot si tenim present que una de les causes apuntades de la destitució de Joan Say fou la de no haver enviat ningú al capítol general. Aquests fets s'esdevingueren durant la Guerra Civil Catalana. Després del trienni de Bartomeu Piera, Jaume Tàpies fou novament escollit (1474-1477). Un període, doncs, protagonitzat per Jaume Tàpies, però no exempt de turbulències, causades per la pesta i la situació bèl·lica a Catalunya.

- 5) Joan Moner (1477-1489) – Aquest període mostra una gran estabilitat. Joan Moner, que fou prior en tres ocasions, era aleshores un frare experimentat després d'haver exercit de procurador general durant una dècada. Els altres dos frares que protagonitzen aquest període des del punt de vista dels càrrecs principals són el jove Guillem Fuster, que fou dues vegades vicari i una prior, i Joan Garriga, que exercí la procuradoria durant aquests dotze anys.
- 6) Jaume Vidal (1489-1501) - En un cas excepcional, Jaume Vidal fou escollit prior sense comptar amb experiència prèvia i sent encara un frare molt jove. Probablement amb bones dotes de govern, la comunitat optà per ell com a relleu generacional de Joan Moner, malgrat que sobre el paper hi havia altres opcions més sòlides. No hi ha dubte que reeixí, ja que fou escollit en tres ocasions (1489, 1492 i 1498), tot marcant novament un període d'estabilitat en el govern del monestir. I probablement ho hagués estat també el 1495 si el capítol general no l'hagués invalidat com a candidat. Els frares que l'acompanyaren formant terna foren Joan Triter i Francesc Ferrer. Joan Moner, un actiu en el monestir a causa de la seva dilatada experiència, es féu càrrec del priorat l'any 1495 i de la procuradoria general i la vicaria en substitució de l'escollit inicialment, que era Francesc Ferrer, que morí al final d'aquest període.

A Sant Jeroni de la Murtra hi podem establir els períodes següents:

- 1) Període fundacional (1413-1424) – El monestir de Sant Jeroni de Montolivet va començar la seva trajectòria històrica governada per frares experimentats procedents de Sant Jeroni de Cotalba i que coneixien la realitat catalana i barcelonina per haver passat per Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Al capdavant del monestir hi passaren aquests anys Joan Ponç, Joan Tomàs i Joan Febrer.
- 2) Romeu Borrell (1424-1456) – Durant aquest llarg període de 32 anys, Romeu Borrell estigué al capdavant del monestir, excepte en el trienni en què Joan Febrer fou prior (1434-1437). Ambdós acapararen de forma gairebé exclusiva els càrrecs electius, ja que Joan Febrer consta com a vicari i procurador en moltes ocasions fins a l'any 1450. Foren aquests dos frares, doncs, els que es feren càrrec de la marxa del monestir, de fer-lo créixer i de formar els frares

que hi anaren professant. Representa, doncs, una etapa d'estabilitat i continuïtat en el govern del monestir, paral·lela a la de Ramon Joan a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

- 3) Jaume Planes (1457-1466) – Aquest frare prengué les regnes del monestir durant la dècada posterior al llarguíssim mandat de Romeu Borrell. Després del curt priorat de Reginald Ende, darrer vicari de Romeu Borrell, que morí al cap d'un any d'haver estat escollit, Jaume Planes va ser nomenat prior. Feia ja prop de 30 anys que havia professat i havia exercit la procuradoria des de 1450, per la qual cosa devia conèixer prou bé els afers de la comunitat. Durant aquest període el capítol general el nomenà vicari general dels monestirs de la Corona d'Aragó. Després dels seus dos primers priorats consecutius a la Murtra, fou escollit prior el frare Jeroni Vilanova, que havia estat prior a Sant Jeroni de Cotalba, però morí al cap de mig any. La nova elecció, tercera i última, recaigué novament en Jaume Planes.
- 4) Inestabilitat (1466-1478) – Després de la mort de Jaume Planes, els frares optaren per Joan Say. Havia estat procurador i vicari en els mandats anteriors, però era un frare força jove, ja que només comptava amb 13 anys de profés, el quart més antic de la comunitat. El seu govern no tan sols no reeixí, sinó que fou destituït i expulsat pels visitadors. A partir d'aleshores se succeïren tres priors diferents: Jaume Tàpies, procedent de la Vall d'Hebron (1469-1472), Pere Febrer (1472-1475) i Miquel Piquer (1475-1478). Cap d'aquests dos darrers frares, que accediren al priorat després d'haver estat vicaris en el mandat immediatament anterior, repetí. En el cas de Pere Febrer sembla que podia estar relacionat amb alguna malaltia, ja que morí cap al 1476, i Miquel Piquer tenia ja una edat força avançada, al voltant de 38 anys de profés, quan acabà el seu mandat. Morí al cap de tres anys. Cal tenir ben present que durant aquest període s'incorporaren molt pocs frares a la comunitat, per la qual cosa és ben possible que els més antics, potser amb poc interès, fossin escollits a manca d'alternatives més joves.
- 5) Benet Santjoan (1478-1491) – Aquest frare accedí al priorat de Sant Jeroni de la Murtra seguint el *cursus honorum* habitual: procurador durant tres triennis i vicari en un. Comptava amb 24 anys de jerònim quan fou escollit pel capítol. Era el quart prior diferent en les darreres quatre eleccions, però Benet Santjoan es va consolidar al capdavant del monestir. Sí que és cert que a la següent elecció, l'elegit per la comunitat fou Joan Feliu, que havia estat procurador general durant els darrers dos triennis. Però Joan Feliu renuncià al seu càrrec abans dels tres anys preceptius de mandat i la comunitat optà aleshores per donar la seva confiança a Benet Santjoan en les següents tres eleccions consecutives. A més, en un símptoma més d'estabilitat, la resta de càrrecs es mantingué en mans dels mateixos frares: Joan Feliu, Benet Rosseta –que morí ben jove, tot truncant un possible aspirant a comandar el monestir els anys següents- i Francesc Vic.
- 6) Inestabilitat (1491-1498) – Després de la pesta de 1490, que tingué com a víctimes, entre d'altres, el prior Benet Santjoan i Francesc Vic, la comunitat monàstica va disminuir notablement. Potser per això, a l'elecció de 1491 els frares van votar Gabriel Andreu, el primer que accedí al priorat de Sant Jeroni de la Murtra sense experiència prèvia en els càrrecs principals de la comunitat. Els canvis en la resta d'oficis, causats per tres renunciïes, foren constants, en un clar exemple d'inestabilitat. El successor de Benet Santjoan, doncs, no tan sols no va consolidar-se, sinó que la mala maror en el monestir va provocar que la següent elecció no pogués recaure, per ordre dels confirmadors, en cap religiós de la Murtra. Guillem Fuster fou l'elegit com a prior l'any 1495. Al seu costat, com a vicari, emergí la

figura del jove Agustí Gualbes, que assumí el segon càrrec d'importància amb tan sols una dècada de jerònim.

- 7) Agustí Gualbes (1498-segle XVI) – Aquest frare va protagonitzar les primeres tres dècades del segle XVI, amb vuit priorats a la Murtra, als quals s'han de sumar dos triennis més en altres cases, un a Santa Engràcia de Saragossa i un altre a Santa Maria de la Murtra (Talet, p. 368). El seu protagonisme començà, però, a final del segle XV, concretament l'any 1498, després d'haver estat vicari amb Guillem Fuster. Al seu costat tingué un altre frare que destacà durant el primer terç del segle XVI, Jaume Roqueta, que fou prior de la Murtra en tres triennis i de la Vall d'Hebron en altres tres més (Talet, p. 378-379).

Val la pena fer notar els forts paral·lelismes pel que fa a la periodització dels dos monestirs. En primer lloc, l'etapa inicial, més llarga a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron que a Sant Jeroni de la Murtra, amb frares procedents sobretot del monestir valencià de Cotalba, precediren en ambdós monestirs catalans els llargs governs de Ramon Joan i Romeu Borrell, que s'allargaren fins a mitjan dècada de 1450. De fet, Romeu Borrell va morir el 1456 i Ramon Joan l'any següent. A continuació, sobresortiren les figures de Jaume Tàpies i Jaume Planes per passar a finals de la dècada de 1460 a períodes de certa inestabilitat, amb l'elecció, en ambdues cases, de priors professos d'altres monestirs. Si bé a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Jaume Tàpies fou posat al capdavant de la seva casa religiosa, a la Murtra això no fou possible per la mort de Jaume Planes i el que observem és la successió de priors sense cap d'ells s'assenti més d'un trienni a la cadira prioral. Ja a final de la dècada de 1470, Joan Moner a la Vall d'Hebron i Benet Santjoan a la Murtra retornaren novament l'estabilitat, ja que ambdós foren priors en nou dels dotze anys següents, amb ternes d'oficials pràcticament inalterades. En finalitzar aquesta dècada, ambdós monestirs escolliren dos frares inexperimentats en tasques de govern. Però mentre a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron l'aposta fou reeixida, amb Jaume Vidal, que protagonitzà el govern d'aquest monestir fins a l'entrada del segle XVI, el priorat de Gabriel Andreu a la Murtra fou turbulent i acabà amb una nova prohibició dels frares d'escollir professos de la seva casa religiosa. No serà fins a final de segle, ja l'any 1498, que emergí la figura d'Agustí Gualbes, l'autèntic artífex del ressorgiment del monestir durant les tres primeres dècades del segle XVI.

El caixer

No tenim informació de qui exercí l'ofici de caixer en el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron entre la fundació a final del segle XIV i l'inici del segle XVI. La situació és diferent, afortunadament, per a Sant Jeroni de la Murtra. No és tan sols la crònica de Francesc Talet la que proporciona el nom dels frares que foren nomenats caixers durant la segona meitat del segle XV, sinó que també hem pogut extreure el nom d'alguns caixers d'etapes anteriors gràcies als llibres d'administració del monestir.

De les dades que hem pogut recollir, es dedueix que el càrrec de caixer al principi no seguia la periodicitat triennial ni anava aparellat a l'elecció de prior. De fet, de les anotacions dels diners que el cellerer prenia de la caixa, arribem a la conclusió que en els primers temps, almenys des de 1418, el prior era el que feia de caixer de forma efectiva, ja que la gran majoria de rebudes no tan sols compta sempre amb la presència del prior, sinó que la majoria de vegades és l'única. Tot sembla indicar, doncs, que el prior, la màxima autoritat del monestir, era el que tenia accés a

la caixa i donava els diners, de vegades en presència d'algun altre frare de la comunitat, al cellerer.³⁸⁸ Cal tenir present els condicionants que imposava l'escàs nombre de frares ordenats durant els anys posteriors a la fundació.

A partir de 1421, la presència quasi exclusiva del prior desapareix. Els apunts indiquen que el cellerer seguia rebent els diners de mans del prior, però a partir d'aleshores hi estaven presents habitualment dos frares. Un dels apunts revela que els frares que hi havia en la rebuda dels diners del cellerer eren els responsables de la caixa: *Ítem, dissapte a VII del mes de febrer, rebí per mans del pare prior, presents frare Johan Thomàs e fra Romeu Borrell, çò és de la caxa, D sous.*³⁸⁹ Hem de concloure, doncs, que aquests dos frares exercien aleshores el càrrec de caixers. Altres apunts van en la mateixa direcció, és a dir, que els frares que acompanyaven el prior com a testimonis eren els que exercien de caixers.³⁹⁰

A partir d'aquesta hipòtesi, es pot reconstruir, no sense dificultats a causa de la irregularitat dels apunts, la successió de caixers entre 1421 i 1434:

Data inicial	Data final	Caixer	Caixer	Folis
14.11.1421	02.03.1422	Joan Tomàs	Romeu Borrell	19v-20v
16.11.1422	25.11.1424	Joan Tomàs	Joan Febrer	21r-23r
04.12.1424	21.11.1426	Joan Tomàs	Jaume Julià ³⁹¹	26r-29v
11.12.1426	nov. 1427	Joan Tomàs	(Joan Febrer) ³⁹²	30v-31v
19.12.1427	21.09.1428	Joan Tomàs	Joan Febrer ³⁹³	32v-34v
30.12.1428	28.12.1429	Joan Tomàs	Andreu Garriga ³⁹⁴	36r-37r
30.12.1429	18.12.1430	Joan Tomàs	Francesc Guerau	38r-39v
19.12.1430	20.12.1431	Jaume Julià	Antoni Mojà ³⁹⁵	40v-42v
29.12.1431	27.10.1432	Andreu Garriga	Bernat Savall	45r-46v
17.11.1432	09.01.1434	Joan Febrer	Francesc Guerau	47v-48v
26.01.1434	28.10.1434	Romeu Borrell	Francesc Guerau	49r-49v

Abans de les referències contínues a la designació de caixer que proporciona la crònica de Francesc Talet, hi ha encara dues informacions més sobre qui ocupà aquesta obediència a mitjan segle:

³⁸⁸ A final de juliol de 1421 el que estigué present no fou el prior, sinó el frare Joan Febrer. Cal tenir en compte que el priorat estava vacant i que Joan Febrer ho havia estat fins aleshores.

³⁸⁹ ACA, MH, vol. 2527, f. 20v.

³⁹⁰ Per exemple, el dia 25 de gener de 1424 es donaren 840 sous al cellerer *presents tots los clavaris* (*Íbid.*, f. 22v). O més endavant: *Ítem rebí vuy que és dissapte a XXI de abril per mans de frares Johan Thomàs, çò és de la caxa, D sous* (f. 26v).

³⁹¹ La seva presència és esporàdica durant l'any 1425 i constant a partir de 1426.

³⁹² Durant la primera meitat de 1427, apareixen Joan Tomàs i Joan Febrer. A partir del mes de juliol, però, apareix quasi sempre Joan Tomàs, però sol o acompanyat per altres frares, com Francesc Guerau, Joan Febrer o Andreu Garriga.

³⁹³ Tot i que és la parella que més apareix en aquest període, no és l'única. El 20 de gener, l'11 de febrer, el 24 i el 28 de juny foren Jaume Julià i Francesc Guerau els que estigueren presents en la rebuda del cellerer.

³⁹⁴ Hi ha força varietat en aquest període, ja que també hi apareixen Joan Febrer o Francesc Guerau.

³⁹⁵ Sovint apareix també Joan Tomàs. A partir de novembre, Antoni Mojà desapareix en favor de Joan Febrer.

Data	Caixer	Caixer
04.08.1449	Jaume Julià	Rafael Vallseca ³⁹⁶
06.03.1454	Rafael Vallseca	Miquel Piquer ³⁹⁷

El que queda clar, a partir de la informació anterior, és que la designació dels dos caixers no va tenir la mateixa periodicitat durant tota la centúria. Després d'un període inicial en què sembla que el prior controlava de forma exclusiva la caixa, possiblement motivat perquè hi havia molt pocs frares a la comunitat, podem veure que els caixers es canviaven cada any o, en algun cas, cada dos (1422-1424, 1424-1426). D'aquesta manera fou almenys fins a 1434. En algun moment entre 1434 i 1457, el nomenament va tenir caràcter triennal i associat a les eleccions de prior.

Dos factors ajudarien a explicar aquesta evolució. En primer lloc, el fet que la normativa jerònima s'anés implantant a poc a poc en tots els monestirs de l'orde, completament autònoms fins a l'any 1415, i que aquesta s'anés definint a mesura que passava el temps en aspectes com el de l'elecció del caixer. A més, el progressiu augment del nombre de frares ordenats a Sant Jeroni de la Murtra habilitava una especialització en els oficis que no era possible en els primers temps, en què sis o vuit frares havien de fer-se càrrec de totes les obediències. Lògicament, nomenaments anuals permetien adaptar-se millor als canvis en les circumstàncies del monestir que no pas els triennals. En aquest sentit apuntaria l'evidència que entre 1424 i 1429 hi ha molta variabilitat en els frares que apareixen donant diners de la caixa al cellerer. Aquest variabilitat s'atenua molt a partir de 1430.

Si al principi el nomenament dels caixers no era triennal, el càrrec devia ser de designació directa del prior o, almenys, devia estar deslligat completament de l'elecció prioral. Sembla el més versemblant, sobretot si tenim en compte que hem argumentat anteriorment que els procuradors generals no foren escollits fins a la dècada de 1460. A partir d'aquesta data, la designació de dos caixers quedà lligada a l'elecció del prior, tal com mostra la informació aportada pel cronista del monestir. Per tant, hi hagué canvis en el nomenament dels caixers cap a mitjan segle XV a Sant Jeroni de la Murtra, en un procés de canvi en l'organització interna, ja detectat per al càrrec de procurador general. Ara bé, no tenim cap evidència que el càrrec fos electiu pel capítol. Ho era a final del segle XVI, però abans no en tenim constància.

El cellerer

Només tenim informació disponible d'aquesta obediència per al monestir de Sant Jeroni de la Murtra. En els capítols M2 i M3, del 3 de maig de 1418, s'hi especifica que el frare Romeu Borrell era el cellerer. Gràcies als apunts de les rebudes del cellerer entre mitjan 1418 i final de

³⁹⁶ *Memòria que aquests XXIII florins damunt possats, que són stats bestrets a Jordi Bonanat en diverses vegades, deu lo dit Jordi a la caixa, e no pas al celerer, perquè avisen los clavaris de l'any XXXXVIII° que aquests quantitat se deu trobar de més en la caixa quant l'any següent se regonexerà la dita caixa. Fonc axò scrit a IIII de agost, presents lo vicari, e fra Jacme Julià, fra Raphael e yo, fra Jachme Planes (ACA, MH, vol. 4132, s. f.).*

³⁹⁷ *En nom de Déu, donà compte lo pater prior de les rebudes e despeses fetes per Conchabella a V de març de l'any mil CCCC LIII a fra Rafael e a fra Miquel, clavaris, presents fra Jacme Julià e fra Bernat Çaval, segons largament apar en lo libre de les rebudes (ACA, MH, vol. 1196, s. f.).*

1434,³⁹⁸ podem recompondre els frares que exerciren aquesta obediència en aquest període. També podem reconstruir, amb dificultats, els frares que exerciren de cellerers durant la primera meitat del segle XV gràcies al llibre esberrany del cellerer, malgrat que la seva estructura caòtica fa complicat especificar amb exactitud tant el frare que podia haver exercit aquesta responsabilitat com el període en què ho fou. A causa d'això, posarem aquesta informació en lletra cursiva.³⁹⁹

Data inicial	Data final	Cellerer	Folis
11.08.1418	18.08.1419	Romeu Borrell ⁴⁰⁰	13r-14v
14.09.1419	11.10.1421	Romeu Borrell ⁴⁰¹	15r-18r
14.11.1421	09.11.1422	Joan Febrer ⁴⁰²	19r-20v
16.11.1422	25.11.1424	Romeu Borrell ⁴⁰³	21r-23r
04.12.1424	21.11.1426	Joan Febrer ⁴⁰⁴	26r-29v
16.12.1426	29.11.1427	Jaume Julià ⁴⁰⁵	30v-31v
19.12.1427	08.10.1428	Antoni Moià/Vicenç Creixell ⁴⁰⁶	32v-34v
30.12.1428	18.12.1430	Jaume Julià ⁴⁰⁷	36r-39v
19.12.1430	20.12.1431	Francesc Guerau ⁴⁰⁸	40v-42v
29.12.1431	27.10.1432	Jaume Julià ⁴⁰⁹	45r-46v
17.11.1432	28.10.1434	Andreu Garriga ⁴¹⁰	47v-49r
<i>des. 1442</i>	<i>gener 1445</i>	<i>Jaume Julià⁴¹¹</i>	--

³⁹⁸ ACA, MH, vol. 2527.

³⁹⁹ Només ens hem basat en aquells fragments que hem pogut datar i que tenen un autor reconegible per la lletra a partir d'altres fragments d'atribució segura.

⁴⁰⁰ Ítem digous a XI de agost any MCCCCXVIII, après que frare Romeu fo relegit en lo offici de cellerer (f. 13r).

⁴⁰¹ Ítem digous a XIII de setembre any MCCCCXIX, après que frare Romeu fo relegit en lo offici de cellerer (f. 15r).

⁴⁰² En nom de nostre Senyor Déus Ihesuchrist, diluns a X del mes de noembre any M CCCCXXI per lo reverent pare prior e frares del present monastir me fõ comenat la administració de l'offici de celler (f. 19r). Ha de ser el frare Joan Febrer perquè el prior era Joan Ponç i apareixen Joan Tomàs i Romeu Borrell com a presents en les rebudes. No hi ha alternativa.

⁴⁰³ En nom de nostre Senyor Déu Ihesuchrist, diluns a XVI del mes de novembre de l'any MCCCCXXII, fuy yo, frare Romeu Borrell, elet en sellerer per lo reverent pare prior e covent del monestir del beneyt Sant Iherònim de la Vall de Bethleem (f. 21r).

⁴⁰⁴ Té la mateixa lletra que en els f. 19r-20v.

⁴⁰⁵ Mateixa lletra que al foli 45r, que és de Jaume Julià. A més, no pot ser el prior (Romeu Borrell), Joan Tomàs, Joan Febrer, Francesc Guerau ni Andreu Garriga, ja que apareixen explícitament a les rebudes en aquest període.

⁴⁰⁶ No pot ser el prior (Romeu Borrell), Joan Tomàs, Joan Febrer, Francesc Guerau ni Jaume Julià. Tampoc no pot ser Andreu Garriga, ja que la seva lletra és força diferent (f. 47v). Podria ser Antoni Moià o Vicenç Creixell, que s'havien incorporat feia molt poc al monestir.

⁴⁰⁷ Mateixa lletra que a foli 45r, que és de Jaume Julià. A més, no pot ser el prior (Romeu Borrell), Joan Tomàs, Joan Febrer, Andreu Garriga ni Francesc Guerau.

⁴⁰⁸ Dimecres a XVIII de deembre any MCCCCXXX resebí yo, frare Francesch Guarau, de la caxa (f. 40v).

⁴⁰⁹ Dissapte que comtàvem XXVIII° de desembre, que fuy elegit jo, frare Jachme Julià, en regir lo offici de celerer (f. 45r).

⁴¹⁰ Primo, diluns, a XVII de nohembra any MCCCCXXXII, resebí yo, frare Andreu Garriga, lo die que fuy elegit (f. 47v).

⁴¹¹ Ítem se afermà Xanxo a IX de deheembre per preu de tretza florins a migh any, comensà a servir diluns que comtàvem X del sobredit mes –el 10 de desembre de 1442 s'esqueia en dilluns–; Ítem vuy, que és dissapte que comtam dos de gener any MCCCCXXXV venguí a comte ab monssèn Pere Martí, rector de Santa Perpètua (ACA, MH, vol. 4132, s. f.).

<i>gener 1445</i>	<i>març 1446</i>	<i>Jaume Planes</i> ⁴¹²	--
<i>abril 1446</i>	<i>nov. 1446</i>	<i>Jaume Julià</i> ⁴¹³	--
<i>abril 1447</i>	<i>gener 1448</i>	<i>Bernat Savall</i> ⁴¹⁴	--
<i>febrer 1457</i>	<i>nov. 1457</i>	<i>Jeroni Vilanova</i> ⁴¹⁵	

Podem veure, doncs, que els primers frares professors de Sant Jeroni de la Murtra, com Jaume Julià, Francesc Guerau o Andreu Garriga, s'incorporaren relativament aviat a aquesta obediència, que fins l'any 1425 havia estat ocupada pels frares fundadors Romeu Borrell i Joan Febrer, que a més exerciren de priors, vicaris i procuradors. Per tant, ben aviat es va donar una ocupació als primers frares, aquells que entraren a la Murtra durant la dècada de 1420, malgrat el poc temps que portaven com a jerònims. El càrrec devia ser de designació directa del prior.

Altres oficis

Alguns dels oficis o obediències que s'exercien a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Sant Jeroni de la Murtra durant el període medieval no tenen visibilitat en els instruments notariais. Complien una funció bàsicament interna i, a falta de documents d'administració en què s'hi podrien veure reflectits, no n'ha quedat constància, excepte en els relats de tipus hagiogràfic, en què entre mostres de gran religiositat i virtut, els narradors assignen una obediència a alguns frares sants de la comunitat. Cal tenir en compte que són referències indirectes, escrites anys després de la mort d'aquests frares, i que reflecteixen una tradició, segurament oral, que es va publicar quan les autoritats de l'orde decidiren incloure vides de frares exemplars en la història general i oficial dels dos primers segles després del naixement dels primers monestirs jerònims. Hi consten els oficis de mestre de novicis, forner, hospitaler, rellotger, campaner, porter o hostatger, refetorer i rober. D'alguns és impossible saber, per falta de precisió cronològica, si són del segle XV, però en el pitjor dels casos, podrien correspondre a les primeres dècades del segle XVI.

A la taula següent es recullen aquestes referències:

⁴¹² *Memòria comen Nadal Aparici començà a fer fahena disapte a XVI de janer ay MCCCCXXXV afermat per l'any per ortolà e altres fahenes; ítem dimecres a VIII° de març li prestí III sous* –el 9 de març de 1446 era dimecres. En ambdós casos, la lletra és la mateixa que la d'altres fragments en què l'autor diu que és el frare Jaume Planes.

⁴¹³ Hi ha apunts de pagaments amb la lletra de Jaume Julià que estan a continuació del darrer que va fer Jaume Planes a Antoni, que era del mes de març de 1446; *Ítem li donam lo dimecres après Sant Martí*, en apunts de l'any 1446 (*Íbid.*).

⁴¹⁴ *Ítem a XVII de abril de l'ayn M CCCC XXXVII se afermà l'ortolà per un ayn*. El darrer pagament a aquest ortolà es va fer el dia de Sant Antoni, que havia de ser ja l'any 1448. La lletra és la mateixa que la d'altres fragments en què es diu que l'autor és Bernat Savall. (*Íbid.*).

⁴¹⁵ *Memòria sia a mi, frare Jerònim, d'ell forment que he fet molrra en l'any LVII* (*Íbid.*). El següent apunt és de principi de febrer.

Ofici	Frare	Monestir	Referència documental ⁴¹⁶
Mestre de novicis	Benet Rosseta	Murtra	Talet, p. 241
	Jaume Roqueta	Murtra	Sigüenza, vol. 1, p. 568
Fornier	Pere Arnau (llec)	Murtra	De la Vega, f. 75r
	Joan Cardonet (llec)	Murtra	Sigüenza, vol. 1, p. 566
Hospitaler	Joan Cardonet (llec)	Murtra	Sigüenza, vol. 1, p. 567
	Llorenç (llec)	Murtra	De la Vega, f. 74r
Relloger / Campaner	Pere Torres	Murtra	Sigüenza, vol. 1, p. 577
	Agustí Serrà (llec)	Hebron	Sigüenza, vol. 2, p. 258
Porter / Hostatger	Pere Benejam	Murtra	Sigüenza, vol. 1, p. 574 ⁴¹⁷
	Agustí Serrà (llec)	Hebron	Sigüenza, vol. 2, p. 258
Refetorer	Joan Bertran (llec)	Hebron	RBE, C-III-3, f. 322r ⁴¹⁸
Rober	Agustí Serrà (llec)	Hebron	Sigüenza, vol. 2, p. 258

Podem veure com alguns d'aquests oficis, com el de forner, hospitaler, refetorer i rober, foren exercits per frares llecs o conversos.

⁴¹⁶ Totes les referències a l'obra de Sigüenza i Pedro de la Vega sobre frares de Sant Jeroni de la Murtra tenen també el seu corresponent text a ACA, MH, lligall 277, s. f. Les informacions dels frares de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron també apareixen a RBE, C-III-3, f. 322r-337r.

⁴¹⁷ També a Lluís CABRÉ, Montserrat FERRER, «Notícia d'unes *Exclamacions sobre la Passió...* », p. 15.

⁴¹⁸ No ho recull Sigüenza en la semblança d'aquest frare (vol. 2, p. 256).

Les activitats religioses

El culte

La primera de les activitats en un monestir és el culte, raó principal de la seva existència i la seva principal obligació. Així es contempla en els documents fundacionals d'ambdós monestirs jerònims catalans. El bisbe de Lleida, Guerau de Recasens, en qualitat de comissari apostòlic per a la fundació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, va posar la celebració de l'ofici diví com un dels aspectes bàsics de la comunitat un cop estigués constituïda *—et ipsi prior et fratres omnes et eorum successores sub dictis regula et ordine in dicto monasterio Domino perpetuo famulentur et celebrent divinum officium—*⁴¹⁹ i Bertran Nicolau va imposar la celebració de l'ofici diví com a primera condició als frares de Sant Jeroni de Montolivet: *quod fratres dicti futuri conventus, incontinenti cum numerum sex fratrum attingerint in monasterio eodem, habeant et teneantur celebrare divinum officium, a cantico gradu usque ad completorium inclusive.*⁴²⁰ Per copsar la importància de la dedicació que els frares havien de tenir al culte, valgui la divisió del temps prescrita per un ordinari de l'orde de final del segle XVI: *Entre nosotros diputamos comunmente la tercera parte del dia natural (conviene a saber): ocho horas para descansar, la otra tercera parte para los oficios divinales, la otra para el trabajo de las manos para la lección y refección.*⁴²¹

Malgrat ser l'ocupació per excel·lència dels frares d'orde sagrat, hem trobat poques notícies sobre aquesta activitat en la documentació, si exceptuem els elogiosos comentaris que els historiadors de l'orde van dedicar a aquells frares que, de tan observants, no es perdien ni un sol ofici en el cor. No hem pogut aplegar, doncs, cap notícia rellevant de com es distribuïa aquesta activitat, amb quins horaris, quins eren els seus principals responsables o a quants religiosos implicava tant a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron com a Sant Jeroni de la Murtra durant el segle XV. No s'ha conservat o no hem localitzat cap breviarí, saltiri, ordinari o costumari específic d'aquesta època que doni llum a aquest assumpte tan rellevant en l'activitat diària dels religiosos.

Ara bé, les referències a l'ofici diví i la informació detallada del segle XVI, tant la procedent del llibre de costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron com de l'ordinari de l'orde dels jerònims, mostren clarament que l'activitat cultural s'insertà en la llarga tradició monàstica basada en la celebració de l'ofici diví estructurada al voltant de les hores canòniques -matines, laudes, prima, tèrcia, sexta, nona, vespres i completes- més la missa conventual i en una distribució tradicional de les tasques associades al rés comunitari amb càrrecs com els d'hebdomadari, versiculari i cantor. Tot i que el Concili de Trento pogués modificar aspectes de la litúrgia, creiem que durant el segle XV les dues comunitats jerònimes catalanes seguiren les hores canòniques que ja trobem en la regla de Sant Benet. Per tant, les activitats i funcions bàsiques que apareixen en aquestes fonts d'informació serveixen per calibrar les necessitats del

⁴¹⁹ Carles DÍAZ MARTÍ, «Pergamins referents a la fundació... », p. 42.

⁴²⁰ Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador de Sant Jeroni de la Murtra*, p. 180.

⁴²¹ *Ordinario, según el rito y ceremonias de la orden de Nuestro Padre San Hierónimo*. Madrid: Imprenta Real, 1597, p. 69.

culte i com es podien haver organitzat a la centúria anterior, malgrat que no es pugui fer una translació automàtica.

Les obligacions que comportava l'ofici diví es distribuïen en un conjunt de càrrecs de periodicitat setmanal. S'assignaven en una taula que especificava, per a una setmana determinada, quins eren els religiosos que havien de fer aquests oficis, qui havia de llegir les diferents lliçons, qui oficiava la missa d'alba i qui servia i llegia al refector.⁴²² Aquests càrrecs eren compatibles amb altres oficis en el monestir, com podrien ser el de porter, hostatger o infermer, per exemple.

L'hebdomadari oficiava la missa conventual, excepte en les festivitats principals, en què revestia un caràcter més solemne. A l'ofici tenia algunes funcions determinades, com repartir l'aigua beneïda i començar les hores, les capítules, les oracions, les benediccions i la penúltima lliçó.⁴²³ Els diaques i sotsdiaques intervenien en la missa major que requeria ministres, és a dir, en les festivitats principals. El primer cantava l'evangeli i el segon l'epístola.⁴²⁴ El cantor o els cantors –segons l'ordinari dels jerònims, n'hi havia d'haver dos, un per cada cor, el cantor i succentor– entonaven els salms, els càntics i els himnes i encomanaven les antífones a altres frares del cor, mitjançant una inclinació de cap. També havien d'obrir els llibres, excepte a maitines.⁴²⁵ Els versicularis –un per a cada costat del cor– havien de dir els versos i els responsos breus, sovint en el faristol.⁴²⁶ El lucernari era el responsable que les candeles del cor estiguessin aparellades per a l'ofici, per a la qual cosa s'encarregava de la seva neteja i encesa.⁴²⁷ El turibulari o incenser apareix en l'ordinari dels jerònims amb la responsabilitat sobre l'incens en el cor.⁴²⁸ Tanmateix, no té entrada específica en el costumari de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. El calendari té aquest nom perquè era el religiós que havia de dir, al final de prima, quin dia era en la forma romana, és a dir, amb les kalendes, les nones o els idus de cada mes, segons l'ordinari dels jerònims de final del segle XVI. També tenia feines auxiliars respecte a l'hebdomadari, com proporcionar-li els llibres i l'aigua beneïda.⁴²⁹ És molt possible que durant el segle XV, sobretot en èpoques en què hi havia pocs frares, no hi hagués una especialització tan gran, sinó que un o dos frares s'encarreguessin d'aquestes tasques associades a l'ofici diví.

L'assistència al cor i el rés de les hores de l'ofici diví requeia sobre els frares d'orde sagrat. Els llecs no hi participaven de manera tan intensa, tot i que seguien el cicle diari. De fet, l'ordinari jerònim de final del segle XVI prescrivia als frares llecs 30 parenostres a matines (10 amb l'avemaria, 10 amb el glòria i 10 amb el rèquiem), 15 a vespres (5 amb l'avemaria, 5 amb el glòria i 5 amb el rèquiem) i 10 més amb l'avemaria per cadascuna de la resta d'hores canòniques.⁴³⁰ Segons el costumari de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, a completes el campaner feia un toc específic perquè els llecs acudissin al cor per a la salve.⁴³¹ És de suposar que durant el segle XV hi devia haver una situació semblant.

⁴²² Hi ha un exemple de taula a *Ordinario, según el rito y ceremonias...*, p. 111.

⁴²³ BC, ms. 315, f. 7r-7v; *Ordinario, según el rito y ceremonias...*, p. 18-19.

⁴²⁴ BC, ms. 315, f. 3v-4r.

⁴²⁵ BC, ms. 315, f. 8v-9r; *Ordinario, según el rito y ceremonias...*, p. 19-22.

⁴²⁶ BC, ms. 315, f. 9r-9v; *Ordinario, según el rito y ceremonias...*, p. 22-24.

⁴²⁷ BC, ms. 315, f. 9v. El llucernari no apareix com a ofici en l'ordinari jerònim, però sí que hi ha un apartat específic sobre com havien d'estar les candeles a la missa i a les hores canòniques (*Ordinario, según el rito y ceremonias...*, p. 39-40).

⁴²⁸ *Ordinario, según el rito y ceremonias...*, p. 30-32.

⁴²⁹ BC, ms. 315, f. 9v-10r; *Ordinario, según el rito y ceremonias...*, p. 29-30.

⁴³⁰ *Ordinario, según el rito y ceremonias...*, p. 69.

⁴³¹ BC, ms. 315, f. 5v.

Malgrat que l'activitat religiosa dels frares d'orde sagrat girava al voltant de l'ofici diví, que era l'obligació fonamental de la comunitat, també se celebraven misses que majoritàriament eren encarregades per benefactors i instituïdes en els seus testaments. Aquests sufragis podien tenir un caràcter permanent o temporal. Seran analitzats en un capítol específic sobre els benefactors dels dos monestirs.

A banda de les responsabilitats setmanals associades a l'ofici diví (hebdomadari, cantor, versiculari, etc.), l'organització del monestir preveia uns càrrecs o obediències de caràcter estable que estaven relacionades amb el culte. En general, hi ha poques referències a aquestes obediències i a la seva activitat durant el segle XV, per la qual cosa recorrem al costumari de la Vall d'Hebron i a l'ordinari dels jerònims per tenir una idea aproximada de les seves funcions. Dividim aquestes obediències en dos grups. En el primer n'hi ha quatre que estan relacionades amb el funcionament d'elements bàsics relacionats amb el culte, que són el sagristà (sagristia, església i capelles), el corista (cor), el campaner (campanes) i el rellotger (rellotge). En el segon grup hi ha les obediències que tenen com a objectiu assegurar la qualitat del culte i de la música en el monestir i, com veurem, s'assentaren durant el segle XVI. Són el corrector de cant, el corrector de la lletra, l'organista i el mestre de capella.

L'obediència de sagristà consta al segle XV, ja que el cronista de Sant Jeroni de la Murtra diu que la comunitat li comprà un despertador a mitjan segle (Talet, p. 141), la qual cosa permet pensar que aleshores també devia fer funcions de rellotger o campaner. El sagristà era fonamentalment el responsable que tots els elements litúrgics estiguessin preparats per quan es necessitaven segons el calendari religiós. Això inclou una gran varietat de tasques: tenir ben guardats tots els ornaments i roba litúrgica, preparar els altars, tenir hòsties, aigua, vi i cera, rentar els corporals, tenir neta l'església i les capelles, encendre i apagar els llums de l'altar major. En certes festivitats religioses havia d'empal·liar l'església, les capelles o el claustre, treure les relíquies o el sagrament, fer i desfer el monument o concertar el sepulcre. També quedava sota la seva responsabilitat tancar la porta de l'església, del claustre i la reixa en determinades circumstàncies. Almenys a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron a final del segle XVI, el sagristà tenia la cel·la al costat de la sagristia i estava previst que disposés d'un ajudant.⁴³² A la Murtra, a mitjan segle XV, es construí una cel·la al costat de la sagristia (Talet, p. 143), molt possiblement per a ús exclusiu del sagristà.

El corista era l'encarregat de tenir net i endreçat el cor. Havia d'escombrar-lo, regar-lo, netejar-ne les cadires, posar-hi les estores, banquetes o catifes quan corresponia, empal·liar-lo, obrir i tancar les cortines, etc.⁴³³ No és un càrrec previst en l'ordinari dels jerònims ni en tenim cap constància a la documentació consultada, inclosa la crònica de Francesc Talet. Només apareix al costumari de la Vall d'Hebron. Possiblement se'n fes càrrec l'ajudant del sagristà.

De rellotger i campaner en tenim constància en els dos monestirs en el segle XV: Pere Torres a la Murtra i el llec Agustí Serrà a la Vall d'Hebron. Segons el costumari de la Vall d'Hebron, el campaner havia de concertar el rellotge dues vegades al dia perquè les campanes toquessin quan corresponia, despertar la comunitat, encendre les llànties i obrir els llibres del faristol a matines i a prima durant l'hivern i també se li encomanava anar a matines a la infermeria per veure si els malalts tenien alguna necessitat.⁴³⁴ El cerimonial del toc de les campanes prescrit

⁴³² BC, ms. 315, f. 10v-13v; *Ordinario, según el rito y ceremonias...*, p. 37-38.

⁴³³ BC, ms. 315, f. 10r-10v.

⁴³⁴ BC, ms. 315, f. 14v.

per l'ordre era força complex.⁴³⁵ Possiblement per facilitar-li la tasca, a Sant Jeroni de la Murtra el rellotger tenia una cel·la a prop del campanar (Talet, p. 696).

Quant a les obediències relacionades amb la qualitat del culte, el corrector de cant vetllava per la correcció de la música en el cor. Amb l'objectiu que l'ofici cantat tingués la qualitat exigida per un orde monàstic que feia de la solemnitat de la litúrgia un dels seus elements distintius, el corrector de cant, nomenat pel prior, dirigia els dos cors, tot marcant-ne el ritme, les pauses, l'entonació i la intensitat. Els frares tenien l'obligació de seguir-lo: *al qual sigan todos los otros en subir o abaxar el canto, o en detener o correr con el officio, y en las entonaciones y pausas de todo el officio divino, y también le sigan todos los frayles, ansi en lo que se ha de cantar, comen el yr alto o de espacio.*⁴³⁶ El costumari de la Vall d'Hebron li assigna també la funció d'ordenar els frares en el cor quan no hi havia ni el prior ni el vicari i la facultat de canviar el cantor assignat si considerava que no sabia prou cant o tenia la veu *flaca*.⁴³⁷

Hi havia correctors de cant en els monestirs jerònims catalans abans de l'any 1500? El primer que tenim documentat, referit pel cronista de Sant Jeroni de la Murtra, és Jaume Roqueta, que professà al principi de la dècada de 1480, però que segurament exercí aquest càrrec molts anys després, possiblement ja en el segle XVI (Talet, p. 375). De fet, la primera referència a correctors de cant en els monestirs jerònims és de 1504.⁴³⁸ Hi ha una notícia, aportada pel cronista de la Murtra, segons la qual la comunitat va contractar un mestre de cant durant mig any per ensenyar cant als religiosos (Talet, p. 235-236). Va ser durant el segon trienni de Benet Santjoan (1483-1486). Potser fou en aquestes dates, doncs, que començà a donar-se importància a la qualitat del cant en l'ofici diví. De fet, només uns anys abans, el capítol general de l'orde dels jerònims del 1477 va determinar que el visitador s'acompanyés per un frare amb la comesa específica de millorar la qualitat del cant, molt diferent segons els monestirs.⁴³⁹ Atès que els frares van haver de recórrer a un seglar, creiem que no tenien encara instituïda la figura del corrector de cant, ja que hagués estat inversemblant que no se li hagués encarregat aquesta instrucció. De fet, el propi cronista afirma que d'aleshores ençà no havia estat necessari recórrer a algú de fora del monestir per ensenyar música, sinó que sempre hi ha hagut *subiectes en esta casa que an sabut molt bé esta facultat y la an ensenyada uns als altres com a bons germans* (p. 236). En època de Talet, a cavall dels segles XVI i XVII, hi havia una hora de cant pla i d'orgue després de nona per a aquells que tenien aptitud per a la música. La conclusió és que, d'existir l'ofici de corrector del cant en el segle XV, fou ja a final de la centúria i com a resultat de l'intent d'assegurar la qualitat i la solemnitat de l'ofici diví.

El corrector de la lletra feia les mateixes funcions que el corrector de cant però aplicades a la lectura, és a dir, vetllava perquè els que llegien en el cor o en el refector ho fessin adequadament, *en buen tono, con voz clara y esforçada, abierta y distintamente, de manera que pueda ser bien entendido*, entre d'altres indicacions.⁴⁴⁰ Segons el costumari de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, encomanava les lliçons de les festivitats principals als frares més antics i si faltaven alguns dels

⁴³⁵ ACA, MH, vol. 2497, f. 1r.

⁴³⁶ *Ordinario, según el rito y ceremonias...*, p. 1-5.

⁴³⁷ *Ordinario, según el rito y ceremonias...*, p. 27-28.

⁴³⁸ Aquell any Fernando de Jaén, profés de Guadalupe, va anar a la fundació de San Jerónimo de Granada (1504) amb l'ofici de corrector (Alfonso DE VICENTE DELGADO, *Los cargos musicales y las capillas de música en los monasterios de la orden de San Jerónimo (siglos XVI-XIX)*, tesi doctoral, Madrid, 2010, vol. 1, p. 217).

⁴³⁹ Actas, vol. 2, f. 17r.

⁴⁴⁰ *Ordinario, según el rito y ceremonias...*, p. 28-29.

que, segons la taula setmanal, havien de llegir la lliçó, l'havia d'assignar a algú altre.⁴⁴¹ No en tenim constància durant el segle XV. Possiblement sorgí més tard dins el procés, ja detectat per al corrector de cant, de major perfeccionament en tots els aspectes cerimonials de l'orde.

Malgrat que el càrrec d'organista no apareix com a tal ni el costumari de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron ni a l'ordinari de final del segle XVI, sí que tenim notícies de l'existència d'orgue a Sant Jeroni de la Murtra en el segle XV. La comunitat en comprà els anys 1443 i en el període de 1481-1483. A més, a final de segle un novici féu un llegat perquè reparessin els orgues (Talet, p. 140, 230, 271). El costumari de Vall d'Hebron, malgrat no contemplar el càrrec d'organista, sí que especifica quan s'havia de tocar l'orgue durant l'ofici diví, que era a matines, vespres, completes i a la missa conventual en certs moments de la celebració (himnes, ofertori, Te Deum, Salve...) i en les principals festivitats religioses. Per tant, algun dels frares havia de saber tocar l'orgue en el segle XV. Les seves funcions principals devien ser tocar-lo, afinar-lo i ensenyar-lo a tocar a altres religiosos.⁴⁴² El primer organista de la Murtra del qual tenim constància és Galceran Garbeller, ja a la segona meitat del segle XVI (Talet, p. 636).

Galceran Garbeller també fou mestre de capella, càrrec del qual no tenim cap referència durant el segle XV. El mestre de capella era el responsable del cant d'orgue, és a dir, del polifònic, que estava molt restringit entre els jerònims, malgrat que eren molts els monestirs que usaven la polifonia durant les celebracions litúrgiques.⁴⁴³ I Sant Jeroni de la Murtra fou un d'ells, ja que no tan sols el cronista ens parla de la tradició d'una hora de cantar, així cant pla com cant d'orgue, als frares que tenien aptituds musicals (Talet, p. 236), sinó que s'han conservat tres peces polifòniques datades al segle XV o poc després procedents d'un monestir jerònim, que tradicionalment s'ha identificat amb Sant Jeroni de la Murtra, però que no veiem cap raó per la qual no es puguin atribuir també a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.⁴⁴⁴ Tanmateix, en la línia del que hem comentat respecte al corrector de cant, creiem que aquesta figura es creà a final del segle XV o entrat ja en el segle XVI.

La formació

Estretament vinculat amb el culte, hi ha la formació, ja que l'arribada de nous aspirants a frares implicava una fase d'aprenentatge que l'orde encomanava a un religiós d'orde sagrat: el mestre de novicis. La normativa jerònima remarcava la importància d'aquesta figura, fonamental perquè els futurs religiosos fossin garantia de la continuïtat de la disciplina i rigor en els monestirs: *Cerca de la educación de los nuevos y novicios, está ordenada en el capítulo general de 1579 y en otros muchos que sean puestos maestros religiosos, espirituales y exemplares, que los sepan*

⁴⁴¹ BC, ms. 315, f. 7v-8r.

⁴⁴² La legislació jerònima especifica quan s'havia de tocar o no amb l'orgue i no és fins al segle XVIII que es reglamenten les funcions de l'organista (Alfonso DE VICENTE DELGADO, *Los cargos musicales y las capillas de música...*, vol. 1, p. 161-163).

⁴⁴³ Consten prohibicions de l'ús de cant polifònic, després aixecades, a la comunitat de Sant Jeroni de Cotalba durant el segle XV (Alfonso DE VICENTE DELGADO, *Los cargos musicales y las capillas de música...*, vol. 1, p. 233-234).

⁴⁴⁴ Mª Carmen GÓMEZ, «A propósito de un credo polifónico del «Cantore S. Jeronimi» (E-Bd 251)», *Revista de Musicología*, IV-2 (1981), p. 309-315; Higiní ANGLÈS, *La música a Catalunya fins al segle XIII*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Biblioteca de Catalunya, 1935, p. 263.

*ocupar e instruir en ejercicios espirituales y devotos, pues de la buena educación y criança de los nuevos, depende la conservación y aumento del estado religioso.*⁴⁴⁵

Com queda de manifest a la cita anterior, el mestre de novicis no s'encarregava tan sols dels novicis, és a dir, d'aquells frares que havien pres l'hàbit però que encara no havien professat, sinó també dels anomenats nous. Els nous eren els frares que havien fet la professió monàstica però que encara estaven sota la disciplina del mestre. El primer manament que va allargar la formació dels frares més enllà de la seva professió és de 1474. En aquell capítol es va decidir que *aunque los novicios sean recibidos a la profesión, no sean por esso libres de la disciplina de los maestros hasta que por los priores, de consejo de sus maestros (sin ellos lo procurar) les sea dada libertad*. Aquesta disposició va ser ratificada durant la dècada de 1510,⁴⁴⁶ la qual cosa fa pensar que durant aquells anys es devia anar implantant amb certes dificultats a totes les comunitats monàstiques jerònimes. No va ser fins al segle XVII que es va establir un període temporal fix per als nous: sis anys des de la professió (set des de la vestició de l'hàbit).⁴⁴⁷

La qüestió no és menor. No és el mateix encarregar-se de novicis que de novicis i nous. El noviciat durava tan sols un any, mentre que el període d'escola, que incloïa novicis i nous, es va anar dilatant al llarg del temps fins arribar a set anys. El temps de formació és clau, doncs, per determinar la dedicació del mestre de novicis.

Tot apunta que en el segle XV la formació es devia limitar al període del noviciat, és a dir, a l'any que transcorria entre la vestició de l'hàbit i la professió. Malgrat el que havia determinat el capítol general de 1474, sembla que els dos monestirs jerònims masculins catalans no allargaren gens, o almenys no ho feren significativament, el període de formació. De fet, això no suposava incomplir la norma, ja que aquesta tan sols prescrivia que la llibertat dels frares, entesa com la sortida de la disciplina del mestre de novicis, no fos automàtica després que professés, sinó que el prior i el mestre havien d'aprovar-la. Teòricament, doncs, era suficient que així ho consideressin després de la professió per continuar amb la situació que s'havia donat fins aleshores. No creiem que cap dels dos monestirs, poc després del trasbals de la Guerra Civil Catalana, amb problemes econòmics i comunitats al voltant de la desena de religiosos ordenats, estiguessin en la millor disposició per allargar el període de formació dels religiosos acabats de professar, ja que això hagués implicat inevitablement l'augment de la dedicació del mestre de novicis i la no disposició al complet d'un frare per als serveis que podia prestar a la comunitat.

De fet, pensem que no ho feren. Ens basem en alguns indicis, alguns dels quals es desprenen d'algunes dades analitzades en el capítol dedicat a la comunitat. Allí vam veure com els frares participaren en capítols conventuals entre cinc mesos i un any després de la seva professió. És versemblant que aquests frares participessin en la presa de decisions de la comunitat estant encara sota la disciplina del mestre de novicis? Alguns dels que hi anaren pocs mesos després d'haver professat entraren al monestir a les darreres dècades del segle. Valgui com a comparació que en els capítols de 1582, 1585 i 1588 es va establir un mínim de sis anys d'hàbit per participar en capítols conventuals.⁴⁴⁸ I respecte a les ordenacions eclesiàstiques? Havíem arribat a la conclusió que la majoria de frares s'ordenava abans que hagués transcorregut un any i mig des de la seva professió. A final de segle, per exemple, Francesc Jasso s'ordenà als deu mesos (1494). En canvi, l'any 1528 es va recomanar esperar uns cinc anys: *El estilo más común*

⁴⁴⁵ *Constituciones...*, 1613, p. 85.

⁴⁴⁶ *Constituciones...*, 1613, p. 84.

⁴⁴⁷ *Constituciones...*, 1716, p. 236.

⁴⁴⁸ *Constituciones...*, 1613, p. 87.

*de nuestra religión es començarles a ordenar a los cinco años, y esto se hace con consejo de los deputados.*⁴⁴⁹ A Sant Jeroni de la Vall d'Hebron era costum que no s'ordenessin fins als 4 anys d'hàbit a final del segle XVI.⁴⁵⁰

Per tant, les mesures preses per l'orde amb l'objectiu d'incrementar el període formatiu dels frares i donar més rellevància al mestre de novicis no sembla que tinguessin efecte en els monestirs catalans abans de la ratlla del 1500. Tampoc no hem trobat en els capítols generals que cap frare de Vall d'Hebron ni de la Murtra fos enviat al col·legi que l'orde creà a la dècada de 1480 a Sigüenza. És significatiu també que la primera referència al dormidor dels nous a la crònica de Sant Jeroni de la Murtra sigui del trienni 1526-1529 i n'informa justament de la construcció (Talet, p. 365).

La conclusió és que la figura del mestre de novicis va existir –en tenim constància de dos, Benet Rosseta i Jaume Roqueta a Sant Jeroni de la Murtra-, però dedicat als novicis exclusivament. El concepte dels nous i de l'escola no trigaria a arrelar, però no ho féu en el segle XV. Això implicava una dedicació a la formació relativament menor, ja que les 95 estades de professió de frares ordenats –que són les que implicarien un any de noviciat- per als dos monestirs en un període global superior als 200 anys, donen una mitjana molt baixa de novicis, per sota de 0'5, és a dir, un novici cada dos anys, i això comptant que els conversos també rebessin algun tipus de formació, que seria molt menor. La situació devia canviar força quan s'incrementà notablement el període de formació. Aleshores se'n devien acumular més –fins a tres si s'hi estaven set anys i entraven a un ritme mitjà d'un cada dos anys- i tenia sentit que hi hagués un dormidor específic per a ells.

La funció del mestre era fonamentalment d'instructor dels novicis, tot reprement-los quan hi hagués motiu amb l'objectiu que abandonessin els costums de la vida seglar per adaptar-se a les exigències de la vida monàstica. Era, doncs, la referència que la comunitat posava als novicis. També havia d'avaluar amb el prior la idoneïtat del novici abans que professés. Així ho indiquen tant l'ordinari dels jerònims⁴⁵¹ com el llibre de costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, escrits ja en una època en què la figura havia pres un relleu molt superior a la que havia tingut durant el segle XV.

La instrucció que rebien els frares jerònims havia de cobrir necessàriament els requisits per rebre les ordenacions eclesiàstiques, ja que era indispensable assolir la dignitat sacerdotal per complir els objectius religiosos que estaven a la base de la institució. Però no creiem que s'anés més enllà, ja que no hem trobat cap religió que hagués obtingut algun títol acadèmic, tal com sí era habitual en altres ordes monàstics. Per exemple, en els convents de franciscans tots els frares rebien havien de tenir una formació de gramàtica llatina, lògica, arts, filosofia i teologia. La gran majoria no continuava la seva formació, però els que tenien més aptituds eren enviats a les universitats. A final del segle XIV aquest orde i també els dominics tenien escola de teologia a Barcelona.⁴⁵² Poblet també envià frares a les universitats de Llenguadoc i París durant el segle

⁴⁴⁹ *Constituciones...*, 1613, p. 103.

⁴⁵⁰ BC, ms. 315, f. 16v.

⁴⁵¹ *Ordinario, según el rito y ceremonias...*, p. 60-61.

⁴⁵² Jill WEBSTER, *Els franciscans catalans a l'Edat Mitjana*. Lleida: Pagès, 2000, p. 237-239.

XV.⁴⁵³ També fou així per als carmelitans.⁴⁵⁴ Per tant, els jerònims catalans trigaren força a tenir la població suficient i la infraestructura necessària, que proporcionà l'orde, per destinar alguns dels seus membres a ampliar els seus estudis respecte als continguts imprecindibles en un prevere monestir. Això no ocorregué fins al segle XVI.

La biblioteca

No sembla que la gestió d'un fons bibliogràfic fos un aspecte que *per se* tingués una gran importància per als jerònims. De fet, el costumari de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, que inclou càrrecs tan específics com el de fruiter o sabater, no contemplava el càrrec de bibliotecari. Tampoc en consta cap a la crònica de Francesc Talet. Per a la comunitat la biblioteca devia ser un element auxiliar i subordinat al culte i a la formació dels religiosos. L'interès dels jerònims era tenir un repositori de llibres que servís per a la fonamentació teològica de les creences religioses en què es basava la seva vida i en l'exercici de la seva principal activitat, l'oració. No creiem que tinguessin un interès genèric a posseir llibres d'altres disciplines, com la medecina, l'astronomia o la literatura. L'objectiu no devia ser l'acumulació de tot tipus de coneixements, sinó tenir els llibres necessaris del responsable del cor i del mestre de novicis, que en devien poder disposar lliurement durant el seu exercici.

En aquest sentit, és molt il·lustrativa la resposta que l'any 1528 donà el prior de la Murtra, Agustí Gualbes, a dos visitants il·lustres, Miquel Mai i Vicent Navarra: *Tiempo llegará, sin duda alguna, en que la Iglesia Católica dará a conocer a todo el mundo con estos ejemplares la verdad de los Evangelios y a la vez, la de ambos testamentos, y con la sinceridad de estos códigos fortalecerá la fe de los cristianos y vendrá a ser esta biblioteca el asilo de la verdad y de la fe cristiana, al paso que los calcógrafos lo pervierten todo*. Aleshores la biblioteca comptava amb uns dos-cents exemplars, dels quals només alguns eren antics.⁴⁵⁵ En aquesta línia, és molt significatiu que el frare autor de la descripció del monestir de mitjan segle XVI només digui de la biblioteca que estava *ben fornida de llibres de la Sagrada Scriptura* (doc. 128). Valgui encara un tercer exemple: un dels benefactors més destacats del segle XVII, el prevere Jaume Ramon Vila, donà tota la seva biblioteca als frares de la Murtra, que es van despendre d'una part molt important del llegat, que va anar a raure a la biblioteca del marquès de la Romana.⁴⁵⁶

El document més valuós per aproximar-se al que eren les biblioteques dels monestirs jerònims en el segle XV és la visita pastoral de 1414. Ens interessa sobretot l'enumeració dels llibres de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, ja que l'altre monestir jerònim, Montolivet, havia acabat de néixer. Tan sols tenia un oficial en propietat. La resta, ben minsa –un missal, un

⁴⁵³ Agustí ALTISENT, *Història de Poblet*, p. 405-409; «Notes de cultura i art de Poblet (s. XII-XVII)», *II Col·loqui d'Història del monaquisme català*. Barcelona: Abadia de Poblet, 1974, vol. 2, p. 155-161, 170-171.

⁴⁵⁴ Jill WEBSTER, *Carmel in Medieval Catalonia*. Leiden, Boston, Köln: Brill, 1999, p. 115.

⁴⁵⁵ Fermín CABALLERO, *Conquenses il·lustres*. Madrid: Imprenta del Colegio Nacional de Sordo-Mudos, 1875, vol. 4, p. 395-399.

⁴⁵⁶ Jaime VILLANUEVA, *Viage literario a las Iglesias de España*. Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia, 1851, vol. 19, p. 2-5. Sobre el lliurament d'aquests llibres i la recuperació d'una part d'ells, vegeu Jaume AYMARÍ RAGOLTA, «La biblioteca del monasterio de Sant Jeroni de la Murtra», a *La orden de San Jerónimo y sus monasterios*, vol. 2, p. 700-701.

responsori, un antifonari santoral i dominical-, havia estat prestada pels jerònims de Collserola. A la biblioteca de la Vall d'Hebron hi havia aleshores una vintena de llibres litúrgics: tres missals, un evangelister, un epistolari, un oficial, dos responsoris, dos antifonaris dominicals i santorals, dos salteris, vuit breviaris i un leccionari dominical i santoral. Quant a la resta de llibres, hi ha un predomini de les Sagrades Escripures, ja sigui directament la Bíblia –una de llatina i una altra en català, regal de Joan I-, ja siguin escrits que hi estan íntimament relacionats, com glosses i postil·les o els comentaris sobre l'Evangelí de Sant Mateu de Joan Crisòstom. També comptaven amb un diccionari llatí, que possiblement fos donat per Joan I, dues obres de Francesc Eximenis, *El Cristià* i el *Llibre dels Àngels*, una de Ramon Llull, l'*Arbre Imperial*, quatre de sant Gregori, els *Diàlegs*, els *Morals*, les *Homilies* i les *Exceptiones*. Completen l'inventari del visitador diocesà tres volums relacionats amb la cura d'ànimes, activitat aliena als frares jerònims i que possiblement procedís del llegat d'algun clergue: un Decret, una Suma de Confessors i un *Manipulus curatorum*.⁴⁵⁷ Tots els llibres referits, per tant, eren de temàtica religiosa, si bé no es pot descartar que n'hi hagués d'altres disciplines, ja que el visitador en veié d'altres dels quals no donà el títol.

Tenim altres referències a llibres del segle XV o principi del segle XVI a les biblioteques jerònimes catalanes. A inici del segle XIX Jaime Villanueva va veure a la Murtra breviaris d'Elna, Vic i Barcelona anteriors a la reforma litúrgica tridentina, un missal romà imprès a Venècia el 1482, una Bíblia manuscrita –ben segurament la llegada per Joan Quintà- i una cosmografia de Ptolomeu impresa el 1475 i una *Expositio canonis misse* dels primers temps de la impremta. Els altres volums consignats o són posteriors –un llibre d'hores de 1542, un saltiri marià imprès a Burgos el 1511 o l'*Armoria* de Jaume Ramon Vila-⁴⁵⁸ o no tenen data, com l'*Expositio canonis misse*, un santoral en català, un devocionari en vitel·la i un manuscrit amb el sermó que Bernat Oliver féu als papes i als cardenals a Avinyó el 1334. De Vall d'Hebron hi va destacar una traducció valenciana de l'escriptor romà Quint Curci, possiblement la història d'Alexandre el Gran, impresa a Barcelona el 1481, l'*Arbre de la ciència* de Ramon Llull, en edició catalana de 1482, i un tractat sobre els llibres de física d'Aristòtil feta per Pedro de Castrovol, imprès a Lleida el 1489.⁴⁵⁹

Actualment es conserven alguns manuscrits medievals procedents de les biblioteques jerònimes. A la Biblioteca Nacional de Madrid es conserva una *Vida i trànsit de Sant Jeroni* que estava en poder dels jerònims de la Vall d'Hebron, escrita en català durant el segon terç del segle XV⁴⁶⁰ i un llibre de retòrica de Ciceró.⁴⁶¹ Quant a Sant Jeroni de la Murtra, es conserven tres volums dels darrers anys d'aquesta centúria. El primer és l'*Expositio super regulam beati Augustini* d'Humbert de Romans (segle XIII), general dels predicadors, copiada per Pere Benejam l'any 1487. El text ocupa 168 folis i es degué copiar perquè els jerònims es regien per aquesta regla, com escrigué el propi copista en el colofó: *in dicta eadem domo seu cenobio heremitico militanti [Sant Jeroni de la Murtra] sub regula seu ducatu dicti strenuissimi Christi militis patris gloriosissimi Augustini*.⁴⁶² El següent manuscrit conté el *Lignum vitae* de sant Bonaventura,

⁴⁵⁷ Jaume RIERA I SANS, *Op. Cit.*, p. 326-327, 340-342.

⁴⁵⁸ Fou escrit en quatre volums entre 1602 i 1638 (Martí DE RIQUER, *Heràldica catalana des de l'any 1150 al 1550*. Barcelona: Quaderns Crema, 1983, vol. 1, p. 65-66).

⁴⁵⁹ Jaime VILLANUEVA, *Viage literario a las Iglesias de España*, vol. 19, p. 2-5, 41-42.

⁴⁶⁰ EUSEBI, AGUSTÍ, CIRIL, *Tres epístoles sobre la Vida i Trànsit del gloriós sant Jeroni* (edició a cura de Curt WITTLIN). Barcelona: Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 26.

⁴⁶¹ Jaume MEDINA, «Ciceró a les terres catalanes. Segles XIII-XVI», *Faventia*, 24-1 (2002), p. 180, 190.

⁴⁶² Es conserva a BC, ms. 581 (Eulàlia DURAN (dir.), *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*. Barcelona: Institut Joan Lluís Vives, IEC, 1998, p. 217-218).

copiada a la Murtra l'any 1491, les *Revelacions d'Àngela de Foligno*, començada a copiar pel frare Joan Genover el 1489, però que per malaltia hagué de continuar l'hostaler de la comunitat, i l'*Escala de contemplació* d'Antoni Canals.⁴⁶³ El darrer té per títol *Speculum presbiteri* i fou escrit el 1500. Malgrat que no hi consta el nom, el fet que tingui la mateixa lletra que la còpia de l'obra d'Humbert de Romans i que se'n fes ressò l'historiador jerònim José Sigüenza, porta a l'autoria de Pere Benejam. Es tracta d'un compendi de sentències de diferents autoritats eclesiàstiques sobre aspectes de l'activitat d'un prevere, amb un índex inicial per facilitar-ne la consulta.⁴⁶⁴ Al nostre entendre, tenia com a finalitat la formació dels novicis que volien ser frares d'orde sagrat.

Alguns frares jerònims ocuparen el seu temps lliure a escriure o copiar llibres. En tenim constància pel cronista de Sant Jeroni de la Murtra que va afirmar, referent als llibres, que *quasi tots los demás de què-ns servim en chor, axí del cant com del rezar, tots són escrits de mà dels religiosos d'esta pròpia casa*. Reginald Ende, per exemple, copiava llibres del cor, entre els quals esmenta un saltiri gran i un breviari. Miquel Piquer els il·luminava i Miquel Estela, a principi de la dècada de 1480, n'enquadernà alguns. També dóna notícia que dos frares copiaren *El Cristià* de Francesc Eiximenis (Talet, p. 142, 195, 202, 230). Els frares de la Murtra es van vendre el breviari en pergamí i dos toms que havia escrit Reginald Ende per comprar dues obres de sant Tomàs d'Aquino, les *Expositiones in omnes divi Pauli apostoli literas* i la *Summa catholicae fidei contra gentiles*. Al cap de poc temps, però, per necessitats econòmiques, van vendre aquestes dues obres a un frare dominic per 24 lliures 15 sous (Talet, p. 202).

La comunitat de la Murtra rebé tres llegats amb un important component librari, que foren els del prevere Joan Quintà, l'ermità Pere Torelló i, sobretot, el de l'escrivà reial Pere Sassala. Com és d'esperar, dels dos primers es reberen llibres de temàtica religiosa, com bibliès, glosses i comentaris sobre les Sagrades Escripures, breviaris i obres de teòlegs com Francesc Eiximenis o sant Bonaventura i de canonistes com Bartolomeu de San Concordio. En canvi, l'extensa biblioteca de Pere Sassala incloïa tot tipus de llibres: filosofia, literatura, teologia, dret civil i canònic, etc.⁴⁶⁵ Tanmateix, la comunitat no mantingué aquest llegat, tal com hem vist de la biblioteca de Jaume Ramon Vila en el segle XVII. Sí que conservaren la Bíblia de Joan Quintà, que veié Jaime Villanueva al segle XIX, però en el trienni 1475-1478 empenyoraren a tres mercaders un bíblia de pergamí llegada per Pere Torelló i les postil·les de les Sagrades Escripures de Nicolau de Lira (Talet, p. 214). Sembla que les dificultats econòmiques de la postguerra motivaren l'empenyorament d'uns llibres que s'havien rebut més d'una dècada abans.

La rapidesa amb què es vengueren una part molt significativa dels llibres procedents de l'heretat de Pere Sassala indica que els frares preferiren comptar amb rendes dineràries en lloc d'obres de disciplines que no els devien interessar gaire, sense que es puguin descartar altres motivacions. Els frares demanaren permís al capítol general de 1483 per vendre llibres de Pere Sassala no empenyorats per comprar censals morts amb què sufragar els aniversaris instituïts pel

⁴⁶³ Es conserva a BC, ms. 473 (Eulàlia DURAN (dir.), *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*, vol. 1, p. 192-193). Les *Revelacions d'Àngela de Foligno* acaben amb unes *Exclamacions sobre la Passió de Crist*, que han estat estudiades i transcrites recentment per Lluís CABRÉ i Montserrat FERRER, «Notícia d'unes *Exclamacions sobre la Passió de Crist* (BC, ms. 473) i la seva relació amb l'*Arbor* d'Ubertí de Casale», *Caplletra*, 55 (2013), p. 9-25.

⁴⁶⁴ Eulàlia DURAN (dir.), *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*. vol. 1, p. 221-223.

⁴⁶⁵ Josep HERNANDO I DELGADO, «El libro, instrumento de cultura y objeto económico. Pere Sa Sala, escribano real (siglo XV)», *Anuario de Estudios Medievales*, 29 (1999), p. 409-427.

testador.⁴⁶⁶ I ho posaren ràpidament en pràctica: el 1484 es van vendre un lot de 51 llibres al llibreter Gabriel Prats i l'any següent un altre de 36 llibres a Lluís Jorba.⁴⁶⁷ Més endavant, arran d'un pacte amb els predicadors de Manresa, els traspassaren onze llibres a canvi que es fessin càrrec de quatre aniversaris per a l'ànima del testador.⁴⁶⁸

És interessant adonar-se que la majoria de llibres venuts no és de temàtica religiosa. Hi ha diversos llibres d'Aristòtil -l'Ètica, la Lògica, els *Problemata* i llibres de física i sobre animals-, l'*Eneida* de Virgili, la *Consolació* de Boeci, les *Questiones Tusculanae* i el *De officiis* de Ciceró, poesies de Publi Papini Estaci, les *Epidèmies* d'Hipòcrates, les *Sàtires* de Juvenal, el *De factis dictisque memorabilibus libre IX* de Valeri Màxim, la història d'Alexandre Magne de Quint Curci Ruf, els comentaris sobre l'obra de Virgili del gramàtic Servi i els de Donat Eli a les comèdies de Terenci, el *De regimine principum* d'Egidi de Roma, llibre d'Alfons X de Castella, un llibre d'astrologia de Ptolomeu, la *Gramàtica* de Nebrija, un llibre de metafísica d'Alexandre d'Alexandria, els comentaris de Gasparinus de Bèrgam sobre les epístoles de Sèneca, la *Metafísica* d'Albert el Magne, les *Regule solvendi sophismata* de William Heytesbury, una metafísica de Francesc Eiximenis, unes constitucions provincials de Tarragona, diversos llibres de física, entre els quals un de Johannes Versoris, a més de llibres de dialèctica, dret, història, medicina i diccionaris llatins. De llibres teològics, hi ha un compendi de la primera part de la *Summa* de Sant Tomàs, les *Questiones* d'Enric de Gant i alguns sermons. Segurament eren els pocs que interessaren els jerònims, com ho palesa que 10 dels 11 llibres que cediren el 1489 als predicadors de Manresa són de temàtica religiosa.⁴⁶⁹ Insistim, doncs, que la diversitat dels llibres venuts pels frares el 1484 i 1485 no parlen de la riquesa de la biblioteca de Sant Jeroni de la Murtra, sinó de la de Pere Sassala.

Altres referències a llibres en la documentació consultada són la Bíblia en català donada per Joan I el 1393 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron,⁴⁷⁰ el llegat de 25 lliures que el pare del frare Joan Ferrer, de la Murtra, féu al seu fill per a un breuari (1417),⁴⁷¹ la compra dels jerònims de la Murtra de les *Collationes* de Cassià l'any 1428,⁴⁷² l'ordre emanat del capítol general de 1443

⁴⁶⁶ Actas, vol. 2, f. 58r.

⁴⁶⁷ La primera venda es féu el 22 de novembre de 1484 i el preu fou 18 lliures (AHCB, *Fons notarial*, 1-15). El document no relaciona els llibres amb l'heretat de Pere Sassala, però, al nostre criteri, han de procedir-hi. La seva temàtica és tan diversa i tan propera la proximitat cronològica amb el permís del capítol general per vendre-se'ls que considerem que és el més probable. Més endavant, a l'apartat dedicat a aquest benefactor, donarem més arguments. El 23 de juny de 1485 els frares es van desprendre de 36 llibres més per 30 lliures. Tot i que el document no explicita que procedeixin de l'heretat de Pere Sassala, en podem estar força segurs perquè està relacionat amb tres violaris que havia de satisfer el mestre en arts Joan Ferrer i consta un ingrés de la marmessoria per aquest import (vegeu taula 22). La segona venda va ser publicada per Josep Maria MADURELL I MARIMON, «Documents culturals medievals (1307-1485)», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 38 (1981-1982), p. 437-440, doc. 170). Agraïm a Josep Hernando que ens hagi proporcionat les llistes i la identificació dels llibres dels dos documents.

⁴⁶⁸ La transacció va tenir lloc el 20 de novembre de 1489 (doc. 100). El cronista en dona notícia (Talet, p. 225).

⁴⁶⁹ A excepció del *De officiis* de Marc Tul·li Ciceró, la resta són de temàtica religiosa. Els autors són Gregori el Gran, Hug de Sant Víctor, Pere de Tarantasia, Joan Cassià, Joan Crisòstom, Nicolau de Lira, Isidor de Sevilla i Jacopo de Varazze (Talet, p. 225).

⁴⁷⁰ Josep Maria MADURELL I MARIMON, «Documents culturals medievals (1307-1485)», p. 334-335).

⁴⁷¹ *Testament de Ferrer Febrer. Dexà 25 lliures a son fill, fra Joan Febrer, profès de est monastir, per a comprar un breuari per son ús y, mort ell, quèdia en lo monastir* (ADB, FSJVH, lligall 8, *Índex escriptures de Sant Jeroni de la Murtra*, s. f.).

⁴⁷² ACA, MH, vol. 2527, f. 35v; Jaume RIERA I SANS, *Op. Cit.*, p. 326.

perquè els frares de Vall d'Hebron tornessin un breviari al monestir de Cotalba,⁴⁷³ el compromís fet el 17 d'octubre de 1459 pel prior de la comanda hospitalera de Sant Joan de Barcelona que pagaria 17 florins i mig a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron pel breviari que va comprar al bidell de la Universitat de Barcelona i que havia estat robat a uns jerònims al coll de Garraf (doc. 45) i el lliurament d'una Bíblia al convent de predicadors de Girona el 17 de setembre de 1470.⁴⁷⁴

Hi hagué frares que mostraren un viu interès pels llibres i per l'estudi. D'una banda, possiblement el frare jerònim més erudit de tot el segle XV, Guillem Fuster, arribà a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron amb uns quants llibres que, en testament del 28 de setembre de 1471, ordenà que es venguessin per fer una creu d'argent. Tanmateix, n'exceptuà alguns, concretament unes concordances de la Bíblia, els comentaris sobre les Sentències de sant Bonaventura,⁴⁷⁵ les epístoles de Gasparinus de Bèrgam, i llibres de Pere Lombard –possiblement les Sentències– i del filòsof Pere Helie, un saltiri en pergamí i una obra sobre prosòdia i ortografia. Al seu cosí, Bartomeu Fuster, de Guimerà llegà un doctinal en pergamí, *La Consolació* de Boeci, un llibre del gramàtic medieval Everdad de Béthum, un romanç en paper sobre l'Avemaria, unes hores de la Verge, uns tractats de lògica i una *Lectura de París* (doc. 57). D'altra banda, Miquel Estela, de la Murtra, abans de professar donà 40 lliures perquè se li comprassin un breviari, un diürnal i altres llibres *pro meo studio*⁴⁷⁶ i Bernardí Aguilar donà diners per fer un ofici nou (doc. 83). L'entrada en el monestir no disminuí la seva afició pels llibres. Ben al contrari, des del cenobi de Collserola va mantenir correspondència amb l'arxiver Pere Miquel Carbonell. Ho sabem per dos epigrames i una carta que li envià l'any 1475 des de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en una de les quals li agraià la tramesa de llibres, entre els quals *De dictis et factis Alphonsi regis* de l'humanista italià Antonio Beccadelli, anomenat el Panormita. A l'única carta que ha pervingut d'aquest frare, Guillem Fuster mostra la seva formació humanística, tot citant obres de Virgil, Servi i Juvenal.⁴⁷⁷

La conclusió és que els frares jerònims disposaren ben aviat d'una biblioteca amb la intenció de desar-hi llibres de cor i obres de caràcter teològic i religiós, però no sembla que hi hagués interès pel saber en general. No hi havia cap frare que se n'encarregués específicament. Les prestatgeries s'anaren omplint amb volums escrits pels propis frares en el seu temps lliure i amb donacions de novicis i benefactors. En aquest sentit, es documenten molt poques compres per part de la comunitat. Ben al contrari, els frares es desprengueren de llibres per necessitats econòmiques o bé perquè eren de disciplines ben allunyades de l'àmbit teològic i religiós. A més, el nombre de frares amb afició a l'estudi fou molt petit. Si a això li sumem el fet que cap dels frares que hem documentat posseís un títol acadèmic, contribueix a un panorama general de poca

⁴⁷³ Actas, vol. 1, f. 41v.

⁴⁷⁴ El prior d'aquest convent, Joan Amat, féu el corresponent reconeixement. Desconeixem la causa d'aquesta transacció (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum manuale comune*, 1469, desembre, 7 – 1471, agost, 9, s.f.).

⁴⁷⁵ Segons explica en el testament, aquests dos llibres els va comprar a un home de Manresa per 18 lliures. Es tracta de la venda feta per Francesc Comes, pare manresà, el 25 de febrer de 1471, ja que coincideixen els llibres i l'import (Josep Maria MADURELL I MARIMON, «Documents culturals medievals (1307-1485)», p. 432). Per tant, encara que aquesta venda es fes a nom del prior de la comunitat, Joan Moner, el que posà el diners fou el novici Guillem Fuster.

⁴⁷⁶ ACA, MH, vol. 3783, f. 29v.

⁴⁷⁷ Mariàngela VILALLONGA, *La literatura llatina a Catalunya al segle XV*. Barcelona: Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, p. 102-103; Manuel DE BOFARULL Y DE SARTORIO, *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*. Barcelona: Imprenta del Archivo, 1865, vol. 28 (*Opúsculos inéditos del cronista catalán Pedro Miguel Carbonell*), p. 359-366.

dedicació a la tasca intel·lectual. Els pocs frares que sortiren de l'atonia són el poeta i bibliòfil Guillem Fuster i Pere Benejam, que es dedicà a copiar llibres o a recopilar sentències d'altres. Tot això corrobora que l'orde no afavoria l'estudi, les lletres ni molt menys la investigació científica o teològica, sinó que se centrà en el culte i l'oració, tal com han assenyalat altres historiadors.⁴⁷⁸

⁴⁷⁸ Miguel Carlos MUÑOZ FELIU, «La productividad bibliográfica de los jerónimos españoles en los siglos XVI y XVII: una aproximación bibliométrica», a *La orden de San Jerónimo y sus monasterios*, vol. 2, p. 655-664; Jaume RIERA I SANS, *Op. Cit.*, p. 325-326.

La presa de decisions

El capítol conventual

En el capítol dedicat a la comunitat monàstica, ja vam parlar dels capítols conventuals. Si en aquella ocasió el nostre objectiu era extreure'n informació dels religiosos que en formaven part, ara ens interessa analitzar quines decisions es prenen en les reunions capitulars. Dèiem aleshores que la normativa jerònima preveia un sistema dual de poder –prior i capítol- per evitar els efectes negatius de concentrar-lo en una sola persona. El prior, malgrat ser el màxim representant del monestir, escollit per la comunitat per un període màxim de tres anys, no tenia un poder absolut i per als assumptes més sensibles havia de comptar necessàriament amb la llicència del capítol conventual. En tenim una prova escrita quan un dels testimonis per un afer sobre el pagament del lluïisme en la compra de Concabella i Gra. Pere de Tressaracs afirmà, en la seva declaració del 28 de gener de 1432, sobre la petició de gràcia de la meitat del lluïisme que Pere Sescomes havia fet al prior de Sant Jeroni de la Murtra, que *dictus honorabilis prior respondit dicto venerabili Petro de Cumbis quod ipse nullam gratiam facere volebat sine consensu expresso sui conventus, verumtamen se potuissent habere dicta venditrix etemptores erga eorum monasterium quod gratiam quam promisserant facere dicto Ermengou obtinuerent ab eis et quod in nomine qui facerent dictam vendicionem et nam ipse prior de predicta gracia rogaret suum conventum.*⁴⁷⁹

Tanmateix, la normativa jerònima es va compilar a final del segle XVI i la pregunta que ens fem és si realment aquesta fou la manera de procedir habitual en els dos monestirs jerònims catalans durant el segle XV. Què podem veure al respecte? Quina fou l'activitat del capítol conventual? Abans de respondre aquesta qüestió cal insistir que els capítols conventuals dels quals tenim constància -73 de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i 111 de Sant Jeroni de la Murtra- no són la plasmació de tots els que es feren durant el període objecte del nostre estudi, sinó tan sols d'aquells dels quals fou necessari deixar-ne fe pública per les seves repercussions legals i jurídiques. No disposem de cap registre d'actes capitulars que sí ens podria donar la totalitat dels assumptes que es tractaven en aquestes reunions, tal com explicàvem més extensament en el capítol dedicat a la comunitat monàstica.

La documentació notarial ratifica que el paper del capítol conventual, almenys formalment, està en la presa de les decisions més importants en el monestir. Si realment en les reunions capitulars hi havia debat i s'arribaven a modificar o denegar les propostes del prior o, al contrari, els frares que no ocupaven responsabilitats preferien desentendre's dels assumptes temporals i donaven la seva aprovació automàtica, és una qüestió que resta oberta. Possiblement hi havia frares més implicats que d'altres. Uns devien sentir els afers com a propis, mentre que a d'altres possiblement tot els estava bé. Val a dir que ha quedat constància de grans debats i controvèrsies en tres reunions (V34, M106, M48)⁴⁸⁰ i fins i tot la discrepància de tres religiosos

⁴⁷⁹ ACA, MH, vol. 2528, f. 2v-3r.

⁴⁸⁰ D'aquest darrer en tenim una referència indirecta a través de l'instrument que conté els capítols signats entre el procurador general del monestir, Joan Feliu, i Marquesa, muller de l'apotecari Pere Camps, per la venda d'un censal mort: *Lo venerable e religiós frare Johan Feliu, procurador, yçònom et actor del reverend prior e covent del monastir de Sent Iherònim de la Avall (sic) de Betlem, àlias de la Murta, del*

a la decisió adoptada en el capítol M36. En tot cas, el realment significatiu és que la decisió era solidària entre el prior i el capítol conventual.

Veiem el capítol conventual com a actor principal en transaccions econòmiques que impliquen una disminució patrimonial o un canvi en la titularitat dels béns, que d'aquesta manera deixen ben patent el seu caràcter comunitari. Els exemples són nombrosos: vendes de censals morts,⁴⁸¹ cases,⁴⁸² deutes⁴⁸³ o feus,⁴⁸⁴ permutes,⁴⁸⁵ reconeixement de llucions a censalistes,⁴⁸⁶ pagaments en béns patrimonials,⁴⁸⁷ disminucions en el for o partició de censals morts⁴⁸⁸ i manumissions d'esclaus.⁴⁸⁹ En la mateixa línia hi trobem les renunciacions a béns, formessin ja part

bisbat de Barchinona, axí com apar de la dita procura, ab carta rebuda en poder de n'Anthoni Vinyes, notari devall scrit, a XXVIII° de juny proppessat, hagut primerament entre los frares del dit covent diversos col-loquis e parlaments entre ells sobre la venda desús escrita (doc. 71).

⁴⁸¹ El capítol de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron vengué un censal mort de 33 sous de pensió anual a Joan Sabater, obtentor del benefici de Sant Martí de l'església de Sant Quintí de Mediona (V34) i un altre de 5 lliures i mitja a Joan Munyós, beneficiat de la capella de les Onze Mil Verges i Sant Rafael de Santa Maria del Mar de Barcelona (V35) i el de Sant Jeroni de la Murtra en vengué un de 55 sous de pensió al mercader barceloní Miquel de Roda (M1), dos a Bernat Caldòfol, apotecari ciutadà de Barcelona, de 50 (M34) i de 40 sous (M36) de pensió anual, i un darrer de 116 sous de pensió al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (M106).

⁴⁸² El capítol de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron es va vendre una casa al carrer Ample de Barcelona (V11) i la casa de Salzet, situada de Sant Iscle de Vallalta (V66), ambdues fruit de donacions recents.

⁴⁸³ El capítol de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron es va vendre el deute de 34 lliures 1 sous 6 diners que li corresponia del vuitè de Vilademàger (V9).

⁴⁸⁴ El capítol de Sant Jeroni de la Murtra es va vendre el castell i lloc de Concabella (M50), després d'haver aprovat els capítols de la transacció (M47).

⁴⁸⁵ El capítol de Sant Jeroni de la Murtra va permutar dos censals morts, la qual cosa implicava la cessió d'un de 100 sous (M25) i un altre de 442 sous (M59).

⁴⁸⁶ El capítol de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron va considerar lluit a Ferran II el censal mort que rebia sobre els drets de la Batllia General de Catalunya per consignació d'altres rendes (V46) i un cens d'11 sous anuals i un altre d'una quartera de forment relacionats amb la casa de Salzet a Antoni Catà, de Sant Iscle de Vallalta (V67).

⁴⁸⁷ A causa d'una sentència arbitral, Sant Jeroni de la Murtra hagué de cedir quatre censals morts de 1.825 lliures de propietat a Guerau Sescomes (V9).

⁴⁸⁸ El capítol de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron va reduir la pensió de 6 a 4 lliures i mitja d'un censal mort que pagava el fuster Pere Borredà (V32). Poc abans havia dividit tant el preu com la pensió d'un censal mort rebut d'un benefactor en dues parts, una per al monestir i l'altra per a Tomàs Soldevila, beneficiat de la seu de Barcelona (V30).

⁴⁸⁹ Un de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (V4) i dos de Sant Jeroni de la Murtra (M2 i M32). Val a dir que poc abans que el capítol decidís donar llibertat a l'esclava Caterina, que havia arribat al monestir per l'heretat de Caterina, muller de Joan Palau, amb la condició que servís durant deu anys al botiguer Pere Mascaró, el frare Benet Santjoan, en qualitat de procurador general, ja l'havia venuda per cinc anys al mateix Pere Mascaró (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 68v-69r). És a dir, el capítol conventual donà cobertura a la venda de l'esclava, tot reduint en cinc anys el temps que tenia establert de servitud. També Jaume Tàpies vengué un esclau de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron a Nadal Jacomí el 20 de maig de 1455 (AHPB, Esteve MIR, *Manuale sextum decimum contractuum comunium*, 1455, abril, 17 – 1455, octubre, 6, f. 20v-21r). Sembla, per tant, que mentre les manumissions les feien els capítols conventuals, en les vendes només intervenia el frare procurador general.

del patrimoni del monestir⁴⁹⁰ o bé que ho poguessin ser si fossin objecte de reclamació.⁴⁹¹ A més, tot allò que implicava una obligació econòmica o espiritual de la comunitat fou sempre ratificat pel capítol conventual, com les referents a la relació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron com a rector de Sant Genís dels Agudells i els seus vicaris⁴⁹² o el de la Murtra amb el rector de Santa Maria de Badalona sobre drets parroquials (M9), el pacte de Sant Jeroni de la Murtra amb la comunitat de Sant Pere de les Puelles arran del conflicte amb Concabella i el de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron amb Caterina Sabastida sobre el pagament de delmes i primícies i que implicava que els jerònims desistien de qualsevol reclamació futura a canvi d'un pagament econòmic (M110, M111, V31), l'acceptació de les condicions de l'establiment emfitèutic de la quadra de Monistrol d'Anoia que Sant Cugat del Vallès féu als jerònims de la Vall d'Hebron (V18) o de la concessió de la facultat d'extreure calç en un puig a canvi d'un pagament anual (V43), els compromisos de pagament,⁴⁹³ les donacions en vida de benefactors condicionades per contraprestacions acceptades pels religiosos⁴⁹⁴ i l'obligació d'una missa quotidiana per al notari Antoni Vinyes decidida pels frares de la Murtra (M10).⁴⁹⁵

No sempre el capítol féu aquestes accions de forma directa, sinó que de vegades les autoritzà prèviament a un dels frares, normalment el procurador general. Aquesta dada es fa constar en l'instrument que conté la transacció econòmica. En les vendes patrimonials fou d'aquesta manera de forma generalitzada.⁴⁹⁶ No s'era tan estricta, en canvi, amb altres moviments

⁴⁹⁰ El capítol de Sant Jeroni de la Murtra va restituir al cavaller Joan de la Geltrú la donació del llegat que havia rebut de la seva tia Francina perquè havia decidit no entrar en religió (M11). Sant Jeroni de la Vall d'Hebron va renunciar a la donació que li havia fet Bartomeua, vídua de Bartomeu Estany (V72).

⁴⁹¹ El capítol de Sant Jeroni de la Murtra va renunciar a qualsevol reclamació sobre els béns de la germana del frare profés Nicolau Martí (M82) i respecte al lloc de Terrades per la professió del frare Pere de Rocabertí (ACA, *MH*, vol. 3779, f. 31r). Anàlogament, el capítol de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron va renunciar als béns dels pares del frare Ferran Peris de la Guarda, tot deixant-los a la seva germana bessona (V27).

⁴⁹² Des de la possessió inicial (V2) fins a les modificacions dels tractes econòmics amb el vicari (V5, V24) o l'arrendament al prevere Jaume Martí (V65).

⁴⁹³ Hi ha compromisos de pagament fets pel capítol de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron al canviador Sebastià Ponç per 100 ducats (V55) i a Bartomeua, vídua de Bartomeu Estany per 100 lliures (V71) i pel capítol de Sant Jeroni de la Murtra a Beneta, filla d'Eulàlia, muller de Pere Francesc, quan es casi, per 60 lliures (M19).

⁴⁹⁴ Així fou per Joan Soldevila (V6), Joan de Mes (V48), el frare Francesc Jasso (V49), Florença, vídua de Rafael Cavaller (V53), Joan Lledó (V59, V60) i Bartomeua, vídua de Bartomeu Estany (V70) a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. També fou el prior amb tot el capítol conventual, tot i que no apareixen els noms dels frares, els que accepten la donació *-testes dictorum venerabilium prioris et fratrum conventualium acceptancium donatariorum qui acceptarunt intus domum capituli dicti monasterii ex dicta causa convocatorum et congregatorum sono campane primitus emisso die-* que el mercader Jeroni Armant féu al monestir de la meitat proindivís d'unes cases situades a Barcelona, amb la condició que tant ell com la seva muller en conservessin l'usdefruit durant tota la seva vida (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1499, març, 8 – 1499, octubre, 29, s. f., 18.04.1499).

⁴⁹⁵ En el capítol V41 els religiosos de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron acceptaren celebrar dues misses quotidianes per a Beatriu, mare de l'infant Enric d'Aragó. A diferència del cas d'Antoni Vinyes a Sant Jeroni de la Murtra, els de Vall d'Hebron no fundaren directament les misses, sinó que autoritzaren a fer-ho al seu prior, Jaume Vidal, a canvi de 50 lliures de renda.

⁴⁹⁶ El frare Benet Santjoan va vendre un censal mort de 27 sous 4 diners de pensió anual que feien uns particulars a Joan Andreu (AHPB, Antoni VINYES, *LXIII liber sive capibrevium comune*, 1469, novembre, 9 – 1471, octubre, 15, s. f., 28.09.1470), menys d'un any després que el capítol conventual l'autoritzés a vendre censals morts fins a un preu de 200 lliures, una creu de plata i uns canelobres (M21). Joan Feliu va ser autoritzat a vendre un censal mort de 15 sous de pensió anual en el capítol M48 i ho féu al cap de quatre

econòmics fets per priors o procuradors amb els seus poders generals, sense que consti sempre una autorització prèvia específica, com les permutes,⁴⁹⁷ els arrendaments,⁴⁹⁸ els establiments emfitèutics,⁴⁹⁹ el reconeixement de les lluçions als censalistes⁵⁰⁰ o les concòrdies amb deutors

mesos a Marquesa, muller de Pere Prats (AHPB, Antoni VINYES, *L quartum manuale comune*, 1476, febrer, 13 – 1478, març, 17, f. 59v-60r, 04.11.1477), amb la qual havia signat capítols aquell dia (doc. 71). El mateix va passar l'any 1485, quan va vendre un censal mort d'11 lliures 15 sous 9 diners a Pere Joan Morros, cinter barceloní (ACA, *MH*, vol. 3779, f. 5r-6r, 10.03.1485), amb ús del poder expressament consignat pel capítol tres dies abans (M78). El mateix frare va rebre autorització del seu capítol per vendre o llogar unes cases que el monestir tenia prop de la plaça del Born de Barcelona (M64), la qual cosa féu deu dies després, el 26 de gener de 1480, en vendre-les a Joan Altadell, tot i que poc després s'anul·là la transacció (AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s. f.). Francesc Vic va rebre l'autorització del capítol conventual M97 per donar llibres al monestir de procuradors de Manresa i així ho va fer l'endemà (20.11.1489) a canvi que els dominics celebressin quatre aniversaris anuals (doc. 100). El prior Jaume Vidal va vendre una casa que el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron posseïa al carrer d'en Gimnàs de Barcelona al pintor Onofre Toralles, havent estat autoritzat prèviament en un capítol conventual celebrat el dia anterior. No hem trobat aquesta escriptura, però devia ser una procura específica per fer aquesta venda, ja que fou presidida pel vicari i no s'escau després de l'elecció prioral (AHPB, Pere TRITER, *Manuale contractuum nonum numero*, 1490, abril, 30 – 1491, març, 12, s. f., 02.08.1490). Com hem vist, doncs, hi havia una autorització prèvia abans d'una venda patrimonial. L'única excepció que hem trobat és la venda de 36 llibres que Joan Feliu féu al notari barceloní Lluís Jorba. No hem trobat l'autorització prèvia del capítol conventual i, a més, el frare va actuar amb els poders generals que li atorgà el capítol el 18 de novembre de 1483, poc després de la seva elecció, i no amb un d'específic que li permetés la venda del lot de llibres. Una possible explicació d'aquesta excepció és que en realitat els llibres venuts no eren propietat de la comunitat, sinó una penyora d'un violari heretat de Pere Sassala (taula 22).

⁴⁹⁷ Benet Santjoan va permutar censals morts amb Joan Andreu (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum manuale comune*, 1469, desembre, 7 – 1471, agost, 9, s. f., 28.09.1470), amb l'autorització expressa del capítol M24, celebrat una setmana abans. En canvi, el mateix frare féu un permuta semblant amb Clara, muller del mercader Hug Desmàs, tan sols amb l'autorització genèrica corresponent al seu càrrec de procurador general de Sant Jeroni de la Murtra (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 12v, 07.11.1471).

⁴⁹⁸ Mentre que fou el capítol conventual V65 el que arrendà la rectoria de Sant Genís dels Agudells al prevere Jaume Martí (27.10.1499), en altres tres ocasions ho feren directament els priors de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron sense cap autorització prèvia: Ramon Joan a Bernat Nicolau, beneficiat a Castelló d'Empúries, el 5 de maig de 1417 (AHPB, Joan FERRER, *Nonum manuale*, 1416, novembre, 5 – 1417, desembre, 24, s. f.) i al prevere Nicolau Mercader el 20 de juny de 1436 (AHPB, Joan FERRER, *Manual*, 1436, març, 12 – 1437, novembre, 26, s. f.) i Jaume Vidal al prevere Joan Reig el 30 d'agost de 1494 (AHPB, Narcís Gerard GILLI, *Manual*, 1494, febrer, 13 – 1495, juny, 10, f. 61r-61v).

⁴⁹⁹ El capítol conventual de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron va ratificar l'establiment d'una peça de terra fet per Ramon Joan a Antoni Roig l'11 de març de 1412 (V3). És l'únic cas que tenim, ja que en els dos restants foren els frares procuradors que, sense llicència especial, feren actes semblants: Joan Boil fermà precari d'una botiga al mercader Joan Bonini (ADB, *PSJVH*, carpeta 3, 16.12.1416) i el prior Romeu Borrell establí una peça de terra situada a Badalona a Antònia, vídua d'Antoni Tarragó (AHPB, Antoni VINYES, *XXXII liber comunis*, 1445, maig, 20 – 1445, novembre, 6, s. f., 29.07.1445).

⁵⁰⁰ Francesc Vic va considerar lluit al prior i convent de Sant Agustí de Barcelona un censal mort després de rebre'n 50 lliures l'11 d'abril de 1488 (AHPB, Antoni VINYES, *Manuale sive reportorium*, 1487, juliol, 2 – 1489, abril, 1, s. f.), tot actuant amb l'autorització explícitament rebuda pel capítol conventual de Sant Jeroni de la Murtra celebrat el 21 de març d'aquell any (MC). En canvi, consten diferents lluçions sense encàrrec previ documentat del capítol, com el que féu Joan Febrer, procurador de la Murtra, al canviador Gabriel Berenguer i a la seva muller Violant, al flassader Tomàs Gras i a la seva muller Antònia, al teixidor Bernat Andreu i a la seva muller Antònia, i a Micaela, vídua del sastre Joan Ferriginal, tots de Barcelona, d'un censal mort de 130 sous (AHPB, Antoni VINYES, *Vicesimum manuale comune*, 1442, juliol, 18 – 1443,

que implicaven renúncia econòmica per part de la comunitat,⁵⁰¹ sense que els pocs casos puguin donar-nos alguna pista del perquè s'actuava en un sentit o en altre ni es pugui descartar que sigui simplement una qüestió de cura o de criteri de la comunitat o del notari. Fem constar també l'existència de capítols conventuals en què s'autoritzaren alguns frares a vendre béns del monestir i que no consten que es fessin efectives, ja sigui perquè realment no es feren o perquè no n'hem localitzat l'instrument corresponent.⁵⁰²

Veiem, doncs, que el capítol intervenia sempre que hi havia pèrdues patrimonials o obligacions contretes vers tercers. Però només prenia part en aquests casos, que són els que majoritàriament trobem a la documentació notarial? Creiem que no. El capítol també devia intervenir en altres decisions. Si a les vendes o obligacions devia resultar necessari que l'instrument comptés amb la garantia que el titular del bé, és a dir tota la comunitat, hi donava el consentiment, no era així en altres transaccions. Les compres, per exemple, es feien genèricament a nom del prior i del convent del monestir, sense que es fes constar ni el nom de tots els frares ni tampoc que s'haguessin reunit capitularment per aprovar l'adquisició. Però que no consti en el document, no vol dir que el capítol no intervingués en la presa de la decisió. D'altra manera, resultaria sorprenent. És coherent, per exemple, que el capítol conventual de la Murtra decidís en reunió conjunta la venda del feu de Concabella i no digués res respecte a on s'havien d'invertir

juliol, 27, s. f., 06.07.1443); el de Jaume Tàpies, procurador de la Vall d'Hebron, als marmessors de la reina Violant en què considerava llüida la renda de 1.000 sous sobre Sarral (AHPB, Antoni VINYES, *Manuale comune [XXXVIII]*, 1455, octubre, 21 – 1456, juny, 9, s. f., 17.03.1456); els tres de tres procuradors de la Murtra a deutors del difunt Pere sa Sala (AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 22v, 66v, AHPB, Guillem JORDÀ, *Vicesimum tercium manuale*, 1485, novembre, 27 – 1486, juny, 23, s. f.); i el de Joan Moner a Salvador Galceran, de Sant Iscle de Vallalta, per un cens de 5 sous anuals per una peça de terra (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1499, novembre, 4 – 1500, juliol, 6, f. 32v, 09.01.1500).

⁵⁰¹ Mentre que l'establert entre Dalmau de Queralt i el prior Benet Santjoan el 12 de març de 1478 fou ratificat pel capítol conventual vuit dies després en reunió capitular (doc. 72), no fou així poc més tard, el 30 de gener de 1481, amb els mateixos protagonistes i el procurador, Joan Feliu, ja que a l'instrument no hi ha rastre ni de l'aprovació del capítol ni que els dos frares actuessin amb poders específics (doc. 89). Tampoc no consten en les concòrdies assolides pel prior Romeu Borrell amb els hereus de l'apotecari Pere Febre (AHPB, Antoni VINYES, *Vicesimum [sextum] manuale comune*, 1446, agost, 29 – 1447, abril, 17, s. f., 29.03.1447) ni amb els habitants d'Aguiló (AHPB, Antoni VINYES, *Manuale comune [XXXVIII]*, 1455, octubre, 21 – 1456, juny, 9, bossa, 04.12.1454).

⁵⁰² Per part del capítol de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron es donà poders a Joan Garriga per vendre una casa del carrer d'en Gimnàs (V38) –ell no ho féu, però sí Jaume Vidal dos anys més tard- i a Joan Moner per vendre la torre de Saragossa heretada de Joan de Mur (V47 i V48). De la seva banda, el capítol de Sant Jeroni de la Murtra autoritzà el prior Romeu Borrell a vendre un censal mort (M5) i el lloc de Concabella (M7) –això no va ocórrer en aquell moment, sinó 27 anys més tard-; al prior Benet Santjoan a vendre censals de l'heretat de Bartomeu Coloma (M56) i a transferir als hereus de Joan Barrera la meitat de dos censals morts (M73); a Joan Feliu a vendre, cedir, permutar o donar censals morts (M57, M61, M65, M84) i a subhastar béns del notari Joan Ginebret (M80); a Francesc Vic a donar un censal mort a l'Hospital de Sant Sever arran d'una permuta (M94) i a Gabriel Andreu per girar diners de l'heretat d'Antoni Vinyes a l'Hospital de la Santa Creu (M103). En el capítol del reconeixement de llüicions a censalistes, sabem que el capítol de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron el va donar a Francesc Bartomeu, mercader mallorquí, per aconseguir que lluïssin al monestir un censal mort de 360 lliures de propietat carregat sobre les rendes de Mallorca (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1494, febrer, 13 – 1495, juny, 10, f. 20, 06.04.1494) i el de Sant Jeroni de la Murtra al frare Francesc Vic per fermar la llüició de les 15 lliures sobre el tresor de Rodes (ACA, *MH*, vol. 3779, f. 16v-17r). No tenim constància documental de com van acabar aquests dos casos, si bé el segon segur que es féu perquè el monestir va invertir immediatament els diners rebuts en rendes sobre els Queralt.

els 46.000 sous que va rebre'n de preu? Al nostre entendre, no. A més, alguns documents ratifiquen la nostra hipòtesi.

D'una banda hi ha un únic cas en què consta l'autorització donada pel capítol conventual per comprar béns. Arran de la llució d'un censal mort que el monestir rebia del tresor de Rodes, que reportava 15 lliures anuals, el capítol celebrat el 5 d'octubre de 1488 (M92) va donar llicència a Francesc Vic a esmerçar-ne 130 en la compra d'un censal mort de 130 sous de pensió a Dalmau de Queralt. El baró de Queralt devia necessitar més diners, ja que només quatre dies més tard Francesc Vic comprava el censal mort de 130 sous, tal com li havia estat autoritzat, però en va comprar un altre de 120. Per aquesta raó, el capítol d'aquell mateix dia, el 9 d'octubre, donà cobertura a aquesta segona compra, tot permetent que el frare procurador destinés tots els diners de la llució del censal mort del tresor de Rodes, que eren 345 lliures, a la compra de censals morts als Queralt amb la condició que tinguessin un interès de 5% (M93).⁵⁰³

De l'altra, quan el monestir no podia pagar al moment, el venedor exigia un compromís de pagament. Aquest no el donava mai el frare procurador que havia fet la venda sense el consentiment explícit de la comunitat, sinó que era el capítol en el seu conjunt el que donava la garantia, en una mostra més que estava perfectament al corrent de la transacció. En tenim dos exemples. Francesc Maler, notari de Perpinyà, va vendre a Joan Moner, prior, i al convent de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron 100 lliures de les 700 de la propietat d'un censal mort que rebia sobre la capital del Rosselló. Però no van poder pagar-ho tot, sinó que els van quedar pendents 27 lliures 2 sous, que tots els frares, reunits en capítol conventual, es van comprometre a pagar i, si no ho podien fer, a restituir-li tot el censal mort (VD). Tots els instruments –la venda del censal mort, el compromís dels capítols i d'altres relacionats– estan datats el mateix dia, el 4 d'octubre de 1488, es firmaren a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i tingueren els mateixos testimonis. És a dir, les diferències sobre qui compra o es compromet a pagar són purament formals i no responen a àmbits de gestió realment diferenciats. Un cas anàleg al que va tenir lloc a Sant Jeroni de la Murtra el 9 de novembre de 1469: Pere Galceran Pallarès va vendre a Jaume Tàpies, prior, i al convent el domini sobre vuit masos situats al voltant del monestir per 300 lliures.⁵⁰⁴ Com que no podien pagar tot l'import, els frares, reunits en capítol conventual aquell mateix dia i amb els mateixos testimonis que en l'instrument de compravenda, es van comprometre a pagar 100 lliures en un any (M22).

La conclusió és clara: malgrat que no sempre aparegui un instrument que ho registri expressament –només seria necessari en les vendes i obligacions concretes per la comunitat en el seu conjunt–, el capítol conventual era el centre de decisió del monestir. Ens atrevim a dir que s'hi veia i s'hi discutia la majoria dels assumptes, en una dinàmica propiciada per la pròpia arquitectura institucional, que afavoria la implicació de tots els frares en els afers comunitaris i que els donava la clau de canviar el govern a la propera elecció. Els debats que consten en alguns capítols –molts menys dels que realment devien ocórrer, ja que era un fet circumstancial respecte a la validesa de la transacció continguda en l'instrument i, per tant, no prescriptiva per part dels escrivans i notaris– en serien també una mostra de vitalitat i dinamisme.

Podem dir que, en la majoria dels casos, no es devia fer cap canvi rellevant que no passés abans en consulta pel capítol conventual, tal com preveïen les constitucions. Hi ha casos ben singulars al respecte. Malgrat que la gran majoria de contractes amb mestres de cases, argenters, fusters i altres professions per a la construcció d'algun element del monestir el fermava el prior,

⁵⁰³ ACA, MH, vol. 3779, f. 17v-19r.

⁵⁰⁴ AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1468, juny, 8 – 1469, desembre, 7, f. 89v-90v.

a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron ho féu el capítol conventual tres vegades: amb el mestre de cases Jaume Alfonso per a l'obra del claustre (1467), amb l'escultor Joan d'Alemanya per la fàbrica del claustre (V39) i amb el ferrer Pere Roca per construir reixes davant l'altar major de l'església (V56), com es reflecteix la taula 25a. Segurament en aquelles jornades els frares pogueren sentir les explicacions del prior o del procurador sobre les característiques de les obres que es projectaven, el preu, la competència de l'oficial a qui la volien encarregar, etc. No creiem que anem desencaminats si pensem que això devia ser la norma i no tan sols en aquells que ha quedat documentat. Valgui com a reforç d'aquesta hipòtesi la ressenya que el cronista de Sant Jeroni de la Murtra, Francesc Talet, va fer de la reunió capitular del dia 27 de novembre de 1502, sota la presidència del prior Agustí Gualbes, i en la qual va plantejar si els frares preferien fer més ampla l'església o allargar-la pel cap. La decisió es va posar en mans del capítol conventual, que decidí finalment allargar-la (Talet, p. 312-313).

Una altra de les atribucions del capítol conventual era l'acceptació de nous membres per a la comunitat. A la documentació notarial només ha quedat constància de la dels donats. La dels professos, ordenats o conversos, es registrava mitjançant una petita carta o cèdula de professió que es guardava en el monestir, sense que se'n requerís fe pública d'un notari.⁵⁰⁵ Cinc del sis contractes de donació localitzats de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (V19, V23, V25, V29, V42 i V58) compten amb l'aprovació explícita dels membres del capítol conventual. L'únic que només conté l'acceptació del prior, la del lleidatà Jaume Vidal, és la més antiga de totes (1468, doc. 50). De les tres que tenim per a Sant Jeroni de la Murtra, a la del castellà Joan Sants, la minuta notarial no inclou el nom dels religiosos que formaven part del capítol, sinó tan sols el del prior, Jaume Planes, però es diu que la comunitat hi era i ben segurament en donà l'aprovació. Possiblement no hi consti la nòmina conventual perquè el document està etceterat.⁵⁰⁶ Les altres dues, de Bernat Martí i de Bartomeu Tort, de 1477 i 1478 respectivament, no compten amb l'aprovació explícita del capítol, tot i que això pot ser atribuït a la migradesa de l'anotació en el protocol notarial (doc. 69 i 74).

També era incumbència del capítol conventual aspectes clau de la seva organització. Consta en els capítols V16 i M27, celebrats en els dos monestirs el 12 de març de 1472, en què els frares refusaren la possibilitat que el prior no pogués ser reelegit immediatament després del seu mandat, per la qual cosa demanaren al pontífex que anul·lés una butlla que ho contemplava.⁵⁰⁷

Per acabar de completar el quadre de les funcions del capítol conventual, hi ha el nomenament de procuradors. Ja hem vist anteriorment les atorgades als frares procuradors amb l'objectiu que estiguessin habilitats per fer gestions en què era necessari acreditar la seva condició de representants legals de la comunitat. En tenim, a més, un gran nombre atorgats a particulars, destinades a diferents persones, religioses o seglars, per a comeses específiques. Malgrat que puguin tractar-se de mers tràmits, en els quals els priors o procuradors presentaven com a inevitable la intervenció d'algú perquè una gestió tingués més probabilitat d'acabar amb èxit, també deixen patent que el capítol estava al corrent de les gestions i de qui les portava a terme. Aquesta delegació de poders per a un objectiu específic fou relativament important, tal com es pot veure a les taules 12a i 13a, on s'ha inclòs el codi del capítol conventual, la data de la seva celebració, quines persones foren objecte de la procura i la funció que els frares els van encomanar.

⁵⁰⁵ *Constituciones...*, 1613, p. 80.

⁵⁰⁶ AHPB, Antoni VINYES, *XLIII manuale comune*, 1460, febrer, 6 – 1460, octubre, 3, s.f, 08.06.1460.

⁵⁰⁷ Aquesta disposició no es va implantar en l'orde dels jerònims fins a l'any 1591 (*Constituciones y extravagantes de la orden del glorioso...*, p. 4).

N'hi ha 24 de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i 69 de Sant Jeroni de la Murtra, dels quals 4 i 3 respectivament no tenen informació sobre la finalització de la delegació de poders a l'instrument.

Podem veure que una gran majoria era sobre qüestions econòmiques, especialment per reclamar deutes als titulars dels principals censals morts dels monestirs. A banda dels ja comentats poders per alienar patrimoni de la comunitat, n'hi ha també un bon nombre de relacionats amb els feus de Concabella i Aguiló de Sant Jeroni de la Murtra i la granja de Monistrol d'Anoia de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, ja sigui per defensar-ne la propietat, ja sigui per nomenar-ne el que n'exerciria la jurisdicció o la regència. Els frares també hagueren de comanar a diferents persones la defensa dels seus interessos davant les autoritats religioses o civils (governatives o judicials). En aquest sentit, hi ha sis procuracions, totes de Sant Jeroni de la Murtra, fetes a eclesiàstics residents a la cúria romana per a la sol·licitud de privilegis, com el de l'annexió de la rectoria de Santa Maria de Badalona.

Per tant, la documentació revela clarament que el capítol conventual, és a dir, tota la comunitat de frares professos ordenats, era el centre de decisió dels aspectes més rellevants del monestir (economia, obres, litigis, etc.).

Els diputats

Entre els principals oficis i el capítol conventual, la normativa jerònima preveia un ens intermedi: els diputats. Es tracta d'un grup reduït de frares, entre tres i cinc, d'elecció per la comunitat, que assessorava o aconsellava el prior en els afers que, per la seva menor importància, no era prescriptiu que passessin pel capítol conventual. Des de 1534 un dels diputats havia de ser el vicari i les constitucions aconsellaven que ho fos també el darrer prior. La idea de l'orde era comptar amb una entitat més àgil en què el prior pogués dirimir assumptes de menor importància amb frares que tinguessin experiència de govern.⁵⁰⁸

Les traces d'aquesta figura són mínimes en la documentació consultada. Només quatre. En un moment de dificultats econòmiques, la comunitat de Sant Jeroni de la Murtra es veié obligada a demanar capital, que fou aportat per Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en una acció d'ajuda que segurament es va veure afavorida per la procedència del prior, Guillem Fuster, que era profés de la Vall d'Hebron. El jerònims de la Murtra els van vendre un censal mort de 116 sous de pensió anual a canvi de rebre un preu de 116 lliures, que els jerònims de la Vall d'Hebron van pagar amb les 76 lliures que Joan de Mes els havia donat per a un aniversari i les 40 que el frare Francesc Jasso havia donat perquè unes llànties cremessin perpètuament a la capella del Crucifix de l'església. Per donar garanties, Sant Jeroni de la Murtra va pignorar un censal mort que rebia del General de Catalunya. Com que això afectava el seu patrimoni, va haver d'obtenir dues llicències: la del general de l'orde i la del definitori del capítol general, que constava en una lletra del 15 de maig de 1495, i la dels diputats de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en carta del 6 de juliol de 1495. A més, es diu qui eren aleshores els diputats: el prior Jaume Vidal, el vicari Francesc Ferrer i els frares Joan Moner i Pere Joan Sacreu (M106).

Si ens fixem en la fitxa EV34, podem veure que al costat dels dos màxims càrrecs del monestir, el prior Jaume Vidal i el vicari Francesc Ferrer, els altres dos diputats eren els religiosos

⁵⁰⁸ *Constituciones y extravagantes de la orden del glorioso...*, p. 39-41.

més antics. Joan Moner i Pere Joan Sacreu tenien una antiguitat de 39 i 33 anys respectivament. A més, amb Guillem Fuster a la Murtra, eren els més experimentats de la comunitat, ja que Joan Moner havia estat tres vegades prior, una vegada vicari i cinc vegades procurador, mentre que Pere Joan Sacreu havia estat procurador una sola vegada.

L'instrument de compravenda, fet en el capítol de la Murtra el 14 de juliol de 1495, és seguit de la corresponent època i d'un tercer instrument, del mateix dia però que es féu a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en què tot el capítol conventual –i no només els diputats– fermà l'instrument de gràcia.⁵⁰⁹ El censal mort fou lluit en el trienni següent (1498-1501) i, segons conta el cronista, els jerònims de la Vall d'Hebron no cobraren cap pensió durant els tres anys transcorreguts, sinó que es consideraren pagats amb la feina del llec Bartomeu Tort, que hi havia anat des de la Murtra per treballar en la construcció del campanar (Talet, p. 254-265, 271-272).

La segona traça sobre els diputats és també de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i del mateix any, 1495. I és que en l'advertència del capítol general al prior, Jaume Vidal, perquè moderés les sortides del cenobi, s'especificà que les podria fer sense demanar permís als diputats,⁵¹⁰ en una funció, doncs, més de control que no pas de consell.

Les altres dues són de la dècada de 1470 i procedeixen de dos testaments de novicis. Guillem Fuster va demanar expressament al prior i als diputats que seguissin les seves disposicions testamentàries (1471).⁵¹¹ D'altra banda, en una de les clàusules del seu testament, Miquel Estela féu donació d'un censal mort de 15 lliures de pensió anual *convertantur per reverendum priorem qui nunc est et pro tempore fuerit et per fratres ad hec deputatos seu deputandos in operibus dicti monasterii ad eorum noticiam*.⁵¹² Cal dir que en aquesta ocasió no es parla dels frares diputats en genèric,⁵¹³ sinó de frares diputats per a aquest assumpte en particular.

Per tant, la figura dels diputats existia en el monestirs jerònims almenys des de la dècada de 1470. Sembla que inicialment no es crearia de forma fixa, sinó per algunes qüestions menors que no requerien l'aprovació del capítol conventual. En el nostre cas, hi ha constància de dues - en quines obres s'invertiria un llegat de 15 lliures anuals i acceptar la compra d'un censal mort-, però en podria haver moltes més que no han arribat fins a nosaltres perquè el que es registrava era el jurídicament vinculant, les decisions del capítol conventual. Però a poc a poc es devia anar consolidant aquest ens fins a fer-se permanent, en una evolució que devia ser progressiva a mesura que augmentava la complexitat dels afers i s'incrementava la comunitat. La primera referència al seu caràcter electiu és de 1532 (Talet, p. 379). Les seves funcions eren de consell del prior, però també de control de la seva actuació. Creiem, doncs, que fou durant el final del segle XV que aquesta figura s'anà creant, però sense la configuració definitiva que indiquen les constitucions jerònimes de final del segle XVI. Tanmateix, els pocs casos documentats sobre la seva activitat

⁵⁰⁹ *In dicto monasterio de la Bron, die martis XIII iulii et anni predicti. Frater Jacobus Vidal et fratres conventuales monasterii predicti Sancti Hieronymi de l'Abron firmaverunt instrumentum gracie redimendi dictum censuale infra duas vices, videlicet in una vice LXXVI libras et in alia vice XXXX libras. Testes Johannes Goterris et Salvator Goterris, laboratores residentes Barchinone* (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1495, juny, 12 – 1496, agost, 13, f. 8r).

⁵¹⁰ Actas, vol. 2, f. 124v.

⁵¹¹ ADB, *FSJV*, lligall 18, testament 49.

⁵¹² ACA, *MH*, vol. 3783, f. 29v (19.05.1479).

⁵¹³ Com sí fa el cronista quan en dóna notícia: *que servissen per fer les obres del monestir a coneguda del pare prior y diputats* (Talet, p. 234).

no permeten precisar millor el seu estadi d'evolució respecte al seu caràcter fix o esporàdic ni com s'escollien els seus membres, però sí que s'ocupaven d'afers de rang inferior als que havien de ser proposats i aprovats en el capítol conventual.

El prior

El prior és una figura clau en l'organització del monestir. Tot i amb limitacions, protagonitza el poder executiu i sota la seva responsabilitat requeia la disciplina i el correcte desenvolupament de les activitats de tots i cadascun dels membres de la comunitat, que li estaven sotmesos per obediència. Havia d'estar amatent al bon funcionament espiritual i temporal de la comunitat, corregir allò que no funcionava, portar a terme els projectes endegats, proposar-ne de nous, buscar consell en tercers, resoldre conflictes personals entre els religiosos, apel·lar a l'autoritat política o religiosa quan fos necessari, relacionar-se amb els benefactors, fer canvis en l'estructura organitzativa, etc. Per això, convocava els capítols conventuals⁵¹⁴ i perquè les decisions fossin vàlides, calia consens entre el prior i el capítol conventual, tot constituint una bicefàlia que li atorgava, sense dubte, un poder destacat i rellevant, però no absolut, en els assumptes més importants que afectaven el monestir.⁵¹⁵ Aquesta bicefàlia es veu reforçada institucionalment amb l'assistència del prior i d'un representant de la comunitat, un procurador, al capítol general que convocava l'orde cada tres anys.

La figura del prior es troba regulada a les constitucions dels jerònims de final del segle XVI. Hi destaquem dos aspectes principals: la delimitació del seu poder i l'àmbit principal de la seva activitat.

Quant a la delimitació del poder del prior, hi ha una clara voluntat d'especificar amb la màxima precisió possible quins eren els seus límits respecte al capítol conventual i als diputats en un bon nombre d'aspectes de la quotidianitat del monestir. Un dels casos en què s'evidencia aquesta delimitació de poder és la que regula les obres. Al prior se li donava la facultat de fer aquelles reparacions que considerés oportunes. Ara bé, si les reparacions requerien una despesa gran, havia de comptar obligatòriament amb el consell dels diputats. Però si en lloc d'una reparació, s'havia d'edificar quelcom nou, aleshores era imprescindible que el capítol conventual n'estigués informat i hi consentís. A més, si es tractava d'un nou edifici, es prescrivia que s'enviés

⁵¹⁴ Així ho expressen alguns capítols conventuals. En posem dos exemples per a cada monestir: *convocati et congregati intus capitulum dicti monasterii de mandato dicti prioris et per repicamentum squille maioris dicte ecclesie* (M6); *in domo capituli ipsius monasterii, ubi conventus eiusdem convocari et congregari consuevit pro subscriptis et aliis comunibus actibus et negociis ipsius monasterii peragendis ad sonum campane et alias de mandato dicti reverendi prioris, ut moris est* (M109); *convocati et congregati ad sonum campane, prout moris est, de mandato mei, dicti prioris, in domo capituli eiusdem monasterii* (V7); *sono campane primitus emisso de mandato nostri dicti prioris ex causa infrascripta in domo capituli eiusdem, ubi pro similibus actibus dicti monasterii solitum est convocari et congregari* (V72).

⁵¹⁵ *Ordenamos y declaramos que en los casos que nuestras constituciones disponen que para validación de algún acto devan concurrir los votos de la mayor parte del convento y el consentimiento del prior, en tal caso porque son dos cabeças distintas, aunque todo el convento o la mayor parte del quiera, si el prior no concurre con ellos, es inválido el tal acto* (Constituciones..., 1613, p. 39-40).

la traça al capítol general o al pare general.⁵¹⁶ Aquest tipus de limitació és habitual en la normativa jerònima en un intent clar de posar barreres a la discrecionalitat del prior.

Quant a l'activitat, les constitucions incideixen sobretot en el paper del prior en els aspectes disciplinaris i espirituals. Els religiosos no podien fer tot un seguit d'accions sense el permís del seu superior: sortir del terme del monestir, parlar amb persones que no fossin de la comunitat, entrar en una cel·la diferent de la seva, sortir del cor o no fer les abstinències reglamentàries. A més, el prior havia d'inspeccionar o fer inspeccionar les cel·les de tots els frares almenys tres cops l'any, era el responsable que els frares dediquessin el temps lliure en activitats adequades, tot respectant el silenci, i havia de perseguir els frares fugitius fins aconseguir que tornessin al cenobi. Quant al càstig de les faltes, les constitucions n'establien una jerarquia -lleus (*livianas*), greus, més greus i molt més greus o gravíssimes- amb el seu corresponent catàleg de penitències. Malgrat que el prior era l'encarregat d'imposar el càstig al religiós considerat culpable, les constitucions limitaven la seva discrecionalitat amb la intervenció dels diputats quan el religiós afectat no hi estigués d'acord en faltes greus o més greus o quan es tractés d'una falta no prevista en les constitucions i havia de comptar amb tot el capítol conventual en les faltes gravíssimes, en una nova mostra de delimitació de l'exercici del seu poder. També hi havia restriccions en la dispensa de penitències. El prior tampoc no podia autoritzar la sortida d'un frare a un altre monestir o orde monàstic si no comptava amb la llicència del pare general.⁵¹⁷

En l'àmbit espiritual es reservava al prior la facultat de rebre la confessió dels religiosos i també es demanava que, en la mesura del possible, fos ell qui celebrés els oficis en les festes principals.⁵¹⁸ En aquest darrer aspecte incideixen també els costums del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron que, a més, li encomanaven la visita de les parròquies unides al monestir – que a final del segle XVI eren Sant Genís dels Agudells i Sant Martí de Cerdanyola- almenys dos cops l'any, servir a la col·lació del dijous sant, donar les claus al vicari quan sortia del monestir i distribuir els llibres i altres béns dels frares difunts.⁵¹⁹ Com hem comentat, el prior també estava obligat a assistir al capítol general que, amb periodicitat triennial, se celebrava en el monestir de San Bartolomé de Lupiana i rebia la professió dels frares.⁵²⁰

Sorprèn que no hi hagi cap esment de l'activitat del prior en assumptes temporals, que la normativa delegava directament al procurador del monestir. Es podria dir que la causa era la dificultat de regular-la, atesa la diversitat tan gran d'activitats que implicaven aquests afers. Però creiem que en realitat la voluntat de l'orde, plasmada a la normativa, era apartar-lo de la gestió d'aquests assumptes, que es volien en mans del procurador. Ara bé, és evident que el prior s'hi dedicava i que la normativa, de forma implícita, ho contempla quan es parla de les sortides del prior fora del clos monàstic i dels límits del poder del vicari quan el prior estava absent. Si deixem de banda l'assistència al capítol general, per quina raó hauria de sortir el prior del cenobi si no era per assumptes temporals? Calia ser tan explícit a regular el poder del vicari si les absències no fossin relativament freqüents?

Per completar la visió sobre l'activitat d'un prior jerònim, són interessants algunes de les reflexions que el cronista de Sant Jeroni de la Murtra, Francesc Talet, va escriure sobre aquesta figura a principi del segle XVII. La seva experiència li va portar a dir que una de les tasques més

⁵¹⁶ *Constituciones...*, 1613, p. 69-70.

⁵¹⁷ *Íbid.*, p. 47-49, 51, 55-56, 58-64, 66-68, 88, 98-99, 114.

⁵¹⁸ *Íbid.*, p. 53.

⁵¹⁹ BC, ms. 315, f. 5v-6v.

⁵²⁰ *Constituciones...*, 1613, p. 6.

importants, sinó la primordial, del prior era mantenir la pau i l'harmonia entre tots els membres de la comunitat.⁵²¹ De fet, li atribueix un paper de guia i exemple, de forma que un prior observant i zelós portava la virtut a la resta de religiosos (p. 308). És molt significatiu que el cronista de la Murtra reflexioni sobre la intervenció dels priors en afers temporals, un dels aspectes que la normativa silenciava. Segons Francesc Talet, un bon prior no podia desatendre els aspectes espirituals per dedicar-se més als temporals. I si això no era així, si la comunitat veia que el prior sortia més del compte i que no atenia les seves obligacions en el monestir, al final hi havia problemes, tal com expressa clarament quan reflexiona sobre la imposició, a l'elecció de 1495, d'un prior forà després d'un període convuls: *Y així, estant lo prelat fora casa molt temps, donà ocasió a que no-s guarden ab rigor las cerimònias y observàncias de la religió... y de aquí resulten mil murmurations de uns y altres, y dient que lo principal cuydado dels prelats és assistir en lo chor y vacar en les coses espirituals... Però com los súbdits veuen que de l'accessorifan principal; y que, per cuydar tant del temporal, val manco lo espiritual; y que per coses de poca importància y frívolas prenen ocasió de passejar-se y no estar en casa, com mana l'ordeylo dret, també a ells los vénen tentacions de fer lo mateix* (p. 262). En l'àmbit temporal, el cronista remarca sovint que el prior és el responsable de buscar recursos econòmics per a la comunitat i, en definitiva, de la seva viabilitat econòmica. Atribueix al prior iniciatives com la inversió en cabres, l'ampliació del conreu o la venda de guix, seda o vi, entre d'altres, per fer quadrar els números quan la situació econòmica era negativa.⁵²² La provisió de vestuari per als frares i la compra de mules per al transport també és un apartat fix en cadascun dels priorats.⁵²³

Fins aquí l'enquadrament normatiu, que és posterior a l'època medieval. Ara cal veure què ens diuen les fonts documentals sobre l'actuació dels priors de la Vall d'Hebron i de la Murtra durant el segle XV. I hem de dir que, al contrari del que apareix a les constitucions, la majoria de les dades són d'intervencions dels priors en afers temporals, mentre que hi ha poques traces dels aspectes espirituals i disciplinaris, més enllà que puguem incidir novament en el fet que el priorologi doni pistes sobre el major o menor èxit dels priors en portar a terme el seu ministeri espiritual, en el sentit que priors amb llargs mandats indicarien bons governs i canvis de priors a cada elecció serien indicadors contraris. Aquesta correspondència, que no té perquè ajustar-se a la realitat, ja que poden haver canvis en el priorat que no estiguin originats per un mal govern, sinó per altres circumstàncies –edat avançada, malaltia, renúncia, etc.–, ja ha estat analitzada en la periodització del govern dels dos monestirs. Quant als aspectes disciplinaris, sí que han quedat testimonis dels esforços dels priors en detenir frares fugitius. El 4 de juny de 1499 el prior Jaume Vidal va autoritzar el prior i el vicari del monestir jerònim de Santa Engràcia de Saragossa a detenir i empresonar l'aragonès Joan Avisanda, que vivia a la capital aragonesa essent encara donat de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Concretament, els donava facultat *ad accipiendum et aprehendendum et ad se reducendum et in carcere ponendum dictum Johannem Evidenda*, de qui es deia que quan va fer-se donat era laic, però que ara assegurava que era prevere.⁵²⁴ També el prior de Sant Jeroni de la Murtra, aleshores Benet Santjoan, féu perseguir dos frares fugitius,

⁵²¹ *Lo principal que féu lo pare prior, y en què més se esmerà, fonch en conservar la casa en pau y quietut de la manera que avia fet altres triennis, que si assò no y ha, tot lo demás és de poch momento y par que tot va per terra* (p. 242).

⁵²² Per exemple, Jaume Tàpies (p. 202) o Miquel Piquer (p. 218).

⁵²³ Els exemples són molt nombrosos. Per posar-ne només alguns, Reginald Ende donà tres burells i quatre blanquets (p. 168), Joan Feliu tres o quatre blanquets, tres o quatre burells i dues estamenyes (p. 231) i Jaume Tàpies, en el seu darrer trienni, comprà una mula, un burell, un blanquet i una peça d'estamenya (p. 190).

⁵²⁴ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1499, març, 8 – 1499, octubre, 29, s. f.

Andreu Maig i Miquel Estela, a la diòcesi de Girona mitjançant la intervenció de l'autoritat diocesana, que ordenà als seus clergues que no els prestessin cap tipus d'ajuda. Interessant és l'exposició de motius: *venerabiles fratres Michael Stela et Andreas Maig, prebiteri professi et conventuales dicti monasterii, ab eodem monasterio absque licencia dicti reverendi priorisse absentarunt et fugerunt satis effrante, hinc inde extra claustra vagantes incedunt, complura illicita et inhonesta in eorum animarum periculum totiusque eiusdem ordinis scandalum et detrimentum comittentes* (doc. 92). De ben segur que evitar que els religiosos marxessin del monestir i, si ho feien, perseguir-los perquè tornessin, fou una preocupació constant dels priors. Quant al rigor monàstic, consta la iniciativa de Reginald Ende, prior de Sant Jeroni de la Murtra, de fer abstinència de carn tots els dilluns per reverència dels àngels. Tanmateix, la mesura no va tenir continuïtat (Talet, p. 167).

Respecte als afers temporals hi ha molta més documentació. No hi ha dubte que eren una font d'ocupació molt destacada dels priors, com queda ben exemplificat en la justificació que donà Romeu Borrell, prior de la Murtra, per renunciar a la marmessoria de Joana, vídua del cavaller Bernat de Montpalau: *ipsum priorem, ux dixit, occupatum tam circa divina quam alia negocia temporalia dicti monasterii circa dictas manumissionem (sic) seu exequcionem ac eiam administracionem dicti testamenti intendere seu vaccare non posse*.⁵²⁵

Tal com hem vist a les constitucions, un aspecte important era el de les sortides dels priors, que són un indicador molt clar de l'ocupació en assumptes temporals, si exceptuem l'assistència als capítols generals. És un assumpte prou ben documentat per als priors, sobretot els de Sant Jeroni de la Murtra, tant en els capítols conventuals com en documentació de caràcter administratiu o de gestió.

A Sant Jeroni de la Murtra, durant la dècada de 1460 i sobretot durant el mandat de Jaume Tàpies (1469-1472) es concentra la quasi totalitat de les absències dels priors de les reunions capitulars, que sovint es justifiquen per estar treballant en afers del monestir, tal com ja hem analitzat anteriorment (capítols M12, M13, M15, M23, M24, M25, M26, M30). Tampoc no estigué present el prior Jaume Vidal en el capítol V41, ja l'any 1495. D'alguns en sabem la causa: Jaume Tàpies viatjà a Saragossa, a l'Urgell i a Mallorca. La finalitat del darrer viatge, que s'allargà més de vuit mesos, fou cobrar 100 lliures consignades per Joan II (Talet, p. 204-205).

Altres priors s'absentaren del monestir durant llargs períodes, com fou el cas de Ramon Joan. A diferència de Jaume Tàpies, però, la majoria de sortides documentades de Ramon Joan no era per afers de la comunitat, sinó com a emissari de la reina lloctinent Maria que, com veurem més endavant, l'enviava per aconseguir informació, trametre ordres reials o solucionar conflictes a diferents llocs, sobretot del Principat, com Barcelona, Tortosa o Montserrat. Les absències continuades i llargues de Ramon Joan de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron van portar la reina lloctinent a demanar paciència als seus frares, tot dient-los que el retenia perquè en tenia gran necessitat.⁵²⁶ Sabem, per exemple, que fou el vicari, Joan Boil, en absència del prior, qui rebé la professió d'Antoni Tritós el 8 de setembre de 1445.⁵²⁷ Les absències continuades en assumptes que res tenien a veure amb Sant Jeroni de la Vall d'Hebron mogueren escrúpol en el prior o bé aixecaren suspicàcies en l'orde, ja que la reina va demanar al prior general, Esteban de León, que permetés que Ramon Joan fos el seu marmessor i pogués intervenir en els seus afers, anys després

⁵²⁵ AHPB, Antoni VINYES, *XXX sextum manuale comune*, 1453, agost, 17 – 1454, octubre, 1, s. f. (27.03.1454).

⁵²⁶ ACA, C, reg. 3029, f. 123v-124r (30.07.1444).

⁵²⁷ RBE, C-III-3, f. 323r.

que el prior fos de facto un dels seus emissaris i consellers. La reina lloctinent es féu ressò, en carta del 10 d'octubre de 1446, que necessitava la llicència del general i afirmava que el prior treballava en els afers reials en contra de la seva pròpia voluntat, és a dir, que el prior no hi tenia cap interès personal (doc. 30).

Tenim documentades altres sortides de Ramon Joan, en aquesta ocasió relacionades amb afers de la seva comunitat. El 15 d'octubre de 1411 prengué possessió dels llocs de Concabella i Gra en nom de Bertran Nicolau, que els volia destinar –i, de fet, ho féu– al monestir jerònim que ja feia anys que projectava fundar a la diòcesi de Barcelona.⁵²⁸ L'any 1424 anà fins a Tortosa per requerir Guillem Rotllan, que era el mercader que en tenia arrendada la lleuda, el pagament de les 180 lliures barceloneses que, per donació de la reina fundadora, havien de rebre els jerònims de la Vall d'Hebron. Mostrà un mandat del batlle general de Catalunya en què s'instava el pagament de forma immediata.⁵²⁹ L'any 1437 tornà novament a Tortosa amb el mateix propòsit.⁵³⁰

Francesc Talet dóna notícia d'altres sortides dels priors de la Murtra a banda de les ja comentades de Jaume Tàpies a Saragossa, l'Urgell i Mallorca, totes de la segona meitat del segle XV. El gener de 1461 Jaume Tàpies anà fins a Concabella i, quan regressava a la Murtra, el rei Joan II el féu anar fins a Saragossa, possiblement per tractar sobre la fundació d'un monestir jerònim a la capital aragonesa (p. 177). També féu estada a Concabella entre novembre de 1463 i gener de 1464. L'afer devia tenir importància, ja que retardà dos mesos l'elecció del nou prior (p. 186). De Joan Say s'afirma que estigué dos mesos continuats a Barcelona durant el seu mandat (p. 196). Sabem també que el prior, Benet Santjoan, estigué absent de Catalunya l'abril de 1480 –possiblement per la seva participació al capítol general (taula 14)–, el setembre següent i l'octubre de 1481 estava fora de la ciutat de Barcelona.⁵³¹ Un viatge del prior Benet Santjoan a Saragossa i a San Bartolomé de Lupiana, per parlar amb el general, l'atribueix el cronista a la fundació del monestir de Santa Engràcia, ara instat ja per Ferran II, en el trienni 1483-1486 (p. 238). En el trienni següent (1486-1489), el prior Benet Santjoan repetí viatge a Saragossa per veure's amb el rei. De Gabriel Andreu, que governà el monestir entre 1491 i 1494, el cronista afirma que *verdaderament me espanta y admira les vegades que s' llitx que anava y venia lo pare prior lo trienni passat –ya a Barçelona, ya a Aguiló, ya a comprar forment y civada ya a fer altres provisions* (p. 261). Ho contraposa a l'observança del següent prior, Guillem Fuster, de qui diu que tan sols sortí una vegada del cenobi per visitar la seva terra (p. 265). Tenim documentades més sortides dels priors. Hi ha dos apunts, de final de 1426, en què el cellerer diu que rebé diners que el prior havia tret de la taula, que hem de suposar que era la de canvi de la ciutat de Barcelona.⁵³² Dos anys més tard consta una estada a Barcelona, on cobrà les rendes que el

⁵²⁸ Hi va anar acompanyat del frare Joan Boil, que actuà de testimoni (ACA, MH, vol. 3753, f. 12v-15r).

⁵²⁹ ADB, FSJVH, lligall 12, pergami.

⁵³⁰ Se'n féu ressò la reina lloctinent Maria en reprendre Joan Dono que no havia donat encara la renda que pertocava a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, malgrat que li ho va prometre al prior, que havia anat expressament fins a Tortosa (ACA, C, reg. 3131, f. 151v-152r, 12.12.1437).

⁵³¹ Ho sabem perquè s'hagué de fer càrrec de la marmessoria de Llúcia, vídua del mestre de cases Pere Llobet, l'altre marmessor, Pere Noguers, beneficiat de la seu de Barcelona: *cumque dictus frater Johannes Santjohan, conmanumissor meus, sit absentus a presenti civitate Barchinone, et propter sui absenciam non usu fuerit dicta manumissoria* (AHPB, Pere TRITER, *Plec de documentació diversa*, [1473-1493], s. f., 26.09.1480). La resta d'escriptures té data del 24 d'abril de 1480 i del 3 d'octubre de 1481.

⁵³² *Ítem a dissapte a XXVI de octubre any demunt rebí per mans del pare prior, que havia levats de la taula D sous; ítem a XXI de noembre any demunt dit rebí per mans del pare que havia levats de la taula D sous* (ACA, MH, vol. 2527, f. 29v). En aquest sentit, el prior portava personalment un llibre relacionat amb els moviments de la taula de canvi de Barcelona (Talet, p. 160, 162).

monestir rebia sobre el General d'Aragó.⁵³³ L'abril de 1430 també portà diners de Barcelona que donà al cellerer.⁵³⁴

Però és el llibre de despeses de Concabella el que permet tenir una visió més exacta de les sortides dels priors de Sant Jeroni de la Murtra. En els set anys que van de maig de 1449 a juny de 1456, el prior, aleshores Romeu Borrell, va fer 13 sojorns en el feu segarrenc, tal com es pot comprovar a la taula 16. Podem deduir, a partir d'algunes despeses, quina fou la causa de l'estada del prior a Concabella. A mitjan 1449, hi anà per l'empara de les rendes del monestir a Concabella feta pel veguer d'Agramunt. Féu onze desplaçaments a Cervera, tres a Agramunt i un a Tàrraga.⁵³⁵ L'any següent, quan hi va estar entre maig i juliol, va comprar una partida del terme de Gra per ampliar l'espai per al bestiar.⁵³⁶ L'estada del prior entre febrer i maig de 1451 tingué dues interrupcions, una durant el mes de març⁵³⁷ -molt probablement relacionada amb els poders que el capítol atorgà al prior per vendre Concabella (M7)-, i la segona durant la segona quinzena del mes d'abril.⁵³⁸ La curta estada de setembre o octubre de 1452 creiem que tingué un abast geogràfic superior, ja que no hi ha apunts escrits directament pel prior, com sí passa en els casos anteriors. Novament una curta estada al maig de 1453 devia portar el prior a altres assumptes més enllà de Concabella, on sabem que passà alguns dies malalt. Va comprar l'heretat d'en Gonolor.⁵³⁹

⁵³³ *Ítem rebí, los quals lo pare prior portà de Barchinona de les rendes de Aragó que li donà en Francesch de Prats CCCXXX sous* (ACA, MH, vol. 2527, f. 35r).

⁵³⁴ *Ítem rebí de la caixa a VII de abril, los quals aportà lo prior de Barchinona e donà 'ls-ma frare Johan Fabrer, DCCC sous* (*Íbid.*, f. 41r).

⁵³⁵ *Ítem dijous a XXVI del dit mes aní a Servera per rahó de la empara que havem en les rendes de Conchabela e despís II sous III; ítem doní a misser Johan Ventalola, qui aconsellà en lo fet de la empara V sous; ítem divendres a XXVII del dit mes aní Agramunt per rahó de la empara que havien feta en les rendes de Conchabella e despís [...] sous V; ítem dimecres a III del dit mes doní a misser Johan Ventallola, qui ordonà la ferma de dret per la empara feta per lo veguer de Agramunt VI creuats, qui valen VII sou s VI diners; ítem los translats de la ferma de dret, de una part un creuat e d'altra part VI diners, I sou VIII; ítem costà de presentar la letra evocatòria de la senyora reyna, la qual fon presentade al vaguer de Agramunt; ítem doní a XXVIII de agost al notari de Agramunt per lo procés que-m liurà sobre lo que demanà micer Vilanova* (ACA, MH, vol. 1196, s. f.). La resta de referències procedeixen de la mateixa font.

⁵³⁶ *Ítem ha dies passats que comprí una partida del terme de Gra per rahó del bestiar, per sò com lo nostro terma no y bastava e sò perquè havie molt bestiar en la vila e les ovelles qui alletaven se destrovien, LXXVII sous.*

⁵³⁷ *Ítem despís lo pater quan vench de Conchabella per demanar si comprarien lo terma e algunes altres coses.*

⁵³⁸ Concretament entre el 19 d'abril i el primer de maig de 1451: *Ítem a XVIII de abril venguí de Conchabella e despís VIII sous X; ítem dissapte primer die de mag torní a Conchabella e despís per lo camí XI sous VI.*

⁵³⁹ *Ítem ha dies passats que lo prior, fra Miquel e fra Reginal compraren la heretat d'en Gonolor, la qual costà CCCCXXX sous.*

Més endavant, el gener de 1454 el prior, acompanyat de Reginald Ende, anà a Concabella per fer gestions relacionades amb l'onzè,⁵⁴⁰ la renovació de la salvaguarda reial⁵⁴¹ i alguns afers relacionats amb Aguiló. El tema de l'onzè encara continuava viu al mes de maig, quan el prior anà des de Concabella fins a Santa Maria de Sogues, acompanyat de Reginald Ende, que continuà fins a Lleida, possiblement per recollir els instruments relacionats amb l'onzè de Concabella que tenia el cavaller Guerau d'Espés, que hi estava domiciliat. També es documenten tres anades a Cervera, una de les quals per quitar censals, i una altra a Tàrrrega pel mateix motiu,⁵⁴² possiblement conseqüència dels pactes sobre la compra de l'onzè, ja que normalment el comprador es feia càrrec dels deutes del venedor.

A final de 1454 el prior anà novament a Concabella i un dels motius fou apaivagar els bàndols que hi havia en el poble.⁵⁴³ L'abril de 1455 hi tornà, en aquesta ocasió per l'assumpte de la marca que uns jueus de Cervera havien declarat contra Concabella. El prior i el frare Reginald Ende actuaren d'intermediaris entre les dues parts.⁵⁴⁴

Per tant, el prior sortia amb assiduitat del cenobi per atendre qüestions relacionades amb Concabella i Gra (empares, marques, bàndols, recuperació de l'onzè...), malgrat que hi hagués un frare específicament destinat en aquells dos llocs, com veurem més endavant. I això perquè la raó de les seves sortides era sovint negociar o intervenir en conflictes que el frare que hi estava destinat no tenia prou poder per resoldre tot sol. Era necessari, doncs, la implicació directa d'un dels religiosos que formaven part de la plana major de la comunitat. En aquest sentit, és molt significatiu que Romeu Borrell s'acompanyés durant les darreres sortides de Reginald Ende, que

⁵⁴⁰ *Ítem lavós, quant partim de Conchabella, donem en Saliceda, notari, per rahó dels capítols de la compra de l'onzè de Conchabella e per rahó de certas anadas que ell hi féu en paga porrata de son salari dos florins d'or d'Aragó, valents XXVI sous.* Altres fonts confirmen que l'any 1454 els particulars de Concabella i el monestir de la Murtra arribaren a un acord sobre l'onzè de tots els fruits (ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Índex d'escriptures de Sant Jeroni de la Murtra*, s. f.). Aquell mateix any Guerau Sescomes, àlies d'Espés, es comprometia a lliurar als frares de la Murtra totes les escriptures que tenia relacionades amb l'onzè de Concabella, en seguiment d'una sentència arbitral (AHPB, Antoni VINYES, *Tricesimum septimum manuale comune*, 1454, octubre, 7 – 1455, octubre, 20, s. f., 22.04.1454).

⁵⁴¹ *Ítem a XVIII de març costà de renovellar la salvaguarda e açò per lo notari qui ho continuà e per lo accessor del veguer e per lo saig qui posà los empenons X sous.*

⁵⁴² *Ítem a XVII de maig foren a Cervera per rahó per quitar alguns censals de Conchabella lo prior e fra Reginal ab en Jordi, e despengueren en messió II sous; ítem a XV de maig anà fra Reginal ab n'Emigó a Targa e despengueren en messió per quitar lo censal de n'Anthoni Lorenç I sous II.*

⁵⁴³ *Ítem a XVI de deembre fo lo pater prior ab fra Reginal a Cervera per rahó d'aquests bàndols que són a Conchabella e despengueren I die e una nit que hi foren III sous III; ítem a XVI de janer fom a Targa per rahó d'aquells bàndols qui lavós eren a Conchabella e despenguem en messió II sous VIII; ítem a XXIII de janer fom a Cervera per rahó de les qüestions de Conchabella e per parlar ab n'Altaribe, e despenguem III sous; ítem a XXVIII de janer fom a Cervera per les rahons damunt ditas e despenguem en messió I sou VI.*

⁵⁴⁴ *Ítem a VIII de maig fom a Cervera lo prior e fra Reginal per parlar ab un jueu qui havie declarade marcha sobre Conchabella e despenguem en messió II sous VII; ítem a XIII de maig fom a Cervera per convenir sobre la marcha que era estada declarada sobre Conchabella e despenguem en messió I sou III; ítem a XXI de maig fom a Cervera lo prior e fra Reginal per avenir los pagesos ab los jueus sobre una marcha que s'era declarada sobre Conchabella e estiguem per la dita rahó dos jorns e despenguem en messió III sous; ítem a XXVI de maig fom a Cervera per rahó damunt dita, çò és de la marcha que s'ere presa sobre Conchabella, e axí mateix per pagar en Senyllosa del censal que prenie sobre Conchabella e despenguem en messió II sous; ítem lo derrer die fom a Cervera per les rahons damunt ditas e despenguem en messió lo prior, fra Reginal e Jordi ab lo muls II sous VIII.*

fou el seu darrer vicari i el seu successor en el priorat de la Murtra. El fet que s'encarregués d'aquests afers de més alta volada no impedia que, mentre durava l'estada, el prior fes gestions ordinàries, com la compra de vitualles, el pagament del personal a servei o tenir a punt les mules. També hem pogut comprovar que el prior no anava sempre a Concabella de forma exclusiva, sinó que en algunes ocasions anava també a Aguiló o a Santa Coloma de Queralt, que eren altres punts on el monestir hi tenia interessos econòmics. També hem vist que era habitual que el recorregut passés per la capital catalana. La majoria de les estades se situaven al voltant dels dos mesos i, com hem comentat, foren 13 en uns 7 anys, és a dir, aproximadament dos cops l'any. Veiem, doncs, que la dedicació del prior als assumptes de Concabella i Gra era prou destacada. I, a més, no eren els únics que havia d'atendre.

Sortides, doncs, relativament habituals que implicaven afers temporals. La documentació notarial també deixa rastre de l'actuació del prior en assumptes administratius i de gestió. Ara bé, hem detectat una clara diferenciació temporal en aquesta presència del prior a les fonts documentals i que situem concretament al voltant de la dècada de 1460, justament els anys en què hem datat la institucionalització del càrrec de procurador general, abans inexistent. Per mesurar aquesta diferència en la gestió dels afers administratius entre el prior i el procurador abans i després de la consolidació del càrrec de procurador general, elaborem una estadística del nombre d'instruments notariais en què apareix el prior del monestir respecte el total (prior i frare procurador) abans i després de 1460. No en tots, sinó tan sols el d'aquells tipus que compleixen algunes condicions. En primer lloc, en aquestes tipologies hi ha d'aparèixer indistintament un o altre càrrec, sense que hi hagi un criteri evident que justifiqui una prevalença d'un ofici respecte a l'altre. A més, hi ha d'haver prou casos per poder fer la comparativa. Sobretot n'hi ha d'haver suficients abans de 1460, ja que la majoria de la documentació notarial que hem localitzat pertany a la segona meitat del segle XV. I per últim, descartem aquelles tipologies en les quals hi hagi una preponderància rotunda entre un o altre càrrec en tots els períodes, ja que aleshores es pot dir que aquell acte era propi sempre d'un càrrec determinat. A partir d'aquestes condicions, les tipologies documentals que comptem en el següent requadre són les èpoques, els nomenaments d'àrbitres per dirimir qüestions entre el monestir i tercers, els nomenaments de procuradors, els requeriments i els pagaments. Cal dir, però, que els pagaments que hem comptat, fruit de vendes de tercers a alguns dels dos monestirs jerònims catalans, només són aquells en què consta que el prior o el procurador han fet efectiu el pagament, ja que, de forma genèrica, les vendes es fan a nom del prior i del convent del monestir en qüestió, independentment de qui l'acabi.⁵⁴⁵

⁵⁴⁵ Per exemple, el 27 d'octubre de 1469 el prevere Pere Broquetes, arrendador dels fruits de la rectoria de Sant Genís dels Agudells, reconegué que Joan Lledó, prior, i el convent de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron li havien pagat 13 lliures i mitja corresponents a la meitat de la pensió anual que havien de satisfer a Francesc Juli, vicari perpetu d'aquesta rectoria. Com hem dit, el reconeixement es féu de manera genèrica al prior i convent, però això no implica que el prior fes el pagament. El document especifica que el pagament el va fer en metàl·lic el frare procurador, Joan Moner (AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1469, maig, 20–1471, febrer, 22, f. 7r). En altres casos, l'escriptura diu que el prior estava present, com Ramon Joan quan pagà les 16 lliures i mitja del dret de segell de la Cancelleria per la donació de 5.500 sous barcelonesos de pensió anual feta al monestir per Joan I (ADB, *FSJVH*, lligall12, pergamí). Si no hi ha cap dada que indiqui qui ha fet el pagament o que hi estigui present, no el comptarem en l'estadística. Quant als nomenaments d'àrbitres i procuradors, vegeu les taules 12b, 12c, 12f, 12g, 13b, 13c, 13f i 13g.

	Vall d'Hebron		Murtra		Vall d'Hebron + Murtra	
	Prior (≤1460)	Prior (>1460)	Prior (≤1460)	Prior (>1460)	Prior (≤1460)	Prior (>1460)
Àpoca	4/10 (40%)	10/36 (27'8%)	14/17 (82'4%)	1/20 (20%)	18/27 (66'7%)	11/56 (19'6%)
Nomenament d'àrbitres	0/1 (0%)	2/10 (20%)	5/5 (100%)	6/26 (23'1%)	5/6 (83'3%)	8/36 (22'2%)
Nomenament de procuradors	1/7 (14%)	3/12 (25%)	7/13 (53'8%)	10/40 (25%)	8/20 (40%)	13/52 (25%)
Requeriment	3/5 (60%)	0/11 (0%)	1/2 (50%)	2/6 (33'3%)	4/7 (57'1%)	2/17 (11'8%)
Pagament	2/4 (50%)	5/28 (17'9%)	7/19 (36'8%)	3/10 (30'0%)	9/23 (39'1%)	8/38 (21'1%)
Total	10/27 (37'0%)	20/97 (20'6%)	34/56 (60'7%)	22/102 (21'6%)	44/83 (53'0%)	42/199 (21'1%)

Les diferències percentuals són molt acusades, ja que els percentatges de participació directa del prior respecte al total d'instruments es redueix entre la meitat i un terç quan es passa la ratlla de l'any 1460. Aquestes diferències tan significatives no poden ser degudes simplement a l'atzar, sinó al fet que el prior intervenia de manera més directa en afers temporals durant la primera meitat del segle XV que no pas més tard, en què les tasques administratives es concentren en la figura del procurador general. Abans d'això, hem de veure el prior com un frare que també podia fer de procurador, tot fermant èpoques, pagant, nomenant àrbitres i procuradors, etc. No era l'únic, però. A poc a poc, aquestes tasques aniran desapareixent de la seva activitat.

Podem veure com Joan Febrer, essent prior durant el mandat 1434-1437, s'ocupà dels assumptes de Concabella i Gra, possiblement perquè els coneixia molt bé després de la llarga temporada en què el veiem actuar com a procurador. Igualment, el prior Romeu Borrell prengué les regnes de molts assumptes, fins i tot des del punt de vista administratiu, després del trienni de Joan Febrer i fins a 1450 aproximadament, en què comença a aparèixer amb certa regularitat el frare Jaume Planes amb tasques de procurador.

Però fins i tot podem anar més enllà. Hi ha alguns períodes de la segona meitat del segle XV en què la presència de priors en els instruments de les tipologies seleccionades és molt superior a la global, és a dir, que hi ha una presència excessiva del prior en actes jurídics més propis dels procuradors generals. N'hem detectat dos i els podem relacionar amb fets rellevants de la comunitat monàstica.

El primer va tenir lloc a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron durant el segon priorat de Jaume Vidal (novembre de 1492-desembre de 1495). Malgrat que Joan Triter era el procurador general, veiem que el prior apareix en 8 dels 13 instruments de les tipologies seleccionades. Un percentatge, doncs, del 61'5%, que triplica el calculat per a tot el període 1460-1500. Aquests resultats són totalment coherents amb l'advertiment del capítol general de 1495, en què es demanava a Jaume Vidal que reduís les sortides, circumstància que devia resultar determinant perquè no es permetés que fos reelegit.⁵⁴⁶ Els priors de la Vall d'Hebron en devien prendre bona nota perquè els percentatges caigueren a un 10% (3 de 30) des d'aleshores fins a l'any 1500. Es pot copsar el protagonisme del prior en tot el referent a la compra de béns i serveis per a la comunitat a la darrera dècada del segle a la taula 25a.

⁵⁴⁶ Actas, vol. 2, f. 124v.

El segon és a Sant Jeroni de la Murtra entre 1469 i 1472, és a dir, durant el priorat de Jaume Tàpies i el primer any del mandat de Pere Febrer. De 19 instruments amb les tipologies seleccionades, n'hi ha 13 (68'4%) que tenen com a actor principal el prior i només 6 en què intervé el procurador, aleshores Benet Santjoan. La diferència encara seria més gran si consideréssim dos instruments que féu el vicari, Pere Febrer, en absència del prior. Aquest percentatge tan elevat, gairebé tres vegades superior a la mitjana de tot el període, correspon exactament als anys posteriors a la destitució del prior Joan Say i la consegüent prohibició que el nou prior fos un dels professors de la Murtra. A més, és interessant fer notar que tant el nou prior, Jaume Tàpies, que procedia de la Vall Hebron, com Pere Febrer reberen poders de procuració general per part del capítol conventual (M18 i M27), un fet que hem de considerar gens habitual. Els capítols no atorgarien més els poders als priors, sinó directament als procuradors generals.

Malauradament, no sabem la causa de la destitució de Joan Say i, per tant, ens movem en el terreny de les hipòtesis, però tot apunta que es va voler que el nou prior, Jaume Tàpies, disposés de tots els poders de representació de la comunitat, possiblement per tenir-ne un millor control i seguir les directrius dels visitadors de l'orde, aquells que van cessar i exiliar Joan Say. El mateix dia que el capítol atorgà tots els poders a Jaume Tàpies, aquest delegava els poders en Benet Santjoan i acte seguit nomenà procurador substituït Antoni Olzinelles. Aquesta manera de procedir no era l'habitual. Els poders dels procuradors generals emanaven directament del capítol. El més probable, doncs, és que no es permetés que el capítol escollís el procurador. A més, el prior va intervenir de forma més directa en els afers de la comunitat i no creiem que fos aliè a això els seus llargs desplaçaments a Saragossa, Mallorca i l'Urgell. No és estrany, doncs, que el 14 d'octubre de 1471 cedís els seus poders com a marmessor de Beatriu, que havia estat muller del cavaller Baltasar de Màrgens, al frare Benet Santjoan perquè, tal com diu el document, *intendere seu vaccare non possunt*.⁵⁴⁷ La situació es va repetir al cap de tres anys. El capítol va atorgar poders al nou prior, Pere Febrer, i al cap d'uns dies els va delegar en Benet Santjoan. Durant l'any 1472 el prior encara va protagonitzar molts instruments, però el 1473 la situació es va normalitzar i fou ja el procurador general qui apareix a la majoria d'instruments.

Per tant, els dos casos que a partir de 1460 se surten de la norma tenen una explicació en assumptes disciplinaris de les dues comunitats. Si descomptéssim aquests dos períodes, el percentatge de participació dels priors en els instruments de les tipologies seleccionades cauria fins a un 14'1%, que seria el valor aproximat per a la situació que podríem considerar normal en el període 1460-1500.

Per tant, considerem que al volts de 1460 hi hagué un canvi organitzatiu important als dos monestirs jerònims que va consistir en delegar la gestió dels afers temporals a un frare sota el càrrec de procurador general. A partir d'aleshores la presència dels priors en assumptes temporals baixà significativament, si descomptem períodes excepcionals. Aquest canvi venia motivat per l'orde, a qui veiem destituint priors en aquells anys i reprimint les sortides del prior Jaume Vidal a final de segle.

En quin tipus d'actes intervingueren majoritàriament els priors dels dos monestirs en situacions de normalitat, és a dir, exceptuant els períodes de 1492-1495 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i 1469-1472 a Sant Jeroni de la Murtra? Un és l'autorització que donava el prior per actes en què els religiosos actuaven a títol individual en afers que no afectaven la comunitat. N'hem localitzat cinc, tots posteriors a 1460. N'hi ha dos en què dos religiosos autoritzaren

⁵⁴⁷ AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 10r-10v.

sengles persones a reclamar i exigir béns seus,⁵⁴⁸ altres dos en què foren els frares els que reberen encàrrecs de l'exterior⁵⁴⁹ i un tercer en què un frare participava, juntament amb els seus familiars, en el nomenament d'àrbitres per dirimir una qüestió relacionada amb l'heretat del seu pare.⁵⁵⁰

També és el prior el que accepta les donacions de novicis i particulars quan els instruments es fan en el cenobi: a la Vall d'Hebron Joan Moner acceptà els censals morts donats pel novici Jaume Gerard de Palou (28.01.1479)⁵⁵¹ i Joan Vidal les 60 lliures ofertes pel novici Francesc Jasso (19.05.1493),⁵⁵² mentre que a la Murtra Reginald Ende acceptà la del cavaller Joan de la Geltrú (19.07.1457, doc. 40), Jaume Planes la del novici Jaume Negrell (03.08.1459)⁵⁵³ i la del pastor Joan de Navarra (17.08.1460),⁵⁵⁴ Pere Febrer la del mestre de cases navarrès Pedro Ximénez (14.03.1472)⁵⁵⁵ i Benet Santjoan les dels novicis Benet Rosseta i Lluís Piquer, ambdues del 17 de maig de 1479.⁵⁵⁶ Quant a les que es fan a Barcelona, totes les que accepten els priors de la Murtra estan datades entre final de 1468 i inici de 1473, justament els anys en què hem detectat un comportament irregular.⁵⁵⁷ En canvi, els priors de la Vall d'Hebron acceptaren donacions fetes a Barcelona. Ramon Joan, en qualitat de comissari apostòlic per a la fundació de Sant Jeroni de

⁵⁴⁸ El frare Guillem Andreu, de Sant Jeroni de la Murtra, el 28 d'abril de 1461 va autoritzar Gregori Serra, mercader habitant a Menorca, a reclamar i exigir els béns que tenia abans d'entrar en el monestir i que va donar en comanda al mercader menorquí Bernat Ferrer. El prior en donà el consentiment explícit (AHPB, Antoni VINYES, *XLIII manuale comune*, 1460, octubre, 3 – 1461, setembre, 9, f. 67v-68r). D'altra banda, el 28 d'abril de 1495 el donat Bartomeu Romich, de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, va encarregar a Miquel Boscàs, de Sant Cristòfor de Castanya, que cobrés i exigís el que li corresponia de l'herència paterna. Comptava amb el consentiment del prior, Jaume Vidal (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1494, febrer, 13 – 1495, juny, 10, f. 91v).

⁵⁴⁹ El mercader barceloní Galceran Piquer va autoritzar el 27 d'octubre de 1495 el seu germà, el frare Baltasar Piquer, aleshores conventual a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, a cobrar i exigir la seva part de la pensió de 70 sous d'un censal mort. El prior, Jaume Vidal, en va donar el consentiment (AHPB, Pere TRITER, *Manuale quintum decimum contractuum*, 1495, octubre, 10 – 1495, gener, 28, f. 60v). Un parell d'anys més tard, el 10 d'octubre de 1497, fou el notari barceloní Narcís Gerard Gili, el qui va autoritzar el frare Francesc Ferrer, procurador general de la Vall d'Hebron, a reclamar i exigir les 40 lliures que li havia de pagar el cavaller domiciliat a Cervera Jordi Miquel Eimeric. El prior, Joan Moner, va autoritzar l'encàrrec (AHPB, Pere TRITER, *Manuale contractuum decimum nonum*, 1497, setembre, 27 – 1498, març, 5, f. 25v-26v).

⁵⁵⁰ El primer d'agost de 1486 Joan Felíu, frare procurador de Sant Jeroni de la Murtra, d'una banda, i familiars del difunt Pere Jaume, inclòs el frare Bernardí Jaume, de l'altra, van nomenar àrbitres Ferrer Nicolau de Gualbes i Joan Maurici de Ribes, canonges de la seu de Barcelona. Bernardí Jaume actuava amb el consentiment del prior, Benet Santjoan (taula 13g).

⁵⁵¹ AHPB, Bartomeu REQUESENS, *Manuale instrumentorum vicesimum quartum numeratum sive computatum*, 1478, setembre, 21 – 1479, novembre, 29, s. f.

⁵⁵² AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1492, desembre, 31 – 1494, febrer, 9, f. 25v-26r.

⁵⁵³ AHPB, Antoni VINYES, *XXXI manuale comune*, 1458, juliol, 3 – 1459, abril, 28, f. 14r-15r.

⁵⁵⁴ AHPB, Antoni VINYES, *XLIII manuale comune*, 1460, febrer, 6 – 1460, octubre, 3, s. f.

⁵⁵⁵ AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 81v.

⁵⁵⁶ AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s. f.

⁵⁵⁷ Joan Say acceptà la donació que Eulàlia, muller del causídic barceloní Pere Francesc, féu d'unes cases al carrer d'en Cuch (AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1468, juny, 8 – 1469, desembre, 7, f. 20v-21v, 04.10.1468), Jaume Tàpies donà el consentiment a la donació d'un censal mort sobre el General de Catalunya per part del frare Francesc Vic (AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1468, juny, 8 – 1469, desembre, 7, f. 45r-45v, 08.02.1469) i de quatre setenes parts d'un censal que donà Damiana, vídua del notari valencià Joan Aguilar (f. 54r, 18.03.1469), Pere Febrer de tots els béns del doctor en lleis Pere Cerdà (doc. 59) i d'un censal mort donat pel mercader barceloní Pere de Casafanra (f. 90v, 29.04.1473).

la Montolivet, va acceptar la donació inclosa en l'acte de dotàlia d'aquest monestir jerònim.⁵⁵⁸ El prior Joan Moner va acceptar la donació d'un censal mort arran d'una permuta (15.11.1487),⁵⁵⁹ Jaume Vidal féu el mateix amb els 42 sous donats per l'esparter barceloní Miquel Gilabert (30.08.1490)⁵⁶⁰ i, finalment, Joan Moner acceptà 10 lliures donades per Joan Lledó, vicari de Santa Maria del Mar (30.05.1496),⁵⁶¹ i de la valuosa donació de Florença, vídua de Rafael Cavaller (08.10.1496).⁵⁶² Tanmateix, són minoria respecte a les que feren els procuradors generals que, d'altra banda, no les fermaren mai en el cenobi.

Els priors també foren els encarregats de prendre possessió dels béns comprats pel monestir, amb poques excepcions.⁵⁶³ A Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, el prior Jaume Yáñez va prendre possessió del mas Coll (10.05.1395)⁵⁶⁴ i de la rectoria de Sant Genís dels Agudells (20.03.1399),⁵⁶⁵ el prior Ramon Joan, de Concabella i Gra (15.10.1411)⁵⁶⁶ i de la casa Descortei, seu de Sant Jeroni de Montolivet (10.10.1413),⁵⁶⁷ i Joan Moner, de la casa Salzet de Sant Iscle de Vallalta (17.10.1496) i d'unes cases de la donada Florença Cavaller a Barcelona.⁵⁶⁸ Quant a Sant Jeroni de la Murtra, fou el prior Joan Tomàs el que prengué possessió de la casa de la Murtra (24.10.1416),⁵⁶⁹ el també prior Joan Febrer d'un censal mort de 130 sous de pensió,⁵⁷⁰ Joan Say d'un cens de 7 morabatins (05.02.1468),⁵⁷¹ Jaume Tàpies del domini alodial de masos propers al monestirs (05.12.1469)⁵⁷² i Pere Febrer del mas Montoliver de Badalona (28.03.1472).⁵⁷³ Hem d'interpretar aquesta funció com la de la màxima representació de la comunitat en actes amb un marcat caràcter protocol·lari.

Tot i que hem vist la intervenció dels capítols conventuals en l'aprovació de pactes sobre la construcció d'alguna part del monestir, aquest fou un terreny que es reservà el prior en moltes

⁵⁵⁸ Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau...*, p. 184.

⁵⁵⁹ AHPB, Pere TRITER, *Manuale comune contractuum numero sextum*, 1487, juny, 1 – 1488, juliol, 11, s. f.

⁵⁶⁰ AHPB, Pere TRITER, *Manuale contractuum nonum numero*, 1490, abril, 30 – 1491, març, 12, s. f.

⁵⁶¹ AHPB, Pere TRITER, *Manuale sextum decimum contractuum*, 1496, gener, 21 – 1496, agost, 8, f. 60v-61r.

⁵⁶² AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1496, agost, 17 – 1497, setembre, 22, s. f.

⁵⁶³ Només hem documentat dos casos en què el que intervingué no fou el prior, sinó el procurador. Joan Boïl va prendre possessió de 66 lliures de renda sobre la ciutat i regne de Mallorca procedents de l'heretat de Bertran Nicolau. En aquest cas, té força lògica que així fos perquè el prior, Ramon Joan, era alhora marmessor i, per tant, actuava com a donador d'aquest censal (ADB, *PSJVH*, carpeta 1, 23.02.1434). Francesc Vic, de la Murtra, va prendre possessió d'un censal mort que li assignà un procurador de l'Hospital de Sant Sever de Barcelona (AHPB, Dalmau GINEBRET, *Vicesimum tertium manuale*, 1489, maig, 18 – 1490, febrer, 16, s. f., 11.07.1489).

⁵⁶⁴ ADB, *PSJVH*, carpeta 3.

⁵⁶⁵ ADB, *FSJV*, lligall 25, pergami.

⁵⁶⁶ ACA, *MH*, vol. 3753, f. 12v-15r.

⁵⁶⁷ ACA, *MH*, vol. 3753, f. 3r.

⁵⁶⁸ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1496, agost, 17 – 1497, setembre, 22, s. f.

⁵⁶⁹ ACA, *MH*, vol. 3833, f. 26r-27r.

⁵⁷⁰ AHPB, Antoni VINYES, *Decimum manuale*, 1436, gener, 10 – 1436, juliol, 10, s. f.

⁵⁷¹ AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1464, setembre, 5 – 1468, maig, 20, s. f.

⁵⁷² AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum manuale comune*, 1469, desembre, 7 – 1471, agost, 9, s. f. Jaume Tàpies va prendre possessió, com a senyor eminent, dels masos Nadal, Berga, Tàpies, Rovira i Canyet el 5 de desembre de 1469 i dels masos Oliver, Arenys i Closa l'endemà.

⁵⁷³ AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 28v-29r.

ocasions –sempre a Sant Jeroni de la Murtra. Es pot comprovar a les taules 25a i 25b: a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron des de 1489 els priors contractaren directament la construcció d'un forn de calç, un orgue, una creu d'argent, retaules, canelobres i bancals, mentre que a la Murtra s'encarregaren de la construcció de trams del claustre, d'un passatge, d'unes canelobres i, ja en el segle XVI, del sortidor central del claustre.⁵⁷⁴

Una altra font sobre les activitats dels priors són els encàrrecs rebuts. En total n'hem localitzat 24, la majoria de les quals, 16 (66'7%), procedeix del capítol conventual, tal com es pot comprovar a les taules 12a, 12b, 12c, 12d, 12e, 12f, 13a, 13b, 13c, 13d, 13e i 13f.⁵⁷⁵ Quant als 8 restants, estan estretament relacionats amb els afers dels respectius monestirs. Si Narcís Gerard Gili, un dels notaris amb qui treballaven habitualment els jerònims de la Vall d'Hebron, autoritzà el prior a reclamar-ne deutes, ben podria ser que fos una manera indirecta de cobrar-li serveis. I, encara que en realitat no formaven part de la comunitat, les procures fetes per Francesc Vic, que aleshores era beneficiat de la seu de Barcelona, però que acabà professant a Sant Jeroni de la Murtra, i de Francesc Jasso, novici de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, eren de persones amb una vinculació estretíssima amb la comunitat. Igualment ho fou la de Joan de Santjoan al seu oncle Benet Santjoan, prior de la Murtra. No cal dir tampoc que si Bertran Nicolau va autoritzar el prior Ramon Joan a prendre possessió de Concabella i Gra era perquè els volia destinar com a béns dotals d'un nou monestir jerònim. Les que reberen de Nicolau Vicenç i Bartomeua Estany eren una forma d'ajudar econòmicament el monestir, tot permetent-li que es quedés deutes que tenien amb tercers.

Per tant, a partir dels documents localitzats, es conclou que l'activitat dels priors es va centrar en els assumptes propis dels seus respectius monestirs en la línia del que hem vist del prior Romeu Borrell a mitjan segle XV en les seves estades a Concabella. Potser l'únic que va sortir d'aquesta norma fou Ramon Joan durant el llarg període que actuà a les ordres de la reina lloctinent Maria. No podem descartar, però, que s'haguessin dedicat a altres assumptes temporals no directament relacionats amb el monestir, ja que hem buscat la documentació en els protocols dels notaris que treballaven habitualment amb la comunitat. Possiblement aquests rastres es trobarien, d'existir, en els manuals i llibres d'altres notaris.

Gairebé la meitat d'aquests encàrrecs consistien a reclamar deutes o recuperar béns, en alguns dels quals es demanava al prior que fes intervenir l'autoritat reial. Si a això li sumem aquells que tenen per objecte els drets senyorials que la Murtra tenia sobre Concabella, Aguiló i Puigverd –prendre'n possessió, revocar-ne nomenaments del procurador general, vendre- i una torre de Saragossa que Joan de Mur va llegar a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, podem apreciar que la gran majoria dels poders que s'atorgaven als priors eren per defensar els interessos econòmics de la comunitat, que havien de comportar força maldecaps quan els deutors no feien front als seus compromisos. Per arrodonir-ho, els altres tenien per objecte la gestió de tres importants llegats, els de Bartomeu Coloma, Joan Ginebret i Beatriu, mare de l'infant Enric d'Aragó.

Finalment, també hem pogut documentar el grau de compliment d'una de les obligacions constitucionals dels priors, que era l'assistència als capítols generals que se celebraven cada tres

⁵⁷⁴ Va fermar amb el procurador general, Pere Benejam, el 4 de gener de 1502 (AHPB, Bartomeu SUMES, *Manual*, 1501, novembre, 17 – 1502, juny, 23, s. f.).

⁵⁷⁵ No comptem les dues procures de substitució atorgades als priors per parts dels procuradors generals de Sant Jeroni de la Murtra perquè tenen un caràcter general.

anys al monestir de San Bartolomé de Lupiana, prop de Guadalajara.⁵⁷⁶ Hem buidat aquesta informació a la taula 14. S'hi pot comprovar fàcilment que durant els primers cinquanta anys des de la constitució de l'orde i, per tant, de la celebració dels capítols generals, l'assistència dels priors de la Murtra i de la Vall d'Hebron fou irregular. Dels 16 primers capítols generals, que ocupen el període 1415-1462, els priors de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron o algun frare del monestir en representació seva hi van assistir a 12 (75%). A Sant Jeroni de la Murtra foren tan sols 8 (50%), la qual cosa dóna un percentatge global d'assistència d'un 62'5%. Dubtem, doncs, que l'assistència fos obligatòria, almenys al principi de l'orde i per als dos monestirs catalans, que eren els més allunyats del lloc on se celebrava el conclave dels jerònims. Romeu Borrell fou especialment reticent a fer el llarg viatge, ja que tan sols consta una assistència personal en el capítol general en els deu mandats com a prior de la Murtra.

La situació començà a canviar a la dècada de 1460. Tot i que els priors no hi pogueren assistir a causa de la situació bèl·lica a Catalunya, el capítol reprengué els dos monestirs catalans per no enviar-hi ningú (Talet, p. 198). Un cop finalitzada la guerra, es va produir un canvi de comportament. Si bé a vegades el prior no hi assistí personalment, sempre hi envià un representant, encara que fos d'un altre monestir jerònim. Per tant, es tingué cura de buscar substituïts. Abans de 1460 de vegades tan sols s'excusaven o, simplement, no deien res. Un nou indicatiu, doncs, dels canvis en l'activitat del prior al voltant d'aquestes dates i que se suma a la seva menor intervenció des d'aleshores en els assumptes temporals de la comunitat. Tot plegat apunta a una major intervenció de l'orde per limitar la relativa llibertat amb què havien actuat fins aleshores.

El vicari

El vicari era el segon càrrec electiu del monestir i existia des del naixement de l'orde. Tenia la funció específica de substituir el prior quan estava absent del monestir, circumstància que, com hem vist, no era excepcional, i també ser la màxima autoritat en període de priorat vacant, inclòs l'electoral. No podia, però, prendre decisions en assumptes rellevants o en sentit contrari de les que prenia el prior. No és estrany, doncs, que en els primers capítols conventuals se'l designi com a sotsprior (V3, V4 i M4), designació que trobem en documentació interna del monestir a la dècada de 1430.⁵⁷⁷ És en aquesta funció bàsica de substitució del prior que trobem majoritàriament el vicari en la documentació. Com hem comentat arran de les absències dels priors en els capítols conventuals (M12, M13, M15, M23, M24, M25, M26, M30, V41), en aquestes circumstàncies el vicari presidí el capítol conventual. També ho feia si el priorat estava vacant, tal com va passar en les reunions M36 i M97. També hem vist que a causa de les llargues absències del prior Ramon Joan, el vicari, aleshores Joan Boïl, va rebre la professió d'Antoni Tritós.

Durant les dècades de 1460 i 1470 els capítols generals van prescriure que el vicari no sortís del monestir quan el prior no hi era, a menys que fos absolutament necessari, i també li van assignar la responsabilitat de la continuïtat i correcte seguiment de l'ofici en el cor: *se manda que los vicarios, dexadas todas las demás ocupaciones que les puedan impedir, aunque sean*

⁵⁷⁶ Cada uno de los priores de los monesterios de nuestra orden venga personalmente, con un procurador de su convento, a la celebración del capítulo general (Constituciones..., 1613, p. 6-7).

⁵⁷⁷ Ítem dimarts a VIII de marts rebí de la caxe, presents lo prior e sotsprior e frare Iohan Thomàs e frare Andreu, D sous (ACA, MH, vol. 2527, s. f.).

*confessiones de seculares, assistan en el coro a todo el oficio divino y estudie en las ceremonias del y continúen la comunidad, pues es esse su oficio.*⁵⁷⁸ En aquesta línia, les poques tasques que li assignen els costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron fan referència al culte, com la de distribuir les misses d'obligació entre els religiosos del monestir.⁵⁷⁹

No hem trobat rastres documentals per comprovar si el vicari va exercir aquesta funció de tutela sobre el culte, però sí que es pot verificar que es va moure molt poc del terme del monestir i que les seves aparicions en qüestions temporals, a banda del consell que pogués donar al prior, tant per ser la seva mà dreta com per formar part del grup de diputats, van ser escasses i la gran majoria d'aquestes poques aparicions es concentra en determinats períodes que, per alguna raó o altra, presenten alguna anomalia en el funcionament del monestir.

En primer lloc, els vicaris estigueren presents en tots els capítols conventuals dels quals tenim la llista de frares assistents. No en van faltar a cap. Tampoc no consta que Bernat Savall (1449-1452) ni Joan Febrer (1452-1455) fessin estades a Concabella. Sí que les féu Reginald Ende mentre fou vicari (1455-1456), però, de fet, ja venia acompanyant amb assiduitat el prior en els afers de Concabella des de 1452, per la qual cosa en devia ser un bon coneixedor. El cronista afirma que Jaume Planes, essent vicari, va estar nou mesos seguits a Concabella amb el frare Miquel Piquer. Atès l'any de l'anotació, 1464, el cronista ho atribuï al conflicte bèl·lic (Talet, p. 188). Nosaltres podem afegir, com a segon atenuant, que la comunitat va patir aleshores una disminució dràstica de la seva població ordenada. A més, les ordres que restringien la sortida dels vicaris començaren aleshores.

A les anotacions del fragment del llibre de despeses del procurador de Barcelona tan sols consta un desplaçament del vicari, aleshores Benet Rosseta, acompanyat de Jaume Segurioles, per encàrrec del prior, per fer un pagament a un ignot mestre Pere, amb data 11 de juny de 1484.⁵⁸⁰ Un desplaçament molt curt, possiblement a Barcelona, mentre que en aquelles dates altres religiosos anaven fins a Girona, Tarragona i Escaladei. Apareix, poques vegades, en l'esborrany dels comptes del cellerer, la qual cosa indica que es devia immiscir poc en assumptes econòmics.⁵⁸¹

A més, les poques actuacions en què apareix el vicari a la documentació notarial queden justificades per aquesta funció subalterna respecte al prior. Anem a analitzar-les una a una. La primera és del vicari Joan Boil, que va autoritzar Ramon Baró, àlies Cerveró, draper de Lleida, a cobrar les cenes d'absències sobre les dues cases hospitaleres d'aquesta ciutat (taula 12d). La raó va ser l'absència del prior, Ramon Joan, que estava fora del monestir fent gestions per a la reina Illoctinent Maria.

Uns anys més tard hi hagué un protagonisme excepcional del vicari de la Vall d'Hebron, Jaume Tàpies, durant el priorat de Jaume Martorell (1457-1459): fou autoritzat pel capítol a

⁵⁷⁸ *Constituciones...*, 1613, p. 46.

⁵⁷⁹ BC, ms. 315, f. 6v-7r.

⁵⁸⁰ Carles DÍAZ MARTÍ, «Un fragment del llibre... », p. 47.

⁵⁸¹ En un apunt de 1444, referit a Pere Martí, rector de Santa Perpètua de Mogoda i benefactor del monestir, donà a lo vicari o per ell en Johan Ros XXXIII sous, i, més endavant, el 1446, li donà lo vicari, dech-los yo, LXXXVIII sous. En altres apunts, de difícil datació, el vicari prestà diners: *ítem me deu en Pere Ramon Soler, que li prestà lo vicari XXII sous; ítem me deu madona Anthònia, que li donà lo vicari per comprar III sous II; ítem me deu madona Farregenal, los quals li prestaren lo prior e lo vicari XLI sous VI; ítem me deu lo vicari de què no poch donar comta XXXXII sous VII; ítem me deu lo farrer dels mulx que li prestà lo vicari, XXII sous* (ACA, MH, vol. 4132, s. f.).

negociar un acord amb el vicari de Sant Genís dels Agudells (14.03.1457), pel qual va nomenar àrbitres i va donar poders als frare Miquel Medina perquè en confirmés la sentència. També l'autoritzaren a reclamar qualsevol tipus de deute, per la qual cosa va nomenar un procurador - Miquel Sesmeró, mercader tortosí- per exigir i rebre la renda de 180 lliures sobre la lleuda de Tortosa (taules 12a, 12c). És tan gran el contrast de l'activitat del vicari respecte a la del prior, de qui no hem localitzat cap actuació individual a la documentació notarial, que pensem que es devia tractar d'una situació extraordinària que impossibilitava el prior dur a terme les seves funcions amb normalitat. De fet, Jaume Tàpies actuà també amb poders de procurador general i ja vam arribar a la conclusió que el mandat de Jaume Martorell (EV21) havia acabat abans dels tres anys reglamentaris. Potser problemes de salut li impediéren sortir del cenobi. Això explicaria que continués com a vicari en el trienni següent.

El primer cas que trobem a Sant Jeroni de la Murtra és de Joan Febrer que, qualificat en el document de sotsprior, féu dos pagaments per cancel·lar un censal mort que la comunitat havia venut per poder pagar el preu de la casa de la Murtra l'octubre de 1416: 20.000 sous barcelonesos a Gilabert de Malla i Gabriel Forest, notaris de Barcelona (24.11.1416), i 18.500 més al mercader barceloní Miquel de Roda (05.12.1416).⁵⁸² Malgrat que no es tracti d'operacions pròpies d'un vicari, és del tot normal si es té present que aleshores tan sols hi havia quatre frares ordenats a la comunitat. Els dos següents són sengles autoritzacions per a qüestions particulars de frares que, com hem vist, sempre donava el prior. Però ho feren els vicaris perquè aleshores els priors estaven absents. Joan Febrer, en qualitat de *presidens*, donà el consentiment al frare Guillem Andreu perquè autoritzés el mercader tortosí Esteve Castelló a exigir i cobrar els 40 florins que li devia Guillem Lombart, barquer de Mequinensa (08.06.1442).⁵⁸³ I el vicari Bernat Savall féu el mateix quan el novici Jaume Negrell va encarregar al frare Jaume Julià que reclamés tots els béns que li pertocaven, en acte que va tenir lloc al monestir el 4 de juny de 1458.⁵⁸⁴ En ambdós casos els documents expliciten que els priors estaven absents.

Una dècada llarga més tard tornem a trobar un període de protagonisme del vicari de la Murtra, que es justifica pel fet que el prior Jaume Tàpies estigué absent molt temps del cenobi badaloní al final del seu mandat, com ja hem pogut comprovar. No és estrany, doncs, que el seu vicari, Pere Febrer, fes un seguit d'actuacions més pròpies d'un prior: acceptar el contracte de donació de Rafael Osona (11.09.1470, doc. 54), acceptar un pacte per extreure pedra calcària amb un pagès de Badalona (18.10.1470)⁵⁸⁵ i nomenar àrbitres amb Bernat Gili, de Ripollet, arran d'un conflicte per un censal mort (26.10.1470, taula 13g). En els dos primers instruments s'especifica que el prior estava absent i, encara que el tercer no ho digui, hi ha tan pocs dies de diferència amb l'anterior que considerem molt probable que encara estigués lluny del monestir. A més, significativament, en aquest darrer el vicari va actuar amb el procurador general, Benet Santjoan. Poc abans, el 18 d'octubre de 1469, havia rebut l'encàrrec directament del prior de reclamar deutes al General d'Aragó (taula 13b). Ja a final de segle, el vicari Joan Feliu va rebre el compromís del pare barceloní Pere Llavaneres a pagar 55 sous quan rebés la pensió de més de 31 lliures sobre Menorca. La seva actuació queda completament justificada si tenim present que

⁵⁸² El document original fou escripturat pel notari Francesc de Casesnoves. N'hi ha dues còpies a ACA, MH, lligall 107, s. f. i ACA, MH, vol. 3833, f. 29r-31r.

⁵⁸³ AHPB, Antoni VINYES, *Decimum nonum manuale comune*, 1441, desembre, 19 – 1442, juliol, 18, s. f.

⁵⁸⁴ AHPB, Antoni VINYES, *XXXX manuale comune*, 1457, juny, 18 – 1458, juliol, 3, f. 91r-91v.

⁵⁸⁵ Carles DÍAZ MARTÍ, «Pedra calcària badalonina per a Sant Jeroni de la Murtra», p. 25-40.

el dia de l'instrument, el 19 de setembre de 1491, el priorat estava vacant després de la mort, deu dies abans, del prior Benet Santjoan.⁵⁸⁶ L'elecció següent no es va fer fins al 19 d'octubre.

A banda d'aquestes actuacions justificades per l'absència dels priors, hi ha dos períodes en què es concentra la resta d'intervencions de vicaris en assumptes temporals sense que hi hagi aparentment una justificació. El primer, força sorprenent, és de Joan Say, qualificat en els documents alhora de vicari i procurador, protagonista d'actes més propis del procurador general, que aleshores era el frare Pere Febrer, que no pas del vicari. Per ordre cronològic són la presentació a l'abat de Sant Cugat del Vallès d'unes butlles amb privilegis d'exempció a favor dels jerònims (15.02.1465),⁵⁸⁷ la intimació al carnisser i ciutadà barceloní Jaume Ferrer, habitant a Badalona, que Jaume Cortit havia cedit al monestir el deute de 14 lliures que hi tenia contret (26.04.1465)⁵⁸⁸ i l'acceptació de la donació de dos censals morts que Francesca, vídua de l'apotecari barceloní Bernat Santjoan i mare del frare Benet Santjoan, féu al monestir (27.09.1466).⁵⁸⁹ Es podria adduir que el prior, Jaume Planes, era vicari general de la Corona d'Aragó o que la seva edat avançada –de fet, va morir aquell any- li impedia complir les seves funcions. Així ho hem dit per a Jaume Tàpies a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron una dècada abans. Però mentre Jaume Tàpies feia tasques més pròpies d'un prior –nomenar àrbitres i procuradors, negociar amb tercers-, les actuacions de Joan Say, com hem comentat, són més properes a les d'un procurador. Per tal de justificar-les en un cas força clar d'usurpació de funcions, podem fer la hipòtesi que siguin un primer signe de divisió o enfrontament en la comunitat que va portar dos anys més tard a la destitució i exili de Joan Say. De fet, com ja hem analitzat en l'apartat dedicat al prior, durant els dos anys següents que estigué al capdavant de la comunitat, Joan Say va acaparar els afers temporals de la Murtra.

La segona concentració de documents protagonitzats pel vicari és de l'any 1477, el darrer del priorat de Miquel Piquer, essent vicari Benet Santjoan.⁵⁹⁰ El 17 de febrer va fer capítols amb l'argenter Berenguer Palau per a la construcció d'una custòdia d'argent per al monestir –va actuar com a procurador substituït del procurador general, que no del capítol conventual- (taula 25b), va donar possessió del feu de Concabella a Rodrigo de Bobadilla i a Violant de Cabrera (23.10.1477)⁵⁹¹ després d'haver-ne estat autoritzat pel capítol conventual celebrat la setmana anterior (M49) i féu llegir una butlla que contenia privilegis apostòlics a favors dels jerònims a Joan Ribes, abat del monestir de la Real i ardiaca de la seu de Lleida (20.12.1477).⁵⁹² No tenim cap indici per donar explicació a aquest protagonisme del vicari, sobretot si tenim en compte que el procurador general, Joan Feliu, va estar actuant amb normalitat durant tot el trienni. No sembla que fos el resultat, com el cas anterior, d'una situació conflictiva perquè els tres oficials més importants –prior, vicari i procurador- van continuar el trienni següent amb l'únic canvi que Benet Santjoan fou el prior i Miquel Piquer el vicari. Potser el més versemblant sigui algun contratemps del prior o un excés de feina a causa de la venda de Concabella.

⁵⁸⁶ AHPB, Guillem JORDÀ, *Tricesimum secundum manuale*, 1491, setembre, 2 – 1492, abril, 5, s. f.

⁵⁸⁷ AHPB, Antoni VINYES, *XLVII manuale [comune]*, 1464, juny, 5 – 1466, agost, 30, s. f.

⁵⁸⁸ AHPB, Antoni VINYES, *XLVII manuale [comune]*, 1464, juny, 5 – 1466, agost, 30, s. f.

⁵⁸⁹ AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1464, setembre, 5 – 1468, maig, 20, s. f.

⁵⁹⁰ Anteriorment, el vicari i el procurador van rebre conjuntament autorització del pagès Guillem Rius per reclamar diners (vegeu llista 6d) i poc després va actuar com a marmessor de la seva parenta Beatriu Tallant (ACA, MH, vol. 2489, s. f.).

⁵⁹¹ AHPB, Antoni VINYES, *LXVII liber comunis*, 1476, març, 26 – 1478, desembre, 11, s. f.

⁵⁹² AHPB, Antoni VINYES, *L quartum manuale comune*, 1476, febrer, 13 – 1478, març, 17, f. 84v-85r.

En general, però, amb l'excepció d'alguns períodes, els vicaris jerònims tingueren un paper irrellevant respecte als assumptes temporals. Si a això li sumem la seva permanència gairebé contínua en els respectius cenobis, arribem a la conclusió que devien estar sobretot centrats en el culte, que és el que l'orde esperava d'ells.

La gestió

El procurador general

Com hem comentat, aquest càrrec es consolidà passada la meitat del segle XV, dedicat a la gestió –que no a la decisió– dels afers temporals. Si fins aleshores alguns frares, amb poders de procuradors, es feien càrrec d'alguns d'aquests assumptes, tots els indicis apunten que fou al voltant de 1460 que el càrrec va esdevenir electiu. En aquest sentit, hem pogut comprovar com a partir d'aquest any el procurador general va protagonitzar la majoria dels instruments notariaus, relegant el prior a un paper secundari, possiblement arran de la intervenció de l'orde, que preferia que el càrrec principal es dediqués als assumptes espirituals i disciplinaris i molt menys als temporals.

Ben poca cosa en diuen les constitucions jerònimes, a banda d'un genèric *reciba e rija fielmente los bienes temporales*.⁵⁹³ Són molt interessants els comentaris que dedica el cronista de la Murtra al que considera un dels oficis més durs, *que notablement distrau, y més als que no tenen ben radicats y fundats los fonaments de la virtut y religió* i que, com a conseqüència, només haurien d'exercir frares amb més de quinze anys d'hàbit (Talet, p. 198, 430, 581). Els costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron donen molta informació de les funcions i obligacions d'aquest càrrec. Tot i que són de final del segle XVI, no devien diferir molt de les que venia desenvolupant a la centúria anterior. Era l'encarregat del cobrament de les rendes i de la compra de tot el necessari per al monestir. Les cases de Barcelona i les mules quedaven sota la seva responsabilitat. També el contracte de mossos d'esperó (*mossos de espuelas* en el document). Cada setmana, dijous al vespre o divendres al matí, havia de pujar al cenobi des de Barcelona, així com al vespre de les festes de guardar i a la vigília de les festes principals. Havia de donar tot el que havia cobrat aquella setmana a la caixa, en presència dels dos caixers, i havia d'informar de qualsevol acte rellevant per al monestir (venda, donació, testament, etc.) a l'arxiver, tot especificant dia i notari de l'escriptura. Altres disposicions incidien en aspectes disciplinaris, com la prohibició de dinar o sopar fora de les cases de Barcelona si no comptava amb el visitplau del prior, a excepció de cases de parents de frares o de benefactors, i no deixar hostatjar-hi ningú que no fos frare de l'orde.⁵⁹⁴

Què ens diu la documentació consultada del segle XV? La que reflecteix millor l'activitat ordinària és el llibre de despeses del procurador general, del qual es conserva un fragment que correspon a 95 dies intermitents –del 13 de desembre de 1483 al primer de febrer de 1484, del 5 al 24 d'abril de 1484 i del 6 al 29 de juny de 1484– i que conté 168 apunts de despeses molt variades de compra de béns i serveis,⁵⁹⁵ que era una de les funcions bàsiques del procurador general. Les hem inclòs en el quadre següent, tot agrupant-les en quatre categories diferents.⁵⁹⁶

⁵⁹³ *Constituciones...*, 1613, p. 70-71.

⁵⁹⁴ BC, ms. 315, f. 16v-18r.

⁵⁹⁵ Transcrit a Carles DÍAZ MARTÍ, «Un fragment del llibre de despeses...», p. 33-51. Si no es diu el contrari, seguim aquest treball.

⁵⁹⁶ A l'apartat de serveis s'hi han inclòs aquells pagaments a professionals que no incloquin simplement donar un producte. Distingim entre soldades i serveis perquè els primers pagaments són per a personal que

Productes (91)		
	Menjar (57)	arròs (2), cabrits (2), carn (3), cireres, civada (3), espècies (matafaluga, ocre, alegria), formatge i mató (9), forment (3), nous, oli (4), ous (7), peix (17), sal, vi (3).
	Altres productes (34)	ase, <i>bayina</i> per ganivets, bóta, braguer (2), candeles de cera (2), candeles de sèu, coves per treure fems, falç, ferros, frontisses, vidriol/gales/goma/tinta, ganivets, gra d'espínacs, guix, llistons, medecines (4), <i>molsos</i> , munidora i perols, pell de moltó, pergami, pitxell, plats, roba (gipó, pellissa, 2), sabates, tela (canyemàs, blanquets, 3), fils.
Serveis (23)		argenter, assaonador (2), baster, candeler de cera, courer (2), ferrer (2), filatera, garbellador, mestre de cases, moliner, notari, seller (2), serrador (3), traginer (3), vidrier.
Soldades (31)		Bartomeu Bonet (missatger), Bartomeu Seguí, Bernat Agustí (3), Bernat Tort, Borgonyó, homes per cavar (5), Miquel (cuiner), Ferrando, Francesc (fuster, 2), Guillem (picapedrer), Jaume Jeroni, Jaume Joan, Jaume Peregrí, Jaume (sabater), Joan de Fox, Joan Torrent (traginer, 3), Leonard (picapedrer, 2), Marc (missatger), pare del cuiner, Perot (picapedrer), Salvador.
Estades/Desplaçaments (14)		
	Procurador	Barcelona (10), Aguiló (1)
	Frare Rafael i Nicolau	Tarragona
	Frare Roqueta	Barcelona, per indisposició
	Frare Jaume Negrell	Escaladei
Altres (9)		caritat a pobres (2) i a frare portuguesos, censos (3), donació al germà del frare Gabriel, mestre Pere, restitucions de fra Baltasar.

Es pot veure, doncs, que el procurador havia d'estar plenament informat de quines eren les necessitats de la comunitat. En aquest sentit, són prou reveladores algunes despeses per a frares particulars, com els braguers per a Miquel Estela i Pere Benejam, les frontisses per a la cel·la de Baltasar Piquer, una *bayina* per a un frare de nom Rafael, segurament el convers Rafael Ferran, o ous per als malalts. La quasi totalitat de pagaments la féu personalment el procurador general, però n'hi ha alguns que els feren altres religiosos, com el prior i els frares Gabriel Andreu i Jaume Negrell. No obstant això, tot sembla indicar que en realitat estaven sota la incumbència del procurador general, que en féu el corresponent apunt per després passar comptes amb els caixers.

A banda del coneixement de les despeses ordinàries i de com el procurador general se'n feia càrrec, el document també dóna algunes pistes de quins eren els seus moviments. De les 13 setmanes que abasten les despeses, n'hi ha 10 per estada a Barcelona i una per desplaçar-se a Aguiló. Les despeses per estar-se a Barcelona s'anoten sempre per setmanes (*ítem per messió a Barcinona la segona setmana de dit mes; ítem més per messió de Barcinona la primera setmana de abril; ítem més per messió la terça setmana de juny...*). De fet, només no hi ha anotacions d'estades a la capital catalana per a la darrera setmana de desembre i les dues primeres de gener, és a dir, al voltant de la festa de Nadal. Si el contacte amb el monestir era sovintejat, la norma general devia ser, tal com prescriuen els costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, que el

devia treballar durant un temps al monestir o a les cases de Barcelona i al qual es paga segons un acord previ. Els distingim perquè hi apareix la paraula soldada o perquè s'hi especifica que el pagament es fa per temps determinat. En el grup d'altres hi hem inclòs aquelles despeses que no es poden agrupar en cap dels grups anteriors i aquelles en què, per manca de detall en l'apunt, és impossible de saber a quin grup pertanyen.

procurador general anés al cenobi un cop per setmana, el temps necessari per assabentar-se de les necessitats, passar comptes amb els caixers i donar novetats al prior, als diputats o al capítol conventual. En aquests dies tan sols hi ha una sortida fora de Barcelona i és a Aguiló, per cobrar la quèstia. No sabem els dies que l'ocupà, però no semblen molts perquè els apunts datats immediatament abans i després estan separats només per una setmana (24 al 31 de desembre).

Podem extreure més conclusions sobre l'activitat del procurador d'altres fonts documentals, concretament de la crònica de Francesc Talet i del llibre de despeses de Concabella (1449-1456). Val a dir que en el fragment del llibre de despeses del procurador de 1483-1484 no hi ha cap referència a Concabella perquè el monestir se n'havia venut la propietat abans. Però creiem que mentre aquest feu estigué sota el govern dels jerònims, el procurador no se'n féu càrrec directament, la qual cosa reforça la seva funció de proveïdor natural del cenobi, del qual n'havia d'estar relativament a prop. Concabella quedava massa lluny i requeria una atenció prou específica perquè pogués quedar dins de les responsabilitats del procurador de forma continuada. Hi ha algunes evidències al respecte. El cronista afirma que Miquel Piquer s'hagué de fer càrrec de Concabella durant la dècada de 1460, ocupació que considerà incompatible amb exercir la procuradoria general (Talet, p. 175). Però a més, el llibre de despeses de Concabella (1449-1456) mostra que Jaume Planes viatjà a aquest feu segarrenç durant els dos primers anys,⁵⁹⁷ però a partir d'aleshores, justament quan el capítol li atorgà poders generals (M8, vegeu taula 11c), ja no el veiem més a Concabella. A final de 1450 es diu que anà a Santa Coloma de Queralt⁵⁹⁸ i el març de 1451 a Igualada,⁵⁹⁹ possiblement per cobrar les rendes d'Aguiló i la quèstia d'Òdena respectivament. Després tan sols apareix fent alguns pagaments relacionats amb Concabella, però sense residir-hi. Fins i tot hi ha un parell d'apunts en què se li lliuren rendes de Concabella.⁶⁰⁰

Tot i que el procurador general o el frare amb poders de procura no s'encarregava del feu de Concabella, sí que tenia responsabilitat de cobrar la resta de rendes, tal com hem vist de Jaume Planes, que cobrà les de Santa Coloma de Queralt i Igualada. Però en tenim altres exemples.

⁵⁹⁷ *Ítem despenem yo, fra Jachme Planes, quant aní a Conquabella e a Senahuia, e venguí en lo mes de matg [1449] XV sous X; ítem dimecres segon die de juliol [1449] despenguem a Cervera fra Planes, March, yo e los muls III sous; ítem despès fra Jacme Planes quant a (sic) Conchabella enfre anar e venir X sous [1450]; ítem costà una lliura de peix que aportà fra Jacme Planes de Cervera [1450] I sous VIII; (ACA, MH, vol. 1196, s. f.).*

⁵⁹⁸ *Ítem despenem per nostra part quant anam ab fra Jacme Planes fins a Santa Coloma ab en March e puys nosaltres a Conchabella XV sous VIII (Íbid).*

⁵⁹⁹ *Ítem dissapte a XXVII de març [1451] partí de frare Jacme Agolada e despís aquell die e la nit que aturí a Cervera III sous VI (Íbid).*

⁶⁰⁰ *Ítem costà mig bacó que tremès frare Jacme Planes a Conchabella [1451] XI sous V; ítem despís yo, fra Miquel, quant aní a Concabella enfra anar e venir e altres cosas, és ver que fra Jacme me féu la messió, axí a l'anar com al venir d'ecí Agolada [1451] VIII sous VIII; ítem dies ha passats que doní a frare Planes per rahó del terme [1452-1453] CCLX sous; ítem donà lo pare en Castellar per rahó de la soldade o a fra Jacme Planes per ell XI florins, los quals foren per caritat per rahó de la participació que li fon atorgada per lo covent [1453], són CXXI sous; ítem donà lo pare prior a fra Jacme Planes la una terça del terma qui són XIII lliures e donà 'ls ab un drap de blanquet, lo qual costà enfre bolla e tot VI lliures e III sous, los altres li donà contants [1454], perquè suma tot CCLX sous; ítem paguí en Jordi unas sabates e unas sobrosoles que pres del sabater nostre, e açò per rahó de algunas feynas abans que ell estigués ab nosaltres, la qual quantitat doní a fra Jacme Planes [febrer 1455] VI sous VI; ítem en aquells dies [maig 1455] trametem Jordi duas vegades a Barcelona e despès III sous, car lo sobrepus pagà-li fra Jacme III sous. (Íbid.)*

Sabem que en el període 1496-1498 el procurador, Joan Feliu, cobrava la quèstia d'Òdena.⁶⁰¹ També els procuradors de la Murtra cobraren anualment les 5 lliures de cens per la senyoria de Gra al monestir de Sant Pere de les Puellas.⁶⁰² A Vall d'Hebron han quedat testimonis de la recepció de rendes sobre Tortosa i Lleida per part dels seus procuradors generals,⁶⁰³ malgrat que la distància d'aquestes dues ciutats respecte al monestir provocà que el cobrament es fes sovint per procuradors intermediaris.⁶⁰⁴ Com a conseqüència, els procuradors també anotaven els ingressos en un llibre específic, el de rebudes.⁶⁰⁵

Si calia, el procurador feia un viatge llarg per aconseguir nous recursos per al monestir. El 7 de juliol de 1465 Joan Moner va desplaçar-se a Tortosa per llegir una carta reial al col·lector Lluís Gràcia sobre la renda que els frares tenien en aquesta ciutat.⁶⁰⁶ Com a procurador de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, va anar a Saragossa acompanyat del notari barceloní Rafael Cervera per consultar el testament del jurista Ramon de Mur el primer d'agost de 1473. Els el va mostrar el notari saragossà Narcís Joan i va comprovar que hi havia un llegat molt important, de més de 200 lliures de renda, per al monestir en cas que els fills, els néts i els besnéts del testador morissin sense descendència. Narcís Joan es va oferir a fer-ne un trasllat per 100 sous, però Joan Moner ho refusà, no sense abans haver-se apuntat la data del testament. En deixà constància en un memorial el 9 de febrer de 1477. Lògicament, calia preservar la memòria d'aquest fet ja que podria ser d'utilitat per al monestir en un futur. Tres anys més tard, Joan Moner afegí una nova anotació d'on havien anat a parar les escriptures del notari Narcís Joan: primer a Joan Adam i després a Pasqual Derbás, *qui stà al cap del mercat de Ceragoça* (22.03.1480). A la següent anotació, Joan Moner informa que Jeroni, fill de Ramon de Mur, va testar el 21 de setembre de 1481 i que confirmava el llegat del seu pare. La següent notícia que tenim sobre aquest assumpte és que el capítol va autoritzar la venda d'una torre de Saragossa al nou monestir jerònim de Santa Engràcia (V47, V50 i V52). No és estrany que el capítol encomanés aquest assumpte al frare Joan Moner, que aleshores no era procurador general, ja que coneixia molt bé tot l'afer.⁶⁰⁷

Una altra gestió econòmica que portà un procurador fora del clos monàstic durant una bona temporada és la de Joan Boïl, de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en el feu de Concabella. Hi anà com a representant de Bertran Nicolau, que l'acabava de comprar amb la intenció de destinar-lo com a dotació del monestir de Sant Jeroni de la Montolivet, encara en projecte, ja que no veuria la llum fins al cap d'un any i mig. Joan Boïl hi anà el 8 de gener de 1412 per lluir tots els deutes contrets pel comú de Concabella amb deu creditors (18.000 sous) en compliment de la

⁶⁰¹ *E derrerament, çò és en los anys XCVI, XCVII, XCVIII ia era tornada en diminució, que lo procurador, fra Joan Feliu, no n'havia sinó entorn XIII lliures* (doc. 125).

⁶⁰² Així ho hem localitzat per als anys 1486, 1487 i 1488 (AMSPP, Guillem JORDÀ, *Sextum manuale negociorum monasterii et conventus Sancti Petri Puellarum*, 1486, gener, 10 – 1489, desembre, 22, f. 30r, 44v-45r, 70r, 92r).

⁶⁰³ Per exemple, Joan Garriga va rebre 360 lliures i mitja corresponents a les rendes dels anys 1483 i 1484 sobre la lleuda de Tortosa (AHPB, Lluís JORBA, *Nonum manuale sive protocollum instrumentorum et contractuum comunium*, 1484, juny, 25 – 1485, desembre, 1, s. f., 23.06.1485) i Francesc Ferrer va rebre 45 lliures d'un apotecari lleidatà que provenien dels drets sobre la cena d'absència (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1495, juny, 12 – 1496, agost, 13, f. 82r, 16.05.1496).

⁶⁰⁴ Així, almenys, consta durant la primera meitat del segle (ADB, *FSJVH*, lligall e, s. f.).

⁶⁰⁵ *Y lo convent nomenà a mossèn Pere Caminyanas, secretari del rey, los quals determinaren que tan solament pagàs tres-centes lliures, de la manera que compta lo pare fra Benet de Santjoan en lo Llibre de les Rebudes de 1480* (Talet, p. 233).

⁶⁰⁶ ADB, *FSJVH*, lligall 12, s. f.

⁶⁰⁷ ADB, *FSJVH*, lligall d, s. f.

compra de l'onzè o redelme de Concabella que féu també Bertran Nicolau. El notari Jaume Corts, de Cervera, féu l'escriptura pública d'aquest contracte durant el mes de gener de 1412. Joan Boil estigué a Concabella un parell de mesos, des del 8 de gener fins al 6 de març, en què apuntà que *me n'havia de tornar al monestir*. Hi tornà a final de juny per estar-s'hi dos mesos més. L'últim apunt és del 12 d'agost.⁶⁰⁸ Durant aquest temps, a banda de les despeses per al lluçió dels censals morts, Joan Boil també n'anotà altres, com les de notaria,⁶⁰⁹ missatgeria,⁶¹⁰ advocacia⁶¹¹ i manutenció.⁶¹² Fins i tot hi ha una despesa per artillar el castell: un parell de bombardes.⁶¹³

La reclamació judicial d'una de les rendes del monestir, les cenes d'absència de les dues cases hospitaleres de Lleida, portà Joan Boil a Saragossa el febrer de 1414. Les gestions davant la cancelleria reial el detingueren a la capital aragonesa fins a principi del mes de març, en què demanà que s'admetessin les deposicions dels testimonis, tot remarcant el problema de ser fora del cenobi durant tant de temps: *la part dels frares del monastir de Sent Jerònim no ha obsmetre són fet en dilacions, com sia càrrech de consciència molt gran detenir los frares fora los límits de llur monastir*. L'agost s'hagué de desplaçar a Morella pel mateix assumpte i el gener següent a València, en què demanà celeritat per tenir la sentència definitiva *car dura cosa és als dits frares star e vagar en playts per la terra fora los lurs límits de lur religió*.⁶¹⁴

La documentació notarial permet ampliar el camp de les activitats del procurador en l'àmbit econòmic. Quant a les compres, podem incloure els productes i serveis del fragment del llibre de despeses de 1483-1484 amb altres fetes pel procurador general de Sant Jeroni de la Murtra: esclaus,⁶¹⁵ bous, pedra, taxació de béns immobles, servei de tragí, medecines (taula 25b), sentències judicials⁶¹⁶ o altres censos i obligacions-⁶¹⁷ i afegir-ne de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron: esclaus, taxació de béns immobles, mólta de gra, oli, carn, sabates, medecines, forment, imatges religioses, peix, un domàs (taula 25a) i per censos o altres obligacions econòmiques contretes per la comunitat.⁶¹⁸ Els procuradors, però, no es limitaven únicament a pagar i a cobrar.

⁶⁰⁸ ACA, MH, vol. 2527, f. 12r.

⁶⁰⁹ Ítem doní a-n Jacme Corts, notari de Guissona, qui rebé lo contracte de la venda del redelme per senyal e paga XI sous (f. 10r).

⁶¹⁰ Ítem doní a II de febrer a un missatge qui portà una letra del notari de la cort de Tàrraga en la qual nos avisava de alcunes messions que-ns volien fer II sous (f. 10r).

⁶¹¹ Ítem més doní lo dit dia doní a-n Guillem Tallada, iuriste e advocat nostre XVI sous VI (f. 11r).

⁶¹² Ítem me retinch vers mi de la sobredita quantitat per messió que he fet de mengar e de beure com aní a Cervera e a Tàrraga e Agramunt, e tots dies que vaig e vinch, ençà e enllà XI sous (f. 10r).

⁶¹³ Ítem lo dit dia doní a-n Monclar, ferrer de Cervera, per senyal de un parell de bombardes que fa a obs del castell XI sous (f. 10v). Després que Joan Monclar fes les bombardes, Joan Boil féu un pagament final de 66 sous el 5 d'agost de 1412 (f. 12r).

⁶¹⁴ ACA, Gran Priorat, vol. 503, f. 8r, 39v, 58v, 101v-104r.

⁶¹⁵ El procurador, Jaume Planes, comprà l'esclau Marc el 28 de novembre de 1455 (Talet, p. 163).

⁶¹⁶ Jaume Planes va pagar 28 lliures i mitja a Guerau d'Espés arran de la sentència arbitral per Concabella: (AHPB, Antoni VINYES, XXX *quintum manuale comune*, 1452, gener, 13 – 1453, agost, 13, s. f., 27.09.1452).

⁶¹⁷ El 23 de juliol de 1482 Benet Rosseta va pagar 2 lliures i mitja al beneficiat Pere Joan Baiona pels censos d'una peça de terra que era del mas Montoliver de Badalona (AHPB, Antoni VINYES, LVI *manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 58r).

⁶¹⁸ Hem localitzat un parell de pagaments pel cens de Monistrol d'Anoia, fets per Joan Garriga el 14 d'octubre de 1484 i el 29 d'abril de 1485 (AHPB, Lluís JORBA, *Nonum manuale sive protocollum instrumentorum et contractuum comunium*, 1484, juny, 25 – 1485, desembre, 1, s. f.) i sis al vicari de Sant Genís dels Agudells com a part dels pactes sobre la rectoria d'aquesta església. El primer és del 15 de desembre de 1467, en què Joan Moner pagà 40 lliures i mitja a Francesc Juli (AHPB, Esteve MIR, *Manuale*

La documentació notarial els mostra fent un gran nombre de gestions en nom dels respectius monestirs,⁶¹⁹ com cessions de pensions (17,⁶²⁰ 11⁶²¹), compromisos de pagament o evicció (4),⁶²² capítols o concòrdies de tipus econòmic (1,⁶²³ 7⁶²⁴), lloguers (2,⁶²⁵ 9⁶²⁶), notificacions i requeriments (13⁶²⁷, 11⁶²⁸), lliuraments de documentació (1,⁶²⁹ 3⁶³⁰) i vendes (1,⁶³¹ 6⁶³²), entre

trigessimum primum contractuum comunium, 1467, gener, 23 – 1468, febrer, 9, f. 85v) i l'últim del dia 19 de gener de 1496, quan Francesc Ferrer pagà 12 lliures 3 sous a Pere Duran (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1495, juny, 12 – 1496, agost, 13, f. 7r). En tots els instruments, el receptor féu l'apòca al procurador directament o bé, si la féu al prior i convent, s'especifica que es féu per mans del procurador.

⁶¹⁹ Els exemples són tan nombrosos que informem de quants n'hem trobat de cada tipologia durant la segona meitat del segle XV i en posem un exemple per a cada monestir.

⁶²⁰ Joan Garriga va cedir a Joan Berenguer Aguilar, ciutadà de Barcelona, una pensió més una quarta part d'un censal mort que el monestir de la Vall d'Hebron rebia de la ciutat i regne de Mallorca per saldar un préstec del mateix valor (AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1486, setembre, 25 – 1487, març, 10, s. f., 21.11.1486).

⁶²¹ Joan Feliu va cedir a l'apotecari barceloní Joan Rovirola 12 lliures 18 sous de la pensió de l'any 1480 sobre la ciutat de Barcelona (AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 12v, 06.02.1481).

⁶²² Joan Garriga es va comprometre a pagar en tres mesos les 40 lliures que el monestir devia a Gabriel Miró, mestre en arts i medicina, i va posar en penyora una escultura daurada de sant Esteve (AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1484, gener, 13 – 1484, juliol, 19, s. f., 14.05.1484).

⁶²³ Francesc Ferrer, d'una banda, i Antoni Catà i el seu fill, de Sant Iscle de Vallalta, de l'altra, van fermar capítols el 15 de juliol de 1499. Tot i que l'instrument no especifica la naturalesa dels capítols, no hi ha dubte que foren sobre la compra de la casa de Salzet, que tingué lloc poc després (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1499, març, 8 – 1499, octubre, 29, s. f.).

⁶²⁴ El 4 de novembre de 1477 Joan Feliu i Marquesa, muller de l'apotecari Pere Camps, acordaren la venda d'un censal mort de 15 lliures de pensió anual procedent de l'heretat de Joan Quintà (doc. 71).

⁶²⁵ Francesc Ferrer va llogar una casa del carrer dels Templers a Joan Traver, traginer barceloní, per a un període de tres anys (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1497, octubre, 8 – 1498, febrer, 1, s. f., 10.01.1498).

⁶²⁶ Benet Santjoan, procurador de la Murtra, Pere Artigó, professor d'arts i medicina, i Pere Joan Gras, mercader ciutadà de Barcelona, van llogar per un any una carnisseria situada en el carrer Sant Pere més Baix als carnisers Joan Cortit i Joan Tarroja per un preu de 10 lliures (AHPB, Antoni VINYES, *Manuale comune LII*, 1473, juny, 29 – 1474, novembre, 28, s. f., 22.03.1474).

⁶²⁷ A Tortosa Joan Moner féu llegir a Lluís Gràcia, col·lector de la lleuda, una provisió de Joan II que instava el pagament immediat de les pensions que es devien al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (ADB, *FSJV*, lligall 12, s. f., 07.07.1475).

⁶²⁸ Joan Feliu requerí Pere Botell, beneficiat de la seu de Barcelona, que lliurés els béns de Bartomeu Coloma a la ciutat i diòcesi de Barcelona al monestir en seguiment del mandat amb autoritat apostòlica fet per Antoni Grasses, doctor en ambdós drets i auditor (AHPB, Antoni VINYES, *L quartum manuale comune*, 1476, febrer, 13 – 1478, març, 17, f. 17v-18r, 29.05.1476).

⁶²⁹ Francesc Ferrer, en qualitat de procurador de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, va mostrar al bisbe de Barcelona la institució del personat de Pau Tolosa a favor de la sagristia del monestir (ADB, *Comunium*, vol. 60, f. 18r, 16.01.1496).

⁶³⁰ Joan Feliu va tornar a l'apotecari barceloní Pere Camps totes les escriptures relacionades amb un censal mort arran de la seva llució (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum septimum manuale comune*, 1486, març, 31 – 1487, juny, 6, s. f., 13.09.1486).

⁶³¹ Jaume Tàpies, procurador de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, va vendre Bartomeu, esclau teutó de 25 anys, a Nadal Jacomí, barquer ciutadà de Barcelona, per un preu de 50 lliures (AHPB, Esteve MIR, *Manuale sextum decimum contractuum comunium*, 1455, abril, 17 – 1455, octubre, 6, f. 20v-21r, 20.05.1455).

⁶³² Benet Santjoan, en funcions de procurador de la Murtra, va vendre un censal mort de 27 sous 4 diners de pensió anual que el monestir rebia sobre uns particulars, a Joan Andreu, doctor en lleis ciutadà de

altres amb una menor quantitat d'instruments, la qual cosa posa de manifest que el procurador era l'executor administratiu de les decisions econòmiques preses pel prior i/o el capítol conventual, ja que és l'actor majoritari en els documents notariais, sobretot a partir de 1460.

També exemplifica la importància d'aquest oficial que 3 de les 24 (12'5%) procures fetes pel capítol conventual de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i 22 de les 69 (31'9%) de Sant Jeroni de la Murtra fossin dirigides a autoritzar el procurador general a fer gestions en nom del monestir, més enllà dels poders generals que tenia atorgats des del seu nomenament, tal com es pot comprovar a les taules 12a i 13a.

Devien anar força carregats de feina, perquè pràcticament no feren gestions alienes al seu càrrec. O almenys no ens consten en la documentació consultada, si exceptuem una del procurador de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron -reclamar uns diners que es devien al notari Narcís Gerard Gili, molt possiblement una manera indirecta de retribuir-li els serveis- i una altra, compartida amb el prior, a la Murtra, per reclamar i rebre el deute d'un pagès, Guillem Rius, molt vinculat al monestir (taula 12e, 13e).

En canvi, els procuradors sí que delegaren moltes funcions en altres persones, de dins i de fora de la comunitat, per poder dur a terme la seva responsabilitat. Estan ordenades cronològicament a les taules 12c i 13c i són 15 a la Vall d'Hebron i 36 a la Murtra. És evident, doncs, que per gestionar i defensar el patrimoni no n'havia prou amb la seva dedicació, sinó que era necessari el concurs de diferents professionals. Quant als procuradors a qui s'atorgaven poders, hi ha una majoria que no eren membres de les respectives comunitats monàstiques. Hi ha causídics, mercaders, notaris, formenters, juristes, nobles i alguns eclesiàstics. Es troben clarament per sobre del 70% en els dos monestirs, lleugerament més alt a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron que a Sant Jeroni de la Murtra. Els estudiarem amb més deteniment al final del present capítol.

En resum, el procurador general s'encarregava majoritàriament dels aspectes econòmics en els seus múltiples vessants: compres, cobrament de rendes, defensa del patrimoni en litigis, etc. A causa de la complexitat dels afers en què es veia implicat, fou habitual que delegués part de les seves funcions a professionals especialitzats, com notaris, advocats i juristes, o a altres frares de la comunitat. La seva residència habitual era a Barcelona, on els frares hi tenien una casa procura, però anava al cenobi sovint, possiblement cada setmana. Si el cobrament de rendes o altres circumstàncies ho aconsellaven, el procurador viatjava on fos necessari. Devia ser un càrrec prou feixuc per als frares, tal com comenta Francesc Talet i es posa de manifest en el fet que no estigués en mans de frares d'edat avançada durant el segle XV.

El segon procurador

Acabem de veure que els procuradors generals també nomenaren frares del seu monestir com a procuradors substituïts, tot donant-los els mateixos poders que el capítol conventual els havia atorgat. Entenem aquestes substitucions no per a un propòsit determinat, sinó una manera de donar cobertura legal a un tasca continuada de representació de la comunitat que vindria motivada per l'impediment del procurador general d'atendre totes les responsabilitats del seu

Barcelona, per un preu de 25 lliures (AHPB, Antoni VINYES, *LXIII liber sive capibrevium comune*, 1469, novembre, 9 – 1471, octubre, 15, s. f., 28.09.1470).

càrrec a causa, per exemple, d'un increment de la feina, de la necessitat de fer algun viatge llarg o d'una malaltia. De fet, les constitucions ja preveien la possibilitat de nomenar més d'un procurador⁶³³ i els costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron contempnen el segon procurador com un càrrec més en una posició subalterna respecte al procurador.⁶³⁴ No sembla que tingués caràcter electiu. Almenys, el cronista de la Murtra no en fa menció en cap de les eleccions del segle XV. Possiblement responia a una decisió del prior per atendre millor els afers temporals.

De la llista de procuradores substituïdes, no comptem les tres que el prior Jaume Planes atorgà a Jaume Julià (1458), Joan Say (1460) i Pere Febrer (1464) perquè en realitat aquests frares feren funcions de procuradors ordinaris, malgrat que no fossin nomenats pel capítol conventual sinó tan sols pel seu prior, ni tampoc la de Joan Say al prior Jeroni Vilanova (1464), que va morir al cap de molt poc temps, tal com ja hem comentat anteriorment. Quant a la resta, hi ha les següents (taules 12c i 13c):

Data	Monestir	Procurador general	Procurador substituït
27.07.1465	Vall d'Hebron	Jaume Tàpies	Bernat Colomer
13.02.1475	Murtra	Joan Feliu	Antoni Olzinelles (donat) Benet Santjoan
25.11.1478	Murtra	Joan Feliu	Benet Santjoan, prior
14.07.1480	Murtra	Joan Feliu	Jaume Negrell
27.02.1481	Murtra	Benet Santjoan	Benet Rosseta
18.11.1483	Murtra	Joan Feliu	Jeroni Pou
26.11.1483	Murtra	Joan Feliu	Benet Rosseta

Aquestes substitucions es degueren a diferents causes. N'hi ha algunes que coincideixen amb canvis de procuradors durant un mateix priorat. Concretament, Jaume Negrell substituï Joan Feliu (EM26) i Benet Rosseta féu el mateix amb Benet Santjoan (EM27). Per tant, Jaume Negrell i Benet Santjoan exerciren de procuradors titulars durant part d'aquells mandats i com a tals els hem considerat a l'apartat anterior. En cap cas no els considerem procuradors segons.

En canvi, les procures de Bernat Colomer (EV24), Antoni Olzinelles i Benet Santjoan (EM25), i Jeroni Pou i Benet Rosseta (EM28) es feren al principi dels triennis respectius i responen a la voluntat del prior o el capítol conventual de dotar amb més personal les funcions pròpies del procurador. De Bernat Colomer tan sols hem documentat que va rebre pensions de la lleuda de Tortosa l'any 1465.⁶³⁵

Antoni Olzinelles apareix en tretze instruments, tot exercint la procuradoria delegada de Joan Feliu. Cal assenyalar que Antoni Olzinelles ja havia treballat per a Sant Jeroni de la Murtra abans de vincular-s'hi com a donat, mentre encara era formenter de Barcelona. Fins i tot els frares de la Vall d'Hebron requeriren els seus serveis l'any 1473 per intervenir en litigis (taula 12c). Dies després de ser nomenat procurador substituït de la Murtra, es va encarregar de la recuperació del lloc de Gra. De fet, va fer set requeriments relacionats amb aquest afer entre el 15 de febrer i el 2 de març de 1475.⁶³⁶ També el trobem fent actes propis del procurador, com el nomenament

⁶³³ *Constituciones...*, p. 70.

⁶³⁴ BC, ms. 315, f. 18r-18v.

⁶³⁵ ADB, *FSJVH*, lligall d, s. f.

⁶³⁶ A Guillem Jordà (15.02.1475), al notari escrivà de la vegueria de Barcelona (16.02.1475), al mercader barceloní Pere Morer (18.02.1475), a l'abadessa de Sant Pere de les Puelles (18.02.1475), una altra vegada

d'àrbitres i de procuradors (taules 13d i 13h) i requerint el mostassaf de la ciutat de Barcelona, el 3 d'octubre de 1476, que prenguéss una resolució arran d'una disputa entre la comunitat i Pere Romeu a causa d'un arc mitjer entre dues cases (doc. 65).

Quant a Benet Santjoan, era el vicari de la comunitat quan va ser nomenat procurador substituït per Joan Feliu i ja hem vist, en l'apartat dedicat al vicari, les seves actuacions durant l'any 1477. Són tantes per a un vicari, que havíem considerat que es tractava d'una situació anòmala en el marc general de la poca implicació dels vicaris en els assumptes temporals. Podem afegir una actuació anterior, de l'11 de juny de 1475, quan va rebre un compromís de pagament de Joan Puig de Roda, paraire de Ripollet.⁶³⁷

Pocs rastre de la seva actuació han pervingut dels altres dos procuradors substituïts nomenats al principi d'un mandat, que són Jeroni Pou i Benet Rosseta al novembre de 1483. Cap de Jeroni Pou i tan sols una, un pagament a Antoni Daguí, de Benet Rosseta,⁶³⁸ que també exercia de vicari de la comunitat.

Finalment, tan sols quedaria la procura de substitució que Joan Feliu va fer a favor del prior del monestir, Benet Santjoan, l'any 1478, que resulta sorprenent perquè entenem que el prior, com a tal, ja disposava dels poders necessaris per actuar en representació de la comunitat. És cert que havíem vist casos en què el capítol atorgava poders de procuració al prior, concretament a Jaume Tàpies i a Pere Febrer, però ho havíem atribuït a una situació convulsa en el monestir. En aquest cas, però, no és la comunitat la que va atorgar els poders directament al prior, sinó el procurador general. No atinem a veure'n la causa si no és que el nou prior tingués un zel especial per estar ben cobert en les seves actuacions. En tot cas, creiem que Benet Santjoan actuà com a prior i no com un procurador segon del monestir.

Del que hem exposat es pot extreure la conclusió que durant el segle XV sí que hi va haver frares que exerciren de procuradors segons o auxiliars, sobretot a Sant Jeroni de la Murtra, però que fou en ocasions excepcionals. Pel que hem vist, malgrat que els procuradors generals es poguessin ajudar per alguns frares en una tasca determinada, no era habitual que se'ls atorgués poders de substitució amb la intenció que desenvolupessin aquesta feina durant molt de temps. Podem dir que l'únic que aconsegueix la condició d'exercir de procurador segon fou Antoni Olzinelles, donat de la Murtra, durant un parell d'anys.

Encàrrecs a altres frares

Més enllà d'aquells frares que es feren càrrec del regiment d'un lloc i d'aquells que tenien la responsabilitat de gestionar els afers temporals de la comunitat –prior, procurador general i procurador segon-, altres religiosos també s'encarregaren d'afers temporals que els dugueren a sortir del clos monàstic.

al notari Guillem Jordà (21.02.1475) i a l'abadessa de Sant Pere de les Puelles (21.02.1475), i a Agustí Merlès (02.03.1475) (AHPB, Antoni VINYES, *LIII manuale comune*, 1474, novembre, 19 – 1476, febrer, 9, f. 20v-21r).

⁶³⁷ AHPB, Antoni VINYES, *LIII manuale comune*, 1474, novembre, 19 – 1476, febrer, 9, f. 55r-56r.

⁶³⁸ ACA, *MH*, vol. 3779, f. 3v-4r (20.02.1484).

No devia ser una situació excepcional. En els 95 dies que ocupen les despeses del procurador general de Sant Jeroni de la Murtra entre 1483 i 1484 hi ha documentades quatre sortides de frares per afers temporals: Pere Seguriales i Jaume Negrell anaren a comprar forment a Girona, Nicolau Martí i Rafael Ferran anaren a Tarragona, Jaume Negrell es desplaçà fins a Santa Maria d'Escaladei acompanyat d'un frare i d'un donat, i Benet Rosseta, que era vicari, amb un frare de nom Jaume –possiblement Jaume Negrell– anaren a pagar a un mestre de nom Pere, segurament a Barcelona. Els desplaçaments, doncs, com havíem vist també a Concabella, es feien en parelles.

Malgrat que en un període tan curt de temps és difícil fer generalitzacions, la mostra és prou contundent perquè puguem afirmar que les sortides de frares que ni eren priors ni procuradors no eren excepcionals, la qual cosa fou un motiu de fricció amb les directrius de l'orde, ja que anava contra el recolliment i la dedicació a l'oració i el culte que s'esperava dels jerònims. Per què es produïa aquesta situació? Veiem altres casos per poder respondre a aquesta pregunta.

És interessant en primer lloc recollir les sortides de les quals dona notícia el cronista de Sant Jeroni de la Murtra. Com que consultà molt poca documentació de la primera meitat del segle XV, les referències que dona són relativament tardanes. En el trienni de Pere Febrer (1472-1475), Francesc Vic i Jaume Negrell viatjaren a Roma i a Nàpols (Talet, p. 209). El cronista ho atribuï a algun assumpte relacionat amb Concabella, però creiem que en realitat fou per reclamar un deute de 1.600 lliures al rei Ferran de Nàpols. Almenys, aquest és l'encàrrec que féu el capítol conventual de Sant Jeroni de la Murtra celebrat el 14 de març de 1473 (M31) als dos frares (llista 13a). Sembla que Jaume Negrell aprofità el viatge per fer un encàrrec a Segimon Beuda, donzell domiciliat a Barcelona. Va obtenir-li una butlla de dispensa matrimonial, per la qual cosa el donzell admeté un deute amb els jerònims de 44 sous.⁶³⁹

En el mateix trienni Jaume Negrell viatjà a Saragossa per cobrar rendes del General d'Aragó que la seva tia, Caterina Castell, havia llegat al monestir (p. 211). Relacionem aquest encàrrec amb els poders atorgats pel capítol conventual al frare Jaume Negrell per al mateix propòsit l'any 1475 (capítols M41 i M42, taula 13a). En el darrer mandat de Benet Santjoan (1489-1491), el frare Gabriel Andreu anà a Montblanc a comprar pergamins (p. 249). Pocs anys després, a instàncies de la reina Isabel, el prior envià a Castella el frare Baltasar Piquer per cobrar uns diners que la reina donava al monestir (p. 257). Finalment, l'any 1498 Gabriel Andreu anà a Tarragona. S'hi estigué cinc setmanes amb un frare i un mosso per un plet familiar que reportà alguns ingressos a la comunitat (p. 272).

Hem vist que dues de les sortides que reporta Francesc Talet tenen el seu corresponent encàrrec del capítol conventual. Al nostre entendre és esperable que altres encàrrecs que el capítol o el frare procurador feren a religiosos -es poden consultar a les llistes 12a, 12c, 13a i 13c- tinguessin el seu corresponent desplaçament, encara que el cronista de la Murtra no en doni referència. En aquest sentit, la gran majoria són per reclamar deutes: Llorenç Carbonell i Joan Feliu (1473), Jaume Negrell (1476, 1479, 1480, 1486), Joan Feliu (1483) i Gabriel Andreu (1487). En tenim dos més que també estan relacionats amb reclamacions: al frare Joan Say per l'annexió de la rectoria de Santa Maria de Badalona (1460) i al frare Jaume Negrell i al formenter Antoni Olzinelles per demanar la recuperació de béns del monestir (1472). Altres tres escaparien d'aquesta dinàmica de reclamació: a Jaume Negrell per exercir la jurisdicció a Aguiló (1487), al

⁶³⁹ AHPB, Antoni VINYES, *Manuale comune LII*, 1473, juny, 29 – 1474, novembre, 28, s. f (12.08.1474).

frare Francesc Vic per reconèixer la llúció d'un censal mort (1488) i a Gabriel Andreu per aprovar una concòrdia (1491).

Quant a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron tenim menys casos de poders delegats a frares que no eren ni priors ni procuradors, però novament hi ha una proporció molt destacada de reclamació de deutes: a Pere Joan Sacreu i Pere d'Oviedo (1485) i Francesc Jasso (1497). Només n'hi ha dos més al frare Joan Moner, per intervenir en causes judicials (1483) i per vendre una torre de Saragossa al nou monestir jerònim de Santa Engràcia (1495). Ha quedat constància el viatge d'un frare amb molt pocs anys d'hàbit, Antoni Joan de Bellfort, a Roma per aconseguir la unió del priorat de Sant Pere dels Arquells per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Hi va ser, com a mínim, els anys 1497 i 1498.⁶⁴⁰

Segurament hi havia molts més viatges de frares per fer diferents gestions o encàrrecs que no deixaren constància en la documentació notarial. N'hi ha alguns que reporta el cronista de la Murtra i són molt significatius els que apareixen en el fragment del llibre de despeses del procurador. I és que per anar a comprar forment a Girona o pergamins a Montblanc no era necessari atorgar poders. De fet, a la majoria no devia resultar necessari.

Sembla evident, per tant, que no n'hi havia prou amb un prior i un o dos procuradors per fer-se càrrec de tots els afers temporals de la comunitat. Calia mobilitzar altres religiosos per atendre múltiples afers. Ara bé, les sortides, almenys les documentades mitjançant poders notariais, tenen majoritàriament una justificació econòmica. Malgrat que anaven contra l'esperit monàstic i que potser s'evitaven al màxim –o almenys s'intentava concentrar-les en els procuradors generals-, la reclamació contínua de deutes a diferents llocs apunta a la necessitat d'obtenir recursos perquè la comunitat pogués sobreviure en èpoques de dificultats econòmiques.

El caixer

El caixer o clavari, dos a cada monestir, tenia la seva raó de ser en la caixa de la comunitat, un element obligatori segons la normativa jerònima.⁶⁴¹ Els frares no podien tenir diners, sinó que tot allò que rebien ho havien de lliurar a la caixa quan arribaven al cenobi. Hem d'entendre, doncs, que la dels caixers era una funció fonamentalment comptable: el control dels cabals de la comunitat, amb el registre corresponent de les entrades o ingressos i les sortides o despeses.

Els costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron respecte als caixers contenen aspectes que van més enllà del simple registre i fiscalització d'entrades i sortides que està a l'origen d'aquest càrrec. Responen a un nivell d'organització més complex i/o a la necessitat de les comunitats de disposar d'informació més específica sobre la seva situació econòmica. Es responsabilitza el primer caixer de tenir un llibre, que havia de tenir ben desat, en què hi hagués anotades totes les rendes del monestir, els albarans del procurador, l'estat de la casa, les definicions, etc. Creiem que és el Llibre de la Caixa, tot i que el document no ho diu. Però a més, es recomanava que els caixers confegissin un llibre que contingué el que s'havia recollit a les

⁶⁴⁰ El 7 de juliol de 1497 Ferran II demanà al bisbe de Cartagena que ajudés i recolzés les gestions del frare jerònim a la cort pontificia (Antonio DE LA TORRE, *Op. Cit.*, vol. 5, p. 502-503) i el 26 de setembre va rebre a Roma un préstec de Francesc Pellisser (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1499, març, 8 – 1499, octubre, 29, s. f.).

⁶⁴¹ *Constituciones...*, 1613, p. 72-73.

dues parròquies, Sant Genís dels Agudells i Sant Martí de Cerdanyola, per tenir un millor coneixement del seu valor. Finalment, també es prescrivia que els caixers, un cop haguessin donat compte general al Nadal, havien de donar un memorial dels ròssecs de les rendes per a ús del procurador general, a qui incumbia cobrar-los.⁶⁴²

De fet, Francesc Talet, a principi del segle XVII també comentava aspectes de la tasca dels caixers que van en la línia dels costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. A l'elecció de 1570, els confirmadors *donaren orde en que·s posassen per menut y distinctament los deutes que devia la casa en lo Llibre de la Caxa, perquè sols tenían memorials particulars y, quant donaven comptes, no sabían sinó per paperets lo que·s devia* (Talet, p. 568). Ja en el trienni 1582-1585, essent caixer Francesc Talet, *se posà lo Llibre de la Caxa ab gentil stil y orde, lo que may se ere fet, a ont se veu ab curiositat tot lo que·s cobra cada any y·s dexe de cobrar; y los títols molt distincts; y a la fi de cada any, una carta cuenta donant rahó de tot lo de aquell any; y après de ella, se posà lo estat de la casa. De manera que cada any poden saber lo que s'és cullit de grans, axí en casa com en la granja y Thous, vi y tot lo demás que y ha en casa, y fer lo balans de un any ab l'altre, cosa que ha donat contento a tots los que u an vist y entenen aquella màquina*. A més, feren un llibre específic de Tous, la gran possessió de la Murtra a partir de 1505, *a ont se sab cada any cada hu dels particulars de aquell lloch lo que pàgan y réstan a deure* (p. 685).

Això indica clarament que les comunitats incrementaren progressivament el detall comptable dels seus moviments econòmics amb l'objectiu de disposar d'una informació precisa que els permetés no tan sols conèixer la situació global del monestir, sinó també la dels seus diferents actius i passius. D'aquesta manera podien tenir una base més sòlida per fonamentar decisions de caire econòmic.

En el segle XV, però, els caixers no havien arribat encara a la precisió i exhaustivitat de què s'enorgullia Francesc Talet. El primer llibre específic de la caixa de què dóna referència és de 1461. El cronista atribuï al prior Jaume Planes (1457-1464) haver posat en ordre tant el llibre de la caixa com el llibre dels procuradors. De fet, per trobar informació per a la història de les primeres dècades de vida del monestir diu que només va poder consultar un quadern de rebudes de la caixa (1424-1453) i un llibre de rebudes i despeses conjuntament (1437-1452). La informació que extreu del Llibre de la Caixa sempre és d'ingressos, com la venda de vi, llegats testamentaris, sepultures i almoines donades per hostes i visitants (p. 140, 175, 177, 178, 180, 182, 193, 258). Les poques referències a balanços econòmics –les anomenades *cartes cuenta-*, com la del final del trienni de Gabriel Andreu (1491-1494), foren escrites pels procuradors en els seus llibres de despeses i no fou fins ben entrat el segle XVI que passaren al Llibre de la Caixa (p. 259).

Però malgrat que les referències cinc-centistes de Francesc Talet al Llibre de la Caixa sempre són d'ingressos, és evident que els caixers també anotaven sortides de diners en els seus registres. En tenim una bona prova en les rebudes del cellerer que es feren amb regularitat i continuïtat entre 1418 i 1434 i que procedien de la caixa de la comunitat.⁶⁴³ A més, comptem amb un foli amb set apunts específics de la caixa entre el 29 de desembre de 1431 i el 12 de maig de 1432 en què es pot comprovar que hi ha tant ingressos com despeses de la caixa. Tot i que estan

⁶⁴² BC, ms. 315, f. 18v-19r.

⁶⁴³ ACA, MH, vol. 2527, f. 13r-49r.

relacionats amb un préstec a un familiar del pare prior, permeten veure com els caixers devien fer les anotacions comptables.⁶⁴⁴

Una altra operació relacionada amb la caixa de què tenim constància, malgrat que tan sols sigui en cinc ocasions a Sant Jeroni de la Murtra, és del seu reconeixement, és a dir, al comptatge dels diners que tenia dipositats.

Data	Apunt	Foli ⁶⁴⁵
13.11.1421	<i>En nom de Déu Nostre Senyor Déu Ihesu Crist, digous, a XIII del mes de nohembre any M CCCC e XXI, frare Johan Pons e frare Johan Thomàs e frare Johan Fabrer e frare Romeu Borrel, conventuals del monastir de nostre pare Sanct Jerònim de Bathleem, regoneren los diners qui eren en la caxa del covent e trobaren tots los diners. En suma MCCCLXXVI sous [1.376 sous]</i>	18v
18.12.1427	<i>Vuy que havem XVIII de deembre, fou regunade (sic) la caxa e fo trobat que hi havia MCCXXXVIII sous [1.248 sous]</i>	32r
29.12.1428	<i>Diyous a XXVIII de deembre any MCCCCXXVIII⁶⁴⁶ fou regonagude la caxa e foren trobats en aquella DCCCXXXIX sous VI [839 sous 6 diners]</i>	35v
19.12.1429	<i>Dimarts a XVIII de deembre any MCCCCXXX fon regonaguda la caxa e fon trobat en aquela VIIIIM CLXXXV sous [8.185 sous]</i>	37v
29.12.1431	<i>Primo disapte que contàvem XXVIII del mes de desmebra de l'ayn MCCCCXXXII fo regonegude la caxa e fo-hi trobat entre florins en or e reals e diners menuts VIM DCCLVIII sous VI diners [6.758 sous 6 diners]</i>	43r

Aquests reconeixements es feien a final d'any i, si fou norma o costum el que indica el primer, davant tot el capítol conventual.

Una altra funció de la qual hem trobat tres testimonis és la de passar comptes amb els caixers. Dos procedeixen del llibre de despeses de Concabella (1449-1456). El primer és del 27 de febrer de 1453: *donà compte lo pare prior e fon trobat que de XX de maig de l'any MCCCCL fins al damunt die havie rebut de Conquabella IIII M CIIII sous VI e havie despès IIII MDCCC XXVI sous VII, per què, coaguladas dadas ab rebudas, fon trobat que ha a dar rahó de CCLXXVIII sous II, segons apar en lo libre de la rebudas.* En el següent, del 5 de març de 1454, novament *donà compte lo pare prior de les rebudes e despèsens fetes per Conchabella a V de març de l'any mil CCCC LIIII a fra Raphael e a fra Miquel, clavaris, presents fra Jacme Julià e fra Bernat Çaval, segons largament apar en lo libre de les rebudes.*⁶⁴⁷ Finalment, a l'últim, que és de 1423 i referit a l'exercici de Romeu Borrell com a cellerer de la comunitat, no diu que hi

⁶⁴⁴ Ítem deu lo sènyer en Serra, l'argenter, padastre de frare Francesch, C florins, los quals li foren prestats après que ha comprat lo alberch, MC sous; ítem dimecres a V de març del sobredit ayn foren trets de la caxa, los quals prestam al pare prior, qui lo demanà per sa neboda, muler d'en Batle, quondam, de Vilanova CCCXXX sous; ítem disapte a XV del dit mes aportà lo pare prior CXXXII sous de aquells qui li éran prestats, axí com demunt és contengut, e foren mesos en la caxa, CXXXII sous; ítem digous a X de abril aportà lo pater prior X florins dels demunts dits de sa naboda, CX sous; ítem diluns a XII del mes maig ayn M CCCC XXXII trasquem de la caxe L florins, los quals foren prestats al sènyer en Johan Ros, notari e marit de la nebode del pare prior, DL sous solvit (ACA, MH, vol. 2527, f. 43r-43v).

⁶⁴⁵ Es tracta del foli d'ACA, MH, vol. 2527.

⁶⁴⁶ Tot i que la data hauria de ser el 29 de desembre de 1429, en realitat ha de ser 1428 per coherència amb les datacions dels apunts anteriors i posteriors.

⁶⁴⁷ ACA, MH, vol. 1196, s. f.

intervinguessin els caixers, però sí que hi ha el càlcul de la diferència entre ingressos i despeses i la necessitat de tornar els diners.⁶⁴⁸

Gràcies al primer apunt podem veure que el procediment seguit pels caixers era comptar ingressos i despeses associades a un cert àmbit, en aquest cas Concabella, segons les anotacions dels llibres respectius. La diferència havia de ser abonada o, si no era així, s'havia de justificar perquè no es tenien els diners. Això enllaça perfectament amb un dels mandats de les constitucions jerònimes, que ordenava que qualsevol religiós que tingués ofici de donar i prendre diners, ja fos de rendes, grangeries, capellanies o misses, havia de retre comptes anualment amb diputats, caixers i procuradors.⁶⁴⁹ Els costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron prescrivien una periodicitat setmanal.⁶⁵⁰

Per tant, el procurador, el cellerer, el prior o el frare que estigués destacat a Concabella portava un registre minuciós d'ingressos i despeses que havia de presentar als caixers. Sabem que, almenys en alguns casos, es deixaven albarans a la caixa, suposem que per justificar les despeses,⁶⁵¹ i un parell d'anotacions dels esborranys dels cellerers mostren clarament que s'era molt conscient si els diners els havien de pagar ells mateixos o la caixa. D'altra manera, seria complicat quadrar els números.⁶⁵² La diferència entre ingressos i despeses s'havia de pagar a la caixa perquè els comptes fossin validats o aprovats. Els caixers devien apuntar aquestes liquidacions en el seu llibre. A banda, també devien apuntar les rebudes que se'ls feia a ells directament o bé les tretes que donaven a altres. El llibre de la caixa, doncs, permetia integrar tots els moviments econòmics del monestir.

Això explicaria perquè el cronista només fa referència a ingressos en el llibre de la caixa i mai a despeses. Segons la nostra hipòtesi, aquests ingressos, que són els que tenen informació valuosa que aprofita el cronista per conèixer benefactors o visitants il·lustres, eren els que es feien en el monestir directament als caixers, sense intervenció de cap oficial. Lògicament, s'anotaven en el llibre de la caixa amb un apunt que continguéssin la seva procedència. En canvi, no tenia molt de sentit que anotessin en el llibre de la caixa l'origen de totes les despeses de la resta d'oficials, sinó simplement el resultat de la liquidació. Tenia cap lògica que els caixers repetissin en el llibre de la caixa els centenars d'apunts que el procurador podia fer per al proveïment del monestir en un any? No ho creiem pas. Si per alguna raó hi havia interès a conèixer la naturalesa d'aquelles despeses, es podia consultar el llibre de despeses de l'oficial en concret. Amb el temps les anotacions dels caixers es farien més precises, distingirien la procedència de les rendes, comprovarien quantes pensions devia cadascun dels censataris, classificaria els ingressos segons fossin per caritats o per grangeries... Però això ja fou durant el segle XVI.

⁶⁴⁸ *Sumen les rebudes fetes per frare Romeu Borrell fins al present die que compte hom XVIII de deembre any M CCCC XXIII, XM DCCX sous [10.710 sous]. Sumen les dates per lo dit cellerer fins al demunt die, segons appar per sos comptes, XM DLVI sous IIII [10.556 sous 4]. Resta que ha de tornar CXLIII sous VIII [143 sous 8 diners] (ACA, MH, vol. 2527, f. 22r). Segons els nostres comptes, hauria de tornar 10 sous més.*

⁶⁴⁹ *Constituciones...*, 1613, p. 70-71.

⁶⁵⁰ *Ítem lo cellerer y los demás que reben y donan han de dar compte cada disapte als caxers (BC, ms. 315, f. 23v).*

⁶⁵¹ En el fragment del llibre de despeses del procurador (1483-1484), consta que Joan Feliu va posar a la caixa un albarà relacionat amb la compra de forment (Carles DÍAZ MARTÍ, «Un fragment del llibre...», p. 13).

⁶⁵² *Memòria que aquests XXIII florins damunt possats que són stats bestrets a Jordi Bonanat en diverses vegades deu lo dit Jordi a la caxa, e no pas al celerer.* Després que es reconeguïn compres de peix a Bernat Istrell per valor de 146 sous, s'anota *los quals li deu la caxa del covent* (ACA, MH, vol. 4132, s. f.).

Per tant, la documentació consultada mostra els caixers fent de comptables i auditors dels moviments econòmics de la comunitat. Tots els frares que gastaven o cobraven diners els havien de retre comptes periòdicament. També hem detectat un canvi vers l'any 1460, amb el nomenament de caixers amb periodicitat triennal i l'establiment de forma sistemàtica d'un Llibre de la Caixa.

La documentació

Hem vist que algunes obediències tenien l'obligació de generar documentació. Els caixers havien d'anotar els moviments en el llibre de la caixa, els procuradors i els cellerers deixaven constància de despeses i ingressos en els seus llibres corresponents, així com també el religiós que estava al capdavant del feu de Concabella, en el cas de Sant Jeroni de la Murtra. Aquests documents tenien com a finalitat deixar constància dels moviments econòmics de les diferents obediències perquè la plana major del monestir els pogués fiscalitzar, ja que els seus responsables estaven obligats a justificar les despeses que havien hagut de fer en l'exercici de les seves funcions. En definitiva, a retre comptes. També era prioritari guardar memòria de les obligacions espirituals concretes per la comunitat vers alguns dels seus benefactors com a contraprestació per alguna deixa o favor particular.

Però més enllà d'aquesta documentació ordinària de l'activitat dels frares que estaven al capdavant dels oficis més rellevants en l'òrbita econòmica i de la qual ens han arribat alguns testimonis –només de Sant Jeroni de la Murtra–, la qüestió més rellevant és si les comunitats disposaven d'un sistema eficient per conèixer aspectes relacionats amb els afers temporals a través de la documentació. Això implica no tan sols guardar la documentació en un espai específic, l'arxiu, de forma ordenada per facilitar-ne la localització, sinó també haver generat prèviament aquesta documentació. Una documentació, insistim, que aniria més enllà dels registres comptables de procuradors, caixers, cellerers o regidors de feus, sinó que afectaria les rendes, els títols de propietat, les resolucions judicials, els privilegis aconseguits, els testaments de benefactors, etc.

Al capdavant, l'important era que els oficials poguessin gestionar bé els afers que tenien entre mans, per la qual cosa era necessari que disposessin de tota la informació necessària. Ja fos per cobrar rendes, presentar-se davant l'autoritat judicial o reclamar diners als marmessors d'un benefactor, era imprescindible comptar amb els instruments necessaris per defensar els interessos i la posició de la comunitat. Si l'afar era recent, probablement el mateix oficial en tenia memòria i sabia on estava o on podia trobar o demanar la documentació que necessitava. Però, què passava si l'afar es remuntava tants anys enrere que el frare que en aquell moment li tocava gestionar-lo no en tenia cap coneixement? Aleshores era absolutament necessari que hi hagués hagut prèviament un sistema no tan sols per guardar-ne la memòria escrita, sinó també per localitzar-la ràpidament.

És en aquest sentit de gestió de la documentació que volem aproximar-nos a aquesta activitat bàsica en qualsevol comunitat monàstica, més indispensable a mesura que passava el temps i, per tant, s'incrementaven els seus afers temporals. Fins a quin punt els frares tingueren present la generació de documentació per preservar la memòria dels seus assumptes en vistes a les generacions futures? Disposaren d'un mètode efectiu per facilitar-ne la localització?

Partim de la base que de bon inici els frares guardaren els originals dels instruments que els afectaven. Si no fos d'aquesta manera, no comptaríem amb un important nombre de pergamins originals, alguns força antics, ja que es remunten al temps de la fundació del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.⁶⁵³ També ho posa de manifest el cronista de Sant Jeroni de la Murtra quan fa referència a documents antics, com la marmessoria de Bertran Nicolau i la unió que féu de tres beneficis al recentment fundat monestir de Sant Jeroni de Montolivet, ambdós documents conservats a l'arxiu de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, i els pergamins originals de les butlles d'indulgències per la imatge del Sant Crist i de la unió de la parròquia de Santa Maria de Badalona, la compra de la senyoria alodial de vuit masos del voltant del monestir o la sentència definitiva sobre el lloc de Gra a l'arxiu de Sant Jeroni de la Murtra (Talet, p. 132, 135, 144, 170, 205, 274). Per tant, els frares conservaven els instruments que es generaven arran de la seva activitat en els afers de la comunitat, sobretot dels temporals. No tenim constància, però, de la ubicació de l'estança destinada a arxiu, si és que existia com a tal.

Per respondre la pregunta de fins a quin punt els jerònims catalans medievals disposaren d'un sistema eficient que permetia recuperar informació per gestionar els afers temporals, tan sols podem basar-nos en Sant Jeroni de la Murtra. De Sant Jeroni de la Vall d'Hebron no hem localitzat cap volum escrit pels frares durant el segle XV. En canvi, dels frares de la Murtra no tan sols sí que n'han pervingut, sinó que també en tenim notícies d'altres que no hem localitzat. Gràcies al cronista de la Murtra sabem que el prior Romeu Borrell va fer un llibre particular de Concabella i Gra, *a ont estan molt llargament continuats tots los actes y scriptures de quèpogué tenir notícia des de l'any 1308 fins en lo de 1444, proseguint en substància totes les demandes, plets y qüestions que, après que foren los llochs del monestir, se mogueren ab los proceïments d'ells* (Talet, p. 164-165). Aquest document, no localitzat actualment i que contenia com a mínim un centenar de folis,⁶⁵⁴ s'escrigué, doncs, a mitjan segle XV i tenia com a finalitat deixar constància dels fonaments de les múltiples vicissituds que la propietat dels feus de Concabella i Gra comportaren a la comunitat. En aquesta font va beure el cronista per relatar exhaustivament tots els antecedents dels plets en què es veieren implicats els jerònims de la Murtra amb els Sescomes i els d'Espès i que finalitzaren en la concòrdia arbitral de Joan de Nea de l'any 1448 (Talet, p. 155-158). Contrasta la quantitat d'informació que el cronista aporta dels conflictes amb la propietat de Concabella durant la primera meitat del segle XV amb l'escassetat de dades des d'aleshores fins a la venda definitiva del feu l'any 1477. Per tant, no es tingué cura d'actualitzar la informació sobre Concabella després de la mort del prior Romeu Borrell.

L'altre llibre que escrigueren els frares de la Murtra en el segle XV per gestionar els seus afers temporals és el *Capbreu Vell*.⁶⁵⁵ El llibre té anotacions de diferents èpoques, però fou començat també durant el priorat de Romeu Borrell al capdavant de Sant Jeroni de la Murtra, a qui s'atribueixen els primers 36 folis (Talet, p. 165), que contenen còpies dels instruments relacionats amb la fundació del monestir (llicència apostòlica, presentació als comissionats, dotació, permisos per al trasllat i compra de la casa de la Murtra). Però no és l'únic que s'escrigué durant el segle XV. Entre els folis 142r-147r, 149r-151r i 158r-166v hi ha anotades referències a

⁶⁵³ Com per exemple, la comissió de Climent VII al bisbe de Lleida, la donació de Joan I de 5.500 sous barcelonesos sobre rendes reial alienades a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, la venda d'Esperandéu Cardona de 300 sous barcelonesos sobre les rendes reials a la vegueria de Tortosa als procuradors de la reina per a la fundació del nou monestir, el nomenament d'aquests procurador per part de Violant de Bar o l'acta fundacional (Carles DÍAZ MARTÍ, «Pergamins referents a la fundació...», p. 14-36, docs. 1, 3, 4, 5 i 6).

⁶⁵⁴ El cronista en dóna una única referència explícita al foli 107, capítol 11 (Talet, p. 155).

⁶⁵⁵ ACA, *MH*, vol. 3833. Si no es diu el contrari, les següents referències procedeixen d'aquesta font.

documents relacionats amb afers econòmics de la comunitat entre final de la dècada de 1420 –el més antic és de 1427– i la dècada de 1440 –n’hi ha un de 1449. Estan escrits en català per dues mans –una de majoritària i l’altra que només apareix per referir escriptures de la dècada de 1440–, si bé hi ha anotacions molt posteriors. Hi podem afegir un informe molt complet de les qüestions judicials que els jerònims de la Murtra tingueren a principi de la dècada de 1430 amb diferents actors arran de la titularitat de Concabella (f. 203r-205r), que ve precedit per una còpia de l’instrument en què Berenguer de Requesens va vendre els llocs de Concabella i Gra al donzell Berenguer d’Orís l’any 1403 (f. 190r-201v).

Moltes d’aquestes informacions s’apleguen per temàtiques⁶⁵⁶ i, tot i que no ho podem demostrar, estem convençuts que foren escrites durant aquells anys, és a dir, foren contemporànies dels fets als quals fan referència.⁶⁵⁷ L’autor sempre deixa constància de la data i el notari de l’escriptura i, algunes vegades, es diu explícitament que estan en el monestir.⁶⁵⁸ Es tracta, doncs, d’un sistema pensat per facilitar la consulta dels afers temporals. Abans de cercar instruments a l’arxiu, havia de resultar molt recomanable consultar aquestes dades que, agrupades convenientment per temes, permetien fer-se una idea del contingut abans d’accedir directament als documents. No sabem qui les féu, però és evident que actuava amb funcions d’arxiver, més enllà que aquest càrrec no existís aleshores, com veurem més endavant.

Però aquesta forma de procedir es va interrompre cap a 1450 i no es va reprendre fins a trenta anys més tard, justament quan Benet Rosseta fou escollit procurador general de la comunitat,

⁶⁵⁶ Per exemple, la professió del frare llec Francesc Pedrosa (142v-144v), la compra de la quèstia d’Òdena (145r-146r), el censal mort sobre la ciutat de Lleida que quedà obligat als religiosos després de l’establiment als Sescomes dels llocs de Concabella i Gra (146v), els actes relacionats amb Guerau de Queralt (147r, 149r-151r), el censal mort comprat pels frares sobre la ciutat de Tarragona (158v), els plets per la casa Descortey (159r), el feu d’Aguiló (159v), la professió de Pere Andreu Febrer (163r) o la sentència arbitral de Joan de Nea sobre Concabella (165r-166v).

⁶⁵⁷ En primer lloc, creiem molt improbable que algun religiós es dediqués a escriure amb tanta exhaustivitat, per exemple, les escriptures relacionades amb la professió de Francesc Pedrosa molts anys després que aquest frare llec es vinculés al monestir. De fet, no hem trobat cap referència posterior a plets o qüestions relacionades amb Francesc Pedrosa que poguessin motivar una cerca de documents a l’arxiu. Això, a més, contrasta amb la nul·la presència de referències a escriptures d’altres frares que aportaren béns arran de la seva professió, com Miquel Estela o Francesc Vic. Algunes anotacions indiquen que l’autor de les referències en el *Capbreu Vell* coneixia l’afar de ben a prop. Per exemple, contínuament diu *Ítem portà* o *Ítem aportà* per parlar de les escriptures de Francesc Pedrosa. Si les estigués consultant a l’arxiu, hagués estat més lògic que hagués dit *Ítem hi ha* o *Ítem consta*. El mateix es podria dir d’altres escriptures, com les de la compra de la quèstia d’Òdena, que ja no devien ser a l’arxiu després que la comunitat se la vengués l’any 1519 (Talet, p. 163). Una altra evidència és una anotació de mà diferent que hi ha just després de referir la compra d’un censal mort de 13 lliures 15 sous de pensió sobre la universitat d’Aguiló que els frares feren el 23 de juny de 1428, en què es diu que aquest censal mort fou donat a Guerau Sescomes, àlies d’Espès, arran de la sentència arbitral de Joan de Nea (16.01.1448). Una darrera evidència es troba al f. 163v. Després de referir totes les escriptures relacionades amb la compra que féu el monestir a un particular d’un censal mort sobre el General d’Aragó (23.01.1445) i dir que *hui lo paga al monastir segons larguement és contingut en lo contracta*, al marge esquerre s’escriu que el censal fou lluit al cap de tres anys i les escriptures foren restituïdes al notari Esteve Mir. Lògicament, no tindria cap sentit donar referències d’aquestes escriptures molts anys més tard, quan sabem que ja no estaven en poder dels frares.

⁶⁵⁸ *És la dita àpocha en sa forma en poder del dit covent* (142r); *és lo trallat en poder del present monastir* (142v); *és lo present alberà en paper en son ésser e forma en poder del covent del present monastir* (144r); *ítem són continuats e cosits los dits Vinsturments (sic) tots continuadament hu ab altra en un plech* (150v); *la carta de la dita insolutum datio de tots los dits censals tenim en lo monastir in sui forma closa per lo dit Antoni Vinyes, notari* (166v).

l'octubre de 1481. Benet Rosseta deixà escrita la principal motivació que el portà a deixar constància dels afers que gestionava:

Car per ignorància moltes coses se perden e la obblit és causa de mols mals, perço ab la ajuda de Nostre Senyor Déu, pare e font de tota veritat, yo, frare Benet Rosseta, novellament elet en procurador, he deslberat fer memorial de tots los contractes e actes notables e assenyalsats que durant lo temps de la procuració e administració se faran e-s seguiran, e açò per subvenir a la mia dèbil memòria e perquè als sdevenidors clarament la veritat de les coses passades sia mostrada. E caramente prech als qui a mi succehiran en dit offici vullen continuar la present obra, car molt és hùtil a les congregacions e covents en los quals envides negú no sap ne-s cura dels fets e negocis de la casa sinó aquells a qui specialment ne és donat càrrech. Los quals, deffunts, aquells qui après succehexen ab gran treball administren e regexen e de moltes coses són congoxats, convenguts e a voltes iniustament condempnats per no saberne poder ésser informats de la veritat dels actes e coses passades (f. 188r).

Benet Rosseta fou, doncs, conscient de les mancances de la comunitat quant al coneixement dels afers temporals. L'única forma de superar la pèrdua de coneixement per oblit o per mort dels procuradors era deixar constància escrita dels afers. I així ho féu durant els dos anys que exercí la procura, tot anotant dates, resums i notaris de les escriptures que s'hi relacionaven (f. 188r-189v).

Certament, això no vol dir que abans no es fes res. El mateix Benet Rosseta diu que hi havia alguns actes anteriors en un llibre gros de nom *Communis* que estava a l'arxiu.⁶⁵⁹ En el mateix *Capbreu Vell*, a la part final, hi ha transcrita la sentència arbitral pel conflicte entre els frares de la Murtra i el beneficiat Antoni Dagú arran de l'heretat de Pere Coloma (03.04.1479, f. 208r-209r) i comptes relacionats amb la marmessoria de Pere Sassala. Però és evident que l'advertiment que Benet Rosseta féu en el *Capbreu Vell* assenyala una mancança en la gestió de la informació que podia comportar conseqüències molt negatives en els afers temporals. També es posa de relleu de l'anotació de Benet Rosseta que no existia el càrrec d'arxiver, a qui hagués correspost la tasca d'anotar, ordenar, classificar i millorar la localització dels instruments de l'arxiu, ja que se'n féu càrrec ell mateix, que aleshores era procurador general.

L'exemple de Benet Rosseta no es va seguir. Almenys no en el *Capbreu Vell*. Només hem trobat una explicació sobre l'instrument de permuta d'un conjunt de llibres procedents de l'heretat de Pere Sassala al prior i convent del monestir de predicadors de Manresa a canvi que es fessin càrrec de quatre aniversaris per l'ànima del difunt. Fou escrita per l'aleshores procurador general de la comunitat, Francesc Vic (f. 187v).

No hi ha més anotacions fins al final de segle, justament quan Galceran Agustí de Gualbes, recentment escollit prior de la comunitat, va prendre la decisió de fer un inventari completíssim de les rendes i propietats del monestir, i n'encarregà al frare Pere Benejam la redacció en el *Capbreu Vell*.⁶⁶⁰ En gairebé un centenar de folis (f. 39r-134v) no es limità a una simple

⁶⁵⁹ *De alguns actes precedents a aquests trobaràs memòria en hum llibre gros intitulat Communis, qui és en lo arxiu (f. 188r).*

⁶⁶⁰ *Ací seran descrites clarament per son orde totes les propietats e rendes ordinàries que lo present monastir de Sant Hierònim de la Murta de la Vall de Bethlem ha adquisides de diverses persones e benefactors de XXII de octubre any mil CCCXVI, que començà la present casa o monastir, fins la present jornada que comtam primer dia del mes de octubre any MD. E axí matex seran descrits los títols e causes ab què són stades adquisides e quines servituds són tenguts fer los frares per aquelles. E aquesta elucidació*

enumeració de rendes, sinó que en va escriure la procedència i féu referència als instruments que les emparaven, tot plegat amb un objectiu clarament quantificador, de balanç econòmic. Lògicament, aquest capbreu va ser aprofitat posteriorment per incloure'n modificacions a causa dels canvis produïts en la situació patrimonial de la comunitat, com lluïcions, compres o vendes. Es tracta, sense dubte, d'un esforç ingent per donar coherència i unitat al conjunt de rendes acumulades al llarg de vuitanta llargs anys d'existència, i que devia superar amb escreix l'anterior *Capbreu de les Rendes* a què fa referència Benet Rosseta⁶⁶¹ i que el cronista de la Murtra no utilitzà.

Per tant, es pot dir que la necessitat de documentar i arxivar adequadament els instruments que afectaven els afers temporals de la comunitat es féu patent ben aviat, però que durant el segle XV no tingué una estructura fixa ni una obediència definida. No fou una preocupació de la comunitat com a tal, sinó que quedà en mans dels principals gestors d'aquests afers, que eren els procuradors generals. Hem vist com entre 1429-1449 i 1481-1483 es sistematitzà un registre dels afers en el *Capbreu Vell*, però a la resta dels anys no es procedí d'aquesta manera, o almenys no ens consta, tot i que de l'advertència de Benet Rosseta es dedueix una deixadesa en el registre dels afers. Ja l'any 1500 i sota la iniciativa del prior Gualbes, es detecta un pas important en la sistematització de la documentació amb la confecció d'un inventari o capbreu molt complet de les rendes. Però no es documentava tot, com es posa de manifest que no fos fins al cap de 20 anys que es començaren a registrar les actes capitulars de la comunitat, curiosament en el mateix trienni que es va comprar un nou armari per a l'arxiu *per tenir en ell las scriptures guardades y concertades, axí dels censals com privilegis, testaments y altres*. El cronista ho atribuï al fet que l'aleshores prior, Pere Benejam, havia practicat de notari (Talet, p. 332).

A final del segle XVI els costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron contemplaven ja l'obediència d'arxiver, en un context en què devia quedar ben establerta la necessitat d'aquesta figura per a la correcta gestió del gran volum de documentació que devia custodiar la comunitat. A l'arxiver se li encarregava guardar els capbreus i actes de les rendes de la casa, actualitzar-los quan hi hagués una lluïció o reesmerç, tot indicant dia, any i en poder de quin notari s'havia fet aquest canvi. Per evitar la pèrdua de documents, l'arxiver havia d'anotar en un llibre els actes que el procurador o algú altre s'emportava de l'arxiu i se'l facultava per demanar-los al prior. En un exercici de realisme, el costumari reconeix que faltaven molts documents: *y assò no sols dels censals que se esmerssaran, mas encara dels altres vells, que n'i fàltan molts, y de qualsevol altres que de present o en esdevenidor sien utilosos a la casa*.⁶⁶²

Ara bé, les mancances que detectà Benet Rosseta també les denuncià Francesc Talet, el cronista de Sant Jeroni de la Murtra, a principi del segle XVII. D'aquí, en gran part, l'obra ingent del cronista de la Murtra, que criticà obertament la negligència d'arxivers i priors: *si sabessen alguns los treballs que y ha aguts en esta casa per no tenir notícia de algunes scriptures y la contingència que ha tingut aquest monestir de perdre més de mil y sin-centes lliures en nostres dies per no trobar-les —però, gràcies al Senyor, trobarem-les—, manarían los pares priors ab major rigor que alguns tinguessen cuydado d'elles y de notar las diadas o jornadas, lo notariy*

ésstada feta per lo reverend pare fra Galçeran Agustí de Gualbes, prior del dit monastir, escrita de mà de son súbdit fra Pere Benejam, prevere profés del monastir matex (f. 39r).

⁶⁶¹ *Jatsia que après se han traspostades algunes coses, specialment de les rendes, segons que apar en lo Capbreu de les Rendes* (f. 188r).

⁶⁶² BC, ms. 315, f. 19r-19v.

lo demás que pertany en matèria de actes, contractes y avinenses, etcètera, y los matexos religiosos serien més diligents y cuydadosos en aquesta matèria (Talet, p. 229).

De Sant Jeroni de la Vall d'Hebron tenim constància també d'un *Capbreu Vell*⁶⁶³ i d'un *Capbreu del General*,⁶⁶⁴ tot i que podrien ser posteriors al segle XV. Sabem també que el 1479 el notari Lluís Jorba estava redactant un capbreu general de totes les rendes del monestir.⁶⁶⁵

⁶⁶³ Al final d'un apunt sobre el testament de Francesc Gosset, benefactor de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, es diu *després obtingué dita vinya mossèn Mir, després mestre Clauzet, sabater, foli 40 en lo Capbreu Vell, ahont se trobarà llum de dita pessa* (ADB, FSJVH, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 94v-95r).

⁶⁶⁴ ADB, FSJVH, lligall 8, *Llibre índexos de documentació*, f. 53r.

⁶⁶⁵ ACA, C, reg. 3634, f. 205r.

L'activitat econòmica

L'agricultura i la ramaderia en el monestir

En el costumari de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron de final del segle XVI hi ha tres obediències relacionades amb activitats agrícoles i ramaderes que es feien en el terme del monestir. La més important és la de cellerer, per la qual comptem amb força informació durant el segle XV a Sant Jeroni de la Murtra. Els altres dos són l'hortolà i el fruiter.

L'hortolà tenia la responsabilitat de la cura dels horts del monestir per tal de proveir la comunitat d'hortalisses, herbes i amanida per al sopar.⁶⁶⁶ Malgrat que a Sant Jeroni de la Murtra consta l'existència d'hort a partir de mitjan segle XV (Talet, p. 143, 187, 190), no sembla que se n'ocupés un frare amb càrrec d'hortolà, sinó que el cellerer delegava aquesta funció en un mosso especialitzat en aquesta feina, tal com testimonien sis afermaments entre 1442 i 1452 (taula 15). El fruiter havia de collir la fruita i proveir-ne a la comunitat quan se'n necessitava. Si no en tenia suficient, n'havia de demanar al procurador. També s'encarregava d'assecar la fruita per tenir figues, raïm i cireres seques.⁶⁶⁷ Tampoc no tenim constància d'aquest càrrec durant el segle XV, malgrat que sí sabem que a Sant Jeroni de la Murtra es collia fruita pròpia (Talet, p. 257). Tanmateix, devia ser en quantitats relativament petites o insuficients per cobrir la demanda de la comunitat, ja que n'havien de comprar, com posa de manifest que el procurador de Barcelona comprés fruita. Com en el cas de l'hortolà, no creiem que cap frare detingués aquest càrrec específic, sinó que se'n devia ocupar un mosso sota el control del cellerer. Per tant, sense que puguem descartar que algun frare en fos nomenat, creiem que tant l'hortolà com el fruiter són obediències que corresponen a un estadi d'organització més complex que el que hi havia en els dos monestirs jerònims masculins catalans durant el segle XV. Les funcions que es preveuen per ambdós en el costumari del segle XVI devien ser assumides pel cellerer i els mossos que estaven al seu càrrec.

El de cellerer és un ofici lligat a les tasques agrícoles i ramaderes del cenobi. Com que no les podia assumir directament, tenia sota la seva responsabilitat i disciplina tots els mossos contractats per fer-les. Així es desprèn de l'apartat que li dedica el llibre de costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, un dels més llargs de tot el document. Al cellerer se li assigna la responsabilitat de proveir les menges que corresponen als religiosos –*platillo de fetje, cansalada, ous, pitança dobla*, etc.- segons l'època de l'any i proveir també d'aliment els hostes, la cria dels animals, la matança, la salaó i la conservació dels porcs, el tancament dels estables i la porta de l'hostatgeria a la nit, l'emmagatzematge i la mòlta del gra, la poda, la cavada, el conreu, la plantació, la verema, el manteniment de les rases i els marges, la recollida i la venda de la fruita, l'elaboració de vi, el manteniment de les bótes i les portadores i, en general, del celler, la tallada de la fusta i la venda de la que no sigui necessària per a la comunitat, la guarda del bosc i de tot el terme del monestir, la compra de candeles per al culte, fer foc, el manteniment en condicions òptimes de tota la ferramenta, la cura de les mules, l'enramada de l'església, del claustre i del

⁶⁶⁶ BC, ms. 315, f. 37r-37v.

⁶⁶⁷ BC, ms. 315, f. 27r-27v.

refetor en certes dates assenyalades del calendari i, fins i tot, l'obertura del carner i el soterrament de frares o benefactors del monestir.

Per aquesta raó se li atorgava un gran poder sobre els mossos: *és amo de tots los mossos de treball y ningun frare pot pendre ni manar a ningun mosso sens sa llicència*. En llogava i pagava segons les necessitats de feina, els alimentava, controlava les seves cambres i els dies festius els ensenyava doctrina cristiana. Fins i tot, el document especifica que havia de procurar que els mossos beneïssin la taula abans del dinar i del sopar, que donessin gràcies al final de l'àpat i que assistissin a missa els matins dels diumenges i festes de guardar. El cellerer, que podia ser un frare ordenat o un convers, havia de portar un control sobre la seva activitat. Havia de registrar, en tres llibres diferents, el que pagava als mossos, les compres i vendes de gra i llegums i les rendes rebudes en el monestir, i el que feien les mules cada dia. També havia de fer un llevador de tot el que s'aplegava a la rectoria de Sant Genís dels Agudells. A més, mensualment havia de fer dos memorials de tot el que havia venut, un per als caixers i un altre per al procurador.

Algunes de les funcions del cellerer se superposaven o es complementaven amb les del procurador general. Ambdós havien de fer compres per proveir la comunitat de tot el necessari, però mentre el cellerer ho feia prop del cenobi, el procurador acudia als establiments de la ciutat de Barcelona. Un dels punts dedicats al cellerer en el llibre de costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron ho exemplifica clarament: *Ítem, quant las pitanças se còmbran en Barcelona, està a càrrech del procurador comprar-las, però si:s provehexen per assí, las compra lo segon procurador o lo cellerer, si li aparrà al prelat*. El cellerer havia de passar comptes ambels caixers cada dissabte i havia d'informar regularment al procurador dels pagaments als mossos.⁶⁶⁸

Del cronista de Sant Jeroni de la Murtra també podem extreure informació sobre les funcions del cellerer. Del segle XV hi ha dues referències: un pagament a un brodador després de treure els diners de la taula de canvi de la ciutat de Barcelona (1443) –l'atribueix al procurador o al cellerer– i la rebuda de 90 reals donades pels criats dels Reis Catòlics arran d'una estada en el monestir l'abril de 1493. Però a partir del segle XVI les dades aportades són més riques, ja que se centren en alguns frares coetanis al cronista que exerciren aquesta obediència. Per exemple, es diu de Pere Miquel *que posà en trench y bon concert lo que toca al conrreu de les vinyes y altres terres per a sembrar quinsevulla de llevor y llegum*. En canvi, Guerau Altarriba va deixar aviat aquest càrrec perquè era molt recollit i enemic de conversa. També dona notícia el cronista que, per manament dels visitadors, en el trienni 1560-1563, hagueren de decidir si el cellerer havia de ser frare ordenat o també el podia exercir un frare llec. Finalment, el capítol conventual es decantà per la primera opció (Talet, p. 140, 256, 454, 533).

Centrant-nos en el segle XV, podem dir que la de cellerer fou una obediència des d'un bon inici. Almenys així consta per a Sant Jeroni de la Murtra en data tan primerenca com la de 1418 –dos anys després del trasllat de la comunitat a la casa de la Murtra–, quan Romeu Borrell tornà a ser elegit per a aquest càrrec. Els pagaments dels caixers als cellerers, que consten de forma regular entre 1418 i 1434, més les referències de Francesc Talet mostren clarament la continuïtat d'aquesta obediència durant tota la centúria. De fet, hem atribuït un volum conservat de l'antic arxiu monàstic a un esborrany de despeses del cellerer, atesa la naturalesa dels apunts

⁶⁶⁸ BC, ms. 315, f. 19v-24r.

que hi ha anotats, com s'ha comentat anteriorment. Serà el fonament principal per analitzar la tasca d'aquest ofici.⁶⁶⁹

Hem considerat que aquest llibre és un esborrany perquè les anotacions no segueixen cap ordre. Hi ha frases que aprofitaren espais de fulls escrits molts anys abans per fer les seves anotacions. O bé aquest esborrany era un registre previ abans de passar les dades en net en un llibre a l'efecte o bé ja podia servir per passar comptes amb els caixers. Fa de mal dir. En tot cas, l'heterogeneïtat i el desordre del llibre no ajuden a la seva anàlisi, però permet besllumar l'activitat del cellerer.

Un registre habitual és el dels pagaments per treballs temporals. Creiem que es tracta de mossos que estaven sota la responsabilitat del cellerer de torn. Generalment hi ha un apunt del dia que s'afermaren i del salari pactat. De vegades també s'especifica la durada. Després segueixen pagaments, ja sigui en metàl·lic, ja sigui en espècie, que es fan al mosso fins a l'extinció del contracte. Generalment no es diu en quina activitat treballava el mosso. Els afermaments estan a la taula 15, on es pot veure que n'hi ha molts en què no sabem exactament l'any en què s'afermaren. D'altres en podem fer una hipòtesi perquè sabem el dia de la setmana a què correspon la data i això permet deduir l'any. Tampoc no sabem si un mateix nom de mosso en diferents afermaments corresponen realment a la mateixa persona. En tot cas, la taula consta d'una quarantena de mossos, la majoria concentrada en els aproximadament deu anys que s'escolen entre els períodes 1442-1445 i 1450-1456, i d'una cinquantena llarga d'afermaments, que es troben entre un mínim de 2 mesos i un màxim de 14. Les durades més habituals són de 6 mesos i un any. Un càlcul orientatiu -54 afermaments a una mitjana de 8 mesos, suposa un força contractada de 36 anys- porta a una estimació de 3 a 4 mossos l'any sota la responsabilitat del cellerer. Però cal tenir en compte que en el mateix document apareixen pagaments a altres mossos dels quals no consta l'afermament, com Diago, a qui es deuen alguns jornals, o Andreu i Martí, que portaren peix. Això podria fer augmentar el nombre de mossos, encara que no creiem que fos significativament.

A més de la relació econòmica amb els mossos, els cellerers també anotaren pagaments per altres conceptes. Especialment detallats són els de la carn perquè al final del document hi ha llistada la carn comprada per dies en un període de deu anys. Per norma general, hi ha entre tres i quatre anotacions setmanals, mai en divendres. Alguns apunts mostren el proveïdor de la carn. No sembla, doncs, que criessin moltons, porcs ni bous, que és la carn que apareix majoritàriament en aquests apunts. De fet, a la crònica de Francesc Talet es parla per primera vegada de la cria de moltons en el monestir a mitjan segle XVI, la qual cosa presentava l'avantatge de no haver d'enviar un mosso a Badalona o a Santa Coloma de Gramenet a buscar carn de dubtosa qualitat (Talet, p. 472).

Després de la carn, el producte que té més presència en el document és el peix, amb centenars d'apunts d'una gran varietat d'aquest aliment (sorells, sardines, bogues, tonyina, pagells, lluernes, lluç, bonítol, etc.). Es fa esment d'un gran nombre de proveïdors: els Planes (Gervasi, Amador, Bernat), Barellés, Torredadall, Bernat Istrell, Ramonet, Torrent, Barriga, Berenguer

⁶⁶⁹ ACA, *MH*, vol. 4132. Si no es diu el contrari, les informacions aportades a continuació procedeixen d'aquest document, que no està foliat.

Arenys, Bruguera, Bernat Monistrol, Vicenç i Bernat Tarragó. El peix l'anava a comprar un mosso, un esclau o un frare.⁶⁷⁰

També sembla que el cellerer havia de tenir totes les eines a punt, per la qual cosa era necessari fer-se amb els serveis d'un ferrer. En el document hi ha uns noranta apunts per pagar serveis com llossar, acerar, adobar o perbocar eines (aixades, piques, càvecs, etc.). L'únic ferrer que apareix és en Leget, de Badalona. Dels anys 1457 i 1458 hi ha una vintena d'apunts per molta de forment. Hi ha molt poques anotacions per a altres serveis: basters (7), beiner (1), boter (1), fuster (1), teixidor (1) i tintorer (1). Hi ha força informació d'un dels benefactors del monestir, el prevere Pere Martí, rector de Santa Perpètua de Mogoda, amb qui la comunitat tenia tractes econòmics sovintejats per compra de cereal (forment, ordi, civada, espelta) durant la dècada de 1450. El cellerer i el prevere passaven comptes sovint: el cellerer li pagava diners o vi a canvi del gra.

L'activitat del cellerer que reflecteix aquest document, que hem considerat una mena d'esborrany, més les poques referències de Francesc Talet van en la línia de les directrius que marquen els costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron per a aquesta obediència. Ara bé, no hi ha cap apunt del cellerer sobre verema o cavada i el nombre de mossos contractats (3-4) és relativament baix, així com alguns serveis pagats. A excepció de la compra de carn i peix, prou exhaustiva, la resta és força escassa, sobretot en comparació amb les despeses que el procurador general féu en tan sols 95 dies entre 1483 i 1484. Per exemple, aquest féu 15 pagaments per soldades relacionades amb activitats agrícoles o ramaderes, mentre que hem comptat poc més de 50 del cellerer en deu anys. Cal tenir en compte que la comunitat tenia un nombre molt semblant de frares en els dos períodes que estem comparant.

Una altra font que pot servir de guia per conèixer el nombre de mossos que treballaven en els monestirs jerònims és la seva presència com a testimonis en instruments notariais datats en els propis cenobis. Són part dels que formen les taules 23a i 23b, que corresponen a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Sant Jeroni de la Murtra respectivament. Comptem tan sols els que consten com a pagesos, bracers, hortolans, agricultors i/o rústics, termes que de vegades s'utilitzen indistintament per a un mateix treballador.⁶⁷¹ En total n'hi ha 24 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i 43 a Sant Jeroni de la Murtra, gairebé tots de les tres darreres dècades de segle, que són aquelles en què comptem amb un major nombre d'instruments notariais localitzats.

És interessant fer notar que d'una mica més de la meitat d'aquests treballadors agrícoles -12 de 24 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i 27 de 43 a Sant Jeroni de la Murtra- es diu que vivien en els respectius monestirs. És clar, doncs, que eren mossos asoldats pels frares per a les tasques agrícoles. Malauradament, aquestes llistes no permeten conèixer amb exactitud quants mossos podien estar treballant en una data determinada. Si comptem cada testimoni com a un mosso al servei del monestir durant una temporada, el major nombre el tenim amb 18 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron durant la dècada de 1491-1500 i el mateix nombre a Sant Jeroni de la Murtra la dècada anterior, la qual cosa porta a una mitjana baixa en comparació de les dades de

⁶⁷⁰ Posem un exemple de cada cas: *Ítem portà Johan Oliver mig bon cove de sorells ab sardina divendres IX aprilis, 5 sous; primo me portà l'esclau mig cove de bogues; primerament a XXVIII de abril de l'any LII aportaren fra Berenguer e fra Johan pex d'en Istrell per 2 sous 6 diners.*

⁶⁷¹ Per exemple, Antoni Paraire és llaurador el 1494 i bracer el 1500 a Vall d'Hebron o Jaume Moristot, a la Murtra, és considerat pagès el 1475, però agricultor i bracer dos anys més tard.

la primera meitat de segle i, també, dels 15 mossos pagats pel pare procurador entre 1483 i 1484.⁶⁷²

A què pot deure's una diferència tan destacada entre el cellerer i el procurador general, dues obediències que es complementaven? Hi ha diferents possibilitats, no excloents entre si. La primera és que el document que hem consultat i que atribuïm a un esborrany del cellerer sigui incomplet. En aquells anys els jerònims de la Murtra confegien llibres de despeses molt més ordenats, complets i clars. Bona prova és el de Concabella entre 1449 i 1456. El del cellerer no ho és gens i potser tan sols l'utilitzaren per fer anotacions en algunes situacions determinades, no sempre. Tampoc no es pot descartar que els pagaments als mossos no els fes sempre el cellerer, sinó que una part la pogués assumir el procurador.

Una altra possibilitat és que realment l'activitat pròpiament agrícola i/o ramadera de Sant Jeroni de la Murtra a mitjan segle XV fos baixa i, per tant, requerís poc personal. Hem vist que compraven la carn i que es proveïen de cereal tant del prevere Pere Martí com de Concabella i d'Aguiló. No sembla, doncs, que es dediquessin ni a la cria de bestiar ni al conreu. Potser en tenien prou amb tres o quatre mossos i un parell d'esclaus que, a més, havien de desplaçar-se sovint a la Segarra. Per tant, els frares de la Murtra podien tenir concentrada l'activitat agrícola en aquests dos llocs.⁶⁷³ En canvi, els anys 1483 i 1484 ja s'havien venut Concabella i la comunitat es va veure en la necessitat de desenvolupar aquestes activitats en el terme del monestir. En aquest sentit, la primera referència a una plantada de vinya és de 1454, que s'intensificà a principi de la dècada de 1460 fins al punt que els excedents es venien a Barcelona.

Quant al cereal, a mitjan segle es van proveir sobretot de Concabella. Però quan es perdé, els frares artigaren terres i plantaren llavors, fins a 30 quarteres en un any del trienni 1469-1472, i compraren dos bous per 30 lliures. En un any del trienni següent es colliren 84 quarteres de blat, 12 d'ordi i 35 de civada. A la resta d'anys, quantitats semblants. En el període 1474-1478 es continuà amb el conreu i es compraren dos bous al batifuller Miquel Enric, un de pell vermella i un altre que la tenia vermella i negra, ambdós de quatre anys, per 15 lliures el 26 de juny de 1476 (taula 25b). Poc després en vengueren un parell a Bernat Oller, de Sant Andreu del Palomar, que reconegué un deute de 17 lliures i mitja als frares en instrument públic del 14 de juliol de 1477. El saldà al cap de poc més d'un any.⁶⁷⁴ Entre 1478 i 1481 se seguí aquesta activitat. Es renovaren els bous i, fins i tot, estengueren la ramaderia a les vaques, ja que consta la venda de vedells. La darrera referència és de 1489-1491, novament amb la compra de dos bous i força despeses per batre i segar (Talet, p. 202, 208, 218, 222, 250). A diferència del vi, no hi ha cap referència sobre la venda d'excedents. Creiem, per tant, que el conreu no teniu com a objectiu la comercialització,

⁶⁷² Fem notar que dels 15 mossos pagats pel procurador general entre 1483 i 1484, n'hi ha 10 amb nom especificat. D'aquests 10, n'hi ha 3 que apareixen a les llistes de testimonis en aquelles dates: Bernat Agustí (1486), Bernat Tort (1488) i Fernando Sangüesa (1487) –si l'identifiquem amb Ferrando. Es pot comprovar, doncs, com les llistes de testimonis són clarament defectives en comparació amb les dades que aporta el procurador general.

⁶⁷³ Així es dedueix, almenys, de les referències del cronista de Sant Jeroni de la Murtra. Concretament, afirma que un dels problemes causats per la guerra fou que el proveïment de blat des de Concabella quedà interromput, moment a partir del qual la comunitat es va veure obligada a gastar considerables sumes de diners per a la compra de blat (Talet, p. 185, 190).

⁶⁷⁴ El 5 d'agost de 1478 es va anul·lar el debitori (AHPB, Antoni VINYES, *L quartum manuale comune*, 1476, febrer, 13 – 1478, març, 17, f. 63v).

sinó el consum propi, amb l'objectiu d'estalviar a l'hora de comprar aquest producte fonamental de la dieta.

Respecte a la ramaderia, els jerònims de la Murtra optaren per la cria de cabres, que posaren en mans de pastors, des de la meitat de la dècada de 1460. Com en el cas del vi, en feren negoci fins gairebé al final de segle (Talet, p. 143, 175, 179, 194, 202, 208, 261, 265). El 16 de gener de 1480 en vengueren 38 a Antoni Pujol, de Badalona, per 11 lliures 8 sous.⁶⁷⁵

Quant a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, no tenim referències directes del cellerer, però sí que podem avaluar si aquest monestir produïa carn i cereal, o almenys en quantitat suficient per satisfer la seva demanda. La documentació notarial indica que no. A la taula 25a, que conté les compres de béns i serveis fets per aquest monestir, hi ha quatre compres de carn i altres quatre de cereal (forment, civada).

En resum, en el segle XV el cellerer tingué la responsabilitat, en coordinació amb el procurador, del proveïment dels aliments per a la comunitat. O bé els comprava prop del cenobi o bé els produïa directament dels conreus del terme del monestir o del ramat, per la qual s'ajudava de mossos, que quedaven sota la seva jurisdicció. La documentació mostra, però, que els dos monestirs no desenvoluparen una activitat agrícola ni ramadera significativa, sinó que optaren per proveir-se dels productes bàsics (cereal, carn i peix) majoritàriament de l'exterior. Això no vol dir, però, que l'activitat agrícola ni ramadera fos nul·la, sinó que optaren per l'especialització amb l'objectiu de treure rendiment econòmic de la comercialització del seu excedent, com hem vist a Sant Jeroni de la Murtra amb el vi o les cabres.

El regiment de feus

Des d'un bon inici, els jerònims de Montolivet –i posteriorment de la Murtra- hagueren de fer-se càrrec del govern i el regiment de dos petits feus situats un centenar de quilòmetres del cenobi: Concabella i Gra. Ja hem vist que Romeu Borrell, amb el càrrec de prior, hi anà força sovint a mitjan segle XV, de vegades acompanyat d'altres frares d'orde sagrat del monestir. Però no foren els únics.

El primer jerònim que hi anà, com hem vist, fou Joan Boil per lluir censals en seguiment de la compra del redelme (1412). Poc després de rebre'n la titularitat, els frares de Montolivet enviaren a Concabella un dels seus frares, el llec Jeroni Mateu. Consta com a procurador de Concabella i Gra en dos documents de 1415: intervingué en la pau fermada per dos particulars, que li feren el corresponent homenatge,⁶⁷⁶ i va pagar 4 florins pel treball del notari Jaume Sescorts de Guissona en l'instrument de la compra del redelme.⁶⁷⁷ En data desconeguda, però que ha de ser propera a les anteriors, va vendre forment, ordi, civada, mestall i gallines procedents dels drets dels frares a Concabella.⁶⁷⁸

⁶⁷⁵ AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s. f.

⁶⁷⁶ AHPB, Pere PELLISSER, *Manuale*, 1414, juliol, 2 – 1415, juny, 26, bossa (15.06.1415). L'any no apareix en el document. Es tracta de l'any 1415 perquè es diu que fou en dissabte i el 15 de juny de 1415 hi queia.

⁶⁷⁷ ACA, *MH*, vol. 2527, full solt (27.10.1415).

⁶⁷⁸ ACA, *MH*, vol. 2527, f. 25r-25v.

L'any següent els jerònims establiren els dos llocs a Elionor, muller del cavaller domiciliat a Lleida Pere Sescomes. Els dos feus quedaren en mans dels Sescomes, mentre que els frares es reservaren el domini eminent, pel qual cobraren un cens anual de 50 lliures (doc. 7). Per aquesta raó, Sant Jeroni de la Murtra no tingué cap dels seus frares destacats a Concabella a partir de 1416. Però a inici de la dècada de 1430 començà un conjunt de plets sobre aquestes dues propietats –seran analitzades en capítols posteriors–, que acabaren al cap d'uns anys amb els jerònims novament com a propietaris útils de Concabella.

L'any 1436, essent prior Joan Febrer, tenim constància d'estades de frares en el feu segarrenc. Romeu Borrell en féu quatre. La primera començà com a tard el 16 de febrer, en què hi ha apuntada la primera despesa després de l'arribada a Concabella acompanyat de l'esclau Jordi⁶⁷⁹ i tres bèsties,⁶⁸⁰ i acabà a final de març o principi d'abril.⁶⁸¹ L'endemà de la festivitat de Sant Joan, sortí novament de la Murtra i arribà a Concabella cinc dies després.⁶⁸² En aquesta ocasió la seva estada fou més curta, ja que el 9 de juliol retornà al cenobi.⁶⁸³ No es pot saber quan s'inicià i acabà el tercer sojorn de Romeu Borrell ja que només tenim un apunt datat, concretament del 2 d'agost.⁶⁸⁴ El 25 d'octubre viatjà novament a Concabella en companyia de l'esclau Jordi⁶⁸⁵ i en tornà els primers dies de novembre.⁶⁸⁶ Per tant, durant l'any 1436, Romeu Borrell s'absentà del monestir aproximadament tres mesos llargs per atendre afers a Concabella.⁶⁸⁷

Es fa difícil fer un seguiment de l'activitat de Romeu Borrell perquè pocs apunts estan datats i, a més, no sempre estan ordenats. Tanmateix, sembla que durant la primera estada, la més llarga de les tres que hem pogut delimitar cronològicament, s'ocupà d'afers relatius a la possessió dels dos feus. Hi ha una despesa per pagar un procurador que s'ocupà d'un afer relacionat amb

⁶⁷⁹ El document no especifica que Jordi fos un esclau, però el cronista de Sant Jeroni de la Murtra explica que hi havia un esclau amb aquest nom que el prior envià *infinites voltes a Conchabella a portar provisió de blat y altres coses* (Talet, p. 152).

⁶⁸⁰ *Ítem despís comaní a Conchabella ab Jordi e III bèstias VII sous VII; ítem dijous, a XVI de febrer, costà moltó, [...] sous VI* (ACA, MH, vol. 2527, f. 75r).

⁶⁸¹ *Ítem costà pà, diluns a XXVI del dit mes, I sous; ítem dimarts següent [27.03.1436], despís yo Agramunt, [...] sous II diners e I; ítem una bèstia de loguer quant frare Jacme e yo venguem de Conchabella XVII sous; ítem despenem frare Jacme e yo en la dita venguda e una dia que estiguem a Cervera VIII sous* (Íbid., f. 77r-77v).

⁶⁸² *Ítem diluns, a XXV de juny, partí del monastir per anar a Conchabella. Stiguí a Barchinona lo dit dia, e endemà ab lo compayó per lo camí e Cervera, que haguí a fer per los pròmens III dias, axí que són V dias, en los quals despís XI sous V diners* (Íbid., f. 78r).

⁶⁸³ *Ítem diluns, a VIII de juliol, partí de Conchabella e estiguí diluns, dimarts e dimecres e despís* (Íbid., f. 78v).

⁶⁸⁴ *Ítem dijous a II del mes de agost rebí III ayminas a raó de XII sous de las parts pertanyens a la vila per las terras que laruà en Johan Mingot de Spases Largas en paga del cenç de las ditas terras e per I creuat que bestraguí per la vila VIII sous* (Íbid., f. 50r).

⁶⁸⁵ *Ítem dimecres a XXV del mes de octubre aní ab Jordi a Conchabella per lo fet de mossèn P. Grau e amanam II bèstias e despenem a Barchinona e per lo camí e Cervera [...] 10 diners* (Íbid., f. 79r).

⁶⁸⁶ *Ítem dissapte III de novembre aní a Cervera e stiguí-y lo dit dia e lo digmenge següent e despís ab lo mul III sous VIII; ítem despís per lo camí com torní de Conchabella V sous II diners* (Íbid., f. 79r). Entre l'anada a Barcelona i a Agramunt, la sortida es va allargar 20 dies –*ítem despís en messió entra a Barchinona e en la dita nada de Agramunt, qui foren XX dies* (f. 80r).

⁶⁸⁷ No es pot descartar una estada més que inclouria el mes de maig i part de juny, ja que consten trameses de Romeu Borrell de forment al monestir, tal com es comentarà més endavant. Això podria augmentar l'estada fins a 4 mesos aquell any.

Gra i el 20 de març n'hi ha una altra per al notari a qui el frare presentà la resposta a un protest.⁶⁸⁸ Hi ha diferents desplaçaments a Cervera i un a Agramunt. També aprofità per establir una peça de terra a Joan Queralt.⁶⁸⁹ La darrera possiblement fos motivada per aconseguir una avinença entre el veguer i els homes de Concabella.⁶⁹⁰

En els apunts escrits per Romeu Borrell hi ha despeses de tot tipus: menjar (pa, oli, lluç, arengades, tonyina, moltó, pebre, ous, confits de sucre, neules, torrons, fruita, etc.), objectes (claus, podadora, escudelles, setrill, cordes, sabates, candeles, calç, cabaços, llits, vademècum, sabó, etc.), animals de transport (ferrar, palla, civada, barbellera, sàrries, buscar un mul que fugí),⁶⁹¹ feines del camp (podar, rentar bótes, aplegar, cavar, fer la jova, segar, llaurar, veremar) i del molí (badil, nadilla, escurar el rec, adobar una arnella) i altres diverses, com pagaments a un notari i a un assessor, a un escolà del rector de Concabella per acompanyar-lo a Cervera o per fer la barba als frares. Però en el document tenim la sort de comptar també amb rebudes o ingressos que procedien de drets diferents, com la quèstia, censos, delmes o l'ús del molí. Veiem que diferents particulars donaren gra o altres productes del camp a Romeu Borrell, que generalment va anotar el seu valor monetari. En alguns casos s'especifica que aquests productes van ser venuts.⁶⁹² També féu diverses trameses de forment al monestir, de les quals s'encarregava l'esclau Jordi.⁶⁹³ Podíem dir que la tasca de Romeu Borrell fou ordinària: rebre censos, enviar forment al monestir i fer les despeses necessàries per mantenir tota l'estructura productiva. No hi ha constància de despeses relacionades amb l'exercici de la jurisdicció que els jerònims havien rebut del fundador.

Però Romeu Borrell no fou l'únic que residí aquell any a Concabella. Durant la seva primera estada coincidí amb *frare Remon*, que no pot ser altre que el llec Ramon Rovira. Sembla que ja hi era quan Romeu Borrell hi arribà⁶⁹⁴ i que en marxà abans amb Jordi.⁶⁹⁵ Poc després de la seva marxa, arribà a Concabella Jaume Planes. El 23 de març ja hi consta per una despesa de la barba.⁶⁹⁶ Ambdós, Romeu Borrell i Jaume Planes, tornaren junts a final d'aquell mes o principi del següent. Al setembre sabem que hi anà el frare Andreu Garriga acompanyat d'Arnau Guillem, que possiblement fos un mosso del monestir. Hi ha altres referències als frares Ramon Rovira i Andreu Garriga, però la seva datació és confusa. El que sí podem dir és que l'any següent, 1437, Andreu Garriga prengué el relleu de Romeu Borrell. Tanmateix, les seves anotacions són tan

⁶⁸⁸ *Íbid.*, f. 75v, 76v.

⁶⁸⁹ L'acte fou pres per Ramon Reguer, rector de Concabella i notari, el 23 de març de 1446 (*Íbid.*, f. 83r).

⁶⁹⁰ *Ítem com aní Agramunt per fer la avinensa del veguer ab los hòmens de Conchabella, costà de ferrar lo mul I sou X diners* (*Íbid.*, f. 80v).

⁶⁹¹ *Ítem costà de sercar lo mul qui-m fugí IIII sous III* (*Íbid.*, f. 81r).

⁶⁹² Per exemple, *ítem rebí per I migera de forment que vení en Cordellas ensemps ab la demunt dita* –es refereix a l'apunt anterior, en què rebé també una mitgera de forment de Salvador Canosa el 16 de març de 1436– *XIIII sous VI* (*Íbid.*, f. 54v).

⁶⁹³ Estan totes juntes apuntades al final del document en una plana sense foliar: *Primo tremís per Jordi, dijous a VIII de febrer al monastir III mitgeras e miga de forment a raó de XV sous; ítem lo dit dia tremís per lo dit Jordi al dit monastir XV gual[.]nas a raó de I sou VI diners; ítem dijous a XV del mes de març tremís per Jordi al monastir IIII migeras de forment en farina a raó de XIII sous; ítem dissapte a V del mes de mayg doní a frare Andreu, los quals foren de forment; ítem dimecres a XXIII del mes de maig tramís per Jordi al monastir II migeras de forment a raó de XV sous; ítem tremís per Jordi al monastir iluns a IIII de juny III migeras de forment a raó de XII sous VI; ítem diluns a VIII del mes de juny tremís per Jordi al monastir III migeras de forment a raó de XIII sous.*

⁶⁹⁴ El primer apunt després del títol de rebudes diu: *havia en poder de frare Remon CX sous* (*Íbid.*, f. 54v).

⁶⁹⁵ *Ítem despès frare Remon com se n'anà ab Jordi de Conchabella VI sous X* (*Íbid.*, f. 76v).

⁶⁹⁶ *Ítem despès frare Jacme com anà a Conchabella, I s VIII; ítem divendres, a XXIII del dit mes, costà la barba de frare Jacme Planes* (*Íbid.*, f. 76v-77r).

incompletes que no es pot precisar res més, ni del nombre i cronologia de les seves estades ni sobre l'activitat que hi va desenvolupar.⁶⁹⁷

Si un frare de la Murtra s'associa a Concabella, aquest és el de Miquel Piquer. Fins i tot el relat hagiogràfic que li va dedicar José Sigüenza el situa en aquest feu de la Catalunya interior.⁶⁹⁸ Amb només 6 o 7 anys d'hàbit, ja anava amb regularitat a Concabella, tal com es desprèn del *Llibre de les heres* de Concabella dels anys 1447-1448. Hi anotà totes les quantitats que va rebre dels vassalls. Els deutes els apuntava en el *Llibre de Deu e Deig*, tal com expressa sovint. Rebia directament el cereal a què tenia dret com a senyor del lloc (blat, ordi, civada, etc.) o bé li'n pagaven el preu de venda, que normalment es feia a Cervera.⁶⁹⁹ Miquel Piquer també venia part del gra rebut pels habitants de Concabella o l'enviava directament al monestir, tasques en les quals veiem participar novament l'esclau Jordi. La llista següent mostra què es féu amb el cereal rebut.⁷⁰⁰

Data	Operació	Quantitat
13.06.1447	L'esclau Jordi vengué forment a Cervera	III migeres II pruyeres
20.06.1447	L'esclau Jordi vengué civada a Cervera	IIII migeres III pruyeres
30.06.1447	L'esclau Jordi vengué civada a Cervera	VI migeres VI pruyeres
03.07.1447	L'esclau Jordi portà forment al monestir	IIII migeres
07.07.1447	En Canosa, habitant de Concabella, vengué forment a Cervera	II migeres I pruyera
11.07.1447	L'esclau Jordi vengué civada a Cervera	II migeres II pruyeres
15.07.1447	Mòlta de forment	II migeres II pruyeres
08.08.1447	Antoni Guixer vengué forment a Cervera	II migeres I pruyera
16.08.1447	Mòlta de forment	II migeres II pruyeres
29.08.1447	L'esclau Jordi i en Jaume Llorenç portaren forment al monestir	VI migeres
19.09.1447	Mòlta de forment	II migeres II pruyeres
08.10.1447	Mòlta de forment	II migeres II pruyeres
17.10.1447	Mòlta de forment	II migeres II pruyeres
02.11.1447	L'esclau Jordi vengué forment a Cervera	IIII migeres II pruyeres
06.11.1447	L'esclau Jordi i el missatger portaren forment [al monestir]	VIII migeres
--	Amigó, habitant de Concabella, portà forment [al monestir]	III migeres I pruyera
10.11.1447	Jaume Llorenç vengué forment a Cervera	II migeres I pruyera
13.11.1447	Miquel Piquer va vendre forment a Concabella	III migeres I pruyera II quartans
--	Miquel Piquer va vendre a en Roca per sembrar	II migeres I pruyera
20.11.1447	L'esclau Jordi portà forment al monestir	IIII migeres
23.11.1447	Mòlta de forment per al castell	II migeres II pruyeres

Els comptes del frare també van incloure les joves i les rebudes i despeses del comú. Les anotacions de l'any 1447 arriben fins al 27 de novembre i n'hi ha de tants dies, especialment de

⁶⁹⁷ *Seguexe-se les rebudes fetes per mi, frare Andreu Garriga, de e per los castells de Concabella en l'any MCCCCXXXVII* (íbid., f. 62v). *Seguexen-se les despeses fetes per mi, frare Andreu Garriga, per los castells de Concabella en l'any MCCCXXXVII. Primo costaren de podar les tires dels domenges a escarade e podà-les en March Sala; ítem costaren de cavar, entraren-hi VIII hòmens a raó de II sous sens messió, XXXXII sous* (f. 63r). Una clau en el document indica que la despesa de 42 sous és pels dos apunts alhora.

⁶⁹⁸ José SIGÜENZA, *Historia de la orden de San Jerónimo*, vol. 1, p. 556.

⁶⁹⁹ *Rebí a X de noembre del dit forment de dues somades que m'aportà en Jacme Lorenç a Cervere e vené'l a rahó de VII sous V la migera. E habetuts-ne IIII diners de la cortera e II sous de port, suma que he rebuts nets del dit forment XXVI sous VI diners* (ACA, MH, vol. 4131, f. 18r).

⁷⁰⁰ Aquesta informació s'ha extret dels darrers folis, no numerats, d'ACA, MH, vol. 4131.

setembre i novembre, que fan pensar que l'estada de Miquel Piquer fou continuada entre juny i aquella data. L'any següent hi tornà, però els apunts no són tan complets. Potser no va acabar la tasca aquell any. De fet, en el llibre hi ha anotacions d'anys posteriors escrites per Romeu Borrell, que aleshores era el prior del monestir.⁷⁰¹ Com que alguns dels apunts del prior Borrell diuen que s'ha remès la informació al *Llibre de Deu e Deig*, és molt possible que per aquesta raó el detall de la informació de l'any 1448 sigui menor que la de l'any anterior.⁷⁰² Dos apunts amb pagaments dels jurats al prior confirmaria que va ser a Concabella l'any 1448.⁷⁰³ No hi ha menció de cap frare més, però sí del majordom del castell, de nom Castellar,⁷⁰⁴ que veurem aparèixer més endavant, i que assegurava la permanència d'un representant de la senyoria quan no hi havia cap frare a Concabella.

Entre maig de 1449 i juny de 1456, a banda del prior, del qual ja hem comentat que hi anà tretze vegades, trobem sis frares a Concabella: Miquel Piquer, Jaume Planes, Reginald Ende, Gabriel Fonoll i els llecs Guillem Andreu i Berenguer Serrat. Aquestes estades estan especificades a la taula 16 i les hem representat en un cronograma.

Els que hi anaren més sovint, com es pot veure en el diagrama temporal, foren Miquel Piquer, Romeu Borrell, Reginald Ende i el llec Berenguer Serrat. Els altres frares hi anaren poques vegades i les estades foren curtes. No en sabem els motius, però creiem que acompanyaren el prior o feren algunes gestions, relacionades o no amb Concabella i Gra, tot aprofitant que eren propietat dels religiosos. Sabem que Gabriel Fonoll treballava perquè hi hagués pau entre dos bàndols enfrontats l'any 1456,⁷⁰⁵ que Guillem Andreu aprofità per anar a la seva terra, que possiblement fos Montblanc,⁷⁰⁶ i que Gabriel Fonoll féu el mateix per visitar el seu pare el 1456.⁷⁰⁷ Fins i tot consta *frare Martorel* el maig de 1456, que no pot ser altre que Jaume Martorell, de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, possiblement de pas cap a altres indrets. Ara bé, els únics que

⁷⁰¹ Són recognoscibles per la lletra, però n'hi ha una que ho diu explícitament: *Ítem vení yo, frare Romeu, lo sobrepus, del qual aguí XXIII sous* (*Íbid.*, f. 26r). Un parell d'apunts seguits permeten inferir la substitució de Miquel Piquer pel prior, Romeu Borrell, durant el mes d'octubre de 1448: *Ítem aportà lo dit Berenguer a XXII de octubre del dit forment a Cervere per a vendre IIII migeres II puyera, del qual nos liurà nets, qui són per la pensió de les talls (sic) dels diners XXXII sous II diners* [lletra de Miquel Piquer]; *ítem cobrà lo dit Berenguer del dit forment, lo qual vené a Cervera e curàs los dinés, I migeres XIII puyeres* [lletra de Romeu Borrell] (f. 57r).

⁷⁰² *És tot remès al Libre de Deu e Deig* (*Íbid.*, f. 5r); *és tot liquidat e posat en lo Libre de Deu e Deig* (f. 11r); *ítem és ver que tot lo comte del dit Miravalde és cansellat, si no só qui és en lo Libre Deu e Deig* (f. 45v).

⁷⁰³ *Ítem pagaren los iurats al pare prior, lo qual los havia prestat entre l'any e açò per pagar a n'Amat per una anade que havia feta a Barchinona I migeres de forment; ítem donaren al dit prior, la qual ell havia pagada per lo censals de Santa Lucia, forment I migeres* (*Íbid.*, f. 71v).

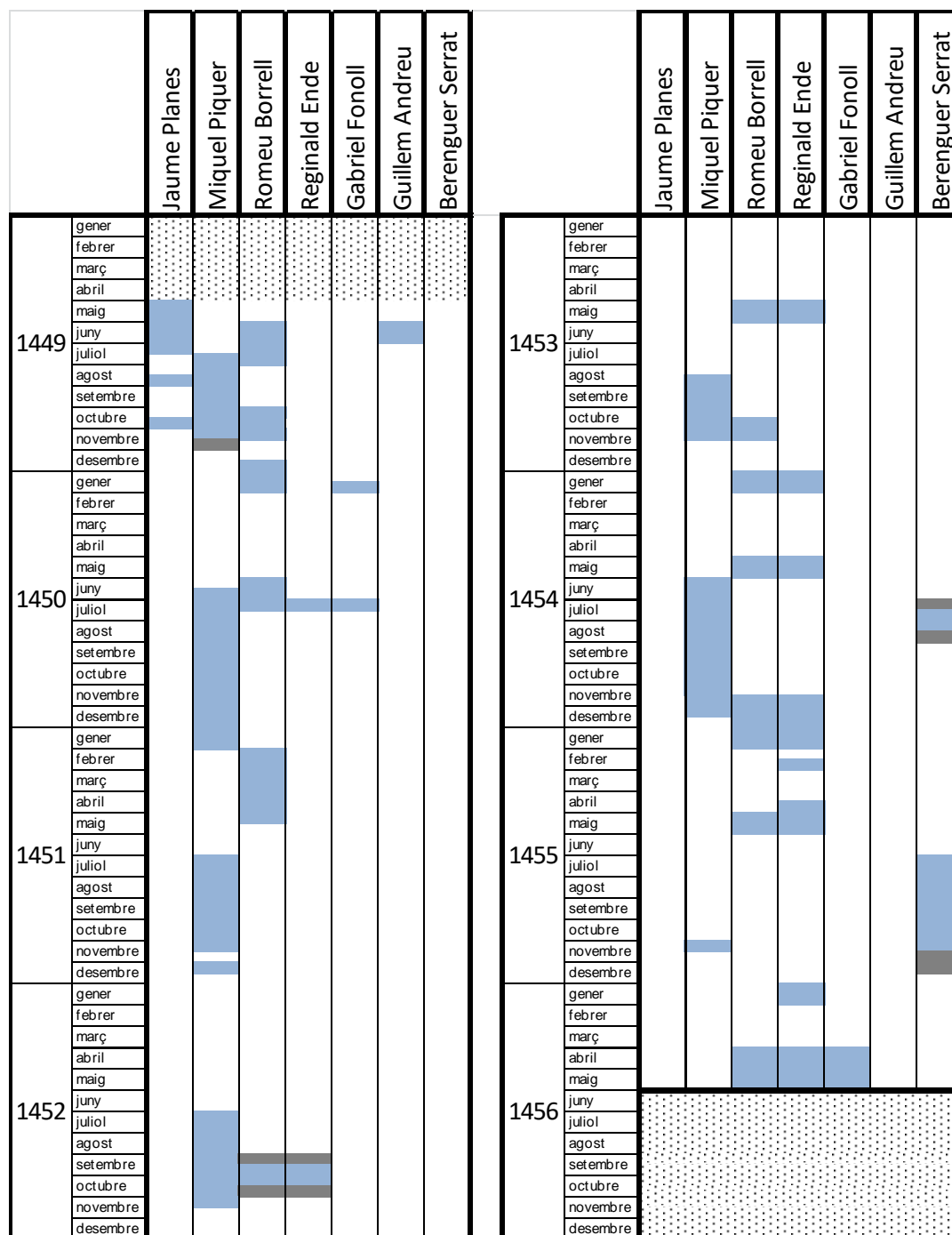
⁷⁰⁴ *Ítem bestreguí per los pròmens, los quals doní a l'aygueder ab voluntat lur, dos florins, los quals han promès de donar-los a n Castellar, maiordom del castell de Conchabella* (*Íbid.*, f. 39v); *ítem he trobat en lo compte d'en Castellar qui li ha prestades dues migeres de forment, les quals lo dit Miravalde li negue, emperò diu que u remetrà a son sagrament* (f. 45v).

⁷⁰⁵ *Ítem despené fra Fonol en messió a Cervera quant treballyava per la pau d'en Amat e d'en Clergue, per la qual tots jorns havie anar çà e là, I sou VI* (ACA, MH, vol. 1196, s. f.). Si no s'indica el contrari, les següents referències documentals són d'aquesta font.

⁷⁰⁶ Hi ha dos apunts gairebé consecutius que apuntarien en aquesta direcció: *Ítem despès frare Guillem com anà de Concabella a la sua terra III sous Idiners; ítem per ferrar lo mul com fra Guillem anà a Monblanch, IIII diners.*

⁷⁰⁷ *Ítem despès fra Fonol com anà a son pare XI sous IIII.*

escriguren en el llibre foren Miquel Piquer, Romeu Borrell i Reginald Ende, en qui ens basem per fer l'anàlisi de l'activitat dels religiosos en aquests dos feus.⁷⁰⁸

Miquel Piquer arribava a principi de l'estiu i s'estava a Concabella fins al final de la tardor (novembre o desembre). Així fou durant sis anys consecutius, vuit si hi sumem el que indica el *Llibre de les heres* de 1447 i 1448. El darrer any, 1455, no tornà a Concabella a l'inici de l'estiu, sinó que fou el llec Berenguer Serrat el que ho féu. Miquel Piquer l'anà a visitar durant el mes de

⁷⁰⁸ Al principi del llibre hi ha alguns apunts, pocs, del frare Jaume Planes.

novembre per supervisar que tot rutllava correctament. De fet, Berenguer Serrat hi havia anat l'estiu anterior per primera vegada, en una estada d'un mes a tot estirar. Possiblement el prior o la comunitat havien decidit que Berenguer Serrat prengués les funcions de Miquel Piquer i l'any 1454 van coincidir perquè un transmetés a l'altre els coneixements sobre el regiment del lloc, tot i que hi ha altres opcions que ho poden explicar, com que Miquel Piquer tingués algun impediment per estar-se un semestre seguit allunyat del cenobi. Berenguer Serrat, que no va escriure directament mai les despeses en el document, sinó a part,⁷⁰⁹ tornà novament a Concabella el juny de 1456. A banda dels sis segons semestres consecutius residint a Concabella, Miquel Piquer també hi tornà, per poc temps, en dues ocasions poc després de marxar-ne, els anys 1450 i 1451, com si hi tingués alguna assumpte pendent.

A diferència de Miquel Piquer i Berenguer Serrat, les estades de Romeu Borrell i Reginald Ende són força irregulars. Es reparteixen per tots els mesos i n'hi ha de curtes i de llargues, tot i que no superaren mai el semestre. Això indicaria que els seus desplaçaments, o almenys la major part d'ells, no tenien com a finalitat regir o governar la senyoria, sinó resoldre conflictes o intervenir en assumptes d'una certa transcendència, com podia ser la compra de l'onze o pacificar els bàndols enfrontats en el si del poble. D'aquesta manera ho expressa Reginald Ende al gener de 1454, quan diu *despenguem per lo camí quant venguem per los affers de Concabella e de Gra*. També algunes estades podien deure's a simples parades per anar a altres llocs. Ho hem vist ja pel prior, però també és vàlid per a Reginald Ende. Aquest frare, després d'acompanyar el prior gairebé sempre des de 1452, anà a Concabella sol per primera vegada el febrer de 1455, des d'on es desplaçà a Lleida, molt possiblement per algun assumpte relacionat amb Guerau d'Espés, que hi residia. A l'abril d'aquell any, va tornar a Concabella, acompanyat per l'esclau Jordi,⁷¹⁰ des d'on anà a Verdú. Seguí fent estades relativament curtes fins a 1456. Curiosament, el febrer d'aquell any passà per Montserrat quan tornà al cenobi.

Quan no hi havia cap frare de la Murtra a Concabella, l'explotació econòmica passava a mans del majordom, que aquells anys era en Castellar. La seva relació amb els jerònims devia ser força estreta, atès que la comunitat li havia atorgat participació.⁷¹¹ Quan el prior, Reginald Ende o Miquel Piquer arribaven a Concabella, el primer que feien era passar comptes amb el majordom.⁷¹² Les despeses que reportava als frares –cavar safrà, fer garbes, pastors, segar el blat, pagar els mossos, ferrar els muls, llossar les eines–, que són molt semblants a les que feien els mateixos religiosos quan estaven al capdavant del feu i que anotaven directament en el document, es pot afirmar que el majordom assegurava la continuïtat de l'explotació agrícola i ramadera, i també el contacte amb el monestir mitjançant missatge. La muller del majordom, de nom Constança, també rebia amb regularitat soldades pagades pels frares.

Quina era la funció que desenvolupaven els frares durant les seves llargues estades a Concabella? Una de les principals era el control de la tasca agrícola. Hi ha un gran nombre de despeses associades al cicle cerealístic. En el mes de juny hi ha pagaments per segar. N'hi ha documentats de forment, ordi i civada. L'any 1450, per exemple, hi ha un apunt de Miquel Piquer

⁷⁰⁹ Va escriure Miquel Piquer, quan passà comptes amb Berenguer Serrat, que *trobí en son compte que despès...*

⁷¹⁰ *Dijous a XVII de abril de l'any MCCCCLV atení yo, fra Reginal, ab en Jordi e despenguí per lo camí en messió VIII sous VI.*

⁷¹¹ *Ítem donà lo pare en Castellar per rahó de la soldada, o a fra Jacme Planes per ell, XI florins, los quals foren per caritat per rahó de la participació que li fon atorgada per lo convent, suma CXXI sous.*

⁷¹² Queda palès en l'apunt següent: *Ítem hac pagat a n'Anthoni Mora, missatge, entre moltes vegades, segons apar en lo compte del dit Castellar, LXXXXIII sous VI.*

per *segar tots los nostros blats que havem haguts en Conchabella, axí de forment comde altres blats* i l'any 1454 hi ha pagaments per jornals de sega a sis bergants, a un fadrí i a un jornalier de nom Solà. Hi ha també despeses per altres feines del camp relacionades amb el cereal, com birbar, batre i purgar. Hi ha força pagaments per tenir a punt les eines agrícoles, com acerar, adobar o llosar les relles i els càvecs⁷¹³ amb l'objectiu de poder llaurar els camps.

La inclusió de despeses relacionades amb les bótes –comprar matolls per rentar-les, cimentar-les, comprar cercols- i una del lloguer d'un carretell mostren activitat d'emmagatzematge, possiblement de vi. Hem trobat dues referències a la verema,⁷¹⁴ tres per cavar les vinyes i una per *arrencar los ceps de la Vinyota*.

El producte agrícola que més apareix en el document és el safrà. Són nombrosíssims els pagaments que hi estan associats: fer el guaret, assaonar la terra, esterrossar-la i cavar-la, plantar el safrà, arrencar-lo, desflorar-ne la cabeça, collir-ne la fulla, esbrinar-lo i rentar-lo. Els frares necessitaven molta mà d'obra per a la seva producció. Hem comptat sis safranadores, que normalment treballaven durant un mes i de vegades acompanyades per noies de la seva família.⁷¹⁵ D'altres sabem que tan sols ajudaren en el treball del safrà, sense més especificació. Algunes persones treballaven a Concabella, però d'altres ho feien a Cervera.⁷¹⁶ També hi ha compres de recipients, com una *perola gran per a colrrar lo saffrà, una olla gran per tenir lo saffrà* o una panistra. Que era una de les tasques bàsiques dels frares ho mostra clarament l'apunt que Miquel Piquer va escriure l'any 1455 quan passà comptes amb el llec Berenguer Serrat: *Ítem trobí més que havia costat de fer tot lo saffrà, axí per la saffranadora com pertots los altres que yaiudaren a fer los aliures, enfre tots LXVIII sous XI*.

A banda del cereal i el safrà, hem trobat un apunt de plantada d'all,⁷¹⁷ una altra de ceba⁷¹⁸ i pagaments per regar i llaurar no associats a cap producte agrícola específic. Hi ha molts pagaments a dones per filar cànem i per fer sacs⁷¹⁹ que creiem que utilitzaven per emmagatzemar el cereal o el safrà abans de vendre'l.

El cereal i el safrà no eren per consum propi dels frares i altres estadans del castell de Concabella, sinó que els venien o els portaven al cenobi, tal com hem vist en el *Llibre de les heres* de 1447. En tenim alguns testimonis: al desembre de 1454 es purgaren 28 mitgeres de forment, *lo qual hanà al monastir ia purgat*, i al maig de 1453, el frare Reginald Ende anà al gran mercat

⁷¹³ Per exemple *ítem costà la rella de adobar, la qual se era trancada, I sou VI*.

⁷¹⁴ *Ítem doní en Luís Solà de Laberola per cert temps que-ns havia aydat en lo temps dels saffranons, sementer e veremar XXXII sous; ítem pagam a un missatge, qui havie nom Luys Solà de la Luberola, per I temps que havie fete feyna, axí com en lo temps de les messes, safranons e varemes XXVIII sous.*

⁷¹⁵ *Ítem doní a la saffranadora, muller d'en Pere Vell, ensemps ab sa néta per tot un mes e açò a VIII de novembre [1450] XXXVIII sous; ítem doní a na Queralta per lo saffrà que-ns féu, ítem doní en Solà per la dita rahó, ítem ne doní per la dita rahó a n'Amat e a sa filla, enfre tots VI sous VIII.*

⁷¹⁶ *Ítem donam a diverses persones per fer lo saffrà e collir, axí en Cervere com en Conchabella, enfre tots LXXVIII sous III; ítem costà de fer lo saffrà enfre Cervera e dins en la vila e una dona que-n logam per dues setmanes, suma entre tot LVII sous VIII.*

⁷¹⁷ *Ítem trobí que en Castellar havie fetas les següents despeses: primo comprà aylls per plantar, costaren [...] sous X.*

⁷¹⁸ *Ítem costà lavor de seba I sou VIII.*

⁷¹⁹ Quatre exemples del mes d'abril de 1455: *Ítem donà a na Clergua per duas liuras que filà de cànem I sou: ítem donà en Miravalde qui portà los capdells a Cervera per fer los sachs [...] sous V; ítem donà a la muller d'en Berenguer Vila per IIII lliures de cànem que havie filat II sous; ítem donà a na Solera per rahó de XXX lliures de filasse que filà per fer sachs VII sous VI.*

de Cervera amb mossos i bèsties per vendre safrà.⁷²⁰ Per això calia disposar d'animals de càrrega, tant per fer petits desplaçaments a poblacions properes, com Cervera o Guissona,⁷²¹ o per portar forment al monestir o als punts de venda.⁷²² En el document apareixen *lo mul maior*, *lo mul de Golade*, *lo mul gros*, *lo mul negre migà*, *lo mul novell*, *la mula d'en Jordà*, *un somer i un ruquet*. Hi ha molts apunts per ferrar o referrar les potes dels muls, comprar-los palla i civada, i d'altres, menys habituals, per adobar el fre, la sella o el bast, comprar travons o gambals, curar o sagnar els animals⁷²³ o buscar-los.⁷²⁴ També consten nombrosos desplaçaments dels frares, no tan sols d'anada i tornada al monestir, sinó a poblacions properes, com Cervera, Guissona o Agramunt. Fins i tot Miquel Piquer es va desplaçar una vegada a Poblet i Reginald Ende anà més d'una vegada a Lleida. Aquests viatges també s'aprofitaven per enviar instruccions des del cenobi al frare que residia a Concabella, com una, no datada, del prior a Miquel Piquer:

*Al molt honest religiós fra Miquel Piquer, a Concabella. Car frare. Prech-vos que-m trametats una letra de la reyna, la qual leve lo poder dels officials {...} d'Egolada que no agenres a veure sobre nosaltres, car la he mester per lo mul que no-l me paren a Golada, axí com altres vegadas. E la trobarets en lo libre de les rebudas o de les despeses. Lo prior, qui molt vos saluda.*⁷²⁵

Tot i que no n'hi ha tantes com per a la tasca agrícola, també hi ha referències relacionades amb la ramaderia. Sembla, doncs, que els frares tenien un petit ramat. En aquest aspecte, hem localitzat cinc pagaments a pastors –per exemple, l'any 1451 *donàrem als pastors qui-ns gordaren lo bestiar-*, a una noia perquè *havie gordats los ayells*, comprar tisoires per tondre, bestiar per gairebé 100 sous, molsa per alimentar-lo, *pegunta* per senyalar-lo, fer la menjadora de l'estable i posar-hi anelles de ferro.

A banda d'aquests pagaments relacionats amb la producció agrícola i ramadera, els frares també s'encarregaven de dirigir les obres a la residència de la senyoria, és a dir, en el castell. Hi ha una gran quantitat de despeses relacionades, bé per pagar jornals,⁷²⁶ bé per la compra directa de materials com teules, posts, claus, bigues, un matalàs, guix, cabassos, arsènic per als talps o

⁷²⁰ Ítem lo die del gran mercat de Cervera yo, fra Reginalt, fui a Cervera ab en Quaralt, qui-ns ajudà a vendre lo safrà, e ab los missatges e bèsties e despenguemen messió III sous II.

⁷²¹ Ítem lo dit die despès lo pater a Cervera ab en Jordi e dos muls [...] sous VIII.

⁷²² Ítem doní en Johan Lambart per messió per dues somades de forment que aportà al monastir VI sous; ítem doní en Bernat Sança per dues somades de forment que aportà al monastir per messió V sous VIII; ítem doní al dit Jordi turc ensemps ab n'Anthoni Mora per messió per dues somades que aportaren al monastir de forment.

⁷²³ Ítem doní al manascal per certa pólvora que-m donà per rahó de la cama del mul maior I sou III; ítem donam als menescals, qui tingeren en cura lo mul del mal de la cama I sou VIII; ítem se destemprà lo mul sardí e per fer-li banys e medecinas costà III sous.

⁷²⁴ Ítem costà lo mul petit enfre sercar e de trobes II sous X.

⁷²⁵ ACA, MH, vol. 2527, full solt entre 35r i 35v.

⁷²⁶ Per exemple, Ítem doní als limosins per adobar la torra, éran III e féran cascú VI jornals a rahó de I sou VI, súman tots XXVII sous.

un pany per a la presó.⁷²⁷ Hi consten força intervencions a les teulades.⁷²⁸ És també curiós assenyalar la importància que es donava als símbols, ja que hi ha una despesa específica per comprar tinta i colors per pintar les armes del senyor i una altra per comprar penons per *renovellar la salvaguarda*.

Lògicament, els frares que estaven al capdavant del lloc havien de fer la provisió ordinària del menjar i compraven els productes o pagaven els serveis necessaris per a la vida quotidiana. Hi ha despeses per ous, peix, sal, formatge, botifarres, porc, moltó, pebre, gingebre, meló, peres, préssecs i altres aliments, sabates, espartenyets, paper, fer la barba, sabó, plats, gonells, etc. Fins i tot hi ha un apunt d'almoïna donada pels frares.⁷²⁹ La carn presenta la singularitat que no es pagava cada vegada que es comprava, sinó per períodes, és a dir, els frares devien tenir compte amb els carnisers. Normalment es feia la liquidació de tot el que s'havia comprat poc abans que el frare se n'anés de Concabella.⁷³⁰

El document també inclou el pagament de molts jornals a fadrins i serventes (Joana, les mullers de Joan Soler i en Pla de Lobera, etc.) que servien en el castell, així com una gran quantitat de despeses per a mossos (Joan Aragó, Antoni Mora, Puignou, Pere d'Oliana, en Bas, Joan Lambard, Lluís Solà, Bernat Sausà o Guillem)⁷³¹ que ajudaven a les diferents tasques agrícoles o a les obres, viatjaven amb els animals de càrrega per vendre el blat o portar-lo al monestir o acompanyaven els frares en els seus desplaçaments.

A partir de 1456 tenim notícies del regiment del lloc a partir de la crònica de Francesc Talet. Miquel Piquer fou el que tingué el càrrec principal a Concabella fins a l'any 1464. Jaume Planes hi anà almenys tres vegades -1461, final de 1463 i nou mesos seguits el 1464- i una quarta

⁷²⁷ Al final del document, fora de la successió cronològica de les despeses, n'hi ha unes de l'any 1452 sota l'epígraf de *La obre*, que conté les següents: *Ítem donam en Bas de XIII jornals que féu feyna en lo castell a rahó de III sous VI, suma XXXXVIII sous; ítem donam en Romeu XV jornals a rahó de II sous, sumen XXX sous; ítem costaren VI albes d'en Amigó, los III grans e II petits, XXVIII sous; ítem costaren claus enfre dinals e mallals e marconins VI sous VIII; ítem costaren VI claus molt grossos III sous; ítem costaren truyeles I sous.*

⁷²⁸ Una de les més destacades és la següent: *Ítem aquell die mateix pagà en Castellar per nosaltres en Baç, fuster e mestre de cases, per XVII jornals que havie fets ab lo seu fadrí en la teulada del dit castell LXXVIII sous.*

⁷²⁹ *Ítem més doní a un gentilhom qui anava acaptant ab serts títols del senyor rey, segons que mostrà, II sous VI.*

⁷³⁰ L'any 1450, Miquel Piquer apuntà el següent: *Ítem comptí amb lo carnicer nostro e fon trobat, tots comptes fets, que del dissapte de Pascha fins a XX de setembre havíem presa carn d'ell per LXXVI sous e VI diners, los quals, contant -hi XI sous que lo pare li havia bestret, li doní a LXXVI sous.* I l'any següent: *Ítem costà tota la carn que prenguem axí del carnicer com a Cervera e a Guissona del primer die de juliol fins lo die de Sant Andreu LV sous VIII.* L'any 1452 es fa un pagament fins al mes d'agost a un dels proveïdors -*ítem doní en Reguer per resta de carn a V de agost, e tots comptes fets no li haguí a tornar sinó la present quantitat, III sous VII-* i un altre per un any complet al novembre -*ítem trobí que de XXI de noembre de l'any LI fins a l'altre noembre de L dos havíem presa carn enfre tot per LXXXIII sous VIII.* Novament, l'any 1453 Miquel Piquer féu un pagament per tota la carn consumida mentre estigué a Concabella: *ítem costà la carn que prenguem de la carniceria de Concabella de III de juny fins lo jorn de Sant Andreu, tots comptes fets suma CVI sous III.* En la darrera estada llarga de Miquel Piquer a Concabella, hi ha una despesa anàloga: *Ítem doní al carnicer per tota la carn que prenguem de XXIII de abril fins lo jorn de Sant Martí de l'any LIII, tots comptes fets, suma CI sous.*

⁷³¹ En el cas d'en Puignou s'especifica que treballà com a missatge durant tres mesos: *Ítem doní en Puignou perquè astech prop de tres mesos en nosaltres per missatge XXXX sous.* N'hi ha d'altres anònims: *ítem doní al missatge per la messió quant anà al monastir ab tres muls VI sous.*

de camí a Saragossa per veure el monarca. Aviat els frares patiren els efectes de la guerra i, per manament dels consellers de Barcelona, el frare Bartomeu Campanya anà fins al feu segarrenc per mar i tant Jaume Planes com Miquel Piquer necessitaren salconduit per anar al cenobi i poder participar en l'elecció d'un nou prior (Talet, p. 177, 185-188). A partir de la meitat de la dècada de 1460 ja no hi ha referències sobre la presència de frares, perquè en perderen el domini durant la contesa bèl·lica, tal com analitzarem més endavant. L'any 1477 es vengueren Concabella.

Respecte al lloc d'Aguiló, en el qual Sant Jeroni de la Murtra hi tingué un gran interès econòmic arran dels censals morts que comprà als Queralt, no consta que la comunitat hi destinés cap religió de forma estable i continuada, com sí que hem vist a Concabella amb Miquel Piquer o Berenguer Serrat. Això no vol dir, però, que regularment el prior, el procurador o algun altre religió anés fins a Aguiló per cobrar-hi drets –ho féu, per exemple, Joan Feliu, procurador general, el desembre de 1484, amb la quèstia-,⁷³² comprar forment (Talet, p. 265) o per altres motius, com les dues referències que tenim de visites del prior Romeu Borrell els anys 1451 i 1454 (taula 16). Però no hi tingueren una estructura estable, sinó que confiaren els seus drets als Queralt, tal com analitzarem més endavant. En tot cas, si es requeria la presència d'un religió a Aguiló, el que residia a Concabella, si hi era, s'hi podia atansar en poc temps, ja que la distància entre ambdós llocs és tan sols d'una trentena de quilòmetres i cal pensar que es podien aprofitar els continus viatges de mossos i esclaus de Concabella al monestir per passar, si calia, per Aguiló.

De Sant Jeroni de la Vall d'Hebron només consta com a domini exterior la granja de Monistrol d'Anoia, que li fou establerta emfitèuticament per Sant Cugat del Vallès l'any 1476.⁷³³ Monistrol d'Anoia no tenia res a veure amb Concabella, ja que havia quedat completament deshabitada després de la Guerra Civil Catalana. No tenim constància que els jerònims de la Vall d'Hebron hi destinessin cap dels seus religiosos, sinó tan sols que posaren la granja en mans del matrimoni format per l'oripeller barceloní Jeroni Armant i Francina. Ho feren el 30 de novembre de 1480 (doc. 87, V28). Podria ser, però, que només consti aquesta delegació perquè ni Jeroni Armant ni Francina tenien una vinculació religiosa amb la comunitat, és a dir, ni eren religiosos ni eren donats. Si el prior hi hagués enviat un donat, per exemple, creiem que no hagués estat necessari fer-ne escriptura pública i, a falta d'altra documentació –llibres de despeses, actes capitulars, etc.-, restaria desconegut per nosaltres. En tot cas, els jerònims es desvincularen aviat de la granja de Monistrol d'Anoia després que el capítol general n'ordenés la venda l'any 1486.⁷³⁴

Hem vist, doncs, que el regiment de feus fou una activitat molt destacada a Sant Jeroni de la Murtra des de 1436 fins a la meitat de la dècada de 1460, justament quan la Guerra Civil Catalana entorpi completament la possessió de Concabella. Si bé servia com a font de recursos econòmics gràcies als drets que els frares hi detenien com a senyors del lloc –venda i proveïment de gra per al monestir i venda de safrà-, el seu manteniment implicava un bon nombre de recursos humans i materials.

⁷³² Carles DÍAZ MARTÍ, «Un fragment del llibre de despeses...», p. 36.

⁷³³ ACA, *Diversos, Monistrol*, pergami 2048 (11.06.1476).

⁷³⁴ Actas, vol. 2, f. 72v.

Serveis als frares

Sota aquest epígraf s'inclouen les activitats que es fan directament per a les persones que conformen la comunitat, frares i donats, amb l'objectiu d'atendre les seves necessitats bàsiques: alimentació, salut i vestit. Malgrat que en tenim poques traces, no hi ha cap dubte que havien de dur-se a terme obligatòriament, ja que els frares havien de menjar, s'havien de vestir i havien de ser atesos quan emmalaltien, tal com és propi dels grups humans que viuen en comunitat amb un fort vincle de cohesió.

Per tenir una idea aproximada de com s'organitzaven en els monestirs jerònims, acudim sobretot al costumari del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, tot i que cal tenir present que és un segle posterior al nostre període d'estudi. Les obediències que estan incloses en aquest apartat genèric de serveis bàsics són el cuiner, el refetorer, el forner, l'infermer, l'apotecari, el rober i el sabater, dels quals només tenim constància documentada en el segle XV de tres: forner, refetorer i rober.

L'alimentació

Ja hem vist que el procurador general, el cellerer i, en el cas de Sant Jeroni de la Murtra, el frare que estava destinat a Concabella, s'encarregaven de proveir els productes necessaris perquè no faltessin aliments en el cenobi. En aquest apartat analitzem qui tenia la responsabilitat de convertir els productes en menges aptes per al consum, és a dir, passar-los del rebost o del magatzem al plat.

Les tres obediències que es relacionen amb la preparació dels àpats en el costumari de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron són el cuiner, el forner i el refetorer. Del segle XV tan sols sabem que un d'ells, el de forner, fou exercit per dos frares llecs a Sant Jeroni de la Murtra, concretament Pere Arnau i Joan Cardonet. El més probable és que els altres dos oficis, els de cuiner i refetorer, en cas que existissin com a tals, o bé els frares que feien les seves funcions, fossin també llecs, si tenim en compte que era un treball essencialment manual, sobretot si el nombre de frares ordenats no era suficientment gran com perquè en quedessin disponibles després de proveir altres oficis que requerien més formació, com els de prior, vicari, procurador o mestre de novicis. En aquest sentit, és molt significatiu que a final de segle constin tres seglars que vivien en el monestir i que feien de cuiners -Antoni Cordell (1493) i Andreu Rufino (1495)- i forner -Joan Ximénez (1495)-, tal com es pot comprovar a la taula 23b. A aquests tres cuiners s'ha de sumar un quart, de nom Miquel, a qui el procurador general de Sant Jeroni de la Murtra pagà el gener de 1484 3 lliures 10 sous per haver treballat mig any en el monestir.⁷³⁵ És clar, doncs, que aquestes funcions les assumien, en part o totalment, personal a servei dels religiosos.

A falta de dades directes del segle XV, recollim les funcions del costumari de Vall d'Hebron per tenir una idea de l'activitat que implicava preparar i servir el menjar. El cuiner s'encarregava de preparar tot el menjar, no tan sols per a la comunitat, sinó també per als hostes

⁷³⁵ Després hi afegí 16 sous més per un mes que havia fet abans (Carles DÍAZ MARTÍ, «Un fragment del llibre de despeses...», p. 37-38).

i els mossos del monestir. Era costum que l'ajudés un mosso, que netejava la cuina i tots els seus estris. El document especifica el tipus de menjar que havia de preparar segons el dia de la setmana i el calendari religiós. El forner, que ordinàriament era un frare llec, a qui ajudava un altre frare llec, donat o mosso, havia de pastar –habitualment dos dies a la setmana, dimecres i dissabte– per fer pa, coques o mantegades. Havia de descarregar la llenya i mantenir netes les dependències. La feina del refetorer consistia a tenir el refetor en condicions perquè pogués ser utilitzat per la comunitat, la qual cosa implicava escombrar-lo, treure'n les teranyines, tenir preparada la roba (tovalles, torcaboques, eixugamans), les tasses i els gerros, omplir-los d'aigua, encendre els llums, netejar les vidrieres, etc.⁷³⁶

La salut

Els malalts havien de rebre una atenció especial. La mateixa regla de Sant Agustí ho preveu en alguns dels seus punts. A tal efecte, els monestirs jerònims comptaven amb un espai propi, la infermeria, on s'hostatjaven els religiosos que patien alguna malaltia. A Sant Jeroni de la Murtra n'hi ha constància per primera vegada en l'encant dels béns d'una benefactora, Francina Santjoan, perquè part de la seva roba es destinà a la infermeria monàstica (1468-1469).⁷³⁷ Hi havia, doncs, un espai dedicat als frares malalts. Sabem on es construï aquest espai a principi del segle XVI a Sant Jeroni de la Murtra. Ocupava la zona de llevant del monestir i fou iniciat pel canonge de la seu de Tarragona Miquel Albanell durant el trienni de 1511-1514, si bé els frares hagueren de continuar les obres després que Miquel Albanell retirés el seu patronatge arran d'un episodi conflictiu amb el frare porter (Talet, p. 313-315). No sabem, però, si la infermeria durant el segle XV ocupava el mateix espai o un altre. A Sant Jeroni de la Vall d'Hebron es va acabar situant al pis superior del claustre, al costat de l'apotecaria i tenia cabuda per a quatre malalts.⁷³⁸

L'atenció sanitària devia ser un focus constant d'activitat si sumem als previsibles casos de malalties lleus i assistència als frares provectes l'aparició de pandèmies, de les quals n'hem vist dues d'especialment mortíferes, una per a cada monestir.⁷³⁹ Tanmateix, si el frare no podia ser tractat adequadament en el monestir, se'l desplaçava a Barcelona, tot aprofitant que la comunitat hi tenia un edifici en funcions de procura. En tenim alguns testimonis: el novici Pere Segurioles l'any 1457 estigué a Barcelona per un problema a la cuixa (Talet, p. 167) i Jaume Roqueta també anà a la capital catalana arran d'una indisposició al gener de 1484.⁷⁴⁰ També hem vist com el procurador de Barcelona comprava ous pels malalts en dues ocasions entre desembre de 1483 i juny de 1484.

Quins frares s'ocupaven d'aquesta tasca? Novament, a falta d'informació del segle XV, acudim al costumari de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en què apareixen l'infermer de dalt,

⁷³⁶ BC, ms. 315, f. 24r-27v.

⁷³⁷ Ítem a la infermeria de Sant Hierònim de la Murtra un parell de lançols de quatre teles, los quals sobraren (ACA, MH, vol. 2489, s. f.). També en dona notícia Francesc Talet (p. 196). En el trienni 1481-1483 es compraren caps per a la infermeria (p. 230).

⁷³⁸ Oriol DE FÀBREGUES-BOIXAR, «Aspectes sanitaris històrics de Vall d'Hebron, hospital de la muntanya de Collserola», p. 36.

⁷³⁹ Un recull de notícies sobre malalties i atenció sanitària a Sant Jeroni de la Murtra extretes de la crònica de Francesc Talet a Carles DÍAZ MARTÍ, «Aspectes sanitaris rellevants en la primera crònica de Sant Jeroni de la Murtra (segles XV i XVI)», *Carrer dels Arbres*, 17 (2006), p. 37-52.

⁷⁴⁰ Carles DÍAZ MARTÍ, «Un fragment del llibre de despeses...», p. 27.

l'apotecari i l'infermer de baix. La distinció entre l'infermer de dalt i el de baix ve donat perquè en el cenobi hi havia dues infermeries diferents. Mentre que la de dalt estava dedicada exclusivament als religiosos o donats malalts, la de baix acollia els hostes amb algun problema de salut.

Les funcions de l'infermer de dalt consistien a cuinar els àpats als malalts –hi havia una cuina específica a la infermeria de dalt-, tenir tota l'estança ben neta (cambres, llits, orinals, etc.), fer-los companyia quan eren purgats i procurar que oïssin missa els diumenges i les festes de guardar. Tenia certes prerrogatives com que les seves peticions per assistir els malalts fossin ateses amb urgència per part del cellerer o qualsevol altre oficial. Era l'únic, si el prior no ordenava el contrari, que podia donar l'alta als malalts i imposar silenci a l'infermeria perquè *no estiguen allí molts frares perdent temps, xarrant y donant pena als malalts, advertint que en horas de cilenci se despedèscan tots, sinó és en quant ho demanarà la caritat, y en los dies de festa no poden estar ab lo malalt més de dos*. Si l'apotecari no hi era, l'infermer s'havia de quedar a dormir a la infermeria.⁷⁴¹

No tenim constància de cap frare que exercís d'infermer durant el segle XV, tot i que no tenim dubtes sobre el fet que algú hagué de fer-se càrrec de la cura dels malalts, tingués o no aquest nomenament específic.⁷⁴² Les poques dades que tenim del segle XVI apunten al fet que el podia exercir un frare ordenat o llec. Se'n féu càrrec durant molts anys el frare convers Josep Ginestar durant la segona meitat del segle XVI (Talet, p. 563), però també Narcís Vergés, que era ordenat. Ara bé, l'anotació del cronista –enviaren *al col·legi de Sigüença al pare fra Narcís Vergés après de aver servit en casa deu anys de enfermer, barber y altres officis de humilitat y caritat* (p. 739)- confirma la nostra impressió que el d'infermer, com el de cuiner o el de barber, eren més apropiats per als llecs i només se'n devien fer càrrec frares ordenats joves sempre i quan no hi hagués una població suficient de frares conversos per ocupar aquestes obediències més humils, tal com les qualifica el cronista de Sant Jeroni de la Murtra.

L'apotecari també contribuïa a l'assistència mèdica, ja que havia de prendre les receptes dels metges i era l'encarregat de donar les medecines als malalts. Si no les tenia a l'apotecaria, les havia de demanar al procurador de Barcelona perquè les comprés. També guardava mel, sucre, confitures i altres productes que havia de donar a l'infermer si aquest els hi demanava. En el costumari de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron també se li assignen tasques que no estan relacionades amb els malalts, com per exemple fer neules, hipocràs –*vi procàs*-, clarea i torrons per a certes festivitats religioses, si bé es contempla la possibilitat que es compressin a Barcelona si l'apotecari no les sabia fer.⁷⁴³

Quant al segle XV, a més de no tenir constància de cap frare que exercís aquesta obediència, sí tenim notícia que la comunitat s'endeutà per la compra de medecines a alguns apotecaris barcelonins: Sant Jeroni de la Murtra va vendre un censal mort a Bernat Caldòfol, a qui devia 20 lliures l'any 1474 (M34) i cedí a Joan Rovirola una pensió d'un censal mort sobre la ciutat de Barcelona per saldar un deute contret de 12 lliures 8 sous el 6 de febrer de 1481;⁷⁴⁴ Sant Jeroni de la Vall d'Hebron el 3 de novembre de 1492 cedí 46 de les 90 lliures de la lleuda de

⁷⁴¹ BC, ms. 315, f. 30r-31v.

⁷⁴² Així, el relat hagiogràfic del prior Reginald Ende el fa víctima de la pesta després d'haver volgut servir directament els malalts, malgrat que no se'l reconegui explícitament com a infermer (ACA, MH, lligall 277, s. f.).

⁷⁴³ BC, ms. 315, f. 31v-32v.

⁷⁴⁴ AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 12v.

Tortosa a Antoni Pellisser perquè els hi devia⁷⁴⁵ i poc després, l'11 de gener de 1494, féu el mateix per un import de 22 lliures.⁷⁴⁶ En tots els casos els deutes eren per la compra de medecines i espècies a apotecaris barcelonins. Deutes tan elevats al tercer quart del segle XV indicarien que els frares no eren autosuficients quant al proveïment de medicaments durant aquesta centúria. La nostra hipòtesi és, doncs, que el càrrec d'apotecari no existí en cap dels dos monestirs i les seves funcions –és a dir, guardar medecines i donar-les als malalts- possiblement les exercís l'infermer.

Finalment, el llibre de costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron contempla l'ofici d'infermer de baix, dedicat a la cura dels hostes malalts.⁷⁴⁷ No creiem que aquest càrrec existís al segle XV, sinó que fou creat a la centúria següent després que els dos monestirs jerònims ampliessin l'espai que dedicaven a hostatgeria (Talet, p. 469, 473-474). El més probable és, al nostre entendre, que si un hoste emmalaltia en el segle XV, fet que no devia ser molt habitual, se n'encarregués l'hostatger o l'infermer.

La roba i el calçat

Una de les obligacions del prior era proveir de roba els religiosos. Pràcticament a tots els triennis hi ha referències de compra d'estamenyes, blanquets i burells a la crònica de Francesc Talet. També hem vist com el procurador de Barcelona comprava entre desembre de 1483 i juny de 1484 un gipó, dues pellisses, quatre canes de canyemàs i dos draps blanquets, a més de fer dos pagaments a una filatera, un dels quals per *miga lliura de fil gros e miga de prim per lo çabater e dues onzes e miga de fill blanch per cosir lançols*.⁷⁴⁸ Hi podem afegir cinc compres fetes pel procurador de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron al final de segle: 52'5 lliures d'estam, 30 canes d'estamenya, 14 canes, un pam de burell i 2 divuitens de llana blanca i 30 canes d'estamenya (taula 25a).⁷⁴⁹ Segons el costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron de final del segle XVI, durant el seu trienni el prior havia de donar mantes a la meitat dels frares d'orde sagrat que no estiguessin a l'escola, túnica i escapulari a tots els professors, dos parells de peals cada any i mitges calces cada dos anys a tots els frares.

Però és evident que no n'hi havia prou amb comprar-la. D'aquí la necessitat que un frare, que devia ser generalment llec, tingués cura d'altres feines relacionades com avisar al prior que beneís el vestuari que donava als religiosos, rentar-la –es marcava una periodicitat de 20 dies-, netejar i proveir tota la roba de llit dels frares (llençols, coixins i coixineres), guardar la roba dels frares difunts i, en col·laboració amb l'infermer, amortallar-los, i guardar la roba dels novicis. Addicionalment, cada tres anys havia de rebratre els matalassos, netejar o fer netejar una vegada a l'any la canonada de l'aigua que arribava al rentador de la roba i se li encomanava que tingués a la roberia alforges, barrets, caputxes i esperons per si algun frare ho necessitava.⁷⁵⁰ Per la seva naturalesa, devia ser una obediència que ocupaven els frares conversos, com en el cas documentat d'Agustí Serrà a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Però ja n'hi havia el 1471, com testimonia el testament del novici Guillem Fuster, de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en què s'especifica que

⁷⁴⁵ AHPB, Pere TRITER, *Manuale contractuum comunium*, 1492, maig, 3 – 1493, febrer, 25, f. 56v.

⁷⁴⁶ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1492, desembre, 31 – 1494, febrer, 9, f. 92r-92v.

⁷⁴⁷ BC, *ms.* 315, f. 32v.

⁷⁴⁸ Carles DÍAZ MARTÍ, «Un fragment del llibre...», p. 33-50.

⁷⁴⁹ AHPB, Pere TRITER, *Manual*, 1494, gener, 19 – 1494, octubre, 8, f. 61v.

⁷⁵⁰ BC, *ms.* 315, f. 28v-29v.

el rober tenia en el seu poder la roba i el calçat que portava quan va ingressar en el monestir: *les mies robes de vestir e calçar, que són en poder del rober de dit monestir* (doc. 57).

Lògicament, la comunitat també havia de proveir sabates als frares. Veiem com els religiosos de la Murtra devien 8 lliures i mitja al sabater barceloní Gabriel Sarrià *per obra presa en sa botiga, com apar en lo llibre de rebudes de l'any 1479*⁷⁵¹ i els frares de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron devien més de 13 lliures per sabates a Joan Olivella l'any 1489⁷⁵² i li pagaren 10 lliures el 7 de novembre de 1493 (taula 25a). El procurador de la Murtra pagà a un sabater de nom Jaume 5 sous de soldada l'abril de 1484.⁷⁵³ El costum a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron en el segle XVI era donar el dia de Sant Jeroni (30 de setembre) dos parells de sabates, un parell de noves i l'altre parell d'adobades a tots els frares, excepte al procurador, al cellerer, al cuiner, a l'hostatger, al fruiter i al galliner, que en podien tenir més de dos parells atesa la naturalesa de la seva feina. Ara bé, no sembla que l'obediència estigués sempre ocupada, ja que es diu, *avent-i frare sabater, ell ha de comprar lo cuyro ab lo pare procurador; no avent-ifrare, lo quilasaurà de fer ha de comprar-lo ab lo dit pare*. La resta de tasques encomanades al sabater era guardar les sabates a la sabateria i fer venir un sabater per adobar aquelles que ho necessitessin.

La de sabater, doncs, era una obediència que no devia ser exclusiva perquè la feina que comportava estava concentrada en un o dos moments l'any i, pel que hem vist, el treball es donava a professionals que vivien a la capital catalana. És molt possible que aquesta feina s'encarregués a algun mosso o bé a algun professional especialitzat, que es desplaçaria al cenobi per fer les feines de reparació que fossin necessàries. En aquest sentit, consten dos sabaters seglars habitants en els monestirs jerònims: Francesc Oller a la Murtra (1489) i Ponç Soquer a Vall d'Hebron el 1494 (taules 23a i 23b). La nostra conclusió és que probablement no existia aquest ofici com a tal durant el segle XV, sinó que s'encarregava a seglars.

La rasura i la neteja

Aquestes dues activitats estaven a càrrec, segons el costumari de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, dels frares més joves de la comunitat. Concretament, el prior encarregava a dos que fossin els barbers. Cada quinze dies a l'estiu i cada tres setmanes a l'hivern havien d'afaitar tots els frares i novicis de la comunitat, tot procurant que coincidís amb les vigílies de les festes més assenyalades. Els barbers no tan sols havien d'afaitar-los, sinó anar-los a buscar on fossin per estricte ordre d'antiguitat, si bé els tres primers havien de ser el prior, el vicari i l'hebdomadari. El dia anterior havien d'avisar el prior i preparar tot el material, és a dir, afilar les navalles, aparellar els bacins i els draps i posar aigua amb espígol a les olles. També quedava sota la seva responsabilitat que l'estança destinada a la rasura, la barberia, quedés ben neta. El costumari advertia que a la barberia només hi podia haver els barbers i un frare *per avitar conversacions, per quant hi ha allí tot lo temps que afayten silenci*.⁷⁵⁴ Malgrat que no consti documentalment la

⁷⁵¹ ACA, MH, vol. 2497, f. 47r.

⁷⁵² Per aquesta raó, cediren 13 lliures 14 sous 8 diners d'una pensió sobre la lleuda de Tortosa a l'assaonador barceloní Pere Avinyó.

⁷⁵³ Carles DíAZ MARTÍ, «Un fragment del llibre...», p. 33-50.

⁷⁵⁴ BC, ms. 315, f. 32v-33v.

rasura a cap dels dos cenobis, no hi ha dubte que es feia com demostra les múltiples despeses per fer la barba que hem localitzat en el llibre de despeses de Concabella (1449-1456).

D'altra banda, malgrat que hem pogut veure en els apartats anteriors que moltes obediències eren responsables de la neteja d'alguns dels espais del monestir –el cuiner, el corista, el refetor i l'hostatger havien de netejar la cuina, el cor, el refetor i l'hostatgeria respectivament-, és evident que hi havia altres llocs que requerien neteja. Qui se'n devia encarregar? Una pista ens la dona el costumari de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, justament en l'apartat del mestre de novicis. I és que els nous, a més de fer-se càrrec del seu espai, el dormidor, també tenien assignades la neteja d'altres estances. Per exemple, *los de la escola tenen a càrrech las necessàrias a semanas, de provehir-las de draps y aygua y de tot lo demás; y aldisapte que las escombren y netegen ab terra de escudellas y han de posar en remull los draps bruts enaquell gibrell que està en aquella estància ont réntan la roba, lo qual està dedicat per en aquest particular, y al dilluns los han de rentar y axugar y tornar-los a son lloch*. També era un de l'escola el que s'encarregava del claustre: obrir i tancar-ne els retaules, regar-lo quant s'havia d'escombrar, aplegar les escombraries i la brutícia generada pels gats. També havien d'ajudar a concertar el refetor després del dinar i del sopar. A més, dos cops al dia, quan hi havia malalts, el mestre de novicis havia d'acompanyar els nous a la infermeria del monestir per netejar el bacins i orinals, fer els llits i servir els malalts. Però no tan sols tenien feines de neteja, sinó que també era costum que els nous proveïssin de llenya el dia de la festa de Tots Sants, fessin foc després de matines i anessin a buscar branques i flors per decorar el cor en les principals festivitats religioses.⁷⁵⁵

Malgrat que aquesta informació procedeix de final del segle XVI, creiem que devia ser un costum generalitzat donar les tasques menys especialitzades a les noves incorporacions. Qui, sinó els joves, s'havien de fer càrrec de les tasques més feixugues i desagradables, com netejar les necessàries? Cal tenir ben present que la clausura estricta impedia que ho fessin els mossos a sou de la comunitat. Per tant, la neteja d'aquests espais i la rasura eren tasques que devien recaure en els religiosos amb pocs anys d'antiguitat.

⁷⁵⁵ BC, ms. 315, f. 14r-16v.

L'acollida dels visitants (hostatgeria i beneficència)

Seguint un antiquíssim costum, els monestirs acollien els forasters que hi arribaven. Ara bé, hi havia dos tipus de visitants que, lògicament, rebien un tracte diferent. D'una banda hi havia els hostes, que s'apropaven al monestir per residir-hi durant un temps, tot gaudint d'un ambient religiós que els devia resultar atractiu. Els hostes solien procedir de capes benestants de la societat, tal com es posa de manifest en els que apareixen a la crònica de Francesc Talet. Altres persones, però, s'atansaven als monestirs, no per cap motivació religiosa, sinó per beneficiar-se de la caritat que s'hi distribuïa periòdicament. Procedien dels sectors socials més desafavorits.⁷⁵⁶

Dos tipus de visitants tan contrastats rebien una atenció molt diferent. Mentre que els primers eren allotjats a l'hostatgeria, els pobres es quedaven a l'hospital. Així ho veiem reflectit a Sant Jeroni de la Murtra⁷⁵⁷ i també en el costumari de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en què hi ha dues obediències diferents segons s'atengués uns o altres: l'hostatger –*hostaler* en el document-, que també feia funcions de porter, d'una banda, i el pobrer o hospitaler, de l'altra.

L'hostatger era la primera persona amb qui els visitants es trobaven en arribar al cenobi. El costumari de la Vall d'Hebron demanava que es rebés als que venien *ab molta caritat y paciència*, tot evitant la xerrameca supèrflua. A excepció de metges, cirurgians, advocats i notaris que treballaven habitualment per al monestir i que, per tant, eren coneguts per la comunitat, no podia deixar entrar ningú si el prior no li ho permetia. No tenia poder per negociar res amb els que arribaven, sinó solament portar el correu o acompanyar el visitant fins al prior. Ni els donats podien entrar en el claustre. Prior, procurador, cellerer i hostatger eren els únics que tenien la clau de la porteria. Quant a l'atenció dels hostes, tenia les claus de les dependències per poder-les obrir i tancar quan tocava. També s'havia de posar d'acord amb el cuiner i el cellerer perquè l'hoste tingués els àpats preparats. Si l'hoste portava menjar, l'hostatger el portava al cuiner. En cas contrari, el prior era el que decidia què se li havia de donar, la qual cosa s'havia de posar en coneixement del cellerer i del cuiner. També queia sota la seva responsabilitat que les estances dedicades a hostatgeria estiguessin netes i proveïdes de la roba de llit necessària. L'últim punt demanava que tractés *ab los hostes, majorment ab donas, ab molta religió, honestaty bon exemple y despedir-se d'ellas lo més prest que bonament porà*.⁷⁵⁸

Aquesta era una obediència molt important, ja que el tracte del porter era la primera impressió que els visitants rebien del monestir. Si era una persona afable i generosa, podia captar benefactors. El cronista de la Murtra ho expressa arran dels bons oficis d'un dels hostatgers de la Murtra: *és necessari que sia benigne y affable de condició per atraure los ànimos dels hostes ab modèstia y exemple* (Talet, p. 514).

El costumari de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron estableix que l'hostatger o porter fos un frare ordenat, ja que es deia que havia de seguir el cor. Ho fou Pere Benejam a la Murtra en el segle XV. Però també exercí aquest càrrec el llec Agustí Serrà a la Vall d'Hebron, en una nova

⁷⁵⁶ Francesc Talet es fa ressò que part de l'opinió dels governants a principi del segle XVII sobre aquestes persones que acudien als monestirs a la cerca de beneficència era molt negativa. De fet, consideraven que els monestirs més aviat criaven lladres en lloc d'ajudar a pobres (Talet, p. 281).

⁷⁵⁷ Carles DÍAZ MARTÍ, «L'Obra Nova de Sant Jeroni de la Murtra», p. 67.

⁷⁵⁸ BC, ms. 315, f. 35r-36v.

mostra que l'atribució dels càrrecs que requerien menys formació a un o altre tipus de frare era flexible i devia atendre fonamentalment a la composició de la comunitat: una proporció major de conversos respecte als ordenats devia facilitar que se'ls assignés aquestes obediències, mentre que si n'hi havia pocs, devien quedar en mans dels frares d'orde sagrat més joves. Quant al segle XVI, el cronista de la Murtra dóna notícia d'un porter llec, de qui no diu el nom, i tres d'ordenats, Macià Martí, Vicenç Torrent i Andreu Comes (Talet, p. 314, 513, 553, 739).

Gràcies al cronista disposem d'informació del lloc en què els frares de la Murtra tenien l'espai dedicat a hostatgeria durant el segle XV. En el trienni 1478-1481 es diu que construïren tres cambres davant de la façana principal, justament a l'espai on després es construí la torre prioral. La construcció d'una nova hostatgeria, l'Obra Nova, que entrà en servei cap a 1580 i de la torre prioral van deixar en desús aquesta hostatgeria, que s'enderrocà.⁷⁵⁹ A Sant Jeroni de la Vall d'Hebron ocupava els pisos alts de l'edifici de les dependències.⁷⁶⁰

Quant a l'obediència de pobrer o hospitaler, els costums de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron l'assignen a un frare convers o a un donat. Així és per als dos que coneixem per Sant Jeroni de la Murtra, Joan Cardonet i Llorenç dit l'Hospitaler. La seva comesa era que l'hospital estigués net i proveït de la roba necessària de llit, donar de dinar als pobres al migdia i fer i servir-los olla per sopar a la nit, així com repartir pa, vi i companatge. En canvi, eren els mateixos pobres els que havien de rentar els plats. El pobrer també havia de vigilar que no vinguessin dones pobres a l'hospital. Els podien donar caritat, però tenien prohibit quedar-s'hi a dormir.⁷⁶¹

La primera referència d'un hospital a Sant Jeroni de la Murtra és del tercer mandat de Jaume Planes (1464-1466), en què es diu que hi feren una ximeneia. Poc després s'hi destinà roba de l'encant de Francina Santjoan.⁷⁶² A principi del segle XVI, la comunitat féu una inversió per millorar l'hospital, tot posant llençols i flassades noves (Talet, p. 190, 196, 281). La primera referència a Vall d'Hebron es troba en el testament del novici Guillem Fuster, que estipulà que el que s'obtingués de la venda de la seva roba de seglar es destinés a ampliar la casa dels pobres del seu monestir (doc. 57).

⁷⁵⁹ Carles DÍAZ MARTÍ, «L'Obra Nova de Sant Jeroni de la Murtra», p. 67, 70.

⁷⁶⁰ Fèlix OLIVÉ I GUILERA, *Sant Jeroni de la Vall d'Hebron*, p. 20.

⁷⁶¹ BC, ms. 315, f. 36v-37r; Oriol DE FÀBREGUES-BOIXAR, «Aspectes sanitaris històrics de Vall d'Hebron, hospital de la muntanya de Collserola», p. 32-33.

⁷⁶² Ítem a *l'espital de Sent Hierònim tres parells de lançols de tres teles, lo qual la dita defuncta vol e lexa li sían dats* (ACA, MH, vol. 2489, s. f.).

El temps lliure

Més enllà dels compliment de les obligacions que comportava l'obediència que exercia i la participació en les hores canòniques, els frares disposaven d'algun temps lliure, els anomenats *tiempos vacativos* de la normativa jerònima. Creiem que només devien comptar amb aquest temps els frares que no ocupaven les principals obediències, perquè el prior, el vicari i el procurador general especialment, però segurament d'altres, havien d'atendre habitualment tants assumptes que no devien tenir gaire temps per dedicar-se a altres ocupacions. La normativa jerònima insistia en la necessitat que durant aquest temps es guardés silenci, que s'evités *toda vagueación y negociación entre los frayles* i recomanava escriure. La màxima era evitar que els frares es quedessin sense cap ocupació, ja que la mentalitat dels jerònims era que *la ociosidad es raya de todos los vicios*. Aquesta havia de ser una de les preocupacions dels priors.⁷⁶³ El cronista de Sant Jeroni de la Murtra, Francesc Talet, participava completament d'aquest plantejament, tot enumerant els avantatges de la correcta ocupació del temps lliure: *escusen-se moltes murmuracions y inquietuts; eviten-se moltes hores de temps perdut; y la matexa ocupació tira a la celda al religiós ab una sancta cobdícia de acabar lo que té començat o de prosequir la que té que entre mans. Y finalment, quant ve al vespre, té poch que confessar y que penedir-se; y està de ordinari més preparat per a la oració y hores canòniques; y té moltes altres utilitats y profits que seria llarch aver-los de deduir assí* (Talet, p. 180).

Hem vist a l'apartat dedicat a la biblioteca que alguns frares escrigueren llibres, ja siguin obres religioses o de cor. També sabem que a la dècada de 1480 Gabriel Andreu i altres frares pintaren les claus del claustre, el capítol i el refector, una tasca que devien fer durant el temps lliure (Talet, p. 237, 245). És interessant fer notar que, com és d'esperar, la majoria d'aquestes referències correspon a èpoques en què la població ordenada de Sant Jeroni de la Murtra era més alta. A major nombre de frares, major possibilitat de temps lliure per a algun d'ells.

Durant el segle XV i a diferència del que va passar més endavant, a cap dels dos monestirs jerònims masculins catalans hi havia previst temps de recreació, una espècie de vacances que els religiosos fruiïen fora del monestir, normalment en granges, abans dels períodes més intensos i durs des del punt de vista de la disciplina monàstica.⁷⁶⁴

⁷⁶³ *Constituciones...*, 1613, p. 55-56.

⁷⁶⁴ En el costumari de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron de final del segle XVI es diu *Ítem per quant esta casa no té granja ni recreacions* (BC, ms. 315, f. 14v). El cronista de la Murtra explica que en el trienni 1557-1560 el prior ordenà uns dies de recreacions abans de l'advent i de la quaresma, *com se usava fins a tant que se posaren les granges, segons lo estil de la orde* (Talet, p. 527).

Les persones al servei del monestir

Al llarg del capítol hem vist com els frares acudien a diferents persones perquè contribuïssin a l'activitat general del monestir. Ja fos el capítol conventual, el prior o especialment el procurador general i el cellerer, als quals correponia vetllar perquè la comunitat estigués ben proveïda de tot el necessari, contractaven diferent personal perquè fessin aquelles tasques que, ja sigui per falta de frares, ja sigui per falta de preparació, els religiosos no feien, ja que això hagués anat en contra de la pròpia regla monàstica i el propi sentit de la vida religiosa, que havia d'estar centrada en el culte.

Presentem una visió global d'aquest col·lectiu a partir de les dades aportades per les diferents fonts documentals. Ens centrarem, però, tan sols en la relació estrictament professional. Si alguna d'aquestes persones va mantenir un lligam més estret amb els religiosos que es va traduir en donacions i ajuts econòmics, aquest és un aspecte que s'analitzarà en capítols posteriors.

Esclaus

Els dos monestirs jerònims empraren mà d'obra esclava des dels orígens de l'establiment de l'orde a Catalunya. Ja al començament de les obres de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, el 1394, el prior comprà un esclau tàrtar de nom Jordi, de 30 anys.⁷⁶⁵ L'any 1414, poc després de la fundació de Sant Jeroni de Montolivet, els frares compraren un esclau a Genís Almugàver. No en sabem el nom.⁷⁶⁶ L'any 1416 els frares de la Vall d'Hebron posseïen Joan, esclau negre sarraí, a qui atorgaren la llibertat a condició que treballés fidelment i no sortís, sense permís, del territori adjacent al cenobi, durant 15 anys (V4). L'any 1424 a Vall d'Hebron en tenien un, de nom Joan Blanc, de 40 anys, i tres, Jordi, Antoni i Martí, tots d'uns 25 anys, a la Murtra.⁷⁶⁷

Entre la meitat de la dècada de 1430 i com a mínim durant 20 anys treballà habitualment amb els jerònims de la Murtra l'esclau Jordi, molt lligat a l'activitat del feu de Concabella. Segons el cronista, els frares li donaren la llibertat, però continuà una temporada treballant per a ells fins que finalment es féu traginer de mar i es casà (Talet, p. 162). El 29 de gener de 1446 els frares de la Murtra compraren un esclau rus, de nom Marc, d'uns 35 anys, per a un període de 8 anys (taula 25b). El veiem acompanyant el prior i altres frares des de la Murtra fins a Concabella al voltant de l'any 1450 (taula 16).

Poc després, el mes de maig de 1455, veiem els frares de Vall d'Hebron canviant d'esclau: es vengueren Bartomeu, un esclau teutó d'uns 25 anys, per 50 lliures a Nadal Jacomí⁷⁶⁸ i amb 5 lliures més adquiriren un de xarquès, de la mateixa edat, de nom Joan al mercader Miquel Coll (taula 25a). També aquell any els frares de la Murtra compraren un esclau tàrtar, Andreu, per 50

⁷⁶⁵ Jaume RIERA I SANS, *Op. Cit.*, p. 300.

⁷⁶⁶ ACA, *MH*, vol. 3833, f. 3r.

⁷⁶⁷ Roser SALICRÚ I LLUCH, *Esclaus i propietaris d'esclaus a la Catalunya del segle XV. L'assegurança contra fugues*. Barcelona: CSIC, 1998, p. 174

⁷⁶⁸ AHPB, Esteve MIR, *Manuale sextum decimum contractuum comunium*, 1455, abril, 17 – 1455, octubre, 6, f. 20v-21r.

lliures (Talet, p. 163). La darrera referència de la tinença d'un esclau procedeix del guiatge que el rei Joan II va concedir als jerònims de la Vall d'Hebron i que anava destinat al prior, als frares, a quatre missatgers i a un esclau negre del monestir. Té data 12 de desembre de 1471 i permetia treure vitalles de la ciutat de Barcelona.⁷⁶⁹

A partir d'aleshores ja no trobem cap més referència de presència d'esclaus en els monestirs jerònims. L'orde ho prohibí taxativament, tal com ho exposa un document del 14 de març de 1473, en què els frares de la Murtra justificaren la venda d'una esclava que els havia llegat una benefactora perquè *dictam servam et captivam nostram penes dictum monasterium et eius conventum remanere non posse racione servitutis nec alias iuxta statuta ordinis prelibati ac etiam honestate nostri, dicti prioris et conventus, ymmo necnon habet vendi aut alias transfferri personam aut eam francham et alforram facere* (M31).

La conclusió és, doncs, que els jerònims utilitzaren mà d'obra esclava fins aproximadament l'any 1470, quan l'orde ho prohibí. No sembla que en tinguessin un nombre excessiu, sinó dos o tres com a màxim a la vegada, destinats sobretot a desplaçaments i és de suposar que a treballs que, com a les obres, requerissin força física.

Servei resident

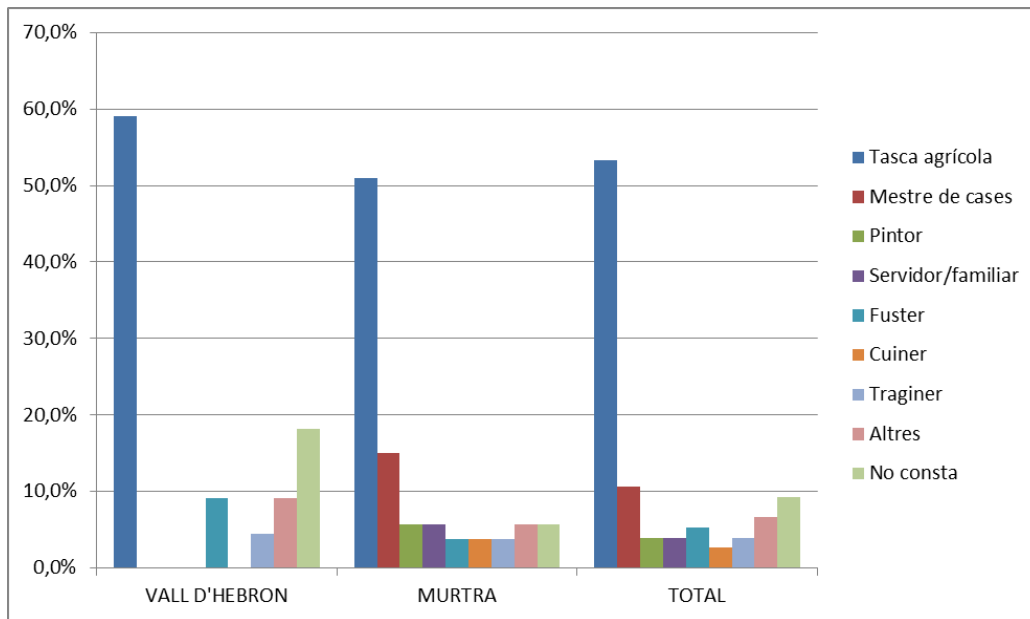
Per desenvolupar algunes activitats properes al cenobi, era habitual que alguns treballadors visquessin prop del monestir, en algunes dependències monàstiques convenientment apartades de la clausura. És habitual, en aquest sentit, que els edificis monacals comptessin amb habitatges per a mossos. La lògica econòmica era evitar els desplaçaments per treballar en el cenobi, especialment acusat en el cas dels que, com els jerònims, estaven apartats de les aglomeracions urbanes.

D'aquests treballadors residents en tenim constància, en primer lloc, a les llistes de testimonis dels instruments datats en els dos monestirs (taules 23a i 23b), ja que hi sol constar explícitament si vivien o residien en el monestir. Considerem que també hi feien estada contínua els sis que són considerats familiars i/o servidors.⁷⁷⁰ N'hi ha 75: 22⁷⁷¹ a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i 53 a Sant Jeroni de la Murtra. El gràfic de la distribució de professions és la següent:

⁷⁶⁹ ACA, C, reg. 3452, f. 78v.

⁷⁷⁰ En aquest sentit, Guillem Saurí és considerat en diferents documents familiar, servidor i habitant a Sant Jeroni de la Murtra. D'altra banda, el fuster Antoni Borrada, de qui també es diu que era servidor, és molt versemblant que residís sovint en el monestir perquè hi apareix en nou instruments diferents.

⁷⁷¹ Hi afegim el bracer Dídac de Villalón, resident a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, que no apareix a la llista de testimonis d'instruments notariais, però sí en la del testament sacramental de Pedro de Ernedo o Amedo (Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg de pergamins municipals de Barcelona*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2009, vol. 4 (anys 1440-1500), p. 148-150).

Més de la meitat, doncs, dels treballadors que són explícitament consignats com a residents o habitants en els dos monestirs estan relacionats amb feines agrícoles: pagesos, llauradors, agricultors, bracers o rústics. El percentatge és molt semblant en els dos monestirs. A continuació, hi ha un nombre significatiu de mestre de cases a la Murtra, 8 (15'1%), mentre que no en consta cap a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Val a dir, però, que prop d'un 18% de residents a Vall d'Hebron no té explícitament consignada la seva professió, proporció que és pràcticament insignificant a la Murtra, per sota del 6%. La baixa presència de traginers –ben detectats, d'altra banda, per altres fonts documentals- cal atribuir-la a la mobilitat pròpia de la seva activitat, que els feia menys probables a l'hora d'intervenir com a testimonis en ocasió d'un instrument notarial fet en el cenobi en comparació amb els mossos. Com a darrer punt destacable, a la Murtra hi ha un major nombre de professions que residien en el monestir en comparació a la Vall d'Hebron. A banda dels mestres de cases, trobem 3 pintors, 2 fusters, 2 cuiners, 1 assaonador i 1 sabater per només 1 guarnimenter i 1 sabater a la Vall d'Hebron. Potser n'hi havia que s'hi estaven de forma estable o indefinida, com els cuiners o el sabaters, però ens inclinem a pensar que la majoria residia en el monestir mentre durava l'encàrrec per al qual s'hi havia desplaçat, ja fos la pintura d'un retaule, la construcció d'un llit de fusta o la reparació de les sabates dels religiosos. Així ho indicaria la presència de Pere Gombau el 1480 a la Murtra, el mateix any que havia treballat en la construcció d'un passatge i d'una capella al cap del claustre (doc. 84, llista 25b).

Dels 75 treballadors explícitament consignats com a residents que actuaren com a testimonis en instruments datats en els dos monestirs, n'hi ha 28 (37'3%) dels quals en sabem l'origen geogràfic.⁷⁷² La diversitat hi és molt destacada. Hi ha com a mínim un representant dels diferents regnes peninsulars -un valencià de la baronia de la Palma, dos aragonesos, tres castellans, un portuguès d'Évora i un navarrès-, a qui cal afegir dos francesos, un de la diòcesi de Comenge i un altre de Belcaire. Els 18 restants estan amplament repartits per la geografia catalana. Si descomptem els dos procedents de la capital catalana i zones properes (Badalona, Granollers,

⁷⁷² Sabem els orígens de Guillem Saurí i de Pere Gombau, francès i aragonès respectivament, per altres documents (taula 25b) i el de Pedro de Ernedo o Arnedo pel seu testament sacramental (Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg de pergamins municipals de Barcelona*, vol. 4, p. 148-150).

Valldoreix i el Penedès), els altres tenien les arrels en territoris relativament allunyats dels dos cenobis jerònims, com a la zona pirinenca o transpirinenca (Tuïr, Elna, Seu d'Urgell i Tírvia) o a les comarques interiors (Balaguer, Santa Maria de Corcó, Tàrraga, Lleida, Cabacés, Guàrdia Lada, Piera i Cervera). Es pot concloure, doncs, que els joves procedents de contrades allunyades eren els principals candidats per al servei resident en els monestirs jerònims. La demanda d'aquest tipus de mà d'obra segurament no era la més atractiva pels habitants propers a la capital catalana, que devien buscar feines més properes als seus llocs de residència o treballaven en l'entorn familiar. O simplement preferien no hostatjar-se en els monestirs per tenir un major salari.

Malgrat que ja vam comentar que les dades sobre treballadors testimonis d'instruments notariais són clarament defectives respecte al que devia ser el total de treballadors, val a dir que d'alguns d'aquests residents s'observa un període relativament dilatat en el temps de servei al monestir. El fuster Antoni Borrada, per exemple, apareix el 1457 i 1469-1471 i el mestre de cases Antoni Gispert els anys 1461, 1469, 1471-1472 i 1478. N'hi hagué tres –Joan Avisanda, Bernat Montserrat, Guillem Rius- que es vincularen més estretament amb la comunitat que servien, tot prenent l'estat de donats.

Però anem un pas més enllà. Que d'un testimoni no es digui que no fos resident en el monestir, no vol dir que indefectiblement no ho fos. L'escrivà no estava obligat a deixar constància exacta del lloc de residència del testimoni. El 5 de març de 1497, per exemple, tan sols es digué que Joan Comes era bracer de Tuïr. Dos mesos i mig més tard, es va informar que habitava a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Altres casos semblants –Bartomeu Puig, Joan Vilar, Antoni Gispert, Felip Oliva- mostren clarament que quan no hi ha informada la residència en el monestir, això no té perquè implicar necessàriament que el testimoni no residís en el cenobi. Tampoc el contrari. Cal procedir amb compte.

De treballadors relacionats amb l'agricultura que no consten explícitament com a residents en alguns dels dos monestirs jerònims n'hi ha 27: 12 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i 15 a Sant Jeroni de la Murtra. La comparació d'aquest nombre amb els 40 agricultors, pagesos, llauradors o bracers que sí consten com a residents reflecteix que la residència en el cenobi era l'opció majoritària entre aquest tipus de treballadors. Afortunadament, l'escrivà va informar l'origen geogràfic en 25 d'aquests 27 casos.

La primera conclusió a què s'arriba és que la proporció de treballadors procedents de zones geogràfiques properes al cenobi és clarament superior que en el cas dels residents explícitament consignats. En total n'hi ha 11: 4 de Barcelona, 4 de Badalona, 1 de Sant Fost de Campcentelles, 1 de Sant Andreu i 1 de Vilanova, al Garraf. És versemblant, per tant, que aquests mossos no residissin habitualment en el monestir, ja que hi vivien relativament a prop. Però per als 14 restants, procedents de zones allunyades, creiem que la hipòtesi més raonable és suposar que, malgrat que la font no ho digui expressament, s'hostatjaven en els cenobis. O almenys una bona part d'ells. A excepció d'un francès, el bracer Antoni de Luda, la resta són catalans: Camp de Tarragona (2), Sant Pau de Tresserres (diòcesi de Vic), Sant Miquel del Viver, Sallent, Isona, Pontós, Vilalta (diòcesi d'Urgell), la Guàrdia o Guàrdia Lada, prop de Cervera (2), Cervera, Sant Benet de Bages i Vilanova del Camí. De ser certa aquesta hipòtesi, el percentatge dels residents entre el total de treballadors agrícoles pujaria del 61% (40 de 66)⁷⁷³ al 81'8% (54 de 66).

⁷⁷³ Haurien de ser 67 (40 residents i 27 no residents), però n'hi ha un que pertany als dos monestirs, Bernat Tort.

A la vista del clar biaix de l'origen forà dels mossos residents, es pot fer la hipòtesi que gran part dels testimonis als quals no se n'especifica cap professió i que són de contrades allunyades de la capital catalana, possiblement també estigueren afermats com a mossos en els dos monestirs en feines relacionades amb l'agricultura. Dels 6 que sabem que residien en els edificis monacals, 3 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (Piera, Cabacés i Èvora) i 3 a la Murtra (Tàrrega, Castella i Biscaia), compleixen aquesta condició. Però dels que no consta que hi residissin, que són 24 -12 a Vall d'Hebron i 12 a la Murtra-, n'hi ha 13 (54%) amb orígens fora del territori barceloní: Castella, Nules (València), Sant Pere Dodat (diòcesi de Vic), Ardèvol, Girona (2), Vall-de-roures, Sant Antoni de Vilamajor, Concabella, Igualada, Castellbisbal de Girona, Cervera i Artés. Per a la resta, que era de Barcelona o de les petites parròquies del voltant, com Sarrià, Badalona o Sant Genís dels Agudells, possiblement tinguessin altres professions o, si es dedicaven a l'agricultura, molt probablement no residissin en els cenobis. Si incorporem la hipòtesi a les dades anteriors, el nombre de treballadors agrícoles pujaria fins als 85 -19 més als 66 ja comptats-, dels quals un tant per cent molt elevat, prop del 90%, residiria en el monestir. Per tant, la proporció de mossos residents en els monestirs jerònims, la majoria dels quals era d'origen geogràfic llunyà, era elevada, entre un 70 i un 85% aproximadament.

És clar, doncs, que hi havia un nombre de mossos que residia i treballava habitualment en els dos monestirs jerònims durant el segle XV. Com que les sèries no són exhaustives, és difícil establir quin podia ser aquest nombre aproximat i no diguem ja establir fluctuacions al llarg del temps causades per diferents opcions d'explotació agrícola o situació econòmica general de la comunitat. Les despeses del procurador de Sant Jeroni de la Murtra de 1483 i 1484 permeten establir un límit superior, que es trobaria entre els 10 i els 15 homes. La majoria procedia de llocs forans, de vegades de l'estranger. A mitjan segle XV a Sant Jeroni de la Murtra s'afermà Bernat, *lo Gascó* i un mosso de nom Pedro. Aquest servei resident es devia dedicar a tasques agrícoles o de tragí, pràcticament de forma indistinta. Dependent de les necessitats, el cellerer o procurador devia demanar al mosso que fes una tasca o altra. Almenys, així es desprèn del cas de Guillem Saurí, que és qualificat indistintament de bracer o tragner i que treballà a Sant Jeroni de la Murtra com a mínim entre 1473 i 1476.

Però no tots es dedicaven al treball agrícola. Hem vist també que a Sant Jeroni de la Murtra hi residí un gran nombre de mestre de cases durant les tres darreres dècades de segle: Antoni Gispert (1469, 1471-1472, 1478), Joan Lafia (1477-1478), Pere Gombau (1480), Pere Espanyart (1484), Guillem Dordó (1485), Leonard Martí (1485-1486), Esteve d'Espanyac (1488) i Antoni Mercer (1488, 1491). El cronista dóna referència d'un altre, de nom Lleonard,⁷⁷⁴ que morí l'any 1469 després d'haver treballat molts anys per als frares i que decidí enterrar-se en el cenobi badaloní (Talet, p. 252). N'hi ha també d'altres professions, com pintors, cuiners, sabaters i fusters. A excepció de dos dels mestres de cases, que eren d'Elna i de Saragossa, i de dos dels fusters, de Barcelona i Badalona, no sabem l'origen de la resta.

El fragment del llibre de despeses del procurador de Sant Jeroni de la Murtra de 1483-1483 no dóna informació sobre si els treballadors pagats pel procurador residien o no al monestir. Malgrat que hi ha alguns pagaments que ho apunten -al picapedrer Guillem se li pagaren més de 24 lliures per *tot lo que li ere degut del temps que havie picat en lo monestir*, al missatger Bartomeu Bonet més de 2 lliures per *dos mesos e VIII jorns que havie stat en lo monestir* i al també picapedrer Leonard se li pagaren 30 lliures de soldada, que el procurador li va donar en el cenobi-, no podem estar segurs de si aquests treballadors es poden considerar habitants a Sant

⁷⁷⁴ No pot tractar-se de Leonard Martí perquè aquest treballà en el monestir els anys 1485 i 1486.

Jeroni de la Murtra. Ara bé, de les 31 soldades pagades, de les quals hi ha tan sols 20 noms, n'hi ha 4 que apareixen a la llistes de testimonis d'instruments notariais datats en el monestir: Bernat Agustí (1486), Bernat Tort, Fernando Sangüesa (1487) –si l'identifiquem amb Ferrando- i el traginer Joan Torrent. D'aquests quatre, n'hi ha tres que consten explícitament com a residents en el monestir i un quart, Bernat Tort, que tot i que no hi consta, creiem molt probable que ho fos perquè té els seus orígens força lluny del territori barceloní. Per tant, sembla que sí no tots, una part important dels que reberen soldades del procurador entre 1483-1484, residien en el monestir. Hi trobem, de fet, les mateixes professions –cuiners, fusters, traginers, bracers- més missatgers i picapedrers. Quant als orígens, apareix un fuster mallorquí.

No hem localitzat cap contracte d'afermament d'aquests treballadors. D'origen humil, la seva recerca de feina els devia portar fins a les dues comunitats jerònimes masculines catalanes, on se'ls ofería sostre, menjar i una retribució, en metàl·lic o espècie, a canvi del treball al camp. Alguns hi estigueren alguns anys o hi tornaren diferents temporades. Però les seves possibilitats econòmiques els impedièn tenir algun repercussió o influència en la comunitat per a la qual treballaven. N'hi ha dos, però, dels quals hem trobat informació personal que ens pot servir per apropar-nos a aquests personatges.

Jordi Pere, àlies Bonanat, també conegut com a Jordi Bonanat, treballà per a Sant Jeroni de la Murtra entre 1449 i 1455 i viatjà a Concabella en companyia del frare Miquel Piquer l'any 1452 (taules 15 i 16). Tenia el nom de Jordi Pere, àlies Bonanat, perquè havia estat esclau del doctor en ambdós drets Bonanat Pere, molt proper a reina lloctinent Maria i que va morir a final de 1443.⁷⁷⁵ Segurament –malgrat que no ho hem pogut confirmar- devia donar la llibertat, condicionada o no, al seu esclau. El seu testament, datat el 27 d'agost de 1450, el mostra molt arrelat al monestir de la Murtra, on devia viure de forma contínua. De fet, llegà 3 sous de parroquianatge a l'església de Santa Maria de Badalona. Va escollir marmessors el prior i el vicari de la comunitat, va ordenar la sepultura a l'església o altre lloc consagrat del monestir badaloní i l'instituí hereu universal amb l'ordre que es mantingués un ciri que cremés tots els dissabtes a l'elevació de l'Eucaristia a la missa major de Santa Maria, obra pia a la qual volia que s'hi esmercessin els diners i la venda de les seves propietats. És interessant donar compte dels altres llegats: 3 sous per a un trentenari de misses a celebrar a Sant Jeroni de la Murtra per al seu difunt propietari, Bonanat Pere, i un altre per a una dona de la qual no dóna el nom, sinó de qui diu *ad quam ego tenebra*, 10 florins per maridar donzelles, 11 sous per a Càssia, àlies Bergaub, de Badalona, i el resultat de la venda de la seva roba per als pobres vergonyants. El testament es va publicar el 17 de febrer de 1454.⁷⁷⁶

L'altre és el castellà Pedro de Ernedo, que ja era considerat servidor el 1465 i que en testament sacramental de 1467 va fer hereu universal el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en el qual disposà la seva sepultura.⁷⁷⁷

⁷⁷⁵ ACA, C, reg. 3269, f. 155v (València, 20.12.1443).

⁷⁷⁶ AHPB, Guillem JORDÀ, *Primus libertestamentorum*, 1426, desembre, 7 – 1457, juliol, 25, f. 83v-84r.

⁷⁷⁷ Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg de pergamins municipals de Barcelona*, vol. 4, p. 148-150.

Servei no resident

Hem vist que la majoria de treballadors residents en els dos monestirs jerònims es dedicava a l'agricultura i al transport. Tanmateix, no eren els únics perquè n'hi ha d'altres, com els mestres de cases o els pintors, que també consten com a residents. Però hi ha molts altres treballadors que sabem que hi eren –per ser testimonis d'instruments notariais que hi són datats- i dels quals no consta que fossin residents. Això no creiem que vulgui dir que no s'hi poguessin hostatjar algun període de temps, però devia ser relativament curt. Possiblement la diferència més important respecte als residents –a banda del fet en si d'estar hostatjat un temps relativament llarg en el cenobi- és que els no residents devien treballar també per a altres clients i acudien per fer un encàrrec determinat lligat a la seva professió. Mentre que els mossos residents eren una força de treball a disposició contínua del cellerer o procurador, depenent de les necessitats, els no residents treballaven per a un encàrrec concret o per lliurar algun producte. Alguns devien ser simples proveïdors. Hi ha dos exemples que abonen aquesta hipòtesi. El fuster Antoni Corts, que estava present a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron el 1497, havia estat contractat cinc anys abans per construir un orgue per a l'església (taula 25a). Possiblement el 1497 estigués realitzant algun altre encàrrec anàleg. El 1480 el ferrer Jaume Ferrer estigué present a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i dinou anys més endavant se li encarregà la construcció d'un rellotge (taula 25a).

Si a les taules 23a i 23b eliminem els treballadors que consten com a residents, aquells que hem considerat molt probable que ho fossin malgrat que no hi consti explícitament– agricultors, llauradors, pagesos i rústics amb orígens allunyats de la capital catalana- i altres que considerem molt difícil que fossin en el monestir per qüestions estrictament professionals,⁷⁷⁸ ens resten 107 treballadors. No és possible assegurar de tots ells que fossin en els monestirs per treball. Potser n'hi havia que havien decidit fer una estada a l'hostatgeria o que havien anat a visitar algun frare amb qui tenien relació. Però creiem que una gran majoria sí. Un indicatiu en aquest sentit és que el nombre de benefactors entre els noms d'aquesta llista és petit, tal com podem veure en el capítol següent.

Hi ha una gran diversitat de professions. D'una banda, hi ha una desena llarga de jornalers i traginers que, com hem analitzat prèviament, tot indica que no residien habitualment en cap dels dos cenobis jerònims. Hi ha gairebé una vintena d'oficis relacionats amb la construcció: 3 mestres de cases a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, tots dels darrers anys del segle -Bernat Lidonzell (1489), Martí Pérez (1491, 1495) i Miquel Oliver (1498)-, especialment significatius perquè en aquest cenobi no s'havia documentat cap mestre de cases resident, i 5 a la Murtra -Bernat Deyda (1455), Miquel Gispert (1460), Pere Quirze (1461), Gabriel Gener (1488) i Pere Basset (1488)-, que se sumen als 8 que constaven com a residents. Encara lligat a la construcció, es documenten 8 fusters, 2 rajolers i 1 escultor. Un altre grup nodrit és el relacionat amb el treball dels teixits i de la roba: 7 paraires, 5 teixidors, 2 drapers, 2 sastres, 1 brodador i 1 peller. També hi ha un nombre significatiu de mercaders: 5 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i 13 a Sant Jeroni de la Murtra. Malauradament, la seva denominació és tan genèrica que no es pot saber quina activitat econòmica concreta podien estar desenvolupant. A continuació hi ha 11 treballadors que hem

⁷⁷⁸ Dos funcionaris reials – el porter Garcia de Santandreu el 1447 a Vall d'Hebron i Joan Sanxis el 1478 a la Murtra- devien ser als cenobis en ocasió de les estades dels sobirans, Maria de Castella i Joan II respectivament. Tampoc creiem que el cavaller Joan de la Geltrú i un corredor d'orella, un hostaler i un espaser fossin als cenobis per desenvolupar-hi la seva activitat professional habitual.

agrupat genèricament com a constructors d'objectes i que són dos ferrers, un llancer, un ulleter, un esparter, un frener, un escuder, un matalasser, un esperoner, un sabater i un candeler de cera. Molt possiblement estaven en els monestirs per fer, lliurar o adobar l'objecte –sabates, candeles, matalassos...- al qual es dedicaven professionalment. Quant a la resta, hi ha pocs representants. Lligat al proveïment d'aliments tan sols apareixen un carnisser i un pescador, ambdós a la Murtra. També a la Murtra s'associen els dos únics oficis lligats a la salut: un metge i un cirurgià. Quant als medicaments, hi ha 4 apotecaris, també tots associats al cenobi badaloní: Bernat Caldòfol, Joan de Santjoan, Joan Solzina i Pere Ramon de Roqueta. La llista finalitza amb tres pintors, un barber, un argenter, un mariner i un correu. El nombre de testimonis sense ofici especificat és d'11.

Resulta interessant analitzar l'origen geogràfic d'aquest centenar llarg de treballadors. Afortunadament, els documents n'expliciten una gran majoria: 98 (91'6%). D'aquests, 81 són de ciutadans o habitants de Barcelona (82'7%) i 11 (11'2%) de parròquies properes als dos cenobis, és a dir, Sarrià, Sant Genís dels Agudells, Badalona, Sant Andreu de Palomar o Sant Fost de Campcentelles.⁷⁷⁹ Només n'hi ha 9 (8'4%) que procedeixen de zones allunyades. Per tant, la diferència amb el servei resident és molt acusada. Fins i tot, alguns d'aquests 9 casos es pot justificar la seva procedència forana per motius no professionals. D'una banda, no és estrany que els dos traguers, Bartomeu Eibert i Dalmau Quer, fossin de Sant Vicenç del Llobregat i d'Igualada respectivament, ja que es devien contractar als llocs propers d'on es volia fer el transport. Els frares de Vall d'Hebron, per exemple, contractaren el traquer Salvador Mestre, de Tous, perquè transportés 100 mitgeres de forment des del castell de Queralt –relativament proper a Tous- fins a Barcelona l'any 1493 (taula 25a). El pare Antoni Rosseta, d'Igualada, no va ser a la Murtra per qüestions professionals, sinó per relació de parentiu amb Benet Rosseta. De fet, apareix com a testimoni en un instrument que té una data molt propera a la de la professió del novici. Per últim, Joan Vidal, que consta com a pare de Castelló d'Empúries, fou benefactor del monestir i s'hi hostatjà al final de la seva vida. La seva presència en un document de 1450 datat a la Murtra l'hem de relacionar amb aquesta faceta de vinculació amb la comunitat i no amb algun tipus d'activitat econòmica o comercial.

Per tant, la gran majoria dels treballadors no residents dels dos monestirs jerònims procedia del territori de Barcelona. De fet, és el més lògic si tenim en compte que eren contractats pel procurador. Barcelona no era tan sols la ciutat on era més fàcil proveir-se de béns i serveis, sinó que també era el lloc que tenia més a l'abast el procurador general, hostatjat habitualment a la capital catalana.

Els béns i serveis contractats pels dos monestirs jerònims (taules 25a i 25b) en què apareixen les mateixes professions o semblants a les dels testimonis dels actes datats en els dos cenobis –mercaders, mestres de cases, moliners, sabaters, blanquers, fusters, apotecaris, paraires, sastres, boters, etc.- i, per tant, susceptibles de fer el treball o una part directament en el monestir o ser-ne proveïdors, mostra una clara preponderància dels que vivien a Barcelona. També és així en el fragment de despeses del procurador de 1483-1484. La presència de treballadors o proveïdors de l'entorn de Sant Jeroni de la Murtra és majoritari. El mercader barceloní Pere Joan d'Olorde, que també fou benefactor, proporcionà canyemàs. Els proveïdors de peix i carn són majoritàriament badalonins: Planes, Barriga, Casanoves, Pi, Seriol... El ferrer Jaume Leget també

⁷⁷⁹ Que fossin habitants de Barcelona o rodalia no implica que hi fossin nascuts, tal com mostra l'exemple de Joan Torner, que consta com a habitant a la capital catalana el 1491 (taula 23b), però que procedia de Cornudella, al comtat de Prades (doc. 103).

era de Badalona. El procurador comprà oli en una taverna de Sant Martí. La compra de medecines es féu a l'apotecari barceloní Joan Rovirola. També es contractà un argenter de nom Lor, que ha de correspondre al barceloní Pere Llor.⁷⁸⁰

Aquest darrer document permet també fer-se una idea de com alguns serveis el realitzaven tant personal resident com no resident. Per exemple, el procurador va pagar al traginer Joan Torrent –que sabem que residia a la Murtra gràcies a haver estat testimoni en un instrument que hi era datat- tres soldades. Però malgrat comptar amb aquest traginer de forma estable, el procurador també va contractar altres traginers per fer transports, segurament perquè no n'hi havia prou amb els que tenien afermats. Pagà 5 sous i mig al traginer Miquel per dos transports de vi i 1 lliura i mitja pel port de sis somades de pedra i 1 lliura 8 sous a quatre traginers per 13 somades de pedra. En el mateix sentit de cobrir una feina específica, hi ha la contractació i pagament de tres homes per cavar durant cinc dies. Aquesta dualitat afectava els principals oficis residents, és a dir, els lligats a l'agricultura i al transport. Quant a la resta, sembla que els cuiners i picapedrers treballaven en el cenobi, mentre que a la resta se'ls contractava per a un servei o bé concret.

Servei a l'exterior

Hi ha una part de l'activitat dels monestirs que no es desenvolupava en els cenobis o es limitava simplement a proveir els frares d'un determinat producte. Hi havia ocasions que els interessos dels religiosos s'havien de defensar en altres contrades i, sovint, es posaven en mans d'altres persones, ja fos perquè estaven molt allunyats dels respectius monestirs, perquè el procurador no donava l'abast o perquè no tenia la formació suficient per fer-se'n càrrec.

D'aquests serveis en tenim constància fonamentalment gràcies als instruments en què el capítol, el prior, el procurador o algun altre religiós atorgaren poders a una determinada persona per exercir alguna tasca en nom de la comunitat religiosa. A les taules 12a, 12b, 12c, 12d, 13a, 13b, 13c i 13d hi ha totes les proccures que hem trobat a la documentació notarial per als dos monestirs. Hi afegim referències indirectes sobre la feina desenvolupada per a altres 8 procuradors seglars, 6 de Vall d'Hebron –el notari Pere Armengol,⁷⁸¹ el draper lleidatà Bernat Cavaller,⁷⁸² el mercader valencià Joan Caselles,⁷⁸³ l'escrivà Benet Rius,⁷⁸⁴ el donzell mallorquí Francesc

⁷⁸⁰ Núria DE DALMASES, *Orfèbreria catalana medieval: Barcelona 1300-1500 (aproximació a l'estudi)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1992, vol. 2, p. 92.

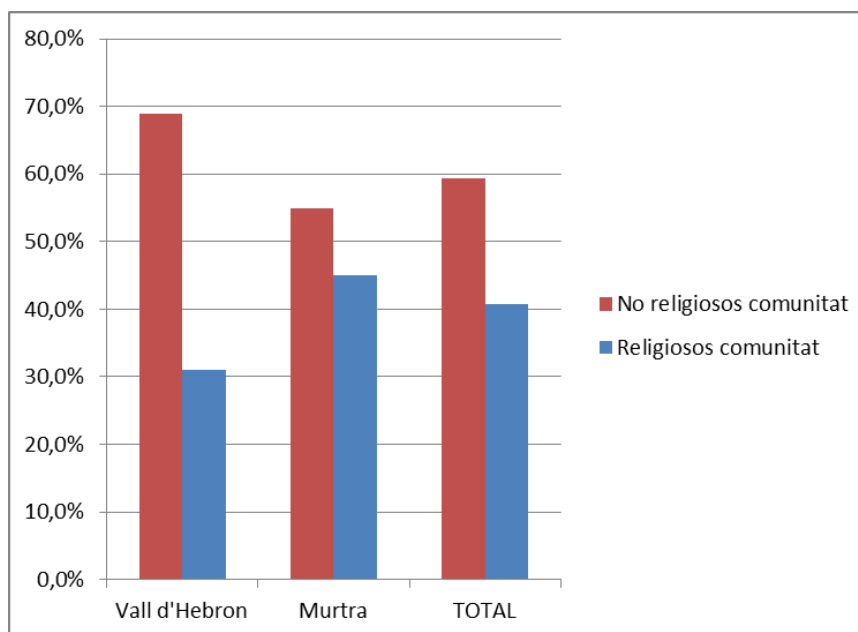
⁷⁸¹ Consta com a procurador de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron en la demanda interposada per al cobrament de la cena d'absència de la Casa Antiga de Lleida l'any 1412 (ACA, C, reg. 2417, f. 176r-177r, 08.01.1414).

⁷⁸² En uns comptes relacionats amb les rendes que els frares cobraven per les cenes d'absències de les comandes hospitaleres de Lleida apareixen tres procuradors. N'hi ha dos, Antoni Estaper i Ramon Baró, que hem incorporat a les taules 12b i 12d perquè hi ha informació sobre el dia de la seva procura. No és així per al tercer, el draper lleidatà Bernat Cavaller, que fou procurador de la comunitat l'any 1438 (ADB, *FSJVH*, lligall e, s. f.).

⁷⁸³ El 18 de setembre de 1485 el capítol conventual va ratificar el que havia fet el seu procurador, el mercader valencià Joan Caselles, davant Angelina, vídua de Joan Parellada (V34).

⁷⁸⁴ El 19 de setembre de 1485 Benet Rius, escrivà de Barcelona, va fermar escriptura de terç a la cúria del veguer de Barcelona en qualitat de procurador de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (AHPB, Lluís JORBA, *Nonum manuale sive protocollum instrumentorum et contractuum comunium*, 1484, juny, 25 – 1485, desembre, 1, s. f.).

Sanglada,⁷⁸⁵ Roderic de Lòria⁷⁸⁶ i 2 de la Murtra –Jaume Conesa⁷⁸⁷ i un cerverí de nom Simó.⁷⁸⁸ Val a dir que un nombre molt significatiu de procures anaven destinades a religiosos de les dues comunitats jerònimes, que d'aquesta manera quedaven proveïts de l'autoritat necessària per desenvolupar la tasca que el capítol, el prior o el procurador li encarregaven, tal com hem vist en els apartats anteriors. La proporció de procures fetes exclusivament a religiosos dels dos monestirs i la resta és la següent:⁷⁸⁹

Al voltant, doncs, del 60% de les procures s'atorgaven a persones alienes a la comunitat monàstica. Hem classificat els encàrrecs que reberen aquestes persones en sis categories:

⁷⁸⁵ Del donzell Francesc Sanglada, afincat a Mallorca, consten dues intervencions. A la primera, el frare procurador Joan Garriga reconegué que li havia pagat més de 28 lliures procedents de tres pensions d'un censal mort sobre la ciutat i regne de Mallorca (AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1481, abril, 9 – 1481, juny, 18, s. f., 26.04.1481). A la segona, el mateix frare procurador va renunciar a qualsevol demanda contra Francesc Sanglada en la seva tasca de cobrar les rendes dels censals morts de Mallorca, tot aprovant-ne els comptes (AHPB, Pere TRITER, *Manuale contractuum et instrumentorum ... decimum octavum numero*, 1497, març, 2 – 1497, setembre, 27, f. 2v, 11.03.1497). Val a dir que poc abans d'aquestes dues actuacions, l'any 1479, els frares havien fet procurador un cavaller mallorquí de nom Mateu Sanglada. No es pot descartar que el nom de pila de la procura sigui erroni i es tracti del mateix personatge. En tot cas, els comptem com a diferents.

⁷⁸⁶ Roderic de Lòria, també en qualitat de procurador dels jerònims de la Vall d'Hebron, va presentar a l'abat de Sant Benet de Bages unes lletres executòries arran d'uns diners que es devien al monestir jerònim (AHPB, Dalmau GINEBRET, *Manuale vicesimum tertium*, 1488, abril, 29 – 1489, maig, 18, s. f., 20.07.1488).

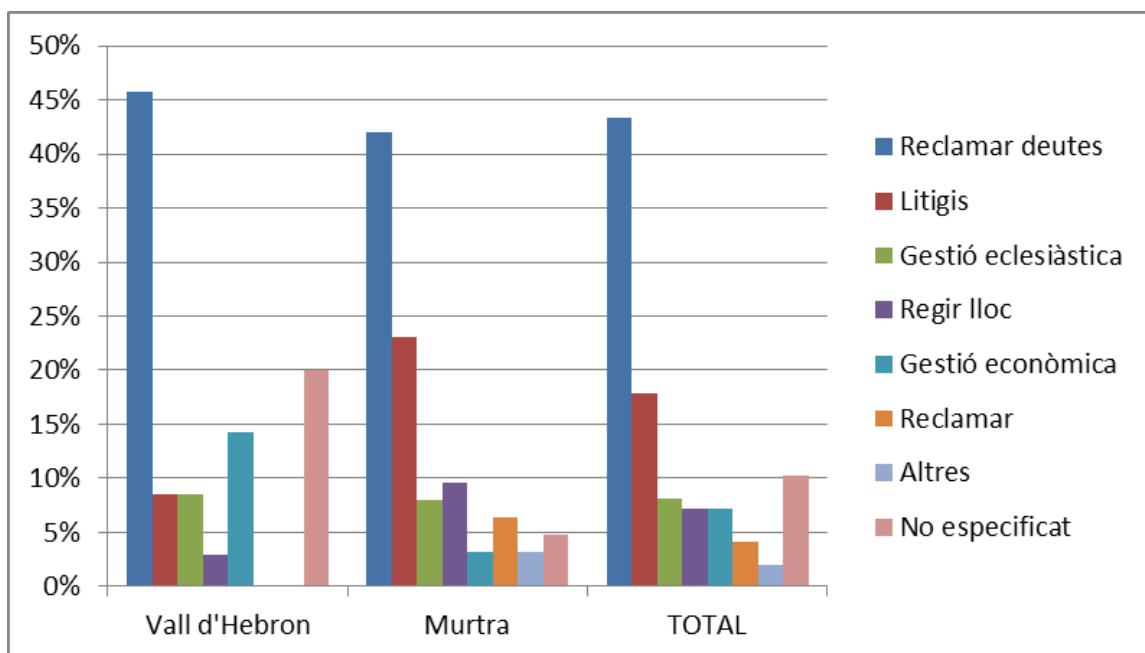
⁷⁸⁷ El 3 de març de 1438 Jaume Conesa va rebre 62 sous i mig de la comunitat de la Murtra per la seva feina d'exigir la quèstia d'Òdena durant sis dies (AHPB, Antoni VINYES, *XIII manuale*, 1437, octubre, 5 – 1438, abril, 23, s. f.).

⁷⁸⁸ El 23 de juny de 1451 el capítol conventual demanà al cerverí Simó des {...}, que administrés justícia en la causa entre la universitat del castell d'Aguiló i un dels seus habitants, Guillem Queralt, després que s'interposés apel·lació a la sentència dictada pel batlle de la localitat (AHPB, Antoni VINYES, *Tricesimum tertium manuale comune*, 1450, desembre, 11 – 1451, setembre, 9, bossa).

⁷⁸⁹ A l'hora de fer els comptes, no considerem les procures que són simples substitucions perquè no hi ha un encàrrec determinat. Aquelles que s'atorguen a la vegada a frares i a persones alienes a la comunitat es compten com la meitat per a cadascun.

reclamació de deutes, intervenció en causes judicials civils, intervenció en afers de l'àmbit eclesiàstic –demanar privilegis al pontífex, presentar-los a l'autoritat competent, arribar a acords amb els vicaris de Sant Genís dels Agudells-, reclamació que no sigui de deutes –per exemple, impetrar la recuperació del lloc de Concabella per part dels frares de la Murtra-, fer gestions econòmiques que no impliquin cap reclamació de diners –lluir censals morts, prendre possessió d'un dret...- i el regiment o el govern o l'exercici de la jurisdicció d'un lloc o d'una explotació econòmica. Hi ha dos encàrrecs, però, que no hem pogut encabir en cap dels grups anteriors. Són els que els frares de la Murtra feren a Bonanat Pere perquè lliurés instruments relacionats amb Concabella i a Pere Boix per demanar escriptures i presentar-les al veguer de Cervera. Els hem agrupat en l'apartat genèric d'altres casos.

Al següent gràfic de barres hi ha la distribució percentual d'aquestes procures per a cada monestir individualment -34 de Vall d'Hebron i 63 de la Murtra- i també considerats conjuntament:⁷⁹⁰

La reclamació de deutes ocupa una posició preeminent per sobre del 40%. Especialment a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en què la resta de motius no supera el 15%, amb el benentès que hi ha una cinquena part sense informació de la naturalesa de l'encàrrec (no especificat). De fet, si eliminéssim les procures no especificades, el percentatge de la reclamació de deutes pujaria del 46% al 57%. En el cas de la Murtra, passaria del 42% al 44%, ja que els casos no especificats només són 3 (5%).

A diferència de la Vall d'Hebron, a la Murtra hi ha un segon motiu destacat respecte a la resta: la intervenció en litigis. Això indicaria que els jerònims de la Murtra van tenir una major conflictivitat per defensar els seus interessos econòmics? Creiem que sí i que part de l'explicació es troba en la naturalesa de les respectives dotacions. Els jerònims de la Vall d'Hebron tenien rendes concedides pels monarques i, en cas d'impagament, el que feien era reclamar als reis i no

⁷⁹⁰ Com que en el cas de la procura feta a Antoni Olzinelles del 12 d'octubre de 1468 hi ha tant la reclamació de deutes com la intervenció en litigis, hem comptabilitat una meitat (0'5) per a cada grup.

els era necessari acudir a la via judicial. Ben al contrari, Sant Jeroni de la Murtra no tenia cap concessió reial, sinó que els seus béns dotals procedien de donacions del mercader barceloní Bertran Nicolau. Els múltiples problemes sorgits amb aquests béns, especialment la possessió dels llocs de Concabella i Gra, implicaren que els jerònims estiguessin sovint implicats en demandes, ja sigui com a denunciants, ja sigui com a denunciats.

La resta de casos –gestions eclesiàstiques, regiments i govern de llocs com Concabella, Aguiló o la granja de Monistrol d'Anoia, i altres reclamacions- es mouen per sota del 10% en els dos monestirs. El supera lleument les gestions econòmiques, que a Vall d'Hebron s'acosten al 15%.

A quines persones s'encarregaven aquests afers que tenien lloc fora del clos monàstic? L'anàlisi depèn del tipus d'encàrrec. Respecte al més abundant, el de la reclamació de deutes, el perfil és molt variat. No n'hi ha cap que destaquí especialment. Hi trobem 8 eclesiàstics, 8 mercaders, 7 causídics o notaris, 9 oficis no relacionats amb les lleis (dos formenters, dos drapers, un apotecari, un sastre, un agricultor, un pellisser i un secretari del bisbe d'Urgell), 2 funcionaris reials, 3 cavallers i 4 no especificats. Potser el més significatiu és el lloc de residència del procurador escollit per reclamar deutes en nom dels monestirs jerònims. Dels 39 casos en què està especificat, n'hi ha 19 (48'7%) de Barcelona i 20 (51'3%) de fora de Barcelona, 7 dels quals en territori no català (Nàpols, Avinyó, Saragossa, Mallorca i Càller). Per tant, els religiosos optaren per encarregar la reclamació de deutes a terceres persones radicades en el territori on tenien interessos econòmics. Buscaven algú que conegués a qui s'havia de reclamar, quins eren els mecanismes a seguir en aquest tipus d'afers, sense que els importés especialment que tingués formació jurídica. L'opció que els frares es fessin càrrec directament de reclamacions econòmiques que implicaven viatges llargs i costosos devia descartar-se per antieconòmica. Val a dir, tanmateix, que hi ha 21 procures fetes exclusivament a religiosos jerònims -4 de Vall d'Hebron i 17 de la Murtra- amb l'objectiu de reclamar deutes, per la qual cosa fou una tasca que també van assumir directament. Però amb l'excepció de l'atorgada als frares Francesc Vic i Jaume Negrell de la Murtra per fer una reclamació a Nàpols, la resta es dedicà sobretot a reclamar pensions del General d'Aragó i, en menor mesura, d'altres creditors catalans, com els Queralt o els terratinents de la quèstia d'Òdena.

Ha quedat constància d'algunes actuacions d'aquests procuradors nomenats pels jerònims per reclamar els diners per mitjà de requeriments notariais, ja especificats:⁷⁹¹ Guillem Montllover (1476)⁷⁹² i Miquel Roders (1480-1481).⁷⁹³

La situació és molt diferent per als procuradors nomenats per representar les comunitats en causes judicials. Gairebé tots són barcelonins –de fora de la capital catalana només hi ha un

⁷⁹¹ Cal sumar-hi els procuradors que hem localitzat a partir de la seva actuació i no del seu nomenament (vegeu les notes 781-788).

⁷⁹² Féu llegir a Pere Assolf, assaonador barceloní, una cèdula de la infanta Joana, lloctinent general (AHPB, Antoni VINYES, *L quartum manuale comune*, 1476, febrer, 13 – 1478, març, 17, f. 21r-21v, 11.07.1476).

⁷⁹³ Va fer un conjunt de reclamacions relacionades amb l'heretat de Pere Sassala: el 7 d'octubre de 1480 va requerir un pagament a la vídua del pintor Antoni Dalmau, Eulàlia, el 17 de novembre següent a Joan de Pedralbes, corredor d'orella (AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s. f.), que va repetir el 20 de desembre (AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 7r), i el 5 de juny de 1481 féu al mateix amb el moler Francesc Blasco i novament amb la vídua Eulàlia (AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 35r-35v).

mercader valencià i un ceriverí- i hi ha una majoria molt clara de professions amb un marcat caràcter jurídic -6 causídics i 6 notaris-, un 75%. Fora de l'àmbit jurídic, hi ha només un mercader, un donzell, un eclesiàstic i el formenter Antoni Olzinelles, que acabà vinculant-se a Sant Jeroni de la Murtra com a donat. A diferència de la reclamació de deutes, alguns noms es repeteixen, clar indicatiu que es tracta d'advocats o notaris que treballaven habitualment amb els jerònims: Bartomeu Roig (1458-1464), Armand Negre (1477) i Andreu Màger (1495-1497). Tenim constància de diferents requeriments notariaus fets per Bartomeu Roig els anys posteriors al seu nomenament com a procurador *ad lites* de Sant Jeroni de la Murtra.⁷⁹⁴

Respecte a les gestions de tipus econòmic que no impliquen reclamació, hi ha una gran majoria de procuradors de fora de Barcelona, la qual cosa indica que s'encarregaven aquest tipus d'afers quan s'havien de dur a terme lluny dels cenobis respectius. En 5 dels 7 casos (71%) la residència del procurador és forana: Mallorca, Càller, València i Vallespinosa (Conca de Barberà). A més, dels dos barcelonins, un, l'espaser Miquel Iranzo, tenia l'encàrrec de prendre possessió dels drets sobre la imposició de la carn de la ciutat de Tarragona en nom dels frares de la Murtra. És evident, doncs, que la majoria de gestions econòmiques, que es devien fer a la capital catalana, les assumia directament el procurador general o, subsidiàriament, algun membre de la comunitat. Anàlogament, els procuradors per afers eclesiàstics són tots habitants o residents en indrets allunyats de la capital catalana. Dels 9 nomenaments localitzats, n'hi ha 7 amb indicació geogràfica, dels quals 4 vivien a Roma, 2 a Lleida i 1 a Cervera. A excepció del lloctinent del mestre racional Pere Vicenç Vilardell, la resta pertany a l'estament eclesiàstic. Arribem, doncs, a la conclusió que les gestions eclesiàstiques a Barcelona, que devien ser majoritàries, les assumien els mateixos religiosos.

Quant a les reclamacions no econòmiques, que només són 4, totes de la Murtra, apareixen dos procuradors ja coneguts, el notari Bartomeu Roig i el formenter Antoni Olzinelles, ambdós de Barcelona, i dos de fora de la capital catalana: a dos residents a Roma per reclamar documentació d'un benefactor que hi va morir i a un notari tarragoní per recuperar els feus de Concabella i Gra. Els cavallers són majoria en les procures que tenen com a objectiu donar poders per governar o regir un territori: el capità Rodrigo de Bobadilla, Dalmau i Guerau de Queralt, senyors de Santa Coloma i barons de Queralt, i a la vegada a un donzell i un habitant de Guissona per regir Concabella l'any 1416. En canvi, els frares de la Vall d'Hebron van encomanar la granja de Monistrol d'Anoia al matrimoni format per l'oripeller barceloní Jeroni Armant i Francina (doc. 87). De fet, no era necessari el perfil d'un senyor medieval perquè aquesta granja era una explotació agrícola que no comportava ni jurisdicció ni cap domini sobre vassalls, tal com analitzarem més endavant.

⁷⁹⁴ El 21 de novembre de 1459 féu un requeriment a Elionor de Requesens, monja de Sant Pere de les Puelles, a la mateixa cambra o cel·la que tenia en aquest monestir femení benedictí. El 28 de gener següent en féu un altre a Martí Joan d'Orís, senyor del castell d'Orís, a la ciutat de Barcelona (AHPB, Antoni VINYES, *XXXXII manuale comune*, 1459, abril, 28 – 1460, febrer, 6, s. f.), que va tornar a repetir el 16 de maig, tot demanant-li que estigués a evicció en la compra dels castells de Concabella i Gra (AHPB, Antoni VINYES, *XLIII manuale comune*, 1460, febrer, 6 – 1460, octubre, 3, s. f.). El 6 de febrer de 1465 en féu un altre al preposit de Palau de Sant Cugat del Vallès, Jofre Sort, perquè pagués dues pensions d'un censal mort de 40 sous anuals (AHPB, Antoni VINYES, *XLVII manuale [comune]*, 1464, juny, 5 – 1466, agost, 30, s. f. i bossa). També és molt simptomàtic de la bona relació entre aquest causídic i la comunitat que la mare d'un dels frares del monestir i també benefactora, Francina Santjoan, el nomenés procurador perquè intimés als religiosos la donació de dos censals morts (AHPB, Antoni VINYES, *XLIII manuale comune*, 1460, febrer, 6 – 1460, octubre, 3, s. f., 24.09.1460).

Un altre servei que els frares contractaven era el d'arbitratge. Certament, no ho podien fer sols i devien haver de pactar amb la part contrària quina o quines persones actuaven com a àrbitres. És un procediment de resolució que els religiosos van utilitzar molt sovint per dirimir conflictes de forma extrajudicial, si bé no sempre amb èxit. Segons el cronista de la Murtra era la forma més eficaç d'evitar la lentitud proverbial dels procediments judicials (Talet, p. 274, 427, 349). Només coneixem el procediment seguit en el cas de les pensions no pagades pels barons de Queralt durant la Guerra Civil Catalana. Com que la Cort General no havia legislat sobre aquest tema, els frares de la Murtra i els Queralt optaren per l'arbitratge del notari Antoni Vinyes i del conseller i secretari reial Pere Camanyes.⁷⁹⁵ Segons el cronista, que es basà en un testimoni escrit pel frare Benet Santjoan, cada part proposà un dels àrbitres. Tot i el lligam tan estret dels religiosos amb el notari Vinyes, que analitzarem més endavant, Pere Camanyes fou el proposat pels jerònims (Talet, p. 232-233).

Els arbitratges localitzats a la documentació notarial es troben a les taules 12f, 12g, 13f, 13g i 13h, als quals hem afegit set més per referències indirectes, tots de la Murtra: Nicolau Mediona i Pere Pau Pujades,⁷⁹⁶ Francesc Alçamora,⁷⁹⁷ Bernat Miquel,⁷⁹⁸ Pere Feliu Roig, prepòsit de la seu de Barcelona, i el jurista Jaume Antoni,⁷⁹⁹ Andreu Solzina,⁸⁰⁰ i el ja citat Pere Camanyes. En total n'hem trobat 53: 10 de la Vall d'Hebron i 43 de la Murtra. Tanmateix, alguns nomenaments es repetien perquè s'arribava al termini de l'arbitratge, inclosa la pròrroga, sense que hi hagués cap sentència. Quan passava això, de vegades es tornava a nomenar els mateixos àrbitres, probablement perquè les parts confiaven que amb un nou termini s'arribaria a bon port. Fins i tot hem trobat dos casos en què es van fer dos nomenaments posteriors. Si eliminem aquestes repeticions, ja que pròpiament no es tracta de nous arbitratges, sinó de la pròrroga del mateix, el nombre a la Murtra baixa de 43 a 31. La proporció, doncs, del recurs de l'arbitratge dels dos monestirs és el següent:

⁷⁹⁵ El text de la concòrdia, propiciada pels dos àrbitres, té data 30 de gener de 1481 (doc. 89).

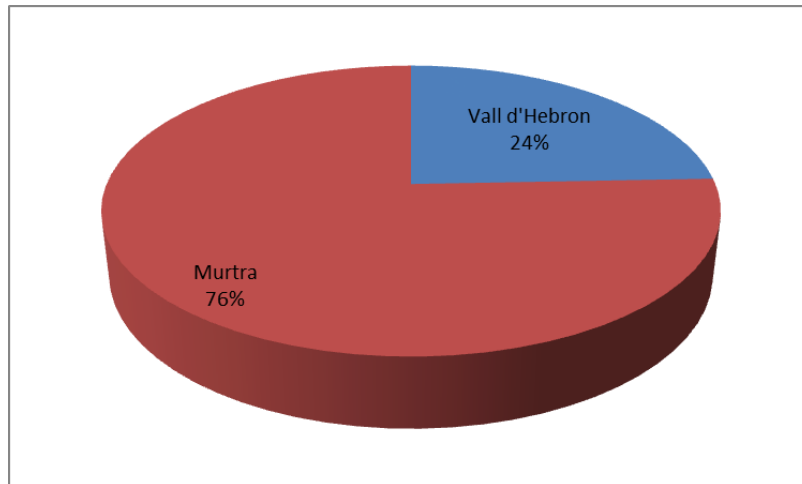
⁷⁹⁶ Aquests dos notaris resolgueren el plet entre la comunitat de la Murtra i l'abat de Sant Salvador de Breda arran de l'heretat de Bernat de Montpalau (Talet, p. 146-147).

⁷⁹⁷ El 2 d'abril de 1444 Francesc d'Alzamora, llicenciat en lleis de Barcelona, va rebre 15 florins de la comunitat jerònima de la Murtra com a salari d'un arbitratge fet amb Pau d'Eroles, doctor en lleis, per dirimir una qüestió entre els frares i Pere Sescomes (AHPB, Antoni VINYES, *Vicesimum secundum manuale comune*, 1444, març, 20 – 1444, octubre, 22, s. f.).

⁷⁹⁸ El 31 de març de 1445 Bernat Miquel, llicenciat en lleis, va rebre 45 lliures del prior i convent de Sant Jeroni de la Murtra, una part dels quals era per pagar la sentència arbitral per un conflicte dels religiosos amb el bisbe de Vic, Gaspar d'Ornós i Pere Sescomes per obres i millores fetes al castell de Concabella – d'aquest arbitratge en tenim el nomenament- i una altra, 37 lliures i mitja, per la sentència arbitral per la qüestió per la comunitat jerònima i Pere i Elionor Sescomes pel preu del castell de Concabella. En ambdós casos Bernat Miquel va actuar amb Bonanat Pere (AHPB, Antoni VINYES, *Vicesimum tercium manuale comune*, 1444, octubre, 24 – 1445, juny, 18, s. f.).

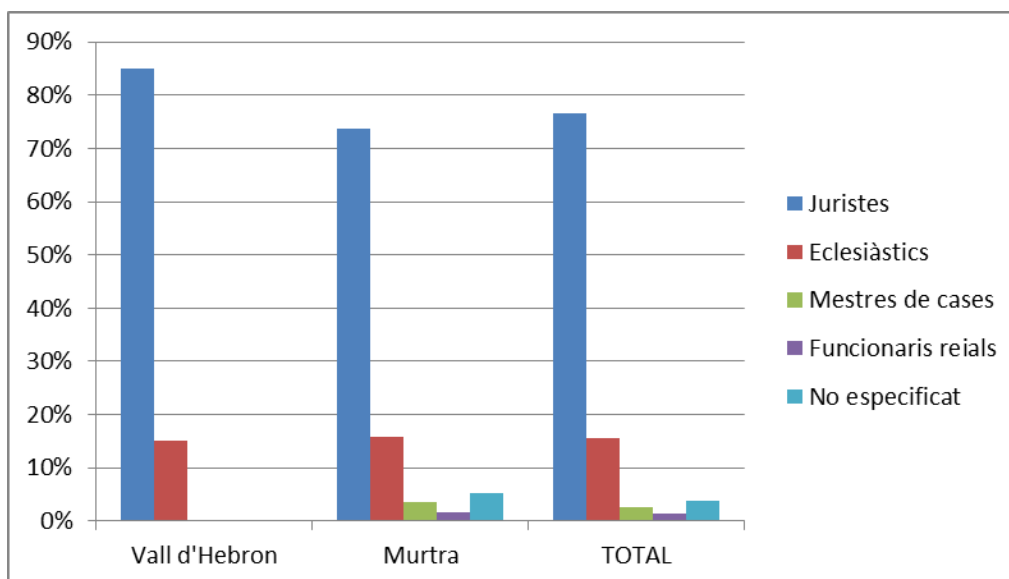
⁷⁹⁹ Intervingueren com a àrbitres en la disputa entre Sant Jeroni de la Murtra i Antoni Daguí arran de l'heretat de Bartomeu Coloma (M61).

⁸⁰⁰ Resolgué per via d'arbitratge una disputa entre la comunitat de la Murtra i un prevere l'any 1481 arran de l'heretat de Ramon Boissó (ACA, MH, vol. 3833, f. 188r) i l'any següent una altra entre els esmentats frares i els marmessors de Francesc Gosset (f. 188r-188v). En el primer actuà acompanyat d'un segon àrbitre, del qual no es dóna el nom complet a les fonts consultades.

Tot i que part del biaix a favor de Sant Jeroni de la Murtra es pugui atribuir al major nombre de documentació notarial localitzada respecte a la Vall d'Hebron, creiem que no explica aquesta diferència tan gran. Creiem que aquesta dada va en la mateixa direcció que el nombre de nomenaments de procuradors per intervenir en causes judicials, molt més alt a la Murtra que a la Vall d'Hebron, i respon a una major conflictivitat de la comunitat badalonina causada pels problemes ocasionats pels feus donats pel fundador, Bertran Nicolau, i també per un major nombre de demandes per llegats i heretats. En canvi, a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, a banda d'alguns arbitratges per herències, el que va provocar més recursos a l'arbitratge fou la possessió de la rectoria de Sant Genís dels Agudells.

A la majoria dels arbitratges el nombre d'àrbitres nomenats era de dos, concretament un 85'4%. Només n'hi ha 1 en 5 casos (12'2%) mentre que hi ha un sol cas, força sorprenent, de 4 àrbitres (2'4%). En el següent diagrama de barres es pot observar la distribució de les professions dels àrbitres en els 41 arbitratges en què intervingueren les dues comunitats monàstiques jerònimes masculines catalanes durant l'edat mitjana:

Tal com era d'esperar, una gran majoria dels àrbitres pertanyia a les professions lligades al dret: llicenciat en lleis, doctor en lleis, doctor en decrets, doctor en ambdós drets, notari i causídic. El seu percentatge global és del 77%, per sobre del 80% a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. En segon posició hi ha els eclesiàstics, que dirimien assumptes d'aquest àmbit, malgrat que ni tots els afers eclesiàstics eren encomanats a clergues i, a més, aquests també es dedicaren a afers civils. Joan Ramon Faner i Lluís Lull, doctors en ambdós drets, per exemple, foren àrbitres en una assumpte relacionats amb la possessió de la rectoria de Sant Genís dels Agudells i Joan de Nea, frare convers de Santa Maria de Montalegre, s'encarregà de tancar, per manament de la reina lloctinent Maria, la llarga disputa entre Sant Jeroni de la Murtra i els Sescomes per l'establiment de Concabella i Gra. En una posició gairebé residual, hi trobem dos mestres de cases –per unes obres no especificades– i el secretari i conseller reial Pere Camanyes. El percentatges d'àrbitres sense professió especificada és molt baixa (4%).

Els notaris

Finalment, un altre servei al qual les dues comunitats monàstiques van haver de recórrer des del principi de la seva trajectòria històrica era la de la fe pública, és a dir, als notaris. Sense la intervenció dels fedataris públics, les operacions de compravenda, les decisions dels capítols conventuals, els requeriments i tantes altres accions no tenien cap validesa. Era absolutament imprescindible la participació d'un notari que donés fe d'aquell acte jurídic, l'anotés en els seus protocols i l'arxivés per si fos necessari treure'n alguna còpia si li era requerit pels religiosos.

Les comunitats buscaven un notari de confiança que donés servei a aquesta necessitat. El nombre d'actes jurídics que s'havien de documentar podia ser relativament elevat i era molt més còmode confiar en una escrivania que no pas haver-ne de buscar un cada vegada. D'aquesta manera actuaren els jerònims i, de fet, amb alguns es crearen lligams molt estrets. A més, alguns parents dels notaris que tingueren els monestirs jerònims com a clients hi acabaren professant. No obstant aquest fet, això no impedeix que es puguin trobar escriptures –i de fet, es troben– en què intervenen els frares jerònims en altres notaris diferents dels habituals perquè en devien ser instats per alguna altra part.⁸⁰¹

El que marca quin notari era el que treballava habitualment amb els frares és, al nostre entendre, aquell que donava fe de la majoria dels capítols conventuals. Això no vol dir que fossin els únics. És de suposar que algunes circumstàncies –malaltia, trasllat del notari, etc.– obligaven a canviar-lo.

El primer notari amb què treballaren els frares de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron fou Bartomeu Eiximeno, que actuà com a fedatari públic entre 1374 i 1413.⁸⁰² El veiem actuar pràcticament des del mateix dia de la fundació (V1, 19.10.1393) i la darrera escriptura té data del 8 de juny de 1412,⁸⁰³ poc després d'haver pres l'acord capitular de l'11 de març d'aquell mateix

⁸⁰¹ Per exemple, el notari que prengué els pactes entre el monestir de Sant Pere de les Puelles i Sant Jeroni de la Vall d'Hebron arran del conflicte amb el lloc de Gra fou Joan Faner, que era el fedatari de la comunitat benedictina (M110/doc. 126 i M111).

⁸⁰² Lluïsa CASES I LOSCOS, *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. I. Segles XIII-XV*. Barcelona: Fundació Noguera, 2001, p. 65.

⁸⁰³ AHPB, Bartomeu EIXIMENO, *Tricesimum quintum manuale*, 1412, gener, 2 – 1412, desembre, 20, f. 27r; Jaume RIERA I SANS, *Op. cit.*, p. 308.

any (V3). Podem considerar, doncs, que conservà els jerònims de la Vall d'Hebron com a clients durant 20 anys, fins al final de la seva activitat professional.

Prengué el relleu el notari barceloní Joan Ferrer, que estigué actiu durant la primera meitat del segle XV. Malgrat que el darrer dels seus testaments té data de l'any 1467, en realitat l'últim llibre conservat arriba a l'any 1452.⁸⁰⁴ La primera escriptura que hem localitzat relacionada amb els jerònims és el capítol conventual del 28 d'abril de 1416 (V4), quan segurament feia ja uns dos o tres anys que havia pres el relleu a Bartomeu Eiximeno. De fet, hi ha un indici que permet suposar-ho: l'any 1413 va fer alguns instruments del recentment fundat monestir de Sant Jeroni de Montolivet, aleshores sota l'impuls i el control del prior de Vall d'Hebron, Ramon Joan.⁸⁰⁵

Malgrat que no n'hem pogut trobar gaire escriptures perquè se n'han conservat pocs protocols, no hi ha dubte que fou el que treballà amb regularitat amb els jerònims de la Vall d'Hebron: l'any 1423 va posar en pública forma un conjunt d'escriptures fermades pel notari Bartomeu Eiximeno entre 1394 i 1412. A l'escatocol d'aquests pergamins es diu que Joan Ferrer, que tenia les escriptures de Bartomeu Eiximeno i de qui era connotari, va anotar-les en un Llibre de Contractes i Negocis de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron de l'escrivania de Bartomeu Eiximeno.⁸⁰⁶ Joan Ferrer també tenia un llibre amb el mateix nom, on anotava els instruments relacionats amb els jerònims radicats a la Collserola, tal com es posa de manifest en el pergami que conté la resolució de la reunió capitular del 4 de març de 1453 (V53).⁸⁰⁷ El darrer instrument de Joan Ferrer del qual tenim constància és un procura atorgada pel capítol conventual al frare Jaume Tàpies. Té data del 27 de maig de 1453.⁸⁰⁸ Es pot concloure, doncs, que Joan Ferrer va treballar per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron al llarg d'uns quaranta anys.

⁸⁰⁴ Lluïsa CASES I LOSCOS, *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona*, p. 144-145.

⁸⁰⁵ *Ut lacius continetur in instrumento acto in posse discreti Johannis Ferrarii, notarii Barchinone, XXVII die mensis septembris, anno M° CCCC° XIII°* (ACA, MH, vol. 3833, f. 3r).

⁸⁰⁶ *Sig+num mei, Johannis Ferrarii, auctoritate regia notarii publici Barchinone, tenentis scripturas Bartholomei Exemeno, quondam, connotarii mei, ex legato eiusdem, qui hoc instrumentum sub dicto calendario repertum firmatum inter dictas scripturas et per me, iuxta eius receptionem et cursum ipsius connotarii mei, notatum in quodam Libro Contractuum et Negociorum dicti monasterii Sancti Geronimi et scribanie eiusdem connotarii mei, in hanc publicam formam redigens scribi feci et ex licencia honorabilis vicarii Barchinone clausi XX die septembris anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo vicesimo terci* (ADB, PSJVH, carpeta 1, 11.02.1395). Hi ha el mateix text en altres deu pergamins de la col·lecció d'ADB amb l'única diferència del dia de l'any 1423 en què Joan Ferrer féu el document en pública forma.

⁸⁰⁷ En aquesta ocasió fou el notari Joan Miravet qui féu el document en pública forma a partir de l'anotació en el llibre corresponent de Joan Ferrer (17.11.1473). Joan Miravet era connotari de Joan Ferrer i en tenia les escriptures: *Sig+num Johannis Miravet, regia auctoritate notarii publici Barchinone, tenentis certis iustis titulis scripturas scribanie discreti Johannis Ferrarii, connotarii sui, qui hoc instrumentum inventum, firmatum et iuratum sub dicto calendario ac notatum in quodam protocollo sive libro negociorum Sancti Geronimi intitulato, a cuius nota iam aliud fuerat abstractum et clausum traditum instrumentum prout in margine ipsius note tribus lineis lineate clarius est videre, iterum in hanc publicam formam redigens scripsit et ex licencia sibi per honorabilem regentem vicariam Barchinone concessam clausi XVII die mensis novembris, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo terci* (doc. 37).

⁸⁰⁸ No hem trobat l'instrument, però sí referències en altres documents en què els notaris donaren constància dels poders de Jaume Tàpies: *frater Jacobus Tàpies, conventualis monasterii Sancti Geronimi constructi in diocesis Barchinone iuxta Collem de Cerola, in parrochia Sancti Genesii de Agudellis, in loco vocato Vall de Abron, procurator, yconomus et actor una cum altero et insolidum ad infrascripta et alia eciam cum libera et generali administracione, legitime constitutus et ordinatus a venerabile et religioso fratre Raymundo Johannis, priore dicti monasterii, et a conventu ipsius, prout acto in dicto monasterio vicesima*

Sembla que després del llarg període amb Joan Ferrer als frares els costà decidir-se per un nou notari. Tot i que hi ha una primera escriptura del 20 de maig de 1455 del notari barceloní Andreu Mir⁸⁰⁹ i que donà fe pública dels capítols conventuals del 28 de març de 1457 (V7 i V8),⁸¹⁰ veiem intervenir altres fedataris públics. En primer lloc, a Pere Gaspar Capó. En una època del 17 de març de 1456, feta pel notari Antoni Vinyes, es diu que el procurador, Jaume Tàpies, havia estat nomenat pel capítol en un acte pres pel notari Pere Gaspar Capó. Malauradament no s'hi consigna la data.⁸¹¹ Consta que fou el notari d'escriptures preses en el cenobi els anys 1457 i 1458.⁸¹² Antoni Vinyes, que treballava aleshores per als jerònims de la Murtra, prengué l'època abans esmentada de 1456 i altres escriptures, com el capítol conventual del 9 d'abril de 1458 (V9).

Fou ja a partir de 1459 que els frares optaren de forma més ferma per Esteve Mir, tot i que en els anys posteriors no és extraordinari el recurs a Antoni Vinyes.⁸¹³ Esteve Mir ja venia treballant per als jerònims, però no de forma exclusiva, com hem vist. No podem atribuir aquesta discontinuïtat en el treball d'Esteve Mir a alguna circumstància que li impedis el seu treball professional, ja que d'aquells anys se n'han conservat manuals i llibres.⁸¹⁴ Possiblement hi hagué veus discordants a la comunitat, en uns anys de canvis en la direcció, que passà, després de la mort de Ramon Joan (1457), a Jaume Martorell i Jaume Tàpies, que s'hi assentà des de mitjan 1459 fins a bona part de la dècada de 1460. Tot indica, doncs, que l'arribada al priorat de Jaume Tàpies coincidí amb l'elecció d'Esteve Mir com a notari de la comunitat. La desenvolupà ja fins al final de la seva activitat professional, a inici de 1469.⁸¹⁵

septima die mensis madii, anno a nativitate Domini millesimo CCCCº quinquagesimo tercio clausoque et subsignato per discretum Johannem Ferrarii, auctoritate regia notarium publicum Barchinone (AHPB, Esteve MIR, *Manuale sextum decimum contractuum comunium*, 1455, abril, 17 – 1455, octubre, 6, f. 20v-21r, 20.05.1455).

⁸⁰⁹ El procurador general Jaume Tàpies va vendre un esclau a Nadal Jacomí (AHPB, Esteve MIR, *Manuale sextum decimum contractuum comunium*, 1455, abril, 17 – 1455, octubre, 6, f. 20v-21r).

⁸¹⁰ El capítol V6, del 30 de març de 1456, fou pres pel notari Miquel Ferran i redactat en pública forma per Pau de Casanova el 1462 per absència de Miquel Ferran. Tanmateix, creiem que la intervenció de Miquel Ferran estava motivada pel beneficiat de la seu de Barcelona, Joan de Soldevila, que féu una donació als jerònims, i no per iniciativa dels frares.

⁸¹¹ AHPB, Antoni VINYES, *Manuale comune [XXXVIII]*, 1455, octubre, 21 – 1456, juny, 9, s. f.

⁸¹² En la confirmació apostòlica de la sentència arbitral del conflicte entre els jerònims de la Vall d'Hebron, com a titulars de la rectoria de Sant Genís dels Agudells, i Antoni Roqueta, vicari d'aquesta església parroquial (doc. 44), es diu que Jaume Tàpies actuava amb poders atorgats pel capítol conventual del 14 de març de 1457 segons escriptura de Pere Gaspar Capó. També intervingué en el nomenament dels àrbitres (22.05.1458), en la redacció de la sentència (26.08.1458) i en el nomenament del frare Miquel Medina per confirmar-la (19.08.1458).

⁸¹³ Entre el 28 d'abril de 1458 fins al 24 de novembre de 1462 hem localitzat 7 instruments relacionats amb Sant Jeroni de la Vall d'Hebron en els protocols d'Antoni Vinyes. No en tornen a aparèixer fins al manual dels anys 1468-1469.

⁸¹⁴ Lluïsa CASES I LOSCOS, *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona*, p. 268, 270. Sí, en canvi que hi ha una discontinuïtat entre març i agost de 1459, data de finalització del seu vint-i-dosè manual i començament del vint-i-tresè. Per això, en els poders atorgats pels capítol conventual al frare Mateu Guasch intervingué el notari Climent Vilar per absència d'Esteve Mir (AHPB, Antoni VINYES, *XLIII manuale comune*, 1460, febrer, 6 – 1460, octubre, 3, s. f., 16.09.1460).

⁸¹⁵ Lluïsa CASES I LOSCOS, *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona*, p. 268. La darrera escriptura localitzada que féu per als jerònims és del 29 de gener de 1468: un pagament de 45 lliures i mitja al mestre de cases Jaume Alfonso (AHPB, Esteve MIR, *Manuale trigessimum primum contractuum comunium*, 1467, gener, 23 – 1468, febrer, 9, f. 96r).

A partir d'aleshores i fins a final de segle es fa difícil seguir el criteri dels religiosos. En aquests trenta anys veiem actuar, amb un nombre significatiu d'escriptures, quatre notaris: Andreu Mir, Lluís Jorba, Narcís Gerard Gili i Pere Triter. La dificultat resideix en la discontinuïtat en la conservació dels protocols d'aquests notaris, que impedeix saber si, en els anys en què no hi ha manuals o llibres conservats, treballaven o no habitualment per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.⁸¹⁶

Durant els primers anys sembla que tan sols acudiren a Andreu Mir. Almenys fins a 1477, en què intervingué en la major part dels capítols conventuals (V17, V20, V21 i V22). Tanmateix, el nombre d'escriptures és força baix i, per tant, no es pot descartar que hi hagués un altre notari que en prengué més instruments. De fet, des de 1477 i durant tota la dècada de 1480 Andreu Mir continuà treballant, però amb tan pocs documents que es quedà clarament per sota d'altres notaris: Narcís Gerard Gili aparegué amb força entre 1477 i 1481 -6 capítols conventuals, 9 documents- i Lluís Jorba en els períodes 1484-1485 (15 documents) i 1489-1491 (5 documents).

Lluís Jorba tenia un llibre de contractes específic de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, ja que així apareix mencionat en múltiples minuts notariais, sobretot de 1484-1485, però també de 1490 i 1493.⁸¹⁷ També sabem que l'any 1479 li encarregaren la redacció d'un capbreu de totes els censos i rendes de la comunitat.⁸¹⁸ D'altra banda, Narcís Gerard Gili tenia una relació molt estreta amb els frares de la Vall d'Hebron. Ho sabem perquè n'ha quedat constància en tres cartes que li escrigueren els frares i que no estan datades. En la primera, a la qual s'ha donat la data orientativa de 1486, el frare Joan Garriga posà a disposició del notari un mul perquè pugés al cenobi per prendre nota del testament del novici Veguer.⁸¹⁹ A la segona, el prior li demanà que anés al monestir l'endemà abans de dinar per fer una procuració. A més, li deia que si no podia pujar, que hi enviés Pere Triter.⁸²⁰ Encara n'hi ha una tercera, en què el prior, Jaume Vidal, li informà que havia d'anar a Saragossa la setmana entrant i que necessitava una procura, raó per la qual li trametia una mula perquè ell o un escriptor jurat anés al cenobi.⁸²¹ Com que la procura del capítol conventual a favor del prior Jaume Vidal perquè anés a Saragossa per cobrar-hi deutes és del 2 de

⁸¹⁶ Per exemple, en el *Nonum manuale sive protocollum instrumentorum et contractuum comunium* (25.05.1484-01.12.1485) de Lluís Jorba hem trobat 17 instruments relacionats amb els jerònims. El següent, *Duodecimum manuale sive protocollum instrumentorum et contractuum comunium*, comença el juliol de 1489. El forat de documentació entre 1485 i 1489 impedeix conèixer que passà en aquest període respecte al treball amb el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Més acusat és aquest problema en el cas del notari Narcís Gerard Gili. En els tres primers manuals (1475-1478, 1480-1481) hem trobat 9 documents. El següent, però, comença l'any 1492, la qual cosa suposa més d'una dècada de buit documental (Lluïsa CASES I LOSCOS, *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona*, p. 337, 339-340).

⁸¹⁷ En un instrument del 10 de novembre de 1485 es diu *est in ceda, que est in cohoptis Libris Contractuum et Negociorum dicti monasterii* (AHPB, Lluís JORBA, *Nonum manuale sive protocollum instrumentorum et contractuum comunium*, 1484, juny, 25 – 1485, desembre, 1, s. f.).

⁸¹⁸ ACA, C, reg. 3634, f. 205r (02.10.1479).

⁸¹⁹ Publicada per Maria Teresa FERRER MALLOL, «Cartes i bitllets privats en els manuals del notari barceloní Narcís Guerau Gili (segle XV)», a *Miscel·lània Aramon i Serra*. Barcelona: Curial, 1980, vol. 2, p. 209 (doc. 7). No tenim cap frare Veguer en la llista de frares professors de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Sí, però, hem localitzat un novici de nom Joan Antoni Veguer o Beguer, que després d'haver fet l'any de prova va renunciar a l'hàbit per les minses rendes del monestir. Com que aquest document és del 10 d'octubre de 1486, l'any de la carta –que també coincideix amb el període de Joan Garriga com a procurador general del monestir- és molt versemblant (AHPB, Dalmau GINEBRET, *Manuale vicesimum primum*, 1486, gener, 14 – 1487, febrer, 13, s. f.).

⁸²⁰ Maria Teresa FERRER MALLOL, *Op. Cit.*, vol. 2, p. 215 (doc. 17).

⁸²¹ Maria Teresa FERRER MALLOL, *Op. Cit.*, vol. 2, p. 216 (doc. 18).

febrer de 1500 (V68), aquesta tercera lletra ha de ser d'alguns dies abans. Les cartes mostren clarament dos fets: que com a mínim des de la meitat de la dècada de 1480 i fins a final de segle el notari tenia ja una relació molt estreta amb la comunitat, que li posava a disposició els mitjans de transport necessaris per fer la seva activitat; i que Pere Triter, l'altre notari, havia treballat o s'havia format a l'escrivania de Narcís Gerard Gili.

Per tant, malgrat el garbuix de dades i la discontinuïtat en la conservació de la documentació, podem concloure que des de 1477 o fins i tot abans, Narcís Gerard Gili fou el notari que més treballà amb els jerònims de la Vall d'Hebron. A final de la dècada de 1470, també recorregueren a Lluís Jorba, la qual cosa sembla que implicà una disminució de la feina de Gili durant la primer meitat de la dècada de 1480. A partir d'aleshores Narcís Gerard Gili tornà a prendre protagonisme en detriment de Lluís Jorba i Andreu Mir,⁸²² que continuaren, però, al servei dels frares.⁸²³ Aquest predomini fou aclaparador a partir de 1492, quan els religiosos treballaren de forma intensiva amb aquest notari i, en menor mesura, amb Pere Triter, que sabem que havia treballat a la seva escrivania i que, a més, era germà d'un dels frares d'orde sagrat de la comunitat, Joan Triter.

Quant a l'altre monestir jerònim, mentre fou al Penedès (1413-1416) féu ús de diferents notaris: Joan Ferrer, que aleshores treballava per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron,⁸²⁴ Francesc Martí, que prengué la procura al frare Joan Febrer el 26 de juny de 1415;⁸²⁵ un notari públic de la parròquia de Sant Pere de Ribes, Bernat Bertran;⁸²⁶ Pere Roig, que escripturà la venda de la casa Descortey a Blasc de Castellet (21.10.1416);⁸²⁷ i Francesc de Casesnoves, que s'encarregà de tots els actes relacionats amb la compra de la casa de la Murtra (22.10.1416).⁸²⁸

Però quan la comunitat es va establir a Badalona, molt més a prop de la capital catalana que quan residia a Montolivet, els frares acudiren al mateix fedatari públic que havia escripturat la carta fundacional: Pere Pellisser.⁸²⁹ Aquest notari desenvolupà la seva activitat professional entre 1393 i 1435.⁸³⁰ Tot i que no té un nombre molt gran d'escriptures relacionades amb els jerònims, almenys si ho comparem amb períodes posteriors, sí que és el notari a qui, segons les nostres cerques, més acudiren. Ha quedat constància de la seva participació en tres capítols conventuals (M2, M3 i M4) i d'una època, del 19 de juliol de 1429, en què els frares li pagaren *per diverses scriptures que havia fetes et per tot çelari e deute a ell degut fins aldüdia*.⁸³¹ També tenim referències indirectes a altres escriptures que no es troben en els seus manuals i llibres

⁸²² Malgrat que no hi ha protocols d'aquest notari entre 1485 i 1490, gràcies a algunes referències indirectes es pot deduir que els frares potser hi treballaven sovint: establiment de dues peces de terra el 25 de març de 1487 (ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 244v) i el capítol conventual del 16 de maig de 1490 donà poders al prior, Jaume Vidal (doc. 108).

⁸²³ Andreu Mir, per exemple, participà en tres capítols conventuals els anys 1483 (V32), 1486 (V36) i 1487 (V37).

⁸²⁴ ACA, *MH*, vol. 3833, f. 3r.

⁸²⁵ AHPB, Pere PELLISSER, *Manual*, 1415, juliol, 2 – 1416, juny, 26, f. 129r (20.03.1416).

⁸²⁶ ACA, *MH*, vol. 3833, f. 3r (13.02.1414).

⁸²⁷ ACA, *MH*, vol. 3833, f. 3r.

⁸²⁸ ACA, *MH*, lligall 107, s. f.

⁸²⁹ Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador de Sant Jeroni de la Murtra*, p. 184.

⁸³⁰ Lluïsa CASES I LOSCOS, *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona*, p. 110.

⁸³¹ ACA, *MH*, vol. 3833, f. 142r.

ordinaris.⁸³² La darrera que hem trobat és del 5 de febrer de 1434,⁸³³ per la qual cosa va treballar per als jerònims fins al final de la seva activitat com a notari públic de la ciutat de Barcelona.

Antoni Vinyes va prendre el relleu del que havia estat el seu mestre en l'art de la notaria. La figura d'Antoni Vinyes respecte a la història de Sant Jeroni de la Murtra supera amb escreix la d'un notari que s'encarregava únicament de les seves escriptures públiques, ja que en va ser un dels principals benefactors i consellers. Al capítol següent l'analitzarem amb tot detall. Aquí interessa destacar que fou el notari de la comunitat entre 1436 i 1488, un any abans de la seva defunció. Val a dir, però, que el relleu no va ser automàtic. El 18 de novembre de 1434 el capítol conventual de la Murtra recorregué al notari Joan Ferrer, que feia vint anys que era el fedatari públic de la Vall d'Hebron, per atorgar poders al frare Romeu Borrell⁸³⁴ i l'any 1436 també s'encarregà de les escriptures relacionades amb l'heretat del novici Francesc Pedrosa.⁸³⁵

Durant més de mig segle Antoni Vinyes es féu càrrec de les escriptures dels jerònims de la Murtra. Com en el cas de Narcís Gerard Gili, se n'han conservat dues cartes que permeten obtenir més informació del servei que prestà. En ambdues s'informà el notari de les decisions preses per sengles capítols conventuals perquè les anotés en els protocols corresponents. Evidentment, el notari no estava present en el cenobi quan es prengueren aquestes decisions. La primera la va enviar Francesc Torres, vicari de la parròquia de Santa Maria de Badalona, després de la reunió capitular del 13 de març de 1472 (M28). L'informà que *ha presos los presents actes en nom vostro e asò hés pres en lo monastir de Sant Gerònim*. És de suposar que, amb la carta, hi envià també un resum de la resolució capitular perquè en pogués fer la corresponent minuta (doc. 60). L'autor de la segona carta és el frare Pere Benejam, que abans de professar havia exercit de notari. La missiva, en llatí, conté totes les dades de l'acord capitular del 9 de setembre de 1487 (M86) i, a diferència de l'anterior, no va justificar la seva intervenció ni va afirmar en cap moment que actués en nom del notari (doc. 95). Podem concloure, doncs, que quan el notari ni cap membre de la seva escrivania no estava present en el cenobi per donar fe pública d'un capítol conventual, algú altre li proporcionava les dades perquè en pogués fer el corresponent registre. Queda per aclarir si aquesta era una circumstància habitual o tan sols es donava esporàdicament, per impossibilitat d'assistència del notari i d'alguns dels seus escrivans i/o urgència en la presa de decisions per parts dels religiosos, per exemple.

Durant els darrers anys de l'activitat d'Antoni Vinyes, concretament cap als anys 1483 i 1484, els jerònims de la Murtra treballaren amb altres notaris. És de suposar que l'edat avançada d'Antoni Vinyes, després de més de seixanta anys d'activitat professional, devia comportar una disminució del seu treball. Els religiosos acudiren a dos notaris. D'una banda, a Lluís Jorba, que justament aquells anys també donava servei a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. No hem localitzat gaire instruments -4 en el manual novè (1484-1485) i 9 en el dotzè (1489-1491). De l'altra, a Guillem Jordà menor, oncle del frare Pere Benejam, que va professar justament en aquells anys, entre final de 1482 i inici de 1483. Els frares es decantaren finalment per Guillem Jordà, que va anotar la majoria d'instruments en un manual específic que quedà en possessió de la comunitat.

⁸³² L'època del pagament del preu d'un censal mort de 85 lliures de pensió anual als Queralt (ACA, MH, vol. 3833, f. 147r, 09.09.1433), la compra d'un censal mort al General de Catalunya (f. 153r, 16.09.1433) i els poders atorgats per Bernat Noves a Pere Caselles perquè donés possessió de la quèstia d'Òdena a Sant Jeroni de la Murtra (f. 145r-146r, 18.09.1433).

⁸³³ AHPB, Pere PELLISSER, *Manual*, 1432, novembre, 26 – 1434, març, 2, s. f.

⁸³⁴ AHPB, Antoni VINYES, *Duodecimum manuale*, 1437, març, 11 – 1437, octubre, 5, s. f.

⁸³⁵ Es tracta de 5 escriptures del mes de maig de 1436 (AHPB, Joan FERRER, *Manual*, 1436, març, 12 – 1437, novembre, 26, s. f.).

Conté més de 60 instruments, la majoria dels quals del anys compresos entre 1483 i 1491.⁸³⁶ A més de les minutes, hi ha una quinzena de cartes soltes en què se li dona informació, generalment del contingut d'una reunió capitular, per tal que la registri de forma convenient. Totes estan escrites pel frare Pere Benejam, nebot del notari, excepte una que va enviar directament el prior, Benet Santjoan. N'hem seleccionat dues com a mostra a l'apèndix documental (docs. 99 i 102).

Pere Benejam signà moltes d'aquestes missives com a substitut del notari Guillem Jordà. Especialment interessant és una, no datada, en què el frare, després d'informar-li que *aquexa procura, que en nom vostre, com a substitut, he testificada per levar-vos de treball, le us hemig ordenada*, li demana que *vós repassau et adobau-hi lo que y hage fallit e feu-hi dar compliment, car la intenció de tots és que vage stesament ordenada a consell vostre*. En postdata, li transmet algunes instruccions del prior: *vos pregue molt lo pare prior, ans le poseu en bell, le mostreu ha misser Hierònim Albenell perquè ell sap tot lo negoci e le forma com deu, perquè se fa tot ab consell seu*. En una altra, del 26 de gener de 1496, li demanà *fer definició larga e bastant als dits Franci Traginer e a sa muller e a qui pertangue i també cancel·lar contractes largament, segons vostre stil*. En un altre cas, com que el frare no ha rebut prou informació –*ací ni lo prior ni procurador ni negú m'an sabut dir la definició del dit censal*–, li prega que busqui la informació –*vos mateix informau-vos-en*.⁸³⁷

És evident, doncs, que la comunitat aprofità els coneixements i l'experiència de Pere Benejam com a notari. Si en el cas d'Antoni Vinyes havíem vist com en un parell d'ocasions consta que se l'informava d'algunes decisions preses per la comunitat que necessitaven fe pública, la freqüència de les cartes enviades a Guillem Jordà al final de la dècada de 1480 i principi de 1490 ens porta a una situació en què aquesta forma d'actuar era l'habitual.

També hem localitzat instruments en els manuals ordinaris de Guillem Jordà –és a dir, generals, no dedicats a un client o tema específic–, però són pocs en comparació amb els que hi ha en el manual de Sant Jeroni de la Murtra, en una nova mostra de la dificultat de conèixer quins eren realment els notaris més habituals dels religiosos si no es disposa de tota la documentació, tal com hem comprovat amb els notaris de Vall d'Hebron en el darrer quart de segle. D'haver-se conservat el llibre de contracte de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron del notari Lluís Jorba, potser la nostra percepció seria ben diferent, tal com passaria si no s'hagués conservat el manual específic de Sant Jeroni de la Murtra de Guillem Jordà.

Guillem Jordà seguí treballant per als jerònims fins a inici de 1496, que és el darrer any de la seva activitat professional.⁸³⁸ El seguí Bartomeu Sumes, que allargà la seva vinculació amb els jerònims de la Murtra durant el segle XVI. Malauradament, no s'han conservat protocols d'aquest notari de la darrera dècada de segle XV⁸³⁹ i les evidències del seu treball són indirectes.⁸⁴⁰

⁸³⁶ Es tracta d'ACA, MH, vol. 3779.

⁸³⁷ ACA, MH, vol. 3779, fulls solts.

⁸³⁸ Lluïsa CASES I LOSCOS, *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona*, p. 315.

⁸³⁹ Lluïsa CASES I LOSCOS, *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona*, p. 339.

⁸⁴⁰ El *Capbreu Vell* (ACA, MH, vol. 3833) ens informa de dos compres de censals morts l'any 1496 (f. 67r, 72r), d'una compra d'un censal mort als Queralt l'any 1499 (f. 64r-65r) i un pacte entre els jerònims i Franci Joan d'Orís l'any 1500 (f. 132r-132v).

Activitat extraordinària: Ramon Joan al servei de la reina Maria (1441-1457)

Separem l'activitat de Ramon Joan al servei de la reina Maria perquè fou extraordinària respecte al que era habitual, no tan sols dels priors dels dos monestirs jerònims, sinó en general de tots els membres de la comunitat monàstica. És cert que un frare podia fer alguna gestió encarregada pel monarca, com ho féu Joan II quan intentava fundar un monestir de jerònims a l'església de Santa Engràcia de Saragossa.⁸⁴¹ Però el cas de Ramon Joan va molt més enllà perquè és convertí en un estret i assidu col·laborador de la reina lloctinent Maria en un període força dilatat en el temps. Això el portà a viatjar i involucrar-se en afers que res tenien a veure amb les seves funcions al capdavant del monestir. Com veurem més endavant, no foren infreqüents les seves estades a la cort. És per aquesta raó que el separem de la resta d'activitats, que considerem habituals o normals, que desenvoluparen els frares com a membres de la comunitat jerònima.

Hi ha dos treballs principals que han posat de relleu la intervenció de Ramon Joan com a emissari reial. D'una banda, Joan Ferran Cabestany i Fort documentà a bastament les múltiples gestions dutes a terme pel prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron davant dels consellers barcelonins, des d'intervenir en la reforma del convent de la Casa de Déu (1441), de la qual eren protectors, fins a transmetre'ls els detalls de la negociació de la reina per assolir la pau amb el regne de Castella (1450).⁸⁴² De l'altra, des d'un àmbit estrictament religiós, l'excel·lent estudi de Francesc Xavier Altés i Aguiló sobre la reforma de l'abadia de Santa Maria de Montserrat impulsada per la reina lloctinent Maria, que finalment no es consolidà, també posa de relleu com Ramon Joan actuà de plenipotenciari i supervisor de tot l'afer (1443-1444).⁸⁴³ També hi ha referències de l'activitat del prior de la Vall d'Hebron com a estret col·laborador de la reina Maria, si bé sense una interpretació de conjunt, en una tesi recent dedicada a la sobirana d'origen castellà.⁸⁴⁴

Creiem que fem una aportació amb la troballa de nous documents que testimonien l'estreta col·laboració de Ramon Joan com a mà dreta de la reina Maria en múltiples afers, religiosos i no religiosos, gràcies al buidat d'alguns, no tots, dels registres de la cancelleria de la sobirana, que segurament podran ser ampliat més endavant amb una cerca més exhaustiva. Constitueixen també una prova més de l'interès de la reina per l'estat de les cases religioses del seu territori, de les quals estava molt ben informada. Quan era coneixedora d'algun problema, no dubtava a intervenir, tot corregint conflictes, ja fossin greuges que els religiosos sofrien per part

⁸⁴¹ El 13 d'abril de 1459 el rei encarregà a tres frares, entre els quals Jaume Planes, prior de Sant Jeroni de la Murtra, que expliquessin els seus plans sobre la fundació d'aquest monestir jerònim al pare general i als definidors del capítol general (doc. 42).

⁸⁴² Joan-F. CABESTANY FORT, «Fray Ramón Juan, prior de San Jerónimo del Valle de Hebrón (1419-1458)», a *Studia Hyeronimiana*, vol. 1, p. 225-251.

⁸⁴³ Francesc Xavier ALTÉS I AGUILÓ, «L'abat Antoni d'Avinyó i la reforma observant de Santa Maria de Montserrat (1439-1450)», *Studia monàstica*, 51-1 (2009), p. 197-329.

⁸⁴⁴ Montserrat TOLDRÀ PARÉS, *La reina Maria, dona d'Alfons V el Magnànim: vida i obra de govern (1401-1458)*, tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona (2013). No hem trobat cap notícia sobre Ramon Joan en altres estudis monogràfics dedicats a la reina Maria, com Andrés GIMÉNEZ SOLER, «Retrato histórico de la reina doña María», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 1 (1901), p. 71-81; Ferran SOLDEVILA, «La reina Maria, muller del Magnànim», *Memoria de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 10 (1928), p. 213-347; Theresa EARENIGHT, *The king's other body: Maria of Castile and the Crown of Aragon*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2010.

de tercers, ja fossin baralles o indisdisciplines internes. No hi ha dubte que la reforma i el bon estat dels monestirs fou una de les seves preocupacions durant la seva llarga lloctinència.⁸⁴⁵

La relació de la reina amb Ramon Joan devia començar poc després que la sobirana es vinculés amb el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, fet que analitzarem més endavant en un apartat dedicat íntegrament a la reina com a benefactora d'aquest monestir, i que va tenir lloc a final de la dècada de 1430. De l'estada que féu al cenobi jerònim de Collserola l'any 1438,⁸⁴⁶ en degué néixer la voluntat d'ajudar una comunitat que pràcticament no havia pogut avançar les obres, aturades més de quaranta anys arran de la mort del rei Joan I. Justament aleshores –no abans, malgrat que la reina havia vingut al Principat i a Barcelona l'any 1416– arrencà l'objectiu de la reina de completar la construcció del monestir.

De ben segur que fou arran d'aquesta vinculació inicial que la reina Maria conegué Ramon Joan. Aquest religiós havia vingut des de Sant Jeroni de Cotalba –per tant, molt possiblement fos valencià– fins a Barcelona l'any 1409 i havia estat el prior de la comunitat de forma ininterrompuda des de 1416 o 1417. Tenia, doncs, molta experiència de govern i s'havia guanyat un gran prestigi, no tan sols en el seu monestir, sinó també en l'orde. En el capítol de 1437 fou escollit definidor i visitador dels monestirs de la Corona d'Aragó.⁸⁴⁷ Ben aviat devia apreciar les virtuts d'aquell religiós. En carta al general dels jerònims del 31 de juliol de 1439, la reina afirmava de Ramon Joan que era *una de las millores e más notables personas que lvuestro orden haya en las partes d-acá* (doc. 15). Es devia recolzar en el prior per endegar novament les obres del cenobi. Molt possiblement fou durant aquest període que aprecià la seva diligència, eficàcia⁸⁴⁸ i lleialtat, que la portaren a confiar-li més endavant algunes gestions que anaven molt més enllà de la seva funció com a prior o religiós jerònim. Tanmateix, la generositat de la reina Maria vers Sant Jeroni de la Vall d'Hebron no devia permetre gaire marge de maniobra al prior davant les missions que li encomanava i que l'apartaven de la direcció i govern de la comunitat. No es devia poder negar no tan sols a l'autoritat reial, sinó fonamentalment perquè fou, durant la meitat del segle XV, una benefactora tan destacada.⁸⁴⁹

Sense dubte, la situació de Ramon Joan era anòmala en un orde religiós eminentment contemplatiu, malgrat que fos instat a això per la mateixa sobirana. Un orde que es reputava successor d'un moviment eremític no podia veure amb normalitat com algun dels seus membres freqüentava la cort i es posava a disposició d'afers seglars aliens completament al seu monestir. En aquest sentit és molt reveladora la carta que la reina envià al general, màxima autoritat dels jerònims, en què li demanà que el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron pogués ser el seu marmessor i que pogués prendre càrrec en els seus afers. Crida especialment l'atenció que demanés permís l'any 1446, quan ja feia més d'un lustre que Ramon Joan actuava amb assiduitat al seu servei. És també molt significatiu que la reina digués que cridava al prior de la Vall

⁸⁴⁵ Francesc Xavier ALTÉS I AGUILÓ, *Op. Cit.*, p. 214; Jill WEBSTER, «Deu documents sobre els problemes dels religiosos i dels eclesiàstics durant la lloctinència de la reina Maria de Castella», a *La Corona catalanoaragonesa, l'Islam i el món mediterrani*. Barcelona. CSIC, 2013, p. 737-746.

⁸⁴⁶ ACA, C, reg. 3177, f. 71v.

⁸⁴⁷ Actas, vol. 1, f. 38v.

⁸⁴⁸ La reina el felicità per la conclusió de l'afer de l'enviament de fustes de Tortosa per a les obres del monestir (ACA, C, reg. 2997, f. 182r, Saragossa, 03.09.1439).

⁸⁴⁹ En carta al rei Ferran II, els frares demanaren *ajut, quant més, senyor, aquesta tant piadosa lexa a la casa fundada per vostres predecessors, e assenyaladament per la tia de la sereníssima reyna* (ADB, FJSJVH, lligall 25, s. f.). Maria de Castella era tia carnal d'Isabel la Catòlica i tia del rei Ferran II com a muller del rei Alfons el Magnànim, oncle del monarca aragonès.

d'Hebron per als seus afers, *haún que sea contra su voluntat*. Potser aquesta reticència de Ramon Joan era un recurs emprat per la reina per obtenir més fàcilment la llicència del general, però hi podia haver un fons de realitat que responia al sentit del deure del prior cap a la principal benefactora del monestir (doc. 30).

Com que continuà al servei de la reina, la resposta del general degué ser positiva. Tanmateix, les contínues missions del prior degueren distorsionar el normal funcionament de la comunitat. Hem vist que fou el vicari, Joan Boil, qui professà el convers Antoni Tritós, quan era norma que ho fes el prior (08.09.1445).⁸⁵⁰ Poc abans, la mateixa reina demanà paciència als jerònims de la Vall d'Hebron per retenir-los el prior a la cort, en carta escrita a València el 30 de juliol de 1444:

*Religiosos e amats nostres. Bé creem vos entrenyorau de la detenguda que havemfeta e fem del vostre prior, però deveu pensar e creure no sens gran causa, ans per gran nostra consolació e necessitat, lo retenim. Per què us pregam e encarregam molt stretament que en la dita detenguda haiats paciència e preguets Nostre Senyor que en nostres afanys, treballs e congoixes nos do bona consolació, car certament per nostres peccats per los affers que lo senyor rey té entre mans e per los de Castella, qui són en gran distensió e treball, Nós no stam sens congoixes, afanys e desplaers.*⁸⁵¹

Abans de seguir cronològicament l'activitat de Ramon Joan al servei de la reina lloctinent Maria, ens volem fixar en altres aspectes de la relació entre ambdós personatges. I és que Ramon Joan no fou un simple gestor dels afers que li encarregava la sobirana, sinó que també en fou un suport emocional, com testimonien algunes cartes, especialment la que li envià el 31 de març de 1445, poc després de la mort de les seves cunyades –Maria, reina de Castella, i Elionor, reina de Portugal, ambdues germanes del Magnànim-, en què, presa d'una gran *tribulació en la ànima e en lo cors*, li demanava *molt haver persones devotes ab qui-ns puxamen alguna manera aconsolar, perquè us pregam ab tanta affecció com dir se pot que hun dia de la setmana quive, vullats venir a nostra presència* (doc. 26).

L'estima personal presidia el vincle entre frare i reina. És habitual l'interès per la salut de l'altre i, fins i tot, Ramon Joan li envià un present: *Prior. Vostra letra havem reebuda e les calces que-ns havets trameses, les quals vos regram, maiorment que són vengudes en bon temps. Per vostra consolació e de vostre covent, vos avisam que per gràcia de Déu, stam bé de nostra persona al present, ab tot que per nostre accident havem passat ara poch ha algunes conguoxes. Pregam e encarregam-vos per ço que, segons de vós confiam, preguets Déus ab vostre covent per la prosperitat, guarda e salut de la persona del senyor rey e nostra.*⁸⁵²

Gràcies a l'ascendent que Ramon Joan adquirí amb el temps, la reina el va fer el seu confessor. La primera vegada que l'hem documentat amb aquesta consideració és a l'inici de l'any 1445,⁸⁵³ però no és sistemàtica en totes les comunicacions fins a 1450, en què el prior és qualificat quasi sempre com a *venerable religiós e amat conseller e confessor nostre*. Seria el tercer de la

⁸⁵⁰ RBE, C-III-3, f. 323r.

⁸⁵¹ ACA, C, reg. 3029, f. 123v-124r.

⁸⁵² ACA, C, reg. 3181, f. 42v (31.01.1442, f. 42v).

⁸⁵³ *Como el amado religioso e confesor nuestro, fray Ramón Johan, prior de Sant Gerónimo de la Vall d'Ebron...* (ACA, C, reg. 3195, f. 31v, València, 14.01.1445).

reina després d'Antoni de Carmona i Bartomeu Pasqual,⁸⁵⁴ però no el darrer. Això és evident a partir del testament de la reina Maria, ja que en ell nomenà sis marmessors, entre els quals el que fos confessor a la seva fi i es trobés a la cort i Ramon Joan, de qui diu que aleshores era prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (21.02.1457).⁸⁵⁵ El confessor que la va atendre espiritualment els darrers dies de la seva vida fou Pere Queralt, provincial dels predicadors.⁸⁵⁶

Tot i que possiblement n'hi hagué altres abans,⁸⁵⁷ el primer encàrrec en què hem documentat la participació de Ramon Joan fou la reforma de la Casa de Déu, monestir agustinianà fundat l'any 1413 per Bertran Nicolau i que havia tingut fins aleshores una trajectòria molt convulsa: fou tancat l'any 1424 i reobert el 1432, tot i que en una situació de precarietat econòmica i lluites judicials.⁸⁵⁸ Segons carta dels consellers a la reina Maria del 2 de maig de 1441, el monestir estava en desordre, tant en l'observança de la regla de Sant Agustí com en altres aspectes, i els intents de redreçar la situació, atribuïts al frare Juan de Valladolid,⁸⁵⁹ estaven resultant infructuosos. Demanaren a la reina que els deixés l'afer perquè, amb l'ajut del prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i del provincial dels agustins, *metam e posem la dita casa de Déu en orde degud, arrenchant males herbes e plantant-n'i de bones e fructíferes*.⁸⁶⁰ El 19 d'aquell mes, des d'Alcanys, la reina acceptà la proposta dels consellers⁸⁶¹ i va escriure a Ramon Joan encarregant-li l'afer, tot indicant que si *no y era remediad, és dupte no vengués a total extermini e perdició* (doc. 16). L'afer continuà viu encara un any després, quan els consellers demanaren a la reina que Ramon Joan assistís al capítol provincial de l'orde dels ermitans agustins que s'havia de celebrar a la Casa de Déu amb l'objectiu de reformar-la.⁸⁶² En aquella època, la comunitat comptava amb un prior i sis frares.⁸⁶³

⁸⁵⁴ Antoni de Carmona ja consta com a confessor de la casa de la reina l'any 1416. Ho era encara el 1429. El 1437 ho era Bartomeu Pasqual (Montserrat TOLDRÀ PARÉS, *Op. Cit.*, p. 94, 325, 504).

⁸⁵⁵ *Op. Cit.*, p. 862.

⁸⁵⁶ Ferran SOLDEVILA, «La reyna Maria, muller del Magnànim», p. 257.

⁸⁵⁷ El 31 de març de 1441 la reina ordenà al mestre racional que anotés tres pagaments fets a Ramon Joan. Com que no en diu el motiu, podria ser per sufragar despeses d'algun encàrrec o bé per a les obres del cenobi. Les quantitats són 415 florins i 165 sous valencians (ACA, C, reg. 3229, f. 40v-41r).

⁸⁵⁸ Carles DÍAZ MARTÍ, «Noves aportacions sobre el mercader barceloní Bertran Nicolau (c. 1355-1421): riquesa, ordes monàstics i llegat testamentari», p. 540-543, 548-550. Sobre la situació convulsa del monestir entre 1432 i 1440, vegeu José QUER MONTERRAT (ed. José Luis SANTIAGO), *Libro de la historia y narración de las cosas más memorables del convento de la Casa de Dios*. Madrid: Revista Agustinià, 2001, p. 86-91.

⁸⁵⁹ Juan de Valladolid i Tomàs Gilnau havien estat acreditats per la sobirana als consellers de Barcelona el 6 de març de 1441 (Joan Ferran CABESTANY I FORT, «Repertorio de cartas reales conservadas en el Instituto Municipal de Historia (1269-1458)», *Estudios y documentos*, 16 (1967), p. 198, doc. 664).

⁸⁶⁰ AHCB, *Consell de Cent*, Lletres Closes, vol. 7, f. 194r-194v. Discrepem de la interpretació de Fort i Cabestany, segons la qual els consellers demanaren a la reina que es procurés que Ramon Joan i la resta de reformadors s'afanyessin en la seva missió (Joan-F. CABESTANY FORT, «Fray Ramón Juan, prior de San Jerónimo del Valle de Hebrón (1419-1458)», p. 232).

⁸⁶¹ ACA, C, reg. 3183, f. 9v; Joan Ferran CABESTANY I FORT, «Repertorio de cartas reales conservadas en el Instituto Municipal de Historia (1269-1458)», p. 201, doc. 676.

⁸⁶² Joan-F. CABESTANY FORT, «Fray Ramón Juan, prior de San Jerónimo del Valle de Hebrón (1419-1458)», p. 233.

⁸⁶³ Eren Tomàs Girbau, prior, i els frares Berenguer Martí, Bernat Porta, Agustí de Bellstar, Dídac d'Aro, Joan de Sevilla i Antoni Vives, segons capítol celebrat el 19 de març de 1442 (AHPB, Esteve MIR, *Primum manuale vendicionum*, 1441, desembre, 4 – 1446, gener, 11, f. 4r).

Encara l'any 1441, però, la reina trameté Ramon Joan a Barcelona amb alguns encàrrecs per a la priora de Santa Maria de Montsió, per a l'arquebisbe de Saragossa (Dalmau de Mur) i per a l'home de lleis Bonanat Pere i per a la seva muller Isabel, als quals avisà que el prior els explicaria alguns assumptes de part seva. D'aquests assumptes només sabem que la reina volia que Bonanat Pere, entre d'altres coses, avalués si Bernat Vidal, tot sol o acompanyat per Joan de Barqueres, es podia fer càrrec de la tutela dels fills de Pere Aitanti.⁸⁶⁴ La reina també li féu arribar gestions a través de terceres persones. El 23 de febrer de 1442 l'avisà que Alfonso López de la Muela parlaria amb ell sobre alguns paternosters que volia donar a Mateu d'Agrigent, el cèlebre predicador i promotor de l'observança franciscana a Catalunya, i sobre altres afers no especificats.⁸⁶⁵

El mes de setembre d'aquell any, molt possiblement després que visités la reina Maria, aleshores a Saragossa, Ramon Joan tornà a Barcelona amb nous encàrrecs.⁸⁶⁶ Almenys així es desprèn dels avisos de la sobirana a Pere de Fontcoberta, als consellers de Barcelona, a l'abat de Sant Cugat del Vallès, a Jaume i a Florença de Vallgornera, a Bonanat Pere i a la seva muller Isabel, al senescal de Sicília Guillem Ramon de Montcada i, finalment, als priors i als convents de Sant Agustí de Barcelona i de Lleida i al provincial de l'orde agustí, Joan de Roda. A tots aquests actors els avisava que el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron era el seu emissari i que els comunicaria el seu parer sobre alguns assumptes, dels quals només coneixem el que anava destinat als religiosos agustins: *sobre la obediència del general del vostre orde com sobre la obediència del vicari per ell constituït e constituïdor, com encara sobre lo loche i temps del capítol celebrador e confirmació de prior elegidor en lo convent de Barchinona, com encara sobre algunes altres coses*.⁸⁶⁷ Ja des de Tortosa, el 13 de novembre la reina digué a una priora —la carta no especifica de quin monestir— que Ramon Joan la visitaria per donar-li la resposta sobre el fet que li plantejava.⁸⁶⁸ També consta que fou enviat com a emissari davant els consellers de Barcelona.⁸⁶⁹

Abans d'acabar aquell any el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron es va veure implicat, per ordre de la reina, en un conflicte que enfrontava l'abadessa a Sant Pere de les Puelles amb algunes monges recolzades per la priora del monestir. El detonant fou la concessió a la monja Elionor de Requesens d'unes obres a la seva cambra, fet que fou denunciat per una altra monja. En lloc d'atenir-se a l'autoritat de l'abadessa, el conflicte fou elevat als abats de Sant Pere de Galligants i Santa Maria de Montserrat. Quan el tema arribà a coneixement de la sobirana, va renyar tots els actors del conflicte per menystenir l'autoritat de l'abadessa i, finalment, va decidir que es faria una visita canònica al convent benedictí. Els visitadors serien l'abat de Sant Pere de

⁸⁶⁴ ACA, C, reg. 3019, f. 99r, 100r (Alcanyís, 16.09.1441).

⁸⁶⁵ *Venerable prior. Sobre certs paternostres que volem trametre al venerable religiós e amat pare spiritual e confessor nostre frare Matheu de Gergent e algunes altres coses, havem dat càrrech al feel de casa nostre Alfonso López de la Muela que parle ab vos. Pregam-vos sobre aquelles li donets fe e creença, axí com a Nós* (ACA, C, reg. 3020, f. 17r, Saragossa, 23.02.1442).

⁸⁶⁶ *E per tant, com va a aqueixes parts lo venerable religiós e amat nostre lo prior de Sant Gerònim de la Vall d'Ebron* (ACA, C, reg. 3026, f. 11v, Saragossa, 11.09.1442). L'enviada als consellers de Barcelona el setembre, com una del 29 d'agost, estan regestades per Joan Ferran CABESTANY I FORT, «Repertorio de cartas reales conservadas en el Instituto Municipal de Historia (1269-1458)», p. 211, docs. 724-725).

⁸⁶⁷ ACA, C, reg. 3026, f. 11v (Saragossa, 10.09.1442), f. 12r (Saragossa, 11.09.1442).

⁸⁶⁸ ACA, C, reg. 3026, f. 47v.

⁸⁶⁹ Així consta en carta de la reina als consellers del 8 de novembre de 1442 (Joan Ferran CABESTANY I FORT, «Repertorio de cartas reales conservadas en el Instituto Municipal de Historia (1269-1458)», p. 211, docs. 728).

Galligants, president aleshores de la Congregació benedictina, acompanyat per Ramon Joan i Lluís Manuel de Cruïlles, prior de Sant Llorenç del Munt.⁸⁷⁰ L'assumpte s'allargà bona part del primer semestre de 1443. Però el resultat de la visita no plagué gens la reina, que adreçà una carta molt dura a l'abat de Sant Pere de Galligants, en què li retragué que les ordinacions, que havia fet tot sol, provocarien en un futur episodis de desobediència, d'escàndols i d'indisciplina perquè no donaven el poder que corresponia a l'abadessa del monestir. Per això, li ordenava que els esmenés amb el consell dels priors de la Vall d'Hebron i Sant Llorenç del Munt,⁸⁷¹ a qui avisà de la seva comesa, tot pregant-los *affectuosament vos li dispongats en manera que aquell monastir no reba pus dan*.⁸⁷²

A principi de 1443 la reina encomanà a Ramon Joan algunes gestions relacionades amb les viles aragoneses de Borja i Magallón. Expedí des de Tortosa cartes credencials a favor del prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron per a Elionor de Cervelló, per als consellers de Barcelona i per al capítol de la seu d'aquesta ciutat. Aquestes gestions de Ramon Joan s'inscriuen en el procés de reintegració a la Corona d'aquestes dues viles frontereres, que havien estat donades a la reina Violant l'any 1387. Després d'un primer intent del rei Alfons l'any 1438, que no fructificà perquè el monarca se les vengué poc després a causa de les múltiples despeses per campanyes militars, les Corts aragoneses de 1442 atorgaren un donatiu de 20.000 florins per comprar Borja i Magallón als marmessors testamentaris de la reina Violant. La solució final, però, passà perquè formessin part de la càmera de la reina Maria, a la mort de la qual es reintegrarien per sempre més a la Corona.⁸⁷³ A aquesta solució es referia la reina quan comunicà a Elionor de Cervelló, *que en temps passat havets mostrat que Nós passàssem a les vilas de Borja e de Magallón, ara és lo cas que-l dit senyor [rei] nos ho ha atorgat e nos ha ja tramès lo privilegi, tot demanant-li que axí com de bon cor ho havets offert de paraula, ho vullats mostrar ara per obra, donant-hi aquella obra e manera que de vos confiam*. Li enviava Ramon Joan perquè hi parlés més llargament.⁸⁷⁴ Dos dies després envià una carta similar als consellers de Barcelona i al capítol de la seu, possiblement perquè ambdues institucions eren també marmessors de la reina Violant.⁸⁷⁵ Ramon Joan tingué informada la reina de les seves gestions, com ho demostra el fet que li fes rebuda de la seva darrera carta sobre Borja.⁸⁷⁶

⁸⁷⁰ Francesc Xavier ALTÉSI AGUILÓ, *Op. Cit.*, p. 222-224.

⁸⁷¹ *Jatsia los motius e la superfícia de les paraules vullen pal-liar honestat, però lo senye e la medul-la que dispon és lo contrari e encara audàcia e instrument de inobediència. E açò, per tant com havets volgut ligar les mans a la abadessa, levant-li facultat de no fer res sinó ab e de consell de les IIII monges e havets per vostres ordinacions leixat la prohibició de entrar hòmens en lo monastir sots color si són de bona fama e opinió, com ab aquest títol tots hi entraran. E per aquelles havets donat oportunitat de deshonestat e incentiu de scàndels e abdicació de disciplina e detracció dels statuts per auctoritat apostolical confemats e de posar aquell monastir en maior tribulació que no era, axí com experiència ho ha mostrat* (ACA, C, reg. 3033, f. 12r-12v, València, 01.06.1443).

⁸⁷² ACA, C, reg. 3033, f. 13r (València, 01.06.1443). La reina també informà l'abadessa de la seva determinació que les ordinacions fossin corregides (f. 12v-13r).

⁸⁷³ La sobirana confirmà els privilegis propis d'una ciutat de reialenc a Borja i Magallón el juliol de 1443 (María Isabel FALCÓN PÉREZ, «La localidad aragonesa de Borja: su azaroso tránsito de villa a ciudad», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26 (2005), p. 205-219).

⁸⁷⁴ ACA, C, reg. 3026, f. 73r (Tortosa, 10.01.1443).

⁸⁷⁵ ACA, C, reg. 3189, f. 15v (Tortosa, 12.01.1443), regestat a Joan Ferran CABESTANY I FORT, «Repertorio de cartas reales conservadas en el Instituto Municipal de Historia (1269-1458)», p. 212-213, doc. 734.

⁸⁷⁶ *Prior. Vostra letra havem reebuda sobre lo que-ns scriviui de Borja. A la qual vos responem que ja havem respost sobre açò a l'arquebisbe de Çaragoça del que se n'ha de fer perquè no curam ne és obs*

La reina Maria involucrà Ramon Joan en la reforma de Montserrat, que justament es començà a executar l'estiu de 1443 amb la vinguda de sis monjos de Montecassino. L'objectiu de la reina era reintroduir la regla de Sant Benet i extirpar els vicis i els mals costums que l'havien deformat. De fet, aquest problema estava tan extès en el monacat benedictí català –només s'havia reformat Sant Feliu de Guíxols (1440)-, que es considerava imprescindible fer venir religiosos de monestirs italians que ja havien abraçat l'observança. Malgrat que l'abat, Antoni d'Avinyó, era la màxima autoritat, la reina confià la direcció de la introducció de l'observança a Montserrat al prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. El 22 de juliol de 1443 li agrai *la bona obra que havets feta en la reducció del monastir de Monserrat a la regular observança de Sant Benet* i donà un seguit d'instruccions que havia de transmetre a l'abat de Montserrat i que consistien a proveir certa quantitat i vestuari per als nous monjos vinguts de Montecassino, a tancar els portals per on anirien perquè estiguessin aïllats en la mesura del possible d'ingerències externes i altres que li explicarien alguns emissaris que li enviava. La idea de la reina era que a Montserrat coexistissin dues comunitats, una d'observant i una altra de claustral, mentre no es pogués enviar els monjos no observants a altres monestirs benedictins. Aquesta situació es va mantenir fins a l'any 1449, no sense friccions.

Ramon Joan va actuar durant aquest procés d'introducció de l'observança amb l'autoritat delegada per la reina. A través d'ell, la sobirana podia fer prevaler el seu criteri a l'abat de Montserrat, que era qui *de iure* tenia la potestat per imposar-lo executivament. En tenim tres exemples. El 7 de setembre de 1443 la reina avisà l'abat que li trametia Ramon Joan per donar-li un conjunt d'instruccions.⁸⁷⁷ El 13 d'aquell mes, en carta al prior de Vall d'Hebron, que li havia dit que a Montserrat els capellans motejaven els frares novells, li manà que insistís a l'abat que s'ocupés d'aquest assumpte, tot queixant-se que es dediqués més a la Diputació del General – Antoni d'Avinyó en fou president entre 1440 i 1443- que no al seu monestir (*que donàs orde que pogués exir de la Deputació e que per passió de amichs ni parents no lexàs lo que és servey de Déu*). De fet, l'acusava de ser el responsable, per omissió, d'algunes sortides: *Car si ell fos a Monserrat, los qui van eixir no exirien e no-s seguirien tals coses* (doc. 19). El 24 de setembre de 1444 la reina Maria, fent-se ressò dels problemes sorgits entre l'abat i els monjos observants, ordenà que s'obeís Ramon Joan.

Fins i tot un altre frare de Vall d'Hebron, Ferran Ruiz, fou tramès a Roma per aconseguir que Eugeni IV confirmés Antoni d'Avinyó en el càrrec abacial i l'eximís del pagament de l'annata, atenant les despeses que estava assumint arran de la introducció de la reforma. Malgrat els esforços perquè s'implantés, la reforma acabà desmantellada arran de la mort de l'abat Avinyó. Tot i que la comunitat havia elegit el frare Jaume de Faus, el rei Alfons es mostrà absolutament intransigent perquè el càrrec fos per a Antoni Pere Ferrer, monjo de Sant Cugat del Vallès, personatge ambiciós que no mostrà cap interès en mantenir l'observança.⁸⁷⁸

Mentre supervisava els afers de Montserrat, la reina encarregà a Ramon Joan un altre assumpte de caire religiós: havia de convèncer la priora de Santa Maria de Montsió que es reincorporés en el seu càrrec, després d'haver-ne renunciat arran d'alguns abusos relacionats amb tractes de favor a mestres en teologia i frares dominics. La reina mostrà el seu enuig perquè la priora no l'havia consultat a l'hora de prendre aquella decisió tan important i deixà la qüestió en

scriure-se'n. Havem plaer del millorament que-ns scriuiu de la prioressa (ACA, C, reg. 3269, f. 75r, València, 01.04.1443).

⁸⁷⁷ ACA, C, reg. 3269, f. 129v (València, 07.09.1443).

⁸⁷⁸ Francesc Xavier ALTÉS I AGUILÓ, *Op. Cit.*, p. 226-269.

mans del prior de la Vall d'Hebron, l'arquebisbe de Saragossa i el provincial dels predicadors (doc. 18).⁸⁷⁹ Un mes més tard l'afer ja s'havia resolt favorablement, tal com posa de manifest l'agraïment de la reina a Ramon Joan: *Vostra letra havem reebuda, a la qual vos responem que havem hagut plaer com la prioressa de prehicadoresses se és condonada a cobrarson càrreche regiment. E regraciam e loam molt lo que y haveu fet. Creem que lo provincial a l'hora de ara sia stat aquí e que haiats provehit per al sdevenidor, que semblant cas non ocorrega* (doc. 19).

Després de veure's novament amb la reina a València, el mes d'octubre regressà a Barcelona per fer conèixer el parer i les instruccions de la reina a diferents persones, que prèviament foren avisades que donessin fe de tot allò que el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron els diria: l'abadessa de Sant Pere de les Puelles, Elionor de Cervelló, Isabel de Boil i els juristes Bonanat Pere i Francesc d'Alçamora.⁸⁸⁰ No sabem l'objectiu de la visita a Elionor de Cervelló –potser algun serrell relacionat amb Borja i Magallón?- ni a Isabel de Boil.

Sí que sabem, en canvi, què ocorregué a Sant Pere de les Puelles, on encara cuejaven les dissessions entre l'abadessa, Elionor de Bellvehí, i part de la comunitat. El problema era la destitució de la priora, la monja Aldonça d'Argentona, que l'any anterior havia estat identificada com una de les instigadores de les denúncies que acabaren amb la visita canònica de l'abat de Sant Pere de Galligants acompanyat dels priors de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Sant Llorenç del Munt. La queixa de la reina no era en si la destitució de la priora, sinó el procediment seguit per l'abadessa, que en lloc de fer valer directament la seva potestat per remoure la monja Argentona i nomenar Sibil-la Sentmenat com a priora, ho havia fet mitjançant butlles *-car deviets attendre a vóstron preuihí e de vostres successoras, qui deuen e poden dar lo dit priorat e no deuen permetre que lo papa ne altre lo do*. En conseqüència, li demanà que retornés el càrrec a Aldonça Argentona, tot retraient-li que no li consultés assumptes d'aquesta envergadura: *ans de fer tal novitat bé us par fos rahonable nos ne consultàsseu e haguérem-vosdattalconsell que no us ne penedireu*.⁸⁸¹ Per si la carta no fos suficient per convèncer l'abadessa, la reina lloctinent hi envià Ramon Joan.⁸⁸²

Però les dissessions internes continuaren en el monestir benedictí de Barcelona. Un any més tard de les disputes entres dues monges per unes obres en una cambra que desembocaren en la visita de l'abat de Sant Pere de Galligants, hi hagué noves qüestions per la mateixa raó entre dues altres monges, Satrilla i Marca. El problema era que les diferències havien arribat a involucrar parents i amics en una espiral que feia urgent una ràpida resolució. Un cunyat de la monja Marca, cognominat Esplugues i regent de la vegueria de Barcelona, *volgué violentment metre les portes de la dita cambra e pres per lo braç la monja na Çatrilla, pus jove, e iniuriosament li dix moltes desamorides e vils paraules*. La reina demanà a Ramon Joan que prengué informació del que havia passat i que, per la via que considerés més oportuna, hi donés sentència definitiva, tot insistint que es donés pressa en carta del 28 de novembre de 1443 (doc. 20). El mateix dia la sobirana advertí durament l'abadessa que s'atengués al que decidiria el prior

⁸⁷⁹ La carta a l'arquebisbe de Saragossa, que té la mateixa data, el 16 d'agost de 1443, es troba a ACA, C, reg. 3269, f. 120v-121r.

⁸⁸⁰ ACA, C, reg. 3187, f. 46v (València, 07.10.1443).

⁸⁸¹ ACA, C, reg. 3187, f. 71v (València, 26.11.1443).

⁸⁸² *Religiós e amat nostre. Nós scrivim a la abadessa de Sant Pere merevellant-nos com ha gitada de possessió madona Argentona del priorat e hi ha mesa madona Setmanada contra tota iustícia e en gran preuihí de sa prehemència, com a ella se pertany donar lo dit priorat. Per què us pregam e encarregam molt stretament que de nostra part digats a la dita abadessa que torn la dita madona Argentona en lo dit priorat, segons Nós li scrivim. E en açò no haie falla* (ACA, C, reg. 3187, f. 71v, València, 26.11.1443).

de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. En cas que no ho fes, li digué en un to clarament amenaçador *que Nós volrem saber de qui seria la culpa e si vos contra aquella tal degudament no provehieu, no y falliria càstich e punició condignes; e haurem a servey que, pus Déus vos ha comanat lo loch que teniu, la plaça de la iustícia sia equal e segura a cascuna de les parts e alguna d'elles no haia raó clamar-se de vos per parcialitat o favor desordenada.*⁸⁸³

Però Ramon Joan no s'ocupà tan sols de temes monàstics o simplement eclesiàstics. Com hem comentat, la reina l'envià a parlar amb els juristes Bonanat Pere i Francesc d'Alçamora. La carta del 10 d'octubre de 1443 revela l'objectiu d'aquest encontre, que consistia a mostrar-los els documents i provisions relacionades amb el dret que la Corona conservava de lluir la baronia que la ciutat de Barcelona tenia sobre algunes ciutats. En el document es parla de Sabadell i Tàrrrega, però també hi havia Terrassa, Vilagrassa i les localitats valenciandes d'Elx i Crevillent, que la capital catalana ensenyoria des que les va comprar a l'infant Martí l'any 1391. Els monarques tenien intenció de redimir-les. La reina exigí un extraordinari sigil en tots els moviments. Demanà al prior que abans de mostrar els documents als dos juristes els prenguéss sagriment que mantindrien el secret, que ell i el tresorer també el guardarien i que, després que Bonanat Pere i Francesc d'Alçamora donessin la seva opinió, l'hi enviessin molt ràpidament. Més tard la reina va considerar que aquestes mesures preventives no eren suficients i va canviar el procediment. En postdata digué al prior de la Vall d'Hebron que primer anés a veure l'arquebisbe de Saragossa, que seria l'encarregat de prendre el jurament del secret als dos homes de lleis.⁸⁸⁴ Sabem que justament en aquelles dates la reina havia rebut un ajut de 12.000 florins per recuperar Elx i Crevillent, ja que els jurats d'aquestes dues localitats ho digueren als consellers de Barcelona. Tanmateix, aquest intent de redempció no reeixí i la baronia no es reintegrà a la Corona fins al 1473.⁸⁸⁵

Encara aquell any 1443, durant el mes de novembre la reina va trametre un dels seus consellers, el frare Miquel Despuig, al prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron amb algunes instruccions que no s'especifiquen.⁸⁸⁶ En carta del 22 d'aquell mes la reina demanà a Ramon Joan que li recordés el nom d'un frare jerònim d'un monestir proper a Toledo –ha de tractar-se forçosament de Santa Maria de la Sisle-⁸⁸⁷ que el prior havia mencionat en una conversa com a persona especialment fiable i seriosa per cobrar alguns diners de la part que li pertocaven de l'herència de la seva germana difunta, la infanta Caterina, i poder-los destinar a pagar despeses que li corresponien. Volia que li proporcionés el nom del frare i que li escrivís una carta fent-li aquesta proposta.⁸⁸⁸

Poc abans d'acabar l'any va morir Bonanat Pere. La reina va voler que Ramon Joan consolés la vídua de part seva: *Jatsia creegam vos siau stat a aconsolar la muller de micer Bonanat Pere de la mort de son marit, encara vos pregam e encarregam molt stretament que de part nostre hi anets e li donets la letra que li scrivim de consolació de la mort del dit son marite l'han aconsolets e li digats segons li scrivim que si alguns dels parents del dit son marit lifaien*

⁸⁸³ ACA, C, reg. 3182, f. 193r-193v.

⁸⁸⁴ ACA, C, reg. 3189, f. 123r-123v (València, 12.19.1443).

⁸⁸⁵ Josep David GARRIDO I VALLS, «El procés de lluçió de la baronia d'Elx i Crevillent», *Barcelona. Quaderns d'Història*, 5 (2001), p. 111-125.

⁸⁸⁶ ACA, C, reg. 3269, f. 143v (València, 02.11.1443).

⁸⁸⁷ José Antonio RUIZ HERNANDO, *Los monasterios jerónimos españoles*. Segovia: Caja Segovia, 1997, p. 435.

⁸⁸⁸ ACA, C, reg. 3189, f. 147v-148r.

*força molèstia o iniúria, que'n se'n scriva, e vos scrivim-nos com l'à lexada lo ditson marit.*⁸⁸⁹ I en carta del penúltim dia de l'any, adreçada al prior de Vall d'Hebron, l'informà que havia permès a la vídua de Bonanat Pere posar penons amb les armes del seu marit a la sepultura. També li digué que li escriuria més endavant sobre un afer del procurador de les monges clarisses de Pedralbes del qual no hem trobat cap notícia més.⁸⁹⁰

A principi de 1444 Ramon Joan anà novament a la cort per rebre nous encàrrecs. Ja n'havia marxat el 7 de març, quan la sobirana escrigué a Isabel, vídua de Bonanat Pere, i a la priora de Montsió per avisar-les que el prior les visitaria de part seva.⁸⁹¹ Gràcies als informes que el prior de Vall d'Hebron li anà passant regularment, la reina s'assabentà que Isabel estava pledejant amb Bartomeu Santjust i, per això, afavorí la seva causa.⁸⁹² Poc després que Ramon Joan arribés a Barcelona la reina li encomanà una tasca d'investigació. Volia saber si la petició que li havien elevat perquè Tomàs Pujades fos curador dels béns del seu germà Joan estava prou fonamentada, és a dir, si *dit Thomàs, si és home de bé, e del dit Johan, si és de tal demència, que sia obs detenir-lo enclòs, ja que moltes coses se fan vuy en lo món per succehir en béns.*⁸⁹³

El mes de juliol de 1444 Ramon Joan residí novament a la cort de la reina, que estava aleshores a València, des d'on demanà paciència als frares de la Vall d'Hebron per retenir tant de temps el seu prior.⁸⁹⁴ Des d'allí, la sobirana, sempre amatent a la situació dels convents i monestirs dels seus regnes, envià una carta al cabiscol de la seu de Barcelona, Francesc Desplà, i a l'oficial Pere Guillem Roca, en què fa referència per primera vegada a la seva intervenció a la canònica de Santa Anna de Barcelona. Es mostrà molt sorpresa que el pontífex els hagués nomenat reformadors d'aquest monestir, tant pel fet que no era habitual que els eclesiàstics seglars reformessin institucions regulars com perquè tenia el prior de Santa Anna, Mateu Fernández,⁸⁹⁵ com una persona proba i honesta. No s'estigué de dir que hi veia mala intenció *-mas com havem sabut d'on ha procehit lo motiu, no ns maravel·lam de res, perquè ab gran rahó duptammolt que de tal principi puxa sortir bona fi-*, per la qual cosa els ordenà que no fessin res fins que els arribés la seva voluntat en tot aquest afer per boca del prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.⁸⁹⁶ Sembla que la reina, d'acord amb els consellers de Barcelona, buscava frenar l'actuació dels dos reformadors mentre intentaven substituir-los per Ramon Joan i Gil de Molina, prior de Natzaret. Alhora instava el prior de Santa Anna que castigues rigorosament els frares que s'havien comportat de forma escandalosa.⁸⁹⁷ Els consellers demanaren a Manuel de Gualbes, doctor en decrets, que insistís a l'ardiaca major de Barcelona, tal com ja estava fent la reina lloctinent, que nomenés els dos priors esmentats, dels quals afirmaven que eren *vers e aprovats religiosos de la fe, perícia e probitat dels quals no-s dubtedor en alguna manera.*⁸⁹⁸ No aconseguiren que se'ls assignés la reforma, ja que el papa nomenà visitador de Santa Anna el prior del monestir del Sant

⁸⁸⁹ ACA, C, reg. 3269, f. 155v (València, 20.12.1443).

⁸⁹⁰ ACA, C, reg. 3190, f. 30r (València, 30.12.1443).

⁸⁹¹ A Isabel li digué que la comissió que demanava l'havia encarregat a Jofre d'Ortignes i que intentaria que se li donés curs, malgrat algunes dificultats (ACA, C, reg. 3026, f. 176r-176v).

⁸⁹² ACA, C, reg. 3029, f. 94r (València, 04.06.1444).

⁸⁹³ ACA, C, reg. 3029, f. 50v (València, 18.03.1444).

⁸⁹⁴ ACA, C, reg. 3029, f. 123v-124r (València, 30.07.1444).

⁸⁹⁵ Mateu Fernández fou prior de Santa Anna de Barcelona entre 1421 i 1460. Fou l'impulsor de la construcció del claustre i de la sala capitular (Joan ARAN I SURIOL, *Santa Anna de Barcelona. Monestir, col·legiata, parròquia*, p. 123, 388).

⁸⁹⁶ ACA, C, reg. 3040, f. 36v (València, 31.07.1444).

⁸⁹⁷ Jill WEBSTER, «Deu documents sobre els problemes dels religiosos i dels eclesiàstics», p. 744 (doc. 7).

⁸⁹⁸ AHCB, *Consell de Cent*, Lletres closes, vol. 10, f. 114v (25.09.1444).

Sepulcre de la ciutat castellana de Toro, a qui la reina, que maldà per influir en aquest assumpte, demanà, en carta datada a València el darrer dia de març de 1445, que *queráis saber e preguntar la pura verdat de los fechos como son passados e los que trobaréys seyer culpantese sediciosos e viciosos los queráis punir e castigar o transportarlos en otras partes do no hayan facilitat de fazer mal. Car nuestro auxilio non vos fallecerá en lo que lo havréys menester. El prior de Santo Gerònim de la Vall de Ebron o el prior de Natzaret, qui son buenos religiosos e saben mucho en los fechos del dito monasterio, poréys clamarlos o el uno dellos, car sin dupto ellos son tales personas que vos poréys bien reposar a lo que vos dirán.*⁸⁹⁹

Ramon Joan degué de sortir de València a final de l'estiu o a principi de la tardor de 1444 amb un bon feix d'encàrrecs. De camí a Barcelona, s'aturà a Tortosa i al Perelló per parlar amb Francesc Roig, vicari general del bisbe de Tortosa, i amb l'hostaler Gilabert respectivament.⁹⁰⁰ A Barcelona, la reina l'envià als consellers perquè els fes avinent la seva voluntat respecte a l'afer de Bernat Turell i també, encara que no en sabem el motiu, al governador general de Catalunya, a en Lledó, al bisbe, al capítol de la seu i al veguer de la ciutat.⁹⁰¹ Poc després d'arribar a la capital catalana, hagué d'intervenir, per requeriment de la reina, en un conflicte en el convent de framenors arran de la cambra en què habitava mestre Nicholau Quíliz, quondam, e noresmenys de totes altres cambres qui en lo dit monastir se trobaran ocupades per freres scandalosose extirminadors de la dita casa e orde. El custodi s'havia d'atenir, per ordre de la reina, al criteri del prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i dels framenors Andreu Vila i Pere Pagés.⁹⁰²

L'endemà, 23 d'octubre, la reina encomanà una nova missió a Ramon Joan. Segons li havia explicat Sicília de Cabrera, el prior de la casa hospitalera de Barcelona, Joan Safont, era objecte de falses acusacions per part del prior de Catalunya, Rafael Sapllana, que actuava instigat per Narcís Franc, que era procurador del frare Barutell, comanador de Barcelona. I actuaven així per despit, ja que Joan Safont no havia volgut lliurar-li les joies i els ornaments de l'església de Sant Joan. Com que la reina no sabia a què atenuar-se, Ramon Joan havia d'informar-se secretament de la vida de Joan Safont i esbrinar si realment era o no objecte d'una injustícia (doc. 23).⁹⁰³

De l'únic d'aquests assumptes que en sabem l'evolució posterior és el de Bernat Turell, que estava aleshores en la presó reial. El 14 de desembre els consellers de Barcelona demanaren a Ramon Joan que intercedís davant la reina perquè, atesa la seva greu malaltia, es canviés la presó per l'arrest domiciliari amb una garantia de 100.000 florins.⁹⁰⁴ La reina, informada de l'assumpte pel prior de Vall d'Hebron, respongué quatre dies més tard als consellers i, sobre l'afer

⁸⁹⁹ ACA, C, reg. 3040, f. 90r-90v. La intervenció del prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron com a reformador, per tant, no va ser l'any 1445, després que la reina autoritzés els consellers barcelonins a intervenir en la reforma i que aquests demanessin la presència de Ramon Joan (Joan-F. CABESTANY FORT, «Fray Ramón Juan, prior de San Jerónimo del Valle de Hebrón (1419-1458)», p. 233-234.), sinó més tard, cap a l'any 1452 (Francesc CARRERAS I CANDI, *Geografia general de Catalunya*. Barcelona: Albert Martín, 1916, vol. 6, p. 461).

⁹⁰⁰ La reina els avisà en carta escrita a València el 24 de setembre de 1444 (ACA, C, reg. 3188, f. 161v).

⁹⁰¹ Segons cartes credencials enviades per la reina des de València el 24 de setembre de 1444 (ACA, C, reg. 3029, f. 152r). Les cartes per al capítol, per al bisbe i per al veguer les envià més tard al prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron perquè se n'oblidà donar-les-hi abans de marxar cap a Catalunya (ACA, C, reg. 3029, f. 153r, València, 28.09.1444).

⁹⁰² ACA, C, reg. 3188, f. 176v (València, 22.10.1444).

⁹⁰³ El mateix dia avisà Rafael Sapllana, prior de Catalunya, que rebria la visita de Ramon Joan (ACA, C, reg. 3040, f. 46r).

⁹⁰⁴ Joan-F. CABESTANY FORT, «Fray Ramón Juan, prior de San Jerónimo del Valle de Hebrón (1419-1458)», p. 234, 241-242.

de Bernat Turell, es mostrà inflexible: *Del fet d'en Bernat Turell, per part vostre a Nós explicat, podeu pensar que per servey de Déu sols e consciència sola ha reffrenada nostra voluntaten no condescendre a les supplicacions per part de vostres precessors a Nós fetes, però a Nostre Senyor Déus e a sa reverència som principalment obligada sobre totes coses.*⁹⁰⁵ Bernat Turell morí a la presó barcelonina justament aquell dia. L'endemà els consellers demanaren a Ramon Joan que demanés a la sobirana que es restituïssim els béns de Bernat Turell a la seva família. El 12 de gener de 1445 hi insistiren.⁹⁰⁶ També durant aquestes dates els consellers sol·licitaren a la reina, per mitjà de Ramon Joan, que tragués de la presó Jofre de Sentmenat i que fos posat en arrest domiciliari, per por que morís, com havia passat amb Bernat Turell. La reina no hi accedí perquè volia assossegar les bandositats entre els Sentmenat i els Montanyans. Els ho comunicà taxativament en cartes del 18 i 28 de desembre de 1444.⁹⁰⁷

Ramon Joan, però, no es pogué dedicar més als afers barcelonins perquè la reina havia decidit enviar-lo com a legat a la cort castellana.⁹⁰⁸ La primera notícia que en tenim és del 7 de gener, quan la sobirana avisà els ambaixadors a Castella del rei Alfons, Guillem de Vic i Ferrer Ram, de l'enviament a Castella del prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i d'Anton Nogueres, secretari reial.⁹⁰⁹ La tramesa d'aquests ambaixadors s'inscriu en un conjunt de moviments diplomàtics de la reina per aconseguir aturar les hostilitats entre el seu germà, el rei Joan II de Castella, i els seus cunyats, el rei de Navarra, futur Joan II d'Aragó, i l'infant Enric. De fet, abans de marxar cap al centre de la península, la reina envià Anton Nogueres a entrevistar-se amb el rei de Navarra per dissuadir-lo d'entrar amb tropes a Castella, ja que si ho feia seria impossible arribar a cap concòrdia.⁹¹⁰ A la mateixa carta la reina ordenà a Anton Nogueres que, després de parlar amb el rei de Navarra, anés a Saragossa per trobar-se amb el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, que en dos dies, com a tard, hi aniria. Per tant, la reina situà la sortida de Ramon Joan en direcció a la capital aragonesa cap al 15 de gener.

El religiós jerònim també rebé instruccions per veure's amb el rei de Navarra, no tan sols per recomanar-li que desistís d'entrar armat a Castella, sinó també per rebre'n el màxim d'informació en vista a la negociació d'una pau o concòrdia amb Joan II (doc. 26). Les instruccions de l'ambaixada són molt clares: convèncer el monarca castellà perquè *li plàcia alargar e porrogar lo temps del sobrecehiment concordat ab lo dit il·lustre rey de Navarra, e*

⁹⁰⁵ ACA, C, reg. 3190, f. 166r.

⁹⁰⁶ Joan-F. CABESTANY FORT, «Fray Ramón Juan, prior de San Jerónimo del Valle de Hebrón (1419-1458)», p. 234-235, 242-244.

⁹⁰⁷ Joan-F. CABESTANY FORT, «Fray Ramón Juan, prior de San Jerónimo del Valle de Hebrón (1419-1458)», p. 235, 242-243. Les cartes de la reina es troben a ACA, C, reg. 3190, f. 166r (18.12.1444) i ACA, C, reg. 3195, f. 1r (28.12.1444). La darrera està regestada a Joan Ferran CABESTANY I FORT, «Repertorio de cartas reales conservadas en el Instituto Municipal de Historia (1269-1458)», p. 220, doc. 767.

⁹⁰⁸ Així es desprèn també d'una carta del 29 de gener escrita pels consellers de Barcelona a un notari valencià (Joan-F. CABESTANY FORT, «Fray Ramón Juan, prior de San Jerónimo del Valle de Hebrón (1419-1458)», p. 235-236).

⁹⁰⁹ ACA, C, reg. 3191, f. 26v.

⁹¹⁰ *E assí queremos que lo digaes de nuestra part e porque nos es scripto por personas dignas de fe que lo dito rey de Navarra es entrado e quiere entrar con gente d'armas en Castiella, de que somos muyto maravillada e apenas lo podemos creher. Vos rogamos e mandamos que en continent partades e vayades al dito rey de Navarra, doquiere que sea, diziéndole de nuestra part que caso que lo falléys dentro en Castiella, que no quiera más entrar, antes cesse totalment de tal novidat. E en caso que no sea entrado, no quiera entrar, car seria turbar e danyar del todo los aferes. E faziendo él tales cosas, no vehemos manera que buenamente se pueda tractar de concordia o paz* (ACA, C, reg. 3191, f. 28v-29r, València, 13.01.1445).

atorgar e dar altre sobresehiment de no fer o manar fer dans o novitats al dit infant ne a ses terres e vassalls ne a servidors de aquell perquè dins lo temps del dit sobrecehiment millorepus segurament e fàcil se puga tractar de alguna bona concòrdia e avinença sobre les novitats e dans donats, a fi que en sos regnes e terres haia pau e repòs. A tal efecte, la sobirana remarcà que havia enviat ambaixadors al príncep de Castella, que estava a Múrcia o a Lorca, i a l'infant Enric, i també que havia convençut el seu marit, el rei Alfons, perquè en trametés a la cort castellana amb el mateix propòsit (doc. 24). Subratllem que a les múltiples cartes de la reina adreçades a diferents reis, personatges de la cort i diplomàtics per donar-los notícia de l'ambaixada del prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i d'Anton Nogueres, fetes des de València entre el 14 i el 16 de gener de 1445, Ramon Joan és qualificat com a confessor.⁹¹¹ Encara abans de sortir de Saragossa, la reina ordenà al prior de Vall d'Hebron que visités l'arquebisbe d'aquesta ciutat perquè l'instruís per a la seva missió.⁹¹²

El 13 de febrer la reina trameté a Ramon Joan, ja a la cort castellana, dues cartes amb instruccions polítiques: que pregués Joan II que obligués la ciutat de Múrcia a seguir la treva acordada amb l'infant Enric, aconseguida gràcies a la mediació del bisbe de Lleida,⁹¹³ i també que l'informés dels rumors que havien arribat a la cort aragonesa segons els quals el conestable i Juan Pacheco eren causa de discòrdia entre el rei i el príncep castellans i que hi havia una entesa entre el conestable i el rei de Navarra, que l'aprofitava per entrar tropes a Castella.⁹¹⁴ Però a banda de les qüestions diplomàtiques, la reina es féu ressò, en postdata de la primera d'aquestes cartes, d'un accident que havia patit Ramon Joan:

Poch ha havem reebuda una letra de mossèn Vallespinosa e, jatsia en vostra letra nos ne scrivau, però per lo dit mossèn Vallespinosa havem sabut com sou stat destemprat de vostre accident que havem massa gran enuig e sap-nos greu perquè entrò que fósseu ben refermat sou partit. Pregam-vos nos scrivau com stau per Alfonso, moço vostre, si no us fa fretura; si fretura vos fahia, reteniu-lo e o per correu o en altra manera escriviu-nos e dels affers com stan, car ab ànsia gran ne stam.

Dos dies més tard, però, la reina respongué al frare Joan Boil, aleshores vicari de la comunitat de la Vall d'Hebron, que *del prior no sabem als sinó que és en Castella ben sa. Esperam que dins breus dies serà act.*⁹¹⁵

El 6 de març el prior ja era novament a València. L'ambaixada havia estat un rotund fracàs, tal com reconegué la reina lloctinent al Magnànim, sobretot perquè el rei de Navarra,

⁹¹¹ Les cartes del 14 de gener les envià als guàrdies de la frontera entre Castella i Aragó (ACA, C, reg. 3191, f. 31v), al noble Enrique Enríquez (f. 32v-33r); les del dia 15, als reis i als prínceps de Castella i al rei de Navarra (f. 30r-30v, 31v), a Fernando de Avaza, procurador castellà de la reina (f. 31r, 33v), a Guillem de Vic, ambaixador del rei Alfons (f. 34r); i la del 16, a Blanca, princesa d'Astúries (f. 32r). El dia 14 la reina escrigué al bisbe de Lleida perquè revisés i esmenés, si ho veia necessari, les instruccions per als dos ambaixadors (f. 32v).

⁹¹² *Reverend pare en Christ e amat nostre. Perquè lo prior de Sant Gerònim és persona fiable, lo enviam en Castella e us informarà largament. No curam scriure-us larch. En lo que us serà veyares, informau-lo e instruïu-lo, segons de vos confiam* (ACA, C, reg. 3191, f. 34v, València, 16.01.1445). La carta amb l'ordre a Ramon Joan per visitar l'arquebisbe de Saragossa per explicar-li la seva missió i altres afers *-e comtau-li lo fet de dona Beatrís e digau a mossèn Ferrando que si li plau, que us trameta la mula que s'entportà, que fretura fa-* es troba en el mateix foli.

⁹¹³ ACA, C, reg. 3230, f. 6v-7r.

⁹¹⁴ ACA, C, reg. 3185, f. 111v.

⁹¹⁵ ACA, C, reg. 3190, f. 181v (València, 15.02.1445).

malgrat els advertiments reiterats, havia entrat amb un exèrcit fins a Atienza.⁹¹⁶ Tres dies més tard, en una nova carta al rei, la sobirana, que havia pogut departir llargament amb el prior, reiterà l'esterilitat de l'acció diplomàtica: *lo rey de Castella, mon frare, que a grans penes los volgué admetre ne hoir; e açò per la entrada que-l rey de Navarra, mà armada, havia feta fins a Atienza, ultra los altres actes fets per l'infant don Enrich contra Múrcia, venint-hi en persona.* També li recomanà que no s'immiscuís en aquest assumpte, ja que n'hi havia que escampaven que tant el rei de Navarra com l'infant Enric actuaven sota l'escalf del rei d'Aragó. La reina concloué al final de la carta que *nos marvell, senyor, vostra gran senyoria, com lo dit prior se n'és vengut tantost, car lo dit rey de Castella, lo qual era de partida de Santa Maria de Nieve, hon era, li dix clarament que no calia aturar, car si cent anys hi stava no scoltaria rahonament algú de aquests affers mentre que lo dit rey de Navarra e l'infant fossen en son regne, ans convenia del tot per grat o per força ne hisquessen.*⁹¹⁷

Després d'una estada curta a València per donar compte de la seva ambaixada, Ramon Joan va tornar cap a Barcelona, on ja hi era a final de mes. S'endugué una bona llista de persones a les quals donar instruccions de la reina: l'abadessa de les Puelles, la priora de Montsió, el governador de Catalunya, els consellers de Barcelona, el jurista Francesc d'Alçamora, Bernat Portells, Isabel, vídua de Bonanat Pere, i el veguer de Tortosa.⁹¹⁸ Per referències posteriors podem saber què hi anà a fer, a Tortosa, ja fos d'anada o de tornada: Ramon Joan transmeté als seus mandatari civils i religiosos que la reina volia que es castigues com calia els jugadors i els blasfemadors. El prior de la Vall d'Hebron s'entrevistà amb el bisbe de Tortosa, que donà una resposta favorable a les súpliques reials, i amb als veguers i paers d'aquesta ciutat, tot i que el tema encara cuejava el mes de maig.⁹¹⁹ Possiblement amb els consellers de Barcelona continuà gestionant l'afer de la presó de Jofre de Sentmenat i dels béns de Bernat Turell. Poc abans els consellers havien demanat que el prior de la Vall d'Hebron intervingués en un conflicte en el convent de predicadors de Barcelona, però no hem trobat cap rastre documental que permeti confirmar que efectivament se n'ocupés.⁹²⁰ Fou durant aquests dies també que la reina li demanà que es posés a disposició del prior del monestir del Sant Sepulcre de Toro com a visitador de Santa Anna.⁹²¹

⁹¹⁶ ACA, C, reg. 3185, f. 107v-108r.

⁹¹⁷ ACA, C, reg. 3230, f. 15r (València, 09.03.1445). Encara el 21 de març de 1445 la reina trameté a Itàlia el protonotari reial Pau Vida per explicar-li més detalladament tot l'afer de l'ambaixada (ACA, C, reg. 3191, f. 52v).

⁹¹⁸ ACA, C, reg. 3230, f. 17v (València, 11.03.1445); Joan Ferran CABESTANY I FORT, «Repertorio de cartas reales conservadas en el Instituto Municipal de Historia (1269-1458)», p. 222, doc. 776.

⁹¹⁹ El primer de maig de 1445 la reina es queixà al bisbe de Tortosa que, malgrat que *per relació del religiós e amat nostre, lo prior de Sant Gerònim, havíem sabuda la bona resposta que li havets feta en voler squivar e castigar los renegadors e blasfemadors de Déu e de la sua mare e encara los jugadors, després havem entès que les obres no concorden ab la dita resposta, que no solament volets entendre en corregir los dessús dits, ans favoriu alguns de vostra casa taxats de tal crim, de què prové gran offensa a Déus e a la sua mare e a tota la cort celestial e a vos massa gran càrrec.* Amb el mateix to d'indignació, la reina s'adreçà al sotsvegueri als paers tortosins (ACA, C, reg. 3191, f. 62v-63r, València, 01.05.1445).

⁹²⁰ Joan-F. CABESTANY FORT, «Fray Ramón Juan, prior de San Jerónimo del Valle de Hebrón (1419-1458)», p. 235, 243.

⁹²¹ A la carta, adreçada també al prior de Natzaret, demanava que *vullats donar e consellar-li lo que deu fer, a fi que la iustícia pas axí com deu e que los qui merexen punició e càstich sien ben corregits e los sediciosos e tribuladors sien transportats en lochs on no haien poder de fer mal* (ACA, C, reg. 3040, f. 90v-91r, València, 31.03.1445).

Però creiem que l'estada a Catalunya fou molt curta perquè la reina, tal com hem comentat abans, li demanà que anés a València per consolar-la de la mort de les seves dues cunyades, Maria i Elionor, reines de Castella i Portugal respectivament. L'advertí, a més, que s'estava plantejant d'enviar-lo per segona vegada a Castella,⁹²² fet que s'esdevingué cinc mesos més tard.

Abans, però, els consellers de Barcelona li demanaren que intercedís davant la sobirana perquè es resolgués favorablement als seus interessos un conflicte arran d'una carnisseria establerta a Pere Rosselló. I es féu d'aquesta manera, per la qual cosa els dignataris barcelonins agràien la seva ajuda. A més, en una mostra de la rellevància que Ramon Joan anà adquirint en el món polític, els consellers li notificaren que havien nomenat, a instància seva, el mercader Pere Oliver com a receptor de les rendes d'Elx i Crevillent.⁹²³ Això fou durant el mes de maig, en què encara tenim una altra referència indirecta del prior de Vall d'Hebron. El dia 19 la reina va comunicar al prior dels predicadors de la ciutat de Mallorca un canvi de plans respecte a l'entrega de dues llegendes i un missal romà. Encara que inicialment estava previst que ho donés a Ramon Joan, el destinatari havia de ser el canonge Francesc Ximénez.⁹²⁴

A l'agost tenim notícies de la preparació de la nova ambaixada. A Ramon Joan l'havia d'acompanyar Ramón Cerdán, conseller i procurador de la reina. Tot i que l'encàrrec dels ambaixadors fou el d'aconseguir una concòrdia entre les dues branques Trastàmara, a Ramón Cerdán també se li assignà la missió de reclamar els diners que es devien per al manteniment de la reina, les viles d'Andújar i Medellín, obligades per les arres matrimonials, i la part que li corresponia de l'heretat de la infanta Caterina, germana seva,⁹²⁵ en un episodi més d'unes reclamacions que s'allargaren durant la major part del regnat.⁹²⁶ El dia 21 la reina va escriure a l'arquebisbe per avisar-lo que Ramon Joan, que aniria a Castella amb Ramón Cerdán, el visitaria per explicar-li alguns afers de part seva. Curiosament, li va demanar que *lo endressets en haver algun scrivent que se n'anàs ab ells que sabés latí per copiar, si ops era alguns actes e scriptures que s'enporten per nostres affers car, com sabeu, en Castella se'n troben ab gran difficultat.*⁹²⁷

La missió dels ambaixadors era convèncer Joan II de Castella de pactar, amb la mediació de la reina Maria, amb els seus enemics, des del rei Joan de Navarra fins a cavallers i vassalls castellans. Entre l'ambaixada fallida del mes de març i aquest segon intent de final d'estiu de 1445, però, la situació havia canviat radicalment, perquè el monarca castellà s'havia imposat en la batalla d'Olmedo, arran de la qual va morir l'infant Enric. El rei de Navarra s'havia mostrat favorable a aquesta entesa promoguda per la seva cunyada.

⁹²² ACA, C, reg. 3040, f. 92r-92v (València, 31.03.1445).

⁹²³ Joan-F. CABESTANY FORT, «Fray Ramón Juan, prior de San Jerónimo del Valle de Hebrón (1419-1458)», p. 236, 244-246. Pere Rosselló, però, donà poc després més maldecaps als consellers barcelonins arran d'un nou establiment d'una carnisseria prop de la duana (Ramón Agustín BANEGAS LÓPEZ, *L'aprovisionament de carn a Barcelona durant els segles XIV i XV*, tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona (2007), vol. 1, p. 193).

⁹²⁴ *Religiós e amat nostre. Jatsia vos haiam scrit que donàssets al prior de Sant Gerònim prop Barchinona les dos legendes, ara ab la present, de voluntat del dit prior, vos manam que les donets a l'amat nostre mossèn Francesch Eximénez, canonge e official de aqueixa seu. E més, volem que li doneu lo missal romà, lo qual era nostre. E en açò no haia fall, com axí vullam se faça* (ACA, C, reg. 3196, f. 6r).

⁹²⁵ Així ho manifestà al seu procurador a la cort castellana, Fernando de Avaza (ACA, C, reg. 3191, f. 92r, València, 14.08.1445).

⁹²⁶ Máximo DIAGO HERNANDO, «Los intereses económicos de la reina María, esposa de Alfonso el Magnánimo, en el reino de Castilla», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 29 (2008), p. 437-477.

⁹²⁷ ACA, C, reg. 3191, f. 92v.

Ramón Cerdán i el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron s'havien d'esmerçar a presentar els avantatges d'una opció negociada i generosa de Joan II respecte als vençuts que inclogués el retorn dels seus béns. En les instruccions als dos ambaixadors, la reina no va estalviar exemples per il·lustrar que la via del pacte i la negociació era molt millor que la via de la força i els fets consumats. Així ho havia fet el rei de França amb el duc de Borgonya, amb èxit notable per al primer,⁹²⁸ i David, el rei d'Israel, que després de vèncer el seu fill rebel Absalom, va perdonar a tots aquells que l'havien seguit.⁹²⁹ Concloïa, en carta de 22 d'agost de 1445, que *la real concordia la dicha senyora stima que será a Nuestro Senyor mucho plazient, a las partes útil, special servicio a Su Alteza, porque este fuego es dentro en sus reynos encendido, el qual por todo su poder deve apagar antes con ginyo que con fuerça. E parece a la dicha senyora que es más expedient a su honor acceptar buenos partidos de present usando de liberalidad en tal tiempo en que stà, como sabréis, que en otro, car las cosas e actos humanales en un momento toman mudamientos e millor e más honorable es acceptar paz en prosperidad que en adversitad en caso de periglo: la honor es mayor e las condiciones más avantajosas*. Els ambaixadors no s'havien de limitar a convèncer el rei, sinó també al príncep, al conestable, a Juan Pacheco i, en general, a tots els prelats, nobles i cavallers de la cort (doc. 27).

Però Ramon Joan no va poder complir l'encàrrec perquè va tenir un seriós contratemps que li va impedir fer el viatge a Castella. Les fonts consultades parlen d'un accident i malaltia, sense més especificacions que ajudin a precisar millor el que li va passar. Fou, però, prou important perquè la reina li exigís repòs, convalescència i el retorn a Barcelona, al seu monestir, a l'hora que prengué la decisió que Ramón Cerdán passés per València, des d'on aniria a Castella amb un canonge de la seu d'aquesta ciutat que substituiria el prior de Vall d'Hebron, a l'hora que aprofità per demanar-li que li portés els diners que li havia de donar Joan de Santpere i uns altres 3.000 florins.⁹³⁰ Ramon Joan, doncs, degué reposar uns dies per, finalment, marxar cap a Barcelona, on ja el trobem el 18 de novembre de 1445.⁹³¹ No tenim més notícies d'aquest any.

Ja devia estar força recuperat de la malaltia soferta perquè el 3 de gener de 1446 la reina, encara des de València, l'avisà que li enviava l'escrivà de ració Antoni de Mura perquè l'ajudés en un afer.⁹³² El 28 del mateix mes li agrafà els serveis prestats en aquest assumpte,⁹³³ si bé encara insistí que l'ajudés el 5 de febrer.⁹³⁴

⁹²⁸ La reina es refereix al tractat d'Arras gràcies al qual el duc de Borgonya, Felip III, es posà al costat de la causa del rei francès Carles VII en lluita contra els anglesos (1435).

⁹²⁹ 2Sa, 19.

⁹³⁰ Des de València la reina va escriure tres cartes el 18 de setembre de 1445, adreçades a l'arquebisbe de Saragossa, a Ramon Cerdán i al prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron en què es lamentà de l'accident i informà dels nous plans (ACA, C, reg. 3191, f. 105r-106r, doc. 28).

⁹³¹ En aquesta data el mercader florentí Joan Andreu reconegué que li havia pagat 44 lliures barceloneses (AHPB, Joan FERRER, *Manual*, 1445, juny, 5 – 1445, novembre, 23, s. f.). Més endavant, la reina lloctinent ordenà el registre comptable dels 2.200 sous valencians que el maig de 1445 havien donat a Ramon Joan per a les despeses del seu viatge a Castella (ACA, C, reg. 3229, f. 103v, 20.10.1446).

⁹³² ACA, C, reg. 3230, f. 93r.

⁹³³ *Religiós e amat nostre. Vostra letra havem rebuda e quant toca a la vostra part dels affers per indisposició de nostra persona, per lo ennuig que havem de scriure de nostra mà, vos fem respondre per mossèn Antoni Riera en lo fet de n'Anthoni Mura. Vos agrahim lo que fet hi haveu. Encara vos pregamno canseu de fer-hi lo que poreu, car a gran servey vos ho reputaríem* (ACA, C, reg. 3230, f. 104v).

⁹³⁴ En aquesta carta també li demanà que escrivís sobre el material que li havia proporcionat per mitjà d'Antoni Riera (ACA, C, reg. 3230, f. 106v).

Si l'any anterior els consellers de Barcelona nomenaren un candidat de Ramon Joan com a recaptador de les rendes d'Elx i Crevillent, aleshores en mans de la capital catalana, també la sobirana atenia les recomanacions del seu conseller jerònim. Havia demanat que Pere Serra –hi havia aleshores un religiós ordenat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron de nom Jaume Serra, potser parent de Pere– fos escollit jutge de la taula dels oficials d'una vegueria,⁹³⁵ ofici que corresponia escollir al rei o al seu lloctinent a partir de tres ternes presentades per la universitat que era capital de la vegueria. Els jutges de taula eren tres, un militar, un burgès i un jurista, i la seva comesa era auditar l'actuació dels oficials sortints, tot comprovant que havien respectat les lleis, els drets i les prerrogatives reials, i no havien comès cap abús de poder.⁹³⁶ No és possible determinar si la reina Maria es referia a la mateixa persona quan, en carta escrita a l'arquebisbe de Saragossa, es planyia que no podia recomanar un notari perquè *a suplicació del prior de Sant Gerònim ha plus de un mes ne scrivim en favor de un altre, per què us pregam hi haiats paciència e a Nós per scusada*.⁹³⁷

Però l'assumpte que aleshores devia ocupar més temps al prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron fou el conflicte entre els Montanyans i els Sentmenat, de què ja hem vist una referència quan, l'any 1444, la reina mantingué a la presó Jofre de Sentmenat per tal d'apaivagar aquestes bandositats. La missió encomanada a Ramon Joan era aconseguir que les parts enfrontades possessin la disputa en mans de la reina. Per això, el prior havia de veure Antoni Guillem de Montanyans i la seva muller, el batlle general de Catalunya i, si ho considerava necessari, Jofre de Sentmenat i els consellers de Barcelona, a qui també envià una credencial a favor de Ramon Joan, a qui considerà especialment adient per a aquest afer, ja que era *persona que no ha passió e amadora de pau*.⁹³⁸ La seva intervenció, però, no solucionà l'afer, ja que durant el mes de febrer es reprengueren les lluites, amb la crema d'un molí per part dels Sentmenat.⁹³⁹ Ramon Joan hi tornà a intervenir més endavant.

El 5 de febrer la reina agraià al prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron la bona diligència en les fermances presentades per Antoni Traginer, possiblement per acceptar algun càrrec reial.

⁹³⁵ *Religiós e amat nostre. Vostra letra havem rebuda en favor d'en Pere Serra que fos elegit per iudge de la taula dels oficials de aqueixa vegueria. A la qual vos responem que los consellers de aqueixa ciutat nos deuen embiar la nòmina de aquells qui seran elegits e la hora haurà en memòria del dit en Pere Serra, car ja ne havem fet memorial al secretari nostre, en Barthomeu Sellent* (ACA, C, reg. 3191, f. 163r, València, 18.01.1446).

⁹³⁶ Víctor FERRO I POMÀ, *El Dret Públic Català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo Editorial, 1999, p. 404-406.

⁹³⁷ ACA, C, reg. 3191, f. 160r-160v (València, 18.01.1446). En una carta posterior la reina Maria demanà al batlle i jurats de Vilanova i la Geltrú que acceptessin el nomenament de Pere Serra com a lloctinent del batlle general de Catalunya en aquesta localitat, després de constatar que hi havia hagut impugnacions que considerava absolutament fora de lloc, ja que aquest càrrec era de nomenament del batlle (ACA, C, reg. 3191, f. 186r, València, 03.03.1446). No sabem, però, si es tracta del mateix Pere Serra que Ramon Joan havia proposat com jutge de taula d'una vegueria.

⁹³⁸ La reina encomanà la tasca a Ramon Joan el 17 de gener de 1446 i al cap de dos dies li envià un memorial d'instruccions (doc. 29). La carta als consellers de Barcelona és també del 17 de gener (ACA, C, reg. 3195, f. 111v, «Repertorio de cartas reales conservadas en el Instituto Municipal de Historia (1269-1458)», *Estudios y documentos*, 16 (1967), p. 228, doc. 811). L'assumpte devia tenir un component econòmic perquè la reina afirmà a Ramon Joan que Jofre de Sentmenat acceptaria vendre alguna propietat. Els consellers de Barcelona havien aconseguit l'ocupació de les cases d'Antoni Guillem de Montanyans i de Jofre de Sentmenat a mitjan 1445 (Carme BATLLE GALLART, *La crisis social y econòmica de Barcelona a mediados del siglo XV*. Barcelona: CSIC, 1973, p. 176-177).

⁹³⁹ Montserrat TOLDRÀ PARÉS, *Op. Cit.*, p. 725.

També li demanà que parlés amb el mercader barceloní Valentí Gibert perquè acceptés els oficis de secret i receptor de la cambra reial amb les condicions que es venien aplicant fins aleshores. A la reina Maria li semblava un molt bon candidat per ser ric i bona persona. Havia de fer el mateix respecte a un altre candidat, el botiguer barceloní Santjust, per al càrrec de tresorer.⁹⁴⁰ Mentrestant, el prior anà informant la sobirana de tots aquells afers que li poguessin interessar, una funció que devia resultar molt valuosa perquè així podia assabentar-se més ràpidament d'alguns assumptes, sobretot si no es resolien favorablement als seus interessos. Encara des de València, per exemple, la reina es queixà a dos diputats de la Generalitat de Catalunya, el bisbe de Vic i Bernat Çalvà, que no havien actuat com volia en la provisió d'un ofici. La informació li havia arribat gràcies a Ramon Joan.⁹⁴¹

La reina Maria va sortir de València per tornar a Catalunya. Des de Tortosa, en data 18 de maig de 1446, apressà el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron perquè hi anés perquè Ramón Cerdán l'esperava.⁹⁴² No en sabem la causa, però sí que a Tortosa Ramon Joan va intervenir en un afer força greu que afectava el monestir de monges clarisses. A tal efecte, havia comminat el bisbe de la ciutat a posar remei al fet que *los vostres canonges e clergues no tribulassen ab llurs desonestes e freqüentades visitacions lo monestir de les menoretas*. La solució va consistir en una visita amb objectiu de procedir a la reforma de l'esmentat monestir, que va executar el framenor Joan Bernat, i que el bisbe refrenés els clergues implicats.⁹⁴³

Un cop a Barcelona, a mitjans 1446, les referències a encàrrecs al prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron pràcticament desapareixen. A banda de demanar-li tres misses per a la bona conclusió dels afers amb el regne de Castella⁹⁴⁴ i de rebre'n una carta,⁹⁴⁵ totes dues de l'inici de l'estada de la reina a Barcelona, no hem trobat més relacions entre ambdós fins a final de 1448. Certament, la nostra cerca pels registres de la lloctinència no han estat exhaustius, però no deixa de ser simptomàtic que, sense haver prioritzat un període cronològic determinat, hi hagi una diferència tan notable entre el rastre de l'activitat de Ramon Joan al servei de la reina Maria a partir d'aquesta data. Amb la prudència que convé tenir quan no s'ha exhumat tota la documentació, apuntem la possibilitat que, amb la cort a Barcelona, no hi havia cap necessitat d'escriure al prior, el monestir del qual distava a penes una quinzena de quilòmetres del centre de la ciutat. Només que es desplaçés a la casa procura de Barcelona, Ramon Joan podia anar en uns

⁹⁴⁰ ACA, C, reg. 3040, f. 180r.

⁹⁴¹ Mossèn Bernat. *Per mossèn lo prior de Sant Gerònim, havem vista la resposta que ns féu de l'ofici de Navel, de la qual no ns contentam en res, car aquesta dilació no s'fa a altre efecte sinó que nostres prechs no hagen efecte per altres del senyor rey. Si lo bisbe de Vich e vos nos desijàsseu complaure, axí com dieu que calia, sinó dar veu o vot al dit Anthoni Mura, car bé som certa en tal cas tots los altres vos hagueren seguits. Per què escriviu-nos de vostra voluntat* (ACA, C, reg. 3191, f. 189v, València, 10.03.1446). Creiem que l'ofici de Navel a què es refereix el document és el de drassaner, càrrec que nomenava la Diputació del General i que estigué en mans del llinatge Navel durant el segon quart del segle XV (J. Antoni IGLESIAS I FONSECA, «De drassanes i drassaners: Eloi de Navel (+1457), un drassaner lletraferit», *Drassana: revista del Museu Marítim*, 11(2003), p. 84-85).

⁹⁴² ACA, C, reg. 3230, f. 157v.

⁹⁴³ Així ho demanà la reina al bisbe de Tortosa, tot advertint-lo que *los qui viuen ociosament folgats e ab opulència fan massa gran mal en lo món e assenyalamet en los monestirs de religioses* (ACA, C, reg. 3193, f. 126v-127r, Barcelona, 08.07.1446).

⁹⁴⁴ ACA, C, reg. 3270, f. 44v (Barcelona, 06.08.1446).

⁹⁴⁵ Pedro. *Vostra letra hevem rebuda e vista la del prior de Sant Gerònim e lo memorial que li haveu enviat, vos responem que dies ha veeme conexem en aqueixa ciutat qui hi fa bé e qui hi fa mal, e Déu mediant tal hora hi provehirem que no se pensaran* (ACA, C, reg. 3271, f. 31v-32r, Barcelona, 23.08.1446).

minuts a trobar-se amb la reina lloctinent, fent completament innecessari l'enviament de cartes, tan freqüents mentre la cort residí a València. A més, com veurem més endavant quan analitzem la tasca de la reina Maria com a benefactora del monestir jerònim de la Vall d'Hebron, la reina hi sojornà durant els mesos d'agost i setembre de 1447. Sembla, doncs, que la vinculació entre ambdós continuà ben viva durant aquests anys, tal com posa de manifest també que es reprengué la correspondència justament quan la reina marxà cap a Perpinyà a final de 1448. De fet, poc després d'arribar-hi, li encomanà un afer davant dels consellers de Barcelona.⁹⁴⁶ Recordem que fou justament a l'octubre de 1446 quan la reina va demanar al general dels jerònims que permetés el prior de Vall d'Hebron intervenir en els seus afers. Ara bé, ja no devia tenir gaire sentit que fes únicament d'intermediari per comunicar ordres i criteris de la reina a persones o institucions radicades a Barcelona. El més versemblant, doncs, és que dedicués a resoldre conflictes en l'àmbit monàstic.

Que Ramon Joan freqüentà la cort durant aquests anys es pot deduir de la carta que la reina envià al seu procurador a Roma, Pere de Santa Eulàlia, des de Perpinyà, el 21 de novembre de 1448 -*vos responem quant tocha al fet del prior de Sent Gerònim, que jatsia ell no sia al present en nostra cort, lo fet del priorat de Mayans no·ns ve bé*-⁹⁴⁷ que denota la seva absència de la cort com un fet relativament estrany. De fet, hi era l'11 de desembre.⁹⁴⁸ També és molt significativa, en aquest sentit, la que envià des de la capital del Rosselló el 27 de març de 1450 al prior de la Murta de València, en funcions de confirmador de l'elecció a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron,:

*Prior. Per çò com vos sou confirmador del monestir de Sent Gerònim de la Vall d'Ebron e del priorat d'aquell e ara per la [dita] elecció que·s deu fer del religiós e amat nostre fra Ramon Johan en prior del dit monestir sia obs vostra informació, vos pregam e encarregam que encontinent vos vingau e trametau persona ab poder bastant per fer la dita confirmació. E en açò no haia falla o dilació, car lo dit fra Ramon Johan no pot partir de Barchinona entrò que la dita confirmació sia feta. E la sua absència maiorment en aquest temps de quaresma nos és stada molt desplasent.*⁹⁴⁹

A final de 1448 els consellers de Barcelona demanaren a Ramon Joan, que era qualificat de confessor de la reina, que intercedís davant d'ella perquè les bandositats entre cavallers i homes de paratge del Vallès quedés en mans del municipi, a qui els bàndols farien seguretat si l'autoritat reial ho respectava no imposant treves reials. Ho sol·licitaren en sengles cartes enviades el 27 de novembre i el 7 de desembre. El prior de Vall d'Hebron respongué pocs dies més tard, des de Perpinyà, que la sobirana hi accedia mentre durés la pacificació, sempre i quan totes les parts es possessin d'acord. En cas contrari, hi intervindria. A Ramon Joan li sabé greu que la reina no hagués complagut completament els consellers, als quals es posava a disposició per a allò que requerissin.⁹⁵⁰

⁹⁴⁶ El 5 de novembre de 1448 la reina envià credencials als mandataris barcelonins (Joan Ferran CABESTANY I FORT, «Repertorio de cartas reales conservadas en el Instituto Municipal de Historia (1269-1458)», p. 240, docs. 868-869).

⁹⁴⁷ ACA, C, reg. 3272, f. 81r.

⁹⁴⁸ Joan-F. CABESTANY FORT, «Fray Ramón Juan, prior de San Jerónimo del Valle de Hebrón (1419-1458)», p. 248.

⁹⁴⁹ ACA, C, reg. 3273, f. 74v.

⁹⁵⁰ Joan-F. CABESTANY FORT, «Fray Ramón Juan, prior de San Jerónimo del Valle de Hebrón (1419-1458)», p. 236-237, 247-249.

L'any següent els consellers li tornaren a demanar que els ajudés a convèncer la reina en un assumpte del seu interès. Concretament, volien que Joan Brujó, sotsíndic de la ciutat de Barcelona, fos alliberat ràpidament de l'obligació de comparèixer a l'Audiència en la causa deuplicació que l'enfrontava amb el notari Joan Ginebret a causa de certes escriptures. En carta del 18 d'octubre de 1449 els consellers imploraren aquesta mercè perquè els urgia que Joan Brujó pogués reemprendre les seves funcions amb normalitat. En no obtenir cap resposta i amb el sotsíndic empantenat en l'assumpte judicial, els consellers repetiren la seva demanda en carta del 28 de novembre en un to molt dur cap a Ramon Joan, a qui feren responsable del perjudici de l'absència de Joan Brujó.⁹⁵¹

A mitjan 1450 el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron era novament a Barcelona, separat de la reina, que continuava a Perpinyà, des d'on envià una carta a tres dels seus consellers i confessors, Ramon Joan, Bartomeu Pasqual i el prevere Antoni Riera, perquè preguessin o fessin pregar en els seus monestirs i esglésies perquè Déu fes desaparèixer l'epidèmia de pesta que assotava aleshores la ciutat de València.⁹⁵² Davant la demanda que les Corts es traslladessin de Perpinyà a Barcelona, la reina informà a Ramon Joan que hi havia accedit, però que s'hi traslladaria dos mesos després que s'hagués certificat l'extinció de la pesta, *car si algun cas se seguia en los de casa nostra de pestilència e per ventura Nós ne haguésem a exir de la ciutat, seria enugós a la nostra voluntat e a la lur*. El 24 de setembre de 1450 li demanà que trametés la seva decisió a aquells qui Bertran Torró li aconselleria (doc. 34). Entre aquests hi havia d'haver amb tota seguretat els consellers de Barcelona, ja que la reina els avisà que els faria arribar alguns assumptes per mitjà del prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.⁹⁵³ Les Corts, però, no es traslladaren a Barcelona, sinó a Vilafranca del Penedès, a principi de 1451. Abans, el 6 de novembre de 1450, la reina envià el seu protonotari, Bartomeu Sallent, a donar instruccions a la priora de Montsió i al prior de Vall d'Hebron.⁹⁵⁴ Els demanà que les seves comunitats preguessin per agrair a Déu la recent pau signada entre els reis de Castella i Navarra⁹⁵⁵ i envià Ramon Joan als consellers de Barcelona perquè els l'expliqués (doc. 35).⁹⁵⁶

De 1451 ha pervingut una nova actuació de Ramon Joan com a emissari dels consellers barcelonins en l'assumpte de la devaluació del croat. Aquest era una tema que feia anys que s'arrossegava i que enfrontava el gran patriciat urbà, majoritàriament rendista, amb la menestralia de Barcelona. Si als primers no els interessava una devaluació de la moneda, els segons cercaren el suport de la monarquia perquè es dugués a terme, en un conflicte més de la pugna entre bigaires i buscaires. Durant les Corts de Vilafranca, la reina permeté la prohibició de l'entrada de moneda

⁹⁵¹ Joan-F. CABESTANY FORT, «Fray Ramón Juan, prior de San Jerónimo del Valle de Hebrón (1419-1458)», p. 237, 250-251.

⁹⁵² ACA, C, reg. 3273, f. 146v (Perpinyà, 07.08.1450).

⁹⁵³ ACA, C, reg. 3207, f. 122v (Perpinyà, 24.09.1450).

⁹⁵⁴ *Nós havemlargament informat de nostra intenció sobre algunes coses que de nostra part vos ha a dir e explicar lo amat conseller e secretari del senyor rey e prothonotari nostre, en Barthomeu Sellent, per què us pregam e encarregam molt afectuosament e streta que, donant plena fe e creença a tot çò e quant lo dit nostre prothonotari de nostra part vos dirà e explicarà, ho compliats per obra, axí com si Nós personalment vos ho dehiem e segons de vos confiam. E haurem-vos-ho a gran servey* (ACA, C, reg. 3264, f. 59v).

⁹⁵⁵ ACA, C, reg. 3264, f. 70r (19.11.1450).

⁹⁵⁶ També en dóna notícia Joan-F. CABESTANY FORT, «Fray Ramón Juan, prior de San Jerónimo del Valle de Hebrón (1419-1458)», p. 237. Està transcrita a Montserrat TOLDRÀ PARÉS, *Op. Cit.*, p. 786.

extrangera i la devaluació. Com que els consellers, membres del patriciat urbà, no volien devaluar la moneda, acudiren a Ramon Joan perquè utilitzés la seva influència per dissuadir la reina.⁹⁵⁷

No sabem exactament quan, però Ramon Joan i el prior de Natzaret feren uns nous estatuts i ordinacions per al monestir de Santa Anna de Barcelona que, com hem vist, anys enrere havia estat objecte de visita pel prior del monestir del Sant Sepulcre de Toro i en la qual la reina lloctinent havia mostrat molt d'interès que hi intervinguessin els dos priors barcelonins esmentats. Al final, ho aconseguí perquè foren nomenats comissaris apostòlics. Almenys així es desprèn de la comunicació de la reina a Ramon Joan del 24 de juliol de 1452, des de Vilafranca del Penedès, en la qual li demanà que retornés l'original dels nous estatuts al notari Antoni Vinyes, que li havia lliurat sota condició de retorn. Com que encara no ho havia fet, el notari s'havia queixat a la reina.⁹⁵⁸ El prior no retornava les ordinacions perquè no devien reflectir exactament allò que havien decidit els dos reformadors. Com que el 31 d'agost Ramon Joan encara no havia donat cap resposta, la reina hi insistí, malgrat que sabia que havia patit un accident que no li havia permès estudiar bé l'original que li havia cedit Antoni Vinyes.⁹⁵⁹ A 15 de setembre el plantejament de la reina respecte al tema havia canviat, perquè en lloc d'insistir que lliurés l'original, el que ordenava al prior de la Vall d'Hebron era que *adobeu e abilitau en lo que a vos sia vist al bon regiment e ordinació del dit monestir*. Fins i tot li digué que si havia donat les ordinacions a Antoni Vinyes, les recobrés per canviar-les.⁹⁶⁰

No fou l'únic afer relacionat amb Santa Anna en què Ramon Joan es veié involucrat. El mateix dia que li demanà per primera vegada que retornés l'original de les ordinacions, tot fent-se ressò que el prior de Santa Anna estava a punt de morir, li digué que anés a aquest monestir per evitar els robatoris i danys que es produïen habitualment en aquestes circumstàncies. Fins i tot va donar permís al prior de Vall d'Hebron, a qui qualificà de visitador apostòlic de Santa Anna, que per mantenir l'ordre a Santa Anna demanés ajut, si calia, al veguer o als consellers de Barcelona (doc. 36), a qui també avisà de l'assumptu.⁹⁶¹

⁹⁵⁷ Carme BATLLE GALLART, *Op. Cit.*, p. 233.

⁹⁵⁸ *Nós, en los propessats dies, stant en Barchinona, a istàncie vostra e de alguns dels canonges del monestir de Santa Anna, pregam e encarragam lo fill nostre n'Anthoni Vinyes, notari de Barchinona, que per amor e contemplació nostre vos comunicàs los statuts e ordinacions per lo prior de Natzaret e vos, com a comissaris apostòlics, fets e publicats en lo dit monestir per reformació de aquell, de la qual publicació lo dit notari féu acte e n rehebé carta pública. En après són (sic) stada informada que lo dit Anthoni Vinyes, per condesendre a nostres prechs, vos ha lliurat lo original de las dites ordinacions e statuts sots fidúcia que aquell, com volgués, prestament cobràs, lo qual com de vos ha volgut cobrar-lo-y, dificultats o dilatats restituir. Sobre la qual cosa lo dit notari, davant Nós, ha feta querela contre vos, affermant que aquest original deu star conservat vers ell e de aquell ell, coma notari, a dar compte e rahó a tots aquels de qui sia interès* (ACA, C, reg. 3213, f. 8v).

⁹⁵⁹ *E après, dies ha, per part vostre nos fonch dit que per causa de l'accident en vostra persona subseguit, no haurets (sic) pogut veure en lo dit original lo que per vos ere mester veure. Per çò, us pregam e encarregam com pus stretament podem que de continent, sens altre dilació e triga, restituïschats e liurets al dit notari lo dit original* (ACA, C, reg. 3275, f. 107r-107v).

⁹⁶⁰ ACA, C, reg. 3275, f. 117r.

⁹⁶¹ *Perquè som informada que lo prior del monestir e casa de Sancta Anna de aqueixa ciutat és detengut de tal malaltia que de la sua vida no és alguna speranza, e per çò com en tals cassos e casa se acostumen fer molts robos e furts e dans en los monestirs dels béns de aquells, scrivim a mossèn lo prior de de (sic) la Vall d'Ebbron, qui és visitador apostolical del dit monestir, vage a aquell e quart e provescha que dans ni robos o mals no s'i fàssan* (ACA, C, reg. 3275, f. 81v-82r, Vilafranca del Penedès, 31.07.1452).

A inici de 1453, represes les Corts a Barcelona, els consellers sol·licitaren novament la intervenció de Ramon Joan per decantar l'opinió de la reina vers els seus interessos. Buscaren recolzament per oposar-se a la demanda del sindicat de menestrals que es rebaixés la impositió de la carn perquè fos més barata per a la població, mesura a la qual els màxims mandataris barcelonins s'oposaven. Malgrat els seus esforços, no trobaren suport.⁹⁶²

La reina sortí aquell any de Catalunya en un trajecte que la portaria fins a Castella per negociar una pau definitiva amb el regne veí. Ramon Joan continuà al servei de la reina, ja fos per donar-li informació de certs assumptes a Catalunya com per encarregar-li alguns afers. El 29 de novembre de 1453, des de Valladolid, li agrai les gestions realitzades i la tramesa ràpida d'informació, li aconsellà confiar en la vídua Boil i li demanà pregàries per la seva salut i per a la bona conclusió dels assumptes del regne que tenia entre mans (doc. 38). Poc després l'avisà que el visitaria el seu protonotari, Bartomeu Sallent, per informar-lo d'alguns assumptes. Aprofità per agrair-li la carta que li havia enviat, l'informà que es trobava millor de salut i li tornà a sol·licitar pregàries dels frares del seu monestir.⁹⁶³

No hem trobat més referències de la vinculació entre la reina Maria i el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron després de 1454. Però és evident que la sobirana el seguí tenint en gran estima, per la qual cosa el nomenà marmessor quan redactà testament el 21 de febrer de 1457. Tanmateix, després de la mort de la reina, ocorreguda el 4 de setembre de 1458, es presentaren tots els marmessors, excepte Ramon Joan. De fet, un dels testimonis del darrer codicil de la reina, feta a València quatre dies abans de la defunció, era Jaume Tàpies,⁹⁶⁴ que aleshores exercia el càrrec de vicari de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Ramon Joan ja havia mort, com es diu explícitament en la concòrdia entre els marmessors testamentaris de la reina Maria i el noi rei d'Aragó, Joan II.⁹⁶⁵ Curiosament, però, es retribuí el monestir amb els 200 florins que pertocaven a cada marmessor, segons la donació feta per Ferran II el 18 d'octubre de 1493.⁹⁶⁶

⁹⁶² Carme BATLLE GALLART, *Op. Cit.*, p. 244.

⁹⁶³ ACA, C, reg. 3215, f. 116v (Valladolid, 15.01.1454).

⁹⁶⁴ Montserrat TOLDRÀ PARÉS, *Op. Cit.*, p. 862, 869.

⁹⁶⁵ ADB, FSJV, lligall 25 (Saragossa, 20.10.1458). En l'apartat de la comunitat, havíem situat la mort de Ramon Joan a principi de 1457, ja que no assistí als capítols conventuals del 28 de març de 1457 (V7 i V8) ni del 9 d'abril de 1458 (V9), en què consta com a prior el frare Jaume Martorell. Podria ser, però, que no hagués mort i que la no presència fos deguda a alguna gestió, tot i que cal tenir en compte l'avançada edat i que amb tota seguretat havia mort ja l'estiu de 1458.

⁹⁶⁶ ACA, C, reg. 3551, f. 200v-201r.

Conclusions

Creiem que globalment hem pogut oferir una visió força completa de l'activitat dels dos monestirs jerònims catalans durant la baixa edat mitjana, si bé amb llacunes destacades i, sobretot, amb una gran irregularitat entre els diferents tipus d'activitats.

Primerament hi ha una diferència notable en la quantitat d'informació dels dos monestirs, causada principalment pel fet que no hem localitzat o no s'han conservat llibres de gestió o administració de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, que són justament els que donen una informació més directa de certes activitats. Ho hem pogut comprovar a Sant Jeroni de la Murtra amb el llibre de despeses de Concabella, els esborranys del cellerer, el llibre de les heres i el fragment del llibre de despeses del procurador, als quals s'han d'afegir les múltiples i valuoses dades aportades pel cronista de Sant Jeroni de la Murtra. Aquests llibres, més que no pas la documentació notarial, ha permès resseguir aspectes més lligats a la quotidianitat, com què es comprava, quins viatges o desplaçaments feien els religiosos, quines gestions feien o amb qui es relacionaven. El segon aspecte destacat és la gran disparitat de documentació entre diferents tipus d'activitats. En general, de les que tenen un impacte econòmic n'ha quedat, lògicament, un major rastre, ja que sovint requerien fe pública o eren fiscalitzades pels caixers, la qual cosa ha permès analitzar exhaustivament les funcions i activitats dels frares que tenien poder de gestió i de decisió econòmiques, és a dir, principalment el capítol conventual, el prior i el procurador general. En canvi, és especialment decebedor el buit de l'activitat principal d'un monestir, que era el culte, i per al qual hem hagut de recórrer a la normativa i els costums del segle XVI, tot fent el supòsit, plausible però no demostrable, que les diferències amb el que succeïa al segle XV no devien ser substancials. També és remarcable que els llibres d'administració i gestió han compensat el biaix temporal de la documentació notarial analitzada. Mentre que la majoria dels instruments localitzats en els protocols notariais es concentra a la segona meitat del segle XV, els llibres de gestió són de la primera meitat.

Integrant les dades de tot el capítol, podem comprovar que alguns vectors recorren l'organització dels dos monestirs jerònims durant el segle XV. El primer és la progressiva pèrdua de protagonisme del prior en els assumptes temporals, almenys en la seva gestió directa. Es detecta en aquest canvi una intervenció destacada del màxim poder de l'orde dels jerònims. Durant la primera meitat del segle XV, amb dos llarguíssims mandats a cada monestir –Ramon Joan a la Vall d'Hebron i Romeu Borrell a la Murtra–, els priors actuaren amb una llibertat que no tingueren més endavant. Ramon Joan viatjà per Catalunya, València i fins i tot a la cort castellana per afers de govern de la reina lloctinent Maria, que es veié en la tessitura de demanar permís al general quan la situació ja feia anys que es produïa. I Romeu Borrell es desplaçà sovint fins a Concabella per atendre múltiples afers, mentre que en deu triennis només assistí una vegada al capítol general dels jerònims. Sens dubte foren llargs mandats amb una forta implicació de dos priors que tenien les seves arrels en el període fundacional. Si l'orde no va actuar contra ells per restringir-los la llibertat, segurament va ser pel seu prestigi, ja que foren ells els protagonistes de consolidar les dues cases que l'orde tenia a Catalunya. Tampoc no podem descartar que el poder de les institucions de l'orde (pare general, capítol general i visitadors) sobre els monestirs no estigués prou consolidat i que aquests fossin encara molt autònoms.

Però poc després de les morts d'aquests dos priors, al final de la dècada de 1450, es detecta un important canvi organitzatiu, amb la institucionalització i elecció d'un nou càrrec, el de

procurador general, que justament tenia com a objectiu absorbir tota la tasca de gestió dels afers temporals i, d'aquesta manera, circumscriure el camp d'actuació del prior en l'àmbit espiritual i disciplinari. A partir d'aleshores, la presència del prior en els instruments notariais es reduí molt significativament. A més, algunes intervencions de l'orde anaren justament en aquesta direcció: la destitució del prior Joan Say a la Murtra (1469) i la prohibició de la reelecció de Jaume Vidal a la Vall d'Hebron com a conseqüència de les seves reiterades sortides (1495). L'elecció de priors foranis a la comunitat –Bartomeu Piera a la Vall d'Hebron i Jaume Tàpies i Guillem Fuster a la Murtra- vingueren motivades per restriccions imposades pels visitadors. També a partir de 1472, després de la Guerra Civil Catalana, els priors assistiren amb regularitat al capítol general. Si no ho podien fer, hi enviaren un representant. Aquest canvi en l'organització dels monestirs que va tenir lloc als volts de 1460 també va afectar el càrrec de caixer, que des d'aleshores es va nomenar poc després de l'elecció del prior.

Hem detectat altres canvis instigats per l'orde cap a final del segle XV, tot i que es van consolidar a la centúria següent: l'augment del període de formació dels nous religiosos i la major atenció a la qualitat del culte. Aquests objectius implicaren canvis organitzatius que, com hem dit, no cristal·litzaren fins al segle XVI, tot i que s'impulsaren ja a final del segle XV. La figura del mestre de novicis va adquirir un major relleu i s'implantaren les figures dels correctors de cant i de lletra.

Un segon tret que es pot deduir de totes les dades analitzades és que les comunitats, almenys la de Sant Jeroni de la Murtra, van haver de gestionar una quantitat d'afers temporals que pràcticament els sobrepassava o que era major del que les constitucions preveien. Ho hem vist per a Concabella. No tan sols un dels frares hi havia de ser de forma habitual, sinó que el prior, normalment acompanyat per un altre religiós, hi havia d'anar sovint per resoldre conflictes de tota mena. En algunes ocasions hi havia desplaçats en aquesta població fins a quatre religiosos, que són un percentatge notable si tenim en compte que la comunitat no superava a mitjan segle la vintena de membres. Però no era tan sols el regiment del feu de Concabella, sinó que molt sovint frares que no eren procuradors generals ni priors sortiren del monestir per reclamar drets i diners, com Francesc Vic i Jaume Negrell a Roma i a Nàpols l'any 1473. Els viatges dels frares per cobrar pensions retardades de censals morts a Saragossa, Aguiló o a l'Urgell foren relativament habituals, la qual cosa impedia el normal desenvolupament de la vida monàstica, que requereix retir i estabilitat. Val a dir que devien ser producte de la necessitat després que la Guerra Civil Catalana afectés notablement l'economia dels dos monestirs. Pel que hem vist, els priors no recorregueren a la figura del segon procurador, que sí està prevista a la normativa, si exceptuem el donat Antoni Olzinelles a la Murtra, que es dedicà a la recuperació del feu de Gra a la meitat de la dècada de 1470. En canvi, sí que fou molt habitual el recurs d'encarregar a persones alienes a la comunitat la gestió de diferents afers, ja fossin advocats i notaris per a litigis civils o clergues per qüestions de l'àmbit eclesiàstic. A Sant Jeroni de la Murtra hi hagué una presència més gran d'encàrrecs per litigis que a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, arran sobretot dels problemes amb els feus de Concabella i Gra. La conclusió és que, malgrat que la intenció de l'orde era deixar tota la gestió dels afers temporals en mans del procurador general, la multiplicitat d'assumptes i les contínues reclamacions de diners als deutors no va fer possible que la comunitat quedés aïllada d'aquests problemes, sobretot en èpoques de penúries econòmiques o de comunitats poc nodrides.

Una tercera característica és que els frares no es dedicaren pràcticament mai a afers aliens a la seva comunitat. L'única excepció a aquesta regla seria la implicació del prior Ramon Joan com a conseller o emissari de la reina lloctinent Maria, aspecte que hem pogut seguir detalladament gràcies a la correspondència d'aquesta sobirana. Quant a la resta, les gestions i els

viatges que feren els religiosos estaven dedicats, pel que hem pogut constatar de la documentació consultada, a assumptes relacionats exclusivament amb els seus respectius monestirs. Les excepcions són molt poques.

L'anàlisi de l'activitat i l'organització dels religiosos ha permès assolir alguns resultats valuosos. En aquest sentit, una de les fites d'aquest capítol ha estat descobrir, només amb la identificació de qui feia certes activitats, alguns períodes anòmals. Per exemple, l'absència continuada del prior Jaume Tàpies de Sant Jeroni de la Murtra i, paradoxalment, la seva implicació excessiva en els assumptes temporals (1469-1472) o l'aparició extraordinària dels vicaris Joan Say (1465-1466) i Benet Santjoan (1477) a la Murtra i Jaume Tàpies a la Vall d'Hebron (1457-1459) en afers més propis dels seus priors assenyalen circumstàncies especials en les comunitats. Caldrà tenir-los presents més endavant per relacionar-ho amb altres dades.

Un dels objectius que ens proposàvem era establir els criteris principals en què es basaren els religiosos a l'hora d'escollir o nomenar els seus càrrecs. Només ho hem pogut analitzar en aquells per als quals tenim la sèrie completa, o gairebé completa, de quins frares els ocuparen, que són el de prior, vicari i procurador general. Hem arribat a la conclusió que gairebé tots els priors comptaven amb experiència prèvia i que eren escollits majoritàriament amb més de 20 anys d'antiguitat des de la professió monàstica. Quant als vicaris, també hi havia una preferència per als que havien exercit abans algun dels càrrecs principals, tot i que menor que en el cas dels priors. En canvi, n'hi hagué pràcticament de totes les edats. Finalment, el de procurador general era el càrrec per al qual hi ha un menor percentatge de frares amb experiència prèvia (64'3%) i hi havia una preferència molt clara per escollir-los entre el segment de religiosos amb una antiguitat mitjana (10-20 anys) en el monestir. La disminució del nombre de procuradors generals per sobre dels 20 anys d'antiguitat, que contrasta amb el criteri d'elecció de priors, l'atribuïm a la duresa intrínseca d'aquest càrrec, que obligava a viatges, preocupacions i contacte continuat amb el món civil. Un desgast que era preferible que no assumissin els frares més grans de la comunitat.

Altres aportacions valuoses d'aquest capítol són la periodització del govern dels dos monestirs, que segueixen trajectòries molt similars, i la important incidència de Concabella tant des del punt de vista dels recursos humans implicats com des del vessant econòmic per a Sant Jeroni de la Murtra, amb la producció i comercialització del safrà i de cereal.

Volem intentar aproximar-nos a les necessitats reals de personal d'un monestir jerònim durant el segle XV per poder comparar-les amb la població real que vam analitzar en el capítol anterior. Per fer-ho, hem de tenir en compte que no tots els càrrecs són iguals quant a dedicació i rellevància. Per exemple, el prior i el procurador general no podien exercir altres obediències, ja que les seves responsabilitats els ho impedièn. En canvi, hi havia càrrecs que no implicaven una dedicació exclusiva i podien recaure en un mateix frare. Si no hi havia prou frares perquè algun d'ells fos hortolà o fruiter, aquesta tasca la podia assumir una altra obediència o, simplement, encarregar-la a mossos a sou del monestir.

Lògicament un major nombre de frares permetia que cadascú tingués una sola àrea de treball. La conseqüent major especialització i dedicació comportava, en principi, un millor desenvolupament de les activitats. La qüestió que volem avaluar és quin era el mínim imprescindible per assegurar la supervivència de la institució. Per començar comptem dos frares, el prior i el procurador general. També hi hem d'incloure un porter que controlés les entrades i sortides i un cellerer que es fes càrrec de l'activitat agrícola i ramadera, que dirigís els mossos i proveís la comunitat de tot el necessari. El vicari i els dos caixers, en canvi, podien exercir altres obediències, com les d'infermer, mestre de novicis o sagristà. D'altra banda, era necessari un

cuiner i un hospitaler, càrrecs que podien recaure en frares conversos. En el cas de Sant Jeroni de la Murtra hem d'afegir, però, un altre frare més per regir el lloc de Concabella i Gra.

Per tant, creiem que el mínim nombre era uns deu frares, set o vuit ordenats i dos o tres conversos. De fet, tot i que Bertran Nicolau va posar com a condició que hi hagués dotze frares en el monestir de Sant Jeroni de Montolivet, va permetre que es comencés només amb sis.⁹⁶⁷ Tenint en compte que de bon inici no era necessari ni mestre de novicis, ni infermer ni hospitaler, es podia passar provisionalment amb sis frares, tot comptant que el prior o el vicari fessin les funcions de procurador. Sant Jeroni de la Vall d'Hebron va començar amb vuit, un dels quals era convers. D'altra banda, la nostra estimació concorda amb el fet que el capítol general enviés el frare Joan Garriga a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron per falta de religiosos l'any 1468, justament quan la població havia caigut a sis frares d'orde sagrat.

Set o vuit frares ordenats i dos o tres conversos eren, doncs, el mínim imprescindible per assegurar les funcions bàsiques. Ara bé, amb una comunitat tan migrada algunes activitats es devien cobrir precàriament. Se'n devien ressentir aquelles que es consideraven menys prioritàries, com la gestió de la documentació o l'arxiu, i se'n devien disminuir d'altres, com l'agrícola i ramadera, ja que hi havia la possibilitat de comprar els productes en lloc de produir-los directament. Una altra de les conseqüències d'una comunitat petita en nombre era la disminució del temps lliure.

A la gràfica de la població ordenada de Sant Jeroni de la Murtra entre 1413-1501 que vam elaborar en el capítol anterior, es pot comprovar que hi hagué alguns períodes crítics en què la població es trobà al llindar del mínim estimat. Concretament, entre la meitat de la dècada de 1460 fins a l'inici de la dècada de 1480 i des de la pesta de 1490 fins a pràcticament l'any 1500. Podem dir, doncs, que després de l'esclat de la Guerra Civil l'única època amb una població ordenada suficient fou la de la dècada de 1480 i alguns anys de la dècada anterior.

Això concorda amb dades que tenim sobre l'activitat dels religiosos. Hem vist que, quant a la documentació, hi hagué anotacions regulars per facilitar el seguiment dels afers durant els anys 1429-1449, però que després s'interromperen. Sabem que a mitjan segle es féu un llibre sobre Concabella. També en aquesta època consta que alguns frares escriviren llibres de cor, com Reginald Ende. Per tant, en ple procés de creixement, els frares disposaren de prou temps per dedicar-se a activitats que anaven més enllà del culte i de la mera supervivència. No tenim més referències a activitats lligades al temps lliure fins a la dècada de 1480, quan un dels frares més joves, Miquel Estela, va escriure i enquadernar llibres. La còpia de les *Exclamacions de la Passió de Crist* i les *Revelacions d'Angela de Foligno* es feren cap a l'any 1489.⁹⁶⁸ La represa de les anotacions en el *Capbreu Vell*, interrompudes el 1450, són de 1481-1483. Per tant, la falta de referències sobre aquestes activitats entre 1460 i 1480 es pot atribuir a una comunitat disminuïda que dedicava els seus esforços a les activitats més essencials. En aquest sentit, no és estrany que el cronista de Sant Jeroni de la Murtra pogués documentar-se molt bé sobre les vicissituds dels frares amb els feus de Concabella i Gra fins a la sentència arbitral de Joan de Nea (1448), que pot explicar a bastament a la seva crònica, mentre que només parla de conjectures entre la Guerra Civil Catalana i la venda definitiva del feu (1477). No hi ha dubte que la comunitat anterior a 1450 pogué esmerçar els seus esforços en deixar una documentació acurada sobre la seva activitat

⁹⁶⁷ Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador de Sant Jeroni de la Murtra*, p. 180.

⁹⁶⁸ Lluís CABRÉ, Montserrat FERRER, «Notícia d'unes *Exclamacions sobre la Passió...*», p. 11.

econòmica, mentre que els pocs que visqueren en el monestir durant i després de la guerra no pogueren dedicar-se a altra cosa que no fos el mínim per sobreviure.

En els darrers anys de segle hi hagué una nova embranzida amb l'elecció com a prior del jove Agustí Galceran de Gualbes, que governà el monestir de forma quasi ininterrompuda durant les tres primeres dècades del segle XVI. Ja l'any 1500 donà mostres de represa de l'activitat amb la redacció, en col·laboració de Pere Benejam, d'un completíssim capbreu de totes les rendes. En els anys següents es pogueren implementar moltes de les directrius imposades per l'orde, a la vegada que la compra del lloc de Tous (1505) donava l'estabilitat econòmica que s'havia perdut amb la venda de Concabella. Però una de les causes d'aquest ressorgiment es troba en l'augment de la comunitat de final de segle, quan s'assoleix la xifra de dotze religiosos ordenats.

La conclusió és que l'activitat de la comunitat monàstica era molt sensible a la població. En acostar-se a l'estructura mínima, que hem estimat en una desena de membres entre clergues i laics, els frares havien de dedicar-se a moltes tasques i es ressentien aquelles que no es consideraven prioritàries.

Allà on no arribaven els frares, però, es podia contractar personal. Hem analitzat aquelles persones que apareixen a la documentació que treballaren per als frares jerònims, des d'esclaus fins a alts dignataris eclesiàstics o homes de lleis. No hem pogut establir períodes de menor o major recurs a personal aliè a la comunitat monàstica, però resulta evident que era prou significatiu: els frares no podien ni volien assumir tota la tasca que implicava l'activitat del monestir. No ho podien fer per nombre d'efectius, ni per formació –per exemple no podien assumir la seva defensa jurídica davant els tribunals- ni tampoc creiem que en tinguessin interès, ja que una excessiva implicació en aquest tipus de feines implicava una disminució de la seva principal activitat, que era la cultural.

A banda de dos o tres esclaus –fins a 1472, moment a partir del qual l'orde ho prohibí taxativament-, els frares disposaven de mossos hostatjats en dependències específiques del cenobi. Hem vist que aquests treballadors es dedicaven majoritàriament a l'agricultura i al transport –tot i que també trobem mestre de cases i cuiners, entre d'altres- i que procedien de contrades allunyades al territori barceloní. N'hi hagué un nombre no menyspreable d'estrangers. A banda d'aquests mossos, els frares acudien a tot tipus de professionals, tal com hem pogut analitzar, que es desplaçaven als respectius cenobis per fer un encàrrec o simplement per fer provisió dels productes que principalment el procurador general o el cellerer els comprava. A més, també hagueren de recórrer a altres professionals més especialitzats, sobretot en el camp del dret, per defensar els seus interessos en arbitratges i tribunals. També feren ús de procuradors perquè actuessin en el seu nom en indrets allunyats de la capital catalana (Saragossa, Roma, Càller, València, Avinyó...), per evitar així els desplaçaments i els costos que comportaven. Especialment intensa, en aquest sentit, foren les reclamacions econòmiques, ja fos de pensions de censals morts o de llegats de benefactors.

Relació amb l'exterior (1): Benefactors

Introducció

Malgrat la seva voluntat d'aïllament, els religiosos no vivien en una bombolla, totalment apartats de la societat de la seva època. Ja hem vist com necessitaven el concurs professional de persones externes a la comunitat per poder desenvolupar la seva activitat ordinària. Al llarg d'una centúria hem vist com contractaren centenars de treballadors, alguns dels quals feren estades en dependències annexes als cenobis.

Però si aquesta relació era per iniciativa dels frares, que buscaven en la societat recursos humans que completessin allò que ells no podien, no volien o no convenia que fessin, en aquest capítol fem la cerca a la inversa, és a dir, analitzem aquelles persones que s'atansaren als frares jerònims com a pol d'atracció des del punt de vista religiós. No hi ha dubte que l'aparició d'aquest nou orde a la Catalunya de final del segle XIV i principi del XV suposà una nova oferta devocional, una nova opció per vincular-se religiosament en un territori amb una àmplia presència de monestirs i convents escampats per tot el país. I especialment, a l'àrea de la capital catalana, on hi havia pràcticament una casa religiosa de gairebé tots els ordes monàstics, tant masculins com femenins, des dels d'arrel benedictina (Sant Pau del Camp, Sant Pere de les Puelles) o cistercenca (priorat de Natzaret i Santa Maria de Valldonzella), com canòniques del Sant Sepulcre (Santa Anna), ordes militars (Sant Joan, Santa Maria de Jonqueres), ordes redemptors (convent de la Mercè, masculí i femení) i, especialment, dels mendicants (Sant Francesc, Santa Caterina, Sant Agustí, el Carme, Santa Maria de Pedralbes, Santa Antoni i Santa Clara, Santa Maria de Montsió...). A més, durant el segle XV tingueren lloc nous establiments. A banda dels jerònims, irromperen els franciscans observants de Santa Maria de Jesús i els hospitalers antonians, i els cartoixans s'aproximaren a Barcelona amb la fundació de Santa Maria de Montalegre. A més, caldria sumar a aquesta amplíssima oferta de carismes religiosos, la catedral i les parròquies (Santa Maria del Mar, el Pi, Sants Just i Pastor...), autèntics centres de devoció dels feligresos barcelonins, que participaven en les celebracions litúrgiques, hi rebien els sagraments i s'hi sebollien des de moltes generacions enrere.

Al voltant dels jerònims de la Vall d'Hebron i la de Murtra s'hi formà una xarxa devocional que, en la mesura de les seves possibilitats, contribuí a la consolidació de les dues comunitats. I ho feren de formes molt diverses. D'una banda, donant diners, ja sigui per alguna obra -a la Murtra hi havia l'al·licient que es podia deixar una empremta per sempre més en forma d'escut en el claustre o en alguna capella-, en objectes litúrgics per a la sagristia, com canelobres, casulles o calzes, o en llibres per a les prestatgeries de la biblioteca monàstica. D'altres demanaren als frares jerònims que preguessin per a la seva ànima per aconseguir la salvació eterna. Aquells que s'ho podien permetre, instituïren sufragis permanents, és a dir, que s'havien de celebrar periòdicament, ja fossin aniversaris o un nombre determinat de misses anuals. Això implicava el llegat d'una renda suficient, una despesa que no estava a l'abast de tothom. N'hi hagué que

deixaren tan sols uns diners perquè se'ls celebrés un nombre determinat de misses després de la seva defunció, sense cap voluntat de perpetuïtat. Un altre exemple de devoció i lligam amb aquest nou orde foren les peticions de sepultures, una elecció d'una gran importància en els testaments medievals. Fins i tot alguns devots i benefactors demanaren ser enterrats amb l'hàbit dels jerònims, petició que gairebé sempre els fou concedida.

En aquest capítol considerarem benefactor tant una persona que féu grans contribucions com el que simplement hi deixà alguns sous perquè se li celebressin unes quantes misses. Lògicament, el primer beneficià molt més el monestir, però d'alguna forma, en menys quantitat, el segon també hi va contribuir econòmicament. Seria molt difícil establir una frontera que marqués clarament els límits del benefactor d'un simple devot. Així que, quant a terminologia, englobem amb el terme benefactor a totes aquelles persones que sol·licitaren un servei cultural als jerònims o que els ajudaren econòmicament. En tot cas, en el present capítol ens interessen aquelles persones que interactuaren, per iniciativa pròpia, amb els frares jerònims.

La vinculació de part de la societat –barcelonina majoritàriament- en el nou projecte monàstic que encarnaven els jerònims fou, com hem comentat, molt heterogènia. De la documentació analitzada sorgeix tot un seguit de circumstàncies inherents a cada persona vinculada amb els frares que la fan pràcticament única. Ho veiem sobretot en aquells dels quals comptem amb més dades, però creiem que devia ser una situació general. Quanta més informació es coneix d'un benefactor, més difícil és englobar-lo en un tipus o model prefixat. N'hi havia que ajudaven molt a les obres, però no s'hi enterraven. D'altres es movien sobretot per afinitats familiars o, potser, per interès professional. Alguns no estaven gens interessats en els sufragis i, sí en canvi, a enriquir el parament litúrgic. Fins i tot n'hi hagué que passaren els darrers anys de la seva vida vivint en algun dels dos cenobis. La variabilitat és tan gran que creiem que la millor manera d'encarar-la és descrivint tots els casos.

Comencem l'anàlisi amb els dos fundadors, ja que, de fet, són sens dubte els dos principals benefactors. Ells posaren en marxa el projecte i hi aportaren les bases econòmiques que havien de permetre la seva viabilitat. Tant la reina Violant de Bar com el mercader Bertran Nicolau, els fundadors de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i de Sant Jeroni de Montolivet/Murtra respectivament, han de ser considerats com els principals benefactors i d'aquí que estiguin en primera posició. A l'apartat dedicat a la reina Violant, s'ha inclòs un subapartat amb benefactors del seu cercle.

Quant a la resta, hem optat per classificar-los en grups segons la categoria social, tot i que amb algunes variants. Una altra opció hagués estat agrupar-los per tipus de vinculació. Això, però, suposava crear uns models prefixats que xoquen amb l'heterogeneïtat dels vincles creats pels benefactors, tant pel tipus de lligam establert o ajut donat com per les dades de què disposem sobre ells. Hem preferit exposar la informació tal com la tenim perquè es pugui copsar la idiosincràsia de cada cas en lloc d'assignar-los a grups tancats, a banda de la dificultat que suposaria crear aquests grups prefixats.

La base de la nostra classificació és la categoria social. Els grups que hem creat per ordenar l'anàlisi són els nobles i cavallers, els eclesiàstics, els mercaders, els juristes (notaris, escrivans, advocats), les dones i un grup on hem inclòs la resta d'oficis, ja que, en cas contrari, haguéssim hagut de tenir categories amb tan sols un o dos membres.

Tanmateix, hem considerat oportú fer-hi dues variacions. La primera consisteix a separar els benefactors que tingueren una incidència molt destacada: la reina Maria, el notari Antoni

Vinyes i el vicari perpetu de Santa Maria del Mar Joan Lledó. Comparteixen una llarga trajectòria d'estret lligam amb els jerònims, de fins a gairebé mig segle en el cas d'Antoni Vinyes. Al nostre entendre, tingueren una incidència molt notable, tot i que per raons diferents: la reina Maria aportà influència política i capacitat d'atreure ajuts del món econòmic i eclesiàstic de mitjan segle XV a favor de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, el notari Antoni Vinyes fou un gran conseller i promotor d'obres a la Murtra, i Joan Lledó donà tot el seu ric patrimoni als frares de Collserola a final de segle.

L'altra variació és la inclusió de tres grups especials: novicis, donats i familiars. Creiem que era adient crear aquests tres grups perquè el lligam o la contribució dels benefactors que pertanyen a aquestes tres categories estan més relacionats amb el fet de ser candidats a frares o membres de la comunitat o familiars d'algun frare que no pas amb la pertinença a un grup social determinat. És a dir, que pesaven més els seus vincles de sang –familiars–, la seva voluntat de professar –novicis– o treballar amb un fort component religiós, i no com a simples mossos –donats–, que no pas que fossin o haguessin estat advocats, fusters o nobles.

Quant als reis d'Aragó, hem fet una excepció. Malgrat que molts d'ells ajudaren els dos monestirs jerònims catalans i, per tant, es poden considerar benefactors, hem optat per recollir tota la informació que els relaciona amb les dues comunitats jerònimes, sigui pròpiament de beneficiència o no, a l'apartat dedicat a la relació amb el poder polític, ja que això permetrà una visió més global de la seva incidència en l'esdevenir dels jerònims catalans al llarg del segle XV. No entrem en aquesta categoria, però, ni la reina Violant ni la reina lloctinent Maria, muller del Magnànim, perquè la seva influència fou de primer ordre en la trajectòria de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

Un cop assignat un benefactor a cada grup, exposem les dades de cadascun en relació amb els jerònims. En cas que a la bibliografia haguem trobat informació relativa a un benefactor, també l'exposem succintament perquè el nostre interès no és la biografia del personatge, sinó la seva interacció amb els religiosos. Al final de cada apartat extraiem algunes conclusions generals d'aquell grup.

Abans de les conclusions finals, hem inclòs un apartat que té per objectiu analitzar la incidència econòmica dels ajuts oferts pels benefactors. Gràcies a aquesta anàlisi, podrem valorar si eren o no imprescindibles per al manteniment de les dues comunitats, quins grups socials col·laboraven més i quin tipus de contraprestació era la més habitual.

És important fer una apreciació metodològica en aquest tema. Cal distingir entre dos tipus de documentació: la que expressa la voluntat d'un benefactor i la que dóna mostres del resultat real d'aquesta voluntat. Un dels instruments més habituals del primer tipus són els testaments. I cal prendre's el testament com el que és: la voluntat d'una persona respecte a la distribució dels seus béns un cop hagi mort. Cometeríem un error si no féssim aquesta distinció fonamental perquè no sempre s'executaven els llegats tal com estaven especificats. En alguns casos, la interposició de demandes provocava que els beneficiaris acabessin amb una part molt menor del que els pertocava. A més, els testaments tenen la dificultat afegida que no permeten quantificar en què s'acabava convertint econòmicament una heretat universal.

Ara bé, que les comunitats guardessin en els seus respectius arxius trasllats o còpies dels testaments és força significatiu. No és el mateix trobar un testament tan sols en el llibre corresponent d'un notari que trobar-lo en un volum d'escriptures que havien format part de l'arxiu monàstic. En el darrer cas és evident que els religiosos n'havien tingut coneixement i que, per

tant, haurien fet gestions per fer efectiu el llegat que els corresponia. De fet, podia ser la garantia de la possessió d'un determinat bé. Si d'un benefactor, per molt generós que hagués estat testamentàriament amb els jerònims, no se'n conserva cap tipus de memòria en els volums dels seus arxius, creiem que difícilment es va executar el llegat. Així ho considerarem a efectes pràctics. Tanmateix, aquesta memòria conservada només tenia sentit si al darrere hi havia algun bé o alguna contraprestació que els frares havien de preservar. Si una persona llegava uns diners per a la seva sepultura o per unes quantes misses, no tenia cap sentit que quedés registrat, ja que un cop fet el servei i els marmessors fessin el corresponent pagament, no hi havia cap més lligam amb aquell benefactor.

Per a Sant Jeroni de la Murtra es conserven força volums d'aquest tipus i, a més, el cronista se'n fa ressò molt sovint, no tan sols de la voluntat expressada en el testament, sinó també del resultat econòmic final. En canvi, la situació és més complicada a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron perquè tan sols hem trobat un volum amb índexos de documentació, és a dir, petits resums de documents que formaven part de l'arxiu monàstic. Aquestes referències permeten inferir si el llegat d'un benefactor del qual només tenim dades sobre la seva voluntat va tenir efecte. Per exemple, si es diu que tenen un camp que fou donat per un benefactor i que propociona a la comunitat un determinat cens, la conclusió és que aquest cens és el resultat real d'un ajut d'aquest benefactor. Quin sentit tindria, si no fos així, que els frares haguessin escrit aquesta informació en un llibre d'índexos dos segles més tard? En resum, doncs, cal tenir ben present no confondre voluntats amb transferències reals i que a Sant Jeroni de la Murtra comptem amb una major documentació sobre benefactors en comparació a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

Aquest capítol té importància perquè som de l'opinió que sense aquesta xarxa d'amistat, devoció i complicitat, la supervivència dels dos monestirs s'hauria posat en risc. No és tan sols, tot i ser un factor fonamental, perquè l'aportació econòmica dels benefactors permetés a les comunitats passar amb més facilitat èpoques de penúries o emprendre projectes més ambiciosos en moments de major solvència econòmica, sinó perquè també donava sentit a la pròpia essència del monestir, ja que així proporcionava un servei cultural a la societat. A més, els benefactors podien proporcionar consell en múltiples aspectes que els frares, força aïllats de certs entorns, devien ignorar. Estem pensant en recomanacions de persones per a alguna tasca professional (mestres de cases, advocats, pintors, etc.), de quina era la porta on calia trucar per desencallar algun problema, de com es podria resoldre algun conflicte, etc. I encara un altre factor fonamental: la xarxa d'amistats era una forma de donar-se a conèixer de forma positiva a la resta de la societat, la qual cosa permetia engrandir aquesta xarxa, multiplicar-la, i, sobretot, captar noves vocacions que permetessin mantenir un mínim nombre de religiosos.

Lògicament, la relació amb la societat era beneficiosa sempre i quan es mantingués dins uns límits que no alteressin el funcionament bàsic de la comunitat. Un excessiu nombre de benefactors o un elevat nombre de persones que volguessin hostatjar-se en el cenobi podia trencar l'equilibri entre la vida recollida pròpia dels frares amb el contacte amb l'exterior. Podia resultar molt temptador per priors i procuradors voltar per Barcelona al caliu del contacte amb amics, devots i parents. A la crònica de Francesc Talet n'hi ha alguns casos que porten al cronista a la reflexió sobre la necessitat de sortir poc i concentrar-se en el que resultava essencial, que eren el govern de la comunitat i el culte. Necessitaven benefactors, però alhora se n'havien d'apartar, en un equilibri que devia resultar difícil, sobretot en èpoques de crisi.

Els fundadors

La reina Violant

La reina Violant de Bar, muller de Joan I, fou la fundadora del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. El seu paper, doncs, va resultar fonamental per l'establiment de l'orde en el Principat. La bibliografia d'aquesta reina té dues vessants principals. D'una banda, apareix a les monografies dedicades al sobirà aragonès amb un perfil negatiu en l'àmbit polític com a personatge intrigant en els assumptes d'estat.⁹⁶⁹ De l'altra, hi ha un corrent feminista, que en reivindica la figura, tot estudiant aspectes més personals de la seva biografia.⁹⁷⁰ També disposem de treballs relatius a l'activitat de la reina que s'escapen de les dues categories anteriors, com el dedicat a la seva intervenció en el Compromís de Casp⁹⁷¹ o a les seves inclinacions artístiques.⁹⁷²

En el conjunt de la seva biografia, però, la fundació d'un monestir ha quedat relegada en un segon pla, com un fet circumstancial.⁹⁷³ No s'hi ha posat el focus fins al treball de Jaume Riera sobre els primers monestirs jerònims a la Corona d'Aragó, que ja hem citat altres vegades. Si bé és cert que vam publicar anteriorment un estudi amb documentació referida a la fundació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en què vam posar de relleu com es féu la dotació i quines foren les fites més destacades d'aquell procés, amb protagonisme de la reina,⁹⁷⁴ el magnífic article de Jaume Riera exhuma una gran quantitat d'informació, no tan sols de la fundació, sinó fins a 1414. Som deutors, doncs, de les nombrosíssimes dades que proporciona i del relat que l'integra, ja que el nostre propòsit no és la figura de la reina en genèric, sinó la seva vinculació amb els jerònims. Només farem algunes apreciacions d'alguns episodis relacionats amb la reina Violant a partir

⁹⁶⁹ Per exemple, Josep Maria ROCA, *Johan I d'Aragó*. Barcelona: Institució Patxot, 1929; Rafael TESIS I MARCA, *Joan I: el rei caçador i músic*. Barcelona: Aedos, 1959; Salvador SANPERE I MIQUEL, *Las damas d'Aragó*. Barcelona: Imprenta de la Renaixensia, 1879.

⁹⁷⁰ Dues són les autores d'aquest corrent aplicat a la reina francesa, Dawn Brastch-Prince i Claire Ponsich. La seva bibliografia és força abundant. Entre les seves obres destaquem: Dawn BRASTCH-PRINCE, «A Queen's task: Violant de Bar and the experience of royal motherhood in fourteenth century», *La Corónica*, 27 (1998), p. 21-34; *Violante de Bar (1365-1431)*. Madrid: Ediciones del Orto, 2002; «The politics of Self-Representation in the Letters of Violant de Bar (1365-1431)», *Medieval Encounters*, 6 (2000), p. 2-25; Claire PONSICH, «L'espace de la reine dans le palais: l'exemple de la confédération catalano-aragonaise (fin XIVE-début XVE siècle)», a *Palais et pouvoir, de Constantinople à Versailles*. Saint-Denis: Presses Universitaires de Vincennes, 2003, p. 183-227; «Perpignan la féminine (1380-1431). Quand une femme de pouvoir codifie l'espace, maîtrise l'émotion politique mais libère le sentiment familial», a *Perpignan, Une et plurielle*. Perpinyà: éd. Trabucaire/Archives de la ville de Perpignan, 2004, p. 177-203.

⁹⁷¹ Francisca VENDRELL GALLOSTRA, *Violante de Bar y el Compromiso de Caspe*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1992.

⁹⁷² Maria Rosa TERÉS TOMÀS, «Violant de Bar: les inclinacions artístiques d'una reina francesa a la Corona d'Aragó», a *Capitula facta et firmata: inquietuds artístiques en el quatre-cents*. Valls: Cossetània, 2009, p. 9-69.

⁹⁷³ N'exceptuem Maria Rosa TERÉS, Teresa VICENS, *Violant de Bar i Maria de Castella: promoció espiritual i mecenatge*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2015, en què hi ha un capítol (p. 46-57) que analitza el protagonisme d'ambdues reines en la construcció de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

⁹⁷⁴ Carles DÍAZ MARTÍ, «Pergamins referents a la fundació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron», p. 9-56.

d'algunes dades suplementàries que hem trobat i incorporarem noves dades posteriors a l'any 1414. Excepte que s'indiqui el contrari, seguim el treball de Jaume Riera.

Segons hipòtesi, agosarada però completament versemblant, d'aquest historiador el motiu de la fundació d'un monestir jerònim seria un vot de la reina per tal de tenir un fill mascle que pogués heretar el regne. Es remuntaria, com a mínim, a l'any 1387, sis abans de la fundació, ja que en aquesta data hi ha la primera constància escrita de la seva intenció de fundar un monestir, si bé no es precisa que hagi de ser de jerònims. A més, justament aquell any devia entrar en contacte amb el frare convers Joan lo Royer, procurador de Sant Jeroni de la Plana de Xàbia, que havia anat a Barcelona per recaptar fons amb què rescatar els frares del seu monestir, captivats per pirates berberescos. Sobre l'opinió que la reina tenia dels frares jerònims, sorgits només tretze anys abans, és molt significatiu que justament aquell 1387 sol·licités oracions per a la salut del seu marit, el rei Joan I, als monestirs de Montserrat,⁹⁷⁵ a les cartoixes aleshores existents a la Corona d'Aragó (Escaladei, Sant Pau de Maresme, Portaceli i Sant Jaume de Vallparadís) i a l'únic monestir jerònim a la Corona d'Aragó, el de la Plana de Xàbia.⁹⁷⁶

La reina Violant va tenir vuit embarassos, dels quals set no van superar la infància. Només la primera filla, Violant, va arribar a l'edat adulta. Abans de la fundació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, la reina ja havia vist morir cinc dels seus fills, tres mascles (Jaume, Carles i Ferran) i dues femelles (Antònia i Elionor). El fet que la reina no imposés cap obligació espiritual al seu monestir en forma de misses i aniversaris reforça la hipòtesi del vot per al naixement d'un fill mascle com a motiu principal de la fundació.

Sobre l'elecció dels jerònims, apuntem dues possibles causes. En primer lloc, es tractava d'un moviment –fins al 1415 no fou pròpiament un orde religiós– monàstic nou, nodrit d'antics ermitans, religiosament pur –si se'ns permet l'expressió–, sense els vicis adquirits per altres ordes monàstics, aleshores en decadència. S'apostà per un corrent renovador o regenerador, que posava el culte a Déu per sobre d'altres consideracions, i amb esperit de pobresa. Condicions que devien resultar imprescindibles per a la reina perquè la divinitat respongués al seu desig de descendència masculina. Una segona causa, no apuntada encara, era que gestionar la fundació d'un nou monestir resultaria molt més fàcil amb els jerònims que no pas amb un orde sòlidament establert, com podria ser, per exemple, el cartoixà. La sobirana només hagué de convèncer els frares d'un sol monestir, el de Sant Jeroni de Cotalba –resultat del trasllat del de la Plana de Xàbia–, que poca resistència podia mostrar al projecte d'expansió i consolidació del moviment que els presentava la reina. No tan sols s'emportà el líder dels jerònims des dels seus inicis, Jaume Yáñez, sinó a set frares més. Com veurem més endavant, la reina fundadora va mantenir un fort poder sobre el monestir valencià, al qual va manllevar frares en diverses ocasions. Hagués pogut comptar amb aquest suport si hagués escollit un altre orde? Possiblement sí, però li hagués resultat molt difícil

⁹⁷⁵ A qui tenia una forta devoció, ja que el visità en tres ocasions, en la darrera de les quals, justament l'any de la fundació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (1393), féu la pujada a peu (Francesc CARRERAS I CANDI, «Visites de nostres reis a Montserrat», *Bulletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, 2 (1904), p. 345-347).

⁹⁷⁶ Segons lletra datada a Barcelona el 29 d'abril de 1489 (Dawn BRATSCH-PRINCE, *Violante de Bar (1365-1431)*, p. 68, doc. 10). Aprofitem per corregir l'autora que situa tots aquest monestirs a la rodalia de Barcelona, la qual cosa no és certa ni per Portaceli, que estava i està al regne de València, ni pel monestir de Sant Jeroni, que no pot ser el de Vall d'Hebron, sinó el de la Plana de Xàbia, l'únic aleshores a la Corona d'Aragó.

imposar la seva voluntat unilateralment en un orde sòlidament assentat, de manera que hagués hagut d'acceptar condicions per part dels governs d'aquestes congregacions.⁹⁷⁷

Per a l'emplaçament del cenobi, la reina escollí un eremitori en actiu, situat al vessant meridional de Collserola, ja aleshores conegut com a Vall d'Hebron. Estava format per una capella i algunes cel·les. No sembla que als ermitans que hi residien els entusiasmes el projecte, que implicava apropiat-se d'aquell espai. De fet, un d'ells, Francesc Soler, va destorbar els jerònims. En tot cas, no consta que cap d'ells s'incorporés al nou monestir.

El 27 de juny de 1393 la reina va obtenir les preceptives butlles amb les quals Climent VII comissionà el bisbe de Lleida, el degà de Sant Pere d'Avinyó i l'oficial de Vic a resoldre la fundació del nou monestir.⁹⁷⁸ Dels tres comissionats, l'únic que actuà fou el bisbe de Lleida, Guerau de Requesens, que a final d'agost de 1393 aprovà el projecte, que comptava amb els paràmetres següents: 12 religiosos jerònims, 275 lliures anuals de renda, cenobi amb església, campanar, campanes, cementiri, claustre, dormitori, capítol, arca comuna, infermeria, roberia, llibreria, refetor, rebost, cuina, celler, latrina, forn, magatzem, dipòsit d'oli, casa de l'hort, bosc i vinya, i uns límits ben definits,⁹⁷⁹ que obligaven a comprar terrenys en aquella zona.

El patrimoni del nou monestir es constituí a partir de la compra de rendes reials alienades a carta de gràcia. La reina disposà a tal efecte de 6.000 florins que dedicà a recuperar els drets econòmics següents:

Censal / Dret	Preu	Renda
Veguera de Tortosa	3.000 florins	3.300 sous barc.
Veguera de Tortosa	70 lliures barc.	300 sous barc.
Cena d'absència de les comandes de Gardeny i Casa Antiga de Lleida	10.800 sous jaq.	900 sous jaq.
Vila de Fraga	5.500 sous jaq.	1.000 sous jaq.
TOTAL	52.330 sous bar.	5.690 sous barc. ⁹⁸⁰

Un cop assolit el finançament necessari, calia omplir el cenobi de frares jerònims. La reina convencé ràpidament el prior de Cotalba, Jaume Yáñez, iniciador del moviment jerònim a la Corona d'Aragó com a sol·licitant i aconseguidor que els ermitans jerònims es poguessin constituir en monestirs. Fou abans de la llicència donada pel bisbe de Lleida, ja que el 14 d'agost de 1393, des de Barcelona, Jaume Yáñez donava poders al frare Joan lo Royer perquè en nom seu

⁹⁷⁷ Els cartoixans, per exemple, tenien una estructura de poder sòlidament establerta, centrada en el monestir de la Grande Chartreuse, a França.

⁹⁷⁸ Estan publicades a Carles DÍAZ MARTÍ, «Pergamins referents a la fundació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron», p. 14-16 (docs. 1 i 2) i també a Tilmann SCHMIDT, Roser SABANÉS I FERNÁNDEZ, *Butllari de Catalunya: documents pontificis originals conservats als arxius de Catalunya (1198-1417)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2016, vol. 3, p. 1774-1777 (docs. 1213-1214).

⁹⁷⁹ *A sumitate colli de Cerola a parte occidentis contra meridiem, sequendo aquarum cadencia, super dicta capella et hedifficiis iam constructis in loco seu iuxta locum ubi est dictum monasterium construendum et infra usque ad alodium Guillermi More, parrochie de Guadells, inclusive, et a sumitate ipsius colli a parte circii discurrendo usque al alodium dicti Guillermi Mora eciam inclusive* (Carles DÍAZ MARTÍ, «Pergamins referents a la fundació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron», p. 43).

⁹⁸⁰ Les sumes es basen en les equivalències següents: 1 florí = 10 sous jaquesos = 11 sous barcelonesos (Joaquim SALLERASI CLARIÓ, *La baronia de Fraga: su progressiva vinculació a Aragón (1387-1458)*, tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona (2006), p. 483).

renunciés al priorat de Cotalba.⁹⁸¹ Aquest anà a València, acompanyat pels procuradors de la reina, i presentà els poders al vicari general de la diòcesi, Antoni Mateu, a qui demanà que obligués el sotsprior d'aquell monestir, Joan de Conca, a acceptar la renúncia del prior. Jaume Yáñez ja tenia la llista de quins frares volien que l'acompanyessin a Vall d'Hebron, per la qual cosa Joan lo Royer va incloure el nom de set frares més -Joan Tomàs, Bartomeu Alfagerí, Antoni Reve, Ramon Soler, Joan lo Royer, Joan Sanç i Miquel Reyner- a la petició de renúncia al vicari general. Hem d'interpretar aquest pas com a necessari, ja que des del punt de vista eclesiàstic, Cotalba estava sota la jurisdicció episcopal i, com a tal, era l'autoritat diocesana la que podia imposar una mesura d'aquestes característiques. El vicari general va assumir la demanda i va permetre als frares de Cotalba que fessin nova elecció de prior, que quedaria automàticament confirmat. Això fou el 30 de setembre. Només quatre dies més tard, Joan lo Royer era davant el capítol conventual de Sant Jeroni de Cotalba, que no tingué altra opció, per obediència jeràrquica, que acceptar el mandat del vicari general de València.⁹⁸² Els set frares afectats, doncs, marxaren de Cotalba en direcció Barcelona.

L'acte solemne d'inici del nou monestir tingué lloc el 18 d'octubre de 1393. El bisbe de Lleida atorgà el priorat a Jaume Yáñez i donà la condició de conventuals als altres set frares, tot donant-los llicència que habitessin el lloc assenyalat, tot i que advertí que mentre duressin les obres, haurien de viure a la capella i a les cel·les dels antics ermitans. Jaume Yáñez va jurar exercir el seu càrrec lleialment i va rebre el vot d'obediència dels set religiosos. Després els procuradors de la reina van demanar al bisbe que donés possessió del lloc al prior. El bisbe ho atorgà, però per impediments legítims, no es desplaçà fins a la muntanya de Collserola, sinó que ho encomanà al llicenciat en canons Joan de Castells, com havia passat el mes d'agost quan es determinaren els límits del monestir.⁹⁸³

La presa de possessió es féu al cap de dos dies, el 20 d'octubre de 1393, seguint el procediment habitual de donar les claus als nous titulars, prior i frares, que entraren sols a la capella i a les cel·les, i mostrant-los després tot l'espai que ocuparia la finca del monestir. Acte seguit, el prior manà tocar la campana, convocà capítol i, en senyal de gràcies, els frares cantaren el psalm *Miserere mei Deus*.⁹⁸⁴ La reina Violant no estigué present en cap d'aquests actes.

Un cop constituïda canònicament la comunitat, que residia a la capella i a les cel·les dels antics ermitans, convenientment arranjades,⁹⁸⁵ quedaven dos aspectes essencials: la compra dels terrenys adjacents i la construcció del monestir. Quant al primer punt, els reis encarregaren a Joan Sabastida que es posés en contacte amb els propietaris per concertar les vendes i també els pregaren per carta que venguessin les seves terres al més aviat possible. La visura dels terrenys es féu l'any 1394 i les compres, o almenys la majoria d'elles, es feren l'any següent.⁹⁸⁶ Es pot

⁹⁸¹ Segons escriptura del notari Bartomeu Eiximeno, no conservada, però de la qual tenim referència indirecta a ADB, *FSJVH*, lligall d, s. f. i a RBE, *C-III-3*, f. 285r.

⁹⁸² Segons escriptura del notari Berenguer de Camps, que és extractada a ADB, *FSJVH*, lligall d, s. f. i a RBE, *C-III-3*, f. 285v-286r.

⁹⁸³ El notari que redactà l'instrument fou Joan de Bossegais, escrivà reial, que és el mateix que havia escripturat l'acta fundacional i l'aprovació de les condicions per part del comissionat apostòlic. Està extractada a ADB, *FSJVH*, lligall d, s. f. i a RBE, *C-III-3*, f. 288r-289r.

⁹⁸⁴ Joan de Bossegais fou el notari que redactà l'instrument, que comptà amb el també notari Bartomeu Eximeno com a testimoni (ADB, *FSJVH*, lligall d, s. f. i RBE, *C-III-3*, f. 289r-290r).

⁹⁸⁵ Així ho afirma l'autor de la història breu del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (RBE, *C-III-3*, f. 288r).

⁹⁸⁶ RBE, *C-III-3*, f. 294r-294v.

comprovar a la taula 17, on s'han llistat les adquisicions de terrenys i alous fetes en la demarcació parroquial de Sant Genís dels Agudells pel prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron entre 1395 i 1401. La despesa per a l'any 1395 ascendí a prop de 440 lliures barceloneses que, segons els compromisos adquirits, hagué d'assumir la reina.

Però on hi hagué despeses més importants fou en la construcció del cenobi. Segons l'autor de la història breu de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, que va consultar el llibre de rebudes i despeses de l'obra del monestir, els treballs es posposaren a l'arribada del bon temps. Des de l'inici de les obres, el 14 de juliol de 1394, fins a la seva paralització durant el mes de gener de 1397, es van gastar 6.842 lliures 19 sous 8 diners. Val a dir que es tracta de més del doble dels diners que la reina es va gastar en adquirir les rendes dotals del monestir. I l'obra estava ben lluny de donar-se per acabada. Una de les dificultats tècniques que es va haver de superar fou cavar uns bons fonaments en un terreny amb un fort pendent. Mentre que a la part més alta els fonaments tenien un gruix de 8 pams (1'60 m aproximadament), a la més baixa era d'uns 40 (8 m).⁹⁸⁷

Està clar que el projecte de la reina era sumptuós i magníficent. Es van obviar les dificultats que oferia el terreny. A més, es va posar al capdavant de l'obra un dels arquitectes amb més anomenada del país, Arnau Bargués.⁹⁸⁸ Jaume Riera ha documentat diferents trameses a fra Joan lo Royer per a l'obra. Per exemple, li va donar 1.000 florins per cent fusts procedents de València. Fins i tot la reina va comprar una casa a Barcelona per residència dels frares, prop del monestir de Jonqueres, el preu de la qual fou de 600 florins. Tot indica, doncs, que no es va limitar l'envergadura del projecte i que el monestir havia de respondre a la imatge d'una monarquia puixant i poderosa.

Això va obligar la reina a buscar recursos allà on fos, fins i tot emprant mètodes força expeditius. Va obligar l'abat de Sant Joan de la Penya a lliurar-li 1.000 florins per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, tot adduint que havia aconseguit el càrrec gràcies a les seves gestions. Com que l'abat no hi estava d'acord, la reina va ordenar que no se li paguessin les rendes que li corresponien. El mateix va fer a l'abat de Sant Benet de Bages, si bé amb un import de 500 florins.

Durant aquests primers anys, el rei, segurament a instància de la reina, atorgà diferents privilegis a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, com l'exempció de qualsevol tipus de lleuda o taxa o la prohibició de caçar dins el terme del monestir. La reina, a més, va sol·licitar a Benet XIII l'annexió de rectories per incrementar les rendes dotals. Només va aconseguir la més propera, la de Sant Genís dels Agudells, que el pontífex va autoritzar que fos unida al monestir quan quedés vacant (20.02.1395). L'exposició del motiu de la demanda posa en evidència tant la sumptuositat de les obres empreses com la necessitat de recursos per fer-hi front, quan es diu que la reina *dictum monasterium fundaverit ac inibi multa ei sumptuosa opera fieri fecerit et pro dote eiusdem fructus, redditus et proventus iura, obvenciones et emolumenta quamplurima assignaverit, nichilominus edificia eiusdem monasterii, que magnifice et nobiliter incepta sunt, nondum omnino completa existunt ac fructus, redditus et proventus, iura, obvenciones et emolumenta huiusmodi pro dote ipsius non sufficiunt ipsaque edificia absque magnis expensarum oneribus compleri non possunt*.⁹⁸⁹ Tres anys més tard, el 20 de març de 1398, el prior prengué possessió de la rectoria per renúncia del seu darrer titular, Domènec Cerdà (doc. 4).

⁹⁸⁷ RBE, C-III-3, f. 294v-295v.

⁹⁸⁸ Maria Rosa TERÉS TOMÀS, *Op. Cit.*, p. 29.

⁹⁸⁹ ADB, FSJVH, lligall 12, pergami.

El pontífex va concedir la rectoria de Tivissa sota la mateixa condició, però en produir-se la vacant, l'any 1397, el bisbe de Tortosa i el comte de Prades s'hi oposaren perquè ja havia estat concedida abans a algú altre.⁹⁹⁰ Afegim també la concessió de la rectoria d'Alcover per Benet XIII el mateix dia que la de Sant Genís dels Agudells.⁹⁹¹ El 17 de novembre de 1396 Alfons de Salamanca, porter de la reina i procurador de la comunitat, llegí la butlla que autoritzava l'annexió a Vall d'Hebron al vicari general de l'arquebisbe de Tarragona, Pere de Cases. Malgrat que en va donar la conformitat, l'esmentada unió no va tenir cap efecte pràctic.⁹⁹² Possiblement hi hagués alguna concessió prèvia o resistències de les autoritats locals.

Com és sabut, la viduïtat sobrevinguda a la reina va paralitzar el projecte. Aquella empresa sumptuosa es va haver de frenar sobtadament el gener de 1397, uns set mesos després de la mort del rei. D'aquell gran cenobi tan sols s'havien acabat els fonaments i l'església. El traçat inicial es va abandonar per sempre més. Ni claustre, ni refector, ni capítol al costat de l'església, sinó que els frares van seguir vivint a les cel·les dels ermitans. Segons testimoni de la reina Maria de l'any 1439 en una carta al general dels jerònims, la comunitat no utilitzava l'església per a l'ofici diví, ja que li era difícil pujar-hi des d'on residien (doc. 15).

Una església gran, però deserta i inaccessible, és la imatge més clara de la situació en què va quedar Sant Jeroni de la Vall d'Hebron: un gran projecte embarrancat. La inesperada mort de Joan I va posar al descobert les dificultats per continuar la construcció del monestir sota els paràmetres inicials. Es necessitaven molts recursos per continuar aquelles obres, milers de lliures, per a una comunitat que es quedava amb rendes escasses i amb retards continuats per cobrar-les. Aquest serà un fet fonamental per entendre els moviments d'annexió a Sant Jeroni de la Murtra o simplement del trasllat del monestir a altres indrets.

Durant els primers quatre anys (1393-1397) la reina Violant va posar els fonaments econòmics d'una comunitat que havia de projectar una imatge rica i pròspera. La seva actuació a partir de 1397, ja vídua, respongué a uns altres paràmetres. Amb la impossibilitat manifesta de completar el pla inicial, es va centrar en la supervivència de la comunitat. D'una banda, seguí proporcionant-li noves rendes -1.000 sous anuals sobre Sarral (1399) i 1.100 sous anuals durant cinc anys sobre Prats de Molló, Conat, Montbauló i Corçaví (1402)-, però la seva percepció va resultar molt problemàtica, de manera que no devien resultar cap alleujament econòmic significatiu. De l'altra, es va preocupar perquè no faltessin frares. L'any 1403 va demanar un prevere i un llec a Sant Jeroni de Cotalba, tot precisant que tenia concedit un privilegi apostòlic segons el qual podia traslladar dos religiosos, un d'ordenat i un de convers, de Cotalba a la Vall d'Hebron sense que els calgués autorització del seu superior. L'any 1409 en féu venir tres des de Cotalba, tal com expressa en una carta al prior de Vall d'Hebron: *Mossèn lo prior e convent. Certificam-vos que Nós, per metre en qualque bon estament e ordenança aquex monestir que ha estat lonchs dies destituït de frares, havem fets venir frare Joan Thomàs, frare Romeu Borrelle frare Ramon Joan, que estàvan al monestir de Sant Hierónim de Gandia, los quals volem que sien frares e conventuals vostres e de aquex monestir, per què us pregam que·ls façats bon aculliment, car Nós vos prometem girar la cara e fer aquell bé que porem. He pregau a Déu per Nós e per nostre endressament. Dada en lo monestir de Pedralbes, a X de setembre 1409.*⁹⁹³

⁹⁹⁰ Jaume RIERA I SANS, *Op. Cit.*, p. 303-304.

⁹⁹¹ D'ambdues unions en dona notícia Ovidio CUELLA ESTEBAN, *Bulario de Benedicto XIII*, vol. 4, p. 64.

⁹⁹² ADB, *PSJVH*, carpeta 2.

⁹⁹³ RBE, *C-III-3*, f. 298r.

La reina, lluny de desentendre's, doncs, de la marxa dels assumptes del monestir, hi estigué amatent. Alguns episodis demostren que no permeté ingerències externes. La seva vehemència a l'hora d'imposar els seus criteris avalen la tesi que conservava molt viu el seu paper protagonista com a fundadora. Així, el juliol de 1408 escrigué amb un to molt sever a Jaume Sapila, president del monestir, perquè foragités els frares Joan Ponç, Guillem Carbonell i Guillem de Boadella, que havien arribat sense el seu consentiment. Era ja la tercera vegada que li ho ordenava i, si no obeïa, l'amenaçava amb expulsar-lo a ell i a tots els frares que trobaria. Queda clar, doncs, que no admetia altra autoritat respecte als afers del monestir, ja que no permetia que s'admetés cap frare ni que es fes cap pacte ab ells, *sens que Nós no siam consultada e bé informada primerament, com Nós de certa sciència ara per lavors e per tota vegada los havem tots per nul·les e per cassats tro a tant que sien per Nós admeses*. El dia següent va escriure amb el mateix to comminatori a Joan lo Royer per recordar-li que, sense la seva aprovació, no podia lliurar cap bé del monestir a ningú.

Jaume Riera ha lligat aquest episodi de confrontació amb la intenció de Bertran Nicolau, de fundar un nou monestir de jerònims. Segons aquesta hipòtesi, aquest ric mercader barceloní hauria fet venir des de Cotalba tres frares, l'objectiu dels quals seria desmantellar i clausurar la Vall d'Hebron per passar al nou monestir. Tanmateix, a les cartes de la reina Violant no s'esmenta qui hi podia haver al darrere. Al nostre entendre i a falta de més dades que poguessin aclarir millor l'episodi, aquesta és la hipòtesi més versemblant. Cal tenir present que Bertran Nicolau va testar el mes de juny de 1403 i que hi féu un gran llegat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. I que el mes d'agost d'aquell mateix any, Benet XIII delegava en dos comissionats la seva proposta de fundar un nou monestir de jerònims.⁹⁹⁴ Per tant, si és cert, com recull la tradició, que es va oferir per acabar la construcció de Vall d'Hebron i que la reina ho va refusar, cal situar cronològicament aquest fet entre 1397, any de la paralització de les obres, i 1403, quan el mercader barceloní ja havia pres la decisió de fundar un altre. Malgrat disposar dels recursos per establir una nova comunitat, el problema fonamental era tenir frares suficients. I per a això només és podia comptar amb el suport de Sant Jeroni de Cotalba. Seria possible, doncs, que l'any 1408, en un moment en què la comunitat de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron estava sota mínims –l'any anterior el rei Martí va sol·licitar la seva annexió al nou monestir de celestins fundat per ell-, a Cotalba apostessin pel projecte, econòmicament més sòlid, de Bertran Nicolau i que la vinguda del tres frares valencians estigués motivada per comunicar i preparar aquest canvi, que provocà la contundent resposta negativa de la reina vídua.

Però continuant en el terreny de les hipòtesis, creiem que el conflicte es va resoldre amistosament. Com es pot interpretar, si no és en terme de pacte o concòrdia, que després de demanar l'expulsió de tres frares procedents de Cotalba, l'any següent la reina en fes venir altres tres del mateix monestir? A més, dels tres frares expulsats, dos assoliren més endavant el priorat a Vall d'Hebron: Guillem Carbonell i Guillem Boadella. I com hem d'entendre que només tres anys més tard, Ramon Joan, prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, comprés i prenguéss possession, en nom de Bertran Nicolau, dels feus de Concabella i Gra, que foren transferits com a dotació de Sant Jeroni de Montolivet l'any 1413?⁹⁹⁵ I que fos també un frare de Vall d'Hebron,

⁹⁹⁴ Carles DÍAZ MARTÍ, «Primera menció del futur monestir de Sant Jeroni de la Murtra», *Carrer dels Arbres*, 15 (2004), p. 17-26.

⁹⁹⁵ Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau...*, p. 174-175.

Joan Boil, qui anés a Concabella i Gra per regir aquests dos feus en nom de Bertran Nicolau en el primer semestre de 1412?⁹⁹⁶

Totes aquestes dades indiquen que des de 1409 la reina Violant tenia una bona entesa amb els jerònims de Cotalba i que havia acceptat el projecte de nova fundació de Bertran Nicolau, ja que no hagués permès una participació tan directa des de la Vall d'Hebron si l'hagués percebut com un perill potencial. La nostra hipòtesi és, doncs, que després de l'episodi conflictiu de 1408 les tres parts es posaren d'acord: Bertran Nicolau acceptava esperar més temps per fundar el nou monestir, els jerònims de Cotalba es comprometien a enviar frares suficients per mantenir els dos monestirs oberts i la reina no entorpiria els plans traçats des de Cotalba per donar inici al monestir de Bertran Nicolau. Finalment, l'any 1413 es va poder donar resposta als dos condicionants principals: hi havia ja prou religiosos perquè, sense despoblar Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, es pogués fer realitat Sant Jeroni de Montolivet. Com vam veure a l'apartat de comunitat, la majoria de religiosos fundadors havien estat professors de Cotalba i alguns vingueren directament des de Vall d'Hebron.

Un cop fundat el monestir de Sant Jeroni de Montolivet, la majoria de notícies que hem trobat sobre la relació de la reina fundadora amb Sant Jeroni de la Vall d'Hebron versa sobre aspectes econòmics. Els jerònims hi acudien sovint per tal que es regularitzessin els pagaments dels 1.000 sous anuals de la renda que tenien concedida sobre la població de Sarral, que era patrimoni de la reina. El termini dels pagaments era la festa de Tots Sants. En tenim nombrosos exemples.

Al novembre de 1414 la reina envià a Sarral el porter Antoni Estaper amb la missió que es fessin els pagaments endarrerits als jerònims de la Vall d'Hebron. Concretament, havia de requerir 4.000 sous a Guillem de Soldevila, que havia estat procurador de la reina a la localitat, i 2.000 sous, que corresponien a les rendes de 1413 i 1414, al procurador actual, Ramon Ferrer. El deute acumulat pels dos procuradors durant els seus mandats era, doncs, considerable: 300 lliures de sis anys (1409-1414). La reina demanà al porter que fes execució en els béns d'ambdós i la detenció de Guillem de Soldevila, si es considerava necessari. A tal efecte, sol·licità també l'ajut i auxili al batlle i sotsbatlle de la localitat.⁹⁹⁷ Les ordres, però, no foren tan fàcils de complir. Al cap de poc temps, la reina es veié obligada a repetir el mandat al batlle de Sarral, que no havia fet l'execució perquè Guillem de Soldevila gaudia d'un guiatge atorgat per un emissari de la reina. Enmig d'amenaçes per incompliment de les seves ordres, la reina anul·là el guiatge i insistí en l'execució dels béns tant de Guillem de Soldevila com de Ramon Ferrer.⁹⁹⁸ Però a final de 1415 encara no s'havien saldat els pagaments. Almenys els de Guillem de Soldevila, que al·legà que ja havia pagat directament a la reina els diners que se li reclamaven. En una nova instrucció al batlle, se li instà a fer execució. Però en aquesta ocasió per 4.000 sous menys el valor dels pagaments que pogués acreditar per èpoques.⁹⁹⁹ Les al·legacions de Guillem de Soldevila no van servir de

⁹⁹⁶ ACA, MH, vol. 2527, f. 1v-12v.

⁹⁹⁷ ACA, C, reg. 2034, f. 25v-26r (13.11.1414).

⁹⁹⁸ ACA, C, reg. 2034, f. 27r-27v (03.12.1414).

⁹⁹⁹ *Per algunes frívoles excepcions per ell davant vos aposades, ço és ell haver dades a Nós en temps de sa administració les monedes per ell reebudes e al dit monestir pertanyents* (ACA, C, reg. 2034, f. 25v-26r, 10.12.1415).

molt, ja que l'any 1418 estava empresonat a Sarral per raó del deute amb els jerònims de la Vall d'Hebron.¹⁰⁰⁰

Sembla, però, que va recuperar el favor de la reina, ja que el 1420 tornava a ser-ne el procurador a Sarral. Tanmateix, se li exigí que donés als jerònims la part de la renda que s'havia retingut de l'any anterior. La reina en reelava: *que d'aquí avant no us en comportaríem segons haveu en los temps passats, com conegam de cert vós haveu e teniu culpa al dit monestir, lo qual Nós no volem desfavorir*.¹⁰⁰¹ Dos anys més tard, en el que interpretem com un intent d'evitar els impagaments crònics dels 1.000 sous anuals, la reina va ordenar que el pagament als jerònims el fessin directament els jurats amb els diners de la quèstia. Si els diners de la quèstia no fossin suficients, el seu procurador havia de pagar el que faltés. Si en sobraven, el procurador es quedaria tot allò que sobrepassés dels 1.000 sous.¹⁰⁰²

Si la intenció de la reina era solucionar els impagaments, no va tenir èxit. A partir d'aleshores, se succeïren les ordres al batlle de Sarral perquè obligués els jurats a fer front a la renda que la comunitat de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron tenia concedida, sota l'amenaça d'execució i venda dels seus béns. Hi ha reclamacions per retardament els anys 1424, 1426 –la pensió completa de l'any 1425 i 15 lliures de la de 1424– i dues vegades l'any 1428, una al mes de juny -500 florins que s'havien compromès a lliurar per Pasqua- i l'altra al mes de desembre -500 florins compromesos per Tots Sants.¹⁰⁰³ Per acabar la sèrie, la reina va ordenar al batlle a fer un nou requeriment a Guillem de Soldevila, que ha havia perdut la condició de procurador de la reina i era qualificat tan sols de veí de Sarral. Li hauria de reclamar, si calia amb l'execució i venda dels seus béns, tot allò que degués als jerònims de la Vall d'Hebron.¹⁰⁰⁴

Per tant, el prior de la Vall d'Hebron en aquells anys, Ramon Joan, va recórrer sovint a la reina que, com a titular de la senyoria del Sarral, era l'autoritat competent per fer valer els drets econòmics de la comunitat. Però la reina també va intentar que es complissin els pagaments de la renda més important de què gaudien els jerònims, que eren les 180 lliures anuals sobre Tortosa, malgrat que no tenia la potestat d'imposar-ho, ja que no estaven sota la seva jurisdicció. Per això, utilitzà un llenguatge llastimós i persuasiu en carta a Pere Basset, batlle general de Tortosa, del 31 de maig de 1420, tot remarcant-li les conseqüències negatives que no es fessin els pagaments amb puntualitat.¹⁰⁰⁵

Poc després d'aquest episodi, la reina vídua Violant va eximir el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron del pagament del dret de segell per qualsevol concessió o provisió emanada del seu protonotari o secretaris. A més, aquesta exempció l'havien de respectar els seus hereus i

¹⁰⁰⁰ De fet, la reina Violant demanava al batlle que l'alliberés perquè volia que vingué a Barcelona a parlar amb ella. També hi havia d'anar Ramon Ferrer, que encara detenia el càrrec de procurador de la reina a Sarral (ACA, C, reg. 2034, f. 79v, 09.02.1418).

¹⁰⁰¹ ACA, C, reg. 2034, f. 115r (30.04.1420).

¹⁰⁰² ACA, C, reg. 2034, f. 136v-137r (15.06.1422).

¹⁰⁰³ ACA, C, reg. 2036, f. 11r (15.02.1424), 47v-48r (07.01.1426), 85v-86r (15.06.1428), 97r (29.12.1428).

¹⁰⁰⁴ ACA, C, reg. 2036, f. 97r-97v (29.12.1428).

¹⁰⁰⁵ *Si axí són tractats los dits frares, no-ls cal sinó que tanquen les portes del monestir e que-s vagen deportar, car la renda de Tortosa és llur fonament e sosteniment principal, sens lo qual lus és impossible passar lur vida, de què vos hauríets gran càrrech e-ns sabria pus greu de vós que de un estrany... Pregans-vos lo més que podem que de scrit no us tornets lança al dit monestir, més que prestament façats que los clams tornen en laors, sabent que aquest servey entre-ls que-ns fets serà a Nós molt acceptable e plazent* (ACA, C, reg. 2034, f. 122r).

successors.¹⁰⁰⁶ Relacionem aquest privilegi amb el pagament que hagueren de fer pocs mesos abans a la cancelleria d'Alfons el Magnànim, que reclamà als jerònims de la Vall d'Hebron el dret de segell de la concessió que els havia fet Joan I en temps de la fundació,¹⁰⁰⁷ és a dir, gairebé trenta anys abans. Per estalviar-se més ensurts d'aquest tipus, el prior devia demanar a la reina Violant que els eximís oficialment dels drets de segell dels nombrosos privilegis que els havia atorgat, no fos cas que després de la seva mort els els reclamessin.

No consta que la reina fes cap deïxa testamentària als jerònims. Sí, en canvi, donacions en vida a favor de la sagristia de la Vall d'Hebron. A la visita pastoral de 1414 es fa menció d'una casulla de vellut vermell amb savastre d'or i amb les armes de la reina Violant. Regalà també un bon nombre de relíquies. A final del segle XVI hi havia un braç de santa Helena, un os de sant Simó el Just, un reliquiari en forma de retaule amb nou relíquies (els germans Marta, Maria i Llätzer, sant Llorenç, sant Esteve, sant Joan Crisòstom, sant Dionís Aeropagita, santa Úrsula i santa Margarita). A més, en un reliquiari fet l'any 1564 hi havia 9 relíquies, de les quals 8 havien estat donades per la reina (sant Pau, sant Jaume, sant Simó, santa Caterina de Siena, sant Sebald confessor i tres de les onze mil verges) i n'hi havia moltes altres de les quals se n'havia perdut la memòria a causa d'un incendi. Alguns dels reliquiaris tenien l'escut de la reina. També s'afirmava que Joan I havia donat una costella de sant Esteve.¹⁰⁰⁸ En una llista de relíquies confeccionada molt posteriorment, s'atribueix a la reina una part de les relíquies anteriors. S'afirma també que moltes es cremaren i que, si en donà tantes, fou perquè els hi va proporcionar el seu germà, el cardenal de Bar. I afegeix una altra relíquia: un cap de sant Jeroni,¹⁰⁰⁹ que a la llista del segle XVI no es deïa que hagués estat donat per la reina, sinó pel cavaller barceloní Jeroni Agustí.¹⁰¹⁰

Finalment, van quedar com a memòria física de la intervenció de la reina les quatre claus de volta de la nau de l'església, on hi havia esculpit el seu escut heràldic, l'escut d'Aragó en una meitat, la flor de lis i els barbs, en l'altra. A més, en un lloc no especificat del monestir, hi havia els versos següents que rememoraven l'episodi fundacional i la intervenció de la reina Violant:

*A Christo nato millenus hinc erat annus,
Centenusque quater hinc annos tollito septem,
Iulius et mensis fruges vertabat ab agris,
Hanc Ebron Vallem cum cepit condere nostram
Optima regina regi coniuncta Joanni
Hec Yolandis cum regali sanguine nata
Auxit et hanc vallem multum regina Maria
Alfonso quinto regi connecta potenti.*¹⁰¹¹

De les intervencions de la reina Violant es desprèn que es va preocupar que aquell monestir que havia dissenyat magnífic i esplendorós, símbol del poder de la monarquia, no hagués de tancar les portes després de la mort del seu marit, el rei Joan I. Però aquesta preocupació es veu més filla de la responsabilitat que no de la devoció. La reina no anava al cenobi jerònim, malgrat que la seva residència habitual, Bellesguard, hi estava a poca distància. A diferència del

¹⁰⁰⁶ ACA, C, reg. 2034, f. 129r (28.11.1421).

¹⁰⁰⁷ Jaume RIERA I SANS, *Op. Cit.*, p. 309.

¹⁰⁰⁸ RBE, C-III-3, f. 314r-314v.

¹⁰⁰⁹ AHCB, *Consellers, Eclesiàstics i Inquisició*, 1C XVIII-3/38, s. f.

¹⁰¹⁰ RBE, C-III-3, f. 316v.

¹⁰¹¹ RBE, C-III-3, f. 279r.

que van fer més endavant altres monarques, les cartes de la reina vídua Violant no revelen un lligam afectiu amb la comunitat. Tanmateix, hi estigué amatent i ningú no va prendre cap decisió rellevant sobre el futur de la comunitat sense tenir-la en compte.

El cercle de la reina

Arran de la fundació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, alguns personatges del cercle íntim de la reina fundadora van ajudar la incipient comunitat o s'hi van vincular. Hem vist com Alfons de Salamanca, que havia estat porter dels reis Joan i Violant, hi va ingressar, molt possiblement com a frare llec, a principi del segle XV.

Lluís Alemany de Cervelló, camarlenc, conseller i majordom de la reina,¹⁰¹² va escollir enterrar-se en el cementiri de l'església de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, a qui llegà 25 lliures per dotar una missa diària celebrada per un sacerdot per a la seva ànima, en testament datat el 10 de novembre de 1405. Nomenà marmessora única la reina Violant, que havia d'encarregar-se d'invertir aquestes 25 lliures.¹⁰¹³ El llegat, però, no va fer-se efectiu, tal com informa un apunt d'un inventari de documentació de l'arxiu de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.¹⁰¹⁴

Jaume Copí i Anaquí Fabré, conegut com lo Flamenc, foren dos cambrers –funcionaris de la cambra reial- de la reina Violant als quals es deu la construcció de dues capelles de l'església monàstica. De la de Jaume Copí, que fou procurador de la reina en tot l'afer de la fundació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, només en tenim referència pel testament d'Anaquí Fabré, quan ordenà que es fes una capella *ad latus illius capelle quam Jacobus Copí, civis Barchinone, ibidem fieri fecit*. Anaquí Fabré, natural de Gant, testà el 25 de febrer de 1400. Va llegar un censal mort de 1.000 sous de pensió anual i 600 lliures de propietat que rebia del General d'Aragó perquè se celebrés una missa diària per a la seva ànima en una capella per a la qual volia que es fes un retaule suficientment bell i solemne sota la invocació de sant Joan Evangelista, un altar, roba, calze, missal i tot allò que fos necessari. La capella havia de prendre el nom de Sant Joan

¹⁰¹² Lluís Alemany de Cervelló procedia de la branca anomenada de Santa Perpètua i Vallespinosa dels Cervelló, originada al segle XIV amb l'anomenat Bord de Cervelló. Era fill de Ramon Arnau, que també estigué al servei de la reina amb els càrrecs de majordom i procurador general. Com que va morir abans que el seu pare, Lluís Alemany no va accedir a la titularitat dels castells de Santa Perpètua i Vallespinosa, que passaren a la seva germana Violant (GEC, vol. 7, p. 194; Pelai NEGRE I PASTELL, «La casa de Caramany i el castell de Vallespinosa», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 22 (1974), p. 246-247, 257).

¹⁰¹³ *Eligimus sepulturam corpori nostro in cimiterio ecclesie monasterii Beati Geronimi, parrochie Sancti Genesii de Agudellis, quam sepulturam mandamus fieri ad ordinacionem, disposicionem et voluntatem dicte illustrissime domine regine. Et dimittimus ipsi monasterio et eius priori racione subscripta viginti quinque libras de censuali mortuo emendas iuxta ordinacionem dicte illustrissime domine regine in loco tuto et securo ad sui cognicionem de bonis dotis domine matris nostre, quondam, cuius heres sumus. Quequidem viginti quinque libre de censuali mortuo, cum empte fuerint, assignentur per dictam illustrissimam dominam reginam, manumissorem nostram, dicto monasterio et priori ipsius nomine dicti monasterii. Volentes et ordinantes quod unus sacerdos sive prebiter de dicto ordine et monasterio semper teneatur celebrare in dicta ecclesia pro anima nostra missam qualibet die et alias orare ad Dominum Deum pro anima nostra* (ADB, PSJVH, carpeta 2).

¹⁰¹⁴ ADB, FSVH, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 107r.

Evangelista.¹⁰¹⁵ Quan estigués acabada, els frares hi haurien de posar una làpida commemorativa amb la següent inscripció: *Aquesta capella és construïda a honor de Déu e de monsenyer sent Johan Evangelista per Anaquí lo Flamenc, cambrer de la senyora reyna Violant, qui ha jaquits al monastir de Sent Gerònim mil solidos de censal mort.* Després d'això, els frares podrien dedicar la renda a allò que consideressin més oportú. Resulta paradoxal que el testador es prengués tantes molèsties en deixar constància del seu ajut en una capella en la qual no tenia intenció d'enterrar-se, ja que la sepultura escollida fou el cementiri de la catedral de Barcelona. Una mostra més que aquest monestir, tant per la reina fundadora com per als membres més destacats de la seva cort, responia més a la voluntat de prestigiar-se que no pas a una veritable devoció religiosa.

A banda de la capella, Anaquí Fabré va llegar 100 florins perquè es construís una cel·la. La seva preferència era que s'ubiqués darrera de la capella de Sant Joan Evangelista, però donava llibertat al prior i convent per escollir un altre indret si ho consideraven més convenient.¹⁰¹⁶ Donà 20 florins suplementaris per més misses per a la seva ànima i 40 més per a necessitats de la comunitat. L'hereu universal foren les obres pies (pobres, captius, etc.). Els quatre marmessors foren el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, dos persones al servei a la reina Violant –el capellà i xantre Joan Martí i l'escrivà Bernat Sacot- i el sastre Pere Llorer, àlies lo Gran Pere.

El testament es va publicar el 22 d'octubre de 1401, després que Anaquí morís en el seu viatge de pelegrinatge a Roma, on s'havia desplaçat per obtenir indulgència, tot aprofitant el jubileu extraordinari de l'any 1400. El 19 de novembre es procedí a fer inventari dels seus béns, gràcies al qual sabem que abans de marxar a Roma lliurà a Bernat Sacot un cofre que contenia diversos objectes, com tisores, coixins, tovalloles, un llibre, un capell, una escudella, etc. Mentre estigué de viatge, el General d'Aragó lluí el censal mort que havia llegat al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, per la qual cosa li pagaren 607 lliures 17 sous 10 diners -600 per la propietat i la resta per la part proporcional de la darrera pensió.¹⁰¹⁷ Després de la mort, doncs,

¹⁰¹⁵ *per dictum venerabilis prior et conventus ipsius monasterii ex dicto censuali seu eius pensionibus perventuris quod recipiant et recipere incepit, prior et conventum iamdictorum habeant et teneant fieri facere in quadam capella que est in ecclesia nova dicti monasterii ad latus illius capelle quam Jacobus Copí, cive Barchinone, ibidem fieri fecit, unum retrotabulum satis pulcrum et solemnem ad cognitionem dictorum meorum manumissorum sub invocatione Sancti Johannis Evangeliste, quod quamdiu iurabit deserviat et stet in dicta capella que decetero vocatur capella Sancti Johannis, necnon unum altare nisi iam die obitus mei ibidem fieri fuerit et etiam vestimenta, calicem et missale, ac alia ipsi capelle necessaria ad cognitionem ipsius prioris et suorum conmanumissorum* (AHPB, Bartomeu EIXIMENO, *Secundus liber testamentorum, codicilorum et aliarum voluntatum*, 1378, juliol, 28 – 1408, juny, 27, f. 99r-101v). Si no s'indica el contrari, seguim aquesta font, de la qual també extreu informació sobre la capella Maria Rosa TERÉS TOMÀS, *Op. Cit.*, p. 30.

¹⁰¹⁶ *Item ordino atque mando quod retro dictam capellam fiat una domus sive cella illo modo quod dicto priori et conventui dicti monasterii fuerit bene visum et tamen fiat bona et suficiens et per modum quod in ea possit habitare unius ex fratribus dicti monasterii, que qui dicte cella deserviat seu sit ad servicium illius ex fratribus dicti monasterii quem dicti prior et conventus voluerint et elegerint. Et si forte dictis priori et conventui videtur quod dicta domus seu cella deberet fieri in alia parte dicti monasterii et non retro dictam capellam, hoc eciam volo quod ipsa cella fiat in illa alia parte dicti monasterii quam isdem prior et conventus voluerint et elegerint. Ego enim pro dicta domo seu cella fienda dimitto dicto monasterio centum florenos auri de Aragonia, qui incontinenti post mortem meam tradantur dictis priori et conventui qui habeant et convertantur promito et se obligare dictis meis manumissoribus de faciendo et complendo domum seu cellam predictam si et incontinenti cum fuerit locus.*

¹⁰¹⁷ ADB, FSJVH, lligall 17, caixa 3a, s. f.

arribaren les 600 lliures, que els religiosos invertiren en altres instruments de crèdit. Era considerat com un dels sis grans benefactors del monestir durant el segle XV.¹⁰¹⁸

Potser la persona més propera a la reina Violant després de quedar-se vídua fou la seva dama Elionor de Cervelló, filla d'Hug Alemany de Cervelló, cavaller i senyor del castell de Subirats, de la branca dels Cervelló de Querol i Montagut. Elionor fou la segona muller del cavaller Anton de Luna, senyor d'Almonacid. Els capítols matrimonials es van signar a Pedralbes l'any 1409 sota els auspicis de la reina Violant. Com a dot, Elionor havia rebut el castell de Vallmoll del seu oncle Guerau Alemany de Cervelló, titular de la baronies de Querol, Montagut i Sant Martí Sarroca, en preu de 13.000 florins. Sense cap interès en gestionar un feu d'aquestes característiques, Elionor se'l vengué al cap de sis mesos. Elionor i Anton de Luna tingueren una filla, Elfa, de la qual sabem que era viva l'any 1420, però que amb tota seguretat no va sobreviure la seva mare. Anton de Luna fou conseller de la reina Violant, que li confià gestions en els seus dominis aragonesos. Però quan el seu conseller recolzà el comte Jaume d'Urgell com a successor a la Corona d'Aragó en l'atzucac dinàstic després de la mort del rei Martí i participà en l'assassinat de l'arquebisbe de Saragossa, un ferm defensor dels drets del nét de la reina, la relació es trencà completament. Aquest trencament afectà també la seva muller, que ni l'esmenta en el seu testament. Anton de Luna va morir l'any 1419.¹⁰¹⁹

Les dades que hem pogut recollir i el que es desprèn del testament d'Elionor de Cervelló reflecteixen una molt bona posició econòmica, superior a la de la reina Violant. El 1418, per exemple, li va empenyorar un taula d'or amb la imatge de Santa Caterina.¹⁰²⁰ Sis anys més tard, va comprar la torre de Bellesguard, residència reial barcelonina en els darrers temps del Martí l'Humà.¹⁰²¹ Creiem que ho va fer per ajudar la reina vídua, que l'any anterior (1423), quan s'adreçà a Felip de Malla i al pontífex per aconseguir una torre propera de l'heretat de Bertran Nicolau, deixà constància que la tenia en penyora i que patia que no la hi traguessin (doc. 9). En mans d'Elionor, Violant hi va poder viure tranquil·lament fins a la seva mort l'any 1431.

Quant a la relació amb el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, creiem que no fou directa, sinó mediatitzada pel seu desig d'ajudar la reina Violant, amb qui l'unia un fort lligam i de qui fou marmessora.¹⁰²² Ho veiem especialment en el testament, del 6 d'abril de 1443.¹⁰²³ Elionor la tingué en la mateixa consideració que ella mateixa a l'hora de repartir els seus béns: en els múltiples llegats a canvi de sufragis espirituals, al costat de la seva ànima sempre hi ha la de la reina¹⁰²⁴ i va donar 500 florins a dues serventes de la casa de la reina que no havien pogut rebre

¹⁰¹⁸ ADB, *FSJVH*, lligall 17, caixa 2a, s. f.

¹⁰¹⁹ Rafael DE FANTONI Y BENEDÍ, «Los Martínez de Luna: casa de Illueca. Condes de Morata», *Hidalguía*, 286-287 (2001), p. 356; Jaime SALVÁ, MARQUÉS DE LA TORRE, «La baronía de Vallmoll», *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*, 37 (1979), p. 143; Francisca VENDRELL GALLOSTRA, *Violante de Bar y el Compromiso de Caspe*, p. 31-33, 46-48.

¹⁰²⁰ Maria Rosa TERÉSTOMÀS, *Op. Cit.*, p. 44.

¹⁰²¹ Virgínia COSTAFREDA PUIGPINÓS, «Cecília d'Urgell, germana de Jaume el Dissortat, darrera representant d'aquesta família comtal a Catalunya», *Urtx*, 25 (2011), p. 288; Francesc CARRERAS I CANDI, «Bellesguart, real sitio de Martín I», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, 1 (1901), p. 55-64; Agustí DURANI SANPERE, *Barcelona i la seva història*, vol. 1, p. 713.

¹⁰²² Elionor de Cervelló plorà desconsoladament quan el camarlenc trencà els segells de la reina Violant (Agustí DURANI SANPERE, Josep SANABRE, *Llibre de les solemnitats de Barcelona*. Barcelona: Institució Patxot, 1930, vol. 1 (1424-1546), p. 54).

¹⁰²³ AHPB, Guillem JORDÀ, *Primus libertestamentorum*, 1426, desembre, 7 – 1457, juliol, 25, f. 49v-51r.

¹⁰²⁴ Per exemple, en els 50 florins llegats a les monges de Santa Maria de Magdalenes, prop de Terrassa: *Item dimittimus monasterio monalium Beate Marie de Magdalenes, diocesis Barchinone et prope*

un llegat de la mateixa quantitat que la reina havia disposat en el seu testament.¹⁰²⁵ Fins i tot va instituir hereus universals Déu, la seva ànima, la de la reina i les causes pies.¹⁰²⁶ Els marmessors havien de subhastar els seus béns, un cop executats els llegats, i distribuir-los per saldar deutes lícits i càrregues de la reina Violant, especialment perquè se celebressin les 33.000 misses que havia ordenat en el seu testament.¹⁰²⁷ Elionor també demanà que l'enterressin a Poblet, al costat de les tombes del rei i de la reina que, encara que no els nomeni, deuen ser les de Joan I i Violant. El testament es va publicar el 20 d'abril de 1445. És interessant fer notar que un dels seus marmessors fou Leonard de Vallseca, pare d'un dels frares de Sant Jeroni de la Murtra. Blancafor, muller de Leonard, de qui parlarem en ocasió dels 100 florins que va donar al seu fill frare, era cosina germana d'Elionor. En el testament llegà 500 florins a Leonard, però tan sols en vida. Quan morís havien de ser per als hereus de Blancafor. Cal tenir present que Leonard s'havia tornat a casar.

És en aquest context subaltern respecte a la reina Violant que hem d'interpretar les dues actuacions que es coneixen d'Elionor respecte als jerònims de la Vall d'Hebron. Els féu un llegat testamentari de 500 florins perquè preguessin per l'ànima de la reina i de la testadora. Però a diferència d'altres llegats anàlegs, Elionor hi posà una condició *-sub hac tamen condicione quod si ipsi facient questionem aliquam, petitionem vel demandam in bonis nostris aliquo iure, racione seu causa, quod careant legato predicto-* que sembla indicar que hi havia hagut algun problema previ entre ambdues parts. Tanmateix, un altre dels marmessors d'Elionor fou Ramon Joan, prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, que justament el 1443 féu gestions en nom de la reina Maria prop d'Elionor i d'altres marmessors per reintegrar les viles aragoneses de Borja i Magallón a la Corona, com hem vist anteriorment.

L'altra relació és l'oferiment de la casa de Bellesguard i 1.000 florins per obres de condicionament perquè els jerònims de Vall d'Hebron i de la Murtra s'hi poguessin unir per formar una sol monestir, en un projecte que comptava amb el suport de les dues comunitats. Obtingueren llicència del pontífex el 22 de febrer de 1431, justament l'any de la mort de la reina Violant (doc. 10). Inlluïts per la proximitat a la data de defunció de la reina, el 3 de juliol, i per la negativa a deixar que Bertran Nicolau contribuís a la finalització de les obres a la Vall d'Hebron, vam pensar que els jerònims esperaren que morís per demanar l'autorització pontificia. Tot i que encara no havia mort, es podria pensar que la vellesa li impedí estar al cas d'aquest tipus d'esdeveniments. Però a la vista de l'actuació d'Elionor de Cervelló, sempre amatent al desig de Violant, no tenim cap raó per no creure que la reina vídua hi consentís i, fins i tot, ho estimulés. Que s'unissin els dos monestirs en un de sol, en una propietat propera a Vall d'Hebron, és molt diferent a acceptar que un mercader ajudés a acabar el que la reina havia deixat a mitges. A més, si el pontífex havia donat autorització el mes de febrer de 1431, les gestions s'havien d'haver

Terraciam constructo, amore Dei quinquaginta florenos ponderis recti et quod orent ad Dominum Deum pro animabus dicte illustrissime regine atque nostra.

¹⁰²⁵ Mandina de Peguera i Isabel Boil.

¹⁰²⁶ *Omnia vero alia bona nostra, mobilia et immobilia, iura et acciones nostras universas quascumque quecumque sint et eciam ubicumque, preterea de quibus superius simus testata, dimittimus Domino Deo et animabus dicte illustrissime regine atque nostre, instituens Dominum Deum et animam predictae serenissime regine atque nostram et pias causas infrascriptas nobis heredes universales.*

¹⁰²⁷ *distribuendi in exoneracionem ac eciam solucionem debitorum licitorum et aliorum onerum dicte illustrissime regine atque nostri, et signanter illarum triginta trium mille missarum quas dicta illustrissima regina celebrari voluit atque ordinavit in suo ultimo testamento.*

començat força abans.¹⁰²⁸ I hem vist com fins a final de 1428 ordenà que es pagués el que es devia als jerònims de la Vall d'Hebron, per la qual cosa estigué en comunicació amb aquesta comunitat en edat prou avançada. D'altra manera, seria difícil d'explicar com un oferiment d'aquesta envergadura, malgrat no dur-se a terme, no es traduís en altres actuacions favorables als frares de Vall d'Hebron que fessin d'Elionor de Cervelló una de les seves grans benefactores.¹⁰²⁹ Al nostre entendre, doncs, Elionor de Cervelló actuà en aquest episodi com a corretja de transmissió de la voluntat de la reina Violant perquè el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron pogués sobreviure.

El darrer personatge del cercle de la reina vinculat als jerònims de Collserola és Caterina de Fonts, que havia treballat a la casa de la reina Violant, i que féu un llegat al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron en el seu testament del 19 de juny de 1441. Li va donar el preu al qual havia venut la seva esclava Isabel a Elionor de Cervelló -no li havia pagat, però havia promès fer-ho- a canvi que preguessin per la seva ànima.¹⁰³⁰ Elionor la va manumetre en el seu testament i, a més, li va donar 15 lliures com a ajuda per casar. Sense descendència, Caterina, que era filla d'Arnau de Fonts i Cília, de Lloberola (Segarra), va optar per enterrar-se a Santa Maria del Mar. Elionor de Cervelló fou la seva única marmessora.

Bertran Nicolau

Bertran Nicolau és una figura clau en la implantació dels jerònims a Catalunya. No fou tan sols el fundador de la segona comunitat en terres catalanes, Sant Jeroni de Montolivet (1413), que després es traslladà a Sant Jeroni de la Murtra (1416), sinó que fou un dels més importants benefactors de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Però la petjada de Bertran Nicolau no es restringeix tan sols als jerònims, sinó que irradia amb força en altres moviments monàstics que comptaren amb el seu patronatge a principi del segle XV. Per analitzar aquest personatge ens valem d'una primera biografia publicada l'any 2006,¹⁰³¹ que recentment hem actualitzat amb dades procedents tant de la bibliografia com de noves fonts.¹⁰³² Si no es diu el contrari, doncs, ens basem en aquests dos extensos treballs, en què hi ha abundant bibliografia i referències documentals.

Bertran Nicolau era nadiu d'una petita localitat del Penedès, Sant Pere de Castellet. Va néixer cap a 1350 en una llar humil. Els pares, Berenguer Nicolau i Bartomeua Oliver, devien ser pagesos, car no apareixen amb cap ofici específic a la documentació. No consta cap parent per la branca paterna, però sí que tenia oncles i cosins per la branca materna, els Oliver, alguns dels

¹⁰²⁸ Sense dubte era necessària també l'autorització de l'orde dels jerònims, tot i que la butlla no en fa cap esment.

¹⁰²⁹ Sant Jeroni de la Vall d'Hebron pledejà posteriorment com a creditor d'Elionor de Cervelló (ACA, C, reg. 3325, f. 85r-85v, 19.01.1459).

¹⁰³⁰ *Item volo quod precium Isabelis, olim serve mee, quam nunc tenet et possidet dicta nobilis Elienor de Cervilione, et quod precium ipsa promisit michi dare, detur amore Dei monasterio Sancti Geronimi prope collem de Carolla constituti, honorabiles priorem et conventum ipsius in domino exortans quatenus orent ad dominum Deum pro anima mea* (AHPB, Guillem JORDÀ, *Primus liber testamentorum*, 1426, desembre, 7 – 1457, juliol, 25, f. 32r-32v).

¹⁰³¹ Carles DÍAZ MARTÍ, *Bertran Nicolau, fundador de Sant Jeroni de la Murtra*.

¹⁰³² Carles DÍAZ MARTÍ, «Noves aportacions sobre el mercader barceloní Bertran Nicolau (c. 1355-1421): riquesa, ordes monàstics i llegat testamentari», p. 525-578.

quals litigaren per ser beneficiaris de la seva heretat. Alguns d'aquests Oliver s'establiren a Tortosa, on exerciren de mercaders. Malgrat la seva ràpida integració a la capital catalana, Bertran Nicolau va mantenir estrets lligams amb la seva terra d'origen, tal com posen de manifest els llegats al notari arbocenc Francesc Clariana, a Guillem Escofet o a Bartomeua, muller de Guillem Gibert; la dotació de tres beneficis a l'església de Sant Pere de Castellet; i la donació de pal·lis i frontals a capelles disseminades en el terme parroquial, com la de Montanyans i la de Torrelles.

Com tants altres joves, Bertran Nicolau va emigrar a Barcelona a la cerca de noves oportunitats. Els problemes demogràfics de la capital catalana feren possible i atractiu aquest moviment que es nodria majoritàriament de les comarques veïnes. La primera referència de Bertran Nicolau a Barcelona és del 22 de juliol de 1374 i ens revela que es dedicà ben aviat al món de la mercaderia. Concretament, va donar en comanda al mercader barceloní Nicolau Cabot 30 lliures de safrà, valorades en més de 53 lliures, perquè les vengués en el seu viatge per Itàlia (Pisa, Nàpols i Sicília) i del preu obtingut comprés blat. Per aquelles dates devia contreure matrimoni amb Alamanda, germana del pareire barceloní Jaume de Viladecans. Almenys des de 1378 vivia al carrer de Mar, actualment de l'Argenteria, dins de la demarcació parroquial de Santa Maria del Mar. Ja plenament integrat en la vida econòmica i social de Barcelona, les autoritats municipals li van concedir la ciutadania el 20 de juny de 1380.

Malgrat que no hi ha més testimonis de la seva activitat comercial, per l'evolució posterior és evident que fou intensa i fructífera. Possiblement s'associà al seu cunyat, de qui consten trameses de draps i safrà a diferents llocs de la Mediterrània, com Beirut, Alexandria, Rodes, Xipre o Sicília. De fet, el nomenà marmessor testamentari, tot i que no pogué exercir-ne perquè morí abans que Bertran Nicolau.

A partir de 1380 decidí invertir capital en la compra de censals morts i violaris, una activitat que ja no va abandonar i de la qual tenim molta més constància que de la seva activitat comercial. La primera operació documentada fou la compra d'un censal mort de 50 lliures de pensió anual a Dalmau de Queralt, operació que li costà 700 lliures barceloneses (interès del 7'14%). En aquest sentit, aprofità la demanda de diners de les institucions municipals i supramunicipals de la Corona d'Aragó en un context d'augment del deute públic arran sobretot de les demandes econòmiques de la monarquia, embrancada en campanyes militars molt costoses. Fins a la ratlla del 1400, hem documentat la compra de 24 instruments de crèdit que recorren pràcticament tota la geografia dels territoris catalans, aragonesos i mallorquins, en una demostració que Bertran Nicolau estava amatent a les oportunitats que ofería aquest negoci. Entre els censataris figuren els Queralt, la baronia de la Llacuna, la Generalitat de Catalunya, els Santcliment de Lleida i les universitats de la seva senyoria (Alcarràs, Montagut, Sarroca, Llardecans, Flix i la Palma), Cubells i el marquesat de Camarasa, el monestir de Santa Maria de Montserrat, la universitat de Calataiud, la ciutat i regne de Mallorca, el General d'Aragó, la vila de Puigcerdà, el terme del castell de Lluçà, el terme del castell d'Oló i Vall d'Aguiló i la baronia de la Portella. Els preus del censals morts se situen majoritàriament entre els 10.000 i els 25.000 sous, si bé cal destacar els dos comprats al General d'Aragó, que foren de 33.000 i 110.000 sous, per a unes pensions de 3.000 i 10.000 sous respectivament. Els interessos que s'han pogut calcular d'aquests instruments de crèdit –no tots, perquè implica conèixer preu i pensió, dades que en alguns casos són desconegudes– són força alts: entre el 7'14% i 10% per als censals morts i prop del 14'5% per als violaris.

El continu recurs a aquest negoci indica que aquestes inversions li van resultar rendibles. Unes taxes d'interès tan altes devien compensar el risc d'impagament. El relleu de Bertran Nicolau en el món econòmic barceloní va anar, doncs, en augment. En el fogatge de 1378

s'identifica una illa del carrer de Mar com aquella en la qual vivia Bertran Nicolau. A més, sabem que seguia amb el negoci de l'exportació. L'any 1396 va formar una societat comercial amb tres mercaders tortosins, Bartomeu Joan, Esteve Palau i Ramon Manresa, l'objectiu de la qual era vendre 200 gerres de mel de Tortosa a Beirut. Dos anys abans havia donat en comanda 275 lliures a un mercader de Sant Mateu del Maestrat, si bé no sabem per a quin negoci. En tot cas, sembla que l'exportació de productes de les terres de l'Ebre fou una de les activitats comercials a què es dedicà Bertran Nicolau. En aquest sentit, és especialment significativa la presència a Tortosa d'alguns dels seus cosins Oliver.

Durant aquells anys de prosperitat i fortuna la seva muller va morir. Alamanda fou enterrada a Santa Maria del Mar, en un vas on hi havia el senyal de Bertran Nicolau. No havien tingut cap fill o filla que arribés a l'edat adulta. Que fos inclosa en les pregàries de les misses instituïdes pel mercader barceloní i la intenció testamentària de sebollir-se al seu costat manifesten l'afecte i estimació que sentia per la seva primera muller, tot i els anys passats des de la seva mort. No sabem exactament quan morí, però sí que fou abans de 1398, ja que en aquest any apareix per primera vegada Constança Rovira com a muller de Bertran Nicolau. Constança era filla del mercader Guillem Rovira i Maria. El seu dot ascendia a 1.000 florins, una quantitat que mostra novament l'encimbellament del mercader, ja que se situa just per sota dels més alts, que eren els dels cavallers, ciutadans honrats i mercaders més poderosos.

El matrimoni va ser un rotund fracàs. No tan sols perquè no van tenir descendència, sinó perquè no es va avenir gens, tal com va expressar Bertran Nicolau amb un menyspreu molt poc habitual en els testaments medievals: *que sia forçada per sagrament que si res té ne à pres del meu, que u torni o prenga en compte de çò que li hauran a dar, e d'açò carrech en ànima dels marmessors e de hereu; e que no li sia feta gràcia de neguna cosa, que no la'n mereix, e sap-o bé ella. E adés, no dich alre sinó que m'à fet viure amb molt desplaer.* Lògicament, no hi ha cap llegat ni cap reconeixement vers la seva segona esposa, si exceptuem el retorn obligat del dot. I Bertran Nicolau no va canviar de parer fins a la seva mort, ocorreguda gairebé vint anys més tard de la redacció del testament. Constança Rovira, ja vídua, va testar l'estiu de 1425. Volgué ser enterrada a l'església dels framenors de Barcelona i nomenà hereu les causes pies. Un cop difunta, els marmessors de Bertran Nicolau reconegueren als marmessors de Constança, que eren el beneficiat de la catedral Pere de Pla i els mercaders Jaume Ferrer i Joan Colom, tots de Barcelona, que els havien donat tots els béns que aquesta tenia del seu difunt marit, en seguiment del que havia ordenat Bertran Nicolau en el seu testament.

Una any clau en la biografia del fundador de Sant Jeroni de la Murtra és 1403. Ja en una edat relativament avançada per a l'època –calculem que prop de la cinquantena-, en possessió d'una immensa fortuna i amb la convicció que no tindria descendència a qui llegar-la, decidí fer testament. I en una mostra més del seu caràcter, el va redactar ell mateix i el dia 3 de juny el va portar al notari Pere de Colls.

El testament permet quantificar la fortuna del mercader a principi del segle XV. Les deixes eren aproximadament de 20.000 lliures, tal com reflecteix la taula 18,¹⁰³³ i segons es va estimar més tard, a l'hereu universal, que era l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, li hagués

¹⁰³³ Els nostres càlculs, extrets directament dels dos exemplars del testament, ens dóna una xifra de 20.478 lliures, que difereix molt poc de les 20.440 que anotà el cronista directament dels comptes de la marmessoria que portava Joan Boïl, de Vall d'Hebron.

correspost una quantitat semblant si hagués mort poc després d'haver redactat el testament. Per tant, el mercader disposava aleshores d'un capital que superava amb escreix les 40.000 lliures.

La vinculació de Bertran Nicolau amb alguns monestirs catalans, que s'havia d'haver anat forjant entre final del segle XIV i inici del XV, queda perfectament reflectida en el testament. Els dos més beneficiats foren el de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i el de Sant Jaume de Vallparadís, una cartoixa situada a Terrassa que havia estat fundada el 1344 per Blanca de Centelles. A cadascú els llegava 4.500 lliures barceloneses a invertir en rendes que, a un interès del 3'33%, havien de donar una pensió anual de 150 lliures, a raó de 25 per religiós. L'objectiu del llegat era, en paraules del testador, *que sien ordonats sis frares preveres a cantar misses e a dir tot lo ofici, axí com és acostumat en lur monestir, per la mia ànima e de mon pare, e de madona mare, de na Alamanda, muller primera mia, e per totes ànimes a qui yo sia tengut ne culpable*. A més, donava 200 lliures addicionals per construir cel·les a aquests sis frares. A continuació, hi havia altres tres convents, els d'agustins, framenors i carmelitans de Barcelona, per als quals feia un terç de la deixa anterior, és a dir, 1.500 lliures per a una renda de 50 lliures perquè s'ordenessin dos frares que haurien de pregar per a l'ànima de les mateixes persones. El total dedicat a aquestes cinc comunitats monàstiques era, doncs, de 13.900 lliures i implicava la dotació econòmica per a 18 nous religiosos: 6 jerònims, 6 cartoixans, 2 framenors, 2 agustins i 2 carmelitans. No era l'única deixa, però sí la més important. De fet, aquestes 13.900 lliures representen més de dos terços (un 68% aproximadament) del total dels llegats previstos en el testament. Les preferències de Bertran Nicolau es dirigiren, doncs, sobretot a jerònims i cartoixans, que es caracteritzaven per la seva observança religiosa: els jerònims perquè acabaven de néixer com a moviment monàstic i conservaven l'impuls inicial de puresa heretada dels primers ermitans; i els cartoixans perquè, en el seu particular equilibri entre eremitisme i cenobitisme, no havien caigut en els vicis d'altres ordes monàstics. Com veurem més endavant, carmelitans, framenors i agustins tenien en el seu si moviments de reforma, que són amb els que va relacionar-se Bertran Nicolau.

La seva idea aleshores era sebollir-se a Santa Maria del Mar, al costat d'Alamanda. Els marmessors testamentaris escollits foren els priors dels monestirs amb més llegats –Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Sant Jaume de Vallparadís, Sant Agustí i el Carme de Barcelona–, el vicari perpetu de Santa Maria del Mar i el seu cunyat Jaume de Viladecans, que no pogué exercir perquè va morir abans que el testador. Moltes de les deixes són les habituals en els testaments baixmedievals (sufragis, redimir captius, casar donzelles pobres, per a familiars, etc.), si bé amb quantitats molt superiors. Es poden consultar a la taula 18.

Alguns dels llegats revelen aspectes interessants de la personalitat del personatge. En primer lloc, la dotació d'una renda de 20 lliures perquè *un prevere o frare d'orde sien tinguts de dir tots dies missa en lo castell on estan los presos, e axí mateix sien tenguts de confessar los presos hòmens e dones, e preycar als diusmenges e a les grans festes e que sien tenguts de acompanyar hòmens e dones que prenguin justícia fins al loch on la justícia se farà, dir-lose confortant-los ab bones e santes paraules en tal manera, si a Déu plaurà, que lurs ànimes hajen salvatió*. Deixava els consellers de la ciutat de Barcelona com a patrons i protectors d'aquest llegat a favor dels presos. També és molt significativa la deixa per a la seva esclava Cali, en què mostra un tarannà rigorós i estricte: manumissió, 10 lliures i recomanació a entrar en el convent de penedides, sempre i quan no fes maldat amb el seu cos. Com que no va complir aquesta condició ja en vida del testador, la va condemnar a continuar sent esclava de l'hereu: *no ha sperat de fer aulesa com yo fos mort, que-n ma vida si és cuytada, perquè no vull que sia francha, ans sia tots temps cativa de l'hereu*.

Si com era habitual a l'època, la redacció del testament hagués precedit en poc temps la mort del testador, el llegat a la posterioritat i l'impacte en el món monàstic de Bertran Nicolau hagués estat molt diferent del que realment va ser. Però no va morir fins al cap de 18 anys, concretament el 27 de juny de 1421. Aquest fet va resultar decisiu, tant per la seva tasca de promoció de la vida religiosa com pel repartiment posterior de la seva herència.

Si el que buscava en el seu testament era la salvació ultraterrenal, el que féu Bertran Nicolau a partir de 1403 i fins a l'any 1421 fou dur a terme aquest objectiu en vida. Si havia previst dotar rendes per a 18 religiosos d'ordes observants (jerònims i cartoixans) o amb branques o tendències observants (framenors, carmelitans i agustins) perquè preguessin per a la seva ànima i per a la dels seus, el que féu després fou fundar monestirs d'aquests ordes. És el que hem anomenat execució en vida d'un testament millorat. I no va estalviar recursos per aconseguir-ho.

Ja l'any 1403 el pontífex l'autoritza a fundar en el Penedès, la seva terra nadiua, un monestir de jerònims. La butlla de Benet XIII és del 6 d'agost, dos mesos després de lliurar el testament al notari Pere de Colls. Estava adreçada als priors de Santa Anna de Barcelona i Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. És evident, doncs, que el mercader havia entrat en contacte amb els jerònims catalans. La tradició diu que s'oferí a acabar les obres -paralitzades, com hem vist, des de 1397-, però que la reina Violant s'hi negà. Per les dades que hem analitzat en l'apartat dedicat a la reina, sembla que hi hagué un intent de traslladar la comunitat de Vall d'Hebron al nou monestir fundat per Bertran Nicolau. D'aquí l'oposició de la reina, amb ordres taxatives sobre l'expulsió d'alguns frares i la prohibició que es tragués res de la Vall d'Hebron sense el seu exprés consentiment (1408). Després es degué resoldre el conflicte amb un acord entre les tres parts implicades: Bertran Nicolau, que tenia el propòsit de fundar un nou monestir; la reina Violant, que volia conservar el seu; i els jerònims de Cotalba, que acordaren enviar religiosos tan aviat com fos possible perquè les dues comunitats coexistissin.

Una vegada assolit aquest acord, els preparatius per a la nova fundació anaren endavant. Bertran Nicolau es recolzà completament en la comunitat de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en un indicatiu clar que es comptava amb el consentiment de la reina Violant. El seu prior, Ramon Joan, intervingué en la compra d'un dels béns fundacionals de Sant Jeroni de Montolivet, Concabella i Gra (octubre de 1411), i un altre religiós, Joan Boil, hi va anar com a procurador del mercader per tal de saldar els deutes arran de la compra de l'onzè (1412). Es necessitaven sis frares preveres per arrencar la nova comunitat. I el setembre de 1413 s'aconseguí aquesta xifra: Romeu Borrell i Francesc Mestre hi anaren des de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, tot i que eren originaris de Cotalba, i directament de Cotalba s'hi desplaçaren Joan Ponç, Joan Febrer, Joan Tomàs i Tomàs Carrasquer, els quals havien passat alguna temporada a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Per tant, els sis coneixien bé el terreny on s'implantaren. Des del monestir jerònim barceloní s'hi afegí el llec Jeroni Mateu. La dotació fou de 14.000 lliures, repartides de la forma següent:

Béns immobles	Valor	Renda
Llocs i castells de Concabella i Gra	4.000 lliures	
Censal sobre el General d'Aragó	7.500 lliures	468 lliures 15 sous
Censal sobre el General d'Aragó	549 lliures 4 sous	34 lliures 7 sous 6 diners
Diners		
Compra de la casa Descortei i el mas Desviver	1.375 lliures	
Deute universitats de Concabella i Gra	255 lliures	
Rendes degudes per Concabella i Gra	250 lliures	
	75 lliures 3 sous	
TOTAL	14.004 lliures 3 sous	503 lliures 2 sous 6 diners

La renda, aproximadament 500 lliures barceloneses, l'havia de proporcionar el fundador durant la seva vida. Així ho reconegué la comunitat en la visita diocesana de 1414.¹⁰³⁴ Un cop mort, les podria rebre un procurador de la comunitat. Hi caldria afegir el rendiment econòmic que els frares podien treure dels feus de Concabella i Gra. L'establiment inicial reportà més de 100 lliures anuals addicionals, 50 de renda per l'establiment i 52 i mitja per finançament de l'entrada.

El lloc escollit fou la casa Descortei, actualment coneguda com a Torre del Veguer, situada a ponent de la parròquia de Sant Pere de Ribes. Els dos comissionats apostòlics, el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i el de Santa Anna de Barcelona, la inspeccionaren el 28 de setembre i en donaren l'aprovació. L'acta fundacional es féu el 9 d'octubre i l'endemà Ramon Joan prengué possessió de la nova seu. Hi ha documentats pagaments i compres fets pel prior de Vall d'Hebron durant els mesos següents, la qual cosa confirma que estigué al capdavant de l'operació de la nova fundació monàstica, en una funció supervisora que confirma novament que Sant Jeroni de la Vall d'Hebron col·laborà públicament en el naixement de Sant Jeroni de Montolivet sense oposició de la reina Violant.

Les obligacions de la comunitat vers el fundador consistiren a ser mencionat diàriament en els oficis religiosos i a celebrar-li un aniversari cada setmana. Bon previsor, Bertran Nicolau inclogué una clàusula d'inalienabilitat dels béns fundacionals. En cas que el monestir fos separat, traslladat o annexionat a un altre, els béns haurien de transferir-se automàticament a l'hospital que el fundador instituís. En cas que no ho fes, el destinatari seria l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona. Un altre aspecte destacat del document fundacional és l'encàrrec als consellers de Barcelona que actuessin de protectors i defensors del nou monestir. A més, en cas de llucions de les rendes dotals, els diners haurien de ser dipositats a la taula de canvi de la ciutat de Barcelona a nom dels consellers i del prior i convent i només es podien treure per comprar altres rendes, sempre amb el coneixement dels màxims representants polítics de la capital catalana.

Les dues fundacions jerònimes catalanes, doncs, tingueren un procés fundacional molt diferent. Molt ràpida fou la de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron en comparació amb la de Montolivet. Però la diferència fonamental és que la reina Violant dedicà grans recursos econòmics en la construcció d'un nou edifici. En canvi, Bertran Nicolau dedicà majoritàriament els diners a proveir rendes i dedicà només una part a la compra d'edificis que, ja construïts, només calia adaptar. El cost destinat al cenobi, doncs, era molt diferent en els dos casos. A la llarga això donà major estabilitat a Sant Jeroni de la Murtra, que tenia rendes clarament superiors. Cal tenir present que Bertran Nicolau era un mercader que s'havia enriquit gràcies al seu enginy i aptitud en el món dels negocis i havia d'haver adquirit un molt bon criteri a l'hora d'invertir els diners per aconseguir un objectiu específic.

Bertran Nicolau, doncs, va haver-se d'esperar més d'una dècada perquè es fes realitat el seu desig de fundar un monestir de jerònims. El moviment acabava de néixer i només comptava amb els frares professors de Cotalba. A Catalunya, davant l'ensulsiada de la Vall d'Hebron, no es despertaven vocacions. Es depenia, per tant, de la tramesa de frares valencians. Sembla que en un primer moment es pensà desmantellar Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Descartada aquesta opció per l'oposició de la reina Violant, només calia esperar que a València hi hagués prou jerònims per mantenir Vall d'Hebron i enviar un mínim de sis frares al nou projecte. En aquest procés, doncs, s'escolaren aquests deu anys.

¹⁰³⁴ Jaume RIERA I SANS, *Op. Cit.*, p. 341.

Durant aquest període i en una nova fase de l'execució millorada del seu testament, Bertran Nicolau fundà el monestir de la Casa de Déu de l'orde dels agustins ermitans. Es recolzà en dos frares del convent de Barcelona, Joan Cassà i Agustí Corones. El procés fou molt més ràpid que el de Sant Jeroni de Montolivet: el 17 de gener de 1413 Bertran Nicolau va obtenir la llicència apostòlica, que facultava l'afer de la fundació al bisbe de Barcelona, i el 27 d'abril del mateix any es fermà l'escriptura fundacional. La compra de la seu, la casa del Castellnou, situada al terme parroquial de Sant Pere de la Gornal, novament al Penedès, s'havia fet abans, concretament el 4 de desembre de 1412. Els béns dotals s'acostaren a les 10.000 lliures que es traduïren en una renda superior a les 560 lliures, procedent de censals morts sobre el General d'Aragó i el regne i ciutat de Mallorca.

El que és important remarcar en aquesta fundació, que fou realment la primera del mercader barceloní que va veure la llum, és que se li va voler donar un caràcter observant. Com que l'orde dels agustins no era observant *per se*, Bertran Nicolau i els dos frares del convent de Barcelona que encapçalaren la nova fundació la dotaren d'uns estatuts que regulaven aspectes fonamentals del seu funcionament intern, com l'elecció anual d'un prior, l'autonomia en l'admissió o expulsió de religiosos respecte a les estructures jeràrquiques de l'orde, la prohibició que els frares tinguessin béns particulars, l'exempció de l'obligació de participar en capítols provincials o generals de l'orde i d'acceptar-ne càrrecs, i la igualtat de tots els frares en drets i obligacions. Els redactors d'aquestes ordinacions foren els frares Cassà i Corones, que hem d'identificar com dos ferms partidaris de la reforma dins l'orde agustiniana. La mateixa elecció del lloc, lluny de les ciutats on hi havia ubicats els grans convents mendicants, com el de Barcelona, ja és indicativa del biaix observant del nou monestir.

La ubicació original al Castellnou es va revelar de seguida com a inadequada i els frares, amb el permís del fundador, es van traslladar a la quadra de Miralles, al terme de Castellví de Rosanes, l'octubre de 1414. L'any 1419 els consellers de Barcelona en foren nomenats protectors. D'aquest monestir procedeix un testimoni iconogràfic de l'insigne mercader barceloní: a la taula central del seu retaule dedicat a la Mare de Déu, Sant Agustí i Sant Nicolau, conegut com a retaule de Miralles, d'Antoni de Lonhy, hi ha està representat com a donant als peus de la Mare de Déu (imatge 3).¹⁰³⁵

Però aquestes dues fundacions –Casa de Déu i Sant Jeroni de Montolivet– no serien les úniques de Bertran Nicolau aquell any. A final de 1413, concretament el 4 de novembre, hi hagué un tercer projecte que va prendre forma: el monestir carmelità de la Vall de Sant Jaume, que s'establí al castell de Vallparadís, fins aleshores seu de la cartoixa de Sant Jaume. En aquesta intervenció, Bertran Nicolau afavoria dues comunitats alhora.

En primer lloc, als cartoixans de Vallparadís, un dels principals beneficiaris del seu testament. Els permetia vendre el castell per buscar un emplaçament més adient. A tal efecte, en sortir de Terrassa, els cartoixans es van instal·lar al capdamunt d'un turó que separa Tiana de Sant Fost de Campsentelles, on hi havia hagut un antic convent femení, amb el propòsit de construir una mica més avall una cartoixa *ex novo* que fos moderna, funcional i adaptada a un tipus de vida caracteritzat per una combinació d'eremitisme i cenobitisme. Aquest projecte donaria lloc a la cartoixa de Santa Maria de Montalegre. És evident que la manera d'ajudar els cartoixans no era,

¹⁰³⁵ La pintura és de la dècada de 1460, molt posterior, doncs, a la mort de Bertran Nicolau (Robert MESURET, «Antoni de Lonhy», *Anales y boletín de los museos de Arte de Barcelona*, 9 (1951), p. 13-18). El quadre està descrit per Adela LABORDA, «Antoni de Llonye», a *L'Art gòtic a Catalunya. Pintura III*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2006, p. 208-222.

com en els altres ordes, fundant-los un nou monestir, perquè tant Vallparadís com Sant Pol del Maresme tenien pocs frares. El més apropiat era unir les dues comunitats i invertir els diners en un edifici que superés les estretors dels dos castells. Amb la venda del castell de Vallparadís, els cartoixans ingressaren 400 lliures de renda (6.750 lliures de propietat) d'un censal mort sobre el regne i ciutat de Mallorca.

Quant als carmelitans, Bertran Nicolau novament va poder implementar, millorada, una de les seves voluntats testamentàries, la que preveia 50 lliures de renda per a dos nous frares carmelitans del convent de Barcelona. Però tenia prou diners per permetre's la creació d'un nou convent, i així ho féu, tot dotant-lo amb 9.000 lliures entre diners i censals morts. La comunitat es va constituir el 26 de febrer de 1414 amb un prior, Jaume Berenguer, i tretze religiosos. Per decisió conjunta de Bertran Nicolau i Bernat de Riusec, vicari general de l'orde i prior de la província de Catalunya, el 17 d'octubre de 1415 Jaume Berenguer fou perpetuat en el càrrec de prior, atesa la seva diligència i treball. Però després fou destituït pel capítol general de l'any 1420, sense que en coneguem la causa. El substituï Jaume Pujada.

Encara que no s'ha pogut trobar documentació que ho acrediti amb fermesa, de ben segur que Bertran Nicolau també fundà o intervingué decisivament en la fundació d'un monestir franciscà. Una de les evidències que en tenim procedeix de la sentència arbitral de 1433 sobre el llegat del mercader barceloní, en què els àrbitres afirmen que *dictum Bertrandum in vita sua multa monasteria construxisse, tam ordinis eiusdem cuius sunt petentes* –jerònims- *et eiusdem invocacionis quam ordinum fratrum minorum, augustinorum et carmelitarum*. Quin podria ser aquest monestir franciscà? Molt possiblement es tracti de Santa Maria de Jesús, el primer de caràcter observant a Catalunya. Tot i que es fundà el 1427, després de la mort de Bertran Nicolau, les cròniques revelen la participació del capital del mercader barceloní, si bé es deixa en un segon pla davant l'actuació de les autoritats municipals: *unos y otros resolvieron unánimes que se levantara la nueva fábrica a expensas del común erario donde no llegase un pío legado que ya muy de antemano había ordenado en su testamento el devoto Beltrán Nicolau, vecino de esta ciudad, para el caso posible de que se fundase en ella convento de religiosos menores de la observancia*. Està pendent encara l'estudi d'aquest episodi fundacional en què no ens sorprendria gens que el protagonisme de Bertran Nicolau fos molt major.

Però no es va restringir als ordes que tenien llegats en el testament de 1403. Al final de la seva vida es vinculà molt estretament amb els dominics i no dubtà a fer-los generoses donacions: la torre d'Horta (Sant Andreu de Palomar) que havia comprat a Lluís de Gualbes i un censal mort de 5.000 sous de pensió anual que satisfieia la Cambra Apostòlica valorat en 60.000 sous (1419). Aquest lligam amb els dominics fou tan fort que canvià la seva voluntat de sebolir-se a Santa Maria del Mar, al costat de la seva primer muller, pel monestir de Santa Caterina de Barcelona. L'enterraren en una capella que era coneguda com la capella de Bertran Nicolau. A més, sabem també que fundà l'hospital i la capella del Sant Esperit de Terrassa i una tradició el fa responsable de la canalització d'aigua per a una font de la presó del Rei de Barcelona.

Per tant, el protagonisme de Bertran Nicolau com a benefactor dels jerònims i de fundador de Sant Jeroni de Montolivet (1413) s'enquadra en una marc general d'ajut i promoció de la vida religiosa observant que aquest acabat mercader barceloní va desenvolupar durant els anys de vida que s'escolaren entre la redacció del seu testament (1403) i la seva mort (1421), en un intent de no deixar per més endavant tot allò que podia fer mitjançant els seus generosos recursos econòmics per assegurar-se la salvació eterna. Bertran Nicolau no es pot inscriure únicament com un personatge cabdal en la consolidació del moviment jerònim a Catalunya, sinó com un puntal dels moviments reformistes monàstics a l'inici del segle XV.

Abans d'entrar en l'episodi de la seva mort, cal anotar dues actuacions relacionades amb Sant Jeroni de Montolivet. En primer lloc, l'1 de juny de 1415 va unir a aquest monestir els tres beneficis fundats a la parròquia de Sant Pere de Castellet. La raó del canvi és que els beneficiats no en tenien la cura suficient.¹⁰³⁶ Gràcies al testament de Bertran Nicolau sabem que cadascun dels beneficis estava dotat amb una renda de 25 lliures, que estaven dedicats als altars de Santa Maria, Sant Nicolau i Sant Miquel de l'església parroquial i que tenien per patrons els priors del Carme i Sant Agustí de Barcelona, que havien de comptar amb el consentiment dels sagristans de la mateixa església. A més, Bertran Nicolau es va reservar la facultat de mudar-los allà on volgués, per la qual cosa no va necessitar el permís de l'autoritat eclesiàstica per unir-los al nou monestir jerònim. La segona intervenció és la llicència que va donar a la comunitat per traslladar la seu des de la casa Descortei a la de la Murtra (Badalona), permís que era preceptiu segons les clàusules fundacionals.

Des del punt de vista econòmic, en aquest període posterior a la redacció del seu testament, Bertran Nicolau seguí adquirint censals morts, però a diferència de l'època anterior, els preus invertits foren més alts, els emissors de deute foren grans institucions públiques (General d'Aragó, ciutat i regne de Mallorca) i els tipus d'interès foren clarament inferiors, entre el 5% i el 7'5%, segurament perquè l'excés de capital interessat a comprar deute públic era tal que va permetre els deutors refinançar els seus deutes, tot lluint els que tenien una taxa d'interès més elevada i substituir-los per nous censals amb interessos més baixos.¹⁰³⁷ Bertran Nicolau va dedicar els millors instruments de deute que tenia –els més solvents i rendibles– a les seves fundacions monàstiques. Això tingué una conseqüència molt important: la disminució del valor patrimonial de la seva heretat. La comptabilitat de l'heretat és molt clara al respecte: segons un inventari fet poc després de la seva mort, el 7 de novembre de 1421, els seus béns sumaven 36.049 lliures 2 sous 8 diners, la qual cosa havia de reportar a l'hereu unes 16.000 lliures. Ara bé, gràcies a la sentència arbitral de 1433 sabem que només una quarta part aproximada dels seus béns, 9.105 lliures, eren recuperables. És clar, doncs, que Bertran Nicolau s'havia quedat amb un conjunt d'instruments de crèdit tòxics, impossibles de cobrar, com a conseqüència que els millors els havia anat donant als diferents ordes monàstics.

No sembla que aquest fet el preocupés mentre visqué, ja que el seu objectiu era fer realitat una versió millorada del testament: allà on havia previst llegar rendes per a alguns religiosos, ell hi fundava tot un monestir. Així ho féu per als jerònims, per als agustins, per als carmelitans i molt possiblement per als franciscans. Si ho podia fer en vida, tenia sentit preocupar-se pels diners que quedarien a la seva mort? Creiem que en la seva lògica –aquella que es preocupa principalment a fer obres meritòries als ulls de la divinitat per aconseguir la salvació eterna de l'ànima– l'important era fer-les al més aviat possible. No tenia sentit deixar-ho per més endavant si les podia fer en vida.

Aquesta manera de procedir, però, va generar un conflicte tan gran que pràcticament va deixar sense efecte l'acció de patronatge que va dur a terme durant els seus darrers vint anys, és a dir, el període comprès entre la redacció del testament (1403) i la mort (1421). La disminució patrimonial era molt perjudicial per a l'Hospital de la Santa Creu, que es va negar que es fes efectiu el llegat més important, el que estava destinat a proveir rendes perquè s'ordenessin frares

¹⁰³⁶ Segons el resum del *Capbreu Vell*, que es basa en un document del notari barceloní Pere Agramunt (ACA, MH, vol. 3833, f. 136r).

¹⁰³⁷ Cal tenir present que aquests censals morts són els que generaren major documentació, ja que formaren part de les dotacions de les seves fundacions monàstiques. No es pot descartar, doncs, que invertís també molts diners en comprar deutes més petits a particulars, amb rastre documental menor.

a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Santa Maria de Montalegre –cartoixa successora de Sant Jaume de Vallparadís- i els convents d'agustins, carmelitans i framenors de Barcelona. A més, els priors de quatre d'aquests cinc monestirs eren marmessors i no creiem que tinguessin cap intenció de renunciar a una renda tan gran. Almenys no ho farien sense una bona compensació.

L'Hospital de la Santa Creu tenia al darrere dues poderoses institucions com a patrones, els consellers de Barcelona i el capítol de la seu, per poder defensar els seus interessos. L'any 1422 els consellers enviaren Felip de Malla i Pere de Santcliment a Roma perquè la cúria pontificia aprovés una concòrdia relacionada amb l'heretat de Bertran Nicolau. El document que en dona notícia parla que els monestirs o cases de religió que havia instituït i dotat no seguien *la fi per la qual són estat instituïts*. No es coneixen els detalls d'aquesta ambaixada i, per tant, si el veritable propòsit era redreçar les noves fundacions, però el fet que s'iniciessin poc després de la mort del fundador fa sospitar que es tracta d'un moviment diplomàtic, vestit amb arguments religiosos, a favor dels interessos econòmics de l'hospital barceloní i, de retruc, de les autoritats municipals. El que sí se sap és que l'any següent (1423) es tancaren les comunitats de la Casa de Déu i la Vall de Sant Jaume, molt possiblement com a conseqüència de les gestions fetes per Felip de Malla i Pere de Santcliment. Val a dir que si realment hi havia un problema purament religiós –que no es pot descartar- hi havia altres solucions menys dràstiques que el tancament de les dues comunitats.

Fins i tot la reina vídua Violant va aprofitar l'avinentesa que Felip de Malla era a Roma per demanar-li un encàrrec relacionat amb els béns de Bertran Nicolau, en l'únic document que hem localitzat que relaciona directament els fundadors dels dos monestirs jerònims masculins catalans. Està datat a Barcelona el 22 de febrer de 1423. La reina demanà a Felip de Malla que intercedís a favor seu davant del pontífex per tal que la torre que Bertran Nicolau havia donat als predicadors de Barcelona fos per a ella. Els dominics havien destinat aquesta torre, situada en el terme parroquial de Sant Andreu de Palomar, als frares més joves, possiblement com a lloc d'estudi i formació. Però segons la reina, fent-se ressò d'una opinió generalitzada, s'havia convertit en un lloc de perdició: *segons comú parlar en loch de casa de oració és spelunca de perdició e de vicis*. Per tal de compensar la pèrdua econòmica que significaria per als dominics, la reina suggerí que el pontífex els assignés beneficis eclesiaístics amb un valor aproximat de 5.000 florins, que és el que havia pagat Bertran Nicolau per la torre. En la seva missiva a Felip de Malla, la reina insistí que no actuava en interès propi *-mes veem que demanants-ho per les dites rahons ne havem mèrit ne-ns mou en açò avarícia alguna-*, però no s'estigué de dir que li volien treure la torre de Bellesguard, que aleshores tenia en penyora, i que per a ella era molt important tenir alguna propietat en el territori o prop de la ciutat de Barcelona. La reina féu també la petició formal a Martí V (doc. 9).¹⁰³⁸

No sabem com acabà la petició de la reina, però és evident que estava en la línia del que Felip de Malla i Pere de Santcliment negociaren a Roma com a representants de la ciutat de Barcelona i que es traduí en l'extinció dels convents de la Casa de Déu i de la Vall de Sant Jaume. Les rendes es repartiren entre l'Hospital de la Santa Creu i els convents agustí i carmelità de Barcelona. Així s'aconseguia un doble propòsit: aquests dos convents podien donar-se per satisfets i no reclamarien el llegat testamentari de Bertran Nicolau, que es podria quedar l'Hospital de la Santa Creu.

¹⁰³⁸ També hi ha una carta adreçada a un cardenal amic de la reina en què li demanava col·laboració per a la seva petició al pontífex.

El convent carmelità de Terrassa va quedar extingit per sempre més. En canvi, alguns frares de la Casa de Déu litigaren per revocar l'extinció de la seva comunitat. L'any 1429 aconseguiren el seu propòsit: el comissionat apostòlic ordenà que tant l'Hospital de la Santa Creu com el convent de Sant Agustí de Barcelona retornessin els béns fundacionals a la Casa de Déu. L'any 1438, sis anys després que la comunitat retornés a Miralles, encara no s'havia fet efectiu aquest retorn, la qual cosa provocà una situació econòmica molt precària.

Quant a Sant Jeroni de la Murtra, no consta que els consellers de Barcelona fessin un intent per extingir-lo, tal com sí feren per a les altres dues fundacions monàstiques. Ho atribuïm, almenys en part, al fet que Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Sant Jeroni de la Murtra tenien l'objectiu d'unir-se en una sola comunitat. Es va elevar la petició al pontífex, que la va comissionar al bisbe de Barcelona el 22 de febrer de 1431, l'any de la mort de la reina Violant. El lloc escollit era la casa de Bellesguard, que oferia Elionor de Cervelló. Per salvar les dificultats respecte a la inalienabilitat del patrimoni fundacional, els frares proposaven que hi hagués un benefici eclesiàstic seglar als antics monestirs, és a dir, mantenir un mínim de culte perquè no es perdés el patrimoni fundacional (doc. 10). Aquesta petició no va prosperar i els monestirs continuaren la seva trajectòria històrica independent. Però al nostre entendre, Sant Jeroni de la Vall d'Hebron no va optar per una annexió hostil com la que sí feren els convents d'agustins i carmelitans barcelonins respecte a la Casa de Déu i la Vall de Sant Jaume respectivament perquè el seu propòsit era unir-se. A més, els frares dirigents de les dues comunitats tenien arrels semblants –eren professors originaris de Cotalba- i alguns havien format part dels dos monestirs. La Murtra no era el producte d'una escissió observant, com sí podien ser-ho la Casa de Déu o la Vall de Sant Jaume respecte a les cases barcelonines, sinó que havia nascut de frares que havien estat a la Vall d'Hebron. Sigui per una casa o altra, la qüestió és que Sant Jeroni de la Murtra no fou objecte d'un intent d'extinció.

No fou fins a inici de la dècada de 1430 que es va començar a resoldre el problema del llegat principal del testament de Bertran Nicolau. Fins aleshores, l'hereu universal es devia negar a pagar-lo. Segons la nostra hipòtesi, dos dels marmessors, els priors del Carme i Sant Agustí, no reclamaren res perquè ja havien rebut un bon pessic després de l'extinció de les fundacions agustines i carmelitanes del mercader barceloní. Es devia estar a l'expectativa de com acabarien els processos judicials endegats per a la reinstauració de la Casa de Déu i de la unió dels dos monestirs jerònims masculins catalans. Cap a 1431 moltes de les incògnites estaven resoltes i, lògicament, tant Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Santa Maria de Montalegre, com a successora de Sant Jaume de Vallparadís, com Sant Agustí de Barcelona van reclamar la part que els corresponia del llegat de Bertran Nicolau.

Montalegre va arribar a un acord amb els administradors de l'Hospital de la Santa Creu i els marmessors testamentaris, ratificat en reunió capitular celebrada el 18 d'agost de 1432, que li va reportar 2.090 lliures, gairebé la meitat (46'4%) de les 4.500 que li corresponien: 59 lliures de pensió anual d'un censal mort sobre el regne i ciutat de Mallorca, 700 lliures del dret del vuitè sobre la baronia de la Llacuna i 275 d'un deute d'un particular, possiblement irrecuperable. Les donacions es feren al febrer de 1434. A l'agost d'aquell any els cartoixans de Sant Pol del Maresme s'incorporaren a Montalegre, malgrat que feia gairebé vint anys que se n'havia aprovat

el trasllat.¹⁰³⁹ Bertran Nicolau fou distingit com a benefactor il·lustre pel capítol general dels cartoixans.

Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i el convent de Sant Agustí de Barcelona no arribaren a cap acord amb l'hereu universal i prengueren la decisió de posar-ho en mans d'un arbitratge, tal com Bertran Nicolau estipulava en el seu testament: *emperò que si neguna qüestió hi havia que fos raonable, que y hajen IIII senyors prohòmens e bons hòmens que per reverència de Nostre Senyor ho declaraessin amigablement*. Els dos àrbitres principals foren Francesc d'Alzamora, llicenciat en lleis, i Guillem Jordà, llicenciat en decrets, que havien de comptar amb el canonge i degà de la seu de Barcelona Pere Malet com a tercer àrbitre en cas de discòrdia. Afortunadament, la sentència sobre el llegat de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron ens ha arribat completa. Es promulgà el 18 de desembre de 1433. S'assignaren 2.100 lliures al monestir amb la condició que acomplissin la voluntat del testador en la mesura que els fos possible. Aquesta quantitat, molt semblant a la que es pactà amb Santa Maria de Montalegre, representa un 46'7% de les 4.500 lliures del testament i estava formada per 66 lliures de pensió anual d'un censal mort sobre la ciutat i regne de Mallorca, 79 lliures 18 sous 1 diner del dret del vuitè sobre la baronia de la Llacuna,¹⁰⁴⁰ 17 lliures 6 sous 3 diners de pensió sobre les terres dels Santcliment a Lleida, i 3 lliures 5 sous 8 diners en numerari. Sense dubte una bona empenta a l'empobrida economia de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Aquestes donacions es feren efectives el 27 de gener de 1434. A final de segle, el monestir va demanar a Inocenci VIII que reduís les obligacions espirituals que tenia contreta la comunitat amb els seus benefactors més importants, el primer dels quals era Bertran Nicolau, per l'empitjorament de la situació econòmica.¹⁰⁴¹

Els àrbitres també dirimiren el llegat per als agustins del convent de Barcelona, però no coneixem el contingut de la sentència. Com a hipòtesi apuntem la possibilitat que fos proporcional al que es va donar a la Vall d'Hebron, és a dir, unes 700 lliures, de les quals tan sols hem localitzat dues cessions que s'acosten a un valor de 200. Sembla que els carmelitans i els framenors litigaren també, però les evidències que en tenim són molt escasses.

Hem trobat un altre ajut indirecte de Bertran Nicolau al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. I és que en els seus intents de trobar recursos econòmics per acabar la construcció del cenobi, la reina lloctinent Maria va aconseguir que el bisbe de Barcelona li prometés que li cediria per a aquest propòsit els drets sobre dues marmessories, concretament les de Bertran Nicolau i la del sagristà Guillem Carbonell.¹⁰⁴² El bisbe no es mostrà gaire diligent, ja que la reina hagué d'insistir al cap d'un any, després d'assabentar-se pel prior, Ramon Joan, que encara no havia definit els comptes de la marmessoria. Aprofità per reclamar-li els 4 diners per lliura (1'67%) que li havia promès i li recriminà que la raó per la qual no pagava era que s'havia adonat que la

¹⁰³⁹ Montserrat RODRÍGUEZ CANO, «Notícies documentals de la cartoixa de Sant Pol de Mar», a *La província cartoixana de Catalunya. La cartoixa de Montalegre*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Analecta Cartusiana. Institut für Anglistik und Amerikanistik. Universität Salzburg, 2006, p. 470-472.

¹⁰⁴⁰ En el capítol conventual del 9 d'abril de 1458 (V9), els frares decidiren vendre's les 34 lliures 1 sou 6 diners que encara els restava de cobrar d'aquest dret. En més de vint anys n'havien rebut, doncs, unes 45 lliures, és a dir, una mitjana de dues lliures anuals. Els compradors foren Joan de Barberà, prebòsit del Papiol, i el mercader barceloní Andreu Solsona, que desemborsaren poc més de 14 lliures, menys de la meitat del valor de tot el deute.

¹⁰⁴¹ ADB, *FSJV*, lligall 17, caixa 2b, s. f. El pontífex va delegar la qüestió en Joan Andreu Sorts, vicari general de la diòcesi de Barcelona (AHCEC, *Pergamins*, Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, 14).

¹⁰⁴² El bisbe li havia fet la promesa a Lleida. La reina hi insistí en carta datada a València el 22 de novembre de 1440 (ACA, C, reg. 3007, f. 141r).

quantitat d'aquest dret sobre la marmessoria de Bertran Nicolau era molt més alta del que s'havia imaginat en un principi.¹⁰⁴³ Finalment, el bisbe cedí els drets i, com que estaven en mans de la marmessoria, la reina demanà al prior, que era un dels marmessors, que els destinés a les obres, si no ho havia fet encara.¹⁰⁴⁴ Segons una anotació de la còpia del testament en poder de la marmessoria, els comptes es definiren quasi un any més tard, concretament el 16 de febrer de 1443.

¹⁰⁴³ ACA, C, reg. 3011, f. 99v (Alcanyís, 16.09.1441).

¹⁰⁴⁴ ACA, C, reg. 3269, f. 11v-12r (12.03.1442), transcrit parcialment per Montserrat TOLDRÀ PARÉS, *Op. Cit.*, p. 632.

Benefactors destacats

La reina Maria

La reina Maria, esposa d'Alfons el Magnànim i durant molts anys lloctinent general de la Corona d'Aragó (1420-1423, 1432-1458), tingué per als jerònims de la Vall d'Hebron una consideració superior a una benefactora. Fins i tot l'historiador jerònim José de Sigüenza es referí a les reines Violant i Maria com a *estas reinas fundadoras*.¹⁰⁴⁵ No creiem que els frares la consideressin una segona fundadora, però sí una benefactora de primer nivell, tot i que considerem que pesà més la condició de reina que no pas la magnitud de l'ajut que en reberen. Sabem que la comunitat posà a la porteria, en data desconeguda, però segurament després de l'època medieval, dos retrats de les dues sobiranes, Violant i Maria.¹⁰⁴⁶ La reialesa era un dels punts que els frares de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron podien esgrimir per donar prestigi a la seva comunitat i, malgrat que no hem trobat en els seus escrits que la consideressin una segona fundadora, no hi ha dubte que la col·locaren com la principal benefactora després de la reina Violant, aspecte ben reflectit en el poema que commemorava l'episodi fundacional i que estava inscrit en algun punt del cenobi: *Auxit et hanc vallem multum regina Maria Alfonso quinto regi connecta potenti*.

A l'apartat dedicat a l'activitat del prior Ramon Joan com a conseller i llegat de la sobirana ja vam fer un repàs de la bibliografia de la reina Maria. Si aleshores ens vam focalitzar en els encàrrecs diplomàtics, religiosos i polítics que el prior féu a requeriment de la reina, en aquesta ocasió ens centrem en l'acció benefactora de la sobirana vers aquest monestir. Veurem com fou motiu constant de les seves preocupacions, fruit de la seva devoció, però també com el seu desig d'ajudar-lo i engrandir-lo topà amb les possibilitats reals que tenia a disposició. La reina es quedà lluny dels seus objectius i les seves iniciatives quedaren paralitzades per la resistència o la negativa directa dels actors afectats.

La primera referència que vincula reina i monestir és de l'estiu de 1438. Segons recull la historiografia jerònima,¹⁰⁴⁷ arran d'una visita al cenobi la reina es proposà acabar-ne la construcció, pràcticament paralitzada des de la mort de Joan I. Es pot corroborar que la reina fou a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron l'11 de setembre de 1438, ja que hi ha una carta de la cancelleria reial d'aquest dia que hi és datada.¹⁰⁴⁸ Més difícil és determinar si fou aleshores quan prengué la decisió de continuar les obres. Segons la història breu del monestir, l'inici fou el 15 d'octubre d'aquell any.¹⁰⁴⁹ Creiem que cinc setmanes és un lapse molt breu de temps entre una decisió de l'envergadura de reprendre unes obres i començar-les. Això implica o bé que les obres començaren més tard –una altra font data la col·locació de la primera pedra el 30 de març de 1439

¹⁰⁴⁵ José SIGÜENZA, *Historia de la orden de San Jerónimo*, vol. 1, p. 163.

¹⁰⁴⁶ Francisco DE ZAMORA, *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Barcelona: Curial, 1973, p. 33.

¹⁰⁴⁷ RBE, C-III-3, f. 305r; José SIGÜENZA, *Historia de la orden de San Jerónimo*, vol. 1, p. 162.

¹⁰⁴⁸ ACA, C, reg. 3177, f. 71v.

¹⁰⁴⁹ *Y fue cuando se principió, a los 15 de octubre de 1438, siete años después que faltara y muriera la fundadora, la Reyna doña Violante* (RBE, C-III-3, f. 305r).

amb l'assistència de la sobirana i els consellers barcelonins¹⁰⁵⁰ o bé que la visita o la vinculació fou anterior.

Quin era realment el projecte de la reina? Cal tenir present que, de la construcció plantejada per la reina Violant, tan sols s'havia completat l'església. Els frares continuaven residint a l'espai en què hi havia hagut les cel·les dels ermitans, convenientment reformat. La distància entre església i convent i la dificultat del terreny provocava que els frares no poguessin al temple a celebrar els oficis religiosos, per la qual cosa restava deserta. El projecte de la reina Maria era bastir les construccions necessàries –claustre, refector, dormitori i altres oficines- prop de l'església perquè els frares hi poguessin viure.

Ara bé, aquesta continuació es podia fer amb la grandiositat i magnificència del projecte original de la reina Violant o bé, a l'altre extrem, amb el bastiment d'unes estances senzilles i austeres. Tot depenia dels diners que s'hi poguessin destinar. I el que la reina tenia molt clar des d'un bon inici era que l'erari reial donava per molt poc i que ella, tota sola, no podia assumir ni el més barat dels projectes. En dóna fe que des d'un principi manifestés que buscaria l'ajut i l'almoïna d'algunes persones per sufragar el cost de la construcció: *hавemos dado orden, con ayuda e elimosina d·algunas notables personas, a edifficar el monasterio cerca la yglesia* (doc. 15).

A banda de l'almoïna que, gràcies a la seva capacitat d'influència sobre les elits econòmiques i polítiques, fos capaç de recaptar, la reina tenia un altre recurs: la unió dels dos monestirs jerònims catalans. A diferència del que es gestà a principis d'aquella dècada, en què les dues comunitats conjuntament demanaren i obtingueren del pontífex el permís per unir-se en un tercer edifici, concretament a Bellesguard, la reina Maria volia que es fusionessin a la Vall d'Hebron. És a dir, més que una unió entre iguals, plantejava una annexió. L'argument principal de la reina davant el general dels jerònims era, en definitiva, que l'opció d'un monestir gran era més apropiat que dos de petits, ja que en dos quedaven molt pocs frares disponibles per al servei cultural a causa que la gestió dels assumptes temporals ocupava molt temps als religiosos. En un sol monestir més gran, d'uns 24 frares, s'optimitzarien els recursos humans dedicats als assumptes mundans i, per tant, l'ofici diví en resultaria clarament beneficiat.¹⁰⁵¹ Aquesta era la justificació més adient davant el general dels jerònims, a qui corresponia la decisió amb el capítol general. Creiem que la reina també volia que Sant Jeroni de la Vall d'Hebron pogués beneficiar-se de les rendes de la Murtra, que era un monestir més ben dotat econòmicament.

El problema principal del projecte d'annexió fou que no comptà amb l'aprovació dels jerònims de la Murtra, que s'hi oposaren frontalment i, a més, tingueren el suport dels consellers de la ciutat de Barcelona. La primera notícia que en tenim és del 26 d'abril de 1439. La reina va demanar al prior i al capítol conventual de Sant Jeroni de la Murtra que l'anessin a visitar a palau l'endemà.¹⁰⁵² La carta no en diu el motiu, però el fet que volgués parlar amb tot el capítol conventual –i no tan sols amb el prior o el procurador, per exemple- és un indicador que el tema

¹⁰⁵⁰ Esteve Gilabert BRUNIQUER, *Cerimonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Impr. d'Henrich, 1914, vol. 3, p. 75. En aquesta mateixa direcció apunta una carta de la reina del 27 de març de 1439, en què diu *a la obra de Sant Jerònim del territori de Barchinona, que de present se comença* (doc. 12).

¹⁰⁵¹ Així ho exposà en carta al general dels jerònims del 31 de juliol de 1439 (doc. 15).

¹⁰⁵² ACA, C, reg. 3002, f. 47r.

a tractar era transcendent per a la comunitat. I què podia ser, sinó plantejar-los, convèncer-los o empènyer-los a acceptar la solució d'annexionar-se a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron?

La qüestió quedà en mans del general dels jerònims, a qui els consellers de Barcelona advertiren sobre la clàusula d'inalienabilitat de la dotació de la Murtra en cas d'unió o annexió, ja que el seu fundador, Bertran Nicolau, havia previst que si es donaven aquests dos supòsits, el patrimoni dotat havia de recaure en l'Hospital de la Santa Creu. És a dir, Sant Jeroni de la Vall d'Hebron no podia gaudir, de cap manera, de les rendes que Bertran Nicolau havia donat als jerònims de Montolivet, després traslladats a la Murtra. Però donaren més arguments. Si s'acceptava la unió dels dos monestirs, es donaria un mal exemple que retrauria les persones devotes a instituir obres pies, ja que veuriem que no es respectava la seva voluntat. A més, li certificaren que actuarien fermament en defensa dels interessos de l'Hospital de la Santa Creu en aplicació de les clàusules fundacionals, en carta del primer de juny de 1439 (doc. 13). Tota una declaració d'intencions que el general, que era el frare Esteban de León, va respondre al cap de 15 dies des de Lupiana (Guadalajara), seu del monestir principal de l'orde, tot informant que havia encarregat l'assumpte als frares visitadors, que tenien la comesa de parlar d'aquest afer amb totes les parts implicades, entre les quals els mateixos consellers de Barcelona, per prendre una decisió que tingués en compte el servei de Déu, el bon estat del monestir de la Murtra i la voluntat del fundador (doc. 14).

Els visitadors degueren arribar a Catalunya durant el mes de juliol. De la carta que la reina Maria va escriure al general un cop la visita ja s'havia acabat, es dedueix que tant els frares de la Murtra com els consellers barcelonins s'oposaren a les intencions d'annexió *-los conselleres de Barchinona sían notables personas, pero ansí ellos com el prior e frayres de la Murta, han passión en este fecho cada uno por su interés-* i que en culpaven al prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Ramon Joan. La reina l'exculpava completament i es lamentava que el general no l'hagués escollit com a visitador en aquest afer, tenint en consideració *qui es una de las milliores e más notables personas que-l vuestro orden haya en las partes d-acá*. Per la reina, l'elecció de dos visitadors estrangers no era adequada perquè ignoraven els fets del país i dels dos monestirs (doc. 15).

És evident, doncs, pel to amarg de la carta, que els visitadors no havien aconsellat que l'annexió es portés endavant. Tanmateix, la reina Maria sembla que ho tornà a intentar, tal com ho posen de manifest les instruccions que els consellers barcelonins donaren als seus ambaixadors davant el rei Alfons respecte a la unió dels dos monestirs jerònims catalans cinc anys més tard, el 23 de març de 1444. Els consellers afirmaren que aquesta unió, instada per la reina a súplica de Ramon Joan, l'havien intentat *algunes vegades*, però sense cap èxit, ja que les ordinations inserides pel fundador ho impediien. Fins i tot es deia que la reina havia arribat a fer tractes amb el prior de la Murtra amb aquesta finalitat. La raó per la qual els consellers escrigueren sobre aquest afer als seus ambaixadors a Nàpols era que s'havien assabentat que un frare de la Vall d'Hebron es dirigia a la cort reial i sospitaven si era justament per aconseguir suport respecte a aquest assumpte. Els demanava, doncs, que n'estiguessin al cas i que mostressin al rei la seva absoluta oposició, amb els arguments ja coneguts que la unió implicava el transferiment de les rendes de Sant Jeroni de la Murtra a l'Hospital de la Santa Creu i el mal exemple que es donaria a les persones devotes que es proposaven instituir o fundar cases religioses.¹⁰⁵³ El frare jerònim que viatjà aleshores a Nàpols i a Roma era Ferran Ruiz i no hem trobat confirmació documental

¹⁰⁵³ Josep Maria MADURELL I MARIMON, *Mensajeros barceloneses en la corte de Nápoles de Alfonso V de Aragón (1435-1458)*. Barcelona: CSIC, 1963, p. 238-240.

de la sospita dels consellers de Barcelona, la qual cosa no vol dir que una de les seves comeses no fos aconseguir la unió dels dos monestirs jerònims catalans. Sabem que la reina lloctinent l'envià per assumptes relacionats amb Montserrat -la gratuïtat de l'annata de l'abat i la tramesa de cinc frares italians per implantar-hi la reforma-,¹⁰⁵⁴ sobre el trasllat d'un monestir valencià¹⁰⁵⁵ i perquè Sant Jeroni de la Vall d'Hebron aconseguís la unió d'alguns priorats a Catalunya (doc. 21).

Val a dir que la predilecció de la reina Maria era sobretot per al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i no en genèric per als monestirs jerònims. De fet, en contra del que s'ha comentat,¹⁰⁵⁶ la reina no tan sols no va mostrar cap simpatia vers els jerònims de la Murtra, sinó que considerava aquest monestir menys devot que el seu veí de la Vall d'Hebron (doc. 15). De fet, li devia pesar força la resistència mostrada pels jerònims afincats a Badalona, ja que frenava i limitava els seus plans de fer créixer el cenobi situat a Collserola.

Paral·lelament als seus intents d'unir els dos monestirs jerònims catalans, que resultaren infructuosos, la reina continuà amb els seus plans de construcció del nou convent prop de l'església bastida en temps de la reina Violant. I és que la seva capacitat d'influència era el capital més important a disposició de les obres. És molt significatiu que la reina aportés tan sols dues atzembles, valorades en 100 florins (55 lliures),¹⁰⁵⁷ i que el 28 d'abril de 1441 s'excusés davant de Ramon Joan per la tardança de l'enviament de diners per a les obres perquè els havia hagut de necessitar per cobrir altres despeses. Tot i això, l'ànim a prosseguir-les, tot assegurant-li que més endavant li arribarien els diners.¹⁰⁵⁸

En narrar la història del seu monestir a final del segle XVI, els jerònims de la Vall d'Hebron afirmaren que contribuïren a la construcció el bisbe de Barcelona, l'arquebisbe de Saragossa -Dalmau de Mur, un estret col·laborador de la reina, tal com hem vist en l'apartat dedicat a Ramon Joan-, els governadors de Catalunya i el d'Aragó i els consellers de la ciutat de Barcelona. A més, hi afegeix, en genèric, abats, canonges, cavallers i molts ciutadans anònims, com juristes, mercaders, notaris i apotecaris, però sense especificar cap nom. Es van recollir prop

¹⁰⁵⁴ Francesc Xavier ALTÉS I AGUILÓ, «L'abat Antoni d'Avinyó i la reforma observant...», p. 314-316.

¹⁰⁵⁵ El mateix dia de la carta sobre Montserrat, el 5 de març de 1444, la reina va escriure al bisbe de Zamora i a Pere de Santa Eulàlia, tot informant-los de l'arribada a Roma de Ferran Ruiz. Els demanà que l'ajudessin a fer la petició que havia de fer al pontífex (ACA, C, reg. 3189, f. 177r-177v). En carta del 19 de març, la reina digué al bisbe de Zamora que havia escrit al papa sobre *cierta translación que necesariamente se ha de fazer de hun monasterio d-esta ciudad*. Com que la carta està datada a València, creiem que s'estava referint a un monestir de València i no pas a qualsevol dels dos monestirs jerònims catalans (f. 183v).

¹⁰⁵⁶ Hi ha dos cartes que s'han esgrimit com a ajuts de la reina lloctinent a Sant Jeroni de la Murtra. A la primera, del 28 de gener de 1442, demanà al mercader Antoni Pellisser que tornés 50 florins als *freres de la Murta*, que passaven per una situació de perill. La segona, de l'endemà, estava dirigida a Caterina d'Arenós, a qui sol·licitava que pagués *als freres de la Murta* el que els devia (Montserrat TOLDRÀ PARÉS, *Op. Cit.*, p. 623). Si tenim en compte que Antoni Pellisser era mercader valencià (ACA, C, reg. 3229, f. 127v) i que els Arenós eren nobles afincats al regne de València (Carlos LÓPEZ RODRÍGUEZ, *Nobleza y poder político. El Reino de Valencia (1416-1446)*. València: Universitat de València, 2005, p. 169, 175), es conclou que els frares de la Murta de la carta reial no eren de Sant Jeroni de la Murtra, sinó de Santa Maria de la Murta, situat prop d'Alzira. L'estimació de la reina vers aquest monestir jerònim valencià quedà palesa en un llegat testamentari de 1.000 florins. Per cert, el testament de la reina es presta a la confusió amb el monestir badaloní: *Ítem lexam al monestir de Sent Gerònim de la Murta, del regne de València...* (Montserrat TOLDRÀ PARÉS, *Op. Cit.*, p. 957).

¹⁰⁵⁷ RBE, C-III-3, f. 305r.

¹⁰⁵⁸ ACA, C, reg. 3019, f. 14r.

de 2.000 lliures,¹⁰⁵⁹ quantitat modesta, almenys si la comparem amb les gairebé 7.000 que es gastà la reina Violant entre 1394 i 1397 per nivellar el terreny i bastir l'església.

L'ajut prestat per la ciutat de Barcelona va consistir a permetre l'extracció de 500 somades de pedra de les canteres de Montjuïc, tal com s'aprovà en la sessió del Consell de Cent de l'11 de març de 1439. La ciutat no assumí ni el cost del tall ni el del transport fins al cenobi. El 23 de juny següent la reina instava els consellers a donar tot favor a l'obra del monestir.¹⁰⁶⁰

Si la pedra venia de Barcelona, la reina volgué que la fusta procedís de Tortosa. A principi de 1439 demanà als procuradors d'aquesta ciutat que contribuïssin amb un carregament d'un centenar de fusts de pi. Com que la resposta fou que el municipi no s'ho podia permetre perquè estava molt endeutat, la reina proposà que els mateixos procuradors animessin els prohoms de la ciutat perquè, a títol individual, fessin l'almoina que els demanava.¹⁰⁶¹ A tal efecte, va donar-los credencials per a gairebé una vintena de personatges, tant seglars com eclesiàstics, de Tortosa¹⁰⁶² i els va animar a donar exemple, tot contribuint personalment a l'obra.¹⁰⁶³ Però passat un mes llarg, el 14 de març, la reina no havia rebut encara cap resposta a la seva petició. Els procuradors, en una carta recent a la reina sobre l'aljama musulmana de la ciutat, no feien cap menció a les fustes, la qual cosa la reina atribuï a l'oblit. Però hi insistí.¹⁰⁶⁴

Com que seguia sense rebre cap resposta, la reina decidí enviar-hi Pere Joan Despou, lloctinent del batlle general de Catalunya. Havia d'investigar en quina situació estava el tema i, si els procuradors tortosins no havien encara recollit cap contribució, visitaria directament els prohoms de la ciutat per demanar-los l'almoina. Fins i tot li aconsellava que comencés amb els que tenien fama de més generosos (doc. 12).¹⁰⁶⁵ La missió de Pere Joan Despou tingué l'efecte esperat. En menys d'un mes donà una llista de contribucions a la reina, que demanà al ciutadà tortosí Pere Sala que les recollís per donar-les al clavari de la ciutat¹⁰⁶⁶ i sol·licità als procuradors tortosins, a qui agrai el seu ajut, que li entreguessin els diners o els gastessin en fer sortir els fusts del port de la ciutat.¹⁰⁶⁷

¹⁰⁵⁹ RBE, C-III-3, f. 305r-305v.

¹⁰⁶⁰ Joan-F. CABESTANY FORT, «Fray Ramón Juan, prior de San Jerónimo del Valle de Hebrón (1419-1458)», p. 239-240. La darrera carta també es troba a ACA, C, reg. 3179, f. 22r.

¹⁰⁶¹ ACA, C, reg. 2997, f. 129v-130r (Barcelona, 06.02.1439).

¹⁰⁶² Els canonges Domènec de Dons, Antoni Cardona, Miquel Calaf, Blasco Liori, Pere Xixou, Joan Segur, Francesc Icart, el prior claustral Domènec de Santa Pau i els ciutadans Joan Jordà, Ramon Jordà, Joan Icart, Francesc Negrells, Arnau Fariça, Manuel Prats, Pere Sala, Arnau Montornès, Lluís Garidell i Elies Garret (ACA, C, reg. 3002, f. 16r-16v, Barcelona, 10.02.1439).

¹⁰⁶³ Els procuradors eren Arnau de Montornès, menor de dies, Pasqual Curto i Bernat Pinyol (ACA, C, reg. 3002, f. 15v-16r, Barcelona, 10.02.1439).

¹⁰⁶⁴ *E com del dit dia ençà resposta alguna no havem haüda, creem que havets oblidat. E devets-nos respondre quina manera podia haver a fi que-n poguéssim fer aquell compte que havíem. Per què us pregam axí carament com dir se pot que si ja fet no n'havets, hi vullats dar aquella exequió que de vostra caritat confiam. E no vullats plànyer lo treball en amprar de part nostra los singulars de la cèdula, dient-lus de part nostra que no creem que pus meritòria obra poguessen fer e no plangats ennuig de rescirure'ns quin compte ne podem fer a fi que puxam provehir, certificant-vos que ultra lo mèrit vos ho reputarem a tant o a més com si sia cosa nostra pròpria* (ACA, C, reg. 2997, f. 135r).

¹⁰⁶⁵ Pere Joan Despou anà provist de cartes credencials reials dirigides als procuradors i als canonges tortosins (ACA, C, reg. 2997, f. 138v-139r).

¹⁰⁶⁶ ACA, C, reg. 2997, f. 145v-146r (Barcelona, 23.04.1439).

¹⁰⁶⁷ ACA, C, reg. 3002, f. 45v-46r (Barcelona, 23.04.1439).

Malgrat que la fusta estava tallada i preparada per ser enviada a la capital catalana, la tramesa patí un retard que enutjà molt la reina, que finalitzà la seva estada a Barcelona sense que el carregament hi hagués arribat. El 6 d'agost envià una carta als procuradors de Tortosa en què es mostrà molt disgustada i fermament disposada a castigar severament el culpable *-de què havem haüt no poch enuig. Però si açò és culpa o frau d'alguna persona, de cert Nós ne sabrem la veritat. E si tal frau és, se'n farà tal càstich que serà terror a altri-*, i envià a Tortosa el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Ramon Joan,¹⁰⁶⁸ que resolgué l'afer en menys de dues setmanes.¹⁰⁶⁹ La falta de referències posteriors permet fer la suposició que no hi hagué més entrebancs i les fustes arribaren al cenobi poc després.

Hi hagué més trameses de fusta procedent de Tortosa per a l'obra de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. En tenim algunes notícies. El 15 de febrer de 1440 la reina repregué Joan Danó perquè no havia arribat cap fust al monestir malgrat que s'hi havia compromès i que havia enviat dues barcades a Barcelona.¹⁰⁷⁰ El 8 de juny ordenà al veguer i sotsveguer de Barcelona i al batlle general de Catalunya que recuperessin el carregament de 68 fusts de pi tallats en el port de Tortosa amb destinació a les obres de Vall d'Hebron perquè algú se'ls havia quedat.¹⁰⁷¹ El 21 de novembre la reina Maria va escriure a Pasqual Curto, ciutadà de Tortosa, perquè ajudés el prior Ramon Joan a comprar en el port de Tortosa els 300 fusts que encara es necessitaven per acabar les obres.¹⁰⁷² La darrera notícia, del 18 de gener de 1441, és que la reina encarregà la compra de la fusta que faltava al mercader tortosí Antoni Pellisser, que havia de trobar-se amb els procuradors d'aquesta ciutat.¹⁰⁷³

Ja hem vist abans que el bisbe de Barcelona cedí el dret de 4 diners per lliura de dues marmessories, una de les quals la de Bertran Nicolau, per a les obres de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (1441). En aquest context de necessitat de diners, la reina demanà ajut també al castellà d'Amposta, Pere de Vilaragut, el 22 de novembre de 1440, perquè *ara que la obra stà en punt de perfecció e en tal matèria que seria massa gran dan e pèrdua del qui és fet si no acabava*.¹⁰⁷⁴ I possiblement per al mateix propòsit plantejà als frares un negoci: quedar-se 1.300 florins d'or que Jordi Borrell, de Perpinyà, tenia en usdefruit per la mort del seu fill a canvi de proporcionar-li 40 lliures anuals i pregar per l'ànima del difunt en els oficis. La reina els informà que Jordi Borrell tenia entre 55 i 60 anys d'edat i els demanà màxima discreció en aquest assumpte (doc. 17). Els

¹⁰⁶⁸ ACA, C, reg. 2997, f. 169v.

¹⁰⁶⁹ La reina el felicità per desencallar l'afer i li demanà que s'enviessin prestament els fusts –el document parla de 180 en lloc de 100. El prior l'havia informat de la resolució de l'afer amb carta tramesa des de Tortosa el 18 d'agost (ACA, C, reg. 2997, f. 182r, Saragossa, 03.09.1439).

¹⁰⁷⁰ *En Johan Danó. Lo prior de Sant Gerònim de la Vall d'Ebron, territori de Barchinona, nos fèu relació com tota la fusta que estava era a carregador e la proferta era tal que li fes que tantost la trameteriets. Aprés havem sabut com en nom nostre e a profit vostre havets trameses dues barcades de què lo dit prior no n'a rebut un fust. Per çò, puys axí va lo fet, entenem bé metre la mà per quin títol havets a tramesa fusta en nom nostre e per quina causa lo monastir no ha haüda la sua, maiorment que fos pressa e havéssets offert e res no haiats fet per molt que us haiam scrit. E sabuda la veritat s'i farà la provisió que us merex. Si, emperò, entrentant hi voliets dar millor recapte que no havets, esmenariets alguns tant lo fallit e fariets-me vostres fets* (ACA, C, reg. 3002, f. 164r).

¹⁰⁷¹ Les fustes tenien el senyal reial i foren portades a Barcelona en les barques de Benet d'Arenys (ACA, C, reg. 3136, f. 96v-97r).

¹⁰⁷² ACA, C, reg. 3007, f. 141v.

¹⁰⁷³ ACA, C, reg. 3011, f. 86v.

¹⁰⁷⁴ ACA, C, reg. 3007, f. 141v.

frares acceptaren la proposta perquè hi ha constància que van vendre un censal mort de 22 lliures de pensió anual que havien de pagar cada 16 de novembre a Jordi Borrell mentre visqués.¹⁰⁷⁵

Més endavant analitzarem l'acció de la reina en la construcció del cenobi jerònim de Collserola, prou destacat. De fet, en un document del 22 d'abril de 1444, la reina Maria afirmà que *Nós havem construhit lo dit monastir* (doc. 22). En aquesta carta, la reina s'adreçà a Gaspar d'Ornós per recriminar-li que hagués fet foragitar el vicari de Sant Genís dels Agudells i que tingués algun tipus de disputa pels termes de les seves terres limítrofs amb els del cenobi jerònim. No es va estar de recordar-li que el monestir *és contínuament en nostra salvaguarda e protecció* i que els seus frares *són persones religioses e devotíssimes, de què merexen no ésser molestats ne vexats, mas favorits e ajudats*.

A partir de 1444 la reina es proposà augmentar les rendes de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Com que l'erari públic estava sota mínims, es va fixar com a objectiu aconseguir que s'unís algun priorat al monestir, per la qual cosa havia de convèncer les màximes autoritats eclesiàstiques. Així, el primer que féu fou dirigir-se a Eugeni IV en carta del 5 de febrer de 1444. Per fonamentar la seva petició, la reina lloà les bondats i la devoció dels frares i del lloc on estava fundat el monestir, que tenia rendes clarament insuficients. En contraposició, a les províncies eclesiàstiques de Tarragona i Saragossa hi havia força priorats que estaven molt mal servits, els titulars dels quals no tan sols no es preocupaven pel culte, sinó que eren un exemple de vicis i falta de disciplina. Quantificà la renda a adjuntar als jerònims de la Vall d'Hebron en 500 florins anuals.¹⁰⁷⁶ En el viatge del frare jerònim Ferran Ruiz a Itàlia, la reina li demanà que pregués Pere de Santa Eulàlia perquè presentés i defensés la sol·licitud d'unió d'algun priorat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron davant del pontífex i del cardenal d'Aquileia (doc. 21). Com hem comentat, aquest religiós també tenia encomanades altres missions religioses, algunes de les quals relacionades amb la introducció de l'observança a Montserrat.

El papa comissionà aquest afer a l'arquebisbe de Saragossa, Dalmau de Mur, que a la seva vegada l'encarregà a Antoni Portella, canonge de la seu de Barcelona.¹⁰⁷⁷ De les diferents opcions possibles –Sant Miquel del Fai, Sant Pere de Riu, Birles i Sant Sebastià–, l'arquebisbe seleccionà la primera perquè era el priorat pitjor servit de tots.¹⁰⁷⁸ Sant Miquel del Fai era un priorat benedictí que depenia de l'abadia francesa de Sant Víctor de Marsella, que hi nomenava priors comendataris. Aleshores ho era Jofre de Millars.¹⁰⁷⁹ Tot i que la seva comunitat estava prevista que estigués formada per cinc membres, a partir del segle XV fou habitual que només hi

¹⁰⁷⁵ Jordi Borrell, que era apotecari de Perpinyà, va informar el sotsprior de Vall d'Hebron que havia venut quatre pensions d'aquest censal mort al mercader barceloní Joan d'Andreu (AHPB, Joan FERRER, *Llibre comú*, 1445, desembre, 4 – 1446, març, 18, s. f., 24.01.1446). L'any següent féu el mateix, però l'informat fou directament el prior i la venda de les quatre pensions es féu al també mercader barceloní Lluís Gilabert (AHPB, Joan FERRER, *XXVIII manuale*, 1446, agost, 26 – 1448, març, 5, s. f., 18.08.1447). Tenint en compte que la reina Maria parlava d'una pensió anual d'unes 40 lliures i que havia venut quatre pensions que no podien ser les mateixes, possiblement es tracta de dos censals morts diferents.

¹⁰⁷⁶ ACA, C, reg. 3026, f. 173r-173v.

¹⁰⁷⁷ La reina apressà el primer (ACA, C, reg. 3038, f. 34v, València, 07.09.1444) i animà el segon a acceptar l'encàrrec i a resoldre'l favorablement (ACA, C, reg. 3029, f. 183r, València, 13.11.1444).

¹⁰⁷⁸ ACA, C, reg. 3048, f. 80r.

¹⁰⁷⁹ El 22 d'octubre de 1446 establí cinc obradors que Sant Miquel del Fai posseïa a la ciutat de Barcelona (Arxiu del Castell de Vilassar, *Pergamí* 1-52-43).

hagués un monjo i un prevere, o de vegades tan sols un procurador del prior. Poc abans de la seva secularització (1567), les seves rendes es valoraren en unes 250 lliures.¹⁰⁸⁰

Calia, però, que el pontífex sancionés la unió, tot aprovant que els frares de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron prenguessin possessió d'aquest priorat. I aquest punt va implicar un munt de gestions de la reina durant l'any 1446:¹⁰⁸¹ peticions a Eugeni IV i al seu procurador a Roma (27 de juny),¹⁰⁸² enviament d'un breu papal per resoldre un dubte del comissionat (13 de setembre),¹⁰⁸³ una trobada a palau amb el titular del priorat (8 d'octubre)—segurament per arribar a un acord econòmic pel qual cedís de bon grat el priorat a canvi d'una renda vitalícia-¹⁰⁸⁴ i una nova petició al pontífex i ajut al procurador Pere de Santa Eulàlia perquè es lliurés la possessió de Sant Miquel del Fai als frares jerònims (9 de novembre).¹⁰⁸⁵ La reina era conscient que moltes unions no tenien efecte perquè no es prenia possessió dels béns i es lamentà que acabés d'aquesta manera després d'haver-ho treballat tant: *En aquesta manera serà satisfeyt a la hunió e interès del dit prior, car en altra manera siats certs que la dita unió seria totalment inútil. E axí és stat vist per experiència d'altres unions atorgades en temps passat a aquest mateix monestire altres. E seria cosa vergonyosa e encara dampnosa que la dita unió en què se ha tant treballat romangués frustrada de tot effecte.*¹⁰⁸⁶

No sembla que s'arribés a cap pacte amb el titular del priorat. Ben al contrari, després que la reina demanés al nou pontífex, Nicolau V, el 4 de juliol de 1447 que confirmés la unió,¹⁰⁸⁷ pregà al rei Alfons que no es deixés influir per l'oposició mostrada per l'abadia de Sant Víctor de Marsella, de manera que tant el monarca com el papa seguissin mantenint la seva determinació respecte a aquest afer, en carta del 15 de gener de 1448.¹⁰⁸⁸

Davant de les dificultats sorgides amb Sant Miquel del Fai, la reina obrí una nova via. El 16 de març de 1448 demanà a Nicolau V la unió a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron del priorat de Santa Maria de Besalú —anomenat a la documentació Santa Maria d'Enfrecastell, és a dir, dins (*infra*) del castell d'aquesta vila comtal. Malgrat que tenia rendes molt inferiors, si els jerònims n'aconseguien la unió, renunciarien de bon grat als seus dret sobre el priorat de Sant Miquel del Fai. La reina explicà al pontífex que aquest priorat besaluenc, que depenia de l'abadia de Sant Ruf d'Avinyó, tenia un prior comandatari i dos o tres frares o canonges regulars que no seguien en absolut la regla de Sant Ruf. Pere de Darnius, canonge i sagristà major de la seu de Girona, en detenia aleshores el priorat en comanda. Argumentà que la unió al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, que passava indigència i moltes necessitats i l'obra del qual romania imperfecta,

¹⁰⁸⁰ Antoni PLADEVALL I FONT, *Sant Miquel del Fai: 1000 anys d'història*. Barcelona: Tip. Cat. Casals, 1970, p. 48, 69.

¹⁰⁸¹ Podria ser que la reina es referís a aquest assumpte en cartes del 22 de gener i del 21 de febrer en què parla d'una butlla del prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron que encara no ha estat obtinguda (ACA, C, reg. 3230, f. 101v, 113v-114r, 115r-115v).

¹⁰⁸² ACA, C, reg. 3270, f. 13r, 14r.

¹⁰⁸³ La reina va trametre Ramon Joan a l'arquebisbe de Saragossa, a qui demanà celeritat en la resolució de l'afer (ACA, C, reg. 3270, f. 69v-70r).

¹⁰⁸⁴ ACA, C, reg. 3271, f. 48v.

¹⁰⁸⁵ ACA, C, reg. 3048, f. 79v-80r.

¹⁰⁸⁶ ACA, C, reg. 3048, f. 80r.

¹⁰⁸⁷ ACA, C, reg. 3048, f. 154r.

¹⁰⁸⁸ *E haia entès que l'abbat del monastir de Sant Víctor de Marsella, lo qual se diu presidint al dit priorat, murmuraria de la dita unió e tal presidència vostra mercè deja extirpar de Sa Senyoria, suplich humilment sia mercè vostra provehir que ne per vostra Altesa ne per lo Papa mutació ne derogació alguna ésser sia feta a importunitat del del (sic) dit abbat* (ACA, C, reg. 3060, f. 8v-9r).

tindria efectes positius, ja que el culte augmentaria a Santa Maria de Besalú i les rendes no estarien en mans profanes (doc. 32). La situació en aquest priorat era endèmica: una vintena d'anys abans havia rebut la visita de l'abat de Sant Ruf de Valença, que va certificar no tan sols els danys materials causats pels terratrèmols de la zona, sinó també l'estat de decadència espiritual. Ni el prior ni els canonges vivien habitualment en el priorat.¹⁰⁸⁹ Per aconseguir la unió la reina demanà la col·laboració al cardenal Alfons de Borja, al mallorquí Antoni Cerdà, aleshores arquebisbe de Messina, i al seu procurador Pere de Santa Eulàlia, a qui envià les corresponents credencials per exposar i sol·licitar al pontífex aquest i altres assumptes.¹⁰⁹⁰

Dos mesos més tard la reina envià a Roma el seu capellà Alfons Enric perquè, entre d'altres missions, treballés per la unió d'algun dels dos priorats a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. A les instruccions al seu llegat, la sobirana es lamentà que, tot i haver obtingut la unió de Sant Miquel del Fai, no havia sorgit efecte perquè el titular n'havia aconseguit la suspensió, que el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron fos citat a Roma i, a més, es rumorejava que la unió seria revocada. La reina s'expressà en paraules molt dures sobre aquest afer, per a ella incompreensible: *E per çò, no par a la dita senyora rahonable que aquesta tal gràcia ten piadosa e de tant mèrit feta a ella més que al dit monestir de Sanct Gerònim e ab tanta affecció, instància e devoció per la dita senyora demanada e obtenguda e per rahó de la qual, axí per les bulles de papa Eugeni com per les obtengudes après del dit Nostre Sanct Pare qui vuy és, ha fetes grans despeses e sostenguts treballs, sia revocada e en altercació mesa per una semblant persona que és lo dit prior de Sanct Miquel dez Fay, home viciós, desonest e de mala vida, qui en lo dit monestir té spelluncha de mals hòmens e en usos profans dels pijors que paria, destrueix e desgasta los béns del crucifix, car açò seria un grandíssim càrrech a la magestat de la dita senyora que un tal home hagués més poscut que la sua excel·lència. E per çò, envides pot creure la dita senyora que Nostre Sanct Pare scientment donàs loch en tant desonesta cosa e a la dita senyora tant perjudicial. Els frares rebutjaren entrar en contenció i litigi amb ningú a causa d'aquesta unió -han tanta benignitat e son tan dedicats a pau e dolçor de sperit que per res no entrarien en contenció, plet o litigi, no solament ab aquell lop rabat, mas encara ab negú altre com ne sabessen adquerir tot lo món-*, per la qual cosa era la reina la que s'entestava en l'afer. Tanmateix, vista les dificultats, la comunitat es conformaria amb la unió del priorat de Santa Maria de Besalú, que tenia un valor per sota de la meitat del de Sant Miquel del Fai. Alfons Enric tenia la comesa de parlar-ne amb Antoni Cerdà, recentment nomenat cardenal,¹⁰⁹¹ perquè jutgés quina de les dues unions era més fàcil o menys difícil d'obtenir.¹⁰⁹²

¹⁰⁸⁹ Marc SUREDA I JUBANY, «Litúrgia i cultura en una canònica medieval catalana: un inventari de la biblioteca de Santa Maria de Besalú (1429)», *Miscel·lània litúrgica catalana*, 20 (2012), p. 310-314. De Santa Maria de Besalú actualment tan sols en resta la capçalera de l'església.

¹⁰⁹⁰ ACA, C, reg. 3200, f. 152r-153r (València, 16.03.1448).

¹⁰⁹¹ El document amb els instruccions, que inclouen la felicitació per la recent promoció de l'eclesiàstic al cardenalat, tan sols fa referència al cardenal de Sant Crisogi. Es tracta d'Antoni Cerdà, titular de l'arquebisbat de Messina i més endavant bisbe de Lleida, a que Nicolau V concedí la dignitat cardenalícia el mes de febrer o març de 1448 (Lorenzo CARDELLA, *Memorie storiche de' cardinali della santa Romana chiesa*, Roma: Stamperia Pagliarini, 1793, vol. 3, p. 108).

¹⁰⁹² ACA, C, reg. 3184, f. 220v-222r (Barcelona, 20.05.1448). Alfons Enric anava proveït de credencials per a Pere de Santa Eulàlia, procurador de la reina a Roma, i per al propi cardenal de Sant Crisogi (ACA, C, reg. 3184, f. 200v, 222r).

A final de 1448 la reina tornà a pressionar els seus agents a Roma sobre l'afer de Besalú.¹⁰⁹³ Era un moment especialment crític perquè el prior de Santa Maria, el canonge gironí Pere Darnius, estava greument malalt i, per tant, el priorat quedaria vacant en breu.¹⁰⁹⁴ Era una molt bona oportunitat perquè Pere Darnius s'havia oposat a la unió i, com a conseqüència, el pontífex no l'havia atorgada: *E per quant lo dit micer Pere de Darnils contra la oferta que ns havia feta [a la reina] no volgué consentir a la dita unió, lo dit nostre Sant Pare no volgué atorgar o dar loch en aquella, segons nos fou scrit.*¹⁰⁹⁵

Però els esforços foren debades: el priorat fou donat a Antoni Cerdà, justament un dels cardenals a qui la reina havia demanat intercessió perquè s'assignés a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. La reina ho atribuï a la falta de diligència del seu procurador a la cort romana, Pere de Santa Eulàlia, que no va donar ràpidament les cartes al pontífex amb la notícia de la mort de Pere de Darnius. En carta del 17 de gener de 1449, el va reprendre, tot insinuant que havia actuat expressament per afavorir el cardenal.¹⁰⁹⁶ La sobirana, però, no perdé la fe en la seva proposta i va demanar tant a Pere de Santa Eulàlia com a Joan Comes, que també era procurador seu a Roma, i al secretari papal Pere de Noceto que convencessin el cardenal perquè cedís el priorat als jerònims de la Vall d'Hebron. Per moure els ànims a favor del seu intent, en la carta al secretari Pere de Noceto va presentar un panorama econòmicament desolador, clarament exagerat, del monestir jerònim: *in quo pluries resedimus pro nostri consolacione, eis afficimur et merito compatimur eorum indigencie et paupertati, quo et eorum monasterium in edificacione pia sufragia a pluribus et de nostro parvo ere succurri fecimus satis bene. Verum restat eos in alimentis iuvari, cibi et potus cum variis diebus esuriant e sitiant et non habent quid edere aut bibere in suficiencia vite.*¹⁰⁹⁷ També va escriure al cardenal, tot dient-li que com que aquest priorat per a ell era tan poca cosa, el cedís als jerònims de la Vall d'Hebron perquè així *haien algun sosteniment e no-ls càlega mendicar.*¹⁰⁹⁸ Com que no obtenia cap resposta del cardenal, la sobirana hi insistí novament al cap de deu dies.¹⁰⁹⁹

El mes de març de 1449 morí el bisbe de Lleida a Gènova i devia córrer la informació que el papa nomenaria Antoni Cerdà. Almenys arribà a oïda de la reina, que ho aprofità per demanar al papa que si era així, el cardenal deixaria beneficis simples i curats que posseïa i això constituiria una ocasió propícia perquè una d'aquestes prebendes, concretament el priorat de Santa Maria de Besalú, fos unida al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, com ja havia sol·licitat moltes vegades. També s'adreçà al cardenal i als contactes anteriors a la cort romana per al mateix propòsit.¹¹⁰⁰ Dues setmanes després, el 16 d'abril, hi tornà amb retrets perquè li semblava *cosa*

¹⁰⁹³ El 21 de novembre la reina demanà a Pere de Santa Eulàlia, entre d'altres afers, que sol·licités al pontífex la confirmació dels actes de l'arquebisbe de Saragossa com a comissionat en la unió de Sant Miquel del Fai (ACA, C, reg. 3272, f. 81r). El 5 de desembre envià dues cartes al pontífex, una als cardenals Alfons de Borja i Antoni Cerdà, dues al seu procurador Pere de Santa Eulàlia i una altra al canonge barceloní Joan Comes amb el mateix propòsit que s'unís el priorat de Besalú a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (ACA, C, reg. 3272, f. 89r-89v; ACA, C, reg. 3200, f. 181r-182r).

¹⁰⁹⁴ Fins i tot en algun dels documents de principi de desembre de 1448 se'l considerà mort: *Ara ha plagut a Nostre Senyor tolre lo empaxament del dit micer Pere de Darnils, car és passat de aquesta vida* (ACA, C, reg. 3200, f. 181v-182r).

¹⁰⁹⁵ ACA, C, reg. 3200, f. 181v-182r.

¹⁰⁹⁶ ACA, C, reg. 3272, f. 113v.

¹⁰⁹⁷ ACA, C, reg. 3272, f. 113v-115r (Perpinyà, 17.01.1449).

¹⁰⁹⁸ ACA, C, reg. 3272, f. 114r-115v (Perpinyà, 17.01.1449).

¹⁰⁹⁹ Amb cartes als mateixos quatre eclesiàstics (ACA, C, reg. 3272, f. 121r-121v).

¹¹⁰⁰ ACA, C, reg. 3272, f. 156v-158r (Perpinyà, 02.04.1449).

crua e insòlita que lo que papa Eugeni havia fet del priorat de Sent Miquel ab bo e iustprocés nostre Sant Pare ho haia revocat, e ara no haiam pogut obtenir lo priorat de Besulú per al nostre monestir de Sent Gerònim, qui és pobre e non han de què viure. Conscient que no hi tenia gaire cosa més a fer, en culpà a enemics -mas altres ho fan qui no curen a Nòs complaure ne servir, ans ho menegen a lur apetit- en un escenari que no dubtà en qualificar de *tribulacions que saben a simonia*.¹¹⁰¹ No hem localitzat més peticions respecte a aquestes dues unions. Sí una de genèrica, a l'any i mig, al domini Llorenç Llobregat, a qui envià a Roma per diferents assumptes eclesiàstics:

*Ítem dirà al dit nostre Sant Pare, de part de la dita senyora, com Sa Santedat, atesa la bona vida dels prior e frares del monestir de Sent Gerònim de la Vall d'Ebron de Barchinona, ha scrit a Sa Sanctedat que, atesa encara la gran pobresa que passen e que ab renda de uns cinch-cents florins cascun any se porien algun tant mantenir, que·l plagués donar-los algun priorat de tants que n'i han vagat, lo que fins ací no ha pogut obtenir. E Déus sap que seria una gran almoyna e en loch massa menesterós. E dels qual nostre Senyor Déus és servit, axí que liplàcia lo primer priorat que vach donar-lo al dit monestir, la qual cosa li haurà a gràcia singular.*¹¹⁰²

No podem descartar que hi seguís insistint durant els anys següents, però sí podem assegurar que no va aconseguir que el poder eclesiàstic acceptés la seva idea de proporcionar rendes a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. L'oposició dels titulars d'aquestes rendes o l'interès que suscitaven per part de les elits eclesiàstiques foren clarament superiors a la influència o capacitat de la sobirana sobre aquests centres de poder. Més endavant veurem que els Reis Catòlics van reprendre la petició a final de segle.

A banda de la visita del setembre de 1438, que podria ser l'origen de la vinculació de la sobirana amb el monestir jerònim situat a Collserola, hem documentat una estada força llarga a final d'estiu i principi de la tardor de 1447. Concretament, el primer dia que consta que era a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron és el 8 d'agost i el darrer, el 2 d'octubre, és a dir, dos dies després de la festa del sant.¹¹⁰³ Una estada, doncs, que fou prou llarga, propera als dos mesos, que mostra novament la seva vinculació amb la comunitat jerònima.

La reina també va mostrar la seva predilecció per Sant Jeroni de la Vall d'Hebron en el seu testament. Ja hem vist com Ramon Joan en fou nomenat marmessor, càrrec que no va poder exercir perquè va morir abans que la sobirana. El monestir va rebre el segon llegat més important

¹¹⁰¹ Es dirigí per carta novament al cardenal Antoni Cerdà, a Joan Comes i a Pere de Santa Eulàlia, a qui demanà que intentessin fer canviar l'opinió del pontífex (ACA, C, reg. 3272, f. 162r-162v).

¹¹⁰² ACA, C, reg. 3264, f. 73v-74v (Perpinyà, 25.11.1450).

¹¹⁰³ Els dies amb escriptures datades a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron són els següents: 8 d'agost (ACA, C, reg. 3270, f. 148v), 11 d'agost (f. 150r), 14 d'agost (Montserrat TOLDRÀ PARÉS, *Op. Cit.*, p. 742), 22 d'agost (ACA, C, reg. 3197, f. 136r-136v), 23 d'agost (reg. 3196, f. 140r), 30 d'agost (reg. 3197, f. 137v i reg. 3271, f. 187r-187v), 31 d'agost (reg. 3196, f. 143v), 1 de setembre (f. 142r-142v), 6 de setembre (f. 144v-146r), 9 de setembre (reg. 3270, f. 151r i reg. 3197, f. 138r-138v), 10 de setembre (reg. 3196, f. 146r-146v), 13 de setembre (f. 146v-147v; reg. 3200, f. 123r i reg. 3271, f. 177v), 15 de setembre (reg. 3270, f. 153r; reg. 3198, f. 138r-141r i reg. 3271, f. 188r), 16 de setembre (reg. 3196, f. 148v i reg. 3271, f. 178v), 17 de setembre (reg. 3196, f. 147v), 18 de setembre (f. 148v-149v), 20 de setembre (reg. 3196, f. 149v-150r, 157v; reg. 3198, f. 140v i reg. 3271, f. 180r), 21 de setembre (reg. 3196, f. 150r-151r i reg. 3197, f. 141r), 22 de setembre (r. 3196, f. 151r-154r), 23 de setembre (reg. 3270, f. 156r i reg. 3271, f. 180v), 24 de setembre (reg. 3270, f. 180v), 25 de setembre (reg. 3198, f. 141v-142r i reg. 3271, f. 181r), 26 de setembre (reg. 3196, f. 154r), 27 de setembre (reg. 3198, f. 143r i reg. 3200, f. 123v), 28 de setembre (reg. 3196, f. 154v-154r; reg. 3197, f. 141v-142r i reg. 3198, f. 143r-143v), 29 de setembre (reg. 3196, f. 155v-156v) i 2 d'octubre (f. 157r).

a una institució monàstica, 4.000 florins, als quals s'han de sumar 200 florins més per al prior Ramon Joan.¹¹⁰⁴ Aquesta deixa, però, es va cobrar molt tard i parcialment, malgrat que els llegats al monestir valencià de la Trinitat, al de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i al de Santa Maria de Montsió de Barcelona foren marcats per la testadora com a prioritaris.¹¹⁰⁵

Joan II, hereu de la reina Maria, no va fer cap pagament d'aquest llegat durant el seu regnat, per la qual cosa a les Corts Generals de 1480-1481, ja en temps dels Reis Catòlics, s'assignaren els 4.200 florins del llegat a l'heretat de Joan II. Poc després, en correspondència del que havien fet altres creditors, es relaxà la meitat del llegat, és a dir, tan sols es va assumir el pagament de 2.100 florins.¹¹⁰⁶ El 7 de març de 1482 es va donar als jerònims de la Vall d'Hebron una renda anual de 37 lliures 4 sous 10 diners procedent d'un censal mort sobre el General de Catalunya, la qual cosa suposa una propietat de 18.623 sous 10 diners, poc més de la meitat dels 2.100 florins.¹¹⁰⁷ No fou fins al 18 d'octubre de 1493 que es completà el llegat, és a dir, 35 anys després de la mort de la reina Maria, la qual cosa és prou indicativa o bé de les dificultats econòmiques de la monarquia aragonesa o bé de la poca prioritat que els reis donaven al compliment de les obligacions testamentàries dels seus predecessors. Es donaren aleshores 16.026 sous 2 diners que, amb els que havien estat lliurats l'any 1482, sumaven els 34.650 sous. A raó de 16 sous i mig el florí, equivalien a 2.100 florins. També es lliuraren en forma de censals morts sobre el General de Catalunya: 1 lliura 17 sous 7 diners de pensió (propietat de 46 lliures 19 sous) que es rebia cada primer d'octubre i 30 lliures 3 sous 5 diners i malla (propietat de 754 lliures 6 sous 7 diners) cada primer de setembre.¹¹⁰⁸ Per tant, el que pervingué a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron de la reina Maria fou una renda molt propera a les 70 lliures barceloneses en censals morts a cobrar del General de Catalunya.

La reina Maria també donà als frares un *lignum crucis* dins d'una creu guarnida amb joies i pedres precioses, al qual hi ha associat un relat miraculós: quan un argenter volgué treure el *lignum crucis* per posar-lo en un altre reliquiari més ric i sumptuós, cada vegada que el ganivet tocava la relíquia, el ganivet es trencava i apareixia una gota de sang en el lloc exacte que havia

¹¹⁰⁴ Montserrat TOLDRÀ PARÉS, *Op. Cit.*, p. 864-865. Un trasllat amb les clàusules que afectaven Sant Jeroni de la Vall d'Hebron es troba entre el fons de pergamins d'aquest monestir conservats a l'ADB, carpeta 2. El fragment amb la deixa és el següent: *Ítem per reverèntia de Nostra Senyor Déus e en remissió de nostres peccats leixam al monastir de Sent Iherònim de la Vall d'Ebron, fundat e situat en lo territori de Barchinona, quatre milia florins d'aur d'Aragó, pregant e encarregant molt affectuosament los prior e frares del dit monastir qui are són o per temps seran que en lurs misses, officis e oracions vullen haver les ànimes nostra e del senyor rey e de nostres majors e de tots aquells qui volran haver participi, en aquella special commemoració e recomendació que de lur bona devoció e afecció confiam.*

¹¹⁰⁵ *E volem, statuhim e ordonam e manam que les dites leixes après les mil misses per Nós fetes als dits monastirs de la Trinitat de València e al monastir de Sent Iherònim de la Vall d'Ebron e de les preycadoresses de Barchinona per lur orde, segons són posades escrites en lo present nostre testament, precehexquen a totes les altres pies lexes en lo present nostre testament scrites e continuades* (ADB, PSJVH, carpeta 2).

¹¹⁰⁶ *Postea, intervenientibus aliquibus bonis personis, ex dictis quatuor mille ducentis florenis remissi et relaxati fuerunt, sicuti factum fuit per alios similes creditores de suis creditis, duo mille floreni* (ACA, C, reg. 3551, f. 200v-201r).

¹¹⁰⁷ Segons escriptura del notari Miquel Benaula fet a Sant Boi del Llobregat (ACA, C, reg. 3551, f. 200v-201r). Es cobrava el mes de setembre (ADB, FSJVH, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 100v). A un inventari de documentació de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron apareix aquest censal mort, si bé amb un diner més de pensió anual (f. 142r).

¹¹⁰⁸ ACA, C, reg. 3551, f. 220v-221v, ADB, FSJVH, lligall 8, *Llibre índexos de documentació*, f. 54r.

tocat la relíquia. Això succeí, segons la tradició, tres vegades. Els frares atorgaren a aquest *lignum crucis* un poder especial contra les tempestes.¹¹⁰⁹

Ha restat un testimoni iconogràfic de la vinculació de la reina lloctinent Maria amb el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. En una pedra commemorativa de construcció (38'5 x 49 x 32 cm) que es conserva en el Museu Municipal Vicenç Ros de Martorell hi ha dos escuts heràldics esculpits sense policromia (imatge 4). Ambdós tenen a la part superior el monograma IHS de Jesús. Ambdós escuts està dividit en pal. En un al costat dret hi ha tres pals i el costat esquerre està dividit en quatre quarters, on hi ha representat un castell en el primer i quart quarters i un lleó en el segon i tercer. L'atribució de l'escut del costat dret és el de les armes d'Aragó dimidiat i el de l'esquerre el del regne de Castella. En el segon hi ha el mateix emblema al costat esquerre –lleó i castell en quarters- i al costat dret hi ha, en flangé, amb tres pals a la part superior i inferior, i dues àguiles coronades en els laterals. L'escut de l'esquerre correspon al regne de Sicília.

Aquests dos escuts s'havien atribuït a la reina Joana Enríquez i a l'infant Ferran, que era rei de Sicília abans d'accedir al tron castellà i aragonès.¹¹¹⁰ El de l'infant Ferran és inversemblant, ja que els escuts dividits en pal són propis de les dones casades: l'escut del marit al costat dret i el de la seva família d'origen a l'esquerre.¹¹¹¹ Tampoc cap coincideix amb el de la reina Joana Enríquez, muller de Joan II, ja que el blasó del seu llinatge, els Enríquez, no és quarterat, sinó mantellat, amb castells al primer i segon i un lleó rampant al mantell, tal com es pot observar en l'emblema d'aquesta sobirana que es conserva actualment a la caserna dels Alemanys de Girona.¹¹¹²

Al nostre entendre, la pedra commemorativa conté dos escuts que simbolitzen la reina lloctinent Maria.¹¹¹³ Ambdós tenen en el costat esquerre l'escut de la seva família, és a dir, el del regne de Castella, ja que era filla d'un monarca castellà, Enric III. En el dret, hi hauria els del seu marit, Alfons el Magnànim, un com a rei d'Aragó i l'altre com a rei de Sicília.¹¹¹⁴ Corroborava aquesta hipòtesi els símbols heràldics del sepulcre de la reina Maria en el claustre del monestir de

¹¹⁰⁹ RBE, C-III-3, f. 314v-315r; José SIGÜENZA, *Historia de la orden de San Jerónimo*, vol. 1, p. 163. En una tercera font, molt posterior, la tradició s'enriqueix de tal forma que s'afirma que el miracle succeí l'any 1434 en presència de la reina Maria (AHCB, *Consellers*, Eclesiàstics. Inquisició, IC.XVIII-3/38).

¹¹¹⁰ Agustí DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història*, vol. 1, làmina entre les p. 688-689.

¹¹¹¹ Per exemple, el de les reines Maria de Luna o Violant de Bar que tenien ambdós al costat dret les armes d'Aragó i a l'esquerre el minvant escaqué, propi dels Luna, i l'escartellé Violant de Bar (Martí DE RIQUER, *Heràldica catalana*, vol. 1, p. 294-296).

¹¹¹² Es pot contemplar una molt bona fotografia d'aquest escut a Enric BASSEGODA, «Pere de Rocabertí, més enllà del capità de la Força de Girona», *Revista de Girona*, 244 (2007), p. 38. A banda, no hem localitzat cap relació entre la reina Joana Enríquez i el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron ni a la documentació ni a la bibliografia específica d'aquesta sobirana.

¹¹¹³ En aquesta direcció apunta també M. Rosa TERÉS, Teresa VICENS, *Violant de Bar i Maria de Castella: promoció espiritual i mecenatge*, p. 55-56.

¹¹¹⁴ Es podria objectar que a partir de la segona meitat del segle XV no se solien dimidiar els escuts partits en pal (Martí DE RIQUER, *Op. Cit.*, p. 296-297). Això implicaria que en el costat dret hi hauria d'haver els quatre pals sencers propis dels reis d'Aragó. Però en el costat dret de l'escut de la reina Joana Enríquez que hi ha esculpit a l'antiga caserna dels Alemanys de Girona no hi ha les armes d'Aragó íntegres, sinó dimidiades.

clarisses de la Trinitat de València (imatge 5). Dos dels tres que hi ha, els dels extrems, coincideixen amb la de la pedra commemorativa procedent de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.¹¹¹⁵

En conclusió, Sant Jeroni de la Vall d'Hebron fou el segon monestir, darrere del de la Trinitat de València, en preferència per a la reina Maria, que es preocupà del seu redreçament material i econòmic. Tanmateix, a causa de les dificultats financeres de la monarquia aragonesa la sobirana es va veure en la necessitat de demanar ajut extern per millorar la situació dels seus frares. Hagué de demanar almoïna als seus vassalls per completar la construcció del cenobi i hagué de sol·licitar a les institucions eclesiàstiques que li unissin algun priorat, a més d'intentar que se li annexonés Sant Jeroni de la Murtra. Els resultats obtinguts foren modestos, almenys en comparació amb el que es proposà la reina, per l'oposició de les parts implicades, que no tenien intenció de perdre privilegis o diners per un monestir al qual no se sentien vinculats. Ni el cardenal Antoni Cerdà, ni els jerònims de la Murtra ni els titulars dels priorats de Sant Miquel del Fai ni Santa Maria de Besalú mostraren cap interès en cedir als propòsits de la reina, tal com hem pogut comprovar.

Antoni Vinyes

El notari Antoni Vinyes és una figura que tingué una gran influència en el monestir de Sant Jeroni de la Murtra durant un llarg període de temps. Si bé possiblement la vinculació inicial fou únicament professional, entre la comunitat i el notari s'establí una intensa relació que es reflectí en nombrosos aspectes.

Cal destacar que Antoni Vinyes, oriünd de Tarragona, però que exercí la seva activitat professional des de ben jove a Barcelona, fou un personatge de relleu de la Catalunya convulsa que arrenca al segon quart de segle i desemboca en el conflicte bèl·lic de 1462-1472. Més enllà de la seva dilatada activitat com a notari públic de la ciutat de Barcelona, Antoni Vinyes fou un actor polític que actuà al servei de les autoritats municipals. Fou diverses vegades ambaixador dels consellers barcelonins davant dels monarques -a la cort italiana del rei Alfons (1435, 1442-1443 i 1451-1452), a la de la reina lloctinent Maria (1439-1442, 1445), a les Corts de Perpinyà-Vilafranca-Barcelona (1449-1453) i davant el rei Joan II (1465)-, sotssíndic (1435), síndic (1446) i, fins i tot, conseller quart en temps de la Barcelona irredempta (1465-1466). La seva afiliació sempre fou la de la Biga. Estigué al costat, doncs, de l'oligarquia urbana de la qual es devia sentir part. De fet, fou cessat del càrrec de síndic quan la Busca va assolir el poder a la capital catalana. Quant a l'àmbit estrictament professional, Antoni Vinyes fou escollit prior del Col·legi de Notaris de Barcelona l'any 1462 i tingué una àmplia cartera de clients, des de les viles de Tàrraga i Santa Coloma de Queralt fins al monestir de la Mercè o l'Hospital de Pere Desvilar. La seva primer

¹¹¹⁵ Es poden observar els tres escuts a Montserrat TOLDRÀ PARÉS, *Op. Cit.*, p. XLI. També en parlen Joaquim BOTET I SISÓ, «Nota sobre un segell de plom del convent de la Santíssima Trinitat de València», a *Obra numismàtica esparsa i inèdita de Joaquim Botet i Sisó*. Barcelona: IEC, 1997, p. 415-416. Teresa VICENSI SOLER, «Aproximació al món artístic de la reina Maria de Castella», a *Capitula facta et firmata: inquietuds artístiques en el quatre-cents*, p. 246-247 considera una incògnita la presència de les armes sicilianes, sobretot perquè no hi ha les del regne de Nàpols.

muller fou Marquesa, de la qual tingué una sola descendent adulta, Serena, que es casà amb el mercader Francesc Aguilar. Més endavant, Antoni Vinyes prengué Paula per muller.¹¹¹⁶

El primer contacte d'Antoni Vinyes amb el monestir de Sant Jeroni de la Murtra devia tenir lloc quan aprenia l'ofici de notari a l'escrivania de Pere Pellisser, de qui rebé els protocols notariais. L'apreciava molt, tal com quedà palès en el seu testament, en què encarregà 90 misses per a l'ànima del que considerava que *és estat mestre e director meu*.¹¹¹⁷ Pere Pellisser havia treballat per als jerònims de la Murtra des de la seva fundació. A la seva escrivania es deuen instruments tan importants per al monestir com la presentació de la butlla als comissionats apostòlics (27.09.1413), l'acta fundacional (09.10.1413), l'establiment de Concabella i Gra a Elionor Sescomes (14.04.1416) i les compres de la quèstia d'Òdena (23.06.1433) i de censals morts als barons de Queralt (02.07.1433). També treballà per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.¹¹¹⁸ És clar, doncs, que els jerònims mantingueren durant anys una gran confiança en aquest notari, a qui encarregaren alguns dels actes documentats més destacats dels primers vint anys de la seva història. D'aquests anys hem trobat un document, datat el 28 de maig de 1429, que testimonia la relació entre els dos notaris, Pere Pellisser i Antoni Vinyes, que ja comptava amb escrivania pròpia, i el monestir de Sant Jeroni de la Murtra: Pere Sescomes, cavaller domiciliat a Lleida, confessà un deute de 40 florins a Pere Pellisser pels treballs en els instruments relacionats amb Concabella i Gra. Aquesta escriptura tingué per testimoni l'aleshores prior de la Murtra, Romeu Borrell.¹¹¹⁹

Fins i tot l'any 1434, que fou el de la mort de Pere Pellisser, aquest notari encara treballava per als jerònims. Va redactar l'instrument en què el prior, Joan Febrer, reconegué que Pere Sescomes li havia pagat 52 lliures i mitja de la pensió corresponent a l'any 1430 d'un censal mort,¹¹²⁰ escriptura que molt més tard, el 25 de febrer de 1447, la vegueria de Barcelona ordenà a Antoni Vinyes que posés en forma pública arran del litigi entre el monestir i Guerau Sescomes.¹¹²¹ Poc després de la mort del seu mestre i de tornada de la seva primera ambaixada a Itàlia, Antoni Vinyes va començar a treballar per a Sant Jeroni de la Murtra amb regularitat. La primera escriptura que hem localitzat és del 17 de febrer de 1436 i està relacionada amb els conflictes

¹¹¹⁶ Jordi GÜNZBERG I MOLL, «Antoni Vinyes: notari, ambaixador i polític (Barcelona-Nàpols: 1424-1488)», p. 373-387.

¹¹¹⁷ Jordi GÜNZBERG I MOLL, *Op. Cit.*, p. 375, 385.

¹¹¹⁸ Per exemple, Joan Boil, frare procurador de la Vall d'Hebron, va reconèixer haver rebut 11 lliures barceloneses del mercader Berenguer Esteve, en escriptura presa el 19 de març de 1416 pel notari Pere Pellisser (AHPB, Pere PELLISSER, *Manual*, 1415, juliol, 2 – 1416, juny, 26, f. 127v-128r).

¹¹¹⁹ AHPB, Antoni VINYES, *Manual*, 1424, setembre, 2 – 1431, juny, 18, f. 71v.

¹¹²⁰ AHPB, Pere PELLISSER, *Manual*, 1432, novembre, 26 – 1434, març, 2, s. f. (05.02.1434).

¹¹²¹ *De part de la molt alta senyora reyna, provehint micer Ramon dez Papiol, comissari o relador de la causa qui-s mene entre lo noble mossèn Guerau d'Espès, àlias Sescomes, de una part, e lo covent del monastir de Sent Jerònim de la Murta, de la part altra, fets manament a n'Anthoni Vinyes, notari de Barcinona, tenent les scriptures d'en Pere Pellicer, quondam, connotari seu, que dins III jorns primer vinents haia redigades en forma pública e liurades al procurador del dit covent aquelles duas àpoques en poder del dit Pere Pellicer fermades a V de febrer any M CCCC XXX quatre, fermades per lo pare prior e procurador del dit monastir a mossèn Pere Çescomes, cavaller, e a la dona na Elienor, muller sua, ço és cascuna de LII lliures X sous per pensió de censal per les pagas dels anys M CCCC XX VIII e XXX. Eaço faça no contrestant que les dites àpoques sien ja fetes en forma pública, attès que lo dit covent aquelles ha produhir en juhí en la dita quèstió per fundar lur intenció satisfet en son salari condecet. Lo qual manament se fa a instància del procurador del dit covent* (AHPB, Pere PELLISSER, *Manual*, 1432, novembre, 26 – 1434, març, 2, s. f.).

ocasionats amb els Sescomes pel feu de Concabella i Gra.¹¹²² El notari tingué per client els frares de la Murtra des d'aleshores fins al final dels seus dies. De fet, la darrera vegada en què consta el treball professional de Vinyes per als jerònims és en dues intimacions que el frare procurador, Francesc Vic, féu a dos particulars de Barcelona per informar-los que el convent de Sant Agustí de Barcelona havia lluit dos censals morts.¹¹²³ Ambdues estan datades el 7 de juny de 1488 i el notari va morir, segons informa el cronista de la Murtra, el 14 d'agost de 1489 (Talet, p. 243).

En aquest període de més de 50 anys (1436-1488) Antoni Vinyes fou el notari de la comunitat i en els seus manuals i llibres hi ha centenars d'escriptures relacionades amb els afers temporals dels jerònims de la Murtra. Tan sols cap a la dècada de 1480, els frares també es feren amb els serveis d'un altre notari, Guillem Jordà menor, possiblement perquè Antoni Vinyes no podia assumir tota la càrrega de treball a causa de la seva avançada edat.

Però Antoni Vinyes no fou tan sols el notari de la comunitat, sinó una persona que es vinculà estretament amb els afers dels religiosos, que tingueren a disposició no tan sols un personatge amb gran capacitat tècnica o professional per gestionar aspectes jurídics i econòmics, sinó un actor amb contactes en els àmbits de poders gràcies al seu creixent protagonisme en la diplomàcia municipal barcelonina. La veu i els interessos dels frares es podien sentir i defensar allà on es prenen les decisions, gràcies a la influència d'Antoni Vinyes.

Tan rellevant fou l'ajut rebut que la comunitat li ho va agrair amb la institució d'una missa quotidiana a celebrar perpètuament a la capella del Crucifix i que tenia per objectiu la salvació de les ànimes d'Antoni Vinyes, la de la seva muller Marquesa i les dels seus parents. El capítol conventual, reunit el 27 de juliol de 1457, va prendre aquesta decisió –que cal considerar com a extraordinària, ja que aquest tipus de sufragis gairebé sempre es destinaven a benefactors difunts com a contraprestació d'una renda– perquè feia 25 anys que conduïa i guiava diligentment els negocis temporals del monestir. Ho seguia fent aleshores i tenien confiança que els seguiria dirigint més endavant. També li reconegueren haver construït recentment la capella del Crucifix, en la qual hi havia una imatge del Crist Salvador i que comptava amb altar, retaule, cortina i vidriera, tot pagat pel notari, que hi havia posat les seves armes. El reconeixement de l'acció benefactora arribà a les màximes instàncies de l'orde: el general, Esteban de León, i el definitori del capítol general celebrat el 1456 li concediren participació dels béns espirituals (misses, oracions, dejunis, abstinències, vigílies, etc.) fets pels frares de tots els monestirs jerònims. Els religiosos de la Murtra es comprometeren a celebrar la missa quotidiana a la capella del Crucifix (doc. 41). La construcció de la capella començà l'any 1455 i fou obra d'un mestre d'obres de nom Pellisser. Cada dilluns de setmana santa, el notari tenia costum de donar un ciri de cera blanca de 5 lliures de pes perquè el dijous sant servís per a la reserva del sagrament i després durant tot l'any a la capella.¹¹²⁴

Malgrat que el document només atribueix la construcció d'aquesta capella a Antoni Vinyes, el cronista de la Murtra afirma que una part la pagà la comunitat i que també hi

¹¹²² AHPB, Antoni VINYES, *Decimum manuale*, 1436, gener, 10 – 1436, juliol, 10, s. f. No hem trobat cap document en els dos manuals immediatament anteriors, que són el *Nonum manuale* (1435, juny, 2 – 1436, gener, 7) i l'*Octavum manuale* (1434, octubre, 13 – 1435, juny, 2).

¹¹²³ AHPB, Antoni VINYES, *Manuale sive reportorium*, 1487, juliol, 2 – 1489, abril, 1, s. f.

¹¹²⁴ Així ho indica en el seu testament quan ordenà al seu hereu universal que anualment donés un ciri blanc a Sant Jeroni de la Murtra, *segons en ma vida é acostumat*. Les referències directes al testament d'Antoni Vinyes s'han consultat en un trasllat del segle XVI fet per Joan Honorat Jovells el 28 d'agost de 1567 de l'original del notari Joan Gerard, que té data del 10 d'abril de 1488 (AHHSPSC, *Testaments*, 2, f. 87v-93v).

contribuïren altres persones (Talet, p. 143-144). Sense que neguem veracitat d'algunes de les dades aportades per Francesc Talet, extretes dels llibres de despeses, cal tenir ben present que fa una anàlisi clarament condicionada pel desenllaç final de l'heretat d'Antoni Vinyes que, com veurem, no fou l'esperada pels religiosos. Aquest fet tenyeix d'una certa ombra negativa les referències que li dedica el cronista de la Murtra.

No tenim constància explícita de la intervenció d'Antoni Vinyes en els afers del monestir abans de 1457, si bé es poden fer algunes hipòtesis força versemblants. Per exemple, devia ser un dels actors que s'oposaren a la unió dels dos monestirs jerònims promoguda per la reina Maria a l'inici de la dècada de 1440. Justament foren els consellers barcelonins, per a qui treballava aleshores com a ambaixador, els que més oposició mostraren a aquest projecte, finalment abandonat.¹¹²⁵ També creiem que es devien recolzar en el seu criteri a l'hora de gestionar els diferents conflictes oberts a causa dels castells de Concabella i Gra.

Quant al període posterior a 1457, hi ha constància de diferents intervencions del notari a favor de Sant Jeroni de la Murtra. Una de les més conegudes és la del claustre, gràcies especialment al fet que podem admirar una quinzena dels seus escuts heràldics, format per uns pàmpols de vinya sobre una faixa de gules, en els permòdols i en dues claus de volta (imatge 6). Com que estan situades majoritàriament a les quatre cantonades del claustre, això ha portat a la conclusió que són el fruit d'una deïxa testamentària, dada que ja féu seva el cronista del monestir (Talet, p. 244).¹¹²⁶ Però en realitat, la deïxa testamentària no fa menció de la cantonada del claustre, sinó que Antoni Vinyes llegà una pensió de 10 lliures anuals per *continuar la obra de la claustra del dit monestir de la Murtra per ma devoció principiada, e no en altres coses seus o necessitats llurs o del dit monestir*.¹¹²⁷ Aquest incís –*per ma devoció principiada*–, que no havia estat encara tingut en compte, unit a l'interès que s'acabés l'obra palesen la importància que tenia per al notari barceloní. Podria ser que la informació donada pel testador no fos rigorosament certa. Possiblement no fou l'únic actor a iniciar el claustre de Sant Jeroni de la Murtra. O potser sí. En tot cas, és evident que li atribuï una gran importància i que per a ell era un assumpte molt rellevant pel que fa a la seva acció benefactora vers el monestir.

Per tant, Antoni Vinyes fou promotor de les obres del cenobi. Si a la meitat de la dècada de 1450 sufragà la capella del Crucifix, poc després –Francesc Talet data l'inici l'any 1457 (p. 168), significativament el mateix any que se li concedí participació en els beneficis espirituals– inicià la del claustre, molt possiblement a la cantonada més propera a l'església. Per un document del 24 d'octubre de 1472 sabem que formava part d'un grup de cinc persones que estaven construint cinc claus de volta en el claustre. Amb Antoni Vinyes hi havia també el jurista Baltasar Savila i els mercaders Jeroni Rajola, Miquel Piquer i Pere Joan d'Olorde, dels quals parlarem més endavant.¹¹²⁸ Estigué al darrere de la participació dels altres quatre prohoms, tot buscant ajut en una obra que costava molt que avancés en una època de penúries econòmiques?

¹¹²⁵ Josep Maria MADURELL I MARIMON, *Mensajeros barceloneses en la corte de Nápoles de Alfonso V de Aragón (1435-1458)*, p. 238-240.

¹¹²⁶ I que s'ha anat estenent. Així, per exemple, ho afirma Jaume AYMAR I RAGOLTA, «El monestir de Sant Jeroni de la Murtra», a *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura II*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003, p. 218.

¹¹²⁷ AHHSPSC, *Testaments*, 2, f. 87v-93v.

¹¹²⁸ Els dos mestres de cases Jaume Alfonso i Pere Basset reconegueren haver rebut 25 lliures barceloneses de Pere Febrer, prior de la Murtra, com a ajuda per a la construcció d'aquestes cinc claus de volta (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 43v).

En tenim un altre testimoni. El frare Joan Say li va escriure una carta en què l'informava de la tramesa de guix, molt possiblement per al claustre del monestir:

*Molt honorable sènyer. Lo portador de la present és lo guixer, lo qual ha portat fins ací trenta quintàs de guix, qui a rahó de XIII diners sumen XXXII sous VI, per què plàcia -us deslberar si'n portarà pus, car diu no li serà avinent d'equí a pochs dies perrahó del magencar. E si no-n voleu pus, si us plaurà, dau-li recapta, emperò yo crech que ell ne abetrà qualche quintar per rahó del pes, car de fi en fi no sap hom si és axí. Remittatur prudencie vestre. Sia lo Spirit Sant en guarda de tots. Amén.*¹¹²⁹

La carta fou escrita el 4 de maig, però no hi ha l'any. La datem entre 1464, quan Joan Say fou escollit procurador de la comunitat, i 1468, que fou el de la seva destitució com a prior i el seu posterior exili a Castella. Malgrat que no es pot deduir solament a través d'aquesta carta quin era el protagonisme d'Antoni Vinyes en les obres que aleshores es duïen a terme en el cenobi, sí que palesa clarament que els frares es fiaven del seu criteri i li delegaven gestions que anaven molt més enllà de la relació entre un notari i el seu client. Gràcies a Francesc Talet sabem que Antoni Vinyes féu un tern i dues capes de catalufes vermelles en el priorat de Joan Say, és a dir, entre 1464 i 1466 (p. 190). A final de 1479 aconseguí que les autoritats diocesanes barcelonines eximissin els jerònims del pagament per les ordenacions eclesiàstiques.¹¹³⁰ Encara que no consta, no seria gens estrany que fos un actor clau en la donació d'un pou que els consellers barcelonins feren als jerònims de la Murtra l'any 1470.¹¹³¹

Després de 1457 Antoni Vinyes continuà la seva presència en els afers del monestir, que d'altra banda coneixia prou bé perquè n'escripturava els instruments. Quan els frares compraren 58 lliures de renda sobre el dret de pariatge, una anotació contemporània que sembla escrita pels gestors de la taula de canvi de la ciutat de Barcelona deixava en mans del notari quan es pagarien les 1.200 lliures del preu: *les quals sien soltes com n'Anthoni Vinyes, notari de Barchinona, dirà.*¹¹³² En una situació anàloga, un oficial reial ordenà que qualsevol persona que tingués béns del doctor en lleis Pere Cerdà els donés als frares del monestir de Sant Jeroni de la Murtra, que n'era l'hereu universal, o per ells, al notari Antoni Vinyes. Datem aquesta actuació poc després de la mort de Pere Cerdà, és a dir, als volts de 1472.¹¹³³ També actuà d'àrbitre en la concòrdia entre Sant Jeroni de la Murtra i Dalmau de Queralt sobre les pensions de censals morts no pagades durant els anys de la guerra civil (doc. 89). Tanmateix, sembla que Antoni Vinyes fou l'àrbitre de la part de Dalmau de Queralt (Talet, p. 232-233).

¹¹²⁹ AHCB, *Consellers*, Eclesiàstics. Inquisició, IC.XVIII-3/28.

¹¹³⁰ Així consta en una anotació del registre d'ordenacions de Barcelona: *Ista die, XVIII decembris, anno Domini M^o CCCC LXX° VIII°, dominus Petrus de Vineis, procurator reverendi barchinonensis episcopi, beneplacito suo perdurante et non alias, concessit de gracia speciali fratribus ordinis Sancti Geronimi, monasteriorum de la Murta e de la d'Ebron, accipiendi ordines absque solutione, quam concessionem dixit se fecisse ad preces venerabilis Anthonii Vinyes, notarii, huius urbis Barchinone* (ADB, *Ordinatorum*, reg. 11, f. 353v).

¹¹³¹ Esteve Gilabert BRUNIQUER, *Cerimonial dels magnífics consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, vol. 3, p. 78.

¹¹³² Els diners s'havien de pagar de les 2.300 lliures del preu de la venda de Concabella que els jerònims tenien dipositada a la taula de canvi de la ciutat (AHPB, Antoni VINYES, *L quartum manuale comune*, 1476, febrer, 13 – 1478, març, 17, bossa).

¹¹³³ AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, bossa.

Tot aquest conjunt de dades permeten deduir una relació molt estreta i dilatada en el temps entre la comunitat jerònima de la Murtra i el notari Antoni Vinyes. La presència de les armes en el claustre més les ja desaparegudes de la capella del Crucifix donen constància de la seva empremta en la construcció de l'edifici. Els frares confiaren en ell alguna cosa més que la redacció dels instruments notariais. I van voler consolidar la relació per conservar-la en el futur amb la institució d'una missa quotidiana per a qui era un dels seus principals benefactors. Tanmateix, el seu darrer confessor fou el dominic Martí Lledó.¹¹³⁴

Però els frares no se sentiren correspostos. Després de tants anys de dir-li una missa, van quedar decebuts en el repartiment dels béns ordenat en el testament. Certament que s'hi denota una clara predilecció per al monestir de la Murtra, ja que els marmessors escollits foren el prior de la comunitat, el frare Benet Santjoan –de fet, era el prior a la mort del testador–, la muller, la filla i un parent, el candeler de cera Pere Mallol. També s'hi volgué soterrar amb tot el cerimonial que se celebrava per a un religiós: *Elegesch sepultura al meu cors en lo dit monastir de Sanct Gerònim de la Vall de Betlem, àlies de la Murtra, en lo vas o carner del capítol, en lo qual los cossos dels frares del dit monastir se soterren. E prech (sic) e deman lo àbit de la religió del dit gloriós Sanct Hierònym, exortants los reverent prior e frares del dit monastir que per reverència de Déu me vullen atorgar lo dit àbit. E axí matex deman e los prech que-m sia fet sepultura e semblant offici que és acostumat de fer al (sic) lurs frares.* Fou el monestir que rebé un major nombre de misses, 200, d'un total de 500. A aquests sufragis se li han d'afegir l'hàbit, la sepultura, les misses de terç, de dia i de cap d'any, *pregant e encarregant los dits prior e frares que, axí per caritat quam encara per aquella gran amor que vers ells en llur monastir, mentre que en aquesta miserable món he viscut e haya portada sempre, me agen a memòria en llurs divinals officis e orations.* Per aquest concepte els frares reberen 18 lliures, 10 per a les 200 misses i 8 per a la resta.¹¹³⁵

El llegat més important fou una renda de 10 lliures, corresponent a un preu de 200, d'un censal mort carregat sobre la ciutat de Barcelona que, com hem comentat anteriorment, tenia com a finalitat l'acabament de les obres del claustre. Un cop acabades, s'havien de destinar a altres obres. Com a contraprestació, els frares haurien de celebrar sis aniversaris. En cas que el censal mort es lluis, el preu s'hauria de dipositar a la taula de la ciutat de Barcelona i només n'hauria de sortir per ser reinvertit en un altre censal mort amb el supervisió del prior i convent de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. També va preveure la possibilitat que els jerònims de la Murtra no acceptessin aquest llegat o el destinessin a altres usos. Potser era pura prevenció d'un notari que havia vist situacions de tots colors o que tenia dubtes o algun recel fonamentat que el llegat no seria ben acceptat. En tot cas, disposava que si a la Murtra no el volien, el destinari substituït seria el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, sota els mateixos condicionants.

A banda de 30 misses encarregades per a l'ànima del notari Pere Pellisser, per a les quals donà 30 sous, la darrera deixa a favor de Sant Jeroni de la Murtra fou un ciri de cera blanca de 5 lliures de pes que hauria de cremar tot l'any a la capella del Crucifix i que l'hereu universal, l'Hospital de la Santa Creu, hauria de proporcionar cada dilluns sant tal, com hem dit més amunt.

Aquestes foren les disposicions testamentàries d'Antoni Vinyes pel que fa a Sant Jeroni de la Murtra.¹¹³⁶ La decepció dels jerònims, que tal vegada esperaven l'heretat universal, fou

¹¹³⁴ Jordi GÜNZBERGI MOLL, *Los notarios y su organización social en Barcelona (1275-1544)*, p. 850-851.

¹¹³⁵ Xifra que és confirmada per Francesc Talet (p. 243).

¹¹³⁶ Quant a la resta, es pot consultar el treball citat de Jordi GÜNZBERGI MOLL, «Antoni Vinyes: notari, ambaixador i polític (Barcelona-Nàpols: 1424-1488)», p. 384-387.

majúscula. En tenim el testimoni del frare Agustí Gualbes, que feia molt poc que havia professat quan morí el notari. A principi del segle XVI deixà constància per escrit de la reacció dels religiosos respecte a les obligacions espirituals que tenien concretes amb Antoni Vinyes: *E fon continuada dita missa bé per quoranta anys o més.*¹¹³⁷ *Aprés, seguida la sua mort, ventlo prior, qui era lavores fra Benet de Santjohan, e los frares que no havia atès lo que havia promès y d'ell speraven, segons apar en dit contracte, dexaren de dir la missa, dients que més havia ahuten quoranta anys passat que seria dita la missa que no era lo que ell havia data lmonastir i, respecte dels sis aniversaris, e lo prior fra Benet Santjohan e los frares qui éran tempore mortis del dit Vinyes havían commutat dits anniversaris en XXXIII missas annuals.*¹¹³⁸

Hi ha també un altre testimoni que no se seguien les disposicions d'Antoni Vinyes. Concretament, les que feien referència a la iconografia del claustre: *en cascuna volta de la dita claustra que de la dita renda se obrarà sien fetes e sculpides, çò és en les represes, les mies armes e senyals; e en les claus, çò és en cascuna, una istòria, çò és dels actes de la Passió de Jesuchrist.*¹¹³⁹ Sí que hi posaren les armes del notari, però les claus de volta no es decoraren amb escenes de la passió del Crist, ja que les úniques escenes bíbliques presents en el claustre són l'aparició de Jesús ressucitat a Maria Magdalena, la davallada als Inferns i el Judici Final.¹¹⁴⁰

Hem localitzat tres notícies de la marmessoria. El 2 de setembre de 1489 Miquel Torres, donzell domiciliat a Barcelona, reconegué als marmessors, entre els quals el prior de la Murtra, Benet Santjoan, i als administradors de l'Hospital de la Santa Creu, que li havien tornat tres panys de ras i una cadena d'or que eren la penyora d'un censal mort que havia venut a Antoni Vinyes.¹¹⁴¹ A final de l'any següent el prior Santjoan cedí els seus poders de marmessor al frare Mateu Fuster.¹¹⁴² La darrera és una autorització feta pel capítol conventual el 6 d'octubre de 1492 al prior Gabriel Andreu per girar diners de l'heretat d'Antoni Vinyes als seus hereus o successors (M103).

Més endavant, a final del segle XV o principi el XVI, es reobrí la qüestió de les misses i aniversaris. Ho explica el prior aleshores de la comunitat, Agustí Gualbes: *alguns frares timorats trobaren la carta del contracte e punyí'ls la consciència e volgueren investigar per què no s'adeya la dita missa, veent la obligació e no sabent las causes per què s'era dexada; las quals los foren ditas per fra Jaume Negrell y per fra Jaume Roqueta y per Benajam y per fra Agustí de Gualbes, lavores prior qui eren del temps que lo dit Vinyes morí, qui part havían vist insurgí dubitació de la missa quotidiana, mas encara dels sis anniversaris que lo dit Vinyes havia dexats e volia fossen cantats en lo present monastir per caritat dels quals dexà X lliures de renda per la obra del claustre.* Arran de la visita de 1506, la comunitat consultà el tema amb el framenor Cerrà, bisbe d'Hipona, que considerà que era lícit no continuar la celebració de la missa quotidiana, atès que l'esperança dels frares no havia estat satisfeta, i que en tenien prou amb un servei anàleg al

¹¹³⁷ Si la missa s'havia instituït el 1457 i s'havia deixat de celebrar poc després de la mort del notari Antoni Vinyes, no havien passat quoranta anys, sinó trenta.

¹¹³⁸ ACA, MH, vol. 3833, f. 172v.

¹¹³⁹ Se'n féu ressò Jordi GÜNZBERG I MOLL, «Antoni Vinyes: notari, ambaixador i polític (Barcelona-Nàpols: 1424-1488)», p. 385.

¹¹⁴⁰ Jaume AYMAR I RAGOLTA, «El monestir de Sant Jeroni de la Murtra», p. 222-223; Carles DÍAZ MARTÍ, Anna MOLINA CASTELLÀ, Antonio GUILLÉN PASTRANA, *El monestir de Sant Jeroni de la Murtra. 600 anys d'història*, p. 99-121.

¹¹⁴¹ AHPB, Lluís JORBA, *Duodecimum manuale sive protocollum instrumentorum et contractuum comunium*, 1489, juliol, 28 – 1491, agost, 25, s. f.

¹¹⁴² AHPB, Lluís JORBA, *Duodecimum manuale sive protocollum instrumentorum et contractuum comunium*, 1489, juliol, 28 – 1491, agost, 25, s. f. (02.11.1490).

benefici que n'havien rebut. En canvi, sí que estaven obligats a dir els sis aniversaris. Si no els volien celebrar, havien de cedir la renda al substitut previst en el testament —és a dir, a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron— o si les canviaven per misses, havien de ser 200, no 33, com estaven fent.

Amb el dictamen de l'expert en dret canònic, el prior convocà capítol el 22 de juliol de 1506, en què es confirmà que no se celebraria la missa quotidiana perquè Antoni Vinyes *havia rebuts serveys, donatius, presents y moltes vegades diners del monastir y de altres persguard del monastir, las quals coses sobrepujaven in duplum lo que d'ell haviam rebut; y axí ne teníemla consciència ben reposada*. Ara bé, decidiren que a la missa d'alba es faria especial menció de l'ànima del notari difunt. Entre això i que ja participava dels béns espirituals del monestir i, en general, de tot l'orde, consideraren que satisfieien l'acció benefactora que n'havien rebut. Quant als aniversaris, acordaren que es diguessin tal com estipulava el testament.¹¹⁴³

Abans d'acabar l'apartat dedicat a Antoni Vinyes, hem de referir-nos als llegats que féu a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron perquè, malgrat ser de menor quantia que els de la Murtra, també foren destacats. Hi destinà 80 sous per 80 misses, 30 de les quals per a l'ànima del notari Pere Pellisser, i ordenà a la seva muller que, a costa de l'heretat, fes dos pal·lis d'altar amb les seves armes enmig i Crist als costats, un dels quals per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i l'altre per a Santa Maria de Jesús.¹¹⁴⁴ Segons els llibres que registren les rendes de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Antoni Vinyes els llegà tres morabatins sobre una peça de terra de tres mujades situada a la parròquia de Santa Eulàlia de Provençana per a la celebració d'un aniversari. El més sorprenent és que fan referència a una clàusula del testament del 5 d'agost de 1489, quan el que tenim registrat és del 14 d'abril de 1488. Possiblement es tracti d'un codicil.¹¹⁴⁵

Joan Lledó

Considerem Joan Lledó com un dels grans benefactors de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron perquè el seu ajut, reconegut públicament pels frares, s'estengué durant la major part de la segona meitat del segle XV. Malgrat que la documentació que hem localitzat sobre la relació entre el monestir i Joan Lledó es limita a un període curt de temps, entre 1493 i 1499, en dos instruments es fa menció que l'acció benefactora es remuntava a molts anys enrere. Concretament, en els preliminars d'una donació del 25 de juny de 1495 es diu que feia cinquanta anys que era devot del monestir i que volia mostrar aquesta devoció amb ajuts econòmics per a les obres i ornament del cenobi.¹¹⁴⁶

Però on més clarament es reconegué la llarga trajectòria de Joan Lledó com a benefactor és en el capítol conventual del primer d'abril de 1498: *vos, venerabilis et providus vir dominus Johannes Ledó, presbiter vicarius perpetuus ecclesie Beate Marie de Mari inclite civitatis Barchinone, a triginta annis et amplius fuistis et estis continuus et specialissimus devotus dicti patris nostri sancti Hieronymi prefatique nostri conventus et monesterii, in tantum quod ipsa devotione motus manus vestre non cessaverunt nec cessant usque in hodiernum diem nostris non*

¹¹⁴³ ACA, MH, vol. 3833, f. 172v-173r.

¹¹⁴⁴ AHHSPSC, *Testaments*, 2, f. 87v-93v.

¹¹⁴⁵ Antoni Vinyes havia establert aquesta peça de terra a cens de tres morabatins al moler Genís Romanyà el 13 de gener de 1487 (ADB, FSJVH, lligall 8, *Renda ordinària*, f. 1; ADB, FSJVH, lligall 8, *Llibre índex documentació*, f. 92v).

¹¹⁴⁶ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1495, juny, 12 – 1496, agost, 13, f. 4v-5r.

*solum subvenire indigentiis, ymo etiam multa donaria seu dona tam in auro et argento quam etiam in pecunia numerata et aliis ornamentis et rebus nobis et precessoribus nostris caritative et de facto, pure et simpliciter donastis, tribuistis, contulistis et concessistis et quedam debita sive mutua et accommodate relaxastis penitus et remisistis absque ulla retentione vel condicione que omnia ad ornandum ecclesiam et sacristiam ac etiam claustrum et campanalis, retabuli et alia opera erigenda, prossequenda et finaliter perficienda in elemosinis cum effectu tradidistis et liberastis solo tantummodo verbo et mera liberalitate ac predictorum traditione sequuta in his intervenientibus, de quibus omnibus vobis gratiarum acciones egimus.*¹¹⁴⁷

Per tant, la vinculació del prevere Joan Lledó, que a final de segle havia assolit la vicaria perpètua de Santa Maria del Mar, i Sant Jeroni de la Vall d'Hebron es remuntava com a mínim, a la dècada de 1460. És possible que la disparitat de les dues referències temporals –el document de 1495 apunta a 1445, mentre que el de 1498 ho fa a 1468– sigui tan sols el producte d'imprecisions en referir-se a fets del passat, però també hi ha la possibilitat que el primer contacte s'establís a mitjan segle i que comencés a ajudar-los als volts de 1468, en un moment molt crític, en plena Guerra Civil Catalana i després que la comunitat patís una gran mortaldat a causa de la pesta (1466). Ens ha cridat molt l'atenció que un dels frares que professaren a la Vall d'Hebron tingués el mateix nom que aquest insigne benefactor, Joan Lledó. El jerònim Joan Lledó professà el 2 d'octubre de 1456 i assolí el priorat el 1469. L'última referència documental que en tenim, encara com a prior, és del 26 de juliol de 1470 (V15) i la història breu del monestir allarga el seu priorat fins al 1471. L'any següent ho fou Bartomeu Piera, profés de la Murtra, situació excepcional que no sabem a què va respondre exactament. O Joan Lledó havia mort o fou expulsat del cenobi, tal com poc abans li havia passat a Joan Say a Sant Jeroni de la Murtra. Tot descartant que el frare jerònim i el vicari perpetu de Santa Maria del Mar fossin la mateixa persona –seria inversemblant que, si així fos, els documents no en fessin cap referència–, considerem que és probable que fossin parents i que l'un es vinculés al monestir de la mà de l'altre. En tot cas, es tracta d'una hipòtesi sense cap fonament documentat. Sigui per una causa o altra, la realitat és que el prevere Joan Lledó feia molts anys que donava or, plata, diners i ornaments al monestir i els condonava préstecs sense cap condició. Quant a les obres, es reconeixia la seva contribució a l'ornament de l'església i de la sagristia i a l'erecció del claustre i del campanar, entre d'altres.

Les quantitats que posà a disposició dels jerònims no foren poca cosa. En la primera referència documental que tenim, del 23 de febrer de 1493, Joan Lledó reconegué que la comunitat li havia tornat les 233 lliures 1 sou 4 diners que li devien fins al mes de gener de 1493 a causa de diferents préstecs.¹¹⁴⁸ El 22 d'abril li restituïren les 50 lliures que havia prestat als frares per dita a la taula de canvi de la ciutat de Barcelona.¹¹⁴⁹ El 8 d'agost els cedí tres deutes que alguns particulars li havien de pagar –Romeu Lull, per uns morabatins d'unes cases al carrer de l'Argenter; Banús, procurador de l'Hospital d'en Vilar, per cessió d'un altre deute; i Antoni Granell, preposat de la seu de Barcelona– i que sobrepassaven les 53 lliures.¹¹⁵⁰

L'any següent féu el mateix amb tots els diners que li devia Joan Gombert, prevere beneficiat de Sant Pere de les Puelles. Ho feia *ob devocionem singularem quem erga gloriosissimum confessorem beatum Hieronymum gero*.¹¹⁵¹ L'11 de juliol de 1494 Joan Lledó saldà un deute de 60 lliures que feia poc que havia prestat a la comunitat. Es conformà que li'n

¹¹⁴⁷ ADB, PSJVH, carpeta 2.

¹¹⁴⁸ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1492, desembre, 31 – 1494, febrer, 9, f. 7v-8v.

¹¹⁴⁹ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1492, desembre, 31 – 1494, febrer, 9, f. 17r-17v.

¹¹⁵⁰ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1492, desembre, 31 – 1494, febrer, 9, f. 50r.

¹¹⁵¹ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1494, febrer, 13 – 1495, juny, 10, f. 39v-40r (05.06.1494).

paguessin tan sols 40. La resta la donà per contribuir a la construcció d'una creu d'argent per a l'església del monestir que obrava l'argenter Pere Moragues.¹¹⁵² Aquell mateix dia el prior, Jaume Vidal, li cedí 45 lliures de la renda que els frares tenien sobre les comandes hospitaleres de Gardeny i Casa Antiga de Lleida i que haguessin hagut de rebre el mes de gener anterior. Així se saldava parcialment el préstec de 66 lliures que Joan Lledó els havia concedit abans.¹¹⁵³ Joan Lledó va donar als frares el deute de 12 lliures que el fuster Pere Sanou tenia contret amb ell. Això els va servir per comprar-li un armari de quatre calaixos per a la sagristia pagant tan sols 5 lliures de les 17 que costava (doc. 113).

Veiem, doncs, que Joan Lledó aportava contínuament líquid als jerònims de la Vall d'Hebron, a la vegada que els feia donacions, normalment en forma de cessions de deutes amb tercers. Ho féu novament el 25 de juny de 1495, en què els cedí les 50 lliures que li devia l'abadessa de Sant Pere de les Puelles i els condonà les 12 lliures que havia donat als frares perquè poguessin comprar forment. Aquests diners havien de ser destinats a la construcció del campanar.¹¹⁵⁴ El 30 de maig de l'any següent els cedí les 10 lliures que havia prestat a Elionor de Sentmenat, monja de Sant Pere de les Puelles, perquè es comprés un saltiri. L'obligació del pagament requeia en aquell moment en la seva hereva, la també monja benedictina Isabel Gravalosa.¹¹⁵⁵

En contraprestació a l'ajut donat durant tant temps, el capítol conventual decidí, en reunió del primer d'abril de 1498 (V59), concedir-li l'opció de viure en el cenobi o a les cases que tenia a Barcelona, tal com havia manifestat en múltiples ocasions que li agradaria fer. Es comprometien a tenir cura de la seva salut i a proporcionar-li el menjar i el vestit que necessités, tot a càrrec de la comunitat amb els frares, oblats o donats que ell preferís que el servissin. També li concediren participació en els béns espirituals, com misses, dejunis, abstinències o vigílies que es feien en el monestir i, quan fos mort, la comunitat faria per a la seva ànima els mateixos sufragis i cerimònies que celebrava per a qualsevol altre frare jerònim.¹¹⁵⁶ Al cap d'onze dies Joan Lledó acceptà

¹¹⁵² AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1494, febrer, 13 – 1495, juny, 10, f. 51r.

¹¹⁵³ Possiblement es tracti del mateix deute del document anterior. És a dir, el pagament de les 40 lliures es féu per subrogació dels drets de la cena d'absència de les dues comandes lleidatanes. Tanmateix, és dubtós perquè les xifres del deute i de la part pagada no coincideixen (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1494, febrer, 13 – 1495, juny, 10, f. 51r).

¹¹⁵⁴ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1495, juny, 12 – 1496, agost, 13, f. 4v-5r.

¹¹⁵⁵ AHPB, Pere TRITER, *Manuale sextum decimum contractuum*, 1496, gener, 21 – 1496, agost, 8, f. 60v-61r; *Llibre comú*, 1496, abril, 26 – 1496, juny, 28, s. f.

¹¹⁵⁶ *Nos igitur prefati prior et conventus vestre, peroptantes respondere caritati, liberalitati et benivolencie, de nostra certa sciencia et proprio motu et non ex parte vestra requisiti, sed nostra et spontanea et cordiali affectione quam circa vos habere debemus et gerimus, per presens publicum instrumentum cunctis temporibus valiturum, per nos et successores nostros in dicto monasterio et conventu, delibera te et consulte volumus, concedimus et oblacionem vobis facimus et promittimus quod si vos elegeritis, volueritis et acceptaveritis moram seu stationem facere, sicut pluries dixistis, in dicto monasterio aut in domibus nostris quas habemus et possidemus in dicta civitate Barchinone, dabimus vobis tam in sanitate quam in infirmitate quamdiu vos vita comes fuerit aut vitam duxeritis in humanis quecumque et quantum vobis necessaria fuerint tam in victu et vestitu quam in medelis seu medicinis et medicis et aliis vobis necessariis alimentis quoquomodo que omnia per nos et fratres nostros oblato et donato aut alios servitores quos elegeritis et malueritis vobis administrabuntur... Volentes demum et concedentes per presentem obligationem, promissionem et cartam quamvis alias a toto nostro ordine habeatis participacionem in bonis nostris omnibus videlicet in missis, jejuniis, abstinenciis, vigiliis ceterisque huiusmodi laboribus que per fratres, donatos et oblato in nostro monasterio et conventu actor omnium bonorum Iesus Christus, Dei filius,*

l'oferta i donà tots els seus béns a la comunitat, tant els que estaven en mans del prior i convent com els que li poguessin arribar fins a la seva mort.¹¹⁵⁷ Els frares, novament reunits en capítol conventual el 31 d'agost d'aquell any (V60), acceptaren la donació, per la qual cosa el vicari perpetu de Santa Maria del Mar, ja en una edat avançada, s'integrà en el monestir del qual havia estat devot, a canvi de donar-ho tot als jerònims.

Gràcies a aquest pacte, Sant Jeroni de la Vall d'Hebron va rebre plata, or i diners que s'invertiren en la compra dels següents censals morts:¹¹⁵⁸

Preu (sous)	Pensió (sous)	Censatari	Termini
(9.000)	450	Vila de Guimerà	Març
(400)	20	Rafael Martí, notari	--
2.000	(100) de 400	Vila de Copons	desembre
2.000	(100) de 720	General de Catalunya	setembre
1.480	(74)	Canaletes	--
(6.200)	310	General de Catalunya	Abril
(7.200)	360 de 500	General de Catalunya	Gener
2.000	(100) de 600	General de Catalunya	novembre
30.280	1.514		

A aquesta quantitat se li haurien de sumar 200 lliures (4.000 sous) que serviren per comprar unes cases al Portal de l'Àngel. El total invertit se situa, doncs, en les 1.700 lliures, que devien suposar un bon alleujament per a l'economia del monestir. Cal tenir present també que hi hagué una part, desconeguda, que es gastà en despesa ordinària.

No sabem quan va morir Joan Lledó, però després de la donació de l'agost de 1498 els frares actuaren com a propietaris dels seus béns. El 10 de juny de 1499 el frare procurador, Francesc Ferrer, tornà al mercader Nicolau Bret uns objectes d'or i plata (una copa, una escudella, un braçalet i dos anells) que constituïen la penyora d'un censal mort que Joan Lledó li havia comprat l'any 1492 perquè Nicolau Bret havia pagat les 20 lliures del preu del censal mort, que quedà completament lluit.¹¹⁵⁹

Possiblement estigui relacionat amb Joan Lledó un conjunt de requeriment fets per Sant Jeroni de la Vall d'Hebron durant la segona quinzena del mes de maig de 1499. Ens ho fa pensar la coherència d'aquesta data amb la seva mort i que es parli d'un litigi amb Santa Maria del Mar, església en què el difunt havia estat vicari perpetu. Són tres requeriments fets a Pere Costa, doctor en decrets i oficial del bisbe de Barcelona, perquè acceptés l'apel·lació i revoqués la sentència en

dederit fieri, ordinantes nichilominus et volentes quod post decessum vestrum tantum fiat pro anima vestra quantum pro uno fratre comuniter in ordine nostro fieri consuevi (ADB, PSJVH, carpeta 2).

¹¹⁵⁷ *Et ex nunc et de presenti donatione pura, perfecta, simplici et irrevocabili inter vivos dono domino Deo et beato Hieronymo vobisque, prioris et conventui, omnia que in posse vestri, dictorum prioris et conventus dicti monasterii, nunc sunt eruntque et pervenerint usque in diem mortis mee de bonis meis.* (ADB, PSJVH, carpeta 2).

¹¹⁵⁸ La font que proporciona la inversió dels diners donats per Joan Lledó especifica la pensió comprada o bé la part de preu invertida. Per poder quantificar la quantia total, hem fet la suposició que els rèdits de tots els censals morts eren del 5%. Les dades així inferides es posen en cursiva i entre parèntesi a la taula (ADB, FSJVH, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 98r).

¹¹⁵⁹ Els objectes empenyorats eren *unam cupam argenti dauratam, una scudellam argenti cum auribus, item unum grazalet argenti* ab vores, *item unum anulum auri cum encuasto unius lapidis modice valoris, item anulum sigillum auri cum armiis unius M* (AHPB, Narcís Gerard GILI, Manual, 1499, març, 8 – 1499, octubre, 29, s. f.).

la qüestió entre l'esmentat monestir jerònim i Santa Maria del Mar. Els dos primers els féu Francesc Ferrer, procurador general, el 16 i 18 de maig. En el tercer, el dia 24, actuà el frare Joan Moner. Malgrat la insistència, la resposta del requerit sempre fou la mateixa: que perserverava en l'assignació que havia decidit.¹¹⁶⁰

Per cloure la ressenya d'aquest benefactor, val a dir que és l'únic del segle XV que registra la història breu de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, escrita per un dels religiosos d'aquest monestir l'any 1595. Malgrat que és una font indirecta i que molt possiblement exageri les xifres, algunes dades que proporciona són coherents amb la informació extreta dels documents notariais.

Quant a les almoines, el text assenyala que *dió docientas y noventa y ocho libras en dinero, de que se hizo la cruz grande que agora llevamos en las processiones. Hizo también de sus limosnas una imagen de plata dorada de bulto de nuestro padre sant Hierónimo y en ella puso un pedaço de costilla que la casa tenía del dicho sancto doctor (sic) sant Hierónimo que costó 77 libras. Dió toda la plata que tenía en su casa para su servicio, que era mucha y de mucho prescio. Todas las deudas que él avía de cobrar de sus acreedores dió al monasterio para que las cobrase para su provecho y de la casa. Hizo donación en vida de todo el dinero que avía prestado al dicho monasterio y del que prestaría hasta su muerte, que era mucho, que sólo lo que al monasterio avía prestado hasta el día que hizo la universal donación ya dicha hazía suma de 243 libras. Hizo donación al monasterio de mil sesenta y ocho ducados y medio en oro. Dió ducientos sinquenta tres pacíficos en oro, moneda de los tiempos antiguos, doze castellares en oro, setenta y seys escudos, veinte y seys florines en oro. Todo era moneda antiquíssima, de suerte que se presume que lo que este santo clérigo dio al monasterio devió de hazer summa de tres mil ducados, antes más que menos, y se puede saber de sierto lo mucho bien que nos hizo por espacio de treinta años que se mostró devoto al monasterio.*

De ser cert, la quantia global donada per Joan Lledó seria de 4.500 lliures.¹¹⁶¹ A banda de la creu gran de l'església, doncs, també seria el promotor d'una imatge de plata de sant Jeroni, que custodiava una relíquia del mateix sant. Tot i que no demanà cap compensació, l'autor de la història breu afirma que se li feren les honres i relíquies com si fos un frare profés del monestir i cada any se celebrava un aniversari i cada sacerdot li deia deu misses.¹¹⁶²

¹¹⁶⁰ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1499, març, 8 – 1499, octubre, 29, s. f.

¹¹⁶¹ Amb l'equivalència 1 ducat = 30 sous o 1'5 lliures (Jordi VENTURA, «Les equivalències monetàries oficials a Catalunya a principis de l'edat moderna», a *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1984, vol. 1, p. 441).

¹¹⁶² RBE, C-III-3, f. 308r-309r.

Novicis

Malgrat que pugui semblar contradictori, incloem els membres de la comunitat en un apartat dedicat a la relació amb el món exterior. I ho fem perquè els frares, abans de professar, no estaven completament integrats en la comunitat. Una diferència fonamental amb els religiosos professos era que podien tenir béns i disposar-ne al seu lliure arbitri.

Però els novicis havien de testar poc abans de la professió monàstica perquè els religiosos professos no podien tenir, almenys en teoria, béns propis. Així, la normativa prescrivia que els novicis no podien rebre la professió monàstica fins que haguessin *ordenado de todo lo que tuviere, haziendo dello donacion entre vivos al monesterio o a las personas o lugares que le pluguiere, no guardando para si cosa alguna*.¹¹⁶³

Sobre el paper, doncs, no se'ls obligava a fer cap aportació econòmica al seu monestir de professió i, per les dades que hem recollit durant el segle XV, aquesta fou la praxi habitual, ja que hem trobat novicis que feien donacions a la comunitat que els acollia i d'altres que no. Sembla, per tant, que els novicis tenien llibertat per donar els béns que tenien a les persones o a les institucions que volguessin. Així ho manifestà el novici Benet Rosseta poc abans de professar: *quia licitum est et permissum cuilibet monacho seu fratri ante sui professionem in monasterio in quo ingressus est faciendum de omnibus suis disponere*.¹¹⁶⁴

Cal tenir ben present que els frares ordenats entraven en el monestir majoritàriament molt joves i que, per tant, no podien haver generat una quantitat significativa de diners o de patrimoni tan sols amb l'exercici d'una activitat econòmica. Si disposaven d'un cert patrimoni era perquè l'havien rebut per defunció dels parents, generalment dels pares. Hem localitzat 19 testaments o instruments de donació de béns de novicis dels dos monestirs poc abans de professar. En el quadre següent hi ha la classificació respecte a quina part donaren –o consta documentalment que donaren- al seu monestir de professió:

Donació al monestir	Sant Jeroni de la Vall d'Hebron	Sant Jeroni de la Murtra
Res (4)	Tomàs Forner	Bartomeu Ortells, Jaume Jeroni, Pere Benejam
Part (7)	Francesc Serra, Guillem Fuster, Jaume Gerard de Palou, Francesc Jasso	Benet Rosseta, Jeroni Pou, Miquel Estela
Tot o una part majoritària (8)	Pere Joan Sacreu, Joan Avinent	Francesc Pedrosa, Joan de la Geltrú, Jaume Negrell, Francesc Vic, Lluís Piquer, Bernardí Aguilar

¹¹⁶³ *Constituciones y extravagantes de la orden...*, 1614, p. 83.

¹¹⁶⁴ AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s. f (17.05.1479). Un text semblant trobem en el testament de Lluís Piquer, frare de la Murtra: *quia licitum est et permissum cuilibet monacho seu fratri ante sui professionem in monasterio in quo ingressus est faciendum de omnibus suis disponere et quia, divina gracia me iuvante, dictam professionem facere intendo in dicto monasterio* (AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s. f.).

N'hi ha quatre que no consta que donessin res als seus monestirs de professió. I això perquè als documents de donació de béns no hi apareixen les seves cases religioses com a beneficiàries de cap llegat. Això no vol dir, però, que no els donessin altres béns de poca vàlua, com podria ser alguna petita quantitat de diners en metàl·lic o roba i que, òbviament, no calia donar-ne fe pública.

Bartomeu Ortells tan sols posseïa drets hereditaris de la seva àvia, que va donar als seus pares, Arnau i Paula. El mateix dia facultà el seu pare a exigir a Bartomeu Negre, pàges de la Cella, els 100 sous que li havia deixat.¹¹⁶⁵ Jaume Jeroni va donar la seva heretat, que incloïa una casa amb torres, camps i vinyes a Solivella, al seu nebot Guillem, encara impúber, fill del seu germà Bernat, agricultor de Barcelona, amb la condició que hi visqués. En cas que no ho acceptés, el substituiria la germana del novici, Caterina, muller de Bartomeu de Santa Pau, de la vila de Barberà.¹¹⁶⁶ Pere Benejam –Francesc abans d'entrar en religió– féu donació de tots els seus llibres, escriptures i actes fets en exercici de notari al seu oncle, Guillem Jordà, el 30 de novembre de 1482.¹¹⁶⁷ Finalment, Tomàs Forner va donar tots els seus béns a la seva mare, Agustina. El pare, que havia estat mercader mallorquí, ja havia mort.¹¹⁶⁸ Aquests quatre casos donen testimoni, doncs, que els novicis no estaven obligats a fer donació a favor de la comunitat que els acollia.

Però el més habitual era que, poc o molt, els novicis donessin una part del seu patrimoni a la comunitat en què s'integraven per via de professió. Aquells que no consta que ho donessin tot foren set. El primer, en ordre cronològic, és Francesc Serra, que només va imposar al seu hereu que donés 10 sous al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron quan ell morís, en document del 8 de juny de 1412.¹¹⁶⁹

A continuació hi ha el testament de Guillem Fuster, potser el més interessant de tots els que hem pogut recollir. Hològraf i en català, el testament d'aquest novici guimeranenc detalla un conjunt de circumstàncies molt significatives de la manera de procedir a l'hora de disposar dels béns, que en el seu cas eren la roba i el calçat de seglar –que estaven en poder del rober–, diners en metàl·lic –que custodiava la comunitat– i un bon lot de llibres. No es tracta d'una fortuna, però sí que tenia un valor important, que estimem que no devia baixar del centenar de lliures, i que molt probablement posseïa com a hereu universal del seu pare, ja que en el testament consta com a difunt.

Guillem Fuster va disposar que la seva roba i el seu calçat es venguessin i que els diners obtinguts es dediquessin a ampliar *la casa dels pobres* del monestir, és a dir, a l'hospital. En cas contrari, volia que fossin per a l'Hospital de la Santa Creu. Quant als llibres, en reservava set per a la biblioteca del monestir, altres set s'havien de tornar al seu cosí Bartomeu Fuster i la resta s'havia de vendre per pagar una creu de plata.¹¹⁷⁰ Conscient de les dificultats que s'apliqués la seva voluntat, Guillem Fuster feia un advertiment que va resultar premonitori: *preguant ab molta caritat al pare prior e deputats de dit monestir e encarreguant-ho a llurs consciències per alguna*

¹¹⁶⁵ AHPB, Antoni VINYES, *Tricesimum septimum manuale comune*, 1454, octubre, 7 – 1455, octubre, 20, s. f. i bossa (29.08.1455).

¹¹⁶⁶ ACA, MH, vol. 3779, f. 13r (01.01.1487).

¹¹⁶⁷ AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 63v.

¹¹⁶⁸ AHPB, Pere TRITER, *Manuale numero decimum septimum contractuum*, 1496, agost, 9 – 1497, març, 8, f. 97v.

¹¹⁶⁹ AHPB, Bartomeu EIXIMENO, *Tricesimum quintum manuale*, 1412, gener, 2 – 1412, desembre, 20, f. 27r.

¹¹⁷⁰ El llistat de llibres es troba en l'apartat dedicat a la biblioteca del capítol sobre l'activitat.

via no vullen ne permeten aquestes coses mudar ne aquestes pecúnies en altres usus convertir, axí com algunes veguades en lo segle se fa, e per ço la devoció de les gents, tals coses sabents, se refreda en lexar a coses pies. A la fàbrica d'aquesta creu d'argent també hi esmerçà 25 lliures dels seus diners, aleshores en custòdia del monestir. La resta de diners, un cop fets els llegats particulars, i alguns que li devien diferents persones i la taula de la ciutat de Barcelona també els donava al monestir. Per tant, les seves deixes al monestir eren majoritàriament finalistes: per a una creu de plata, per a l'hospital i per a la llibreria. Com a contrapartida, demanà un trentenari per a l'ànima del seu pare i, quan hagués mort, també per a la seva mare.

Però no ho donà tot al monestir. Volgué que un part dels diners servissin perquè li fessin un taulell, un banc, una cadira, un travesser de llit i una pellissa per a la seva cel·la. A banda dels llibres per al seu cosí Bartomeu, deixà una tovallola de lli a la seva cunyada, va donar a la seva mare i al seu germà Antoni les aproximadament 70 lliures en diferents monedes -675 croats, 36 lliures i 8 quarts de pacífics- que es guardaven dins d'una bossa negra a la caixa de la comunitat, així com una quantitat no especificada per a Felip de Ferrera, a qui estava molt obligat.

A la còpia del testament de Guillem Fuster hi ha algunes anotacions que fan referència a l'execució de la seva voluntat. S'hi confirma que es donaren els llibres reservats a Bartomeu Fuster i la tovallola a la cunyada, que es féu el taulell i la pellissa per la cel·la *del cantó del viver* on s'estava aquest frare. Res es diu del banc, la cadira i el travesser de llit, però sí de *lo studi que lo pare fra Barthomeu Piera me féu fer de guix i raiola*, que es pagà amb part dels diners que anaven destinats a la seva mare. De fet, al germà li donaren tots els diners previstos, excepte 10 lliures, que serviren per pagar misses per als seus pares. Però el més significatiu és el reconeixement que *alguns coses damunt ordonades no foren complides per la necessitate fretura del monastir, ans foren en usus del monastir convertides, et signanter les XXV lliures lexades per la fàbrica de la creu, que serviren per comprar forment, stant prior lo pare frare Jacme Tàpies* (doc. 57). Valgui el cas de Guillem Fuster com a advertiment que cal distingir entre voluntats testamentàries amb fets reals, és a dir, que no es pot identificar automàticament el que s'escriu en un testament amb el que realment acabava succeint.

El 12 de juliol de 1497, molts anys després, doncs, de la professió de Guillem Fuster i quan exercia el càrrec de prior de Sant Jeroni de la Murtra, es va redactar un instrument públic en què declarà que havia fet donació a la seva mare i que renunciava a favor del seu nebot Guillem Fuster a l'heretat, béns i drets de Pere Vendrell. Actuà amb el consens del prior i convent de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, que també fou el lloc del document.¹¹⁷¹ No sabem la causa d'aquesta renúncia ni si fou a canvi d'alguna compensació econòmica, però sí que podem dir que en el

¹¹⁷¹ *Dicta die mercurii XII dicti mensis iulii, anno a nativitate Domini M° CCCC° XC VII° in monasterio Sancti Hieronymi Vallis de Ebron, diocesis Barchinone. Frater Guillelmus Fuster, prior monasterii Sancti Hieronymi de la Murtra, diocesis Barchinone, professus vero ipsum ordinem in cenobio eiusdem sancti Vallis de Ebron, eiusdem diocesis. Est declaracio et patefaccio donacionis per ipsum facte domine Francine, matri sue, uxori Poncii Fuster, loci de Guimerano, patris sui, et renunciacio, absolutio, diffinico et remissio per dictum fratrem Guillelmum Fuster facta in favorem Guillelmi Fuster, nepotis sui, de hereditate, bonis et iuribus que fuerunt Petri Vendrell, quondam, cum consensu venerabilis prioris et conventus monasterii predicti Sancti Hieronymi Vallis de Ebron, qui renunciarunt parimodo quibuscumque iuribus si que dicto monasterio competerent in dicta hereditate, bonis et iuribus que fuerunt dicti Petri Venrell, quondam. Est largo modo ordinata. Testes in cedula* (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1496, agost, 17 – 1497, setembre, 22, s. f.).

testament de Guillem Fuster no hi havia cap renúncia expressa a drets hereditaris ni va instituir la figura d'hereu universal, a qui hagués correspost, per tant, l'heretat de Pere Vendrell.

Un dels novicis amb una fortuna més gran de tots els jerònims catalans del segle XV fou el donzell barceloní Jaume Gerard de Palou, fill i hereu universal del també donzell Jaume Antoni de Palou. En lloc de continuar al capdavant de la nissaga familiar, Jaume Gerard va decidir ingressar a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. El 28 de gener de 1479 féu donació de tots els seus béns al seu germà, Hug Gerard Fiveller, tot renunciant als pactes que havien subscrit prèviament respecte a l'heretat del pare. Els béns que li traspassà incloïen la torre i quadra de Vilanova, a Sant Cugat del Vallès, amb tots els drets jurisdiccionals i econòmics, que avui, amb el nom de Torre Negra, encara existeix al vessant septentrional de Collserola. Documentada des del segle XII, fou comprada a final del segle XIV pels Palou, que eren mercaders de Barcelona.¹¹⁷² També li donà tots els censos, delmes i drets econòmics que tenia tant a Sant Cugat del Vallès com als territoris veïns de Rubí, Canals, Sant Marçal i Santa Perpètua de Mogoda, així com les cases, terres, censos i drets emfitèutics que posseïa a la ciutat de Barcelona. També formaren part de la donació tots els censals morts, dels quals destacava els que satisfecia la ciutat i regne de Mallorca. N'exceptuà, però, 30 lliures de renda -720 de propietat-, que donà a la comunitat de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, a qui demanà un aniversari per a la seva ànima, la dels seus pares i predecessors, tot i que no era una condició necessària per gaudir de la renda. Per poder-les reclamar i cobrar, havia donat prèviament poders al procurador general de la comunitat, aleshores el frare Joan Moner.¹¹⁷³ Va imposar un parell de condicions al seu germà. No havia de reclamar ni a la seva germana Isabel ni al seu marit, Jaume March, les 20 lliures que li havien de tornar i es reservà 100 lliures, ja fos per testar o per qualsevol altra raó, si bé especificà que no era per tenir-les, sinó per gastar-les en la seva sepultura. És interessant remarcar que Jaume Gerard de Palou no estava a punt de professar, com sí sabem d'altres novicis jerònims que disposaven dels seus béns. Tan sols tenia intenció d'entrar a la comunitat, però feia aquest pas perquè la possessió de la fortuna familiar no el fes desistir del propòsit d'entrar en religió: *ante ingressum dicte religionis de omnibus bonis meis despropriare ne ipsa bona essent causa a dictis voto et bono proposito me retrocedere sive desistere*.¹¹⁷⁴ La seva determinació fou ferma, ja que el 8 de juliol d'aquell any, sis mesos després de desprendre's dels seus béns, el seu germà Hug Gerard de Fivaller, àlies Palou, cedí a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron dues pensions sobre la ciutat i regne de Mallorca amb un import de 12 lliures 18 sous per pagar-li la roba de l'hàbit.¹¹⁷⁵ Per un document del 8 de març de 1490, sabem que Hug Gerard de Palou era religiós de Sant Jeroni de

¹¹⁷² S'ha publicat un inventari d'aquesta torre l'any 1437 (EQUIP BROIDA, «Ús de l'espai en els castells i torres dels segles XIV i XV», a *Fortaleses, torres, guaites i castells de la Catalunya medieval (Acta historica et archaeologica medievalia*, annex 3). Barcelona: Universitat de Barcelona (1986), p. 236).

¹¹⁷³ Es tracta de dos censals morts: un de 14 lliures 11 sous 8 diners barcelonesos de pensió que es rebia cada primer de maig (preu de 350 lliures) i la part de 15 lliures 8 sous 4 diners de pensió (preu de 370 lliures) d'un altre (29 lliures 3 sous 4 diners de pensió i 700 lliures de preu) que es rebia cada 22 d'octubre.

¹¹⁷⁴ Tota aquesta informació es troba en quatre instruments amb data 28 de gener de 1479 al protocol AHPB, Bartomeu REQUESENS, *Manuale instrumentorum vicesimum quartum numeratum sive computatum*, 1478, setembre, 21 – 1479, novembre, 29, s. f. La donació al germà es troba a l'apèndix documental, doc. 79.

¹¹⁷⁵ *Hugo Geraldus Fivaller, alias de Palou, miles Barchinone populatus, in solutum et satisfactionem consimilis peccunie quantitatis quam vos, venerabilis prior et conventus monasterii Sancti Iheronimi Vallis de Ebron, siti prope collem de Cerola, infra parrochiam Sancti Genesii de Agudellis, diocesis Barchinone, pro me bistraxistis honorabili Jacobo Geraldo de Palou, domicello, fratri meo, pro panno emendo pro habitu eiusdem Jacobi Geraldi de Palou, quem suscepturus est in ingressu religionis dicti vestri monasterii, quam religionem Deo duce de presenti ingressurus est...* (AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1477, març, 26 – 1479, setembre, 17, s. f.).

la Vall d'Hebron.¹¹⁷⁶ Com que no apareix en els capítols conventuals ni a les llistes d'ordenacions, creiem que restà com a frare convers.

El següent frare que repartí els seus béns entre la comunitat que l'acollia i els seus familiars fou Benet Rosseta. Abans de professar era titular de dos beneficis a l'església de Santa Maria d'Igualada sota les invocacions de santa Caterina i sant Orient. El 17 de maig de 1479 protagonitzà tres instruments notarials per resoldre la seva situació econòmica i així poder professar sense béns propis a Sant Jeroni de la Murtra. En primer lloc, va donar poders al paraire igualadí Pere Rosseta perquè transferís o renunciés, en nom seu, davant les autoritats eclesiàstiques de la diòcesi de Vic als dos beneficis eclesiàstics a favor de Pere Rosseta, que era clergue simplement tonsurat. Pel segon document sabem que Pere Rosseta era nebot seu i també que li transferí tots els drets hereditaris paterns. Val a dir que el pare del novici era mort, però la mare encara vivia. Finalment, va donar al monestir de Sant Jeroni de la Murtra les pensions que se li devien del censal mort de 15 lliures i mitja de pensió anual que rebia com a obtentor del benefici de Santa Caterina i que procedien del feu del castell de Miralles. Imposà la condició, però, que es destinessin a obres del monestir.¹¹⁷⁷ No sabem quina quantitat pogué rebre el procurador general de la comunitat per aquest concepte.

Jeroni Pou havia rebut l'heretat universal del seu pare, el cavaller lleidatà Pere Pou. Després la cedí al seu germà Lluís, si bé es reservà 50 lliures. Poc abans de professar, va cedir aquesta quantitat al monestir de Sant Jeroni de la Murtra. El mateix dia, el 17 de maig de 1479, va donar poder al notari Guillem Jordà perquè reclamés i cobrés dues manilles d'or i 24 sous a Guillem Solsona, mestre en sagrada pàgina i prior de Santa Maria de Gràcia, monestir agustinià de Perpinyà, i 4 lliures 5 sous que va prestar al paraire barceloní Joan Bernat.¹¹⁷⁸ Sembla, però, que les 50 lliures que s'havia reservat no les va tenir des d'un principi perquè sis anys més tard, el 14 de juliol de 1485, Lluís Pou va cedir-li 50 lliures de pensions endarrerides que li devia el cavaller lleidatà Nicolau Pou. Així complia amb la promesa que li havia fet,¹¹⁷⁹ però amb la dificultat afegida de cobrar el deute d'una persona que vivia lluny del cenobi.

El de Miquel Estela és un cas força curiós. Professà a la Murtra el maig de 1479 i féu donació de 15 lliures de pensió anual, que corresponien a un preu de 375 lliures, i que eren part d'un censal mort de gairebé 50 lliures de pensió i 1.145 de propietat que rebia cada 9 de febrer del tresor de Rodes. Volgué, a més, que fossin invertides en obres per al monestir i hem trobat una font que afirma que es dedicaren a la construcció de l'església.¹¹⁸⁰ Val a dir que hi ha els estels de les armes d'aquest llinatge a la font central del claustre i en els permòdols de la galeria que connecta el claustre principal amb la infermeria (imatge 7). De fet, en el contracte d'una galeria o passatge de l'hort, els frares van especificar als mestres de cases que *hage a fer nou*

¹¹⁷⁶ Galceran de Requesens, comte de Palamós, Trivento i Avellino, va lluir un censal mort de 32 lliures 14 sous 9 diners barcelonesos en pagar 600 lliures al seu germà Berenguer Joan de Requesens, cavaller domiciliat a Barcelona. Aquest censal mort el satisfecia cada any Hug Fivaller de Palou en qualitat d'hereu del seu germà, *nunch religiosi et de ordine Beati Hieronymi monasterii Vallis de Ebron*, i que obligava una casa situada prop de l'església de Sant Just. Aquest moviment econòmic era conseqüència que Hug Fivaller havia venut aquesta casa a Galceran de Requesens per un preu de 28.000 sous (AHPB, Lluís JORBA, *Duodecimum manuale sive protocollum instrumentorum et contractuum comunium*, 1489, juliol, 28 – 1491, agost, 25, s. f).

¹¹⁷⁷ AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s. f.

¹¹⁷⁸ AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s. f.

¹¹⁷⁹ AHPB, Guillem JORDÀ, *Vicesimum secundum manuale*, 1485, abril, 27 – 1485, novembre, 24, s. f.

¹¹⁸⁰ ACA, *MH*, vol. 2497, f. 8r.

represes de pedra de Muntjuhich ab senyals de steles (doc. 77), clar indicatiu que n'era un dels promotors. A més, la data del contracte, 22 de desembre de 1478, coincideix amb el seu noviciat a Sant Jeroni de la Murtra.

A més, va llegar al monestir 40 lliures perquè es comprassin un breviari, un diürnal i altres llibres necessaris per al seu estudi i una casulla blanca amb fresadura valorada en 26 lliures. Com que només hem trobat les clàusules testamentàries que afectaven directament el monestir, no sabem qui foren els altres beneficiaris.¹¹⁸¹ És evident, però, que el monestir no va rebre l'heretat universal i, per tant, que no donà tot el seu patrimoni a la comunitat de la Murtra. Com es pot consultar a la seva fitxa de l'apartat sobre la comunitat, Miquel Estela va fugir del monestir badaloní només sis anys després de professar-hi i acabà ingressant en l'orde dels benedictins. A la ratlla del 1500 assolí el priorat de Sant Jaume de Casalongues.

Si la història d'aquest religiós hagués acabat aquí, en cap cas hagués estat comptat com un benefactor de la comunitat, com acabà essent considerat. Però cap a la segona dècada del segle XVI, Miquel Estela tornà a la Murtra i hi visqué fins a l'any 1538. Pocs abans, un nebot seu va morir intestat i, com a parent més proper, el monestir va rebre per aquest concepte 881 lliures 18 sous 6 diners, que s'afegiren a les 345 lliures sobre el tresor de Rodes. Una autèntica fortuna que el monestir no solia rebre dels seus religiosos i que féu exclamar el cronista: *dichosa stela, que tanta influència tenia; y si moltes n'i aguera en lo firmament d'esta casa, bé aguera més resplandit del que ha fins en nostres dies*.¹¹⁸² Malgrat que Miquel Estela apareix a la llista de benefactors, no rebé cap sufragi especial per part de la comunitat perquè no va imposar cap contraprestació de tipus espiritual. Tan sols volgué que les 15 lliures que donà quan professà es gastessin en obres. No va poder disposar, en canvi, del que li pertocava arran de la mort del seu nebot perquè, com a profés del monestir, no podia tenir diners individualment, sinó que fou la comunitat, en el seu conjunt, qui ho va rebre.

El darrer novici d'aquesta llista és Francesc Jasso, que en el segle era donzell navarrès. Encara que no hem trobat que declarés hereu universal el seu monestir de professió, que fou Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, no hem documentat donacions a ningú més que a la comunitat en què professà com a frare ordenat el 16 de febrer de 1494. Per tant, no podem descartar que la seva intenció, posada o no per escrit, fos llegar tots els seus béns a la Vall d'Hebron. Essent novici, el 19 de maig de 1493 Francesc Jasso va donar 60 lliures amb la condició que el prior les invertís en l'obra i en la fàbrica del campanar de l'església del monestir,¹¹⁸³ a les quals s'han d'afegir unes altres 40 lliures per a una làmpada a la capella del Crucifix de l'església, que havia de cremar contínuament.¹¹⁸⁴ A més, en professar va donar 300 lliures que els frares invertiren en recuperar

¹¹⁸¹ ACA, *MH*, vol. 3783, f. 29v.

¹¹⁸² El cronista explica les vicissituds d'aquest llegat, que fou objecte de litigis i concòrdies amb altres parents (Talet, p. 402-405). Sobre l'evolució econòmica del llegat de Miquel Estela, vegeu ACA, *MH*, vol. 2497, f. 12r-12v.

¹¹⁸³ Poc abans, el 3 de març de 1493, havia donat permís al prior, Jaume Vidal, per treure aquesta quantitat de la taula de canvi de la ciutat de Barcelona (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1492, desembre, 31 – 1494, febrer, 9, f. 25v-26r).

¹¹⁸⁴ Aquests diners es donaven en forma de renda que, en cas de lluir-se, havien de ser dipositats a la taula de canvi de la ciutat de Barcelona per tornar-se a invertir en llocs segurs. El capítol conventual de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, reunit el 5 de juliol de 1495, es va comprometre a fer efectiva la voluntat de Francesc Jasso (V49): *Dicti reverendi prior et conventus confitemur et recognoscimus quod ante professionem per Franciscum de Jassó factam in dicto monasterio recepimus ab ipso Francisco Jasso numerando XXXX libras barchinonenses ad opus cuiusdam lampadis que continue ardet et perpetuo*

15 lliures de renda en dos censals morts sobre la ciutat i regne de Mallorca que procedien, com comentarem més endavant, de l'heretat del frare Bernat Joan Avinent i que, arran de la Guerra Civil, havien caigut en altres mans.¹¹⁸⁵ Tenim constància també d'un moviment econòmic fet per la comunitat relacionat amb aquest religiós. Com que Martí Jasso havia pagat 34 lliures al mercader Miquel Serra en lloc de Francesc, el 16 de maig de 1494 el procurador general de la comunitat, Joan Triter, pagà aquesta mateixa quantitat al també mercader Melcior Mollet,¹¹⁸⁶ en una nova mostra que, un cop professat, un frare no gestionava els seus afers econòmics, sinó que quedaven sota la responsabilitat del conjunt del capítol conventual.

El primer dels novicis que consta que donà tot el seu patrimoni o una part molt important al seu monestir de professió és Francesc Pedrosa, que professà de frare llec a Sant Jeroni de la Murtra el 2 de febrer de 1433.¹¹⁸⁷ Havia estat sastre a Sant Vicenç dels Horts. La seva mare, que havia testat el 16 de desembre de 1397, feia anys que era morta. El pare, Berenguer, s'havia tornat a casar amb Margarida, però va morir poc abans que Francesc entrés en el cenobi badaloní, com posa de manifest que els marmessors del pare li reconegueren que els havia pagat 10 lliures per a l'ànima del testador. També pagà 50 lliures que havia promès a la seva madrastra Margarida.¹¹⁸⁸

Essent novici, es va vendre un camp, que havia comprat al seu pare, per un preu de més de 51 lliures a Joan de Coldefreres, de Sant Joan Despi. La major part dels diners rebuts per aquesta venda fou utilitzat per pagar deutes.¹¹⁸⁹ Com a hereu del seu pare, Francesc Pedrosa tenia l'obligació de dotar la seva germana. I el monestir, que n'era el successor, assumí aquest deure vers Gabriela, muller del barber barceloní Nadal Moja i que era germana només de pare de Francesc Pedrosa, ja que era filla de Berenguer Pedrosa i la seva segona muller, Margarida. El

ardenda est, prouunt nunc ardet in capella Crucifixii dicte ecclesie dicti monasterii, promittentes quod predictas quadraginta libras smerciabimus ad opus dicte lampadis ad censualem mortuum aut alium redditum. Et in casu lucyonis dictorum censualium seu aliorum reddituum, predictas quadraginta libras deponemus in tabula cambii sive depositorum Barchinone aut in alio loco tuto a qua et quo levari non possint nisi pro alio smercio seu smerciis fiendis ad opus dicte lampadis. Et hec promittimus facere totiens quociens similes lucyonis sequi contingat. In quorum testimonium et cetera. Curiosament, aquestes 40 lliures foren invertides en un censal mort que els jerònims de la Vall d'Hebron van vendre als de la Murtra el 7 de juliol de 1495 (M106).

¹¹⁸⁵ *Dos instruments de venda de dos censals, lo un de pensió 9 lliures, lo altre de pensió 6 lliures, que Joan Nicolau y Gaspar Thomàs rebían sobre la ciutat de Mallorca, quals veneren al[...] eo lo monestir los redemí, com és de veurer en poder de Gabriel Abéjar, notari de Mallorca, a 24 de 8bre 1494. Lo preu de la redempció es comprà dels sobredits dos censals que junts són de pensió 15 lliures, procehí de aquellas 300 lliures que donà al monestir fra Francesch de Jassó quant professà, com està notat dins dits actes com y també una certificatòria de la redempció feta per lo monestir dels dits dos censals* (ADB, FSJVH, lligall 8, Llibre índexos documentació, f. 179v).

¹¹⁸⁶ AHPB, Narcís Gerard GLI, *Manual*, 1494, febrer, 13 – 1495, juny, 10, f. 36v.

¹¹⁸⁷ *Ítem a II de febrer de l'any M CCCC XXXIII, lo dit fra Francesch Pedrosa fón professó en lo present monastir, lo qual oferí la sua ànima e cors e alguns béns que portà a Déu totpoderós e a la gloriosa madona santa Maria e al gloriós mossèn sanct Jerònim e tots los sants e sanctes de Paradís.* Sino es diu el contrari, la informació sobre Francesc Pedrosa procedeix d'ACA, *MH*, vol. 3833, f. 142v-144v.

¹¹⁸⁸ Ambdós documents foren fermats el 21 de gener de 1432 en escriptura del notari barceloní Bernat Desvilar.

¹¹⁸⁹ La venda es va fer el mes de gener de 1432 i el notari de l'instrument fou Joan Simon. El mes següent el comprador va pagar-li 24 lliures mitjançant la taula de canvi de la ciutat de Barcelona, però després foren emparades per Pere Ballester a causa d'uns censos que Francesc Pedrosa li devia (ACA, *MH*, vol. 3833, f. 142v, 144v) i que no es van donar per liquidats fins al 2 de setembre de 1435, quatre dies abans que Joan de Coldefreres fes el pagament final de 5 lliures 13 sous 13 diners (f. 158r).

pacte entre les dues parts es va executar el mes de maig de 1436 i va consistir en cedir-li un alberg i algunes peces de terra a canvi que tant ella com la seva mare renunciessin a qualsevol reclamació futura.¹¹⁹⁰ Tanmateix, consta que quedaren alguns béns nets per a Sant Jeroni de la Murtra: dos camps, un censal mort de 8 lliures de pensió anual i 112 de preu que satisfieia Galceran de Vilanova¹¹⁹¹ i un import de 20 lliures que li devia Arnau Calopa, de Sant Just Desvern.¹¹⁹²

Molt interessant és el cas del cavaller Joan de la Geltrú. Com Jaume Gerard de Palou a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Joan de la Geltrú es va desprendre dels béns no en el moment de professar, sinó abans, quan decidí entrar en religió. En data 19 de juliol de 1457 i des del monestir de la Murtra, féu donació de tots els seus béns a la comunitat en què es volia integrar, tot i que encara no havia rebut l'hàbit jerònim. Dels béns tan sols n'esmenta el llegat testamentari de la seva tia Francina, muller del ciutadà barceloní Miquel de Montjuïc, de 2.000 florins i 100 lliures (24.000 sous). Imposà al beneficiari algunes condicions: la seva mare, Constança, havia de rebre en vida seva i mentre no prengués marit els fruits d'un censal mort de 1.000 florins de preu que tenia per l'heretat de Miquel de Montjuïc, i es reservà 40 florins per pagar al seu escuder i 100 lliures per al seu ús personal (doc. 40). Però ben aviat es va adonar que no li provava gens la vida monàstica, ja que al cap de poc més d'un mes el capítol conventual li retornà tot el llegat rebut perquè havia decidit tornar al segle: *dictum vestrum propositum mutando fuisse per vos delliberatum, potius in mundo laycaliter vivere quam dictam religionem intrare* (M11). És clar, doncs, que malgrat la donació rebuda, va prevaldre la norma de respectar la decisió presa pel novici sobre els seus béns. Altra cosa hagués estat que el novici hagués professat.

Jaume Negrell testà el mateix dia de la professió, el 3 d'agost de 1458. Va donar tots els seus béns, entre els quals censals morts sobre el General d'Aragó, al prior i a la comunitat de la Murtra sota algunes condicions. El monestir hauria de donar 100 florins al seu germà Francesc. Aquests diners els tenia el novici com a llegat del seu pare a favor del seu germà. A més, també li donarien 50 florins més, si bé aquests haurien de retornar al monestir quan el seu germà morís. També imposà que les 8 lliures que Jaume Julià, en qualitat de procurador seu, havia rebut del General d'Aragó es gastessin en vestits blancs per a l'església del monestir i en honor de la

¹¹⁹⁰ Segons el *Capbreu Vell* es donà a la germana un alberg i tres horts. En canvi, a la documentació notarial només hem trobat la cessió d'un alberg, que havia estat de la mare del religiós, i una peça de terra, part plantada de vinya i part campa, que havia estat del seu oncle, tots dos a Sant Vicenç dels Horts. La peça de terra, però, tan sols es donava en vida de Francesc Pedrosa. Actuà en nom del monestir el frare Romeu Borrell en qualitat de procurador (AHPB, Joan FERRER, *Manual*, 1436, març, 12 – 1437, novembre, 26, s. f., 04.05.1436 i 11.05.1436). Segons el *Capbreu Vell*, el nom de la peça de terra era lo Colomer del Guinardó i l'hi havia deixat l'oncle de la seva mare, Guerau Borrada, solament durant la seva vida (ACA, *MH*, vol. 3833, f. 142r).

¹¹⁹¹ La compra es va fer l'any 1424 en poder del notari Honorat Saconamina. Com a penyora, Galceran de Vilanova havia donat una cota folrada de marts i dos anells. Els frares tan sols tenien els anells perquè Francesc Pedrosa s'havia venut la cota abans d'ingressar en el monestir.

¹¹⁹² Segons carta debitòria del 29 de gener de 1429, escripturada per Honorat Saconamina.

Verge.¹¹⁹³ Jaume Julià, de fet, havia rebut poders del novici per demanar i cobrar pensions de censals morts.¹¹⁹⁴

El següent és el frare Pere Joan Sacreu, que testà el 23 d'octubre de 1462 i que donà tots els seus béns al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. No sabem en què consistirien perquè l'instrument de donació només en parla en genèric,¹¹⁹⁵ però sí tenim constància que incloïa dues cases a la ciutat de Barcelona. Una estava al carrer d'en Cirera, prop del mar, i els frares pactaren amb el teixidor Antoni Vilabella que li vendrien al preu que fixessin dos mestres de cases.¹¹⁹⁶ De la segona en tenim més informació: estava en el carrer Ample i Pere Joan Sacreu l'heretà del seu pare, Antoni Joan, després que morís el seu germà en edat pupillar. Estava sota alou de la Pia Almoïna de la catedral de Barcelona, que tenia dret a un cens de 4 morabatins anuals més la fatiga i el lluïme.

Francesc Vic també féu donació de tots els seus béns al monestir de Sant Jeroni de la Murtra. No hem localitzat el seu testament, però sí una donació d'un censal mort de 15 lliures de pensió que pagava el General de Catalunya cada 24 de juliol. És interessant aquest document, perquè en ell deixa ben clar que ja havia donat tots els seus béns arran del seu ingrés a la comunitat, però que no havia encara disposat d'aquest censal mort, que li havia arribat en herència, tan sols en vida seva, de la seva mare, Isabel, muller del mercader barceloní Jaume Vic. En feia donació per esvair qualsevol dubte que pogués sorgir al respecte.¹¹⁹⁷

Per referències posteriors, de la mare tenim notícia d'altres tres censals morts: la meitat d'un de 3 lliures 1 sou 2 diners barcelonesos de pensió i 55 lliures de propietat que satisfieja cada 10 de juliol Bartomeu Caules, de Sants, la seva muller Eulàlia, el paraire barceloní Gabriel Lledó, la seva muller Antònia, Arnau Tarragona, de Cornellà, i Pere Oliver, de l'Hospitalet; un altre que pagaven els mateixos censataris de 27 sous 4 diners de pensió (25 lliures de propietat) cada 20 de

¹¹⁹³ AHPB, Antoni VINYES, *XXXXI manuale comune*, 1458, juliol, 3 – 1459, abril, 28, f. 14r-15r. A la bossa d'aquest manual s'ha conservat un escrit de mà del novici amb les seves disposicions testamentàries: *Jo, fra Jacme Negrell, fill de Francesc Negrell, quondam, notari de Gerona, e de la dona Blanca, muller sua, fas ho ordon testament. Primo vull que mon honclo com ha tudor de comta de tot sò que ha haminestrat de la haratat de mon para, axí com béns mobles e immobles. Ítem donat lo comta, vull que sia satisfet de tot sò que jo li dex. E si ell és tornador, vull que prengua han comta sò que serà tornador e vull que de present sia fet ans de totes quosses una volta que sia content. Ítem vull que a-n Francí Negrell, mon frare, sían donats tots aquells C florins los qualls mon pare, que Déus perdó, li lexà. Ítem li lex L florins, los quals vull que li sían donats. Ítem vull que tots los meus béns mobles e immobles hara de present, habents e en qualsevulla tems, ha mi pertinents sían del monestir de Sent Jerònim de la Vall de Bellem, àlias de la Murta. Ítem vull que aquelles VIII lliures las qualls hara he resabudes, las qualls té lo covent, que sían donadas ha uns vestiments blancs, los qualls per sentament en lo dit monastir. Ítem vull que los L florins que jo lex ha mon germà que sían de sa vida e après que tórnan an lo dit monastir e unas poquas de quartas, las qualls té en Bernat Viader, que sían de mon germà.*

¹¹⁹⁴ AHPB, Antoni VINYES, *XXXX manuale comune*, 1457, juny, 18 – 1458, juliol, 3, f. 91r-91v (04.06.1458).

¹¹⁹⁵ AHPB, Esteve MIR, *Manuale vicesimum septimum contractuum comunium*, 1462, juny, 30 – 1463, juliol, 1, s. f.

¹¹⁹⁶ Els mestre de cases eren Guillem Romaní i Gabriel Solsona. Antoni Vilabella es va comprometre a comprar la casa al preu que fixessin els dos taxadors (AHPB, Esteve MIR, *Manuale vicesimum septimum contractuum comunium*, 1462, juny, 30 – 1463, juliol, 1, s. f.). No hem localitzat l'instrument de compravenda.

¹¹⁹⁷ AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1468, juny, 8 – 1469, desembre, 7, f. 45r-45v (08.02.1469).

juliol;¹¹⁹⁸ i un de 165 sous que Jaume Bofill, frener barceloní, pagava per unes cases al carrer dels Tapiners.¹¹⁹⁹

Tot i que desconeixem en què consistia exactament, Francesc Vic també va rebre l'heretat universal del seu pare. Gràcies al cronista sabem que, arran de la seva professió, es rebé una bona quantitat: 67 lliures en metàl·lic i una renda de 35 lliures 12 sous valorada en 712 lliures, la qual cosa en motivà un comentari elogiós: *si molts fra Vichs y aguera en aquesta casa com ell, no anara tant endarrerida com anà tants anys* (Talet, p. 203).

La part que procedia de la mare només la podia posseir en vida. Després de la mort del seu fill, els marmessors havien de convertir tots els béns en rendes que sufraguessin misses per a la seva ànima a celebrar a la catedral de Barcelona.¹²⁰⁰ I així fou: poc després de la mort del religiós, l'any 1490, la comunitat donà tot el que en posseïa a la capella catedralícia de Sant Sever. Els administradors d'aquesta capella donaren al monestir, en concepte de legítima, una renda de 9 lliures 7 sous 6 diners de pensió –havia estat de 15 lliures, però fou reduïda arran de les disposicions de la Cort de 1480- i 300 lliures de propietat que pagava el General de Catalunya cada 25 de juliol.¹²⁰¹ Tanmateix, continuaren les diferències entre el monestir i els administradors d'aquesta capella, ja que el 7 de juliol de 1492 posaren el litigi, que havia entrat a la Reial Audiència, en mans de dos àrbitres, els notaris Lluís Jorba i Galceran Balaguer (taula 13g). Encara el 7 de juliol de 1494 els frares lliuraven als quatre administradors de la capella de Sant Zenó nou instruments que estaven relacionats amb aquesta heretat.¹²⁰²

L'heretat de Francesc Vic va donar força maldecaps a la comunitat. Quan encara era novici, va nomenar procurador el prior, Joan Say, per fer un requeriment i per prosseguir causes judicials (taula 13e). Però el tema que més problemes va donar va ser la reclamació de 1.600 ducats que els frares consideraven que Jaume Vic havia prestat al rei Ferran de Nàpols i que, com a hereus, volien que els fossin retornats. La comunitat nomenà procuradors per fer les reclamacions a la ciutat italiana els anys 1469, 1470 i 1472 (taula 13a) i creiem que el viatge de Francesc Vic, acompanyat del frare Jaume Negrell, a Roma hi estava directament relacionat.¹²⁰³ Un dels béns que els frares reberen fou una casa al carrer d'en Gimnàs que havia estat de Jaume Vic. En tenim notícia perquè el 20 de setembre de 1473 dos corredors públics, Galceran Sacomella i Salvador Grau, la taxaren per 60 lliures, malgrat que amenaçava runa per la seva antiguitat (taula 25b). Encara l'any 1476 els frares nomenaren un àrbitre per qüestions relacionades amb Francesc Vic, molt probablement sobre la seva herència, sinó directament amb el deute amb el rei napolità. La part contrària era el mercader barceloní Jaume Segarra (taula 13h). Desconeixem el desenllaç.

¹¹⁹⁸ Benet Santjoan, procurador de Sant Jeroni de la Murtra, va permutar la meitat del primer censal mort i es va vendre el segon a Joan Andreu, doctor en lleis de Barcelona, el 28 de setembre de 1470 (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum manuale comune*, 1469, desembre, 7 – 1471, agost, 9, s. f.).

¹¹⁹⁹ Jaume Bofill va lluir parcialment aquest censal mort a Sant Jeroni de la Murtra fins a deixar-lo en 110 sous anuals (ACA, *MH*, vol. 3779, f. 1r-2r).

¹²⁰⁰ AHPB, Pere PASQUAL, *Libre de testaments*, 1455, octubre, 1 – 1468, gener, 26, f. 39v-40v (05.06.1467).

¹²⁰¹ ACA, *MH*, vol. 3833, f. 84r.

¹²⁰² No es diu que hi estiguin relacionats, però el fet que aparegui el censal mort de 165 lliures de pensió anual que Jaume i Pere Bofill pagaven a Isabel Vic permet fer la hipòtesi. La resta de documents està relacionat amb transaccions econòmiques de dos albergs, un del carrer d'en Gimnàs i l'altre prop del Palau Reial (AHPB, Guillem JORDÀ, *Manual*, 1494, gener, 29 – 1494, setembre, 24, s. f.).

¹²⁰³ En el capítol del 14 de març de 1473 (M31) s'encarregà a Francesc Vic i Jaume Negrell reclamar aquest deute i també obtenir butlles pontífiques. El cronista dóna notícia del viatge d'aquests dos frares a Roma (Talet, p. 209), però no en sap donar la causa.

El 17 de maig de 1479 el novici Lluís Piquer testà a favor del monestir de Sant Jeroni de la Murtra poc abans de professar-hi.¹²⁰⁴ Traspassà a la comunitat els drets en l'heretat dels seus pares i les 10 lliures que s'havia retingut després de la mort de la seva mare, de les quals demanà que 6 i mitja es destinessin a obres en el monestir.¹²⁰⁵ No sembla que arribessin més béns, ja que no n'hem trobat constància en les llistes de rendes o de benefactors de la comunitat.

Poc després que ho fes Lluís Piquer, professà Bernardí Aguilar, que procedia d'una família molt vinculada amb el monestir de la Murtra. El seu pare, l'adroguer Pere Aguilar, hi havia estat sebolit amb l'hàbit jerònim gairebé vint anys abans que el seu fill ingressés en aquest monestir (Talet, p. 182). Un dels llegats testamentaris de Bernardí foren 20 lliures per a un aniversari a celebrar cada 2 d'agost per a l'ànima dels seus pares. Demanava que es fes absolució sobre el túmul del seu pare i que es diguessin dos responsoris, un per al pare i l'altre per a la mare. Per alguna raó que desconeixem, aquesta renda i el consegüent sufragi no es feien a final de segle perquè no apareixen, per exemple, en el *Capbreu Vell*.

Bernardí Aguilar féu un llegat testamentari de 15 lliures per als orgues de l'església: *pro opere organorum ecclesie dicti monasterii quindecim libras ut adaptentur dicta organa et fiat flahute ad cognitionem dicti reverendi prioris et conventus dicti monasterii et mei*. També es reservà 15 lliures, que havien de quedar a l'arca comuna, per poder satisfer alguna necessitat que pogués tenir. Ara bé, si no en feia ús o bé en gastava tan sols una part, el que quedés s'havia d'invertir en una empal·liada per a l'altar major. A banda d'alguns llegats a familiars -10 florins per a cadascun dels seus dos cosins, el pescador tortosí Bartomeu Aguilar i el seu germà Pere- i 64 misses per a una persona de qui no diu el nom, la resta de béns els llegà a la sagristia de Sant Jeroni de la Murtra, si bé especificà que el prior havia de destinar 30 sous a fer un ofici nou en pergamí que volia que fos escrit en el seu diürnal i breviari, 20 sous en una pitança el dia de la seva professió, 40 sous en una pitança el dia que celebrés la seva primera missa, 30 sous per a la seva nodrissa Erine i altres 30 per al mercader Felip Miralles (doc. 83).

Però si tan sols es cobraren les 22 lliures referides pel cronista de la Murtra (Talet, p. 223-224), no sembla que la repercussió d'aquesta donació fos molt destacada. Si a això hi unim el fet que no hi ha constància del cobrament de cap renda per celebrar un aniversari per als seus pares, possiblement ens trobem davant d'un cas de testament que no va poder executar-se tal i com s'havia plantejat. Potser per reclamacions posteriors de parents o afectats, potser perquè part del que havia donat eren deutes molt difícilment recuperables o perquè el mateix novici havia de respondre per altres deutes -l'argenter Miquel Oller reconegué el 12 de desembre de 1480 que Bernardí Aguilar li havia pagat tot el que li devia-¹²⁰⁶ la realitat és que no pervingueren rendes d'aquest novici. Se li ha atribuït la construcció d'una clau de volta a la galeria de migdia, junt a la porteria, en què hi ha una àguila esculpida en el permòdol. Segons Francesc Talet, es construí mentre era novici. Un quadre contradictori d'aquest frares en relació amb Sant Jeroni de la Murtra que ampliarem més endavant amb dades sobre la vinculació de membres de la seva família.

El darrer novici del qual sabem amb certesa que donà els seus béns al monestir de professió és Joan o Joan Bernat Avinent a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Malgrat que no hem localitzat el seu testament, per una referència documental sabem que el redactà el 26 de gener de

¹²⁰⁴ En dos documents de l'estiu de 1478 datats a Sant Jeroni de la Murtra apareix Lluís Piquer, mercader barceloní. No hi ha cap indicació que fos el mateix que professà l'any següent. De fet, no es diu en cap moment que fos novici de la comunitat (taula 23b). Si no ho era, possiblement es tracti d'algun familiar.

¹²⁰⁵ AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 - 1480, novembre, 23, s. f.

¹²⁰⁶ AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 - 1486, març, 31, f. 4v.

1480 i que ho donà tot (béns mobles, vincles, cases, torres, terres...) a aquest monestir.¹²⁰⁷ De la seva rellevància i impacte econòmic en una comunitat relativament empobrida després dels estralls de la Guerra Civil Catalana en dona constància el fet que a l'arxiu hi hagués un calaix dedicat exclusivament a desar-ne les escriptures que hi estaven relacionades. Per això, en un inventari de documentació hi ha un apartat específic sobre Joan Bernat Avinent, un cas únic en els frares del segle XV.

En la persona de Joan Bernat Avinent recaigué una considerable fortuna com a conseqüència d'haver estat instituït hereu universal per diferents persones. D'una banda, els seus pares, el mercader Gabriel Avinent i Francesca, però també del seu avi Tomàs Madrenchs.¹²⁰⁸ Consta també que els frares succeïren en els béns de Joana, muller del mercader barceloní Joan Avinent, de qui no sabem el parentiu amb el frare jerònim. Les dues referències que tenim, del 31 d'octubre de 1482, no diuen que el monestir fos l'hereu universal, sinó que la succeí per certs títols. Atesa la proximitat cronològica amb l'ingrés de Joan Bernat Avinent i el cognom del marit de la testadora, es pot concloure que la causa d'aquesta successió devia passar pel novici.¹²⁰⁹

Els béns que posseïa el frare són enumerats en la reclamació que anys més tard faria el monestir de Sant Benet de Bages a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron: una casa situada al carrer del Forn de n'Oliver, una torre situada a Horta, tres censals morts sobre el regne de Mallorca, un dels quals havia estat de la monja Isabel Madrenchs, de Santa Maria de Pedralbes,¹²¹⁰ i un censal mort sobre el General de Catalunya.¹²¹¹

Fins a l'ingrés a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron estigué sota la tutela dels seus oncles Rafael i Tomàs Despuig, als quals va revocar els poders el 9 de febrer de 1479 per donar-los al procurador de la comunitat, Joan Garriga, i a Antoni Guillem Saperà, ciutadà de Barcelona i que

¹²⁰⁷ *Donació feta per fra Joan Bernat Avinent al monestir de tots sos béns, així mobles com immobles, vincles, cases y torre ab sas terras, com és de vèurer en poder de Andreu Mir, notari de Barcelona, a 26 janer 1480* (ADB, FSJVH, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 179r).

¹²⁰⁸ La mare va testar el 24 de juliol de 1476 (ADB, FSJVH, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 179r) i un document del 23 de març de 1485 diu que el frare era fill i hereu de Gabriel Avinent (AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1485, gener, 12 – 1485, març, 29, s. f.). Quant a l'heretat universal de Tomàs Madrenchs, en tenim constància pel següent fragment: *Sentència donada a favor de Thomàs Madrenchs, en la qual li adjudicaren 30 lliures de pensió sobre Mallorca de un censal de preu 800 lliures y pensió 55 lliures; dit Thomàs féu hereu a son nèt, Joan Bernat Avinent, y per consegüent ditas 30 lliures pertanyen al monestir* (ADB, FSJVH, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 179r).

¹²⁰⁹ Es tracta de pagaments relacionats amb el testament de Joana: 10 lliures a Margarida, muller del mercader Joan Alba –el llegat era per a Angelina, vídua d'Andreu Oliver, però la va cedir a Margarida- i 7 lliures 11 sous als tres marmessors per diversos llegats (AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1482, agost, 8 – 1483, gener, 30, s. f.).

¹²¹⁰ Molt probablement es tracti del de 7 lliures 8 sous 6 diners barcelonesos de pensió anual –més de 190 lliures de propietat- que se satisfien cada 20 de febrer i que l'abadessa Violant de Montcada i les monges de Pedralbes donaren als jerònims el 15 de novembre de 1480, poc després de l'entrada de Bernat Joan Avinent com a novici (AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1479, abril, 19 – 1481, gener, 19, s. f.). Possiblement també procedís de la mateixa heretat un altre censal mort de 5 lliures de pensió anual que es rebia el mateix dia, 20 de febrer, i del qual tenim referències posteriors per cessions que en feren els frares a terceres persones (AHPB, Andreu MIR, *Esborrany*, 1489, març, 21 – 1489, setembre, 2, s. f.).

¹²¹¹ Així ho manifestà Francesc Rovira, procurador de l'abat de Sant Benet de Bages, el 4 de novembre de 1483 davant el comissari apostòlic que dirimia el conflicte entre els dos monestirs. Malauradament, el document no especifica les quantitats de les pensions i preus dels censals morts (ADB, *Processos*, 1501, s. f.).

havia estat curador del novici, que tenia aleshores entre 18 i 25 anys.¹²¹² Aviat es van notar els efectes pràctics d'aquesta decisió. Només tres dies després del canvi, el frare Joan Garriga es va presentar davant dels dos oncles Despuig per informar-los que ja no podien actuar en nom del seu nebot i dos més tard féu el mateix amb Gaspar Botines, majordom de la torre d'Horta, a qui va requerir que respongués dels emoluments de la torre als nous procuradors, tal com feia abans amb Rafaeli Tomàs Despuig.¹²¹³

Una herència de tal magnitud va comportar litigis i disputes que van ocupar els procuradors de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron durant una bona temporada. Sabem, per exemple, que el frare Joan Garriga arribà a un acord amb Antoni Guillem Saperà, a qui es pagaren 20 lliures que el frare li havia promès abans d'ingressar en el monestir.¹²¹⁴ La casa del carrer del Forn de n'Oliver fou objecte d'enfrontament amb els oncles Despuig. El 17 de febrer de 1483 Tomàs Despuig va donar com a garantia per lliurar un censal mort de 200 lliures de propietat tot allò que li devia el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, especialment la casa situada a prop del mar i que havia estat del frare Joan Bernat Avinent.¹²¹⁵ Dos anys més tard, el frare Joan Garriga autoritzà Tomàs Despuig a llogar aquesta casa per un període màxim d'un any.¹²¹⁶ Les diferències entre les parts continuaren. El 7 de juliol de 1489 posaren la qüestió en mans de dos àrbitres, Bartomeu Requesens i Francesc Galceran Coromina (taula 12g), però sense èxit. Almenys això sembla indicar un nou intent per resoldre per via d'arbitratge el litigi que s'estava dirimint a l'Audiència. Els àrbitres escollits foren els juristes Joan Vilar i Mateu Carbonell (taula 12f). No en sabem el desenllaç. D'altra banda, els frares reclamaren a la justícia que Miquel de Gualbes, cavaller domiciliat a Barcelona, tornés al monestir les 58 lliures que li havia prestat Joan Bernat Avinent. En tenim constància per l'apel·lació que féu Joan Bonet, en qualitat de procurador de la comunitat jerònima, davant la sentència absolutòria del jutge Jaume Torrent. El 28 de febrer de 1483 aquest procurador exposà les raons per les quals considerava que havia de reconsiderar-se la sentència. L'apel·lació fou acceptada pel jutge.¹²¹⁷

Però el problema principal amb aquest frare no foren les reclamacions econòmiques de parents i persones properes, sinó la seva determinació de marxar del monestir. La devoció que hi sentia des que era un adolescent l'havia portat a demanar-ne l'ingrés i a professar després de l'any de noviciat, però després havia comprovat que no podia suportar l'austeritat de l'orde. Va fugir del monestir sense permís. Fou absolt d'un fet tan greu pel seu superior, però la seva determinació no canvià. Demanà autorització al pontífex per mudar-se a un monestir de l'orde de Sant Benet, concretament a Sant Benet de Bages. Sixte IV li ho atorgà amb butlla datada a Roma el 26 de març de 1483. No li permeté tan sols canviar de monestir i d'orde, sinó també fer-ho amb tots els seus béns, que com hem vist no eren pocs, tot negligint el privilegi apostòlic que tenien els

¹²¹² AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1477, març, 26 – 1479, setembre, 17, s. f. La informació que Antoni Guillem Saperà era un antic curador de Joan Bernat Avinent apareix en un document incomplet del 18 de gener de 1482: AHPB, Andreu MIR, *Decimum nonum manuale contractuum comunium*, 1481, novembre, 3 – 1483, març, 11, f. 66v.

¹²¹³ El document especifica que la torre estava situada a la riera d'Horta (AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1477, març, 26 – 1479, setembre, 17, bossa).

¹²¹⁴ La concòrdia està incompleta (AHPB, Andreu MIR, *Decimum nonum manuale contractuum comunium*, 1481, novembre, 3 – 1483, març, 11, f. 66r-66v).

¹²¹⁵ AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1481, març, 23 – 1484, abril, 12, s. f.

¹²¹⁶ AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1485, gener, 12 – 1485, març, 29, s. f. (23.03.1485).

¹²¹⁷ AHPB, Guillem JORDÀ, *Decimum nonum manuale*, 1483, gener, 15 – 1483, novembre, 22, s. f.

monestirs jerònims segons el qual era prescriptiu el consentiment del prior per autoritzar una mudança com aquesta.¹²¹⁸

Amb la butlla sota el braç, el frare Joan Bernat Avinent no va trigar gens a marxar cap a Sant Benet de Bages. Hi féu professió el 27 de juliol de 1483, després de la deliberació del capítol d'aquest monestir benedictí, tal com és descrit en un fragment del procés judicial en què reclamà els béns de Joan Bernat Avinent a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron:

*Volentes eum in suo laudabili proposito confovere et dirigere, sperantes cum Deo in eo fructum bonorum operum translacionem suam unacum bonis predictis in dictis litteris apostolicis contentis et alias iuxta et secundum formam petitionis sua et tenorem dictarum literarum apostolicarum ratam et gratam habebant et acceptabant ipsumque in monachum dicti monasterii Sancti Benedicti de Bagniis et eorum prefatus venerabilis Johannes Avinent, coram omnibus predictis, flexis genibus coram prefato reverendo domino abbate, duxit et promissit se decetero velle vivere secundum regulam et ordinem Sancti Benedicti et esse bonus, obediens, fidelis et legalis dicto reverendo domino abbati et successoribus suis canonice intrantibus in dicto monasterio. Et ilico prefatus reverendus dominus abbas, non divertendo ad alios actus expolivit prefatum Johannem Avinent, ab habitu et vestibus dicti ordinis monachorum heremitarum Sancti Jeronimi, quos gestabat et vestiti cum vestibus nigris ac habitu et curulla per monachos monasterii et ordinis Sancti Benedicti predictarum gestari solitis. Postea vero dictus frater Johannes Avinent, adhuc flexis genibus coram prefato reverendo domino abbate, constitutus, tenens ambas manus suas extensas super quodam missali quod dictus dominus abbas in manibus suis habebat, de facto prestitit canonicam et manualement obedienciam ac reverenciam debitam dicto reverendo domino Petro, abbate, et successoribus suis canonice intrantibus, iuxta ritum, formam et consuetudinem dicti monasterii. Quibus peractis, tam dictus reverendus dominus abbas quam omnes et singuli prenominati monachi ipsius conventus et capituli, predictum fratrem Johannem Avinent in ore quilibet eorum oscularunt et ad osculum pacis admiserunt.*¹²¹⁹

Els jerònims, però, el consideraven un apòstata i no tenien cap intenció de traspassar cap bé a Sant Benet de Bages, que hagué de recórrer a la justícia eclesiàstica per fer valer els seus drets respecte a l'heretat de Joan Bernat Avinent. El pontífex comissionà l'afer a Lluís Desplà i Bartomeu Travasset, ardiaca i canonge de la catedral de Barcelona respectivament, en butlla del 17 de juny de 1483, només tres setmanes més tard de la segona professió del religiós. Davant la tàctica dilatòria que adoptaren els jerònims de la Vall d'Hebron a partir d'aquell moment, Sant Benet de Bages va recórrer novament al pontífex, que el 15 d'octubre va demanar als comissionats que investiguessin els fets sobre els béns del frare Avinent. El procés judicial es dilatà en el temps per qüestions tècniques, com l'acreditació dels poders dels procuradors de les dues parts i les admonicions dels comissionats perquè comparegués la part denunciada.

La primera resposta dels jerònims, feta pel frare Joan Garriga, sobre el fons de la qüestió és del 24 de maig de 1484. Al·legà que la butlla era nul·la, ja que tenia *rasuras magnas in locis que suspectis et de litteris diversa manu scriptis habeat et in se manifestas contradicciones teneat*. Entre aquestes contradiccions, afirmà que l'orde dels jerònims no era més auster que el benedictí. Quant al menjar, per exemple, digué que els religiosos podien menjar carn certs dies a la setmana, cosa que estava negada a la major part dels frares negres. A més, Joan Bernat Avinent vivia gratament i sana, a prop de la seva ciutat. En segon lloc, considerava fora de tota llei civil i

¹²¹⁸ Guillem Llull, canonge de Vic, va donar constància d'haver vist, llegit i inspeccionat aquesta butlla a Barcelona el 13 de gener de 1489 (doc. 98).

¹²¹⁹ ADB, *Processos*, 1501, s. f. Si no es diu el contrari, les dades següents procedeixen d'aquesta font.

canònica que els béns del frare, que el novici havia donat lliurement a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, s'haguessin de transferir a un altre monestir, sobretot si es tenia en compte els danys, les despeses i la feina que havia comportat la fuga d'aquest frare i la penúria econòmica del monestir arran del període bèl·lic. Concluïa que si el pontífex hagués sabut totes aquests fets, difícilment hagués concedit la butlla al frare Joan Bernat Avinent.

Tanmateix, el dia 24 de juliol, després que la part contrària hi insistís repetidament, Lluís Desplà va condemnar el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron a pagar les despeses judicials des del 15 de novembre passat perquè considerà que no era legítima la recusació del libel·l presentat per Sant Benet de Bages.¹²²⁰ Malgrat l'al·legació posterior dels jerònims, la part contrària s'hi oposà fermament. El document del procés finalitza amb un manament del dia 21 d'agost que Lluís Desplà féu al nunci Pere Marc perquè cités el frare Joan Garriga, de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, a qui donà un termini de tres dies després de ser-ne intimat perquè respongués en la causa que l'enfrontava amb Sant Benet de Bages. Un nunci va donar personalment la citació dos dies més tard.

El procés conservat, i del qual hem donat la informació més rellevant, no conté cap sentència sobre el fons de la qüestió, més enllà d'aspectes com el pagament de les costes judicials i les tàctiques dilatòries emprades per Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, però sabem que Lluís Desplà resolgué la qüestió favorablement a la part de Sant Benet de Bages. Els frares jerònims apel·laren a la Cúria Romana.¹²²¹

Mentre no es resolia l'apel·lació, Joan Avinent continuà a Sant Benet de Bages. Així es desprèn del document en què els jerònims de la Vall d'Hebron permeteren a Tomàs Miquel Despuig llogar per un màxim d'un any unes cases a prop del mar, on es diu de Joan Avinent que abans havia estat conventual de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Però el 14 de desembre de 1487 l'auditor Francesc Brevio va anul·lar la disposició de Lluís Desplà i va donar la raó de tot l'afer als jerònims.¹²²² En conseqüència, el 20 de juliol de 1488 un procurador de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Roderic de Lòria, presentà a l'abat de Sant Benet de Bages unes lletres executorials en què se li reclamaren uns diners. El 28 d'agost s'acceptà el pagament, que ascendí a 20 ducats, i l'abat, representat per Joan Sorts, es comprometé a fer-lo efectiu durant el mes de desembre.¹²²³ Al cap de poc el frare es devia veure obligat a tornar al cenobi de Collserola. De fet, quan els frares i els Despuig pactaren un arbitratge, el 7 de juliol de 1489, Joan Avinent fou aleshores considerat

¹²²⁰ *Quoad vero ad expensas salarii advocati et procuratoris pro parte dicti reverendi abbatis, quia dicti prior et conventus seu eorum syndicus nullam habuerunt causam legitimam recusandi respondere libello et littem contestandi, ipsos priorem et conventum ipsi abbati condemnamus, ita quod fiat huic inde compensatio cum expensis salarii advocati et procuratoris in quibus abbas dicto monasterio Sancti Jeronimi extitit condemnatis.*

¹²²¹ *Et postquam prelibatus dominus Ludovicus de Plano, archidiaconus, unus ex iudicibus apostoli cis delegatis, solus et insolitus prefato domino Bartholomeo Travesset, altero ex eisdem iudicibus deputatis minime requisito in causa et causis huiusmodi, ac inter partes predictas taliter qualiter procedens quandam declaratoriam se iudicem fore competentem, declarando in favorem dictorum abbatis et conventus monasterii de Bagii, ex adverso principalium, et contra prefatos dominos priorem et conventum monasterii Sancti Jeronimi Vallis de Ebron, principales, tulisset et promulgasset sentenciam, a qua pro parte prefatorum dominorum prioris et conventus monasterii Sancti Jeronimi Vallis de Ebron, principalium, ad Sanctissimum in Christo patrem et dominum nostrum dominum Innocentium, divina providencia Papam octavam, eiusque Sanctarum Sedem Apostolicam provocatum et appellatum extitit (ADB, FSJVH, lligall 17, s. f.).*

¹²²² ADB, FSJVH, lligall 17, s. f.

¹²²³ AHPB, Dalmau GINEBRET, *Manuale vicesimum tertium*, 1488, abril, 29 – 1489, maig, 18, s. f.

conventualis dicti monasterii. També és simptomàtic que la certificatòria d'un canonge de Vic que havia vist la butlla que permetia el frare Avinent canviar de monestir té com a data el 13 de gener de 1489. A més, el capítol general dels jerònims decretà que anés a viure al monestir castellà de San Jerónimo de Guisando fins al proper capítol general, és a dir, fins a 1492. Tot i que el nom que apareix a les actes no és exactament Joan Avinent, només pot tractar-se d'ell, ja que es parla de fugues i que pogués ministrar com a subdiaca.¹²²⁴

Per tant, tot indica que el frare tornà a l'orde dels jerònims a final de 1488 o inici de 1489 i que els procuradors de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron seguiren posseint-ne i gestionant-ne els béns. Hem vist l'arbitratge amb els Despuig. Més endavant, el 6 d'abril de 1494, el capítol conventual va decidir fer-se amb un censal mort sobre el regne i la ciutat de Mallorca que li corresponia com a successor del frare Joan Avinent, que en el document torna a ser considerat conventual del monestir. Malgrat això, no aparegué mai com a integrant de cap capítol conventual de la Vall d'Hebron.

Aquest censal mort havia estat venut pel rei Joan II a Joan Nicolau i a Gaspar Tomàs durant la Guerra Civil Catalana sota certs pactes i condicions per 187 lliures 10 sous, possiblement com a resultat de les incautacions als desafectes. En reunió capitular del 6 d'abril de 1494, els frares decidiren lluir-lo a Joan Nicolau i a Gaspar Tomàs per aquesta darrera quantitat, malgrat que el valor del censal mort era de 360 lliures (V44). Potser aquests pactes i condicions de venda per part de Joan II explicarien la causa per la qual els frares hagueren de pagar per un censal mort que consideraven que els pertanyia com a hereus d'un dels seus conventuals. En tot cas, l'encàrrec que feren al mercader mallorquí Francesc Bartomeu es va fer efectiu, almenys en part, el 24 d'octubre en pagar a Gaspar Tomàs 158 lliures 2 sous 8 diners en moneda de Mallorca -150 per la propietat i la resta per la part proporcional de la pensió que encara se li devia- per lluir part del censal mort i aconseguir-ne així les 9 lliures barceloneses de renda.¹²²⁵ Es pagaren amb els diners donats l'any 1494 pel novici Francesc Jasso. No tan sols es redimí aquesta pensió de 9 lliures, sinó també una altra procedent de l'heretat de Joan Bernat Avinent, de 6 lliures.¹²²⁶

En aquesta mateixa línia, en un inventari de documentació redactat després del segle XV, s'hi inclouen tres rendes sobre el General de Catalunya atribuïdes a la donació del frare Joan Bernat Avinent: 6 lliures 3 sous 3 diners (75 lliures de preu), 11 lliures 1 sou 10 diners (355 lliures de preu) i 4 lliures 10 sous (150 lliures de propietat).¹²²⁷

Més enllà dels testaments i de les donacions explícitament consignades pels novicis que hem analitzat, hem trobat alguns casos en què els monestirs reberen diners o béns d'altres frares ja professors. Aquestes referències indirectes no permeten saber exactament si aquests frares havien donat els béns quan eren novicis en algun instrument que no s'ha conservat o no hem pogut

¹²²⁴ *Ítem mandamos que fray Juan Abmete vaya a morar al monasterio de Guisando hasta el capítulo general próximo advenidero y habilitámosle de las fugas que hizo y para que pueda ministrar en el oficio de subdiácono* (Actas, vol. 2, f. 97v). L'únic frare ordenat que hi havia aleshores a Vall d'Hebron de nom Joan era Joan Moner, que continuà exercint el priorat després d'aquest capítol, per la qual cosa no pot ser en absolut el frare que fou enviat a Guisando.

¹²²⁵ ADB, PSJVH, carpeta 3.

¹²²⁶ ADB, FSJVH, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 179v. De fet, totes les pensions procedents de Bernat Joan Avinent es rebien el 20 de febrer. L'única de la qual no ho sabem és la de 6 lliures. Però gràcies a un document del 6 de juliol de 1495 sabem que els frares rebien 25 lliures de pensió aquell dia (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1495, juny, 12 – 1496, agost, 13, f. 6r). Per tant, la de 6 lliures hi hauria d'estar inclosa.

¹²²⁷ ADB, FSJVH, lligall 8, *Llibre índexos de documentació*, f. 53v-54r.

localitzar. Hi ha, però, una altra opció: que els frares no fessin cap instrument de donació de béns a favor del seu monestir, la qual cosa a la pràctica devia resultar equivalent a fer-lo hereu dels seus béns, ja que els drets econòmics que poguessin correspondre en un futur al frare quedaven automàticament subrogats al monestir en què professava. És a dir, si el novici no feia cap escriptura testamentària o cap donació, els seus béns requeien a la comunitat.

La pregunta que sorgeix davant d'aquesta praxi és la següent: per què en alguns casos els frares testaven per donar-ho tot al monestir i en altres, que també el volien deixar com a hereu, no ho feien? A la llum dels casos analitzats, la resposta és que només devien escripturar-se les donacions d'aquells novicis que comptessin amb un cert patrimoni. Així fou per a la majoria dels novicis que hem analitzat, com Francesc Vic, Miquel Estela o Joan Bernat Avinent. Aquesta situació devia aconsellar deixar constància davant del notari que tots els béns d'aquell novici passaven al monestir, sobretot en previsió de litigis. En canvi, si un frare tenia pocs béns o no es preveia que rebés cap heretat significativa, no pagava la pena deixar-ho per escrit. Òbviament, si es donava part al monestir i part a altres persones, era necessari deixar-ne constància en un instrument notarial.

Analitzem, doncs, aquells casos en què els monestirs reberen béns de frares dels quals no consta que fessin testament ni instrument de donació poc abans de professar. Gràcies al seu frare ordenat Miquel de Medina, Sant Jeroni de la Vall d'Hebron rebia anualment 25 lliures sobre la universitat de Casp.¹²²⁸ El castellà d'Amposta li havia donat aquesta renda que, arran de la seva professió monàstica, hem de concloure que devia passar, per decisió del novici, a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. La prestació, però, era tan sols en vida del frare,¹²²⁹ de manera que degué cessar a la seva mort, a la segona meitat de la dècada de 1460. Sant Jeroni de la Vall d'Hebron també rebia un censal mort de 15 lliures 15 sous de pensió que Ramon Mulner, mercader, i la seva muller Angelina satisfien a Jaume Llull abans que professés com a jerònim.¹²³⁰ No tenim constància de què va fer Jaume Llull amb el censal mort de 500 sous de pensió anual que li va cedir Galceran Dusai com a part del preu de la compra d'una casa amb obrador de Barcelona que Jaume Llull, aleshores novici de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, li va vendre el 30 de maig de 1411.¹²³¹ No seria estrany que també hagués anat a parar a mans de la comunitat, però no en tenim constància.

Si el capítol conventual de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron del 4 de juny de 1480 va decidir renunciar als drets sobre l'herència dels pares del frare navarrès Ferran Peris de la Guarda,

¹²²⁸ El formenter barceloní Joan Miró va reconèixer a Joan Caixal, de Casp, que havia rebut la pensió de l'any 1457 a què tenia dret el frare Miquel de Medina (AHPB, Antoni VILANOVA, *Quadragesimum secundum manuale*, 1458, agost, 22 – 1459, març, 1, f. 10r-10v, 11.09.1458). No es pot llegir la quantitat exacta de la pensió perquè falta l'extrem superior esquerre del foli.

¹²²⁹ Antoni Ferrer, de Casp, rebia aquesta renda que després enviava a la Vall d'Hebron. En morir Antoni Ferrer, però, el tutor dels seus fills, Bartomeu Ferrer, recusà pagar les 60 lliures que es devien al monestir per aquest concepte, per la qual cosa els jerònims recorregueren al monarca. Aquest es dirigí al justícia de Casp perquè, un cop contrastada la reclamació, compel·lís Bartomeu Ferrer al pagament. Les 60 lliures eren pensions degudes de *certi censualis pensionis viginti quinque librarum ad cuius prestationem universitas dicte ville tenetur dicto monasterio in vim donacionis per dominum castellanum Amposte facto de dicto censuali fratri Michaeli de Medina, de sui vita, quique frater Michael ex post religionem dicti monasterii est ingressus quo census dictum censuale eidem monasterio pertinere* (ACA, C, reg. 3329, f. 161v-162r, Saragossa, 21.02.1460).

¹²³⁰ Ramon Joan, prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, fermà àpoca de 26 lliures 15 sous als censataris. Corresponien a la pensió de 1415 i 11 lliures que restaven pendents de la de l'any anterior (AHPB, Pere PELLISSER, *Manuale*, 1414, juliol, 2 – 1415, juny, 26, f. 130v, 21.01.1415).

¹²³¹ ACA, *Diversos, Monistrol*, Pergamins, n. 681.

que eren Ferran Peris i Maria de la Landa, d'Olite, a favor de la seva germana bessona, sota certs pactes ignots, era perquè el novici els havia hagut de transferir a la comunitat abans de la seva professió o, si no ho havia fet explícitament, hi passaren *de facto* (V27). El mateix podem dir d'un cas pràcticament idèntic: el capítol de Sant Jeroni de la Murtra va renunciar a reclamar res a Maria, muller de Joan Calvo i germana del frare Nicolau Martí, que procedís dels béns del seu pare. Adduïren que l'heretat era molt exigua i que Maria tenia molts fills (M82). El de Nicolau Martí potser és el cas que millor posa de manifest la nostra hipòtesi: no féu cap instrument de donació quan era novici –malgrat que sí ho feren Miquel Estela, Jeroni Pou, que professaren el mateix any (1479)–, l'heretat paterna era pobra i la comunitat se subrogà els seus drets econòmics.

Jaume Acevedo i Martí Sayes feren donacions en metàl·lic quan professaren, a final de segle: 40 reals el primer per a obres i 64 el segon per adobar els orgues (Talet, p. 271). No consta tampoc que el frare llec Rafael Ferran fes cap instrument públic de donació a favor del seu monestir. Però sí, en canvi, ha quedat constància d'algunes gestions per reclamar deutes, que havien de ser donats al prior o al procurador del monestir de Sant Jeroni de la Murtra. El 29 de març de 1476 atorgà poders a Miquel Casademunt, prevere de Barcelona, per a aquesta finalitat.¹²³² El 14 de maig fou el procurador general de la comunitat, Joan Feliu, el que féu el mateix encàrrec al també clergue barceloní Pere Joan Armand. En el document s'explicita clarament que el monestir se subrogà els drets econòmics arran de la professió del frare: *vicelicet ad petendum, exigendum, habendum et recipiendum omnes et singulas peccunie quantitates, bona, res et iura que debeantur religioso fratri Raphaeli Ferran, conventuali professo dicti monasterii, quas et que nunc, racione professionis eiusdem fratris Raphaelis Ferran, dicto monasterio et conventui pertinent et pertinebunt* (taula 13c). Per aquesta mateixa raó, el monestir en el seu conjunt va haver d'assumir el pagament de 6 lliures i mitja a uns carnisers de Tarragona per un préstec que Rafael Ferran hi tenia contret abans de la seva professió.¹²³³ Encara a final de 1483 es perseguen els morosos de Rafael Ferran: el prior encarregà a Joan Barceló, agricultor tortosí, que reclamés deutes al paraire tortosí Antoni Senc (taula 13b).

Un cas intermig és el de Pere Arnau, del qual consta que, en testar abans de professar, donà 5 lliures per dotar 5 misses anuals per a la seva ànima i per a les de Jaume Poc i Bernat Puiggnier (1499).¹²³⁴ Com que només en tenim una referència indirecta, no sabem quina part representava respecte al total de la seva heretat.

La conclusió és que la nostra hipòtesi sobre l'actuació dels novicis quant a la disposició dels seus béns és molt versemblant a la llum dels casos analitzats. En resum, podem dir que si el novici volia deixar béns fora del monestir, ja fossin tots o només una part, es redactava un instrument que reflectís la seva voluntat. Certament, aquesta situació la podien evitar els joves que entraven en el monestir si es desprenien de tots els béns abans de prendre l'hàbit. Així actuaren, per exemple, els cavallers Joan de la Geltrú i Jaume Gerard de Palou, ambdós membres de la noblesa. En cas que es volguessin deixar tots els béns al monestir, només s'escripturava el corresponent testament o donació si el patrimoni del novici era d'una certa magnitud. En cas contrari, no valia la pena.

¹²³² AHPB, Antoni VINYES, *L quartum manuale comune*, 1476, febrer, 13 – 1478, març, 17, f. 9v.

¹²³³ Malgrat que el reconeixement es féu al frare Rafael Ferran, creiem que els diners havien de sortir de la caixa del monestir. Es pagà a Barcelona amb monedes d'or (AHPB, Antoni VINYES, *L quartum manuale comune*, 1476, febrer, 13 – 1478, març, 17, f. 16r).

¹²³⁴ ACA, *MH*, vol. 2497, f. 12r; vol. 2498, f. 12r.

Per tant, es pot dir que molts dels frares que feren estada de professió en alguns dels dos monestirs jerònims masculins catalans i dels quals no hem trobat cap donació ni cap testament donaren completament els seus béns al monestir, si bé devien ser escassos, ja sigui perquè procedien de famílies pobres, ja sigui perquè se n'havien després abans del noviciat.

Hem vist que els novicis disposaven dels seus béns a títol individual. No tan sols els donaven al seu monestir de professió o a parents, sinó que també feien altre tipus d'actes, com el nomenament de procuradors perquè reclamessin deutes. Hem trobat a la documentació dos exemples més de disposició de béns per parts de novicis. L'any 1411 Jaume Llull es va vendre una casa amb botiga i obrador situada en el Pla d'en Llull, prop del monestir de Sant Antoni, per 20.010 sous, mentre estava en l'any de prova o noviciat -*sed infra annum probationis existens*- a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. La va rebre com a herència del seu pare, Berenguer Llull, i el comprador fou el ciutadà barceloní Galceran Dusai.¹²³⁵ No sabem què en féu, però el més versemblant és que donés el preu de venda al monestir. Si hagués volgut donar la casa a algú altre, no li hagués calgut vendre-la abans. D'altra banda, el 19 de juliol de 1457 el novici Pere Segurioles va encarregar al frare Berenguer Serrat la reclamació de 10 florins i mig que el prevere Galceran Bellver havia rebut de l'oncle del novici, Honorat Sarriera.¹²³⁶

Tanmateix, hem trobat algunes situacions anòmales en què alguns frares professors gestionaren directament recursos econòmics propis a títol individual. En els anys anteriors a la seva sortida de Sant Jeroni de la Murtra, Baltasar Piquer va intervenir personalment en alguns afers econòmics relacionats amb la seva família. Per exemple, el 23 de novembre de 1493 va rebre autorització personal per reclamar i cobrar 3 lliures 10 sous de la pensió d'un censal mort que rebia Miquel Piquer. També el podia vendre.¹²³⁷ És especialment significativa aquesta gestió si es té en compte que Baltasar Piquer havia renunciat a la procura general un any abans. El 15 de febrer de 1494 els hereus de Gabriela, muller de Miquel Piquer, que aleshores era conventual a Santes Creus, reconegueren haver rebut 7 lliures del mateix censal mort. En aquesta ocasió Baltasar Piquer estava representat per Jaume Negrell, procurador del monestir.¹²³⁸ Un cop fora de la Murtra, però com a conventual de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, el 27 d'octubre de 1495 el seu germà Galceran li va donar poders perquè reclamés la part de la pensió que li corresponia d'aquest censal. Va actuar amb consentiment del seu nou prior, Jaume Vidal.¹²³⁹ Aquestes actuacions, que podem qualificar com a inhabituals respecte al que hem vist de la gestió econòmica en els monestirs jerònims, s'han de circumscriure en el desig del frare, finalment aconseguit, de sortir de l'orde. De fet, acabà en els benedictins.¹²⁴⁰ Un cas molt semblant és el de Bernardí Jaume, que a final de la dècada de 1480 va abandonar Sant Jeroni de la Murtra per passar

¹²³⁵ El 12 de maig de 1411 Jaume Llull va vendre l'esmentada casa al cavaller Pere Merlès, que una setmana més tard va reconèixer que ho havia fet a nom de Galceran Dusai. El 30 de maig Jaume Llull, des de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, reconegué que havia rebut 11.510 sous dels 20.010 del preu de la venda. Una part important, 1.347 sous 9 diners, es pagà directament a la vídua de Berenguer Llull i madrastra del frare, Violant, mentre que el gruix es pagà per mitjà d'un censal mort de 500 sous de pensió anual (ACA, *Diversos, Monistrol*, Pergamins, 680 i 681).

¹²³⁶ AHPB, Antoni VINYES, *XXXX manuale comune*, 1457, juny, 18 – 1458, juliol, 3, f. 8v.

¹²³⁷ AHPB, Guillem JORDÀ, *Tricesimum quintum manuale*, 1493, juliol, 25 – 1494, gener, 29, s. f.

¹²³⁸ AHPB, Guillem JORDÀ, *Manual*, 1494, gener, 29 – 1494, setembre, 24, s. f.

¹²³⁹ AHPB, Pere TRITER, *Manuale quintum decimum contractuum*, 1495, octubre, 10 – 1495, gener, 28, f. 60v.

¹²⁴⁰ El 23 de febrer de 1496 Baltasar Piquer, ja benedictí, rebé l'autorització del seu germà Miquel per reclamar pensions de l'heretat del seu pare (AHPB, Pere TRITER, *Manuale sextum decimum contractuum*, 1496, gener, 21 – 1496, agost, 8, f. 21v).

a Sant Benet de Bages. Abans d'aquest canvi apareix a la part contrària al seu monestir de professió en un arbitratge. En una banda hi havia Joan Feliu, procurador de la Murtra, i a l'altra Caterina, vídua del sabater barceloní Pere Jaume, el seu fill i hereu Pere Jaume, i el frare Bernardí Jaume, en nomenament de data 1 d'agost de 1486. Tot i que el document no ho digui, la controvèrsia havia de ser per l'heretat de Pere Jaume, ja que hi havia la vídua i els fills.¹²⁴¹ És obvi que la situació és completament anòmala, ja que en condicions normals el monestir i el frare havien d'estar sempre en el mateix bàndol. Al cap de dos anys, el 9 d'octubre de 1488, es repetí la situació, però aleshores Bernardí Jaume ja no era conventual de la Murtra, sinó de Sant Benet de Bages.¹²⁴²

Si els dos casos anteriors s'expliquen pels conflictes entre els frares implicats i la comunitat, els següents no tenen cap raó aparent. El frare llec Guillem Andreu, de Sant Jeroni de la Murtra, va donar poders en dues ocasions per reclamar diners i béns propis. Resulta sorprenent que ho fes ell, ja profés, i no el capítol conventual o un procurador, ja que en principi no podia posseir cap bé i és evident que si reclamava alguna cosa era perquè considerava que li pertocava. En ambdós casos les procures comptaren amb l'autoritat del màxim responsable de la comunitat. El 8 de juny de 1442 encarregà al mercader tortosí Esteve Castelló que reclamés 40 florins que li devia d'una comanda Guillem Llobart, barquer de Mequinensa.¹²⁴³ Gairebé 20 anys més tard, el 28 d'abril de 1461, repetí l'operació amb el mercader menorquí Gabriel Serra, que havia de reclamar a Bernat Ferrer tots els diners de la comanda que li havia donat el frare i el lucre obtingut.¹²⁴⁴ Els documents no diuen per a qui havien de ser aquells diners reclamats i que procedien de l'activitat anterior a la vida monàstica del frare. Un cas anàleg és el de Joan Cardonet, que sent frare llec profés de Sant Jeroni de la Murtra, va rebre 70 sous de Miquel Berenguer, de Santa Maria de Malgrat, poblet proper a Cervera, com a part d'un llegat de 5 lliures que el fuster barceloní Miquel Mulner va fer a favor de Caterina, germana del frare.¹²⁴⁵

¹²⁴¹ AHPB, Guillem JORDÀ, *Vicesimum quartum manuale*, 1486, juny, 27 – 1487, gener, 23, s. f.

¹²⁴² Francesc Vic, procurador de Sant Jeroni de la Murtra, d'una banda, i Caterina, vídua del sabater Pere Jaume, i Bernardí Jaume, conventual de Sant Benet de Bages, de l'altra, nomenaren dos àrbitres perquè resolguessin diferències entre ambdues parts (ACA, MH, vol. 3779, f. 19v-20r, 09.10.1488).

¹²⁴³ Comptà amb l'autorització de Joan Febrer, qualificat de president del monestir, possiblement en absència del prior (AHPB, Antoni VINYES, *Decimum nonum manuale comune*, 1441, desembre, 19 – 1442, juliol, 18, s. f.; *XXVI liber sive capibrevium*, 1442, abril, 14 – 1442, desembre, 6, s. f.).

¹²⁴⁴ El prior, Jaume Planes, hi donà el seu consentiment (AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1460, octubre, 3 – 1461, setembre, 9, p. 67v-68r; *Llibre comú*, 1461, març, 10 – 1462, febrer, 10, s. f.).

¹²⁴⁵ AHPB, Guillem JORDÀ, *Manual*, 1487, agost, 25 – 1488, març, 4, s. f. (08.02.1488).

Donats

La vinculació dels donats amb la comunitat jerònima, cristal·litzada en el contracte de donació, implicava la donació de tots els seus béns. Així apareix en els 11 instruments de donació no incomplets que hem pogut localitzar a la documentació. Els béns i drets es donaven a continuació de la pròpia persona, com una conseqüència més de la integració personal del donat en la comunitat monàstica: *dono et offero me, corpus et animam meam, ac omnia bona mobilia, iura, acciones meas quecumque sint et ubicumque* (Francesc Portella)¹²⁴⁶ o *offeredomimateixe tots mos béns, presents e sdevenidors, drets e accions que a mi pertanyeran ho pertànyerporan en qualsevulla manera en sdevenidor* (Joan Sants).¹²⁴⁷ En el sentit de la possessió de béns, doncs, els donats no tenien un tracte diferent al dels religiosos professors, ja fossin ordenats o llecs, per als quals era prescriptiu que professessin sense cap bé propi.

Però la majoria dels béns que la comunitat rebia arran de l'entrada dels donats jerònims no devia ser econòmicament significatiu, ja que n'hem trobat molt poques traces. A diferència dels frares professors, en què hem conclòs que si el patrimoni no era important no es feia cap instrument públic de donació o testament, sí que se'n redactava per als donats, ja que englobava aspectes més enllà dels purament econòmics, com l'obediència al prior o la impossibilitat del donat d'anul·lar el contracte unilateralment. En no recollir-se en la cèdula de professió, s'escripturaven en el contracte de donació.

Hi ha, però, alguns donats que tingueren una certa incidència econòmica: el matrimoni format per Caterina i Francesc Parellada, Florença, vídua de Rafael Cavaller, a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, i Pere Cerdà i Rafael Osona, a Sant Jeroni de la Murtra. La vinculació d'aquestes cinc persones als dos monestirs jerònims masculins catalans, malgrat que es canalitzà per via de la figura del donat, tingué unes connotacions diferents a aquells altres donats dels quals no ha pervingut cap bé significatiu a les comunitats. Si els donats solien ser treballadors de professions manuals –sastre, bracer, flaqer-, alguns dels quals d'extracció social humil o estrangers, els cinc donats especificats tenien una posició econòmica força bona que, per diferents circumstàncies que analitzarem tot seguit, decidiren posar-la a disposició dels monestirs jerònims.

Bé es pot dir que es va utilitzar aquesta figura, la del donat, per donar cabuda a certes persones que, per motius diferents dels que eren habituals, volien donar tots els seus béns als religiosos a canvi que els mantinguessin fins als seus darrers dies. Com si es tractés d'un testament en vida, es desprenien dels seus béns i s'integraven en un ambient religiós, no per treballar o oferir les seves habilitats professionals, sinó per despreocupar-se dels aspectes mundans al capvespre de les seves vides. Un profund sentiment religiós impregna aquestes decisions, apreciades pels seus protagonistes com un gest de despreniment cap a Déu abans de la mort. Hi ha tres diferències molt destacades d'aquests tipus de donats amb la resta: que morien relativament poc temps després d'haver-se fet donats, la qual cosa indica que no eren joves, que en els contractes de donació s'especificava clarament l'obligació de la comunitat de mantenir-los i que sí han deixat un rastre patrimonial en els monestirs en els quals es vincularen.

¹²⁴⁶ Carles DÍAZ MARTÍ, «Donats jerònims als protocols...», p. 159.

¹²⁴⁷ AHPB, Antoni VINYES, *XLIII manuale comune*, 1460, febrer, 6 – 1460, octubre, 3, s. f (08.06.1460).

Si en els contractes de donació habituals l'objectiu era marcar les obligacions del donat – treball, obediència, estabilitat, conversió de costums...-, en els d'aquestes cinc persones el focus de l'instrument és la donació de béns i drets, acompanyada sempre per una clàusula que condicionava aquesta donació al seu manteniment personal.¹²⁴⁸ Si no es complia aquesta obligació, la transferència patrimonial no era vàlida. Així, per exemple, Pere Cerdà imposà com a condició que *vos, dictus prior, et succedentes vestri in dicto prioratu dictusque conventus habeatis et teneamini providere me toto scilicet tempore vite naturalis mee, tam intus dictum vestrum monasterium quam in presenti civitate Barchinone, ad vestri noticiam in cibo et potu, vestitu et calciatu, et aliis michi necessariis et alias colere me sanum et egrum, prout de vestra consciencia ad plenum in Domino confido* (doc. 58). La condició és similar a la resta de casos. Fins i tot, alguns d'aquests donats no prometien obediència ni estabilitat, la qual cosa remarca encara més la diferència amb la resta de donats. No es buscava un treballador més fidel i lligat a la comunitat o una força de treball al servei de la quotidianitat, sinó que la figura de donat en els cinc casos comentats servia per fer-se amb un patrimoni destacat ja en vida del seu possessor, a canvi de mantenir-lo fins a la mort.

Rafael Osona era prevere de la diòcesi de Barcelona quan es féu donat de Sant Jeroni de la Murtra l'11 de setembre de 1470. Dels cinc donats analitzats en aquest apartat, és el que menys es diferencia de les donacions habituals, ja que va prometre estabilitat, obediència i treball al monestir -*ad semper standum, habitandum et laborandum, donech vita michi comes fuerit, tanquam deodatus sive donat in monasterio supradicto, et alibi ubicumque vobis placuerit et prout per obedienciam per vos michi imperatum fuerit et ordinatum, quamque obedienciam et stabilitatem meam vobiscum voveo et promitto vobis*-, si bé condicionada al seu manteniment personal -*dictus reverendus prior et conventus habeatis et teneamini me promitere toto scilicet tempore meo sanum et egrum in omnibus michi necessariis alimentis* (doc. 54). No tenim cap notícia fins al 12 d'octubre de 1474. Rafael Osona era a casa seva, a Barcelona. Greument malalt, tot tement la mort i ajagut al llit, cridà el notari Miquel Riera per fer una declaració. Com a testimonis hi havia els mestres de cases Pere Basset, que va treballar en el claustre de la Murtra, i Pere Gomis. Volia que es deixés constància pública que li havien vingut a demanar 131 lliures que deien que tenia en comanda de l'assaonador Pere Açolf, tal com apareixia escrit en un trosset de paper. Ell es trobava aleshores torbat perquè havia demanat l'eucaristia i no recordava exactament què els havia respost, tot i que creia que no els ho havia atorgat. Però aleshores, davant notari i testimonis, declarava que no tenia res de Pere Açolf, fos en moneda, béns o roba.¹²⁴⁹ El

¹²⁴⁸ Dels contractes dels donats habituals, només en el de Jordi de Mendoza hi hem trobat l'obligació de la comunitat d'alimentar, vestir i tenir cura de la salut del donat. Aquesta informació, però, no apareix com una condició de la donació, sinó com una declaració del capítol conventual posterior a les obligacions concretes pel donat. Segurament aquests era el costum seguit en aquest tipus d'instruments (Carles DíAZ MARTÍ, «Donats jerònims als protocols...», p. 162).

¹²⁴⁹ *Sènyer en Miquel, jo us he fet venir ací per descàrrech de ma consciència e de la mia ànima e devant aquests senyors perquè, Déu e gents me n'hagen per cusat, vull que continueu en façau carta pública com jat se sie que abans que vos hic siau stat, són stades ací certes gents, les quals me han interrogat ací de certs negocis que jo us diré are. E yo, volent rebre lo cos preciós de Ihesuchrist, me són estats ací a demanar-me que yo tenia cent trenta-una lliures d'en Pere Sols, assahonador, en comanda, segons diu que aparia scrit en un trocet de paper la dita quantitat escrita. E yo aquelles hores, stant torbat per quant havia a rebre lo cors preciós de Ihesuchrist, isquí aquell instant de tema e a mi are bonament no-m recorde, ans me semble ésser falcia que yo-ls atorgàs res. Però per cessar tots inconvenients, yo vull que vos façau de açò acte, com yo dich susare en presència de aquests mosenyors, com yo no tENCH del dit Pere Sols nenguna comanda de moneda, ne de robes, ne de nengunes altres coses. E açò vos dich perquè Déu hi gents me*

dia 14 féu dues noves declaracions jurades en què repetia que ni devia res ni tenia res en comanda de Pere Açolf.¹²⁵⁰ Si no morí aleshores, no ho féu gaire més tard perquè l'any 1476, en el litigi pels seus béns, se'l considerà difunt. Fou donat, doncs, entre quatre i cinc anys.

La qüestió sobre la tinença de béns de Pere Açolf va restar pendent després de la mort de Rafael Osona. Pere Açolf i el monestir de la Murtra litigaren a la Reial Audiència. De fet, l'assaonador fou citat a declarar davant el jutge en un termini de deu dies per la infanta Joana, lloctinent general de Joan II, el 20 de juny de 1476.¹²⁵¹ Després, però, les parts decidiren resoldre la qüestió mitjançant un arbitratge per estalviar costos. El 18 de juliol nomenaren àrbitres els juristes Jaume Antoni i Joan Socarrats per dictaminar sobre les 131 lliures 6 diners que Pere Açolf afirmava que va comanar al donat Rafael Osona i que considerava que el seu successor, el monestir de Sant Jeroni de la Murtra, li havia de tornar, pretensió a la qual s'oposaven els jerònims i que havia de ser conseqüència de la negació que tal comanda hagués existit mai. Es va nomenar un tercer àrbitre, Andreu Solzina, que era el jutge de la causa judicial. El termini per dictar sentència, inicialment previst per al mes d'agost, es va prorrogar fins al 15 de setembre (taula 13g). Però no s'arribà a bon port. Almenys això sembla indicar que el dia 14 de setembre les dues parts nomenessin novament àrbitres per resoldre la mateixa qüestió. Es mantingué Jaume Antoni, acompanyat per Andreu Solzina. El termini fou el mes de setembre, però el darrer dia d'aquest mes es va ampliar fins al 8 d'octubre (taula 13h).

Gràcies a la sentència, llegida el 3 d'octubre, sabem que l'heretat de Rafael Osona consistia en una casa al carrer de les Moles –la mateixa des d'on havia fet les declaracions jurades dos anys enrere-,¹²⁵² un censal de 21 lliures 4 sous de preu sobre la ciutat de Barcelona i béns mobles valorats en 15 lliures aproximadament. Res es digué de les 131 lliures reclamades per l'assaonador. A Pere Açolf li adjudicaren la casa. Com que tenia un valor inferior als diners reclamats, els àrbitres li imposaren silenci sobre aquesta reclamació i absolgueren els frares. Tot i això, li reconegueren el dret sobre els béns de Rafael Osona que es poguessin trobar més endavant. Als frares de la Murtra, que havien alimentat i fet la sepultura i funeral a Rafael Osona, se'ls adjudicà la resta de béns, és a dir, el censal mort i els béns mobles.¹²⁵³ És evident, doncs, que

hagen per scusat e ma consciència sie descarregada. E de açò, senyors, me fareu testimoni si lo cars ho aportava (AHPB, Antoni VINYES, *Manuale comune LII*, 1473, juny, 29 – 1474, novembre, 28, s. f.).

¹²⁵⁰ La primera la féu a les 10 del matí i els testimonis foren Francesc Molins, que havia estat batifuller i aleshores era nunci de la cort del bisbe de Barcelona, i Francesc Sunyer, teixidor ciutadà de Barcelona. La segona fou a les 4 de la tarda amb Bartomeu Rafart, prevere beneficiat a l'església de Sant Just de Barcelona, i Joan Torres, beneficiat a Santa Maria de Martorell. En ambdós casos el declarant estava a casa seva, al carrer de les Moles de Barcelona (AHPB, Antoni VINYES, *Manuale comune LII*, 1473, juny, 29 – 1474, novembre, 28, bossa).

¹²⁵¹ Hi ha una còpia de la lletra de la cort de la lloctinència general, redactada a Lleida, als protocols del notari Antoni Vinyes (AHPB, Antoni VINYES, *L quartum manuale comune*, 1476, febrer, 13 – 1478, març, 17, bossa).

¹²⁵² Segons el cronista de la Murtra, Rafael Osona va deixar una casa que llogaven per 40 sous. La informació és del trienni 1475-1478 (Talet, p. 219).

¹²⁵³ *Et quia nobis constat bona et hereditatem dicti quondam Raphaelis Ozona consistere tam in una domo que est in vico de les Moles et uno censuali precii viginti unius librarum quatuor solidorum super civitatem Barchinone et in bonis mobilibus que sunt valoris quindecim librarum vel parum plus, et constat etiam dictum quondam Raphaelem aliquo tempore alimentatum fuisse per dictum conventum, qui etiam fecit sepulturam et funeraria ministravit dicto quondam Raphaeli. Pro tanto et alias dicto Petro, pro omni iure sibi pertinenti in bonis dicti quondam Raphaelis racione petitionis et alias per merita dicti processus, domum predictam dicti Raphaelis, quondam, et pro illius vero valore tam dicto Petro Assolfadiudicamus et ad illam tradendam dicto Petro unacum instrumentis et titulis illius dictum monasterium et conventum*

els àrbitres no pogueren obtenir cap rastre de les 131 lliures i dividiren el que quedava de l'heretat de Rafael Osona entre els litigants.

No havien existit mai aquests diners? Què se n'havia fet? Tot i que aquestes preguntes resten a l'aire, sense una resposta definitiva, hi ha una dada que apunta que possiblement els frares reberen aquesta quantitat perquè el cronista de la Murtra, Francesc Talet, diu que en el trienni 1469-1472 –recordem que Rafael Osona va fer-se donat el 1470- un capellà de nom Rafael –no sabia el cognom perquè a la font que consultà no estava escrit- havia donat sense cap condició 112 lliures a la comunitat (Talet, p. 203). També apareix Rafael Osona en una llista de benefactors i en una altra apareix un benefactor de nom Rafael que donà més de 100 lliures.¹²⁵⁴ Com que no hi ha cap altre benefactor amb aquest nom i hi ha coincidència de dates amb l'entrada del donat, creiem que aquests diners foren lliurats per Rafael Osona. Procedien dels que li hagués pogut donar en comanda Pere Açolf? En tot cas, res se'n digué a la sentència arbitral.

La història de Pere Cerdà és molt curiosa. Natural de Mallorca, però ciutadà de Barcelona, era doctor en lleis. L'any 1471, amb una edat avançada però que no podem precisar, prengué per muller Esperança amb l'objectiu de tenir fills. No tan sols no els tingué, sinó que la seva dona, en lloc de comportar-se com s'esperava en un matrimoni, escollí una vida libidinosa, lasciva, deshonest i vergonyosa -*que diabolico spiritu inducta constante inter me et ipsam matrimonio pocius libidosam ac lascivam et satis inhonestam et vercumdosam vitam eligere procuravit quam caste et honeste, prout inde virum et uxor convenit vivere*- fins al punt d'abandonar la llar i el llit conjugal sense el consentiment del seu marit. Deshonorat i vilipendiat, decidí fer-se donat de Sant Jeroni de la Murtra, monestir pel qual sentia una íntima devoció. A tal efecte, el 21 de febrer de 1472 va donar tots els seus béns –estris, llibres, diners, préstecs i drets- que tenia a la seva casa de Barcelona i, per extensió, a Catalunya al monestir que l'acollia amb la condició que l'alimentessin, vestissin, calcessin i tinguessin cura de la seva salut (doc. 58).

En el document confessà que patia per morir de sobte. I el temor no era infundat perquè morí al cap de dos mesos morí.¹²⁵⁵ Concretament, el 10 d'abril el prior de la Murtra, Pere Febrer, d'una banda, i la vídua, Esperança, filla del teixidor barceloní Bartomeu Guilera, nomenaren àrbitres Gerard Guardiola i Joan Benet de Coll, doctors en ambdós drets, perquè dirimissin la demanda que Esperança feia al monestir pel seu dot i drets en l'heretat de Pere Cerdà. Exhaurit el termini inicial previst per a l'arbitratge, ambdues parts en feren un d'identíc el 2 de maig (taula 13f). No s'arribà a cap acord, tal com ho posa de manifest que el 8 d'agost el notari Antoni Vinyes fos compel·lit per la cort del lloctinent general i pel jutge Pere Jaume Boteller a facilitar que un escrivà fes un trasllat de l'inventari postmortem de Pere Cerdà. El litigi, doncs, havia passat a la

condempnamus. Residuum vero dicte hereditatis et bonorum dicti quondam Raphaelis dicto monasterio et eius conventui adiudicamus, tam titulo crediticio (sic) quam alias, prout melius et utilius esse possit, pro dicto monasterio et conventu super residuo veri valoris dicte domus, quod dictus Petrus Assolf de bonis dicti quondam Raphaelis habere pretendit eidem Petro silencium sempiternum imponimus et ab illo residuo dictum monasterium et conventum perpetuo absolvimus, salvo iure dicto Petro si in futurum alia bona dicti Raphaeli reperiantur (AHPB, Antoni VINYES, *LXVII liber comunis*, 1476, març, 26 – 1478, desembre, 11, s. f.). Hi ha minuta de la sentència, sense el text de la mateixa, al protocol AHPB, Antoni VINYES, *L quartum manuale comune*, 1476, febrer, 13 – 1478, març, 17, f. 30v.

¹²⁵⁴ ACA, MH, lligall 277, s. f.

¹²⁵⁵ Possiblement fou aleshores que es publicà un manament, no datat, de l'administració reial que instà a aquells que tinguessin algun bé de Pere Cerdà que el donessin a Sant Jeroni de la Murtra, que n'era l'hereu, o per ell al notari Antoni Vinyes (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, bossa).

justícia reial. A més, com que Bartomeu Guilera era pobre, es faria el trasllat sense fer-li pagar res.¹²⁵⁶ No sabem com acabà aquest afer. Segons el cronista, de la subhasta dels seus béns el monestir en tragué més de 133 lliures 15 sous (Talet, p. 210-211), raó per la qual fou considerat un benefactor.¹²⁵⁷ És força probable, doncs, que un dels motius, sinó el principal, de fer-se donat de Sant Jeroni de la Murtra, fos desheretar completament la seva muller.

Un cas ben diferent és el del matrimoni format pel fuster barceloní Francesc Parellada i Caterina, filla del mariner de Sant Feliu de Guíxols Joan Ribot i de la seva muller Joana. Amb edat avançada i sense fills –*senio gravati et prole carere*–, decidiren fer-se donats de Sant Jeroni de la Vall d’Hebron atenent al mèrit que guanyarien davant Déu. A tal efecte, donaren tots els seus béns –mobles i immobles, deutes, censals morts, censos, rendes, cases, drets, etc. – al monestir de la Vall d’Hebron, sota pacte que tots dos cònjuges haurien de ser alimentats, vestits i calçats per la comunitat, que vetllaria per la seva salut fins a la mort de tots dos, és a dir, fins que morís el que visqués més anys. Els jerònims quedaven facultats per prendre possessió de tots els seus béns i fer-ne el que consideressin més adient. També prometeren obediència al prior, Joan Moner. Era el dia 27 d’agost de 1479. El capítol conventual del 19 de desembre d’aquell mateix any acceptà la donació amb la condició imposada. Com que els béns transferits superaven els 500 auris, fou necessària l’autorització del veguer de Barcelona. El donzell Jordi Miquel Eimeric, que ocupava aleshores aquest càrrec, la donà el 5 de juliol de 1480 (V25). Poc abans del contracte de donació, el 4 de juny de 1479, Francesc Parellada ja havia donat al monestir tot allò que li deguessin o es pogués recuperar de l’heretat del flassader Joan Parellada, habitant de València. Aquesta reclamació procedia dels diners i de les mercaderies que li havia enviat mentre vivia.¹²⁵⁸ No sabem, però, quin parentiu els unia.

Els dos donats no trigarien a morir. Francesc ja consta com a difunt el 5 de juliol de 1480, mentre que de Caterina tan sols sabem que encara vivia el 28 d’abril d’aquell any. En tot cas, els jerònims disposaren dels seus béns. El 14 d’octubre Joan Garriga va pagar dos pacífics, dos sous i quatre diners al mercader barceloní Lluís de Tolosa per alliberar l’heretat de Francesc Parellada. Aquests diners els havia de pagar Gerard Durall, donzell domiciliat a Barcelona, però els jerònims de la Vall d’Hebron ho feren per ell.¹²⁵⁹

A banda dels diners en metàl·lic, els béns que pervingueren al monestir foren un censal mort de 14 sous 3 pugeses de pensió anual (22 lliures i mitja de propietat) que satisfieia cada

¹²⁵⁶ *De part de l’il·lustre senyor lo senyor loctinent general del senyor rey e per provisió feta per micer Pere laume Boteller, iutge en açò assignat, fets manament a n’Antoni Vinyes, notari de Barchinona, que prest paciència que lo notari o scrivà davall scrit prenga o traga traslat de l’inventari en son poder fet per los frares del monestir de Sant Hierònim de la Murtra dels béns que foren de micer Pere Cerdà, quondam, iuriste, per continuar aquell en lo procés original de la causa qui primer se menave entre la dona na Clara, qui fonc muller del dit micer Cerdà e ara entre en Barthomeu Guilera, pare de la dita Clara, en cert nom, de una part, e los dits frares de part altra, attès que aquell és stat produhit en dita causa per part del dit Guilera per fundar la intenció de aquella. E açò permetrà ésser fet sens exactió de salari algú del dit Bartomeu Guilera com sia pobre e miserable, segons conste per informació, sinó solament prestada per lo dit Guilera caució per los pobres prestar acostumada. E fas lo present manament a instància del dit Guilera o de son procurador* (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, bossa). Com es pot comprovar, el nom de la muller en aquest document és el de Clara en lloc d’Esperança.

¹²⁵⁷ ACA, MH, lligall 277; Talet, p. 145.

¹²⁵⁸ ADB, PSJVH, carpeta 4.

¹²⁵⁹ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manuale quintum*, 1480, gener, 27 – 1481, juny, 15, s. f.

primer de juliol el General de Catalunya,¹²⁶⁰ part d'un altre censal mort de 7 lliures 4 sous 8 diners que pagava el notari Rafael Martí¹²⁶¹ i una casa al carrer d'en Gimnàs sota domini i alou de la Pia Almoïna de Barcelona, a qui corresponia un cens anual de 72 sous.

Florença, vídua del doctor en lleis Rafael Cavaller, és l'últim cas de donat amb incidència econòmica notable. El seu llegat a favor de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron fou molt important. Era filla de Tomàs Castelló, habitant de Sant Celoni, i de Bartomeua. S'uní amb matrimoni a Rafael Cavaller l'any 1466.¹²⁶² Tot sembla indicar que no tingueren descendència. Altrament, hagués estat receptora del patrimoni familiar.

La primera notícia que la vincula amb Sant Jeroni de la Vall d'Hebron és del 8 d'octubre de 1496, dia en què féu donació al prior, Joan Moner, i a tots els frares de la casa de Salcet i, en general, de tots els béns que havia rebut arran de la mort del seu germà Andreu. Per tant, estroncada la descendència masculina dels Castelló, Florença rebé tot el gruix del patrimoni familiar, que va traspasar als jerònims. Ho féu per devoció al sant i en remissió dels seus pecats. Quant a la resta de béns rebuts del germà difunt n'esmenta cases, molins, vinyes, camps, honors, terres i possessions, especialment a la parròquia de Sant Andreu del Palomar.¹²⁶³

La casa de Salcet pertanyia al terme del castell de Montapalau, estava dins el terme parroquial de Sant Iscle de Vallalta i s'ubicava a la vall de Canet. De fet, antigament era coneguda com a casa de Canet. Al segle XVI prengué el nom de mas Barnoy, que encara mantingué a la segona meitat del segle següent.¹²⁶⁴ Inclouïa camps, vinyes, terres, honors, boscos, possessions i propietats. Nou dies més tard de la donació, Joan Moner, prior de la Vall d'Hebron, prengué possessió *in situ* de la casa de Salcet de mans de Florença.¹²⁶⁵

En aquelles dates en què Florença s'integrà com a donada a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, se saldaren els deutes i les obligacions que tenia. Pere Triter, notari ciutadà de Barcelona, va comprar al mercader Francesc d'Aguilar el violari de 28 sous de pensió anual (9 lliures 9 sous de propietat) que havia de satisfer Florença per Tots Sants i del qual no havia pagat ni una pensió des que es va crear l'any 1469. Es devien 27 pensions. Pere Triter, que actuà en nom del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, en va pagar 37 lliures 6 sous el 6 de desembre de 1496. Com que també tenia un deute contret amb el monestir, el 10 de gener de 1497 Florença va cedir-li 11 lliures que li devia el canonge Francesc Milà per un préstec i pel lloguer de la casa on vivia. El 21 de febrer es féu efectiu el pagament. L'11 de maig donà possessió al prior Joan Moner d'una casa situada prop del Palau del Governador, al davant de les cases dels

¹²⁶⁰ Segons un inventari de documentació, aquest censal mort procedia de Joan Parellada, que l'havia comprat l'1 de juliol de 1465 (ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 53v).

¹²⁶¹ ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 99v.

¹²⁶² Els capítols matrimonials es redactaren el 23 de maig de 1466, en poder del notari Antoni Parera (ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Llibre índexos de documentació*, f. 31r).

¹²⁶³ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1496, agost, 17 – 1497, setembre, 22, s. f.

¹²⁶⁴ El 1510 Joan Vendrell, propietari de la casa de Salcet, vengué un tros de terra d'Arenys de Munt (BC, *Pergamins*, 13.167). Els descendents de Bartomeu Barnoy van comprar el mas Salcet, que passà a anomenar-se mas Barnoy (Sergi ALCALDE VILA, «Canetencs presents a la presa de possessió del vescomte de Cabrera i de Bas (1527)», *El Sot de l'Aubó*, 44 (2003), p. 28). L'any 1669 es van vendre terres del mas Barnoy al mas Vendrell (Carles SÁIZ I XIQUEÉS, «Sant Pere de Romaguera, un punt estratègic per a la interpretació de la història de Canet», *El Sot de l'Aubó*, 48 (2014), p. 8).

¹²⁶⁵ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1496, agost, 17 – 1497, setembre, 22, s. f. (17.10.1496).

Entremesos.¹²⁶⁶ Els jerònims hi feren algunes obres. Així almenys ho indica el pagament de 26 sous al fuster Antoni Corts per a unes portes de les finestres d'aquesta casa (doc. 120, taula 25a). Els frares es feren càrrec de la pensió de 3 lliures anuals que Florença satisfia a la caixa dels frares del convent de la Mercè de Barcelona.¹²⁶⁷

Florença devia morir a final de 1499 o principi de 1500. En tenim constància per dos pagaments fet pels jerònims a la comunitat de preveres de Santa Maria del Mar arran del funeral. En aquests dos documents, del 14 de gener de 1500, es diu explícitament que Florença era donada del Sant Jeroni de la Vall d'Hebron *-domine Florencie, que fuit uxor honorabilis Raphaelis Cavaller, quondam, legum doctoris civis Barchinone, ut donatam sive donada dicti monasterii-*, on s'enterrà per disposició testamentària. Els jerònims pagaren 24 sous per 4 ciris de 12 lliures de pes, 2 sous i mig per una lliura de cera, 3 sous per parroquianatge, 2 sous per pa i 40 sous per una processó amb el cos present de la difunta a l'església de Santa Maria.¹²⁶⁸

En un inventari de documentació s'enumeren els béns que pervingueren al monestir després de la mort de Florença. La majoria eren cases que la comunitat acabà venent o establint a tercers, si bé molt possiblement en el segle XVI:

Ubicació	Acció	Rendiment
Carrer dels Templers ¹²⁶⁹	Venda al metge Cavaller	Censal d'1 lliura i mitja (gener)
Plaça Nova	Venda (118 lliures 15 sous) i compra de censal mort	Censal mort de 4 lliures 15 sous de pensió sobre el General de Catalunya (octubre)
Davant de la Casa dels Mesells	Establiment	Cens de 2 lliures 5 sous (desembre)

També restaren en mans dels religiosos un cens de 4 sous 6 diners que gravava una casa del carrer de n'Argenter i tres censals morts: un de 3 lliures 15 sous (juliol) i un de 3 lliures que satisfia Galceran Llor, àlies de Palou, i un tercer d'1 lliura 14 sous de pensió que pagava en Vendrell de Canet,¹²⁷⁰ segurament com a conseqüència de no haver pogut assumir els terminis pactats per satisfer el preu de la compra de la casa de Salcet. La renda total per al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron fou, doncs, superior a les 21 lliures barceloneses, a les quals

¹²⁶⁶ Tots aquests documents estan en el protocol AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1496, agost, 17 – 1497, setembre, 22, s. f.

¹²⁶⁷ Hem localitzat els pagaments corresponents als anys 1497 (10.02.1498, AHPB, Pere TRITER, *Manuale contractuum decimum nonum*, 1497, setembre, 27 – 1498, març, 5, f. 83v-84r), 1498 (20.08.1498, AHPB, Pere TRITER, *Manuale contractuum*, 1498, març, 5 – 1498, setembre, 10, f. 84v), 1499 (11.07.1499, AHPB, Pere TRITER, [*Manuale*] *vicesimum secundum*, 1499, abril, 12 – 1499, setembre, 6, f. 53r-53v) i 1500 (19.05.1500, AHPB, Pere TRITER, *Manuale contractuum numero vicesimum quartum*, 1500, maig, 12 – 1501, febrer, 5, f. 4v).

¹²⁶⁸ Els frares pagaren 31 sous i mig a Pere Copons, clergue tonsurat i procurador de Nicolau Rovira, ardiaca de Santa Maria del Mar, i els 40 sous de la processó *-quadraginta solidos barchinonenses pro processione sepulture sive corporis presentis fiende in dicta ecclesia pro dicta Florencie, que iuxta ordinacionem suam testamentariam subumata sive sepulta fuit in dicto monasterio-* al beneficiat d'aquesta església Benet Perpinyà (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1499, novembre, 4 – 1500, juliol, 6, f. 34r-34v).

¹²⁶⁹ Ha de tractar-se de la casa que hi havia prop del Palau del Governador i del qual els jerònims de la Vall d'Hebron prengueren possessió l'11 de maig de 1497, ja que aquest palau, abans conegut com a Palau Reial Menor, havia estat la seu de l'orde del Temple a Barcelona.

¹²⁷⁰ ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 98v.

caldría sumar els diners per la venda de la casa de Salcet. Sense dubte, una injecció econòmica considerable a les acaballes del segle XV.

Familiars

Algunes persones amb vincles de sang amb els religiosos es relacionaren amb les respectives comunitats monàstiques jerònimes. Aquesta vinculació normalment es traduí en donacions que els convertiren en benefactors dels monestirs. Ara bé, per incloure'ls en aquesta categoria és necessari que aquesta donació no estigués compresa amb la que feia el novici abans de professar, és a dir, el familiar havia de tenir la voluntat de transferir béns directament a la comunitat jerònima. No ens val, per tant, el cas d'Isabel, mare del frare Francesc Vic, de la Murtra, tractat a l'apartat dels novicis, ja que donà testamentàriament els béns al seu fill i aquest, com a propietari, en disposà abans de professar, tot donant-los a la comunitat en què s'integrà. Malgrat que els béns d'Isabel anessin finalment al monestir de Sant Jeroni de la Murtra, en realitat això fou per decisió del seu fill, que hagués pogut donar-los una destinació diferent.

Rafael Vallseca va professar a Sant Jeroni de la Murtra a la dècada de 1430. Els seus pares, el cavaller barceloní Leonard de Vallseca i la seva muller Blancafor, eren vius aleshores i tenien un altre fill, de nom Gaspar. Blancafor va testar el 6 de novembre de 1439. Nomenà hereu universal el seu fill Gaspar, però tan sols després que el marit posseís tots els seus béns en usdefruit. I no va oblidar-se de l'altre fill, reclòs en un monestir, de nom Antoni en el segle, a qui va llegar 100 florins pel dret de legítima.¹²⁷¹ Lògicament, com que ja era frare profés, aquests béns havien d'anar a la caixa de la comunitat. En cas que ni el seu marit, ni el seu fill Gaspar ni cap descendent en poguessin rebre l'heretat, Blancafor va preveure una substitució en tres parts iguals: l'Hospital de la Santa Creu, els captius en mans sarraïnes i el monestir de Sant Jeroni de la Murtra.¹²⁷² Aquesta clàusula de substitució, però, no s'hagué d'aplicar perquè el seu fill Gaspar es casà amb Caterina i tingué tres fills: Joan Rafael, Llorenç Rafael i Blancafor.¹²⁷³

El marit es casà novament. La seva nova muller, Joana, era germana d'Isabel, la mare del frare Francesc Vic.¹²⁷⁴ Leonard testà el 6 de febrer de 1456 i nomenà hereus universals els seus néts que, en cas de morir sense descendència, serien substituïts per la néta. No sembla que establís una vinculació especial amb el monestir de Sant Jeroni de la Murtra,¹²⁷⁵ ja que ni hi féu cap llegat,

¹²⁷¹ *Item dimitto fratri Anthonio de Vallesicca, monacho professo monasterii Sancti Hieronymi de la Murta, pro tota parte hereditate legitima et supplemento eiusdem et pro omnibus iuribus nunc vel in futurum sibi pertinentibus in bonis meis centum florenos auri Aragonum* (ACA, MH, vol. 3783, f. 18v).

¹²⁷² Informació extreta del trasllat de dues clàusules testamentàries de Blancafor de Vallseca (ACA, MH, vol. 3783, f. 18v), en una versió força defectuosa per forats en el paper. La data, per exemple, la sabem gràcies al cronista (Talet, p. 147). També hi ha un petit regest a ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Índex escriptures de Sant Jeroni de la Murtra*, s. f.

¹²⁷³ Per aquesta raó no es troben rendes de Blancafor en els llistats de benefactors de Sant Jeroni de la Murtra: *Féu hereu al monestir de la tercera part dels seus béns. No es troben quantitats per l'antiguitat* (ACA, MH, lligall 277). En realitat, doncs, no era per l'antiguitat, sinó perquè la clàusula de substitució no es va executar.

¹²⁷⁴ Així apareix en el document de permuta d'un censal mort que Sant Jeroni de la Murtra tenia com a successor dels béns d'Isabel, mare del frare Francesc Vic. Aquest censal mort fou comprat inicialment per Guillem Soler. Pel testament de la seva muller, Caterina, va passar a les seves germanes Isabel i Joana, muller de Leonard de Vallseca, i al seu germà Gaspar de Montmany (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum manuale comune*, 1469, desembre, 7 – 1471, agost, 9, s. f., 28.09.1470).

¹²⁷⁵ El cronista de Sant Jeroni de la Murtra recull la dada que el cavaller Leonard de Vallseca donà un calze de plata sobredaurat i dues canelles de plata. Tanmateix, aquesta informació és força confusa, ja que el

ni l'escollí com a lloc de sepultura –volgué ser enterrat amb l'hàbit dominicà a Sant Caterina de Barcelona- ni cap dels seus marmessors procedien de la comunitat jerònima. Tan sols el va tenir en compte en cas que fins i tot la seva néta no pogués rebre l'heretat universal. Aleshores serien l'Hospital de la Santa Creu i el monestir de la Murtra els que la rebrien. En el fons, era com posar el fill frare en quarta posició -darrera de la néta- en la llista per rebre els seus béns.¹²⁷⁶ A partir de 1460 sorgiren desavinences entre el monestir de la Murtra i el cavaller Gaspar de Vallseca, germà del frare, molt probablement causades per l'heretat familiar.¹²⁷⁷ Hem documentat fins a quatre arbitratges als ciutadans Valentí Gibert i Francesc Pallarès per trobar una solució al litigi els anys 1460 i 1461 (taula 13f), la qual cosa indica que fou complicat trobar-hi un desllorigador. En desconeixem el desenllaç.

Un cas anàleg és el de Gueraua, mare del frare Pere Febrer. El 10 de maig de 1446, molt poc temps després que professés a Sant Jeroni de la Murtra, Gueraua va fer un llegat testamentari de 200 florins al seu fill per tot el que li pogués correspondre de la seva heretat.¹²⁷⁸ El germà gran, Nicolau, paraire de Barcelona, considerà que aquests 200 florins procedien de l'heretat del pare i que, per tant, no se'ls podia quedar tots. El pare, l'apotecari Joan Febrer, havia testat el 1424. Per evitar discòrdies, els frares optaren per compensar el germà amb 35 dels 200 florins a canvi que tant ell com la germana, Eulàlia, renunciessin a fer qualsevol reclamació futura, en un concòrdia escripturada el 29 de març de 1447.¹²⁷⁹

Margarida, vídua i sense cap fill més del que havia entrat recentment a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, va testar el 14 d'abril de 1459. A diferència de les altres dues mares de frares jerònims, que tan sols deixaren als fills uns diners a compte de la legítima, Margarida mostra una vinculació molt més estreta. Un dels seus dos marmessors fou el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, on volgué que l'enterressin com un religiós més: *Eligo namque sepulturam corpori meo in ecclesia seu cimiterio monasterii Sancti Jeronimi Vallis de Ebron, quam sepulturam mando fieri ad cognitionem dictorum meorum manumissorum et prout fratribus ipsius monasterii solitum est fieri, et dum corpus meum portabitur ad dictum monasterium Sancti Jeronimi, quod ponatur super corpus meum una flaçiata de qua cohoperiatur*. El llegat més destacat que féusón les 15 lliures que la confraria de Santa Caterina -el seu marit, Joan Soler, hi havia treballat com a criat- li devia per sentència judicial. Els seus tres germans -Ponç, Antoni i Joan Asbert- reberen 40 sous cadascun, mentre que dos nebots, un monjo a Sant Cugat del Vallès i un beneficiat a la catedral de Barcelona, reberen 10 sous amb la condició que preguessin per ella.

propi cronista diu que les canadelles eren de Felip de Malla, que les donà al monestir (Talet, p. 233). A més, està situada cronològicament en el priorat de Joan Feliu (1481-1483), mig quart de segle després del testament documentat de Leonard de Vallseca.

¹²⁷⁶ Hi ha un trasllat de la clàusula de l'heretat universal a BC, *Pergamins*, 24.536, d'on hem extret la informació sobre la substitució de l'heretat universal a Sant Jeroni de la Murtra i a l'Hospital de la Santa Creu. La resta es pot consultar a Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona*, vol. 4, p. 66.

¹²⁷⁷ Segons un apunt d'un inventari de documentació (ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Índex escriptures de Sant Jeroni de la Murtra*, s. f.), Gaspar de Vallseca pretenia la legítima del frare Antoni. Es diu, però, que era el seu pare, no el germà, i que el procés era de 1465.

¹²⁷⁸ *Item dimitto fratri Petro Andree Febroarii, ordinis Sancti Hieronymi, filio meo, pro tota parte hereditate et legitima sua materna et pro omnibus iuribus sibi pertinentibus in bonis meis quavis causa illos ducentos florenos auri de Aragonia et recti ponderis quos sibi dedi et assignam in vita mea et qui nun sunt in tabula cambii dicte civitatis* (ACA, *MH*, vol. 3783, f. 22r).

¹²⁷⁹ AHPB, Antoni VINYES, *Vicesimum [sextum] manuale comune*, 1446, agost, 29 – 1447, abril, 17, s. f.; ACA, *MH*, vol. 3833, f. 163r; Talet, p. 151.

L'heretat universal fou per al seu fill Joan Francesc, de l'orde de Sant Jeroni. Encara que deia que en podia disposar a la seva voluntat, en realitat no ho podia fer perquè la comunitat era la receptora directa dels béns dels seus frares professors. A més, l'hereu universal també rebria dos censals morts –un de 22 sous de pensió (juliol) i l'altre de 30 sous (gener)- que satisfien els hereus de l'hortolà Maians quan morissin els seus beneficiaris testamentaris, els germans Ponç i Antoni respectivament, que tan sols els podien tenir en vida.¹²⁸⁰ En la memòria econòmica del monestir tan sols quedà constància del censal mort de 30 sous de pensió, que obligava unes cases en el territori de Barcelona i una peça de terra. Els frares el vengueren l'any 1472.¹²⁸¹

El cronista de la Murtra dona notícia de la mare d'un frare que donà 15 lliures per a l'obra de la sagristia en el trienni 1460-1463 (Talet, p. 180). No en tenim prova documentada, però creiem que el canonge gironí Baltasar Segurioles era parent del frare llec de la Murtra Pere Segurioles. Morí de glàiola el 19 de maig de 1466, en exercici del càrrec d'oïdor de comptes de la Generalitat de Catalunya.¹²⁸² Havia testat dos mesos abans, el 17 de març, davant el notari barceloní Antoni Lombard. D'aquest testament tan sols sabem que llegà 1 lliura de pensió perquè se celebrés un aniversari a Sant Jeroni de la Murtra.¹²⁸³ Els marmessors compliren la voluntat i donaren als jerònims un censal de 20 lliures de propietat que Baltasar Segurioles rebia cada 10 de setembre de la ciutat de Barcelona. Els frares hagueren de reinvertir aquest capital en altres rendes perquè es produïren diverses lluçions. La celebració de l'aniversari es mantingué almenys fins al segle XVII.¹²⁸⁴

Francina Santjoan fou una benefactora molt destacada del monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Filla del carnisser barceloní Bernat Andreu i de Francesca, es casà amb l'apotecari Bernat Santjoan, amb qui tingué dos fills, Bernat (Benet) i (Pere) Benet. El primer tingué un fill natural –és a dir, il·legítim-, de nom Joan, mentre que el segon es féu frare ordenat a Sant Jeroni de la Murtra. La primera relació documentada entre Francina i el monestir jerònim badaloní té data 24 de setembre de 1460. Ja vídua –el marit estava enterrat en el monestir framenor de Barcelona-, va instituir tres aniversaris, per als quals va donar dos censals morts: un de 50 sous de pensió anual sobre la ciutat de Barcelona que s'havia de satisfer cada 6 d'octubre i l'altre de 31 sous 3 diners de pensió anual que pagaven Magdalena, vídua del coraler Arnau Pere, la seva filla Isabel, el també coraler Berenguer Sobirats i la seva muller Eufrasina el 22 de setembre. Els frares havien de celebrar anualment 33 misses per al seu pare, 33 misses per al seu fill Bernat i 9 per a la seva mare. A diferència dels pares, el fill, Bernat, no consta com a difunt.¹²⁸⁵

¹²⁸⁰ AHPB, Francesc TERRASSA, *Primus liber testamentorum*, 1439, setembre, 21 – 1472, juliol, 7, f. 112v-113r.

¹²⁸¹ ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 93r.

¹²⁸² Josep Maria SANS I TRAVÉ (dir.), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1994, vol. 1 (*Anys 1411 a 1539*), p. 187-188.

¹²⁸³ ACA, *MH*, vol. 2498, f. 19r.

¹²⁸⁴ ACA, *MH*, vol. 2497, f. 43r.

¹²⁸⁵ *Videlicet triginta tres misse que incipientur celebrari in principio mensis ianuarii pro anima dicti Bernardi Andree, quondam, patris mei, et alie triginta tres misse que celebrari incipientur in mense febroarii pro anima dicti Bernardi Sentjohan, filii mei, et novem misse infra annum pro anima dicte domine Francische, matris mee, et omnium fidelium defunctorum* (AHPB, Antoni VINYES, *XLIII manuale comune*, 1460, febrer, 6 – 1460, octubre, 3, s. f.). La minuta següent del mateix protocol, de data 24 de setembre de 1460, conté l'encàrrec que Francina féu al notari Bartomeu Roig perquè informés a qui correspongués sobre la donació dels dos censals morts.

El 27 de setembre de 1466 Francina Santjoan donà dos censals morts més als jerònims de la Murtra, el censatari dels quals era el General d'Aragó. Les quantitats són considerables: de 22 lliures anuals de pensió i 440 de propietat (5 de setembre) i 10 lliures anuals de pensió i 200 de propietat (16 d'abril). Ambdós els havia comprat els anys 1441 i 1437 respectivament i havien vist reduïda les seves pensions, que inicialment eren de 22'5 i 12'5 lliures. Com a contraprestació, la donatària demanava que tinguessin la seva ànima per recomanada en les misses i en els oficis religiosos, sense especificar, però, els tipus i la quantitat de sufragis: *confidensque ecerto quod venerabiles et religiosi prior et fratres conventuales subscripti monasterii qui nunc sunt et pro tempore fuerint habebunt me ac animam meam in eorum memorias recomissamque in eorum missarum celebrationibus officiorumque divinorum oracionibus*.¹²⁸⁶

Aproximadament un any més tard, el 23 de setembre de 1467, Francina féu testament, en què novament queda palesa la seva estretíssima vinculació amb el monestir de la Murtra. Els marmessors escollits foren el prior i el seu fill, el també frare Benet Santjoan. Volgué ser-hi enterrada amb l'hàbit dels jerònims i rebre el mateix cerimonial que qualsevol religiós. Detallà amb precisió la roba que havia de cobrir el seu cos –sis canes de tela i set de pany de llana burell–, els ciris que hi havia d'haver per a la missa de sepultura i de cap d'any –set de sis lliures de pes cadascun– i el que s'havia de donar als que assistissin als oficis que se li dediquessin –candeles i pans per a la missa de sepultura i candeles i diners menuts per a la resta.¹²⁸⁷ Per a la sepultura donà 40 sous per un trentenari de misses i un pitaça a Sant Jeroni de la Murtra i el mateix per al monestir Santa Maria de Jesús. Disposà que a la Murtra se celebrés un trentenari als 7 dies de la defunció, als 30 i al cap d'any. Demanà que se celebrés anualment un aniversari i un trentenari de misses el dia de la seva defunció o enterrament. Volgué que després de la missa major de l'aniversari i després de cada missa del trentenari es fes absolució sobre el seu túmul i que a l'absolució de la missa major de l'aniversari es fessin tres responsos dedicats a ella, al seu marit i als seus.¹²⁸⁸

¹²⁸⁶ AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1464, setembre, 5 – 1468, maig, 20, s. f.; *LXII liber comunis*, 1464, setembre, 20 – 1467, desembre, 31, s. f.

¹²⁸⁷ *Ubi volo ipsum corpus meum portari incontinenti morte mea sequta, rogans venerabiles priorem et conventum dicti monasterii quatenus abitur eorum religionis michi concedere dignentur, cum quo corpus meum tumuletur, et alias michi faciant die sepulture mee et infra annum postquam obiero, prout solitum est fieri uni fratri eiusdem monasterii, volens quod emantur de bonis meis sex canem tele et septem canem panni lane burelli, quem ponantur supra corpus meum die sepulture mee et septem cerei quibus videlicet ponderis sex librarum qui ardeant in missa que celebrabitur dicta die sepulture mee et tantum quantum voluerit dicti manumissores mei, et in missa celebracionis capitis anni fiende pro anima mea. Et quod dentur omnibus illis qui interfuerint sepulture, tam fratribus quam laycis, singule candele et singuli panes, quas et quos offerant pro anima mea in dicta missa que celebrabitur dicta die sepulture mee. Et quod dentur omnibus illis qui interfuerint celebracioni septimi et tricesimi dierum ac capitis anni pro anima mea tam fratribus quam laycis singule candele et singuli denarii minuti, quas et quos eciam offerant pro anima mea* (AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber testamentorum et codicillorum*, 1450, juliol, 7 – 1469, juliol, 4, f. 24v-26r). La resta d'informacions sobre el testament de Francina Santjoan s'han extret d'aquesta font, que ha estat regestada per Carles VELAI AULESA, *Especiers i candelers a Barcelona a la baixa edat mitjana*. Barcelona: Fundació Noguera, 2007, vol. 2, p. 605.

¹²⁸⁸ *Item volo et ordino quod anno quolibet, tali die quali finivero dies meos vel quali fiet dicti corporis mei sepultura, celebretur in dicto monesterio Sancti Geronimi unum aniversarium et unum trentanarium missarum pro animabus mei et meorum, absolvendo, tam post missam majorem dicti aniversarii quam post quamlibet missam dicti trentanarii, supra tumulum sive sepulturam meam, et in absolucione misse majoris fiant tres absoluciones sive responsos, scilicet unam pro anima mea et aliam pro anima dicti viri mei et*

Sant Jeroni de la Murtra fou declarat hereu universal. Malgrat els nombrosos sufragis que havia instituït, tant en el testament com abans, demanà novament als jerònims que preguessin per a la seva ànima a les misses i als oficis. Ordenà a l'hereu que cada any comprés 15 sous de roba vella per donar-la als pobres que vinguessin al cenobi. Els imposà també que cada any, a la primera o segona setmana d'advent, donessin als frares de Santa Maria de Jesús cinc càrregues (*sarcinas*) de llenya, tres grosses i dues de vinya, amb l'objectiu que preguessin per l'ànima de les mullers difuntes. Deixà la roba de lli que fos apta per a la sagristia de la Murtra perquè se'n fessin pellisses i tovalloles. I dels vestits de lli que no volgués la seva tia Beatriu, de la qual parlarem més endavant, se n'haurien de donar dos parells per a la infermeria de Santa Maria de Jesús, tres per a l'hospital de la Murtra i la resta per a la infermeria d'aquest darrer monestir.¹²⁸⁹

Alguns llegats del testament donen informació rellevant de les circumstàncies vitals de la testadora. Per exemple, que posseïa una esclava russa d'uns 47 anys, Juliana, a la qual donà la llibertat més els diners i la roba que portés el dia de la seva mort. Respecte a la família, només apareixen la seva tia Beatriu, germana del seu pare, i el seu nét il·legítim Joan. A la tia li llegà 10 lliures en vida, més un llit i roba. Quant al nét, un nen d'uns 12 anys,¹²⁹⁰ ordenava que fos vestit i alimentat per mitjà dels seus béns fins al 16 anys, edat a partir de la qual hauria d'afermar-se amb algú per aprendre un ofici. Als 25 podria accedir a les 100 lliures que li llegava i que fins aleshores restarien en poder de l'hereu. Per tant, a Sant Jeroni de la Murtra li corresponia la funció de vetllar pel seu proveïment econòmic i que seguís els passos que marcava la seva àvia. Finalment va llegar roba per als leprosos de l'hospital de Santa Margarida de Barcelona.

Va morir un dissabte del mes de desembre de 1468.¹²⁹¹ Com que el testament es va publicar el 15 de desembre, dijous, el més probable és que morís el dia 10. Fou enterrada l'endemà

aliam pro animabus omnium meorum et omnium fidelium defunctorum. Per al marit demanava tres misses baixes anuals a celebrar durant la quaresma en el monestir de fraimenors de Barcelona.

¹²⁸⁹ *Rogans venerabiles priorem et conventum ipsius monasterii quatenus in eorum missis et aliis divinis officiis ac piis oracionibus orent ad Dominum Deum pro animabus mei parentum et filiorum meorum. Volo et ordino atque mando quod dicti prior et conventus emere habeant quolibet anno raup am veterem precio quindecim solidorum, que largiatur et erogetur infra annum pauperibus qui venient ad dictum monestrium, habeant eciam dare quolibet anno in prima vel secunda ebdomada adventus vel quando eis decencius sit ante festum nativitatis Domini quinque sarcinas lignorum sive de lenya, videlicet tres de grossa et duas de vitibus predicto monasterio Beate Marie de Ihesu, territorii Barchinone, dicendo sive dici faciendo fratribus dicti monasterii quatenus orent ad Dominum Deum pro anima cuiusdam mulieris defuncte, que illam caritatem eis fieri facit. Volo eciam ordino atque mando quod tota illa raupa lini quam ego habeo que bona sive abta sit sacrestie dicti monesterii Sancti Geronimi deserviat ibidem ad faciendum caniis super pellicia linias vel mapas aut alia ibi necessaria. Et quod de linteaminibus que in posse meo reperientur demptis illis que predicta domina Beatrix, amitta mea sive tia, accipiat seu volet, dentur duo paria infirmarie dicti monesterii Beate Marie de Ihesu et tria paria hospitali dicti monesterii Sancti Geronimi de la Murta quodlibet quorum sit de tribus telis, alia vero sint infirmarie eiusdem monesterii Sancti Geronimi.*

¹²⁹⁰ Situem el naixement de Joan de Santjoan l'any 1456 perquè l'any 1481 rebé el llegat de la seva àvia Francina –havia de complir-ne 25 anys (AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 24r-24v). Aquest càlcul és coherent amb la dada proporcionada pel contracte d'afermament de Joan de Santjoan amb l'apotecari Bernat Caldòfol l'any 1471 (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum manuale comune*, 1469, desembre, 7 – 1471, agost, 9, s. f.). Si havia nascut l'any 1456 tenia aleshores 15 anys, edat coherent amb el marge donat en el document, que és entre 14 i 25.

¹²⁹¹ ACA, *MH*, vol. 2489, s. f.

en el carner de les dones, en el claustre del monestir.¹²⁹² El dia 18 els dos marmessors, que eren el prior Jaume Tàpies i el frare Benet Santjoan, començaren l'inventari dels béns. A banda de la casa on havia viscut, a la plaça del Born, tenia els següents censals morts:

Preu (sous)	Pensió (sous)	Censatari	Termini
1.000	50	Ciutat de Barcelona	06.10
1.100	61'17	Berenguer Bac, vanover, la seva muller Francesca i Antoni Bac (gravava un alberg al carrer de Montcada)	01.10
2.000	100	Joan Espona, llaner de Barcelona (gravava un alberg situat al carrer de na Canuda)	01.06

A banda d'aquests béns inventariats, els frares posseïren també un altre censal mort d'11 lliures 15 sous 9 diners de pensió anual i 160 lliures de propietat que els hereus del mercader Tomàs Vives i la seva muller Lúcia pagaven per una casa situada a prop del Forn d'en Lacera, al lloc conegut com la Cúria Comtal. Ho sabem perquè el capítol conventual celebrat el 7 de març de 1485 va decidir vendre'l perquè en els gairebé 20 anys transcorreguts des de la mort de Francina Santjoan els frares n'havien pogut treure molt poc rendiment econòmic (M78).

La suma de les propietats de les rendes que anaren a Sant Jeroni de la Murtra procedents de Francina Santjoan –tant el que havia donat abans de morir com el que s'inventarià a casa seva després de la seva defunció- ascendeix a 876 lliures 5 sous, que corresponen a un renda lleugerament superior a les 44 lliures.¹²⁹³ No hi havia gaire líquid, tan sols unes 70 lliures, de les quals el prior només en cobrà 8 i mitja (Talet, p. 196). Potser aquesta diferència ve per les nombroses despeses que els frares, com a marmessors, hagueren d'assumir pels llegats, la sepultura, els oficis religiosos i les despeses notariales per a Francina Santjoan i que hem inclòs a la taula 19. S'acosten a les 55 lliures barceloneses. A més, arribaren al monestir multitud d'objectes valuosos (canelobres, bancals, cofres, caixes, llits, càntirs, cadires, etc.) i roba per a la sagristia, infermeria i hospital.¹²⁹⁴

¹²⁹² Els frares celebraven l'aniversari i el trentenari de Francina Santjoan el dia 11 de desembre, que devia ser el del seu enterrament. L'absolució es feia en el vas on reposava el seu cos, *çò és en la claustra del monastir, en lo carner de les dones* (ACA, *MH*, vol. 3833, f. 52r-52v).

¹²⁹³ Per fer el càlcul suposem que el censal mort de 31 sous 3 diners de pensió anual que va donar l'any 1460 als jerònims, i del qual no tenim el valor de la propietat, tenia un interès del 5%. També donen aquest valor global de l'heretat tant el cronista de la Murtra (Talet, p. 196) com ACA, *MH*, vol. 2498, f. 20r. No comptem, però, el censal mort sobre la casa propera al Forn d'en Lacera (160 lliures), que faria ascendir la propietat total a més de 1.000 lliures. En canvi, si comptem la pensió que teòricament havia de proporcionar, gairebé 12 lliures, la renda total s'acostaria a les 56 lliures, un valor molt proper al que apunta el cronista, que és de 58 (Talet, p. 196, 204).

¹²⁹⁴ *Item tres trevassers de fustani cosseril barrats per larch de barres blaves al monastir de Muntalegre; ítem un bancal ab bacallà de fust ab dues rases al monastir de Sent Gerònim; ítem tres canalobres de lautó de huna candela al dit monastir; ítem huna caixa de manegar al dit monastir; ítem un cofre de fust li s ab pany e clau al dit monastir; ítem dos mig còffrens ferrats al dit monastir; ítem tres coxins bells al dit monastir; ítem dos cànters de coura al dit monastir; ítem VI scambels al dit monastir; ítem hun trespontí al dit monastir; ítem huna flassada de borra al dit monastir; ítem dues estores de paret al dit monastir; ítem dues servidores de vidre e dos barrals al dit monastir; ítem huna paella e huna caldera al dit monastir; ítem hun ast de ferro al dit monastir; ítem dues alfàbies, una gran e altra pochà, al dit monastir; ítem dos lits, hun gran e hun poch, posts e màrffegas al dit monastir; ítem dos sacs al dit monastir; ítem hun traspontí*

La gestió de la marmessoria, com es pot comprovar a l'esmentada taula, s'allargà força temps.¹²⁹⁵ Quant als béns, ja analitzarem posteriorment què en feren els frares. Ens interessa, però, l'afer que Francina havia encarregat als jerònims. Malgrat que era una qüestió familiar completament aliena a l'activitat habitual dels religiosos, la comunitat no es poder negar a assumir-lo, sobretot després del gran llegat que n'havien rebut. Es tractava de l'únic descendent de la família: el nen Joan de Santjoan. A més, a això cal afegir-hi les disposicions testamentàries de la tia de Francina, Beatriu, vídua de Joan Tallant, mercader de Castelló d'Empúries.

Beatriu va testar el dia després que la seva neboda fos enterrada a Sant Jeroni de la Murtra, el 12 de desembre de 1468. Acudí al mateix notari, Antoni Vilanova, i morí als pocs dies -el dia 18 es publicà el testament- a la casa de la plaça del Born. Curiosament, instituí hereu universal el seu besnebot, Joan de Santjoan. I diem curiosament perquè el grau de parentiu era inferior al que tenia la seva àvia. Sembla talment que Beatriu va voler assegurar el futur d'aquell menor després que Francina li fes un llegat i deixés la seva gestió en mans del monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Potser jutjà que aquest llegat no era suficient i ho va voler esmenar.

A diferència de la seva neboda, Beatriu no féu cap llegat ni encarregà cap sufragi als jerònims de la Murtra, però sí que l'interessà que el prior i el seu nebot Benet Santjoan fossin marmessors perquè serien els encarregats de retenir l'heretat universal fins que Joan de Santjoan complís 20 anys,¹²⁹⁶ tot rebaixant així en 5 anys els 25 que li havia imposat l'àvia per rebre el llegat de 100 lliures.

Beatriu també se sepultà a la Murtra i féu els frares jerònims hereus en cas de mort sense descendència de Joan Santjoan.¹²⁹⁷ Però mentre que un gran sentit de religiositat recorre el testament de Francina, molt centrada en els jerònims de la Murtra, Beatriu en podríem dir que en féu un ús merament instrumental. Qui millor que l'únic membre adult de la família Santjoan, malgrat que estigués reclòs en un monestir, per fer arribar l'herència al jove Joan?

Beatriu no tenia cap bé immoble, però sí quatre censals morts. Descomptant el de menys valor, que va donar a la seva esclava Juliana, els altres tres sumaven una pensió superior a les 15

al dit monastir; ítem dues cadires al dit monastir; ítem a l'espital de Sent Hierònim tres parells de lançols de tres telas, los quals la dita defuncta vol e lexa li sían dats; ítem a la infermaria de Sent Hierònim de la Murtha hun parell de lançols de quatre teles, los quals sobraren; ítem a la sagrestia de Sent Hierònim totes les tovalles qui foren sinch tovalles e onze tovalles e tres torqueboques e tres exugamans (ACA, MH, vol. 2489, s. f.)

¹²⁹⁵ El 16 de juny de 1471 Benet Santjoan va donar a Constança, vídua de Bernat Carey, de Tiana, els 9 florins que custodiava o tenia en comanda de Francina mentre vivia (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum manuale comune*, 1469, desembre, 7 – 1471, agost, 9, s. f.).

¹²⁹⁶ *Intellecto tamen et declarato quod dicta mea hereditas non tradatur dicto Johanni Sant Johan donech et quosque etatem viginti annorum attingerit. Interim vero volo et iubeo dictam hereditatem meam esse et stare sub proteccionem et regimine dictorum reverendi prioris dicti monesterii et fratris Petri Benedicti Sant Johan, avunculi ipsius Johanni, qui cum dictam etatem dictorum viginti annorum attingerit, dictam hereditatem meam, simul cum fructibus eiusdem, reddere et restituere teneantur dicto Johanni i Sant Johan, simul cum fructibus et augmentis per ipsum seu ipsos recipiendis sine aliqua diminucione et defalcacione (AHPB, Antoni VILANOVA, *Tercius liber testamentorum et codicillorum*, 1450, juliol, 7 – 1469, juliol, 4, f. 26v-27r.*

¹²⁹⁷ També fou més generosa que Francina amb l'esclava Juliana, a qui llegà un censal mort de 14 sous *propter bonum servicium per ipsam diversis temporibus michi factum et alias.*

lliures i una propietat propera a les 250, aproximadament una quarta part del que reberen els jerònims de Francina. També foren inferiors les despeses associades a la seva mort (taula 20).

Els frares de la Murtra varen complir religiosament la seva obligació vers Joan de Santjoan. La primera actuació documentada és del 21 de maig de 1475. Joan, que actuà amb el consentiment del seu tutor i oncle Benet Santjoan, s'afirmà durant cinc anys amb Bernat Caldòfol, un apotecari que treballà i es vinculà amb els religiosos de la Murtra, com podrem veure més endavant. L'objectiu era que aprenguéssin l'art de l'apotecaria, que era l'ofici de Bernat Santjoan, avi patern de Joan. El jove es comprometé a ser fidel i sol·lícit i a no abandonar el servei durant el període d'aprenentatge estipulat.¹²⁹⁸

Poc abans que complís el 20 anys, veiem uns moviments respecte a l'heretat de la seva bestia. El 20 de setembre de 1475 se li van comptar un llit, cinc posts de màrfega, un matalàs, un travesser, llençols, flassades i vànoves que Francina va llegar a la seva tia Beatriu, els drets de la qual, per ser-ne l'hereu, passaren a ell (taula 19). El 15 de novembre següent Benet Santjoan, aleshores vicari de la comunitat, féu la llista dels objectes de l'inventari de Beatriu que s'havien de donar al seu hereu. Per un apunt de les despeses de la marmessoria de Beatriu del dia 17 de gener de 1476, sabem que Joan de Santjoan acceptà l'inventari, amb l'excepció de 15 lliures per unes deixes.¹²⁹⁹ No en sabem la causa, però no recollí tot el que li pertocava de l'inventari fins més endavant.

Les notícies següents són ja de 1481, quan complí els 25 anys. El 19 de febrer donà poders al seu oncle per regir i administrar els seus béns. Vivia a Barcelona i exercia d'apotecari.¹³⁰⁰ El 29 de març va reconèixer que havia rebut les 100 lliures llegades per l'àvia Francina i tota l'heretat de la bestia Beatriu.¹³⁰¹ Ambdues parts reconegueren que havien arribat a un acord i que, per tant, no hi hauria reclamacions futures.¹³⁰²

La bona entesa continuà. Quan Joan de Santjoan decidí vendre's un dels censals morts de l'heretat de Beatriu, el representà el seu oncle Benet Santjoan. Aleshores vivia a Mallorca.¹³⁰³

¹²⁹⁸ AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum manuale comune*, 1469, desembre, 7 – 1471, agost, 9, s. f.

¹²⁹⁹ *Jo, Johan Sant Johan, atorch a vos, frare Benet Sent Johan, vicari del monestir de Sent Jeroni de la Murta, mermessor ensems ab lo reverent prior del dit monestir, com só content de tot l'envantari de madona Beatriu Telant e de totes altres cosses lexades a la dita Beatriu per madona Sent Johan, àvia mia, quondam, exceptades quinze liures de reste per les dites lexas, segons a desset de janer any M CCCC cetanta sis. Vinguem a comte final e per sò, com està, fas-vos lo present albarà, escrit de ma mà dia sobredit. E és content ja de les sobredites XV lliures* (ACA, MH, vol. 2489, s. f.).

¹³⁰⁰ *Noverint universi quod ego, Johannes de Sancto Johanne, apotecharius pro nunch in civitate Barchinone degens, ex certa sciencia constituo et ordino procuratorem meum generalem super totali regimine, procuracione et administracione omnium et singulorum bonorum meorum vos, honorabilem fratrem Benedictum Sent Johan, abunculum meum conventualemque monasterii Beati Jeronimi Vallis de Betlem, alias de la Murta, diocesi Barchinone, presentem* (AHPB, Antoni VINYES, *LVIII liber comunis*, 1478, setembre, 12 – 1481, setembre, 14, s. f.).

¹³⁰¹ AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 24r-24v. Consta la recepció dels béns inventariats l'any 1475 als apunts de la marmessoria de Beatriu: *Tot lo demunt rebé e se n'ho portà del monastir dijous a XXIII de març any 1481* (ACA, MH, vol. 2489, s. f.).

¹³⁰² AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 24v.

¹³⁰³ El 5 de novembre de 1484 es va vendre el censal mort de 30 sous de pensió anual i 30 lliures de preu que pagaven cada 16 de juliol els hereus del teixidor barceloní Francesc Aixada. El preu de la transacció fou de 18 lliures i mitja (AHPB, Lluís JORBA, *Nonum manuale sive protocollum instrumentorum et contractuum comunium*, 1484, juny, 25 – 1485, desembre, 1, s. f.).

L'última relació del monestir amb la família Santjoan té data 13 de novembre de 1486. Joan, que havia tornat a Barcelona, vengué al monestir el censal mort més valuós que li havia llegat la seva bestia. Els censataris eren els comtes de Cardona i de Prades. El preu original era de 200 lliures, però la pensió havia disminuït des de les 12 lliures i mitja que rendia l'any 1469 a tan sols 5 com a conseqüència de la reducció decidida per la Cort General. Els frares el compraren per 50 lliures.¹³⁰⁴ Segons una anotació del *Capbreu Vell*, el preu de mercat era de 65, però Joan de Santjoan va rebaixar-ne 15 *per la devoció e amor que tenia al monastir*, amb les quals *volgué fossen dites per ànima de la dita sua tia e pare e mara e la muller que li era morta*.¹³⁰⁵ Sense posar en dubte que tingués una major o menor devoció pel monestir on vivia el seu oncle, creiem que no pot ser fruit de l'atzar que l'import rebaixat coincideixi amb el que li van donar els frares l'any 1476. Així s'explicaria aquell pagament com una bestreta a compte del que rebria en un futur de l'heretat de l'àvia i de la bestia. Les 50 lliures les pagaren gràcies a la llució d'un censal mort que els frares tenien i que els havia estat llegat per un benefactor, Pere Mitjavila.¹³⁰⁶

La història de Damiana Aguilar és prou curiosa. Filla dels valencians Pere Garcia i Teresa, es va casar amb el notari valencià Joan d'Aguilar. Però a final de la dècada de 1460, quan en tenim les primeres notícies, era vídua, vivia a Barcelona i tenia una vinculació molt forta amb els jerònims de la Vall d'Hebron. De fet, en el testament que ordenà el 5 d'octubre de 1468, escollí sepultura *in ecclesia dicti monasterii Sancti Geronimi Vallis de Ebron, in tumulo videlicet in quo corpora fratrum dicti monasterii assueta sunt sepeliri*. També li llegà la meitat del que li adjudiquessin en un procés judicial que l'enfrontava amb els hereus de Francesc Fonolleda, que havia estat casat amb la seva filla Peirona. A més, si la seva esclava Erina, a la qual donava la llibertat, 25 lliures, un matalàs, una flassada i un parell de vestits de lli, moria sense descendència, 15 lliures havien de ser per als jerònims de la Vall d'Hebron, el prior dels quals era un dels cinc marmessors testamentaris.

Instituí hereu universal Pere Bernardí Antic Aguilar -no n'explicità el grau de parentiu que hi tenia-, però amb la condició que es fes frare d'aquest monestir *-sit frater dicti monasterii Sancti Geronimi Vallis de Ebron et habere accipere abitum dicti ordinis*. Si no se'n fes frare, rebria els béns només en vida i a la mort passarien a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, als religiosos del qual demanà que preguessin per a la seva ànima i que gastessin 100 lliures de la seva heretat perquè es fessin casulles, dalmàtiques de seda amb camis, calze i patena d'argent daurat per a la sagristia.¹³⁰⁷ Si Pere Bernardí Antic no volgués fer-se frare, sinó que decidís casar-se o prendre altre estat, Damiana determinà que els marmessors fossin rectors i administradors de la seva herència fins que complís 20 anys.

Pere Bernardí Antic Aguilar professà en un monestir jerònim amb el nom de Bernardí Aguilar. Però no fou en el de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, sinó en el de la Murtra. A més, ho féu més d'una dècada més tard del testament de Damiana, als volts de 1480. De fet, quan testà poc abans de la seva professió, Bernardí llegà a la sagristia de la Murtra tots els diners que li devien, entre els quals esmentava explícitament els que li corresponien com a successor de

¹³⁰⁴ ACA, MH, vol. 3779, f. 12v.

¹³⁰⁵ ACA, MH, vol. 3833, f. 121r.

¹³⁰⁶ ACA, MH, vol. 3833, f. 119v-121r.

¹³⁰⁷ *Rogans et exortans caritative dictum reverendum priorem et fratres dicti conventus habeam animam meam recomissam, orando pro ipsa mea ad dominum Deum, et eciam habent fieri conventui dicti monasterii, pro servicio ecclesie eiusdem, quosdam vestiments panni cirici, scilicet casullam et daugmaticas camis, calice et patena argenti daurati, in quibus vestimentis, camis, calice et patena habeant convertere centum libras barchinonenses* (ADB, FSJVH, lligall 17, s. f.).

l'heretat de Damiana (doc. 83), els quals reclamà poc després mitjançant el causídic barceloní Miquel Roders.¹³⁰⁸

El testament de Damiana es publicà el 18 d'abril de 1469. Un mes exacte abans havia fet donació al prior, Jaume Tàpies, i a la comunitat de Sant Jeroni de la Murtra de 4.000 sous com a part de la propietat d'un censal mort de 7.000 que rebia de la vila d'Albi en qualitat d'hereva de la seva filla Peirona, que havia mort intestada. La donació es féu sense cap contrapartida, sinó tan sols per pietat, devoció a sant Jeroni i en remissió dels seus pecats.¹³⁰⁹ Aquesta és la causa més probable per la qual se li celebrà un aniversari en el cenobi jerònim badaloní.¹³¹⁰ Al segle XVIII, però, ja no se celebrava.¹³¹¹

El sorprenent del cas de Damiana és que, a diferència de la majoria de benefactors, ajudà els dos monestirs jerònims alhora. En el testament el mostrà cap a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, però la donació final fou per a Sant Jeroni de la Murtra, que és on finalment professà Bernardí Aguilar. Apuntem com a hipòtesi la possibilitat que la seva vinculació estigués centrada en el frare Jaume Tàpies, perquè quan féu testament era prior a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (EV25), però quan féu la segona donació tenia el mateix càrrec a Sant Jeroni de la Murtra (EM23). Justament a final de 1468 canvià de monestir. Potser aconsellada o induïda per aquest religiós, Damiana prengué les decisions sobre el seu patrimoni.

També és interessant la relació que mantingué amb Bernardí Aguilar, que era encara menor a final de la dècada de 1460. Com a hipòtesi també, es podria dibuixar un escenari en el qual Damiana en tingué cura –l'any 1480 els pares ja eren morts i en el testament de Damiana (1468) apareix Pere Aguilar, molt probablement pare de Bernardí, ja com a difunt-, tot i que és estrany que no haguem trobat el grau de parentiu que els unia en cap document. Un altre aspecte que ens crida l'atenció és que de la redacció del testament es desprèn que, malgrat que Pere Bernardí Antic no havia arribat als 20 anys, devia tenir en una edat suficient per decidir si volia ser o no ser frare. Si tenim en compte que hi havia una edat mínima per demanar l'ingrés que se situava al voltant dels 18 anys,¹³¹² l'any 1468 Pere Bernardí Antic devia situar-se una mica per sota d'aquesta edat.¹³¹³ Si realment fou així, va trigar molt temps a decidir a fer-se religiós: més de deu anys. Potser féu un primer intent no reeixit? Per què no a Vall d'Hebron? No ho sabem. Però això obre una nova perspectiva sobre la ràpida desaparició de Bernardí Aguilar dels capítols conventuals de Sant Jeroni de la Murtra i que posaria en dubte la informació d'una mort prematura als pocs anys de professar, tal com recull la historiografia jerònima. Sembla, per tant, que l'entrada de Bernardí Aguilar estigué influïda per Damiana, que estava molt vinculada als jerònims.

De vegades la família dels religiosos servia per dur a terme algun tipus d'operació patrimonial. Joan Say, frare de Sant Jeroni de la Murtra que, com hem comentat, era fill il·legítim d'un canonge barceloní, tenia una germana de nom Eulàlia, que s'havia casat en primeres núpcies

¹³⁰⁸ AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s. f. (19.03.1480).

¹³⁰⁹ AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1468, juny, 8 – 1469, desembre, 7, f. 54r.

¹³¹⁰ Segons els registres de Sant Jeroni de la Murtra, Damiana Aguilar féu un llegat de 10 lliures l'any 1470 perquè se celebrés un aniversari per a la seva ànima (ACA, *MH*, vol. 2497, f. 15v; ACA, *MH*, vol. 2498, f. 21r). Les 10 lliures devien ser el rendiment dels 4.000 sous (200 lliures) del censal mort sobre la vila d'Albi.

¹³¹¹ ACA, *MH*, lligall 277, s. f.

¹³¹² *Constituciones...*, 1613, p. 84.

¹³¹³ En cas contrari, hagués estat més lògic haver posat l'administració de l'heretat directament en mans dels marmessors i no fer-la dependre de la decisió de no ingressaren el monestir.

amb el pareire barceloní Bernat Savila i després amb el causídic Pere Francesc. Fruit del dot del seu primer matrimoni tenia una casa al carrer d'en Cuch per la qual pagava 7 morabatins de cens a Isabel, muller de Pere Salvador Valls i filla de Bernat Sacot, ambdós ciutadans de Barcelona. L'alou era de Sant Pere de les Puelles a cens de 5 sous i mig anuals.

Eulàlia devia estar interessada en desprendre's d'aquest immoble, potser perquè el nou matrimoni implicava un canvi de domicili. No ho sabem del cert. Però per una causa o una altra, la casa va passar a ser propietat de Sant Jeroni de la Murtra, que hi va establir la seva procura a la capital catalana. Tanmateix, l'operació es va dur a terme amb opacitat, justament durant el priorat de Joan Say al capdavant del cenobi badaloní.

Un mercader barceloní vinculat als jerònims, Jeroni Rajola, comprà el cens a Isabel per 63 lliures 17 sous 10 diners el 25 d'agost de 1467. El 23 de gener següent Jeroni Rajola reconegué que els diners no eren seus, sinó que havia actuat en nom de Sant Jeroni de la Murtra. Sis dies més tard era Isabel la que fermava al prior i convent el preu del cens. Aleshores Eulàlia havia de pagar els 7 morabatins als frares jerònims que tenien com a prior el seu germà en lloc de satisfer-lo a Isabel.¹³¹⁴ El 4 d'octubre de 1468 tenia lloc el darrer pas, que fou la donació de la casa. Eulàlia la cedí per amor a Déu, remissió dels seus pecats i gran devoció a sant Jeroni i a la comunitat que governava el seu germà.¹³¹⁵ Poc després d'aquesta donació arribaren al monestir els visitadors que destituïren i exiliaren Joan Say de Catalunya. Una de les primeres decisions que prengué el capítol conventual després de l'elecció del nou prior, Jaume Tàpies, el procedent de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, el 8 de gener de 1469, fou compensar Eulàlia, tot donant-li 60 lliures perquè pogués casar la seva filla Beneta i assumir un censal mort que carregava fortament la seva economia. Tal com expressa el document, *sic sit iustum et rationi consonum quod nos nec dicti conventus non simus ac remaneamus immemores tanti beneficii per vos nobis ac dicto monasterio impensi premaxime, quia in foro consciencie ad id se ad infrascripta teneamur* (M18). Aquest censal mort ha de ser el que el 19 de maig de 1469 llüïren els frares. Tenia una pensió anual de 45 sous i mig i el rebia el beneficiat de l'altar de Sant Nicolau de Sant Pere de les Puelles. Els frares el pagaren per cessió d'un altre censal mort que rebien de la ciutat de Barcelona i que tenia una pensió de 50 sous anuals.¹³¹⁶

No podem assegurar que aquest moviment econòmic fos el que portà a la destitució de Joan Say com a prior de Sant Jeroni de la Murtra, però creiem que la seqüència dels esdeveniments mostra una clara voluntat del prior d'evitar les conseqüències legals de la mà morta. La intervenció interposada de Jeroni Rajola possiblement respongué a l'ocultació del protagonisme dels jerònims. A més, és molt sospitos que no es donessin 60 lliures i es lluís un censal mort relacionat amb l'afer fins que Joan Say fou destituït, gairebé dos mesos després de la donació. La nostra hipòtesi és que hi devia haver una reclamació per part del monestir de Sant Pere de les Puelles, aloer de la casa i que representà un dany econòmic important per a la comunitat.

Però encara hi ha més, perquè molt probablement la mare de Joan Say fou Joana, vídua del macip de ribera barceloní Joan de Miranda. La primera notícia que la relaciona amb Sant Jeroni de la Murtra és del 4 d'agost de 1453. En aquell moment estava casada amb Carles Manobre

¹³¹⁴ AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1464, setembre, 5 – 1468, maig, 20, s. f.

¹³¹⁵ AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1468, juny, 8 – 1469, desembre, 7, f. 20v-21v.

¹³¹⁶ Andreu Savila i Eulàlia havien venut aquest censal mort el 16 d'abril de 1422 a Arnau Massaguer, beneficiat de l'esmentat altar del monestir de Sant Pere de les Puelles (AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1468, juny, 8 – 1469, desembre, 7, f. 67v-68r). Berenguer de Salania, beneficiat en aquest altar a final de la dècada de 1460, fermà àpoca als jerònims el mateix dia de la llüïció (f. 68r-68v).

i ja havia donat tots els seus béns a la seva filla Eulàlia, fruit del primer matrimoni. Però s'havia reservat 50 lliures que justament aleshores va decidir donar als frares de la Murtra perquè servissin per sufragar el seu enterrament en el cenobi badaloní. Tanmateix, els diners només podien ser donats després de la seva mort.¹³¹⁷ Joana va tornar a enviduar i va morir molt més tard d'aquella primera donació als jerònims. El seu testament, del 22 de gener de 1465, no es va publicar fins al primer de maig de 1467. Durant aquells anys el seu lligam amb els frares no va disminuir, ja que no tan sols els féu hereus universals, sinó que també va voler ser enterrada en el cementiri de l'església amb l'hàbit i que el prior fos un dels seus marmessors. Gràcies al testament sabem que era parroquiana del Pi i que la seva filla, Eulàlia, a qui llegà algunes peces de roba, estava casada amb el causídic Pere Francesc i tenia una filla de nom Beneta.¹³¹⁸ L'heretat consistí en una casa del carrer de les Moles que els frares s'acabaren venent a final de segle per 12 lliures (Talet, p. 270).

Gràcies a aquesta darrera informació es pot deduir el veritable lligam que unia Joana amb Sant Jeroni de la Murtra. Perquè si era mare d'Eulàlia, muller del causídic Pere Francesc, que sabem que era germana de Joan Say, fill il·legítim del canonge Arnau Say, és molt possible que ella fos la mare de Joan Say. De fet, podria no ser-ho perquè el fet que fossin germans no implica necessàriament que tinguessin la mateixa mare, és a dir, podien ser germans tan sols de pare. Però si, tal com diu un document, Eulàlia era filla del seu primer matrimoni, només queda l'opció que fossin germans de part de mare. Això explicaria el seu interès en deixar els seus béns als jerònims de la Murtra, ja que no ho podia fer directament a Joan Say, que n'era frare profès i, per tant, no podia rebre béns a títol individual.

Caterina, muller del sabater gironí Domènec Castell, és considerada benefactora de Sant Jeroni de la Murtra en la memòria històrica d'aquesta comunitat.¹³¹⁹ I ho és si ens atenem al fet que li donà una renda. Però una lectura més atenta de la documentació ofereix un conjunt de circumstàncies que permeten matisar el seu altruisme.

Caterina era germana del notari gironí Francesc Negrell, pare de Jaume, i tia del novici de Sant Jeroni de la Murtra l'any 1458 i frare profès l'any següent. Cal tenir present que quan entrà en el monestir jerònim badaloní, el seu pare ja havia mort. De fet, havia testat l'any 1444 i devia morir poc després. Jaume, que fou l'hereu universal del seu pare, tingué com a curador l'argenter gironí Pere Àngel, marit de la seva cosina Antònia.¹³²⁰ De ben segur que la seva tia Caterina, com a familiar més proper, n'estigué amatent durant tots aquests anys. En aquest sentit, consta que el curador li va cedir un censal mort de 7 lliures 15 sous de pensió anual (175 lliures de propietat) que el General d'Aragó havia de satisfer cada 17 d'abril. Procedia de l'heretat de Francesc Negrell i, per tant, havia d'acabar sent per al seu fill. La cessió es féu l'any 1457.

Com vam veure en el capítol sobre la comunitat, Jaume Negrell va estar absent dels monestir com a mínim des de 1464. Hi va tornar l'any 1469. No en sabem les causes, ni la de la sortida ni la del retorn. Però creiem que no és producte de l'atzar que el 7 de novembre de l'any

¹³¹⁷ AHPB, Antoni VINYES, *XXX quintum manuale comune*, 1452, gener, 13 – 1453, agost, 13, s. f.

¹³¹⁸ AHPB, Antoni VINYES, *Liber testamentorum*, 1427, setembre, 24 – 1480, març, 21, f. 135r-136r.

¹³¹⁹ ACA, *MH*, lligall 277, s. f.; Talet, p. 145.

¹³²⁰ A banda de Francesc Negrell, Caterina tenia una altra germana de nom Antònia, que es va casar amb Bartomeu Barrera, amb qui tingué dos fills: el notari Jaume Barrera i Antònia, que es va casar amb l'argenter Pere Àngel. Jaume Barrera tingué una filla, Margarida, que no va arribar a l'edat adulta. Pere Àngel i Antònia tingueren una filla de nom Anna (AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, bossa, 30.03.1481).

de la tornada de Jaume Negrell, la seva tia fes donació de dos censals morts sobre el General d'Aragó a Sant Jeroni de la Murtra. Un és el que li havia cedit el curador de Jaume Negrell¹³²¹ 12 anys abans i l'altre era de 16 lliures 10 sous de pensió anual i 300 lliures de preu que Caterina posseïa com a hereva del seu marit. Per tant, el monestir va rebre una renda de 24 lliures 5 sous. Com a contraprestació, només demanà que es pregués per ella, pel seu marit i pel seu germà. A més, també va donar les pensions no pagades dels darrers tres anys.¹³²²

El conjunt d'aquestes dades obre alguns dubtes sobre el fet que aquesta donació fos el producte de la devoció de Caterina vers el monestir de Sant Jeroni de la Murtra. La primera pregunta que ens fem és per quina raó no la féu quan el seu nebot ingressà per primera vegada en el monestir (1458). La devoció va venir-li després que se n'absentés com a mínim un lustre? Per què no li va donar en un principi el censal mort procedent de l'heretat del pare? Hi ha diferents hipòtesis que poden respondre aquests interrogants, però és evident que la situació és un xic tèrbola perquè pugui ser considerada fruit únicament de la devoció als jerònims. Més aviat estem temptats a pensar que els dos censals morts foren una condició que els frares imposaren a la tia per readmetre Jaume Negrell, atès el context econòmicament negatiu després d'anys de guerra.

Però encara resulta més tèrbola l'actuació de Caterina si tenim en compte que l'any 1462, abans de fer la donació als jerònims de la Murtra, s'havia compromès mitjançant escriptura pública que la meitat dels seus béns serien per a l'altre nebot, el notari Jaume Barrera, si bé aquest traspàs només tindria lloc quan ella morís. Lògicament, cal pensar que quan féu la donació als jerònims de la Murtra, on hi havia el seu nebot Jaume, era perfectament conscient que havia creat un vincle patrimonial amb l'altre nebot.¹³²³

Els jerònims es van trobar el problema sobre la taula l'any 1479. Arran de la mort de Caterina, els hereus de Jaume Barrera van reclamar als jerònims la meitat dels dos censals morts. Els demandants eren Antònia, neboda de Caterina i germana de Jaume Barrera, aleshores ja vídua de Pere Àngel, i la seva filla Anna. Les parts acordaren posar la qüestió en mans de dos àrbitres, els doctors en lleis Gerard Guardiola i Jaume Antoni, el 2 de desembre de 1480. No s'arribà a cap acord, però creiem que l'única raó fou l'aparició d'un nou reclamant: Pisana, muller de Joan Escarramats, apotecari d'Hostalric, i filla de Joan Soler.¹³²⁴ Almenys això sembla indicar que el 3 de març de 1481 es renovés l'arbitratge amb l'única diferència de la inclusió d'aquest nou actor (taula 13g) i que el 21 el capítol conventual autoritzés el seu procurador general a transferir als hereus de Jaume Barrera la meitat dels dos censals morts rebuts de Caterina (M72). Els frares acceptaren, doncs, la reclamació, que es féu efectiva el 30 d'aquell mes. Es traspassaren 12 lliures 12 sous 6 diners de pensió i 252 lliures i mitja de propietat, més les meitats de les pensions dels darrers dos anys (25 lliures 5 sous).¹³²⁵

¹³²¹ Potser per aquesta raó Jaume Negrell està inclòs en una llista de benefactors del monestir, però sense que l'autor de la llista en sàpiga la causa (ACA, MH, lligall 277, s. f.).

¹³²² ACA, MH, vol. 3833, f. 54r-55r; Talet, p. 204. El cronista parla d'una pensió de 16 lliures 12 sous en lloc de 16 lliures 10 sous.

¹³²³ AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 2r-2v.

¹³²⁴ La seva germana i la seva neboda Anna no eren les úniques persones que Jaume Barrera va preveure com a substitutes de la seva filla impúber Margarida en l'heretat universal. També va incloure les filles del pareire d'Hostalric Joan Soler, que eren Pisana, Blàsia, Isabel i Francesca (AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, bossa, 30.03.1481).

¹³²⁵ AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 26r-26v; AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, bossa.

Caterina, que havia donat béns al monestir sabent que n'havia compromès abans la meitat i que els havia donat només quan el seu nebot fou readmès a Sant Jeroni de la Murtra, fou considerada benefactora malgrat que no hi ha memòria que esmentés els frares jerònims en el seu testament.

Un altre familiar de Jaume Negrell vinculat amb els jerònims de la Murtra fou el seu oncle Pere Banyils, mercader barceloní. Estigué en el cenobi badaloní l'any 1473 (taula 23b). El 3 de juny de 1482 la comunitat jerònima li pagà 8 lliures 17 sous per dues pensions que li havia cedit el frare Jaume Negrell però que no havia volgut cobrar per algunes discrepàncies.¹³²⁶ De fet, sembla que aquestes es mantenien el 1487, quan els frares, d'una banda, i Pere Banyils, de l'altra, nomenaren dos àrbitres per dirimir les seves diferències: Pere Banyils considerava que Jaume Negrell li era deutor (taula 13g).

El cas de Bernat Satorra, escrivà reial i ciutadà de Barcelona, és paradigmàtic de fins a quin punt poden ocórrer situacions excepcionals amb els patrimonis familiars i com aquests, de retruc, acaben en mans de les comunitats religioses. L'inventari dels seus béns es féu a final de l'any 1435¹³²⁷ i 42 anys més tard Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i el ciutadà barceloní Guillem Pujada foren reconeguts com a propietaris d'una casa situada a la plaça barcelonina de Santa Anna en qualitat de successors en els béns i heretat de Bernat Satorra. Com a conseqüència, pactaren un arbitratge amb l'aleshores morador d'aquest habitatge, l'apotecari Genís Tallada, perquè es fixés el preu que haurien de rebre. Els àrbitres escollits foren Joan Sallent, notari i escrivà de la Batllia General de Catalunya, i el causídic Mateu Magret el 5 de novembre de 1477 (taula 12g). Genís Tallada avançà 77 lliures i mitja als dos propietaris, que així els pagarien a Agnès, vídua del mercader Nicolau Company, i al seu fill, el notari Nicolau Company, per una execució que els havien instat a causa d'aquesta casa.¹³²⁸

Aquest llegat el podem explicar amb tot detall gràcies a un document no notarial que es conserva en els lligalls de l'antic arxiu de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.¹³²⁹ Escrit pel notari Francesc Terrassa, conté la llista d'instruments relacionats amb aquest habitatge. La primera referència és la permuta i venda que féu Joan Andreu al mestre de cases Berenguer Pontons l'any 1391. Després passà al fill, Joan Pontons, la filla del qual, Joana, es mullerà amb Bernat Satorra. El dot, de 6.600 sous, fou donat l'any 1421. El document reconeix que no s'havia trobat la venda de la casa a Bernat Satorra, però considera que es devia fer perquè després formà part de la seva heretat. S'afirma que Bernat Satorra hi vivia i hi tenia escrivania abans de casar-se amb Joana i que pagà el lluíisme al propietari aloer. A més, *de sos propis diners, féu obrar les dites cases, qui eren baxes e de taulada e molt velles, e féu-ne un alberch ben obrat, segons se veu*. Bernat Satorra testà el 12 de maig de 1435 i instituí hereus universals els seus fills Joan, Bernat i Antoni i a la seva muller Joana. Joan va cedir la seva part als altres dos germans (1441). L'hem d'identificar forçosament amb un dels frares de la Vall d'Hebron que va entrar en el monestir a la dècada de 1440. Quant al segon Bernat Satorra, ordenà testament l'any 1454. Els hereus universals eren els

¹³²⁶ AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 58r; ACA, MH, vol. 3833, f. 189r.

¹³²⁷ J. Antoni IGLESIASFONSECA, *Llibres i lectors a la Barcelona del segle XV. Les biblioteques de clergues, juristes, metges i altres ciutadans a través de la documentació notarial (anys 1396-1497)*, tesi doctoral presentada a la Universitat Autònoma de Barcelona, 1996, vol? doc. 177.

¹³²⁸ Si no es retornaven els diners abans de Nadal, els dos propietaris es comprometeren a permetre que Genís Tallada visqués a la casa sense pagar lloguer fins que li retornessin els diners (AHPB, Francesc TERRASSA, *Manuale vigesimum octavum*, 1476, octubre, 10 – 1477, desembre, 24, f. 87r-87v).

¹³²⁹ ADB, *FSJVH*, lligall e, s. f.

seus fills, Jerònim i el nonat que tenia al ventre la seva muller Joana. Però cap arribà a edat adulta amb descendents i, com a conseqüència, l'heretat passà al substitut, que era el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. L'altre germà, Antoni Satorra, donà la seva part al seu avi, Joan Pontons. Després passà al fill, Salvador Pontons, que heretà a favor de Guillem Pujada (1471). Per tant, la meitat de la casa corresponia a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i l'altra meitat a l'esmentat Guillem Pujada.¹³³⁰ Quan es volgué fer la compra de la casa, com que no es trobava la venda a favor de Bernat Satorra, s'hagué de fer carta precària per a aquests dos propietaris.

El mercader barceloní Miquel Piquer, casat amb Gabriela, era pare de dos frares de Sant Jeroni de la Murtra, Lluís i Baltasar, que hi professaren durant la primera meitat de la dècada de 1480. Justament en aquells anys morí el frare Miquel Piquer, després d'uns quaranta anys en el monestir i haver-ne exercit una vegada de prior. Desconeixem, però, si tenia alguna relació de parentiu tant amb els frares Lluís i Baltasar com amb el mercader Miquel.

La primera relació documentada de Miquel Piquer amb els jerònims data de 1470 i està relacionada amb la construcció del claustre. No fou una iniciativa individual, sinó que formà part d'un grup de quatre benefactors que contractaren els mestres de cases Jaume Alfonso i Pere Basset per bastir-ne quatre trams amb les seves corresponents claus de volta. L'acompanyaren el jurista Baltasar Savila i els mercaders Jeroni Rajola i Pere Joan d'Olorde. Miquel Piquer va contribuir amb 30 lliures a la construcció d'una d'aquestes voltes gòtiques del claustre de la Murtra.¹³³¹ Més endavant, amb dos dels seus fills ja frare professors d'orde sagrat, va cedir als frares les 60 lliures que li devia Pere Galceran Descoll, ciutadà de Barcelona. No sabem si fou a canvi d'algun servei i/o si els frares li ho van haver de tornar més endavant. De moment, però, serví perquè els religiosos poguessin saldar el deute per compra de medecines que tenien amb l'apotecari Joan Rovirola, a qui van cedir el dret sobre Pere Galceran Descoll, el 4 de novembre de 1488.¹³³²

Però tot apunta que a la dècada de 1490 la relació es va tòrcer. En primer lloc, no hi devia ajudar el fet que el seu fill Baltasar acabés marxant del monestir, tal com hem comentat arran de la seva participació en afers econòmics familiars. No sabem la causa de la fugida. De fet, potser fou una conseqüència d'un malestar entre els Piquer i la comunitat jerònima que venia de lluny. En tot cas, és evident que el clima de col·laboració i amistat s'havia trencat. Un cop enviduat de Gabriela, el que havia estat mercader i benefactor dels jerònims es féu frare de Santes Creus,¹³³³ en una evidència més del seu allunyament de Sant Jeroni de la Murtra, ja que és inversemblant que no hagués escollit el cenobi badaloní per passar els seus darrers dies si hagués mantingut la bona sintonia mostrada des de 1470. En una altra dada significativa, a la documentació consultada sobre benefactors de la Murtra no hem trobat cap referència al seu testament.

Pere Andreu, germà del frare Gabriel Andreu, també tingué relació amb Sant Jeroni de la Murtra. El 13 d'octubre de 1492, essent Gabriel el prior, Pere li va cedir tots els drets sobre el dot

¹³³⁰ Sembla que sorgiren discrepàncies entre els frares i Guillem Pujades arran de l'heretat de Bernat Satorra i que posaren en mans de dos àrbitres l'any 1472 (taula 12g).

¹³³¹ Així li ho reconegueren el 6 de desembre de 1472 els dos mestres de cases: *Similis apocha firmata per dictos Jacobum Alfonso et Petrum Bacet venerabili Michaeli Piquer, mercatori civi Barchinone, et simili de causa de aliis triginta libris inter diversas vices sive soluciones solutis. Et ideo renunciando et cetera* (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 57r).

¹³³² ACA, MH, vol. 3779, f. 20v.

¹³³³ Així consta en un document del 15 de febrer de 1494 en una època feta pels hereus de Gabriela (AHPB, Guillem JORDÀ, *Manual*, 1494, gener, 29 – 1494, setembre, 24, s. f.).

de la seva mare, Violant, que estaven assegurats sobre els béns del mercader tarragoní Gabriel Andreu.¹³³⁴ Malgrat que el document de donació no ho diu, aquest mercader tarragoní era l'avi dels dos germans, Pere i Gabriel Andreu. Ho sabem perquè en morir Joan Andreu, germà de Pere i Gabriel i mercader tarragoní, els jerònims pledejaren amb Maria, la seva vídua, per fer efectiu aquest dret sobre els béns de l'avi. Consta un arbitratge entre ambdues parts amb els doctors en lleis Pere Jaume Boteller i Jeroni Lacera, que foren nomenats el 8 de gener de 1493 (taula 13g). Aquesta via no devia prosperar perquè els frares recorregueren a la justícia, que els acabà concedint el que demanaven. Tanmateix, les despeses de tot el procediment, inclosa l'estada del frare Gabriel Andreu amb un altre frare i un mosso a Tarragona, va deixar pràcticament en res el guany aconseguit per la sentència judicial: de 170 lliures del patrimoni a poc més de 6 (Talet, p. 272). De Pere Andreu no se'n té cap més notícia que el lligui a Sant Jeroni de la Murtra. Ni consta que s'hi enterrés ni que hi encarregués sufragis. No seria estrany que aquesta donació, de la qual donen compte els volums de l'arxiu de Sant Jeroni de la Murtra, tingués algun tipus de contraprestació que desconeixem i que farien que realment la donació no fos el resultat d'una acció altruista sinó d'una negociació.

La mare del frare de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron Jaume Vidal, Caterina, va fer un llegat testamentari de 15 lliures al seu fill a final de segle. En tenim constància perquè el capítol conventual del 16 de juny de 1497 va encarregar a Antoni Saferrera, secretari del bisbe d'Urgell, que les rebés en nom de la comunitat i que renunciés als drets de legítima que li poguessin correspondre (V57).

A final de segle consta la vinculació de familiars del frare Pere Benejam, el nom de pila del qual era Francesc abans de professar a Sant Jeroni de la Murtra. En primer lloc, trobem al seu oncle, Guillem Jordà, que fou notari de la comunitat des de la dècada de 1480, justament quan el seu nebot entrà en el cenobi badaloní. Fa de mal dir, doncs, si el frare va conèixer el monestir a gràcies al seu oncle o fou a la inversa. El testament de Guillem Jordà, del 17 d'abril de 1496, mostra la seva vinculació amb els jerònims amb l'encàrrec de 40 misses de rèquiem, que hem de comparar amb les 10 a Sant Pere de les Puelles i les 33 de Sant Amador a Santa Maria de Jesús de Barcelona. El prior de la Murtra i el mercader Pere Guillem Safàbrega foren escollits marmessors. No s'oblidà tampoc del seu nebot frare: li llegà 10 lliures a condició que pregués per la seva ànima. A la mare del religiós i germana del testador, Elionor, li llegà la mateixa quantitat. La sepultura, però, l'escollí a Sant Pere de les Puelles, en el túmul familiar.¹³³⁵ Cal tenir present que Guillem Jordà també fou notari de la comunitat benedictina barcelonina durant la segona meitat del segle XV.¹³³⁶

Finalment, el 23 de febrer de 1502, la mare, Elionor, muller de Jaume Benejam, va donar 8 lliures 8 sous perquè se celebressin 7 misses per a la seva ànima i per a la dels seus, una de les quals havia de fer-se a l'ermita de Sant Onofre, a la infraoctava de l'Assumpció.¹³³⁷

Les relacions dels dos monestirs amb familiars dels seus membres que hem trobat a la documentació són fonamentalment de tipus econòmic. No hem pogut detectar si els religiosos

¹³³⁴ ACA, MH, vol. 3783, f. 45r-46r.

¹³³⁵ Instituí hereu universal el seu nét Jaume Guillem Benejam (Jordi GÜNZBERG I MOLL, *Los notarios y su organización social en Barcelona (1275-1544)*, p. 856-857).

¹³³⁶ Lluïsa CASESI LOSCOS, *Catàleg dels protocols notariais de Barcelona (2. Altres arxius)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1990, p. 441-442.

¹³³⁷ ACA, MH, vol. 3783, f. 45r-46r. En aquest document es diu que el seu marit era adroguer, mentre que en el testament de Guillem Jorda consta com a argenter.

mantenien el contacte amb pares o germans, amb l'única excepció de Joan de Santjoan, nebot del frare Benet Santjoan. En tot cas, del centenar de frares tan sols hem documentat encara no una desena de familiars amb una vinculació que tingués alguna repercussió econòmica, la qual cosa és un percentatge relativament petit. Certament, això no vol dir que altres familiars no mantinguessin vincles amb les comunitats, però no devien tenir la suficient envergadura com per generar documentació que en deixés constància.

Hi ha tres dones –Margarida Soler, Francina Santjoan i Damiana Aguilar-, vídues i sense cap altre fill que el que tenien reclòs en un monestir jerònim, que tingueren una vinculació molt forta amb les respectives comunitats i que es traduï en donacions quantioses. N'hi ha dues més, Blancafor Vallseca i Gueraua Febrer, que tenien altres fills però que no s'oblidaren del que s'havia fet frare jerònim, tot fent-los una donació a compte de la seva legítima. En una situació intermèdia hi ha Joana Miranda, que tenia un fill frare i una filla i que testà a favor del monestir en què havia professat el seu fill, i Caterina, de qui no sabem si tenia més fills. Completen la nòmina femenina, clarament majoritària, Elionor Benejam, que instituí un aniversari. Quant als homes, hi ha Miquel Piquer, que s'implicà en la construcció del claustre, i el canonge Baltasar Segurioles, que també va encarregar i dotar un aniversari.

La conclusió és, doncs, que un cop el frare professava en el monestir, la seva família se'n desvinculava econòmicament. Els tractes econòmics del que li pogués correspondre de la riquesa familiar, si era el cas, es feien abans. Un cop havia professat, se'l considerava independitzat a tots els efectes i no se'l feia hereu o receptor d'una quantitat important de diners. Tan sols en circumstàncies excepcionals les comunitats rebien heretats o donacions importants de familiars: que fos l'únic descendent de la família i/o que s'hagués mantingut una vinculació estreta al llarg del temps. Aquest fou el cas només de les tres dones vídues i amb un únic fill que instituïren algun dels dos monestirs jerònims com a hereus universals. Que es donin tan pocs casos indica que les famílies no solien mantenir un lligam estret amb les comunitats en què havia professat un dels seus membres o que, si les mantingueren, no es traduïren en donacions significatives.

Nobles i cavallers

La vinculació de nobles i cavallers amb els monestirs jerònims durant el segle XV va ser més aviat minsca. Ho atribuïm al fet que les grans cases nobiliàries, amb anys d'antiguitat, ja tenien els seus lligams creats amb altres cases religioses de llarga tradició. Allí s'hi havien enterrat els seus avantpassats, comptaven ja amb panteons i no creiem que l'aparició d'un nou orde monàstic, com els jerònims, hagués de motivar un canvi substancial en aquesta dinàmica secular.

El primer que trobem cronològicament és el cavaller Bernat de Montpalau, de qui no hem trobat cap títol que el fes senyor o castlà d'algun castell o territori. Sí, en canvi, sabem que era el propietari de la torre Balldovina, a Santa Coloma de Gramenet, durant la primera meitat del segle XV.¹³³⁸ Possiblement procedís dels Montpalau castllans del castell homònim situat a Pineda de Mar, però en el testament, datat a Barcelona el 5 de juliol de 1436,¹³³⁹ no hi ha cap vinculació amb el territori d'aquesta baronia, per la qual cosa creiem que o no era d'aquest llinatge o bé se n'havia desvinculat per ser fill de fadristerms. Ben al contrari, la seva residència habitual era a Barcelona, concretament a la parròquia del Pi, i els llegats mostren que les seves relacions socials es concentraven a la capital catalana. La sepultura escollida fou a l'església de Sant Miquel de Barcelona, en el túmul on ja havien estat sebollits els seus pares. Aquesta església rebé també un llegat per a l'obra i per als aniversaris. També foren beneficiaris Guillem Vila, custodi del portal dels Orbs, i una monja de Pedralbes. La seva muller era Joana, amb qui tenia un únic fill, impúber encara en el moment de redactar el testament, Bernat Joan de Montpalau, i a qui instituï hereu universal. Confirmà el dot de 500 florins a Joana i la féu usufructuària de tots els seus béns.¹³⁴⁰ En el testament apareix també un germà del testador, Jaume, monjo de Sant Cugat, a qui llegà els béns del seu pare.

Bernat de Montpalau va donar un paper força secundari als frares de Sant Jeroni de la Murtra, a qui devia conèixer per veïnatge. En cas que l'hereu no pogués rebre els seus béns, havia previst que el substitut serien les causes pies que decidissin el prior de la Murtra i els almoniers de la catedral de Barcelona. A tal fi, la seva muller hauria de vendre els seus béns en encant públic i s'invertirien els diners obtinguts en rendes que serviren per sufragar misses, rescatar captius cristians i casar donzelles pobres. Com a recompensa, deixà 15 lliures de renda anual tant als jerònims –que havien de gastar en obres- com als almoniers de la seu.

El 9 de setembre de 1439 va testar la vídua, que era filla del doctor en lleis i batlle general de Catalunya Pere Basset i de la seva muller Agnès. El testament presenta moltes semblances a la del seu difunt marit: sepultura a l'església de Sant Miquel, heretat universal per al fill, Bernat Joan de Montpalau, que seria substituït per les mateixes causes pies: un aniversari a la cartoixa de Montalegre (500 florins), per a pobres vergonyants (500 florins) i redimir captius (500 florins). Els diners s'havien d'invertir en censals morts i els que havien de fer la distribució de les dues darreres causes pies eren els marmessors i, si no poguessin, el prior de la Murtra. La situació econòmica de Joana no era bona, ja que reconegué un deute de 48 lliures 12 sous a Guillem Vila,

¹³³⁸ EQUIP BROIDA, *Op. Cit.*, p. 271-279.

¹³³⁹ AHPB, Antoni VINYES, *Liber testamentorum*, 1427, setembre, 24 – 1480, març, 21, f. 19r-21r. Es va publicar el 17 de juliol de 1436.

¹³⁴⁰ L'any 1439 Joana de Montpalau era la propietària de la torre Balldovina. Alguns dels objectes de l'inventari són ben indicatius de la vida quotidiana d'aquesta senyora (EQUIP BROIDA, *Op. Cit.*, p. 253-264).

raó per la qual havia hagut d'empenyorar dos diamants, dos rubins i dues vergues d'or.¹³⁴¹ El testament es va publicar el 6 de febrer de 1440.¹³⁴²

La mort de la vídua i del fill va activar la clàusula de substitució del testament de Bernat de Montpalau i, per tant, el protagonisme dels frares de la Murtra. Però el germà va pledejar pels béns i, per mitjà de la intervenció dels notaris Nicolau Mediona i Pere Pau Pujades, es va decidir que l'heretat fos pel germà a canvi de 250 lliures, 125 per a la Murtra i 125 per als almoners de la seu de Barcelona. Es prengué aquesta determinació, que fou sancionada per l'autoritat diocesana, el 29 de juliol de 1454, essent el germà, Jaume de Montpalau, abat de Sant Salvador de Breda (Talet, p. 146-147). Poc abans, el 27 de març de 1454 –potser com a part del pacte–, el prior de la Murtra, Romeu Borrell, va renunciar a l'administració de les causes pies del testament de Joana de Montpalau.¹³⁴³

Els frares afegiren 5 lliures a les 125 rebudes i les invertiren en la compra de cinc morabatins que rendien anualment 2 lliures 5 sous. En feren la distribució següent: 14 sous per casar donzelles pobres, 14 sous per a misses de rèquiem, 14 sous per a rescatar captius i els 3 sous restants se'ls quedaren els frares per compensar les 5 lliures que hi havien hagut d'afegir.¹³⁴⁴ El que en tragueren els frares, doncs, estigué molt per sota de les 15 lliures anuals previstes en el testament: 14 sous, gràcies als quals se li celebraven 2 misses de rèquiem encara al segle XVIII.¹³⁴⁵

Antònia, que fou muller del cavaller Bernat Sabastida, degué entrar en contacte amb els jerònims de la Vall d'Hebron per veïnatge, ja que la seva família tenia una torre a Collserola. Testà el 31 de juliol de 1460 i donà als jerònims de la Vall d'Hebron una renda de 20 lliures de pensió anual amb l'obligació d'una missa diària de la Mare de Déu i un Magnificat i una Ave Maria Stella cada dissabte. Segons report del testament, ja en vida feia celebrar cada dissabte una missa de la Verge i una antífona. S'enterrà a la capella de la Verge de l'església d'aquest monestir. Malgrat que acceptà el llegat, l'obligació fou adjudicada excessiva per a la renda assignada.¹³⁴⁶ Tenim notícies d'aquest llegat gràcies a la concòrdia que, en data 19 de setembre de 1483, els frares signaren amb Caterina, que fou la muller de Bernat Sabastida després que envidués d'Antònia. Bernat aleshores ja havia mort, ja que havia testat a Sicília el 7 d'agost de 1469. Els frares reclamaren el delme i la primícia de la torre que els Sabastida tenien a prop del monestir, a Sant Genís dels Agudells, del quinqueni 1477-1481 i el llegat d'Antònia –que s'havia de pagar de les rendes d'aquesta torre– dels anys 1462, 1463, 1464, 1482 i 1483. Això implica que Antònia va morir abans de 1462 i que la renda es pagà amb regularitat entre 1465 i 1481. Es pactà un pagament únic de 150 lliures per saldar aquesta reclamació (V31).

¹³⁴¹ Possiblement fos pel deute que el seu difunt marit, Bernat de Montpalau, tenia amb els capellans de l'església de Sant Miquel de Barcelona (EQUIP BROIDA, *Op. Cit.*, p. 264).

¹³⁴² AHPB, Antoni VINYES, *Liber testamentorum*, 1427, setembre, 24 – 1480, març, 21, f. 33v-35r.

¹³⁴³ AHPB, Antoni VINYES, *XXX sextum manuale comune*, 1453, agost, 17 – 1454, octubre, 1, s. f.

¹³⁴⁴ Talet, p. 247; ACA, *MH*, vol. 2497, f. 36v, 52r-52v; vol. 2498, f. 13r.

¹³⁴⁵ ACA, *MH*, lligall 277, s. f.

¹³⁴⁶ *Ultra de assò, elegí la sepultura en la capella de la Mare de Déu, que és la capella més cèlebre de dita església, y en ella fou enterrada. Per ço aparegué a dits prior y convent que no era just que fos enterrada en tal lloch, que era digne de una persona real, ab tant poch llegat y tenir tot lo convent tots los dissaptes obligació de baixar del cor a la iglésia per a cantar dita antífona o antífones. Y a més de açò, dir cada dia missa de la Mare de Déu, que és molt inconvenient, especialment los diumenges y altres festivitats precípues, ab la dotació de 20 lliures de pensió cada any* (ADB, *FSJVH*, lligall 17, caixa 2b).

Gràcies a un apunt de l'estiu de 1477 sobre l'extremunció, cos present i misses de la seva vídua, Beatriu, sabem que el cavaller Joan Eimerich estava enterrat a Sant Jeroni de la Murtra.¹³⁴⁷ No tenim cap més dada que el vinculi amb el cenobi badaloní, ja que el Joan Eimerich que va rebre l'encàrrec del capítol conventual de cobrar deutes del General d'Aragó l'any 1479 (M62, taula 13a), qualificat en el document de cavaller i conseller reial, ha de ser forçosament un altre, ja que les dates no concorden. Molt possiblement aquest segon Joan Eimerich sigui el mateix que Ferran II va nomenar lloctinent de Mallorca (1493-1502, 1505-1512) i que tenia el seu patrimoni familiar a Sant Antolí i a la Ribera d'Ondara (Segarra). Els Eimerich foren afavorits pels Trastàmars amb aquest territori després de la valuosa ajuda de Joan Eimeric durant la batalla del Rubinat.¹³⁴⁸ Ja al segle XVI, els jerònims encomanaren la procuradoria general de Tous a un altre membre d'aquest llinatge, Jordi Eimerich, senyor del castell dels Hostalets de Cervera (1515-1521).¹³⁴⁹ No és possible, però, demostrar el lligam de parentiu entre el Joan Eimerich que es va sebolir a la Murtra amb els Eimerich següents. En tot cas, cap consta en els registres de benefactors.

Un altre cavaller que s'enterrà a Sant Jeroni de la Murtra en el trienni 1483-1486 fou en Beuda. Els frares reberen 10 lliures per a la seva sepultura (Talet, p. 239). No seria estrany que fos cunyat d'una benefactora del monestir, Beatriu de Torres, àlies de Màrgens, de qui s'analitzarà més endavant la seva contribució. Gràcies al testament de Beatriu (1471),¹³⁵⁰ sabem que la seva germana, Elionor, estava casada amb el cavaller Pere de Beuda. Potser es tracta del mateix personatge. Tampoc no consta que fes cap deixa ni que instituís cap sufragi.

Miquel Setantí, cavaller domiciliat a Barcelona, i la seva muller, Jerònima Descoll, es van enterrar a Sant Jeroni de la Murtra, en carners construïts expressament al davant de la capella del Crucifix. La primera que va morir fou Jerònima, l'any 1490. Era filla de Pere Galceran Descoll, que també havia escollit sepultura en el cenobi badaloní, però del qual no tenim més informació. Miquel Setantí va morir ja al segle XVI.¹³⁵¹ Els dos sepulcres es conserven actualment en el passadís que connecta l'església amb la capella de Sant Sebastià (imatge 8).¹³⁵² No consten més donacions. Ben al contrari, la caritat per la sepultura de Jerònima Descoll fou tan sols de 30 reals, molt per sota del que es pagava per altres sepultures. Els frares també tingueren relació amb un altre Setantí, Francesc Antoni, fill de Lluís Setantí, ambdós molt significats partidaris de la terra durant la Guerra Civil Catalana, especialment el darrer, que fou el conseller que reté la ciutat a Joan II. L'any 1474 Guillem d'Ivorra mogué plet contra Francesc Antoni Setantí per recuperar un càrrec a la Generalitat de Catalunya. Digué que Francesc Antoni Setantí no el podia ocupar perquè, com a capità, protector i custodi del Portal Nou durant el darrer setge, havia estat rebel i desobedient al rei. Per defensar-se, Francesc Antoni Setantí no tingué inconvenient de confessar que aleshores treballava pel monarca, a traïció de la ciutat. De fet, s'atribuí que el rei decidí posar setge gràcies al seu consell. Un dels testimonis que aportà per corroborar la seva versió fou el

¹³⁴⁷ APSJP, *Llibre d'òbits*, 27 (1477), f. 39v-40v. Informació aportada per Josep Hernando, a qui agraïm aquesta dada.

¹³⁴⁸ Álvaro SANTAMARÍA, «Coyuntura política de Mallorca al morir Isabel la Católica», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana: Revista d'Estudis Històrics*, 49 (1993), p. 159.

¹³⁴⁹ Valentí GUAL VILÀ, Carles DÍAZ MARTÍ, «Justícia de senyors: Poblet i Sant Jeroni de la Murtra (segles XVI i XVII)», p. 928.

¹³⁵⁰ ACA, *MH*, vol. 2498, f. 22r-22v; vol. 3833, f. 73v-75r; ACA, *MH*, vol. 2497, f. 42v.

¹³⁵¹ Talet, p. 251; Cristian CORTÈS, *Els Setantí*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1973, p. 56-59.

¹³⁵² Jaume AYMARIRAGOLTA, *El monestir de Sant Jeroni de la Murtra*, p. 16.

prior de la Murtra, Benet Santjoan.¹³⁵³ És de creure, doncs, que tenia algun tracte amb la comunitat jerònima badalonina.

La primera referència a un membre de la noblesa vinculat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron és la de Beatriu de Pimentel, mare del lloctinent Enric d'Aragó, comte d'Empúries i duc de Sogorb, conegut com l'infant Fortuna. Beatriu formava part de l'alta noblesa castellana que va entroncar amb els Trastàmars que, arran del Compromís de Casp (1412), esdevingueren reis d'Aragó. Concretament, Beatriu va ser la segona muller de l'infant Enric, duc de Villena i comte d'Empúries, fill del rei Ferran I i germà d'Alfons el Magnànim i de Joan II. Es casaren el 1443 i tingueren un fill, el futur lloctinent en temps del seu cosí Ferran II, que nasqué després de la mort del pare.¹³⁵⁴ Va governar el comtat d'Empúries durant la minoritat del seu fill i visqué a la cort de la reina Joana Enríquez, de qui era parenta. Comptava amb la confiança de Joan II.¹³⁵⁵

Beatriu va fer un llegat testamentari de 50 lliures de renda anual perquè els frares de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron celebrassin dues misses quotidianes. El capítol conventual de 2 de desembre de 1490 (doc. 101) va acceptar aquest llegat tan destacat econòmicament que, si realment es va acomplir, havia de representar un alleujament econòmic notable per a la comunitat. I sembla que així fou, ja que consta que l'infant Enric va consigar 50 lliures de pensió en censals morts sobre el General de Catalunya l'any 1490.¹³⁵⁶ És de suposar que el lligam amb els jerònims era fruit de la seva proximitat amb la monarquia aragonesa en temps de Joan II i Ferran el Catòlic, que també mostraren predilecció per aquest orde monàstic. Beatriu fou enterrada, com el seu fill i el seu marit, a Santa Maria de Poblet. El fill continuà la devoció de la mare i fundà un monestir jerònim a Sogorb, d'on era duc: Santa Maria de l'Esperança (1494).¹³⁵⁷

L'última referència que tenim, ben modesta, és del cavaller domiciliat a Barcelona Pere Antoni Falcó, que el 17 de novembre de 1491 va concedir a perpetuïtat als jerònims de la Vall d'Hebron la possibilitat d'extreure pedra per fer calç d'una muntanya propera a l'església de Santa Maria del Coll. Tot i que féu *amore et intuitu beati Hieronymi, cuiu multum servire cupio*, va imposar un pagament de 9 sous per aquells anys que fessin ús efectiu d'aquesta facultat (doc. 105), que és semblant als altres dos que tenim registrats per a Sant Jeroni de la Murtra, que foren d'11 sous i 4 sous i mig.¹³⁵⁸ A banda d'aquest suposat favor, no ens consta cap altra intervenció d'aquest cavaller vers Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

Per tant, pocs nobles i, amb l'excepció de Beatriu de Pimentel i Antònia Sabastida, amb contribucions escasses cap als jerònims, ja que es limitaren pràcticament a la sepultura. Les rendes llegades foren, en general, minses. La noblesa, doncs, no se sentí atreta pel nou moviment monàstic, almenys durant el segle XV.

¹³⁵³ Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Dietari o Llibre de Jornades (1411-1484) de Jaume Safont*. Barcelona: Fundació Noguera, 1992, p. 241-242.

¹³⁵⁴ Juan Miguel SOLER SALCEDO, *Nobleza española. Grandeza inmemorial 1520*. Madrid: Vision Libros, 2014, p. 118.

¹³⁵⁵ Teresa VINYOLÉS VIDAL, «Les dones i la pau en el context de les guerres del segle XV», *Pedralbes*, 28 (2008), vol. 9, p. 379.

¹³⁵⁶ En els dos apunts que hem trobat amb referències a aquest document –un l'atribueix al 20 de desembre i l'altre al 2- no hi ha menció a Beatriu, sinó tan sols a l'infant Enric (ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Llibre índex documentació*, f. 107v-108r , 142r).

¹³⁵⁷ José Antonio Ruiz HERNANDO, *Los monasterios jerónimos españoles*, p. 249; Actas, vol. 2, f. 121r.

¹³⁵⁸ Carles DÍAZ MARTÍ, «Pedra calcària badalonina per a Sant Jeroni de la Murtra», p. 31.

Eclesiàstics

Hi ha un grup força nombrós de clergues que es vincularen als dos monestirs jerònims catalans, entre els qual Joan Lledó, vicari perpetu de Santa Maria del Mar, de qui ja hem analitzat anteriorment la seva acció benefactora vers Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Val a dir que si la possibilitat que tenien les comunitats monàstiques de rebre heretats augmentava molt si el testador no tenia descendència, com hem pogut comprovar, els eclesiàstics eren, òbviament, un dels col·lectius dels quals els frares més fàcilment podien rebre heretats universals o llegats substanciosos.

El primer en ordre cronològic del qual tenim constància és Pere Gibert, prevere beneficiat de Barcelona, però amb orígens a l'Empordà, concretament a la població de Monells, ja que hi vivia quan ordenà testament el 7 d'octubre de 1427, així com molts dels familiars a qui féu llegats, com la germana Gerarda, el nebot Antoni i els besnebots Pere i Antoni. El testament mostra una doble vinculació geogràfica: Barcelona i Girona. Beneficiats de la seu de Barcelona eren els tres marmessors i volgué ser enterrat en el cementiri dels beneficiats d'aquesta catedral. També els llegats pietosos –pobres, Hospital de la Santa Creu, obra de la seu- el relacionen amb la capital catalana. Però els llegats familiars el vinculen a Girona, on va exercir per primera vegada com a eclesiàstic: sagristà a Canapost, en el terme de Peratallada. Sembla, doncs, que en un principi va exercir a la seva zona d'origen, l'Empordà, i que després va anar cap a Barcelona. En aquest sentit és significatiu que llegués un morabatí per cadascun dels bisbes de Barcelona i Girona per raó de domini. Nomenà hereu universal el monestir de Sant Jeroni de la Murtra, que la còpia de l'escriptura –no sabem si també l'original- situà incorrectament a la parròquia de Sant Andreu del Palomar. També és possible que la causa de l'error sigui el desconeixement d'un monestir que tenia poc més d'una dècada d'existència. Els demanà que preguessin Déu per la seva ànima - *rogans eos caritative in Domino prout possunt quatenus orent ad Dominum Deum pro anima mea*.¹³⁵⁹ La precisió que ho fessin tal com poguessin potser la féu el testador perquè era conscient que la comunitat, en fase de consolidació, no disposava de prou religiosos per assumir un volum important de sufragis.

Pere Gibert apareix a les llistes de benefactors de Sant Jeroni de la Murtra elaborades als segles XVII i XVIII, però es deia que no constaven rebudes, la qual cosa s'atribuïa a l'antiguitat del temps.¹³⁶⁰ Nosaltres creiem, però, que eren tant els llegats que deixà en el testament que difícilment va quedar una quantitat significativa que permetés instituir algun tipus de sufragi permanent.

El primer de març de 1442 el rector de la parròquia de Sant Esteve de Ripollet, el prevere Pere de Mitjavila, ordenà testament en què instituï hereu universal el monestir de Sant Jeroni de la Murtra.¹³⁶¹ A diferència de Pere Gibert, Pere de Mitjavila féu relativament pocs llegats i de quantitats petites -100 sous per a un germà, 50 sous per a cadascun dels nebots i nebodes, 5 sous per a misses a Santa Maria de Montserrat, 5 florins a l'obra de l'església de Ripollet, 10 sous a cadascun dels tres marmessors i 9 sous al bisbe de Barcelona-, per la qual cosa la majoria dels béns del testador havia de ser per a l'hereu. Ara bé, aquest havia d'esperar-se que Eulàlia, vídua

¹³⁵⁹ ACA, MH, lligall 282, testament 34.

¹³⁶⁰ ACA, MH, lligall 277, s. f.

¹³⁶¹ AHPB, Antoni VINYES, *Liber testamentorum*, 1427, setembre, 24 – 1480, març, 21, f. 46v-47v.

del fuster barceloní Guillem Barba,¹³⁶² morís, ja que el testador la féu usufructuària en vida de tots els seus béns. A més, imposà al monestir de Sant Jeroni de la Murtra la celebració d'una missa quotidiana per a la seva ànima, per la d'Eulàlia i, en general, per les dels fidels difunts. Escollí sepultura en el monestir badaloní, amb la petició que se li concedís l'hàbit.¹³⁶³ Els marmessors foren un altre dels benefactors de la Murtra, el prevere Pere Martí, el forner barceloní Jaume Pasqual i l'esmentada Eulàlia. Una de les tasques que els encomanà fou la venda en encant públic de tots els seus béns que no fossin ni diners ni rendes i invertir el capital obtingut en censals morts o altres rendes amb l'ajut del prior de Sant Jeroni de la Murtra.

Pere de Mitjavila morí al cap de molt poc temps a casa d'Eulàlia, ja que el testament fou publicat només cinc dies després de ser redactat. La vinculació amb Eulàlia, doncs, era molt forta. No cal ser molt agosarat per fer la hipòtesi que tantes atencions en el testament i compartir sostre amb una vídua indiquen que era una filla o que hi mantenia una relació d'amistançament. Pere de Mitjavila fou enterrat en el carner dels frares, ubicat en el capítol conventual. El 10 d'abril se n'inventariaren els béns (Talet, p. 148).

Els tres marmessors es posaren aviat a la feina. El 4 de maig comanaren al notari barceloní Joan Ros la reclamació de qualseva renda o diners a favor de la marmessoria de Pere de Mitjavila i l'11 de juliol feren el mateix amb el beneficiat de la seu barcelonina Guillem Morell, a qui encarregaren les causes judicials.¹³⁶⁴ Amb una idea força aproximada del que els podia quedar de renda com a hereus, els frares de la Murtra judicaren que no era suficient per la càrrega espiritual que el testador demanava. Finalment, però, acceptaren l'heretat a canvi de 52 misses baixes i dos aniversaris per a l'ànima del testador i que els celebrants tinguessin en memòria l'ànima d'Eulàlia.¹³⁶⁵ Es pot veure, doncs, que no donaren a Eulàlia el mateix tracte que a Pere de Mitjavila. El canvi d'opinió va venir propiciat per la intervenció del notari Antoni Vinyes, que digué que la petició d'una missa quotidiana era més rogatòria que preceptiva i que havia estat inclosa en el testament per inducció d'una altra persona.¹³⁶⁶ No es pot descartar, però, que després del que reberen a la mort d'Eulàlia, rebaixessin el nombre de sufragis. De fet, en el segle XVIII tan sols se celebraven 2 aniversaris i 4 misses, en lloc de les 52 inicials (taula 27).

L'única propietat immoble, almenys d'una certa envergadura, de l'heretat de Pere de Mitjavila era un molí draper, el molí Ripoll, ubicat en el terme parroquial de Ripollet, que incloïa una casa –*cum domo sive casali*–, l'aigua que feia la mòlta i dues peces de terra contigües, tot plegat sota alou de la prepositura major de Sant Cugat del Vallès a cens de 100 sous anuals.¹³⁶⁷ Segons les disposicions testamentàries de Pere de Mitjavila, el molí s'havia de vendre i invertir-ne el preu en censals morts a cobrar primer per Eulàlia i, quan morís, per Sant Jeroni de la Murtra.

¹³⁶² En alguns documents apareix com a fuster de Sabadell.

¹³⁶³ *Rogans caritative dictum venerabilem priorem et fratres conventuales eiusdem monasterii* [Sant Jeroni de la Murtra] *quatenus perpetuo celebrent et celebrari faciant in ecclesia dicti monasterii qualibet die per fratres dicti monasterii unam missam quotidianam pro anima mea et dicte domine Eulalie et omnium fidelium defunctorum.*

¹³⁶⁴ AHPB, Antoni VINYES, *Decimum nonum manuale comune*, 1441, desembre, 19 – 1442, juliol, 18, s. f.

¹³⁶⁵ *En special se diuhen quad-any LII misses per la sua ànima en lo mes de janer y dos anniversaris repartits per mesos, com trobaràs en la taula de la sagristia, volent los celebrants hagen en memòria la ànima de madona Eulària Barba* (ACA, MH, vol. 3833, f. 160v).

¹³⁶⁶ ACA, MH, vol. 3833, f. 160v; ACA, MH, vol. 2498, f. 14r-14v; Talet, p. 148.

¹³⁶⁷ AHPB, Bernat MONTERRAT, *Decimum nonum manule in quo continetur omnes contractus et instrumenta*, 1442, setembre, 9 – 1443, març, 22, f. 15v-16r.

Però no s'actuà exactament així, sinó que Eulàlia va preferir quedar-se el molí. El 16 d'octubre els marmessors, entre els quals la pròpia Eulàlia, van vendre el molí Ripoll al ciutadà barceloní Joan Galceran Dusai, per 80 lliures. No consta que fes el pagament –no hi ha cap àpoca– sinó que tan sols va donar en concepte d'arres una copa d'argent amb el peu daurat valorada en 40 lliures.¹³⁶⁸ El 17 de novembre el comprador féu reconeixement dels drets que Eulàlia tenia sobre el molí.¹³⁶⁹ Aquests drets no especificats es poden equiparar amb el de propietat, ja que en data 8 de gener de 1443 Eulàlia va llogar el molí i les dues peces de terra contigües a Amador Xatart i Joan Papa, paraires de llana i ciutadans de Barcelona, per cinc anys a comptar a partir de l'1 de febrer, a canvi de 20 lliures anuals. Eulàlia no tenia cap intenció de quedar-se a casa i rebre el lloguer, sinó que es va comprometre, per 10 lliures anuals, a fer-se càrrec de l'administració dels comptes de la roba i de les teles, a les quals s'havien d'afegir altres 7 lliures i mitja per la meitat de la despesa de menjar del traginer del molí.¹³⁷⁰ Tenia previst, doncs, involucrar-se en la gestió econòmica d'aquesta explotació, que possiblement coneixia perfectament arran de la seva relació amb Pere de Mitjavila.

Lògicament, Eulàlia havia de pagar als marmessors el preu del molí. Tot indica, però, que no tenia prou diners i foren els jerònims de la Murtra els que assumiren aquesta despesa. En data 26 de gener de 1443, els marmessors reconegueren que Eulàlia els havia pagat 80 lliures, 78 en comptants i les 2 lliures restants en concepte d'honoraris per als corredors de l'encant i per al notari. El mateix dia Eulàlia reconegué que devia als jerònims 18 lliures per la compra del molí i els cedí dos censals morts de la seva propietat valorats en 60 lliures: un de 53 sous 4 diners de pensió (40 lliures de propietat) que pagava Antoni Roig, de Sant Genís dels Agudells, i un altre de 26 sous 8 diners (20 lliures de propietat) que satisfesia Bartomeu Cabreria, de Ripollet. Tant el pagament com la donació dels dos censals morts només tindrien efecte quan ella morís.¹³⁷¹

Els documents no ens en parlen explícitament, però al nostre entendre cal suposar que els frares de la Murtra reberen algun tipus de contraprestació per haver donat a Eulàlia els diners del molí. Quin sentit econòmic o quin avantatge en treien de pagar 78 lliures amb l'únic compromís

¹³⁶⁸ AHPB, Bernat MONTERRAT, *Decimum nonum manule in quo continetur omnes contractus et instrumenta*, 1442, setembre, 9 – 1443, març, 22, f. 15v-16r.

¹³⁶⁹ El document que conté aquest reconeixement està incomplet en el manual (AHPB, Bernat MONTERRAT, *Decimum nonum manule in quo continetur omnes contractus et instrumenta*, 1442, setembre, 9 – 1443, març, 22, f. 36v). Hi ha, però, referència a aquest reconeixement en un altre instrument (f. 68r-69r): *de predictis molendinis et duabus peciis terre cum eorum iuribus fecit vobis, dicte domine Eulalie, recognitionem*.

¹³⁷⁰ *Precium est per totum dictum tempus centum libre barchinonenses de terno ad rationem viginti librarum pro quolibet anno, quas solvatis hoc modo, scilicet dicta prima die dicti mensis febroarii primo venturi decem libras et a dicta die ad medium annum tunc primo venturum alias decem libras, sic deinde de medio ad medium annum alias decem libras donech omnes predictae centum libre integriter sint persolute. Et ultra quod precium, solvatis michi anno quolibet in dictis terminis scilicet ex una parte pro administrando compota rauparum sive pannorum dictorum molendinorum decem libras dicte monete que compota per totum dictum tempus administrare teneor et promitto. Et ex alia parte solvatis michi in dictis terminis anno quolibet per ipsum tempus septem libras et decem solidos ipsius monete pro media provisio ne comestionis et potus per me fiende per ipsum tempus traginerio ipsorum molendinorum* (AHPB, Bernat MONTERRAT, *Decimum nonum manule in quo continetur omnes contractus et instrumenta*, 1442, setembre, 9 – 1443, març, 22, f. 60r).

¹³⁷¹ AHPB, Bernat MONTERRAT, *Decimum nonum manule in quo continetur omnes contractus et instrumenta*, 1442, setembre, 9 – 1443, març, 22, f. 68r-69r. Les dades sobre els censals morts apareixen en una llista d'instruments relacionades amb l'heretat de Pere de Mitjavila que hem localitzat a la bossa d'aquest protocol.

que se'ls retornarien quan Eulàlia morís? Una espera de temps indeterminat que, si ens atenem a les ganes que mostrà Eulàlia per treballar en el molí, no era d'esperar que hagués de ser petit.¹³⁷² En el *Capbreu Vell* es diu que *fonch convingut e concordat entre los dits conmercessors e frare Romeu Borrell, llavors prior de aquest monastir, com hereu dessus dit, e la dita dona que totes les dites LXXVIII lliures romanguessen vers ella per raó del dit us defruyt a ella dextat de savida*, per la qual cosa els cedí els dos censals morts esmentats i es comprometé a lliurar béns per valor de 18 lliures, després de la seva mort. Però creiem que hi devia haver alguna altra compensació perquè assumir una despesa per cobrar-la véa a saber quan no és una opció econòmica versemblant. L'opció que creiem més factible és que Eulàlia cedís rendes de l'heretat de Pere de Mitjavila – almenys per un valor proper a les 78 lliures- i a les quals tenia dret segons el testament. Segons la documentació econòmica elaborada pels jerònims, les rendes procedents de Pere de Mitjavila eren:

Preu (sous)	Pensió (sous)	Censatari	Termini
750 ¹³⁷³	50	Bartomeu Cabreria, de Ripollet	Nadal
1.000 ¹³⁷⁴	66'3	Sant Agustí de Barcelona	--

Aquests dos censals morts tenien un valor conjunt -87'5 lliures- molt proper a les 78 lliures del preu del molí. De ser certa la nostra hipòtesi, Eulàlia va compensar als jerònims amb aquesta renda. Després de la mort, en rebre la propietat dels altres dos censals morts valorats en 60 lliures i el pagament de 18 lliures, es retornaria el preu. Es tractaria, doncs, del mateix mecanisme de funcionament d'un censal mort: es paga una renda per les 78 lliures prestades –a partir de les pensions dels dos censals morts cedits- i a la mort es procediria a la llucidació.

Molt ens temem que la resta de rendes de l'heretat de Pere Mitjavila ja no va arribar a mans de Sant Jeroni de la Murtra.¹³⁷⁵ Tampoc no és sorprenent, ja que no creiem que Eulàlia tingués un interès especial a conservar el patrimoni de Pere de Mitjavila perquè quedés intacte per a uns frares a qui no mostrà cap afecte ni devoció. I la seva actuació posterior ho avala. Un cop morta Eulàlia –entre 1465 i 1471-, els jerònims s'adonaren que el censal de 53 sous 4 diners ja no es pagava –potser l'havia lluit?- i que el de 26 sous 8 diners havia estat venut l'any 1464 a Gabriel Gili, de Ripollet. Això va provocar un conflicte amb els hereus de Gabriel Gili, que es posà en mans de dos àrbitres (taula 13g). La sentència, amb data 31 de juliol de 1471, va consistir en la cessió de la propietat del censal mort als jerònims a canvi d'un pagament de 13 lliures a

¹³⁷² De fet, morí entre 1464 -es va vendre un censal mort a Gabriel Gili- i 1471, en què els jerònims i els hereus de Gabriel Gili van nomenar àrbitres per resoldre el conflicte que tenien arran d'aquest censal mort (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum manuale comune*, 1469, desembre, 7 – 1471, agost, 9, s. f., 26.01.1471). Creiem que el més probable és que la data de la mort sigui propera a 1471, ja que els jerònims devien reclamar el censal mort poc després que morís.

¹³⁷³ ACA, *MH*, vol. 3833, f. 101v-103v.

¹³⁷⁴ Fou lluit el 21 de març de 1488 (AHPB, Antoni VINYES, *Manuale sive reportorium*, 1487, juliol, 2 – 1489, abril, 1, s. f.). Els diners obtinguts s'utilitzaren per comprar el censal mort de 5 lliures de pensió sobre el comtat de Prades a Joan de Santjoan (ACA, *MH*, vol. 3833, f. 119v-121r).

¹³⁷⁵ En una llista d'escriptures relacionades amb Eulàlia i la marmessoria de Pere de Mitjavila apareix un censal mort de 105 sous 8 diners de pensió anual que pagava Joana, vídua de Francesc de Granollacs (AHPB, Bernat MONTSERRAT, *Decimum nonum manule in quo continetur omnes contractus et instrumenta*, 1442, setembre, 9 – 1443, març, 22, bossa) i que no apareix a la documentació de Sant Jeroni de la Murtra.

Bernat Gili, fill de Gabriel, i a la seva mare Eulàlia.¹³⁷⁶ El reconeixement del pagament es féu molt temps després, el 12 de gener de 1474.¹³⁷⁷

Els frares de la Murtra, doncs, no pogueren recuperar pràcticament res de les 78 lliures que havien pagat gairebé 30 anys enrere a Eulàlia per la compra del molí Ripoll. Després de reclamar-ne un rescabament, es feren amb la propietat d'un censal mort que Bartomeu Ferrís, paraire, va vendre a Eulàlia quan li comprà el molí. Tenia una pensió de 40 sous i una propietat de 40 lliures.¹³⁷⁸ Gràcies a les 50 lliures rebudes de la luïció del censal mort que satisfieia el convent de Sant Agustí de Barcelona, els frares compraren 5 lliures de renda al duc de Cardona.¹³⁷⁹ Amb totes aquestes peripècies, els frares reberen un valor proper a les 300 lliures de l'heretat de Pere de Mitjavila. Almenys aquest és el valor que es desprèn del recompte de rendes de l'any 1500 (taula 26).

Per les dades disponibles, no sembla que Pere de Mitjavila hagués tingut en vida una relació estreta amb els jerònims de la Murtra. Totes les dades que els relacionen, a diferència d'altres benefactors, són posteriors a la seva mort. El refús inicial a la seva heretat i el fet que demanés la missa quotidiana perpètua per inducció d'algú altre són indicis de poc coneixement mutu. L'únic nexxe d'unió que hi veiem és que un dels seus marmessors, Pere Martí, rector de Santa Perpètua de Mogoda, sí que estava molt vinculat als jerònims.

Pere Martí tingué un tracte molt sovintejat amb els frares de la Murtra des de la dècada de 1440. Ho indiquen múltiples apunts del volum que hem considerat un esberrany del cellerer.¹³⁸⁰ El més antic amb data segura –molts dels apunts no estan datats i en d'altres no hi ha l'any, la qual cosa unida amb la no continuïtat cronològica del registre complica l'assignació d'una data completa- és del 21 d'abril de 1444. Es trata d'una liquidació.¹³⁸¹ Però hi ha una altra liquidació, amb data 9 de juliol al document, que creiem que és del 1443.¹³⁸² La majoria d'apunts té un marcat caràcter econòmic i indica clarament que Pere Martí era un proveïdor assidu de productes bàsics, com forment, civada o vi, per al monestir de Sant Jeroni de la Murtra. No tan sols hi ha apunts del que se li devia per aquests productes,¹³⁸³ sinó també referències molt interessants al seu

¹³⁷⁶ AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum manuale comune*, 1469, desembre, 7 – 1471, agost, 9, s. f.

¹³⁷⁷ AHPB, Antoni VINYES, *Manuale comune LII*, 1473, juny, 29 – 1474, novembre, 28, s. f. El *Capbreu Vell* afirma que el pagament fou d'11 lliures per casar una germana de Bernat Gili i es féu el 18 de maig de 1474 (ACA, *MH*, vol. 3833, f. 101v-103v).

¹³⁷⁸ ACA, *MH*, vol. 3833, f. 101v-103v .

¹³⁷⁹ *Les L liures que lo monastir ha paguades per la compra del dit censal eren procehides de la luïció de aquell censal que lo monastir rebia per la herència de mossèn Pere de Migavila, rector de Sant Steve de Ripollet, sobre lo monastir de Sant Augustí de Barchinona* (ACA, *MH*, vol. 3833, f. 121r).

¹³⁸⁰ ACA, *MH*, vol. 4132, s. f. Les transcripcions de les notes següents procedeixen d'aquesta font.

¹³⁸¹ *Ítem, vuy, que comtam XXI de abril any M CCCC XXXXVIII, venguí a comte ab mossèn Pere Martí, rector de Santa Perpètua, e tots comtes fets, romàs {...} que li som tenguts de VII lliures e VIII sous.*

¹³⁸² *Ítem dimarts que comtàvem VIII° de juliol venguem a comte ab mossèn Pere Martí e tots comtes fets fon trobat que yo li dech.* El 9 de juliol de 1443 s'esqueïa en dimarts i està escrit un parell de planes abans que l'apunt anterior i amb una lletra semblant.

¹³⁸³ En posem alguns exemples: *Ítem dech a mossèn Pere Martí X corteres de avena e X d'ordi e nou de spelta; ítem tinch de mossèn Pere Martí, rector de Sancta Perpètua, cotra somades de vin vermel, les quals monten 4 lliures; ítem tinch del matex XVIII corteres de forment, les quals monten a raó de XIII sous VI la cortera 13 lliures 4 sous; ítem és degut a mossèn Pere Martí, rector de Santa Perpètua per XXX corteres de forment del any M CCCC XXXIII, monta entre tot 22 lliures 10 sous; memòria sia com tinch de mossèn Pera Martí, rector de Sancta Perpètua XXI migeres de forment a raó de XIII sous VI la cortera; ítem tenim*

transport al cenobi.¹³⁸⁴ A canvi el cellerer o un altre càrrec del monestir li feien pagaments en metàl·lic.¹³⁸⁵ Alguns apunts, però, indiquen alguna cosa més que un tracte estrictament comercial. Hi ha constància de despeses per comprar-li peix¹³⁸⁶ i fer-li la barba.¹³⁸⁷ Fins i tot pagà una pitança de cabrit per als frares.¹³⁸⁸ Segons el cronista, que consultà altra documentació ja desapareguda, Pere Martí féu molts plers, cortesies y charitats en proveir-la de blat, civada y dexarmoltes voltes diners (Talet, p. 149).

El 24 de juliol de 1450 ordenà un testament molt favorable a Sant Jeroni de la Murtra, que fou nomenat hereu universal sense cap obligació de tipus espiritual, sinó amb l'única condició que es construís una creu i una custòdia d'argent. Volgué que se'l sepulés en el capítol de l'església del cenobi badaloní, com si fos un dels seus religiosos. El prior i el convent foren els seus únics marmessors. Els llegats familiars mostren que els orígens de Pere Martí estaven a Sant Mateu del Maestrat. Allí hi vivia la seva germana, Dolcieta, vídua de Pere Esteller, a qui donà tot el que tenia en aquesta localitat del nord del regne de València, i els seus nebots Bartomeu Ibanyes, Pere, Mateu i Nicolau Esteller, als quals s'havia de repartir el preu de la venda d'una mula. Els llegats es completaren amb 5 sous per a 5 misses a cadascuna de les esglésies vallesanes de Montcada i Polinyà, dos llibres per al rector de Palau Solità, Bernat Negre,¹³⁸⁹ un morabatí per al seu bisbe i una copa d'argent daurada i una vànova prima de pany de lli usada per a Clara, vídua de Francesc Franc, que vivia amb el testador.¹³⁹⁰

El testament, que no consta que es fes amb l'urgència de la temença d'una mort propera, mostra una predilecció evident per als jerònims de la Murtra. Sorpren l'absència d'interès d'un prevere perquè preguessin per la seva ànima. A diferència de tantes altres disposicions testamentàries, no hi ha l'ordre habitual als marmessors que convertissin els seus béns en rendes. De fet, no hi ha constància que a la seva heretat hi hagués cap censal mort. El que li interessava era que hi hagués prou diners en metàl·lic perquè es poguessin construir una creu i una custòdia d'argent, que constitueixen la seva principal preocupació.

No es va esperar a morir: l'any 1451 contractà la creu als argenters Martí Ximenis de Vilanova i Berenguer Palau¹³⁹¹ i els féu pagaments de quantitats considerables fins a l'any 1453, de l'ordre de desenes de lliures cadascun. Un cop fetes les dues peces previstes en el testament, a la dècada de 1460 es proposà la construcció d'uns canelobres d'argent, que encarregà a Berenguer Palau amb un cost de 144 lliures i mitja (Talet, p. 150-151). El 9 de gener de 1464, des de Santa Perpètua, possiblement tement ja la seva mort, que s'esdevingué al cap de dos mesos i mig,

de mossèn Pere Martí de Sancta Perpètua L corteres e mige de civade a raó de V sous VI, monta XXV florins e migh (247 sous 6 diners).

¹³⁸⁴ En un foli del volum apareixen, entre d'altres, els apunts següents: *Primo portà lo primer viatge la sua mula e lo nostre ase, 7 quarteres; ítem lo segon viatge les dites bèsties VI quarteres de civada e una d'ordi, 7 quarteres; ítem portà lo tercer viatge lo nostre mul de ordi pur 4 quarteres; ítem tramès ab la sua mula de civada pura 4 quarteres; ítem ab la sua mula altre viatge 4 quarteres, etc.*

¹³⁸⁵ *Ítem donam a mossèn Pere Martí lo diyous de ans de Sant Lorens 4 lliures; ítem més li donà lo pater a III de nohembre o en Johan Ros per voluntat sue 11 lliures; ítem li donaren los clavaris 213 sous 6 diners.*

¹³⁸⁶ *Ítem deu mossèn Pere Martí que li bestraguí per pex que comprí a Badalona 26 sous.*

¹³⁸⁷ *Ítem deu, los quals doní a Pere, qui li féu la barba, 6 diners.*

¹³⁸⁸ *Ítem he pagat per ell un parell de cabrits que donà per pietanssa als frares 13 sous.*

¹³⁸⁹ Josep HERNANDO, «Obres de Francesc Eiximenis en biblioteques privades de la Barcelona del segle XV», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 26 (2007), p. 481.

¹³⁹⁰ AHPB, Guillem JORDÀ, *Primus liber testamentorum*, 1426, desembre, 7 – 1457, juliol, 25, f. 112v-113r.

¹³⁹¹ Núria DE DALMASES, *Orfebreria catalana medieval: Barcelona 1300-1500*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1992, vol. 2, p. 112, 159.

reconegué un deute de 44 lliures 5 sous als frares de la Murtra, del qual 33 lliures 8 sous 6 diners eren per als canelobres de plata que havia donat per a ornament de l'església, i les 10 lliures 16 sous 6 diners restants per un préstec que li havien fet.¹³⁹² Sembla, doncs, que no havia arribat a temps per pagar completament els canelobres. A banda de reconèixer aquest deute, Pere Martí, que ja no era rector de Santa Perpètua de Mogoda, donà poder als frares de cobrar aquesta quantitat de qualsevol creditor, per la qual cosa obligà tots els seus béns, però especialment els que ja havia posat en poder del monestir. Féu el mateix amb Clara respecte a les 18 lliures que li devia per soldada.

Fou sepultat a Sant Jeroni de la Murtra poc abans de la publicació del testament, que fou el 21 de març de 1464. Una informació sobre la seva acció benefactora apunta a un valor de les tres peces –creu, custòdia i canelobres de plata- proper a les 350 lliures.¹³⁹³ En aquest sentit, el cronista afirma que també va donar una escudella de plata per a la missa nova del frare Joan Say i la comunitat va rebre molts béns després de la seva mort, dada que no hem pogut confirmar (Talet, p. 151). Quant a problemes posteriors respecte a l'execució del testament, només hem trobat un apunt sobre una causa instada per Pere de Sòria l'any 1465.¹³⁹⁴ No en tenim més dades.

Molt interessant és el lligam establert entre Sant Jeroni de la Murtra i el prevere Joan Quintà, beneficiat de l'altar de Santa Agnès de la catedral de Barcelona. La dada més antiga que els relaciona és de 1451, en què ajudà amb 17 lliures 12 sous l'obra de la llibreria, concretament la construcció d'uns bancs que estaven a la part de l'escala (Talet, p. 141).¹³⁹⁵ La seva relació s'anà estretant fins al punt que va arribar a un pacte econòmic amb la comunitat: a canvi de 600 florins, els frares es comprometeren a alimentar-lo i mantenir-lo quan estigués en el cenobi com si fos un frare més i, si estava a Barcelona, se li proporcionaria pa i llenya. Segons el cronista, aquest compromís es va tancar l'any 1454 (Talet, p. 154). Aquest pacte recorda força la dels donats, però hi ha una diferència fonamental. A banda que no consta que prometés obediència als frares –la vídua Florença Cavaller, que era donada, tampoc ho va prometre-, Joan Quintà no va donar tots o la majoria dels seus béns. Encara en tenia molts a disposició, com veurem més endavant arran del seu testament.

A partir d'aleshores sembla que fixà la seva residència en el cenobi badaloní. Fou des de la Murtra que el 7 de març de 1456 nomenà un procurador perquè reclamés diners que li devien, requerís als vicaris del bisbe de Barcelona que donessin conclusió a la carta que els havia instat a fer contra algunes persones que pretenien béns seus i a prosseguir causes judicials. El 3 d'agost de 1458 també hi era, ja que fou un del testimonis de la disposició de béns del novici Jaume Negrell (taula 24b). A més, en el testament, que també ordenà en el cenobi badaloní el 26 d'octubre de 1459, va donar 10 sous per parroquianatge a l'església de Badalona i llegà a la comunitat la cel·la on vivia *-domum seu stare quod seu quam in ipso monasterio operatus fui et seu operari feci, in qua nunc ego habito-* perquè l'utilitzés el prior i, si no la volia, servís de

¹³⁹² *Triginta tres libras octo solidos et sex denarios quas vos ad preces meas solvistis et bistraxistis ad complamentum precii quorundam candelobrorum argenti per me amore Dei, ob reverenciam beati Geronimi et ornamentum ecclesie dicti monasterii, vobis et conventui dicti monasterii dedi et residuo decem libras sexdecim solidos et sex denarios racione mutui quas vos michi pro aliquibus meis necessitatibus mutuastis* (AHPB, Antoni VINYES, *XLVI manuale comune*, 1462, novembre, 24 – 1464, juny, 5, s. f.).

¹³⁹³ ACA, MH, lligall 277, s. f.

¹³⁹⁴ ADB, FSJVH, lligall 8, *Índex escriptures de Sant Jeroni de la Murtra*, s. f.

¹³⁹⁵ L'any següent rebé 33 sous per celebrar 33 misses per decisió testamentària de Guillem Busquets (AHPB, Antoni VINYES, *Tricesimum quartum manuale comune*, 1451, setembre, 10 – 1452, setembre, 22, s. f., 05.07.1452).

robaria.¹³⁹⁶ Una bona part dels objectes que hi tenia la va donar als jerònims –llit, matalàs, travesser, coixí, vànova, estores, cortines i un armari-, mentre que la resta era per a l'hereu universal.¹³⁹⁷ Instal·là a la Murtra, amb el permís dels frares, un altar amb tot el parament litúrgic necessari –caixa o sagrari, fustes, tovalles, ara, calze, patena, dos vestits, missal, coixí brodat, un *Canon* i dos canelobres-, que li permetria fer oficis religiosos. Llegà tots aquests béns als frares.¹³⁹⁸

Joan Quintà estigué molt relacionat amb l'entorn de Sant Jeroni de la Murtra. Fou marmessor de la mare del frare Pere Febrer,¹³⁹⁹ a qui llegà un breviari.¹⁴⁰⁰ Un dels seus marmessors fou un altre reconegut benefactor dels jerònims a mitjan segle, el mercader Ramon Bertran, de qui parlarem més endavant. Però amb qui tingué el vincle més important fou amb el frare Joan Say. De fet, havia conegut el seu pare, el canonge Arnau Say, que li féu un llegat testamentari d'un censal mort de 15 lliures de pensió anual i 300 de propietat perquè li diguessin anualment 50 misses. Més que donar-li, li confià aquest censal mort, que devia voler per a un fill que no havia reconegut públicament i que llavors devia ser encara menor, ja que Joan Say professà als volts de 1455, dotze anys més tard que el seu pare testés.¹⁴⁰¹ Almenys així es desprèn de l'actuació de Joan Quintà, que el va donar a Joan Say i, per contemplació seva, al monestir i convent de Sant Jeroni de la Murtra, en una expressió que deixa ben clar que la intenció original era que fos per a Joan Say, però que en ser profés d'un monestir que no permetia la propietat individual de béns, el llegava a la comunitat. Imposà la condició que se celebressin 50 misses a

¹³⁹⁶ Si no es diu el contrari, les dades del testament són extretes d'AHPB, Francesc MATELLA, *Primus liber testamentorum et aliarum ultimarum voluntatum*, 1441, juny, 23 – 1468, març, 18, f. 87r-90v. Els fragments amb deixes amb llibres d'aquest testament han estat transcrits o registats per J. Antoni IGLESIAS FONSECA, *Llibres i lectors a la Barcelona del segle XV. Les biblioteques de clergues, juristes, metges i altres ciutadans a través de la documentació notarial (anys 1396-1497)*, tesi doctoral. Bellaterra, 1996, p. 682-683. Francesc Talet situa aquesta cel·la a l'entrada de l'Obra Nova, hostatgeria construïda a mitjan segle XVI, des del claustre («L'Obra Nova de Sant Jeroni de la Murtra», p. 65-86; Talet, p. 172).

¹³⁹⁷ *Et dimitto dicto monasterio sive venerabili priori eiusdem pro dicto stare lectum meum in quo nunc jaceo vicelicet peus sive stanna, postes, marficam, unum fultrum sive matalaff, videlicet melius unum travesser, unum aureale sive coxí, unum par lintiaminum ex melioribus, una lodicem ex lana cardada et storas et cortinas, quoddam armarium. Omnes vero alie raupe et argentum et denarii, thecacia, garçofilacia et eciam raupe lini et lane et alia quevis que sint in dicto monasterio premaxime illa que sunt continuata in quoddam inventario sive memoriali remaneant et sint hereditatis mee.*

¹³⁹⁸ *Item volo et ordino quod quoddam altare, quod de voluntate et ordinatione dicti venerabilis prioris et fratrum dicti monasterii fuit per me dispositum, stet cum eius ornamentis et cum quodam thecacio, fustes et cum sex lineis sive tovalis, quarum tres sunt in dicto altari et tres in dicto thecacio, et cum quadam ara ac eciam cum quodam calice et cum quadam patena de argento deauratis, cum duobus vestimentis, bonis et novis, uno videlicet virnilio cum foleratura viridi, alio de fustaneo vergato cum fresura morata et alba, quoddam missali scripto in papiro secundum usum Barchinone, uno aureali sive coxino brodat, cum quodam libro vocato Canon scripto de litera formata, uno pari candelabrorum ferri stachnati, que omnia proprium dicta lego dicto monasterio et fratribus eiusdem.* El cronista de la Murtra situa aquest altar a la llibreria (Talet, p. 172).

¹³⁹⁹ ACA, MH, vol. 3783, f. 22r (10.05.1446).

¹⁴⁰⁰ *Item dimitto fratri Petro Andree Febrer, iamdicti monasterii, quoddam breviarium pro nunc scriptum in pregamenis, non completum cohoptum, postibus cum pelle sive coreo virnilio et cum uno boto.*

¹⁴⁰¹ Segons un apunt procedent d'un dels volums de l'arxiu de Sant Jeroni de la Murtra, Arnau Say va testar el 7 d'agost de 1443 (ACA, MH, vol. 2498, f. 15r). Tanmateix, la data és dubtosa, si ens atenem al fet que l'inventari postmortem d'Arnau Say té data del 4 de desembre de 1441. Per cert, la seva biblioteca va acumular un trentena de llibres (J. Antoni IGLESIAS FONSECA, *Llibres i lectors a la Barcelona del segle XV*, p. 560-564).

la capella de Sant Iu de la catedral barcelonina. Les haurien de celebrar els preveres que volgués el prior de la Murtra amb la intenció que preguessin per l'ànima d'un prevere sense especificar - *et quod dicatur ipsis prebiteris ipsas missas seu earum aliquas celebrantibus quatenus orentad Dominum Deum pro anima unius prebiteri*. No hi ha dubte que es tractava d'Arnau Say.

Tantes foren les atencions que Joan Quintà es prengué per Joan Say, que estem temptats a pensar que en tingué cura després de la mort del pare o, si més no, que fou la causa principal del seu ingrés en el monestir. Una de les expressions del testament -*dimito iamdicto fratri Johanni Say, contemplacione serviorum que michi fecit*- permeten fer la hipòtesi que l'havia acollit com a servidor personal. Li donà una casulla verda quan féu la primera missa l'any 1455 (Talet, p. 154) i en el testament li llegà 5 lliures i mitja per comprar-se una Bíblia i el llibre *Summa Johannina* – la *Summa confessorum* de Johannes Friburgensis- perquè el pogués utilitzar en vida. Després de la seva mort aquest llibre havia de ser per a la llibreria de la seu de Barcelona, on havia de romandre per sempre més.

El testament conté altres mostres de benvolença respecte al monestir de la Murtra, com la constatació que havia sufragat obres i donat diners a la comunitat,¹⁴⁰² el llegat d'una Bíblia en llatí i de pergamí sota condició que no es pogués vendre ni alienar –en cas que es vengués hauria de ser automàticament per a l'Hospital de la Santa Creu- i un breviari, que disposava que havia de ser al claustre o al capítol a disposició de qualsevol frare que volgués dir les hores. A més, el monestir de la Murtra fou nomenat hereu universal a meitat amb les causes pies (misses, ajuda per casar donzelles i per a pobres vergonyants). A canvi, demanà als religiosos que preguessin per la seva ànima i la dels seus a les celebracions religioses. Segons el cronista, es reberen més de 200 lliures per aquest concepte (Talet, p. 170, 191).

Val a dir que la seva estimació vers la Murtra competia amb la que sentia vers la catedral de Barcelona, d'on era beneficiat. Va disposar ser enterrat a la seu barcelonina, *in claustro et in tumulo quem ibi habeo cum meo signo et litteris dicentibus Quintà, qui tumulus est coram fenestra librerie eiusdem claustris dicte sedis*. Demanà al capítol catedralici ser enterrat com era costum les sepultures dels beneficiats de la seu. A més, volia que el seu cos difunt fos portat per 200 pobres d'ambdós sexes i llegà 300 sous per a 300 misses. No devia tenir clar que li ho concedissin perquè va preveure l'enterrament a la Murtra en cas que li fos negat el seu desig. I així fou, ja que Joan Quintà fou sebollit davant del portal de l'església de Sant Jeroni de la Murtra, sota d'una làpida, avui encara conservada, que conté la inscripció amb el seu nom (imatge 9).¹⁴⁰³

Joan Quintà se'ns revela com una persona força rica en el testament. A banda dels molts diners donats en vida i dels llegats testamentaris al monestir de la Murtra, féu altres deixes considerables -100 sous a l'Hospital de la Santa Creu, 10 lliures per redimir captius, un llibre a l'església de Santpedor, etc.- i quan va testar comptava amb dos esclaus –Joan Martí, de 12 anys, que llegà al sabater Esteve Rostoy, un dels seus marmessors, durant 12 anys perquè aprengués l'ofici de sabater; i Maria, a qui donava la llibertat després que haguessin passat 8 anys de la seva mort- i el servidor Bernat Guasch, a qui donà 20 florins, un breviari i un llit. Quant a la família,

¹⁴⁰² *Volo eciam quod pro operibus que feci fieri in dicto monasterio nec pro peccunis quas eciam dedi conventui sive fratribus dicti monasterii non fiat nec fieri possit eisdem questio, petitio seu demanda, quoniam dicta opera et pecunias eisdem monasterio et conventui ac fratribus eiusdem dono, absolve, diffinio, lego et remitto.*

¹⁴⁰³ Així s'especifica també a la nota sobre la publicació del testament, del 13 de novembre de 1459: *tradito corpore iamdicti discreti Johannis Quintà ecclesiastice sepulture, dicta et eadem die quodquidem corpus tumulatum fuit coram portali maiori extra et in introhiti ecclesie iamdicti monasterii.*

tan sols apareixen la seva germana Joana, que estava casada amb el peller perpinyanenc Berenguer Capstany i a qui llegà 100 sous, i fills i filles d'aquesta, entre els quals només apareixen els noms de Rafael i Bernat. Tenia una fillola de nom Clementa, filla de Joan Bergés, a qui destinà 5 lliures i mitja per maridar-se.

Lluís Clos també era prevere beneficiat de la catedral de Barcelona. S'involucrà en l'obra de Sant Jeroni de la Murtra: féu contribucions econòmiques per a la construcció de la capella del Crucifix –el cronista parla de 7 florins el 1454 o 1455 (Talet, p. 144)- i de dues vidrieres de la llibreria en el mandat de Reginald Ende (1456-1457). Aquestes vidrieres, que donaven al claustre, tenien un escut format per una olla i un estel al damunt (Talet, p. 168), el mateix que trobem en una de les mènsules de la galeria de tramuntana del claustre (imatge 10). Aquest interès en l'obra de Sant Jeroni de la Murtra també es manifesta en el seu testament, datat a Barcelona l'11 de juny de 1464, en què llegà 15 lliures per a aquest propòsit. Volgué que el prior de la Murtra fos un dels seus marmessors, però no hi ha cap relació més amb els jerònims, ja que ordenà la sepultura en el carner dels beneficiats de la seu de Barcelona, donà un censal mort de 30 sous anuals perquè li celebressin quatre aniversaris a l'església de Sant Joan de Jerusalem, de Barcelona, d'on també era beneficiat, i l'herència universal fou destinada a la compra de rendes perquè se li celebrés un aniversari o una missa quotidiana per la seva ànima i per la de la reina Violant a l'església de Sant Sever de la seu de Barcelona.¹⁴⁰⁴

Joan de Soldevila és el primer prevere que trobem vinculat a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Era beneficiat del benefici de Santa Tecla de la seu de Barcelona. Tot i que amb les dades disponibles no podem estar segurs que fos un benefactor, ho creiem força versemblant perquè consten algunes donacions de rendes a favors dels jerònims de Collserola. El 30 de març de 1456 va fer-los una donació simple -no condicionada- d'un censal mort que pagaven els hereus de Bernat de Tous, senyor de Tous, de 12 lliures anuals –abans havia estat de 20-¹⁴⁰⁵ però el mateix dia rectificà i imposà la condició que els frares se'n quedessin tan sols una tercera part, mentre que es reservaria la resta per a ell.¹⁴⁰⁶

A finals de la dècada de 1450 i inici de la de 1460 Joan Soldevila i el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron actuaren conjuntament en plets de caràcter econòmic,¹⁴⁰⁷ dels quals la

¹⁴⁰⁴ En el testament hi ha apareix també una neboda, Eulàlia, filla del seu difunt germà Pere. Hi ha altres deixes personals, entre les quals destaquem 10 lliures per a la vídua de Margarida, Miquel Gilabert, *qui està ab mi totstemp*, i Caterina, *qui stà amb mi en case mia*. El testament es va publicar el 26 de setembre de 1464 (AHPB, Francesc TERRASSA, *Primus liber testamentorum*, 1439, setembre, 21 – 1472, juliol, 7, f. 130v-133r; Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona*, vol. 4, p. 137).

¹⁴⁰⁵ AHPB, Miquel FERRAN, *Manual*, 1455, juliol, 21 – 1457, maig, 28, f. 40r-40v. A causa d'un estrip en el manual, algunes dades no es poden llegir, però es poden deduir a partir del document de la nota següent.

¹⁴⁰⁶ ADB, *PSJVH*, carpeta 4.

¹⁴⁰⁷ La justícia reial dirimí un conflicte que els enfrontà al cavaller Joan de Montbui, el mercader Galceran Manyes, Antònia, vidua de Bernat Turell, i els seus fills, els hereus del cirurgià Antoni Vengut, el donzell Pere Ramon de Copons, el ciutadà gironí Francesc de Beuda, Caterina d'Olivera, àlies de Vilanova, i Antoni d'Illes, notari de Girona. Joan II va remetre la causa a Pere de Clariana el 22 de gener de 1459 (ACA, C, reg. 3441, f. 77r-78r). D'altra banda, el 13 de febrer de 1460 Lluís Castellvell i Francesc Marquilles es feren càrrec d'una apel·lació que l'escrivà reial Guillem Ponç havia presentat en un procés contra Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i el prevere beneficiat Joan de Soldevila (ACA, C, reg. 3334, f. 6r-6v) i dos dies més tard hi afegí com a consellers Pere Boquet, Pere de Vall i Joan Mai. En aquesta ocasió, però, hi havia els preveres Bernat Perelló i Esteve Pujol al costat de Guillem Ponç (ACA, C, reg. 3328, f. 134v-135r). El 29 de març Joan II anul·là aquesta comissió creada a instància de Bernat Perelló i Esteve Pujol perquè els jerònims i Joan de Soldevila la consideraven lesiva per als seus interessos (ACA, C, reg. 3442, f. 69v-70r).

documentació consultada no n'aclareix la causa. L'agost de 1460 ja s'havia dictat sentència d'almenys un d'aquests plets,¹⁴⁰⁸ resolt favorablement als interessos dels jerònims i de Joan de Soldevila, que reberen més de 56 lliures de l'escrivà Guillem Ponç,¹⁴⁰⁹ si bé li pagaren 50 florins arran d'un albarà de 1457 en què Joan de Soldevila s'havia compromès a pagar aquesta quantitat a Joan de Montbui i a Gabriel Turell.¹⁴¹⁰ Encara l'any 1462 els jerònims de la Vall d'Hebron i Joan de Soldevila permutaren pensions d'un censal mort amb la muller i els fills del difunt Bernat Turell per resoldre els litigis que mantenien. Aquest censal mort, que satisfieia el comte de Cardona cada 15 de maig, primer es pagava al ciutadà gironí Francesc Beuda, després als Turell –per cessió del mateix Beuda- i finalment als jerònims i a Joan de Soldevila.¹⁴¹¹ Poc després d'aquest pacte i abans del 26 d'abril Joan de Soldevila morí.¹⁴¹²

En una referència molt posterior, del 20 d'abril de 1483, el capítol conventual de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron va acordar repartir-se aquest censal mort, que els havia donat Joan de Soldevila, amb Tomàs de Soldevila, que era aleshores beneficiat del mateix benefici que havia obtingut Joan, el de Santa Tecla de la catedral de Barcelona (V30). Si ens atenem al que diu el document, Joan de Soldevila havia actuat mogut per la devoció a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Si fos així, l'hauríem de considerar un benefactor. Tanmateix, hem documentat altres casos en què s'adduïren motius semblants i al darrere no hi havia altruisme, sinó pacte i negociació. En tot cas, no hi constància de cap llegat testamentari.

El prevere Pere Torelló fou ermità de Santa Maria de Montserrat en els anys en què la reina lloctinent Maria hi introduí l'observança. Estigué en el grup que, encapçalat pel prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, Ramon Joan, va posar en execució les instruccions de la sobirana que tenien per objectiu renovar la vida monàstica montserratina. Així, ha quedat constància que Pere Torelló, acompanyat del frare italià Enric de Monte i el també ermità Joan Goro, anaren a València l'any 1443 per rebre ordres de la reina sobre la separació de la comunitat entre observants i claustrals i sobre la clausura del cenobi, manaments que havien de transmetre a l'abat i a Ramon Joan.

¹⁴⁰⁸ El 25 d'agost de 1460 Joan II encomanà a Pere de Clariana, doctor en ambdós drets, l'execució de la sentència del plet que, pels litigants que intervingueren, és la primera de la qual hem fet referència en la nota anterior (ACA, C, reg. 3335, f. 29r). No apareix Joan de Soldevila, però sí els jerònims de la Vall d'Hebron pledejant amb l'escrivà Guillem Ponç, en una altra causa a la Reial Audiència que Joan II remeté a Galceran de Requesens, governador de Catalunya (ACA, C, reg. 3325, f. 173r-173v, 11.06.1459).

¹⁴⁰⁹ D'aquestes 56 lliures, més de 42 eren per complir dues sentències condemnatòries per a Guillem Ponç. La resta era despeses per recuperar diners (AHPB, Antoni VINYES, *XLIII manuale comune*, 1460, febrer, 6 – 1460, octubre, 3, s. f.).

¹⁴¹⁰ Els diners els rebé Guillem Ponç perquè Gabriel Turell li havia cedit el deute. A l'albarà de 1457 s'especifica que Joan de Soldevila havia cedit pensions que els devien Joan de Montbui i Gabriel Turell a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (AHPB, Antoni VINYES, *XLIII manuale comune*, 1460, febrer, 6 – 1460, octubre, 3, s. f.).

¹⁴¹¹ Els Turell cediren les pensions de 1457 i 1458 -28 lliures 9 sous cadascuna- i els jerònims i Joan de Soldevila la de 1462 -19 lliures 14 sous 6 diners, ja que havia estat reduïda- i 10 lliures 15 sous 5 diners de 1463 (AHPB, Antoni VINYES, *XLV manuale comune*, 1461, setembre, 10 – 1462, novembre, 24, s. f., 10.02.1462). La cessió dels jerònims era conseqüència de l'acord a què havien arribat i que implicava el pagament de 30 lliures.

¹⁴¹² Es féu un nou instrument anàleg al del 10 de febrer de cessió de les pensions de 1457 i 1458, però els beneficiaris foren els jerònims de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i els hereus de Joan de Soldevila (AHPB, Antoni VINYES, *XLV manuale comune*, 1461, setembre, 10 – 1462, novembre, 24, s. f., 26.04.1462).

Consta per darrera vegada a Montserrat el 1449, quan l'abat li concedí autorització per testar. L'any 1458 era membre d'un eremitori, a l'ermita de Sant Pau, prop de Manresa, sense adscripció a cap orde religiós. Tot sembla indicar que l'ensulsiada de l'observança a Montserrat després de l'elecció de l'abat Antoni Pere Ferrer està al darrere de la seva sortida. De fet, a l'inici de la dècada de 1450 el nombre d'ermitans de la muntanya baixà significativament. Alguns ermitans, especialment els que més contribuïren a la reforma promoguda per la reina, devien preferir abandonar que no pas comprovar com se n'anava en orris tot allò en què havien cregut i que havien ajudat a implantar durant els darrers anys. I Pere Torelló continuà com a ermità, no gaire lluny de Montserrat, però sense cap lligam eclesiàstic amb l'abadia.¹⁴¹³

Pere Torelló devia entrar en contacte amb els jerònims durant el llarg procés d'implantació de l'observança a Montserrat. Malgrat que els més involucrats en l'afer, Ramon Joan i Ferran Ruiz, eren frares de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, els seus contactes i lligams foren més intensos amb Sant Jeroni de la Murtra, tal com posa de manifest el seu testament, datat el 13 d'abril de 1462.¹⁴¹⁴ En el cenobi badaloní va ordenar enterrar-se, en el túmul que decidís el prior o, en la seva absència, el vicari de la comunitat. Escollí com a marmessors un altre ermità de Sant Pau, Nicolau d'Osó, i el prior de la Murtra. També és molt significativa la seva relació amb Ramon Bertran, important benefactor del monestir, que li havia prestat 10 florins que volia que li fossin retornats. Als jerònims de la Murtra els llegà, a més, un bon lot de llibres -*Summa casuum conscientiae* de Bartolomeo da San Concordio, *De contemptu mundi sive de misera humana conditionis*, de Lotario dei conti di Segni, el *Llibre de les dones* i el *Llibre dels àngels* de Francesc Eiximenis, l'*Epistola de morte Hieronymi* del pseudo Eusebi de Cremona, l'*Stimulus divini amoris*, atribuïda a sant Bonaventura, i la *Medicina del cor* de Domenico Cavalca (Talet, p. 181-182), als quals cal sumar un breviari i una Bíblia,¹⁴¹⁵ un calze d'argent daurat amb una patena de plata daurada i un hostier de ferro on hi havia esculpida o pintada en el mig d'una part un crucifix i al costat la Verge Maria i sant Joan, mentre que a l'altra part hi havia els assots a Crist. Llegà aquest darrer hostier sota la condició que els frares de la Murtra donessin als de Vall d'Hebron un altre hostier que els havia donat recentment. En cas contrari, l'hostier descrit en el testament havia de ser per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Instituí hereu universal les obres pies que decidissin els marmessors per a la salvació de la seva ànima.

Segons el cronista de la Murtra, la comunitat tenia altres llibres procedents de la seva heretat, com una Bíblia escrita en pergamí i parts de l'obra de Nicolau de Lira *Postillae perpetuae sive brevia commentaria in universa Biblia*, concretament sobre el Gènesi, l'Èxode, els Actes dels Apòstols, Cartes i l'Apocalipsi. També els havia llegat en vida 200 florins (Talet, p. 191, 214).

Després de Pere Martí, que era rector de Santa Perpètua de Mogoda, un altre prevere titular d'una rectoria vallesana, la de Sant Vicenç de Vallromanes, es vinculà estretament als jerònims de la Murtra: Honorat Pasqual. Aquest lligam ja era molt fort a la meitat de la dècada de

¹⁴¹³ Francesc Xavier ALTÉS I AGUILÓ, «L'abat Antoni d'Avinyó i la reforma observant...», p. 259-261.

¹⁴¹⁴ Una còpia del testament, d'on prenem la informació, a l'apèndix documental, doc. 48. Si no es diu el contrari, utilitzem aquesta font. Francesc Xavier ALTÉS I AGUILÓ, *Op. Cit.*, p. 261 proporciona algunes dades d'aquest testament.

¹⁴¹⁵ Gran aficionat als llibres, en llegà a amics i parents: un saltiri al seu nebot Antoni Vidal, el *Vita Christi* de Francesc Eiximenis a Joana, muller de Bernat de Pont, jurista barceloní –només en vida, després havia de donar-se a Sant Jeroni de la Murtra-, el *Llibre de vicis i virtuts* de Ramon Llull i el *Manipulus curatorum* de Guiu de Montroquer al prevere manresà Bernat Masadella, i uns Evangelis en pergamí escrits pel testador, un tractat de llatí i la *Summa gramaticalis* de Joan Balbus, també coneguda com a *Catholicon*, en versió abreviada, al seu nebot Joan Torelló.

1450. En el seu testament, del 12 de juliol de 1457, Honorat Pasqual instituí el monestir hereu universal i volgué ser enterrat a la seva església, per la qual cosa demanà que se li concedís l'hàbit jerònim.¹⁴¹⁶ El prior fou nomenat marmessor al costat de Bernat Saiol, fill de Francesc, d'Alella, que vivia amb el testador. Bernat, amb 100 sous, la confraria de Santa Eulàlia de Barcelona, amb 10, i el bisbe de Barcelona, amb un morabatí, foren els únics llegataris.

A principi de la dècada de 1460 sufragà amb 32 lliures la construcció d'un tram de la galeria de llent del claustre de la Murtra. A la clau de volta hi havia esculpida la figura de sant Honorat bisbe (Talet, p. 178, imatge 40). Devia sovintejar la comunitat, com ho mostra el fet que fos un dels testimonis de la publicació del testament de Pere Martí (taula 24b). El 12 de setembre de 1464 féu donació de tots els seus béns a Sant Jeroni de la Murtra amb l'excepció de 100 sous que es reservà per testar i per al seu ús personal. Ho féu per reverència a Déu, remissió dels seus pecats i íntima devoció vers els jerònims de la Murtra.¹⁴¹⁷ Més enllà de reforçar la seva determinació de donar-ho tots als jerònims, aquesta donació no suposa cap canvi respecte al testament de 1457. Morí el novembre de 1466 i fou sepultat en el cenobi badaloní.¹⁴¹⁸

Joan d'Estamariu, beneficiat de la seu de Barcelona, es va sepultar a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i va demanar sufragis per a la seva ànima. Així es desprèn de l'únic document que hem trobat que els relacioni, el seu testament, datat a Barcelona el 19 de gener de 1462:¹⁴¹⁹ *per la qual sepultura vull que ls sien donades quaranta lliures, pregant lo prior e frares del dit monastir que preguen Déu per ànima mia e hagen aquella per recomanada en tot lo bé e oracions que faran, la qual sepultura vull que sia feta a coneguda del dit venerable prior e dels altres mermessors meus. Emperò vull e ordon que de les dites XXXX lliures no sien pagades nagunes lexes pies que davall fas, sinó tant solament la dita mia sepultura.* A diferència d'altres devots que s'hi volien sebolir, Joan d'Estamariu no va demanar l'hàbit. Al prior de Vall d'Hebron, Jaume Tàpies, i a la resta de marmessors, que foren el prior de la capella de les Onze Mil Verges de la catedral de Barcelona, Garcia Bonet, el beneficiat de la mateixa seu Pere Joan, el mercader Gabriel Miró, el notari Benet Bastat i el causídic Mateu Magret, tots de Barcelona, els va correspondre repartir els seus nombrosos llegats, sobretot a familiars, molts dels quals habitants a Ripoll, a algunes amistats i tres altars –dos a Ripoll i un a la catedral barcelonina– i vendre'n els béns en pública subhasta per satisfer l'heretat universal, que eren les causes pies.

Un altre rector, Joan Canyelles, de la parròquia de Santa Creu d'Olorda, fou benefactor del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Fill de l'espaser valencià Ramon Canyelles i la seva muller Guillermona, Joan Canyelles degué entrar en contacte amb els frares per veïnatge, car les dues esglésies, la conventual i la parroquial, estaven separades per poc més d'una desena de quilòmetres. La notícia de la seva vinculació amb els jerònims de la Vall d'Hebron l'hem trobada exclusivament en el seu testament, redactat a Barcelona el 17 de maig de 1466.

¹⁴¹⁶ *Eligo autem sepulturam corpori meo fiendam in ecclesia dicti monasterii, assumens abitum religionis Beati Jeronimi, rogans dictum venerabilem priorem et fratres dicti monasterii quatenus abitum dicte religionis michi concedant, quam sepulturam volo fieri ad noticiam dictorum manumissorum meorum* (AHPB, Antoni VINYES, *Liber testamentorum*, 1427, setembre, 24 – 1480, març, 21, f. 131v-132r).

¹⁴¹⁷ AHPB, Antoni VINYES, *XLVII manuale [comune]*, 1464, juny, 5 – 1466, agost, 30, s. f. No creiem que la intenció d'Honorat Pasqual fos fer-se donat del monestir, ja que, a diferència dels instruments de donació que hem vist en els donats, no s'inclougué a si mateix com a objecte de la donació. A banda, com a rector d'una parròquia de la diòcesi de Barcelona, no podia dependre d'altra autoritat que la del bisbe.

¹⁴¹⁸ El testament es publicà el 18 d'aquell mes a instància del prior Pere Febrer.

¹⁴¹⁹ AHPB, Francesc TERRASSA, *Primus liber testamentorum*, 1439, setembre, 21 – 1472, juliol, 7, f. 110v-112r.

El prior d'aquest monestir, Gabriel Comelles, de Molins de Rei, i un possible parent, Mateu Canyelles, calçater barceloní, foren els seus tres marmessors. Demanà la sepultura al monestir de la Vall d'Hebron, allà on el prior i el convent li concedissin. Si exceptuem els llegats a l'església d'on era rector –una làmpada, set misses, unes tovalles per a l'altar major i el dret de parroquianatge-, a Mateu Canyelles –objectes de casa seva (llit, matalassos, etc.) pel servei que li havia prestat i 25 lliures per quan es casés-, a la seva esclava Marta –manumissió, vestits, 50 sous i alguns objectes, com un armari, un llit, flassades i una màrfega- i altres menors -20 sous per a l'Hospital de la Santa Creu i 11 per al bisbe de Barcelona-, la resta, inclosa l'heretat universal, fou per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

Li llegà un altar del Lament de la Verge Maria, amb bancal, cortina i polseres, cinc tovalles, un frontal, un pal-li i un missal que tenia aleshores el rei Pere de Portugal, que si se'l volia quedar, els frares haurien de rebre els diners que el monarca n'havia pagat. El testador demanà que aquest altar es col·loqués a l'església del monestir i que hi fessin commemoració de la seva ànima quan hi celebressin misses. També donà un armari de vori on hi tenia reservada l'eucaristia, més dos teixits de ras i dos de pinzell amb la Passió del Senyor.¹⁴²⁰ Quant a l'heretat universal, permetia que tot allò que pogués fer servei als frares, com llibres o roba, s'ho quedessin. La resta havia de ser venuda en encant públic per comprar rendes que sufraguessin tants aniversaris per a la seva ànima com fos possible. Demanà, a més, que se'n fes menció expressa a la consuetud del monestir: *et de hoc domini prior et conventus dicti monasterii mencionemdebitam faciant et fieri faciant in consueta eorum monasterii vel alio loco ubi eorum anniversaria sunt notata et descripta.*

Joan Canyelles va morir el mes de novembre de 1469. El 15 d'aquell mes se'n publicà el testament. A principi de l'any 1470 el prior i del procurador general de la Vall d'Hebron feren diferents gestions en qualitat de marmessors.¹⁴²¹ No sabem, però, si el llegat de l'altar, l'armari i els teixits llegats arribaren al monestir ni tampoc si s'acabà instituint algun aniversari per a ell.

¹⁴²⁰ *Item de aliis bonis meis prelego dicto monasterio Sancti Geronimi quoddam altare cum omnibus ornamentis eiusdem quos penes me habeo, scilicet retrotabulum et eius stannum sive bancal et cortinam et polseres, quod retrotabulum est de transfixione Virginis, quinque liuras sive tovalles pannis altaris, frontale, pallium sive pali, album missale quod pro nunc detinet serenissimum dominus Petrus, rex Aragonum. Et si dictus dominus rex ipsum missale penes se retinere voluerit, dimitto dicto monasterio totum id quod per dictum dominum regem solutum fuerit racione dicti missalis, sive in vita mea sive post mei obitum calicem argentem deauratum, quod altare cum eius ornamentis ponatur in ecclesia dicti monasterii vel in alio loco eiusdem monasterii quem dictus dominus prior elegerit, promissis ibidem cavendis et celebrandis, rogans dominos priorem et fratres dicti monasterii quatenus in missis in dicto altari celebrandis aliquam commemoracionem vel oracionem effendant pro anima mea. Amplius prelego dicto monasterio quoddam cofreventum sive tecacium de obore quod habeo penes me pro reservacione sacratissimi corporis Domini Nostri Ihesuchristi. Et eciam prelego eidem monasterio duos pannos de ras cum diversis figuris et duos pannos de pinzell de Pascione Domini (AHPB, Esteve MIR, Llibre de testaments, 1461, maig, 25 – 1468, maig, 20, f. 29v-31r).*

¹⁴²¹ Els marmessors donaren a Mateu Canyelles una post, una màrfega, vànoves, un travesser, un tendal, cobrellits i dos armaris que havia escollit de la casa del difunt (AHPB, Andreu MIR, Manual, 1469, maig, 20 – 1471, febrer, 22, f. 36r, 31.01.1470). Els jerònims pagaren 3 lliures a l'apotecari barceloní Joan Arnau perquè Joan Canyelles les devia per compra de medecines (f. 40v, 26.02.1470) i més de 16 a Marc de Canyís, prevere beneficiat a Sant Just, curador de la persona i béns de Joan Canyelles, pel salari i despeses en ocasió de la seva malaltia (f. 41r, 27.02.1470). La darrera referència, del 23 de març, és l'aprovació que els frares Joan Lledó, prior, i Joan Moner, procurador, feren dels comptes presentats per aquest curador (f. 43v).

Bernat Albert era membre del priorat canonical de Sant Pere dels Arquells, un monestir pràcticament deshabitat situat a la Segarra. Però les notícies que en tenim el situen a la rectoria de Dosrius i amb llicència del seu prior per disposar dels seus béns. Llunys, doncs, de la seva casa religiosa, el 22 de febrer de 1467 llegà a Sant Jeroni de la Murtra i a Santa Maria de Jesús 15 lliures per a les seves respectives obres.¹⁴²²

El canonge barceloní Francesc Gosset fou benefactor de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. En tenim, però, molt poca informació. Sabem que en el seu testament, del 10 de setembre de 1468, llegà una tercera part dels seus béns a aquesta comunitat jerònima, que es traduí en una part d'un censal mort sobre la ciutat de Barcelona valorat en més de 136 lliures i un cens de 9 sous per una vinya situada a Montjuich.¹⁴²³ Un cinc anys més tard, un altre canonge testà a favor de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron en una tercera part de l'heretat universal: Jaume de Malla, de la Seu d'Urgell, fill de Gilibert i Isabel, ciutadans de Barcelona, possiblement un nebot del canonge i jurista barceloní Felip de Malla, que consta a les llistes de benefactors de Sant Jeroni de la Murtra sense que s'hi especifiqui cap llegat.¹⁴²⁴ Jaume ordenà la seva sepultura a la Vall d'Hebron amb l'hàbit jerònim i en nomenà marmessor el seu prior.¹⁴²⁵

La història de Bartomeu Coloma i Sant Jeroni de la Murtra és un exemple de fins a quin punt els ajuts d'alguns benefactors eren fonts de llargs i costosos litigis per a la comunitat. El germà de Bartomeu, Pere, que exercí de rector de l'església parroquial de Sarraí, féu un testament en què fundava una capellania al claustre de la seu de Barcelona i a la qual s'havien de destinar tots els seus béns. Un dels marmessors d'aquest testament i també administrador d'aquesta capellania era el clergue barceloní Francesc Gosset. Segons va reclamar anys més tard el seu germà Bartomeu, Pere ordenà aquest testament pensant que ja no tenia germà perquè creia que Bartomeu ja havia mort. Quan més endavant s'assabentà que era viu, féu un testament sacramental a l'església de Sant Just de Barcelona en què mantingué la fundació d'una capellania, que tan sols podia rebre les rendes que el testador tenia sobre Verdú, i donava la resta de béns al seu germà Bartomeu.¹⁴²⁶

La mort de Pere Coloma, que situem a la segona meitat de la dècada de 1450,¹⁴²⁷ va iniciar un conflicte que no es resolgué definitivament fins al cap de gairebé quaranta anys. N'hem trobat

¹⁴²² Els encarregats de complir les seves disposicions havien de ser els priors de la Murtra i de Santa Maria de Jesús i el seu cosí Antoni Sala. La resta dels seus béns, que no devien ser molts, atesos els dos únics llegats que féu, s'havien de destinar a obres pies (ACA, *MH*, vol. 3783, f. 32v-33r; ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Índex escriptures de Sant Jeroni de la Murtra*, s. f.).

¹⁴²³ ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Llibre índexos de documentació*, f. 3v, 94v-95r. Només tenim referències econòmiques. No sabem si s'enterrà al monestir o si hi instituï algun tipus de sufragi perpetu.

¹⁴²⁴ Talet, p. 145; ACA, *MH*, lligall 277, s. f. Al testament de Felip de Malla apareix un beneficiat de nom Jaume de Malla. Tenint en compte que un germà de Felip es deia Gilibert i que el pare de Jaume tenia aquest nom, podria tractar-se d'un nebot (Josep Maria MADURELL I MARIMON, «Mestre Felip de Malla», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 30 (1964), p. 499-626).

¹⁴²⁵ El testament de Jaume de Malla, datat el 13 de setembre de 1473, es troba a ADB, *PSJVH*, carpeta 2. Es troba en tan mal estat, que no és possible la lectura de la major part del document. Els altres dos hereus universals foren l'Hospital de la Santa Creu i el convent de Jerusalem de Barcelona.

¹⁴²⁶ Dades extretes d'una còpia de la sentència apostòlica sobre el testament de Pere Coloma (ACA, *MH*, lligall 285, s. f.).

¹⁴²⁷ La primera notícia sobre aquests litigis és de l'11 de febrer de 1460, quan Joan II confià l'apel·lació del litigi entre els marmessors de Pere Coloma i Bartomeu Coloma als juristes Gaspar Vilana i Jaume Taravau

força traces a la documentació consultada que permeten fer-se una idea de les fites més importants. Com que la informació no està centralitzada en una única font, el relat esdevé incomplet i fragmentari, però permet copsar un gran nombre de gestions i la gran dificultat que tingueren els actors per pactar en aquest afer que involucrà els jerònims de la Murtra a partir de la dècada de 1470.

D'una banda hi havia Bartomeu Coloma. De l'altra, Tecla, neboda i parenta més propera al testador –descomptant-hi Bartomeu-, el seu fill, Antoni Daguí, que es féu clergue i fou presentat per a la capellania fundada per Pere Coloma, i Francesc Gosset, marmessor del primer testament de Pere Coloma, que s'aliaren contra Bartomeu Coloma perquè no es donés validesa al segon testament del que havia estat rector de Sarraí.

Malgrat que inicialment els jutges resolgueren favorablement a Bartomeu en diferents ocasions, la part contrària impedí que prenguéssin possessió dels béns del seu germà. Coneixem, per exemple, la resolució eclesiàstica de Llorenç, bisbe de Ciudad Rodrigo i resident a la capital catalana, que actuà com a comissionat apostòlic. En data indeterminada sentencià que el testament sacramental era completament vàlid i, en conseqüència, Bartomeu havia de ser l'hereu universal del seu germà Pere. Condemnà Francesc Gosset a retornar els béns que tenia de Pere Coloma i a pagar 300 florins de costes sota pena d'interdicte i excomunió.¹⁴²⁸ Lluny d'acceptar la condemna, Francesc Gosset utilitzà subterfugis d'allò més variats per impedir-ne l'execució, posant recursos quan en tenia oportunitat. Quan l'any 1468 li anaren a notificar la sentència a casa seva, ni va obrir les portes ni va sortir-ne fins que, després de llegir-l'hi fora, sortí per demanar-ne còpia.¹⁴²⁹ Poc després el subexecutor apostòlic tornà a refusar la seva apel·lació a la sentència d'execució.¹⁴³⁰ Encara l'any 1469 hi ha constància d'altres requeriments judicials protagonitzats

(ACA, C, reg. 3333, f. 82v-83r). Tanmateix, sabem que la part contrària a Bartomeu Coloma féu un recurs en temps del rei Alfons el Magnànim (ACA, MH, lligall 285, s. f.), anterior, per tant, a 1459.

¹⁴²⁸ No apareix la data en el document que conté la sentència. Fou posterior a la data de la butlla de nomenament dels comissionats apostòlics, que té data 9 de setembre de 1461 (ACA, MH, lligall 285, s. f.).

¹⁴²⁹ *Et est verum quod dictus Johannes Baruta, clericus tunc subexqutor apostolicus, accessit ad domum dicti Francisci Gocet, ipso tunc in domo existente, ut subexequtor pulsando ad portas dicti Gocet et ad pulsacionem dictarum portarum quedam mulier de eius domo, apertis fenestris, extraxit capud ad dictam fenestram dicte domus et dicendo quod nolebant. Tunc dictus Johannes, subexequtor predictus, cum porte essent clause nec sibi permetteretur intrare domum dicti Gosset nec etiam ipse exhibat eius domum nec exierat a multis diebus retrolapsis, tunc presentavit efficaciter dictas apostolicas literas dictarum sententiarum exequtoriales, eas sibi ostendendo et legendo et earum copiam sibi concedendo, de quibus omnibus constat instrumento auctentico in posse discreti Anthonii Vinyes, notarii publici Barchinone, et de quibus dictus Gosset, ex quo dicta presentacio facta fuerat, tunc domum exire incepit et copiam dictarum literarum apostolicarum petiit a dicto notario et habuit plenam et consequenter, si in rito aliquid omissum fuisset ex qua est certus per copiam illarum et qui certus est cerciorari non debet et omnia motiva posita in appellacione interposita a dicto Francisco Gocet sunt inania et frivola ac ipsa apellacio frivolis et frivolis appellacionibus iura non defferunt nec sit a iudicibus defferendum* (AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1468, juny, 8 – 1469, desembre, 7, f. 13v-14r, 22.09.1468). El subexecutor apostòlic Antoni Hort demanà al notari Bartomeu Fangar que inserís una cèdula com a resposta en el procés d'apel·lació presentada per Francesc Gosset. El mateix dia Francesc Gosset nomenà procurador Jaume Gelabert perquè el representés en tot aquest afer que l'enfrontava a Bartomeu Coloma, aleshores resident a Roma (f. 14r).

¹⁴³⁰ AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1468, juny, 8 – 1469, desembre, 7, f. 22v-23r (13.10.1468).

pel mercader Rafael Gibert,¹⁴³¹ que representava Bartomeu Coloma, aleshores resident a Roma.¹⁴³² Que el tema encara estava viu l'any 1473 ho demostra que Rafael Gibert va donar poders a Antoni Rosseta, beneficiat de Santa Maria del Mar, perquè s'ocupés del litigi de Bartomeu Coloma.¹⁴³³

Després de la mort de Francesc Gosset, Antoni Daguí, aleshores obtentor de la capellania de Corpus Christi fundada per Pere Coloma, continuà l'oposició a la restitució dels béns a Bartomeu Coloma,¹⁴³⁴ que finalment morí a Roma, poc després de testar el 17 de gener de 1475. Coneixem les clàusules testamentàries que afectaven Sant Jeroni de la Murtra. D'una banda, el prior del monestir i els beneficiats de la seu barcelonina Bernat Ros i Francesc Sarrovira en foren escollits marmessors. De l'altra, l'instituí hereu universal dels seus béns a la ciutat i en el territori de Barcelona amb la condició que els frares no poguessin pactar amb Antoni Daguí fins que es resolgués el plet sobre el dret de patronat de la capellania. Ben al contrari, havien de continuar el litigi, assumint-ne les despeses, de les quals es podrien rescabalar amb les pensions d'un censal mort sobre Verdú que, encara que el testament de Bartomeu Coloma no ho deia, sabem que eren les que havien d'anar destinades a la capellania i que estaven valorades en 500 lliures. Si els frares no volien acceptar aquesta heretat, el testador els substituïa per l'Hospital de la Santa Creu i, si aquesta institució tampoc no ho volia, pel capítol catedralici barceloní sota les mateixes condicions.¹⁴³⁵ També sabem que llegà al benefici de Corpus Christi tots els béns que tenia fora de la ciutat i districte de Barcelona i que en un codicil manà que l'hereu universal comprés 8 lliures de morabatins a Sarraí per a la celebració de misses.¹⁴³⁶

¹⁴³¹ A la bossa del darrer manual citat d'Antoni Vinyes hi ha cèdules de recursos contra l'actuació del canonge Francesc Colom en aquest afer. El 9 d'abril de 1469 l'acusà de ser favorable als interessos de Francesc Gosset.

¹⁴³² Hem trobat un document força anterior en què Bartomeu Coloma, que vivia a Roma, autoritzà Rafael Gibert, aleshores estudiant d'arts i fill del mercader Rafael Gibert, a acceptar i prendre possessió de beneficis en el seu nom (AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1460, octubre, 3 – 1461, setembre, 9, f. 25r).

¹⁴³³ AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 69r (23.01.1473). La procura fou revocada el 15 de juliol següent (AHPB, Antoni VINYES, *Manuale comune LII*, 1473, juny, 29 – 1474, novembre, 28, s. f.).

¹⁴³⁴ Així es desprèn, almenys, de la narració dels fets del frare Benet Rosseta: *Ítem, com gran litigi, plet e qüestió se fos per loch temps manada e proseguïda entre misser Francesch Gosset, com a mermassor de misser Pera Coloma, de una part, e misser Barthomeu Coloma, de la part altra, com a pretenent ésser hereu del dit Pera Coloma, germà seu, per hun testament sacramental que en sos derrers dies féu, après de haver obtengudes lo dit Barthomeu Coloma moltes sentències e condempnacions contra lo dit micer Gosset, encara vivint, e après mort sua no restàs altra cosa al dit Berthomeu sinó traure les executòries per executar los béns del dit Gosset e cobrar e demanar compte a sos mermessós e hereus dels béns de misser Pera Coloma e, de fet, ho haguera portat en effecte sinó per quant a la execussió se oposà mossèn Anthoni Daguí, clergue, com a obtenint una capellania de Corpore Christi per lo dit Pera Coloma fundada, pretenent los dits béns pertànyer a la dita capelania. E axí cessà la execussió e restà la causa sens compliment* (ACA, MH, vol. 3833, f. 188r-188v).

¹⁴³⁵ El testament es féu a Roma amb la intervenció de Lluís Sabata, que era ciutadà de Barcelona i notari per autoritat apostòlica i imperial. El trasllat de les clàusules analitzades es troba a ACA, MH, vol. 3833, f. 42r-42v.

¹⁴³⁶ *E per successió de temps fahent son derrer testament, lo dit Barthomeu Coloma lexà fos fet un beniffici en la vila de Çareal de Corpore Christi en la capella de Senta Caterina, al qual beniffici lexà la renda del dit censal sobre la vila de Verdum, de preu de D lliures. E lexava tots los béns e propietats possehie lo dit Barthomeu Coloma en lo Principat de Cathalunya fora lo districte o terme de Barchinona al dit beniffici, ço és certes migeres de forment que tots anys cullie de renda en la vila de Çareall e totes altres cosses que*

Resulta sorprenent, amb les dades recollides, la inclusió dels jerònims de la Murtra en aquest testament, ja que fins aleshores no tan sols no havien intervingut en aquest afer, sinó que tampoc hi ha constància de cap relació entre els Coloma i els frares.¹⁴³⁷ De les dues clàusules testamentàries no es desprèn cap afecte o devoció particular del testador cap a la comunitat –no hem d'oblidar que trobem Bartomeu Coloma sempre a Roma-, sinó que diríem que els frares foren inclosos per una qüestió purament instrumental: guanyar el litigi a Antoni Daguí i poder recuperar els béns del germà. Els frares no sembla que s'ho esperessin. Així almenys ho indica la primera referència dels jerònims en aquest assumpte, quan en el capítol conventual de l'11 de juny de 1475 es feren ressò que els havia arribat –*ad eorum auditum pervenerit*– que Bartomeu Coloma els havia instituit hereus universals, raó per la qual donaren poders a dos catalans residents a la cort romana, el canonge barceloní Gabriel Rovira i el conegut jurista Jeroni Pau, perquè demanessin escriptures relacionades amb l'heretat del testador i continuessin els plets que mantenia amb Francesc Gosset, Tecla i el seu fill Antoni Daguí arran de l'heretat del seu germà Pere que, segons alguns deien –en una nova mostra que no coneixien l'afer en detall–, encara estaven pendents de sentència.¹⁴³⁸

De bon inici sembla que els frares pogueren possessionar-se d'alguns béns que Bartomeu Coloma tenia a la ciutat i diòcesi de Barcelona.¹⁴³⁹ Pel que veurem més endavant, deduïm que eren els que no s'havia quedat Francesc Gosset. El 29 de maig de 1476, ben proveïts de les corresponents cartes d'un auditor romà que els reconeixia els drets hereditaris, requeriren el segrestador dels béns de Bartomeu Coloma, que era el beneficiat Pere Botell, que els lliurés el que posseïa d'aquesta heretat i el 23 d'agost en feren inventari. A la minuta notarial, clarament incompleta, només apareixen 224 lliures 12 sous 6 diners a la taula de la ciutat de Barcelona, que era el preu d'una casa venuda pels marmessors de Pere Coloma a Gaspar Jorba.¹⁴⁴⁰

Els religiosos disposaren d'aquests diners, que invertiren en un censal mort sobre la ciutat de Barcelona que els rendia anualment 223 sous 7 diners i que, dos anys més tard, requeriren al clavari que els fos lluit, totalment o parcial, en decisió capitular del 25 d'octubre de 1478 (M58).¹⁴⁴¹ Potser aquest requeriment fou causat per la necessitat de fer front a pagaments d'unes

en dit vila possehís. Ítem lexava lo dit Barthomeu Coloma tots los béns que tenia dins lo districta de Barchinona al monastir de Sent Iherònim de la Vall de Betllem, ab càrrech que lo dit monastir haia a comprar al dit beniffici fahedor en la vila de Çarreal vuyt liures de morabatins per celebració de misses, compradors en la dita vila dels béns que lo dit monastir haurà dins la dita ciutat de la sua herència (AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, bossa, sense data).

¹⁴³⁷ A mitjan segle s'enterrà a Sant Jeroni de la Murtra un Coloma, però no tenim constància de qui era exactament ni si estava emparentat amb Pere o Bartomeu Coloma (Talet, p. 153).

¹⁴³⁸ *Quia temporibus retrolapsis et eciam usque in diem obitus dicti Bartholomei Coloma apud curiam Romanam lis seu litted ducte fuerunt inter ipsum Bartholomeum Coloma, ut succedentem in hereditate et bonis que fuerunt honorabilis viri domini Petri Coloma, quondam, fratris sui, et quosdam Franciscum Gocet, Teclam, uxorem Anthonii Daguí, et Anthonium Daguí, clericum, eius filium, vel alias quasvis personas, tam coniunctum quam divisim racione dicti hereditatis et bonorum dicti Petri Coloma. Et ut dicitur alique dictarum causarum remanserunt et remanent indecise* (M40, taula 13a).

¹⁴³⁹ En un inventari de documentació hi ha dos apunts sobre processos judicials que acabaren amb el reconeixement de l'heretat de Bartomeu Coloma i Pere Coloma a Sant Jeroni de la Murtra. Un està datat l'any 1476 i l'altre el 1478 (ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Índex escriptures de Sant Jeroni de la Murtra*, s. f.).

¹⁴⁴⁰ AHPB, Antoni VINYES, *L quartum manuale comune*, 1476, febrer, 13 – 1478, març, 17, f. 17v-18r, 27r.

¹⁴⁴¹ Els frares autoritzaren el prior a vendre o cedir censals morts de l'heretat de Bartomeu Coloma i aquest traspassà aquesta autorització al frare Joan Feliu (taules 13a i 13b). Encara que en l'instrument del capítol M58 no es digui que el censal mort procedia de la venda de la casa de Bartomeu Coloma, ho indicarien

40 lliures per un plet que el sabater Gabriel Serra els interposà a la Reial Audiència arran d'aquesta casa, que estava situada prop del convent de Santa Caterina.¹⁴⁴² A més, poc abans hagueren de pagar part de la llüció d'un censal mort que Bartomeu Coloma i altres havien venut a Constança, muller del cavaller Gaubert de la Geltrú.¹⁴⁴³ Relacionat amb Constança, el sabater Gabriel Serra va interposar una altra reclamació als frares de la Murtra perquè afirmava que li havien fet cessió de 48 lliures 10 sous. La justícia va emparar la seva demanda i els jerònims hagueren de pagar-li més de 62 lliures el 19 d'agost de 1480.¹⁴⁴⁴

Tot i que el testament ho prohibia taxativament, l'any 1479 els jerònims pactaren amb Antoni Daguí mitjançant un arbitratge. La postura dels frares, en la línia del que coneixem del testament de Bartomeu Coloma, era destinar totes les rendes de Verdú i Sarral a la capellania de Corpus Christi i que en lloc de 8 lliures de morabatins a comprar a Sarral per a la celebració de misses, cedirien 8 lliures de renda sobre la ciutat de Barcelona, un cop tinguessin possessió de tots els béns del testador a la capital catalana.¹⁴⁴⁵ Per aquesta raó en el capítol conventual del 4 d'abril d'aquell any els frares van donar potestat al seu procurador general de cedir a Antoni Daguí 9 lliures 1 sou de pensió anual sobre la ciutat de Barcelona. El seu valor era de 181 lliures i procedia de l'heretat de Bartomeu Coloma. Aquesta cessió era fruit de l'arbitratge de Pere Feliu Roig, preposít de la seu barcelonina, i el jurista Jaume Antoni (M61).¹⁴⁴⁶

Però els frares no feren efectiva aquesta cessió perquè, com hem vist, volien rebre abans tot el que els corresponia com a hereus de Bartomeu Coloma a la ciutat i districte de Barcelona. No ho tenien tot perquè el que havia estat en mans de Francesc Gosset encara estava en litigi. Per això, el 17 d'agost de 1479 el procurador general requerí els segrestadors d'aquests béns, Andreu Boions i Pere Botell, que els lliuessin tots els llibres i béns d'aquesta heretat.¹⁴⁴⁷ No ho aconseguiren encara, com posa de manifest que Andreu Boions delegués la seva administració a Andreu Solzina, doctor en decrets i ciutadà de Barcelona, el 20 de juliol de 1480.¹⁴⁴⁸

clarament dues dades: la propietat del censal mort coincideix exactament amb el preu d'aquella venda i que procedís de l'heretat de Bartomeu Coloma.

¹⁴⁴² A la bossa del manual AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, ha quedat constància d'una diligència, no datada, del jutge Gregori Molgosa, en què demanà a Armand Negre, notari i procurador de Sant Jeroni de la Murtra, que presentés el testament i l'inventari dels béns de Bartomeu Coloma. Es pagaren 7 lliures 2 sous 6 diners a Joan Sec per unes obres fetes per Pere Oliver en aquestes cases (11.12.1478), 6 lliures 14 sous a Jaume Ferrer (23.12.1478) i 27 lliures a Gabriel Serra (21.01.1479), de les quals unes 13 lliures eren per costes judicials.

¹⁴⁴³ El 29 de juliol de 1478 Joan de la Geltrú reconegué haver rebut les 182 lliures del preu d'un censal mort d'11 lliures anuals. L'havien comprat Bartomeu Coloma, Gabriel Serra, Jaume Berard i la seva muller Maria, Pere Vilagut i la seva muller Eulàlia (AHPB, Lluís JORBA, *Tercium instrumentorum ac contractuum comunium librum*, 1477, febrer, 26 – 1478, setembre, 9, s. f.). Tanmateix, els frares de la Murtra requeriren el fill de Constança, el cavaller Joan de la Geltrú, que fermés la llüció i cancel·lés l'escriptura de terç (AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, bossa).

¹⁴⁴⁴ AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s. f.

¹⁴⁴⁵ AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, bossa.

¹⁴⁴⁶ La sentència arbitral fou escripturada pe notari barceloní Dalmau Ginebret el 3 de maig de 1479.

¹⁴⁴⁷ AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s. f.

¹⁴⁴⁸ Andreu Boions, prior de Sant Genís de Rocafort, havia nomenat inicialment subdelegat en l'afer del segrest dels béns de Francesc Gosset al beneficiat de la seu barcelonina Pere Botell, que més endavant va renunciar al càrrec (AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, bossa).

Per resoldre la qüestió, els frares de la Murtra i els marmessors de Francesc Gosset nomenaren àrbitre el mateix Andreu Solzina, que el 23 de gener de 1482 dictaminà que s'havien de pagar 240 lliures als religiosos, 150 en propietats i 90 en metàl·lic.¹⁴⁴⁹ En compliment de la sentència, el 5 de juliol de 1482 els marmessors de Francesc Gosset cediren 150 dels 325 sous de pensió -150 de les 325 lliures de propietat- d'un censal mort sobre la ciutat de Barcelona que es pagaven per la festa de la Mare de Déu d'Agost.¹⁴⁵⁰ Sis dies més tard el frare procurador general Benet Rosseta reconegué que havia rebut les 90 lliures i es donava per satisfet, per tant, de l'execució de la sentència d'Andreu Solzina.¹⁴⁵¹

Si Antoni Daguí s'avingué a cedir rendes de Francesc Gosset als jerònims, aquests també feren el mateix amb les rendes que Bartomeu Coloma tenia a Sarra, Verdú i altres llocs. El 26 de gener de 1482, poc després de la sentència arbitral d'Andreu Solzina, lliuraren a Antoni Daguí les escriptures relacionades amb aquestes rendes¹⁴⁵² i el 6 d'abril de 1483 li pagaren un primer tram de 25 lliures de les 180 que havia decidit l'arbitratge.¹⁴⁵³

Després de resoldre alguns serrells amb el mercader Rafael Gibert,¹⁴⁵⁴ els frares reconegueren al segrestador, el 8 de juliol de 1483, que havien rebut el que els pertocava de l'heretat dels germans Coloma.¹⁴⁵⁵ Tanmateix, el tema es tornà a embolicar novament. No sabem exactament quin fou el motiu, però sembla que Antoni Daguí recorregué a la justícia eclesial per fer valer els seus drets¹⁴⁵⁶ i el 19 de gener de 1485 autoritzà Antoni Sabater, prevere beneficiat a la seu de Barcelona, perquè reclamés als frares de la Murtra el que li devien.¹⁴⁵⁷ El 12 d'abril següent novament es posà la qüestió en mans de dos àrbitres (taula 13g),¹⁴⁵⁸ però no consta cap resolució. La darrera notícia que tenim i que clou l'afer és l'autorització donada pel capítol conventual de Sant Jeroni de la Murtra del 23 d'abril de 1487 per cedir a Antoni Daguí un censal mort de 150 sous de pensió i 150 lliures de propietat que pagava la ciutat de Barcelona i que

¹⁴⁴⁹ No hem localitzat l'escriptura original, en poder del notari Mates. La referència és del *Capbreu Vell*: ACA, MH, vol. 3833, f. 188r-188v. També en parla Francesc Talet (p. 232) i les referències posteriors del notari Joan Mates.

¹⁴⁵⁰ AHPB, Joan MATES, *Manual*, 1482, maig, 16 – 1484, març, 16, s. f.; ACA, MH, vol. 3833, f. 188v.

¹⁴⁵¹ AHPB, Joan MATES, *Manual*, 1482, maig, 16 – 1484, març, 16, s. f. (11.07.1482).

¹⁴⁵² AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 53r; ACA, MH, vol. 3833, f. 188v.

¹⁴⁵³ Així ho indica el fet que Antoni Daguí autoritzés Joan Vinader a esmerçar-les (AHPB, Guillem JORDÀ, *Decimum nonum manuale*, 1483, gener, 15 – 1483, novembre, 22, s. f.). L'època, però, no es fermà fins al 20 de febrer de 1484 arran de la prometença que Pere Samdó, llaurador de Sarra, féu als jerònims que si lluia un censal de 2 mitgeres i mitja de forment anual que satisfesia a Antoni Daguí, dipositaria les 25 lliures a la taula de canvi de la ciutat de Barcelona (ACA, MH, vol. 3779, f. 3r-4r).

¹⁴⁵⁴ Els jerònims i Rafael Gibert nomenaren àrbitres per resoldre les seves diferències els notaris Guillem Jordà i Joan Miravet el 17 de juny de 1482 (taula 13g), que condemnaren els frares a pagar a l'altra part 18 lliures (f. 62r-63r, 21.06.1482). Es feren dos pagaments: 6 lliures del 25 de juny (f. 63r) i 12 el 17 de juliol (AHPB, Guillem JORDÀ, *Decimum octavum manuale*, 1482, juny, 25 – 1483, gener, 15, s. f.).

¹⁴⁵⁵ Ho féu Benet Rosseta a Pere Botell, segrestador dels béns de les esmentades heretats, que rebé 15 lliures com a salari (AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 68r).

¹⁴⁵⁶ Hem localitzat dues diligències no datades d'Antoni Daguí dirigides a jutges apostòlics perquè actuessin contra els jerònims de la Murtra i de la Vall d'Hebron en relació amb l'heretat de Bartomeu Coloma (AHPB, Dalmau GINEBRET, *Manuale vicesimum primum*, 1486, gener, 14 – 1487, febrer, 13, bossa).

¹⁴⁵⁷ AHPB, Guillem JORDÀ, *Vicesimum primum manuale*, 1484, juny, 12 – 1485, abril, 25, s. f.

¹⁴⁵⁸ No és sorprenent, doncs, que la procura per reclamar diners que Antoni Daguí féu a Antoni Sabater es cancel·lés el 16 d'abril de 1485, quatre dies després de l'arbitratge.

procedia de l'heretat de Bartomeu Coloma (M84), en compliment del que havia decidit Andreu Solzina en un arbitratge que es remuntava cinc anys enrere.¹⁴⁵⁹ Sembla, per tant, que es revocà la cessió de 1482.

Bernat Miró, beneficiat de l'església de Santa Maria del Pi, fou un altre dels benefactors de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. En sabem ben poca cosa: el 18 de gener de 1478 féu donació al monestir d'un censal mort de més de 16 lliures de pensió anual el censatari del qual era el priorat de Catalunya¹⁴⁶⁰ i que poc després l'instituí hereu universal.¹⁴⁶¹ El censal mort donat es va lluir i no ha quedat més rastre de la relació d'aquest prevere amb els jerònims.¹⁴⁶²

Ramon Boissó, rector de la parròquia de Sant Guim de la Plana, degué entrar en contacte amb els frares de Sant Jeroni de la Murtra per la proximitat d'aquesta rectoria amb el feu de Concabella, del qual dista menys de deu quilòmetres. Testà a Sant Guim de la Plana el 16 de gener de 1479 i instituí hereu universal la comunitat jerònima badalonina. A tal efecte, ordenà que el frare procurador vengués tots els seus béns i que dels diners obtinguts comprés un mas o terres per al servei dels frares. És inevitable relacionar aquesta deixa amb l'aleshores recent venda del feu de Concabella després que la comunitat n'hagués perdut el domini real durant la guerra. Fa l'efecte que el testador volia compensar-los. En cas que no fos possible comprar un mas o terres, els diners de la venda de les seves propietats havien d'invertir-se en la compra de rendes. En contrapartida, demanà als religiosos que preguessin per la seva ànima.¹⁴⁶³ Els frares li celebraren unes exèquies molt solemnes, amb la participació del procurador general (Talet, p. 224), probablement a Sant Guim de la Plana.¹⁴⁶⁴ No sembla que pervingués una quantitat significativa, ja que ni apareix cap renda vinculada a aquest benefactor en el capbreu de l'any 1500 ni se li instituí cap sufragi permanent. Tampoc no hi ha constància que els frares posseïssin després cap mas o terres a prop de Sant Guim. Sabem, per l'apunt del cronista, que es quedaren una càrrega de llibres i que els frares guanyaren una demanda presentada per un prevere que havia rebut una donació de Ramon Boissó durant la guerra. Els àrbitres designats per les parts, entre els quals hi havia novament Andreu Solzina, dictaminaren que aquesta donació era nul·la.¹⁴⁶⁵

Més incidència econòmica tingué l'acció benefactora del prevere Bernat Planes, beneficiat de la seu de Barcelona i vicari perpetu de l'església parroquial de Tiana, per al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. De fet, fou un dels sis més destacats benefactors fins a 1488, quan es demanà al pontífex reducció de les obligacions espirituals.¹⁴⁶⁶ El 13 de juny de 1483 instituí una missa quotidiana a celebrar allà on decidís enterrar-se, que havia d'incloure

¹⁴⁵⁹ Considerem, doncs, incompleta la ressenya del cronista de la Murtra, segons el qual el conflicte amb Antoni Daguí es resolgué amb un pagament de 20 lliures l'any 1481 (Talet, p. 232).

¹⁴⁶⁰ ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 91r.

¹⁴⁶¹ Així consta en el pagament d'un llegat de 100 sous que Joan Moner, prior, féu al sastre barceloní Jaume Montargull el 27 de juny de 1478 (ADB, *PSJVH*, carpeta 2).

¹⁴⁶² Hem trobat una relació força anterior: l'11 d'octubre de 1454 Bernat Miró, en qualitat de marmessor de Sanç Garó, va pagar a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron més de 6 lliures per caritat de misses celebrades en el monestir (AHPB, Miquel FERRAN, *Nonum manuale*, 1452, octubre, 25 – 1455, juny, 30, f. 66r).

¹⁴⁶³ Una còpia de la clàusula de l'heretat universal es troba a ACA, *MH*, volum 3783, f. 43r. També en fa referència el cronista de la comunitat (Talet, p. 224).

¹⁴⁶⁴ De fet, els frares van pagar 17 lliures a Pere Renom, habitant de la població veïna d'Ivorra, per medecines, el metge i dues dones que havien tingut cura d'ell i de Ramon Boissó mentre estaven malalts (AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, f. 8v, 29.12.1480).

¹⁴⁶⁵ ACA, *MH*, vol. 3833, f. 188r; Talet, p. 231 (27.10.1481).

¹⁴⁶⁶ ADB, *FSJVH*, lligall 17, caixa 2b, s. f.

l'absolució sobre el seu túmul o en un costat de l'altar i una pregària per a la seva ànima i per a les de tots els fidels difunts.¹⁴⁶⁷ A tal efecte deixà tres censals morts que sumaven una propietat superior a les 360 lliures i una pensió anual de 18 lliures 9 sous.¹⁴⁶⁸ Aquestes rendes foren finalment per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron perquè fou en aquest monestir on escollí enterrar-se, segons testament del 14 de setembre de 1485.¹⁴⁶⁹

A final de la dècada de 1480 apareix a Sant Jeroni de la Murtra Bernat Farigola o Frigola, prevere beneficiat a Santa Maria del Mar de Barcelona. Sembla que fixà la seva residència al monestir badaloní. Almenys tant ell com Pere Massaguer consten com *habitantibus in dicto monasterio* en el capítol conventual del 19 d'agost de 1489 (taula 24b). El 8 de desembre següent, des de la Murtra, encarregà al causídic Andreu Màger els seus assumptes judicials.¹⁴⁷⁰ Encara el 25 de febrer de 1491 el prior de la comunitat, Benet Santjoan actuà en representació de Bernat Frigola en el nomenament de dos àrbitres arran d'un litigi que l'enfrontava al també beneficiat de Santa Maria del Mar Pere Serra (taula 13e). Morí durant el trienni de Gabriel Andreu (1491-1494). S'enterrà a la Murtra i els frares reberen 12 lliures per la sepultura (Talet, p. 259).

Un cas força curiós és el de Nicolau Vicenç. Entre els anys 1485 i 1491 consta sis vegades a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, la majoria de les quals qualificat com a prevere de la diòcesi de Girona, però una, la del 8 de febrer de 1489, com a canonge regular i habitant en el monestir jerònim de Collserola (taula 24a). Malgrat aquestes diferències, creiem que hauria de tractar-se de la mateixa persona, perquè considerem força improbable la coincidència en un període tan reduït de temps de dos clergues amb el mateix nom i que visquessin a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

Cal cercar la relació de Nicolau Vicenç amb els jerònims amb el personat que el mercader tarragoní Pau Tolosa va fundar el 25 de gener de 1486. La minuta notarial és tan curta¹⁴⁷¹ que hem de deduir-ne les característiques a partir d'altres fonts. Es tractava d'un benefici simple dotat amb 15 lliures de renda anual que requeia en el clergue Nicolau Vicenç i que, quan cessés o morís, havia de ser per a la sacristia de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron perquè, a criteri del prior i dels

¹⁴⁶⁷ *Instituto unam missam singulis diebus perpetuo celebrandam iuxta devocionem celebrantis et ritum seu ordinationem ecclesie, intellecto tam que celebrans oret pro me et commemorationem faciat fieri solitam pro defunctis in ecclesia in qua et seu cuius cimiterio meam eligo sepulturam et corpus meum fuerit tumulatum, volens quod celebrans ipsam, post celebracionem, teneatur absolvere supra tumulum meum et vel in cornu altaris, et preces ad dominum Deum efundat pro anima mea et pro omnibus fidelibus defunctis* (AHPB, Bartomeu REQUESENS, *Manuale instrumentorum vicesimum octavum numeratum*, 1483, març, 12 – 1484, maig, 5, s. f.).

¹⁴⁶⁸ Dos sobre la ciutat de Barcelona -200 sous de pensió i 200 lliures de propietat a rebre cada 29 de juliol i 30 sous 9 diners de pensió i 30 lliures 16 sous de propietat el mes de març- i un tercer de 130 sous de pensió anual i 130 lliures de preu que pagava el mes d'abril Jaume Bisanyes, beneficiat de la seu de Barcelona i de Santa Maria del Pi, i que gravava una casa. Aquesta darrera renda li havia llegada el seu nebot Pere Rossell.

¹⁴⁶⁹ El testament fou pres pel notari barceloní Bartomeu Requesens, però no l'hem trobat entre els seus protocols a l'AHPB. En tenim notícia gràcies a ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 99v.

¹⁴⁷⁰ ACA, *MH*, vol. 3779, f. 24v.

¹⁴⁷¹ Curta i errònia, ja que assigna el personat a Sant Jeroni de la Murtra en lloc de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron: *Institutio cuiusdam personatus facta per honorabilem Paulum Tholosa, mercatorem minorem dierum, in ecclesia monasterii fratrum heremitarum Sancti Hieronimi de la Murtra. Est in nota* (AHPB, Dalmau GINEBRET, *Manuale vicesimum primum*, 1486, gener, 14 – 1487, febrer, 13, s. f.). La considerem errònia perquè totes les referències posteriors a aquest personat són de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

frases, es compressin els ornaments litúrgics que consideressin oportuns.¹⁴⁷² A diferència dels beneficis eclesiàstics, per tant, no era perpetu. No podia canviar de titulars, sinó que havia de convertir-se en una causa pia –la sagristia d’una església monàstica, en aquest cas. Tenint en compte que aquestes figures s’utilitzaven per fer permutes de beneficis eclesiàstics,¹⁴⁷³ darrere d’aquest moviment hi devia haver una donació anàloga de Nicolau Vicenç a favor de Pau Tolosa. A la documentació sobre el personat, Nicolau Vicenç consta com a canonge de la catedral de Tarragona,¹⁴⁷⁴ la qual cosa contribueix a aquesta suposició. L’hipotètic benefici cedit a Pau Tolosa, però, no seria per a ell directament, ja que era seglar, sinó per algú del seu entorn.

Al cap de tres anys el personat ja s’havia extingit. El 27 de setembre de 1488 els canonges barcelonins Lluís Sirvent i Berenguer Vila, a requeriment del canonge Nicolau Vicenç, reberen la comissió apostòlica per procedir a l’extinció d’aquest personat.¹⁴⁷⁵ La renda passà, doncs, a la sagristia de Sant Jeroni de la Vall d’Hebron. El prior de Vall d’Hebron presentà un rescripte apostòlic als dos canonges anteriors més un tercer, Ferrer Nicolau de Gualbes, a instància de Nicolau Vicenç. No en sabem el contingut, sinó tan sols que es féu el 21 de febrer de 1490.¹⁴⁷⁶ Anys més tard, en data 26 de gener de 1496, perquè els frares no fossin gravats pel benefici, acreditaren davant les autoritats diocesanes que havia estat extingit.¹⁴⁷⁷ Per tant, aquesta renda no sembla que fos fruit de la devoció únicament de Pau Tolosa, sinó de Nicolau Vicenç. En aquest sentit, és molt significatiu que no consti cap deixa testamentària de Pau Tolosa al monestir i que Nicolau Vicenç habités regularment a la Vall d’Hebron, com hem comentat. Creiem que una hipòtesi que explicaria els fets documentats és que Nicolau Vicenç, malgrat ser o haver estat canonge a Tarragona, es volgué retirar a Sant Jeroni de la Vall d’Hebron. Per pagar-se l’estada va aconseguir cedir algun benefici que tenia a Pau Tolosa a canvi del personat. Quan va morir Pau Tolosa, el personat es va extingir i la renda de 15 lliures passà directament a la sagristia del monestir jerònim. Això permetia el manteniment de Nicolau Vicenç, que seguí residint al cenobi de Collserola fins a l’any 1491, com a mínim. El fet que no en tinguem més notícies en els documents dels anys posteriors molt probablement respongui al fet que morís. En aquest escenari, es tractaria d’un retir al final de la seva vida. Resta un punt no tancat: per quina raó apareix

¹⁴⁷² *Quod olim dilectus filius Paulus Tholosa, civis Terraconensis, fervore devotionis accensus, de propria salute recogitans, cupiens terrenam celestia et transitoria in eterna felici commercio commutare, quoddam perpetuum simplex beneficium ecclesiasticum personatum nuncupatum in ecclesia monasterii Vallis de Hebron, ordinis monachorum heremitarum Sancti Jeronimi, barchinonensis diocesis, cum auctoritate et decreto tunc vicarii venerabilis fratris nostri Gondisalvi, episcopi Barchinone, in spiritualibus generalis, instituit illudque de bonis suis in redditibus annuis quindecim librarum monete Barchinone dotavit, ac voluit et ordinavit quod, cedente vel decedente prefato Nicolao, cui ad id sufficienti dispensatione suffulto, beneficium predictum, iuxta voluntatem et ordinationem dicti Pauli ordinaria fuerat auctoritate collatum redditus dicti beneficii ad sacristiam ipsius monasterii in ornamentis ecclesiasticis iuxta ordinationem prioris pro tempore existentis et dilectorum filiorum conventus dicti monasterii convertendi devenirent dictumque beneficium ex tunc extinctum esset et amplius beneficium non foret nec alteri conferri posset, prout in quodam publico instrumento de super confecto dicitur plenius contineri (AHCEC, Pergamins, Sant Jeroni de la Vall d’Hebron, 15, 27.09.1488).*

¹⁴⁷³ Així s’ha documentat al bisbat de Girona a l’edat moderna (Josep M. MARQUÈS, «Els personats i les permutes de beneficis al bisbat de Girona (s. XVI-XVIII)», *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, 40 (1999), p. 145-183).

¹⁴⁷⁴ Hem trobat altres fonts que ho acrediten almenys els anys 1480 i 1481 (Sanç CAPDEVILA, *La Seu de Tarragona*. Barcelona: Biblioteca Balmes, 1935 (annex a *Analecta Sacra Tarraconensia*, 10), p. 134).

¹⁴⁷⁵ AHCEC, Pergamins, *Sant Jeroni de la Vall d’Hebron*, 15.

¹⁴⁷⁶ AHPB, Dalmau GINEBRET, *Manual*, 1490, febrer, 16 – 1491, maig, 13, s. f.

¹⁴⁷⁷ ADB, *Comunium*, vol. 60, f. 18r.

qualificat com a clergue o prevere de la diòcesi de Girona quan procedia de l'arquebisbat de Tarragona.

Gabriel Rovira era doctor en decrets i titular de l'abadia de Santa Maria de l'Estany des de 1472.¹⁴⁷⁸ Hem vist com l'any 1475 els frares de la Murtra li encarregaren a ell, aleshores canonge de la seu de Barcelona, i al jurista Jeroni Pau, tots dos residents a Roma, els afers relacionats amb l'heretat de Bartomeu Coloma, que acabava de morir a Roma amb un testament en què instituïa els frares de la Murtra hereus universals dels seus béns a la ciutat i districte de Barcelona (taula 13a).

L'any 1493 Gabriel Rovira s'havia instal·lat de forma estable en el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, tal com ho posa de manifest que el 6 de març de 1493 el prior del monestir pagués al fuster Pere Borrada 10 lliures per haver construït un llit per a una cel·la que habitava Gabriel Rovira, abat de Santa Maria de l'Estany (doc. 106). El trobem present en instruments de 9 dies diferents en què es reuní el capítol conventual entre els anys 1493 i 1500 (taula 24a), en els quals se'l qualifica sovint com a doctor en decrets i habitant en el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

Per una carta reial de 1495, sabem que Gabriel Rovira era també canonge de Lleida i que el rei havia demanat per a ell una canongia de la catedral de Barcelona. Com que la resposta va ser que no podia tenir dues dignitats sense dispensació apostòlica, Ferran II va demanar al seu ambaixador a Roma, Garcilaso de la Vega, que aconseguís un breu perquè pogués canviar la nominació –entenem que la de canonge de Lleida- a una altra persona, ja que interessava molt que aconseguís la canongia de Barcelona *para cierto negocio de Sant Hierónimo de la Murtra*.¹⁴⁷⁹ Va contribuir a la construcció de l'ermita de Sant Onofre, bastida pels jerònims de la Murtra en el cim d'un dels turons propers al cenobi a final del segle XV, i possiblement sigui d'ell un dels escuts heràldics de la galeria de llent de la seva claustra (Talet, p. 269-270). Si féu aquests ajuts per al monestir de la Murtra, creiem que en devia fer més per a la Vall d'Hebron, on visqué regularment durant els darrers anys de la seva vida. Malauradament, però, no n'ha restat constància. El més probable, al nostre entendre, és que a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron fes com a la Murtra: contribuir a les obres. Va morir a principi del segle XVI.¹⁴⁸⁰

Tenim referències a altres tres eclesiàstics que, malgrat que no consten en la llista de benefactors, sí que tingueren almenys intenció d'ajudar econòmicament algun dels dos monestirs jerònims. Un cas força sorprenent és el d'Antoni Vilar, profés del monestir benedictí de Sant Feliu de Guíxols i amb orígens a Sant Martí Vell, prop de Girona, que el 12 de novembre de 1478 va donar a Sant Jeroni de la Murtra els béns que tenia del seu pare quan s'extingís l'usdefruit del qual gaudia la seva mare, que s'havia casat en segones núpcies amb un barreter de Púbol.¹⁴⁸¹ Joan Bonet, beneficiat de Sant Joan Baptista a Artesa de Segre, va donar a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron deutes que altres persones tenien contret amb ell. Com que no devia ser fàcil cobrar-los, els frares acudiren al monarca, que ordenà al veguer d'Agramunt, en mandat del 10 d'octubre de 1481, que obligués els deutors a saldar els seus compromisos econòmics.¹⁴⁸² D'aquests dos

¹⁴⁷⁸ Antoni PLADEVALL I FONT i Jordi VIGUÉ VIÑAS, *El monestir romànic de Santa Maria de l'Estany*. Barcelona: Artestudi, 1978, p. 154-156.

¹⁴⁷⁹ Antonio DELA TORRE, *Op Cit.*, vol. 5, p. 58-59.

¹⁴⁸⁰ La primera referència del seu successor a l'abadia de l'Estany, Pere Rovira, és de 1507 (Antoni PLADEVALL I FONT i Jordi VIGUÉ VIÑAS, *Op. cit.*, p. 156).

¹⁴⁸¹ AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s. f.

¹⁴⁸² ACA, C, reg. 3693, f. 111r-111v.

eclesiàstics no creiem que arribés pràcticament res als jerònims. De Francesc Gosset –el tercer que apareix amb aquest nom en aquest apartat–, beneficiat de Sant Antoni i Sant Miquel de l'església d'Olesa, probablement sí. Va fer hereus universals per meitats els aniversaris comuns de la seu de Barcelona i el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. L'única referència que n'hem trobat és un pagament de 25 lliures als hereus del prevere Berenguer Laguestosa que cadascun dels dos hereus va haver d'assumir arran d'una sentència arbitral del canonge Lluís Sirvent el mes de febrer de 1490.¹⁴⁸³

Gràcies a alguns apunts de la crònica de Sant Jeroni de la Murtra coneixem altres vinculacions d'eclesiàstics amb aquest monestir: un domer de la seu de Barcelona, Valero, s'enterrà al monestir l'any 1452 i el canonge Sirvent, de la mateixa seu, donà 80 reals per a la vidriera del refetor a principi de la dècada de 1490 (Talet, p. 153, 256). Esmentem també el cas força sorprenent de Nicolau de Montalt, canonge de la seu de Barcelona. El capítol general de 1434 li atorgà carta de germandat,¹⁴⁸⁴ distinció que tan sols es donava a benefactors molt destacats, com Antoni Vinyes. Tanmateix, no hem trobat cap notícia d'ell que el vinculí a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron ni a Sant Jeroni de la Murtra.

Tampoc no consta ni a la llista de benefactors ni en fa cap menció el cronista de la Murtra, però sembla que els frares tingueren relació amb el cardenal Margarit. En tenim algunes evidències. En primer lloc, l'existència de tres bustos en el claustre amb un bisbe que té dues margarites a la mitra, ben segurament n'és un més que possible retrat, tal com ha apuntat Jaume Aymar (imatge 12).¹⁴⁸⁵ D'altra banda, tenim documentada una estada del bisbe d'Elna, dignitat que detenia aleshores Joan de Margarit i Pau, al monestir badaloní el 29 de setembre, vigília de la festivitat de sant Jeroni, de 1454. Pocs dies abans, el 21, hi havia estat el seu oncle, Bernat de Pau, bisbe de Girona.¹⁴⁸⁶ Com que no consten ajuts directes, és possible que el reconeixement de la seva figura en el claustre respongui a la seva proximitat amb Joan II i Ferran II, dels quals fou ambaixador i conseller.

Val la pena també donar un cop d'ull a la llista de clergues presents en els dos monestirs jerònims segons la documentació notarial (taules 24a i 24b). Alguns tingueren residència fixa en algun dels dos monestirs. De la majoria n'hem parlat gràcies a comptar amb altra documentació: Bernat Frigola, Honorat Pasqual, Joan Quintà, Nicolau Vicenç i Gabriel Rovira. Tan sols hi podem afegir Marc Àngel, que és qualificat com a clergue resident a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron l'any 1489.

De la resta, uns 25 eclesiàstics, només consta una sola presència que es pot atribuir a diferents circumstàncies. Els dos frares jerònims procedents de Cotalba, Guillem Llorella i Jaume Pere, que eren a Vall d'Hebron l'any 1412 segurament foren enviats per la casa valenciana que, com hem comentat, tingué un gran protagonisme en els primers anys de la instauració dels jerònims a Catalunya abans de la formació canònica de l'orde (1415). Altres potser només feren alguna estada a l'hostatgeria o foren convidats per consultar-los o encomanar-los algun afer especialment delicat. En aquest sentit, la presència de dos canonges de la diòcesi de Tortosa podria estar relacionada amb les rendes que els jerònims de Vall d'Hebron hi rebien. En el cas de la

¹⁴⁸³ AHPB, Dalmau GINEBRET, *Vicesimum tercium manuale*, 1489, maig, 18 – 1490, febrer, 16, s. f.

¹⁴⁸⁴ Actas, vol. 1, f. 36v.

¹⁴⁸⁵ Jaume AYMAR I RAGOLTA, «Relacions de Sant Jeroni de la Murtra amb les comarques gironines», *Estudis del Baix Empordà*, 29 (2010), p. 68-69.

¹⁴⁸⁶ ACA, *MH*, vol. 4131, s. f.

Murtra, el veïnatge explicaria la presència de Francesc Boscà, prevere de la parròquia de Santa Maria de Badalona, o de preveres, rectors i canonges de la Segarra i Tarragona en els afers relacionats amb Concabella, Gra i Aguiló.

En general, la vinculació d'eclesiàstics amb els dos monestirs masculins jerònims catalans al llarg del segle XV fou força destacada i heterogènia. Sí que podem observar dues característiques: la proximitat geogràfica dels clergues vinculats als dos monestirs jerònims –són majoria els beneficiats de la seu o d'alguna de les esglésies de la capital catalana i els rectors de parròquies properes (Tiana, Vallromanes, Ripollet, Santa Perpètua, Sant Creu de l'Ordre)- i que un lligam més estret en vida implicava una conflictivitat molt menor a l'hora de rebre els corresponents llegats.

Els dos casos més extrems d'aquest darrer aspecte són Joan Quintà i Pere Martí, d'una banda, i Pere Mitjavila i Bartomeu Coloma, de l'altra. Mentre Joan Quintà visqué en el cenobi, contribuï a la seva construcció, s'hi sebollí i hi portà un dels novicis, Joan Say, i Pere Martí llegà centenars de lliures en vida per a la construcció de luxoses peces litúrgiques, els llegats de Pere Mitjavila i Bartomeu Coloma, de qui no consten relacions en vida ni demostren cap afecte ni vinculació especial vers els jerònims, foren objectes de conflictes i dificultats econòmiques i judicials, especialment el darrer.

Hi ha eclesiàstics que es mostren molt vinculats ja en vida amb els jerònims, com els ja citats Joan Quintà, Pere Martí, Honorat Pasqual o Joan Lledó. D'altres mostren una gran estima en els seus testaments, com l'ermità Pere Torelló o Joan Canyelles. Alguns es limitaren a ajuts puntuals a les obres, com Bernat Albert, o petits ajuts econòmics, com Antoni Vilar o Joan Bonet. N'hi ha que passaren a residir en els convents en els darrers anys de les seves vides, com Joan Quintà, Gabriel Rovira –que s'involucrà molt en les obres- o Bernat Frigola. En tot cas, una mescla molt heterogènia de situacions que responien a circumstàncies vitals molt diferents dels seus protagonistes.

Mercaders

La documentació medieval de Sant Jeroni de la Murtra és més rica que la de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. És normal, doncs, que hi apareguin més benefactors. Tanmateix, la diferència en nombre de benefactors pertanyents a l'estament mercantil entre els dos monestirs jerònims és tan destacada, que no creiem que pugui ser atribuït únicament a la major documentació, sinó a un biaix real que podria ser causat pels propis orígens del cenobi badaloní. El fet que un mercader, Bertran Nicolau, en fos el fundador en podria ser una de les causes. A més, com veurem, els mercaders estigueren especialment interessats a col·laborar a la construcció del monestir. Això ho tenien més a l'abast a Sant Jeroni de la Murtra, més obert a tot tipus de col·laboracions, que no pas a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, que fou bastit quasi exclusivament per dues reines, Violant i Maria.

Sigui per una causa o una altra, la qüestió és que un nombre important de mercaders es vinculà a Sant Jeroni de la Murtra. D'alguns en tenim molt poca informació, com Antoni Maià, que tan sols consta com a benefactor,¹⁴⁸⁷ o Porta, que donà una cota de vellut del qual es féu un pal·li l'any 1454 (Talet, p. 141). Hem vist ja el cas de Miquel Piquer en l'apartat dedicat a l'entorn familiar, per ser un mercader que tenia dos fills que professaren a la Murtra.

Els frares jerònims mantingueren un lligam estret amb el destacat llinatge de mercaders barcelonins Bertran, d'origen convers.¹⁴⁸⁸ La relació començà amb Ramon, fill de Joan Bertran i Blanca, de qui heretà a parts iguals amb el seu germà, el també mercader Ferrer Bertran.¹⁴⁸⁹ Ramon Bertran s'uní en matrimoni amb Violant i tingué dos fills: Ramon, que es féu cartoixà a Escaladei, i Joana, que es casà amb Bernat Sabastida.¹⁴⁹⁰

Els Bertran s'enriquiren durant la primer meitat del segle XV amb el transport de mercaderies pels principals ports de la Mediterrània. Han quedat traces de la seva seva activitat comercial: l'any 1429 una nau genovesa portà mercaderies de Ramon Bertran a Tunis i a Palerm¹⁴⁹¹ i el 1437 els dos germans Bertran, Ramon i Ferrer, mercadejaren amb coral.¹⁴⁹² El 1440

¹⁴⁸⁷ Talet, p. 145; ACA, *MH*, lligall 277, s. f.

¹⁴⁸⁸ Aquesta fou la causa que no fos inclòs en el Consell de la Mercaderia, malgrat el desig de la reina Maria (Claude CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462: un centre econòmic en època de crisi*. Barcelona: Curial, 1977, vol. 1, p. 57).

¹⁴⁸⁹ Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona*, vol. 3 (anys 1396-1440), p. 242.

¹⁴⁹⁰ AHPB, Esteve MIR, *Llibre de testaments*, 1442, juliol, 29 – 1457, juliol, 2, f. 32v-34v (20.10.1464). Si no es diu el contrari, les informacions següents procedeixen d'aquesta font. Al seu fill Ramon li va llegar un cens de 3 morabatins sobre unes cases que tenia amb el seu germà Ferrer, ja difunt, al call jueu de Tortosa, la qual cosa constitueix un altre lligam de l'ascendència jueva dels Bertran.

¹⁴⁹¹ Mario DEL TREPPO, *Els mercaders catalans i l'expansió de la Corona Catalano-aragonesa*. Barcelona: Curial, 1976, p. 385.

¹⁴⁹² Claude CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462: un centre econòmic en època de crisi*, vol. 1, p. 438.

Ramon trameté 200 caixes de coral a Sicília, Rodes i Alexandria i invertí més de 80 lliures per comprar xamelots i pebre.¹⁴⁹³

Després d'anys d'activitat mercantil, Ramon Bertran tenia a mitjan segle una posició econòmica excel·lent.¹⁴⁹⁴ El 27 de març de 1444 va donar a l'Hospital de la Santa Creu un censal mort de 285 lliures de propietat sobre el General de Catalunya amb la condició que els administradors havien de donar 3 diners a cada malalt pobre de l'hospital, 12 diners a cada leprós la vigília de Nadal i 12 sous anuals el dia de la seva mort al majoral de la confraria de la Santa Trinitat de Barcelona per distribuir entre 12 pobres confreres. El mes de setembre de 1451 va instituir una missa quotidiana a l'església de Sant Just de Barcelona dotada amb un censal mort de 12 lliures i mitja de pensió anual i propietat de 200 lliures. El 18 d'octubre de 1464, dos dies abans de testar, va fer una segona donació a l'Hospital de la Santa Creu: un censal mort de 502 lliures 13 sous 11 diners de propietat sobre la ciutat de Barcelona, amb la condició, entre d'altres, que ell i la seva muller Violant en tinguessin l'usdefruit en vida.

També va dedicar part del seu capital a la construcció del cenobi jerònim de la Murtra: l'any 1451 va donar 50 florins per a l'obra de la llibreria i tres anys més tard en va donar 10 per a la imatge del Crucifix (Talet, p. 141, 144). Cap d'aquestes dues obres es conserva actualment. Sí podem admirar, en canvi, el carner que hi ha al mig de l'església conventual, fet l'any 1453 per Ramon Bertran (imatge 11), tal com reconeix en el testament: *in quodam carnerio quod de eorum voluntate* [del prior i frares de Sant Jeroni de la Murtra], *intus ipsam ecclesiam, construxi*. Aquests i segurament altres ajuts que no coneixem el feren mereixedor que la comunitat li atorgués en vida participació en els béns espirituals.¹⁴⁹⁵

El testament mostra la seva vinculació amb els jerònims de la Murtra. El prior era un dels cinc marmessors.¹⁴⁹⁶ Va llegar 16 lliures i mitja a l'obra i 10 sous anuals per a una pitança el dia de la seva mort. Per a una única pitança a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, una altra a la cartoixa de Mallorca i una tercera en el monestir de repenedides de Barcelona va donar 20, 50 i 13 sous respectivament. Volgué sebollir-se en el carner que havia fet construir al mig de l'església de Sant Jeroni de la Murtra. A diferència del que era habitual, Ramon Bertran no volgué que a la seva sepultura hi hagués cap tipus de cerimònia ni solemnitat. L'endemà del seu sepeli demanà que es fes una altra cerimònia a l'església de Sant Just, d'on era parroquià, amb l'assistència d'amics i parents.¹⁴⁹⁷ Féu un llegat de 10 sous al prevere Rafael Osona, que anys més tard es féu donat del

¹⁴⁹³ Gloria POLONIO LUQUE, *Exportación e importación en y desde el Mediterráneo en la Baja Edad Media. Mercaderes, mercancías y rutas comerciales (1349-1450)*, tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona (2012), vol. 2, p. 509, 512.

¹⁴⁹⁴ L'any 1443 va comprar al comte de Mòdica un censal mort de 25 lliures de pensió anual per un preu de 400 lliures (Arxiu del Castell de Vilassar, *Pergamí* 1-61-50).

¹⁴⁹⁵ ACA, *MH*, lligall 277, s. f.

¹⁴⁹⁶ Els altres quatre marmessors eren Andreu Balaguer, vicari de l'església de Santa Eulàlia de Provençana, la seva muller Violant, i els mercaders barcelonins Ferrer Bertran, major de dies, i Narcís Calçada.

¹⁴⁹⁷ *Sepulturam vere corpori meo eligo in ecclesia monasterii Sancti Geronimi de la Murtra, diocesis Barchinone, rogans dominos priorem et fratres eiusdem monasterii quatenus permittant corpus meum sepeliri in quodam carnerio quod de eorum voluntate, intus ipsam ecclesiam, construxi, volens et mandans quod, incontinenti cum animam reddidero suo Altissimo creatori, corpus meum portetur ilico cum citius fieri poterit ad dictum monasterium Sancti Geronimi et ibidem sepeliatur. Et ipsam sepulturam fieri mando ad cognitionem dictorum manumissorum meorum seu maioris partis eorundem, sine tamen aliqua serimonia vel sollempnitate. Et quod crastinum mortis mee vel quam citius fieri poterit, volo et mando quod representetur corpus meum in ecclesia Sancti Iusti Barchinone, ubi vocentur et interveniant parentes afines et amici mei et hoc fieri mando ad cognitionem dictorum manumissorum meorum seu maioris partis*

monestir. Com hem comentat anteriorment, fou marmessor d'un altre destacat benefactor, el prevere Joan Quintà, i prestà diners a l'ermità Pere Torelló.

A banda dels llegats pietosos habituals (10 sous per a l'obra de la seu barcelonina, 100 per a redimir captius, 20 sous als bacins parroquials de Santa Maria del Mar i el Pi i 10 per a la resta de bacins, i 10 sous a diverses confraries d'oficis per repartir entre pobres) i dos més als framenors barcelonins (5 sous anuals durant 20 anys al monestir de Sant Francesc i 55 sous per a la infermeria de Santa Maria de Jesús), Ramon Bertran va fer alguns llegat personals que mostren la seva xarxa de relacions socials: 10 lliures perquè es casés la primogènita del llibreter Bernat Huguet, una gramalla i una captuxa per a Guillem Badorch, una gramalla i una caputxa per a Narcís Caçada, 5 lliures i mitja anual a Jofre de Queralt, que havia estat mercader, i 60 florins perquè el clergue Lluís Desplà es comprés una Bíblia en llatí. També concedí la llibertat a la seva esclava tàrtara Marta, però només a partir del Nadal de 1469. L'heretat universal fou per a la seva muller Violant i per a la seva filla Joana. El testament té data del 20 d'octubre de 1464 i fou publicat el 7 de novembre.

Altres membres de la nissaga de mercaders conversos Bertran apareixen en la documentació de Sant Jeroni de la Murtra. El cronista dona informació de tres d'ells –Francí Bertran, Jordi Bertran i Aldonça Sabastida–, que identifica com a fills de Ramon. Aquesta identificació no s'ajusta a la realitat perquè Ramon tan sols tingués dos fills, Ramon i Joana.

Francí Bertran va donar més de 250 lliures i va morir en el trienni 1475-1478, probablement el 1476.¹⁴⁹⁸ Francí era fill de Ferrer i, per tant, nebot de Ramon.¹⁴⁹⁹ Quant a Jordi Bertran, consta com a benefactor i que s'enterrà al cenobi badaloní l'any 1452 (Talet, p. 145, 153). La seva identificació és complicada. L'únic Jordi que hem trobat a la bibliografia és un esclau de Ferrer Bertran que, després de ser afranquit, es va fer coraler. Però la referència de la seva activitat l'any 1459¹⁵⁰⁰ el fa incompatible amb l'any que el cronista data el seu enterrament. O la data consultada pel cronista és errònia o bé es tracta d'un altre membre de la família Bertran. Ens resultaria molt sorprenent que fos fill de Ramon o Ferrer Bertran perquè Jordi és un nom que es posava als esclaus, a més que de la llarga llista de membres de la família Bertran que es dedicaren al comerç no n'hi ha cap altre que tingui aquest nom. Quant a Aldonça Sabastida, que segons el cronista de Sant Jeroni de la Murtra ajudà també en diverses construccions del monestir, no podia ser de cap manera filla de Ramon Bertran. Però tenint en consideració que Joana, que sí n'era filla, es casà amb Bernat Sabastida, possiblement Aldonça estigués emparentada també amb aquesta nissaga de mercaders. Analtzarem més endavant la seva relació amb els jerònims en l'apartat dedicat a les dones.

Encara hem documentat dos membres més amb el cognom Bertran. El primer és Joan, que donà 6 florins d'or al monestir. Com que visqué i morí a Càller, el capítol conventual, celebrat el 19 de març de 1480, va decidir encarregar la reclamació d'aquest llegat testamentari a Antoni Asbert Santjust, que era un donzell habitant en aquesta ciutat sarda (M67, taula 13a). Malgrat

eorundem. Et volo dari cuilibet prebitero beneficiato ac conducti in eiusdem ecclesie Sancti Iusti qui predictis interfuerit duodecim denarios.

¹⁴⁹⁸ Talet, p. 219; ACA, MH, lligall 277, s. f.

¹⁴⁹⁹ El 1459 Francí Bertran va transportar una nau carregada d'or de Trapani a Barcelona que havia estat assegurada pel seu pare, Ferrer Bertran (Mario DEL TREPPO, *Els mercaders catalans i l'expansió de la Corona Catalano-aragonesa*, p. 158).

¹⁵⁰⁰ Claude CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462: un centre econòmic en època de crisi*, vol. 1, p. 436-437.

viure a Càller, Joan formava part de l'entramat empresarial dels Bertran barcelonins.¹⁵⁰¹ No és gens excepcional, ja que les grans famílies mercaderes solien tenir familiars que actuaven d'agents en els territoris on comerciaven.¹⁵⁰² El segon és Gaspar, mercader, al qual trobem a la Murtra el febrer de 1469 (llista 23b) i que va vendre setí blanc a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron el 1494 (llista 25a). No podem escatir, però, si Gaspar fou membre de la nissaga de mercaders Bertran ni tan sols si les dues darreres referències corresponen a la mateixa persona.

Nicolau Viastrosa també formava part d'una família de mercaders molt destacada durant el segle XV. El seu pare, Nicolau, ja era mercader i han quedat moltes traces de les activitats econòmiques dels dos germans Viastrosa, Nicolau i Pere, a mitjan segle.¹⁵⁰³ Nicolau ocupà càrrecs destacats, com el de cònsol de la Llotja (1460)¹⁵⁰⁴ i clavari de la ciutat de Barcelona (1477-1478).¹⁵⁰⁵ Políticament es decantà cap al partit de la Busca.¹⁵⁰⁶

Nicolau Viastrosa va comprar un mas a Badalona, actualment conegut com Can Miravitges, l'any 1456.¹⁵⁰⁷ Potser d'aquí va néixer la relació amb els jerònims de la Murtra, de la qual can Miravitges dista uns escassos 3 quilòmetres. En el darrer priorat de Jaume Planes (1464-1466) va fer construir una clau de volta en què hi ha esculpit el seu escut heràldic (Talet, p. 192). Es troba a la galeria de migdia (imatge 13). En el trienni 1475-1478 donà, amb els també mercaders Pere Morer i Pujades, 14 lliures per a un conjunt de llibres que els frares es veieren en la necessitat d'empeyorar (Talet, p. 214). A principi de la dècada de 1480 donà 50 rals per pagar un calze (Talet, p. 233). El 8 d'octubre de 1488 la seva muller, Eufrasina, autoritzà un dels conventuals de la Murtra, Antoni Torres, a reclamar 60 lliures de moneda valenciana que un conjunt de persones devien a la germana del frare, la monja del convent barceloní de Jerusalem Joana Jerònima Torres, i que aquesta li havia cedit (taula 13e).

Miquel Saiol va deixar una renda de 7 lliures i mitja d'un censal mort que satisfieia la ciutat de Barcelona perquè se li celebressin sufragis perpètuament. En una clàusula del seu testament, redactat el 5 de febrer de 1465, ordenà que, un cop s'hagués extingit l'usdefruit de la seva muller, l'hereu universal hauria de fer celebrar 150 misses anuals per a la seva ànima, per a les dels seus parents i, en general, per a les de tots els fidels difunts. Les repartí a parts iguals entre Sant Jeroni de la Murtra, Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i Santa Maria de Jesús de Barcelona, a raó de 50 misses anuals per a cada monestir.¹⁵⁰⁸ Quan les comunitats reberen aquesta renda, ja s'havia reduït a 6 lliures. Els frares de la Murtra decidiren aleshores, en aplicació de la

¹⁵⁰¹ Un Joan Bertran, mercader a Càller, en col·laboració amb Ferrer Bertran de Barcelona, transportà formatges sards fins a Almeria l'any 1459 (Claude CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462: un centre econòmic en època de crisi*, vol. 1, p. 96).

¹⁵⁰² Claude CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462: un centre econòmic en època de crisi*, vol. 1, p. 98.

¹⁵⁰³ Mercadejà, entre d'altres productes, amb blat, coral i pastell (Claude CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462: un centre econòmic en època de crisi*, vol. 1, p. 346, 436, 518). Fou cunyat del destacadíssim mercader Gaspar de Montmany (vol. 2, p. 410).

¹⁵⁰⁴ Josep Maria SANS I TRAVÉ (dir), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*. vol. 1, p. 154.

¹⁵⁰⁵ Amb aquest càrrec va vendre dos censals morts de 700 sous de pensió a Sant Jeroni de la Murtra el 17 de març de 1478 (AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s. f.).

¹⁵⁰⁶ Claude CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462: un centre econòmic en època de crisi*, vol. 2, p. 404.

¹⁵⁰⁷ Josep Maria CUYÀS I TOLOSA, *Història de Badalona*. Badalona: Artes Gráficas Duran, 1979, vol. 5, p. 123.

¹⁵⁰⁸ Tan sols en tenim coneixement per la còpia de les clàusules que afectaven Sant Jeroni de la Murtra. Fou escripturat pel notari barceloní Mateu Safont (ACA, *MH*, vol. 3783, f. 29r).

proporcionalitat directa, celebrar 40 misses en lloc de 50.¹⁵⁰⁹ Al segle XVIII encara se'n celebraven 6 arran de successives reduccions.¹⁵¹⁰ Tot i que no en tenim una informació tan completa, a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron també se'n conservà la renda¹⁵¹¹ i cal concloure que es devien celebrar sufragis. No ens consta cap interacció en vida.

Jeroni Rajola i Pere Joan d'Olorde foren dos mercaders que, amb el també mercader Miquel Piquer –del qual hem parlat a l'apartat de familiars, ja que era el pare de dos religiosos professors- i el jurista Baltasar Savila, s'involucionaren en la construcció d'un tram del claustre de Sant Jeroni de la Murtra. El contractaren el 5 d'octubre de 1470 als mestres de cases Jaume Alfonso i Pere Basset¹⁵¹² i, després d'alguns contractemps, sembla que la feina s'acabà al cap de dos anys llargs, el desembre de 1472.¹⁵¹³

Pere Joan d'Olorde es dedicava al comerç de teles, especialment de lli i canemàs,¹⁵¹⁴ i tenia botiga a la plaça del Blat.¹⁵¹⁵ Era proveïdor dels jerònims de la Murtra.¹⁵¹⁶ Però a banda de la seva contribució per al claustre, no consta en el registre de benefactors, no hi ha cap notícia de cap llegat de rellevància ni tampoc que instituís cap sufragi perpetu. Morí a inici del segle XVI.¹⁵¹⁷

En canvi, sembla que la relació amb el mercader Jeroni Rajola, de qui no hem trobat traces de la seva activitat comercial, fou més estreta. Abans de sufragar una clau de volta del claustre, es prestà com a intermediari en la compra d'un cens sobre unes cases del carrer d'en Cuch de Barcelona: féu la compra el 25 d'agost de 1467 i el 23 de gener següent va reconèixer que ho havia fet en nom del prior i convent de Sant Jeroni de la Murtra durant el priorat de Joan Say.¹⁵¹⁸ És de suposar que els frares li tenien prou confiança per encarregar-li aquest assumpte, que fou previ a rebre la donació de la casa de la seva titular, Eulàlia, germana del frare Joan Say i muller aleshores del causídic barceloní Pere Francesc.¹⁵¹⁹ Com Pere Joan d'Olorde, mantingé una relació professional amb els frares.¹⁵²⁰ Testà el 18 de maig de 1499 i sabem que donà 5 lliures per a 5

¹⁵⁰⁹ ACA, *MH*, vol. 2497, f. 16r; ACA, *MH*, vol. 3833, f. 73v-75r.

¹⁵¹⁰ ACA, *MH*, lligall 277, s. f.

¹⁵¹¹ ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 91r.

¹⁵¹² AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum manuale comune*, 1469, desembre, 7 – 1471, agost, 9, s. f.

¹⁵¹³ Els dos mestres de cases reconegueren el darrer pagament a Pere Joan d'Olorde el 6 de desembre (doc. 62) i a Jeroni Rajola el dia 14 (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 60v).

¹⁵¹⁴ El 18 de setembre de 1490 és qualificat de botiguer de teles de lli i canemàs en una època de 50 sous per haver proporcionat 5 canes de tela d'Alemanya per cobrir el cos difunt del canonge barceloní Antoni Janer (AHPB, Dalmau GINEBRET, *Manual*, 1490, febrer, 16 – 1491, maig, 13, s. f.).

¹⁵¹⁵ Maria Cinta RAÑÉ I MAS, Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona*, vol. 5 (anys 1501-1530), p. 95.

¹⁵¹⁶ Carles DÍAZ MARTÍ, «Un fragment del llibre de despeses del procurador de Sant Jeroni de la Murtra (segle XV)», p. 33, 41.

¹⁵¹⁷ El 1500 encara era viu (Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona*, vol. 4 (anys 1440-1500), p. 241), però el 1506 ja consta com a mort (Maria Cinta RAÑÉ I MAS, Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona*, vol. 5 (anys 1501-1530), p. 95).

¹⁵¹⁸ AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1464, setembre, 5 – 1468, maig, 20, s. f.; ACA, *MH*, vol. 3833, f. 133r-133v.

¹⁵¹⁹ AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1468, juny, 8 – 1469, desembre, 7, f. 20v-21v (04.10.1468).

¹⁵²⁰ És molt possible que el llibre del procurador faci referència a ell -*en Ragola*- en un apunt en què es compren formatges perquè s'esperava que ell i en *mestre Bergua* havien d'anar al monestir (Carles DÍAZ MARTÍ, «Un fragment del llibre de despeses del procurador de Sant Jeroni de la Murtra (segle XV)», p. 49).

misses anuals a celebrar per a la seva ànima en el cenobi jerònim badaloní.¹⁵²¹ Com que fou el seu nebot, Francí Queralt, el que pagà aquest llegat,¹⁵²² creiem que probablement en fou l'hereu, la qual cosa voldria dir que Jeroni Rajola va morir sense descendents. Segons el cronista, també llegà 10 lliures per vestir un frare i 50 sous per a l'obra de la capçalera de l'església (Talet, p. 271).¹⁵²³

Una altra nissaga de mercaders relacionada amb Sant Jeroni de la Murtra és la dels Casafranca. Jaume, a qui trobem relacionat amb el comerç del blat durant la primera meitat del segle XV,¹⁵²⁴ va ajudar a comprar uns orgues per als jerònims l'any 1443 (Talet, p. 140).¹⁵²⁵ Del fill, Pere, s'han documentat importació de productes (vi, llegums, civada, mel, oli, peix, quitrà, etc.) del regne de València a principi de la dècada de 1460¹⁵²⁶ i exportació de llances a Mallorca a finals de la de 1470.¹⁵²⁷ Seguí la devoció que sentia el pare vers els jerònims de la Murtra. Almenys, així s'expressà Pere quan el 29 d'abril de 1473 els donà un censal mort de 235 sous 3 diners i malla jaquesos (4.100 sous de propietat) que pagava el General d'Aragó cada primer d'abril: *ob Dei reverencia et in remissionem peccatorum dicti quondam patris atque mei et propter devocionem quam dictus quondam pater meus, dum vita sibi comiserat, gerebate goque gero erga beatum Hieronimum*. Aquesta donació, que era simple, incloïa les quatre pensions completes i part d'una cinquena endarrerides i no pagades pel censatari.¹⁵²⁸ L'any anterior n'havia fet una altra, però no sabem quin fou l'objecte de la donació.¹⁵²⁹ El desembre de 1472 estava en el cenobi badaloní (taula 23b). Pere de Casafranca, com Pere Joan d'Olorde, tingué també una relació comercial amb els religiosos.¹⁵³⁰

¹⁵²¹ ACA, MH, vol. 2497, f. 16r; ACA, MH, vol. 2498, f. 35r. En aquesta darrera font es diu que les misses també eren per a l'ànima del seu nebot.

¹⁵²² Ítem més hi són incorporades V lliures que donà en Francí Queralt, nebot d'en Gerònim Rajolla, quondam, mercader, per caritat que diguan V misses per l'ànima del dit Gerònim Rejola, segons és posat en la taula de la sacristia (ACA, MH, vol. 3833, f. 64r-65r).

¹⁵²³ Hem trobat algunes altres dades de Jeroni Rajola més enllà de la seva relació amb els jerònims de la Murtra. El 15 de març de 1468 pagà dues pensions d'un censal mort de 5 lliures 5 sous als hereus del cavaller Antoni Pere de Rocacrespa (AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1464, setembre, 5 – 1468, maig, 20, s. f.) i el 12 d'octubre del mateix any, 90 sous al seu nebot Francesc Queralt per mig cens sobre unes cases en el carrer del Mar (AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1468, juny, 8 – 1469, desembre, 7, f. 22r). Vint anys més tard comprà a Francisco de Villalobos, de Valladolid, una esclava mora de 24 anys per 46 lliures 4 sous (AHPB, Guillem JORDÀ, *Vicesimum octavum manuale*, 1488, setembre, 24 – 1489, març, 23, s. f., 01.10.1488).

¹⁵²⁴ Claude CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462: un centre econòmic en època de crisi*, vol. 1, p. 340, vol. 2, p. 148.

¹⁵²⁵ El cronista no dóna el nom de pila, però hem de suposar que es tracta de Jaume, pare de Pere, ja que aquest darrer actuà força anys més tard.

¹⁵²⁶ Jaume SOBREQÜÉS CALLICÓ, *Catálogo de la Cancillería de Enrique IV de Castilla, señor del Principado de Cataluña*. Barcelona: CSIC, 1975, p. 175.

¹⁵²⁷ Onofre VAQUER BENNASAR, «El comerç entre Catalunya i Mallorca als inicis de l'edat moderna», *Pedralbes*, 18 (1998), vol. 1, p. 48, 54.

¹⁵²⁸ AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 90v.

¹⁵²⁹ La minuta del notarial està incompleta (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 17v, 14.02.1472).

¹⁵³⁰ En un dels apunts del pare procurador de l'any 1484 consta que proveí 15 quartans d'oli als jerònims per més de dues lliures i mitja (Carles DÍAZ MARTÍ, «Un fragment del llibre de despeses del procurador de

Un altre mercader que trobem relacionat amb els jerònims de la Murtra és Pere Morer. El 5 de març de 1474 l'aleshores prior, Pere Febrer, li va cedir les pensions de dos censals morts que rebia de la ciutat de Barcelona –en total 70 sous– per compensar-lo d'un préstec que els havia fet aquest mercader anteriorment per a les necessitats de la comunitat.¹⁵³¹ No creiem que es pugui considerar un benefactor. Podria ser perfectament que fos la liquidació d'una bestreta per la compra d'algun producte o servei. A banda que no aparegui a les llistes de benefactors ni que consti que fundés cap aniversari, la quantitat prestada de diners és relativament petita i, a més, Pere Morer va comprar aquell any en nom dels Merlès el lloc de Gra a les monges de Sant Pere de les Puelles, la qual cosa el va enfrontar amb els frares de la Murtra, que es consideraven titulars de l'alou d'aquest feu, tal com s'analitzarà en el capítol següent.

Cupí Mates féu una deixa testamentària de 25 escuts per a cadascun dels dos monestirs jerònims catalans. Com que va morir a Avinyó als volts de 1475, els dos procuradors generals encarregaren el cobrament d'aquesta deixa al mercader Joan Sampini, que vivia en aquesta ciutat francesa (taules 12c i 13c). Possiblement la seva relació amb els jerònims venia de lluny. Almenys això sembla indicar que estigués present a la Murtra el 1458 (taula 23b). El cronista fa referència a un seglar de nom Cupí que en el trienni 1469-1472 va donar als frares de la Murtra 24 culleres de plata. Se les veneren per 9 lliures (Talet, p. 203). Tal vegada sigui el mateix.

El 9 de juny de 1484 el mercader barceloní Jaume Vernigal va avançar 25 ducats, mitjançant una lletra de crèdit, vàlida per 8 mesos, perquè es poguessin pagar als hereus del banquer Ambrós Espanotxis i aquests a Antoni Igual, doctor en decrets mallorquí, i a Alfons Ballester, rector del Pi, ambdós residents a Roma. En l'instrument en què el procurador general, Joan Garriga, es comprometé a retornar-li aquests diners, es reconeixia que el mercader havia actuat *precibus et amore meis*.¹⁵³² Un ajut que no hem trobat que tingué continuïtat.

Damià Marruff fou un mercader genovès que va vestir l'hàbit a Sant Jeroni de la Murtra en el trienni 1504-1507.¹⁵³³ Les seves peripècies han estat narrades pel cronista de la comunitat i inclouen visites a la cort castellana per reclamar deutes, la sortida del monestir per fer d'ermità a Palamòs, on passà una tarda amb l'emperador Carles I, i la tornada al cenobi badaloní on hagué de fer segona professió poc abans de morir.¹⁵³⁴ Sembla, però, que abans d'acabar el segle XV ja va entrar en contacte amb els frares jerònims, als quals va regalar uns vestiments de rèquiem de seda negra (Talet, p. 269).

El darrer mercader analitzat és Jeroni Armant. Ho havia estat de Barcelona, però l'any 1499 vivia a Vilafranca del Penedès. El 18 d'abril d'aquell any donà a la comunitat de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron la meitat proindivisa d'una casa que posseïa a la ciutat de Barcelona amb la condició que en conservés l'usdefruit fins a la mort. Actuà *propter singularem devocionem quam*

Sant Jeroni de la Murtra (segle XV)», p. 33). També va vendre oli als jerònims de Vall d'Hebron el 1479 (taula 25a).

¹⁵³¹ AHPB, Antoni VINYES, *Manuale comune LII*, 1473, juny, 29 – 1474, novembre, 28, s. f.

¹⁵³² AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1484, gener, 13 – 1484, juliol, 19, s. f.

¹⁵³³ Hem pogut confirmar la seva procedència genovesa en dos documents de final del segle XV: el 3 de desembre de 1499 Melcior Justinià, mercader genovès resident a Barcelona, que actuà en el seu nom, va vendre unes cases al notari barceloní Antic d'Òdena i el 30 de març següent les dues parts va rescindir l'operació (AHPB, Pere TRITER, *Manual*, 1499, setembre, 6 – 1500, maig, 12, f. 40v, 84v).

¹⁵³⁴ Jaume AYMAR I RAGOLTA, «Relacions de Sant Jeroni de la Murtra amb les comarques gironines», p. 61.

gero beato Hieronymo, confessori. Els frares, reunits en capítol conventual, acceptaren aquesta donació.¹⁵³⁵ No hem trobat més informació sobre aquest personatge.

Es poden treure algunes conclusions. Els mercaders estigueren, en general, més interessats en ajudar en la construcció d'una part del cenobi que no pas en la institució de sufragis. També és significatiu el nombre de mercaders benefactors dels quals consta que eren proveïdors dels jerònims. Possiblement, doncs, la relació continuada amb els frares els impel·liren a donar-los un cop de mà, la qual cosa els permetia alhora estrènyer la seva vinculació comercial. Seria el cas, per exemple, de Pere Joan d'Olorde i Jeroni Rajola, però potser d'altres dels quals no hem trobat documentació. En aquest sentit, la presència de nombrosos escuts heràldics al claustre de Sant Jeroni de la Murtra que s'han atribuït, pel seu disseny, a marques de mercaders podrien ser el producte de l'ajut de proveïdors sensibles a les dificultats que implicava la continuació d'aquestes obres.

¹⁵³⁵ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1499, març, 8 – 1499, octubre, 29, s. f.

Juristes, notaris i escrivans

Guillem Fontana fou un dels primers benefactors del monestir de Sant Jeroni de la Murtra. El seu testament és del 20 de setembre de 1419, només tres anys després que els jerònims de Montolivet es mudessin a Badalona. És conegut per la seva faceta de traductor i copista d'obres religioses. Va transcriure per encàrrec de la reina Maria de Luna l'obra *Passió e mort de Jesucrist*, atribuïda a sant Bernat, i el rei Martí va demanar al mestre racional Pere d'Artés que Guillem Fontana li copiés la *Vita Christi* de Francesc Eiximenis. Però el fet més rellevant fou la traducció al català d'una part del *Psalterium alias Laudatorium*, obra llatina de Francesc Eiximenis, escrita entre 1404 i 1408 per al papa Benet XIII i que consta d'unes 354 oracions. Guillem Fontana en traduí un centenar per a Agnès, vídua de Ramon Savall, durant una estança a la cartoixa mallorquina de Valldemossa.¹⁵³⁶

Malgrat que en els documents publicats Guillem Fontana s'intitulà escrivà o escrivent, s'ha fet la suposició que era frare jerònim de la Vall d'Hebron¹⁵³⁷ a partir del fet que Agnès, que li havia encarregat la traducció de les oracions de Francesc d'Eiximenis al català, va vendre a aquesta comunitat el *Terç del Cristià* l'any 1417.¹⁵³⁸ Podem descartar completament aquesta hipòtesi gràcies al trasllat de les clàusules testamentàries que afectaven els frares jerònims de la Murtra. Guillem Fontana era natural de Prades i habitant de Barcelona. Malauradament, un dels trasllats està en tal mal estat que no es pot llegir la seva professió, però el cronista de la Murtra diu d'ell que era escrivà reial (Talet, p. 137).¹⁵³⁹ Sí podem afirmar amb tota seguretat que no era religiós perquè el procediment de disposició de béns és molt diferent del que feien els novicis jerònims. Nomenà marmessor el prior de la Murtra i instituí hereus universals a parts iguals aquest monestir i els pobres vergonyants.¹⁵⁴⁰ El prior Joan Febrer va complir la seva funció de marmessor, tot rebent l'aprovació i definició del canonge Guillem Carbonell el 24 de gener de 1421.¹⁵⁴¹ Els frares no guardaren memòria del que Guillem Fontana els llegà.¹⁵⁴²

¹⁵³⁶ Curt WITTLIN, «Un centenar de oraciones del “Psalterium (alias Laudatorium)” de Francesc Eiximenis traducidas al catalán por Guillem Fontana en 1416, con una oración original», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 42 (1987-1988), p. 169-170. Aquesta traducció es trobava ja en biblioteques privades barcelonines durant el segle XV (Josep HERNANDO I DELGADO, «Obres de Francesc Eiximenis en biblioteques privades de la Barcelona del segle XV», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 26 (2007), p. 403).

¹⁵³⁷ El mateix autor de l'edició de la traducció de les oracions de Francesc Eiximenis considerà Guillem Fontana com a frare jerònim a EUSEBI, AGUSTÍ, CIRIL (autors ficticis), Curt WITTLIN (ed.), *Tres epístoles sobre la vida i trànsit del gloriós sant Jeroni*. Barcelona: Curial, 1995, p. 26 i més recentment a Curt WITTLIN, «El *Psalterium*, un llibre per a papes, reis i bisbes», a Antoni RIERA I MELIS (coord.) *Francesc Eiximenis (c. 1330-1409): el context i l'obra d'un gran pensador català medieval*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2015, p. 290-303.

¹⁵³⁸ Jaume DE PUIG I OLIVER, «Catàleg dels manuscrits de les obres de Francesc d'Eiximenis, O.F.M., conservats en biblioteques públiques», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 28 (2009), p. 524.

¹⁵³⁹ En un breu regest es fa referència a Guillem Fontana com a notari (ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Índex escriptures de Sant Jeroni de la Murtra*, s. f.).

¹⁵⁴⁰ Guillem Fontana ordenà al marmessor que el monestir de la Murtra es retingués la meitat dels seus béns mobles i que l'altra meitat, que corresponia als pobres vergonyants, fos venuda i el seu preu distribuït a consciència del marmessor (ACA, *MH*, vol. 3783, f. 16r).

¹⁵⁴¹ ACA, *MH*, vol. 3833, f. 137v.

¹⁵⁴² ACA, *MH*, lligall 277, s. f.; Talet, p. 137.

Pere Camanyes consta també com a benefactor de Sant Jeroni de la Murtra, amb la indicació que era secretari reial i que, durant la dècada de 1450, havia fet favors especials en els negocis temporals dels frares, especialment en el de Concabella.¹⁵⁴³ El 1481 els frares li encomanaren la reclamació de deutes del General d'Aragó (taula 13a) i també que defensés els seus interessos davant els Queralt quant a l'impagament de les pensions durant els anys de la guerra (doc. 89). Resulta força versemblant el seu rol benefactor si tenim en compte que al final de la seva vida es féu frare jerònim i s'enterrà al monestir d'aquest orde prop de Burgos, Santa Maria de Fresdeval, en una capella claustral construïda per ell.¹⁵⁴⁴ L'orde li va reconèixer la seva acció benefactora i el capítol general de 1486 va encomanar sufragis a tots els frares jerònims.¹⁵⁴⁵

A principi de la dècada de 1460 Pere Desvalls va sufragar una clau de volta del claustre de Sant Jeroni de la Murtra (Talet, p. 178, imatge 39). No tenim cap més dada sobre el seu vincle amb els jerònims.¹⁵⁴⁶ Tampoc de la seva professió, però el tractament que li dona el cronista, *missier*, l'utilitza habitualment per referir-se a juristes. Creiem, doncs, que podria tractar del que consta com a jutge a Barcelona el 1451 i que, a mitjan segle, era un ciutadà de Barcelona adscrit al partit de la Biga.¹⁵⁴⁷

Una altra nissaga de juristes vinculats amb la comunitat de la Murtra foren els Albanell. No consten a les llistes de benefactors d'aquest monestir, però en tenim dues referències del cronista. La primera és del trienni 1460-1463, en què Nicolau Albanell fou sepultat en el capítol conventual amb l'hàbit jerònim, per la qual cosa els frares reberen 6 lliures de caritat (Talet, p. 182). Hem d'identificar-lo amb el doctor en decrets que fou contractat com advocat o assessor del General de Catalunya l'any 1461.¹⁵⁴⁸ La segona informació és del trienni 1486-1489 i no diu el nom de pila, sinó que parla genèricament de *missier Albanell*. Donà 35 lliures perquè es fes una clau del claustre (Talet, p. 243), que avui sortosament es conserva a la galeria de tramuntana (imatge 14). Ha de tractar-se forçosament de Jeroni Albanell, un home de lleis al servei de Ferran II, que el nomenà lloctinent al regne de Mallorca (1491), regent de la Cancelleria de Catalunya

¹⁵⁴³ ACA, *MH*, lligall 277, s. f.

¹⁵⁴⁴ Isabel MATEOS GÓMEZ, Amelia LÓPEZ-YARTO ELIZALDE, José María PRADOS GARCÍA, *El arte de la orden jerònima. Historia y mecenazgo*. Madrid: Encuentro, 1999, p. 112.

¹⁵⁴⁵ Actas, vol. 2, f. 68v. També ho féu el capítol privat de 1486 (f. 85v).

¹⁵⁴⁶ Consta com tan sols com a benefactor a ACA, *MH*, lligall 277, s. f. i amb la data de 1469.

¹⁵⁴⁷ Carme BATLLE GALLART, *La crisis social y econòmica de Barcelona a mediados del siglo XV*, p. 535, 603. La família Desvalls de Barcelona tenia, des del segle XIV, membres que ocupaven càrrecs rellevants de l'administració reial. A finals del segle XIV hi havia tres branques: la de Joan Desvalls, ciutadà de Barcelona, que tenien el túmul familiar a l'església de Sant Joan de Jerusalem, la Bertran Desvalls, que anà a Lleida i fou conseller reial i vicecanceller, i la de Pere Desvalls, tresorer reial i mestre racional, els descendents del qual s'enterraren a la capella de Sant Pere del claustre de la catedral de Barcelona (Josep FERNÁNDEZ I TRABAL, *Els Desvalls i Catalunya: set-cents anys d'història familiar d'una família noble catalana*. Lleida: Pagès, 2013, p. 57-62, 578).

¹⁵⁴⁸ Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN TORENT, *La Diputació del General de Catalunya (1413-1479)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya; Institut d'Estudis Catalans, 2004, p. 182. Possiblement sigui el mateix que l'any 1422 consta com a llicenciat en lleis i casat amb Constança, filla de Bernat d'Esplugues i Blanquina (J. Antoni IGLESIAS FONSECA, «El bibliòfil Bernat d'Esplugues († 1433), notari i escrivà del Consell de Cent», *Barcelona. Quaderns d'Història*, 5 (2001), p. 57-78). El 1458 era un dels administradors del Bací dels Pobres Vergonyants de la parròquia de Santa Maria del Pi de Barcelona (Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona*, vol. 4, p. 89). L'any 1460 intervingué en un arbitratge relacionat amb la col·lecta, recepció i exacció del delme de Sant Genís dels Agudells en què una de les parts en conflicte era el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (taula 12g).

(1491-1494) i membre del Consell d'Aragó (1494-1504).¹⁵⁴⁹ Home de màxima confiança del rei aragonès, contribuï a la construcció del claustre de Sant Jeroni de la Murtra, quan encara no estava en l'apogeu de la seva carrera política. Que coneixia alguns temes que afectaven la comunitat i que els frares li tenien molta confiança queda palès en una carta que un frare de la comunitat envià al notari Guillem Jordà, en què li digué que mostressin l'escripturen a Jeroni Albanell perquè *ell sap tot lo negoci e le forma com deu, perquè se fa tot ab consell seu*.¹⁵⁵⁰

Jaume Pau, conseller dels reis Alfons V i Joan II, fou un jurista que es vinculà als jerònims de la Murtra, a qui donà un ajut indeterminat (Talet, p. 145). És molt probable que hagués treballat com a advocat dels jerònims en un procés judicial de mitjan segle XV en què dos ciutadans de Barcelona demanaren la propietat de la casa de la Murtra, seu del monestir.¹⁵⁵¹ El que demostra la seva vinculació és el fet que s'enterrà en el cenobi badaloní el 1466 (p. 191), després que la guerra el portés a abandonar el servei al rei aragonès i passar-se al bàndol de la Generalitat. Hem trobat rastre d'una intervenció dels frares respecte a l'heretat de Jaume Pau. Concretament, el primer de gener de 1470 un mercader barceloní de nom Morer va pagar més de 200 lliures als tutors dels hereus de Jaume Pau. Aquests diners els havia rebut poc abans dels frares Benet Santjoan i Jaume Negrell com a resultat de la lluçió d'un censal mort de més de 6 lliures de pensió anual.¹⁵⁵² Per tant, cal concloure que els frares havien venut aquest censal mort a Jaume Pau.

El seu primogènit, també de nom Jaume Pau, seguí la vinculació del pare i sabem que s'enterrà a la Murtra en el trienni 1526-1529, al costat del túmul del seu pare (Talet, p. 367). Estigué present en el cenobi badaloní l'octubre de 1492 (taula 23b). Un altre dels fills, el conegut Jeroni Pau, humanista i doctor en ambdós drets, també mantingué una relació amb els jerònims de la Murtra. Fou procurador de la comunitat en l'afer de Bartomeu Coloma mentre era a Roma l'any 1475 (taula 13a) i es cartejà amb el frare jerònim Guillem Fuster. A diferència del pare, Jeroni entrà a l'Església i obtingué canongies.

Alfonso de Mur era un escuder –membre de la baixa noblesa aragonesa- de la primera meitat del segle XV que tingué incidència econòmica en el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Els Mur eren un nissaga influent, amb membres en l'estament mercantil i nobiliari, molt relacionats amb les institucions autòctones del regne aragonès.¹⁵⁵³ D'Alfonso sabem que era jurista, habitant a Saragossa, i que, quan ordenà testament el mes d'agost de 1467, estava casat amb Maria Jiménez Samper i tenia un fill de nom Jeroni.¹⁵⁵⁴ Morí el mes següent. Encara que no en podem tenir la certesa, perquè les dades no són concloents, Alfonso possiblement fos fill del també jurista Alfonso de Mur que havia treballat a principi de segle com a sobrecolridor per a

¹⁵⁴⁹ Esteban SARASA SÁNCHEZ (pres.), *Fernando II de Aragón, el Rey Católico*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico, 1996, p. 481; Enrique SÁNCHEZ NIEVAS, «Contribucions de la hisenda reial mallorquina al Principat de Catalunya de mitjans segle XV», *Pedralbes*, 23 (2003), p. 161.

¹⁵⁵⁰ ACA, MH, vol. 3779, full solt.

¹⁵⁵¹ Francesc Talet fa referència a misser Jaume Pau, que cobrà 9 lliures 15 sous (p. 160-161).

¹⁵⁵² AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum manuale comune*, 1469, desembre, 7 – 1471, agost, 9, s. f.

¹⁵⁵³ Carlos LALIENA CORBERA, María Teresa IRANZO MUÑO, «Poder, honor y linaje en las estrategias de la nobleza urbana aragonesa (siglos XIV-XV)», a *Revista d'història medieval*, 9 (1998), p. 49.

¹⁵⁵⁴ Hem localitzat una còpia de les clàusules testamentàries del testament d'Alfonso de Mur, justament les que afectaven Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, entre el fons de pergamins d'aquest monestir (ADB, PSJVH, carpeta 4). El document no té data, per la qual cosa hem pres la que dóna una referència d'aquest testament (ADB, FSJVH, lligall 8, *Llibre índex documentació*, f. 92v). Les dades que proporcionem procedeixen de la primera font, si no s'indica el contrari.

Ramon de Casaldàliga, principal arrendador del General d'Aragó. Un fill d'aquest darrer Alfonso, Juan, mercader, es convertí en la mà dreta de Ramon de Casaldàliga al davant del negoci financer a partir de 1420. Curiosament, Juan es casà amb Sancha Jiménez Samper,¹⁵⁵⁵ que devia ser germana de Maria, la muller de l'Alfonso de Mur que tingué relació amb els jerònims de Vall d'Hebron. De ser certa la nostra hipòtesi, doncs, aquest darrer Alfonso seria germà del mercader Juan. L'any 1432 un litigi en el negoci de l'arrendament dels Casaldàliga se solucionà mitjançant la intervenció, com a àrbitres, dels juristes Ramón de Castellón i Alfonso de Mur, escuder i habitant a Saragossa. Tot i que no es pot descartar que fos el pare, per dates és ben possible que es tractés de l'hipotètic fill.¹⁵⁵⁶

No consta cap relació directa d'Alfonso de Mur amb els jerònims de la Vall d'Hebron. Tanmateix, els instituï hereus universals en cas que el seu fill Jeroni morís sense descendència, circumstància que finalment ocorregué. Imposà als frares la condició que havien d'edificar una església o capella sota invocació de sant Jeroni a la torre o casa que posseïa en el terme de la ciutat de Saragossa, en una partida anomenada Movera, que actualment és un barri rural de la capital aragonesa. Donà un termini de sis anys per a la construcció de l'església després que haguessin pres possessió de l'heretat. La seva intenció era que hi residís una comunitat jerònima. Però conscient de les dificultats que això comportava, demanà que hi hagués almenys un frare missacantant i, si fins i tot això no era possible, tan sols un convers o un donat.

No creiem que aquest llegat sigui fruit de la devoció o el lligam d'Alfonso de Mur amb els jerònims de Barcelona. En aquest sentit, no s'hi volgué enterrar, sinó que escollí la capella de Sant Jeroni de l'església de Jesús de Saragossa. Tampoc consta que nomenés cap frare com a marmessor ni que fes cap llegat particular que mostri almenys una proximitat amb la comunitat catalana. Al nostre entendre, Alfonso de Mur sentia una gran veneració per sant Jeroni i, de retruc, per a l'orde. Li posà Jeroni al seu fill i volgué ser sebollit en una capella dedicada a aquest sant. Com que a Aragó no hi havia cap monestir d'aquesta congregació –el primer, Santa Engràcia de Saragossa, es fundà el 1493–, va acudir a aquells que considerà que podien acomplir la seva voluntat d'instal·lar els jerònims a la seva terra. Això sempre i quan el seu fill morís sense descendència. Reforça aquesta hipòtesi el fet que els frares no sabessin res d'aquest vincle fins gairebé una dècada després del testament. Al frare Joan Moner li ho va dir l'any 1473 un notari de Saragossa, Narcís Joan, interessat que li demanessin un trasllat. Fins a quin punt no era conegut aquest jurista saragossà pels jerònims de la Vall d'Hebron ho demostra que en el report d'aquests fets el frare li canvià el nom per Ramon de Mur.

A partir d'aquell moment entraren en contacte amb Jeroni de Mur, tal com explica el frare Joan Moner: *A XXI del mes de setembre o de agost any M CCCC LXXXI, en poder d'en {..} Martínez, notari de caixa de Ceragoça, mossèn Hierònimo de Mur, fill del predit Ramon de Mur [sic], féu testament confirmant lo predit de son pare, hoc encara millorant-lo a utilitat del monastir, segons me scrivi dit mossèn Hierónimo. E après yo li trametí los àbits e scapolaris que-m demanà per mortalla d'ell e de sa muller, qui ab molta devoció los me demanaren moltes*

¹⁵⁵⁵ Sandra DE LA TORRE GONZALO, *La élite mercantil y financiera de Zaragoza en el primer tercio del siglo XV (1380-1430)*, tesi doctoral. Zaragoza, 2016, p. 198, 601-602.

¹⁵⁵⁶ Sandra DE LA TORRE GONZALO, *La élite mercantil y financiera de Zaragoza en el primer tercio del siglo XV (1380-1430)*, p. 902. No creiem, en canvi, que l'Alfonso de Mur que fou benefactor de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron sigui el mateix que el que apareix en el testament de la reina Maria, ja que hi consta com a marit d'Antònia, filla de Jaume de Vallgornera, i que havia estat criada de la reina (Montserrat TOLDRÀ PARÉS, *Op. Cit.*, p. 964).

*vegades. E per çò fas lo present recort per lo esdevenidor. Segons es va informar Joan Moner, l'heretat es podia valorar en unes 200 lliures.*¹⁵⁵⁷

Les notícies següents són ja de la meitat de la dècada de 1490. Mort Jeroni de Mur sense descendents en data desconeguda, els frares degueren prendre possessió, o almenys ho devien intentar, de la torre de Movera. Però l'establiment l'any 1493 d'una comunitat jerònima a Saragossa fundada per Ferran II, que seguia així la voluntat del seu pare, interferí en aquest procés. Els jerònims de Vall d'Hebron es mostraren disposats a vendre o cedir aquesta heretat al nou monestir aragonès. Hi ha dos capítols conventuals de l'any 1495 en què es donaren poders perquè es transferís al monestir de Santa Engràcia de Saragossa els drets sobre l'heretat d'Alfonso de Mur (V47 i V50).¹⁵⁵⁸

Lògicament, hi havia d'haver una compensació. I el rei Ferran la cercà amb la unió d'un priorat canonical, Sant Pere dels Arquells. A final de 1495 havia aconseguit que el seu titular, Pere Ramon de Copons, renunciés al priorat. Però era necessari buscar-li rendes substitutòries. Per aquest efecte, el monarca s'adreçà al cardenal de Santa Cruz en carta del 28 de novembre de 1495. Volia que sol·licités al pontífex la reserva de beneficis eclesiàstics per a Pere Ramon de Copons per un valor de 300 ducats a Catalunya, Aragó, Mallorca o el bisbat de Sogorb.¹⁵⁵⁹ El 6 d'abril de 1496 tornà amb el tema, en aquesta ocasió amb el seu ambaixador a Roma, Garcilaso de la Vega. Per rescabalar el titular de la pabordia de Sant Pere dels Arquells, el monarca havia previst una sagristania i canongia a la seu de Barcelona, justament la que tenia aleshores el fill de Ramon de Castellar. A canvi, però, se l'havia de compensar, per la qual cosa era necessària autorització pontifícia.¹⁵⁶⁰ Per això, el 1497 els frares feren arribar 100 ducats a Lluç Girona, prepòsit de Manresa, que era aleshores a Roma, per a l'expedició de les butlles d'unió del priorat de Sant Pere dels Arquells.¹⁵⁶¹ I el mateix any, el mes de juliol, havien enviat un dels seus, Antoni Joan de Bellfort, a Roma per al mateix propòsit. Ho sabem perquè Ferran II demanà al bisbe de Cartagena i al vicescancer de la Santa Seu que el recolzessin i l'ajudessin en la seva missió.¹⁵⁶² Però l'orde s'hi oposà, tot ordenant que es desistís del priorat de Sant Pere i que fessin tornar el religiós que havien desplaçat a Roma.¹⁵⁶³

Aquesta opció, però, no va prosperar i s'acabà per donar als jerònims de la Vall d'Hebron tres censals morts que havien comprat el 22 de novembre de 1496 a Pere Badia. Aquests censals morts havien estat confiscats a heretges per la Inquisició i posats en pública subhasta. El censatari era la vila de Perpinyà i havien pertangut a Joan de Marcandreu i Francesc Falcó. Sumaven una propietat propera a les 900 lliures. La venda, que es féu per 305 lliures, incloïa tan sols les

¹⁵⁵⁷ ADB, *FSJVH*, lligall d, s. f.

¹⁵⁵⁸ En les dues minutes notariales el nom d'Alfonso està canviat per Juan de Mur, en una mostra més que era una personatge desconegut tant pels notaris barcelonins com per als frares de la Vall d'Hebron. Sí que s'informa correctament, en canvi, el nom del fill, Jeroni de Mur. El 13 de desembre del mateix any el capítol conventual, presidit pel vicari Joan Triter, donava poders al frare Joan Moner perquè demanar i exigir els diners, drets i emoluments d'aquesta heretat (V51).

¹⁵⁵⁹ Antonio DE LA TORRE, *Documentos sobre relaciones internacionales de los Reyes Católicos*, vol. 5, p. 98-99.

¹⁵⁶⁰ Antonio DE LA TORRE, *Op. Cit.*, vol. 5, p. 262-263.

¹⁵⁶¹ El capítol conventual es comprometre, en data 21 de maig de 1497, a pagar 100 ducats al que hagués avançat els diners, que podria ser o bé el canviador barceloní Sebastià Ponç o el mercader Jaume Vernigal (V55).

¹⁵⁶² Antonio DE LA TORRE, *Op. Cit.*, vol. 5, p. 502-503.

¹⁵⁶³ Actas, vol. 2, f. 137v.

pensions per a un període de 9 anys.¹⁵⁶⁴ Però el 25 d'abril de 1499 i en compensació per la cessió de la torre dels Mur, Pere Badia donà els tres censals morts a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron després que en fos requerit per Ferran II.¹⁵⁶⁵ Els frares, per tant, reberen una renda d'unes 50 lliures anuals per l'heretat d'Alfonso de Mur i el monestir de Santa Engràcia es quedà la casa de Movera, que seria coneguda més endavant com a Torre de Santa Engràcia.

Joan Ginebret fou un notari públic de la ciutat de Barcelona a mitjan segle XV. Treballà com escrivà del Consell de Cent¹⁵⁶⁶ i notari del capítol catedralici entre 1446 i 1468.¹⁵⁶⁷ Com Antoni Vinyes, viatjà a Itàlia com a emissari del municipi barceloní.¹⁵⁶⁸ Però a diferència d'aquest, Joan Ginebret no treballà directament per als jerònims de la Murtra ni se li coneix cap vinculació en vida. Tanmateix, en el seu complex testament, datat a Barcelona el 27 de setembre de 1469, els féu partíceps del seu patrimoni i els atorgà un paper preponderant en la seva gestió.¹⁵⁶⁹

Nomenà vuit marmessors, entre els quals el prior de Sant Jeroni de la Murtra, la seva muller Isabel, el seu fill Antoni, aleshores estudiant, i el seu nebot Dalmau Ginebret, que exercí també de notari públic a la ciutat de Barcelona. Ordenà que la seva heretat es dividís en quatre parts iguals, que havien de ser per a la confraria de la Concepció de la seu de Barcelona, el monestir de Sant Jeroni de la Murtra, el seu nebot Joan Mas i el seu fill Antoni.

Als jerònims els corresponia la tasca de control i distribució. Per això els assignà una quarta part de l'heretat universal: *donant e atorgant pleníssima potestat e facultat al procurador e síndich del dit monastir de la Murtra que ells, sens haver ne poder e facultat dels dits hereus, per interésser de la quarta part pertanyent al dit monastir e per çò que millor los sia pagada, fiant de la bona consciència dels frares de dit monastir, elegiran tal religiós, procuradore síndich del dit monastir darà bona rahó de la rabuda de ma heretat als altres hereus, prenga, exhigesca e reebe cascun any tots los fruyts e rendes de la dite mia heretat e, retenguda vers lo dit monastir la dite quarta part, don bon compte e leal als altres hereus, donant a cascu la sua quarta part, per rahó de la qual col·lecta e exacció vull lo dit procurador e síndich hage de tot lo munt dos solidos per lliura. E si lo dit procurador e síndich, çò que no·s pot creura, era tal que no donàs bon compte e complidament les parts als dits altres hereus, hagen acció {..} contra lo dit monastir e béns de aquell.* En canvi, als administradors de la confraria de la Concepció, que també eren marmessors, els pregà que destinessin els diners que rebrien de la seva heretat en pagar el metge, les medecines i, en general, les necessitats dels pobres confreres.

¹⁵⁶⁴ Els dos censals morts de Joan de Marcandreu tenien unes pensions conjuntes de 15 lliures 14 sous i 24 sous, que corresponien a propietats de 314 i 12 lliures respectivament. Del censal mort de Francesc Falcó el document tan sols en diu el preu, 566 lliures 13 sous 4 diners (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1496, agost, 17 – 1497, setembre, 22, s. f.), però en la donació definitiva es diu que la pensió era de 35 lliures. Les pensions a rebre durant 9 anys ascendien a més de 450 lliures.

¹⁵⁶⁵ AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1499, març, 8 – 1499, octubre, 29, s. f. El rei comunicà la decisió a Pere Badia el 4 de febrer de 1499.

¹⁵⁶⁶ Esteve Gilabert BRUNIQUEL, *Cerimonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, vol. 3, p. 265.

¹⁵⁶⁷ Lluïsa CASES I LOSCOS, *Catàleg dels protocols notarials de Barcelona. (2. Altres arxius)*, p. 37-38.

¹⁵⁶⁸ J. Antoni IGLESIAS FONSECA, *Llibres i lectors a la Barcelona del segle XV. Les biblioteques de clergues, juristes, metges i altres ciutadans a través de la documentació notarial (anys 1396-1497)*, doc. 321-322, en fa un esbós biogràfic i en publica la part bibliòfila del seu inventari i encant.

¹⁵⁶⁹ Si no s'indica el contrari, la informació sobre el testament de Joan Ginebret procedeix d'AHPB, Miquel FRANQUESA, *Llibre de testaments*, 1457, maig, 15 – 1480, agost, 9, f. 68v-75v.

Joan Ginebret es malfiava del seu fill fins al punt d'establir que si jurava per Déu, la Verge o els sants, jugava o tocava l'orgue per a entreteniments –en lloc de fer-ho a l'església per a lloança de la divinitat o en esdeveniments honestos–, havia de quedar privat de la seva quarta part de l'heretat.¹⁵⁷⁰ A tal efecte, el prior de la Murtra havia de rebre informació dels veïns, amb la corresponent fe pública, sobre la vida del seu fill Antoni. Si incomplia algun dels requisits per rebre l'heretat, se l'havia d'avisar per carta. Si després de tres avisos consecutius perseverava en la seva conducta, havia de ser privat de l'heretat. El testador demanà als frares que fessin aquesta tasca de supervisió anualment durant els primers sis anys i després bianualment. Malfiat de mena, Joan Ginebret manà als administradors de la capella de Sant Sever que cada tres anys controlessin que els jerònims havien pres la informació al seu fill i si es detectava que havien estat negligents, els donava la potestat de desposseir-los de la seva quarta part de l'heretat universal.

Volgué ser sepultat en els nous carners que s'havien construït en el claustre de la catedral per a la confraria de la Concepció. En el seu estil meticulós, el testador hi detalla tot el cerimonial. Quant als religiosos de Sant Jeroni de la Murtra, demanà que durant els sis dies següents a la seva mort li celebressin tantes misses com poguessin. Segons el cronista, fou enterrat a la Murtra en el trienni 1469-1472 (Talet, p. 203).¹⁵⁷¹ Si realment fou així, no se seguí la voluntat expressada en el testament que fou publicat el 5 d'octubre de 1469. El frare procurador Benet Santjoan fermà l'inventari al cap d'onze dies en qualitat de representant d'un dels hereus.¹⁵⁷²

Un testament tan complex i intrincat va comportar problemes d'execució, dels quals ens han arribat algunes traces. El 17 de setembre de 1478 el procurador general de la Murtra, Joan Feliu, encarregà al causidic Macià Oller que prosseguís el litigi entre el monestir i la resta d'hereus i detentors dels béns del notari Joan Ginebret (taula 13c). No fou fins al 27 de març de 1486 que la comunitat jerònima decidí vendre en encant públic tots els béns immobles de l'heretat, tal com s'especificava en el testament (M80).¹⁵⁷³ Per tant, es trigà aproximadament vint anys a fer un dels primers passos, la qual cosa és prou indicativa de la conflictivitat que provocaren les darreres voluntats d'aquest notari. Aleshores o poc després es procedí a la liquidació dels béns (trienni 1486-1489). Als jerònims els correspongueren 77 lliures (Talet, p. 252). Cal suposar que tan sols

¹⁵⁷⁰ *Que com yo sia cert lo dit Anthoni ésser assats deffallit en los vicis deiús scrits, per çò la dite lexa e herència a ell faç, e en altre manera no les li entench a fer, sinó servant ell los pactes e condicions deiús scrits, çò és que de tota sa vida natural no li sia lícit ne permès iurar Déus ne la sua beneyta mare ne sos beneyts e gloriosos sants, per membres ne trossejant aquells, ne encare de tota la dite sua vida puxa iugar en alguna natura de joch ne haver-hi part directament ne indirecta. E com yo, per lo servey de Déus e de la dite sua beneyta mare e per lo servey de la església del gloriós Sant Martí de Prohensals, del qual yo per causa de la mia torra són parroquià, a fi que, anant jo hoir lo offici divinal a la església del dit beneyt sant hagués algú qui sonàs los òrgans, he fet ensenyar de sonar òrgans al dit Anthoni, lo qual sonar jo dubte ell no-l convertescha en tecanyaries e en mals usos. Per tant, ab lo meu present testament prohibesch al dit Anthoni que de tota sa vida ell toch de òrgans ne de altre instrument que sonar sàpia en albadas ne altres solassos de tacanyaria, sinó en los dits servey de Déu e de la sua beneyta mare e de sos beneyts sants e encare en alguns convits e solassos honests. E si constarà lo dit Anthoni en les dites coses o alguna de aquelles haver contrafet, privo aquell e privat vull ésser, de tot lo que li jaquesch e de la part de la herència dessus dite.*

¹⁵⁷¹ El cronista parla de mossèn Ginebret, però la coincidència de la data de la mort i la del trienni 1469-1472 permeten suposar que es tracta de Joan Ginebret. També s'hi sebolí la muller.

¹⁵⁷² AHPB, Andreu MIR, *Plec d'inventaris i encants*, 1469-1471, f. 22v.

¹⁵⁷³ Joan Ginebret ordenà en el seu testament que la seva muller escollís els béns mobles que necessités i que la resta fos venut en encant públic. Els diners obtinguts havien de servir per pagar diferents llegats i deutes o compromisos econòmics del testador.

es liquidaren els béns mobles, perquè no fou fins al 17 de novembre de 1491 que el capítol conventual autoritzà el seu prior, Gabriel Andreu, a desenvolupar les funcions que Joan Ginebret els havia atorgat: vendre'n els béns, entre els quals una torre –segurament la de Sant Martí de Provençals, tal com apareix en el testament–, requerir el pagament dels deutes, dividir el resultat entre els diferents hereus i cedir o consignar al monestir de Sant Agustí de Barcelona i a altres persones les rendes o drets d'un censal mort de Sant Jeroni de la Murtra (M101). El procés no devia ser àgil perquè el monestir encara rebé 16 lliures en el trienni 1498-1501 (Talet, p. 270). En total, doncs, la quantitat rebuda d'aquest peculiar personatge fou de 83 lliures.¹⁵⁷⁴

Baltasar Savila, doctor en lleis i ciutadà de Barcelona, s'associà amb els mercaders Pere Joan d'Olorde, Miquel Piquer i Jeroni Rajola per avançar la construcció del claustre de Sant Jeroni de la Murtra al principi de la dècada de 1470. Per això, un dels escuts heràldics de la galeria de migdia correspon a la família Savila. Durant el període bèl·lic veiem Baltasar Savila actuant com a jutge de cort per a la monarquia angevina.¹⁵⁷⁵ El març de 1472, ja al final de la guerra, consta com membre del Consell Reial del lloctinent de Renat d'Anjou a Catalunya.¹⁵⁷⁶ Cagué en desgràcia l'any 1481: acusat d'injustícies i d'abús de poder, fou condemnat a mort per Ferran II.¹⁵⁷⁷

Hem localitzat el testament, que ordenà el 13 d'abril de 1481, el mateix dia que fou executat.¹⁵⁷⁸ Hi consta l'expressa llicència del monarca per poder testar. Escollí sepultura al monestir framenor de Barcelona, sempre i quan el rei ho permetés. Deixà usufructuària dels seus béns la seva muller Francesca. Instituí hereu universal el seu fill Joan. Als altres dos fills, encara menors, Baltasar i Francesc, els llegà la seva biblioteca jurídica –a Baltasar tots els llibres de lleis i a Francesc els de canons– i ordenà a l'hereu universal que els mantingués econòmicament mentre seguissin estudiant. Si ho deixaven de fer, rebrien 200 lliures cadascun. Els assignà com a tutors la seva muller i els mercaders Pere Guillem Safàbrega i Pere Morer. No hi ha cap referència a Sant Jeroni de la Murtra en tot el testament, per la qual cosa tot indica que el seu ajut es va circumscriure a la construcció d'una clau de volta.¹⁵⁷⁹

¹⁵⁷⁴ Aquesta és la quantitat que reberen segons la llista de benefactors d'ACA, MH, lligall 277, s. f.

¹⁵⁷⁵ Imma MUXELLA PRAT, *La terra en guerra. L'acció de les institucions durant el regnat de Renat d'Anjou (1466-1472)*, tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona (2013), p. 267; Luis CABRÓS CAMUJA, «Un libro de la tesorería real de Renato de Anjou», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, 1 (1946), p. 61. L'any 1462 els diputats del General de Catalunya li encarregaren rebre l'homenatge i sagrament de la ciutat de Tarragona i dels castells i les viles del Camp de Tarragona que corresponien a l'arquebisbe i rebre'n els emoluments (Manuel de BOFARULL Y DE SARTORIO, *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*. Barcelona: Imprenta del Archivo, 1862, vol. 23, p. 48).

¹⁵⁷⁶ Josep Maria SANS I TRAVÉ (dir.), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. 1, p. 207.

¹⁵⁷⁷ Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Dietari o Llibre de Jornades (1411-1484) de Jaume Safont*. Barcelona: Fundació Noguera, 1992, p. 282.

¹⁵⁷⁸ AHPB, Guillem JORDÀ, *Primus liber testamentorum*, 1460, maig, 20 – 1485, octubre, 31, f. 91r-93r.

¹⁵⁷⁹ Hem recollit algunes dades sobre conflictes arran de la seva defunció. La seva vídua reclamà 25 lliures que l'abat de Banyoles, Francesc Xammar, li devia de salari per una sentència (AHPB, Guillem JORDÀ, *Plec de documentació diversa*, 1480 – 1496, s. f., 04.06.1481). Sorgiren desavinences familiars arran del testament. Arran d'una sentència de la Reial Audiència, l'hereu, el mercader Joan Savila, fou obligat a donar tots els llibres de dret civil i canònic a la seva mare en compliment de la voluntat testamentària de Baltasar Savila. Eren 110. Els tornà el 30 de desembre de 1488 (AHPB, Guillem JORDÀ, *Vicesimum octavum manuale*, 1488, setembre, 24 – 1489, març, 23, s. f.). Més endavant, Joan, d'una banda, i la mare i els dos germans, aleshores estudiants de lleis, d'una altra, arribaren a una concòrdia econòmica, que incloïa

Andreu Solzina també era un reconegut jurista. Fou escollit oïdor de comptes del General de Catalunya pel braç reial el juliol de 1470.¹⁵⁸⁰ Intervingué en alguns arbitratges relacionats amb els jerònims els anys 1476 i 1482 (taules 12g i 13h). El 20 de gener de 1479 va instituir un aniversari per a ell i per a les seves ties Angelina Cortès i Joana Andreu al monestir de Sant Jeroni de la Murtra. La forma com es produí el pagament indica que fou una manera d'ajudar la comunitat a saldar deutes: va renunciar a 10 lliures que els frares li devien per un préstec anterior i també va donar 8 lliures i mitja que es devien al sabater Gabriel Sarrià.¹⁵⁸¹

Un altre benefactor de Sant Jeroni de la Murtra fou l'escrivà reial Pere Sassala. Hi ha constància del coneixement mutu dels jerònims de la Murtra i Pere Sassala arran de l'adquisició d'una casa en el carrer d'en Cuch que serví com a procura dels jerònims a la ciutat de Barcelona. Com hem comentat arran de la intervenció de la germana del prior Joan Say, els frares compraren el cens de la casa a Isabel, muller de Pere Salvador Valls i filla de Bernat Sacot l'any 1467 per persona interposada. Pere Sassala, en qualitat de procurador nomenat per Isabel el 8 de gener de 1468, donà possessió del cens al prior Joan Say el 5 de febrer següent.¹⁵⁸² No és gens estrany que l'escollís per fer aquesta gestió, ja que Pere Sassala i l'apotecari Joan Rossell havien estat fins a l'any anterior els tutors d'Isabel.¹⁵⁸³ De fet, eren cunyats, la qual cosa implica que Pere havia estat casat amb una germana d'Isabel, ja que no és possible que Pere Sassala i Pere Salvador Valls, marit d'Isabel, fossin germans perquè tenen cognoms diferents. A més, Pere Sassala era padrí de la filla d'Isabel.

Coneixem força dades de Pere Sassala gràcies a un acurat estudi del seu testament, datat a Barcelona el 12 d'abril de 1480, que es complementa amb altres dades de tipus econòmic.¹⁵⁸⁴ Se'ns revela com una persona molt activa i interessada en el món del llibre. En prestava i en rebia gratuïtament i també en tenia o en donava com a conseqüència de contractes de compravenda de violaris, dels quals els llibres eren garantia.¹⁵⁸⁵ Aquests darrers, però, havien de ser retornats quan el censatari lluís el violari. Va posseir una important biblioteca i creiem que la seva relació amb els llibres no fou purament econòmica. Sabem, per exemple, que havia transcrit o copiat l'*Ètica* d'Aristòtil i el *De officiis* de Ciceró. En el testament apareix una quarantena de llibres de temàtica molt diversa (teologia, literatura clàssica, obres jurídiques...). Fins i tot restà en el seu poder com a garantia d'un préstec les *Ordinacions de la casa del rey* de Pere el Cerimoniós.

un primer pagament de 200 lliures que es féu efectiva el 2 de desembre de 1490 (AHPB, Guillem JORDÀ, *Tricesimum manuale*, 1489, desembre, 12 – 1491, gener, 21, f. 79v-80r).

¹⁵⁸⁰ Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN TORENT, *La Diputació del General de Catalunya (1413-1479)*, p. 530.

¹⁵⁸¹ ACA, *MH*, vol. 2497, f. 47r i vol. 2498, f. 24r.

¹⁵⁸² AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1464, setembre, 5 – 1468, maig, 20, s. f.

¹⁵⁸³ Eren tutors per decisió testamentària del pare d'Isabel, Bernat Sacot. El 19 de setembre de 1465 els dos tutors venien propietats d'Isabel per valor de 92 lliures (AHPB, Antoni VINYES, *XLVII manuale [comune]*, 1464, juny, 5 – 1466, agost, 30, s. f.).

¹⁵⁸⁴ Josep HERNANDO I DELGADO, «El libro, instrumento de cultura y objeto económico. Pere Sa Sala, escribano real (siglo XV)», p. 409-427. Si no s'indica el contrari, utilitzem aquest treball en la informació referida a aquest testament.

¹⁵⁸⁵ Josep HERNANDO I DELGADO, «Crèdit i llibres a Barcelona, segle XV. Els contractes de venda de rendes (censals mort i violaris) garantits amb vendes simulades de llibres. El llibre, instrument econòmic i objecte de cultura», *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*, 18 (2000), p. 7-222. Hi ha vuit instruments, a més del propi testament, en què Pere Sassala intervé com a comprador i un com a venedor de violaris garantits amb llibres (docs. 243, 245, 260, 332, 353, 373, 375, 383, 439).

Pere Sassala vivia a la ciutat de Barcelona, en el terme parroquial de Sant Cugat del Rec. Formava part d'un bon nombre de confraries: Santa Eulàlia, Mare de Déu dels Àngels, Sant Roc i Santa Quitèria. Era fill del mercader Miquel Sassala i la seva muller Margarida. Les persones del seu cercle, premiades amb llegats, eren, entre d'altres, alguns familiars –la cunyada Isabel i els seus fills, el cirurgià Bellit-, servidors, el llibreter Roger, que era el seu padrí, la seva padrina Isabel Costa, companys de professió, com l'escrivà reial Bernat Andor –a qui llegà els processos i escriptures fets a la seva escrivania- o el vicescancer Joan Pagès. Volgué ser soterrat en el monestir de Sant Jeroni de la Murtra amb l'hàbit jerònim i instituí un aniversari mensual per a la seva ànima i per a les del seus pares, una absoluta cantada a final d'any sobre la seva sepultura i quatre misses de rèquiem a celebrar en el capítol conventual,¹⁵⁸⁶ que s'havien de sufragar amb la inversió en rendes del resultat de la venda dels béns que restessin després de pagar els llegats (Talet, p. 224). A més, el prior d'aquest monestir i el notari públic Rafael Cervera foren nomenats marmessors testamentaris.

Morí al poc d'ordenar testament, ja que la publicació és de dos dies després, el 14 d'abril de 1480. El sebolliren en el capítol conventual, en el carner dels frares. Es féu inventari i encants dels seus béns mobles, que es valoraren en 168 lliures més 106 lliures i mitja de tots els llibres.¹⁵⁸⁷ Es pagaren els llegats, conforme havia establert en el testament, i les despeses associades a la seva sepultura (taula 21). Tots aquestes pagaments atenyeren la xifra de 235 lliures, un valor superior a la venda dels béns en encant públic.

Als frares els quedaren els llibres i els violaris per rendibilitzar l'heretat amb l'objectiu de dotar suficientment els sufragis instituits pel testador. Quant als violaris, en tenia una dotzena llarga. A la taula 22 hi ha les gestions que hem localitzat a la documentació notarial, que inclouen la venda de llibres empenyorats, reduccions d'interès i sobretot lluïcions, majoritàriament per sota del preu del violari. També hi ha dos documents a l'apèndix documental que hi estan relacionats (docs. 90 i 91). És evident, doncs, que els frares foren pragmàtics: preferiren negociar amb els deutors i conformar-se amb quantitats menors d'aquelles que podien exigir.¹⁵⁸⁸ L'urgència venia donada pel fet que els violaris s'extingien amb la vida del censatari: *posam en rebuda çò que és procehit de XI violaris, los quals staven en perill de perdicíó, per tant com stave ha vida de un home*. Era millor recuperar part del capital i reinventir-lo en un censal mort, que tenia caràcter perpetu. Finalment, en tragueren 131 lliures 18 sous.

Quant als llibres no empenyorats, els frares demanaren permís al capítol general dels jerònims de 1483 per vendre'n amb l'objectiu de comprar censals morts amb què sufragar els aniversaris. Els ho fou concedit.¹⁵⁸⁹ Vengueren, per exemple, els dos llibres de Pere Sassala que tenia el canonge Janer com a garantia d'un préstec de 20 lliures. Eren obres glossades de Séneca i la *Secunda Secunde* de la *Summa Teologica* de Sant Tomàs. El comprador fou Joan Ros, que pagà 24 lliures.¹⁵⁹⁰ Com hem vist abans, els anys 1484 i 1485 els frares es van vendre 87 llibres

¹⁵⁸⁶ ACA, MH, vol. 2498, f. 11v-12r.

¹⁵⁸⁷ ACA, MH, vol. 3833, s. f.

¹⁵⁸⁸ Hi ha violaris que apareixen en els apunts de la marmessoria i dels quals no hem trobat cap minuta notarial. Informem el nom del censatari, el preu que en pagà per lluir-lo i quin era el preu original: Pere Rossell (15 lliures, 24 lliures 10 sous), Antoni March, notari (6 lliures, 8 lliures 10 sous), Pujades, rector de Jonqueres (17 lliures 10 sous, -), Joan Sacoma (7 lliures, 14 lliures), Damià Montserrat (12 lliures, 21 lliures), canonge Cosida (13 lliures, 21 lliures), Saperà i Fuster (13 lliures) (ACA, MH, vol. 3833, f. 192r).

¹⁵⁸⁹ Actas, vol. 2, f. 58r.

¹⁵⁹⁰ ACA, MH, vol. 3833, f. 192r.

per un preu de 48 lliures. En devien vendre alguns més perquè el total que en tragueren fou una mica per sobre del centenar de lliures.

Quant al nombre de llibres de la biblioteca de Pere Sassala, un apunt de la marmessoria, de què també dóna testimoni el cronista (Talet, p. 224-225), el situa en 700: *summen los libres tots, entre grans e petits e cartapaços, qui eren del dit defunt, sense aquells qui eren de les penyores, són en suma set çens a raó de II sous VI uns ab altres per libre són LXXXVII lliures X sous.*¹⁵⁹¹ No ho considerem versemblant perquè no s'adiu amb la resta de dades de les quals disposem. El preu de 2 sous i mig per llibre de mitjana que resultaria és extraordinàriament baix, gairebé cinc vegades per sota del preu dels dos lots venuts el 1484 i 1485, que se situaria en 11 sous per llibre. I encara menys amb la valoració dels llibres que els frares de la Murtra cediren als predicadors de Manresa perquè es fessin càrrec de 4 aniversaris per a l'ànima de Pere Sassala, ja que foren 11 per 37 lliures i mitja (doc. 100), la qual cosa dóna més de 3 lliures per llibre de mitjana.¹⁵⁹² Creiem que el més versemblant és que el nombre de llibres se situés entre 100 i 200.

El valor net rebut pels jerònims de l'heretat de Pere Sassala fou de 170 lliures 4 sous, una part important de la qual en forma de llibres.¹⁵⁹³ Després del pacte amb els predicadors de Manresa, que suposà la donació d'11 llibres, l'obligació espiritual fou de 8 aniversaris. En el segle XVIII la renda que quedava de Pere Sassala era gairebé de 12 lliures.¹⁵⁹⁴

El cronista de Sant Jeroni de la Murtra, Francesc Talet, fa referència a un benefactor de nom Malet, de qui no hem trobat cap document que el vinculi amb els jerònims de la Murtra i que permeti identificar-lo amb seguretat. Féu una clau de volta del claustre en el priorat de Joan Feliu, entre 1481 i 1483 (Talet, p. 230). És ben possible que es tractés del doctor en lleis Francesc Malet, a qui trobem relacionat amb un altre benefactor, Baltasar Savila, ja que tots dos formaven part del consell del lloctinent angeví poc abans de la finalització de la Guerra Civil Catalana. A diferència de Baltasar Savila, Francesc Malet s'adaptà millor al retorn dels Trastàmara, ja que a la dècada de 1480 era el regent de la Cancelleria.¹⁵⁹⁵ Morí a Tortosa el 1490.¹⁵⁹⁶ Atesa la relació amb Savila i la seva alta posició social i, de retruc, econòmica, és molt possible que fos ell el Malet que s'involverà en la construcció del claustre de Sant Jeroni de la Murtra.

Pere Boquet fou un jurista molt influent a Cervera a la segona meitat del segle XV.¹⁵⁹⁷ Gràcies al seu testament, datat en aquesta ciutat el 21 d'octubre de 1480, podem conèixer algunes

¹⁵⁹¹ ACA, MH, vol. 3833, f. 192r.

¹⁵⁹² Les 37 lliures i mitja coincideixen amb el valor d'una tercera part de tots els llibres rebuts. Això ens portaria, de conservar-se la mitjana, a un total de 33 llibres, la qual cosa és incoherent amb la resta de daes que tenim. Creiem, per tant, que aquesta darrera valoració fou inflada a benefici dels jerònims.

¹⁵⁹³ ACA, MH, vol. 3833, s. f. Francesc Talet recull aquesta dada de la mateixa font i l'arrodoneix a 171 lliures (p. 224). En altres fonts, però, les dades són diferents: 125 lliures més 112 en llibres (ACA, MH, vol. 2498, f. 11v-12r), 275 lliures i 110 en llibres (ACA, MH, vol. 2497, f. 41r), 275 lliures 13 sous (ADB, FSJVH, lligall 8, *Índex escriptures de Sant Jeroni de la Murtra*, s. f.) Prenem com a vàlida la dada procedent dels apunts de la marmessoria.

¹⁵⁹⁴ ACA, MH, lligall 277, s. f.

¹⁵⁹⁵ Josep Maria SANS I TRAVÉ (dir.), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. 1, p. 206, 259.

¹⁵⁹⁶ Eulàlia DURAN (dir.), *Repertori de manuscrits catalans (1474-1620)*. Barcelona: Institut Joan Lluís Vives, IEC, 2003, vol. 3, p. 171.

¹⁵⁹⁷ Pere VERDÉSPIJUAN, "*Per ço que la vila no vage a perdició*". *La gestió del deute públic en un municipi català (Cervera, 1387-1516)*. Barcelona: CSIC, 2004, p. 192. Era assessor ordinari del consell municipal

dades de la seva biografia.¹⁵⁹⁸ Es casà primer amb Angelina i després amb Margarida, amb qui tingué dos fills que arribaren a sobreviure'l: Elionor Beneta i Francesc Jeroni. En el moment de testar, la seva filla Elionor Beneta estava casada amb el mercader barceloní Joan de Pujassola, amb qui tenia cinc néts. En canvi, Francesc Jeroni encara no s'havia independitzat, ja que el testador pregà la seva muller que el cuidés fins que es fes home de ciència –en aquest cas manà que es conservessin els llibres- o mercader. Tenia casa al carrer Major.¹⁵⁹⁹ Malgrat el seu fort arrelament a Cervera, Pere Boquet també vivia a Barcelona, en una casa al cap de l'església del Pi. Aquesta dualitat Cervera i Barcelona impregna tot el seu testament, fins al punt que contemplà dues possibles sepultures depenent del lloc on acabés morint. Si moria a la capital catalana, que és el que s'acabà esdevenint, escollí la sepultura *in ecclesia monasterii Beati Geronimi de la Murtra, prope Badalonam, in ingressu portalis maioris ecclesie seu loco illo quem prior et fratres dicti monasterii corpori meo dare voluerint*. Si era a Cervera, l'havien de sebollir en el seu convent de predicadors, en un vas on reposava la seva mare. Tant als jerònims de la Murtra com als predicadors de Cervera els demanà que li concedessin ser enterrat amb l'hàbit religiós.

El 6 de setembre de 1475 fou nomenat àrbitre en la disputa entre el sabater barceloní Pere Marc, d'una banda, i els frares Pere de Segurioles i Jaume Negrell, que actuaven com a procuradors de Caterina Castell i Antònia, vídua de Bartomeu Barrera, arran de la restitució del dot de Caterina.¹⁶⁰⁰ Una altra possible vinculació amb els jerònims de la Murtra, força anterior (1456), és que va vendre una esclava a Jordi, esclau dels frares, quan aquest fou manumitit. No podem estar-ne segurs, però, que es tracti de Pere Boquet, ja que el cronista no dóna el nom de pila (Talet, p. 162). En el testament féu un llegat de 25 lliures per al claustre de la Murtra: *Item dimitto monasterio Beati Geronimi de la Murtra ad opus de hun claustro de la claustra nova que fit in dicto monasterio viginti quinque libras barchinonenses solvendas infra unum annum a die obitus mei in antea continue computandum sub condicione quod in clavis sumitatis dicti claustro fiat meum signum*. No hi ha dubte que és el de la galeria de ponent en què hi ha esculpit un boc, ja que aquest era el senyal de Pere Boquet (imatge 15), com es posa de manifest en el seu testament.¹⁶⁰¹ És clar, per tant, que no se seguí la condició imposada que l'escut estigués a la part superior, a la clau de volta, sinó que es deixà a la imposta dels arcs.

Morí a final de la dècada de 1480 o principi de la de 1490. Com hem comentat, fou sebollit a Sant Jeroni de la Murtra. Els frares reberen en concepte de sepultura 10 lliures (Talet, p. 251). Llegà 33 sous perquè se celebrés un trentenari a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i el triple per tres trentenaris més al monestir on fos enterrat. També mostrà el seu lligam amb els jerònims en la clàusula de substitució de l'hereu universal, que era el seu fill Francesc Jeroni. Si no pogués rebre l'heretat, els marmessors en farien tres parts iguals que es donarien a Sant Jeroni de la Murtra, als predicadors de Cervera i per maridar donzelles de la seva família. Francesc Jeroni Boquet no tan

cerverí a la dècada de 1460 (Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2009, vol. 4, p. 153).

¹⁵⁹⁸ BC, *Pergamins*, 19.910. Les referències posteriors al testament procedeixen d'aquesta font.

¹⁵⁹⁹ Apareix en un fogatge de 1467 (Josep M. LLOBET I PORTELLA, «Un fogatge de Cervera de 1467», *Miscel·lània Cerverina*, 7 (1991), p. 182).

¹⁶⁰⁰ AHPB, Antoni VINYES, *LIII manuale comune*, 1474, novembre, 19 – 1476, febrer, 9, f. 72v-73v.

¹⁶⁰¹ El sobre en què lliurà el seu testament al notari cerberí Antoni Bonet hi havia *duobus sigillis sui sigilli* empremta de boch *appositis*. A la seva filla Elionor Beneta li llegà una tassa gran de plata amb el senyal de boc enmig.

sols rebé l'herència del seu pare, sinó que també continuà la vinculació amb Sant Jeroni de la Murtra, on volgué que el soterressin amb l'hàbit jerònim (1526).¹⁶⁰²

Armand Negre era un notari barceloní que havia treballat per al monestir de Sant Jeroni de la Murtra en afers judicials a final de la dècada de 1470 (taules 13a i 13c).¹⁶⁰³ El lligam, però, anà més enllà de l'àmbit estrictament professional. Malgrat que el seu hereu universal fou el prevere Pere Joan Armand,¹⁶⁰⁴ l'únic fill que havia tingut amb la seva muller Caterina, ja difunta quan ordenà testament el 24 de febrer de 1486, un conjunt de llegats testimonia el fort vincle amb els jerònims de la Murtra. El prior –amb el fill i el sastre Pere Muntaner– fou nomenat marmessor i demanà ser enterrat en el carner dels frares amb l'hàbit jerònim. Donà 10 lliures per a la sepultura i 33 sous per a un trentenari. El llegat més important, però, foren 50 lliures per a un aniversari a celebrar cada any el dia de la seva mort amb una missa dita en veu alta *-pro quodam anniversario quod celebrari volo et mando in ecclesia dicti monasterii per fratres eiusdem monasterii anno quolibet perpetuo tali die quali finiero dies meos in celebracione cuiusquidem anniversarii celebretur missa alta voce prout est assuetum facere pro similibus anniversariis in ecclesia dicti monasterii-*, si bé només es podien cobrar quan el seu fill morís, no abans.¹⁶⁰⁵ Això no passà fins a 1520, que és l'any del testament del fill, aleshores canonge de Sant Joan de Perpinyà (Talet, p. 346-347).

Quant als notaris que treballaren habitualment per a les dues comunitats monàstiques, ja hem analitzat Antoni Vinyes en l'apartat de grans benefactors i a Guillem Jordà en el de familiars per ser oncle del frare Pere Benejam. Afegim Esteve Mir, fedatari que fou proveïdor dels jerònims de la Vall d'Hebron, a qui llegà 66 sous perquè li celebressin 66 misses de Sant Amador.¹⁶⁰⁶ En canvi el seu fill, Andreu Mir, que fou també assidu notari d'aquesta comunitat, no féu cap menció dels jerònims de Collserola en el seu testament. Tampoc ho féu Pere Pellisser per als jerònims de la Murtra.¹⁶⁰⁷ Quant a la resta –Lluís Jorba, Pere Triter, Narcís Gerard Gili– no n'hem localitzat notícies.

¹⁶⁰² Talet, p. 356; BC, *Pergamins*, 19.772.

¹⁶⁰³ En aquelles dates també acceptà portar la representació legal de Joan Soler, beneficiat de l'església de Concabella, just quan els frares es vengueren el feu (AHPB, Antoni VINYES, *L quartum manuale comune*, 1476, febrer, 13 – 1478, març, 17, f. 89r).

¹⁶⁰⁴ El procurador general li va encarregar l'any 1476 reclamar deutes a favor del frare Rafael Ferran (taula 13c).

¹⁶⁰⁵ Féu un llegat anàleg, de 10 lliures, al monestir de predicadors de Barcelona (ACA, *MH*, vol. 3753, f. 132r-133r).

¹⁶⁰⁶ És la deixa pietosa més important del seu testament, que té data del 7 de juny de 1468. S'enterrà al convent barceloní de Sant Agustí (Jordi GÜNZBERG I MOLL, *Los notarios y su organización social en Barcelona (1275-1544)*, p. 842).

¹⁶⁰⁷ Jordi GÜNZBERG I MOLL, *Op. Cit.*, p. 830, 851-852.

Altres oficis

Englobem en aquest epígraf les referències a altres benefactors masculins que són d'altres professions, estaments o oficis diferents dels que hem tractat separatament o bé que no hem trobat la seva professió. El nivell de lligam amb els jerònims és molt divers: des de simples ajudes econòmiques o l'encàrrec d'algunes misses postmortem a heretats universals. Amb excepció de tres, d'aquests benefactors tenim una informació molt fragmentària, possiblement incompleta de la seva relació amb els frares jerònims. Comencem pels tres dels quals sí que disposem de força dades: Joan Vidal, Miquel Prats i Bernat Caldòfol.

Joan Vidal era un pare de Castelló d'Empúries que, almenys des que el trobem relacionat amb els jerònims de la Murtra, a mitjan segle XV, habitava a Barcelona. En el seu testament no hi ha menció de muller, ni fills ni cap parent, sinó tan sols de Joana, la filla d'un pare castellonenc, Joan Marc. El primer document que el relaciona amb els religiosos és del 19 de juliol de 1448. Mogut per reverència a Déu i en remissió dels seus pecats, Joan Vidal donà al prior i al convent de Sant Jeroni de la Murtra un censal mort de 50 sous de pensió anual que rebia de la Prepositura de Palau del monestir de Sant Cugat del Vallès i que gravava tres masos vallesans, el mas Sabater de Granollers, el mas Torres i el mas Corts de Montornès. El tenia des de 1441. La donació era pura i irrevocable, sense cap tipus de contraprestació.¹⁶⁰⁸

L'any següent, ja vell, ordenà el seu testament. La presència dels frares de la Murtra és pràcticament absoluta. Només Joana trenca aquest predomini amb un llegat de 10 lliures, únic en tot el testament, que se li hauria de donar quan es casés. Si no ho fes, es repartiria a parts iguals entre el pare de Joana i els frares de la Murtra.¹⁶⁰⁹ El prior era l'únic marmessor i en el cenobi badaloní escollí la sepultura, si bé no demanà la vestidura de l'hàbit. L'heretat universal recaigué en la sagristia monàstica. A canvi, demanà que se li celebrassin dos aniversaris per a ell, per als seus parents i benefactors i, en general, per als fidels difunts, els dies següents no feriat de les festivitats de la Santa Creu de maig i setembre i que inclogués el salpàs i altres cerimònies similars, tal com era costum. També demanà que els religiosos el tinguessin recomanat en les oracions.¹⁶¹⁰

En un apunt de l'arxiu monàstic es diu que *finà sos dies en lo present monestir en son àbit secular e és soterrat en lo carner dels frares*.¹⁶¹¹ Si a més tenim en compte que fou present en el cenobi el mes de febrer de 1450 (taula 23b), tot sembla apuntar al fet que hi establí la seva

¹⁶⁰⁸ AHPB, Antoni VINYES, *XXIX manuale comune*, 1448, juny, 5 – 1449, febrer, 14, s. f.; *XXXXI liber comunis*, 1448, juny, 25 – 1448, desembre, 13, s. f.

¹⁶⁰⁹ Finalment es va casar amb el barber de Castelló d'Empúries Bartomeu Prats. El 22 de juny de 1457 Pere Bosch, veler barceloní, procurador de Joana, reconegué que la comunitat jerònima li havia pagat les 10 lliures del llegat de Joan Vidal (AHPB, Antoni VINYES, *XXXX manuale comune*, 1457, juny, 18 – 1458, juliol, 3, f. 3r).

¹⁶¹⁰ *Rogans in Domino honorabiles priorem et conventum dicti monasterii quatenus faciant et celebrent pro anima mea et pro animabus parentum et benefactorum meorum et omnium fidelium defunctorum duo perpetua anniversaria, unum scilicet in crastinum festi Sancte Crucis mensis madii et aliud in crastinum festi Sancte Crucis mensis septembris, et si fuerint dies feriat in aliis diebus sequentibus non feriat, celebrando missas et absolvendo cum salispassa, ut in similibus in dicto monasterio et ordini eiusdem est fieri assuetum, et aliis in oracionibus suis teneant animam meam recomendatam* (AHPB, Joan FRANC, *Liber tercius testamentorum et codicillorum*, 1429, novembre, 2 – 1456, juny, 2, f. 62r-62v, 23.08.1449).

¹⁶¹¹ ACA, *MH*, vol. 3833, f. 164v.

residència, encara que potser no de forma permanent. Morí el gener de 1451, ja que el testament es publicà el 12 de gener d'aquell any.¹⁶¹² Els frares reberen 100 lliures per l'herència més la renda de 50 sous.¹⁶¹³ Al cap de quatre anys de la seva mort, el prior i sagristà de Sant Cugat del Vallès, Benet d'Ortals, va cedir a Sant Jeroni de la Murtra els drets que tenia per cobrar 20 lliures per un arrendament al prevere barceloní Pere Salitons. Ho feia en consideració que els frares eren els hereus de Joan Vidal.¹⁶¹⁴ El document no ho diu, però creiem que la causa havia de ser l'impagament de la pensió de 50 sous.

El fuster Miquel Prats fou un dels sis més destacats benefactors del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron abans de 1488, quan els religiosos demanaren i obtingueren del pontífex una reducció de la càrrega espiritual que gravaven els seus llegats.¹⁶¹⁵ No ens consta cap notícia en vida. El testament, datat a Barcelona el 28 de desembre de 1465, indica orígens a la població rosselonesa de Baixàs, ja que allí hi vincula els seus dos germans: el bracer Llorenç hi vivia i Joan, ja difunt, hi havia estat prevere. A Llorenç li llegà tot el que li havia pervingut per família -20 lliures del pare i 15 de l'altre germà- més 10 lliures. Escollí la sepultura en el carner del capítol de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i els marmessors foren el prior del convent de Sant Agustí, Mateu Rella, el mercader Guillem Ramon de Santa Maria i el ferrer Gabriel Soler, tots de Barcelona. Els demanà que venguessin tots els seus béns en encant públic amb l'objectiu de comprar rendes per als hereus universals, que foren els agustins de Barcelona i els jerònims de Vall d'Hebron a parts iguals. Els imposà com a condició que paguessin 8 lliures anuals al seu mestre, Maties Bonafè, en vida, sempre i quan es mantingués fidel al bàndol de la Generalitat en el conflicte amb Joan II, que li celebressin 4 aniversaris perpetus –assignà 10 sous de renda per a cadascun- i una missa de rèquiem setmanal -12 diners per missa.¹⁶¹⁶ Ni una paraula de la seva muller difunta, Andreua, de qui sabem l'existència pel conflicte que generà el seu pare, Andreu Escuder, arran del dot i de l'escreix i que requerí un arbitratge l'any 1469 (taula 12g).

El 21 de maig de 1473 les autoritats diocesanes aprovaren els comptes presentats pels tres marmessors. S'havien recollit entre lloguers, deutes i una casa que fou de la seva muller 372 lliures 17 sous, de les quals s'havien de restar 10 lliures de despeses, 8 per l'expedició de la definició i 2 d'extraordinàries. Ara bé, quedaven pendents encara saldar deutes per obres a l'església de Sant Miquel i a la catedral de Barcelona i per un retaule per als freners.¹⁶¹⁷ Al final arribaren a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron 85 lliures.¹⁶¹⁸

Bernat Caldòfol¹⁶¹⁹ fou un apotecari barceloní¹⁶²⁰ que tingué una relació comercial amb Sant Jeroni de la Murtra, possiblement ja consolidada a la dècada de 1460, tal com ho indicaria

¹⁶¹² Curiosament, al final del testament de Joan Vidal es diu que el que instà la publicació fou el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, amb el nom en blanc. És molt possible que es tracti d'un error.

¹⁶¹³ ACA, MH, vol. 2497, f. 44r; Talet, p. 148-149.

¹⁶¹⁴ AHPB, Antoni VINYES, *Tricesimum septimum manuale comune*, 1454, octubre, 7 – 1455, octubre, 20, s. f. (07.08.1455).

¹⁶¹⁵ ADB, FSJVH, lligall 17, caixa 2b, s. f.

¹⁶¹⁶ ADB, PSJVH, carpeta 5.

¹⁶¹⁷ ADB, PSJVH, carpeta 4.

¹⁶¹⁸ ADB, FSJVH, lligall 17, caixa 2b, s. f.

¹⁶¹⁹ De vegades apareix a la documentació com a Casaldòfol.

¹⁶²⁰ Hem trobat un rastre anterior força curiós de la seva activitat professional, en aquesta ocasió per a les monges de Santa Clara de Barcelona: li pagaren 9 lliures 8 sous 6 diners per 16 lliures de salses i 3 lliures de pebre per fer neules i torrons l'any 1458 –*sexdecim librarum salsarum triumque librarum piperis quam ratione colleridarum sive neules et torronorum que omnia empti fuerint ab operatorio suo ad opus dicti*

la seva presència en el cenobi badaloní els anys 1464, 1469 i 1472 (taula 23b). Que era una persona de confiança de la comunitat ho palesa el fet que Joan Santjoan, nebot del frare Benet Santjoan, de la situació del qual ja hem parlat arran de les seves àvia, Francina Santjoan, i bestia, Beatriu Tallant, el 21 de maig de 1471 s'afermà amb ell per cinc anys per aprendre'n l'ofici, amb el consentiment del seu oncle i tutor (doc. 56). Val a dir que el pare de Benet Santjoan havia estat apotecari.

A causa de les dificultats econòmiques provocades per la guerra i la postguerra, els frares no estaven al dia de pagament de les medecines que els proporcionava Bernat Caldòfol. L'any 1474 li devien més de 20 lliures. Arran d'aquest deute més la necessitat de gastar 20 lliures per a la compra d'unes cases al carrer d'en Cuch i per comprar forment per a la comunitat, els jerònims decidiren endeutar-se mitjançant un censal mort. Acudí a aquesta petició Bernat Casaldòfol, que els en vené un de 50 sous de pensió anual a canvi de 50 lliures. El capítol conventual prengué la decisió el 9 de març de 1474 (M34).

El mes d'octubre, però, el deute havia pujat a més de 40 lliures. Fou aleshores quan Bernat Caldòfol va decidir ordenar testament i, per tant, prendre decisions sobre tots els seus béns. El deute amb els jerònims va ser novament finançat amb un censal mort de 40 sous de pensió. El capítol conventual, que reconegué que no podia fer front a aquest pagament, acceptà la venda el 7 d'octubre de 1474 (M36). Però només tres dies després, Bernat Caldòfol va decidir fer-ne donació als frares a compte que es fessin càrrec de la seva sepultura en el carner dels religiosos i que li celebressin un aniversari per a la seva ànima i per a la de la seva muller el dia de la festivitat de Sant Bernat. La donació només es faria efectiva quan es morís, és a dir, les pensions s'haurien de continuar pagant en vida de l'apotecari.¹⁶²¹ El testament, hològraf, que lliurà al notari l'endemà, l'11 d'octubre, recollí la voluntat de ser sepultat a Sant Jeroni de la Murtra, que d'altra banda no hi apareix més. Els marmessors foren la muller, Joana, i el fill, Joan, als quals féu hereus universals a parts iguals. No hi ha cap llegat.¹⁶²²

Morí el 21 de desembre de 1476 i el testament es va publicar el 4 de gener següent. Els frares compliren les condicions: portaren el cadàver fins al cenobi, l'enterraren en el carner dels religiosos i li feren les exèquies corresponents.¹⁶²³ També li celebraren a partir d'aleshores dos

monasterii in anno M^o CCCC^o LVIII° (AHPB, Francesc TERRASSA, *Manuale tercium decimum*, 1459, febrer, 19 – 1459, novembre, 14, f. 8v, 07.03.1459).

¹⁶²¹ *Sub talibus tamen pactibus, formis et condicionibus et retencionibus sequentibus et non sine illis, videlicet quod incontinenti quam citius fieri poterit prior quicumque fuerit et conventus dicti monasterii, suis propriis missionibus et expensis, adducere seu portare faciant corpus meum seu cadaver ad dictum monasterium et die mee sepulture facere officium cum missa cantata, et facto dicto officio predictum meum cadaver intus carnerium fratrum conventualium dicti monasterii eis modo et forma prout et quemadmodum quilibet frater conventualis eiusdem ordinis et monasterii sepelitur et hoc propriis sumptibus et expensis dicti monasterii. Et eciam habeant et teneantur facere et celebrare unum anniversarium pro anima mea et domine {...}, uxore mee, anno quolibet in die Beati Bernardi absolvendo supra tumulum predictum et facere illas sermonias prout et quemadmodum in aliis et similibus anniversariis per ipsos fratres fieri est assuetum* (AHPB, Antoni VINYES, *Manuale comune LII*, 1473, juny, 29 – 1474, novembre, 28, s. f.).

¹⁶²² Carles VELA I AULESA, *Especiers i candelers a Barcelona a la baixa edat mitjana*, vol. 2, p. 607-608.

¹⁶²³ Els canonges barcelonins Lluís Sirvent i Berenguer Vila, auditors del comptes dels testaments, el 20 d'abril de 1478 reconegueren als dos marmessors testamentaris, vídua i fill, que els havien proporcionat un recompte econòmic fidedigne i que havien donat raó de la sepultura i altres pies almoines fetes pel prior i convent de Sant Jeroni de la Murtra, valorades en 12 lliures. El document cita erròniament aquest monestir *-monasterii Vallis d'Abbron, alias de la Murtra-* en el text (ACA, *MH*, lligall 282, s. f.).

aniversaris. Tanmateix, encara hi havia el censal mort de 50 sous anuals, que no llüiren fins a l'any 1486. Ho feren al seu fill, Bernat Caldòfol, que era metge.¹⁶²⁴

Pel que fa als que tenim poca informació, hi ha un primer grup del qual només sabem que foren benefactors de la Murtra, sense cap informació de la naturalesa de la seva contribució: Albanch, Ramon Igualada,¹⁶²⁵ el metge Gaspar Jorba¹⁶²⁶ i Pere Castelló.¹⁶²⁷

D'un altre conjunt de benefactors en consta tan sols la contribució a l'obra de Sant Jeroni de la Murtra: Antoni Guàrdia hi donà 50 florins l'any 1453; en els dos anys següents Melcior Tintorer va contribuir a la construcció de la imatge del Crucifix; un fill de Romeu Savall –potser un parent del frare Bernat Savall?– i un batlle de Barcelona de nom Maçanet van sufragar part de la construcció de la seva capella; Gaspar Ferreres féu una cambra o cel·la el 1461; Miquel Madrigal va construir una clau de volta del claustre en el trienni 1478-1481 i a final de segle un tal Severí donà una imatge de la Verge Maria (Talet, p. 144, 152, 178, 222, 269). Si tenim en compte les conclusions a les quals hem arribat en els apartats anteriors, podríem dir que segurament alguns d'aquests benefactors interessats en les obres fossin mercaders.

N'hi ha tres que cediren als frares deutes que terceres persones tenien contret amb ells. Antoni Gispert, que havia treballat de mestre de cases per als jerònims de la Murtra a les dècades de 1460 i 1470 (taula 23b), el 7 de febrer de 1469 els va donar les 12 lliures 4 sous que li devien els hereus de Bernat Amat, pagès d'Horta, com a successor del seu germà, el també mestre de cases i germà d'Antoni, Miquel Gispert, i també proveïdor de la comunitat jerònima badalonina.¹⁶²⁸ Segons l'instrument de donació, aquesta es féu per reverència a Déu i devoció a sant Jeroni.¹⁶²⁹ Pel mateix motiu el navarrès Pedro Ximénez, mestre de cases aleshores habitant a Barcelona, el 14 de març de 1473 va donar als frares de la Murtra tot el que li devia el noble Beltrán Armendáriz per les obres i els jornals que havia treballat al seu servei.¹⁶³⁰ Malgrat que el motiu de la donació sigui formalment religiós, no es pot descartar que fos una manera de saldar deutes que els dos mestres de cases tinguessin amb els frares. Per exemple, per manutenció en el cenobi. En aquest sentit, considerem força probable que Pedro Ximénez hi treballés, malgrat que no ens consti. Finalment, l'esparter barceloní Miquel Gilabert va cedir als frares de Vall d'Hebron la meitat de dos deutes a principi de la dècada de 1490: un de 84 sous que li devia Pere Bojosa, traginer de la Seu d'Urgell, com a garant de Pere de la Bolla per la venda de 4.000 arengades¹⁶³¹ i 5 lliures d'un préstec que havia fet a Joan Pons, donzell domiciliat a Torroella de Montgrí

¹⁶²⁴ AHPB, Antoni VINYES, *LVI manuale comune*, 1480, desembre, 2 – 1486, març, 31, bossa (01.04.1486); Talet, p. 238. El segon Bernat Caldòfol, metge, s'enriquí, es féu cavaller i continuà la relació amb els jerònims de la Murtra, fins a tal punt que els instituí hereus universals substituïts del seu fill. Com que va morir encara jove, els frares reberen una herència molt destacada: més de 2.500 lliures invertides en censals morts a principi de la dècada de 1540 (Talet, p. 433-438).

¹⁶²⁵ ACA, *MH*, lligall 277, s. f.

¹⁶²⁶ ACA, *MH*, lligall 277, s. f.; Talet, p. 145.

¹⁶²⁷ Talet, p. 145. El marit d'una benefactora que veurem a l'apartat de dones, Magdalena, tenia per nom Pere Castelló.

¹⁶²⁸ AHPB, Antoni VINYES, *XLVIII manuale comune*, 1468, juny, 8 – 1469, desembre, 7, f. 44v-45r.

¹⁶²⁹ ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 101v.

¹⁶³⁰ AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 81v.

¹⁶³¹ AHPB, Pere TRITER, *Manuale contractuum nonum numero*, 1490, abril, 30 – 1491, març, 12, s. f. (30.08.1490).

(25.05.1491). En ambdós casos la donació es féu *propter devocionem quam gero erga monasterium Sancti Iheronimi Vallis de l'Abbron*.

Alguns feren préstecs en vida als jerònims, que era una manera, en principi, d'ajudar-los. El 21 de novembre de 1486, els jerònims de Vall d'Hebron tornaren a Joan Berenguer Aguilar, ciutadà de Barcelona, prop de 20 lliures per un préstec que *graciose et de voluntate mee* els havia concedit abans.¹⁶³² Pere Madrenchs també va fer un préstec *graciose i pro factis et negociis dictorum monasterii et conventus*, que era el de Sant Jeroni de la Murtra. El 6 de juliol de 1489 el procurador general, Francesc Vic, el va saldar mitjançant la cessió de la pensió d'un censal mort. La quantitat s'acostava a les 17 lliures.¹⁶³³

D'uns altres cinc només consta que deixaren uns diners en el seu testament perquè se celebressin un nombre determinat de sufragis després de la seva mort. No tenim constància que s'enterressin en cap dels dos monestirs ni que fessin altres contribucions. A Sant Jeroni de la Vall d'Hebron són Sanç Garó¹⁶³⁴ i el ciutadà barceloní Guillem Girona per dos trentenaris¹⁶³⁵ i a Sant Jeroni de la Murtra, el mariner Bartomeu Tintorer 100 misses¹⁶³⁶ i Guillem Busquets i el ciutadà barceloní Joan Aguilar per un trentenari cadascun.¹⁶³⁷

D'altres donaren diners en el testament, sense que consti cap contraprestació a canvi. Miquel Cupí, per exemple, féu un llegat de 25 lliures a Sant Jeroni de la Murtra en el trienni 1475-1478.¹⁶³⁸ Joan Grau, ciutadà de la Seu d'Urgell, va donar 10 de les 40 lliures que li havien de pagar arran d'una sentència en el testament que ordenà el 21 d'abril de 1496.¹⁶³⁹ Tanmateix, sembla que no va arribar res al monestir.¹⁶⁴⁰ Un cas força paradigmàtic és el de l'ermità Joan Alemany de Toralla. Cap a l'any 1496 ordenà testament, en el qual hi havia inclòs els jerònims de la Murtra. Tanmateix, els frares no se'n van assabentar ni ningú no els devia avisar d'aquesta circumstància. No en foren conscients fins gairebé un segle més tard. A final del segle XVI reberen 7 lliures de renda sense cap contraprestació (Talet, p. 669-670).

¹⁶³² El retorn es féu per cessió de pensions d'un censal mort el regne i ciutat de Mallorca (AHPB, Andreu MIR, *Manual*, 1486, setembre, 25 – 1487, març, 10, s. f.).

¹⁶³³ AHPB, Andreu MIR, Esborrany, 1489, març, 21 – 1489, setembre, 2, s. f.

¹⁶³⁴ Bernat Miró, marmessor del testador, va pagar 6 lliures 16 sous 6 diners per caritat d'un nombre indeterminat de misses l'11 d'octubre de 1454 (AHPB, Miquel FERRAN, *Nonum manuale*, 1452, octubre, 25 – 1455, juny, 30, f. 66r).

¹⁶³⁵ Joan Moner, procurador general, va rebre 3 lliures 6 sous 8 diners de Violant, vídua i marmessora de Guillem Girona el 16 de setembre de 1472 (AHPB, Joan MIRAVET, *Manual*, 1472, novembre, 12 – 1475, gener, 2, s. f.).

¹⁶³⁶ Llegà 100 sous per a 100 misses a celebrar a Sant Jeroni de la Murtra i Santa Maria de Jesús de Barcelona en el seu testament, datat a Barcelona el 10 de març de 1474 (AHPB, Antoni VINYES, *Liber testamentorum*, 1427, setembre, 24 – 1480, març, 21, f. 151v-152v).

¹⁶³⁷ Romeu Borrell, prior, en fermà l'àpoca de 33 sous als marmessors de Guillem Busquets el 5 de juliol de 1452 (AHPB, Antoni VINYES, *Tricesimum quartum manuale comune*, 1451, setembre, 10 – 1452, setembre, 22, s. f.). El prior Jaume Planes va rebre aquesta mateixa quantitat del fill i hereu de Joan d'Aguilar, Francesc d'Aguilar, el 25 de maig de 1465 (AHPB, Antoni VINYES, *XLVII manuale [comune]*, 1464, juny, 5 – 1466, agost, 30, s. f.). Podria ser que Francesc d'Aguilar fos el marit de Serena, l'única filla del notari barceloní Antoni Vinyes, gran benefactor de la comunitat.

¹⁶³⁸ Talet, p. 219; ACA, *MH*, lligall 277, s. f.

¹⁶³⁹ ADB, *FSJVH*, lligall 25, pergamí.

¹⁶⁴⁰ ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 95v.

N'hi ha que decidiren sebollir-se en algun dels cenobis jerònims, com fou el cas de Perepòlit Alberich en el trienni 1469-1472 i el mestre de cases Leonard, per la sepultura del qual els frares de la Murtra reberen 21 lliures entre 1489 i 1491 (Talet, p. 203, 252). D'altra banda, un membre de la família Pujassola, donà una branca de coral a final de segle. Els frares se la vengueren per gairebé 5 lliures.

Altres volgueren que se celebressin sufragis de forma permanent i periòdica en alguns dels dos monestirs jerònims. Per això era necessari que deixessin una renda suficient, la qual cosa estipulaven a les darreres voluntats. N'hem localitzat quatre, dos per a cadascun dels monestirs jerònims.

En primer lloc, trobem l'hostaler cerverí, però l'any 1460, quan ordenà testament, ciutadà de Barcelona, Pere Tarragona.¹⁶⁴¹ És molt possible que el coneixement i el vincle amb els frares de la Murtra fos causat per la seva relació amb Santa Maria d'Aguiló, d'on eren els seus pares i hi tenia interessos econòmics. Llegà tres trentenaris de misses, una de les quals a celebrar a Sant Jeroni de la Murtra, i escollí sepultura a l'església del Pi, d'on era parroquià. Féu deixes a familiars, a l'Hospital de la Santa Creu, a les confraries de Sant Miquel de Barcelona i del Sant Esperit de Cervera, a les filles d'un habitant de Tàrraga i al monestir de predicadors de Cervera perquè preguessin per a la seva ànima (renda de 18 sous), la qual cosa indica que mantingué els seus lligams amb la seva terra nadiua. L'heretat universal fou per a la seva dona i, si no ho pogués ser, per a la seva filla Coloma. Exceptuà de l'heretat un censal mort de 5 mitgeres de forment anual que li prestava Gabriel de Miralles, àlies de Montolivera, donzell castlà d'Aguiló i senyor de les Roques. Demanà que es reduís a 5 sous per mitgera i que els 25 sous que en resultaven es dividissin en 5 sous per a un aniversari per a les ànimes del testador i del seu oncle, Bernat Sarra, a celebrar a l'església de Santa Maria de Conesa, 10 sous per aniversaris per a l'ànima del testador i per als fidels difunts a Sant Jeroni de la Murtra i la mateixa quantitat amb la mateixa finalitat a l'església d'Aguiló. No creiem que es fes efectiu el llegat als jerònims de la Murtra perquè no n'ha quedat constància en les obligacions espirituals de la comunitat (taula 27).

Joan Douzi, sabater de Caldes de Montbui, va ordenar testament el 9 d'octubre de 1468, en la qual va deixar hereu universal la seva ànima. A tal efecte, va ordenar als marmessors que, un cop satisfets els llegats, venguessin els seus béns i n'obtinguessin rendes amb les quals fossin sufragades misses a celebrar a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

El ciutadà gironí Felip Santceloni va fundar 5 misses anuals, per a les quals va llegar 5 lliures a Sant Jeroni de la Murtra l'any 1489.¹⁶⁴² L'elecció del monestir badaloní possiblement fos causada per veïnatge, ja que Felip Santceloni vivia aleshores Santa Coloma de Gramenet. La seva muller, Elisabet, féu una institució anàloga, com veurem més endavant.

Un cas força peculiar és del Joan de Mes, que havia estat menestral a la ciutat de Barcelona però que l'any 1495 consta com habitant en una població ignota anomenada Mes. En tenim notícia gràcies al capítol conventual del 5 de juliol d'aquell any, en el qual els religiosos van acceptar la donació de 76 lliures per a la celebració d'un aniversari per a l'ànima de Joan de Mes i per a la dels seus. Advertiren, però, que cap dels que tinguessin dret a aquestes 76 lliures

¹⁶⁴¹ Totes les dades procedeixen del seu testament, datat a Barcelona el 20 de desembre de 1460 (AHPB, Bartomeu REQUESENS, *Liber notularum testamentorum et codicillorum primus*, 1452, març, 8 – 1470, setembre, 2, f. 59v-60v). Es publicà el 16 de febrer de 1461.

¹⁶⁴² Les misses, votives, havien de ser *de Trinitate, de Spiritu*, de Santa Maria, de Santa Magdalena i de Sant Sebastià (ACA, *MH*, vol. 2497, f. 12r).

els poguessin reclamar res de les rendes que havien gaudit fins aleshores. Aquests diners procedien de la venda d'una casa que el donador tenia a la riera de Sant Joan (V48).

N'hi ha un nombre significatiu que inclogueren els frares en l'heretat universal. Ja vam veure en el capítol precedent, en l'apartat dedicat al servei resident, que Jordi Pere, àlies Bonanat, i Pedro Ernedo deixaren hereves universals les comunitats de Sant Jeroni de la Murtra i Sant Jeroni de la Vall d'Hebron respectivament.

El primer per ordre cronològic és el mestre en arts barceloní Antoni Pons. En testament del 15 d'agost de 1454, llegà als frares de la Murtra el llibre amb les Epístoles de sant Pau. Malgrat que féu hereus a part iguals el seu germà i dos nebots, només ho havien de ser en vida. Després de la seva mort, els béns es repartirien en tres parts que serien per a Sant Jeroni de la Murtra, els predicadors de Lleida i els de Barcelona. Tot i que el testador demanà al germà i nebots que no detraguessin res de l'herència,¹⁶⁴³ que a les llistes de benefactors es digui que no es troben quantitats rebudes,¹⁶⁴⁴ fa pensar que degué arribar molt poc o res. Un cas molt semblant és el del sastre barceloní Antoni Rabassa. En testament del 17 d'agost de 1457 instituí hereu universal el seu fill Francesc, de Vilanova de Cubelles, però tan sols en vida. Un cop mort, havia de recaure en la comunitat de Sant Jeroni de la Murtra amb el prec que el tinguessin present en les seves oracions.¹⁶⁴⁵ El resultat fou idèntic a l'anterior. Almenys, els frares no tenien constància d'haver rebut cap quantitat.¹⁶⁴⁶

Joan de Navarra, un pastor que treballava a la Torre Pallaresa, aleshores dins de la parròquia de Badalona i a escassa distància de Sant Jeroni de la Murtra, féu donació de tots els seus béns, en cas de morir sense muller ni fills legítims o naturals, a aquest monestir per reverència a Déu i en remissió dels seus pecats i els dels seus pares (17.08.1460).¹⁶⁴⁷ No tenim cap notícia posterior que ens indiqui si realment es van complir les condicions imposades ni si els frares van rebre cap quantitat.

Francesc Nicolau Contestí, agricultor de Barcelona, va ordenar testament el 8 de juliol de 1496. Els marmessors foren el prior de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, el també agricultor Simó Boixeda i la muller del testador, Bernardina. Va escollir sepultura a l'església del Pi, a la qual llegà 5 lliures en concepte de parroquianatge i sepultura. No féu llegats de quantia. Instituí la seva muller hereva universal, però tan sols en vida. És evident, doncs, que no devien tenir cap fill. Ordenà als marmessors que venguessin tots els seus béns mobles que no fossin diners i que dels diners que en traurien, més els que ja tenia, compressin censals morts. Mentre visqués, les pensions serien per a la seva muller i després, es dividirien en dues parts iguals, una per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i l'altra per a la confraria dels hortolans de Barcelona. La part de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron havia de servir per sufragar sufragis per a la seva ànima, per a la dels seus parents i per a la de tots els fidels difunts. El testament es va publicar el primer d'agost de

¹⁶⁴³ A ACA, *MH*, vol. 3783, f. 23r hi ha tan sols el trasllat de les clàusules testamentàries que afectaven el monestir.

¹⁶⁴⁴ A ACA, *MH*, lligall 277, s. f.

¹⁶⁴⁵ La clàusula de l'heretat universal es troba a ACA, *MH*, vol. 3783, f. 23v.

¹⁶⁴⁶ A ACA, *MH*, lligall 277, s. f.

¹⁶⁴⁷ AHPB, Antoni VINYES, *XLIII manuale comune*, 1460, febrer, 6 – 1460, octubre, 3, s. f.

1496 a la casa que el testador tenia a Barcelona, molt a prop del portal de Sant Antoni.¹⁶⁴⁸ Arribà al monestir d'aquest benefactor una renda de 3 lliures 13 sous procedent d'un censal mort.¹⁶⁴⁹

Els frares de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron foren hereus del sabater barceloní Pere Socarrats. En tenim constància de manera indirecta, ja que el 4 juliol de 1489 la justícia reial instà els religiosos a pagar gairebé 47 lliures i mitja als assaonadors Antoni i Pere Avinyó com a conseqüència de la sentència dictada pels jutges Joan Ros i Joan Oliva. La comunitat cedí aquesta quantitat als dos demandants sobre els drets que rebia a la vegueria i ciutat de Tortosa el 8 de juliol de 1489.¹⁶⁵⁰

En general, doncs, contribucions molt heterogènies i de valor relativament modest, si exceptuem els tres primers benefactors d'aquest apartat.

¹⁶⁴⁸ AHPB, Pere PASQUAL, *Llibre de testaments*, 1456, gener, 17 – 1501, maig, 14, f. 152r-152v.

¹⁶⁴⁹ ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 92r.

¹⁶⁵⁰ AHPB, Andreu MIR, *Esborrany*, 1489, març, 21 – 1489, setembre, 2, s. f.

Dones

Ja hem vist com algunes dones tingueren una incidència notable en els dos monestirs jerònims. Per exemple, Florença, vídua de Rafael Cavaller, que es féu donada de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron a final del segle XV. O Francina Santjoan i la seva tia Beatriu Tallant, mare i tia respectivament del frare Benet Santjoan, de Sant Jeroni de la Murtra. Les tres dones, especialment les dues primeres, feren deixes molt destacades.

En general, però, la posició subalterna de la dona a la societat medieval, excepte les que pertanyien a l'establiment nobiliari o directament formaven part de la monarquia, li restava protagonisme social i econòmic. Per molta devoció que tinguessin a l'orde dels jerònims, poques dones tenien a l'abast la possibilitat de fer ajudes considerables. En aquest sentit, és prou significatiu que tant Florença com Francina Santjoan sí pogueren disposar d'un patrimoni important perquè eren vídues sense fills –en el cas de Francina en tenia un, però s'havia fet frare.

Hem trobat informació sobre cinc dones que foren benefactores notables dels jerònims catalans durant el segle XV, una a la Vall d'Hebron, Salvadora Repàs, i quatre a la Murtra, Aldonça Sabastida, Micaela Ferrignat, Beatriu Torres i Magdalena Castelló. En detallem el seu lligam per ordre cronològic.

L'11 de gener de 1432 testà Salvadora, vídua del boter barceloní Arnau Repàs. Només coneixem la clàusula testamentària amb la donació a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron d'un censal mort d'11 lliures de pensió anual que pagava el General de Catalunya el mes de novembre. A canvi, demanà que els frares celebressin misses per a l'ànima de la testadora, de la del seu marit i de les de tots els fidels difunts. Els marmessors testamentaris foren Miquel Felip, prevere beneficiat de Santa Maria de Jonqueres, el notari Bartomeu Agell i el flaquer barceloní Francesc Llorenç.¹⁶⁵¹ Gràcies a aquesta donació Salvadora fou inclosa en la llista dels sis principals benefactors d'aquest monestir en una petició a Innocenci VIII (1484-1492) perquè es fixessin el nombre de sufragis que se li havien de celebrar.¹⁶⁵²

Aldonça Sabastida consta com a benefactora de Sant Jeroni de la Murtra.¹⁶⁵³ Tanmateix, no n'hem trobat cap referència a la documentació notarial ni a l'arxiu dels frares, a banda de les nombroses del cronista, Francesc Talet, escrites ja a principi del segle XVII. Creiem que hi hagué una confusió en la identificació d'aquesta benefactora. El cronista afirma en diverses ocasions que era filla de Ramon Bertran (Talet, p. 141, 152, 219, 259), però en el testament de Ramon Bertran només apareixen dos fills: Ramon, que es féu cartoixà a Escaladei, i Joana, que es casà amb Bernat Sabastida.¹⁶⁵⁴ En el *Capbreu Vell* es diu que *fa Aldonça Torres, vídua, filla de Ramon Bertran, quondam, X sous cad-any lo primer dia de noembre per lexa que féu lo ditson pare en son testament per caritat dels frares, sò és piatança lo dia de son òbit*.¹⁶⁵⁵ Possiblement d'aquí es propagà l'error de la filiació d'Aldonça, ja que considerem molt inversemblant que fos filla il·legítima –raó per la qual no apareixeria en el testament- i que, en canvi, s'encarregués de

¹⁶⁵¹ ADB, *PSJVH*, carpeta 2.

¹⁶⁵² ADB, *FSJVH*, lligall 17, caixa 2b, s. f.

¹⁶⁵³ ACA, *MH*, lligall 277, s. f.

¹⁶⁵⁴ AHPB, Esteve MIR, *Llibre de testaments*, 1442, juliol, 29 – 1457, juliol, 2, f. 32v-34v (20.10.1464).

¹⁶⁵⁵ ACA, *MH*, vol. 3833, f. 118r.

complir el llegat del seu pare. El fet que aparegui sovint amb el cognom Sabastida ens fa pensar que possiblement fos filla de Bernat Sabastida i Joana i, per tant, néta de Ramon Bertran. Per afegir encara més confusió, el cronista també diu d'Aldonça que tenia una germana amb el cognom Torres (p. 259). En cas que fos certa la nostra hipòtesi -que fos filla de Bernat Sabastida i Joana-, l'única opció perquè concordés amb aquesta darrera informació és que tingués una germana i que les dues es casessin amb membres de la família Torres.

En tot cas, Aldonça Sabastida o Torres va morir a final del segle XV. Es va enterrar a Sant Jeroni de la Murtra durant el trienni 1491-1494 (Talet, p. 259). No hem trobat cap referència al seu testament. El cronista diu d'ella també que donà 100 reals als frares en el trienni 1475-1478 (p. 219). Però les grans contribucions que li atribueix el cronista són de mitjan segle XV. I diem atribuir perquè dubtem molt que 40 anys abans de morir pogués ajudar de forma tan intensa els frares, especialment quan Ramon Bertran, el patriarca familiar, era viu. O dit d'una altra manera, la persona que va ajudar tan generosament els jerònims de la Murtra cap a 1450 dubtem molt que morís al cap de 40 anys. Construï la llibreria, el retaule i la capella dels Set Goigs (1451) i donà un pal·li de vellut carmesí brodat, una casulla, un calze i dos draps de ras (1453). Al nostre entendre, aquest ajut el féu directament Ramon Bertran o bé la seva filla Joana Sabastida. D'aquí que les armes dels Sabastida estiguessin representades a l'esmentada capella i a les finestres de la llibreria (Talet, p. 140, 141, 152, 168).

Una altra benefactora dels jerònims de la Murtra fou Micaela o Miqueleta Ferriginal. Es va casar amb Joan Ferriginal, sabater ciutadà de Barcelona, però restà vídua molts anys, ja que consta amb aquesta condició el 17 d'abril de 1436¹⁶⁵⁶ i no morí fins als darrers dies de 1460.¹⁶⁵⁷ El testament posa de manifest un lligam molt estret amb els jerònims. Nomenà marmessors el frare Jaume Planes, aleshores prior de la comunitat, i el fuster Antoni Borrada, molt vinculat també als jerònims, als quals prestava els seus serveis (taula 23b). Escollí sepultura *in cimiterio dicti monasterii Sancti Jeronimi, in tumulo scilicet in quo sepeluntur fratres conventuales dicti monasterii, quamquidem sepulturam volo fieri eo modo quo fit sepultura fratribus ipsius monasterii, assumens habitum religionis dicti ordinis sancti Jeronimi, rogans caritative dictum venerabilem priorem et fratres conventuales dicti monasterii ut dictum habitum michi concedere dignentur*. Féu llegats de poca quantitat a diferents confraries, bacins, monestirs i hospitals de la ciutat de Barcelona. Les deixes més valuoses foren una casa que tenia la testadora en el carrer de les Moles per als aniversaris de l'església parroquial de Sant Cugat del Rec, 60 sous per a dos trentenaris a Vall d'Hebron i 90 per a tres trentenaris a la Murtra. Només féu quatre llegats personals, cap amb relació de parentiu amb la testadora. Restà, doncs, sense família. L'herència universal recaigué en l'obra i en la sagristia de Sant Jeroni de la Murtra amb el prec que els religiosos en els oficis tinguessin recomanada la seva ànima, les dels seus pares i germanes –cap

¹⁶⁵⁶ Aquest dia, en què consta com a vídua, va vendre un censal mort de 130 sous de pensió anual al prior i convent de Sant Jeroni de la Murtra per un preu de 130 lliures. Féu la venda amb el canviador Gabriel Berenguer i la seva muller Violant, el flassader Tomàs Gras i la seva muller Antònia i el teixidor Bernat Andreu i la seva muller Antònia. Gràcies a aquesta operació pogueren lluir un censal mort de gairebé 6 lliures i mitja de pensió anual que tenia un preu de 110 lliures (AHPB, Antoni VINYES, *Decimum manuale*, 1436, gener, 10 – 1436, juliol, 10, s. f.). El lluíren el 6 de juliol de 1443 (AHPB, Antoni VINYES, *Vicesimum manuale comune*, 1442, juliol, 18 – 1443, juliol, 27, s. f.).

¹⁶⁵⁷ El seu testament es va publicar el 29 de desembre de 1460 (AHPB, Antoni VINYES, *Liber testamentorum*, 1427, setembre, 24 – 1480, març, 21, f. 107r-108v). Si no s'indica el contrari, la informació sobre el testament procedeix d'aquesta font.

menció al marit- i les dels fidels difunts i que li diguessin un centenar de misses en els deu anys següents a comptar de la seva mort.

Els frares reberen una quantitat modesta en metàl·lic, poc més d'11 lliures, i una carnisseria al carrer de Sant Pere, que arrendaren. Hem documentat també dues actuacions del prior de Sant Jeroni de la Murtra, Jaume Planes, en funcions de marmessor de Miqueleta Ferriginal: el pagament de 60 sous per a dos trentenaris a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron el 15 de gener de 1461 i uns altres 80 a Antònia, vídua d'Antoni Font-rodona, el següent 20 de febrer.¹⁶⁵⁸

Creiem molt possible que Micaela fos germana d'Antònia, la muller del paraire Bernat Andreu que també es relacionà amb els jerònims de la Murtra. I ho considerem molt versemblant perquè hem localitzat una anotació segons la qual Antònia deixà la seva ànima i aquest monestir com a hereus universals, sempre i quan faltés la seva germana Micaela.¹⁶⁵⁹ Com que la definició del testament és de 1443 i la seva germana Micaela no morí fins al 1460, no es féu efectiva la substitució i, per això, no ha quedat poc rastre de cap llegat real a la documentació. El 16 d'abril de 1445 els marmessors pagaren 60 sous per la celebració de dos trentenaris en el cenobi badaloní, tal com Antònia ordenà en el seu testament.¹⁶⁶⁰

També fou molt destacada la contribució als jerònims de la Murtra de Beatriu, que es casà amb Baltasar Torres, àlies de Màrgens, últim membre d'aquesta nissaga que posseï el castell de Mataró.¹⁶⁶¹ La relació amb els jerònims es degué establir arran de la seva residència badalonina, ja que sabem que hi tenien una torre.¹⁶⁶² El matrimoni no tingué descendència adulta. El testament, que ordenà a Barcelona el 24 d'agost de 1471, no deixa cap dubte que hi estava vinculada estretament.¹⁶⁶³ Instituí dos aniversaris, un per a ella i l'altre per al seu marit, que dotà amb 20 lliures anuals de renda. A més, llegà 5 lliures anuals -100 lliures de propietat- per als pobres que acudissin a l'hospital del monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Volgué que es construís una clau de volta en el claustre, on s'hauria de fer la seva sepultura i un retaule. A tal efecte, destinà 30 lliures a la clau i 10 per al carner i per al retaule junts. Finalment, donà 10 lliures suplementàries perquè rendissin 10 sous perquè una llàntia cremés uns dies determinats davant de l'esmentat retaule.

Els marmessors testamentaris foren els priors dels dos monestirs jerònims catalans, el rector de la parròquia de Sant Miquel de Barcelona i Elionor, muller del cavaller Pere Beuda i germana de Beatriu. L'execució del testament comportà alguns problemes. Sabem que poc després de la mort de Beatriu, sorgí un conflicte amb Elionor que implicava també l'heretat de

¹⁶⁵⁸ AHPB, Antoni VINYES, *XLIII manuale comune*, 1460, octubre, 3 – 1461, setembre, 9, f. 35v-36r, 48v.

¹⁶⁵⁹ ADB, *FSJVH*, lligall 8, *Índex escriptures de Sant Jeroni de la Murtra*, s. f. De fet, com hem comentat una mica més amunt, tant Antònia com Micaela foren dues de les persones que vengueren conjuntament un censalmort a Sant Jeroni de la Murtra l'any 1436.

¹⁶⁶⁰ AHPB, Antoni VINYES, *Vicesimum tercium manuale comune*, 1444, octubre, 24 – 1445, juny, 18, s. f.

¹⁶⁶¹ La Corona lluí el castell de Mataró en pagar 6.500 lliures a Antoni Torres, pare i representant del seu fill Baltasar Torres, àlies de Màrgens (Roser SALICRÚ I LLUCH, «La lluçió de 1419 segons les primeres inscripcions del castell de Mataró als llibres de comptes del Batlle General de Catalunya (1420-1421)», *Sessió d'Estudis Mataronins*, 11 (1994), p. 64).

¹⁶⁶² ACA, C, reg. 3451, f. 126r (20.10.1471).

¹⁶⁶³ Del testament, que prengué el notari Joan Artigó, no n'hem trobat cap exemplar. Les dades que oferim són extretes de registros fets pels frares a ACA, *MH*, vol. 2498, f. 22r-22v; vol. 3833, f. 73v-75r; ACA, *MH*, vol. 2497, f. 42v.

Joan de Vilalva. Es posà en mans del notari Joan Artigó, que fou el que prengué el seu testament (llista 13f).¹⁶⁶⁴ El 1479 es resolgué una altra qüestió relacionada amb el llegat d'uns perols a favor de Brígida, filla de Pere Beuda i Elionor –neboda, per tant, de Beatriu. El plet arribà fins a la cort de l'oficialat de Tarragona, que donà la raó a Brígida, i els marmessors hagueren de pagar per aquest concepte més de 30 lliures.¹⁶⁶⁵ Com veiem, doncs, l'execució testamentària s'allargà força en el temps i segurament hi hagué més conflictes. No fou fins a l'any 1482 que la marmessoria arribà a la fi dels seus treballs. El 26 de setembre d'aquell any, per exemple, es féu el darrer pagament a Bartomeu Berenguer, rector de Sant Miquel de Barcelona, per la tasca duta a terme com a marmessor testamentari.¹⁶⁶⁶ A més, és la data en què els frares construïren la clau de volta, que els costà 40 lliures (Talet, p. 230).

A més de la tardança en el compliment de les voluntats de la difunta, s'hi afegí la dificultat d'acomplir els llegats. Potser foren reclamacions com les que hem vist que allargaren la marmessoria. O simplement que des d'un bon principi no hi havia suficients béns per donar compliment als desigs de la testadora. Sigui per una raó o altra, la qüestió és que els frares desestimaren la construcció del carner i del retaule, entre d'altres coses perquè la clau els havia costat 40 lliures en lloc de les 30 previstes.¹⁶⁶⁷ Reberen una propietat de 125 lliures en dos censals morts sobre la ciutat de Barcelona, amb una pensió lleugerament superior a les 8 lliures,¹⁶⁶⁸ una renda que estava molt per sota del que havia disposat en el seu testament.

A diferència de Beatriu Torres o Micaela Ferrigonal, de Magdalena, vídua del sastre barceloní Pere Castelló, ens consten tan sols donacions en vida i no tenim cap notícia del seu testament. En el trienni 1495-1498 donà als jerònims de la Murtra un calze valorat en 29 lliures (Talet, p. 264). El 18 de maig de 1499 donà 52 lliures perquè se celebressin 52 misses anuals – una per setmana-¹⁶⁶⁹ i en el trienni 1498-1501, dues tasses d'argent i un tros de cristall perquè es fes un calze, que s'encarregà a un argenter i que finalment aquest no lliurà als frares (Talet, p. 269).

Hi ha dues dones més que donaren gran part dels seus béns als monestirs jerònims. La primera que féu una donació testamentària important fou Caterina, muller del pare Joan Palau, tot i que a la documentació també apareix com a muller d'en Vengut. Per això, el cronista s'hi refereix com a Caterina Venguda (Talet, p. 211). Possiblement, doncs, es casà i enviduà dues

¹⁶⁶⁴ Poc després el prior de la Murtra, Jaume Tàpies, cedí a Benet Santjoan la funció de marmessors del testament de Beatriu (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 10r-10v).

¹⁶⁶⁵ Hem documentat tres pagaments: un de 12 lliures i mitja (22.05.1479), 10 lliures 3 sous 4 diners (28.08.1479) i 7 lliures i mitja (26.09.1479). Les 20 lliures que sumen el primer i darrer pagament són la valoració pactada entre les parts dels perols llegats per Beatriu, que no es van trobar. El segon pagament és per despeses de la sentència condemnatòria de l'oficialat de Tarragona (AHPB, Antoni VINYES, *L quintum manuale comune*, 1478, març, 20 – 1480, novembre, 23, s. f.).

¹⁶⁶⁶ AHPB, Lluís JORBA, *Plec de documentació diversa*, 1480 – 1485, s. f.

¹⁶⁶⁷ ACA, *MH*, vol. 3833, f. 73v-75r.

¹⁶⁶⁸ 51 lliures de propietat -91 menys les 40 de la clau de volta- i 4 lliures 11 sous de pensió un dels censals morts i 74 lliures de propietat i 3 lliures 14 sous de pensió l'altre (ACA, *MH*, vol. 2497, f. 42v). Aquest valor coincideix amb el que aporta el cronista (Talet, p. 211).

¹⁶⁶⁹ ACA, *MH*, vol. 2498, f. 34r; vol. 2497, f. 14v; vol. 3833, f. 99r.

vegades.¹⁶⁷⁰ Caterina disposà el seu enterrament a Sant Jeroni de la Murtra i els frares n'hagueren 35 lliures per venda dels seus béns mobles (Talet, p. 211), la qual cosa fa pensar que els instituï hereus universals. Això tingué lloc al principi del trienni de Pere Febrer (1472-1475). Però consta com a benefactora per ajuts força anys abans (Talet, p. 145). Ha quedat rastre també d'un dels béns testamentaris que els frares reberen d'aquesta senyora: una esclava russa, d'uns 35 o 40 anys, de nom Caterina, per un temps de deu anys. Com ja vam comentar a propòsit del treball esclau en els monestirs jerònims, la vengueren per un període de cinc anys perquè l'orde tenia prohibit la tinença d'esclaus. N'obtingueren 22 lliures.¹⁶⁷¹

La segona fou Joana, muller del mercader Francesc del Riu. Donà tots els seus béns al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron el 18 d'agost de 1486.¹⁶⁷² Es retingué tan sols 20 lliures per testar que, si moria intestada, s'havien de donar a les dues filles de Jaume Pescador, de Fraga, si eren vives. En cas contrari, 10 lliures serien per a la mare d'aquestes filles i les 10 restants per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, on escollí ser sebollida. No consta que els frares en rebessin cap quantitat.

D'un conjunt de nou dones hem trobat notícies referents tan sols al fet que instituïren sufragis permanents en algun dels dos monestirs jerònims. Hem vist ja altres dones que també instituïren aniversaris o misses anuals, però no era l'única vinculació que havíem pogut localitzar. En canvi, d'aquest grup no ens ha pervingut més vinculació que aquesta. El fet que no constin altres ajuts, ni que s'enterressin als cenobis jerònims ni que escollissin els frares com a marmessors testamentaris indica que es podria tractar d'una relació més dèbil, més impersonal. Potser tan sols contractaren misses perquè els dos monestirs jerònims eren cada cop més coneguts a la societat barcelonina i tenien fama de virtuosos i seriosos, per la qual cosa eren uns candidats òptims perquè se'ls cedís una renda amb la qual se celebressin sufragis perpètuament. De fet, tots són del darrer terç de segle, amb una majoria posterior a 1490. La preeminència de sufragis per a Sant Jeroni de la Murtra respecte a Vall d'Hebron possiblement sigui causat perquè s'han conservat o perquè hem localitzat més memòries de misses i aniversaris en el primer que no pas en el segon monestir.

La llista d'aquest grup de dones és la següent:

¹⁶⁷⁰ Al nostre entendre es tracta de la mateixa persona perquè en dos documents notariais se la relaciona amb un llegat d'una esclava als jerònims de la Murtra i en un apareix com a vídua de Joan Palau, paraire de llana de Barcelona, i en l'altre d'en Vengut.

¹⁶⁷¹ AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 68v-69r (21.01.1473).

¹⁶⁷² En poder del notari barceloní Narcís Gerard Gili. En tenim referència indirecta per ADB, *FSJVH*, lligall d, s. f.

Dona	Data	Institució	Monestir	Preu de la renda
Elionor, muller d'Arnau Porta, mercader, i del notari Bach ¹⁶⁷³	<i>No datat</i>	1 aniversari	Murtra	30 lliures
Margarida, muller d'Antoni Riera, mariner ciutadà de Barcelona ¹⁶⁷⁴	06.12.1466	1 missa setmanal a l'altar de Sant Miquel	Murtra	40 lliures
Eufrasina, muller de Galceran Salzet, àlies Carbó, ciutadà de Barcelona ¹⁶⁷⁵	12.04.1473	1 aniversari	Hebron	50 lliures
Margarida, muller del pescador barceloní Antoni Moliner ¹⁶⁷⁶	1485	33 misses (trentenari)	Murtra	30 lliures
Elisabet, muller de Felip Santceloni ¹⁶⁷⁷	1490	5 misses votives ¹⁶⁷⁸	Murtra	5 lliures
Isabel, muller de Jaume Borrassà, garbellador ciutadà de Barcelona. ¹⁶⁷⁹	06.02.1492	12 misses	Murtra	12 lliures
Elisabet Canals ¹⁶⁸⁰	26.05.1495	2 aniversaris o 9 misses	Murtra	18 lliures
Blanquina, muller del notari barceloní Guillem Jordà ¹⁶⁸¹	21.05.1496	2 aniversaris o 18 misses	Murtra	18 lliures
Marina, muller de Joan Tartrat, àlies Borgonyó, teixidor de Barcelona ¹⁶⁸²	1500	1 aniversari o 10 misses	Murtra	12 lliures

La localització del testament d'alguna d'aquestes dones permet confirmar que el seu vincle amb els jerònims no era especialment estret. Per exemple, Eufrasina, muller de Galceran Salzet, àlies Carbó, tenia una gran posició econòmica. Era filla de Bernat Sarroca, àlies Santamans, un draper de Santpedor que es féu amb la senyoria de Castellbell a mitjan segle XV.¹⁶⁸³ En casar-se rebé un dot de 30.000 sous, que llegà per al matrimoni de les seves tres filles, Àngela, Eufrasina i Beneta, a les quals recaigué l'heretat universal. Escollí sepultura a l'església de Santa Maria del Mar. Féu un gran nombre de llegats. L'aniversari que instituí al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, dotat amb 50 sous de renda anual sobre la ciutat de Barcelona, era per a la seva ànima i per a les dels seus pares. Una de les seves nombroses deixes pietoses fou de 40 sous per a Sant Jeroni de la Murtra, a qui sol·licità que la tinguessin recomanada a les seves oracions.

¹⁶⁷³ ACA, MH, vol. 3833, f. 73v-75r.

¹⁶⁷⁴ ACA, MH, vol. 3783, f. 31r; ADB, FSJVH, lligall 8, *Índex escriptures de Sant Jeroni de la Murtra*, s. f.

¹⁶⁷⁵ ADB, FSJVH, lligall 8, *Llibre índexos documentació*, f. 92r.

¹⁶⁷⁶ ACA, MH, vol. 2498, f. 26r; vol. 3833, f. 73v-75r.

¹⁶⁷⁷ ACA, MH, vol. 2498, f. 28r; vol. 2497, f. 12r.

¹⁶⁷⁸ Les misses s'havien de ser de Trinitat, d'Encarnació, de sant Jeroni, de l'Àngel custodi i de sant Miquel arcàngel.

¹⁶⁷⁹ ACA, MH, vol. 2497, f. 18v; vol. 2497, f. 30r; vol. 3833, f. 47v.

¹⁶⁸⁰ ACA, MH, vol. 2498, f. 32; vol. 2497, f. 31v-32r.

¹⁶⁸¹ ACA, MH, vol. 2497, f. 33r; vol. 2497, f. 15r.

¹⁶⁸² ACA, MH, vol. 2497, f. 16r; vol. 2498, f. 36r; vol. 3833, f. 99r.

¹⁶⁸³ Joan VALLS I PUEYO, «La història de Castellbell i el Vilar, un projecte en marxa», *Dovella*, 51 (1996), p. 32. En el testament d'Eufrasina no apareix l'ofici o l'origen geogràfic dels seus pares, Bernat Sarroca i Eulàlia. Tanmateix, és molt significativa l'existència de tres llegats relacionats amb Santpedor: un pal·li de domàs amb les armes de Sarroca i Santamans per als jurats d'aquesta vila que havia de servir d'ornament de la capella de Sant Francesc, 20 sous a la parròquia per una missa cantada i 20 sous per al dot d'Isabel, filla del santpedorenc Francesc Gras (AHPB, Joan FANER, *Liber testamentorum*, 1456, juny, 30 – 1513, juny, 21, f. 44r-46v).

També és molt significatiu el lligam mostrat per Isabel, vídua del garbellador barceloní i abans moliner Jaume Borrassà. Volgué que fos enterrada en el monestir barceloní de predicadors, en el túmul que tenia el signe d'un martell, on ja reposava el seu marit. Sense fills, la seva heretat universal recaigué en el monestir de Santa Maria de Jesús de la ciutat de Barcelona. La seva intenció era que, un cop pagats tots els llegats testamentaris, es venguessin tots els seus béns en subhasta pública per obtenir rendes amb què sufragar tants aniversaris com fos possible a celebrar en aquest monestir observant. Tanmateix, hi havia un problema important reconegut per la testadora que consistia en el fet que els seus frares no podien posseir rendes. Per aquesta raó, els marmessors demanarien que se celebressin els aniversaris i després els farien la caritat corresponent. Quan un dels marmessors morís, aquesta funció de petició de sufragis als frares de Santa Maria de Jesús i posterior pagament correspondria als jerònims de la Murtra, que rebrien com a compensació una tercera part de la renda total disponible.¹⁶⁸⁴ Creiem que és molt versemblant que confiés aquesta tasca als frares jerònims per recomanació de Guillem Jordà, notari de la comunitat jerònima a final de segle. No tan sols fou el notari que prengué el testament d'Isabel, sinó que també el nomenà marmessor. En aquesta mateixa línia hem de suposar que s'inscriu la petició de sufragis de Blanquina, muller de Guillem Jordà.

D'altres donaren una quantitat fixa en els seus testaments, generalment per misses postmortem o sepultura. En tenim alguns exemples gràcies a les traces documentals dels pagaments dels marmessors o dels conflictes que originaren: Joana, muller de Bartomeu Serra, llegà 40 sous, 30 per a un trentenari i 10 per a l'obra de Sant Jeroni de la Murtra;¹⁶⁸⁵ Violant, muller de Francesc d'Alçamora, llegà 10 lliures a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron;¹⁶⁸⁶ Francesca, vídua del pescador badaloní Bernat Planars i mare del mercader barceloní del mateix nom, donà als frares de la Murtra 50 sous per a dos trentenaris;¹⁶⁸⁷ Joana, muller del mercader Rafael Soler, donà 15 lliures per a la seva sepultura a Sant Jeroni de la Murtra, la qual cosa comportà conflictes amb el seu marit;¹⁶⁸⁸ i Joana, vídua del cirurgià Guillem Agustí, va donar als jerònims de la Vall d'Hebron 43 sous per a 43 misses de Sant Gregori i 5 sous més per a 5 misses de Sant Agustí.¹⁶⁸⁹ D'altra banda, el cronista fa referència a la sepultura d'una dona de nom Ribes, per la qual reberen 8 lliures (Talet, p. 224).

D'algunes dones ha arribat informació molt fragmentària respecte a la seva acció cap als jerònims. Tant Antònia Barcera com Isabel, neboda de Bernat de Gualbes, són considerades benefactores en els registres de Sant Jeroni de la Murtra, però no hi ha memòria del que pervingué

¹⁶⁸⁴ En el testament no es diu que els frares haguessin d'assumir una tercera parts dels sufragis (AHPB, Guillem JORDÀ, *Secundus liber testamentorum*, 1479, març, 16 – 1495, desembre, 13, f. 51v-53r), tot i que el relat del llegat d'aquesta benefactora en els llibres de misses i aniversaris de Sant Jeroni de la Murtra es diu que eren per a 12 misses. Possiblement fou el resultat d'un pacte entre els dos monestirs per repartir-se l'heretat, tot servant la voluntat de la testadora en la mesura del possible.

¹⁶⁸⁵ Els pagaren els seus marmessors al prior de Sant Jeroni de la Murtra el 20 de juny de 1441 (AHPB, Antoni VINYES, *XVIII manuale comune*, 1441, març, 18 – 1441, desembre, 19, f. 39v).

¹⁶⁸⁶ Ramon Joan, prior de Vall d'Hebron, els rebé dels seus marmessors el 26 de setembre de 1447 (AHPB, Antoni VINYES, *Vicesimum septimum manuale*, 1447, abril, 19 – 1447, octubre, 25, s. f.).

¹⁶⁸⁷ El fill, Bernat Planars, cedí els censos dels anys 1471 i 1472 d'una peça de Badalona a la comunitat de la Murtra el 13 de març de 1473 (AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 80v).

¹⁶⁸⁸ Els frares i Rafael Soler nomenaren àrbitres per dirimir justament aquesta qüestió fins a tres vegades entre 1474 i 1475 (taules 13g i 13h).

¹⁶⁸⁹ Francesc Ferrer, procurador general de la comunitat, va rebre aquests diners dels marmessors el 21 de juny de 1498 (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1498, juny, 2 – 1498, octubre, 20, f. 9r).

a la comunitat.¹⁶⁹⁰ Tres dones, de noms Nadal –veïna del monestir- Corts i Canals, s’enterraren a la Murtra en els triennis 1472-1475 la primera i 1483-1486 la segona i tercera (Talet, p. 211, 239).¹⁶⁹¹ A mitjan segle, dues dones Santapol, mare i filla, feren un encenser per als frares de la Murtra (Talet, p. 141).

Finalment, hi ha alguns casos difícils de definir per l’escassetat de dades, ja que poden respondre a situacions molt diferents. En primer lloc, tenim Joana, muller del mercader barceloní Joan Garriga. Sabem que el prior de Sant Jeroni de la Vall d’Hebron en fou el marmessor testamentari, ja que l’autoritat diocesana aprovà els comptes de la marmessoria al frare Ramon Joan el 19 de novembre de 1423. Possiblement hi hagués algun llegat per a aquest monestir, malgrat que no n’hem trobat cap rastre.¹⁶⁹² En una situació semblant hi tenim Llúcia, vídua del mestre de cases barceloní Jaume Llobet. Sabem que el prior de la Murtra i Pere Noguers, beneficiat de la seu de Barcelona, n’eren marmessors testamentaris. No tenim notícies de cap llegat als jerònims, però si tenim en consideració que l’hereu universal foren les misses per a la seva ànima, cal suposar que alguns d’aquests sufragis –i els corresponents emoluments- se celebraren al cenobi badaloní. Llúcia va testar el 16 d’abril de 1480 i el setembre d’aquell any ja havia mort.¹⁶⁹³ Però no en consta cap renda l’any 1500 en el *Capbreu Vell* (taula 27).

És també una incògnita per què els jerònims de la Murtra intervingueren en l’execució del testament de Maria, vídua del carnisser barceloní Pere Ballester. El 10 de desembre de 1449 acordaren pagar 40 florins al badaloní Antoni Reixach a canvi que aquest no interposés demanda als hereus de Maria. La intenció era evitar escàndols.¹⁶⁹⁴ Si no eren els hereus de Maria, per què intervingueren els frares? El 29 de gener de 1473 Blanquina, vídua del professor d’arts i medicina barceloní Pere Martí, va cedir a Sant Jeroni de la Murtra els drets hereditaris que tenia sobre l’heretat de Clara, que havia estat muller de Francesc Perarnau, per successió de la seva mare Constança, muller de Pere Andreu, de Montblanc. Malgrat que a l’instrument es diu que la donació es féu per reverència a Déu i devoció a sant Jeroni, hem vist que en altres ocasions es posava la mateixa raó i que no era una acció purament altruista, sinó fruit d’un pacte amb contraprestació.¹⁶⁹⁵ En el cas de Blanquina no tenim més informació per discernir si era una

¹⁶⁹⁰ ACA, MH, lligall 277, s. f.; Talet, p. 145.

¹⁶⁹¹ Excepte que hi hagi un error del cronista, la dona de nom Canals no pot tractar-se d’Elisabet Canals, ja que la darrera instituï dos aniversaris o 5 misses anuals l’any 1495.

¹⁶⁹² Es repartiren 171 lliures en llegats (ADB, PSJVH, carpeta 2).

¹⁶⁹³ Tenim notícia de dos llegats gràcies a l’actuació del marmessor Pere Noguers: roba i objectes de la llar per a Santa Maria de Jesús, béns mobles com un llit, llençols, un gramalló i una flassada per a Margarida Antiga (AHPB, Pere TRITER, Plec de documentació diversa, [1473-1493], s. f., 24.04.1480) i de la venda de dues cases en subhasta pública el 26 de setembre de 1480 i el 3 d’octubre de 1481.

¹⁶⁹⁴ AHPB, Antoni VINYES, *Tricesimum primum manuale comune*, 1449, agost, 26 – 1450, març, 24, s. f. En el mateix manual hi ha les èpoques dels dos pagaments: 20 florins el 13 de desembre de 1449 i els 20 florins restants el 27 de gener de 1450.

¹⁶⁹⁵ Un cas paradigmàtic és el de Bartomeua, vídua del mercader barceloní Bartomeu d’Estany. Els jerònims de la Vall d’Hebron li pagaren 21 lliures per lluir censals morts, que es va comprometre a retornar (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1499, novembre, 4 – 1500, juliol, 6, f. 64v, 14.01.1500), poc després que autoritzés el prior de la Vall d’Hebron i el mercader Pere Quintana a reclamar els diners que li devien (f. 17v). Possiblement com a compensació, Bartomeua donà als frares un censal mort de 25 lliures de pensió anual -300 lliures propietat- que li havien de prestar els hereus d’un mercader de Cotlliure, Joan Pi, més 30 lliures que li devia Miquel Roca. Aquests béns procedien de l’heretat del seu pare, el correu d’hoste Joan Elicsén. El capítol conventual del 27 de març de 1500 acceptà la donació (V70). Tot i que es feia per devoció a sant Jeroni i per remissió dels seus pecats, hi havia un càlcul econòmic evident per ambdues parts.

donació pura.¹⁶⁹⁶ Un cas semblant és el d'Angelina, vídua del fuster barceloní Miquel Calat, que el 27 de setembre de 1494 féu donació als jerònims de la Vall d'Hebron de tots els seus béns, entre els quals una casa al carrer Comtal que li havia donat el fuster Bernat Donzell, menys 15 lliures que es reservava per testar.¹⁶⁹⁷ No tenim més referències per jutjar el cas.

En resum, la contribució de les dones, en la línia de la seva posició subalterna a la societat medieval catalana, fou menor que la dels homes. N'hi ha moltes menys i en mitjana les seves aportacions econòmiques són menors que la dels homes. Val a dir, però, que no estem comptant aquelles dones amb lligams familiars o que es feren donades. Com es va veure en l'apartat corresponent, les dones eren clarament majoritàries en el grup de familiars. De fet, la contribució de les mares i ties de frares és superior a la que feren dones sense cap parentiu. Per tant, el vincle familiar fou determinant en el lligam de les dones amb els dos monestirs jerònims catalans durant l'edat mitjana, sense que això vulgui dir que altres, mogudes per devoció, destinessin part de la seva riquesa a ajudar els frares jerònims.

Una setmana més tard, el capítol conventual es comprometé a tornar 100 lliures a Bartomeua els frares aconseguien lluir el censal mort de 300 lliures i el deute de 30 lliures, si bé se li descomptarien les 20 que se li havien prestat més les despeses ocasionades per les gestions (V71). Sembla, per tant, que Bartomeua traspassà als frares l'intent de lluïció dels dos béns procedents del seu pare a canvi d'una bona quantitat. Devia veure que era molt difícil aconseguir la lluïció tota sola. Malauradament per a ella, els frares també ho acabaren jutjant de la mateixa manera i desistiren, tot renunciant a la donació per les despeses que ocasionava, en capítol conventual del 19 d'agost de 1500 (AHPB, Narcís Gerard GILI, *Manual*, 1500, juliol, 17 – 1501, desembre, 24, s. f.).

¹⁶⁹⁶ AHPB, Antoni VINYES, *Quinquagesimum primum manuale comune*, 1471, agost, 8 – 1473, juny, 28, f. 70v, full solt (la minuta del manual, en el mateix foli, està incompleta). Potser hi havia alguna relació amb el frare de la Murtra Gabriel Andreu. Tanmateix, Gabriel Andreu era fill de Pere i Violant, no de Constança.

¹⁶⁹⁷ AHPB, Pere TRITER, *Manual*, 1494, gener, 19 – 1494, octubre, 8, f. 98r-98v.

Valoració global

Ingressos econòmics

Un cop analitzada les relacions amb els benefactors, ens preguntem en primer lloc per la seva incidència econòmica. Aquí és especialment valuós el *Capbreu Vell* de Sant Jeroni de la Murtra, ja que conté les rendes del monestir justament l'any 1500. Com que gran part d'aquestes rendes són donades per benefactors, sovint, a canvi d'una contraprestació en forma de servei cultural, podem analitzar la procedència d'aquestes contribucions i la seva distribució.

Aquest procediment és força més realista que no el de sumar directament els ajuts econòmics que es desprenen de testaments i donacions perquè, com hem pogut comprovar, en més d'un cas no es portaren a efecte. A més, quina era la traducció econòmica d'una heretat universal si no disposem ni de l'inventari ni dels comptes de la marmessoria? Algunes deixes es cobraven molts anys més tard i/o devaluades, si no és que simplement no es cobraven. Sobretot aquelles, com la de Pere de Mitjavila o Antoni Pons, que passaven abans per l'usdefruit d'alguna altra persona que no tenia molt d'interès en deixar intacte el valor de l'herència rebuda. El fet de comptar amb les rendes capbrevades que es cobraven en un determinat moment, elimina *de facto* tots aquells llegats i donacions que, pels motius que siguin, no es van dur a terme.

Es poden fer dues objeccions a aquest procediment. La primera és que no tots els llegats consistien en rendes, sinó que sovint els benefactors donaven objectes (llançols, canelobres, llits, llibres, etc.) o diners en metàl·lic per a algun propòsit determinat, com ajudar a l'obra del cenobi (llibreria, claustre, biblioteca, una capella, etc.), una sepultura o un nombre determinat de misses després de l'òbit. O fins i tot sense cap contraprestació. Hem vist benefactors més interessats en obres que no pas que preguessin per a la seva ànima. Certament, amb l'anàlisi de les rendes es perd tota aquesta informació. Però també és cert que sense comptar amb un registre de defuncions i dels emoluments que es rebien¹⁶⁹⁸ o del llibre de la caixa dels frares es fa molt difícil avaluar econòmicament la incidència d'aquestes contribucions. Afortunadament, gràcies a la crònica de Francesc Talet podem fer una avaluació de les sepultures i altres ajuts. Cal tenir present, però, que alguns ajuts específics, com la construcció del monestir o la donació de llibres, podien no alterar gens la dinàmica econòmica del monestir, ja que els frares sempre tenien l'opció, en èpoques de penúries, d'aturar les obres i les compres de tot allò que no fos absolutament necessari. És a dir, si un benefactor ajudava, es feia l'obra, però si no hi havia cap ajut i no hi havia prou diners per continuar-la amb recursos propis, s'aturava i s'esperava a temps millors.

La segona objecció és que si un benefactor feia una donació amb una renda associada i aquesta, per la raó que fos, es deixava de cobrar abans de l'any 1500, no apareixeria en el capbreu de les rendes, tot i que els frares l'haurien estat gaudint. Fou el cas, per exemple, d'Isabel Vich, que deixà un bon llegat als jerònims de la Murtra, però tan sols en vida del seu fill, que era el frare

¹⁶⁹⁸ Tal com es feia ja a les parròquies barcelonines durant el segle XV, tal com s'ha posat recentment al descobert (Josep HERNANDO I DELGADO, «Llibres d'òbits o llibres de funeràries de les parròquies de Santa Maria del Pi i dels Sants Just i Pastor i els notaris de Barcelona (1372-1500)», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 32 (2014), p. 113-204.

Francesc Vic. Quan aquest va morir, cap a 1490, la comunitat va haver de retornar l'heretat. Aquesta és, doncs, una limitació del procediment que només es podria atenuar si disposéssim d'altres capbreus durant el segle. Com que no els tenim, l'hauem d'acceptar, bo i dient que no creiem que fos una situació molt habitual, ja que els frares estaven molt interessats en seguir-la rebent i que, en cas de lluçió, n'invertien el preu en altres rendes. Afortunadament, deixaren constància d'aquesta circumstància en el llista de rendes del *Capbreu Vell*.

Malauradament, aquest procediment només el podem aplicar a Sant Jeroni de la Murtra perquè a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron no hi ha cap document anàleg, de manera que haurem d'utilitzar altres procediments menys exactes.

La dotació inicial de Sant Jeroni de Montolivet era d'aproximadament 14.000 lliures, de les quals hem de descomptar els diners destinats a la compra de la seu del monestir i els deutes sobre Concabella i Gra.¹⁶⁹⁹ El resultat és d'unes 12.050 lliures de propietat i una renda de 661 lliures i mitja (5'5% d'interès). Després de transcorregut un segle XV força convuls pel que fa a aquestes propietats, ja que algunes es perderen i altres es llüiren -cap va quedar intacta-, el valor de la propietat havia decaïgut fins a les 9.271 lliures i mitja¹⁷⁰⁰ i la renda a 426 lliures 13 sous 3 diners i malla (4'60%). La devaluació és d'un 23% de la propietat i d'un 36% de la renda. Les vicissituds d'aquestes propietats s'analitzaran en el capítol següent.

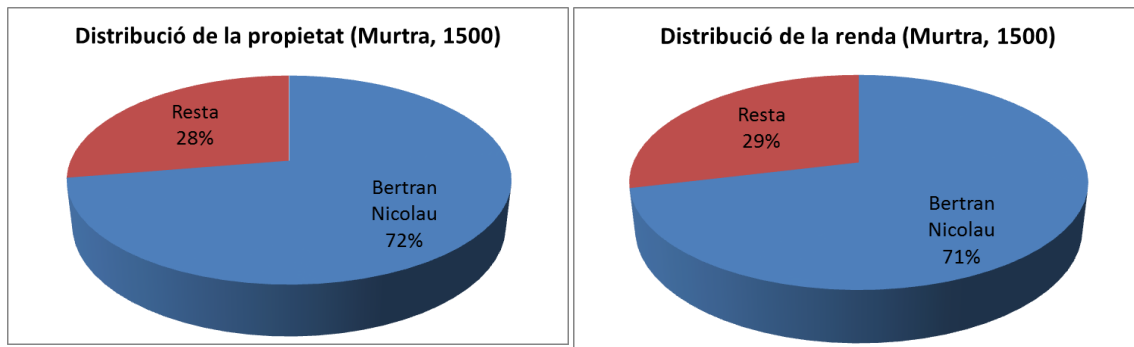
Les rendes dels frares de la Murtra a la ratlla de 1500 estan enumerades a la taula 27. S'hi ha especificat el dia de cobrament, el nom del censatari, l'import de la pensió i de la propietat, a quin benefactor es pot atribuir i s'hi ha afegit un apartat d'observacions per explicar l'origen de la renda i la seva atribució a un benefactor. La propietat total de les rendes ateny la xifra de 12.412'67 lliures.¹⁷⁰¹ Per tant, el valor de la propietat va pujar lleugerament (3%) respecte al que hi havia el dia de la fundació, 87 anys abans. Això vol dir que les contribucions d'altres benefactors van servir, quant al preu de les rendes, pocs més que a compensar la devaluació del patrimoni fundacional. Si ens fixem en les rendes pròpiament dites, el total de l'any 1500 és de poc més de 586 lliures, la qual cosa representa un descens prou significatiu: 11'4%. És clar que gran part d'aquesta baixada cal atribuir-la a la pròpia devaluació de la renda dotal, molt superior a la devaluació de la propietat. Els fors que s'aplicaven a principi de segle anaren baixant progressivament i els frares no pogueren mantenir la rendibilitat després de les successives lluçions.

La distribució de la propietat de les rendes i de les pròpies rendes l'any 1500 segons si pertanyien o no al patrimoni fundacional ve donada pels dos diagrames de sectors següents:

¹⁶⁹⁹ Seguim ACA, *MH*, vol. 3833, f. 39r-42r.

¹⁷⁰⁰ En el document apareixen 9.027 lliures, però segons els nostres comptes l'autor es va deixar de sumar 200 lliures que estan a la interlínia.

¹⁷⁰¹ Reduïm els sous i els diners a una part decimal de lliures per simplificar el registre i el càlcul de les dades.

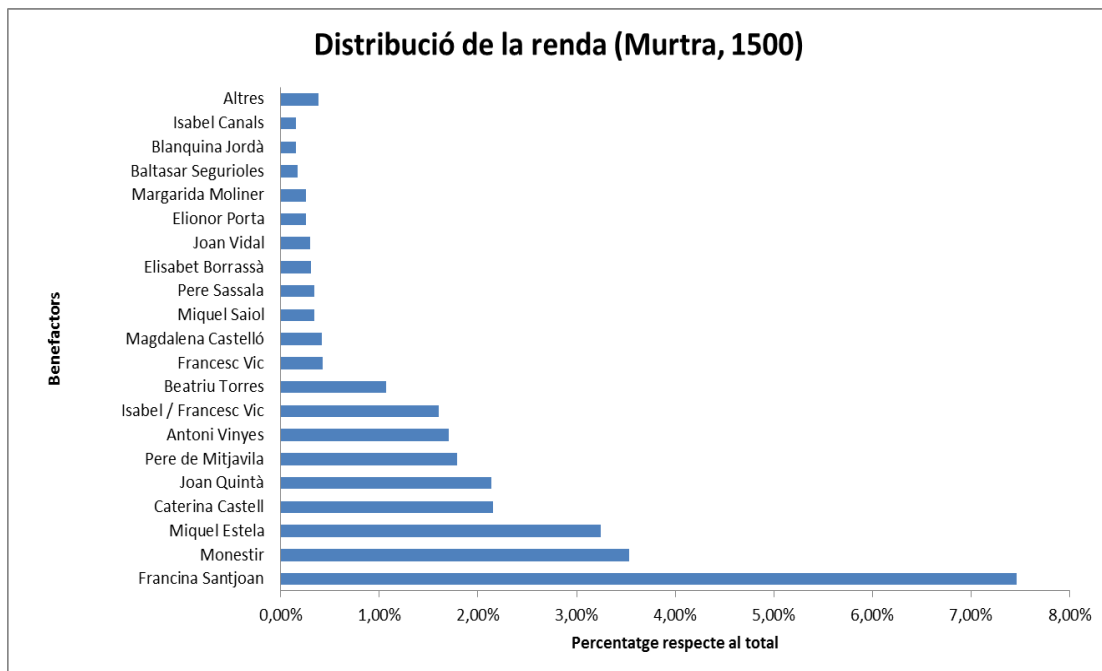
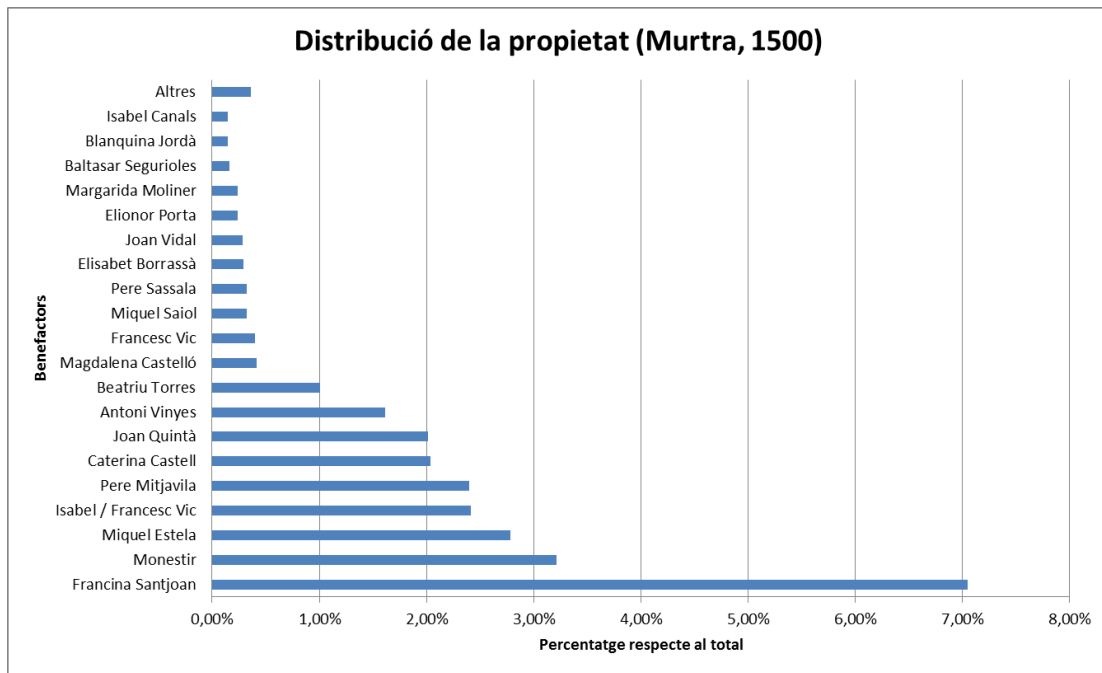
Els resultats són absolutament eloqüents: malgrat la contribució d'uns 25 benefactors al llarg del segle, més de 7 de cada 10 lliures que rebien els jerònims l'any 1500 procedien de la dotació inicial de Bertran Nicolau. El següent contribuïdor net després del fundador és Francina Santjoan, amb 875 lliures de propietat i 875 sous de renda, que és menys d'una desena part dels valors corresponents al fundador.¹⁷⁰²

La comparativa de les taxes d'interès (ratio renda/propietat) l'any 1500 és de 4'70% les de Bertran Nicolau i 4'89% la resta. La conclusió és que si bé les de Bertran Nicolau van baixar molt durant el segle, la diferència amb la resta de rendes l'any 1500 és relativament petita, de l'ordre d'un 4%, que podem atribuir al major temps transcorregut des de la donació de les rendes fundacionals, ja que implica una major probabilitat de devaluació a causa de successives llüicions.

Si eliminem de la llista Bertran Nicolau i ordenem les contribucions dels benefactors en ordre creixent, els resultats per a la propietat i per a la renda són els següents:¹⁷⁰³

¹⁷⁰² A l'hora de calcular les propietats i les rendes ens hem basat en la taula 27. Cal fer dues apreciacions. La primera és que el total de la propietat i renda de Bertran Nicolau no coincideix amb el valor proporcionat en l'anàlisi feta en el *Capbreu Vell* (ACA, MH, vol. 3833, f. 39r-42r). Això és així perquè s'hi compten algunes quantitats que no s'havien traduït en rendes, concretament 100 lliures que s'havien de cobrar de Berenguer d'Orís i unes altres 116/200 que s'havien emprat per lluir un censal mort que satisfien a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Ambdues procedien de la sentència arbitral de 1500 sobre el lloc de Gra. La segona apreciació és que hi ha un conjunt de rendes que no es poden atribuir a cap benefactor, ja que foren diners aportats directament per la comunitat. Les hem assignat a un grup genèric de nom monestir.

¹⁷⁰³ Hem agrupat en una sola columna, de nom altres, aquells benefactors amb contribucions no superiors al 0'1% (12 lliures de propietat o 12 sous de renda), que són Marina Tartrat, Ramon Bertran, Joan Ginebret, Felip Santceloni, Jeroni Rajola i Pere Arnau.

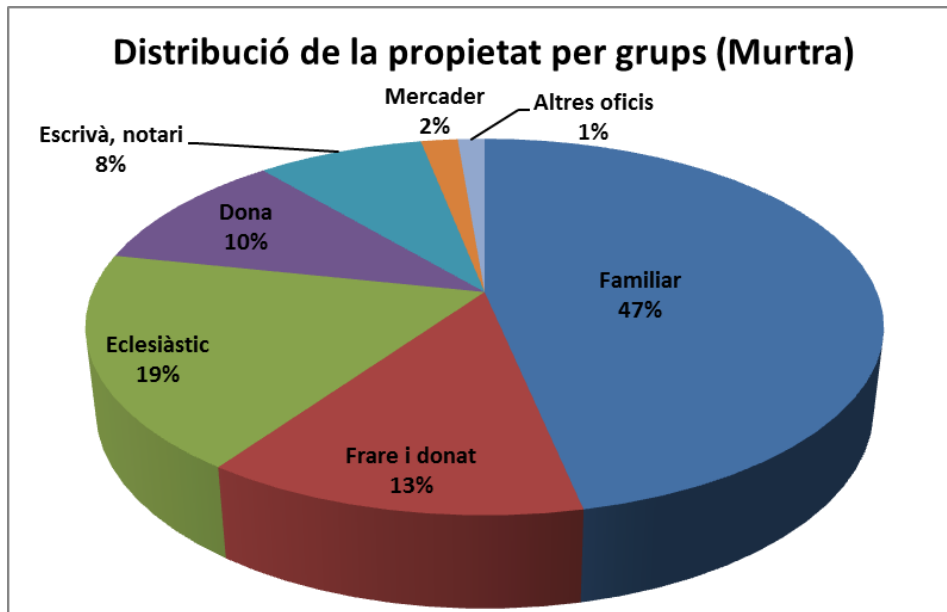

Destaca amb força Francina Santjoan, la benefactora amb una repercussió econòmica més important després del fundador. A continuació hi ha el frare Miquel Estela i la resta es troba ja per sota del 3%. En total, el capital acumulat després de la fundació és proper a les 3.050 lliures, la qual suposa una entrada mitjana de 35 lliures anuals.

També és molt significativa la dada sobre la compra de rendes directament fetes per la comunitat amb recursos propis, és a dir, no procedents de cap donació d'un benefactor, allò que hem classificat com a monestir. El seu nivell és molt baix respecte al total, una mica per sobre del 3%, la qual cosa posa de manifest els pocs recursos invertits en la compra de censos o censals morts per augmentar la renda disponible per a la comunitat. Sembla talment que o bé no tenien

prou diners estalviats o que, si els tenien, preferien gastar-los en altres assumptes, com podrien ser obres, compra de parament litúrgic, inversions per augmentar la producció agrícola o ramadera, etc. És evident, però, que la comunitat, amb totes les despeses ordinàries i extraordinàries que va haver de fer front durant el segle XV, no disposà de grans superàvits que li permetessin incrementar una renda que, com hem vist, anà devallant progressivament.

Un altre exercici interessant és veure com són aquestes contribucions segons els grups amb els quals els hem analitzat durant el present capítol. Els resultats de propietat i renda són molt semblants, de manera que només mostrarem els de la propietat:¹⁷⁰⁴

El gràfic mostra clarament el predomini del grup de familiars, per sobre de la meitat, en comptar amb les generoses contribucions de Francina Santjoan, Caterina Castell, Beatriu Tallant i Isabel Vic. A continuació, amb un 19%, hi ha el grup format pels eclesiàstics. Després hi ha els freres (13%) i les dones (10%). Per sota del 10% es troba la resta de grups.

Val a dir que si sumem als freres el seu entorn familiar, ens atensem a una proporció notable, del 60%. El grup amb més membres és el de les dones (no familiars), sobretot per l'aparició, a final de segle, d'un nombre destacat que instituí sufragis permanents en el cenobi. Cal destacar que si féssim un grup de dones que inclogués també les que eren familiars dels freres, el seu percentatge seria superior a la meitat. La conclusió és, doncs, que si exclouem el fundador, les dones contribuïren amb un valor superior de rendes al patrimoni de Sant Jeroni de la Murtra que els homes.

A banda de les rendes, hi hagué altres ingressos econòmics. Per exemple, per sepultures i misses postmortem. Hem comptabilitzat 35 sepultures de benefactors a Sant Jeroni de la Murtra durant el segle XV. Tot i que segurament n'hi hagué més, creiem que aquestes devien ser les més importants des del punt de vista econòmic. N'hi ha 12 de les quals sabem el que els freres en reberen. En total, foren 156 lliures, és a dir, una mitjana de 13 lliures per sepultura. Amb aquestes

¹⁷⁰⁴ Per fer aquest diagrama de sectors, exclouem tant les dades del fundador com les atribuïdes al monestir i es normalitza a escala 1 (100%). Antoni Vinyes s'inclou en el grup d'escrivans i notaris.

dades podem extrapolar que, en el millor dels casos, els frares podien rebre per aquest concepte entre 10 i 20 lliures anuals de mitjana. Hi hauríem de sumar les quantitats donades per persones que, tot i que no s'hi sebelliren, sí que volgueren que se'ls celebressin sufragis no permanents. Lògicament, en tenim pocs de documentats perquè la seva rellevància econòmica era mínima. Concretament, tenim constància de la demanda de 10 trentenaris, a raó d'uns 30 per trentenari. En la hipòtesi que els frares tinguessin una petició anual de mitjana, l'ingrés econòmic es mouria al voltant de les 2 lliures. En el millor dels casos no creiem que superés les 5 lliures. Per tant, tant les sepultures com les misses postmortem de caràcter no permanent tingueren un impacte poc rellevant en el context econòmic global del monestir.

Una altra entrada de diners per als frares va ser per a les obres del cenobi. Hem vist que els ajuts en vida i algunes deixes testamentàries anaven destinades a aquest objectiu. Per exemple, les 15 lliures de renda de Miquel Estela o les 10 d'Antoni Vinyes per acabar el claustre. És indubtable que hi hagué un interès per contribuir a aquestes obres, possiblement estimulades per la possibilitat de deixar testimoni immemorial en forma d'escut heràldic. Veiem especialment mercaders -Ramon Bertran, Jeroni Rajola, Pere Joan d'Olorde, Nicolau Viastrosa-, eclesiàstics - Honorat Pasqual, Lluís Clos-, juristes o notaris -Antoni Vinyes, Bernat Savila, Pere Boquet- i altres -Beatriu Torres, Madrigal, Desvall, Malet-, fins i tot la pròpia monarquia -els Reis Catòlics-, que contribuïren a la construcció de claus de volta del claustre durant la segona meitat del segle XV. Aquests promotors de la construcció del cenobi se sumen als que, a mitjan segle, ajudaren a bastir la biblioteca, la capella del Crucifix i altres dependències. Es fa difícil quantificar aquests ajuts i quina era la seva proporció respecte al cost que suposaren les obres, però sembla, a menys per l'exemple del claustre, on la majoria de claus tenen el seu promotor identificat, que fou significativa. Els escuts heràldics a capelles, claus de volta i llibreria palesa un model en què la participació dels benefactors devia resultar determinant.

Els frares també tingueren ingressos per a altres finalitats, com comprar o adobar orgues, roba per a la sagristia, hospital i infermeria, llibres -sobretot els de Pere Sassala, Pere Torelló i Miquel Estela- i objectes litúrgics. En aquest darrer apartat, cal fer menció especial a la contribució de Pere Martí, amb més de 300 lliures destinades a bastir luxosos canelobres, custòdies i creus. També s'hi hauria d'afegir altres donacions en metàl·lic, sense cap condició, especialment de familiars, com Blancafor Vallseca, Joana Miranda o Gueraua Febrer.

Quant podrien sumar aquests ajuts no dedicats al culte o a la sepultura? Ens hi podem aproximar. El claustre té 32 claus de volta i sabem que els benefactors dedicaren entre 30 i 40 lliures per clau. Això comporta un miler de lliures. La capella de Crucifix costà 35 llibres, que foren majoritàriament pagades pels benefactors (Talet, p. 144-145). La llibreria i el refetor són altres obres que comptaren amb participació econòmica externa. Els llibres rebuts pels frares difícilment devien baixar de les 200 lliures, ja que tan sols els de Pere Sassala superaven amb escreix el centenar. A més, tenim les més de 300 lliures de Pere Martí, les 250 de Francí Bertran, les 130 de Pere Cerdà, el centenar llarg de Rafael Osona, els 200 florins donats en vida per Pere Torelló... Totes aquestes quantitats, més altres més modestes, es devien acostar a les 3.000 lliures, és a dir, a prop del valor de les rendes donades als jerònims de la Murtra en tot el segle.

En total, per tant, i amb la prudència que suposa fer aquests càlculs amb una base documental relativament dèbil, els frares de la Murtra devien rebre en mitjana aproximadament unes 80-90 lliures anuals dels benefactors, de les quals unes 35 eren en forma de rendes, una quantitat semblant per a finalitats no culturals (llibres, obres, objectes litúrgics, etc.) i unes 10-20 restants en metàl·lic per sufragis no permanents.

I a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron? Com hem comentat, no comptem amb un llistat de rendes en el segle XV que permeti fer un recompte global. L'única forma d'aproximar-nos és directament a partir de les donacions dels benefactors, tot donant més versemblança d'haver-se fet efectives a aquelles que apareixen en documentació posterior. És a dir, les rendes que molt probablement els frares rebien a final de segle són aquelles de les quals hi ha referències en resums fets en els segles XVII i XVIII, i/o les que són molt properes a final de segle.

Al nostre entendre, les que tenen més probabilitats són les rendes procedents dels benefactors següents: la fundadora (5.700 sous), Anaquí lo Flamenc (1.000), Bertran Nicolau (1.400), la reina Maria (1.400), Jaume Gerard de Palou (600), Francesc Jasso (300), Joan Bernat Avinent (400-600), Florença Cavaller (400), Beatriu de Pimentel (1.000), Bernat Miró (320), Bernat Planes (369), Nicolau Vicenç (300), Alfons de Mur (1.000), Miquel Prats (85), Francesc Nicolau Contestí (70), Salvadora Repàs (220), Antònia Sabastida (400), Eufrasina Salzet (50) i Joan Lledó (1.500).¹⁷⁰⁵ La suma de totes aquestes rendes és d'uns 16.600 sous (830 lliures).

Certament, el valor de les rendes més antigues s'hauria devaluat, tal com hem vist en les que aportà Bertran Nicolau a Sant Jeroni de Montolivet, que entre 1413 i 1500 havien perdut una tercera part del seu valor. Això afectaria fonamentalment les que es reberen durant la primera meitat de segle, que són les d'Anaquí lo Flamenc, Bertran Nicolau i Salvadora Repàs.¹⁷⁰⁶ Si apliquem una disminució d'un terç de les pensions d'aquestes rendes, el total disminueix fins a aproximadament els 15.800 sous. Podria ser que d'altres també es devaluessin, sobretot a causa de les reduccions decretades després de la Guerra Civil. O fins i tot que fossin lluides pel censalista i que els frares no en reinvertissin el preu, tot i que això topava amb moltes resistències. Això faria disminuir encara més el valor de la renda a final de segle, però també és cert que només hem comptat aquelles contribucions que considerem que tenien una gran probabilitat que haguessin rebut els frares. No hem comptat, per exemple, les de Jaume Llull, Miquel Medina, Joan Canyelles i Joan de Mes. I no es pot descartar que n'hi hagués més que no han estat descobertes arran de la poca documentació conservada o localitzada. Per tant, considerem que la renda l'any 1500 del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron arran de donacions de benefactors es podria moure en l'interval de 14.000 a 17.000 sous anuals.

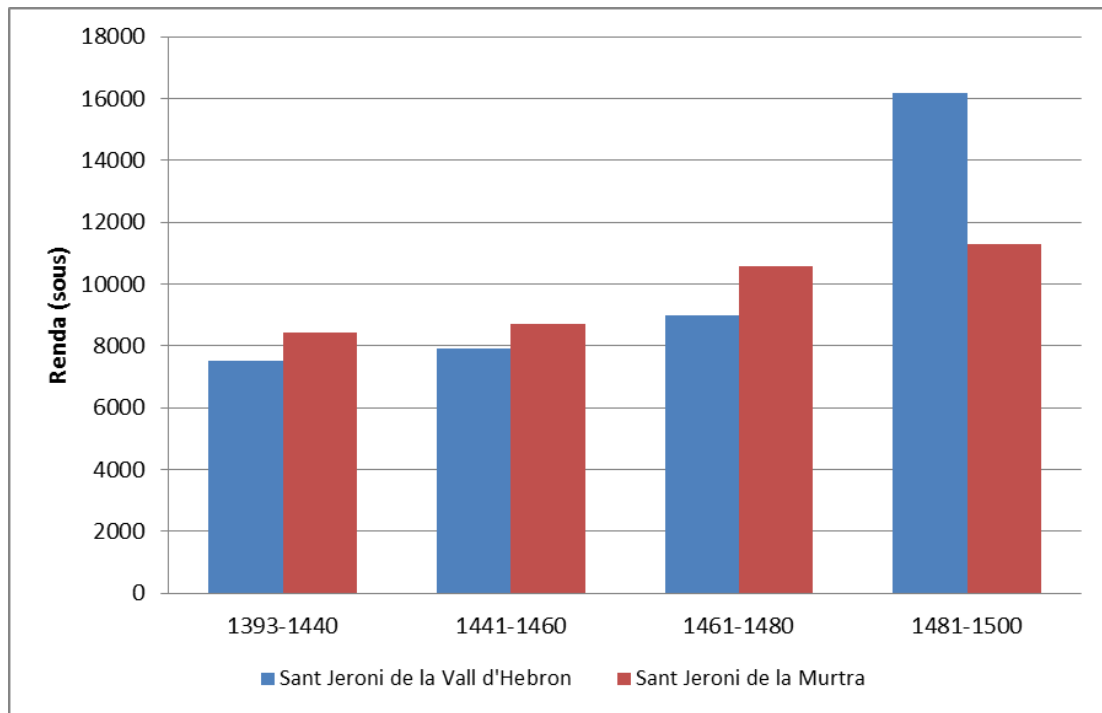
Per tant, a l'entrada del segle XVI, els jerònims de la Vall d'Hebron tenien una renda superior a la de Sant Jeroni de la Murtra,¹⁷⁰⁷ com a mínim en un 20%. Val la pena, però, analitzar l'evolució temporal de les entrades d'aquestes rendes al llarg del temps per a les dues comunitats.¹⁷⁰⁸ En el següent diagrama de barres, hem representat l'acumulació de la renda per períodes:

¹⁷⁰⁵ Possiblement les rendes es compraren més tard de l'any 1500, però resta fora de dubte que els frares invertiren unes 1.500 lliures de diners procedents d'aquest benefactor que morí a la ratlla del canvi de segle. En tot cas, els frares reberen la donació de tots els seus béns l'any 1498.

¹⁷⁰⁶ Les de la fundadora, la reina Violant, no es devaluaren perquè eren inalienables per haver format part del patrimoni reial.

¹⁷⁰⁷ D'uns 11.500 sous, ja que hem eliminat la part que comprà el monestir en recursos propis, ja que aquesta dada no la tenim per a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

¹⁷⁰⁸ No s'ha de confondre l'entrada de les rendes l'any 1500 en un període determinat amb el valor de la renda en aquell període, ja que hi podria haver pensions de censals morts d'aquell període que ja no arribaren a final de segle. Per exemple, els 1.000 sous anuals sobre Sarral donats per la reina Violant poc després de la fundació va ser lluit a mitjan segle. Quant a les rendes de Vall d'Hebron, s'ha aplicat la devaluació comentada del 30% en les procedents de Bertran Nicolau, Anaquí lo Flamenc i Salvadora Repàs.

Del gràfic es dedueix que les entrades de les rendes que cadascun dels monestirs jerònims tenia a final de segle seguien una tendència molt semblant fins al darrer vicenni. Tot i que la renda fundacional de Sant Jeroni de la Murtra era superior a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, aquest darrer monestir va incorporar algunes rendes suplementàries que van permetre reduir aquesta diferència, sobretot arran del desbloqueig del repartiment de l'herència de Bertran Nicolau, que va permetre incorporar una renda aproximada de 1.400 sous l'any 1434.¹⁷⁰⁹ En el període 1441-1460 hi va haver molt poques entrades de rendes –que arribessin fins a final de segle- en tots dos monestirs. La situació va millorar una mica entre 1460 i 1480, però no substancialment. Fins aleshores l'evolució era parella, amb la Murtra amb uns 2.000 sous per sobre. Però a partir de 1480, Sant Jeroni de la Vall d'Hebron va aconseguir moltes entrades, de l'ordre de 7.000 sous, mentre que els frares de la Murtra no arribaven al miler. La diferència de rendes detectades l'any 1500 es va substanciar, doncs, en els darrers 20 anys, en què els frares radicats a Collserola van ser capaços de rebre nombroses donacions, com les de Beatriu de Pimentel, Florença Cavaller, Joan Lledó o Alfons de Mur, a més de rebre, per fi, el llegat testamentari de la reina Maria.¹⁷¹⁰

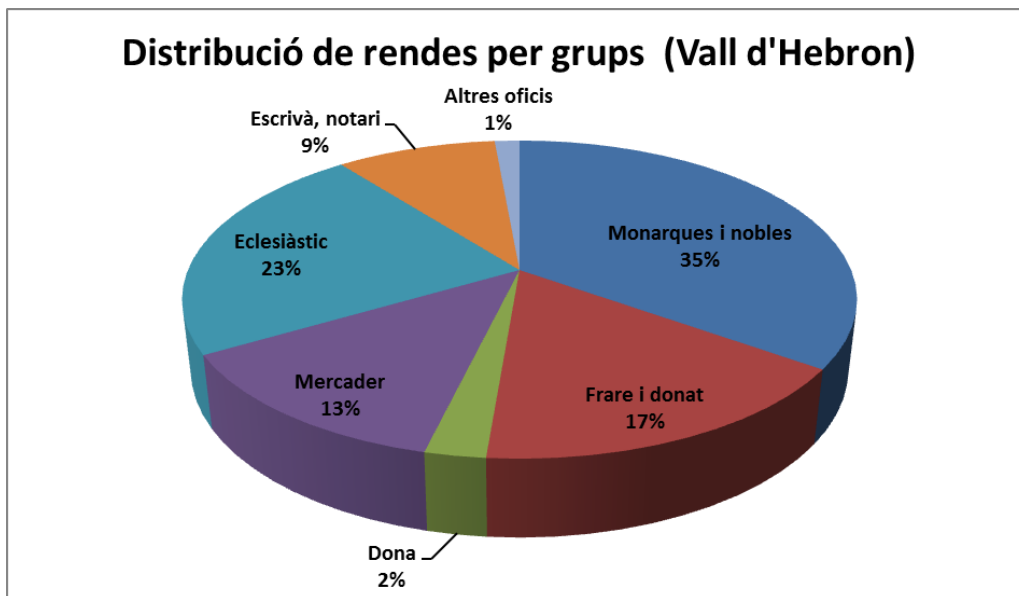
Una altra de les conclusions que s'extreu de la hipòtesi que hem fet de les rendes de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron l'any 1500 és que la proporció de les dotals respecte al total, malgrat

¹⁷⁰⁹ Abans de 1434 la diferència de renda entre els dos monestirs era encara molt acusada, tal com es posa de manifest en la valoració feta en el capítol general de 1431: 530 florins de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i 1.090 Sant Jeroni de la Murtra (Actas, vol. 1, f. 32v). En canvi, una dècada més tard, en el capítol general de 1443, quan es fa el repartiment d'una despesa, als dos monestirs catalans se'ls assigna una quantitat semblant, tot i que superior per a la comunitat badalonina -600 florins Vall d'Hebron i 800 la Murtra-, en la línia dels nostres resultats.

¹⁷¹⁰ Que hi hagué un canvi de la situació econòmica entre els dos monestirs es fa patent en la venda que els frares de la Murtra feren als de Vall d'Hebron d'un censal mort de 116 lliures de propietat l'any 1495 (V50). No havia passat ocorregut abans una transacció d'aquestes característiques entre els dos monestirs.

ser la major amb diferència, està molt per sota de l'anàloga de Sant Jeroni de la Murtra. Concretament, les pensions del patrimoni fundacional serien aproximadament un terç del total (34'3%) en front del 71% de l'altre monestir jerònim. Això també fa que la resta de benefactors tinguin, globalment, percentatges superiors. A la reina Violant la segueixen Joan Lledó, amb un 9'0%, Bertran Nicolau i la reina Maria, tots dos amb un 8'4%, i Anaquí lo Flamenc, Beatriu de Pimentel i Alfons de Mur amb un 6'0%. Els 11 benefactors restants es troben per sota del 5%.

El següent diagrama de sectors mostra la distribució per grups socials. Cal remarcar que els càlculs són orientatius perquè ens basem en una hipòtesi.¹⁷¹¹

El grup més nombrós a la Murtra, el de familiars, no té cap representant. De fet, no hem inclòs els dos únics familiars benefactors de què tenim notícia: Margarida Soler perquè els frares es vengueren el censal mort de 30 sous de pensió i no ens conta que reinvertissin el preu i Damiana Aguilar perquè no sabem què va passar amb l'heretat universal, que en certes condicions estava previst que recaigués en els jerònims de la Vall d'Hebron. Tanmateix, si n'hagués pervingut renda de les dues, el percentatge dels familiars seria molt petit, almenys en comparació amb el 53% de la Murtra. En canvi, la primera posició l'ocupa la monarquia i els nobles, amb un terç del total, que s'elevaria fins a prop del 60% si hi sumessin la renda de la fundadora. A la Murtra és un grup amb una contribució insignificant, ja que els reis que s'hi vincularen no donaren rendes, sinó diners per a obres.

Els eclesiàstics tenen una major presència a la Vall d'Hebron, sobretot per la gran contribució de Joan Lledó. El pes dels frares i donats és una mica superior, un 17% respecte a un 13%. En canvi, a la Vall d'Hebron les dones –que no pertanyien a l'estament nobiliari– és un grup molt residual, d'un 2% respecte a un 11% a la Murtra. Quant als mercaders, es produeix una situació enganyosa. Si a la Murtra es troben en un 2%, a la Vall d'Hebron assoleixen un 13%,

¹⁷¹¹ Hem agrupat la reina Maria i Anaquí lo Flamenc, que era cambrer, i Elionor de Pimentel sota l'epígraf de monarquia i el seu cercle.

però això és causat perquè l'únic mercader benefactor a la Vall d'Hebron, Bertran Nicolau, no es compta a la Murtra perquè fou el fundador. Els grups d'escrivans, notaris i juristes i el d'altres professions tenen unes proporcions semblants en els dos monestirs.

D'aquests resultats es desprèn que el ventall social dels benefactors de la Vall d'Hebron era més elitista que no pas a la Murtra. Els nobles i els monarques s'atansaren més a Collserola que no pas a la Serralada de Marina, que comptà més amb l'ajut de familiars i dones.

Quant a les sepultures, a través dels testaments només en tenim set –Lluís Alemany de Cervelló, Joan Lledó, Damiana Aguilar, Joan Canyelles, Bernat Planes, Miquel Prats i Antònia Sabastida-, un nombre que deu estar clarament per sota del real. Tanmateix, és molt significatiu que els grans benefactors, com Bertran Nicolau, Anaquí lo Flamenc, la reina Maria, la donada Florença Cavaller, Beatriu de Pimentel o Alfons de Mur, entre d'altres, no se sebolliren a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron. Sembla, doncs, que hi hagué una tendència menor a enterrar-se al cenobi per part dels benefactors de la Vall d'Hebron respecte als de la Murtra.

Respecte a la petició de sufragis no permanents, n'hem documentat un nombre semblant que en el cenobi badaloní: 7. Tres fidels demanaren 2 trentenaris, un altre en demanà només un, Joana Agustí sol·licità 48 misses i en el darrer no està especificat. Es poden fer, per tant, les mateixes hipòtesis fetes per a la Murtra: un càlcul optimista situaria els ingressos per aquest concepte al voltant de les 2 lliures anuals de mitjana.

I què podem dir dels ajuts per a finalitats no culturals? Doncs també detectem una menor involucració dels benefactors en tots els àmbits (obres, llibres, ornaments litúrgics, música, etc.), almenys en comparació amb Sant Jeroni de la Murtra. En l'apartat d'obres, per exemple, hi ha un menor nombre de persones que contribuïren a la construcció del cenobi, si bé els seus ajuts foren més quantiosos. A principi de segle, dos cambrers de la reina Violant, Jaume Copí i Anaquí lo Flamenc, sufragaren la construcció de dues capelles i una cel·la. Cap a 1439 tenim la intervenció decisiva de la reina Maria, que mobilitzà recursos econòmics per completar el cenobi al voltant de l'església. I ja no trobem més promotors fins a la dècada de 1490, en què Joan Lledó contribuí a l'erecció d'un claustre i del campanar. Aquesta darrera obra també comptà amb una aportació del novici Francesc Jasso. A diferència de la Murtra, en què gràcies a l'ajut de molts benefactors s'anà bastint al llarg de molts anys el claustre i altres dependències, a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron sembla que hi hagué fases constructives més curtes i intenses, localitzades als primers anys de la vida de la comunitat (1393-1400), arran de la continuació de les obres de la reina Maria, al voltant de 1440, i una represa a final de segle.

També són menors les referències a donació de llibres –tan sols el novici Guillem Fuster i un missal de Joan Canyelles- i no n'hem trobat cap respecte a la música. Sí que n'hi ha més de parament litúrgic. En aquesta faceta ocupa un lloc molt destacat Joan Lledó, amb una gran creu i la donació de molta plata, al qual s'ha de sumar 40 lliures que el novici Francesc Jasso va donar per a una làmpada. Joan Canyelles va llegar un altar, tovalles, un frontal, un pal·li i un armari de vori, a més de tota la roba. El personat de Nicolau Vicenç i Pau Tolosa, de 15 lliures de renda, acabà a la sagristia del monestir. Val a dir que poc abans de professar Guillem Fuster va fer una deixa de 25 lliures per una creu de plata que finalment no es va dur a terme.

Càrrega cultural

Una informació a recollir força important és la contraprestació en forma de servei cultural que hagueren d'assumir els religiosos de forma permanent arran d'algunes donacions de rendes dels benefactors. Hi ha dos tipus bàsics de sufragis que es demanaven: els aniversaris i les misses ordinàries. El seu valor econòmic és molt diferent. Hem enumerat els de Sant Jeroni de la Murtra a la taula 27 de l'apèndix documental.

Per fer-ne la quantificació, prenem les quantitats llegades expressament per aquests dos conceptes, excloent-ne aquells que són resultat de la contraprestació d'una heretat universal.¹⁷¹² La mitjana de cada aniversari és de 26'67 sous de renda –els valors oscil·len entre els 20 sous de Baltasar Segurioles i els 40 de Bernat Caldòfol,¹⁷¹³ mentre que la d'una missa és de 1'48 –amb un mínim 0'77 de Margarida Riera (40 sous per a 52 misses) i 6 de Joan Quintà (300 sous per 50 misses). Si eliminéssim aquest darrer valor, anormalment alt en comparació a la resta –el següent valor és de 2 sous- la mitjana seria d'1'10 sous, és a dir, unes 24 vegades menys que els aniversaris. Prenem un valor aproximat de 20, és a dir, que l'aniversari tindria un valor una vintena de vegades superior a una missa.

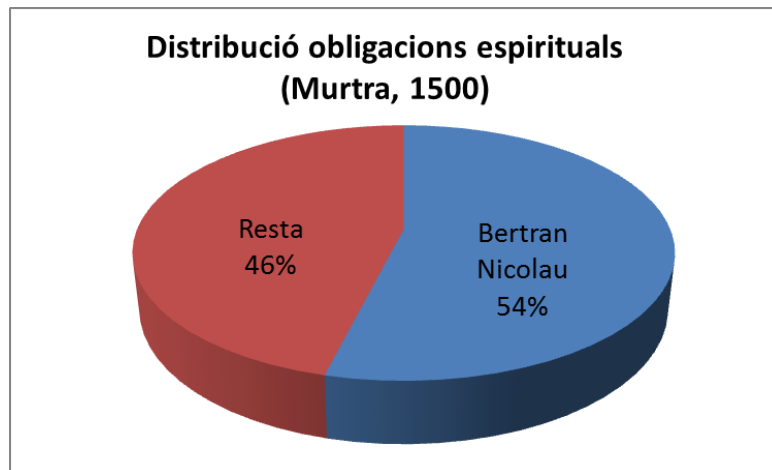
Això permet donar un valor numèric a totes les obligacions espirituals i ens permet treballar alhora amb els dos tipus de sufragis. Per fer-ho, multipliquem el nombre d'aniversaris per 20 i li sumem el nombre de misses. Per exemple, en el cas de Pere Sassala, per al qual se celebraven 8 aniversaris i 4 misses, el valor seria de 164 ($8 \cdot 20 + 4$). En total, a Sant Jeroni de la Murtra, l'any 1500, se celebraren 77 aniversaris i 389 misses amb caràcter permanent,¹⁷¹⁴ és a dir, un aniversari aproximadament cada 5 dies i una missa diària. No sembla una càrrega molt gran per a una comunitat amb una desena de frares sacerdots. Cal dir, però, que entre 1457 i 1490 els frares celebraren una missa diària per a l'ànima d'Antoni Vinyes, que no hem comptat perquè hem pres com a referència l'any 1500. Tanmateix, és força possible que durant aquest temps la càrrega de misses fos molt superior, ja que s'hi haurien d'afegir aquestes 365.

Per examinar la distribució entre els diferents benefactors, en primer lloc hem de distingir novament entre el fundador i la resta:

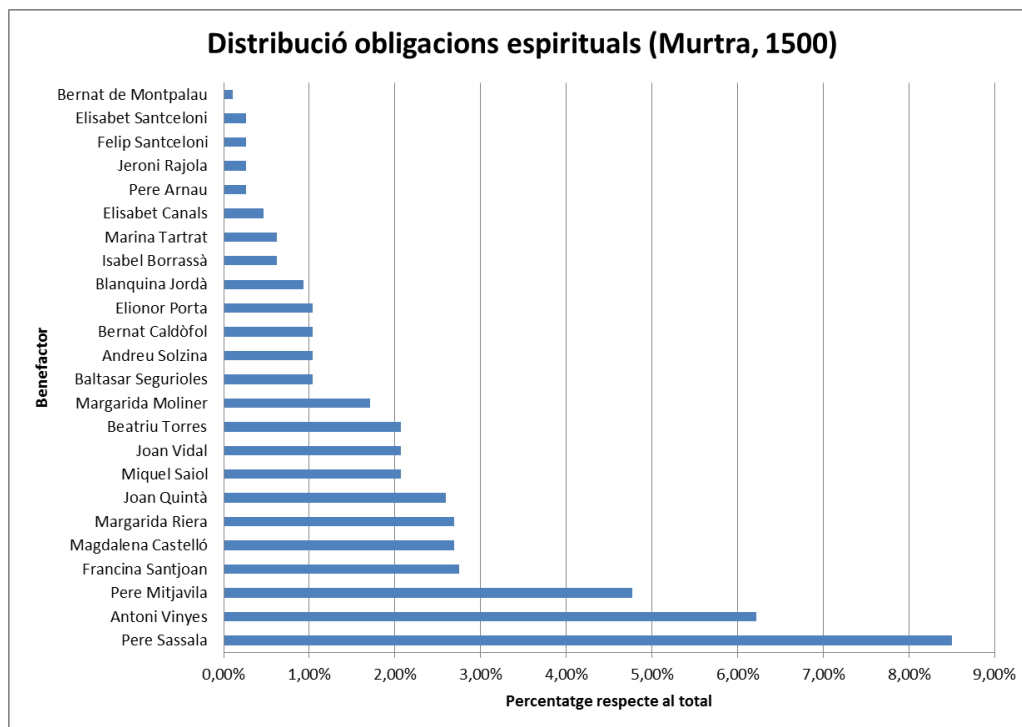
¹⁷¹² Perquè el valor de l'heretat universal que acabava en mans de l'hereu podia dependre de moltes variables que no estaven en mans del testador. Per fer els càlculs prenem, doncs, les deixes per misses o aniversari dels següents benefactors de la Murtra: Antoni Vinyes, Pere Armau, Baltasar Segurioles, Joan Quintà, Miquel Saiol, Jeroni Rajola, Andreu Solzina, Bernat Caldòfol, Felip Santceloni, Magdalena Castelló, Elionor Porta, Margarida Riera, Margarida Moliner, Elisabet Santceloni, Isabel Borrassà, Elisabet Canals, Blanquina Jordà i Marina Tartrat.

¹⁷¹³ Bernat Caldòfol no ha sortit en l'apartat de les rendes perquè en realitat el que féu no va ser proporcionar-ne una, sinó eliminar la que va vendre els jerònims per saldar el deute que tenien amb ell per la compra de medecines.

¹⁷¹⁴ Considerem que no se celebraven les misses de Bernardí Aguilar i Pere Gibert perquè no consten rendes l'any 1500. A més, tampoc sumem les de Micaela Ferriginal perquè eren per a un període de 10 anys.

Tot i que la majoria de la càrrega espiritual girava al voltant de celebrar l'aniversari setmanal per a l'ànima del fundador, el percentatge és clarament inferior al de la renda, és a dir, que en comparació no era especialment gravosa per a la comunitat, sobretot si tenim en compte que la renda de Bertran Nicolau no tan sols sufragava aquests aniversaris, sinó un mençió diària i la celebració de l'ofici diví. Quant a la resta, el següent diagrama de barres mostra, en ordre creixent, els percentatges respecte al total que suposaven les càrregues espirituals de cada benefactor, tenint en compte la conversió que hem fet abans entre misses i aniversaris:

No hi ha una correspondència exacta amb la distribució de les rendes perquè, com ja hem comentat, no tot el que es donava al monestir a canvi d'alguna contraprestació cultural era en forma de renda. Pere Sassala, per exemple, va donar molts llibres a canvi dels aniversaris.

A Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, comptem les obligacions espirituals associades a les donacions de benefactors que havíem considerat que els frares tenien l'any 1500: Anaquí lo

Flamenc (missa diària), Bertran Nicolau (3 misses diàries),¹⁷¹⁵ la reina Maria (indeterminat),¹⁷¹⁶ Florença Cavaller (missa setmanal), Beatriu de Pimentel (2 misses diàries), Bernat Planes (missa quotidiana), Miquel Prats (4 aniversaris), Salvadora Repàs (indeterminat),¹⁷¹⁷ Antònia Sabastida (missa diària i un Magnificat i una Ave Maria Stella setmanal), Eufrasina Salzet (1 aniversari) i Joan Lledó (1 aniversari i 10 misses cada sacerdot).¹⁷¹⁸

És evident que el nombre de misses era extraordinàriament alt. Sense comptar amb els sufragis de la reina Maria i en el supòsit que a Bertran Nicolau tan sols se li celebrés una missa quotidiana, hi havia 6 misses diàries i una setmanal, és a dir, unes 2.250 misses anuals. No és d'estranyar, doncs, que els religiosos demanessin al pontífex l'any 1487 una reducció de la càrrega que suportaven. Innocenci VIII, en butlla del 20 de maig d'aquell any, encarregà l'afer al bisbe de Barcelona, que el traspassà al seu vicari general, Joan Andreu Sorts, que dictaminà, el 16 de febrer de 1488, la reducció de totes les càrregues i llegats espirituals a la celebració de 400 misses o una missa quotidiana. Ho justificà atenent el baix nombre de religiosos i la situació de la comunitat, molt afectada encara pels efectes de la guerra.¹⁷¹⁹

Ni en la resolució del vicari general ni en la butlla d'Innocenci VIII es fa menció a cap benefactor en particular. Tanmateix, sí que ho feren els religiosos en altra documentació annexa, en què parlen de sis benefactors: Anaquí lo Flamenc, Bertran Nicolau, Salvadora Repàs, Antònia Sabastida, Bernat Planes i Miquel Prats.¹⁷²⁰ De fet, amb l'excepció de la reina Maria i d'Eufrasina Salzet, són tots els que feren les donacions abans de 1487 en la nostra llista anterior. Això indica que no n'hi devia haver més, almenys que tinguessin una càrrega important en aquella data, i que, en conseqüència, a la reina Maria no li devien estar celebrant molts sufragis, possiblement perquè aleshores tan sols havien rebut només una part del seu llegat testamentari. Quant a Eufrasina Salzet, havia instituït un aniversari en el seu testament amb la provisió de 50 sous de renda (1473), que tot indica que realment se celebrà. Que no fos inclosa en el grup de sis benefactors –com potser altres dels quals no tenim cap referència- podria deure's al fet que no hi posaren aquells

¹⁷¹⁵ El llegat testament de Bertran Nicolau implicava que sis frares sacerdots celebressin l'ofici diví i misses per a ell i per al seus, que hem d'interpretar com a sis misses diàries. Almenys així ho fa un escrit procedent de l'arxiu monàstic: *Considerant lo prior y monjos de aquest monastir la insoportable càrrega que ab si portava dit llegat si cada dia sis sacerdots celebren per dit Bertran Nicolau* (ADB, FSJVH, lligall 17, caixa 2b, s. f.) Com que a la sentència arbitral de 1434 els jutges adjudicaren als frares aproximadament la meitat del que estava previst en el testament i digueren que, en la mesura del possible, complissin les obligacions del testador, creiem que el més raonable era celebrar la meitat del que estava estipulat, tot i que possiblement els religiosos feren molt menys, ja que era una càrrega extraordinàriament feixuga per a una comunitat que en els millors moments atengué la quinzena de membres sacerdots.

¹⁷¹⁶ En el testament de la reina no s'especifica la quantitat de sufragis a celebrar: *pregant e encarregant molt affectuosament los prior e frares del dit monastir qui are són o per temps seran que en lurs misses, officis e oracions vullen haver les ànimes nostra e del senyor rey e de nostres majors e de tots aquells qui volran haver partícip en aquella special commemoració e recomendació que de lur bona devoció e afecció confiam* (ADB, PSJVH, carpeta 2).

¹⁷¹⁷ Demanà tantes misses com fos possible amb la renda llegada (ADB, FSJVH, lligall 17, caixa 2b, s. f.).

¹⁷¹⁸ No hem comptat l'aniversari de Jaume Gerard de Palou perquè era opcional, tal com s'ha dit en l'apartat dedicat als novicis.

¹⁷¹⁹ AHCEC, Pergamins, *Sant Jeroni de la Vall d'Hebron*, 14.

¹⁷²⁰ Així, per exemple, apareix en un regest escrit al revers del pergami anterior: *Procés autèntich en lo qual el bisbe de Barchinona, com a comissari del papa Innocenci VIII, declara y concedeix a nostre monastir que ab 400 missas quiscun any que fasse celebrar, cumple y satisfarà als llegats y càrrechs deixats per los sis benefactors. Dat en Barchinona, a 16 de febrer 1488. Notari Joan Busquets, prevere.*

benefactors amb càrregues assumibles o bé que no es rebé el llegat d'Eufrasina fins després de la reducció.

Un cop aconseguida la notable disminució per part de les autoritats eclesiàstiques, el comptador es va situar a 400 misses a partir de 1488. D'aquí fins a final de segle, els frares acceptessin les dues misses quotidianes de Beatriu de Pimentel, la missa diària a Florença Cavaller i s'autoimposaren un aniversari i 10 misses per sacerdot pel llegat de Joan Lledó –un centenar llarg de misses a final de segle. Això implica una càrrega de dos aniversaris i unes 1.300 misses. Si bé els aniversaris tenien un pes mínim, la càrrega en misses era d'unes i mitja al dia, un valor molt per sobre del que hi havia a Sant Jeroni de la Murtra.

Conclusions

En aquest capítol hem analitzat com algunes persones, mogudes per diferents motivacions, van ajudar a la implantació dels jerònims a Catalunya. L'arrencada inicial va ser fruit de dos personatges poderosos, un de polític, la reina Violant de Bar, amb el suport de Joan I, i l'altre econòmic, el riquíssim mercader barceloní Bertran Nicolau. Tots dos van injectar una quantitat de diners molt important que va suposar la creació de la base econòmica dels dos monestirs. Cap dels benefactors que va venir al darrere, especialment a Sant Jeroni de la Murtra, va poder acostarse, ni de lluny, a les dotacions inicials.

Darrere de la reina hi hagué sobretot un intent de prestigiar la monarquia, amb un fastuós projecte arquitectònic que les circumstàncies frustaren, que no pas una motivació estrictament religiosa. En aquest sentit, Violant de Bar no imposà cap sufragi a la comunitat que havia fundat. Ben al contrari, des de principi de segle Bertran Nicolau va posar tots els seus esforços a fundar monestirs d'ordes religiosos renovats o renovadors –jerònims, agustins, carmelites, framenors observants- perquè preguessin per a la seva ànima i, així, assegurar-se la salvació eterna. Les coordenades biogràfiques i personals dels dos fundadors, doncs, molt contrastades, influïren també en la trajectòria històrica de les dues comunitats, sobretot en els primers anys.

Durant la primera meitat del segle XV no s'atansaren gaire devots als monestirs jerònims. És cert que comptem amb un menor nombre de documents de la primera meitat del segle XV i que és possible que aquesta sigui la causa que haguem trobat menys benefactors. Però creiem que si haguessin rebut un ajut considerable, els frares n'haguessin guardat memòria. Era la seva obligació complir amb les obligacions espirituals imposades pels benefactors. Nogensmenys, així ho feren de Salvadora, vídua del boter barceloní Arnau Repàs, que llegà una renda perquè se li celebressin sufragis l'any 1432 i, fins i tot, d'altres menys rellevants, com de Caterina de Fonts, que donà el preu de venda d'una esclava, o del camarlenc Lluís Alemany de Cervelló, del qual no es va fer efectiu el llegat als jerònims de la Vall d'Hebron. Per tant, encara que potser alguns benefactors hagin quedat a l'oblit, creiem que el poc nombre detectat reflecteix una situació real que venia motivada perquè, a causa del poc temps que s'havien fundat, els dos monestirs eren encara uns desconeguts per a la major part de la societat barcelonina. A més, la pròpia inestabilitat de les dues comunitats, especialment de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, no devien fer atractiu fer-hi cap inversió en forma de sufragis, que quedaria en no-res si la comunitat desapareixia. La xarxa d'amistats s'havia de crear a poc a poc, un cop s'establiessin contactes amb diferents actors socials i es captessin les primeres vocacions. En aquests primers anys gran part dels benefactors era del cercle de la fundadora, com Anaquí lo Flamenc, Elionor de Cervelló –que se'ns mostra més interessada en donar compliment a la voluntat de la reina vídua que no pas a la seva pròpia- i els ja comentats Caterina Fonts i Lluís Alemany de Cervelló.

Molt destacat va ser el llegat que els jerònims de la Vall d'Hebron van rebre l'any 1434 de Bertran Nicolau com a conseqüència de la resolució del litigi per l'execució del seu testament. Les contribucions en forma de rendes als dos monestirs jerònims considerats conjuntament es troben al voltant d'una tercera part del total calculat a final de segle, malgrat que comptà amb el desavantatge, respecte a altres benefactors, que li afectaren més els efectes de la devaluació.¹⁷²¹

¹⁷²¹ Concretament un 34'7% (9.817'27 sous respecte a 28.321'68).

Serveixi aquesta dada com un nou indicador de la gran rellevància d'aquest personatge que va posar la seva extraordinària fortuna no tan sols en mans dels frares jerònims, sinó en els dels monestirs observants, i que l'eleva en una posició preeminent com a promotor de la reforma monàstica al nostre país.

A les dècades centrals del segle es detecta una major presència de benefactors, sobretot a Sant Jeroni de la Murtra. Comencen a captar-se algunes heretats universals, com la del paraire Joan Vidal o el rector de Santa Perpètua de Mogoda, Pere Martí, o deixes molt notables, com la del beneficiat de la seu de Barcelona, Joan Quintà, o de l'antic ermità de Montserrat, Pere Torelló. Els frares establiren un lligam tan notable amb el seu notari, Antoni Vinyes, que li concediren una missa quotidiana perpètua en atenció als múltiples favors i consells rebuts. Els frares aconseguiren molts ajuts per a l'obra del cenobi. La biblioteca, la capella del Crucifix i les primers voltes del claustre comptaren amb l'ajut de mercaders, com Ramon Bertran o Nicolau Viastrosa, i d'eclesiàstics, com Honorat Pasqual o Lluís Clos. A més, Pere Martí es féu càrrec de pagar un canelobre, una creu i una custòdia de plata sense demanar cap contraprestació. Alguns d'aquests devots, no tots, se sebotliren en el monestir i, alguns, amb l'hàbit religiós.

A Sant Jeroni de la Vall d'Hebron no apareixen tants benefactors, però les seves contribucions foren molt notables. La primera de totes, a l'inici de la dècada de 1440, la de la reina Maria, que intentà la unió dels dos monestirs jerònims i que, després de desistir-ne, va encapçalar la recaptació de recursos econòmics per continuar les obres del cenobi. Durant el seu mandat, la sobirana maldà per aconseguir la unió dels priorats de Sant Miquel del Fai i Santa Maria de Besalú, però va ser endebades. Podem dir que fou el monestir pel qual va tenir un vincle més estret, just després del de clarisses que fundà a València. Féu un llegat testamentari molt destacat, però no es va pagar completament fins a final de segle. A banda de la reina i d'una veïna del monestir, Antònia, muller del cavaller Bernat Sabastida, pràcticament no hi hagué més benefactors fins a la ratlla de l'any 1460 a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

Durant els anys següents i fins a final de segle a Sant Jeroni de la Murtra hi hagué una multiplicat de benefactors, tant des del punt de vista social com econòmic. Continuaren els ajuts de moltes persones per a la construcció del cenobi, ara centrats en el claustre. En tenim bona prova pels diferents escuts heràldics esculpits a les impostes dels arcs. Es reberen algunes heretats o deixes quantioses, com les de Francina Santjoan, mare d'un dels frares professors, i de l'escrivà reial Pere Sassala. També comptaren amb l'ajut d'altres familiars, com la mare del frare Francesc Vic –el llegat però tan sols fou en vida del seu fill- o de la família de Jaume Negrell, amb una intervenció molt tèrbola de la seva tia, Caterina Castell. Una de les esperances dels frares, l'heretat d'Antoni Vinyes, a qui venien celebrant una missa diària, es va veure frustrada perquè tan sols en reberen un llegat de 10 lliures anuals per a la continuació de les obres del claustre. A la darrera dècada hi ha un increment molt notable de devots, sobretot dones, que constituïren algunes misses permanents, dotades entre 5 i 40 lliures.

En canvi, la situació a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron fou molt diferent. Si fins a 1480 seguí la mateixa atonia del període central de segle –només registrem Eufrasina Salzet, Miquel Prats, Bernat Miró i Joan Canyelles-, a partir d'aquesta data atragué devots amb un poder adquisitiu tan gran, que incrementà notablement la renda. A banda de rebre l'heretat de la reina Maria, els jerònims de Collserola comptaren amb la generosa aportació de Beatriu de Pimentel, Alfons de Mur, el frare Joan Bernat Avinent, Bernat Planes, Nicolau Vicenç i, especialment, de Florença, vídua de Rafael Cavaller, que es féu donada, i de Joan Lledó, que va contribuir a la construcció del claustre i el campanar, féu una creu de plata i donà un munt de plata i diners a la

comunitat, a la que prestava sovint i cedia deutes de tercers. Gràcies a aquestes contribucions tan generoses, els frares van duplicar la renda que tenien a mitjan segle. A més, van sol·licitar i obtenir del pontífex l'any 1488 una reducció molt substancial de la càrrega espiritual que els suposaven els llegats de sis benefactors. Aquesta disminució va permetre a la comunitat acceptar noves rendes a canvi de sufragis, ja que no els haguessin pogut assumir amb la població ordenada que tenien.

Gràcies a la documentació hem pogut besllumar algunes històries personals d'interès, com la del frare Joan Say, fill il·legítim d'un canonge, i que quedà sota protecció d'un personatge molt vinculat als jerònims, com Joan Quintà; de Joan de Santjoan, que després de la mort de la seva àvia i bestia només tenia un parent viu, el seu oncle i frare Benet Santjoan, que es féu càrrec de la seva formació i de la seva heretat; i Bernardí Aguilar, que, estimulat per una parenta, Damiana, molt devota dels jerònims, tal volta va professar dues vegades, una a cada monestir, sense arribar a perseverar.

Els relats dels diferents benefactors també ha posat de manifest la gran varietat en la forma que ajudaven els monestirs. Des dels que feien un ús merament instrumental dels frares, com Joan Ginebret, Bernat de Montpalau o Bartomeu Coloma, fins als que posaven tot en mans dels religiosos, com Joan Vidal o Joan Lledó. També hem pogut comprovar com aquells llegats que havien de passar primer per l'usdefruit d'una tercera persona solien acabar en una disminució notable del seu valor. Potser el cas més simptomàtic és el de Pere Mitjavila.

Dels llegats dels novicis hem pogut deduir quina era la praxi habitual quant a la disposició dels béns abans de la professió monàstica. També hem pogut copsar la importància de l'entorn familiar, molt determinant a Sant Jeroni de la Murtra i força residual a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron.

El darrer apartat amb la valoració econòmica i la càrrega espiritual ha permès copsar les diferències dels entorns socials vinculats a cadascun dels dos monestirs. Mentre que Sant Jeroni de la Vall d'Hebron va captar majoritàriament personatges de l'òrbita reial i nobiliari i eclesiàstics amb rang, com el vicari perpetu de Santa Maria del Mar, Joan Lledó, o el canonge tarragoní Nicolau Vicenç, a la Murtra hi pesà molt l'entorn familiar. Es pot dir que les contribucions a Sant Jeroni de la Murtra foren més grans en nombre, però més petites en quantitat i més variades quant a tipologia que a Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, que estaven majoritàriament destinades a la petició de sufragis permanents, especialment de misses quotidianes. Potser és en les obres on més es fa palesa aquesta diferència. Mentre que Sant Jeroni de la Vall d'Hebron fou obra essencialment de les reines Violant i Maria, a la Murtra foren molts benefactors, de diferents classes socials, els que hi col·laboraren amb una part, com una clau de volta del claustre.